

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΥΛΩΝΑΣ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

Ες Κύπρον - 1967

ΚΟΖΑΝΗ 2018

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΥΛΩΝΑΣ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

ΕΣ ΚΥΠΡΟΝ - 1967

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΟΥ ΘΗΤΕΙΑ
25 ΙΟΥΛΙΟΥ 1966 - 25 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1968

ΚΟΖΑΝΗ 2018

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του συγγραφέα κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Τίτλος: ΕΣ ΚΥΠΡΟΝ - 1967. Η στρατιωτική μου θητεία
25 Ιουλίου 1966 - 25 Σεπτεμβρίου 1968

Συγγραφέας: Γεώργιος Δ. Μυλωνάς
Πλάτωνος 8, 501 32 Κοζάνη
Τηλ. 24610 35311
Web: gdmylonas.wordpress.com

Συντακτική & καλλιτεχνική
επιμέλεια: Δρ Δημήτρης Γ. Μυλωνάς
Μανόλης Γ. Μυλωνάς

Εκδότης: Γεώργιος Δ. Μυλωνάς

Copyright: Γεώργιος Δ. Μυλωνάς, 2018

ISBN: 978-618-00-0417-5

Περιεχόμενα

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΡΙΝΘΟ	13
Μια πρώτη γεύση από τη στρατιωτική ζωή	13

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΣΤΗ ΣΧΟΛΗ ΕΦΕΔΡΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΖΙΚΟΥ (Σ.Ε.Α.Π.) ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	17
Η υποδοχή	17
Η εκπαίδευση	19
Ο Διοικητής και οι αξιωματικοί της Σχολής	21
Το πρώτο μεγάλο καψόνι!	23
Ο Καταυλισμός	27
Αυτοδιοικούμενοι. Το ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ βυθίζεται	28
Χριστούγεννα στη Σ.Ε.Α.Π.	30
Η Νεά Σειρά των Υ.Ε.Α.	32
Αλλαγή της Εκπαίδευσης. Οι Εξιτήριες Εξετάσεις	34
Ο θάνατος του Υ.Ε.Α. ΑΛΦΑ. Αγωνία για τα αποτελέσματα	35
Ο Γιώργος Καλμανίδης «κόβεται»	37
Η Γιορτή της ονομασίας μας. Η τοποθέτησή μου στην Κύπρο	37
Αναχώρηση από τη Σ.Ε.Α.Π. Στο Σ.Β.Ο.Π. και το Γ.Ε.Σ.	41
Προετοιμασίες για την αναχώρηση στην Κύπρο	42
Η άφιξη των δικών μου στην Αθήνα. Η αναχώρηση	46

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ - ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ	47
------------------------------------	----

Το ταξίδι	47
Η αφιξη στην Κύπρο. Τα πρώτα προβλήματα	49
ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΑΣ	53
Στις Μονάδες μας	53
Στο στρατόπεδο του 606 Τάγματος Πεζικού	56
Η γνωριμία του Λόχου και των συναδέλφων	58
Η πρώτη μέρα στην εκπαίδευση	61
Η επικοινωνία με τους στρατιώτες	65
Η ζωή στο Λόχο	71
ΣΤΙΣ ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΣΤΑ ΣΠΗΛΙΑ	75
Αναχώρηση για τις Αποθήκες στα Σπήλια	75
Η ζωή στις Αποθήκες	79
Το ξύπνημα στο βουνό	81
Η περιπολία στις Αποθήκες	83
Η επίσκεψη στο Νοσοκομείο	84
Επίσκεψη στο χωριό Σπήλια	86
Στο Νοσοκομείο για δεύτερη φορά	90
Και άλλη επίσκεψη στο χωριό	92
Ανάβαση στην κορυφή του βουνού	96
Οι τελευταίες μέρες στο βουνό	97
Αναχώρηση και επιστροφή στο στρατόπεδο	102
ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΚΟΠΕΤΡΙΑ	104
Στο κεντρικό στρατόπεδο	104
Η ζωή στο νέο στρατόπεδο	105

Η εκπαίδευση στο Τάγμα	109
Η πρώτη αναφορά στο Τάγμα	112
Η επικοινωνία με το Τάγμα	113
Η Εθνική Γιορτή της 25ης Μαρτίου 1967 στην Κύπρο	118
Ο Αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α.	119
Η Ίδρυση της Ε.Ο.Κ.Α.	121
Διάρθρωση και στελέχωση της Ε.Ο.Κ.Α.	123
Οικονομικοί πόροι. Τακτική δράσης	124
Κυριότερες δραστηριότητες της Ε.Ο.Κ.Α.	126
Το τέλος του Αγώνα	129
Η ζωή στις εξόδους μας στα χωριά	131
Η ζωή μας ως την 21η Απριλίου	135
Η 21η Απριλίου 1967	139
Επίσκεψη στην εκκλησία του στρατοπέδου	142
Πάσχα στην Κύπρο	145
Η ζωή συνεχίζεται. Οι κυπριακές ταυτότητες	151
Η νέα κατάσταση μετά την 21η Απριλίου	154
Η Ε.Η.Δ. στο στρατόπεδο	155
Οι περιοδείες των αξιωματικών. Η πρώτη περιοδεία στη Λεμεσό	161
Η δεύτερη περιοδεία στην περιοχή της Μόρφου	167
Ο πόλεμος των έξι ημερών στη Μέση Ανατολή	173
Επίσκεψη στο Γυμνάσιο Ευρύχου	175
ΣΤΟ ΚΑΡΑΒΟΣΤΑΣΙ ΣΤΟΝ ΞΕΡΟ	178
Στο Καραβοστάσι του Ξερού για τα θαλασσινά μπάνια	178
Η ζωή στον καταυλισμό	183
Η επίσκεψη του Διοικητή	188

Η ζωή κοντά στη θάλασσα	190
Επιστροφή στο στρατόπεδο	197
ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ	199
Η τρίτη περιοδεία στην Πάφο	199
Ο Αύγουστος του 1967	207
Επίσκεψη στο φίλο Γιαννάκη στη Λευκωσία	210
Κυριακή 20 Αυγούστου 1967	223
Η αλλαγή στη Διοίκηση του Τάγματος	234
Η προετοιμασία για την κάθοδο της Ευαγγελίας στην Κύπρο	240
Ένα απογευματινό αλλιώτικο	245
Ένα απόγευμα στη Λεμεσό	247
Η τέταρτη περιοδεία στην Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο	253
Η Ευαγγελία έτοιμη για την Κύπρο, αλλά εγώ παίρνω μετάθεση	259
ΣΤΟ 21ο ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΤΗ ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑ	266
Η μετάθεσή μου στο Σύνταγμα	266
Η ζωή στη νέα θέση	271
Το πρόβλημα για τον ερχομό της Ευαγγελίας	277
Το Σύνταγμα στο χώρο διασποράς	281
Τα πυρομαχικά του Συντάγματος στο Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου την Ορούντα	286
Τα τουρκικά μαχητικά έρχονται	290
Τα γεγονότα στην περιοχή της Κοφίνου	292
Οι εχθροπραξίες	294
Τα αποτελέσματα των εχθροπραξιών	299
Πλημμύρα στο χώρο διασποράς	301

Οι διπλωματικές ζυμώσεις	303
Επιστροφή στις εγκαταστάσεις του Συντάγματος	306
Η ζωή στο στρατόπεδο μετά το χώρο διασποράς	308
Η εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ	312
Η απομάκρυνση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο	316
Η συνάντηση με τον Παπά-Ανδρέα Τσιακούρη	322
«Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΕΝΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ»	323
Το Βασιλικό Κίνημα	329
«Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΠΕΘΑΙΝΕΙ»	333
Προετοιμασίες για την αναχώρηση	336

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	347
Η αναχώρηση για την Ελλάδα	347
Η επιβίβαση στο οχηματαγωγό ΛΗΜΝΟΣ	352
Το ταξίδι της επιστροφής	354
Η μεγάλη κακοκαιρία και το μαρτυρικό ταξίδι	360
Επί τέλους πιάσαμε τη Ρόδο	367
Η τελευταία μέρα του ταξιδιού ήταν η καλύτερη του ταξιδιού	371
Η Θεσσαλονίκη μας υποδέχεται	377
Η αναχώρηση για τη Νέα Σάντα και η άφιξή μας	379
Η ομιλία του Διοικητή στο βραδινό τραπέζι	381
Το Χριστουγεννιάτικο τραπέζι	386
Η επίσκεψη - αστραπή στο χωριό	389
Η άφιξη και η υποδοχή του Συντάγματος	396
Το Σύνταγμα ξαναλειτουργεί στην Ελλάδα	400
Η ζωή στη Νέα Σάντα και η απόλυσή μας	403

ΕΠΙΜΕΤΡΟ **407**

Επιστροφή στο Νησί της Αφροδίτης (23 Φεβρουαρίου - 3 Μαρτίου 2013) 407

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ **441**

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΝΕΟΣΥΛΛΕΚΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΡΙΝΘΟ

Μια πρώτη γεύση από τη στρατιωτική ζωή

Στις 25 Ιουλίου του 1966 κατατάχτηκα στο 6ο Σύνταγμα Πεζικού στην Κόρινθο για να υπηρετήσω τη στρατιωτική μου θητεία, αφού αισίως είχα τελειώσω τις σπουδές μου στο Α.Π.Θ. και είχα ορκισθεί ως φιλόλογος από τον προηγούμενο Μάιο. Δυο μήνες παρέμεινα στο Κέντρο Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων του Συντάγματος μαζί με πολλούς συντοπίτες, τους οποίους γνώρισα εκεί. Μαζί μου ήταν ο κοντοχωριανός συνάδελφος και πολύ καλός φίλος Γιάννης Δουγαλής, μαθηματικός από τη Λευκοπηγή. Εκτός του Γιάννη, ήταν και ο συνάδελφος και αργότερα κουμπάρος μου Σίμος Καλογερίδης από τον Άγιο Δημήτριο Κοζάνης καθώς και ο πτυχιούχος Νομικής από την Κοζάνη Τάκης Κλείδης. Οι δυο τελευταίοι ήταν συμμαθητές μου στο Βαλταδώρειο Γυμνάσιο Κοζάνης και συμφοιτητές στο Α.Π.Θ. Επίσης, μαζί μας ήταν και τρία άλλα πατριωτάκια από την περιοχή της Κοζάνης και της Πτολεμαΐδας, οι δάσκαλοι Κώστας Ζουρουφίδης από το Δρέπανο και Στέλιος Μείχανετζίδης από τη Λευκόβρυση και ο Γιώργος Καλμανίδης από το Καρυοχώρι Πτολεμαΐδας.

Στο Κέντρο Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων στην Κόρινθο περάσαμε αρκετά καλά. Λίγη προκαταρκτική στρατιωτική εκπαίδευση για τα όπλα, λίγα καψόνια, κάποιες πορείες ως τα Εξαμίλια, καθημερινά πολλές ιατρικές εξετάσεις, μερικά εμβόλια, αρκετές βολές από διάφορα όπλα και πολλά άλλα σχετικά με τη στρατιωτική εκπαίδευση. Ήταν μια πρώτη καλή γεύση από τη στρατιωτική ζωή!

Βέβαια, οι γενικοί χαρακτηρισμοί για τη στρατιωτική ζωή ότι είναι απαίσια και απελπιστική, δεν είχε σε μας να κάνει εξαίρεση. Ιδιαίτερα όταν παίρναμε διαταγή να καθαρίζουμε την «Καλλιόπη» ή να πλένουμε τα καζάνια του Λόχου ή όταν αδειάζαμε τα σκουπίδια του στρατοπέδου στις χωματερές. Οι αγγαρείες αυτές ήταν οι πιο αηδιαστικές! Και εκείνα τα καψόνια για ψύλλου πήδημα ήταν ανυπόφορα και καμιά φορά απελπιστικά. Όπως επί παραδείγματι, όταν κάποιος κρυφογελούσε στην ώρα διδασκαλίας ακούγοντας τον αξιωματικό ή το δεκανέα Ραχωβίτη να υποπίπτει σε κάποιο σαρδάμ, τότε όλοι έπρεπε να τρέχουμε μέσα στο λιοπύρι ως τον απέναντι τοίχο του στρατοπέδου προφανώς για να βάλουμε μυαλό. Ή όταν κάναμε αγγαρείες μέσα στο στρατόπεδο κουβαλώντας πέτρες, ξύλα και ό,τι άλλο έπρεπε να μετακινηθεί από το ένα μέρος στο άλλο. Υπήρχαν και χειρότερα! Κάποιες φορές οι βρύσες του στρατοπέδου δεν είχαν νερό με αποτέλεσμα να μην έχουμε νερό να ξυριστούμε και

να πλυθούμε. Τότε ο αξιωματικός υπηρεσίας ή ο ομαδάρχης μας έλεγαν να ξυριστούμε με το σάλιο μας!

Εικ. 1: Στρατιώτης στο ΚΕΝ Κορίνθου.

Ωστόσο το φαγητό στο μεγάλο καζάνι ήταν σχετικά καλό. Για μας τα παιδιά των χωριών ήταν μάλλον αρκετά καλό. Όσο για τη ζωή μας στο στρατόπεδο, αυτό ήταν κάτι πολύ σοβαρό! Μπορεί η ζωή στο στρατόπεδο να πολτοποιεί κάποιον και να τον κάνει να νιώθει ότι είναι ένα τίποτε, ένα μηδενικό, αλλά τον μεγαλώνει, τον κοινωνικοποιεί μέσα στο τσούρμο των νεοσυλλέκτων από τα διαφορετικά μήκη και πλάτη της πατρίδας μας. Τον κάνει να νιώθει άνδρας. Και τι άνδρας! Άνδρας με πολλές δυνατότητες, όπως πίστευαν παλαιότερα οι απλοί άνθρωποι των χωριών μας. Επειδή έβλεπαν τα παιδιά τους πολύ διαφορετικά, όταν έπαιρναν τις πρώτες άδειες από τις μονάδες και πήγαιναν στα σπίτια τους. Σα να γύριζαν από διακοπές ή από κάποια θερινή κατασκήνωση. Ανδρω-

μένα, καλοταϊσμένα, ροδοκόκκινα και καμιά φορά πολύ αλλαγμένα στην ομιλία και τη συμπεριφορά τους.

Μόλις φτάσαμε στο Κέντρο κατακαλόκαιρα μας υποδέχτηκαν με καλή διάθεση οι αξιωματικοί και οι υπαξιωματικοί. Αμέσως με το καλωσόρισμα μας οδήγησαν σε κάποιο κτίριο, όπου άλλοι αξιωματικοί μας ενέταξαν σε λόχους και διμοιρίες και αμέσως μετά μας έστειλαν στις αποθήκες του Συντάγματος, όπου μας έντυσαν στρατιωτάκια χρεώνοντάς μας πολλά πράγματα. Τις διάφορες στολές του οπλίτη με τις φόρμες και τις αρβύλες, τα στρατιωτικά τζόκευ και τους μπερέδες και εκείνες τις μεγάλες σκελέες, που όλες ήτανε EXTRA LARGE για υπεράνθρωπους. Από εκεί μας οδήγησαν σε τεράστιους θαλάμους με διπλά κρεβάτια και για πρώτη φορά θα κοιμόμασταν σε θάλαμο με πενήντα περίπου άλλους συναδέλφους. Μας έδωσαν οδηγίες για κάποιες υποχρεώσεις μέσα στο θάλαμο. Πώς πρέπει να φυλάγουμε τα πράγματά μας, πώς πρέπει να κρατούμε την καθαριότητα του θαλάμου, πώς να συνεργαζόμαστε και γενικά μας έδωσαν να καταλάβουμε ότι η καινούργια μας ζωή θα είναι πολύ διαφορετική από εκείνη που γνωρίζαμε.

Μας χρέωσαν και το όπλο Μ1 παραγγέλλοντας να το φυλάγουμε σαν τα μάτια μας, επειδή αυτό θα ήταν το στήριγμά μας, η σωτηρία μας σε πολεμική περίοδο και μ' αυτό θα υπερασπιζόμασταν τα ιερά και τα όσια της πατρίδας. Στις πρώτες καθημερινές ενασχολήσεις μας έκαναν ειδικά μαθήματα για το όπλο αυτό και μας έμαθαν τα μέρη του, το βάρος, το βεληνεκές, τη συντήρησή του και τέλος τη χρήση του. Μας υπέδειξαν και μας δίδαξαν και πολλά άλλα όπλα και τη χρήση τους, όπως το ΜΠΑΡ, το ΤΟΜΣΟΝ, το ΜΠΡΕΝΤ, το ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΟ 38 χιλιοστών, τις ΝΑΡΚΕΣ, τους ΑΝΤΙΑΡΜΑΤΙΚΟΥΣ ΕΚΤΟΞΕΥΤΕΣ και άλλα. Ιδιαίτερα μας δίδαξαν χρήσιμα πράγματα για τον τρόπο προφύλαξης σε περίπτωση πολέμου και πώς πρέπει να κινούμαστε, όταν πολεμούμε. Στο

δεύτερο μήνα της εκπαίδευσης μας οδήγησαν στο πεδίο βολής, όπου κάναμε την πρώτη βολή με το Μ1 από τα εκατό μέτρα. Ήταν μια πρωτόφαντη εμπειρία! Ιδιαίτερα όταν η βολή ήταν ταχεία και το σώμα μας τραντάζονταν ολόκληρο!

Εικ. 2: Στην εκπαίδευση με το δεκανέα Ραχωβίτη. Με το συμπατριώτη Γιάννη Δουγαλή.

Τα μαθήματα πραγματοποιούνταν όχι μόνο από τους μόνιμους αξιωματικούς της Σχολής Ευελπίδων και τους εφέδρους δόκιμους και ανθυπολοχαγούς, αλλά και από τους απλούς βαθμοφόρους, που οι περισσότεροι ήταν του Δημοτικού. Με τους τελευταίους μάλιστα γελούσαμε με την καρδιά μας. Ιδιαίτερα όταν ο δεκανέας Ραχωβίτης, που καταγόταν από τα χωριά του Αργινίου, μας διέταζε να σηκωθούμε με τη φράση: «Εγέρθητος». Ακόμη πιο πολύ γελούσαμε όταν μας έβαζε πρωί-πρωί να κάνουμε καθαριότητα του χώρου μαζεύοντας τα αποσείγαρα από την αυλή του στρατοπέδου και ξαφνικά σφυρίζοντας πάνω από τα κεφάλια μας ζητούσε να του πούμε τι καλείται «εμπλοκή» ή ποιο είναι το βεληνεκές του Μ1 ή τι βλήματα χρησιμοποιούμε στους αντιαρματικούς εκτοξευτές.

Η εκπαίδευση για πολλούς ήταν σκληρή και ανυπόφορη. Όλοι ήμασταν απόφοιτοι του παλιού Εξαταξίου Γυμνασίου και αρκετοί απόφοιτοι Πανεπιστημιακών Σχολών και δεν είχαμε εμπειρία από σκληρές ασκήσεις και βρώμικες εργασίες. Γι' αυτό πολλές φορές είχαμε και κάποια ατυχήματα εξαιτίας του ότι δεν γνωρίζαμε πώς να διαχειριστούμε τις διαταγές και τις εντολές, που λαμβάναμε. Μας έβαζαν να καθαρίζουμε βρώμικους χώρους, να πλένουμε τα αποχωρητήρια, την περίφημη «Καλλιόπη», να αδειάζουμε τα σκουπίδια του στρατοπέδου σε κοντινές χωματερές, να κουβαλούμε πέτρες από το ένα μέρος στο άλλο ή να κλαδεύουμε κάποια δέντρα και πολλές άλλες αγγαρείες. Σε μια απ' αυτές τις αγγαρείες τραυματίστηκε ο καλός φίλος Γιάννης, καθώς κάποια πέτρα έπεσε πάνω στο πόδι του και τον έστειλε στο Νοσοκομείο για μερικές μέρες!

Βασικά στο Κέντρο Εκπαίδευσης της Κορίνθου όλοι ήμασταν Υ.Ε.Α., δηλαδή Υποψήφιοι Έφεδροι Αξιωματικοί. Στις 20 Σεπτεμβρίου, μετά απο κάποιες

υποτυπώδεις γραπτές εξετάσεις αλλά σκληρές πρακτικές ασκήσεις σε ειδικά κέντρα, μας ανακοίνωσαν τα αποτελέσματα. Λίγοι είχαμε επιλεγεί για να γίνουμε έφεδροι αξιωματικοί. Οι περισσότεροι θα πήγαιναν σε διάφορες μονάδες της πατρίδας μας. Κάποιοι μετά την επιλογή των εφέδρων αξιωματικών θα επιλέγονταν για τα Λ.Υ.Β., που είναι οι Λόχοι Υποψηφίων Βαθμοφόρων για να γίνουν κατώτεροι βαθμοφόροι, ενώ όλοι οι υπόλοιποι σαν απλοί οπλίτες. Λυπήθηκα τότε πολύ, γιατί ο πολύ καλός φίλος και συνάδελφος Γιάννης από τη Λευκοπηγή δεν είχε επιλεγεί ως Υ.Ε.Α. Είχαν επιλεγεί, όμως, οι άλλοι δύο συμπατριώτες συμμαθητές μου στο Βαλταδώρειο Γυμνάσιο Κοζάνης και συμφοιτητές στο Α.Π.Θ. Τάκης Κλείδης και Σίμος Καλογερίδης. Επίσης είχαν επιλεγεί οι δυο δάσκαλοι Κώστας Ζουρουφίδης και ο Στέλιος Μείχανετζίδης και ο Γιώργος Καλμανίδης.

Τότε για να επιλεγείς ως Υ.Ε.Α. έπρεπε να έχεις μπάρμπα στην «Κορώνη». Χωρίς μέσο δεν υπήρχε περίπτωση να επιλεγείς. Έτσι, δυστυχώς, ήταν η κατάσταση. Εγώ επιλέχτηκα με τις ενέργειες του πολιτικού και οικογενειακού φίλου Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, που τότε ήταν βουλευτής. Κυβέρνηση την εποχή αυτή ήταν οι θλιβεροί αποστάτες της Ένωσης Κέντρου με πρωθυπουργό το Στέφανο Στεφανόπουλο. Ο Μιχάλης είχε διατελέσει υφυπουργός Εθνικής Άμυνας στην κυβέρνηση του Γέρου της Δημοκρατίας από το Φλεβάρη του 1964 ως τον Ιούλη του 1965. Μετά τα γεγονότα του Ιουλίου 1965 και την πτώση της κυβέρνησης του Γεωργίου Παπανδρέου ακολούθησαν οι «βασιλικές» κυβερνήσεις των αποστατών με επικεφαλής τον αρχιμηχανορράφο Κωνσταντίνο Μητσotάκη. Τότε η γυναίκα του Μιχάλη, η πανέμορφη και πανέξυπνη Τάσα, σε κοσμική συγκέντρωση υψηλών κυριών πλησίασε τη γυναίκα του Αρχηγού του Στρατού και της έδωσε ένα χαρτάκι με δυο ονόματα με τη θερμή παράκληση του Μιχάλη να το δώσει στον άνδρα της. Τα ονόματα για την επιλογή ως υποψηφίων εφέδρων αξιωματικών ήταν το δικό μου και του Γιώργου Καλμανίδη από το Καρυχώρι της Πτολεμαΐδας. Και οι δυο επιλεγήκαμε για τη Σ.Ε.Α.Π ως Υ.Ε.Α., αλλά δεν ορκισθήκαμε και οι δυο ως δόκιμοι έφεδροι αξιωματικοί!

Το Σάββατο στις 24 Σεπτεμβρίου το μεσημέρι φάγαμε στο Κέντρο του Συντάγματος και κατά το απόγευμα όσοι είχαμε επιλεγεί για τη Σ.Ε.Α.Π. ανεβήκαμε σε λεωφορεία του ΚΤΕΛ Κορίνθου και οδηγηθήκαμε στο λιμάνι του Πειραιά για να ταξιδέψουμε στο Ηράκλειο της Κρήτης, όπου υπήρχε και υπάρχει ακόμη η Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών Πεζικού (Σ.Ε.Α.Π.). Ήταν η δεύτερη φορά που ταξίδευα στο Ηράκλειο. Η πρώτη ήταν πριν από δυο χρόνια, όταν όλοι οι τεταρτοετείς της Φιλοσοφικής του Α.Π.Θ. επισκεφτήκαμε επί μία εβδομάδα όλη την Κρήτη με τους καθηγητές μας Μανόλη Ανδρόνικο, Γεώργιο Μπακαλάκη, Στυλιανό Πελεκανίδη, Νικόλαο Πλάτωνα και Μιχάλη Σακελλαρίου για να μελετήσουμε τα πλούσια εκθέματα όλων των Μουσείων των πόλεων και να επισκεφτούμε τα πολλά Ιστορικά Μνημεία της Μεγαλονήσου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΣΤΗ ΣΧΟΛΗ ΕΦΕΔΡΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

ΠΕΖΙΚΟΥ (Σ.Ε.Α.Π.)

ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Η υποδοχή

Το Σάββατο αργά το απόγευμα στις 24 Σεπτεμβρίου 1966 ανεβήκαμε στο ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ και όλη τη νύχτα ταξιδεύαμε σε ήρεμα νερά για το Ηράκλειο της Κρήτης. Κατά παρέες συζητούσαμε τι μας περιμένει και σχεδόν όλη τη νύχτα δεν κοιμηθήκαμε. Την Κυριακή με την ανατολή του ήλιου ξάγρυπνοι και λίγο ζαλισμένοι φτάσαμε στη Μεγαλόνησο. Από το λιμάνι μας παρέλαβαν στρατιωτικά οχήματα και σε δέκα λεπτά της ώρας φτάσαμε στο στρατόπεδο της Σχολής, που βρίσκεται στα ανατολικά της πόλης του Ηρακλείου σχετικά κοντά στο λιμάνι. Όταν φτάσαμε στη Σχολή τα ρολόγια μας έδειχναν 7.30' το πρωί. Κατεβήκαμε στην πλατεία της Σχολής, όπου συναντήσαμε μια παράξενη εικόνα. Η υποδοχή έγινε με άγριες φωνές, που περισσότερο έμοιαζαν με στριγκλιές. Πολλοί αξιωματικοί και υπαξιωματικοί, λοχίες και δεκανείς, μας περίμεναν με φακέλους και ντοσιέ στα χέρια. Σχεδόν όλοι φαίνονταν αγριε-

Εικ. 3: Το Διοικητήριο της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών στο Ηράκλειο (Σ.Ε.Α.Π.).

μένοι και φώναζαν προς τα πού να πάμε και τι να κάνουμε! Αμέσως έγινε ο χωρισμός μας σε λόχους και διμοιρίες και οδηγηθήκαμε στα κτίρια των Λόχων διατάζοντάς μας να τρέχουμε. Ενώ κάποιοι υπαξιωματικοί φώναζαν άγρια «εδώ δεν επιτρέπεται το βάδην! Εδώ μόνο το τροχάδην επιτρέπεται!»

Εμείς είχαμε έρθει με καλές διαθέσεις, με χαρούμενα πρόσωπα, με ευοίωνες προοπτικές, επειδή θα γινόμασταν έφεδροι αξιωματικοί. Περιμέναμε η υποδοχή να γίνει με καλοσύνη, με εγκαρδιότητα, με τραγούδια και χορούς. Αντί αυτών, όμως, βλέπαμε κάποιους υπαξιωματικούς, που τους αποκαλούσαν Βήτα, πολύ άγριους και τους αξιωματικούς της Σχολής βλοσυρούς, αυστηρούς, αγέλαστους και σκληρούς απέναντί μας.

Πολύ μας παραξένεψε η συμπεριφορά τους. Άλλα περιμέναμε και άλλα συναντήσαμε. Καμιά ενημέρωση δεν είχαμε τι θα συναντούσαμε. Τουλάχιστον εγώ και πολλοί άλλοι δεν είχαμε ακούσει στο Κέντρο Εκπαίδευσης στην Κόρινθο κάτι σχετικό. Και το σπουδαιότερο, γιατί γινόντουσαν όλα αυτά και τι σκοπό είχαν; Και αυτοί οι υπαξιωματικοί Βήτα, που μας υποδέχτηκαν τόσο άγρια, τι στο καλό ήταν; Εκεί μάθαμε ότι ήταν οι υποψήφιοι Υ.Ε.Α. της προηγούμενης από μας σειράς και ότι αυτοί θα μας εκπαίδευαν μέχρις ότου να σπάσουν τα νεύρα μας. Οδηγώντας μας στα κτίρια των Λόχων φώναζαν ότι θα μας λιώσουν! Ότι θα μας κρεμάσουν ανάποδα και ότι θα μαρτυρήσουμε το γάλα της μάνας μας! Ότι εδώ θα φτύσουμε αίμα όχι μόνο στην εκπαίδευση πάνω στα βουνά της Κρήτης αλλά και στη φρουρά. Ότι θα φύγουμε από δω σακατεμένοι!

Δυστυχώς, αυτά πολλοί δεν τα καταλαβαίναμε. Την άλλη μέρα κιόλας μάθαμε ότι εμείς ήμασταν οι νέοι, τα στραβάδια, οι ψάρακες, οι ανεκπαίδευτοι, οι Άλφα και έπρεπε να υποστούμε σκληρή εκπαίδευση απ' αυτούς. Τα ίδια είχαν υποφέρει και οι ίδιοι από τους προηγούμενους. Μέσα στη Σχολή υπήρχαν δυο σειρές. Η μια σειρά εκπαίδευε την άλλη. Αυτό ήταν το πρόγραμμα της Σχολής και το πνεύμα και η φιλοσοφία της στρατιωτικής εκπαίδευσης των νέων αξιωματικών. Πολύ παράξενα ηχούσαν αυτά τα πράγματα στα αυτιά μας. Στα δικά μου αυτιά μάλιστα πολύ περισσότερο, επειδή πίστευα στην ατομική ελευθερία και αξιοπρέπεια και περίμενα άλλη συμπεριφορά.

Όταν ηρεμήσαμε κάπως από τις φωνές των Βήτα, γιατί και αυτοί είχαν κουραστεί να φωνάζουν, οδηγηθήκαμε από τους Λόχους με βήμα τροχάδην στα εστιατόρια της Σχολής για να πάρουμε το πρωινό μας. Τότε ξεθαρέψαμε κάπως και αρχίσαμε να συζητούμε οι κάπως μεγαλύτεροι στην ηλικία και πτυχιούχοι διαφόρων σχολών, και ήμασταν πολλοί απ' αυτούς, ότι εδώ είναι ζούγκλα και ότι εμείς εδώ δεν έχουμε καμιά θέση. Καλό θα ήταν να φεύγαμε μια ώρα αρχύτερα. Δεν χρειάζονταν σε μας γαλόνια και αξιωματικίγια. Καλύτερα ήταν να πάμε σ' άλλες μονάδες ως απλοί οπλίτες. Εδώ ήρθαμε να υπηρετήσουμε την Πατρίδα. Δεν ήρθαμε να τρελαθούμε. Μερικοί κάτι γνώριζαν απ' αυτά και χασκογελούσαν με τα καμώματα, τις φωνές και τις «βρισιές» των Βήτα. Κάποιοι απ' αυτούς τους Βήτα, όπως φαινόταν, ήταν και ελαφρώς άξεστοι και πιθανόν αγράμματοι, καθώς μόνο το παλιό εξατάξιο Γυμνάσιο είχαν τελειώσει. Και σίγουρα θα ήταν και μαθητές της κακιάς ώρας. Φαινόταν από τις άγριες φωνές και τη γενική συμπεριφορά τους.

Για μένα όλα αυτά στην αρχή φάνηκαν απaráδεκτα για δημοκρατικούς πολίτες. Πίστευα ότι ο Στρατός μας έχει αρχές, έχει ιδανικά, έχει δημοκρατικά

ιδεώδη και εκπαιδεύει τους Έλληνες πολίτες με δημοκρατικές αρχές και πάντοτε σέβεται την προσωπική ελευθερία και αξιοπρέπεια του καθενός. Τότε άρχισα να καταλαβαίνω αυτό που συχνά άκουγα από τους παλιότερους, που είχαν υπηρετήσει στο Στρατό, ότι εκεί που σταματάει η λογική αρχίζει ο Στρατός! Από την πρώτη μέρα άρχισα να σκέφτομαι να αποχωρήσω από τη Σχολή!

Έπρεπε να βρω κάποιον αξιωματικό να του εκθέσω τις σκέψεις και την απόφασή μου. Κατά καλή μου τύχη στον 3ο Λόχο, όπου τοποθετήθηκα, μεταξύ των Διμοιριτών ήταν και ένας νεαρός δόκιμος, που μόλις τον αντίκρισα, τον αναγνώρισα. Ήταν ο Κωνσταντίνος Γκεβρέκης από την Κομοτηνή, απόφοιτος της Νομικής του Α.Π.Θ. με τον οποίο μέναμε στην ίδια γειτονιά, όντας φοιτητές στη Θεσσαλονίκη. Μέναμε κοντά στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου του Ορφανού, παραπάνω από το Τουρκικό Προξενείο. Είχε προηγηθεί από μένα στην κατάταξη στο Κέντρο και τη Σχολή και είχε αποφοιτήσει από τη Σ.Ε.Α.Π. με πολύ καλή σειρά επιτυχίας και τον κράτησαν εκεί ως εκπαιδευτή.

Προσπάθησα από την πρώτη μέρα να τον πλησιάσω, αλλά εκείνος το κατάλαβε και έκανε το παν για να με αποφεύγει. Είχε δώσει και σχετική εντολή στο δεκανέα Βήτα, που ήταν ο ομαδάρχης μου, να με έχει από κοντά και να μην επιτρέψει να τον πλησιάσω. Δυστυχώς, αυτό ήταν το πνεύμα της Σχολής και η φιλοσοφία της εκπαίδευσης!

Η Εκπαίδευση

Την άλλη μέρα το πρωί έγινε η πρώτη αναφορά στη Σχολή. Όλοι οι Λόχοι είμαστε παρατεταγμένοι στη μεγάλη αυλή στο κέντρο της Σχολής. Διοικητής της Σχολής είναι ο Συνταγματάρχης Απόστολος Τσουβελέκης, ένας σχετικά κοντός και λίγο χοντρός στρατιωτικός. Στέκεται με αγέρωχο ύφος στο κέντρο της ομήγυρης επτακοσίων πενήντα περίπου νέων υποψηφίων εφέδρων αξιωματικών. Δεξιά είναι παρατεταγμένοι οι Βήτα και αριστερά εμείς οι Άλφα. Γίνεται η αναφορά από κάποιο Λοχαγό με όλους τους στρατιωτικούς τύπους και κανονισμούς και ακολουθεί μια πρώτη ομιλία - επικοινωνία του Διοικητή μαζί μας. Τον ακούμε με πολλή προσοχή και από την πρώτη στιγμή καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται για λαμπρό στρατιωτικό.

Μετά οι Βήτα οδηγήθηκαν από τους αξιωματικούς τους στους χώρους για την καθορισμένη εκπαίδευσή τους. Ενώ εμείς οι Άλφα οδηγηθήκαμε στο αμφιθέατρο της Σχολής, όπου μας έγινε το πρώτο μάθημα, που είχε σχέση πώς πρέπει να τρώει ένα αξιωματικός οπουδήποτε και αν βρίσκεται. Στην αρχή κάποιοι γελάσαμε μ' αυτό το πρώτο μάθημα στη Σχολή, αλλά σιγά-σιγά καταλάβαμε το σκοπό της επίδειξης.

Στο διάλειμμα αμέσως πλησίασα το γνωστό δόκιμο Κώστα Γκεβρέκη, του ανέφερα σχετικά τη γνωριμία μας, του μίλησα για τη Θεσσαλονίκη, ενώ εκείνος, χωρίς να μιλάει, χαμογελούσε. Του ανέφερα την απόφασή μου να φύγω από τη Σχολή, καθώς εγώ δεν μπορούσα να ανεχτώ αυτά τα μασκαραλίκια, που γινόντουσαν. Τότε το έβαλε στα γέλια και μου απάντησε ότι αυτό είναι το πνεύμα της Σχολής και ότι πολύ γρήγορα θα συνήθιζα και στο τέλος θα γελούσα και ο ίδιος με τα καμώματά μου. Ποτέ, όμως, δε τα δικαιολόγησα αυτά. Χωρίσαμε γρήγορα, αφού το κουδούνι χτύπησε και έπρεπε να καθένας να

πάει στο πόστο του. Τη συνάντηση αυτή με το γνωστό δόκιμο την παρακολουθούσαν από κάποια απόσταση και οι Βήτα ομαδάρχες του Λόχου μου. Και αυτό ήταν επιλήψιμο για έναν Άλφα. Ήταν μεγάλο σφάλμα, σοβαρό αμάρτημα, κακούργημα γι' αυτούς! Πώς τολμάει ένας χτεσινός Άλφα να πλησιάζει έναν αξιωματικό της Σχολής και να συζητάει μαζί του με τέτοια οικειότητα;

Στο άλλο διάλειμμα με πλησιάζουν και αρχίζουν να με φοβερίζουν. Ότι θα πεθάνω, ότι θα μαρτυρήσω τα πάθη του Χριστού, ότι θα φύγω από τη Σχολή σακατεμένος! Όλα αυτά βέβαια ήταν μέσα στο πνεύμα της Σχολής. Με απομονώνουν κάπως από τους άλλους Άλφα και μου κόβουν όλα τα κουμπιά της φόρμας. Πώς κρατήθηκα και δεν αντέδρασα; Οι άλλοι Άλφα συνάδελφοί μου, που με βλέπουν γελούν. Ο καλός μου φίλος και συνάδελφος Σίμος Καλογερίδης με βλέπει και με συμπονά. Το βλέπω στα μάτια του και στους μορφασμούς του προσώπου του. Το μεσημέρι, την ώρα της γενικής ανάπαυσης, ενώ όλοι ησύχαζαν, εγώ έραβα τα κομμένα κουμπιά μου!

Η εκπαίδευση άρχισε με κανονικό ρυθμό αμέσως από τη δεύτερη μέρα. Κάθε μέρα έχουμε διαφορετικό πρόγραμμα. Ξεφυλλίζοντας τις γενικόλογες σημειώσεις της εποχής, που κρατώ καλά φυλαγμένες, παρατηρώ ότι την πρώτη μέρα μετά την αναφορά της Σχολής, όπου γνωρίσαμε το Διοικητή, το «Θεό» της Σχολής, μας έγινε στο μικρό αμφιθέατρο της Σχολής για ένα δώρο επίδειξη τρόπου εστίασης. Αυτό για τους αξιωματικούς θεωρείται πολύ σπουδαίο και έχει σχέση με την ιδιαιτερότητα του επαγγέλματός τους, όπως πιστεύουν οι ίδιοι. Μας το τόνισαν μάλιστα από την πρώτη στιγμή. Στη συνέχεια και για όλη την εβδομάδα άρχισε η εκπαίδευση, η οποία είχε σκοπό να μας ενημερώσει ειδικά για τα όπλα που χρησιμοποιεί ο Ελληνικός Στρατός. Συγχρόνως μας διδά-

Εικ. 4: Πορεία προς τα Αοράκια.

σκουν και θεωρητικά μαθήματα στα αναγνωστήρια της Σχολής για το τι είναι Στρατός και ποια η αποστολή του, τι είναι πολεμική τέχνη, τι είναι πειθαρχία και πώς εφαρμόζεται μέσα στο στράτευμα. Το τελευταίο αντικείμενο το παρακολουθούμε με πολλή προσοχή, ιδιαίτερα εμείς οι πτυχιούχοι των πανεπιστημιακών σχολών. Το συζητούμε κατ' ιδίαν και αρχίζουμε να μπαίνουμε στο πνεύμα της Σχολής.

Την Κυριακή, 2 Οκτωβρίου 1966, συμπληρώσαμε μια βδομάδα στη Σχολή. Στις σημειώσεις μου διαβάζω: «Συμπληρώσαμε 8 μέρες στη Σχολή και ήδη αντιληφτήκαμε ποιος είναι ο προορισμός, ο σκοπός και η αξία της αφίξεώς μας. Σαν χαμένα πουλιά γυρνάμε εδώ και εκεί χωρίς τα βάσανά μας νάχουν τελειωμό. Όλο και κάποιος κ. Βήτα μας περιμένει έξω! Και δώστου κάμψεις, βαρελάκια... και δεν συμμαζεύεται!».

Τη δεύτερη εβδομάδα η εκπαίδευση συνεχίζεται απaráλλαχτα με την πρώτη. Ευτυχώς αρχίσαμε να προσαρμοζόμαστε στο πνεύμα της Σχολής. Όλα όσα γίνονται έχουν ως βασικό σκοπό να σπάσουν τα νεύρα μας, να γίνουμε υποτακτικοί, να γίνουμε άβουλοι. Να γίνουμε όντα χωρίς φωνή, χωρίς υπόσταση, να υπακούουμε τυφλά στους ανωτέρους μας, να μη γογγύζουμε στις διαταγές τους. Οι κάμπεις, τα βαρελάκια, το βάδην επί των γονάτων, το «ένα-δυο- κάτω» πάνε σύννεφο. Ευτυχώς έχουμε γίνει ρομπότ, καλογυμνασμένοι και δεν υποφέρουμε. Εκτελούμε τις διαταγές των Βήτα με βαριά καρδιά, αλλά τι να κάνουμε. Κάποιοι εκτελούν τις εντολές τους με χαμόγελο και δεν νιώθουν κόπωση. Κάποιοι, όμως, που είναι κάπως υπέρβαροι υποφέρουν. Το βλέπουμε και τους συμπονούμε. Ο φίλος μου Σίμος υποφέρει, αλλά έχει υπομονή. Τη φόρμα του τη βλέπω συχνά χωρίς κουμπιά. Ο Τάκης ο Κλειδής είναι στα δικά μου μέτρα και δεν υποφέρει τόσο.

Ο Διοικητής και οι Αξιωματικοί της Σχολής

Από την πρώτη βδομάδα παρατηρήσαμε όλοι σχεδόν, πτυχιούχοι και μη, ότι οι αξιωματικοί της Σχολής είναι σχεδόν όλοι κατάλληλοι για μια τέτοια Στρατιωτική Σχολή, που σκοπό έχει, όπως το τονίζουν στα μαθήματα, να εκπαιδεύει νέους για να τους αναδείξει σε μικρούς ηγέτες του Ελληνικού Στρατού. Κάποιοι είναι πολύ καλά καταρτισμένοι και αρκετά μορφωμένοι για το έργο που επιτελούν. Κάποιοι, όμως, είναι ολιγογράμματοι, παρότι είναι πτυχιούχοι της Σχολής Ευελπίδων. Υπάρχουν και κάποιοι, που προέρχονται από τις σχολές υπαξιωματικών, που φαίνονται από μακριά και προσπαθούν να κρύψουν τη γύμνια τους στις ερωτήσεις μας. Οι πτυχιούχοι των Α.Ε.Ι. στις ιδιαίτερες συνάξεις μας αποφασίζουμε να μην τους κάνουμε δύσκολες ερωτήσεις και τους φέρνουμε σε δύσκολη θέση και καμιά φορά σε απόγνωση. Κάποιοι, όμως, από μας το γλεντούσαν το φαινόμενο αυτό και επέμεναν να τους κάνουν δύσκολες ερωτήσεις και να τους γελοιοποιούν.

Ο Διοικητής της Σχολής, ο Συνταγματάρχης Απόστολος Τζουβελέκης, ο «Θεός» της Σχολής, είναι λαμπρός στρατιωτικός. Από τις πρώτες μέρες στις πρωινές επικοινωνίες μαζί μας φάνηκε ότι είναι κατάλληλος για τη θέση του Διοικητή της Σχολής. Είναι πολύ καταρτισμένος απ' ότι καταλαβαίνουμε. Γνωρίζει καλά την ψυχολογία των νέων. Καταλαβαίνει τα προβλήματά μας και κάθε φορά στην αναφορά της Σχολής μιλάει σαν μεγάλος δάσκαλος και σαν στοργικός πατέρας. Είναι χάρμα να τον ακούς. Συνδυάζει το λόγο του και με κάποιο ανέκδοτο, κατάλληλο με την περίπτωση και την ηλικία μας και ομολογουμένως τον ακούμε με πολλή ευχαρίστηση. Όσοι έχουμε αποφοιτήσει από καθηγητικές και διδασκαλικές σχολές, στις κατ' ιδίαν συναντήσεις και συζητήσεις μας, λέμε ότι ο Διοικητής είναι άριστος αξιωματικός και πολύ καλός και μεγάλος δάσκαλος. Ιδιαίτερα τονίζει πολλά χρήσιμα και πρακτικά μέσα για να αντιμετωπίσουμε τις αντίξοες συνθήκες, που θα συναντήσουμε στη στρατιωτική μας θητεία αλλά και αργότερα στη ζωή μας.

Συχνά στη μεγάλη αίθουσα της Σχολής μας κάνει ομιλίες, που χωρίς να το καταλαβαίνουμε, διαρκούν τρεις ώρες, χωρίς ωστόσο να κουράζει. Μια φορά μας μίλησε για το Κυπριακό Ζήτημα. Η εμπειρία του είναι μεγάλη πάνω στο

Κυπριακό πρόβλημα, καθώς έχει υπηρετήσει ως ανώτερος αξιωματικός στην ΕΛ.ΔΥ.Κ. για κάποιο χρονικό διάστημα και έχει ασχοληθεί ειδικά με το ζήτημα. Αν έλεγε «εμπρός, παιδιά, πάμε για την Κύπρο», όλοι με ένα στόμα θα του απαντούσαμε «εμπρός, φύγαμε». Μια άλλη φορά μας μίλησε για το Μακεδονικό Αγώνα. Όλοι μείναμε άφωνοι, όχι μόνο με τον τρόπο παρουσίασης του θέματος, αλλά και για τα στοιχεία, που για πρώτη φορά ακούγαμε. Εμείς τα Μακεδονόπουλα γνωρίζοντας αρκετά για το Μακεδονικό Αγώνα από τους παππούδες μας και τους δασκάλους στα σχολεία, συγκινηθήκαμε πολύ για τους Μακεδονομάχους, που πολλοί απ' αυτούς ήταν συγγενείς μας. Την ομιλία αυτή και μερικές άλλες μετά την αποφοίτηση, μας τις έδωσαν και τις πήραμε πολυγραφημένες σε ειδικό φυλλάδιο. Αργότερα σε ομιλίες μου τις χρησιμοποίησα σα βασικό βοήθημα πολλές φορές στα Γυμνάσια και Λύκεια, όπου υπηρέτησα.

Η εκπαίδευση συνεχίζεται σχεδόν ίδια και अपαράλλακτη. Για τα όπλα, τη χρήση τους, τα στοιχεία και τα χαρακτηριστικά τους. Μερικοί ενοχλούμαστε, όταν ακούμε ότι όλα είναι αμερικανικής κατασκευής και προέλευσης. Τα θεωρητικά μαθήματα έχουν κάποιο ενδιαφέρον, όταν μάλιστα γίνονται από κατάλληλους αξιωματικούς, επειδή μας κατατοπίζουν για πολύ σοβαρά θέματα, όπως η στρατιωτική αλληλογραφία, τα συμβατικά όπλα, ο ατομικός, ραδιοβιολογικός και χημικός Πόλεμος (Α.Ρ.Β.Χ.Π.). Το τελευταίο αντικείμενο μας εντυπωσιάζει πολύ, επειδή πολύ λίγα πράγματα γνωρίζαμε για το θέμα.

Στις 4 Οκτωβρίου στα αναγνωστήρια του 3ου Λόχου, όπου ανήκω, κάποιος Ταγματάρχης, «όνομα και μη χωριό», πραγματεύεται το θέμα: **Η Προσωπικότητα του Εφέδρου Αξιωματικού**. Προσπαθεί να αποδείξει ότι ο αξιωματικός είναι άλλη πάστα άνθρωπος και δεν έχει σχέση με κανέναν άλλον υπάλληλο της ελληνικής κοινωνίας. Είναι ανώτερος άνθρωπος και ξεχωρίζει μέσα σ' όλους τους ανθρώπους. Είναι αναμορφωτής της κοινωνίας και σ' αυτόν στηρίζεται το ελληνικό έθνος. Λέγει και ξαναλέγει τα ίδια πράγματα τονίζοντας ότι ο αξιωματικός είναι «αξία», που δεν μπορεί να μετρηθεί με κανένα μέτρο. Οι πτυχιούχοι των Πανεπιστημίων αρχίζουμε να κοιταζόμαστε και να δυσανασχετούμε με όσα ακούμε. Μετά το μάθημα στο διάλειμμα κάποιοι μαζευόμαστε σε μια γωνιά της αίθουσας και συζητούμε για το εμετικό μάθημα του «ελλειμματικού» Ταγματάρχη.

Και, όμως, αυτός ήταν ίσως ο καταλληλότερος αξιωματικός της Σχολής. Οι περισσότεροι από τους συναδέλφους μας αμέσως τον αξιολόγησαν σαν τον πλέον κατάλληλο για τη Σχολή, γιατί τέτοιους θέλει η φιλοσοφία της εκπαίδευσής μας. Οι νεαροί συνάδελφοί μας πίστεψαν όσα είπε ο «αγράμματος Ταγματάρχης». Άρχισαν να νιώθουν και να αισθάνονται άλλοι άνθρωποι. Τα στήθη τους φούσκωσαν, άρχισαν να καμαρώνουν σαν τα παγώνια, επειδή πίστευαν ότι θα γίνουν διαφορετικοί από τους άλλους ανθρώπους. Αυτοί θα γίνουν ανώτεροι και θα ανήκουν σε άλλη τάξη, διαφορετική από τους πολλούς. Θα είναι οι ηγέτες της κοινωνίας, όπως τόνισε κατηγορηματικά ο Ταγματάρχης, και δεν μπορεί να συγχρωτίζονται με τους πολλούς. Αυτοί θα γίνουν οι αναμορφωτές της κοινωνίας. Πολλές τέτοιες μπαρούφες άρχισαν να νιώθουν μέσα τους. Αυτή ήταν, δυστυχώς, η νοοτροπία αρκετών αξιωματικών του Στρατού και της Αστυνομίας. Οι μήνες που ακολούθησαν το απέδειξαν με την 21η Απριλίου!

Το πρώτο μεγάλο καψόνι!

Την ίδια μέρα στο βραδινό φαγητό συνέβη κάτι πολύ συνηθισμένο στη Σχολή, αλλά για μένα ήταν εντελώς απaráδεκτο. Ένας συνάδελφος Άλφα την ώρα που τρέχαμε σαν μπουλούκι για το φαγητό κλώτσησε κάποιον άλλο συνάδελφο, προφανώς φιλικά. Αυτό το αντιλήφτηκε ο αξιωματικός υπηρεσίας, που μας κατόπτει από τη βεράντα των εστιατορίων, και με πολύ αυστηρό τόνο διέταξε τον Υ.Ε.Α. να παρουσιαστεί μπροστά του και να ζητήσει συγγνώμη από το συνάδελφό του. Ο Υ.Ε.Α., όμως, δεν παρουσιάστηκε φοβούμενος προφανώς τις συνέπειες. Τις επόμενες μέρες έλεγαν ότι εκείνος που κλώτσησε ήταν κάποιος Άλφα και το έκανε «χάριν παιδιάς». Για να γελάσουμε και να παίξουμε δηλαδή. Ήταν μεγάλος στην ηλικία, γύρω στα 24-25, και είχε τελειώσει τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το αποτέλεσμα ήταν ο αξιωματικός υπηρεσίας να αρχίσει όλους τους Υ.Ε.Α. να μας «πηδάει» από τις 7 το απόγευμα μέχρι τις 10 το βράδυ.

Επί τρεις ώρες πηδούσαμε στο γνωστό παράγγελμα «εν-δου-κάτω», χωρίς σταματημό, ώσπου το στόμα του Λοχαγού άφρισε. Αμέσως διέταξε τον αρχηγό της Σχολής να ανεβεί στη βεράντα και να συνεχίσει εκείνος να δίνει το παράγγελμα, επειδή εκείνος είχε κουραστεί, ενώ εμείς, 700 περίπου Υ.Ε.Α., γελούσαμε. Τον αρχηγό μετά από λίγο αντικατέστησε ο υπαρχηγός και αυτόν άλλος Υ.Ε.Α. Τελικά γύρω στους δέκα Υ.Ε.Α. αντικατέστησε ο σκληρός και για μένα «άξεστος» Λοχαγός, μέχρι που κατάλαβε ότι δεν υπήρχε περίπτωση να πέσει κάποιος κάτω. Επειδή αυτή ήταν η σαδιστική του επιθυμία, όπως ο ίδιος είπε ακριβώς στις δέκα η ώρα το βράδυ, που σταμάτησε το μαρτύριό μας. Η δοκιμασία αυτή απέδειξε ότι όλοι ήμασταν πολύ καλά εκπαιδευμένοι και αντέχαμε στα ανόητα καψόνια των εκπαιδευτών μας. Αμέσως μετά κάτοικοι και ιδρωμένοι φάγαμε και πήγαμε για ύπνο. Και τι ύπνο. Κοιμηθήκαμε «διαβασμένοι»!

Εικ. 5: Στην τραπεζαρία της Σχολής.

Η τρίτη βδομάδα στη Σχολή κυλάει ήρεμα. Τα καψόνια και οι φωνές των Βήτα λιγοστεύουν. Έχουμε γίνει ρομπότ. Χωρίς να το θέλουμε, τρέχουμε. Χωρίς να ακούουμε τις στριγκλιές κάποιου Βήτα πηδάμε, κάνουμε «ένα-δου-

κάτω», τρέχουμε σαν κουνελάκια. Το αίμα σφύζει και τα πόδια μας δεν νιώθουν κόπωση. Όλοι έχουμε εγκλιματιστεί στο πνεύμα της Σχολής και οι κινήσεις μας γίνονται ασυναίσθητα.

Η εκπαίδευση συνεχίζεται κανονικά. Τώρα μπαίνουμε σε ουσιαστικότερα θέματα για τα όπλα και τη χρήση τους. Γίνεται βαθύτερη μελέτη για τη χρήση τους, τις εμπλοκές τους, τα πυρομαχικά που χρησιμοποιούν και σε ποια φάση των κινήσεών μας, πού και πότε τα χρησιμοποιούμε. Η θεωρητική κατάρτιση γίνεται πάνω σε θέματα που έχουν σχέση με την ατομική και ομαδική μας προετοιμασία. Ιδιαίτερα με την ομαδική, επειδή εμείς θα γινόμασταν Διμοιρίτες και έπρεπε σε περίπτωση κινδύνου να διαφυλάξουμε τη διμοιρία μας. Παρακολουθούμε ειδικά μαθήματα για την Τοπογραφία, τις Ποινές, τις Διαβιβάσεις, την αξία και ασφάλειά τους, για τις Πληροφορίες γενικώς, τα Λογιστικά του Λόχου και τις Μεθόδους Εκπαίδευσης (στάδια διδασκαλίας, τρόποι παρουσίωσης και διαδοχικές ενέργειες προπαρασκευής). Το τελευταίο αντικείμενο είχε σχέση με μας τους καθηγητές και τους δασκάλους. Είναι πολύ ενδιαφέρον. Και ομολογουμένως αυτό το τελευταίο ιδιαίτερα εμένα με βοήθησε πολύ αργότερα στην εκπαιδευτική μου ζωή. Μας γίνεται επίδειξη για το πώς γίνεται η αλλαγή σκοπού, πώς διαλεγόμαστε με τους φρουρούς, πώς παίρνουμε τα συνθήματα και τα παρασυνθήματα και πώς γίνεται από τον σκοπό η αναγνώριση του αξιωματικού που κάνει έφοδο ή περίπολο. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι πλησιάζει η ώρα, που θα αναλάβουμε τις σκοπιές της Σχολής!

Την Κυριακή, 9 Οκτωβρίου 1966, αρχίζουμε να μπαίνουμε σκοπιά. Από τις σημειώσεις μου διαβάζω τα παρακάτω: *«Εγώ φύλαξα τελευταίο νούμερο (3-5) στο Β΄ φυλάκιο - Ανατολική Πύλη. Τα πράγματα έδειξαν πώς και η σκοπιά στη Σ.Ε.Α.Π. δεν ανταποκρινόταν σ' αυτά που έλεγαν οι Βήτα. Όλα είναι ήρεμα και με λίγη καλή θέληση και προσοχή όλα πάνε ρόδινα. Φυσικά μια μικροκαμπάνα μπορεί να σου έρθει ξαφνικά χωρίς λόγο. Είναι και αυτό κάτι από τα όσα ζητάει η Σχολή».*

Η εκπαίδευση συνεχίζεται με τα όπλα. Με τους όλμους γενικώς και τα πυρομαχικά τους. Για την οργάνωση εδάφους, τα ορύγματα και τις κινήσεις μιας διμοιρίας κατά την προέλαση, την επίθεση, την άμυνα και τη σύμπτυξη. Για τις διαταγές και τα είδη τους.

Το Σάββατο στις 15 Οκτωβρίου γίνεται ομιλία σ' όλους τους Υ.Ε.Α. από κάποιον νομικό Φωτακίδη για τα οχυρά Μεταξά. Στις σημειώσεις μου παρατηρώ ότι ο νομικός Φωτακίδης ανέπτυξε πολύ καλά το θέμα για τα οχυρά του Μεταξά τονίζοντας τη μεγάλη τους σημασία στην εαρινή επίθεση των Γερμανών εναντίον της πατρίδας μας το 1941.

Μετά απ' αυτόν μίλησε ο Σίμος Καλογερίδης για τη θανάτωση του πατέρα του από τους αντάρτες κατά το 1944, όταν οι κατακτητές Γερμανοί και Ιταλοί καταδυνάστευαν τον ελληνικό λαό. Οι αντάρτες με το ΕΑΜ αντιδρούσαν με σαμποτάζ και κάποιες φορές με κατά μέτωπο επιθέσεις κατά των κατακτητών. Οι κατακτητές, όμως, βρήκαν τότε συνεργάτες τους ντόπιους παοτζήδες, οι οποίοι εκβίαζαν τους κατοίκους να τους ακολουθούν εναντίον των ανταρτών. Ωστόσο πολλοί από τους φιλήσυχους Έλληνες μέσα στην κατοχή και την πείνα δεν ενέδιδαν στις αλλοπρόσαλλες φωνές των ανταρτών ή των παοτζήδων, αλλά προσπαθούσαν με τα δόντια να συντηρήσουν τις πολυμελείς οικογένειές τους. Μεταξύ αυτών ήταν και ο πατέρας του Σίμου, ο οποίος δεν θέλησε να

στρατευθεί με καμιά από τις δυο παρατάξεις και η μοναδική του έγνοια ήταν να συντηρήσει την οικογένειά του με τα πέντε παιδιά και τους γέροντες γονείς του. Πάνω στο Βέρμιο βρέθηκε μεταξύ των δυο παρατάξεων, χωρίς να γνωρίζει ακριβώς με ποιους συμπολεμούσε! Το μεγάλο κακό ήταν να φονευθεί και να αφήσει πέντε παιδάκια χωρίς προστάτη. Το μικρότερο ήταν ενός έτους! Η σύντομη και περιεκτική ομιλία του Σίμου εντυπωσίασε όλους μας. Και ο Σίμος, όπως σημειώνω στις σημειώσεις μου, δεν πήγε παραπίσω από το νομικό Φωτακίδη.

Κάποια Σάββατα κατέφθαναν στη Σχολή διάφοροι επιστήμονες και μας έκαναν ομιλίες με ποικίλα θέματα. Πιο πολύ, όμως, οι ομιλίες αυτές είχαν σα θέμα τους τον κομμουνισμό, την προπαγάνδα, τα μέσα που χρησιμοποιεί και τις μεθόδους δράσης. Ιδιαίτερα εξιστορούνταν οι ημέρες και τα έργα των δικών μας κομμουνιστοσυμμοριτών. Όλες οι ομιλίες αυτές ήταν ανιαρές, κουραστικές και κάποτε πολύ αηδιαστικές. Ιδιαίτερα, όταν ένα Σάββατο κάποιος αρχιμανδρίτης με το επώνυμο Ξένος, ένας άνθρωπος της εκκλησίας, μας μίλησε με πάθος και πολύ μίσος για τους ξενοκίνητους κομμουνιστές. Είπε κάποια από τα γνωστά της εποχής. Ότι ο Κομμουνισμός με τους κρυφοκομμουνιστές και τους συνοδοιπόρους τους απεργάζονται την υποδούλωση της χώρας μας στον Κομμουνισμό και ότι εμείς οι χριστιανοί έπρεπε να προσευχόμαστε στο Θεό να μας λυπηθεί. Για να σωθούμε δε ας μας έστειλε έστω .... έναν λοχία! Πράγματι λίγους μήνες μετά φαίνεται ότι ο Μεγαλοδύναμος άκουσε τις προσευχές των ευσεβών και πιστών χριστιανών και μας έστειλε ένα συνταγματάρχη με την παρέα του! Χωρίς να είμαστε οπαδοί του κομμουνισμού, κουραζόμαστε να ακούουμε με τέτοιο πάθος και τόσο μίσος για τα εγκλήματα των κομμουνιστοσυμμοριτών, χωρίς καμιά εντελώς αναφορά για τα εγκλήματα της άλλης πλευράς των δοσιλόγων και των συνεργατών με τα στρατεύματα κατοχής. Μερικοί έχουμε κάποιες αντιρρήσεις σ' αυτά, που ακούουμε, αλλά δεν υπάρχει περιθώριο για διάλογο και συζήτηση. Γι' αυτό κάνουμε τις «πάπιες»!

Την Κυριακή, 16 Οκτωβρίου 1966, διαβάζω στις σημειώσεις μου τα εξής: *«Όλες οι Κυριακές στη Σ.Ε.Α.Π. είναι κάτι καλύτερο για όλους μας. Υπάρχει σχετική ξεκούραση. Μα για μένα όχι! ... Περισσότερο τώρα που γράφω αυτά, όντας σκοπός στα καύσιμα».*

Όλα κινούνται στον ίδιο ρυθμό. Εκπαίδευση σε νέα όπλα. Στα ΠΑΟ 57 και 107 χιλιοστών, στα Τεθωρακισμένα Άρματα και τη συνεργασία τους με το Πεζικό. Αρχίζουμε μαθήματα για το τι πρέπει να κάνουμε σε περίπτωση πολέμου. Μαθαίνουμε τις αρχές οργάνωσης μάχης, τις ενέργειες, τις διαταγές και συγκεκριμένα για τις διαδοχικές ενέργειες του Διμοιρίτη. Για τη σκοπιά στην εκστρατεία, τον αγγελιοφόρο και τα καθήκοντά του. Για την αεροπορική υποστήριξη, την κάλυψη και τις αρχές της άμυνας στην εκστρατεία. Για τις περιπόλους και τις αποστολές τους. Για τις ασκήσεις μάχης της ομάδας, της διμοιρίας και τα καθήκοντα του Ομαδάρχη και Διμοιρίτη.

Την Κυριακή στις 23 Οκτωβρίου, έκανα την πρώτη έξοδο στο Ηράκλειο με τις αρβύλες και το μπερέ. Από το Ηράκλειο με το συνάδελφο Κυφωνίδη από την Καβάλα αμέσως ανεβήκαμε σ' ένα αστικό λεωφορείο και κατευθυνθήκαμε προς την Κνωσό. Εκεί μείναμε κάπου δυο ώρες περιεργαζόμενοι όλο το χώρο. Στο μυαλό μου στριφογύριζαν όλα όσα γνώριζα από το Πανεπιστήμιο

και όσα είχα ακούσει με τους συμφοιτητές μου πριν από δυο χρόνια από τον καθηγητή Νικόλαο Πλάτωνα, που μας είχε ξεναγήσει στο χώρο της Κνωσού. Προσπάθησα να τα μεταβιβάσω στο συνάδελφο, που με παρακολουθούσε με πολύ ενδιαφέρον.

Εικ. 6: Έξοδος στο Ηράκλειο με το μπερέ.

Τις επόμενες μέρες κάθε πρωί κάναμε δοκιμαστικές ασκήσεις για την παρέλαση της Εθνικής Επετείου της 28ης Οκτωβρίου και μετά ακολουθούσαν τα μαθήματα. Μας ταλαιπωρούσαν με φωνές κάπου δυο ώρες και μετά γρήγορα να κάνουμε τα μαθήματα και τις ασκήσεις της ημέρας. Την ημέρα της Εθνικής Επετείου ήμασταν έτοιμοι, κάμποσες διμοιρίες, και παρελάσαμε στο Ηράκλειο με το Λόχο Βαρέων Όπλων. Όπως μας ανακοινώθηκε το μεσημέρι, την ώρα του φαγητού, περάσαμε πολύ ωραία και γι' αυτό το απόγευμα είχαμε τιμητική έξοδο στην πόλη του Ηρακλείου.

Από τις 3 ως τις 9 Νοεμβρίου 1966 μαζί με άλλους πέντε συναδέλφους με διαταγή του «Θεού» στάλθηκα στο διπλανό Ρέθυμνο για τον εορτασμό της εκατονταετηρίδας της ανατίναξης του Αρκαδίου. Η επιλογή δεν έγινε τυχαία και ήταν για να πάρουμε μέρος σε θεατρικό δρώμενο σχετικό με την επανάσταση των Κρητών κατά το 1866 και την ανατίναξη του μοναστηριού του Αρκαδίου από τον Κωστή Γιαμπουδάκη. Ήταν μια εκπληκτική εμπειρία, καθώς με τις πολλές πρόβες του σκηνοθέτη μάθαμε να κινούμαστε μέσα στο στάδιο της πόλης του Ρεθύμνου σα μαριονέτες, χωρίς να μιλάμε, αλλά ενεργούσαμε σαν αληθινά πρόσωπα και σα να μιλούσαμε οι ίδιοι, ενώ ακούγονταν ηχογραφημένες φωνές από άλλα πρόσωπα.

Είχα χάσει όλα τα μαθήματα αυτών των έξι ημερών και δεν τα συμπλήρωσα ποτέ. Αυτό φάνηκε αργότερα στις εξετάσεις, που έχασα κάποιες μονάδες, γιατί δεν απάντησα σε ερωτήσεις στα μαθήματα αυτών των ημερών. Εξαιτίας της απώλειας αυτών των μαθημάτων ο Διμοιρίτης μου Στέλιος Σαριδάκης με έβγαλε το Σάββατο στις 12 Νοεμβρίου στην αναφορά του Λόχου με την αιτιολογία ότι δεν πρόσεχα στα μαθήματα και δεν απάντησα σε ερώτηση

κάποιου προγενέστερου μαθήματος. Και ήταν πράγματι η ερώτηση από τα μαθήματα των ημερών που απουσίαζα στο Ρέθυμνο. Δικαιολογήθηκα στο Διμοιρίτη μου και ζήτησα και τη συνδρομή των συναδέλφων μου, που μίλησαν για την απουσία μου στο Ρέθυμνο, αλλά, δυστυχώς, ο Διμοιρίτης μου δεν ήταν δυνατό να αλλάξει γνώμη. Ο Υπολοχαγός Σαριδάκης ήταν από τους αξιωματικούς της σχολής υπαξιωματικών και ανήκε στη δεύτερη κατηγορία, που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η ποινή μου από τον Λοχαγό ήταν τετραήμερος περιορισμός. Στις σημειώσεις μου διαβάζω: «*Αναφορά Λόχου από τον υπολοχαγό Στέλιο Σαριδάκη. Τιμωρία: 4ήμερος περιορισμός. Για πρώτη φορά στη στρατιωτική μου θητεία. Να δούμε τι μου επιφυλάσσει το εγγύς μέλλον!*».

Από τις 14 Νοεμβρίου άρχισε η εκπαίδευση πάνω στους κανονισμούς του Πεζικού. Αυτό σήμαινε ότι τώρα θα μπαίναμε στη διδασκαλία των ασκήσεων μάχης, που θα γίνονταν έξω στο ύπαιθρο, κοντά στα βουναλάκια Αοράκια. Πρώτη άσκηση: «*Η ομάς τυφεκιοφόρων ως προπομπός. Πώς κινείται η ομάδα στην προέλαση, τι σχηματισμούς παίρνει, τι κάνει ο Διμοιρίτης, πώς παρακολουθεί την κατεύθυνση της προέλασης και τι διαταγές δίνει*».

Ο Καταυλισμός

Στις 15 του μηνός Νοεμβρίου διαβάζω στις σημειώσεις μου: «*Χαράς Ευαγγέλια, οι Βήτα στον Καταυλισμό, από σήμερα πια αυτοδιοικούμενοι*». Αυτό σήμαινε ότι ο βραχνάς των Βήτα τελείωνε. Οι φωνές τους, οι ξελαρυγγισμοί, καμιά φορά οι βρισιές στους μεγάλους, που δυσκολεύονταν να εκτελέσουν τις «διαταγές» τους, όλα αυτά τα απαράδεκτα και αντιδημοκρατικά για ελεύθερους πολίτες τελείωναν. Ευτυχώς τελείωναν! Τώρα θα ήμασταν μόνοι μας, ώσπου να έρθει η επόμενη σειρά. Και τότε θα αναλαμβάναμε εμείς να κάνουμε αυτά που έκαναν σε μας οι προηγούμενοι. Αυτό απαιτούσε το πνεύμα και η φιλοσοφία της εκπαίδευσης των νέων Υ.Ε.Α. Ο Σίμος, εγώ και κάποιοι άλλοι δεν μπορούσαμε να μιμηθούμε τους προηγούμενους εκπαιδευτές μας.

Τι σήμαινε, όμως, ότι οι Βήτα πήγαιναν στον Καταυλισμό; Ο Καταυλισμός ήταν ένα στρατόπεδο εκστρατείας έξω από το κανονικό στρατόπεδο της Σχολής, λίγο μακρύτερα και στα ανατολικά από την πόλη του Ηρακλείου. Ήταν πρόχειρο στρατόπεδο, όπου εκπαιδεύονταν οι νεαροί υποψήφιοι δόκιμοι σε συνθήκες πολέμου. Κοιμούνταν σε αντίσκηνα με οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες και έκαναν πράξη ο,τιδήποτε μάθαιναν θεωρητικά στη Σχολή. Εκεί παρέμειναν δέκα μέρες και η εκπαίδευση, όπως έλεγαν, οι παλιότεροι ήταν μεγάλο μαρτύριο. Εμείς ευτυχώς δεν πήγαμε καθόλου εξαιτίας κάποιου τραγικού συμβάντος στη Σχολή, για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω.

Στις 16 του μηνός πήγαμε στο πεδίο βολής για να κάνουμε βολή με περίστροφο. Έπιασε, όμως, μεγάλη βροχή και γυρίσαμε πίσω. Στις σημειώσεις μου διαβάζω: «*Πεδίο βολής. Βροχή μεγάλη και τσουχτερό αεράκι. Τέτοιο που δεν το περίμενα στη γενέτειρα του Εθνάρχη Ελευθερίου Βενιζέλου. Αχ! Πότε θα ξαναπροσκυνήσω στον τάφο του. Είναι από δω 150 χιλιόμετρα. Μακριά! Μα και να αποφασίσω, λόγοι ανώτερης βίας με καθηλώνουν!*».

Την Κυριακή, 20 Νοεμβρίου, χαρούμενοι πήγαμε στο εκκλησάκι της Σχο-

λής, όπως κάθε Κυριακή. Στο ημερολόγιό μου διαβάζω: «*Πρώτη Κυριακή χωρίς τους ενοχλητικούς πάντα στον ιερό χώρο της εκκλησίας Βήτα*». Οι Βήτα και μέσα στο χώρο της εκκλησίας μας λοξοκοίταζαν, μας έκαναν παρατηρήσεις, μας απειλούσαν. Ιδιαίτερα τους μεγαλύτερους στην ηλικία πτυχιούχους των Α.Ε.Ι. Και αυτοί, που έκαναν τις παρατηρήσεις, τις απειλές ήταν πάντα οι άξεστοι και οι αμόρφωτοι. Αυτοί που ένιωθαν πολύ κομπλεξικά απέναντι σε μας τους πτυχιούχους.

Την εβδομάδα αυτή μετά την 20η του μηνός γράψαμε εξετάσεις στα μαθήματα, που είχαμε διδαχθεί μέχρι τότε. Αρχίσαμε από την Τρίτη, 22 Νοεμβρίου 1966, και τελειώσαμε την Παρασκευή στις 25 του μηνός. Πολύ βαρετές αυτές οι εξετάσεις και ιδιαίτερα για μας τους πτυχιούχους. Είχαν, όμως, κάποιο βάρος, επειδή από την επίδοσή μας θα εξαρτιόταν ποιοι θα γίνονταν οι βαθμοφόροι όχι μόνο σ' εμάς τους Βήτα, αλλά πολύ περισσότερο στους νέους Υ.Ε.Α., τους Άλφα. (Αρχηγός Σχολής, Λοχίες, Δεκανείς, Θαλαμάρχες). Πολλοί, που δεν θέλαμε μπελάδες στο κεφάλι μας, δε δίνουμε καθόλου σημασία σ' αυτές τις εξετάσεις. Κάτι που, αν έπαιρναν είδηση οι ανώτεροι αξιωματικοί της Σχολής, θα είχαμε άσχημα μπλεξίματα. Επειδή αυτό θεωρείται «στάση»!

Το Σάββατο, 26 του μηνός, οι Βήτα επέστρεψαν από τον Καταυλισμό. Ήταν κατάμαυροι, λασπωμένοι, βρώμικοι και αναμαλλιασμένοι. Ήταν πραγματικά σα να γύριζαν από κάποια εκστρατεία, από κάποια μάχη! Ήταν, όμως, η τελευταία τους πράξη στη Σχολή. Από αύριο θα ντύνονταν την καινούργια στολή Φρουζάκη με το φανταχτερό κόκκινο και άσπρο ελικωτό κορδονάκι στις επωμίδες του χιτωνίου τους και θα έφευγαν για τις μονάδες, όπου τοποθετούνταν. Εκεί θα αναλάμβαναν υπηρεσία σαν Διμοιρίτες τυφεκιοφόρων και θα έκαναν πράξη όσα έμαθαν στη Σχολή.

Πράγματι την Κυριακή, 27 Νοεμβρίου, εκκλησιαστήκαμε όλοι στο εκκλησάκι της Σχολής, χωρίς φωνές, χωρίς παρατηρήσεις, χωρίς απειλές και χωρίς λοξοκοιτάγματα. Φάγαμε στα εστιατόρια σαν παλιοί καλοί φίλοι Άλφα και Βήτα και το απόγευμα αποχωριστήκαμε. Οι Βήτα, αφού ντύθηκαν την τιμημένη στολή του Έφεδρου Αξιωματικού, έβαλαν και το πηλίκιο με το εθνόσημο της βασιλείας, μας αποχαιρέτησαν και έφυγαν για το λιμάνι του Ηρακλείου και από εκεί για τον Πειραιά.

Αυτοδιοικούμενοι. Το ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ βυθίζεται

Επί τέλους μόνοι για περίπου ένα μήνα, ώσπου να έρθει η νέα σειρά. Η Εκπαίδευση τώρα έμπαινε στα βαθιά. Πρώτο μάθημα η επίθεση. Από το μάθημα αυτό όλοι αρχίσαμε να το ομολογούμε ότι σιγά-σιγά μούμαστε στο πνεύμα των πολεμοχαρών милитарιστών. Πώς θα κάναμε την επίθεση, τι αρχές έπρεπε να τηρούμε για να πετύχει και τι όπλα έπρεπε να έχουμε και πώς να τα χρησιμοποιούμε. Ο Λοχαγός μας, Γεώργιος Μπριτζολάκης, κάποιον τον αποκαλούν μπάρμπα-Γιώργο, επέμενε ότι πρέπει κατά την τελευταία φάση της επίθεσης, που είναι η έφοδος, να αιφνιδιάσουμε τον εχθρό με την υπερκέραση και την εισχώρηση. Κάποιοι γελούσαμε και κουνούσαμε το κεφάλι μας. Δεν καταλαβαίναμε, γιατί σώνει και καλά έπρεπε να επιτεθούμε και να σκοτώνουμε ο ένας τον άλλο. Ο Λοχαγός, όμως, επέμενε ότι, αν δεν επιτε-

θούμε εμείς, θα μας επιτεθεί ο εχθρός και τότε θα βρεθούμε σε δυσάρεστη θέση. Επέμενε ότι ο ΑΝ.ΣΚ., δηλαδή ο αντικειμενικός σκοπός, είναι να καταλάβουμε το ύψωμα και να εκδιώξουμε τον εχθρό πάση θυσία.

Τα θεωρητικά μαθήματα τώρα είχαν σχέση με τις μιλιταριστικές αρχές του πολέμου. Για τον ψυχολογικό πόλεμο, την προπαγάνδα, τα είδη και τα αποτελέσματά τους. Μαθαίναμε κάποια πράγματα, που ήταν χρήσιμα στη δουλειά μας ως αξιωματικοί, αλλά πολλοί από τους συναδέλφους τα αξιολογούσαμε σαν επικίνδυνα για την ανθρωπότητα. Δυστυχώς, όμως, κάπου-κάπου σκεφτόμουν ότι χρειάζονται και αυτά, επειδή όλοι οι άνθρωποι δεν σκέφτονται κατά τον ίδιο τρόπο.

Εικ. 7: Ως ΥΕΑ Α' με πηλίκιο.

Την Πέμπτη, 8 Δεκεμβρίου του 1966, πήγαμε στο Γυμναστήριο, έξω από τη Σχολή, όπου κάναμε την άσκηση: «Η ομάς προς κατάληψιν κατωκημένης οικίας». Το μεσημέρι γυρίσαμε στη Σχολή και εκεί πληροφορηθήκαμε το τραγικό δυστύχημα με το επιβατικό - οχηματαγωγό πλοίο ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ. Διαβάζω στις σημειώσεις μου: «Μετά την άσκηση, το μεσημέρι, μάθαμε το τραγικό δυστύχημα, που έπληξε 275 ψυχές αθώων ανθρώπων. Το καράβι ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ δεν υπάρχει πια. Μαζί του, όμως, πήρε και μερικές υπάρξεις που ήθελαν να ζήσουν. Αχ! Αυτό το στοιχείο της θάλασσας δεν χορταίνει! Κρατάει πάντα βαθιά την ατέρμονή του λαχτάρα να καταπίνει υπάρξεις που γεννήθηκαν για να εκπληρώσουν κάποιο σκοπό.

Και υπάρχουν στιγμές που ο άνθρωπος λυγίζει στις αντιξοότητες της φύσης και του Σοφοκλή τα κόκκαλα τρίζουν, καθώς λέει στην 'Αντιγόνη' του 'πολλά τα δεινά και ουδέν ανθρώπου δεινότερον πέλει'». Δηλαδή πολλά είναι τα φοβερά, μα τίποτε δεν είναι πιο φοβερό από τον άνθρωπο. Από την άλλη, όμως, πολλά από τα στοιχεία της φύσης δεν δαμάζονται!

Το προηγούμενο βράδυ το τεράστιο καράβι, που έκανε το δρομολόγιο τρεις φορές την εβδομάδα Πειραιάς-Ηράκλειο και αντίστροφα και δυο φορές την εβδομάδα Πειραιάς-Χανιά, το βράδυ της Τετάρτης, 7 Δεκεμβρίου, έφυγε φορτωμένο από το λιμάνι της Σούδας για τον Πειραιά. Στα ανοιχτά του πελάγους κοντά στη Μήλο, δίπλα στη βραχονησίδα Φαλκονέρα, έπεσε σε μεγάλη θαλασσοταραχή και στις δυο τα μεσάνυχτα χάθηκε μέσα στα αφρισμένα κύματα παίρνοντας μαζί του στον υγρό τάφο και 275 ανθρώπους. Σήμερα που

γράφονται αυτές οι γραμμές, πενήντα τόσα χρόνια μετά, σκέφτομαι και ανατριχιάζω για το μεγάλο αυτό δυστύχημα, όχι μόνο για την απώλεια τόσων αθών ανθρώπων, αλλά επειδή την ίδια μοιραία βραδιά είχα σκοπό να ταξιδέψω μαζί με κάποιους συναδέλφους ΥΕΑ από το Ηράκλειο για την Αθήνα. Για ποιο λόγο άραγε;

Από τις προηγούμενες μέρες είχαμε μάθει ότι ανακοινώθηκαν στις εφημερίδες διορισμοί καθηγητών και μέσα σ' αυτούς ήμασταν και μερικοί που υπηρετούσαμε τη στρατιωτική μας θητεία. Μεταξύ αυτών ήμασταν ο Σίμος, εγώ και κάποιοι άλλοι συνάδελφοι. Τότε πήραμε την απόφαση να βγούμε στην αναφορά της Σχολής και να ζητήσουμε άδεια για να πάει μια αντιπροσωπεία στην Αθήνα στο Υπουργείο Παιδείας και να ρωτήσουμε τι έπρεπε να κάνουμε. Ρωτήσαμε τους Διοικητές των Λόχων μας και εκείνοι μας παρέπεμψαν στο «Θεό» της Σχολής. Μας προέτρεψαν να βγει κάποιος στην αναφορά της Σχολής, να ζητήσει ακρόαση από το «Θεό» και εκείνος να δώσει τη σχετική άδεια. Οι Διοικητές των Λόχων ανέφεραν το γεγονός στο Διοικητή της Σχολής και εκείνος, ύστερα από επικοινωνία με το Γ.Ε.Σ., απέκλεισε την αποχώρησή μας από τη Σχολή, επειδή όσοι εκπαιδευτικοί είχαν καταταγεί στις Ένοπλες Δυνάμεις για να υπηρετήσουν τη θητεία τους, αμέσως ανακλήθηκε ο διορισμός τους. Η απόφασή μας ήταν, αφού παίρναμε τη σχετική άδεια, να ταξιδεύαμε κάποιοι στην Αθήνα, τουλάχιστο δύο-τρεις, για να πληροφορηθούμε τι θα γινόταν με το πρόβλημά μας. Κατά τους υπολογισμούς μας εκείνο το μοιραίο βράδυ ήταν που θα ταξιδεύαμε για την Αθήνα. Ευτυχώς δεν πήραμε την άδεια και δεν ταξιδέψαμε!

Χριστούγεννα στη Σ.Ε.Α.Π.

Τις υπόλοιπες μέρες πριν από τη μεγάλη γιορτή των Χριστουγέννων η εκπαίδευση εξακολουθεί να είναι ψυχροπολεμική. Ασκήσεις και πάλι ασκήσεις. Η διμοιρία στην άμυνα, η διμοιρία ως κλιμάκιο αναγνώρισης, νυκτερινές ασκήσεις, επιβιβάσεις και αποβιβάσεις κατά την ημέρα και κατά τη νύχτα, παραλλαγές και μέθοδοι της. Συνεργασία Πεζικού και Αρμάτων, συνεργασία Πεζικού και Αεροπορίας. Αναγνώριση εδάφους και σύνταξη σκαριφήματος. Τι είναι ηγεσία και τα είδη της, τι είναι πανικός, διαδόσεις και τρόποι αποφυγής και αντίδρασης. Η προπαγάνδα ως όπλο. Βαρεθήκαμε να ακούουμε σε κάθε άσκηση τα Δυο Αοράκια, το Γιούχτα και τη νήσο Δία. Ζούσαμε πραγματικά σε κλίμα καθαρό ψυχροπολεμικό. Και να φανταστεί κανείς ότι πλησιάζαν τα Χριστούγεννα, η μεγάλη γιορτή της ειρήνης.

Στις 16 Δεκεμβρίου διαβάζω από τις σημειώσεις μου τα εξής: «Από το πρωί ο καιρός είναι άσχημος. Ετοιμαστήκαμε για την άσκηση, αλλά δεν ξεκινάμε αμέσως. Λίγο αργότερα ξεκινήσαμε και όταν φτάσαμε στα Δυο Αοράκια, τα πράγματα έδειχναν πως όλα θα πήγαιναν καλά. Αλλά, δυστυχώς, έπιασε τρελή βροχή και γυρίσαμε παπιά. Ο Διοικητής του Τάγματος ήρθε με το τζιπ, αλλά επέστρεψε μαζί μας περπατώντας και βράχηκε και αυτός. Το καθήκον του το εκτέλεσε στο ακέραιο, όπως πάντα. Είναι χρυσός άνθρωπος ο Λευτέρης!». Ο Διοικητής του Τάγματος άκουγε στο όνομα Ελευθέριος Τσιμπίδης και ήταν πράγματι χρυσός άνθρωπος. Και σαν αξιωματικός ήταν ακέραιος. Στα μαθή-

ματα που δίδασκε φαινόταν η κατάρτισή του, η εμπειρία και η ευρύτητα των γνώσεών του πάνω σε στρατιωτικά θέματα και όχι μόνο.

Το Σάββατο, 17 Δεκεμβρίου, στη μεγάλη αίθουσα της Σχολής έγινε διάλεξη για το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα. Από τις σημειώσεις μου διαβάζω επιλεκτικά: «*Διάλεξη: Το Ζήτημα της Βόρειας Ηπείρου υπό του Λοχαγού Δημητρουλάκη Στυλιανού. Ο καιρός σήμερα είναι πολύ άσχημος. Κρύο τσουχτερό με δυνατό αέρα. Πράγμα που νόμιζα πως στην Κρήτη δε θα συναντούσα. Να, όμως, που τα πράγματα μας διαψεύδουν. Και πάνω απ' όλα να φυλάγεις και σκοπιά!*».

Πλησίαζαν τα Χριστούγεννα και αναμένονταν να έρθουν και οι νέοι. Αυτούς, που εμείς θα εκπαιδεύαμε. Δεν σκεφτόμασταν, όμως, μόνο αυτούς, για τους οποίους κάναμε κάποιες εργασίες για να τους υποδεχτούμε. Το μυαλό μας εκείνες τις ώρες πήγαινε στα σπίτια μας. Στους δικούς μας ανθρώπους, στους γονείς μας, τ' αδέρφια μας. Και όσοι είχαμε και κοπέλες, όπως εγώ, το μυαλό μας έτρεχε και δεν έφτανε!

Στις 22 του μηνός το πρωί κάναμε την άσκηση: «*Η Διμοιρία Τυφεκιοφόρων στις προφυλακές μάχης*». Ανεβήκαμε στο αντέρεισμα του Αγίου Ιωάννη και Πρασσά και πήραμε μια πρώτη γεύση για το τι σημαίνει να βρίσκεσαι στις προφυλακές μάχης. Και μάλιστα παραμονές Χριστουγέννων! Όσοι ήμασταν αντιμιλιταριστές εκτελούσαμε τις εντολές των μεγάλων με βαριά καρδιά και χωρίς όρεξη.

Από το ημερολόγιό μου της ίδιας ημέρας διαβάζω: «*Το απόγευμα μας μίλησε ο απίθανος Διοικητής για τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των νέων Υ.Ε.Α. Πραγματικά μας κατέπληξε! Ακόμη γιατί ενίσχυσε τη γνώμη που εξέφρασα μπροστά στους Βήτα, πως υποσκάπτουν*

Εικ. 8: Χριστούγεννα στη Σ.Ε.Α.Π., δίπλα στο χριστουγεννιάτικο δέντρο, ως ΥΕΑ Β'.

τη μεταξύ μας φιλία και συνεργασία με τα ανόητα καψόνια που μας επέβαλαν». Με αυτά που άκουσα εκείνο το απόγευμα, ένιωσα πολύ δικαιωμένος για τη γνώμη που εξέφρασα πολλές φορές στους Βήτα, αλλά και τους συναδέλφους της σειράς μου, ότι πολλά από τα καψόνια ήταν αδικαιολόγητα και απαράδεκτα. Πράγματι λίγο πριν φύγουν οι Βήτα σε κάθε θάλαμο γινόταν μια σύσκεψη, όπου λέγονταν όλα τα παράπονα, οι παρατηρήσεις για τον τρόπο εκπαίδευσης, για τα καψόνια που γίνονταν χωρίς λόγο και αιτία, για την αυθαίρετη συμπεριφορά των Βήτα, που δεν σέβονταν τίποτε και πολλές φορές ξεστόμιζαν βαριές φράσεις που έθιγαν την υπόληψη και την προσωπικότητα του νέου Υ.Ε.Α.

Την προπαραμονή των Χριστουγέννων κάναμε κάποια μαθήματα μεταξύ

μας. Κάναμε και μετακόμιση του Λόχου μας σ' άλλο κτίριο, καθώς το δικό μας θα καταλάμβαναν οι νέοι, που αναμένονταν αμέσως μετά τα Χριστούγεννα.

Την ημέρα των Χριστουγέννων την περάσαμε μέσα στη Σχολή. Διαβάζω από τις σημειώσεις μου: «Χριστούγεννα 1966. Μακριά από τους δικούς μου ... την αγαπημένη μου. Πρώτο πέταγμα μακριά από τους προσφιλείς συγγενείς τις άγιες μέρες των Χριστουγέννων. Ωστόσο τα πράγματα πήγαν πολύ καλά. Κάναμε μια μικρή γιορτή στο ΚΨΜ, μοιράστηκαν κάποια δώρα και μετά όλοι για φαγητό. Ο Διοικητής, οι Αξιωματικοί, σαν καλοί πατεράδες, μας μίλησαν εγκάρδια και μας ευχήθηκαν χρόνια πολλά. Ήταν η πρώτη φορά που αντικρίζαμε το ανθρώπινο πρόσωπό τους!».

Η Νέα Σειρά των Υ.Ε.Α.

Μετά από δυο μέρες ήρθαν οι νέοι. Η νέα σειρά που είχαμε «ιερό χρέος» να τους εκπαιδεύσουμε. Να τους μάθουμε να υπακούουν τυφλά στους ανωτέρους τους. Να τους διδάξουμε τι σημαίνει στρατιωτική πειθαρχία. Να τους τρελάνουμε στα καψόνια, να τους τρέχουμε γύρω-γύρω από τους Λόχους, να τους κόβουμε τα κουμπιά από τη φόρμα τους, να τους διατάσσουμε να πηδούν «εν- δυο-κάτω», να κάνουν βαρελάκια και ένα σωρό άλλα απίθανα πράγματα. Και όλα αυτά βέβαια για να τους συνετίσουμε, επειδή δήθεν ήταν απείθαρχοι, ήταν κομμάτι βάρβαροι, ήταν απολίτιστοι. Έπρεπε να τους οδηγήσουμε στο σωστό δρόμο της στρατιωτικής αγωγής, χρησιμοποιώντας καψόνια με φράσεις απαράδεκτες και χωρίς να υπολογίζουμε την ατομική ελευθερία και την προσωπική αξιοπρέπεια. Ποια αρρωστημένα μυαλά είχαν συντάξει αυτούς τους στρατιωτικούς κανονισμούς και ποιοι μεγάλοι παιδαγωγοί είχαν συλλάβει αυτά τα ανόητα «παιδαγωγικά μέσα» για το συνετισμό και «εκβαρβαρισμό» των νεαρών υποψηφίων αξιωματικών; Ποτέ μου δεν μπόρεσα να το καταλάβω!

Μετά τις γιορτές η εκπαίδευσή μας, καθώς είμαστε πια Βήτα, γίνονται με χαλαρούς ρυθμούς. Το βάρος τώρα έπεφτε στην εκπαίδευση των Άλφα. Αλλά πλησίαζε και η Πρωτοχρονιά και όσο να'ναι τα πράγματα ήταν χαλαρά. Αυτό βοηθούσε τους νέους να μην υποφέρουν πολύ από εμάς, παρότι βρίσκονταν στις πρώτες μέρες της εκπαίδευσής τους. Κάποιοι από μας τους Βήτα επιθυμούσαν διακαώς να βγάλουν όλα τα απωθημένα τους. Ήθελαν όσα έπαθαν οι ίδιοι από τους προηγούμενους εκπαιδευτές να τα ανταποδώσουν στους νέους Άλφα.

Την ημέρα της Πρωτοχρονιάς είχα υπηρεσία και την πέρασα στο Γραφείο του Επιλοχία. Από τις σημειώσεις μου διαβάζω: «Πρωτοχρονιά στο γραφείο του Επιλοχία. Λίγο ποτό και κάτι άλλο της εποχής. Μαζί μας και ο «άγιος» ανθυπολοχαγός, που ήταν υπηρεσία (Κωνσταντίνος Γκεβρέκης). Την ημέρα πήγαμε και παρουσιάσαμε όπλα στην εκκλησία του Αγίου Μηνά. Γυρίσαμε, φάγαμε καλά και παρέα με τους Άλφα, τα ψάρια ... Βρήκα και κάποια πατριωτάκια...».

Πράγματι την ημέρα της Πρωτοχρονιάς την πέρασα ωραία, επειδή είχα την ευκαιρία να συναντήσω τον παλιό γνώριμό μου από τη Θεσσαλονίκη και τώρα ανθυπολοχαγό Κώστα Γκεβρέκη και να συζητήσω μαζί του με μεγάλη

λεπτομέρεια τη στρατιωτική εκπαίδευση με τα ανόητα καψόνια. Ο παλιός φίλος σαν συμφοιτητές στο ίδιο Πανεπιστήμιο ήταν καλός αξιωματικός και η συμπεριφορά του στους στρατεύσιμους συνομηλίκους του ήταν αξιοπρεπής και χωρίς ακρότητες. Οι Υ.Ε.Α. της διμοιρίας του είχαν να λένε καλά λόγια και τον αγαπούσαν όλοι. Όχι όπως κάποιων άλλων μικροπρεπών της Σχολής Υπαξιωματικών, που πίστευαν ότι όλος ο κόσμος ήταν δικός τους.

Του θύμισα την πρώτη μας συνάντηση στη Σχολή και εκείνος μου υπενθύμισε όσα μου είχε πει σ' εκείνη τη συνάντηση. Ότι θα ερχόταν ο καιρός που θα γελούσα με τα καμώματά μου και ότι αυτά θα τα έκανα και ο ίδιος στους νέους. Τον αντέκρουσα με όσα μπορούσα τότε επιχειρήματα και προσπάθησα να τον πείσω ότι αυτά δεν δημιουργούν κατάλληλες συνθήκες για μια καλή και επωφελή συνεργασία μεταξύ των αξιωματικών. Γι' αυτό του τόνισα ότι υπάρχει τόση υποκρισία μεταξύ όχι μόνο των ανώτερων αξιωματικών, που ο ένας υποβλέπει τον άλλο, αλλά και των κατώτερων. Εκείνος βέβαια είχε τα δικά του επιχειρήματα. Νομίζω ότι και σήμερα ισχύουν αυτά για τους αξιωματικούς, εξαιτίας της εκπαίδευσης και ειδικής αγωγής, που παίρνουν. Σήμερα ο καλός αξιωματικός και φίλος από το Πανεπιστήμιο Κώστας Γκεβρέκης δε ζει εδώ και αρκετά χρόνια, όπως με πληροφόρησαν κάποιοι από την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Ξάνθη. Πέθανε από κάποια ασθένεια και νομίζω ότι άξιζε να του κάνω μια μικρή αναφορά και ένα μικρό μνημόσυνο.

Εικ. 9: Με τον ΥΕΑ Α' Κώστα Παπία.

νέων. Ο Σίμος, εγώ και πολλοί άλλοι δεν ασχολούμαστε σχεδόν καθόλου με τα καψόνια και την εκπαίδευση των νέων. Κάποιες ώρες που βλέπαμε να υπάρχουν κοντά μας ανώτεροι αξιωματικοί, υποκρινόμαστε ότι τους εκπαιδεύουμε, τους φωνάζαμε να πηδούν, να τρέχουν, να κάνουν βαρελάκια. Μαζί τους συμμετείχαμε και εμείς. Το απαιτούσε βέβαια το πνεύμα της Σχολής. Ήταν βασική παιδαγωγική αρχή της εκπαίδευσης των νεαρών Υ.Ε.Α. και δεν μπορούσαμε να κάνουμε διαφορετικά!

Ακόμη την ημέρα της Πρωτοχρονιάς συνάντησα και τον Άλφα Υ.Ε.Α. Κώστα Παπία από τη Θεσσαλονίκη. Ήταν γιος του Αντώνη και της Ελένης Παπία, στο σπίτι των οποίων νοίκιαζα, όντας φοιτητής επί μία τριετία από το 1961 ως το 1964 πάνω στην Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης.

Οι μέρες περνούσαν στη Σχολή με βαριεστιμάρα. Συνέχεια τα ίδια και πάλι τα ίδια. Ασκήσεις πάνω στις ασκήσεις. Μαθήματα κουραστικά και ανιερά. Μας μιλούσαν για τις νάρκες και πώς να τις τοποθετούμε. Και επέμεναν πως για την αποτελεσματικότερη επιτυχία τους θα έπρεπε να είναι καλά τοποθετημένες και σε επίκαιρα σημεία διάβασης του εχθρού. Μαθήματα όχι μόνο ανιερά, αλλά και εμετικά. Είχαμε και την εκπαίδευση των

Αλλαγή της Εκπαίδευσης. Οι Εξιτήριες Εξετάσεις

Από τη Δευτέρα, 9 Ιανουαρίου του νέου έτους 1967, βλέπω στις σημειώσεις μου ότι άρχιζε κανονικά η δουλειά. Τι δουλειά όμως; Στο ύψωμα Ρουσσές, πάνω στα Δυο Αοράκια κάναμε την άσκηση: «Η ομάς εις την άμυναν». Την άσκηση αυτή την είχαμε κάνει πολλές φορές. Αλλά τώρα γινόταν από άλλα πρόσωπα. Γινόταν από μας τους ίδιους σαν εκπαιδευτές. Και δεχόμασταν και την κριτική των συναδέλφων μας. Όλα άρχισαν να δείχνουν ότι ήρθε η ώρα, που θα έπρεπε να μάθουμε να κάνουμε οι ίδιοι όλα όσα μάθαμε ως τώρα. Σε ένα μήνα μετά θα πηγαίναμε στον Καταυλισμό για να τα εφαρμόσουμε σε υποτιθέμενες πραγματικές συνθήκες πολέμου.

Στις 10 του μηνός στις Γούρνες κάναμε την άσκηση: «Η διμοιρία εις την επίθεσιν». Διαβάζω στις σημειώσεις μου: «... Γούρνες και βαριά τραυματισμένος στο γόνατο από πέσιμο πάνω σε κοφτερή πέτρα. Η άσκηση πάντως πέτυχε. Πιάσαμε και ένα λαγό και τον έφαγε ο υπολοχαγός Στρατάκης». Από τα γραφόμενα καταλαβαίνω σήμερα ότι πιο πολύ ενδιαφερόμουν για την επιτυχία της άσκησης και λιγότερο για το πόδι μου. Όσο για το λαγό συνέβη το εξής παράδοξο. Κατά την επίθεση όλος ο Λόχος είχε ακροβολιστεί σε σχήμα πετάλου σ' ένα μέτωπο πάνω από διακόσια μέτρα και την ώρα που ακούσαμε δυνατά από το στόμα του Υπολοχαγού Διμοιρίτη μας: «ΕΦΟΔΟΣ», ξεπετάχτηκε ένας μεγάλος λαγός μπροστά μας και αντί να ακολουθήσουμε τις αρχές της εφόδου, που μάθαμε, αρχίσαμε να κυνηγούμε το λαγό. Το φοβισμένο ζώο περικυκλώθηκε και έπεσε «ηρωικά» στα χέρια κάποιου συναδέλφου. Το τι έγινε δεν περιγράφεται. Όλοι φωνάζαμε ότι ο εχθρός συνελήφθη ζωντανός! Και στην κριτική, που ακολούθησε, όλοι συμφωνήσαμε -Λοχαγός, Διμοιρίτες και εμείς- ότι η άσκηση πέτυχε με καλά αποτελέσματα!

Στις 11 του μηνός είμαι ελεύθερος υπηρεσίας εξαιτίας του ποδιού μου. Την επόμενη μέρα με αυτοκίνητο της Σχολής πήγα με άλλους συναδέλφους στο Ηράκλειο για ακτινογράφιση του ποδιού μου. Ευτυχώς τίποτε το σοβαρό.

Από την επόμενη βδομάδα, στις 16 Ιανουαρίου, αρχίσαμε να κάνουμε τις ασκήσεις στην αμμοδόχο. Τα βουναλάκια της Κρήτης γύρω μας τα βλέπαμε χιονισμένα. Το κρύο είναι τσουχτερό και πολύ διαπεραστικό. Παρόλα αυτά στις 18 του μηνός κάναμε μια νυχτερινή επίθεση πάνω στα Δυο Αοράκια. Δεν καταλαβαίναμε τίποτε.

Από τις 23 του μηνός άρχισαν οι εξιτήριες εξετάσεις από τη Σ.Ε.Α.Π. Έπρεπε να γράψουμε κάτι. Είχε μεγάλη σημασία αυτό, επειδή στο Στρατό κανένας δεν είναι ισόβαθμος με τον άλλο. Υπάρχει απόλυτη ιεραρχία, έστω και μεταξύ ομοιοβάθμων. Οι οδηγίες που πήραμε από τους αξιωματικούς μας ήταν ότι έπρεπε να γράψουμε κάτι, αν θέλαμε να έχουμε καλή σειρά επιτυχίας. Αυτό βέβαια δεν μας το είχαν πει κατά τις προηγούμενες εξετάσεις του Νοεμβρίου και το βασικότερο ότι η γενική βαθμολογία, που θα καθόριζε και τη σειρά επιτυχίας μας, θα εξαρτιόταν και από τις εξετάσεις του Νοεμβρίου, στις οποίες δε δώσαμε σημασία για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα αρκετοί από τους πτυχιούχους, όπως ήμουν και εγώ, να μην πάρουμε καλή σειρά στην κατάταξη της ιεραρχίας. Εγώ στους τριακόσιους πενήντα συναδέλφους πήρα την εξηκοστή δεύτερη (62) σειρά. Η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων έγινε πανηγυρικά και αρκετοί από τους πτυ-

χιούχους έμειναν πολύ πίσω στη σειρά, εξαιτίας του παραπάνω λόγου.

Το Σάββατο, 28 Ιανουαρίου 1967, μας μίλησε ο Διοικητής για το Κυπριακό, όπως το έχω αναφέρει παραπάνω. Διαβάζω από τις σημειώσεις μου: «Από το πρωί φυσάει δυνατά. Διάλεξη: Το Κυπριακό Ζήτημα. Φοβερή διάλεξη από τον Διοικητή μας! Στοιχεία παρμένα από τη δράση του ως αξιωματικού της ΕΛ. ΔΥ.Κ. Μας κατασυγκίνησε όλους (3 ώρες). Μια κουβέντα να έλεγε μπρος για την Κύπρο και από 750 περίπου στόματα Υ.Ε.Α. θα άκουγε 'ΕΜΠΡΟΣ ΠΑΙΔΙΑ. ΦΥΓΑΜΕ!! ΖΗΤΩ Η ΕΝΩΣΗ ΠΟΥ ΕΡΧΕΤΑΙ!!'».

Τις υπόλοιπες μέρες ασχολούμαστε με διάφορες ασκήσεις στα γύρω υψώματα της Σχολής. Μια στα Δυο Αοράκια, την άλλη στο Σκαλάκι, την επόμενη στις Γούρνες και στο ύψωμα Ρουσσές. Το βράδυ στις 3 Φεβρουαρίου κάναμε νυχτερινή άσκηση, για να είμαστε έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε τη ζωή στον Καταυλισμό, που συνεχώς οι αξιωματικοί μας το υπενθύμιζαν.

Την Κυριακή, 5 Φεβρουαρίου, είχα έξοδο στην πόλη του Ηρακλείου και επισκέφτηκα για δεύτερη φορά την Κνωσό. Στο ημερολόγιό μου διαβάζω: «Επίσκεψη στην αγαπημένη μου Κνωσό και μετά στο Μουσείο Ηρακλείου. Τι πλούτος! Τι περιεχόμενο είναι αυτό! Χίλιες φορές να το δω!».

Στις 11 του μηνός διαβάζω: «Ανία, όπως πάντα κάθε Σαββατοκύριακο, γιατί λείπει η συνεχής δουλειά. Έξοδος όχι. Θαλαμοφύλακας ... Υπομονή για να τελειώσει ο αγώνας της Σ.Ε.Α.Π. και να ανοιχτεί ένας μεγαλύτερος αγώνας. Τι σου είναι η ζωή!! Αγώνας ... Όλο αγώνας προς τα πάνω!!». Λίγο παρακάτω στις 13 του μηνός βλέπω ότι ο καιρός είναι βροχερός και ότι γίνονται ετοιμασίες για τον Καταυλισμό! Το κρύο, όμως, είναι δυνατό και να δούμε τι θα γίνει με τον Καταυλισμό. Στις 14 του μηνός ήμασταν έτοιμοι για τον Καταυλισμό. Οι ετοιμασίες έδιναν και έπαιρναν. Αύριο το πρωί με οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες θα αναχωρούσαμε για τον Καταυλισμό.

Ο θάνατος του Υ.Ε.Α. ΑΛΦΑ. Αγωνία για τα αποτελέσματα

Στις 15 Φεβρουαρίου 1967 διαβάζω από το ημερολόγιό μου: «Αναβολή για τον Καταυλισμό εξαιτίας του θανάτου Υ.Ε.Α. Άλφα από τη Φλώρινα. Ο καιρός συνεχώς βρέχει. Βαρυχειμωνιά μεγάλη. Προληπτικά μέτρα για τη μηνιγγίτιδα. (Σουλφαμίνες, γαργάρες και ανάπαυση)». Πολύ φοβερό το συμβάν που έγινε στη Σχολή το βράδυ της 14ης του μηνός! Ένας Υ.Ε.Α. από τη Φλώρινα πέθανε ξαφνικά εξαιτίας της προσβολής του από μηνιγγίτιδα. Όλο το στρατόπεδο, κατ' εντολή του Γ.Ε.Σ., που ειδοποιήθηκε πάραυτα, ετέθη σε καραντίνα. Ούτε Καταυλισμός, ούτε έξοδος, ούτε τίποτε! Όλοι μέσα στο στρατόπεδο και σε ελεγχόμενη χαλαρότητα. Οι ασκήσεις, που επρόκειτο να κάναμε στον Καταυλισμό, αποφασίστηκε να γίνουν στην αμμοδόχο του στρατοπέδου.

Οι μέρες περνούσαν χαλαρά και όσο πλησίαζε η μέρα, που θα γινόταν η ανακοίνωση για την ανακήρυξή μας σε Εφέδρους Αξιωματικούς, υπήρχε σχετική ανησυχία. Κάποιες φήμες κυκλοφορούσαν, ότι κάποιιοι της σειράς μας δεν επρόκειτο να ονομαστούν Έφεδροι Αξιωματικοί. Και αυτό μας ανησυχούσε πολύ! Περισσότερο εμένα, που ήξερα ότι οι δραστηριότητές μου στο Πανεπιστήμιο ήταν για μερικούς δεξιούς «αντεθνική». Ήμουν δραστήριο μέλος της Φ.Ε.Α.Π.Θ. (Φοιτητική Ένωση Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης)

και του Συλλόγου Φοιτητών Φιλοσοφικής. Στα χρόνια της φοιτητικής μου ζωής (1960-1965) κυκλοφορούσε στις φοιτητικές συγκεντρώσεις το σύνθημα 1-1-4, που είχε σχέση με το τελευταίο άρθρο του Συντάγματος, το οποίο έλεγε ότι η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων. Πιστεύαμε ότι είχε παραβιαστεί το Σύνταγμα μετά τις εκλογές βίας και νοθείας του 1961 και ο ανώτατος άρχοντας έπρεπε να παρέμβει. Είχα διατελέσει και Πρόεδρος της Εξελεγκτικής Επιτροπής του Συλλόγου της Σχολής μου, μετά στις εκλογές του 1963. Φοβόμουνά πολύ ότι θα ήμουνά και εγώ μεταξύ εκείνων, που θα κοβόταν. Νομίζω ότι ήμουνά μεταξύ εκείνων! Τη γλίτωσα, όμως, την τελευταία στιγμή. Μ' έσωσε ο καλός φίλος, ο συνάδελφος και μελλοντικά κουμπάρος Σίμος Καλογερίδης.

Εικ. 10: Στην εκπαίδευση ως ΥΕΑ Β' δίπλα στα Αοράκια.

Ένα βράδυ στα μέσα Ιανουαρίου, γύρω στα μεσάνυχτα, ο Σίμος κλήθηκε από το 2ο Γραφείο του Συντάγματος και ρωτήθηκε για τα πολιτικά μου φρονήματα. Αν, δηλαδή, ήμουνά αριστερός και αν είχα σχέση με τους Λαμπράκηδες, όσο χρόνο φοιτούσαμε στο Πανεπιστήμιο. Την κίνηση αυτή του Σίμου την αντιλήφτηκα, επειδή κοιμόμασταν δίπλα-δίπλα και είδα το φρουρό, που τον ξύπνησε και του είπε ότι τον ζητούσαν στο κτίριο της Διοίκησης. Την άλλη μέρα ζήτησα από το Σίμο να μου πει το σκοπό της νυκτερινής επίσκεψης στα γραφεία της Διοίκησης, αλλά ο Σίμος τότε δεν μου αποκάλυψε την αλήθεια. Για να δικαιολογηθεί είπε ότι είχε κάποια επιταγή! Ψύλλοι μπήκαν τότε στ' αυτιά μου, αλλά τι μπορούσα να κάνω. Περίμενα όμως! Την αλήθεια μου την αποκάλυψε δυο χρόνια αργότερα, όταν διοριστήκαμε καθηγητές και υπηρετούσαμε μαζί στο Γυμνάσιο της Σιάτιστας.

Ο Σίμος εκείνο το βράδυ απάντησε στον αρμόδιο αξιωματικό του Β2 (Γραφείο Πληροφοριών) ότι δεν είχα σχέσεις με τους Λαμπράκηδες και ότι είχα επανειλημμένα συγκρουστεί μαζί τους. Ακόμη ρωτήθηκε, αν είχα σχέση με τον Ανδρέα Παπανδρέου. Η απάντησή του ήταν ότι ήμουνά οπαδός του Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, που ήταν βουλευτής του νομού μας και είχε διατελέσει

στην κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου Υφυπουργός Εθνικής Άμυνας. Αυτός ήταν και είναι ο Σίμος Καλογερίδης. Ένας καλός φίλος, ένας ακέραιος χαρακτήρας και ένας εκλεκτός συνάδελφος. Αργότερα γίναμε και κουμπάροι. Βάπτισα το τρίτο του παιδί. Είπε τότε την αλήθεια. Και αυτή ήταν η αλήθεια, που την ήξερε από πρώτο χέρι. Την είχε βιωμένη, αφού καθημερινά βρισκόμασταν μαζί όχι μόνο μέσα στο Πανεπιστήμιο, αλλά και σε πολλές άλλες κινήσεις μας στη Θεσσαλονίκη.

Ο Γιώργος Καλμανίδης «κόβεται»

Το Σάββατο, 18 Φεβρουαρίου, μαθαίνουμε ότι θα αναχωρήσουν από τη Σχολή δυο συνάδελφοι χωρίς να ονομαστούν Έφεδροι Αξιωματικοί. Από το ημερολόγιό μου διαβάζω ότι εγώ δεν είμαι μεταξύ των δύο. Παρόλα αυτά υπάρχει πάντα ο φόβος. Διαβάζω: «*Περιμένοντας κανείς τα αποτελέσματα, νιώθει στιγμές-στιγμές αλλεργία για το τι μαγειρεύεται ...*». Την επόμενη Τρίτη, 21 του μηνός διαβάζω: «*... η αγωνία μου, όμως, για τα αποτελέσματα κορυφώθηκε, αν και έμαθα κάτι. Για το Γιώργο όμως ...*». Ποιος ήταν αυτός ο Γιώργος;

Ο Γιώργος Καλμανίδης ήταν το πατριωτάκι από το Καρυοχώρι της Πτολεμαΐδας, που, όπως έγραψα στην αρχή, ήμασταν οι πολιτικοί φίλοι του Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, με τις ενέργειες του οποίου επιλεγήκαμε ως Υ.Ε.Α. Οι φήμες έλεγαν ότι ο Γιώργος Καλμανίδης και κάποιος άλλος συνάδελφος Υ.Ε.Α. δεν θα ονομάζονταν Έφεδροι Αξιωματικοί και έπρεπε να πάρουν τα πράγματά τους και να αναχωρήσουν για άλλες μονάδες ως απλοί οπλίτες. Πράγματι την Παρασκευή, 24 του μηνός, διαβάζω από τις σημειώσεις μου: «*Για το Γιώργο, όμως, οι φήμες βγήκαν αληθινές. Και έφυγε!!*». Ενώ ο Λόχος μας πήγε για μάθημα στο αμφιθέατρο της Σχολής, τον Γιώργο και τον άλλο συνάδελφο τους φώναξαν στα γραφεία του Διοικητηρίου και τους ανακοίνωσαν τα δυσάρεστα νέα. Τους έδωσαν τα απαραίτητα χαρτιά και τους απέπεμψαν από τη Σχολή, αφού είχαν εκπαιδευτεί, όπως όλοι οι άλλοι, και είχαν φάει με το τσουβάλι τα καψόνια.

Ο Γιώργος ήταν καλό παιδί. Μιλούσε λίγο και ποτέ δεν έκανε τον ξύπνιο, όπως έκαναν πολλοί υποψήφιοι της ηλικίας του, που είχαν πάρει αέρα τα μυαλά τους, επειδή θα γίνονταν έφεδροι αξιωματικοί. Είχε τελειώσει το εξατάξιο γυμνάσιο στην Πτολεμαΐδα και, όπως φαινόταν, θα εκτελούσε άριστα τα καθήκοντά του ως έφεδρος αξιωματικός. Τα φρονήματα των γονιών του, όμως, φαίνεται ότι τον πρόδωσαν! Και ο ίδιος το καταλάβαινε από τις προηγούμενες μέρες, αλλά δε μιλούσε καθόλου. Περίμενε το μοιραίο, που του ήρθε, όπως φαίνεται, όχι και πολύ αναπάντεχο.

Η Γιορτή της ονομασίας μας. Η τοποθέτησή μου στην Κύπρο

Την ίδια μέρα, Παρασκευή 24 Φεβρουαρίου 1967, κατά το μεσημέρι, μας παρέδωσαν τις ολοκαίνουργες στολές Φρουζάκη, το πηλίκιο με το εθνόσημο της «θλιβερός» βασιλείας, τα γυαλιστερά κόκκινα παπούτσια και

καθώς τα δοκιμάζαμε καμαρώνουμε σα «γύφτικα σκεπάρνια». Συγχρόνως μας πλήρωσαν τον πρώτο μισθό του δόκιμου αξιωματικού και μας ανακοίνωσαν με ειδικά προσωπικά φύλλα πορείας την τοποθέτησή μας στις νέες μονάδες. Το προσωπικό μου φύλλο έλεγε ότι τοποθετούμαι στο 606 Τάγμα Πεζικού, αλλά έπρεπε να παρουσιαστώ αμέσως στο Σ.Β.Ο.Π. (Σώμα Βαρέων Όπλων Πεζικού). Γιατί άραγε έπρεπε να περάσω από το Σ.Β.Ο.Π., που βρίσκεται στο Μεγάλο Πεύκο στην Αθήνα; Τι να συμβαίνει άραγε με μένα; Στο μεταξύ και άλλοι δέκα συνάδελφοι έπαιρναν το ίδιο φύλλο πορείας για το Σ.Β.Ο.Π.! Ρωτώντας τους παλιούς αξιωματικούς της Σχολής έμαθα ότι το 606 Τ.Π. βρίσκεται στην Κύπρο και ότι όσοι πηγαίνουν στην Κύπρο περνούσαν υποχρεωτικά πρώτα από το Σ.Β.Ο.Π. Αμέσως φίδα με ζώσανε! Κρύος ιδρώτας έλουσε το πρόσωπό μου, όταν το άκουσα. Εμένα βρήκαν να στείλουν στην Κύπρο; Εμένα που έχω και κοπέλα, που με περιμένει πώς και πώς; Εγώ είχα δηλώσει να υπηρετήσω σε μονάδες της Κοζάνης, της Βέροιας ή της Θεσσαλονίκης!

Η εντολή για μένα και άλλους δέκα συναδέλφους ήταν να παρουσιαστούμε αμέσως στο Σ.Β.Ο.Π. στην Αθήνα και εκεί θα μας ενημέρωναν για όλα τα σχετικά. Δηλαδή τότε θα αναχωρούσαμε για το νησί της Αφροδίτης και τι απαιτούνταν για όλη αυτή την περιπέτεια. Και άλλοι συνάδελφοι αποστέλλονταν στην Κύπρο, αλλά θα κατέβαιναν στο μαρτυρικό νησί μετά από την δεκαπενθήμερη άδεια, που έπαιρναν όλοι οι απόφοιτοι μετά την αποφοίτηση μας από τη Σχολή. Για δεκαπέντε μέρες θα πήγαιναν στα σπίτια τους, να ιδούν τους δικούς τους, να αλλάξουν για λίγο το περιβάλλον της Σχολής και τα φύλλα πορείας τους έλεγαν να παρουσιαστούν στις 12 Μαρτίου στις νέες τους μονάδες, που στάθμευαν στην Κύπρο.

Όλο το απόγευμα της Παρασκευής έβραζα μέσα μου! Δεν ήξερα τι να κάνω! Γυρόφερνα στο Λόχο και το θάλαμο σα θηρίο. Κάποιοι συνάδελφοι με παρακολουθούσαν και απορούσαν για την ανησυχία μου. Κάποιοι άλλοι με καλοτύχιζαν, επειδή θα πήγαινα στην Κύπρο. Εγώ, όμως, ήμουν αναστατωμένος και πολύ θυμωμένος με τον εαυτό μου! Ο φίλος μου ο Σίμος και τα άλλα πατριωτάκια επίσης με παρακολουθούσαν και προσπαθούσαν να με εγκαρδιώσουν. Εγώ, όμως, δεν καταλάβαινα τίποτε από όσα μου έλεγαν. Το βράδυ κοιμήθηκα και στον ύπνο μου έβλεπα συνεχώς εφιάλτες! Την άλλη μέρα, Σάββατο στις 25 Φεβρουαρίου του 1967, ξύπνησα αλαφιασμένος. Μου φαινόταν ότι βρισκόμουν σε άλλο κόσμο. Δεν μιλούσα σε κανέναν. Περίπου στις 10 το πρωί η ατμόσφαιρα φαινομενικά μέσα μου άλλαξε! Η σάλπιγγα μας κάλεσε να συγκεντρωθούμε στο χώρο της πρωινής αναφοράς.

Ο Διοικητής, ο Υποδιοικητής, οι Αξιωματικοί και εμείς οι νέοι δόκιμοι αξιωματικοί, όλοι λαμπροφορεμένοι, βρισκόμασταν στη μεγάλη πλατεία της Σχολής. Εκεί έγινε πανηγυρική τελετή-αναφορά της Σχολής και διαβάστηκε η Ημερήσια Διαταγή, με την οποία ανακοινώθηκε η ονομασία μας σε Εφένδρους Αξιωματικούς. Μας παρέδωσαν τα πτυχία φωνάζοντας τον καθένα χωριστά. Τα παραλάβαμε από το Διοικητή, τον Υποδιοικητή και τον ιερέα της Σχολής με επίσημη παρουσίαση. Η χαρά όλων ήταν μεγάλη. Τα πρόσωπα όλων ήταν φωτεινά. Τα χαμόγελα έδιναν και έπαιρναν μεταξύ μας. Μεγάλη πραγματικά η στιγμή. Εμένα, όμως, η λύπη ήταν ζωγραφισμένη στο πρόσωπο. Κάποιοι συνάδελφοι το παρατήρησαν και προσπάθησαν πάλι να με παρηγορήσουν. Μερικοί για μια ακόμη φορά με καλοτύχιζαν που θα πήγαινα στην Κύπρο και

θα έπαιρνα και διπλό μισθό. Δεν γνώριζαν, όμως, την προσωπική μου κατάσταση. Δεν ήξεραν ότι κάποια κοπέλα με περίμενε εδώ και επτά μήνες.

Εικ. 11: Απονομή των πτυχίων της Σχολής.

Μετά την ορκωμοσία μαζεuthήκαμε στη μεγάλη σκάλα του Διοικητηρίου και φωτογραφηθήκαμε με τους αξιωματικούς μας. Όλοι ήμασταν χαρούμενοι και χαριεντιζόμασταν μεταξύ μας. Κάναμε όνειρα και συζητούσαμε για τις νέες μονάδες, που μας περίμεναν. Κάποιοι πήγαιναν κοντά στα σπίτια τους και τους δικούς τους. Άλλοι πήγαιναν, όπου είχαν δηλώσει και η χαρά και ευτυχία ήταν ζωγραφισμένη στα πρόσωπά τους. Κατά παρέες και κατά μόνας φωτογραφιζόμασταν και αλλάζαμε χαρτάκια γράφοντας τις διευθύνσεις και τα τηλέφωνα μας. Όλα φάνταζαν μεγαλειώδη! Γέλια, χαρές, φωνές, αστειότητες. Τα είχαμε ξεχάσει όλα όσα υποφέραμε στη Σχολή. Τα ανόητα καφόνια, τις μετάνοιες, τις ερωτικές εξομολογήσεις, τα τρεχάματα, τα ματώματα στο σώμα και την ψυχή.

Εμένα, όμως, η ψυχή ήταν βαλαντωμένη και ματωμένη, όχι βέβαια από τα όσα είχα υποφέρει επί πέντε μήνες στη Σχολή, αλλά από την ανακοίνωση ότι πήγαινα στην Κύπρο. Άρχισα να τα βάζω με τον εαυτό μου. Κατηγορούσα τον εαυτό μου, επειδή είχα καταπιαστεί να καταγράψω την ιστορία του αιθέριου νησιού της Μεσογείου. Κατ' εντολή της Διοίκησης της Σχολής έπρεπε να γράψουμε όλοι οι υποψήφιοι μια εργασία και να την παραδώσουμε στο Λόχο μας για να αξιολογηθεί. Τώρα πίστευα ότι αυτό με έκαψε! Αυτό ήταν η αιτία, που με πρόδωσε. Ότι αυτό το έμαθε το Γ.Ε.Σ. και με ξαπόστειλε στο νησί της Αφροδίτης. Σήμερα μετά από τόσα χρόνια νομίζω ότι ήταν αστείες αυτές οι σκέψεις μου. Απλά κάποιοι νέοι δόκιμοι αξιωματικοί έπρεπε οπωσδήποτε να στελεχώσουν τις μονάδες των Ενόπλων Δυνάμεών μας, που βρίσκονταν στην Κύπρο, καθώς απολύοντας οι παλιοί. Και, δυστυχώς, μεταξύ αυτών ήμουνα

και εγώ!

Εικ. 12: Ο Λόχος μας μετά την ορκωμοσία. Με τα βέλη αριστερά ο Σίμος και δεξιά ο συγγραφέας.

Πήγα στην Κύπρο με βαριά καρδιά, αλλά ποτέ δεν το μετάνιωσα. Η εμπειρία μου ήταν μεγάλη και σημαντική από πολλές πλευρές. Όχι μόνο στρατιωτικά και οικονομικά, αλλά πολύ περισσότερο επιστημονικά και ιδιαίτερα εκπαιδευτικά. Γνώρισα πολλά από τα μνημεία του νησιού και κάπως την ψυχολογία των ανθρώπων του. Έμαθα και διδάχτηκα πολλά, πάρα πολλά. Έμαθα να ετοιμάζω το μάθημα της ημέρας σύμφωνα με τις διδακτικές αρχές της Παιδαγωγικής. Να ακολουθώ τα διάφορα στάδια της διδασκαλίας και να τα κάνω εφαρμογή στους οπλίτες μου. Ακόμη τα εφάρμοσα και όταν μιλούσα σ' όλο το Λόχο μου και σ' όλο το Τάγμα. Αργότερα ως εκπαιδευτικός τα έκανα χρήση στη διδασκαλία των μαθημάτων μου και ένιωθα μεγάλη ηθική ικανοποίηση. Έβλεπα την ευχαρίστηση των μαθητών και των Προϊσταμένων, ακολουθώντας τις αρχές της Παιδαγωγικής και πολύ περισσότερο, όταν μιλούσα στα παιδιά όσα έζησα και γνώρισα στο πανέμορφο νησί. Πραγματικά ένιωθα πολύ ικανοποιημένος για την προσφορά μου στη νεολαία της πατρίδας.

Την Κυριακή στις 26 Φεβρουαρίου του 1967 ήταν Κυριακή του Ασώτου. Εκκλησιαστήκαμε όλοι, Άλφα και Βήτα, χαριεντιστήκαμε, γελάσαμε, ξεχάσαμε τα βάσανά μας, ζητήσαμε συγγνώμη από τους Άλφα για όσα τους κάναμε και τους ευχηθήκαμε καλή συνέχεια στο άχαρο έργο της Σχολής. Ως το μεσημέρι άλλοι περιφερόμαστε στους χώρους της Σχολής σαν «άσωτοι υιοί» και άλλοι ετοιμάζαμε τα μπογαλάκια τους για τη μεγάλη ώρα της αναχώρησης. Φάγαμε για τελευταία φορά στα εστιατόρια της Σχολής και αναθυμηθήκαμε πόσες φορές τρώγαμε με την ψυχή στο στόμα, όπως εκείνο το βράδυ, που «πηδούσαμε» τρεις ώρες. Θυμηθήκαμε τις παρατηρήσεις, που δεχόμασταν από τον ομαδάρχη μας, επειδή τάχα δεν ξέραμε να κρατάμε σωστά και με το κατάλληλο χέρι το πιρούνι ή το μαχαίρι. Ιδιαίτερα το μαχαίρι, όταν τρώγαμε το

γλυκό ή όταν καθαρίζαμε το φρούτο.

Αναχώρηση από τη Σ.Ε.Α.Π. Στο Σ.Β.Ο.Π. και το Γ.Ε.Σ.

Το απόγευμα της Κυριακής είμαστε έτοιμοι για αναχώρηση. Από το ημερολόγιό μου διαβάζω: «*Αναχώρηση στις 6 μ.μ. για τον Πειραιά με το ΜΙΝΩΣ*». Όλη τη νύχτα περιφερόμαστε στο μεγάλο καράβι και καμαρώναμε τους εαυτούς μας με την ολοκαίνουργια στολή του Έφεδρου Αξιωματικού. Παρακολουθούσαμε τους επιβάτες του πλοίου, αν μας παρατηρούν, αν μας σχολιάζουν και αν μας κοιτάζουν ζηλόφθονα. Ήμασταν νέοι και επιζητούσαμε φιλάρεσκα τη γνώμη και την επιδοκιμασία των άλλων. Κάποιοι από τους συναδέλφους περπατούσαν προκλητικά μπροστά από κοπέλες και γυναίκες, που ταξίδευαν μαζί μας. Καμάρωναν και ένιωθαν ότι τους παρακολουθούν και τους σχολιάζουν. Ήταν βέβαια η ηλικία μας, αλλά, νομίζω, πολύ περισσότερο ήταν η «αγωγή», που είχαμε πάρει από τη Σχολή. Ιδιαίτερα από τα λόγια εκείνου του Ταγματάρχη που μας είπε ότι ο αξιωματικός είναι «αξία», που δεν μετριέται με τίποτε!

Τη Δευτέρα το πρωί φτάσαμε στον Πειραιά και, ενώ όλοι κατευθύνθηκαν για τους σταθμούς των τραίνων και των λεωφορείων για να πάνε στις ιδιαίτερες πατρίδες τους, εγώ και οι άλλοι δέκα συνάδελφοι ολοταχώς κατευθυνθήκαμε προς το Σ.Β.Ο.Π., το οποίο βρίσκεται στο Μεγάλο Πεύκο στο Χαϊδάρι, πάνω στο δρόμο προς την Κόρινθο, κοντά στη Βυζαντινή εκκλησία στο Δαφνί. Γύρω στις 8 το πρωί είμαστε όλοι στο Διοικητήριο του Σ.Β.Ο.Π. Μας υποδέχτηκαν και μας πέρασαν σε μια αίθουσα του Διοικητηρίου, όπου ο Διοικητής του Κέντρου μας ανακοίνωσε ότι μέσα σε δυο-τρεις μέρες πρέπει να αναχωρήσουμε για την Κύπρο και για περισσότερες λεπτομέρειες πρέπει να απευθυνθούμε στο Γ.Ε.Σ., όπου μας περιμένουν οι αρμόδιοι αξιωματικοί του Επιτελείου.

Φύγαμε αμέσως από το Σ.Β.Ο.Π. πολύ ταραγμένοι και παίρνοντας τα λεωφορεία της γραμμής κατευθυνθήκαμε στο Γ.Ε.Σ. Εκεί μας περίμεναν κάποιοι αξιωματικοί, που μας ενημερώνουν ότι πρέπει να φύγουμε το γρηγορότερο για το νησί της Αφροδίτης. Τότε κάποιοι άρχισαν να καταλαμβάνονται από έναν αδιόρατο φόβο. Τι άραγε συνέβαινε στην Κύπρο και έπρεπε να τρέξουμε εμείς να βοηθήσουμε; Από το ένα γραφείο μας οδηγούν στο άλλο. Ένας ανώτερος αξιωματικός μας ενημέρωσε πώς θα ταξιδέψουμε, ένας άλλος τι έπρεπε να έχουμε μαζί μας και ένας τρίτος πού θα κατεβαίναμε και ποιοι θα μας περίμεναν. Σε ποιο ξενοδοχείο θα μας οδηγήσουν για να κοιμηθούμε την πρώτη βραδιά, ποιος θα ερχόταν την επόμενη μέρα να μας παραλάβει και πού θα μας οδηγούσε. Από εκεί ποιος θα μας παραλάμβανε για να μας οδηγήσει στις μονάδες μας, που βρίσκονταν σε διάφορα μέρη του νησιού. Στο τέλος μας άφησαν ελεύθερους και μας έδωσαν ραντεβού για την επόμενη μέρα πάλι στο Γ.Ε.Σ., όπου θα μας έδιναν τα διαβατήρια και κάποιες άλλες οδηγίες για το ταξίδι.

Στο ημερολόγιό μου τη Δευτέρα 27 Φεβρουαρίου διαβάζω: «*Τα πράγματα πήραν την τροχιά του ασύλληπτου!!! Τηλεφώνησα στο χωριό στις 7.30 μ.μ. Τι είπα!!!!*». Πραγματικά τι είπα στην αγαπημένη μου Ευαγγελία και τον

αδελφό μου Μάρκο δε θυμούμαι! Εκείνο μόνο που θυμούμαι καλά ήταν να κατεβούν γρήγορα στην Αθήνα, να τους δω και να τους ενημερώσω για τα καινούργια δεδομένα. Οι δικοί μου με περίμεναν στο χωριό να με καμαρώσουν με τη στολή του Έφεδρου Αξιωματικού, να χαρούν για τη μεγάλη τιμή που τους έκανα, να νιώσουν περήφανοι για το παιδί τους και να «σκάσουν» και κάποιους από τους ακροδεξιούς κατοίκους του χωριού, που συνεχώς με διέβαλλαν στις αστυνομικές αρχές της περιοχής καθώς και στους γονείς της Ευαγγελίας.

Ευτυχώς στην Αθήνα ζούσε η αδερφή μου Βούλα με το σύζυγό της Ηλία, όπου κατέφυγα στο σπίτι τους στον Κολωνό για να ηρεμήσω και να ησυχάσω κάπως. Όσοι συνάδελφοι δεν είχαν γνωστά σπίτια στην Αθήνα για να μείνουν και να κοιμηθούν, ξαναγύρισαν στο Σ.Β.Ο.Π., όπου υπήρχε ειδικός χώρος για τους αναχωρούντες στην Κύπρο αξιωματικούς. Περίμενα και εγώ και οι άλλοι δέκα συνάδελφοι ότι ο Διοικητής του Σ.Β.Ο.Π. θα μας χορηγούσε μια ολιγοήμερη άδεια, να πάμε στα σπίτια μας, να δούμε τους δικούς μας και μετά να αναχωρήσουμε για την Κύπρο. Δυστυχώς, όμως, τα πράγματα ήρθαν εντελώς ανάποδα!

Προετοιμασίες για την αναχώρηση

Τη Δευτέρα το βράδυ κατάκοπος από τα τρεχάματα όλης της ημέρας δεν μπόρεσα ούτε τους δικούς μου στην Αθήνα να ενημερώσω για την αναπάντεχη φορά των γεγονότων. Ούτε έκλεισα και τα μάτια μου όλη τη νύχτα, παρόλο που και την προηγούμενη βραδιά ταξίδευα ξάγρυπνος από την Κρήτη στην Αθήνα. Όλη τη νύχτα έβλεπα εφιάλτες! Τι σχέση είχα εγώ με το αιθέριο νησί της Αφροδίτης; Σχεδόν καμία. Παρά μόνο κάποιες μακρινές αναμνήσεις από τη μαθητική μου ζωή, όταν άκουγα ότι οι Άγγλοι απαγχόνιζαν τους Κύπριους μαθητές της Ε.Ο.Κ.Α. Ακόμη είχα κάποιες γνωριμίες με Κύπριους συναδέλφους φοιτητές που γνώρισα στο Πανεπιστήμιο. Κάποιες γνωριμίες και αναμνήσεις όχι μακρινές.

Γνώριζα, όμως, πολύ καλά την ιστορία του νησιού. Γι' αυτό και καταπιάστηκα στη Σχολή να καταγράψω την ιστορία του. Όλα όσα ήξερα για το νησί του Ευαγόρα και του Αγίου Βαρνάβα εκείνο το βράδυ τα έφερα στη μνήμη μου. Και τα θυμήθηκα όλα, από το 1955, όταν ακόμη ήμουνα μαθητής της Β΄ Γυμνασίου. Τότε δηλαδή, που άρχισε ο αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών) εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών με επικεφαλής το Συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα-Διγενή και πολιτικό Αρχηγό τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Θυμήθηκα τα μαθητικά συλλαλητήρια στην πόλη της Κοζάνης το Μάιο του 1956 εναντίον των Άγγλων, που απαγχόνισαν τους μαθητές του Παγκύπριου Γυμνασίου Μιχαλάκη Καραολή και Ανδρέα Δημητρίου. Τις κατάρες και τις φωνές μας για το θάνατο του Χάρτιγκ, που ήταν ο άγγλος διοικητής του νησιού. Έφερα στη μνήμη μου όσα μας έλεγε ο Κύπριος καθηγητής μας των Μαθηματικών για τον αγώνα των Κυπρίων εναντίον των Άγγλων. Θυμήθηκα τη σύλληψη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και την εκτόπισή του με άλλους Κύπριους αγωνιστές στα νησιά Σεϋχέλλες του Ινδικού Ωκεανού.

Θυμήθηκα την αποχή του τμήματός μου, του Γ2, από το μάθημα των Αγ-

γλικών το Μάιο του 1956, επειδή δεν θέλαμε να διδασκόμαστε τη γλώσσα των δημίων των αδελφών μας Κυπρίων. Ήταν μια μονόωρη αποχή από το μάθημα των Αγγλικών σε αντίδραση για τον απαγχονισμό του Καραολή και του Δημητρίου. Τότε από το Σύλλογο των καθηγητών του Γυμνασίου τιμωρήθηκε όλο το τμήμα μου με δυο μέρες αποβολή για τη «στάση» μας!

Θυμήθηκα τους ήρωες Γρηγόρη Αυξεντίου, Ευαγόρα Παλληκαρίδη, το σημαιοφόρο μαθητή του Γυμνασίου Αιγιαλούσης Πέτρο Γιάλλουρο, το Μάρκο Δράκο, το μικρό μαθητή Ανδρέα Παρασκευά και τόσους άλλους. Τις κατάπτυστες συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου του 1959, με τις οποίες το πολύπαθο νησί γινόταν μεν ανεξάρτητο κράτος, αλλά με ενισχυμένες τις εξουσίες των Τουρκοκυπρίων. Ήρθαν στη μνήμη μου οι πολύωρες φοιτητικές συζητήσεις στο κυλικείο του κεντρικού κτιρίου του Πανεπιστημίου για τις συνθήκες αυτές, που ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής έλεγε ότι ήταν η ευτυχέστερη ημέρα της ζωής του, αλλά ο Σπύρος Μαρκεζίνης και όλη τότε η αντιπολίτευση του απαντούσε ότι οι συνθήκες αυτές θα ήταν η καταστροφή του νησιού. Θυμήθηκα τα γεγονότα των Χριστουγέννων του 1963 στην περιοχή της Τηλλυρίας, που οι Τούρκοι βομβάρδισαν κάποια ελληνικά χωριά και μετέφεραν βίαια τους Τουρκοκύπριους από τα μικρά μικτά χωριά σε μεγαλύτερα αμιγή τουρκικά χωριά δημιουργώντας έτσι θύλακες με την προοπτική να διχοτομήσουν μελλοντικά την Κύπρο! Θυμήθηκα τότε το Γέρο της Δημοκρατίας, τον Γεώργιο Παπανδρέου, που ήταν πρωθυπουργός και έστειλε κρυφά μια ολόκληρη μεραρχία του Ελληνικού Στρατού για να υπερασπίσει το νησί από τις βλέψεις των Τούρκων.

Την Τρίτη στις 28 Φεβρουαρίου πρωί-πρωί ανεβήκαμε και οι έντεκα δόκιμοι στο Πεντάγωνο, όπου μας περίμεναν οι ανώτεροι αξιωματικοί για τις τελευταίες οδηγίες προς την Κύπρο. Μας ξανατόνισαν τα ίδια πράγματα συμπληρώνοντας και κάποια άλλα πολύ βασικά. Μας έδωσαν ένα χαρτί και μας είπαν να γράψουμε το όνομα και τη διεύθυνση του δικού μας ανθρώπου, που θα εισέπραττε τις αποδοχές μας, όσο χρόνο θα λείπαμε στην Κύπρο. Ιδιαίτερα μας τόνισαν να μην πολυσυζητούμε σε συγγενείς και φίλους την κάθοδό μας στο νησί. Μαζί μας θα έπρεπε να έχουμε μόνο μια μικρή βαλίτσα με τις στολές εξόδου Φρουζάκη, μια χειμερινή και μια θερινή, χωρίς τα διακριτικά του δόκιμου, τις φόρμες μας επίσης χωρίς διακριτικά, το τζόκεϊ χωρίς το εθνόσημο, τα κόκκινα παπούτσια, τις αρβύλες και λιγοστά πολιτικά ρούχα, ιδίως εσώρουχα, χωρίς καμιά ένδειξη για το ποιοι είμαστε. Και τελικά επέμεναν ότι, μόλις φτάσουμε στο αεροδρόμιο να ακολουθήσουμε πιστά τις οδηγίες του αρχηγού μας, χωρίς να μας πουν ποιος θα ήταν. Μας έδωσαν οδηγίες πώς θα περάσουμε τον έλεγχο, ποιοι θα μας περίμεναν και ότι αυτοί θα μας οδηγούσαν στο ξενοδοχείο ΑΤΛΑΣ της Λευκωσίας. Μας τόνισαν έντονα ότι, μόλις φτάσουμε στο ξενοδοχείο, απαγορεύεται αυστηρά η έξοδος στην πόλη της Λευκωσίας. Θα έπρεπε να παραμείνουμε εκεί, να κοιμηθούμε χωρίς να δώσουμε κάποιες πληροφορίες ότι βρισκόμαστε στη Λευκωσία. Τηλεφωνήματα από το ξενοδοχείο «προς πάσαν κατεύθυνσιν» απαγορεύονται αυστηρώς!

Προς επίρρωση των τελευταίων ένας αξιωματικός μας διηγήθηκε το δυσάρεστο γεγονός δύο νεαρών δόκιμων, σαν και εμάς, που κατέβηκαν την προηγούμενη χρονιά στην Κύπρο και είχαν άσχημες συνέπειες. Μόλις κατέβηκαν στο νησί και αφού τακτοποιήθηκαν στο ξενοδοχείο, βγήκαν στην πόλη της

Λευκωσίας και σουλατσάροντας, χωρίς να το αντιληφτούν, μπήκαν στον τουρκικό τομέα της πόλης. Αμέσως συνελήφθησαν από τις Τουρκοκυπριακές Αρχές, οι οποίες τους ανέκριναν επί δίωρο περίπου. Το γεγονός έγινε γρήγορα αντιληπτό από τις Ελληνοκυπριακές Αρχές και ο Αρχηγός της Εθνικής Φρουράς Στρατηγός Γεώργιος Γρίβας διέταξε τους Τουρκοκύπριους να αφήσουν αμέσως ελεύθερους τους Έλληνες Αξιωματικούς, αλλιώς θα διέταζε γενική έφοδο της Εθνικής Φρουράς εναντίον του τουρκικού τομέα. Οι Τουρκοκύπριοι φοβούμενοι τις συνέπειες για τους ομοεθνείς τους, ελευθέρωσαν τους νεαρούς δόκιμους. Αυτοί, όμως, είχαν πολύ σοβαρές συνέπειες, καθώς δεν ακολούθησαν πιστά τις εντολές του Γενικού Επιτελείου. Την άλλη μέρα τους ανέβασαν στο αεροπλάνο και τους έστειλαν πίσω στην Ελλάδα με βαριές κατηγορίες. Τους οδήγησαν στο στρατοδικείο με τις κατηγορίες της ανυπακοής και της απείθειας σε ξένο έδαφος. Η ποινή τους ήταν βαριά. Τους καθαίρεσαν, τους ξήλωσαν τα γαλόνια, τους υποβίβασαν και τους επανέφεραν στην τάξη του απλού οπλίτη.

Εικ. 13: Το Γενικό Επιτελείο Στρατού στην Αθήνα (Γ.Ε.Σ.).

Φαφνικά, και ενώ μας έδιναν τις οδηγίες, μπήκε στην αίθουσα κάποιος άλλος αξιωματικός και ενώπιον όλων όρισε αρχηγό και υπεύθυνο εμένα, σαν τον αρχαιότερο όλων, με τη διαταγή την Πέμπτη το απόγευμα να οδηγήσω αεροπορικώς τους συναδέλφους μου στο νησί και να τους παραδώσω την Παρασκευή το πρωί στο στρατηγείο της ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ. στη Λευκωσία. Συγχρόνως συνέστησε στους συναδέλφους μου αυστηρή υπακοή στον αρχηγό και πιστή τήρηση όλων των οδηγιών. Όσο για το ταξίδι μας μέσα στο αεροπλάνο να είμαστε πολύ προσεκτικοί στις συνομιλίες μας και διακριτικοί με τους άλλους συνταξιδιώτες. Μας έδωσαν ραντεβού για την επόμενη μέρα για να μας εφοδιάσουν τα διαβατήρια, τα εισιτήρια και ένα μικρό έμβασμα συναλλάγματος σε δολάρια.

Κατά το μεσημέρι όλοι αναχωρήσαμε από το Γ.Ε.Σ. σκεφτικοί και πολύ ανήσυχoi. Εμένα με κράτησαν λίγο ακόμη και μου τόνισαν πώς θα ταξιδέψουμε και ποια θα πρέπει να είναι η συμπεριφορά μας μέσα στο αεροσκάφος.

Μου είπαν ότι θα έπρεπε να κατεβούμε τελευταίοι από το αεροπλάνο και ότι θα μας περιμένει κάποιος δίπλα από τη σκάλα του. Αυτός θα μας οδηγήσει στον καθιερωμένο έλεγχο και από εκεί στο ξενοδοχείο ΑΤΛΑΣ, όπου θα κοιμηθούμε. Την άλλη μέρα θα έρθουν από το Στρατηγείο της ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ αυτοκίνητα να μας παραλάβουν για να μας οδηγήσουν στα γραφεία της Μεραρχίας και από εκεί με άλλα αυτοκίνητα θα μας διαμοιράσουν στις μονάδες μας, που βρίσκονταν σε διάφορες περιοχές του νησιού. Μου έδωσαν και ένα τηλέφωνο του γραφείου υποδοχής της ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ στη Λευκωσία. Το τηλέφωνο, όμως, θα το χρησιμοποιούσα μόνο, αν τα πράγματα δεν πήγαιναν καλά. Αναχωρώντας από το Επιτελείο άρχισα να σκέφτομαι ότι η στρατιωτική μου θητεία ως αξιωματικός δεν άρχιζε με καλούς οιωνούς. Ποτέ μου δεν περίμενα τέτοια πράγματα και ποτέ δε φανταζόμουν ότι θα αναλάμβανα τόσες ευθύνες. Τι θα συναντούσα στο αγαπημένο μου μαρτυρικό νησί; Μήπως γινόταν κάτι σημαντικό στο νησί; Μήπως θα είχαμε πόλεμο με τους προαιώνιους εχθρούς μας; Μήπως ήταν γραφτό να αφήσω εκεί τα κόκκαλά μου; Όλα αυτά τα σκεφτόμουν και αναρωτιόμουν μήπως πρέπει αυτά όλα να τα πω στους δικούς μου, που το βράδυ θα τους συναντούσα στο σπίτι της αδερφής μου;

Την Τετάρτη, 1 Μαρτίου του 1967, όλοι οι δόκιμοι ξαναπήγαμε στο Γενικό Επιτελείο για να παραλάβουμε τα διαβατήρια, το συνάλλαγμα και τα εισιτήρια. Μας έδωσαν τις τελευταίες οδηγίες και μας έκαναν αυστηρές συστάσεις για το ταξίδι. Μας τόνισαν ότι έφτασαν στο Γ.Ε.Σ. κάποιες πληροφορίες πως κάποιος από μας διέδωσαν ότι φεύγουμε για την Κύπρο και ότι αυτό είναι πολύ επικίνδυνο τόσο για μας τους ίδιους όσο και για την υπόθεση της Κύπρου, που είναι εθνικό θέμα. Ίσως αυτά να ήταν προβοκάτσια για να μην αναφέρουμε πουθενά το ταξίδι μας. Ολοκληρώνοντας την ενημέρωση και καθοδήγηση στο Γ.Ε.Σ., μας έδωσαν από 17 δολάρια Αμερικής στον καθένα για τυχόν έξοδα στο ταξίδι και για τα εισιτήρια και τα διαβατήρια είπαν ότι θα μας τα δίνανε στο αεροδρόμιο. Η αναχώρησή μας θα γινόταν αύριο, Πέμπτη 2 Μαρτίου, από τον αερολιμένα του Ελληνικού στις 4.30 μ.μ. με τις Κυπριακές Αερογραμμές. Θα έπρεπε να είμαστε στο αεροδρόμιο στις 3.00 μ.μ. με πολιτική περιβολή μαζεμένοι όλοι μαζί σε κάποια γωνιά χωρίς να δίνουμε την εντύπωση ποιοι είμαστε και χωρίς να έχουμε κάποιο δικό μας συνοδό. Κάποιος αξιωματικός με πολιτικά θα μας αποχαιρετούσε στον έλεγχο των διαβατηρίων κρατώντας το ομαδικό διαβατήριο και τα εισιτήριά μας. Εμείς στα χέρια μας δεν θα κρατάμε τίποτε, εκτός από τη βαλίτσα, για την οποία μας είχαν μιλήσει από την προηγούμενη μέρα.

Φύγαμε από το Επιτελείο με πολλές απορίες και μεγάλη ανησυχία. Βγαίνοντας έξω αρχίσαμε να διατυπώνουμε τις απορίες μας και όλοι οι συνάδελφοι ζητούσαν από μένα να τους λύσω τις απορίες τους. Προσπάθησα να τους εξηγήσω ότι όλα είναι οργανωμένα, ότι ουσιαστικά δε θα υπήρχε κανένα πρόβλημα, ότι είναι γνωστό στους ελεγκτές στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας ποιοι είμαστε και ποιος είναι ο σκοπός της άφιξής μας. Παρόλα αυτά οι απορίες και οι ανησυχίες μας ήταν πολλές. Πριν αποχωριστούμε, πήρα τηλέφωνο στο Επιτελείο από κάποιο τηλεφωνικό θάλαμο για να λύσω κάποιες απορίες μας. Το τηλέφωνο μου το είχε δώσει κάποιος αξιωματικός του Επιτελείου, αλλά η απάντηση ήταν κοφτή! «Δεν λύνονται αυτού του είδους οι απορίες από το τηλέφωνο» και μου κλείσανε το τηλέφωνο. Δώσαμε ραντεβού με τους συναδέλ-

φους για αύριο Πέμπτη στο αεροδρόμιο του Ελληνικού και χωρίσαμε.

Η άφιξη των δικών μου στην Αθήνα. Η αναχώρηση

Αμέσως έτρεξα στο σπίτι της αδελφής μου να ετοιμάσω τα πράγματά μου και το απόγευμα να περιμένω στο πρακτορείο Κοζάνης την αγαπημένη μου Ευαγγελία και τον αδελφό μου Μάρκο. Στο ημερολόγιό μου διαβάζω: «*Τετάρτη, 1 Μαρτίου 1967, Διαβατήρια κ.λ.π. Αναμονή του Μάρκου και της Ευαγγελίας μου. Ήρθαν στις 7 μ.μ.*».

Όλο το βράδυ ξενυχτήσαμε. Την Ευαγγελία και τον αδελφό μου Μάρκο είχα 7 μήνες να τους συναντήσω από τον περασμένο Ιούλιο. Τους παρέδωσα όλα τα στρατιωτικά μου είδη χωρίς να προλάβω να τα χαρώ. Τις δυο επίσημες στολές υπ' αριθμ. 8, μία θερινή και μία χειμερινή, τα δυο πηλίκια και ο,τιδήποτε άλλο είχα. Στο Μάρκο έδωσα σχετικές οδηγίες για την είσπραξη του μισθού μου, όπως μας είχαν ενημερώσει στο Επιτελείο. Οι δικοί μου άρχισαν να ανησυχούν για όσα τους έλεγα, ενώ εγώ προσπαθούσα να διαλύσω τους φόβους τους. Τους επανέλαβα πολλές φορές ότι στην Κύπρο υπάρχουν πέντε χιλιάδες αξιωματικοί και στρατιώτες από την Ελλάδα. «*Δεν είμαι εγώ ο πρώτος που κατεβαίνω στην Κύπρο. Μια ολόκληρη Μεραρχία σταθμεύει στο νησί εδώ και δυο χρόνια και όλοι περνάνε πολύ καλά, όπως μας είπαν στο Γ.Ε.Σ.*». Τους θύμισα ότι ο πατέρας μας κατά το 1919 πήγε στη Σμύρνη, πολέμησε τους Τούρκους επί μία τριετία μέχρι το 1922 και γύρισε στο χωριό σώος και αβλαβής. Η αδελφή μου τότε παρενέβη και λέγει ότι γύρισε, αλλά είχε ένα τραύμα στο ώμο, που συχνά τον ενοχλούσε. Η Ευαγγελία τα άκουγε όλα αυτά και η ψυχή της ήταν ανάστατη. Το έβλεπα στα μάτια της, στις κινήσεις της, στα χέρια της. Το πρόσωπό της συχνά άλλαζε χρώμα και όψεις. Φοβόταν και δικαιολογημένα! Ποιος ξέρει τι μας περίμενε και μένα και εκείνη! Στεκόταν, όμως, ψύχραιμη και τα άκουγε όλα πολύ προσεκτικά.

Την άλλη μέρα, Πέμπτη, 2 Μαρτίου 1967, διαβάζω στο ημερολόγιό μου: «*Δρόμο στις 2.30 μ.μ. Γεια σου ΕΛΛΑΔΑ και με τη ΝΙΚΗ*». Εδώ σταματάει το ημερολόγιό μου, επειδή και αυτό παρέμεινε στην Ελλάδα, όπως και πολλά άλλα πράγματά μου. Αποχαιρέτησα τους δικούς μου μέσα στο σπίτι της αδελφής μου, ακολουθώντας πιστά τις οδηγίες του Επιτελείου και έφυγα για το αεροδρόμιο με τη μικρή μου βαλίτσα.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ - ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

Το ταξίδι

Την Πέμπτη, 2 Μαρτίου 1967, στις 3 η ώρα το απόγευμα όλοι οι έφεδροι δόκιμοι αξιωματικοί βρισκόμαστε στο αεροδρόμιο του Ελληνικού. Μόλις συγκεντρωθήκαμε, μας πλησίασε κάποιος κύριος με πολιτική περιβολή και απευθυνόμενος σε μένα λέει ότι είναι αξιωματικός του Γ.Ε.Σ. και με προτρέπει να δώσουμε τις βαλίτσες μας για έλεγχο και να επιβιβαστούμε τελευταίοι. Κοντοστάθηκα στην αρχή και τον κοίταξα με περιέργεια, επειδή δεν κατάλαβα ποιος ήταν. Τότε εκείνος αντιλαμβανόμενος ότι δυσπιστούσα σ' αυτά που μου έλεγε, είπε το βαθμό και το όνομά του. Ήταν από τους αξιωματικούς του Επιτελείου, που μας κατατόπιζαν εδώ και τρεις μέρες για το ταξίδι στην Κύπρο, αλλά η πολιτική του περιβολή με έκανε να αμφιβάλλω για το ποιος ήταν. Ο ίδιος κρατούσε στα χέρια του κάποια χαρτιά, που προφανώς ήταν το ομαδικό διαβατήριο και τα εισιτήριά μας. Στάθηκε μπροστά στον έλεγχο και απλά ο ελεγκτής μας μέτρησε έναν-έναν. Καθώς πέρασα τελευταίος με αποχαιρέτησε με χειραψία σφίγγοντας δυνατά το χέρι και μου ευχήθηκε καλό ταξίδι και καλή παραμονή στην Κύπρο. Του ζήτησα να μου δώσει το ομαδικό διαβατήριο και τα εισιτήρια, αλλά εκείνος χαμογέλασε ελαφρώς και μου ξαναευχήθηκε καλό ταξίδι και καλή παραμονή στην Κύπρο. Κατευθυνόμενος προς τη σκάλα του αεροσκάφους αμέσως άρχισα να σκέφτομαι ότι όχι μόνο πηγαίναμε κάπου στο άγνωστο, αλλά ακόμη και χωρίς να μπορούμε να αποδείξουμε ποιοι είμαστε, αφού δεν είχαμε τίποτε που να δηλώνει την ταυτότητά μας.

Επιβιβαστήκαμε ήρεμα και ήσυχα στο μεγάλο Μπόιγκ των Κυπριακών Αερογραμμών και κάποια αεροσυνοδός μας οδήγησε στις τελευταίες θέσεις του αεροσκάφους. Προφανώς κάποιος της είχε μιλήσει για να μας οδηγήσει εκεί, παρότι στο ενδιαμέσο υπήρχαν αρκετές κενές θέσεις. Καθίσαμε στις θέσεις, που μας υπέδειξε η αεροσυνοδός, αμίλητοι, κάπως φοβισμένοι και οι περισσότεροι κατηφείς.

Ανάμεικτα αισθήματα πλημμύριζαν τις ψυχές μας. Όλοι μας ταξιδεύαμε για πρώτη φορά με αεροπλάνο. Κάποιος συνάδελφος σηκώθηκε και προσπάθησε να μας εγκαρδιώσει λέγοντας ότι δεν πάμε για κρεμάλα. Μας θύμισε το παράγγελμα της Σχολής και φώναξε δυνατά: «ηθικό». Κανένας δεν απάντησε τη γνωστή φράση της Σχολής: «ακμαιότατο». Πήρα θάρρος, σηκώθηκα σαν αρχηγός της αποστολής και είπα ότι όλα θα εξελιχθούν ομαλά. Ότι κάποιος αξιωματικός θα μας περιμένει στο αεροδρόμιο και δεν πρέπει να τρομάζουμε, να φοβόμαστε και να αγωνιούμε. Χαμογελαστά τους είπα «αν είναι να πεθάνουμε για την Ελλάδα, θεία είναι η δάφνη, μια φορά κανείς πεθαίνει», ενθυ-

μούμενος τους στίχους από τον «Ελληνικό Ύμνο» του Φρειδερίκου Μιστράλ. Κάποιοι από τους επιβάτες του αεροπλάνου μας παρακολουθούν, καθώς βλέπουν να είμαστε σιωπηλοί και κάπως κουμπωμένοι. Σιγά-σιγά, όμως, αρχίσαμε να μιλάμε μεταξύ μας και μερικοί αναρωτιούμασταν, γιατί μας βάλανε να καθίσαμε τόσο πίσω.

Εικ. 14: Boeing της Cyprus Airways.

Με μια μικρή καθυστέρηση περίπου μισής ώρας τροχοδρόμησε το αεροπλάνο. Οι αεροσυνοδοί μας προτρέπουν να φορέσουμε τις ζώνες. Μας υποδεικνύουν τον τρόπο και σε λίγο το τεράστιο αεροσκάφος απογειώνεται. Καθώς σιγά-σιγά σηκώνεται, ο απογευματινός ήλιος χρυσίζει τις στέγες των σπιτιών της Αθήνας και το θέαμα είναι φαντασμαγορικό. Το τεράστιο Μπόινγκ παίρνει ύψος και σε λίγο χάνεται σα σφαίρα μέσα στα καταγάλανα νερά του Αιγαίου. Πετάμε πάνω από τα νησιά των Κυκλάδων και αυτό που αντικρίζουμε είναι καταπληκτικό. Το ένα μετά το άλλο ξεπροβάλλουν τα νησιά. Κάποια φαίνονται μεγάλα, κάποια είναι μικρά και διακρίνονται σα κουκίδες μέσα στο απέραντο γαλάζιο του Αιγαίου. Ως τη Ρόδο ο ορίζοντας είναι καθαρός και όλα κάτω φαίνονται καθαρά. Ο ήλιος σιγά - σιγά χάνεται μέσα στα νερά της Μεσογείου. Όλοι καταλαβαίνουμε ότι πάει να ξεκουραστεί από το ολόημερο ταξίδι του. Σε λίγο άρχισε να σκοτεινιάζει.

Τότε έρχονται οι ωραίες αεροσυνοδοί με τα καρότσια γεμάτα φαγητά, σαλάτες, φρούτα και διάφορα ποτά. Κρασιά, μπύρες, ρετσίνες, ούζα. Μας τρατάρουν τα πλούσια εδέσματα και μας προτείνουν να διαλέξουμε το ποτό της προτίμησής μας. Λύνουμε τις ζώνες και τρώγοντας θυμηθήκαμε τις οδηγίες της Σχολής για τον τρόπο της εστίασης και μερικοί, αστειευόμενοι, έκαναν παρατηρήσεις στους άλλους συναδέλφους που δεν κρατούσαν σωστά το πιρούνι και το μαχαίρι. Το κέφι σιγά-σιγά έρχεται και ξεχνούμε την αποστολή μας. Κάποιοι αλλάζουν θέσεις και πηγαινοέρχονται στα κενά καθίσματα του τεράστιου αεροσκάφους. Οι ωραίες αεροσυνοδοί μας μιλούν πολύ ευγενικά. Μας παρακαλούν να μην αλλάζουμε θέσεις και συζητώντας κάνουν αστεία μαζί μας. Όλα, όσα μας είχαν παραγγείλει οι αξιωματικοί του Πενταγώνου,

τα είχαμε ξεχάσει. Σίγουρα οι αεροσυνοδοί αντιλήφθηκαν ποιοι είμαστε και πολύ περισσότερο γνώριζαν την αποστολή μας. Πολλές αποστολές πριν από μας ταξίδεψαν αεροπορικώς για το μαρτυρικό νησί. Στην Κύπρο βρίσκονταν πολλοί Έλληνες αξιωματικοί και στρατιώτες.

Φάγαμε και ήπιαμε όλα τα πλούσια εδέσματα και ποτά, που μας πρόσφεραν, χωρίς να σκεπτόμαστε, έστω για λίγο, τι μας περιμένει. Ταξιδεύαμε χωρίς ταξιδιωτικά έγγραφα, χωρίς ταυτότητες, χωρίς εισιτήρια, χωρίς διαβατήρια. Όλοι ήμασταν χαμογελαστοί, φαινομενικά χαρούμενοι, αλλά κάπου-κάπου κάποιος μας υπενθύμιζε ότι πάμε στου «λύκου το στόμα». Πράγματι εμένα το μυαλό μου συνεχώς δούλευε τι θα συναντήσουμε μόλις το αεροσκάφος προσγειωθεί. Θα μας περιμένει ο άνθρωπος, όπως μας είχαν τονίσει στο Επιτελείο; Θα εξελιχτούν όλα, όπως τα είχαν μελετήσει και τα είχαν σχεδιάσει οι αξιωματικοί στο Γ.Ε.Σ.; Μια κρυφή λαχτάρα με βασάνιζε. Οι συνάδελφοι το παρατηρούσαν, το διέβλεπαν στο πρόσωπό μου και κάποιοι ήθελαν να με βοηθήσουν. Όλα θα πάνε καλά, μου λέγανε, μην ανησυχείς. Δεν είσαι μόνος, και οι έντεκα είμαστε ένας άνθρωπος.

Η άφιξη στην Κύπρο. Τα πρώτα προβλήματα

Γύρω στις επτά η ώρα το απόγευμα, μόλις είχε αρχίσει να βραδιάζει, ακούσαμε από τα μεγάφωνα να δέσουμε τις ζώνες, καθώς επρόκειτο το τεράστιο Μπόινγκ να προσγειωθεί στο διεθνές αεροδρόμιο της Λευκωσίας. Χωρίς καλά-καλά να το καταλάβουμε το αεροπλάνο σταμάτησε σε κάποιο διάδρομο του αεροδρομίου. Λύσαμε τις ζώνες και περιμέναμε να κατεβούν όλοι οι επιβάτες σύμφωνα με τις οδηγίες του Γ.Ε.Σ. Στους συναδέλφους είπα να κατεβούμε τελευταίοι και με προσοχή να περιμένουμε κάτω, αφού οι εντολές ήταν ότι κάποιος θα μας περίμενε για να μας οδηγήσει στον καθιερωμένο έλεγχο. Κατεβήκαμε και όλοι σταθήκαμε δίπλα στη μεγάλη σκάλα του αεροσκάφους. Είχε ελαφρώς σκοτεινιάσει. Κάποιος κύριος με ανοικτού χρώματος καμπαρτίνα βρισκόταν στο πίσω μέρος του αεροσκάφους. Τον παρακολουθώ στο μισοσκόταδο με τα λιγοστά φωτάκια του αεροσκάφους, που φωτίζουν τον εξωτερικό χώρο, και τον πλησίασα πολύ διακριτικά. Περίμενα να μου πει κάτι, αλλά εκείνος δε μίλησε καθόλου. Του είπα, αν περιμένει εμάς, αλλά εκείνος δεν αποκρίθηκε καθόλου. Λες και δεν καταλάβαινε τι του έλεγα. Οι συνάδελφοι παρακολουθούν τις κινήσεις μου και με προτρέπουν να πάμε για έλεγχο, αφού ο κύριος δεν ανταποκρίνεται θετικά. Ποιος ήταν, δεν έμαθα ποτέ. Ίσως ήταν ο άνθρωπος, που μας περίμενε, αλλά μας παρακολουθούσε διακριτικά τι θα κάνουμε και σε ποιες ενέργειες θα προβαίναμε. Ίσως τέτοιες εντολές είχε. Άρχισα να ανησυχώ. Τα πράγματα δεν πάνε καλά. Πού είναι ο άνθρωπος, που θα μας περίμενε!

Τελικά ακολουθήσαμε τους άλλους επιβάτες και πηγαίνουμε για τον καθιερωμένο έλεγχο. Κινήθηκα πρώτος και παρακολουθούσα γύρω μου, αν κάποιος βρεθεί μπροστά μου, όπως περιμένω, να με ρωτήσει κάτι. Δυστυχώς, κανένας δεν υπάρχει. Οι επιβάτες σιγά-σιγά πήραν τις αποσκευές τους από την ταινία και κατευθύνθηκαν για έλεγχο. Ήταν πάνω από εκατό άνθρωποι. Τους ακολουθήσαμε και σε λίγο ήρθε η σειρά μας. Εμείς, όμως, όλοι είμαστε

ανάστατοι. Δεν είχαμε τίποτε μαζί μας. Ούτε διαβατήρια, ούτε εισιτήρια, ούτε κάποιο χαρτί, που να δηλώνει ποιοι είμαστε και πού πάμε. Πώς θα περάσουμε χωρίς κάποιον οδηγό; Τι θα απαντήσουμε στον ελεγκτή, όταν μας ζητήσει τα απαραίτητα χαρτιά; Η καρδιά μου άρχισε να χτυπάει δυνατά. Τι θα κάνουμε; Κοιτάζω τους συναδέλφους και αντικρίζω και εκείνους αλαφιασμένους. Ξαφνικά είδα από πίσω μας να έρχονται πολλοί άνθρωποι, που κατευθύνονταν και εκείνοι για έλεγχο. Μεταξύ των ανθρώπων υπάρχουν πολλές γυναίκες με τις μαντήλες δεμένες σφικτά στο κεφάλι τους. Κατάλαβα ότι είναι μουσουλμάνοι και δεν πρέπει να ανακατευτούμε μαζί τους. Προφανώς ήταν Τουρκοκύπριοι και είχαν κατεβεί μετά από μας με άλλη πτήση και ακολουθούσαν για τον καθιερωμένο έλεγχο.

Τότε ήρθε η ώρα να αναλάβω κάποια πρωτοβουλία και να δράσω σύντομα. Να πάρω μια γρήγορη απόφαση. Τρέχω στον υπάλληλο ελεγκτή και χαμηλόφωνα του λέω ότι είμαστε αξιωματικοί, που μόλις τώρα ήρθαμε από την Ελλάδα και δεν θα πρέπει αυτοί που ακολουθούν να πληροφορηθούν ποιοι είμαστε, τι έχουμε στις βαλίτσες μας και από πού ερχόμαστε. Ο ελεγκτής ταραχτήκε και αμέσως τινάχτηκε σαν ελατήριο και ζητά να του υποδείξω μέχρι ποιον ακριβώς είμαστε εμείς. Άφησε τη θέση του και γρήγορα μαζί μου φτάνει ως τον τελευταίο συνάδελφο, που του υπέδειξα. Τοποθέτησε μια μπάρα και μιλάει στους ακολουθούντες τουρκικά, χωρίς να καταλαβαίνω τι λέει. Προφανώς τους υποδεικνυε να περάσουν από άλλη θυρίδα εισόδου και τους γυρίζει πίσω. Επιστρέφει στη θέση του και με προτρέπει να ανοίξω τη βαλίτσα μου. Στη δυσπιστία μου γελάει και μου λέει ότι γνωρίζει ποιοι είμαστε, τι έχουμε στις βαλίτσες μας και ποια είναι η αποστολή μας. Ανοίγω τη βαλίτσα μου και εκείνος ρίχνει μια γρήγορη ματιά και την κλείνει αμέσως. Οι συνάδελφοι βλέπουν τις κινήσεις τόσο τις δικές μου όσο και του ελεγκτή και αναθαρρούν. Ένας-ένας μετά από μένα ανοίγουν τις βαλίτσες τους και τις κλείνουν γρήγορα.

Έτσι τελείωσε ο έλεγχος. Την πρώτη κρυάδα τη νιώσαμε όλοι μας. Και τι κρυάδα! Κάτι που ποτέ δεν περιμέναμε. Να μην υπάρχει ο άνθρωπος που θα μας υποδεχόταν, όπως μας είχαν υποσχεθεί από το Επιτελείο! Δεν υπάρχει συντονισμός μεταξύ του Επιτελείου και του Στρατηγείου στη Λευκωσία; Να μην έχουν ειδοποιηθεί οι αξιωματικοί της Μεραρχίας στην Κύπρο ότι κατεβαίνουν νεαροί δόκιμοι, που δεν γνωρίζουν τίποτε από το νησί; Τόσο ξένοι προς την πραγματικότητα και άσχετοι είναι οι αξιωματικοί του Επιτελείου, που τρεις μέρες μας πιλατεύανε με τις οδηγίες και τις παρατηρήσεις τους; Να είμαστε προσεκτικοί. Να μην πούμε τίποτε σε κανέναν ότι θα ταξιδέψουμε στην Κύπρο. Ούτε στους δικούς μας καλά-καλά. Δεν ήξεραν άραγε τι συμβαίνει στο νησί; Δεν είχαν καμιά επικοινωνία; Δεν είναι δυνατόν. Σίγουρα η Αθήνα είχε ειδοποιήσει τη Λευκωσία. Κάποιος ή κάποιοι πήραν την εντολή να έρθουν να μας παραλάβουν. Αλλά προφανώς αυτοί εκώφευσαν ή δεν υπολόγισαν σωστά την ώρα που θα κατεβαίναμε. Δυστυχώς, αλλού πρέπει να αναζητήσουμε το λόγο. Στην αδιαφορία και τη νοοτροπία του νεοέλληνα. Στην αντίληψη του «δε βαριέσαι»!

Μέχρι την ώρα που επιβιβαστήκαμε στο αεροσκάφος, όλα εξελίχτηκαν ομαλά. Οδηγίες πολλές από τους αξιωματικούς στο Επιτελείο, παρατηρήσεις και μεγάλη προσοχή στις κινήσεις μας ως την κάθοδό μας στο νησί. Και από

εκεί θα μας παραλάμβαναν άλλοι και όλα θα πήγαιναν θαυμάσια. Και εμείς πιστέψαμε στα λόγια των αξιωματικών του Πενταγώνου και περιμέναμε ότι όλα θα εξελίσσονταν ομαλά. Βέβαια όσο για το ταξίδι τα πράγματα ήταν πολύ καλύτερα απ' ό,τι μας είπαν. Πέρασαμε δυο ώρες φανταστικά. Καλή παρέα με τις πανέμορφες αεροσυνοδούς και πολύ νόστιμα τα φαγητά και τα εδέσματα τους. Ποτέ δεν είχαμε ζήσει τέτοιες στιγμές. Ποτέ δεν είχαμε ταξιδέψει με αεροπλάνο και ποτέ δεν είχαμε δεχτεί τέτοια περιποίηση!

Και ξαφνικά προσγειωνόμαστε στο νησί και κανένας δεν μας περιμένει. Να είναι τόσο ασυνείδητος και ανεγκέφαλος ο αξιωματικός, που πήρε την εντολή να μας περιμένει στη σκάλα του αεροσκάφους και να μη βρίσκεται στη θέση του; Να ήταν ο άνθρωπος με την καμπαρτίνα που πήρε την εντολή να μας περιμένει; Τότε γιατί δεν ανταποκρίθηκε στις ερωτήσεις μου; Φύγαμε για τον έλεγχο, αλλά αυτόν δεν τον είδαμε πουθενά. Ίσως ήταν κάποιος άνθρωπος του αεροδρομίου. Ή ήταν κάποιος άλλος που κάτι παρακολουθούσε. Μήπως ήταν ο άνθρωπος, που μας περίμενε, αλλά πήρε τέτοιες εντολές και παρακολουθούσε εκ του μακρόθεν τις κινήσεις και τις αντιδράσεις μας; Εμείς, όμως, περιμέναμε να μας υποδεχτεί κάποιος ή κάποιοι και να μας οδηγήσουν στον έλεγχο, όπως μας είχαν τονίσει κατηγορηματικά στο Επιτελείο.

Τελειώσαμε τον έλεγχο με την ψυχή στο στόμα! Ιδιαίτερα με την κατάσταση, που δημιουργήθηκε με τους Τουρκοκύπριους, που ξαφνικά παρουσιάστηκαν να μας ακολουθούν. Και τώρα πού πάμε; Βγήκαμε από την αίθουσα του ελέγχου και βαδίσαμε σε κάποια άλλη μεγάλη αίθουσα. Σταθήκαμε σε μια γωνιά και αρχίσαμε τη συζήτηση τι έπρεπε να κάνουμε. Η ώρα ήταν λίγο πριν από τις οχτώ το βράδυ. Κανένας δεν φαινόταν να μας περιμένει. Οι συνάδελφοι ζήτησαν επίμονα από μένα να αποφασίσουμε στα γρήγορα τι σκοπεύαμε να κάνουμε. Τους απάντησα να περιμένουμε λίγο, μήπως παρουσιαστεί κάποιος ή κάποιοι που θα μας οδηγήσουν στο ξενοδοχείο.

Εκείνη την ώρα σκέφτηκα ότι είχα πάνω μου κάποια στοιχεία, που μου είχαν δοθεί από το Επιτελείο, στην περίπτωση που κάτι πήγαινε στραβά. Και μέχρι αυτή τη στιγμή όλα πήγαιναν άσχημα. Έβγαλα ένα χαρτάκι από την τσέπη μου και διάβασα το όνομα Πατσαλίδης, που ήταν αστυνόμος στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας. Από το Επιτελείο μου έδωσαν το όνομά του και μου είπαν σε περίπτωση που τα πράγματα πήγαιναν στραβά, να αναζητήσω τον αστυνόμο Πατσαλίδη. Το συζήτησα με τους συναδέλφους και αμέσως ρωτήσαμε κάποιον υπάλληλο του αεροδρομίου, αν βρίσκεται εκείνη την ώρα σε υπηρεσία ο αστυνόμος Πατσαλίδης. Αλλά, δυστυχώς, η απάντηση ήταν αρνητική. Παρατηρώ ότι έχω και ένα τηλέφωνο της Μεραρχίας, που εδρεύει στη Λευκωσία. Τρέξαμε μ' ένα συνάδελφο σ' ένα γραφείο του αεροδρομίου και ζητήσαμε ευγενικά, αν μπορούμε να τηλεφωνήσουμε κάπου. Μας εξυπηρετούν οι υπάλληλοι, αλλά, δυστυχώς, στο τηλέφωνο δεν απαντάει κανένας. Οι υπάλληλοι θέλουν να μας εξυπηρετήσουν, αλλά εμείς δεν δεχόμαστε. Αυτές είναι οι οδηγίες από το Γ.Ε.Σ. Τους βλέπουμε να μας παρακολουθούν και καταλαβαίνουν ότι είμαστε Ελλαδίτες. Ο ξεχωριστός τρόπος ομιλίας μας είναι διαφορετικός από το δικό τους, παρότι μιλάμε την ίδια γλώσσα.

Η ώρα περνούσε και κανένας δε φαινόταν να παρουσιάζεται μπροστά μας. Η υπομονή μας άρχισε να κλονίζεται. Όλοι οι συνάδελφοι συζητούμε τι πρέπει να κάνουμε. Τελικά αποφασίσαμε να πάρουμε τρία ταξί και να πάμε μόνοι μας

στο ξενοδοχείο ΑΤΛΑΣ, όπως μας είχαν καθοδηγήσει από το Πεντάγωνο. Τρέξαμε στα γραφεία του αεροδρομίου για να ζητήσουμε να μας υποδείξουν πού θα βρούμε ταξί. Την ώρα εκείνη ακριβώς παρουσιάστηκαν μπροστά μας τρεις νεαροί με πολιτική περιβολή και μας ρωτούν ποιοι ήρθαν με την πτήση των Κυπριακών Αερογραμμών από την Αθήνα. Αμέσως κάποιιοι απαντούν ότι εμείς είμαστε. Αλλά εγώ και κάποιοι άλλοι συνάδελφοι δυσπιστούμε προς τους τρεις πολίτες για την ταυτότητά τους και ζητούμε περισσότερα στοιχεία. Εκείνοι επιμένουν ότι είναι αξιωματικοί της Μεραρχίας και ότι έχουν εντολή να μας οδηγήσουν στο ξενοδοχείο. Εγώ επιμένω ότι οι εντολές από την Αθήνα ήταν να μας περιμένετε στο αεροσκάφος για να περάσουμε τον έλεγχο, αλλά εκείνοι ανταπαντούν «Στο Επιτελείο δεν ξέρουν τι τους γίνεται». Όπως πληροφορήθηκα την άλλη μέρα ήταν μόνιμοι υπαξιωματικοί, που υπηρετούσαν στη Μεραρχία.

Εικ. 15: Το διεθνές αεροδρόμιο της Λευκωσίας (σήμερα είναι ερείπιο).

Κάποιος από τους τρεις, που φαινόταν σοβαρότερος, ζητάει να του υποδείξουμε τον αρχηγό μας. Οι συνάδελφοι υποδεικνύουν εμένα και εκείνος με παίρνει παραδίπλα από τους άλλους και μου λέει ότι οι εντολές ήταν να σας παραλάβουμε από το αεροσκάφος, αλλά εμείς ξεχαστήκαμε κουτσοπίνοντας στο μπαρ του αεροδρομίου. Τότε πείστηκα και δεν είπα τίποτε. Πήραμε τις βαλίτσες μας και βγήκαμε από το αεροδρόμιο. Ανεβήκαμε σε τρία επιβατικά αυτοκίνητα (τέσσερις στο ένα, τέσσερις στο άλλο και τρεις στο τρίτο) και ξεκινήσαμε για το ξενοδοχείο. Οι οδηγοί φαίνονται ότι τα έχουν πιεί για καλά και στο δρόμο κάνουν οχτάρια. Το βλέπω στο αυτοκίνητο που επιβαίνω και λέω στον οδηγό να προσέχει και να βαδίζει δεξιά και λίγο προσεκτικά. Εκείνος γελάει και πατάει περισσότερο. Τότε κάποιος συνάδελφος από πίσω με διορθώνει ότι στην Κύπρο οδηγούν στην αριστερή λωρίδα του δρόμου. Για πρώτη φορά το άκουγα αυτό!

Γύρω στις 8.40΄ βρισκόμασταν στην είσοδο του ξενοδοχείου. Κατεβαίνουμε όλοι και προχωρούμε προς τη ρεσεψιόν. Καθώς η κοπέλα μας έδινε τα

κλειδιά των 6 δωματίων (ανά 2 άτομα σε κάθε δωμάτιο και εγώ μόνος) χωρίς να μας ζητήσει τα προσωπικά μας στοιχεία, διαβατήρια και άλλα, παρατήρησα πάνω από τον πίνακα των κλειδιών ότι το ξενοδοχείο δεν είναι αυτό, που μας είχαν υποδείξει στο Επιτελείο. Το ξενοδοχείο τούτο ονομάζεται ΑΛΙΑΚΜΩΝ. Προσπάθησα να βρω τους οδηγούς που μας μετέφεραν, αλλά εκείνοι είχαν γίνει «καπνός». Άρχισα πάλι να ανησυχώ. Τέλος πάντων όλα στραβά και ανάποδα θα μας έρχονται; Αλλά αμέσως σκέφτηκα ότι η κοπέλα πρέπει να ήταν ενημερωμένη για την κατάλυσή μας στο ξενοδοχείο αυτό και γι' αυτό δε ζήτησε τίποτε από τα προσωπικά μας στοιχεία.

Ανεβαίνοντας στα δωμάτια υπενθύμισα στους συναδέλφους τις οδηγίες του Επιτελείου να μην κάνουμε κανένα τηλεφώνημα από το ξενοδοχείο και ιδιαίτερα να μην τολμήσουμε να βγούμε έξω στην πόλη. Κοιμηθήκαμε στο άνετο ξενοδοχείο και το πρωί, Παρασκευή 3 Μαρτίου 1967 και ώρα 7 το πρωί, κατεβήκαμε να πάρουμε το πρωινό. Εκεί μας περίμεναν οι ίδιοι άνθρωποι, που μας είχαν μεταφέρει από το αεροδρόμιο το προηγούμενο βράδυ. Κάτι είπαν στη ρεσεψιόν και μετά είμαστε έτοιμοι για αναχώρηση.

ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΑΣ

Στις Μονάδες μας

Στα γρήγορα επιβιβαστήκαμε στα αυτοκίνητα με τις βαλίτσες και σε σύντομο χρονικό διάστημα φτάσαμε στα γραφεία της Μερραρχίας ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ. (Ελληνική Δύναμη Κύπρου/ Μενέλαος). Εκεί μας περίμεναν άλλοι αξιωματικοί με επικεφαλής κάποιον ταγματάρχη. Μας καλωσόρισαν και άρχισαν και αυτοί το ίδιο τροπάριο, όπως στο Γ.Ε.Σ. Πάλι οδηγίες, πάλι συμβουλές, πάλι παρατηρήσεις για την παραμονή στο νησί. Εδώ, όμως, υπάρχει μια καινούργια σημαντική αναγγελία. Στις μονάδες, που θα πάμε, θα μας δοθούν ταυτότητες, ότι είμαστε Κύπριοι με άλλο επώνυμο και με τόπο καταγωγής κάποια πόλη ή κάποιο κυπριακό χωριό. Αυτό θα γίνει για να μη φαίνεται ότι έχουμε σχέση με την Ελλάδα. Γι' αυτό μας τονίζουν ότι οι κινήσεις στο νησί δεν επιτρέπονται ή να είναι πολύ περιορισμένες και πολύ προσεκτικές. Οι άδειες απαγορεύονται. Πάντα, μας λένε ότι υπάρχει ο φόβος να πέσουμε σε τουρκοκυπριακούς συνοικισμούς και το κακό θα είναι διπλό. Κινδυνεύουμε πρώτα σαν άτομα και δεύτερο δημιουργούμε μεγάλο πρόβλημα στην εθνική υπόθεση του νησιού. Γι' αυτό ποτέ δεν κρατούμε πάνω μας κάτι που να δηλώνει την ελληνική μας ταυτότητα. Προσωπικές σημειώσεις, αλληλογραφία και ημερολόγια με σημειώσεις απαγορεύονται αυστηρά.

Σηκώθηκα τότε ως αρχηγός της αποστολής και μίλησα εκ μέρους όλων των συναδέλφων. Σχετικά με την υποδοχή μας οι αξιωματικοί στο Επιτελείο μας τα είχαν περιγράψει πολύ ρομαντικά και εδώ, δυστυχώς, τα συναντήσαμε πολύ διαφορετικά. Κανένας δεν μας ανέμενε στο αεροδρόμιο και ενώ σκεφτόμασταν μετά τον έλεγχο να πάρουμε κάποια ταξί να πάμε στο ξενοδοχείο, ξαφνικά παρουσιάστηκαν τρεις πολίτες, μας είπαν ποιοι είναι και αυτοί μας οδήγησαν σε διαφορετικό ξενοδοχείο από εκείνο που μας είχε υποδείξει το Επιτελείο. Γιατί αυτή η αδιαφορία εκ μέρους των ανθρώπων που είχαν την

εντολή να μας παραλάβουν; Γιατί αυτή η ασυνεννοησία; Δεν υπάρχει συντονισμός κινήσεων μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας; Ο Ταγματάρχης απάντησε ότι κάποιιοι πήραν εντολή να μας παραλάβουν από το αεροδρόμιο και, αν δεν έγινε αυτό, θα αναζητηθούν σίγουρα ευθύνες. Αν ζητήθηκαν ευθύνες ή όχι, δεν έμαθα ποτέ.

Γύρω στις 10 η ώρα το πρωί είχαν καταφτάσει από τις μονάδες μας τα LANDROVERS και αμέσως επιβιβαστήκαμε και αναχωρήσαμε ο καθένας για τη μονάδα του. Σήμερα, πενήντα χρόνια μετά, δεν ενθυμούμαι κανέναν από τους συναδέλφους που κατεβήκαμε μαζί στο μαρτυρικό νησί για να επανδρώσουμε τις μονάδες, αντικαθιστώντας τους παλιούς συναδέλφους, που απολύονταν από τις τάξεις του Στρατού. Ούτε κράτησα τα ονόματά τους κάπου, επειδή στη Μεραρχία ο αξιωματικός μας είπε ότι δεν επιτρέπεται να έχουμε στοιχεία άλλα απ' αυτά που θα μας δοθούν από τις μονάδες. Αλλά και ούτε συνάντησα κάποιον στη δεκάμηνη παραμονή μου στην Κύπρο.

Οι μονάδες της ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ. ήταν πολλές και διασκορπισμένες σ' όλο το νησί, αλλά κυρίως στο βόρειο τμήμα του νησιού. Αυτό κατάλαβα στη δεκάμηνη παραμονή μου στο νησί. Η κάθε μια είχε και μια ειδική αποστολή. Είχαν κατεβεί κρυφά στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1964 κατ' εντολή της Ελληνικής Κυβέρνησης του Γωργίου Παπανδρέου με σκοπό να υποβοηθήσουν την Κυπριακή Εθνική Φρουρά σε περίπτωση Τουρκικής εισβολής. Το σχέδιο προέβλεπε να αποσταλούν δυο Συντάγματα του Α' Σώματος Στρατού με όλες τις μονάδες τους και τις μονάδες υποστήριξης μάχης. Οι μονάδες αυτές θα συγκροτούσαν την ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ., που θα ήταν σε επίπεδο Μεραρχίας Πεζικού.

Οι προφυλακές της τοποθετήθηκαν στο βόρειο τμήμα του νησιού, στην Καρπασία και τον Πενταδάκτυλο κοντά στην Κερύνεια και στην περιοχή της Τηλλυρίας κοντά στο Λημνίτη και τον κόλπο της Μόρφου. Αυτές θα αντιμετώπιζαν πρώτες τις τουρκικές δυνάμεις σε περίπτωση απόβασης και εισβολής από τα βόρεια παράλια της Κύπρου. Στο κέντρο του νησιού τοποθετήθηκαν αρκετές δυνάμεις γύρω από τη Λευκωσία, για να αντιμετωπίσουν τους Τουρκοκύπριους σε περίπτωση εσωτερικού ξεσηκωμού ή στο ενδεχόμενο να επιχειρήσουν να προσβάλλουν τις δυνάμεις μας εκ των όπισθεν βοηθώντας τους εισβολείς. Παράλληλα να αντιμετωπίσουν τους τούρκους αλεξιπτωτιστές, που πιθανόν θα έπεφταν με τα αεροπλάνα τους. Άλλες τοποθετήθηκαν ανατολικά κοντά στην Αμμόχωστο και άλλες πάνω στο Τρόδος, γύρω από τη Μονή Κύκκου, στα μετόπισθεν, για να υποβοηθήσουν τις άλλες δυνάμεις ή να αποκλείσουν μεγάλα χωριά που κατοικούνταν από Τουρκοκύπριους, όπως η Λεύκα κοντά στην κωμόπολη της Μόρφου ή η Κοφίνου κοντά στη Λάρνακα. Οι τελευταίες δυνάμεις είχαν ακόμη μια αποστολή: να προστρέξουν σε πιθανά άλλα σημεία, όπου θα επιχειρούσαν να κάνουν απόβαση οι Τούρκοι. Μέσα στο νησί είχαν δημιουργηθεί τρεις γραμμές άμυνας. Έτσι κάθε αποβατικό εγχείρημα εκ μέρους της Τουρκίας στο νησί ήταν τρομερά δύσκολο, αν όχι ακατόρθωτο.

Εμένα ήρθε και με παρέλαβε ένας μόνιμος Λοχίας του 606 Τ.Π. με ένα LANDROVER χρώματος ανοικτού κίτρινου, όπως ήταν όλα τα αυτοκίνητα της Μεραρχίας. Διασχίσαμε σχεδόν όλη τη Λευκωσία βαδίζοντας ολοταχώς προς τα δυτικά και βόρεια, χωρίς να ξέρω πού βρίσκεται η μονάδα μου. Ο προορισμός μου ήταν το 606 Τάγμα Πεζικού, που στάθμιζε πάνω στο Τρόδος, κοντά στο χωριό Κακοπετριά, 60 χιλιόμετρα από τη Λευκωσία. Περάσαμε αρκετά χωριά

και εκείνο που μου έκανε μεγάλη εντύπωση ήταν ότι η κυκλοφορία των οχημάτων γινόταν στα αριστερά. Κάτι εντελώς αντίθετο απ' ό,τι συνέβαινε στην Ελλάδα. Στην Περιστερώνα, 20 χιλιόμετρα περίπου από τη Λευκωσία, ένα κάπως μεγάλο χωριό, σταματήσαμε για λίγο. Ο Λοχίας μου είπε ότι εδώ σταθμεύει το 21ο Σύνταγμα Πεζικού, στο οποίο ανήκει η μονάδα μας, το 606 Τ.Π., όπως και τα Τάγματα Πεζικού 617, που σταθμεύει στην Κερύνεια και το 618, που σταθμεύει στο δάσος της Τηλλυρίας στο βορειοδυτικό τμήμα του νησιού, πίσω από τον κόλπο της αρχαίας πόλης των Σόλων.

Αμέσως μετά την Περιστερώνα φτάσαμε στην Ευρύχου, μια κωμόπολη με κεντρική θέση στη γύρω περιοχή, που λέγεται Σολέα. Ο Λοχίας γνωρίζει την περιοχή και λέει ότι διαθέτει ένα μεγάλο Περιφερειακό Δημοτικό Σχολείο, Εξατάξιο Γυμνάσιο, Υγειονομικό Κέντρο, Αστυνομικό Σταθμό και άλλες κρατικές υπηρεσίες. Και ότι βρίσκεται σε ομαλή και πλούσια περιοχή. Από εδώ και πάνω ανηφορίσαμε προς το Τρόδος. Το βουνό φαντάζει μεγαλόπρεπο μπροστά μας. Πυκνή βλάστηση από πεύκα, έλατα και πλατάνια σκεπάζει τον ορίζοντα. Κάπου-κάπου περνούμε ρεματιές με νερά να κελαρίζουν, με πολλά πλατάνια και λίγα καλλιεργήσιμα εδάφη με σιτηρά και πολλά οπωροφόρα δέντρα. Κερασιές, αμυγδαλιές, δαμασκηνές, αχλαδιές, βερικοκιές και μηλιές. Κάποια είναι ανθισμένα και δημιουργούν στην ψυχή μου ευχάριστα συναισθήματα. Κάπου μέσα στα χωράφια αντικρίζω παλιές μικρές εκκλησίες και αντιλαμβάνομαι ότι είναι τα καθολικά παλιών μοναστηριών, τα μοναδικά υπολείμμά τους.

Μετά από λίγο φτάσαμε στη Γαλάτα. Ένα άλλο χωριό στα ριζά του βουνού σκεπασμένο από διάφορα δέντρα. Φαίνεται αρκετά μεγάλο και ο συνοδός μου λέει ότι εδώ σταθμεύει ένας λόχος του Τάγματός μας, που εκ περιτροπής έρχεται και σταθμεύει εδώ για ένα μήνα, επειδή οι εγκαταστάσεις πάνω στο βουνό δεν επαρκούν. Και συνεχίζοντας λέει ότι η δύναμη του Λόχου μας στη Γαλάτα στεγάζεται στις παλιές εγκαταστάσεις του αγγλικού στρατού, που επιτηρούσε το βουνό στα χρόνια της Αγγλοκρατίας. Μόλις περάσαμε τη Γαλάτα, αντικρίσαμε μπροστά μας την Κακοπετριά, που είναι γεμάτη από θεόρατα πλατάνια. Δυο μικροί ποταμοί σμίγουν μέσα στο χωριό, μου λέγει ο υπαξιωματικός, και σχηματίζουν έναν πιο μεγάλο, που διασχίζει τον κάμπο της Σολέας και χύνεται στον κόλπο της Μόρφου, κοντά στο χωριό Πεντάγεια. Καθώς ανηφορίσαμε, περνώντας κάποιες απότομες στροφές με ωραία γεφυράκια, φτάσαμε στο κέντρο του χωριού. Με την πρώτη ματιά αντίκρισα ωραία παραδοσιακά σπίτια μέσα στα δέντρα, δυο τρεις μεγάλους ξενώνες, μια μικρή αλλά καλοφτιαγμένη πλατεία και μερικά καταστήματα, εστιατόρια και ταβέρνες, που με ενθουσίασαν.

Περίμενα να δω πού βρίσκεται το Τάγμα μας. Ο συνοδός μου αποκρίνεται ότι δεν είμαστε πολύ μακριά. Ακόμη τρία χιλιόμετρα, μου λέει, μέσα στο βουνό. Μέσα στην καρδιά του βουνού, όπου υπήρχε παλιά το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου. Τώρα εκεί υπάρχει μόνο το καθολικό του μοναστηριού. Ο Ιερός Ναός του Αγίου Νικολάου της Στέγης. Στα νεότερα χρόνια η Αρχιεπισκοπή της Κύπρου γύρω από τον παλιό ναό έκανε διάφορα οικήματα, τα οποία χρησιμοποιούσε τα καλοκαίρια για κατασκηνώσεις μικρών και μεγάλων παιδιών, μέχρι που έφτασαν οι ελληνικές δυνάμεις το καλοκαίρι του 1964.

Βγαίνοντας έξω από την Κακοπετριά πήραμε μια ανηφόρα πιάνοντας ένα

δρόμο στρωμένο με χαλίκι. Βαδίζαμε σιγά - σιγά μέσα στην απότομη βουνοπλαγιά του ανηφορικού δρόμου, που ήταν σκεπασμένος από πεύκα, έλατα και πλατάνια. Ο δρόμος είχε πολλές λακκούβες και σχετικά ήταν στενός. Περάσαμε πολλές ρεματιές με απότομες στροφές και μικρά ρυάκια. Τα κλαδιά των πεύκων μας βίτσιζαν, καθώς το αυτοκίνητο πολύ συχνά τα χτυπούσε και τα έκανε να φτερουγίζουν μια μπροστά και μια πίσω. Κοντά στο παλιό μοναστήρι περάσαμε ένα μεγάλο ρέμα. Ο υπαξιωματικός, συμπληρώνοντας για τα ποταμάκια της περιοχής, μου λέει ότι είναι ο ποταμός Καρκώτης που κατεβαίνει από το βουνό Τρόοδος και μέσα στο χωριό ενώνεται με τον Γαρίλλη, που κατεβαίνει από την άλλη μεριά του βουνού, και μαζί τα δυο ποταμάκια κάνουν τον Κλάριο ποταμό, που διασχίζει τα δυο χωριά της Κακοπετριάς και της Γαλάτας. Περάσαμε τη γέφυρα του ποταμού και πάνω σε μια στροφή διακρίνεται η ψηλή στέγη του Ιερού Ναού του Αγίου Νικολάου. Ο στρατιώτης οδηγός λέει ότι επί τέλους φτάσαμε. Πράγματι βρισκόμασταν στην είσοδο του Στρατοπέδου. Μπροστά στην είσοδο υπάρχουν όρθιες δυο κτιστές κολόνες και πάνω τους στηρίζεται μια μεγάλη οριζόντια πινακίδα με την επιγραφή ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ. Ο φρουρός βγαίνει από το μικρό φυλάκιο, χαιρετάει κανονικά και ζητάει από τον υπαξιωματικό να του πει ποιος είναι ο κύριος που τον συνοδεύει. Αμέσως κατάλαβα ότι εδώ τα πράγματα είναι αυστηρά.

Στο στρατόπεδο του 606 Τάγματος Πεζικού

Μπήκαμε στη μικρή αυλή του στρατοπέδου και κατεβαίνοντας από το αυτοκίνητο άρχισα να παρατηρώ το χώρο. Κτίρια μικρά και μεγάλα σε διάφορα επίπεδα και περιτριγυρισμένα από δέντρα, κυρίως πλατάνια και πεύκα. Το έδαφος είναι κατηφορικό. Δεξιά βλέπω στη σειρά πολλά μικρά δωμάτια, που μοιάζουν με αποθήκες. Μου λένε ότι είναι τα γραφεία των Λόχων και οι αποθήκες της μονάδας με τα όπλα, το πολεμικό και κάθε είδους άλλο υλικό. Πιο ψηλά σ' άλλο επίπεδο είδα ένα άλλο στενόμακρο κτίσμα που, όπως μου λένε, είναι τα καταλύματα των στρατιωτών. Έστρεψα τα μάτια μου προς την άλλη πλευρά, προς το ρέμα. Εδώ τα κτίσματα ήταν πιο μεγάλα και καλοκτισμένα.

Μπροστά ήταν η Λέσχη των Αξιωματικών και δίπλα το Κ.Ψ.Μ. (Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδας) των οπλιτών. Πάνω απ' αυτά υπάρχει άλλος όροφος αρκετά μεγάλος και στενόμακρος. Στην πραγματικότητα είναι σοφίτα με πλαγιαστή στέγη. Στα δεξιά, μου λένε, στεγάζονται οι έφεδροι αξιωματικοί. Ένας θάλαμος αληθινός στρατώνας. Εκεί κοιμούνται περίπου 20 έφεδροι αξιωματικοί, άλλοι δόκιμοι και άλλοι ανθυπολοχαγοί. Δίπλα τους σ' άλλο μικρότερο χώρο στεγάζονται οι άγαμοι μόνιμοι υπαξιωματικοί. Και παραδίπλα απ' αυτούς βρίσκονται τα γραφεία της Διοίκησης του Τάγματος. Ο Διοικητής και οι παντρεμένοι μόνιμοι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί διαμένουν κάτω στο χωριό, στην Κακοπετριά, με τις οικογένειές τους. Κάτω απ' αυτά τα κτίσματα, σε χαμηλότερο επίπεδο, υπήρχαν τα μαγειρεία, τα εστιατόρια και οι αποθήκες των τροφίμων.

Κάτω και παραδίπλα απ' αυτά τα κτίσματα, σε άλλο χαμηλότερο επίπεδο,

βρίσκεται ο Βυζαντινός Ναός του Αγίου Νικολάου της Στέγης, που έδωσε και το όνομα στο στρατόπεδο. Μεγαλοπρεπής με την ψηλή δίρρικτη στέγη και φανταχτερός για τις διαστάσεις του. Καταλαμβάνει το βορεινό μέρος όλων των κτισμάτων που ανεγέρθηκαν από την Αρχιεπισκοπή Κύπρου στα νεότερα χρόνια. Δίπλα από τα κτίσματα και το Ναό είναι το γήπεδο των κατασκηνωτών, που τώρα χρησιμοποιείται για την πρωινή αναφορά της μονάδας και για τις αθλοπαιδιές των στρατιωτών. Κάτω απ' όλα αυτά και σε μικρή απόσταση κυλάει τα νερά του ο Καρκώτης ποταμός, που κατεβαίνει από το Τρόδος και είναι περιτριγυρισμένος από πολλά και ποικίλα δέντρα του δάσους.

Εικ. 16: Μόλις ανέλαβα υπηρεσία στο κεντρικό στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου.

Μετά τις πρώτες εμπειρίες και παρατηρήσεις του χώρου οδηγήθηκα στα γραφεία της Διοίκησης, όπου παρουσιάστηκα κανονικά σα να βρισκόμουν στη Σχολή. Ο Διοικητής, Αντισυνταγματάρχης Τσομώκος Ιωάννης, παρουσία και του Υποδιοικητή, Ταγματάρχη Ξηρομερίτη Ιωάννη, με υποδέχτηκε πολύ ευγενικά και χάρηκε ιδιαίτερα για τον έντονο χαιρετισμό και τη ζωντανή μου παρουσίαση. Με ρώτησε για την καταγωγή μου, την οικογένεια και τις ιδιαίτερες σπουδές μου. Όταν άκουσε ότι τελείωσα το Ιστορικό και Αρχαιολογικό τμήμα της Φιλοσοφικής Θεσσαλονίκης και μετά τις κοφτές μου απαντήσεις, γυρίζοντας προς τον Υποδιοικητή, λέγει ότι έναν τέτοιο αξιωματικό χρειαζόμαστε στη μονάδα μας. Υπέγραψα το πρακτικό παρουσιάσής μου και εκείνη τη στιγμή δεν μπόρεσα να καταλάβω τι εννοούσε ο Διοικητής με όσα είπε στον Υποδιοικητή. Μετά τον πρώτο μήνα το κατάλαβα και με χαροποίησε ιδιαίτερα.

Ο Διοικητής μου ανέθεσε όσα είχα μάθει στο Πανεπιστήμιο σχετικά με την Ιστορία και τον πολιτισμό μας να τα επαναλάβω εις υπήκοον όχι μόνο του Λόχου μου αλλά όλων των ανδρών του Τάγματος. Να κάνω ομιλίες σ' όλους τους στρατιώτες της μονάδας μετά την πρωινή αναφορά ή να τα διηγούμαι με πολλές λεπτομέρειες στο μάθημα της Ε.Η.Δ. (Εθνική Ηθική Διαπαιδαγώγηση) επί ώρες σ' όλους τους αξιωματικούς και στρατιώτες στις νυχτερινές ασκήσεις πάνω στους λόφους γύρω από το στρατόπεδο. Και τότε είχα την επιδοκιμασία όλων. Του Διοικητή, του Υποδιοικητή, των αξιωματικών και πολλών στρατιωτών, που είτε είχαν κάνει ανώτερες σπουδές είτε όχι.

Τοποθετήθηκα στο Δεύτερο Λόχο, που αυτό τον καιρό στάθμευε στη Γαλάτα και έπρεπε να με κατεβάσουν στο χωριό. Με τη βαλίτσα στο χέρι ξαναμπήκα στο ίδιο LANDROVER και κατέβηκα στη Γαλάτα περνώντας από την Κακοπετριά. Είδα τα δυο χωριά για δεύτερη φορά και παρατηρώντας τους ανθρώπους, που πηγαινοέρχονταν στους δρόμους, μου φάνηκαν χαρούμενοι και κεφάτοι. Κάποιοι κάθονταν σε τραπεζάκια έξω από τα καταστήματά τους

και συζητούσαν φωναχτά. Άλλοι έπιναν καφέδες και διάφορα ποτά. Ο καιρός ήταν ανοιξιόατικός και τα δέντρα είχαν ανθίσει και είχαν βγάλει τα πρώτα τους φύλλα. Ήθελα να παραμείνουμε λίγο στο χωριό, αλλά ο στρατιώτης οδηγός μου λέει ότι είναι η ώρα για φαγητό και πρέπει να γυρίσει γρήγορα στο στρατόπεδο.

Η γνωριμία του Λόχου

Φτάσαμε στις εγκαταστάσεις του Λόχου, που βρίσκονταν λίγο παρακάτω από το χωριό. Κατέβηκα από το αυτοκίνητο και παίρνοντας τη βαλίτσα μου μπήκα στη μικρή αυλή ενός σπιτιού. Ήταν ένα ισόγειο σπίτι καλής κατασκευής γύρω στα 150 τετραγωνικά μέτρα, που χρησιμοποιούνταν για Διοικητήριο του Λόχου, όπως το χρησιμοποιούσαν παλιότερα και οι Άγγλοι. Με υποδέχτηκε ο Διοικητής του Λόχου, ο Λοχαγός Αθανάσιος Βασιλείου, και καλωσορίζοντάς με μου ευχήθηκε ευχάριστη παραμονή στην Κύπρο και καλή συνεργασία στο Λόχο. Ήταν μεσημέρι και μόλις είχαν επιστρέψει από την πρωινή εκπαίδευση. Με κατατόπισε στα προβλήματα του Λόχου και συγχρόνως με γνώρισε με τους άλλους εφέδρους συναδέλφους.

Εικ. 17: Στο στρατόπεδο της Γαλάτας με το εθνόσημο της Κυπριακής Εθνικής Φρουράς.

Ο Διοικητής φαίνεται πολύ ευγενικός και πολύ εξυπηρετικός. Είναι σχετικά νέος στην ηλικία, λίγο κοντός και πολύ κινητικός. Με ξενάγησε στους χώρους του Λόχου και με οδήγησε στο απέναντι μεγαλύτερο σπίτι-κτίριο. Τούτο ήταν υπερυψωμένο με τέσσερα σκαλοπάτια και είχε τέσσερις μεγάλες αίθουσες και κοινόχρηστους χώρους για τον καταυλισμό των στρατιωτών. Δίπλα υπήρχε μια τραπεζαρία για σαράντα περίπου άτομα και παραδίπλα τα μαγειρεία με την αποθήκη τους. Μπροστά απ' αυτά ήταν μια ευρύχωρη αυλή για την πρωινή αναφορά του Λόχου και τις αθλοπαιδιές των στρατιωτών. Τα δυο κτίρια, η τραπεζαρία και τα μαγειρεία ήταν κατασκευασμένα από τους Άγγλους και είχαν γίνει ειδικά για να διαμένουν αστυφύ-

λακες με το διοικητή τους, που σκοπό είχαν να διαφυλάττουν την τάξη και την ασφάλεια της περιοχής.

Η ώρα είναι για το μεσημεριανό φαγητό. Σ' ένα δωμάτιο του Διοικητηρίου, που χρησιμοποιείται για τραπεζαρία των αξιωματικών, στρώνεται πλούσιο τραπέζι. Οι συνάδελφοι με καλωσορίζουν στο Λόχο και όλοι τρώμε πλουσιοπάροχα. Μου υποδεικνύουν το δωμάτιο, που θα μοιράζομαι με δύο άλλους συναδέλφους. Χρεώνομαι τα απαραίτητα κλινοσκεπάσματα, το περίστροφο με τα παρελκόμενά του, το εθνόσημο της Εθνικής Φρουράς της Κυπριακής Δη-

μοκρατίας, τα παρατημένα στην Ελλάδα ελληνικό εθνόσημο και σειρήνια για τις επωμίδες και κάποια άλλα χαρτιά και μου λένε ότι θα είμαι ο διμοιρίτης της πρώτης διμοιρίας αντικαθιστώντας το διμοιρίτη της, που απολύεται και αναχωρεί σε τρεις μέρες για την Ελλάδα.

Όλο το απόγευμα παρέμενα στο στρατόπεδο με τους συναδέλφους, που δεν είχαν υπηρεσία στο Λόχο και συζητούσα μαζί τους. Μου είπαν ότι περνούν καλά, ότι κάθε μέρα έχουν αυστηρή εκπαίδευση στα γύρω υψώματα, ότι οι στρατιώτες είναι πολύ καλά παιδιά και πολύ καλά εκπαιδευμένοι για οποιαδήποτε αποστολή τους ζητηθεί και ότι η ζωή σχετικά είναι καλή. Τα χρήματα, που παίρνουν, είναι αρκετά και μπορούν να ζουν άνετα στην Κακοπετριά, που είναι χειμώνα καλοκαίρι κοσμοπολίτικο παραθεριστικό κέντρο. Κάποιες φορές κάνουν κρυφές κοπάνες τα βράδια προς τις Πλάτρες, τον Πεδουλά, ή τη Λεμεσό, που βρίσκονται πάνω και πίσω από το Τρόδος στα νότια του νησιού. Ακόμη ότι κάνουν και αρκετά ψώνια κυρίως αγγλικών προϊόντων, που είναι σχετικά φτηνά. Υφάσματα, ρούχα καλής ποιότητας, αναπτήρες και ηλεκτρικές μηχανές ξυρίσματος RONSON και πολλά άλλα είδη κυπριακής κατασκευής. Κάθε μήνα μαζί με τα χρήματα του μηνιαίου μισθού παίρνουν σαν δώρο και ένα μπουκάλι ούισκι μαζί με τρεις κούτες ελληνικά τσιγάρα διαφορετικής καπνοβιομηχανίας.

Μου ανέφεραν ότι τα χρήματα είναι αρκετά και τα έξοδα του κάθε έφεδρου αξιωματικού είναι λιγοστά. Ενοίκιο για κατοικία δεν πληρώνει και το κόστος του φαγητού είναι χαμηλό, επειδή τρώει στη Λέσχη Αξιωματικών. Ατομική ζωή δεν έχει. Υπάρχουν πάρα πολλοί περιορισμοί κινήσεων μέσα στο νησί εξαιτίας της ιδιότυπης κατάστασης παραμονής του στο νησί. Στις ταυτότητές του έφεδρου φαίνεται ότι είναι Κύπριος πολίτης και υπηρετεί τη στρατιωτική του θητεία στην Εθνική Φρουρά της Κύπρου. Άδειες δεν χορηγούνται σχεδόν καθόλου, επειδή κατά κανόνα δεν υπάρχουν συγγενικά ή οικεία πρόσωπα στο νησί, αλλά και υπάρχει ο κίνδυνος σε περίπτωση εξόδου να περιπέσει σε τουρκοκυπριακό χωριό ή τομέα, να συλληφθεί και να εξαφανιστεί!

Κατά τα προηγούμενα τρία χρόνια, που σταθμεύει στο νησί η «παράνομη» Μεραρχία, μου είπαν ότι έχουν εξαφανιστεί αρκετά παιδιά από την Ελλάδα. Γι' αυτό τα μέτρα για πολυήμερες άδειες ή απλές μονοήμερες εξόδους είναι πολύ αυστηρά και σχεδόν δεν επιτρέπονται καθόλου. Και τούτο όχι μόνο για την προσωπική ασφάλεια του αδειούχου αλλά περισσότερο για την εθνική υπόθεση του Κυπριακού Ζητήματος. Μου τόνισαν, δηλαδή, ότι πάντα υπάρχει ο φόβος εξαφάνισης κάποιου ελλαδίτη, που θα συλληφθεί από τους Τουρκοκύπριους, αλλά ακόμη περισσότερο η σύλληψή του θα δώσει το επιχείρημα στους Τούρκους της Άγκυρας και στους Τουρκοκύπριους να μιλούν για την ύπαρξη «παράνομων» Ελλήνων στρατιωτών και αξιωματικών στο νησί. Οι περιορισμοί, όμως, αυτοί έχουν το πλεονέκτημα για τον αξιωματικό, που υποχρεωτικά θα παραμείνει δεκαέξι μήνες στην Κύπρο, να εξοικονομήσει κάποια χρήματα και να κάνει και αρκετά ψώνια για τον εαυτό του ή τους δικούς του μέχρι να έρθει η ώρα της απόλυσής του από το στράτευμα.

Παράλληλα με ενημέρωσαν ότι το Τάγμα μας είχε την υποχρέωση και την ευθύνη να φυλάγει κάποιες στρατιωτικές αποθήκες, που βρίσκονταν πάνω στο βουνό, δίπλα από το ιστορικό χωριό Σπήλια, όπου ο Στρατηγός Γρίβας με τα παλικάρια του συγκρούστηκε πολλές φορές σε αιματηρές μάχες με τους

Άγγλους. Οι αποθήκες αυτές ακόμη και σήμερα βρίσκονται εκεί, αλλά κατασκευασμένες πλέον σύμφωνα με τις σύγχρονες προδιαγραφές. Τις επισκέφτηκα τελευταία, το 2013, με τη γυναίκα μου, το μικρότερο γιο μας με τη γυναίκα του και τους δυο γονείς της.

Τη φύλαξη των αποθηκών είχε ο Λόχος του Τάγματος, που στάθμευε στο στρατόπεδο της Γαλάτας. Ένα μικρό τμήμα του Λόχου, δηλαδή ένας αξιωματικός, ένας υπαξιωματικός και 8 στρατιώτες είχαν την εντολή να φυλάγουν τις αποθήκες όλο το 24ωρο για δέκα μέρες, όσο χρόνο ο Λόχος παρέμεινε στη Γαλάτα. Το δεύτερο και το τρίτο δεκαήμερο ακολουθούσαν άλλα τμήματα με άλλους αξιωματικούς και στρατιώτες. Αυτό τον καιρό ο 2ος Λόχος είχε την ευθύνη να φυλάγει τις αποθήκες των πυρομαχικών πάνω στα Σπήλια. Από τον Λόχο κάθε έφεδρος δόκιμος ή ανθυπολοχαγός με 8 στρατιώτες και έναν υπαξιωματικό ανέβαινε στο βουνό για 10 μέρες του μήνα και μαζί με τους στρατιώτες καθόταν και κοιμόταν εκεί φυλάγοντας τις αποθήκες.

Οι αποθήκες ήταν μικρά ορθογώνια κτίσματα πέντε μέτρα περίπου πλάτους και οκτώ μέτρα μήκους καμωμένες από τσίγκο (λαμαρίνες) και βρίσκονταν κρυμμένες μέσα στις εσοχές των ρεματιών σε μια απόσταση 1500 μέτρων περίπου. Κάποιες με πολλή δυσκολία γίνονταν αντιληπτές από το χαλικόδρομο, που περνούσε δίπλα τους. Ήταν επτά και η μεταξύ τους απόσταση ήταν περίπου 200 μέτρα. Ήταν γεμάτες από πυρομαχικά διαφόρων όπλων. Ο αξιωματικός και οι στρατιώτες, που τις φύλαγαν, δεν γνώριζαν ουσιαστικά τι περιείχαν, γιατί ήταν επτασφράγιστες. Κατά διαστήματα έρχονταν αξιωματικοί από τη Μεραρχία, που είχε έδρα στη Λευκωσία, τις άνοιγαν και παρακολουθούσαν την κατάσταση των υλικών τους. Ο αξιωματικός με το λοχία και τους τέσσερις στρατιώτες διέμενε σε μικρό οίκημα στην αρχή του δρόμου, κοντά στο χωριό Σπήλια, ενώ οι άλλοι τέσσερις σε άλλο μικρότερο οίκημα κοντά στην τελευταία αποθήκη. Από εκεί και σε απόσταση χιλίων μέτρων περίπου υπήρχε ο ασφαλοστρωμένος δρόμος, που οδηγούσε στο Νοσοκομείο της Κυπερούνας.

Μετά από μια βδομάδα παραμονής μου στο Λόχο στη Γαλάτα, πήρα εντολή να ανεβώ στο βουνό και να αναλάβω τη φύλαξη των αποθηκών με έναν λοχία και 8 στρατιώτες της διμοιρίας μου. Ήταν μια σπάνια εμπειρία πάνω στο βουνό, όχι μόνο επειδή απόλαυσα τη ζωή και το μεγαλείο του βουνού, αλλά περισσότερο επειδή από τους κατοίκους του χωριού Σπήλια πληροφορήθηκα πολλά από τα κατορθώματα και τους ηρωισμούς των παλικαριών της Ε.Ο.Κ.Α., όταν τα απογεύματα με τα παιδιά κατέβαινα σ' αυτό για κάποιο ποτό.

Το πρώτο Σαββατοκύριακο παραμονής μου στο Λόχο ομολογουμένως ήταν φανταστικό. Οι έφεδροι συνάδελφοι με ξενάγησαν στα δυο χωριά της Γαλάτας και της Κακοπετριάς και μου έδειξαν όλα τα ενδιαφέροντα, ξενώνες, καταστήματα, εστιατόρια και αρχαιολογικούς χώρους. Με γνώρισαν με τους άλλους εφέδρους και μόνιμους αξιωματικούς του Τάγματος, που συναντήσαμε στις δυο εξόδους μας. Τα χωριά είναι αρκετά μεγάλα και ο πληθυσμός τους πλησιάζει τις τρεις χιλιάδες κατοίκους. Ιδιαίτερα στην Κακοπετριά υπάρχουν πολυτελείς ξενώνες, όπου καταφτάνουν για παραθερισμό σ' όλη τη διάρκεια του χρόνου με τις οικογένειες και τα παιδιά τους πλούσιοι έμποροι απ' όλη τη Μέση Ανατολή. Στα ευρύχωρα σαλόνια και τα μπαρ των ξενώνων συναντώνται

πολλά νεαρά παιδιά, αγόρια και κορίτσια, όπου παίρνουν το ποτό τους και με τους ενοίκους των ξενώνων παίζουν διάφορα παιγνίδια, όπως χαρτιά, τάβλι, παιγνίδια τραπεζιού και ιδιαίτερα κατά τα βράδια το αγαπημένο σ' όλους BINGO. Μαζί με τους πολλούς ξένους συγχρωτίζονται και οι Έλληνες έφεδροι και μόνιμοι αξιωματικοί. Κάνουν γνωριμίες και παρέα με τους ξένους και όσοι απ' αυτούς γνωρίζουν καλά τα αγγλικά, επωφελούνται από τις περιστάσεις, αλλά καμιά φορά δημιουργούν προβλήματα με τους παραθεριστές ή με τους ντόπιους Κύπριους. Η ζωή είναι κοσμοπολίτικη και η πολυχρωμία του κοσμοπολιτισμού είναι ολοφάνερη. Εβραίοι, Άραβες, Έλληνες, Αμερικανοί, Άγγλοι και πολλοί Κύπριοι. Όλες οι φυλές του Ισραήλ!

Την πρώτη Κυριακή στο νησί πρωί-πρωί επισκέφτηκα τον κεντρικό ιερό ναό της Παναγίας Οδηγήτριας, που βρίσκεται στο μεσοχώρι της Γαλάτας, και απόλαυσα την ψαλμωδία του ιερέα και των ιεροψαλτών με τη χαρακτηριστική κυπριακή προφορά. Μου φάνηκαν κάπως παράξενοι, επειδή πρώτη φορά παρακολουθούσα τη Θεία Λειτουργία σε κυπριακή εκκλησία και πρώτη φορά άκουγα την ψαλμωδία των αδελφών Κυπρίων, με την αργόσυρτη μελωδία και τις απότομες οξυφωνίες τους. Η εκκλησία είναι μεγαλοπρεπής με δυο πανύψηλα καμπαναριά εξωτερικά, ενώ εσωτερικά έχει δυο σειρές κίονες σχηματίζοντας τρία κλίτη. Είναι κατάγραφο και, όπως φαίνεται από μια πρώτη ματιά, είναι νέο κτίσμα. Ήταν γεμάτη από κόσμο κάθε ηλικίας και αυτό με χαροποίησε ιδιαίτερα. Το χάρηκα πολύ και πίστεψα ότι ο Κυπριακός λαός θρησκεύει, όπως και ο υπόλοιπος Ελληνισμός.

Μετά τον εκκλησιασμό κατά την έξοδο από τον ιερό ναό είδα σ' ένα παγκάρι κάποια βιβλία. Τα παρατήρησα προσεκτικά και μεταξύ τους βρήκα αυτό που ζητούσα. Έναν κυπριακό οδηγό για την ιστορία και τους αρχαιολογικούς χώρους της Κύπρου. Αμέσως τον αγόρασα με κάποια από τα δολάρια, που μου είχαν δοθεί από το Επιτελείο και όλο το απόγευμα της Κυριακής τον διάβασα σχεδόν απνευσί.

Η πρώτη μέρα στην εκπαίδευση

Τη Δευτέρα το πρωί, 6 Μαρτίου 1967, άρχισε η υπηρεσία μου στο Λόχο. Φόρεσα τη στολή εκστρατείας, που έφερα από την Ελλάδα, δηλαδή τις πράσινες φόρμες, τις αρβύλες, το τζόκεϊ και ανέλαβα υπηρεσία. Όλοι οι αξιωματικοί πήραμε το πρωινό μας στην τραπεζαρία του σπιτιού και γρήγορα ετοιμαστήκαμε για την πρωινή αναφορά του Λόχου. Για πρώτη φορά βρίσκομαι στην πρωινή αναφορά του Λόχου. Ο Λοχαγός ήρθε από το χωριό και βρίσκεται στο γραφείο του. Η σάλπιγγα αντιλαλεί για την πρωινή αναφορά. Παρακολουθώ τις κινήσεις του συναδέλφου αξιωματικού, που συντάσσει τη διμοιρία του και στέκεται μπροστά της. Το ίδιο κάνει και ο μόνιμος λοχίας στην άλλη διμοιρία, που ασκεί τα χρέη του διμοιρίτη, αφού ο διμοιρίτης της απουσιάζει στο βουνό. Κάνω και εγώ το ίδιο στη διμοιρία μου. Σε λίγο έρχεται ο Λοχαγός και ο έφεδρος αξιωματικός, που είναι αξιωματικός υπηρεσίας δίνει αναφορά, όπως μάθαμε στη Σχολή. Αμέσως κατάλαβα ότι τα πράγματα στην πρωινή αναφορά ήταν πολύ απλούστερα απ' ό,τι νόμιζα.

Αμέσως μετά αναχωρούμε όλοι για το κοντινό υψωματάκι, εκτός από κά-

ποιους στρατιώτες, που παραμένουν στα κτίρια του Λόχου για τη φύλαξή τους. Κάθε Λόχος έχει τρεις διμοιρίες με τρεις εφέδρους αξιωματικούς και έναν μόνιμο υπαξιωματικό επιλοχία. Οι λόχοι είναι πλήρεις από βαθμοφόρους και στρατιώτες εξαιτίας της ειδικής μας αποστολής. Ο τρίτος έφεδρος αξιωματικός του Λόχου, που απουσιάζει, βρίσκεται με ένα λοχία και οχτώ στρατιώτες πάνω στο βουνό στη φύλαξη των αποθηκών.

Ανεβαίνουμε αρκετά ψηλά περνώντας μέσα από στενά δρομάκια, ενώ δεξιά και αριστερά μας είναι αμπελώνες και περιβόλια με αμυγδαλιές, κερασιές, μηλιές, αχλαδιές και δαμασκηνές, που άλλες είναι ανθισμένες και άλλες μόλις τώρα αρχίζουν να πετάνε τα μπουμπούκια τους. Ο τόπος μοσχοβολάει μυρωδιές από τα λουλούδια των οπωροφόρων δένδρων,

Εικ. 18: Με στρατιώτες στο στρατόπεδο της Γαλάτας.

από τα αγριολούλουδα και το ευωδιαστό θυμάρι. Τα πουλάκια γύρω-γύρω κελαηδούν, ενώ οι μέλισσες στροβιλίζονται γύρω από τα ανθισμένα δέντρα. Σ' ένα μικρό πλάτωμα σταματούμε. Το βουναλάκι είναι απότομο και σχεδόν γυμνό από μεγάλα δέντρα. Λίγοι θάμνοι υπάρχουν από λατζιές, αντρουκλιές, σφεντάμια και άγριες τριανταφυλλιές, που μόλις τώρα έχουν πετάξει τα πρώτα φύλλα τους. Η θέα προς τα δυο χωριά είναι θαυμάσια.

Οι στρατιώτες κάθονται στο χλωρό χορτάρι και ο Λοχαγός μετά από μικρή ανάπαυλα αρχίζει το μάθημα της ημέρας, που είναι η διμοιρία στην επίθεση. Παρακολουθώ τη διδασκαλία, τη στάση του Λοχαγού και τις θέσεις που βρίσκονται οι διμοιρίες. Οι στρατιώτες έχουν πίσω τους τον πρωινό ανοιξιάτικο ήλιο, που μας ζεσταίνει όλους με τις πρωινές ζωογόνες ακτίνες. Οι δυο έφεδροι αξιωματικοί με τους βαθμοφόρους του Λόχου καθόμαστε πίσω από την κλάση και παρακολουθούμε με πολλή προσοχή τη διδασκαλία. Ο Λοχαγός έχει καλή άρθρωση, παρακολουθεί όλη την κλάση των στρατιωτών και επιμένει στις βασικές αρχές της επίθεσης. Παρατηρώ ότι κατέχει πολύ καλά το αντικείμενο και ακολουθεί πιστά τις αρχές της διδασκαλίας. Στο τέλος της ώρας κάνει μια μικρή επανάληψη και για εμπέδωση των λεγομένων του κάνει μερικές απλές ερωτήσεις, που οι στρατιώτες απαντούν πολύ εύστοχα.

Μετά την πρώτη ώρα κάνουμε διάλειμμα και συζητούμε για το μάθημα. Ο Λοχαγός με προκαλεί να μιλήσω για τη διδασκαλία του μαθήματος και με τσιγγλίζει ως μελλοντικό εκπαιδευτικό να εκφέρω τη γνώμη μου για το πόσο επιτυχής ή μη ήταν η διδασκαλία του. Δυσκολεύομαι να απαντήσω στην πρόκλησή του, αλλά με κάποιο τακτ εκφέρω τη γνώμη μου ότι ήταν μια ωραία και πετυχημένη διδασκαλία. Το χάρηκε πολύ και μου έδωσε το χέρι του. Στέκεται δίπλα μου και παρατηρώ ότι είναι λίγο χαμηλότερος από μένα, αλλά τα

μάτια του πετούν σπίθες. Οι στρατιώτες παρακολουθούν τις κινήσεις μας και περιμένουν από μένα να τους κάνω το πρώτο μάθημα. Από την προηγούμενη Παρασκευή, όταν κατέφτασα στο Λόχο, με υποδέχτηκαν με πολλή χαρά και περίμεναν να με δουν, να με ακούσουν και να κάνουν και τη σχετική αξιολόγηση.

Τη δεύτερη ώρα αναλαμβάνει τη θέση του εκπαιδευτή ο έφεδρος αξιωματικός, που ακούει στο όνομα Βασίλειος Καραβασίλης. Είναι έφεδρος ανθυπολοχαγός και βρίσκεται στην Κύπρο δέκα μήνες περίπου υπηρετώντας τη στρατιωτική του θητεία. Έχει πολλά προτερήματα ο μικρόσωμος ανθυπολοχαγός. Είναι πανέξυπνος και η εμπειρία του είναι πλούσια από τη ζωή στο νησί και γνωρίζει πολύ καλά το χώρο και την αποστολή της μονάδας μας. Πράγμα που εγώ ακόμη δεν γνωρίζω παντελώς. Η γενική αποστολή της «παράνομης» Μεραρχίας ήταν γνωστή σ' όλους τους παλιούς: η υπεράσπιση του νησιού σε πιθανή απόπειρα απόβασης και εισβολής των Τούρκων. Κάθε μονάδα, όμως, είχε μια ειδική αποστολή, που τώρα μάθαινα από τους συναδέλφους μου. Το δικό μας Τάγμα είχε ως αποστολή με την έναρξη εισβολής των Τούρκων στο νησί να αποκλείσει το μεγάλο θύλακα στο χωριό Λεύκα, που κατοικείται από Τουρκοκύπριους και βρίσκεται πίσω από την αρχαία πόλη των Σόλων, κοντά στον κόλπο της Μόρφου και του Ξερού, που τον αποκαλούν Καραβοστάσι. Σήμερα στα 2018 η Λεύκα ανήκει στα κατεχόμενα εδάφη και λίγο παραπίσω της βρίσκεται η γραμμή κατοχής του 1974.

Ο ανθυπολοχαγός Καραβασίλης παίρνει τη θέση του εκπαιδευτή μπροστά από τους στρατιώτες, όπως την προηγούμενη ώρα ο Λοχαγός, και αρχίζει τη διδασκαλία του μαθήματος, που είναι η έφοδος της διμοιρίας και η κατάληψη του ΑΝ.ΣΚ. (αντικειμενικός σκοπός). Έχει μαζί του το σχέδιο μαθήματος, που το συμβουλευέται συχνά. Κρατάει καλή στάση απέναντι από την κλάση και φαίνεται ότι είναι πολύ μεταδοτικός. Είναι και αυτός σχετικά κοντός, όπως ο Λοχαγός μας. Επιμένει ότι ο ΑΝ.ΣΚ. του Λόχου μας είναι να κατεβούμε με φορητά αυτοκίνητα από το βουνό, όπου βρισκόμαστε, και σε λίγες ώρες να είμαστε ακριβώς στο κέντρο του θύλακα της Λεύκας. Δεξιά και αριστερά μας θα βρίσκονται οι άλλοι Λόχοι του Τάγματος. Εκεί θα πάρουμε τις σχετικές διαταγές για να επιτεθούμε και να καταλάβουμε μαζί με τους άλλους Λόχους όλο το χωριό. Και αμέσως μετά να συντρέξουμε τις δυνάμεις του 618 Τάγματος Πεζικού, που θα αγωνίζεται στις ακτές του κόλπου του Ξερού και της Μόρφου εναντίον των εισβολέων.

Για πρώτη φορά άκουγα το όνομα Λεύκα και μάθαινα αμυδρά την ειδική αποστολή του Τάγματός μας. Οι στρατιώτες είναι καλά ενήμεροι για την αποστολή του Λόχου και μερικοί περιμένουν εναγώνια την ώρα της γενικής κινητοποίησης. Κάποιοι υπηρετούν στο νησί περισσότερο από δεκαπέντε μήνες, χωρίς ποτέ να πάρουν κάποια άδεια για να ξεσκάσουν ή να πάνε να συναντήσουν τους δικούς τους στην Ελλάδα. Και αυτά βαρέθηκαν να τα ακούνε. Έχουν απαυδήσει να ακούνε τα ίδια και πάλι τα ίδια, χωρίς να κάνουν τίποτε. Οι αξιωματικοί τους βλέπουν να ανησυχούν και πολλές φορές τους ακούνε να λένε: «πότε τέλος πάντων θα έρθουν οι Τουρκαλάδες για να τελειώνουμε με δαύτους». Τα παιδιά είναι διαλεγμένα, γεροδεμένα, καλογυμνασμένα και επιθυμούν να τελειώνουν με την αποστολή τους. Η ψυχολογία τους είναι ανεβασμένη και το ηθικό τους ακμαιότατο. Μερικοί, όμως, δεν καταλαβαίνουν ότι

όλα όσα λέγονται είναι θεωρίες για να βρίσκονται σε συνεχή επαγρύπνηση και ετοιμότητα.

Τελείωσε και η δεύτερη ώρα και αφήσαμε τους στρατιώτες ελεύθερους πάνω στο υψωματάκι. Ο Λοχαγός, οι έφεδροι αξιωματικοί και οι βαθμοφόροι αρχίζουμε την κουβέντα για την αποστολή του Τάγματός μας. Πρώτη φορά ενημερώνομαι από επίσημα χείλη σχετικά με την αποστολή ολόκληρης της μονάδας μας και ιδιαίτερα του δικού μας Λόχου. Ο Λοχαγός πήρε το λόγο για να κάνει την ενημέρωση περισσότερο σε μένα. Εμείς, σαν Τάγμα, βρισκόμαστε στα μετόπισθεν και σκοπός μας είναι να υποβοηθήσουμε τις Μονάδες που είναι στην πρώτη γραμμή στον κόλπο του Ξερού και της Μόρφου, αφού πρώτα ξεκαθαρίσουμε με τους κατοίκους της Λεύκας. Σκοπός μας είναι να καταλάβουμε όλο το χωριό, να αφοπλίσουμε όλους τους Τουρκοκύπριους και να τους αποκλείσουμε από κάθε απόπειρα ενέργειας αντιπερισπασμού.

Από την πρώτη μέρα της υπηρεσίας μου έμπαινα στα βαθιά. Άρχισα να αντιλαμβάνομαι ότι τα πράγματα δεν ήταν και τόσο ρόδινα, όπως μου τα είχαν περιγράψει οι συνάδελφοι. Ο συνάδελφος Καραβασίλης, καθώς με βλέπει ανήσυχο, παρουσία και του Λοχαγού με καθησυχάζει ότι όλα αυτά είναι θεωρίες και τίποτε περισσότερο. Οι Τούρκοι δεν πρόκειται ποτέ να τολμήσουν να εισβάλουν στο νησί, επειδή ξέρουν τι τους περιμένει. Η Κύπρος είναι γεμάτη από ελληνικά στρατεύματα και κάθε απόπειρα εισβολής είναι μάταιη. Αυτό το ξέρουν οι Τούρκοι πολύ καλά. Και όπως απέδειξαν τα πράγματα μετά από λίγα χρόνια έκαναν την απόβαση, αφού πρώτα πέτυχαν την απομάκρυνση της λαθραίας και «παράνομης», όπως την έλεγαν, Μεραρχίας. Ο Λοχαγός λέει ότι πρέπει ανά πάσα ώρα και στιγμή να είμαστε έτοιμοι για να αντιμετωπίσουμε τους εισβολείς.

Ο Λοχαγός για να σπάσει τη μονοτονία της συζήτησης για την αποστολή μας, ξαναπήρε το λόγο και μας πρότεινε να κοιτάξουμε γύρω μας. Να δούμε τη φύση που βρισκόταν στην καλύτερή της ώρα, στο πρωινό της ξύπνημα. Τα δέντρα είναι άλλα ανθισμένα και άλλα βιάζονται να ανθίσουν. Το χορτάρι βιάζεται να στρωθεί πάνω στην κατηφορική βουνοπλαγιά, τα πουλάκια τιτιβίζουν γύρω μας και πετούν από το ένα κλαρί το άλλο και τα έντομα στροβιλίζονται από το ένα άνθος στο άλλο βουίζοντας. Οι άνθρωποι του χωριού σκαλίζουν τους κήπους, κλαδεύουν τ' αμπέλια, καθαρίζουν τους φράχτες, οδηγούν τα φορτωμένα με εργαλεία ζώα στα κτήματά τους. Άλλοι τα δένουν έξω από το κτήμα τους να βοσκήσουν στο πράσινο χορτάρι και άλλοι τα φορτώνουν με καυσόξυλα και τα οδηγούν στο χωριό. Είναι χάρμα να τα βλέπεις όλα αυτά και να αγαλλιάζει η ψυχή σου από το θαύμα της φύσης και τις ασχολίες των κατοίκων.

Ξαφνικά στρίψαμε όλοι τη ματιά μας προς τα ανατολικά. Ο ήλιος έχει ανεβεί αρκετά ψηλά και οι ανοιξιάτικες ακτίνες του χτυπούν πάνω στις κατακόκκινες από τα κεραμίδια στέγες των σπιτιών αντανακλώντας τη γυαλάδα τους. Δυο απομονωμένες στέγες γυαλίζουν περισσότερο. Είναι δυο οικοδομές, που βρίσκονται μέσα στα χωράφια, λίγο μακρύτερα από το άλλο χωριό. Βλέπω τη διαφορετική τους γυαλάδα και ζητώ να πληροφορηθώ, γιατί αυτές οι οικοδομές βρίσκονται έξω από το χωριό. Περίμενα να μου πουν ότι είναι επαύλεις κάποιων πλούσιων της περιοχής. Ο Λοχαγός, που είχε περιτρέξει όλο το χώρο, απάντησε ότι η μία είναι έπαυλη. Η άλλη, που γυαλίζει περισσότερο,

ανήκει σε μια βυζαντινή εκκλησία, που έχει απομείνει από ένα παλιό μοναστήρι και έχει τελευταία ανακαινιστεί. Συγχρόνως δείχνει και μια άλλη εκκλησία στα βόρεια του χωριού σε κοντινή απόσταση, που και αυτής η στέγη αντιφεγγίζει. Αμέσως η ψυχή μου φτερούγισε και ένιωσα ότι, κοντά στα στρατιωτικά μου καθήκοντα, θα είχα την ευκαιρία να μελετήσω και τις βυζαντινές εκκλησιές του νησιού, που ήταν το μεγάλο μου ενδιαφέρον και οι ιδιαίτερες σπουδές μου.

Εικ. 19: Με συναδέλφους αξιωματικούς στο βουναλάκι της Γαλάτας.

Οι συνομιλητές κατάλαβαν αμέσως το ενδιαφέρον μου για τα βυζαντινά μνημεία της περιοχής και ζήτησαν να τους αποκαλύψω περισσότερα για τις σπουδές μου. Τους είπα ότι οι σπουδές μου ήταν να γίνω καθηγητής Φιλολογίας, αλλά τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά μου ήταν να γίνω βυζαντινολόγος. Τότε ο λοχαγός χαμογελώντας μου είπε ότι το κεντρικό στρατόπεδό μας πάνω στο βουνό ονομάζεται «Στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου». Και την ονομασία του τη χρωστάει στο βυζαντινό μοναστήρι, που έχει καθολικό το ναό του Αγίου Νικολάου. Ο ναός του Αγίου Νικολάου βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση και έχει μάλιστα διπλή στέγη και γι' αυτό λέγεται «Άγιος Νικόλαος της Στέγης». Αμέσως τους αποκάλυψα ότι ίσως κάποτε έρθει η ώρα, που θα τους μιλήσω, όχι μόνο για το ναό του Αγίου Νικολάου του στρατοπέδου, αλλά για όλα τα κλασικά και βυζαντινά μνημεία του νησιού. Η συζήτηση έπαιρνε ενδιαφέρον και χρειαζόταν χρόνο. Αλλά ο λοχαγός είπε ότι γι' αυτά, που όπως φαίνεται είναι πολλά και ενδιαφέροντα, θα συνεχίσουμε μια άλλη φορά. Τώρα έχουμε άλλη δουλειά.

Η επικοινωνία με τους στρατιώτες

Μετά από αρκετή ώρα διαλείμματος συγκεντρώνουμε τους στρατιώτες και πάλι στον ίδιο χώρο και ο λοχαγός πήρε το λόγο και με παρουσίασε στους στρατιώτες. Τους είπε ότι ο δόκιμος Γεώργιος Μυλωνάς μόλις

πριν από μια βδομάδα αποφοίτησε από τη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών και ήρθε αμέσως στην Κύπρο. Τελείωσε τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και μετά τη στρατιωτική του θητεία θα διοριστεί στα Γυμνάσια ως Φιλολόγος Καθηγητής ή θα ασχοληθεί με τα βυζαντινά μνημεία της πατρίδας μας ως βυζαντινολόγος στην Αρχαιολογική Υπηρεσία. Αμέσως με καλεί να πω δυο λόγια στα παιδιά για να με γνωρίσουν καλύτερα. Ομολογουμένως ξαφνιάστηκα. Δεν περίμενα κάτι τέτοιο και δεν είχα προετοιμαστεί. Έπρεπε να μιλήσω στα παιδιά και να πω κάτι για τον εαυτό μου ή να περιγράψω κάπως σε ποια κατάσταση βρίσκονται τα πράγματα στην Ελλάδα, αφού πριν από πέντε μέρες την εγκατέλειψα. Περισσότερο, όμως, ίσως έπρεπε να μιλήσω για την αποστολή όλων μας στο μαρτυρικό νησί, που είναι ελληνικό εδώ και τρισήμισι χιλιάδες χρόνια.

Ομολογώ ότι στην αρχή δυσκολεύτηκα να αρχίσω. Αλλά αμέσως σαν από μηχανής θεός μου ήρθε στο μυαλό να μιλήσω στα παιδιά γενικά για την ελληνικότητα του νησιού. Είχα ασχοληθεί τελευταία στη Σχολή με την ιστορία του, όπως το έχω αναφέρει εκτενώς παραπάνω, και λίγο πριν αναχωρήσω για την Κύπρο, έφερα στη μνήμη μου όλα, όσα είχα ακούσει και είχα ζήσει ως μαθητής στο Γυμνάσιο για την Ε.Ο.Κ.Α., για τους απαγχονισμούς των αγωνιστών, τις διαδηλώσεις των μαθητών κατά των Άγγλων, τους αγώνες του Γρίβα και του Μακαρίου και τις συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου.

Στην αρχή τους είπα το όνομά μου, τον τόπο καταγωγής και τις σπουδές μου. Μερικοί από τους στρατιώτες, όντας πατριωτάκια, ακούγοντας τον τόπο καταγωγής χαμογέλασαν. Αμέσως μετά μπήκα στο θέμα της αποστολής μας. Να τι τους είπα επιγραμματικά!

Γιατί πράγματι βρισκόμαστε εδώ; Αναρωτήθηκα. Το νησί αυτό κατοικείται τρισήμισι χιλιάδες χρόνια από Έλληνες. Περίπου το 1500 π.Χ. οι Μυκηναίοι Αχαιοί με τα καράβια τους έφτασαν στις ακρογιαλιές του νησιού μεταφυτεύοντας τη γλώσσα τους, τη θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα και τον πολιτισμό τους. Αυτά ρίζωσαν στον τόπο και γεννοβόλησαν πλουσιοπάροχα. Στον Τρωικό πόλεμο οι Έλληνες Κύπριοι ακολούθησαν τους άλλους Έλληνες για να ξεπλύνουν τη ντροπή με την αρπαγή της ωραίας Ελένης. Το νησί αργότερα πλούτισε και η ευημερία δημιούργησε την επιβουλή. Και ήρθαν πολλοί βάρβαροι λαοί να σφετεριστούν την ελευθερία του. Φοίνικες, Ασσύριοι, Πέρσες. Οι βασιλιάδες του νησιού Ονήσιλος και Ευαγόρας της Σαλαμίνας καθιερώθηκαν σε μεγάλες μορφές πανελληνίας ακτινοβολίας και ανήκουν στην πινακοθήκη των μεγάλων ανθρώπων της Κύπρου. Ο Μέγας Αλέξανδρος κατέλυσε την Περσική Αυτοκρατορία και οι βασιλιάδες της Κύπρου συμπολέμησαν στο πλευρό του.

Μετά ήρθαν οι Ρωμαίοι και ο Χριστιανισμός. Ο Απόστολος Παύλος με τον Κύπριο Απόστολο Βαρνάβα εκχριστιάνισαν το νησί και η Κύπρος μπορεί να είναι συγχρόνως το «νησί της Αφροδίτης», αλλά και το «νησί των Αγίων». Στα βυζαντινά χρόνια είναι αναπόσπαστο κομμάτι του Ελληνισμού, παρότι για κάποιο χρονικό διάστημα έχουμε την κατάληψή του από τους Άραβες. Τον καιρό των Σταυροφοριών καταλαμβάνεται από τους δυτικοευρωπαίους. Στην αρχή διοικείται από το φράγκικο οίκο των Λουζινιάν, μετά από τους Βενετούς και τέλος καταλαμβάνεται μετά από πολλές σφαγές από τους Τούρκους. Οι Κύπριοι, όμως, διατηρούν αδιάλειπτα το ελληνικό τους φρόνημα και το χριστιανικό θρησκευτικό τους συναίσθημα.

Το 1821 βρήκε τους Κύπριους έτοιμους να συνδράμουν την κοινή εθνική υπόθεση. Ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός, πρωταγωνιστής του ξεσηκωμού των Κυπρίων, απαχονίστηκε με τον αρχιδιάκονό του Μελέτιο. Ο ηγούμενος της Μονής Κύκκου Ιωσήφ επίσης. Όλοι οι μητροπολίτες και δεκάδες άλλοι κληρικοί, καμιά τριακοσιαριά, όπως και εκατοντάδες πρόκριτοι και πλήθη λαού θανατώθηκαν βίαια. Κατά το 1878 η Οθωμανική Αυτοκρατορία κινδυνεύει να διαλυθεί. Οι Άγγλοι, όμως, τη διασώζουν. Για μπαξίσι οι Τούρκοι τους παραχωρούν το νησί αντί ευτελούς μισθώματος. Το 1914 η Μεγαλόνησος προσαρτάται οριστικά στην Αγγλία, ενώ το 1923 με τη συνθήκη της Λωζάνης η Τουρκία παραιτείται από κάθε κυριαρχικό δικαίωμα.

Στο μεταξύ οι Κύπριοι, που ήλπιζαν καλύτερες μέρες από τους «πολιτισμένους» Άγγλους, ζητούν την ένωσή τους με τη μητέρα Ελλάδα. Οι ίδιοι οι Άγγλοι το 1914 με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο υπόσχονται να την παραχωρήσουν, αρκεί να βγούμε στον πόλεμο στο πλευρό τους. Τους ακούσαμε. Δυστυχώς, όμως! Στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο του 1940 για δεύτερη φορά οι Βρετανοί υπόσχονται τα ίδια για την Κύπρο δια στόματος του πρωθυπουργού Τσόρτσιλ. Αλλά και πάλι τηρούν την ίδια στάση, ενώ οι Έλληνες πολέμησαν στο πλευρό τους και επέφεραν την πρώτη μεγάλη νίκη στους συμμάχους. «Ποτέ δε θα επιτρέψουμε να γίνει η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα» δηλώνουν αδιάντροπα μετά το τέλος του δεύτερου πολέμου.

Το 1950 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος οργανώνει δημοψήφισμα και με ποσοστό 95,7% σχεδόν όλοι, Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι, δήλωσαν ότι επιθυμούν την ένωσή τους με την Ελλάδα. Και όταν κατάλαβαν ότι τα διαβήματα και οι ειρηνικές εκκλήσεις δεν αρκούσαν, ξεκίνησαν τον ένοπλο αγώνα, την 1η Απριλίου 1955. Με έξι μέρες καθυστέρηση από το Μεγάλο Ξεσηκωμό του Έθνους άρχισε ο Αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. Ο Μακάριος ήθελε για συμβολικούς λόγους να αρχίσει ο Αγώνας των Κυπρίων με την άλλη Μεγάλη Επέτειο της 25ης Μαρτίου 1821. Όμως, ο στρατηγός Γρίβας για λόγους στρατηγικής, άλλαξε την ημερομηνία, επειδή έπρεπε να είναι νύχτα ασέληνη.

Εδώ κάνω μια μικρή ανάπαυλα για να τους πω ότι από εδώ και πέρα τα γεγονότα του μαρτυρικού νησιού τα γνωρίζω εξ ιδίας πείρας, καθώς τα έζησα ως μαθητής στο Γυμνάσιο και ως φοιτητής στο Πανεπιστήμιο. Επεμβαίνει ο Λοχαγός για να κάνουμε ένα μικρό διάλειμμα. Είχα πάρει τόση φόρα και είχα τέτοια ρέντα που θα μπορούσα να μιλώ για ώρες. Πλησιάζει, όμως, μεσημέρι. Ο ανοιξιάτικος ήλιος είναι γλυκός και ζωοδότης, ιδιαίτερα όταν τον απολαμβάνεις στο βουνό την ώρα του μεσημεριού. Έχουμε ακόμη λίγο χρόνο, ώσπου να έρθει η ώρα να κατεβούμε στο στρατόπεδο για το μεσημεριανό φαγητό. Οι στρατιώτες παίρνουν μια βαθιά ανάσα και ζητούν από το Λοχαγό να συνεχίσω.

Παίρνοντας και πάλι το λόγο, είπα στους στρατιώτες ότι από εδώ και πέρα θα σας αφηγηθώ όχι μόνο όσα άκουσα και διάβασα, αλλά και όσα έζησα από το 1955 ως το 1965 για τον Κυπριακό Αγώνα, όταν ήμουν μαθητής στο Βαλταδώρειο Γυμνάσιο Κοζάνης και φοιτητής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Από τις λιγοστές ειδήσεις της εποχής, που κυκλοφορούσαν, μαθαίναμε τότε ότι οι μαθητές στα Γυμνάσια της Κύπρου και οι Κύπριοι αδελφοί μας άρχισαν ένα άνισο αγώνα εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών ζητώντας να

τους δοθεί το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Κάτι που δινόταν στις πρώην κτήσεις της Μεγάλης Βρετανίας στην Ασία και την Αφρική. Το δικαίωμα αυτό των Κυπρίων δεν έγινε αποδεκτό από τους Άγγλους και έτσι άρχισε ο αγώνας για την απελευθέρωση του νησιού και την ένωσή του με τη μητέρα Ελλάδα. Κάτι είχαμε ακούσει και για τους βανδαλισμούς των Τούρκων εναντίον των Ελλήνων, που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη.

Ο αγώνας των Κυπρίων άρχιζε να φλογίζει τις καρδιές μας, επειδή ακούγαμε ότι στην πλειοψηφία τους τα παλικάρια του Αρχηγού ήταν μαθητές Γυμνασίου. Στα προαύλια των Σχολείων συζητούνταν έντονα τα κατορθώματα των Κυπρίων μαθητών εναντίον των Άγγλων. Κάποιοι καθηγητές μας μιλούσαν με θερμά λόγια για τον ξεσηκωμό των Κυπρίων και μας ξεσήκωναν. Εμείς στο Βαλταδώρειο Γυμνάσιο Κοζάνης είχαμε την ευτυχία να έχουμε έναν Κύπριο καθηγητή, το μαθηματικό Παναγιώτη Κόκκινο, ο οποίος μας μιλούσε σχεδόν κάθε μέρα για τον αγώνα των Κυπρίων μαθητών. Σε κάθε διάλειμμα τον πλησιάζαμε για να μάθουμε νέα από την Κύπρο και τα κατορθώματα των συμμαθητών μας. Κάποιοι μαθητές της Ογδόης Τάξης (σημερινή Γ΄ Λυκείου) μιλούσαν φωναχτά υπέρ του αγώνα των Κυπρίων και μερικοί ζητούσαν από τον καθηγητή μας να τους βοηθήσει να πηγαίνουν στο νησί και να πολεμήσουν ως εθελοντές στο πλευρό τους.

Η πρώτη μεγάλη επιτυχία της Ε.Ο.Κ.Α. ήταν η μάχη που έγινε στις 11 Δεκεμβρίου 1955 κοντά στα Σπήλια, όπου ήταν τα λημέρια των αγωνιστών. Εκεί οι Άγγλοι είχαν δεκαπέντε νεκρούς στρατιώτες και τριάντα πέντε τραυματίες. Το Μάρτιο του 1956 μαθαίνουμε ότι οι Άγγλοι συνέλαβαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τον εξόρισαν στα νησιά Σευχέλλες μαζί με το Μητροπολίτη Κερύνηας και τους προκρίτους Παπασταύρο Παπαγαθαγγέλου και Πολύκαρπο Ιωαννίδη. Τα πνεύματα άναψαν και παντού ακούγονταν φωνές κατακραυγής για τους Άγγλους. Αρχίζουν συλλαλητήρια και διαδηλώσεις στις μεγάλες πόλεις της Πατρίδας μας. Οι φοιτητές και οι μαθητές βρίσκονται στην πρώτη γραμμή. Μπροστάρηδες είναι και κάποιοι καθηγητές τους. Οι αρχιερείς μας από τους άμβωνες των εκκλησιών εξαπολύουν πύρινους λόγους για τις ραδιουργίες και τους βανδαλισμούς σε βάρος του ελληνικού στοιχείου από τους Άγγλους.

Το Μάιο του 1956 συλλαμβάνονται δυο νεαροί μαθητές, ο **Μιχαλάκης Καραολής** και ο **Ανδρέας Δημητρίου** και απαγχονίζονται στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας. Τότε πήρε φωτιά όλη η Ελλάδα. Μπορεί να πει κάποιος ότι έγινε το ίδιο που έγινε τον Οκτώβριο του 1904, όταν έπεσε ο Παύλος Μελάς στη Μακεδονία. Φοιτητές, μαθητές, εργάτες, απλοί άνθρωποι του λαού, ιερωμένοι, υπάλληλοι και σύσσωμος ο ελληνικός λαός ξεσηκώνεται. Σε πόλεις και χωριά αντηχεί η κραυγή: **Λευτεριά στην Κύπρο. Ένωση με τη Μητέρα Ελλάδα.** Τότε ήμουνα μαθητής Γ΄ Γυμνασίου και όλο το Γυμνάσιο Κοζάνης κατέβηκε στους δρόμους της πόλης φωνάζοντας: **Θάνατος του Χάρτιγκ.** Ο Χάρτιγκ ήταν ο Άγγλος Κυβερνήτης της Κύπρου αυτό τον καιρό. Το τμήμα μου κάποια μέρα έκανε αποχή από το μάθημα των Αγγλικών και η ενέργειά μας αυτή θεωρήθηκε στάση με αποτέλεσμα να τιμωρηθούμε όλοι οι μαθητές με δυο μέρες αποβολή.

Οι Άγγλοι ανασυντάσσουν τις δυνάμεις τους στην Κύπρο και σ' ολόκληρο το νησί ακολουθεί περίοδος στρατοκρατίας. Η Ε.Ο.Κ.Α. εξαπολύει παντού επι-

θέσεις. Στην αρχή οι μαχητές της σχηματίζουν ομάδες, που γράφουν τις νύχτες συνθήματα εναντίον των Άγγλων ή κυκλοφορούν επαναστατικές προκηρύξεις. Διαλέγουν τολμηρούς νέους και δημιουργούν ομάδες κρούσεων και εκτελέσεων και τους εκπαιδεύουν με τα ελάχιστα μέσα, που διαθέτουν, στη ρίψη βομβών και τη χρήση των όπλων. Η δράση της εντοπίζεται κυρίως σε δολιοφθορές, σε μια απόπειρα κατά της ζωής του Άγγλου Κυβερνήτη και σε σποραδικές επιθέσεις καθώς και σε διαδηλώσεις και γενικές απεργίες. Ακολουθούν ενέδρες σε αγγλικά αγήματα, που κυκλοφορούν πάνοπλα στο νησί.

Τον Ιούνιο του 1956 γίνονται μεγάλες έρευνες στην περιοχή της Μονής Κύκκου και στο χωριό Σπήλια, όπου έχει το κρησφύγετο ο Αρχηγός. Οι Άγγλοι εξαπολύουν γενική επίθεση κατά των ανταρτών της Ε.Ο.Κ.Α. πάνω στο βουνό για τη σύλληψη του Διγενή. Τότε ο Αρχηγός με πολλές τλαιπωρίες διέφυγε στη Λεμεσό, απ' όπου διηύθυνε τον Αγώνα. Κατά τη διάρκεια των ερευνών για τη σύλληψή του προκλήθηκε μεγάλη πυρκαγιά στο δάσος της Πάφου, που πήρε μεγάλες διαστάσεις. Εξαιτίας της ξαφνικής μεταβολής του ανέμου έχασαν τη ζωή τους δεκαεννιά Άγγλοι στρατιώτες και τραυματίστηκαν άλλοι δεκαοχτώ.

Στο σημείο αυτό παρεμβαίνει ο Λοχαγός και απευθύνεται περισσότερο σε μένα, επειδή οι στρατιώτες το γνωρίζουν πολύ καλά, ότι η περιοχή Κύκκου από εδώ αρχίζει, όπου βρισκόμαστε εμείς και η μονάδα μας. Και το χωριό Σπήλια είναι εδώ κοντά μας, πιο ψηλά στο βουνό, όπου υπάρχουν οι στρατιωτικές αποθήκες, που αυτό τον καιρό ο Λόχος μας έχει την ευθύνη και την υποχρέωση να φυλάγει.

Κουνώντας το κεφάλι μου ξαναπαίρνω το λόγο και λέω ότι τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 1956 απαγχονίζονται άλλα έξι παλικάρια και εφαρμόζεται ένα σχέδιο μεγάλης κλίμακας τρομοκρατικών μέτρων του αγγλικού στρατού κατά των Κυπρίων αγωνιστών. Η Ε.Ο.Κ.Α. αντεπιτίθεται με νέες δολιοφθορές και με μαζικές διαδηλώσεις και απεργίες. Οι Άγγλοι προτείνουν εκχειρία, παράδοση των μελών της Ε.Ο.Κ.Α. και στέλνουν στην Κύπρο το συνταγματολόγο λόρδο Ράντκλιφ, που αποτυχαίνει να προωθήσει την ιδέα εφαρμογής ενός συντάγματος. Ο Διγενής τότε απάντησε ότι οι νικητές δεν παραδίνονται!

Στο μεταξύ οι Άγγλοι εφευρίσκουν πρόσφορο έδαφος στους Τουρκοκύπριους και στη διαμάχη τους με τους αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. τους εμπλέκουν. Η Άγκυρα, που είχε απεμπλακεί από την Κύπρο με τη συνθήκη της Λωζάνης το 1923, εκμεταλλεύεται τον Αγώνα των Κυπρίων και εισέρχεται στο παιχνίδι. Τρεις μήνες μετά την κήρυξη του Αγώνα σημειώνεται η εμπλοκή του τουρκικού στοιχείου με τις ραδιουργίες των Άγγλων. Τον Ιούλιο του 1955 οι Τουρκοκύπριοι εξέφρασαν στον Κυβερνήτη την ανησυχία τους για τον Αγώνα των Ελληνοκυπρίων, αλλά αμέσως κυκλοφόρησαν φυλλάδια στην τουρκική συνοικία της Λευκωσίας στην τουρκική γλώσσα, που διαβεβαίωνε τους Τουρκοκύπριους ότι ο Αγώνας δεν στρέφεται εναντίον τους αλλά εναντίον των Άγγλων. Παρόλα αυτά η Άγκυρα τότε, με την υποκίνηση των Άγγλων, ξεσήκωσε τους όχλους στην Κωνσταντινούπολη και εξαπέλυσε το Σεπτέμβριο του 1955 τις βιαιοπραγίες και καταστροφές των Ελλήνων στην Πόλη.

Το Μάρτιο του 1957 οι Άγγλοι ανακάλυψαν το κρησφύγετο του Γρηγόρη

Αυξεντίου και των τεσσάρων συμπολεμιστών του, που βρίσκεται κοντά στη μονή Μαχαιρά. Με διαταγή του Αυξεντίου παραδίνονται οι συναγωνιστές του, ενώ ο ίδιος μένει και επί οκτώ ώρες πολεμάει τους εχθρούς της πατρίδας του. Στο τέλος οι Άγγλοι τον έκαψαν ζωντανό ρίχνοντας βενζίνη και εμπρηστικές βόμβες. Λίγες μέρες αργότερα απαγχονίζεται ο 19χρονος **Ευαγόρας Παλληκαρίδης**, που διέκοψε στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου Πάφου τη φοίτησή του και έγινε αντάρτης της Ε.Ο.Κ.Α. Στο τέλος αυτού του μήνα οι Άγγλοι, ύστερα από τις διεθνείς διαμαρτυρίες, ελευθερώνουν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τους άλλους Κύπριους συναγωνιστές του, αλλά δεν τους επιτρέπουν να επιστρέψουν στην Κύπρο. Η συνοδεία των τεσσάρων εξορίστων ανδρών φτάνει στις 17 Απριλίου στην Αθήνα, όπου τους επιφυλάσσεται ενθουσιώδης υποδοχή.

Στην Αθήνα ο Μακάριος δίνει συνέντευξη και καταγγέλλει τα βασανιστήρια των Άγγλων και ζητάει τη διενέργεια αμερόληπτης διεθνούς έρευνας. Οι καταγγελίες προκάλεσαν παγκόσμια συγκίνηση. Ο Άγγλος Κυβερνήτης του νησιού Χάρτιγκ υποβάλλει την παραίτησή του και αναχωρεί από την Κύπρο. Νέος Κυβερνήτης ορίζεται ο **Σερ Χιου Φουτ**, ο οποίος επιβάλλει κατ' οίκον περιορισμό από τις 7 το βράδυ ως τις 7 το πρωί επί ένα μήνα. Οι Αγωνιστές, όμως, της Ε.Ο.Κ.Α. στις συλλήψεις, τις βιαιοπραγίες, τις δολοφονίες, τις βεβηλώσεις των ναών και το κάψιμο των ιερών εικόνων απαντούν με δολιοφθορές.

Το Νοέμβριο του 1957 τα παλικάρια του Διγενή πέτυχαν τη μεγαλύτερη νίκη εναντίον των αποικιοκρατών. Στη στρατιωτική βάση των Άγγλων στο Ακρωτήρι ανατίναξαν δυο αεριωθούμενα βομβαρδιστικά Καμπέρα μέσα στο υπόστεγο των αεροπλάνων. Αυτό είχε σα συνέπεια να ανατιναχθούν άλλα τέσσερα αεριωθούμενα και ένα τύπου Βένομ. Η δολιοφθορά αυτή θεωρήθηκε η πιο καταστρεπτική στην ιστορία της Αγγλίας. Οι ζημιές υπολογίστηκαν σε 4,5 εκατομμύρια αγγλικές λίρες.

Στις αρχές του 1958 ο Διγενής ύψωσε τη σημαία της παθητικής αντίστασης. Με προκήρυξή του κάλεσε τον Κυπριακό λαό να μπούκοτάρει τα αγγλικά προϊόντα και να υποστηρίζει τα εγχώρια. Από τον Ιούλιο η κατάσταση επιδεινώνεται. Η τρομοκρατία ξαπλώνεται σ' όλο το νησί. Δεκάδες τα παλικάρια που πέφτουν στον Αγώνα για την Ελευθερία. Μάχες στα βουνά, οδομαχίες στις πόλεις, συμπλοκές στις πεδιάδες. Στα σχολεία τα ωραία παλικάρια ανεβαίνουν σκαλί-σκαλί στην αθανασία και μπαίνουν στο πάνθεο των ηρώων. Το Σεπτέμβριο οι Άγγλοι στρατιώτες περικυκλώνουν έναν αχυρώνα στο Λιοπέτρι και ρίχνοντας βενζίνη πυρπολούν τον αχυρώνα και καίνε ζωντανούς πολλούς αγωνιστές. Τον Νοέμβριο στο Κάτω Δίκωμο σκοτώνουν άλλα παλικάρια, που σθεναρά τους πολεμούν και τους φωνάζουν ότι θα πεθάνουν και δε θα παραδοθούν.

Στα τέλη Νοεμβρίου του 1958 άρχισε η συζήτηση του Κυπριακού Ζητήματος στον Ο.Η.Ε., που κατέληξε στις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου. Το Φεβρουάριο του 1959 έγιναν δεκτές οι συμφωνίες και υπογράφηκαν από τους Πρωθυπουργούς και τους Υπουργούς Εξωτερικών της Αγγλίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας καθώς και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τον Τουρκοκύπριο ηγέτη Κουτσιούκ. Από τον Αύγουστο του 1960 εγκαθιδρύθηκε επίσημα η Κυπριακή Δημοκρατία και άρχισε μια καινούργια περίοδος στην Ιστορία της Κύπρου.

Έτσι καταλήγοντας την ομιλία μου και για να μην κουράσω περισσότερο τους στρατιώτες τους είπα ότι ο Αγώνας των Αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α. τελείωσε και οι ήρωες αυτοί μας δίδαξαν πως η Ιστορία δεν κινείται πάντοτε με τη λογική του ισοζυγίου των δυνάμεων, αλλά με τη λογική ότι το «κρείττον ήθος» υπερνικά τον πολυπληθή αντίπαλο. Και τότε τις περισσότερες φορές μεγάλες αυτοκρατορίες διαλύονται. Και εμείς οι Έλληνες το έχουμε αποδείξει αυτό και με την Επανάσταση του '21. Και τότε λίγοι ήμασταν, αλλά στο τέλος νικήσαμε μια ολόκληρη Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι συμφωνίες καθιέρωσαν την ανεξαρτησία της Κύπρου με ένα σύνταγμα πολύπλοκο και έκαναν τη νεαρή δημοκρατία κωλή και θνησιγενή. Οι τριβές φάνηκαν αμέσως. Το 1963, πριν από τέσσερα χρόνια, παραμονές Χριστουγέννων άρχισαν οι συγκρούσεις μεταξύ των δυο κοινοτήτων. Οι Τούρκοι, που είχαν αρχίσει με τη συνεργασία των Άγγλων να σκέφτονται τη διχοτόμηση του νησιού από την αρχή του Κυπριακού Αγώνα, ξεσήκωσαν τους ομογενείς τους και τους μετέφεραν σε θύλακες μεγάλων χωριών εκδιώκοντας τους Ελληνοκύπριους από τα μικτά χωριά.

Εμείς σήμερα στα 1967 μετά τα γεγονότα του 1963 ήρθαμε εδώ με εντολή της μητέρας Πατρίδας να υπερασπίσουμε την ακεραιότητα και την ελληνικότητα του νησιού και να εμποδίσουμε πιθανή απόπειρα απόβασης και εισβολής των Τούρκων. Μελλοντικά θα έχουμε την ευκαιρία να πούμε περισσότερα, όχι μόνο για τον Κυπριακό Αγώνα, αλλά και για την Ιστορία των προγόνων μας από τους μυθικούς χρόνους μέχρι σήμερα.

Τελειώνοντας την ομιλία ο Λοχαγός πήρε το λόγο και, αφού με ευχαρίστησε για όσα άκουσε ο ίδιος και οι στρατιώτες, διέταξε τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς του Λόχου να οδηγήσουμε τους στρατιώτες στο στρατόπεδο για το μεσημεριανό φαγητό.

Ήταν η πρώτη μου επικοινωνία με τους στρατιώτες του Λόχου. Ήταν το βάπτισμα πυρός. Ένωσα μέσα μου μεγάλη ικανοποίηση, ιδιαίτερα όταν ο συνάδελφος Βασίλης Καραβασίλης, έφεδρος ανθυπολοχαγός, με συνεχάρη για όσα άκουσε και μου είπε ότι θα έχω σίγουρα την ευμένεια όχι μόνο του Λοχαγού μας, αλλά πολύ περισσότερο του Διοικητή του Τάγματος, ο οποίος ζητάει επίμονα πολλές φορές κάποιον αξιωματικό να μιλάει σ' όλο το Τάγμα για την Ιστορία μας στο μάθημα της Εθνικής και Ηθικής Διαπαιδαγώγησης (Ε.Η.Δ.). Τότε θυμήθηκα τα λόγια του Διοικητή, που άκουσα παρουσία και του Υποδιοικητή κατά την παρουσίαση και την ανάληψη υπηρεσίας μου.

Η ζωή στο Λόχο

Κατεβήκαμε στα κτίρια του Λόχου και η ζωή άρχισε με τους καλύτερους Κοινωνούς. Οι στρατιώτες διαμένουν στο δικό τους κτίριο με τους εφέδρους υπαξιωματικούς και ακολουθούν τις οδηγίες και το καθημερινό πρόγραμμα σύμφωνα με τις διαταγές του Τάγματος. Οι αξιωματικοί διαμένουμε στο άλλο κτίριο. Κοιμόμαστε εκεί, τρώμε σε ειδικό δωμάτιο-τραπεζαρία και το φαγητό ετοιμάζει ένας στρατιώτης μάγειρας. Ένας από τους αξιωματικούς κάθε μέρα είναι υπηρεσία στο Λόχο. Ο Λοχαγός μετά την καθημερινή εκπαίδευση και τις άλλες υποχρεώσεις στα διοικητικά και γραφειοκρατικά φεύγει

για την Κακοπετριά, όπου διαμένει με την οικογένειά του. Τα απογεύματα είναι κατά κανόνα ελεύθερα, εκτός από το απόγευμα της Τρίτης, που έχουμε νυκτερινή εκπαίδευση. Μεγάλη και μοναδική ευκαιρία για μένα ήταν να εκμεταλλεύομαι τα ελεύθερα απογεύματα για την εξερεύνηση του χώρου γύρω από τα δυο χωριά.

Το καθημερινό πρόγραμμα βασικά είναι το ακόλουθο. Το πρωινό εγεργτήριο γίνεται στις 6 το πρωί. Οι στρατιώτες εκτελούν τις πρωινές τους υποχρεώσεις κάνοντας δέκα λεπτά σουηδική γυμναστική. Μετά στρώνουν τα κρεβάτια τους, γίνεται η πρωινή επιθεώρηση και παίρνουν το πρωινό ρόφημα στη μεγάλη τραπεζαρία, που είναι δίπλα από το κτίριο διαμονής τους. Στις 7 ακριβώς με τον οπλισμό τους βρίσκονται στην πρωινή αναφορά. Σ' αυτές τις πρωινές ασχολίες των στρατιωτών ο αξιωματικός υπηρεσίας βοηθούμενος από τους υπαξιωματικούς βρίσκεται κοντά και τους παρακολουθεί. Στη γυμναστική δίνει ο ίδιος τα παραγγέλματα ή επιτρέπει να τα δίνει κάποιος υπαξιωματικός. Στο ρόφημα παραστέκεται δίπλα τους και παρατηρεί τυχόν αταξίες ή κάποιες αδιαθεσίες τους. Πρέπει οπωσδήποτε όλοι να πάρουν το πρωινό ρόφημα για να είναι σφριγηλοί και ετοιμοπόλεμοι όχι μόνο για την εκπαίδευση, που θα ακολουθήσει ψηλότερα στα κοντινά βουναλάκια, αλλά για κάθε πολεμική επιχείρηση, που τυχόν παρουσιαστεί. Επειδή ανά πάσα ώρα και στιγμή πρέπει να είμαστε έτοιμοι για να αντιμετωπίσουμε οποιαδήποτε κατάσταση. Οι «παράνομες» και λαθραίες ελληνικές δυνάμεις στο νησί βρίσκονται σε πολεμική επαγρύπνηση και ετοιμότητα.

Στην πρωινή αναφορά οι διμοιρίτες, έφεδροι δόκιμοι ή ανθυπολοχαγοί ή μόνιμοι υπαξιωματικοί, συντάσσουν τη διμοιρία τους και περιμένουν την εμφάνιση του Λοχαγού. Αμέσως ο αξιωματικός υπηρεσίας δίνει το παράγγελμα: «Λόχος προσοχή». Οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί στέκονται όλοι προσοχή και ο αξιωματικός υπηρεσίας δίνει αναφορά στο Λοχαγό. Αναφέρει τη δύναμη του Λόχου, τους απόντες αξιωματικούς και στρατιώτες, που βρίσκονται στις αποθήκες, τους τυχόν αρρώστους και όσους βρίσκονται σε άδεια. Η τελευταία περίπτωση σχετικά με τους αδειούχους στρατιώτες σπάνια αναφέρεται, γιατί κατά κανόνα δεν υπάρχουν αδειούχοι.

Μετά την πρωινή αναφορά ξεκινάει ο Λόχος με τους αξιωματικούς του για να εκτελέσει το καθημερινό του πρόγραμμα. Ανεβαίνει πάνω στο κοντινό βουναλάκι, όπου κάθε μέρα γίνονται τα στρατιωτικά μαθήματα, όπως τα γνωρίζουμε από τη Σχολή. Η καλή γνώση των στρατιωτικών μαθημάτων για μένα είναι ένα παιγνίδι. Τα κατέχω πολύ καλά και ο Λοχαγός έχει εμπιστοσύνη και μου αναθέτει ο,τιδήποτε. Το βράδυ της πρώτης Τρίτης στη νυκτερινή εκπαίδευση μου αναθέτει να μιλήσω στους οπλίτες ο,τιδήποτε ήθελα σχετικά με την ιστορία μας. Τότε βρήκα την ευκαιρία να τους διηγηθώ με λεπτομέρειες όσα έζησα ως μαθητής στο Γυμνάσιο Κοζάνης κατά την περίοδο του Κυπριακού Αγώνα 1955-59. Η πρώτη βδομάδα περνάει κάπως έτσι χαλαρά στο μικρό στρατόπεδο του Λόχου στη Γαλάτα.

Από την πρώτη μέρα που έφτασα στο μικρό στρατόπεδο της Γαλάτας, άρχισα να ψάχνω τη γύρω περιοχή για τυχόν αρχαιολογικούς χώρους. Άκουσα από τους συναδέλφους για κάποιες βυζαντινές εκκλησίες, για την εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο κύριο στρατόπεδο, που έδωσε και το όνομα στη μονάδα μας, και τελευταία αυτά που άκουσα από το Λοχαγό πάνω στο βουνα-

λάκι κατά την πρώτη μέρα της εκπαίδευσης. Ότι οι στέγες των δυο κτιρίων μέσα στα κτήματα, που αντιφέγγιζαν περισσότερο στις πρωινές ακτίνες του ήλιου, ήταν μια έπαυλη και η άλλη μια παλιά βυζαντινή εκκλησία. Αυτές βρίσκονταν λίγο παρακάτω από τα δυο κτίρια του στρατοπέδου της Γαλάτας, δίπλα στον ποταμό Κλάριο.

Το μεσημέρι της Δευτέρας, της 6ης Μαρτίου 1967, μετά το μεσημεριανό φαγητό, πήρα παραμάσχαλα τον οδηγό, που είχα αγοράσει μόλις την προηγούμενη μέρα από την εκκλησία της Γαλάτας, και ξεκίνησα τις εξερευνήσεις. Ζήτησα τη συνδρομή του συναδέλφου έφεδρου ανθυπολοχαγού Βασίλη Καραβασίλη για να επισκεφτούμε τη βυζαντινή εκκλησία, που ήταν κοντά στο στρατόπεδο γύρω στα 200 μέτρα.

Εικ. 20: Με σπλίτες της Διμοιρίας μου στο στρατόπεδο της Γαλάτας.

Πράγματι ξεκινήσαμε και γρήγορα φτάσαμε στο χώρο της εκκλησίας μέσα στα κτήματα από ένα στενό δρομάκι, που επικοινωνούσε με τον κεντρικό δρόμο. Είναι κτισμένη στην ανατολική όχθη του μικρού ποταμού, που κατεβαίνει από δυο μεριές του βουνού και διασχίζοντας τα δυο χωριά διατρέχει την εύφορη κοιλάδα της Σολέας. Παρατηρώ την αρχιτεκτονική της εκκλησίας από την εξωτερική κατασκευή και δεν μπορώ να δώσω κάποια απάντηση για την ακριβή χρονολόγησή της. Βλέπω με έκπληξη ότι εξωτερικά περιβάλλεται από στοά στις τρεις πλευρές της, ενώ η στέγη της, που είναι ξύλινη και αρκετά ψηλή, είναι ενιαία, καλύπτει και τις τρεις στοές και μοιάζει με τις στέγες των σπιτιών στη Βόρεια Ευρώπη. Είναι μια μικρή ξυλόστεγη βασιλική. Στο δυτικό τοίχο υπάρχει μια επιγραφή, που σίγουρα είναι η κτητορική επιγραφή. Προσπαθώ να τη διαβάσω, αλλά είναι αρκετά φθαρμένη και κάπως δυσκολεύομαι.

Βλέπω το συνάδελφο να προσπαθεί και εκείνος να τη διαβάσει και ξαφνικά διαβάζει το όνομα Δημήτριος. Αμέσως κατάλαβα ότι είχε τη δυνατότητα

να απομονώνει κάποια γράμματα από μια συνεχόμενη σειρά γραμμάτων και να πλησιάζει να δώσει το νόημα της επιγραφής. Κάναμε το γύρο στις τρεις στοές της εκκλησίας και παρατηρήσαμε το εσωτερικό της στέγης να είναι καλοφτιαγμένο και σκεπτόμαστε ότι έγινε σχετικά πρόσφατα. Γι' αυτό και τα κεραμίδια αντιφέγγιζαν περισσότερο από τα κεραμίδια των άλλων σπιτιών, επειδή ήταν καινούργια και είχαν τοποθετηθεί πρόσφατα.

Είναι ανοιχτή και εύκολα ανοίγουμε τη μεγάλη της πόρτα και μπαίνουμε μέσα. Δεν υπάρχουν πολλές τοιχογραφίες στους τοίχους. Ωραίες τοιχογραφίες αντικρίζουμε μόνο στο Ιερό Βήμα με την Πλατυτέρα και κάποιους Αγγέλους να δεσπόζουν στην κόγχη. Ακόμη βλέπουμε στο δυτικό τριγωνικό αέτωμα μια έξοχη σύνθεση. Είναι η παράσταση της Σταύρωσης ζωγραφισμένη με έντονα χρώματα. Στον κυρίως ναό υπάρχουν οι συνθέσεις των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, που σίγουρα ανήκουν σε άλλη σχολή και έγιναν από άλλο χέρι. Το ξυλόγλυπτο εικονοστάσι του ναού φαίνεται ότι είναι καινούργιο και οι φορητές εικόνες του επίσης.

Βγήκαμε έξω και, αφού καθίσαμε πάνω σε δυο πέτρες, άνοιξα τον οδηγό. Βρήκα τις σελίδες, που μας ενδιέφεραν, και με έκπληξη διάβασα ότι η βασιλική αυτή ονομάζεται Παναγία της Ποδίθου και ανήκε σε παλιό μοναστήρι, από το οποίο δεν σώζεται πλέον κανένα άλλο κτίσμα. Δεν είδα, όμως, κάτι σχετικό με την ονομασία της. Άρχισα να αναρωτιέμαι από πού άραγε να πήρε αυτό το όνομα. Ήταν μια νέα ονομασία στις τόσες άλλες της Παναγίας μας. Κάποια σχέση με τα πόδια σίγουρα έχει τούτη η ονομασία της Παναγίας μας. Σήμερα πενήντα χρόνια αργότερα έμαθα από μια τηλεοπτική εκπομπή ότι η ονομασία της Παναγίας Ποδίθου σημαίνει «βγάλε τα παπούτσια σου και μπες στο ναό». Κατά λέξη σημαίνει: «θου τους πόδας», δηλαδή τοποθέτησε τα πόδια σου, τα σανδάλιά σου έξω και είσελθε στο ναό. Σίγουρα έχει σχέση με την «Άφλεκτον Βάτον» της Παλαιάς Διαθήκης. Ο Μωυσής όταν βρέθηκε μπροστά στην Άφλεκτο Βάτο άκουσε τη φωνή του Θεού να λέγει: «Λύσαι το υπόδημα εκ των ποδών σου».

Διαβάζω από την αρχή το κείμενο και βλέπω ότι η επιγραφή στον εξωτερικό δυτικό τοίχο είναι η κτητορική επιγραφή. Λέει ότι η εκκλησία κτίστηκε το 1502 με δωρεά κάποιου Δημητρίου ντε Κορόν, Έλληνα αξιωματούχου του βασιλιά Ιακώβου Β'. Η εκκλησία δεν διακοσμήθηκε ποτέ ολόκληρη, άγνωστο για ποιο λόγο. Οι τοιχογραφίες της εκκλησίας, διαβάζω παρακάτω, ανήκουν στην ιταλοβυζαντινή τεχνοτροπία και θεωρούνται εξαιρετικής ποιότητας, ιδιαίτερα η παράσταση της Σταύρωσης. Έμεινα έκπληκτος και λίγο προβληματισμένος με όσα διάβαζα, καθώς σκέφτηκα ότι θα συναντούσα στις πρόχειρες μελέτες μου στην Κύπρο κάτι το ιδιαίτερο, που θα είχε σχέση με την επίδραση της ιταλικής ζωγραφικής στη βυζαντινή οικουμενική τέχνη.

Γυρίσαμε στα κτίρια του Λόχου μετά από περιήγηση μιας ώρας περίπου και μείναμε και οι δυο ευχαριστημένοι. Ο συνάδελφος, που κάτι έμαθε, που δεν το γνώριζε, αν και είχε δέκα μήνες περίπου στην Κύπρο. Αλλά του έκανε εντύπωση, γιατί στο μικρό στρατόπεδο της Γαλάτας ο Λόχος μας είχε κατασκηνώσει αρκετές φορές επί ένα μήνα. Του άρεσε πάρα πολύ η συντροφιά μου και εξέφρασε την επιθυμία να επισκεφτούμε και άλλα μνημεία και να μάθει κάποια πράγματα από την ιστορία και τα έργα του πολιτισμού του νησιού, που ήταν σε πολλά σημεία κοινά με εκείνα της Μητέρας Ελλάδας. Όσο

για μένα έμεινα ευχαριστημένος, επειδή ήταν η πρώτη μου εξόρμηση στα βυζαντινά μνημεία του νησιού και έβλεπα ότι το μέλλον θα μου αποκάλυπτε πολλές εκπλήξεις και θα με φόρτωνε με πολλές και πλούσιες εμπειρίες. Θυμήθηκα τα λόγια του Λοχαγού, ότι θα συναντούσα πολλά βυζαντινά μνημεία στην Κύπρο και θα μπορούσα στον ελεύθερο χρόνο να τα μελετώ με την ησυχία μου.

ΣΤΙΣ ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΣΤΑ ΣΠΗΛΙΑ

Αναχώρηση για τις αποθήκες στα Σπήλια

Το επόμενο Σάββατο, 11 Μαρτίου 1967, πήρα εντολή από το Λοχαγό να αντικαταστήσω τον έφεδρο ανθυπολοχαγό, που βρισκόταν πάνω στο βουνό στο χωριό Σπήλια για τη φύλαξη των αποθηκών. Μου έδωσε τις σχετικές οδηγίες για τη φύλαξη των αποθηκών, μου επέστησε την προσοχή για την αυστηρή επιτήρηση του στρατιωτικού υλικού των αποθηκών και την εκπαίδευση των οχτώ στρατιωτών και ενός υπαξιωματικού, που θα με συνόδευσαν στο βουνό. Ήρθε από το Τάγμα ένα μεγάλο BEDFORD με τρόφιμα και άλλα είδη στρατιωτικού υλικού και μαζί με έναν έφεδρο λοχία και οκτώ στρατιώτες της διμοιρίας μου ανεβήκαμε στο αυτοκίνητο με τα πράγματά μας και ανηφορίσαμε για τα Σπήλια. Μια νέα εμπειρία έμπαινε μέσα μου.

Η ώρα οκτώ το πρωί ξεκινήσαμε από το στρατόπεδο της Γαλάτας με έναν ανοιξιάτικο πρωινό ήλιο για να ανεβούμε στο βουνό. Πέρασαμε τη Γαλάτα και την Κακοπετριά και κατευθυνθήκαμε προς τα πάνω σ' ένα ασφαλτοστρωμένο δρόμο, αλλά κάπως στενό. Καθώς ανεβαίνουμε, ο δρόμος γίνεται φιδογυριστός και κάπου-κάπου στενεύει πιο πολύ. Το μεγάλο αυτοκίνητο με δυσκολία παίρνει τις στροφές του ανηφορικού δρόμου και κάθε φορά που συναντούμε κάποιο αυτοκίνητο να κατεβαίνει, βαδίζουμε πολύ αργά, ώσπου να περάσει το άλλο όχημα. Τα πλατάνια, τα πεύκα και τα έλατα είναι θεόρατα. Η βλάστηση πλούσια και πολλή πυκνή. Τα πουλιά μας συνοδεύουν με το κελάηδημά τους στην πρωινή διαδρομή και τα αηδόνια σε κάθε στροφή, που το αυτοκίνητο κόβει ταχύτητα, μας ξεκουφαίνουν. Εδώ πράγματι «τα αηδόνια δεν σε αφήνουν να κοιμηθείς», όπως λέει και ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης.

Σε μια απότομη στροφή ο οδηγός σταματάει και μου δείχνει ένα πεύκο, στον κορμό του οποίου πριν από κάποια χρόνια έπεσε πολεμώντας κατά των Άγγλων ένα παλικάρι από την Αμμόχωστο. Ο **Παναγιώτης Τουμάζος**, αυτό ήταν το όνομα του παλικαριού, λέει ο οδηγός. Αμέσως εντυπωσιάστηκα που γνώριζε και το όνομα του παλικαριού και τη θυσία του. Ανοίγω γρήγορα τον οδηγό μου, που κρατούσα στα χέρια, και διαβάζω τα σχετικά με τον ηρωικό θάνατο του παλικαριού.

Διαβάζω ότι μαζί με άλλους συμπολεμιστές τον Οκτώβριο του 1958 έλαβαν εντολή από τον τομεάρχη τους να παραμείνουν στην περιοχή του δρόμου Κακοπετριάς-Καρβουνά και να χτυπήσουν τα αγγλικά οχήματα, που θα ανέβαιναν στο βουνό. Οι αγωνιστές δέχτηκαν την εντολή και ανέμεναν τους Άγγλους δώδεκα μέρες. Τη δέκατη τρίτη μέρα, ενώ ο Αντωνάκης Σολομώντος, ο Ανδρέας Αγγελή και ο Παναγιώτης Τουμάζος είχαν στήσει ενέδρα, ο τελευταίος

Εικ. 21: Ο Παναγιώτης Τουμάζος.

πλησίασε μια αγριελιά και έκοψε ένα κλαδί. Ο Παναγιώτης, όπως αφηγείτο αργότερα ο Αντωνάκης Σολομώντος, αφού έβαλε το κλαδί στην τσέπη τους είπε «*Αν πέσω, να τη βρούνε οι Άγγλοι και να μάθουν πως πολεμούμε για την ειρήνη*».

Το ίδιο βράδυ η αναμονή των παλικαριών έληξε με την εμφάνιση δυο μεγάλων οχημάτων, που μετέφεραν σημαντικό αριθμό στρατιωτών. Οι γενναίοι πολεμιστές της Ε.Ο.Κ.Α. μόλις τα οχήματα πλησίασαν, άνοιξαν πυρ εναντίον τους. Ο Παναγιώτης προσπάθησε να ανακόψει τους Άγγλους με την ενεργοποίηση μιας νάρκης. Αλλά η νάρκη δεν εξερράγη και τότε όρμησε με χειροβομβίδα να χτυπήσει τους εχθρούς. Τότε δέχτηκε τη θανάσιμη σφαίρα στο κεφάλι πάνω στη στροφή του

δρόμου. Οι τολμηροί αγωνιστές ανταπαντώντας στα πυρά κατόρθωσαν να διαφύγουν μέσα στο πυκνό δάσος, αλλά ο Παναγιώτης άφησε την τελευταία του πνοή στη ρίζα του μεγάλου πεύκου, που βρίσκεται δίπλα από το δρόμο προς τις Πλάτρες!

Παρακάλεσα τον οδηγό να περιμένει λίγο, να κατεβώ από το όχημα και να αποτίσω τον οφειλόμενο φόρο τιμής στο νεαρό παλικάρι της Αμμοχώστου. Κατέβηκα, πήρα λίγα πράσινα κλαδιά και κάποια αγριολούλουδα και κάνοντας ένα πρόχειρο στεφάνι πήγα λίγο παρακάτω. Ξαφνικά αντικρίζω μπροστά μου ένα σωρό από στεφάνια και λουλούδια και ένα καντήλι να καίει. Δεν κρατήθηκα, το ομολογώ. Ένα δάκρυ κύλισε στο μάγουλό μου αφήνοντας τα κλαδιά και τα αγριολούλουδα στο ματωμένο χορτάρι. Ο οδηγός και οι στρατιώτες από την καρότσα του αυτοκινήτου με είδαν, που δάκρυσαν και συχνά μου υπενθύμιζαν τη σκηνή αυτή. Και εγώ τους απαντούσα στερεότυπα το στίχο από τον «Ελληνικό Ύμνο» του Φρειδερίκου Μιστράλ, που τον είχαν μάθει και το έλεγαν και στους συναδέλφους τους στρατιώτες: «*Αν είναι να πεθάνουμε για την Ελλάδα, θεία είναι η δάφνη, μια φορά κανείς πεθαίνει*».

Ανεβαίνοντας προς τα πάνω παρατηρώ ότι το δάσος είναι πυκνό και η βλάστηση πολύ πλούσια. Ο καιρός είναι καλός και ο πρωινός ανοιξιάτικος ήλιος μας δροσίζει. Τα πουλάκια με τα τραγούδια τους μας συνοδεύουν στην πρωινή διαδρομή. Όσο, όμως, ανεβαίνουμε, καταλαβαίνουμε ότι η θερμοκρασία αλλάζει. Αρχίσαμε να συναντούμε λίγα χιόνια δεξιά και αριστερά από το δρόμο. Λίγο παραπάνω τα χιόνια αυγαταίνουν και τα δέντρα είναι σα νυφούλες. Ο δρόμος αρχίζει να γίνεται ολισθηρός και το μεγάλο όχημα ζορίζεται. Ο στρατιώτης οδηγός το καταλαβαίνει και μου ανακοινώνει χαμογελαστά ότι σίγουρα πάνω στα Σπήλια θα συναντήσουμε πολλά χιόνια. Συνεχίζοντας λέει ότι η παραμονή μου πάνω στο βουνό θα είναι δύσκολη, αλλά θα έχει και λίγη περιπέτεια. Ακούγοντας αυτά, άρχισα να ανησυχώ και να σκέφτομαι ότι έπρεπε να εφοδιαστώ με κατάλληλα ρούχα για την αντιμετώπιση του πιθανού ψύχους.

Η απόσταση από την Κακοπετριά ως τα Σπήλια είναι περίπου 15 χιλιόμετρα. Αφού διανύσαμε κάπου δέκα χιλιόμετρα, αντιμετωπίσαμε την αλλαγή του καιρού. Ο ανοιξιάτικος ήλιος κρύφτηκε, τα πουλάκια σταμάτησαν τις γλυκόλαλες φωνές τους και το κρύο άρχισε να μας πιρουνιάζει. Μετά από λίγο πήραμε μια στροφή αριστερά, αφήνοντας τον κεντρικό δρόμο, που οδηγεί στις Άνω Πλάτρες και τη Μονή Κύκκου. Ο δρόμος τώρα είναι πιο στενός και μετά βίας χωράει ένα όχημα. Σε μια απόσταση δυο χιλιομέτρων φτάνουμε στα Σπήλια. Το χωριό έχει καμιά πενηνταριά σπίτια, που είναι κρυμμένα μέσα στα χιονισμένα πλατάνια και πεύκα. Φαίνονται αρκετά καλοφτιαγμένα και πλούσια. Συναντούμε λίγους ανθρώπους στους χιονισμένους και στενούς δρόμους του. Μας κοιτάζουν σα να είμαστε γνωστοί τους και ο οδηγός λέει ότι βασικά κάθε τρεις μέρες περνάει απ' αυτούς τους δρόμους κάποιο αυτοκίνητο του Τάγματος ή κάποιο άλλο της Μεραρχίας μας.

Εικ. 22: Το χωριό Σπήλια.

Διασχίζοντας το χωριό περνούμε δίπλα από την εκκλησία του και παίρνουμε μια απότομη ανηφόρα σε ένα δρόμο με χαλίκι. Το αυτοκίνητο αγκομαχώντας στην ανηφόρα γλιστράει και πάει πέρα δώθε. Είναι, όμως, γερό σκαρί και σιγά-σιγά προχωρεί. Ξαφνικά σε μια μικρή απόσταση γύρω στα πεντακόσια μέτρα, βγαίνουμε πάνω σ' ένα μικρό ξέφωτο, σ' ένα τοπίο φανταστικό. Το χιόνι σκεπάζει τα πάντα. Μπορεί να είναι λίγο, αλλά οι θάμνοι του τοπίου μοιάζουν με μικρά χριστουγεννιάτικα δέντρα. Κάπου-κάπου υπάρχουν μεγάλα πεύκα στολισμένα με κρύσταλλα. Ο δρόμος είναι χαραγμένος από τις ροδιές του μεγάλου οχήματος, που κάθε τρεις μέρες επισκέπτεται τις αποθήκες, για να φέρει τρόφιμα στους φύλακες στρατιώτες. Η θερμοκρασία είναι γύρω στους μηδέν βαθμούς, αλλά δεν νιώθουμε ιδιαίτερα κρύο. Ο ήλιος παίζει κρυφτούλι με τα σύννεφα και, όταν κάνει την εμφάνισή του, οι ακτίνες του λαμπυρίζουν πάνω στο παγωμένο χιόνι.

Μόλις πιάσαμε το ξέφωτο, το αυτοκίνητο κινήθηκε ομαλά γύρω στα διακόσια μέτρα σε μικρή ανηφόρα και σε λίγο σταμάτησε μπροστά σ' ένα φράχτη από κάτι μεγάλες μπάρες. Ο στρατιώτης φρουρός που μας περίμενε, άνοιξε τις μπάρες και περνώντας ο οδηγός μου πρότεινε να κοιτάξω λίγο δεξιά. Πα-

ρατηρώ με προσοχή και αντικρίζω ένα μικρό χιονισμένο σπιτάκι με κάποιους στρατιώτες μπροστά του. Φτάσαμε λέει στις αποθήκες πάνω στο βουνό. Κοιτάζω γύρω μου, αλλά πουθενά δεν βλέπω τις αποθήκες. Ο οδηγός κατάλαβε τι έψαχνα και λέει ότι οι αποθήκες είναι κρυμμένες μέσα στις βαθιές εσοχές των ρεματιών. Όπου να 'ναι, όμως, θα τις δούμε και αυτές.

Κατεβαίνουμε όλοι από το αυτοκίνητο και περπατούμε από ένα δρομάκι πάνω στο χιόνι προς το μικρό σπιτάκι, που είναι το φυλάκιο. Το έδαφος είναι στρωμένο με λίγο χιόνι και μερικοί στρατιώτες αμέσως άρχισαν να κάνουν χιονόμπαλες και να τις πετάνε στους άλλους, που μας περιμένουν. Αυτοί είναι όλοι-όλοι πέντε, ένας ο ανθυπολοχαγός και οι τέσσερις στρατιώτες. Αντικρίζω τον ανθυπολοχαγό από τη γυαλιστερή του στολή, που ουσιαστικά διαφέρει από εκείνες των στρατιωτών, αφού έχει διακριτικά στις επωμίδες και στο τζόκεϊ. Είναι ένα ψηλό παλικάρι από τη Θεσσαλονίκη, που περιμένει να φύγει σε λίγες μέρες για την Ελλάδα, χωρίς να πάρει κάποια άδεια, ύστερα από παραμονή δεκαπέντε μηνών στο μαρτυρικό νησί.

Τους χαιρετούμε όλους και οι συστάσεις γίνονται με χαμόγελα και εναγκαλισμούς των στρατιωτών. Τα παιδιά γνωρίζονται μεταξύ τους πολύ καλά και είχαν δέκα μέρες να ιδωθούν. Κάποιοι είναι και πατριωτάκια από τα ίδια χωριά ή από τον ίδιο νομό. Μπαίνουμε μέσα στο σπιτάκι, όπου μια ξυλόσομπα καίει και ζεσταίνει το χώρο. Έχει δυο μικρά δωμάτια, που επικοινωνούν μεταξύ τους. Το ένα είναι για τον αξιωματικό και το άλλο είναι για τους τέσσερις στρατιώτες, που μένουν μαζί του στην ανατολική πλευρά των αποθηκών. Δίπλα κολλημένο στο σπιτάκι υπάρχει ένα πρόχειρο μαγειρείο, όπου ένας από τους στρατιώτες εκτελεί τα καθήκοντα του μάγειρα για όλους. Από το ίδιο μικρό καζάνι σιτίζεται και ο αξιωματικός.

Μετά τις συστάσεις και τις αλληλογνωριμίες ακολουθούν τα πρωτόκολλα των παραδόσεων και των παραλαβών, που ο ανθυπολοχαγός είχε ετοιμάσει. Υπογράφω ότι παραλαμβάνω τις αποθήκες με όλο το πολεμικό υλικό, χωρίς ακόμη να έχω δει ή έστω να έχω αντικρίσει πού βρίσκονται οι αποθήκες. Αντιστέκομαι, βέβαια, στην αρχή, αλλά ο συνάδελφος με χαμόγελο μου λέει ότι έτσι γίνεται εδώ και δυο χρόνια κάθε δέκα μέρες, όταν εναλλάσσονται οι φρουρές. Ήθελα τουλάχιστο να έβλεπα τις αποθήκες. Κλειδιά δεν είχε ο συνάδελφος να παραδώσει. Αυτά μόνο οι ανώτεροι αξιωματικοί της Μεραρχίας τα είχαν. Το ίδιο κάνει και ο στρατιώτης που πρόκειται να αναλάβει μάγειρας. Υπογράφει το πρωτόκολλο παραλαβής των συσκευών του μαγειρείου και αμέσως είμαστε έτοιμοι για αναχώρηση.

Αφήνουμε τους τέσσερις νεοφερμένους στρατιώτες στο φυλάκιο, παίρνουμε τον ανθυπολοχαγό και τους τέσσερις παλιούς στρατιώτες και ανεβαίνουμε στο αυτοκίνητο. Τώρα ήρθε η ώρα που θα αντίκριζα τις αποθήκες. Ξεκινήσαμε από το ξέφωτο και σε κάθε μεγάλη ρεματιά του βουνού και στο βάθος της εσοχής της ο ανθυπολοχαγός μου έδειχνε τις αποθήκες, που ήταν αρκετά μεγάλες και σκεπασμένες με χιόνια. Γύρω στα δυο χιλιόμετρα περίπου, ακολουθώντας τις παλιές ροδιές μέσα στα χιόνια, ώσπου φτάσαμε στη δυτική πλευρά των αποθηκών. Εδώ συναντήσαμε και τους άλλους τέσσερις στρατιώτες με τον υπαξιωματικό, που μας περίμεναν έτοιμοι για να κατεβούν στο Λόχο στη Γαλάτα. Γίνεται και εδώ η αλλαγή των στρατιωτών και το αυτοκίνητο με τους παλιούς φρουρούς των αποθηκών έφυγε για τη Γαλάτα από

το δρόμο της δυτικής πλευράς, που ήταν καλύτερος και μάλιστα ασφαλτοστρωμένος. Μας αποχαιρέτησαν τα παιδιά και ο οδηγός μας έδωσε ραντεβού μετά από ένα τριήμερο, που θα ξαναρχόταν για να μας φέρει τρόφιμα.

Η ζωή στις Αποθήκες

Παρέμεινα με τους τέσσερις στρατιώτες και τον υπαξιωματικό στο μικρό φυλάκιο. Ήταν ένα ευρύχωρο δωμάτιο 5Χ5 με ένα μονό και δυο διώροφα κρεβάτια και στη μέση περίπου μια μικρή ξυλόσομπα. Οι νεοφερμένοι στρατιώτες με το λοχία, αφήνοντας σε μια γωνιά τον οπλισμό και τα άλλα πράγματά τους, αμέσως καταπίστηκαν με την καθαριότητα του φυλακίου. Έβγαλαν έξω τις κουβέρτες να αεριστούν, σκούπισαν το χώρο, καθάρισαν τη σόμπα και έφεραν ξύλα, που ήταν έξω σκεπασμένα πρόχειρα με κάποιες λαμαρίνες. Αμέσως κατάλαβα ότι ήταν νοικοκυρεμένα παιδιά και γνώριζαν από τάξη και νοικοκυριό. Ήταν και οι τέσσερις από τα χωριά του νομού Σερρών. Αν θυμάμαι καλά ο υπαξιωματικός ήταν από το Άγιο Πνεύμα και άκουγε στο μικρό του όνομα Γιώργος. Αφού τους έδωσα τις απαραίτητες οδηγίες, που εκείνοι τις ήξεραν πολύ καλύτερα από μένα από τις προηγούμενες επισκέψεις τους στο βουνό, πήρα μαζί μου τον υπαξιωματικό και ένα στρατιώτη και περπατώντας γυρίσαμε στην άλλη πλευρά, όπου ήταν οι άλλοι τέσσερις στρατιώτες.

Ο δρόμος σε πολλά σημεία είναι λασπωμένος και έχει πολλά νερά από τα χιόνια που λιώνουν. Καθώς περπατούμε, ξαναβλέπουμε τις αποθήκες, που είναι απλησίαστες από τα χιόνια. Το δρομάκι, που τις ενώνει με το κεντρικό δρόμο, είναι σχεδόν αδιάβατο εξαιτίας του χιονιού και της κακής κατασκευής του. Προσπαθώ να πλησιάσω μία αποθήκη, αλλά αυτό είναι σχεδόν αδύνατο. Βαλτώνω μέσα στο χιόνι και τα παιδιά που με συνοδεύουν αρχίζουν να γελούν. Μου λένε ότι, όσες φορές ήταν εδώ πάνω, ποτέ δεν τις είδαν ανοιχτές και δεν γνώριζαν τι περιείχαν μέσα. Λένε ακόμη ότι κάπου-κάπου έρχονται από τη Λευκωσία κάποιοι ανώτεροι αξιωματικοί, οι οποίοι τις ανοίγουν, ελέγχουν τα πυρομαχικά και αποχωρούν χωρίς καλά-καλά να επικοινωνούν με τους φύλακες.

Γύρω στις 12 η ώρα βρισκόμαστε στην ανατολική πλευρά των αποθηκών. Ο μάγειρας έχει ετοιμάσει τη μακαρονάδα και την τοποθετεί σ' ένα κατσαρολάκι, κόβει το ψωμί και το τυρί, που δικαιούνται οι τέσσερις στρατιώτες και τα παραδίνει στον στρατιώτη, που ήταν μαζί μου. Εκείνος τα παίρνει και αναχωρεί για την άλλη πλευρά. Εγώ με τους άλλους τέσσερις στρατιώτες και τον λοχία τρώουμε όλοι μαζί και αμέσως μετά καθόμαστε στο δωμάτιό τους, για να κάνουμε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης σύμφωνα με τις οδηγίες του Λοχαγού. Είναι πειθαρχικοί και με ακούνε με προσοχή. Ξέρουν σχεδόν απέξω το πρόγραμμα, που ακολουθούν οι στρατιώτες πάνω στο βουνό. Είναι παλιοί και έχουν ξανάρθει μια, δυο και περισσότερες φορές. Για μένα, όμως, τα πράγματα είναι άγνωστα και θέλω να πρωτοτυπήσω σε κάτι. Τους αφήνω να μου διηγηθούν το πρόγραμμα, που ακολουθούσαν με τους άλλους αξιωματικούς.

Το λόγο πήρε πρώτος ο έφεδρος λοχίας. Είναι απόφοιτος του παλιού εξαταξίου Γυμνασίου και εκφράζεται πολύ καλά. Λέει ότι η υπηρεσία μας είναι

να επιτηρούμε το δρόμο από τη μια μεριά των αποθηκών μέχρι την άλλη. Κάθε μέρα περπατούμε οπλισμένοι στο δρόμο, δυο από τη μια μεριά και δυο από την άλλη, και συναντιόμαστε κάπου στη μέση. Παρακολουθούμε τις αποθήκες για τυχόν ύποπτες πατημασιές γύρω απ' αυτές και μετά γυρίζουμε πίσω στη βάση μας. Αυτή η περιπολία γίνεται δυο φορές την ημέρα, μια το πρωί και μια το απόγευμα. Οι άλλοι τέσσερις παραμένουν στα φυλάκια, δυο από τη μια μεριά και δυο από την άλλη. Αυτοί εναλλάσσονται στις σκοπιές πάνω στο δρόμο, που είναι κλειστός με μεγάλες μπάρες. Δεν επιτρέπεται να περάσει κανένας από το δρόμο, ούτε οι κάτοικοι του χωριού. Αυτή είναι η καθημερινή μας απασχόληση.

Τελειώνοντας ο λοχίας, πήρα το λόγο και θέλοντας να τους παρουσιάσω κάτι καινούργιο τους είπα ότι αυτά είναι πράγματι τα καθήκοντά μας, αλλά τις μέρες, που θα είμαστε εδώ πάνω, θα κάνουμε και κάτι άλλο. Το χωριό που είναι δίπλα μας είναι τα Σπήλια. Εδώ πάνω πριν από δώδεκα χρόνια έγιναν φοβερές και λυσσώδεις μάχες μεταξύ των Άγγλων αποικιοκρατών και των Κυπρίων αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α. Πολλά παλικάρια του Γρίβα πολέμησαν εδώ πάνω και ο ίδιος ο Αρχηγός κινδύνεψε να συλληφθεί από τους Άγγλους, αλλά κάποια γενναία παλικάρια τον διέσωσαν και μέσα από το πυκνό δάσος τον φυγάδευσαν στη Λεμεσό. Κάθε απόγευμα, λοιπόν, οι μισοί θα κατεβαίνουμε στο χωριό και θα συζητούμε στα καφενεία με τους κατοίκους του χωριού για τη ζωή τους και για την εποχή του Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. Θα ζητούμε να μας υποδείξουν τα πεδία των μαχών και τις σπηλιές που κρύβονταν τα παλικάρια. Οι άλλοι μισοί θα παραμένουν στις αποθήκες για φύλακες. Αν ακόμη ο καιρός το επιτρέπει θα πηγαίνουμε στο γήπεδο του χωριού και θα παίζουμε ποδόσφαιρο με τους κατοίκους και τα παιδιά του χωριού.

Οι στρατιώτες για πρώτη φορά άκουσαν πριν μια βδομάδα στη Γαλάτα ότι πάνω στα Σπήλια έγιναν οι πρώτες μεγάλες συγκρούσεις μεταξύ των Άγγλων και των παλικαριών του Γρίβα. Τώρα συμπληρώνοντας εκείνα που τους είπα, τους τονίζω ότι εδώ υπάρχουν πολλές σπηλιές μέσα στο δάσος, όπου είχαν τα λημέρια και τις κρυψώνες τους τα παλικάρια. Εδώ, τους λέω, στις 11 Δεκεμβρίου 1955, βρίσκονταν ο Διγενής, ο Αυξεντίου και άλλοι αγωνιστές. Οι Άγγλοι στρατιώτες προχωρούσαν από δυο διαφορετικές κατευθύνσεις για να περικυκλώσουν τους αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. Ο Αυξεντίου τότε που με τρεις άλλους επιτηρούσε την περιοχή, αντιλαμβανόμενος τις κινήσεις των Άγγλων, πυροβόλησε και προς τις δυο κατευθύνσεις των Άγγλων και αμέσως αποχώρησε με τους άλλους συμπολεμιστές. Επειδή επικρατούσε πυκνή ομίχλη, οι Άγγλοι και των δυο ομάδων νόμισαν ότι πυροβολούνται από μέλη της Ε.Ο.Κ.Α. και από τις δυο πλευρές, οπότε για αρκετή ώρα αλληλοπυροβολήθηκαν, με αποτέλεσμα να έχουν δεκαπέντε νεκρούς και τριάντα πέντε βαριά τραυματίες.

Τα παλικάρια, όμως, της Ε.Ο.Κ.Α. σ' όλη τη διάρκεια του αγώνα, συνέχισαν να τους λέω, επειδή ήταν αγύμναστοι και άπειροι νεαροί, οι περισσότεροι μαθητές Γυμνασίων, δεν ήξεραν να προφυλαχτούν, δεν ήξεραν την τακτική του ανταρτοπόλεμου και πολεμούσαν με μοναδικό όπλο τον ενθουσιασμό τους. Η τακτική του Γρίβα ήταν να αποφεύγουν τις κατά μέτωπο επιθέσεις και να ακολουθούν μια μορφή ανταρτοπόλεμου, που βασιζόταν στις γρήγορες μετακινήσεις, στα αστραπιαία και αιφνιδιαστικά χτυπήματα και τη γρήγορη

εξαφάνισή τους. Το απειροπόλεμο των αγωνιστών ήταν μια από τις βασικές αιτίες των πολλών απωλειών, που η οργάνωση είχε σε έμπυχο υλικό κατά τα τέσσερα χρόνια της αγωνιστικής δραστηριότητας. Οι περισσότεροι αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. έπεσαν και χάθηκαν εξαιτίας της πολεμικής τους απειρίας. Άλλοι έπεσαν από έκρηξη βομβών, που κατασκεύαζαν οι ίδιοι, είτε κατά την τοποθέτησή τους ή τη μεταφορά τους. Άλλοι επειδή δεν ήξεραν να πάρουν μέτρα προφύλαξης και σε συγκρούσεις με τον εχθρό, εξαιτίας της ανεπαρκούς εκπαίδευσής τους, γινότανε ευάλωτοι στα αγγλικά πυρά.

Τελειώνοντας τους είπα ότι θα έχουμε την ευκαιρία να πούμε περισσότερα άλλη φορά. Θα έχουμε βέβαια και τη χαρά να ακούσουμε πολλά από τα κατορθώματα των παλικαριών από τους ίδιους τους κατοίκους του χωριού, που πολλοί σίγουρα πήραν μέρος στις συγκρούσεις και τις μάχες με τους Άγγλους. Είμαι σίγουρος ότι θα συναντήσουμε πολλούς ήρωες στο χωριό, που θα μας διηγηθούν πολλά από τα κατορθώματά τους. Οι στρατιώτες άκουγαν με πολλή προσοχή και αμέσως συμφώνησαν μαζί μου και συγκατένευσαν να ακολουθήσουμε αυτό το πρόγραμμα. Μετά απ' αυτά ο λοχίας έφυγε μόνος του για την άλλη πλευρά, όπου ήταν οι υπόλοιποι στρατιώτες.

Έτσι πέρασε η πρώτη μέρα πάνω στο βουνό. Όλο το απόγευμα το πέρασα μέσα στο φυλάκιο ξαναδιαβάζοντας τον τουριστικό οδηγό του νησιού και το περιοδικό Εποχές που είχα φέρει από την Ελλάδα. Βγήκα και λίγο παραέξω και με τους στρατιώτες παίξαμε χιονοπόλεμο. Το βραδάκι ήρθαν από το άλλο φυλάκιο δυο στρατιώτες για να πάρουν το βραδινό φαγητό. Νωρίς το ρίξαμε στον ύπνο, ενώ ένας στρατιώτης κάθισε στη σόμπα, αλλά το μάτι του ήταν στις μπάρες του δρόμου. Γύρω στις 12 τα μεσάνυχτα θα αναλάμβανε άλλος στρατιώτης υπηρεσία ως τις 6 το πρωί. Στο φυλάκιο η ξυλόσομπα καίει ασταμάτητα και το περιβάλλον είναι ζεστό. Η ησυχία έξω είναι φανταστική. Κάπου-κάπου το θρόισμα των φύλλων των πεύκων ακούγεται από το χαμηλό φύσημα του ανέμου.

Το ξύπνημα στο βουνό

Το πρωί ξυπνήσαμε νωρίς και αρχίσαμε να ψάχνουμε από πού βγαίνει ο ήλιος. Είναι Κυριακή της Τυροφάγου, 12 Μαρτίου 1967, και εγώ με εννιά παλικάρια από την Ελλάδα βρισκόμαστε πάνω στο Τρόοδος, στην καρδιά της Μεγαλονήσου, υπηρετώντας τη στρατιωτική μας θητεία. Πιο πολύ, όμως, επιτελούμε ένα μεγάλο εθνικό έργο. Ποιος το ξέρει αυτό ή ποιος το σκέφτεται; Οι άνθρωποι ζουν την καθημερινότητα σαν κάτι πολύ κοινό. Σαν το νερό που τρέχει στη βρύση. Σα να μη συμβαίνει τίποτε το σπουδαίο. Και όμως! Εδώ ήρθαμε για να φυλάξουμε την ακεραιότητα και την ελληνικότητα του νησιού από τις δαγκάνες του προαιώνιου εχθρού μας. Φυλάμε Θερμοπίλες σ' ένα προκεχωρημένο φυλάκιο της Πατρίδας μας. Στην ανατολική εσχατιά του Ελληνισμού!

Ρίχνω λίγο νερό στο πρόσωπό μου να ξενυστάξω και οι πρώτες ακτίνες του ήλιου χτυπούν πάνω μου. Κοιτάζω προς τα πάνω και βλέπω έναν καταγάλανο ουρανό. Το πρωινό κρύο είναι τσουχτερό και πολύ διαπεραστικό. Από έναν απέναντι βράχο, που βρίσκεται σε μια απόσταση 50 μέτρων περίπου,

ακούγεται ένα παράξενο κελάηδημα. Δεν μπορώ να καταλάβω τι είδους πουλιού κελάηδημα είναι αυτό. Ο στρατιώτης, που είναι δίπλα μου, λέει ότι είναι κελάηδημα βουνίσιας πετροπέρδικας. Για πρώτη φορά άκουγα κάτι τέτοιο. Φόρεσα το χιτώνιο πάνω από τη φόρμα για να μην κρυώνω και στάθηκα ήρεμος να απολαμβάνω το πρωινό κελάηδημα της βουνίσιας πετροπέρδικας του Τρόοδου. Ένας άλλος στρατιώτης φέρνει το πολεμικό του όπλο και προτείνει να τη σημαδέψω. Όχι, του απαντώ. Αφήστε το πουλί να κελαηδήσει. Αφήστε την πέρδικα να μας λειτουργήσει. Σήμερα είναι Κυριακή της Μεγάλης Αποκριάς και εμείς δεν πρόκειται να λειτουργηθούμε. Ο Μεγάλος Θεός μας την έστειλε να μας καλωσορίσει πάνω στο βουνό και να μας ψάλλει την πρωινή λειτουργία. Δεν επιτρέπεται να το χτυπήσουμε το πουλί. Μας φέρνει πρωί - πρωί την καλημέρα του, μας φέρνει τη χαρά, την ειρήνη.

Στάθηκα αρκετή ώρα παρακολουθώντας το πουλί και ακούγοντας το ορθρινό του εγερτήριο. Οι στρατιώτες έκπληκτοι παρακολουθούσαν τις κινήσεις μου, ώσπου ο πρωινός επισκέπτης, αφού με τον τρόπο του μας καλημέρισε, πέταξε προς τα δυτικά. Σίγουρα πήγαινε να καλημερίσει και τους άλλους στρατιώτες στο δυτικό φυλάκιο.

Ο μάγειρας στο μεταξύ ετοίμασε το πρωινό ρόφημα. Πίνουμε τσάι και τρώμε λίγο τυρί με μαύρο ψωμί. Το απολαμβάνουμε το πρωινό μας πάνω στο βουνό. Με τα γεμισμένα κύπελα στο χέρι από το μυρωδάτο τσάι του βουνού, περιφερόμαστε πάνω στα παγωμένα χιόνια ρουφώντας το αχνιστό ρόφημα και δαγκώνοντας το κίτρινο τυρί και το νοστιμότατο μαύρο ψωμί. Κοιτάζουμε γύρω τη φύση, που ξυπνάει νωχελικά. Τα πεύκα κουνάνε ελαφρά τα φορτωμένα με χιόνια και κρύσταλλα κλαδιά τους. Οι θάμνοι λαμπυρίζουν στις πρωινές ακτίνες του ήλιου. Είναι χάρμα να τα βλέπεις αυτά τα μικρά δεντράκια, που μοιάζουν με μικρά χριστουγεννιάτικα δέντρα. Όλα είναι σε απόλυτη ακινησία. Τίποτε δεν ακούγεται. Και το πρωινό πουλάκι ήρθε, μας καλημέρισε και έφυγε. Πρώτη φορά ζούσα αυτή τη στιγμή. Ήταν μια θεία και εξαίσια απόλαυση. Μια εμπειρία που έμεινε βαθιά στην ψυχή μου και δεν ξεχάστηκε ποτέ.

Σήμερα 50 χρόνια μετά, ποτέ δεν μπορώ να ξεχάσω εκείνα τα πρωινά πάνω στο Τρόοδος. Πάνω στο θείο βουνό των Κυπρίων. Εδώ είναι το Μέγα Μοναστήρι του Κύκκου. Το Μεγάλο Κρυφό Σχολείο της Μεγαλονήσου. Από εδώ ξεκίνησαν όλοι οι μεγάλοι πνευματικοί και εθνικοί ηγέτες του Κυπριακού Ελληνισμού, που στην πλειοψηφία τους ήταν κληρικοί. Εδώ μαθήτευσε ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός, που το 1821 κήρυξε την εξέγερση των Κυπρίων κατά των Τούρκων. Εδώ ήταν τρώφιμος και μοναχός ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Εδώ σφυρηλάτησε το χαρακτήρα του και εδώ διδάχτηκε ότι η Ιστορία δεν κινείται πάντα με τη λογική του ισοζυγίου των δυνάμεων, αλλά πολλές φορές το ψυχικό σθένος των λίγων νικάει τους πολλούς. Και τότε ολόκληρες σάπιες αυτοκρατορίες διαλύονται. Εδώ πάνω στο Τρόοδος έγιναν οι περισσότερες μάχες του Μεγάλου Αρχηγού εναντίον των αποικιοκρατών Άγγλων. Εδώ ο Στρατηγός Γεώργιος Γρίβας-Διγενής με τα παλικάρια του επινόησε και εφάρμοσε σχέδια εκπληκτικής στρατηγικής και έγραψε χρυσές σελίδες ηρωισμού. Εδώ πάνω τα ωραία και γενναία Κυπριωτόπουλα ένωσαν το συναίσθημα της εξίσωσης με τις μεγάλες ώρες της ιστορίας του Γένους μας. Και ανέβηκαν στην αγχόνη με το χαμόγελο στα χείλη και μπήκαν στην αθανασία και την αιωνιότητα από την πόρτα, που μπαίνουν οι ολόρθοι άνθρωποι!

Η περιπολία στις Αποθήκες

Κάναμε με το λοχία και τα άλλα παιδιά το πρόγραμμα της ημέρας και ξεκινήσαμε την υπηρεσία μας την ίδια μέρα. Άφησα δυο στρατιώτες στο δρόμο της ανατολικής πλευράς και οι άλλοι κατευθυνθήκαμε για να συναντήσουμε τους άλλους στρατιώτες από τη δυτική πλευρά. Ο ήλιος άρχισε να ανεβαίνει και να κάνει το αιώνιο ταξίδι του. Είναι χαρωπός και ζεστός. Ο ουρανός είναι καταγάλανος και ο ορίζοντας γύρω από το χιονισμένο βουνό ολοκάθαρος. Η θερμοκρασία, όμως, του βουνού μας αναγκάζει να τρέχουμε δεξιά και αριστερά για να ζεσταθούμε. Ένας στρατιώτης που ξέρει από τη ζωή στο βουνό λέει ότι η θερμοκρασία θα ανεβεί και το μεσημέρι θα έχουμε ευχάριστη ατμόσφαιρα. Σε μια δυο μέρες, αν ο καιρός είναι έτσι, θα λιώσουν τα χιόνια και θα αντικρίσουμε το βουνό σ' όλο το μεγαλείο του. Και πράγματι έτσι έγινε.

Περπατήσαμε σιγά - σιγά πάνω στις ροδιές του αυτοκινήτου παρατηρώντας τις αποθήκες, όπου τις συναντούσαμε. Σταματούσαμε και κοιτάζαμε γύρω τη φύση και το βουνό, που απλωνόταν μπροστά μας. Σε κάποια απόσταση συναντήσαμε τους άλλους δυο στρατιώτες με το λοχία, που είχαν ξεκινήσει από την άλλη πλευρά. Τους γυρίσαμε και αυτούς προς τη βάση τους και τραβήξαμε όλοι για το φυλάκιο της δυτικής πλευράς.

Όταν φτάσαμε στο φυλάκιο τα ρολόγια μας έδειχναν 10 το πρωί. Καθίσαμε στο μικρό φυλάκιο, οκτώ άνθρωποι, για να πάρουμε μια ανάσα και να πιούμε τον πρωινό καφέ, που ετοίμασε ένας από τους στρατιώτες. Τα παιδιά για δεύτερη φορά με άφηναν κατάπληκτο με τη νοικοκυροσύνη τους. Είχαν μαζί τους όλα τα σύνεργα για να ετοιμάζουν έναν καφέ ή ένα τσάι ή κάτι άλλο. Δεν πίστευα τα μάτια μου. Πήρα τον καφέ σ' ένα φλιτζάνι, πολυτελείας θα το έλεγα. Ήταν από τα είδη, που αγόραζαν οι στρατιώτες, για να τα πάνε στα σπίτια τους, όταν θα έφευγαν για την Ελλάδα. Οι στρατιώτες στην Κύπρο έπαιρναν κάποια λεφτά, πολύ περισσότερα από τους συναδέλφους τους, που υπηρετούσαν στην Ελλάδα. Και επειδή δεν είχαν πολλά έξοδα εξαιτίας της ειδικής αποστολής και του περιορισμού μας, είχαν τη δυνατότητα να αγοράζουν κάποια πράγματα για δώρα στους δικούς τους. Μια άλλη εμπειρία έμπαινε μέσα μου. Να πίνεις τον καφέ πάνω στο βουνό μέσα σ' ένα στρατιωτικό φυλάκιο με επτά γενναία παλικάρια, που ήρθαν από τη Μητέρα Ελλάδα να φυλάξουν Θερμοπύλες!

Είπαμε πολλά και συζητήσαμε για τις οικογένειές μας, τους δικούς μας, τα χωριά και τις ασχολίες των κατοίκων. Ο λοχίας εργαζόταν στη Γερμανία και ήρθε στην Ελλάδα να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία και βρέθηκε στην Κύπρο. Δυο άλλοι στρατιώτες αποκάλυψαν το δεσμό, που είχαν με δυο κοπέλες στο χωριό τους, που τους έγραφαν συχνά από την Ελλάδα και περίμεναν τότε θα απολυθούν και θα επιστρέψουν στην πατρίδα. Οι τελευταίοι με συγκίνησαν ιδιαίτερα, επειδή στην ίδια κατάσταση βρισκόμουν και εγώ.

Μετά από μια ώρα περίπου ο λοχίας έριξε την ιδέα να επισκεφτούμε το Νοσοκομείο, που βρισκόταν πολύ κοντά μας πάνω στον κεντρικό δρόμο προς την Κυπερούντα, ένα μεγάλο χωριό του βουνού. Αμέσως τους είπα μήπως αυτό ήταν έξω από τα καθήκοντά μας και δεν θα έπρεπε να το κάνουμε. Ο Λοχαγός δεν μου είχε μιλήσει καθόλου για το Νοσοκομείο, ούτε και για την

ύπαρξή του, που αγνοούσα παντελώς. Ο λοχίας, όμως, που ήξερε από προηγούμενες παραμονές του στο βουνό, είπε ότι το Νοσοκομείο κατά διαταγή της Μεραρχίας μπορούμε να το επισκεπτόμαστε δυο φορές την εβδομάδα, Τετάρτη και Σάββατο, και να παίρνουμε το μπάνιο μας. Οι γιατροί, οι νοσηλεύτες, οι νοσηλεύτριες και οι άνθρωποι του Νοσοκομείου μας εξυπηρετούν και πολλές φορές κάθονται μαζί μας, μας κερνούν καφέδες ή τσάι και συζητούν ευχάριστα μαζί μας. Ήταν το τρίτο ξάφνιασμα που δεχόμουν από τους στρατιώτες μου!

Αμέσως από το τηλέφωνο του φυλακίου πήρα τηλέφωνο στο Λόχο μας στη Γαλάτα για να επαληθεύσω του λόγου το ασφαλές του λοχία μου. Ήταν Κυριακή και σίγουρα ο Λοχαγός δεν βρισκόταν στο Λόχο, αλλά κάποιος θα με διαφώτιζε. Ο συνάδελφος Βασίλης Καραβασίλης, που ήταν αξιωματικός υπηρεσίας, από την άλλη μεριά του σύρματος επιβεβαίωσε τα λεγόμενα του λοχία και αμέσως σηκώθηκα προτείνοντας να πάμε στο Νοσοκομείο. Λόγω του επεισήμενου της ημέρας, ήταν Κυριακή, το Νοσοκομείο είχε επισκεπτήριο και έτσι θα βλέπαμε και αρκετό κόσμο από τα γύρω χωριά και τις μακρινότερες πόλεις. Τότε οι στρατιώτες ντύθηκαν καλύτερα, περιποιήθηκαν τα καπέλα και τις φόρμες τους και ξεκινήσαμε.

Η επίσκεψη στο Νοσοκομείο

Ξεκινήσαμε γύρω στις 11 η ώρα από το δυτικό φυλάκιο για το Νοσοκομείο, που απείχε ενάμισι χιλιόμετρο περίπου από την τελευταία αποθήκη και το φυλάκιο. Είμαστε έξι άτομα, τέσσερις στρατιώτες, ένας υπαξιωματικός και ένας αξιωματικός. Περπατούμε γύρω στο ένα χιλιόμετρο πάνω σ' ένα δρόμο κακοφτιαγμένο και σε κάποια σημεία οι ροδιές του στρατιωτικού αυτοκινήτου είναι βαθιά χαραγμένες μέσα στις λάσπες. Βαδίζουμε προσεκτικά από τις άκρες του δρόμου, όπου δεν υπάρχουν νερά και λάσπες. Ξαφνικά στο γύρισμα του δρόμου συναντούμε τον κεντρικό δρόμο, που έρχεται από την Κυπερούντα και οδηγεί προς την Κακοπετριά, και είναι ασφαλτοστρωμένος. Σταματούμε, παίρνουμε μια ανάσα, σκουπίζουμε τις αρβύλες μας από τις λάσπες του δρόμου και στρίβοντας αριστερά κατεθυνόμαστε ολοταχώς προς το Νοσοκομείο.

Δεν περπατήσαμε περισσότερο από τριακόσια μέτρα και στα αριστερά μας βλέπουμε ένα καλοφτιαγμένο διώροφο κτίριο με μια ωραία είσοδο. Ο λοχίας και οι στρατιώτες μου λένε ότι αυτό είναι το Νοσοκομείο, όπου γίνεται αποθεραπεία ασθενών με χρόνιες παθήσεις και ιδιαίτερα αποθεραπεία ασθενών με χρόνια αναπνευστικά προβλήματα. Ότι είχε επιλεγεί η περιοχή για δυο λόγους: ο ένας ήταν το υγιεινό κλίμα και ο άλλος επειδή γειτνίαζε με τα αμιαντωρυχεία του Τρόοδους. Το λένε και Σανατόριο, επειδή παλιότερα νοσηλεύονταν όσοι ταλαιπωρούνταν από τη φρικτή μάλιστα της φυματίωσης. Ο λοχίας ήξερε αρκετά από την ιστορία του Νοσοκομείου, που τα είχε ακούσει από τους γιατρούς και νοσηλευτές του Νοσοκομείου. Ότι το κτίριο είχε κτιστεί στα 1939, πριν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ότι ανήκει στο χωριό Κυπερούντα πάνω στο Τρόοδος στην περιοχή του Καρβουνά. Ότι ήταν αρκετά μεγάλο (διέθετε περίπου 50 κλίνες) και ότι οι Άγγλοι για δικούς τους λόγους

φρόντιζαν την υγεία των Κυπρίων. Περιπαιχτικά λέει ότι οι αποικιοκράτες ήθελαν τους Κυπρίους να είναι καλά στην υγεία τους και εύρωστοι για να μπορούν να αποδίδουν περισσότερο.

Το Νοσοκομείο έχει ένα μικρό προαύλιο περιφραγμένο στην μπροστινή του πλευρά, που οδηγεί σε μια πλατειά κλίμακα με πέντε έξι σκαλοπάτια. Μπροστά από το καλοφτιαγμένο κτίριο υπάρχει μια άνετη τετράγωνη βεράντα, που είναι σκεπασμένη με πλάκα μπετόν και στηρίζεται σε δυο κολόνες. Στο πίσω μέρος του κτιρίου υπάρχει άνετη αυλή, γεμάτη από πεύκα και άλλα δέντρα, όπου οι ασθενείς μπορούν να απολαμβάνουν τον καθαρό αέρα του βουνού. Είναι κτισμένο σε πολύ καλή τοποθεσία για ένα τέτοιο ίδρυμα. Τέτοια θεραπευτήρια πάντα κτίζονται σε τόπους υγιεινούς στα ψηλά βουνά και οι χώροι τους πρέπει να είναι ευάεροι και ευήλιοι. Η θεραπεία δε των ασθενών εξαρτάται πάντοτε από την υγιεινή διαίτα και το καλό κλίμα.

Εικ. 23: Το νοσοκομείο της Κυπερούντας.

Μπήκαμε μέσα για να παρατηρήσω τους χώρους και τις εγκαταστάσεις του. Ιδιαίτερα από περιέργεια ήθελα να επισκεφτώ τις τουαλέτες του, τα εστιατόρια, τα μαγειρεία και τα λουτρά, επειδή οι χώροι αυτοί είναι τα ευαίσθητα σημεία, που από την καθαριότητά τους εξαρτάται ο βαθμός ποιότητας του θεραπευτηρίου. Ήταν πράγματι σε πολύ καλή κατάσταση και έμεινα ενθουσιασμένος, καθώς έκανα τη σύγκριση με τα δικά μας Νοσοκομεία και τις δικές μας κλινικές. Συναντήσαμε κάποιες νοσηλεύτριες, που μας καλωσόρισαν, μόλις μας είδαν να περιεργαζόμαστε τους χώρους. Γνώριζαν εξ άλλου τους στρατιώτες από τις συχνές επισκέψεις τους όχι μόνο στο Νοσοκομείο, αλλά και στους γύρω χώρους. Κάποια από τις προϊσταμένες μας προσκάλεσε στο σαλόνι του Νοσοκομείου να καθίσουμε και να πάρουμε ένα τσάι. Την ευχαριστήσαμε για την ευγενική της πρόταση και της είπαμε ότι θα ερχόμασταν την ερχόμενη Τετάρτη για να πάρουμε το μπάνιο μας και θα είχαμε την ευκαιρία να δούμε τους γιατρούς και το άλλο προσωπικό.

Εξάλλου ήταν και ημέρα επισκεπτηρίου και οι νοσηλεύτριες ήταν απασχολημένες για να εξυπηρετήσουν τους συγγενείς των ασθενών. Γι' αυτό έξω από το κτίριο είδαμε αρκετά αυτοκίνητα επισκεπτών σταθμευμένα πάνω στο δρόμο. Το απόγευμα, μου λέει ο λοχίας, ότι ο χώρος θα γεμίσει από αυτοκίνητα.

Πήραμε μια καλή εμπειρία από την πρώτη επίσκεψη στο Νοσοκομείο και περίμενα να έρθει η Τετάρτη για να το επισκεφτούμε και πάλι και να πάρουμε το μπάνιο μας. Γυρίσαμε στους χώρους των αποθηκών και συνεχίσαμε το πρόγραμμα και τον τρόπο ζωής μας σύμφωνα με τις διαταγές και τις οδηγίες του Λοχαγού μας.

Επίσκεψη στο χωριό Σπήλια

Έτσι πέρασε η Κυριακή της Τυροφάγου πάνω στο βουνό. Το απόγευμα της άλλης μέρας, που ήταν Καθαρά Δευτέρα, 13 Μαρτίου 1967, αποφασίσαμε να κατεβούμε στο χωριό, τα Σπήλια, που απέιχε από το ανατολικό φυλάκιο περίπου ένα χιλιόμετρο. Ο λοχίας ήξερε από τις προηγούμενες επισκέψεις του καλά το δρομολόγιο και τα καφενεία του χωριού, όπου μπορούσαμε να πάρουμε τον καφέ μας ή κάτι άλλο. Στη φύλαξη των αποθηκών αφήσαμε μόνο δυο στρατιώτες, έναν στη δυτική πλευρά και έναν άλλο στην ανατολική. Οι άλλοι οκτώ πήραμε τον κατήφορο και κατεβήκαμε σχετικά γρήγορα στο χωριό, που έχει περίπου 450 κατοίκους, διάφορα καταστήματα και τρία τέσσερα καφενεία. Κατευθυνθήκαμε στο καφενείο του χωριού, όπου σύχναζαν οι στρατιώτες, οι φύλακες των αποθηκών.

Καθίσαμε στα άνετα καθίσματα του καφενείου και αμέσως ένας μεσόκοπος άνδρας, γύρω στα 45, ήρθε κοντά μας, μας καλωσόρισε και μας ρώτησε ευγενικά τι θα πάρουμε. Δώσαμε τις παραγγελίες μας και περιμέναμε να μας φέρει τους καφέδες και τα ποτά, που παραγγείλλαμε. Τα μάτια όλων μας περιεργάζονταν το κατάστημα και τις φωτογραφίες στους τοίχους του. Με τον ερχομό του μας καλωσόρισε για δεύτερη φορά στο χωριό, αφού κατάλαβε ότι είμαστε οι νέοι, που είχαμε έρθει στη φύλαξη των αποθηκών. Σχεδόν γνώριζε όλα τα παιδιά, που εναλλάσσονταν κάθε δέκα μέρες στη φρουρά του βουνού. Κάθισε δίπλα μας και έπιασε κουβέντα μαζί μας.

Τότε βρήκα την ευκαιρία να τον ρωτήσω, αν ξέρει να μας πει κάτι για το χωριό του. Ιδιαίτερα από την εποχή του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. και τις μάχες, που έγιναν εδώ γύρω στο χωριό του. Εκείνος άναψε και άστραψε από ενθουσιασμό. Ήταν σαν να ήταν προετοιμασμένος από μέρες για να μας διηγηθεί όχι μόνο ο,τιδήποτε ήξερε, αλλά και σε όσες μάχες πήρε μέρος ο ίδιος με τα παλικάρια του Αρχηγού. Ήταν έτοιμος να αρχίσει ο Αντρίκος, αυτό ήταν το όνομά του, όταν βλέπω απέναντί μου στον τοίχο μια μεγάλη φωτογραφία του Γρίβα με το χαρακτηριστικό του μπερέ. Του λέω, αν γνώριζε τον Αρχηγό και αν είχε ποτέ συνομιλήσει μαζί του. Συγκινήθηκε με τα λόγια μου αυτά και θαρρώ ότι ένιωσε περήφανος. Κούνησε το κεφάλι του και ξεροκατάπιε μια-δυο φορές, ώσπου να πάρει το λόγο και να μας διηγηθεί πράγματα και θαύματα, που όλοι μας τα ακούγαμε για πρώτη φορά.

«Ακούσατε», μας λέει, με τη χαρακτηριστική κυπριακή προφορά, «θα σας

είπω όλην την ιστορίαν και τους αγώνες της Ε.Ο.Κ.Α., αλλά χρειάζομαι πολλήν ώραν και δεν ηξεύρω, αν θα έχετε την υπομονήν να με ακούετε». Αμέσως του λέω ότι εμείς έχουμε χρόνο, αλλά δεν θέλουμε μονόλογους και παλιές ιστορίες. Θα συζητούμε, θα σε ρωτούμε και συ θα διηγείσαι ό,τι θυμάσαι. Ο Αντρίκος κατάλαβε τι ζητούσαμε και αμέσως πήρε μια καρέκλα και κάθισε δίπλα μας. Στο μεταξύ οι στρατιώτες έπιναν άλλος τον καφέ του και άλλος τη μπίρα του. Τον παρακολουθούμε με προσοχή και αντικρίζουμε το πρόσωπό του να έχει κοκκινίσει από τον ενθουσιασμό. Τα χείλη του άρχισαν να παίζουν και τα χέρια του άρχισαν να τρέμουν. Η καρέκλα δεν τον χωρούσε και συνεχώς στριφογύριζε το κορμί του. Έτρεμε ολόκληρος. Αμέσως καταλάβαμε ότι ο άνθρωπος είχε συγκινηθεί πάρα πολύ και έπρεπε να τον αφήσουμε για λίγο να ηρεμήσει.

Εικ. 24: Ο αρχηγός της Εθνικής Φρουράς στην Κύπρο Γεώργιος Γρίβας - Διγενής.

Αντρίκο, του λέω, μη ταραζέσαι, μη φοβάσαι και μη βιάζεσαι. Θα τα πούμε όλα με την ησυχία μας. Εμείς εδώ στις αποθήκες θα μείνουμε δέκα μέρες. Δε χρειάζεται να τα πεις όλα σε μια βραδιά. Κάθε απόγευμα θα ερχόμαστε εδώ, θα παίρνουμε το ποτό μας και συ θα διηγείσαι κάτι από το χωριό σου, κάτι από τη ζωή σου και τους αγώνες της εποχής της Ε.Ο.Κ.Α. Συνήλθε κάπως ο Αντρίκος από τη συγκίνηση και ρωτάει τι ακριβώς θέλουμε να διηγηθεί. Περιμένε, του λέω, θα πούμε πρώτα τον καφέ μας, θα ξεκουραστούμε λίγο και μετά θα αρχίσουμε. Πάρε και συ κάτι και να μας ευχηθείς καλή παραμονή στο βουνό και να περάσουμε καλά μέσα στο Τρόοδος με τα πουλιά και τα αγρίμια του δάσους.

Ο Αντρίκος άρχισε μόνος τη διήγησή του. «Θα σας είπω πρώτον για το χωρκόν μου και μετά πώς και από πόθεν εξεκίνησεν ο Αγώνας μας». Φαινόταν ότι ήξερε πολύ καλά την ιστορία το χωριού του και τα γεγονότα και μπορούσε να τα διηγείται ωραία. Δεν ήταν και πολύ μακρινά τα γεγονότα της Ε.Ο.Κ.Α., που θα διηγόταν. Από το 1955, που άρχισαν οι συγκρούσεις ως το 1959 που τελείωσαν, μόνο οκτώ χρόνια πέρασαν. Εμείς από την Ελλάδα δυσκολευόμα-

στην κάπως να καταλάβουμε κάποιες λέξεις του, που τις πρόφερε με την κυπριακή προφορά.

Το χωριό μου λέει ότι έχει μεγάλη ιστορία από τα παλιά χρόνια. Από τις πολλές κατακτήσεις του νησιού μας, πολλοί κάτοικοι των πεδινών περιοχών βρήκαν καταφύγιο εδώ πάνω και έστησαν τα σπίτια τους και έκτισαν εκκλησιές και μοναστήρια. Εδώ υπήρχε το μοναστήρι της Παναγίας της Χρυσοκουρδαλιώτισσας, που κάλυπτε τα 14 χωριά πάνω στο Τρόδος. Τα Σπήλια πήραν το όνομά τους από τους ρωμαϊκούς τάφους, που εμείς εδώ τους λέμε «σπήλιοι». Σήμερα στο χωριό κατοικούν περίπου 500 κάτοικοι και έχει Δημοτικό Σχολείο με 80 μαθητές. Οι πιο πολλοί άνδρες του χωριού απασχολούνται στα μεταλλεία του αμιάντου και του χρωμίου. Κάποιοι είναι ξυλοκόποι και ασχολούνται με την κοπή των πεύκων σύμφωνα με τις εντολές του Δασαρχείου. Οι γυναίκες εργάζονται στα λίγα κτήματά τους και στα σπίτια τους εκτρέφουν λίγες κατσίκες, χοίρους και πουλερικά.

Στη συνέχεια μας είπε για την πρώτη μεγάλη νύχτα της 1ης Απριλίου 1955, που άρχισε ο Μεγάλος Αγώνας. «Παιδιά, απόψε χτυπάμε». Αυτό ήταν το σύνθημα των παλικαριών, όταν άρχισαν τον αγώνα. Και χτύπησαν στη Λευκωσία το Ραδιοσταθμό, το κτίριο της Αρχιγραμματείας, το κτίριο του Υπουργείου Παιδείας και άλλα στρατιωτικά κτίρια. Στη Λάρνακα χτύπησαν το κτίριο της Αστυνομίας, το Διοικητήριο της πόλης, το Δικαστικό Μέγαρο και διάφορα σπίτια, όπου διέμεναν Άγγλοι και Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί. Στην Αμμόχωστο χτύπησαν το στρατιωτικό καταυλισμό των Άγγλων και τις αποθήκες του. Στη Λεμεσό χτύπησαν τον κεντρικό αστυνομικό σταθμό και το σταθμό του Αγίου Ιωάννη. Στην Επισκοπή χτύπησαν διάφορα δημόσια κτίρια και στη Δεκέλεια έγινε απόπειρα να πυρποληθεί η βενζιναποθήκη του ηλεκτρικού σταθμού.

Συνεχίζοντας είπε ότι την πρώτη νύχτα η Ε.Ο.Κ.Α. είχε και τον πρώτο νεκρό. Ο Μόδεστος Παντελή από το Λιοπέτρι έπαθε ηλεκτροπληξία τη στιγμή που προσπαθούσε να κόψει ηλεκτροφόρα καλώδια. Οι Άγγλοι στα Βαρώσια της Λευκωσίας έψαξαν να βρουν και να συλλάβουν το Γρηγόρη Αυξεντίου, που ήταν επικεφαλής των ομάδων κρούσης. Σε άλλες πόλεις έγιναν συλλήψεις πολλών ανδρών, που θεωρούνταν ύποπτοι και επικίνδυνοι για την ασφάλεια.

Ο Αντρίκος είχε πάρει φόρα και δεν εννοούσε να σταματήσει. Την ώρα αυτή μπαίνει στο καφενείο ένας άλλος Κύπριος συγχωριανός του και, καθώς μας αντικρίζει, μας χαιρετάει χαμογελαστά και μας καλωσορίζει. Καταλαβαίνει ότι είμαστε οι καινούργιοι στη φρουρά των αποθηκών και μας εύχεται καλή παραμονή στο «χωρκόν» τους. Κάθεται δίπλα μας και του προτείνω να πάρει κάτι και να το πει στην υγεία μας. Γελάει με την πρότασή μου και αντιπροτείνει ότι αυτοί είναι οικοδεσπότες και αυτοί κερνούν τους ξένους. Ο Αντρίκος πήρε μια ανάσα και ήταν έτοιμος να συνεχίσει, αλλά με τον ερχομό του συγχωριανού του, έβαλε και αυτόν στη συζήτηση, καθώς και εκείνος ήταν από τα ενεργά μέλη στο Αγώνα και βοήθησαν τον Αρχηγό στις μάχες στο χωριό τους.

Οι Άγγλοι, συνεχίζει ο Αντρίκος, αντέδρασαν αμέσως και εξέδωσαν ειδικό νόμο, βάσει του οποίου μπορούσαν να συλλαμβάνουν όποιους θεωρούσαν ύποπτους και να τους κρατούν στις φυλακές χωρίς δίκη. Έτσι στις φυλακές βρέθηκαν χιλιάδες Κύπριοι πολίτες, που έμειναν στα κρατητήρια πολλές μέρες, ακόμη και χρόνια. Αρκετές φορές οι πολιτικοί κρατούμενοι εξεγείρον-

ταν και μερικές φορές με τη βοήθεια των συναγωνιστών τους δραπέτευαν. Τα φρούρια της Κερύνειας, της Αμμοχώστου και άλλα έγιναν μόνιμες κατοικίες πολλών παλικαριών και για πολύ καιρό. Το πρώτο καλοκαίρι της εξέγερσης οι Άγγλοι βρήκαν κατάλληλη τη στιγμή να εμπλέξουν τους Τουρκοκύπριους στη διαμάχη τους με μας τους Ελληνοκύπριους. Τους χρησιμοποίησαν σαν παράγοντα αναχαίτισης του απελευθερωτικού μας κινήματος και αυτό είχε σα συνέπεια να υποφέρουμε μέχρι σήμερα. Εμείς βέβαια τότε αντιδράσαμε με προκήρυξη, που συνέταξε ο Αρχηγός μας, ότι οι Ελληνοκύπριοι αγωνίζονται για την κοινή ελευθερία όλων των Κυπρίων.

Εδώ κάπου τον σταμάτησα για να μας πει κάτι και ο άλλος συγχωριανός του, ο Γιαννάκης. Τον παρακάλεσα να μας πει κάτι για τις μάχες που έγιναν εδώ στο χωριό τους, τότε που κινδύνευε να συλληφθεί ο Αρχηγός. Εκείνος απάντησε ότι δεν μπορεί να τα διηγηθεί καλά, επειδή δεν τα θυμάται τα γεγονότα με τη σειρά και αντιπρότεινε να τα διηγηθεί ο Αντρίκος, που έχει δυνατή μνήμη και έχει το χάρισμα να τα λέει καλύτερα, αλλά επειδή και ο ίδιος ήταν τότε μαζί με τον αρχηγό και τα άλλα παλικάρια.

Μας είπαν πολλά, απάντησαν σε πολλές ερωτήσεις μας και πίνοντας τους καφέδες και διάφορα άλλα ποτά μας πήρε το βράδυ. Το σκοτάδι άρχισε να απλώνεται σ' όλο το χωριό και έπρεπε να αναχωρήσουμε για τα φυλάκια. Είχαμε δρόμο και μάλιστα οι τέσσερις στρατιώτες έπρεπε να πάνε στο δυτικό φυλάκιο, όπου ήταν η βάση τους. Και ο δρόμος δεν ήταν εύκολος. Άρχισα να ανησυχώ, όταν έριξα τη ματιά μου έξω από το παράθυρο και αντίκρισα βαθύ σκοτάδι.

Πρέπει να αναχωρήσουμε αμέσως, λέω στους στρατιώτες μου. Η ώρα πέρασε χωρίς να το καταλάβουμε. Και δεν έχουμε ακούσει σχεδόν τίποτε από τα κατορθώματα του Αρχηγού και των παλικαριών του πάνω στο βουνό. Στην επόμενη κάθοδό μας στο χωριό θα έχουμε την ευκαιρία να πούμε τα υπόλοιπα. Σηκώθηκα από τη θέση μου και ζήτησα από τον Αντρίκο να μας φέρει το λογαριασμό. Με μια φωνή και οι δυο Σπηλιώτες απάντησαν ότι όλα τα ποτά και οι καφέδες ήταν κερασμένα από τους ίδιους για το καλωσόρισμα στο «χωρ-κόν» τους.

Τους ευχαριστήσαμε με όλη μας την καρδιά, τους χαιρετίσαμε και ξεκινήσαμε για το βουνό. Ο λοχίας ξέρει καλά το δρομολόγιο. Μέσα από κάποια στενά του χωριού μας οδηγεί στην έξοδο και παίρνουμε την ανηφόρα για να βγούμε πάνω στο ξέφωτο του βουνού. Ο δρόμος είναι ολισθηρός και κάπου έχει και μεγάλες λακκούβες με νερά. Ακολουθούμε τις ροδιές του αυτοκινήτου, αλλά καμιά φορά τσαλαβουτούμε και στα νερά.

Σε ένα τέταρτο της ώρας φτάνουμε στο ανατολικό φυλάκιο. Απόλυτη ηρεμία πάνω στο βουνό. Ο ουρανός λαμπυρίζει. Είναι γεμάτος αστέρια. Ο ορίζοντας γύρω-γύρω είναι καθαρός και προμηνύει ότι η αυριανή μέρα θα είναι γεμάτη ανοιξιάτικο ήλιο. Τα χιόνια λάμπουν στο λιγοστό φως των αστεριών και τα μεγάλα πεύκα με το χαμηλό αεράκι του βουνού κάνουν ένα σιγανό θρόισμα και κάπου-κάπου ρίχνουν τα κρύσταλλά τους κάνοντας θόρυβο στην απέραντη σιγαλιά. Καμιά φορά κάνουν δυνατό θόρυβο και τρομάζουν τους φύλακες, που περιφέρονται πάνω στο δρόμο δίπλα από τις μπάρες.

Αποδέσμευσα τους τρεις στρατιώτες και το λοχία της δυτικής πλευράς και τους συνέστησα να προσέχουν στη διαδρομή μέχρι το φυλάκιο τους. Μας κα-

ληνυχτίζουν και αναχωρούν με συνοδό τα φωτεινά αστέρια του ουρανού.

Εμείς κατευθυνθήκαμε προς το φυλάκιο και καθίσαμε μέσα σ' ένα περιβάλλον ζεστό και πολύ φιλικό για να κάνουμε τον απολογισμό. Οι στρατιώτες άρχισαν να διηγούνται στο φύλακα, που είχε παραμείνει φρουρός, τα όσα άκουσαν για τον Κυπριακό Αγώνα και πόσες μπύρες και ουίσκι ήπιαν. Ήταν χαρούμενοι και λίγο ζαλισμένοι. Κάποιοι είχαν κέφι για συζήτηση και δεν τους έπαιρνε ο ύπνος. Ήθελαν να κατεβαίνουμε καθημερινά στο χωριό και η συζήτηση αυτή με τον καφετζή και τους άλλους κατοίκους του χωριού να συνεχίζεται για να μαθαίνουν τα κατορθώματα των παλικαριών του Γρίβα, αλλά και να πίνουν και κανένα ποτό. Τους είπα ότι τώρα είναι ώρα για ύπνο και αύριο μια καινούργια μέρα ξημερώνει. Αύριο όλα αυτά θα τα συζητήσουμε και θα βγάλουμε και τα απαραίτητα συμπεράσματα. Τους άφησα και τράβηξα στο διπλανό δωμάτιο για να κοιμηθώ. Οι συζητήσεις τους, όμως, για το ευχάριστο απόγευμα και η καλή και φιλική συντροφιά με τους δυο Σπηλιώτες δεν επέτρεπαν να κλείσω τα μάτια μου. Κάποιος τους έλεγε και τους ξανάλεγε να σιωπήσουν, αλλά εκείνοι εξαιτίας της κρασokatάνυξης δεν εννοούσαν να σταματήσουν. Κάποια στιγμή, όμως, μουρμουρίζοντας σιγά - σιγά σταμάτησαν και ο Μορφέας τους πήρε στις αγκάλες του χωρίς να το καταλάβουν.

Στο Νοσοκομείο για δεύτερη φορά

Την Τετάρτη, 15 Μαρτίου του 1967, το απόγευμα ξεκινήσαμε από το δυτικό φυλάκιο έξι στρατιώτες, ο λοχίας και εγώ για να πάμε στο Νοσοκομείο. Ήταν η δεύτερη επίσκεψη στο Νοσοκομείο και η πρώτη φορά που θα παίρναμε το μπάνιο μας στα λουτρά του. Πήραμε μαζί μας τα απαραίτητα για το μπάνιο, (σαμπουάν, χτένες, ξυριστικά, καθαρά εσώρουχα), και ξεκινήσαμε για να βγούμε στον ασφαλτοστρωμένο δρόμο. Σ' ένα τέταρτο της ώρας ήμασταν στον καθαρό δρόμο. Προχωρήσαμε και σε λίγο πλησιάσαμε το Νοσοκομείο. Ο λοχίας που ήξερε τη διαδικασία τράβηξε μπροστά και μίλησε σε κάποια νοσηλεύτρια για το ποιοι είμαστε και ποιος ήταν ο σκοπός της επίσκεψης. Εκείνη πολύ πρόθυμα μας οδήγησε στο γραφείο της προϊσταμένης, η οποία μας υποδέχτηκε με πολλή ευγένεια. Αμέσως πρότεινε να μας προσφέρει κάτι, ώσπου να ετοιμαστούν οι αγγλικού τύπου θερμοσίφωνες. Οι στρατιώτες προθυμοποιήθηκαν να τους ετοιμάσουν οι ίδιοι, καθώς γνώριζαν από τις προηγούμενες επισκέψεις. Ο λοχίας και εγώ καθίσαμε στο γραφείο της προϊσταμένης και γρήγορα μια αδελφή μας έφερε ένα μοσχομυρισμένο τσάι του βουνού.

Ήπιαμε το τσάι με την ηρεμία μας κουβεντιάζοντας με τη μεσόκοπη προϊσταμένη την ιστορία του Νοσοκομείου. Μας είπε πολλά. Για το προσωπικό, τους γιατρούς, τις νοσηλεύτριες και τα οικονομικά του Νοσοκομείου. Ιδιαίτερα τόνισε πολύ έντονα το σκοπό και το χρόνο της ίδρυσης του Νοσοκομείου (1939) και δεν ήταν άλλος από τη μάστιγα της φυματίωσης, που έδερνε πολλά μήκη και πλάτη της γης, όπως και όλη την Κύπρο. Μας ρώτησε για τον τόπο καταγωγής μας και εξέφρασε την επιθυμία να επισκεφτεί κάποτε την Ελλάδα, την οποία γνώριζε μόνο από τα βιβλία και από τους δασκάλους της στα σχολεία. Μας έκανε εντύπωση η ευγένεια, η καλοσύνη και η χαρούμενη διάθεσή

της. Τότε κατάλαβα ότι οι άνθρωποι εδώ στο ωραίο νησί, όπως τα σπίτια, οι δρόμοι, η φύση, έχουν πάνω τους χυμένη μια ευγένεια και μια αρχοντιά, που σε σκλαβώνει.

Σε λίγο επέστρεψαν οι στρατιώτες στο γραφείο και μας ειδοποίησαν ότι το νερό είχε ζεσταθεί στους θερμοσίφωνες και μπορούσαμε συγχρόνως όλοι να κάνουμε το μπάνιο μας, αφού ήταν δέκα οι θερμοσίφωνες σε ξεχωριστά δωματιάκια. Η περιέργεια μου ήταν να δω τι θερμοσίφωνες ήταν αυτοί. Μπαίνοντας στους χώρους του μπάνιου παρατήρησα ομολογουμένως όλα τα συστήματα στους θερμοσίφωνες και τη λειτουργία τους. Ήταν κυλινδρικά μεταλλικά βαρελάκια αρκετά ψηλά γεμάτα νερό και από κάτω άναβαν φωτιά με ξύλα. Το νερό ζεσταινόταν και με διάφορες σωληνώσεις ανακατεύονταν με κρύο νερό. Ήταν μια καλή εμπειρία, που ποτέ δεν είχα συναντήσει στην Ελλάδα. Τρία χρόνια αργότερα στα 1970 τους θερμοσίφωνες αυτούς τους αντίκρισα στη σκίτη των Παχωμαίων πάνω στις Καρυές του Αγίου Όρους.

Πήραμε το μπάνιο μας και αναζωογονημένοι ευχαριστήσαμε και αποχαιρετήσαμε την προϊσταμένη, τις νοσηλεύτριες και το άλλο προσωπικό, που μας εξυπηρέτησαν. Βγαίνοντας έξω αντικρίσαμε τους ξωμάχους χωρικούς, που γύριζαν από τα κτήματά τους. Ο ήλιος πήγαινε να βασιλέψει και ήταν η ώρα της επιστροφής. Θυμήθηκα τα λόγια του ποιητή μας Κώστα Κρυστάλλη:

«Καλότυχτοι μου χωριανοί ζηλεύω τη ζωή σας,
την απλοϊκή σας τη ζωή πόχει περίσσιες χάρες
μα πιο πολύ το μαγικό ζηλεύω γυρισμό σας
όντας η μέρα σώνεται και βασιλεύει ο ήλιος».

Εικ. 25: Κύπριος αγρότης, επιστρέφοντας στο σπίτι μετά την ολοήμερη εργασία του.

Πράγματι οι γεωργοί, ύστερα από μια κουραστική μέρα στα κτήματα, επέστρεψαν στα σπίτια τους πάνω στα πανύψηλα και γεροδεμένα γαϊδούρια φορτωμένα με εργαλεία και δυο άτομα πάνω στο σαμάρι. Μπροστά ο άνδρας σαν οδηγός και πίσω η γυναίκα. Και αυτή ήταν μια καινούργια εμπειρία. Κάτι τέτοιο δεν είδα πουθενά στην Ελλάδα. Τα γαϊδούρια στην Ελλάδα είναι μικρόσωμα και δεν αντέχουν το φορτίο, που αντικρίσαμε στα γαϊδούρια της Κύπρου. Τότε θυμήθηκα και τις φράσεις των παλιών παππούδων μας, που

αποκαλούσαν «κυπριώτικα γαϊδούρια», όσους, συνήθως νέους, έβλεπαν να προβαίνουν σε άσεμνες και αχαρακτήριστες πράξεις. Το θέαμα με τους Κύπριους χωρικούς και τα γαϊδούρια τους στη σειρά ήταν θαυμάσιο. Στάθηκα στην άκρη του δρόμου με τους στρατιώτες μου και απολάμβανα την ειδυλ-
λιακή εικόνα.

Κάποτε μαζευτήκαμε όλοι και γελώντας για τις ευχάριστες εικόνες, που αντικρίσαμε με τα κυπριώτικα γαϊδούρια, πήραμε την κατηφόρα και γρήγορα πιάσαμε το δρόμο προς τα φυλάκια. Πρώτα στο δυτικό και μετά από λίγο και στο ανατολικό. Τι ωραία μέρα ήταν και αυτή σήμερα. Πόσα ευχάριστα άκουσα, αλλά και πόσα ωραία έμαθα και αντίκρισα!

Και άλλη επίσκεψη στο χωριό

Την Πέμπτη, 16 Μαρτίου του 1967, ακολουθώντας το πρόγραμμα, που είχαμε κάνει από κοινού όλοι, ξεκινήσαμε για να κάνουμε μια άλλη επί-
σκεψη στο χωριό. Το απόγευμα με έναν ανοιξιάτικο ζεστό και χαρωπό ήλιο πήραμε την κατηφόρα για το χωριό. Ήμασταν πάλι οκτώ άνθρωποι, αλλά μαζί μας τώρα είναι οι άλλοι δυο στρατιώτες, που ήταν απόντες στην προηγούμενη επίσκεψη. Τη θέση των φρουρών πήραν δυο άλλοι στρατιώτες. Ο δρόμος αυτή τη φορά είναι πιο καθαρός από τις λάσπες και τα νερά. Ο ανοιξιάτικος ήλιος έχει κάνει το θαύμα του. Τα χιόνια έχουν λιώσει σχεδόν όλα και η φύση άρχισε να βρίσκει την εποχή της. Η θερμοκρασία άρχισε να ανεβαίνει και μόνο τα βράδια είναι κάπως παγερά. Τα μεγάλα πεύκα έχουν ξαλαφρώσει από τα χιόνια και τα κρύσταλλα. Τα κλαδιά τους τεντώνονται προς τον ουρανό και φαντάζουν μεγαλόπρεπα. Οι χαμηλοί θάμνοι ελευθερώνονται από τα χιόνια και με τη φυλλωσιά τους αλλάζουν τη μορφή του βουνού. Το τοπίο τώρα παίρνει την ανοιξιάτικη χροιά και τα αγριολούλουδα όπου νάναι θα κάνουν την εμφάνισή τους.

Φτάνουμε στο χωριό περνώντας δίπλα από το γήπεδο του χωριού. Κάποιοι παίζουν ποδόσφαιρο σ' ένα σχετικά καλό γυμναστήριο. Έχει ξύλινες εστίες και είναι καλοστρωμένο. Δεν χάνουμε την ευκαιρία. Μπαίνουμε στο γήπεδο και οι νεαροί Σπηλιώτες μας υποδέχονται με μεγάλη χαρά. Μας προτείνουν να παίξουμε μαζί τους μπαίνοντας στις δυο ομάδες. Ο λοχίας τους προτείνει να κάνουμε ξεχωριστές ομάδες. Μια οι Σπηλιώτες και η άλλη εμείς οι Ελλαδί-
τες. Ήμασταν, όμως, οκτώ και συμπληρώνουμε την ενδεκάδα με τρεις δικούς τους. Παίξαμε περίπου μισή ώρα, ώσπου ο ήλιος βασίλεψε και το σκοτάδι άρχισε να κάνει την εμφάνισή του. Το σκορ ήταν 3-1 υπέρ των ντόπιων, αλλά η δικαιολογία μας ήτανε ότι εμείς παίζαμε με τις αρβύλες και δεν μπορούσαμε να τους πιάσουμε στο τρέξιμο. Με τη λήξη του αγώνα τους ευχαριστήσαμε όλους και τους προτείναμε να έρθουν μαζί μας στο καφενείο του Αντρίκου για να τους κεράσουμε ένα ποτό και να γνωριστούμε καλύτερα.

Ξεκουραστήκαμε για λίγο και αμέσως κατευθυνθήκαμε στο γνωστό καφε-
νείο του χωριού, όπου ο Αντρίκος μας υποδέχεται με ανοιχτές τις αγκάλες του. Μέσα στο καφενείο υπάρχουν και άλλοι Σπηλιώτες, που παίζουν χαρτιά. Τους χαιρετούμε όλους με χειραψία και με χαρά και ευχαρίστηση ανταποδί-
δουν το καλωσόρισμα. Καθόμαστε σε μια γωνιά και παραγγέλλουμε καφέδες

και κάποια άλλα ποτά. Ο λοχίας επεμβαίνει και λέει στους στρατιώτες να είναι προσεκτικοί στα ποτά και να μην παραγγείλουν βαριά ποτά, όπως έκαναν κάποιοι την προηγούμενη φορά. Παρεμβαίνω και χαμογελαστά τους λέω να παραγγείλουν ό,τι θέλουν. Ο λοχίας, όμως, τους παρακολουθεί με αυστηρό βλέμμα. Και είχε δίκιο. Τα παιδιά είναι πάντα παιδιά. Και πολλές φορές ξεφεύγουν από το μέτρο. Κάποιος πρέπει να τους τραβάει το χαλινάρι.

Πήραμε τα ποτά μας και ο Αντρίκος ήρθε πάλι δίπλα μας, έτοιμος να συνεχίσει την κομμένη συζήτηση από εκεί που την άφησε πριν από τρεις μέρες. Όπως φάνηκε, τώρα ήταν περισσότερο προετοιμασμένος και καλύτερα «διαβασμένος» για τα γεγονότα, που θα διηγόταν. Χωρίς να του δώσω το λόγο, άρχισε την κουβέντα. Θα σας μιλήσω σήμερα «*δια την μάχην, που έγινε στο χωριόν μας εις τας 11 Δεκεμβρίου του 1955*». Αλλά θέλει πρώτα να κάνει αναφορά στα γεγονότα, που έγιναν στην Κωνσταντινούπολη το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου. Εκείνα τα θλιβερά γεγονότα ήταν οργανωμένα από τους Τούρκους με την υπογραφή των Άγγλων και αποτέλεσαν το έναυσμα για την εμπλοκή των Τουρκοκυπρίων στην εξέλιξη των εδώ γενομένων. Από την πλευρά των Άγγλων ακολούθησε κλιμάκωση της προσπάθειας χρησιμοποίησης του τουρκοκυπριακού στοιχείου στο νησί μας με την επιστράτευση πρακτόρων. Οι Εγγλέζοι τότε άρχισαν τη μίσθωση Τουρκοκυπρίων αστυνομικών και πολιτών, με αποκλειστικό σκοπό την αντιπαράταξη με τους αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. Στο μεταξύ άρχισε να οργιάζει και η ανθελληνική προπαγάνδα, έτσι ώστε να κλονίζει τις ως τότε φιλικές σχέσεις ανάμεσα σε Έλληνες και Τούρκους του νησιού.

Ακούγοντας όλα αυτά ξαφνιάστηκα για την εισαγωγή του. Αμέσως κατάλαβα ότι σήμερα ο Αντρίκος ήταν πολύ καλύτερα «διαβασμένος» από την προηγούμενη φορά. Του έδωσα συγχαρητήρια για την ωραία εισαγωγή, που έκανε, αλλά τον παρακάλεσα να μας διηγηθεί τι έγινε εδώ στο χωριό τους το Δεκέμβριο του 1955. Πήρε μια ανάσα πίνοντας το ποτό του και άρχισε να μονολογεί. Οι στρατιώτες και εγώ τον παρακολουθούμε με πολλή προσοχή. Η φωνή του αντιλαλεί στο καφενείο, ενώ κάπου-κάπου ακούγεται και καμιά κουβέντα από τους χαρτοπαίχτες.

Το εικοσιτετράωρο της 11ης προς τη 12η Δεκεμβρίου του 1955 έγινε η σπουδαιότερη και η κρισιμότερη μάχη της ιστορίας της Ε.Ο.Κ.Α., μας λέει. Αναπάντεχα το μουντό εκείνο πρωινό, οι αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. κινδυνέψαμε να χάσουμε τον Αρχηγό μας. Αν ο Θεός δεν έβαζε το χέρι του, ο Απελευθερωτικός μας Αγώνας θα τερματιζόταν με το θάνατο του Αρχηγού. Με την απώλεια του Αρχηγού όλα θα τελείωναν μέσα σ' εκείνες τις δραματικές σκηνές του κυνηγητού που ακλούθησε στην πυκνότερη ομίχλη, που σκέπαζε τις βουνοκορφές του Τροόδους. Οι Άγγλοι εκμεταλλεύτηκαν τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες του χειμώνα. Έβρεχε καταρρακτωδώς και στο βουνό απλωνόταν ομίχλη, που εκμηδένιζε την ορατότητα. Οι 700 στρατιώτες των αποικιοκρατών κατέλαβαν το χωριό μας και τα ξημερώματα της 11ης Δεκεμβρίου επέβαλαν κατ' οίκον περιορισμό. Κυνήγησαν μάλιστα έναν δικό μας, το Ρωμανό, που αποπειράθηκε να διαφύγει, αλλά πυροβολώντας τον τραυμάτισαν και τον συνέλαβαν.

Ο στρατός προωθήθηκε στη βουνοκορφή του βουνού, λίγο ψηλότερα από τις αποθήκες. Εκεί είχε μεταφέρει το στρατηγείο του ο Αρχηγός. Κοντά του

είχε το Γρηγόρη Αυξεντίου, το «Ρήγα», το Ρένο Κυριακίδη από την Κακοπετριά, τον Ευαγόρα Παπαχριστοφόρου και άλλα 15 παλικάρια. Ήταν θέλημα Θεού το ότι έγκαιρα αντιλήφθηκαν τους εχθρούς. Ο Αρχηγός αντέδρασε αμέσως με ψυχραιμία και ακρίβεια στο συντονισμό των ενεργειών. Ανέθεσε τότε στο Γρηγόρη Αυξεντίου μια ηγετική αποστολή αποφασιστικής σημασίας. Και είχε απόλυτο δίκαιο στην επιλογή του ο Διγενής. Εκείνη τη μέρα, είχε αρχίσει να παίρνει το απόγευμα, ο Γρηγόρης Αυξεντίου σήκωσε την Κύπρο στα χέρια του, υψώνοντάς την πάνω από την καταχνιά και έσωσε τον Αρχηγό και τον Αγώνα. Στις 3 το απόγευμα κροτάλιζε το αυτόματο του λεβέντη. Ένας πυροβολισμός στην αρχή, δυο-τρεις ριπές αμέσως μετά. Μια προς τα δεξιά και άλλη προς τα αριστερά. Το παλικάρι της Κύπρου άρχιζε το χορό, στο δικό του ρυθμό, το ρυθμό του όπλου του, γράφοντας με τις σφαίρες του ένα θαυμάσιο κόλπο στρατηγικής ευφυΐας.

Εικ. 26: Ο ήρωας Γρηγόρης Αυξεντίου.

Το σχέδιο του Αυξεντίου ήταν να επιφέρει σύγχυση στους Άγγλους. Καθώς υπήρχε πυκνή ομίχλη, κατέβηκε σιγά-σιγά από μια χαράδρα και βρέθηκε ανάμεσα στους Άγγλους, που είχαν ζώσει όλη την περιοχή από δυο μεριές. Αμέσως ρίχνει μια ριπή προς τη μια μεριά των Άγγλων και την ίδια στιγμή γυρίζει προς το άλλο αγγλικό στρατιωτικό τμήμα και ρίχνει και προς τα εκεί. Οι Εγγλέζοι στρατιώτες αμέσως άρχισαν να κτυπούν προς την κατεύθυνση απ' όπου δέχτηκαν τους πυροβολισμούς. Έτσι η μια ομάδα κτυπούσε την άλλη, χωρίς να γνωρίζουν ότι αλληλοπυροβολούνται. Η πυκνότερη ομίχλη είχε κάνει το θαύμα της και το σχέδιο του Αυξεντίου έβρισκε την καλύτερη εκτέλεσή του. Το παλικάρι βλέπει τους Βρετανούς να αυτοπυροβολούνται και αντιλαμβάνεται ότι ο Αρχηγός έχει τον καιρό να δραπετεύσει από το λημέρι του και να

τραβήξει προς τις ψηλότερες κορφές του βουνού. Αυτός ήταν ο απώτερος σκοπός του και γι' αυτό έβαλε τον εαυτό του σε τέτοιο κίνδυνο.

Μετά τη διαφυγή του Αρχηγού, κατόρθωσε και ο ίδιος να διαφύγει προς τα κάτω, την Κακοπετριά και από εκεί να ανεβεί στο βουνό, όπου είχε φτάσει ο Αρχηγός με τα άλλα παλικάρια του. Τον Ευαγόρα Παπαχριστοφόρου, τον Χαρίλαο Ξενοφώντος, τον Ρένο Κυριακίδη, το Λάμπρο Καυκαλίδη και καμιά δεκαριά άλλους. Οι απώλειες των Εγγλέζων ήταν δεκαπέντε νεκροί και τριάντα πέντε τραυματίες. Το σχέδιο του Γρηγόρη Αυξεντίου χαιρετίστηκε από όλους τους αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. και η θέση του κοντά στον Αρχηγό έπαιρνε μυθικές διαστάσεις. Όλοι άρχισαν να τον υπολογίζουν σαν υπαρχηγό και ακολουθούσαν πιστά τις οδηγίες του. Και είχαν απόλυτο δίκαιο.

Όταν σταμάτησε ο Αντρίκος τη διήγησή του, καταλάβαμε ότι είχε νυχτώσει και έπρεπε και πάλι να αναχωρήσουμε για το βουνό. Οι στρατιώτες πίνουν τα ποτά τους, αλλά τα μάτια και τ' αφτιά τους τα έχουν στραμμένα στον Αντρίκο, που ενθουσιασμένος από το κατόρθωμα του Αυξεντίου χαμογελάει και λέει ότι τέτοια παλικάρια βγάζει η Κύπρος. Τότε ένας στρατιώτης του λέει «*Εσύ, αγαπητέ Αντρίκο, τι έκανες εκείνη τη μέρα;*». Ο Αντρίκος ξαναπήρε το λόγο και πολύ συγκινημένος συνεχίζει «*Ήμouνα και εγώ εκεί μαζί με τα άλλα παλικάρια*». Όλοι τον κοιτάζουμε σαστισμένοι, ενώ τα μάτια του γέμισαν δάκρυα, και δεν μπορούσε να συνεχίσει. Τον αγκαλιάζω και συχαίροντας τον φιλώ στο μέτωπο. Είχαμε μπροστά μας έναν ήρωα, ένα παλικάρι του Διγενή, έναν λεβέντη που πάλεψε, πολέμησε και είδε ελεύθερη την πατρίδα του.

Μετά από λίγο ο Αντρίκος συνήλθε και λέει ότι ένα άλλο απόγευμα θα διηγηθεί το περιστατικό με τα τέσσερα παλικάρια, που σκοτώθηκαν εδώ παρακάτω, στο Κούρδαλι, και άλλες ιστορίες για άλλα παλικάρια, που πέθαναν στην αγχόνη ή πυροβολήθηκαν από τους Άγγλους. Όλοι τον κοιτάζαμε με θαυμασμό και δεν πιστεύαμε τα μάτια μας. Είχαμε μια σπάνια ευκαιρία να συναντήσουμε έναν ήρωα του Απελευθερωτικού Κυπριακού Αγώνα και να ακούσουμε από το στόμα του τα κατορθώματα των παλικαριών. Τελειώνοντας ζήτησα το λογαριασμό, ενώ ο Αντρίκος επέμεινε να μην πληρώσουμε. Στη δική μου επιμονή ο Αντρίκος ενέδωσε και δέχτηκε να πληρώσουμε κάτι. Όλοι, όμως, καταλάβαμε ότι ο λογαριασμός ήταν πιο μεγάλος, από ό,τι πληρώσαμε, αλλά ο ήρωας των Σπηλιών δεν ήθελε να μας κακοκαρδίσει στην επιμονή μας.

Τον ευχαριστήσαμε και καληνυχτώντας όλους τους καφενόβιους πήραμε την ανηφόρα. Στο δρόμο συζητώντας μίλησα στους στρατιώτες ότι η απόσταση μεταξύ του απλού ανθρώπου και ενός ήρωα είναι μικρή. Καμιά φορά πολύ μικρή! Ποιος θα μπορούσε να φανταστεί ότι ο Αντρίκος ήταν ένα από τα παλικάρια του Γρίβα; Ένας απλός άνθρωπος ήταν ο Αντρίκος, αλλά ακολουθώντας τ' άλλα παλικάρια με το Μεγάλο Αρχηγό έγινε ήρωας και μάλιστα στο χωριό του τον υπολόγιζαν όλοι. Ο Γιαννάκης, ο συγχωριανός του, στην πρώτη επίσκεψη μας το είπε απλά και ξεκάθαρα «*Ο Αντρίκος τα ξέρει καλύτερα, καθώς ήταν και εκείνος μαζί με τον Αρχηγό και τα άλλα παλικάρια*».

Ανεβήκαμε στο βουνό, όταν πια είχε νυχτώσει και μόνο τ' αστέρια αντικρίζαμε στον ουρανό. Περπατήσαμε πάνω στα παλιά χνάρια και τις ροδιές του αυτοκινήτου και γρήγορα φτάσαμε στο πρώτο φυλάκιο. Οι τρεις στρατιώτες με το λοχία από το άλλο φυλάκιο πήραν το δρόμο, που γνώριζαν πολύ καλά και τράβηξαν για τη βάση τους.

Ανάβαση στην κορυφή του βουνού

Την Παρασκευή, 17 Μαρτίου 1967, ο καιρός είναι καθαρά ανοιξιάτικος. Τα χιόνια έχουν λιώσει και το έδαφος του βουνού έχει αρχίσει να στεγνώνει από την υγρασία. Κάνοντας την πρωινή περιπολία, παρατηρήσαμε πλησιάζοντας τις αποθήκες ότι τα χαντάκια, που υπάρχουν γύρω τους, έχουν γεμίσει χώματα και μπάζα. Έχουμε την ευθύνη, αλλά και την υποχρέωση να τα καθαρίσουμε για να μη μπαίνουν μέσα νερά. Δεν έχουμε, όμως, μαζί μας τα απαραίτητα εργαλεία. Αποφασίσαμε να καθαρίσουμε τα χαντάκια από τα μπάζα σ' όλες τις αποθήκες το απόγευμα της ίδιας μέρας. Ο λοχίας τότε έριξε την ιδέα να ανεβούμε λίγο ψηλότερα στο βουνό για να το απολαύσουμε σ' όλο το μεγαλείο του, αλλά ίσως και να συναντήσουμε και κανένα λημέρι του Αρχηγού της Ε.Ο.Κ.Α. και καμιά κρυψώνα των παλικαριών του.

Ξεκινήσαμε όλοι με πολλή όρεξη και πολύ κέφι να ανηφορίζουμε μέσα από ένα στενό μονοπάτι στο δασωμένο βουνό. Τα πεύκα στέκονται όρθια σαν τον τσοπάνη μέσα στο κοπάδι. Οι πυκνοφυτεμένοι θάμνοι είναι το κοπάδι, που με πολλή δυσκολία μπορούμε να τους διασχίσουμε. Ο λοχίας τραβάει μπροστά, καθώς ξέρει το μονοπάτι και γνωρίζει καλά το βουνό. Το είχε περπατήσει αρκετές φορές, αλλά, όπως λέει, το περπάτησε σε περιόδους καλοκαιριού. Τώρα οι θάμνοι είναι ακόμη βρεγμένοι από τα χιόνια και το έδαφος ανάμεσά τους δεν έχει στεγνώσει καλά. Πολλές φορές γλιστρούμε και πέφτουμε μια από εδώ και μια από εκεί.

Μετά από καμιά ώρα και γύρω στις 11 το πρωί φτάσαμε σ' ένα ξέφωτο πάνω στο βουνό και καθίσαμε να πάρουμε μια αναπνοή. Το θέαμα είναι συναρπαστικό. Ο ανοιξιάτικος ήλιος θερμαίνει τα σώματά μας με τις χαρωπές του ακτίνες. Παρατηρούμε γύρω μας όλο τον ορίζοντα και αντικρίζουμε το δάσος σ' όλη του τη μεγαλοπρέπεια. Μια πράσινη θάλασσα απλώνεται μπροστά μας με κάποιους μορφολογικούς κυματισμούς. Η φυσική ομορφιά σε μαγεύει. Το πράσινο είναι άφθονο και απόλυτη ηρεμία επικρατεί στην περιοχή. Κάποια τιτιβίσματα μικρών πουλιών διασχίζουν την ατμόσφαιρα. Τίποτε άλλο.

Ο λοχίας πήρε το λόγο και έκανε έναν καλό προσανατολισμό. Στρίβει προς ανατολάς και λέει ότι λίγο πιο πάνω υπάρχει χωματόδρομος, που οδηγεί σ' ένα μοναστήρι, στην Παναγία του Άρακα και από εκεί πιο πέρα μέσα σε πολύ πυκνό δάσος υπάρχει άλλο μοναστήρι πάλι προς τιμή της Παναγίας. Είναι το μοναστήρι της Παναγίας του Μαχαιρά. Εκεί κοντά έπεσε το πρωτοπαλικάρο του Αρχηγού, ο Γρηγόρης Αυξεντίου. Πρώτη φορά άκουγα ότι το κρησφύγετο του Αυξεντίου ήταν εδώ κοντά μας. Και ο Αντρίκος στις διηγήσεις του δεν είχε αναφέρει τίποτε για την Παναγία του Μαχαιρά. Άρχισα να κλονίζομαι, να τάράζομαι, να ανατριχιάζω και να νιώθω ότι βρίσκομαι κοντά σε ηρωικούς και αιματοβαμμένους τόπους, όπου πολέμησαν και έχυσαν το αίμα τους γενναία παλικάρια. Κοιτάζω στα μάτια το λοχία και μετά τα μάτια των στρατιωτών μου. Απόλυτη, νεκρική σιωπή επικρατεί τουλάχιστον για ένα λεπτό. Σίγουρα είναι προς τιμή του Υπαρχηγού.

Ο λοχίας μας συνεφέρνει, καθώς γυρίζει προς την άλλη πλευρά και δείχνει ότι κάτω και μπροστά μας είναι ο Πεδουλάς και λίγο δεξιά το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου, η Κακοπετριά και η Γαλάτα, όπου βρίσκονται το Τάγμα και ο Λόχος μας. Μετά γυρίζει προς το βορρά και δείχνει από πού έρχεται ο εχθρός

μας. Εκεί βρίσκονται η Κερύνεια, το άνθος του γιαλού, και ο Πενταδάκτυλος, που είναι γεμάτα από γενναία ελληνόπουλα, έτοιμα να πεθάνουν, αν χρειαστεί, για την ακεραιότητα της Μεγαλονήσου. Στο τέλος δεν μας άφησε απληροφόρητους και προς το νότο. Γυρίζει και προς το νότο και λέει ότι εδώ πάνω είναι το Ιερό Βουνό των αδελφών Κυπρίων. Ο Όλυμπος της Κύπρου με την ψηλότερη κορυφή του το Τρόδος. Το βουνό είναι γεμάτο από μικρά ελληνικά χωριά μέχρι κάτω τη θάλασσα, όπου βρίσκεται η δεύτερη πόλη της Κύπρου, η Λεμεσός. Εδώ πάνω έδρασε ο Διγενής με τα παλικάρια του. Εδώ πάνω το έδαφος προσφερόταν για το είδος του ανταρτοπόλεμου, που σχεδίασε και πραγματοποίησε ο μεγαλοφυής Στρατηγός. Το βουνό είναι ποτισμένο με το αίμα πολλών παλικαριών. Σε κάθε χωριό και σε κάθε ρεματιά υπάρχει και ένα μνημείο, που υπενθυμίζει στους περαστικούς τη λεβεντιά και τον ηρωισμό κάποιου ή κάποιων παλικαριών της Ε.Ο.Κ.Α.

Ο λοχίας ήταν καλά κατατοπισμένος και γνώριζε πολύ καλά την περιοχή με πολλές λεπτομέρειες για τα μονοπάτια και τα διάφορα χωριά. Εγώ ήμουν καινούργιος και ουσιαστικά δεν ήξερα τίποτε. Εκείνος υπηρετούσε στο νησί δεκαπέντε μήνες και είχε γυρίσει όλη την περιοχή με τους αξιωματικούς του Τάγματος, σύμφωνα με τις διαταγές της Μεραρχίας. Το κατάλαβε αμέσως από τις ερωτήσεις μου και απάντησε ότι γρήγορα θα τα γνώριζα και εγώ, καθώς κάθε βδομάδα θα γίνονται περιοδείες σ' όλο το βουνό για να μαθαίνουμε τους χώρους, όπου ενδεχομένως θα κινηθούμε σε περίπτωση απόβασης του εχθρού. Έμεινα έκθαμβος απ' όσα άκουγα και περίμενα με πολλή ανυπομονησία να ιδώ τι επιφύλασσε η παραμονή μου στο νησί.

Γυρίσαμε καταμεσήμερο στη βάση μας, στο ανατολικό φυλάκιο. Διαμοιράσαμε τη φασολάδα και ο λοχίας με τους στρατιώτες τράβηξε για το άλλο φυλάκιο. Μετά το φαγητό παίρνοντας τα απαραίτητα εργαλεία, φτυάρια και κασμάδες, συναντηθήκαμε στη μεσαία αποθήκη και αρχίσαμε τον καθαρισμό της. Οι αποθήκες, όμως, ήταν επτά και τα μπάζα αρκετά και έτσι ο χρόνος ενός απογεύματος δεν ήταν αρκετός για να καθαριστούν όλες. Έτσι κάποιες αποθήκες έμειναν για να καθαριστούν την επόμενη μέρα.

Οι τελευταίες μέρες στο βουνό

Το Σάββατο, 18 Μαρτίου 1967, ήταν η γιορτή του θαύματος των κολλύβων του Αγίου Θεοδώρου του Τήρωνος. Πήραμε το πρωινό μας και συνεχίσαμε την υπηρεσία μας γύρω από τις αποθήκες. Καθαρίσαμε τα υπόλοιπα χαντάκια των άλλων αποθηκών κάτω από έναν ανοιξιάτικο ήλιο, που άρχισε τώρα να θερμαίνει περισσότερο τη γη και τους ανθρώπους. Τα πουλάκια άρχισαν να στριφογυρίζουν πάνω στους θάμνους και τα πεύκα, ενώ οι πετροπέρδικες συχνά έκαναν την εμφάνισή τους πάνω στα βράχια. Πόση χαρά και αγαλλίαση ένοιωθα, όταν άκουγα το κελάηδημά τους; Ένα πρωινό κάποιος στρατιώτης βλέποντας μια πετροπέρδικα πάνω στο διπλανό βράχο να κελαηδεί, μού πρότεινε να φέρει το όπλο του και να σημαδέψω το πουλί. Αυτή τη φορά δεν του χάλασα το χατίρι. Πήρα το γεμισμένο όπλο και έκανα ότι σημάδευα το πουλί. Αλλά σημαδεύοντας δήθεν το βουνίσιο πουλί, χτύπαγα τα βράχια. Ο λοχίας κατάλαβε το κόλπο μου και είπε στα παιδιά ότι ο κύριος δόκιμος

πλάκα κάνει. Δεν επιθυμεί να χτυπήσει το πουλί.

Την Κυριακή, 19 Μαρτίου του 1967, έχουμε την Κυριακή της Ορθοδοξίας. Την Κυριακή αυτή γιορτάζουμε την αναστήλωση των εικόνων, που έγινε από την αυτοκράτειρα Θεοδώρα το 843. Σηκωθήκαμε πρωί-πρωί, πήραμε το πρωινό μας και ξεκινήσαμε την υπηρεσία μας. Στους στρατιώτες μου, καθώς περπατούμε κάνοντας την πρωινή διαδρομή μπροστά από τις αποθήκες, κάνω λόγο για την μεγάλη γιορτή της ημέρας και τους λέω δυο λόγια για την αναστήλωση των εικόνων. Κάνουμε ένα γύρο από τη μια μεριά ως την άλλη. Παρατηρούμε τις αποθήκες, που μένουν βουβές και ανέκφραστες. Τα πουλάκια, όμως, του βουνού άρχισαν να πυκνώνουν τις επισκέψεις τους και, καθώς κάθονται πάνω στους τσίγκους τους, κελαηδούν χαρούμενα τον ερχομό της άνοιξης. Τα πεύκα στυλώνουν περήφανα τα κλαδιά τους και οι μικροί θάμνοι αρχίζουν να πρασινίζουν και είναι έτοιμοι να πετάξουν τα πρώτα τους κλαράκια.

Το απόγευμα ετοιμαστήκαμε για μια ακόμη περιοδεία στο γύρω χώρο και αποφασίσαμε να κατεβούμε για τελευταία φορά στο χωριό. Αύριο Δευτέρα θα έρθει το αυτοκίνητο με τους στρατιώτες και το δόκιμο του 3ου Λόχου, που θα μας αντικαταστήσουν. Θέλουμε να επισκεφτούμε στο καφενείο το φίλο μας Αντρίκο και να του δώσουμε την ευκαιρία να μας διηγηθεί και άλλα επεισόδια από τον αγώνα και ιδιαίτερα να μιλήσει για κάποια εξαιρετικά κατορθώματα των συναγωνιστών του.

Γύρω στις 4 το απόγευμα ξεκινήσαμε από το ανατολικό φυλάκιο πέντε στρατιώτες και εγώ για να κατεβούμε στο χωριό. Ο δρόμος είναι πια καθαρός και ο ανοιξιάτικος ήλιος ζεστός και χαρωπός. Μας συντροφεύει στην κατηφόρα προς το χωριό και μας ζεσταίνει τις πλάτες. Κάποιοι από τους στρατιώτες, περπατώντας στην κατηφόρα, βγάζουν τα τζόκεϊ, καθώς έχει ιδρώσει το κεφάλι τους από το ζεστό απογευματινό ήλιο. Γρήγορα φτάσαμε στο γνωστό καφενείο του Αντρίκου. Το κατάστημα λόγω Κυριακής είναι σχεδόν γεμάτο τόσο από τους κατοίκους του χωριού όσο και από άλλους που κατάγονται από το χωριό, αλλά διαμένουν σε άλλα μέρη του νησιού. Είναι, όμως, αρκετά ευρύχωρο και εμείς χαιρετώντας τους θαμώνες καθόμαστε σε μια γωνιά.

Περιμένουμε τον Αντρίκο να έρθει δίπλα μας, να πάρει την παραγγελία μας και, αν έχει χρόνο, να καθίσει μαζί μας. Είναι, όμως, απασχολημένος με τους θαμώνες και ο χρόνος του είναι περιορισμένος. Ευτυχώς υπάρχει και η γυναίκα του στο μπουφέ, που τον βοηθάει στις ετοιμασίες των παραγγελιών. Θέλει να έρθει κοντά μας, αλλά όλο και κάποιος τον απασχολεί. Κάποτε οι θαμώνες άρχισαν να λιγοστεύουν και ο Αντρίκος βρήκε την ευκαιρία, που ζητούσε επίμονα, και ήρθε κοντά μας.

Κάθισε δίπλα μας και καλωσορίζοντας άρχισε να κάνει διάφορες ερωτήσεις ζητώντας τη γνώμη μας για το χωριό του, το βουνό, τους ανθρώπους και πώς περνούμε πάνω στο βουνό. Πώς περνούμε τη μέρα μας, με τι ασχολούμαστε και αν ανεβήκαμε ψηλότερα στο βουνό, όπου υπάρχουν οι κρυψώνες και τα λημέρια του Αρχηγού και των παλικαριών. Απαντήσαμε στις ερωτήσεις του, αλλά αμέσως κατάλαβα ότι ο φίλος μας ήθελε να μας διηγηθεί κάποιο περιστατικό, που είχε σχέση με το πρόσωπό του.

Αμέσως άρχισε τη διήγησή του. Όταν το Δεκέμβριο του '55 οι Άγγλοι τους επέβαλαν σε κατ' οίκον περιορισμό και κύκλωσαν το χωριό τους, εκείνος βρι-

σκόταν στο σπίτι του, ασχολούμενος με τις εργασίες του μικρού καταστήματος, που είχε με τον πατέρα του. Μόλις είδε τους Εγγλέζους να μπαίνουν στο χωριό, χωρίς να πάρει την άδεια της γυναίκας του και του πατέρα του, εγκατέλειψε κρυφά το χωριό και από μια μικρή ρεματιά μέσα στην πυκνή ομίχλη έφτασε στο λημέρι του Αρχηγού. Τους βρήκε αναστατωμένους, επειδή είχαν φτάσει οι ειδήσεις ότι οι Άγγλοι είχαν σκοπό να τους εξοντώσουν μέσα στα λημέρια τους. Αμέσως τους ειδοποίησε για τις κινήσεις του εχθρού και ότι έπρεπε πάση θυσία να φύγουν το γρηγορότερο. Τότε ο Αρχηγός διέταξε τον Αυξεντίου να κινηθεί και να κάνει εκείνο το κατόρθωμα, που είχε διηγηθεί στην προηγούμενη επίσκεψή μας στο χωριό.

Ένας από τους στρατιώτες τότε τον ρώτησε τι έκανε μετά απ' αυτό. Κατέβηκε στο χωριό ή ακολούθησε τους άλλους πάνω στο βουνό; Ο Αντρίκος αμέσως, αφού πήρε βαθιά ανάσα ανακούφισης, λέει ότι ακολούθησε τον Αρχηγό μαζί με τα άλλα παλικάρια.

Σαστισμένοι απ' αυτά που ακούγαμε από το φίλο μας Αντρίκο, πήραμε και εμείς μια βαθιά αναπνοή και πίνοντας τα ποτά μας τον παρακάλεσα να μας μιλήσει και για κανένα άλλο παλικάρι. Ο Αντρίκος σηκώθηκε, πήγε κοντά στη γυναίκα του στο μπουφέ, πήρε και το δικό του ποτό και ξαναγύρισε κοντά μας. Ήθελε να μας πει πολλά: *«Χρειάζομαι πολλήν ώραν να σας λέγω διά τα τέσσερα παλικάρια, που εσκοτώθηκαν εις το Κούρδαλιν, εδώ δίπλα εις έναν οικισμόν του χωρκού μου, διά τον Πετράκην Γιάλλουρον, διά τον Μάρκον Δράκον, τον Γρηγόρην Αυξεντίου, τον Μιχαλάκην Καραολήν, τον Αντρίκον Δημητρίου, διά τον Ευαγόραν Παλληκαρίδην και πολλούς άλλους»*.

Είχε πάρει φόρα και, αν εμείς μέναμε όλη τη νύχτα εκεί, ο Αντρίκος είχε τη διάθεση να μας μιλάει ολόκληρες ώρες και να διηγείται όλα τα κατορθώματα των παλικαριών. Το πρόσωπό του είχε ανάψει από ενθουσιασμό και κάπου-κάπου τα χείλη του έτρεμαν από τη μεγάλη ταραχή και συγκίνηση.

Απόψε θέλουμε να μας πεις για κάποιο μαθητή του Γυμνασίου, του λέω. Ναι, μου απαντάει. Σκέφτεται λίγο και αρχίζει: *«Θα σας είπω διά τον Πετράκην Γιάλλουρον»*. Ο Πετράκης ήταν ο πρώτος μαθητής που έπεσε για τη λευτεριά της Κύπρου και την Ένωσή της με την Ελλάδα. Καταγόταν από το Ριζοκάρπασο και φοιτούσε στο Γυμνάσιο της Αμμοχώστου. Ήταν στην τελευταία τάξη και ο σημαιοφόρος του Σχολείου του. Οι μαθητές σ' όλη την Κύπρο ξεσηκώθηκαν, όταν στα τέλη Ιανουαρίου του 1956 οι Άγγλοι διέταξαν το κλείσιμο του Παγκυπρίου Γυμνασίου στη Λευκωσία. Διαδηλώσεις διαμαρτυρίας συγκροτήθηκαν και οι εκδηλώσεις πήραν μαχητικό χαρακτήρα εναντίον των ενόπλων Εγγλέζων. Πολεμούν με το τίποτε! Με τις φωνές τους, με την καρδιά τους και τα ξαρμάτωτα κορμιά τους! Έγιναν συγκρούσεις, στήσανε οδοφράγματα, ενώ οι στρατιώτες έκαναν χρήση δακρυγόνων για να διαλύσουν τις μαθητικές συγκεντρώσεις.

Στις 7 Φεβρουαρίου διατάχτηκε και το κλείσιμο του Γυμνασίου της Αμμοχώστου. Οργίστηκε η νεολαία του Σχολείου και κύματα αγανάκτησης πλημμύρισαν την καρδιά της. Ξεχύθηκαν στους δρόμους της πόλης όλοι οι νεολαίοι και οι ιαχές τους έφταναν ως εδώ πάνω στον Όλυμπο, πάνω στο Τρόδος, όπου υπήρχε ο Μεγάλος Αρχηγός. Οι Άγγλοι στρατιώτες δεν άργησαν να φανούν και στο λιθοβολισμό τους από τους άοπλους μαθητές, απάντησαν στην αρχή με δακρυγόνα και αργότερα με πυροβολισμούς. Ένας συμμαθητής του

Πετράκη την άλλη μέρα είπε στους δημοσιογράφους ότι είχαμε διαλυθεί και φεύγαμε για τα σπίτια μας. Τότε τον Πετράκη τον σημάδεψε και τον κτύπησε ένας στρατιώτης μετά τη διαδήλωση στην οδού Ερμού. Τον είχαν επισημάνει την ώρα της διαδήλωσης, που κρατούσε την Ελληνική Σημαία και προπορευόταν. Τον κτύπησαν κατευθείαν στην καρδιά. Το παλικάρι, μόλις τον πυροβόλησαν, έτρεξε και μπήκε σ' ένα κατάστημα φωνάζοντας «Ζήτω η Ένωσις» και αμέσως έπεσε κάτω.

Εικ. 27: Ο σημαιοφόρος του Γυμνασίου Αμμοχώστου Πετράκης Γιάλλουρος.

Η θλιβερή είδηση διαδόθηκε αστραπιαία σ' όλο το νησί. Σκότωσαν ένα δικό μας παιδί. Τον Πετράκη Γιάλλουρο, τον σημαιοφόρο του Γυμνασίου Αμμοχώστου. Είχε μαθευτεί ότι το αυτοκίνητο με το λείψανο του μαθητή θα περνούσε από τη Γιαλούσα. Ήταν 4 το απόγευμα και ο ουρανός ήταν γκρίζος από μαύρα σύννεφα. Οι μαθητές και οι μαθήτριες του Γυμνασίου είχαν παραταχτεί στις δυο πλευρές του δρόμου και περίμεναν το παλικάρι. Όταν φάνηκε η νεκρική πομπή, ευλαβική σιγή ξαπλώθηκε παντού. Οι συνοδοί σήκωσαν το φέρετρο στους ώμους και προχωρούσαν με βαριά βήματα. Ξαφνικά ακούστηκε ο Εθνικός μας Ύμνος και μυριόστομες και στεντόρειες ενωτικές ιαχές συγκλόμισαν την ελληνική κωμόπολη. Δεκάδες τα αυτοκίνητα της πένθιμης φάλαγγας. Η νεκρώσιμη ακολουθία έγινε με το φως των καντηλιών και των κεριών στην εκκλησία του Αγίου Συνεσίου στο χωριό του παλικαριού. Τον ήρωα μαθητή αποχαιρέτησε ο φιλόλογος καθηγητής του Γιάννης Αναγνωστόπουλος. Σωρός τα στεφάνια και πάνω απ' όλα το στεφάνι του Αρχηγού «Ο Αρχηγός Διγενής στο γενναίο παλικάρι» και το στεφάνι της Οργάνωσης «Στον ήρωα της Λευτεριάς. Ε.Ο.Κ.Α.».

Τότε δεν υπήρχε ηλεκτρισμός και ο κόσμος άναψε λουξ και φανάρια για να θάψουν το παλικάρι. Έτσι ήταν η διαταγή του δήμιου Τζων Χάρτιγκ από τη Λευκωσία. Η ταφή έπρεπε να γίνει την ίδια μέρα, χωρίς να περιμένουν τους γονείς του παιδιού από την Αγγλία. Και ο Πετράκης θάφτηκε νύχτα στη γενέ-

τειρά του, το Ριζοκάρπασο, με το αμυδρό φως των φαναριών και με τη συνοδεία μιας λαοθάλασσας, που έψαλλε, έκλαιγε και άπλωνε τη βροντερή ενωτική κραυγή του Αγώνα στο έρεβος της σκλαβιάς. Μια εφημερίδα την άλλη μέρα έγραψε: «*Ο λαός πήρε τη σορό του Πέτρου Ζαχαρία Γιάλλουρου, τράβηξε στην άκρη της Κύπρου, στο Ριζοκάρπασο και έθαψε το παλικάρι. Ήταν νύχτα και έβρεχε πολύ. Ήταν το κλάμα του ουρανού για το χαμό του λεβέντη...*».

Με κομμένη ανάσα ακούουμε το φίλο μας Αντρίκο. Όλοι είμαστε κρεμασμένοι από τα χείλη του. Τα σωθικά μας αναστατώνονται, τα χέρια και τα πόδια κάποιων τρέμουν από τη συγκίνηση, τα χείλη τρέμουν και να βγάλουν κάποια λαλιά δεν μπορούν. Ο φίλος μας σταμάτησε απότομα και όλοι περιμέναμε να συνεχίσει. Για λίγο απόλυτη σιγή επικράτησε μεταξύ μας. Λες και ήταν προς τιμή του γενναίου παλικαριού. Ναι, ήταν για να τιμήσουμε το παλικάρι της Καρπασίας! Το σημαιοφόρο του Γυμνασίου Αμμοχώστου, που ανέβηκε σκαλί-σκαλί στην αθανασία και πέρασε στην αιωνιότητα. Στο πάνθεο των ηρώων της Φυλής μας! Έτσι αγωνίζονται τα παλικάρια και έτσι πεθαίνουν οι πραγματικοί άνδρες. Γι' αυτό και μένουν αθάνατοι για να διδάσκουν τους λαούς πώς οι δούλοι γίνονται ελεύθεροι!

Στο μεταξύ είχε νυχτώσει για τα καλά και έπρεπε να ανεβούμε στο βουνό, όπου βρισκόταν η βάση μας. Πήραμε βαθιές αναπνοές, αναβαπτισθήκαμε από τα λεγόμενα του Αντρίκου, νιώσαμε περήφανοι για τα παλικάρια της Κύπρου, θυμηθήκαμε τους ήρωες του Γένους μας, πιστέψαμε στο χρέος μας και καταλάβαμε καλύτερα την αποστολή μας στη Μεγαλόνησο.

Πληρώσαμε τα ποτά μας, αποχαιρετήσαμε το φίλο μας Αντρίκο με τη γυναίκα του και τους λίγους θαμώνες του καφενείου, που είχαν απομείνει, και πήραμε το δρόμο του γυρισμού. Σιγά-σιγά ανεβήκαμε στο βουνό συζητώντας για το χαμό του γενναίου παλικαριού και άλλων παλικαριών του νησιού. Ένα ολόγιομο φεγγάρι μας συνοδεύει στην ανηφόρα και ο δρόμος φαίνεται ευκολοδιάβατος. Η μαρτυρική νύχτα είναι κρύα. Αλλά εμείς είμαστε ζεστοί από τη μεγάλη συγκίνηση, που νιώσαμε, και δεν καταλαβαίνουμε την κρυάδα της. Συζητώντας κατάλαβα ότι ο λοχίας και μερικοί στρατιώτες γνώριζαν αρκετά πράγματα για τον Κυπριακό Απελευθερωτικό Αγώνα. Και αυτό ήταν ένα καλό σημάδι, ότι «*αν είναι να πεθάνουμε για την Ελλάδα, θεία είναι η δάφνη, μια φορά κανείς πεθαίνει*».

Φτάσαμε στο ανατολικό φυλάκιο και καθίσαμε όλοι να ξεκουραστούμε. Τα παιδιά, όμως, θέλουν να συνεχίσουμε. Επιμένουν να αναφέρουν ο,τιδήποτε γνωρίζουν για τα παλικάρια του Αγώνα. Πρώτος ο λοχίας πήρε το λόγο και διηγήθηκε μια απίστευτη ιστορία ενός παλικαριού, που γνώρισε στο Ντίσελντορφ, καθώς εργάζονταν στο ίδιο εργοστάσιο. Το Κυπριωτόπουλο καταγόταν από τη Λεύκα, που ήταν μεγάλο χωριό στον κόλπο της Μόρφου πίσω από την αρχαία πόλη των Σόλων και ήταν ο πρώτος στόχος του Τάγματός μας. Το χωριό ήταν μεικτό. Κατοικούνταν από Έλληνες και Τούρκους. Οι Έλληνες ήταν λιγότεροι και με την τακτική των Τούρκων για να επιβάλλουν τη διχοτόμηση του νησιού, ξεσηκώθηκαν τις παραμονές των Χριστουγέννων του 1963 και έδιωξαν τους Έλληνες από το χωριό τους. Το παλικάρι τότε φορτώθηκε στους ώμους τον άρρωστο πατέρα του και πέρασε με τη μάνα του, την αδερφή του και το μικρότερο αδερφό μέσα από τους οπλισμένους και φανατισμένους Τούρκους, οι οποίοι τους κυνηγούσαν ανελέητα. Κατόρθωσε, όμως, να σώσει

τον πατέρα του και τους άλλους μόνο με ένα τραύμα στο πόδι.

Μετά επιμένουν να μιλήσουν και κάποιιοι από τους στρατιώτες, αλλά τα βλέφαρα κάποιων άρχισαν να κλείνουν. Αμέσως τους έδωσα το πρόσταγμα «τους ζυγούς λύσατε» και ο λοχίας με το στρατιώτη φύγανε για το δυτικό φυλάκιο, ενώ όλοι οι άλλοι, εκτός από έναν που έμεινε για νυκτερινός φρουρός, το ρίξαμε στον ύπνο.

Αναχώρηση και επιστροφή στο στρατόπεδο

Τη Δευτέρα, 20 Μαρτίου 1967, ξυπνήσαμε νωρίς. Πήραμε το πρωινό μας έξω στο ύπαιθρο κάτω από έναν καταγάλανο ουρανό και ετοιμαστήκαμε για την αναχώρηση. Μαζέψαμε τα πράγματά μας, ετοίμασα και τα απαραίτητα χαρτιά και πρωτόκολλα παράδοσης και παραλαβής και περιμέναμε να έρθει το αυτοκίνητο με το συνάδελφο δόκιμο και τους στρατιώτες του τρίτου Λόχου.

Γύρω στις 10 η ώρα το πρωί από τον ανηφορικό δρόμο των Σπηλιών ακούστηκε ο θόρυβος του μεγάλου αυτοκινήτου και όλοι περιμέναμε να φανεί μπροστά στο φυλάκιο. Ο δόκιμος, ο υπαξιωματικός και οι οκτώ στρατιώτες του τρίτου Λόχου δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους. Σε λίγο το μεγάλο αγγλικό όχημα βρισκόταν μπροστά μας. Κατέβηκαν όλοι, τους καλωσορίσαμε και, αφού έγιναν οι απαραίτητες συστάσεις και ενημερώσεις, ανεβήκαμε στο αυτοκίνητο οι δικοί μου τέσσερις στρατιώτες και εγώ, ο δόκιμος και οι δικοί του άλλοι τέσσερις στρατιώτες και κατευθυνθήκαμε προς το δυτικό φυλάκιο, όπου περίμεναν τα άλλα τέσσερα δικά μου παιδιά. Έγινε και εδώ η σχετική ενημέρωση και γύρω στις 11 το πρωί το BEDFORD ξεκίνησε με όλους πια τους στρατιώτες μου για τον κεντρικό ασφαλτοστρωμένο δρόμο προς την Κυπερούντα.

Πήραμε τον κατήφορο προς την Κακοπετριά με έναν ανοιξιάτικο ήλιο και έναν θαυμάσιο ορίζοντα. Η θερμοκρασία πάνω στο βουνό είναι ακόμη χαμηλή, αλλά καθώς κατεβαίνουμε νιώθουμε τη διαφορά. Τα χιόνια έχουν λιώσει, ο δρόμος είναι καθαρός και το δάσος έχει αρχίσει να ξυπνάει. Τα μεγάλα δέντρα, πεύκα, πλατάνια και κυπαρίσσια, απλώνουν τα κλαδιά τους και ξεπετούν τα πρώτα τους νέα φυντάνια. Λίγο πριν πλησιάσουμε την Κακοπετριά αντικρίζουμε τα περιβόλια του χωριού με ανθισμένες τις μηλιές, τις δαμασκηνιές, τις ροδακινιές και όλα τα αγριολούλουδα του βουνού. Μοσχομυρίζει ο τόπος. Σωστός παράδεισος απλώνεται μπροστά μας. Τα πουλάκια μας ξεκουφάνουν με τις μελωδίες και τα σφυρίγματά τους. Τα αηδόνια σέρνουν το χορό, ενώ τα κοτσύφια και οι κάργες πάνω στα πλατάνια ασχολούνται με τις φωλιές τους. Τα διακρίνουμε καθαρά να μεταφέρουν κλαράκια, παλιά σχοινιά, τριμμένα χόρτα για να ετοιμάσουν τις καινούργιες τους εστίες ή να συντηρήσουν τις παλιές.

Γύρω στις 12 η ώρα φτάσαμε στην πλατεία της Κακοπετριάς. Τα καταστήματα είναι γεμάτα από κόσμο. Τα τραπέζια έξω από τα καφενεία και τα εστιατόρια είναι στρωμένα με πεντακάθαρα τραπεζομάντηλα και αρκετοί κάτοικοι του χωριού και επισκέπτες πίνουν τον καφέ ή το ουζάκι τους κάτω από τα αιωνόβια πλατάνια. Η πλατεία είναι κατειλημμένη από τους εργάτες της Κοινό-

τητας, που ασχολούνται με το κούρεμα των μεγάλων δέντρων και το κλάδεμα των τριανταφυλλιών. Το χωριό φαίνεται να σφύζει από ζωή. Άνθρωποι πηγαινοέρχονται πάνω κάτω. Άλλοι αγρότες με τα μικρά τρακτέρ πηγαίνουν στα περιβόλια, άλλοι με τα μεγαλόσωμα γαϊδούρια φορτωμένα με τα γεωργικά εργαλεία κατευθύνονται στους αμπελώνες και άλλοι στέκονται έξω από τα τουριστικά τους καταστήματα και αναμένουν τους επισκέπτες του χωριού να πουλήσουν την πλούσια τουςπραμάτεια.

Στην πλατεία του χωριού ο οδηγός στρίβει αριστερά και πιάνει το δρόμο, που οδηγεί στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου. Ο Λόχος μας είχε παραδώσει το στρατόπεδο της Γαλάτας στον τρίτο Λόχο και είχε ήδη μεταφερθεί από το περασμένο Σάββατο στο κεντρικό στρατόπεδο. Μια καινούργια εμπειρία έμπαινε μέσα μου.

Μέσα σε 25 μέρες είχα ζήσει τόσα πολλά, που δεν μπορούσα ούτε να τα κατατάξω ούτε να τα βάλω σε μια σειρά. Έφυγα από έναν τόπο και έφτασα σ' έναν άλλο. Παντελώς άγνωστο. Τον γνώριζα μόνο από τα βιβλία, τις αφηγήσεις του καθηγητή μου στο Γυμνάσιο και από τις αφηγήσεις κάποιων συμφοιτητών μου. Αρχισα να ζαλίζομαι! Από πού να αρχίσω και πού να καταλήξω! Από την ψυχική οδύνη με τα αποτελέσματα της Σχολής! Από την τοποθέτησή μου στην Κύπρο! Από την αναστάτωση στο Γ.Ε.Σ. με το αναπάντεχο ταξίδι στο νησί της Αφροδίτης! Ή από το φανταστικό ταξίδι από την Αθήνα στη Λευκωσία! Από την κοπιώδη περιπέτεια στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας και τη μεγάλη ανησυχία, ώσπου να φτάσουμε στο ξενοδοχείο! Και εκεί πάλι άλλη ανησυχία, επειδή μας οδήγησαν σε άλλο ξενοδοχείο. Και την άλλη μέρα στη Μεραρχία και από εκεί πάνω στο βουνό. Σ' έναν θαυμάσιο τόπο, μέσα σ' ένα σωστό παράδεισο, μέσα στο βουνό, που λούζεται από το πράσινο και έχει συντροφιά τ' αηδόνια! Από τις πολλές γνωριμίες με Διοικητές και Υποδιοικητές του Τάγματος και των Λόχων, με αξιωματικούς μικρούς και μεγάλους, με συναδέλφους, με στρατιώτες, με ανθρώπους άγνωστους! Από το ανέβασμα πάνω στα Σπήλια και τις μοναδικές εμπειρίες στις αποθήκες, στο χωριό με τον ήρωα Ανδρίκο, στο Νοσοκομείο της Κυπερούντας, στο Ιερό Βουνό της Κύπρου!

Και τώρα ήρθε η σειρά να γνωρίσω από κοντά και το στρατόπεδο και την εκκλησία του Αγίου Νικολάου της Στέγης. Ήταν πολλά, πάρα πολλά και ο νους του ανθρώπου πελαγώνει τέτοιες ώρες. Δεν μπορεί να αντέξει τόσες εκπλήξεις και τόσες εναλλαγές σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα. Δεν τα χωράει του ανθρώπου το θυμικό, που αντιμάχεται την πολυπλοκότητα. Ο νους σκοτίζεται, καθώς δεν μπορεί ούτε να τα απαριθμήσει, αλλά ούτε και να τα κατατάξει σε μια σειρά. Από τα δυσάρεστα στα ευχάριστα. Και από τα δεύτερα στα πρώτα. Από το ζενίθ στο ναδίρ και από τα Τάρτατα στον έβδομο ουρανό.

Τελικά το μεγάλο όχημα διασχίζει το στενό δρόμο προς το στρατόπεδο. Τα κλαδιά των πεύκων και των πλατανιών χτυπούν στα πλευρά του και οι λακκούβες του δρόμου υποχρεώνουν τον οδηγό να βαδίζει αργά. Ξαναβλέπω το χώρο και τη φύση για δεύτερη φορά και όλα μου φαίνονται πολύ διαφορετικά. Είναι το ξαναγέννημα της φύσης, που μεταλλάσσεται γρήγορα. Πριν από είκοσι δύο μέρες εδώ πάνω ήταν ακόμη σχεδόν χειμώνας. Τώρα όλα βρίσκονται στην καλύτερη ώρα. Τα δέντρα, τα πουλιά, οι άνθρωποι, τα ζώα. Όλα ξαναζωντανεύουν!

ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΣΤΗΝ ΚΑΚΟΠΕΤΡΙΑ

Στο κεντρικό στρατόπεδο

Γύρω στις 12 η ώρα μπήκαμε στο χώρο του στρατοπέδου, όπου μας περίμεναν ο Λοχαγός, οι συνάδελφοι αξιωματικοί και σχεδόν όλοι οι στρατιώτες του Λόχου. Ήταν σαν να γυρίζαμε νικητές από κάποια εκστρατεία. Χαιρετούρες, αγκαλιές, φιλιά μεταξύ των στρατιωτών και γρήγορες ενημερώσεις για τους χώρους του Λόχου μας. Για τα γραφεία, τους κοιτώνες των στρατιωτών, τις θέσεις τους στα εστιατόρια, τη θέση μου στον κοιτώνα των αξιωματικών, τη Λέσχη και τόσα άλλα. Τακτοποιηθήκαμε με τη βοήθεια των άλλων συναδέλφων και μια καινούργια ζωή άρχισε για μένα. Μια νέα εμπειρία, πολλή δυναμική, εισχωρούσε μέσα μου, που θα έμενε βαθιά στη ψυχή μου για πάντα.

Στον κοιτώνα των αξιωματικών, όπου με οδήγησαν και μου υπέδειξαν το κρεβάτι μου, έβλεπα ότι ξανάρχιζε η ζωή στο κέντρο εκπαίδευσης ή στην καλύτερη περίπτωση η ζωή στη Σχολή. Ένας στενόμακρος θάλαμος με είκοσι κρεβάτια μέσα σε σειρά υφ' ενός ζυγού. Η επικοινωνία του πρώτου κρεβατιού με το τελευταίο ήταν αδύνατη. Σα να ήμασταν μαθητές Γυμνασίου, που ήρθαμε ως κατασκηνωτές και σαν η παραμονή μας να ήταν για δέκα μέρες. Η δική μας παραμονή, όμως, υπολογιζόταν τουλάχιστο 17 μήνες, ώσπου να συμπληρώσουμε διετία στο Στρατό. Καποιες φορές μετά τη διετία ακολουθούσε σχεδόν πάντοτε και η ανακατάταξη, που ήταν δίμηνη και καμιά φορά εξάμηνη. Κάποιοι συνάδελφοι καταμετρούσαν 16 μήνες παραμονής στην Κύπρο, χωρίς ποτέ να έχουν πάρει άδεια για να επισκεφτούν τους δικούς τους στην Ελλάδα. Ή να ξεφύγουν για λίγο από την Κακοπετριά για να κάνουν έστω λίγο τουρισμό στο ολόξανθο νησί της Αφροδίτης. Σοβαροί εθνικοί λόγοι, αλλά και λόγοι προσωπικοί για την ατομική τους ασφάλεια δεν το επέτρεπαν.

Και να σκεφτεί κανείς ότι το δικό μας Τάγμα βρισκόταν βέβαια μέσα στο βουνό, αλλά δεν ήταν απομονωμένο. Πολύ κοντά βρίσκονταν δυο πλούσια χωριά με μεγάλη τουριστική κίνηση. Σ' όλη τη διάρκεια του έτους τα επισκέπτονταν και παραθέριζαν σε αυτά πολλοί ξένοι και η ζωή στα χωριά ήταν κοσμοπολίτικη. Εξαιτίας αυτού μπορούσαν όχι μόνο οι αξιωματικοί, αλλά και οι στρατιώτες να κατεβαίνουν κάποιες μέρες στις εξόδους τους στα δυο χωριά της Κακοπετριάς και της Γαλάτας και να κάνουν κάποια ψώνια ή να επικοινωνούν με άλλους ανθρώπους στα καφενεία ή στα καταστήματα των χωριών. Ακόμη οι κτιριακές εγκαταστάσεις του κατασκηνωτικού κέντρου, όπου διέμεινε η μονάδα μας ήταν πολύ καλές και ανθρώπινες. Υπήρχε κάποια στενότητα χώρων, αλλά αυτό ήταν το λιγότερο. Ο Λόχος που διέμεινε στη Γαλάτα διαβιούσε σε άριστες κτιριακές εγκαταστάσεις και την αναπνοή των κατοίκων της Γαλάτας την ένιωθαν έντονα πάνω τους αξιωματικοί και στρατιώτες.

Κάποιες άλλες μονάδες, που βρίσκονταν μέσα στα δάση και ζούσαν όλη την περίοδο του έτους σε αντίσκηνα η ζωή ήταν ανυπόφορη. Τους βασάνιζαν κατά τους θερινούς μήνες η ζέστη, η σκόνη και το χώμα, ενώ στη χειμερινή περίοδο και τις βροχερές μέρες τους τυραννούσαν τα νερά και η λάσπη. Η

ζωή τους ήταν μαρτυρική. Ζούσαν συνεχώς σε εμπόλεμη κατάσταση. Έτσι κάπως μας τα περιέγραφαν οι παλιότεροι αξιωματικοί. Από τις αρχές του 1964 που έφτασαν κάποιες μονάδες και εγκαταστάθηκαν πρόχειρα σε προχωρημένες θέσεις αυτή ήταν η κατάσταση. Σωστό μαρτύριο! Αργότερα, βλέποντας το Γ.Ε.Σ. ότι η κατάσταση παγιωνόταν και τραβούσε πολύ σε χρόνο, βρήκαν σε διπλανούς χώρους καλύτερες εγκαταστάσεις για να διαβιούν με ανθρώπινες συνθήκες.

Όταν έφτασε το 606 Τάγμα Πεζικού εδώ πάνω στο βουνό, όλα έγιναν με την προοπτική της προσωρινότητας. Και εδώ ισχύει το αρχαίο ρητό «ουδέν μονιμότερον του προσωρινού». Βέβαια, μετά το 1964 στήθηκαν στρατόπεδα στην Κύπρο, αλλά κανένας δεν μπορούσε να υπολογίσει το χρόνο παραμονής τους στο νησί. Ο φόβος απόβασης και εισβολής των Τούρκων υπήρχε μόνιμα. Το σχέδιο των γειτόνων μας το γνωρίζαμε πολύ καλά από τα γεγονότα των Χριστουγέννων του 1963, όταν οι Τούρκοι σε επεισόδια μεταξύ των δυο κοινοτήτων βομβάρδισαν ελληνικά χωριά στην περιοχή του Λημνίτη και απείλησαν να κάνουν απόβαση στο νησί, δήθεν για να προφυλάξουν τους ομοεθνείς τους από τους Ελληνοκύπριους. Τότε η Ελληνική Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό το Γεώργιο Παπανδρέου, τον οξυδερκή πολιτικό Γέρο της Δημοκρατίας, απέστειλε κρυφά μέσα στο 1964 κατά διαστήματα μια ολόκληρη Μεραρχία, που ονομάστηκε ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ. (Ελληνική Δύναμη Κύπρου/Μενέλαος). Δηλαδή 5 χιλιάδες άνδρες, για να υπερασπίσουν το νησί και να σώσουν τους αδελφούς Κυπρίους από ενδεχόμενη εισβολή. Δυστυχώς, για την Πατρίδα μας τον Απρίλιο του 1967 ήρθε η Χούντα των Συνταγματαρχών και όντας μύωπες στα εθνικά και διπλωματικά πράγματα πήραν το Νοέμβριο του 1967 την τραγική απόφαση να αποσύρουν τη Μεραρχία από το νησί και έτσι αφόπλισαν την Κύπρο. Αυτό ήθελαν οι πανούργοι γείτονές μας και το 1974 εκμεταλλευόμενοι πάλι τα λάθη των διαταραγμένων στα μυαλά στρατιωτικών μας έκαναν την απόβαση και τα αποτελέσματα είναι γνωστά!

Η ζωή στο νέο στρατόπεδο

Στις 20 Μαρτίου, λοιπόν, κατέβηκα από τις αποθήκες πυρομαχικών στα Σπήλια στο στρατόπεδο της Εθνικής Φρουράς Αγίου Νικολάου και άρχισα τη διαβίωση με όλους τους ανθρώπους της μονάδας μου στο παλιό κυπριακό Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου της Στέγης, που από την Αρχιεπισκοπή της Κύπρου είχε γίνει κατασκηνωτικό κέντρο για μαθητές Σχολείων κατά τους θερινούς μήνες. Το Τάγμα, προερχόμενο από το Κιλκίς, είχε κατεβεί στην Κύπρο τους πρώτους μήνες του καλοκαιριού του 1964 και, αφού έκανε κάποιες πρόχειρες αλλαγές και προσθαφαιρέσεις στο κατασκηνωτικό κέντρο, εγκαταστάθηκε με τρεις Λόχους και τα γραφεία της Διοίκησης. Ο τέταρτος Λόχος, που δεν χωρούσε στο κατασκηνωτικό κέντρο, εγκαταστάθηκε στις παλιές εγκαταστάσεις του αγγλικού στρατού στη Γαλάτα, που ήταν ειδικά κατασκευασμένες για να διαμένουν στρατιωτικά αγήματα.

Οι οπλίτες της μονάδας τακτοποιήθηκαν στις εγκαταστάσεις, όπως είχαν γίνει από την Αρχιεπισκοπή για τους κατασκηνωτές μαθητές και βρίσκονταν στο ψηλότερο σημείο του Κέντρου. Οι έφεδροι αξιωματικοί κατέλαβαν το δεξιό

τμήμα του δεύτερου ορόφου του κεντρικού κτιρίου, που ουσιαστικά ήταν σοφίτα με πλαγιαστή στέγη. Ήταν ένας στρατώνας και προορίζονταν για τους μεγάλους μαθητές, οι οποίοι εκτελούσαν ειδικά καθήκοντα ομαδάρχη ή συντονιστή. Οι μόνιμοι άγαμοι υπαξιωματικοί, όντας πολύ λιγότεροι, τακτοποιήθηκαν δίπλα από εκείνον των αξιωματικών, που χωρίστηκε με γυψοσανίδα. Και παραδίπλα ήταν τα γραφεία της Διοίκησης. Στο ισόγειο του κεντρικού κτιρίου στα αριστερά ήταν ένας μεγάλος και ευρύχωρος χώρος, που χρησιμοποιήθηκε ως Λέσχη Αξιωματικών, ενώ στα δεξιά ένας άλλος ίδιος χώρος χρησιμοποιήθηκε ως Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδας, το λεγόμενο Κ.Ψ.Μ. Κάτω απ' αυτό το κτίριο βρίσκονταν τα εστιατόρια και όλα όσα είχαν σχέση μ' αυτά. Λίγες πρόχειρες κατασκευές είχαν γίνει στον ενδιάμεσο χώρο των εγκαταστάσεων, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για γραφεία των Λόχων και για άλλες μικρότερες ανάγκες.

Η ζωή στο νέο στρατόπεδο απείχε πολλές παρασάγγες από εκείνη στο στρατόπεδο της Γαλάτας, όπου έζησα μια βδομάδα, πριν ανεβώ στις αποθήκες στο βουνό. Πίστεψα στην αρχή ότι η ζωή και στο νέο στρατόπεδο θα ήταν η ίδια. Αλλά, δυστυχώς, εδώ τα πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά. Εδώ υπήρχε ένα στενό, πολύ στενό κοινόβιο με αρκετούς μονοκόμματος ανθρώπους. Ένας Διοικητής και ένας Υποδιοικητής που σε κάθε βήμα τους έβρισκες μπροστά σου. Αν δεν τους έβλεπες εσύ, εκείνοι από κάποιο παράθυρο ή κάποια σκάλα ή κάποιο εξώστη σε παρακολουθούσαν ανά πάσα ώρα και στιγμή. Ακόμη και όταν βγαίναμε έξω από το στρατόπεδο για τις διάφορες ασκήσεις του Λόχου, πάλι σε παρακολουθούσαν από τους χώρους του Κέντρου. Ούτε στη Σχολή δεν είχαμε αυτή την παρακολούθηση.

Εικ. 28: Στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου.

Μέσα στο θάλαμο που κοιμόμασταν η κατάσταση του «ποδαρικού οξέος» ήταν ανυπόφορη. Στο Κέντρο Εκπαίδευσης στην Κόρινθο και στη Σχολή υπήρχε η «ευωδία» αυτή, αλλά ελέγχονταν από τους αξιωματικούς υπηρεσίας που έκαναν καθημερινά επιθεώρηση. Εδώ δεν υπήρχε κάποια επιθεώρηση, ούτε κάποιος έλεγχος. Όποιος ήθελε έπλενε τα πόδια και τις κάλτσες του, όποιος δεν ήθελε, έκανε ό,τι του κατέβαινε. Ήταν φρικτή η στιγμή, όταν έμπαινες μέσα στον κοιτώνα από την απαίσια μυρωδιά. Κάποιες φωνές διαμαρτυρίας συνήθως από τους νέους δόκιμους, έπεφταν στο κενό ή στις διαμαρτυρίες ακούγονταν βρισιές κάθε είδους και καμιά φορά χειρότερες από τις βρισιές των λιμενεργατών. Σε κάποιες διαμαρτυρίες στους ανώτερους αξιωματικούς, συνήθως στον Υποδιοικητή και τους Λοχαγούς, ακούγονταν στερεότυπα οι φράσεις «αυτά τα διδάχτηκαν στη Σχολή και είναι υπεύθυνοι

άνθρωποι οι δόκιμοι και οι έφεδροι αξιωματικοί».

Ευτυχώς προς το τέλος Αυγούστου άλλαξε ο Διοικητής του Τάγματος και όλοι οι έφεδροι αξιωματικοί και μόνιμοι άγαμοι υπαξιωματικοί ελευθερωθήκαμε από την υποχρεωτική διαμονή μας στο στρατόπεδο. Έπρεπε να κατεβούμε στα χωριά και να νοικιάσουμε σε σπίτια ή σε ξενώνες, όπως γινόταν με τους μόνιμους αξιωματικούς. Έτσι έληξε μια αφόρητη και πολύ δυσάρεστη κατάσταση, που έζησα με πολλούς άλλους συναδέλφους επί έξι ολόκληρους μήνες.

Στη Λέσχη, όπου παίρναμε το πρωινό και τα γεύματα μας, η καθημερινή συνάντηση και συναναστροφή με τους ανώτερους αξιωματικούς και τους μόνιμους υπαξιωματικούς ήταν προβληματική. Όχι από κάποια ιδιοτροπία των μικρών αξιωματικών, αλλά αντίθετα από την ανεπίτρεπτη εγωιστική αντίληψη των ανώτερων να ποδοπατούν τους μικρούς, συνήθως τους εφέδρους, και να μην υπολογίζουν την ανθρώπινη προσωπικότητα. Ο χώρος της Λέσχης, επειδή ήταν σχετικά μικρός για τόσους αξιωματικούς, έπρεπε οι έφεδροι να καταλαμβάνουν τις γωνίες, και σε περίπτωση έλλειψης καρέκλας, να υποχρεώνονται να τελειώνουν γρήγορα και να σηκώνονται για να καθίσουν οι μόνιμοι, ακόμη και οι μόνιμοι υπαξιωματικοί. Μια κατάσταση ανεπίτρεπτη, απάνθρωπη και αντιδεοντολογική.

Στους άλλους χώρους του στρατοπέδου, που ήταν περιορισμένος, κυκλοφορούσαμε πάντοτε «εφορώμενοι υπό πάντων». Μόλις ξεμυτούσαμε από τον κοιτώνα μας, πέφταμε πάνω στους οπλίτες, που άλλοι έμπαιναν ή άλλοι έβγαιναν από το Κ.Ψ.Μ., όπου έπιναν την πορτοκαλάδα τους ή κάτι άλλο και άκουγαν κατά κανόνα από το τζουκ-μποξ τα λαϊκά άσματα στη διαπασών. Εντύπωση έκανε το τραγούδι «εγώ είμαι δημοκράτης», το οποίο ακουγόταν πολύ συχνά και τραγουδιόταν από τα παιδιά, αλλά χτυπούσε άσχημα στα αφτιά κάποιων ανώτερων αξιωματικών. Μετά από λίγες μέρες και εντελώς ξαφνικά σταμάτησε να ακούγεται. Στις ερωτήσεις κάποιων έφεδρων αξιωματικών, δόθηκε η απάντηση ότι κατ' εντολή του Υποδιοικητή αποσύρθηκε το γνωστό και πολύ αγαπητό στα φανταράκια λαϊκό άσμα. Σίγουρα ηκούσε αντεθνικά στα ώτα του κυρίου Υποδιοικητή και διέταξε τον υπεύθυνο για το Κ.Ψ.Μ. υπολογαγό να αποσύρει το δίσκο. Σε λίγες μέρες θα ερχόταν η «Εθνοσωτήριος Επανάσταση» και πολλά άλλα αγαπητά λαϊκά άσματα θα αποσύρονταν για να μη μολύνονται οι στρατιώτες από τα αντεθνικά τραγούδια!

Μια μέρα της εβδομάδας, συνήθως Τετάρτη ή Πέμπτη είχαμε υποχρεωτική περιοδεία. Μετά την πρωινή εκπαίδευση και το μεσημεριανό φαγητό ξεκινούσαμε με ένα ή και δυο αυτοκίνητα LANDROVERS 5 ή 10 αξιωματικοί για περιοδεία στη ζώνη ευθύνης της μονάδας μας. Υποχρεωτικά όλοι οι αξιωματικοί, μόνιμοι και έφεδροι, έπρεπε να επισκεφτούμε τους χώρους γύρω από τους οποίους θα κινούμασταν σε περίπτωση σύρραξης. Και οι χώροι αυτοί ήταν όλο το νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού, από τις Πλάτρες ως τη Λεμεσό και τη Λάρνακα και από τη Μόρφου ίσαμε τη Πάφο. Ιδιαίτερα το βορειοδυτικό παραλιακό τμήμα του νησιού από την περιοχή της Μόρφου ως την περιοχή των Κοκκίνων.

Σύμφωνα με τη διαταγή της Μεραρχίας από το υπασπιστήριο του Διοικητή γινόταν το πρόγραμμα κάθε εβδομάδας και ορίζονταν οι αξιωματικοί που θα έπαιρναν μέρος και το δρομολόγιο που θα ακολουθούσε η ομάδα. Σε κάθε αυ-

τοκίνητο υπήρχε επικεφαλής ο Διοικητής ή ο Υποδιοικητής ή κάποιος Λοχαγός. Μαζί του ακολουθούσαν και άλλοι 5 ή 6 μόνιμοι ή έφεδροι αξιωματικοί. Κάποιες φορές η ομάδα συμπληρώνονταν και από εφέδρους βαθμοφόρους, λοχίες ή δεκανείς. Στις περιόδους αυτές, που ήταν αρκετά κοπιαστικές μέσα στον ορεινό όγκο του Τροόδους, γινόταν καλή γνωριμία με τους ανώτερους αξιωματικούς μας και πολύ περισσότερο καταλαβαίναμε την ψυχική τους κατάσταση σε περίπτωση σύρραξης. Όταν διασχίζαμε κάποιο μικτό χωριό με Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους, διακρίναμε πολύ καλά το ψυχικό τους σθένος, που άλλων ήταν σθεναρό και άλλων λιγόψυχο.

Εικ. 29: Στην αυλή του κεντρικού στρατοπέδου.

με όλους τους Διοικητές των Λόχων βρίσκονταν και εκείνοι στα γραφεία της μονάδας.

Όλοι οι έφεδροι αξιωματικοί συγχρωτιζόμασταν με τους οπλίτες μας και αρκετές φορές η συναναστροφή αυτή δημιουργούσε κάποιες προστριβές και προβλήματα απειθαρχίας. Οι στρατιώτες είναι συνήθως παιδιά και πολλές φορές δεν καταλαβαίνουν ότι πρέπει να υπάρχει κάποια απόσταση μεταξύ αυτών και των αξιωματικών τους. Μέσα στο παιχνίδι οι στρατιώτες φώναζαν τους αξιωματικούς με τα μικρά τους ονόματα και αυτό ακουγόταν από το Διοικητή και τον Υποδιοικητή ή τους Λοχαγούς και δημιουργούσε μια ατμόσφαιρα χαλαρής απειθαρχίας μεταξύ αξιωματικών και οπλιτών. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να απαγορευτεί από τη Διοίκηση η συμμετοχή των αξιωματικών στο παιχνίδι ή στην καλύτερη περίπτωση, αν ήθελαν να παίρνουν μέρος, να παίζουν μόνο ως διαιτητές. Πράγμα που και αυτό δημιουργούσε κάποια προβλήματα με τα παράλογα σφυρίγματα των διαιτητών αξιωματικών.

Συνήθως τα απογεύματα, όταν δεν είχαμε κάποια υπηρεσία, κατεβαίναμε στο χορταριασμένο γήπεδο του κατασκηνωτικού κέντρου και ασχολούμασταν με αθλοπαιδιές. Το ποδόσφαιρο ήταν το αγαπημένο άθλημα των περισσότερων. Κάναμε ομάδες κατά Λόχους και η ατμόσφαιρα ήταν καθαρά πανηγυρική και αθλητική. Υπήρχε και εξέδρα από πολλούς στρατιώτες των Λόχων, οι οποίοι επευφημούσαν τους γκολτζήδες. Μεταξύ των στρατιωτών παίζαμε και εμείς οι αξιωματικοί. Αυτό για τους ανώτερους μας ήταν ανεπίτρεπτο, επειδή έτσι έσπαγε ο πάγος και η απόσταση, που έπρεπε να υπάρχει μεταξύ οπλιτών και αξιωματικών. Και στο γήπεδο μας παρακολουθούσαν τα άγρυπνα μάτια τόσο του Διοικητή όσο και του Υποδιοικητή, καθώς κάθε απόγευμα μαζί

Η εκπαίδευση στο Τάγμα

Ηετοιμότητα και η επαγρύπνηση των Ελληνικών μονάδων, που στάθμιζαν στην Κύπρο, απαιτούσαν καθημερινή σκληρή και επίπονη άσκηση και εκπαίδευση. Έπρεπε να είναι όλοι έτοιμοι για παν ενδεχόμενο. Πράγματι αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ακολουθείται ένα αυστηρό πρόγραμμα εκπαίδευσης από την ανατολή του ήλιου μέχρι αργά το απόγευμα. Παράλληλα κάθε Τρίτη βράδυ γινόταν τακτική νυχτερινή εκπαίδευση μέσα στο βουνό και αρκετές φορές εκτάκτως άλλο βράδυ η νυχτερινή εκπαίδευση επεκτεινόταν σ' όλη τη διάρκεια της νύχτας. Κάποτε χάναμε τον προσανατολισμό μας και αντί να βρεθούμε στον επιζητούμενο χώρο, βρισκόμασταν ακριβώς σ' αντίθετο σημείο μέσα στο πυκνό δάσος.

Ο στρατιώτης έπρεπε να βρίσκεται συνεχώς «εν κινήσει και εν εγρηγόρσει» για να μην έχει χρόνο να σκέφτεται τίποτε άλλο εκτός από την αποστολή του, δηλαδή την απόκρουση πιθανής εισβολής από τους εχθρούς μας. Η σκληρή εκπαίδευση και το συνεχές στρες που υποβάλλονταν οι στρατιώτες και το γεγονός ότι δεν είχαν παντελώς καμία σωματική και πνευματική εκτόνωση, δημιουργούσε πολλά προβλήματα στα παιδιά. Άδειες δε χορηγούνταν σχεδόν καθόλου. Πολύ σπάνια και για πολύ σοβαρούς λόγους έφευγε κάποιος για την Ελλάδα. Εξόδους είχαν οι στρατιώτες, αλλά με το σταγονόμετρο. Υπήρχαν αυστηρές διαταγές στις εξόδους για το πού θα πάνε, πόσο χρόνο μπορούν να μείνουν, τι ώρα πρέπει να επιστρέψουν στο στρατόπεδο και πάνω απ' όλα να κυκλοφορούν κατά ομάδες. Για το δικό μας στρατόπεδο η έξοδος ήταν πολύ ευχάριστη και γινόταν μέσα σ' ένα φανταστικό περιβάλλον. Τα δυο χωριά της Κακοπετριάς και της Γαλάτας είχαν κίνηση σ' όλη τη διάρκεια τους έτους. Οι ξένοι επισκέπτες ήταν πολλοί και η ζωή ήταν κοσμοπολίτικη. Τα καταστήματα, τα καφενεία, τα εστιατόρια και οι ξενώνες έδιναν ένα ξεχωριστό τόνο και ανακούφιζαν τα φανταράκια στις εξόδους τους.

Με την ανατολή του ήλιου κάθε πρωί ο σαλπικτής με όλη τη δύναμη των πνευμόνων του μας ξυπνά με το «ξύπνα λεβέντη μου τσολιά» και οι αξιωματικοί υπηρεσίας και οι στρατιώτες βρίσκονταν στις θέσεις τους. Κάθε λόχος είχε τις δικές του θέσεις στο Γυμναστήριο. Αρχίζουν για δέκα λεπτά της ώρας πρωινή γυμναστική. Τα παιδιά ήταν όλα καλογυμνασμένα και καλοταϊσμένα και δεν καταλάβαιναν τίποτε από κόπωση και ταλαιπωρία. Μπορούσαν πολλές ώρες να ασκούνται και να τρέχουν γύρω από το γήπεδο. Μετά την πρωινή σουηδική γυμναστική έτρεχαν στα εστιατόρια, όπου τους περίμενε το αχνιστό γάλα ή τσάι με φρέσκο ψωμί και μπόλικο άσπρο ή κίτρινο τυρί. Στο μεταξύ οι άλλοι έφεδροι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί, που διέμεναν στο στρατόπεδο, ετοιμάζονταν. Γρήγορα ντύνονταν και κατέβαιναν στη Λέσχη για το πρωινό ρόφημα. Την ίδια ώρα κατέφταναν στο στρατόπεδο ο Διοικητής, ο Υποδιοικητής και οι άλλοι οικογενειάρχες αξιωματικοί, που διέμεναν στην Κακοπετριά. Στις 7 το πρωί όλοι οι λόχοι παραβρίσκονταν για την πρωινή αναφορά παρατεταγμένοι στο γυμναστήριο, εκτός από έναν που βρισκόταν στη Γαλάτα.

Ο Διοικητής και ο Υποδιοικητής στέκονταν μπροστά στους αξιωματικούς και τους στρατιώτες. Οι τρεις λόχοι με επικεφαλής τους Διοικητές τους, τους αξιωματικούς και τους οπλίτες στις θέσεις τους επίσης. Γινόταν η πρωινή αναφορά με όλους τους στρατιωτικούς τύπους και κανονισμούς. Ο Διοικητής

έκανε κάποιες ανακοινώσεις και έδινε συμβουλές στα φανταράκια και σε μας τους αξιωματικούς σαν καλός πατέρας. Φαινόταν ότι γνώριζε καλά την ψυχολογία όλων, και των στρατιωτών και τη δική μας, και καθημερινά μας υπενθύμιζε δυο πράγματα το πού βρισκόμασταν και ποια ήταν η αποστολή μας. Ήταν ένας συνηθισμένος τύπος του μέσου έλληνα. Είχε μέτριο ανάστημα. Λίγο χοντρός και πλαδαρός κάτι που δεν άρμοζε σ' έναν αξιωματικό. Η προφορά του ήταν απλή και στο λόγο πολλές φορές έκανε κάποια σαρδάμ. Έμοιαζε να είναι θεσσαλός και φαινόταν ότι προερχόταν από χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Δεν φαινόταν να έχει περάσει από ανώτερες Στρατιωτικές Σχολές ή να έχει κάνει μετεκπαιδεύσεις στο εξωτερικό σ' αντίστοιχες σχολές. Δεν γνώριζε ξένες γλώσσες. Οι στρατιώτες τον αποκαλούσαν Ζαμπέτα. Και είχαν απόλυτο δίκιο, καθώς έμοιαζε καταπληκτικά με το λαϊκό τραγουδιστή μας.

Ο Υποδιοικητής στεκόταν δίπλα του και φάνταζε σα να είναι το alter ego του. Ήταν, όμως, άλλος τύπος ο Υποδιοικητής. Φαινόταν αριστοκράτης, αλλά από νεόκοπη αριστοκρατία. Η ομιλία και η προφορά του έδειχναν ότι ήταν πλασματικές. Μάλλον προερχόταν από οικογένεια χαμηλού κοινωνικού στρώματος, αλλά σα νεόκοπος αριστοκράτης ήθελε να επιδεικνύεται ότι ανήκε σε ψηλότερη κοινωνική ομάδα. Όταν μιλούσε, κουνούσε τα χέρια του ελαφρώς και σε στιγμές ψυχικού αναβρασμού έχανε τον έλεγχο των λόγων του. Οι στρατιώτες τον αποκαλούσαν με διάφορα επίθετα. Στην αρχή, όταν άκουσα τα παρωνύμια των παιδιών για τους ηγέτες του Τάγματος, συμφώνησα με εκείνο του Διοικητή και μου άρεσε πάρα πολύ, επειδή απέδιδε εύστοχα τον άνθρωπο. Αλλά με τα παρωνύμια του Υποδιοικητή δεν συμφώνησα. Δυστυχώς, δεν πέρασε πολύς καιρός και κατάλαβα ότι τα φανταράκια είχαν δίκιο και για τον κύριο Υποδιοικητή.

Αμέσως μετά την πρωινή αναφορά οι Λόχοι ξεκινούσαν να εξέρχονται από το χώρο του στρατοπέδου και κατευθύνονταν όλοι προς τα ανατολικά. Περνούσαν ένα μικρό ρυάκι, που κατέβαινε από το βουνό και ανηφορίζοντας μέσα στο πυκνό δάσος έφταναν σ' ένα ξέφωτο στην κοντινή βουνοπλαγιά. Κάθε Λόχος καταλάμβανε ένα χώρο και άρχιζε την καθημερινή του εκπαίδευση, που περιλάμβανε όλα τα στρατιωτικά αντικείμενα: από τα όπλα ως την κατάληψη του ΑΝ.ΣΚ., από την άριστη γνώση όλων των όπλων ως την τελική προσπάθεια που θα νικούσαμε τον εχθρό και στην προκειμένη περίπτωση θα τον πετούσαμε στη θάλασσα.

Οι στρατιώτες είχαν κουραστεί να επαναλαμβάνονται τα ίδια και πάλι τα ίδια. Είχαν μάθει να λύνουν και να δένουν με κλειστά τα μάτια όλα τα όπλα: από το Μ1, το Μπάρ και το Τόμσον ως το πολύπλοκο πολυβόλο μπράουνινγκ, τους όλμους και τους αντιαρματικούς εκτοξευτές. Είχαν μάθει τη χρήση των οπλοβομβίδων και των καπνογόνων καθώς και των όπλων καμπύλης τροχιάς των όλμων και των αρμάτων. Είχαν μάθει τις κινήσεις της ομάδας με όλες τις λεπτομέρειες, την ομάδα στην άμυνα, την προέλαση και την προσπέλαση, την ομάδα στην επίθεση, την έφοδο ή ακόμη και τη σύμπτυξη, την ομάδα στην αεράμυνα, την οργάνωση εδάφους και την κατάληψη κατοικημένου χώρου, την ομάδα κατά τη νυχτερινή αμυντική και επιθετική κατάσταση, την ομάδα ως περίπολο αναγνώρισης, αλλά και ως περίπολο μάχης και τους σχηματισμούς που παίρνει. Είχαν εξασκηθεί στις πορείες της ομάδας μέσα στο πυκνό δάσος, στις πορείες της ομάδας μέσα σε κατοικημένο χώρο, μέσα σε ακάλυπτο

ή λιγότερο καλυμμένο χώρο, στις παραλλαγές της ομάδας και λογχομαχίες εκ του συστάδην. Γνώριζαν όχι μόνο για τις κινήσεις της ομάδας, αλλά και όλα τα σχετικά με τη Διμοιρία, το Λόχο και τη συνεργασία με τους άλλους Λόχους.

Η εκπαίδευση επέμενε στην ειδική αποστολή της μονάδας μας και το ρόλο της μέσα στο χώρο της κυπριακής μορφολογίας του εδάφους και της ιδιομορφίας των τουρκοκυπριακών χωριών. Μεγάλη σημασία δινόταν στη συνεργασία με τα φίλια τμήματα των αδελφών μας Κυπρίων, των οποίων όχι μόνο η εκπαίδευση ήταν ελλιπής, αλλά και η συνεργασία μαζί τους ήταν προβληματική. Υπήρχε μια διαμάχη μεταξύ των δυο στρατιωτικών μονάδων, που ξεκινούσε από τους ανθενωτικούς του νησιού, τους κουμουνιστές του Α.Κ.Ε.Λ. και ακόμη και από μερικά στελέχη των υψηλών κλιμακίων της Κυπριακής Βουλής. Η μόνιμη βρισιά των ανθενωτικών εναντίον μας ήταν «καλαμαράδες» και ότι είμαστε «παράνομοι» στο νησί τους. Ακόμη και μέσα στην Κυπριακή Βουλή ο Πρόεδρος του σώματος μας αποκάλεσε «παράνομους» και έπρεπε να φύγουμε μια ώρα νωρίτερα. Αλλά για τη στάση των αδελφών Κυπρίων απέναντί μας θα γίνει εκτενής λόγος παρακάτω.

Η εκπαίδευση περιλάμβανε γενική θεώρηση όλων των στοιχείων, που θα βοηθούσαν στην άριστη πραγματοποίηση της αποστολής μας. Στον Α.Ρ.Β.Χ. πόλεμο (Ατομικό, Ραδιολογικό, Βιολογικό και Χημικό) δινόταν επίσης πολύ μεγάλη σημασία. Το ξέραμε πολύ καλά ότι οι Τούρκοι δεν θα προσπαθούσαν να κάνουν απόβαση και εισβολή, χωρίς πρώτα να βομβαρδίσουν τις πόλεις και τα χωριά και να ρίξουν βόμβες ναπάλμ στα στρατιωτικά τμήματα, που υπερασπίζονταν το νησί. Πληροφορίες, κινήσεις υπόπτων ατόμων, διαβιβάσεις, εκτιμήσεις αποστάσεων, αγγελιοφόρους και συνδέσμους με άλλα τμήματα ήταν απαραίτητα στοιχεία. Η χρησιμοποίηση διαφόρων οργάνων για να μη χανόμαστε (πυξίδα) ή διόπτρα για την επισήμανση του εχθρού ή σκοπευτικά όργανα για τους ελεύθερους σκοπευτές ήταν στην πρώτη σειρά, που έπρεπε να χρησιμοποιούμε για την καλύτερη επιτυχία του σκοπού μας.

Όλα αυτά βέβαια είχαν σχέση με την αποστολή μας στον ιδιόμορφο κυπριακό χώρο, όπου βρισκόμασταν. Όλα απέβλεπαν στην άριστη γνώση της μορφολογίας του κυπριακού εδάφους, την επισήμανση της ιδιαιτερότητας των κατοικημένων περιοχών ως προς τα δρομάκια, τις οικοδομές και τις διασυνδέσεις μεταξύ τους, καθώς και το είδος του πολέμου, που αναμέναμε ότι θα δεχτούμε.

Εικ. 30: Με τη στολή εξόδου μπροστά στον ιστό της σημαίας.

Εδώ, όμως, υπήρχε ένα σοβαρό πρόβλημα. Το πρόβλημα της αντιαεροπορικής κάλυψης. Δεν άκουσα ποτέ να ομιλεί κανείς για αντιαεροπορική κάλυψη. Από τις πρώτες μέρες ζήτησα από το Λοχαγό μου να με ενημερώσει σχετικά με την αντιαεροπορική άμυνα, αλλά, δυστυχώς, η απάντησή του ήταν μόνιμη και σταθερή. Αντιαεροπορική βοήθεια από την Ελλάδα δεν είναι δυνατό να περιμένουμε. Εμείς εδώ είμαστε αντάρτες και θα αντιμετωπίσουμε τα εχθρικά αεροπλάνα με τα όπλα, που διαθέτουμε. Παράλληλα ζήτησα να μου υποδείξουν το πεδίο βολής, αλλά η απάντηση και στο θέμα αυτό ήταν αρνητική. Μου έκανε μεγάλη έκπληξη το ότι δεν υπήρχε πεδίο βολής για να κάνουμε βολές και να εξασκούνται οι στρατιώτες μας.

Η πρώτη αναφορά στο Τάγμα

Την Τρίτη, 21 Μαρτίου 1967, πρώτη μέρα στο Τάγμα έζησα τον οργανισμό όλων των οργάνων και των ανθρώπων της μονάδας. Πρωί - πρωί όλοι έτρεχαν να προλάβουν. Οι στρατιώτες με το διαπεραστικό σάλπισμα από τις 6 το πρωί ήταν στο πόδι. Ντύνονταν γρήγορα και έτρεχαν για την πρωινή γυμναστική. Στο γυμναστήριο κάνοντας διάφορες ασκήσεις φώναζαν δυνατά κάποια συνθήματα. Οι αξιωματικοί υπηρεσίας έδιναν τα παραγγέλματα φωναχτά και οι διπλανές ρεματιές αντιλαλούσαν. Οι αρβύλες των παιδιών σήκωναν σύννεφο τη σκόνη, καθώς έτρεχαν γύρω - γύρω στο γυμναστήριο. Και πιο πολύ όταν έτρεχαν προς τα εστιατόρια για να πάρουν το πρωινό τους. Βιάζονταν, καθώς ακολουθούσε η τακτοποίηση των προσωπικών τους αντικειμένων στο θάλαμο, η επιθεώρηση και η πρωινή αναφορά. Οι αξιωματικοί, που διαμέναμε στο στρατόπεδο, ντυνόμασταν και κατεβαίναμε γρήγορα στη Λέσχη για το πρωινό μας. Την ίδια ώρα κατέφταναν τα LANDROVERS με το Διοικητή, τον Υποδιοικητή και τους οικογενειάρχες αξιωματικούς. Στις 7 παρά δέκα γινόταν η αναφορά κάθε Λόχου και στις 7 ακριβώς όλοι βρισκόμασταν στο γυμναστήριο για την πρωινή αναφορά.

Στην πρώτη αναφορά του Τάγματος αντίκρισα όλους τους στρατιωτικούς τύπους και για πρώτη φορά άκουγα το Διοικητή της μονάδας μας να ομιλεί στους αξιωματικούς και στρατιώτες. Τον παρακολούθησα με πολλή προσοχή και αμέσως κατάλαβα ότι γνώριζε καλά την ψυχολογία των παιδιών. Ήταν προετοιμασμένος για όσα έλεγε. Τόνισε αυτά που ήθελε και επέμενε πολύ ποια είναι η αποστολή μας. Φαινόταν ότι από κάπου ήταν επηρεασμένος και τα έλεγε αυτά. Γνώριζε όσα λέγονταν από πολλούς κατοίκους του νησιού και γράφονταν από τις κυπριακές εφημερίδες για μας τους Ελλαδίτες. Διάβαζε τον κυπριακό τύπο καθημερινώς και έβλεπε την κατάντια του. Τις βρισιές που ξεστόμιζαν μερικοί κάτοικοι και τους προπηλακισμούς προς τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες και όσα έγραφαν οι εφημερίδες εναντίον μας.

Τα γεγονότα αυτά δεν τα γνώριζα και από την πρώτη μέρα κατάλαβα ότι κάτι δεν πάει καλά με τους αδελφούς Κύπριους. Ζήτησα περισσότερα στοιχεία από το Λοχαγό μου. Εκείνος με πληροφόρησε εκτενέστερα στο πρώτο διάλειμμα της εκπαίδευσης την ίδια μέρα. Έμεινα πολύ σκεφτικός και στην αρχή δεν μπορούσα να τα πιστέψω. Είχα πολύ διαφορετική γνώμη για τους Κύπριους από τα βιώματά μου στο Γυμνάσιο με τον Κύπριο καθηγητή, καθώς και

από τα αναγνώσματα κάποιων βιβλίων και από τις επαφές μου με Κύπριους συμφοιτητές στο Πανεπιστήμιο στη Θεσσαλονίκη.

Με συγκλόνισαν τα λόγια του Λοχαγού μου. Ότι, δηλαδή, υπήρχε μια οργανωμένη πολεμική και μεγάλη έχθρα εναντίον μας. Ότι υπήρχε ένα όργιο μίσους κατά του Ελληνικού Στρατού, που ήρθε στο νησί να το υπερασπίσει και να το κρατήσει ελεύθερο και ελληνικό. Ότι σ' αυτό το μίσος υπήρχε επίσημη συμμετοχή και ευθύνη πολλών Κυπρίων και μάλιστα υψηλά ισταμένων. Ότι ο Γλαύκος Κληρίδης, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής σε συνεδρία του Σώματος μας αποκάλεσε «παράνομους». Εμείς εδώ ήρθαμε να χύσουμε και το αίμα μας, αν χρειαστεί! Οι Κύπριοι, όμως, μας καταγγέλλουν ότι είμαστε «παράνομοι». Και το φοβερότερο ότι έξω από τη Λευκωσία μανιασμένοι Κύπριοι χτύπησαν χωρίς λόγο με ρόπαλα και παραμόρφωσαν το πρόσωπο ενός ελλαδίτη στρατιώτη.

Η επικοινωνία μου με το Τάγμα

Την πρώτη μέρα κιόλας που παραβρέθηκα στο Τάγμα, ένιωσα όχι πολύ ευχάριστα. Έμεινα άναυδος με όσα άκουσα από το Διοικητή στην πρωινή αναφορά. Συγκλονίστηκα με όσα με πληροφόρησε ο Λοχαγός μου και οι άλλοι έφεδροι συνάδελφοι. Ιδιαίτερα οι έφεδροι δόκιμοι και ανθυπολοχαγοί με κατατόπισαν σε πολλά ζητήματα σχετικά με τη συμπεριφορά στις εξόδους μας στα δυο χωριά. Σε ποια καταστήματα να πηγαίνουμε για διάφορα ψώνια, σε ποια καφενεία να παίρνουμε τον καφέ ή το ποτό και σε ποιους ξενώνες μπορούσαμε να συχνάζουμε στα μπαρ τους. Μου είπαν ότι οι Κύπριοι είναι επικίνδυνοι άνθρωποι. Υπάρχουν πολλοί που είναι ανθενωτικοί και προ παντός οι κουμμουνιστές που πνέουν μένεα εναντίον μας. Δεν μας χωνεύουν, δεν μας θέλουν. Μας βρίζουν άσχημα και επιθυμούν να ξεκουμπιστούμε μια ώρα νωρίτερα από την πατρίδα τους. Πραγματικά ένιωσα πολύ άσχημα!

Ευτυχώς το μεσημέρι μετά την επιστροφή μας στο στρατόπεδο από την εκπαίδευση είχα μια ανέλπιστη και ευχάριστη είδηση. Ο Λοχαγός μου με ειδοποίησε ότι με ζητούσε ο Διοικητής για να μου αναθέσει κάποια εργασία. Στην αρχή άρχισα να ανησυχώ, αλλά ο συνάδελφος Βασίλης Καραβασίλης με καθυσύχασε λέγοντας ότι σίγουρα για κάτι καλό με ζητούσε ο Διοικητής. Ενώ όλοι οι συνάδελφοι πήγαιναν για να απολαύσουν το μεσημεριανό φαγητό, εγώ ανέβηκα τα σκαλοπάτια του μικρού Διοικητηρίου και παρουσιάστηκα στο Διοικητή με το γνωστό τρόπο, που έμαθα στη Σχολή.

Ο Διοικητής με δέχτηκε χαμογελαστά, κάτι παράξενο για τους στρατιωτικούς, ενώ δίπλα του ο Υποδιοικητής στεκόταν βλοσυρός και αμίλητος. Μου υπέδειξε την καρέκλα να καθίσω, αλλά εγώ αρνήθηκα. Εκείνος, όμως, επέμεινε να καθίσω. Ήμουν ταραγμένος και δεν πίστευα αυτά, που άκουγα. Τελικά κάθισα συμμαζεμένος σε μια γωνιά και περίμενα τη διαταγή του. Μου υπενθύμισε το λόγο του, που είχε πει, όταν παρουσιάστηκα και ανέλαβα υπηρεσία στο Τάγμα. Δε θυμόμουν τίποτε. Τον κοίταζα αποσβολωμένος και περίμενα. «Κύριε Δόκιμε» μου λέει, «ήρθε η ώρα να αναλάβεις το μάθημα της Εθνικής και Ηθικής Διαπαιδαγώγησης (Ε.Η.Δ.) σε όλο το Τάγμα, όπως σου το έχω πει, όταν πρωτοήρθες στη μονάδα μας, αφού είσαι φιλόλογος και μάλιστα

ιστορικός. Αφού ξέρεις τόσο καλά την ιστορία της Κύπρου, θα γνωρίζεις πολύ καλά και την εθνική μας ιστορία. Γι' αυτό κάθε Τρίτη το πρωί μετά την πρωινή αναφορά, θα αναλάβεις στα εστιατόρια να ομιλείς σ' όλο το Τάγμα, αξιωματικούς και στρατιώτες. Αύριο Τετάρτη, κατ' εξαίρεση, θα είναι η πρώτη φορά και θα παραβρίσκομαι και εγώ να σε ακούσω».

Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι ο Λοχαγός μου είχε αναφέρει στο Διοικητή όσα άκουσε στην πρώτη μου επικοινωνία με τους στρατιώτες του Λόχου στη Γαλάτα. Αντίρρηση στους ανώτερους στρατιωτικούς δεν δικαιολογείται. Παρόλα αυτά απάντησα στο Διοικητή κάπως τρομαγμένος, ότι δεν έχω κάποιο βοήθημα μαζί μου, αν και είχα τον κυπριακό οδηγό από την εκκλησία της Γαλάτας. Εκείνος, όμως, με αποστόμωσε αμέσως λέγοντας «ό,τι είπες στη Γαλάτα στους στρατιώτες του Λόχου σου, αυτά θα πεις και εδώ σ' όλο το Τάγμα». Χαιρέτησα χτυπώντας το πόδι δυνατά και κάνοντας κανονική μεταβολή αποχώρησα από το γραφείο του Διοικητηρίου.

Βγήκα έξω, κατέβηκα λίγο ζαλισμένος τις σκάλες και τράβηξα στη Λέσχη για να φάω τις πατάτες πουρέ με τα δυο σμυρναίικα σουτζουκάκια. Κάθισα στο τραπέζι και, χωρίς να βλέπω γύρω εξαιτίας της ταραχής μου, περίμενα να σερβιριστώ από τον οπλίτη της Λέσχης. Ο συνάδελφος Καραβασίλης από την άλλη γωνιά της Λέσχης με φώναξε να πάω δίπλα του και να του αναφέρω τα σχετικά με τη συνάντηση. Πήρα μια βαθιά ανάσα και πήγα κοντά στο συνάδελφο. Εκείνος, καθώς με βλέπει ταραγμένο και λίγο φοβισμένο, θέλει να μου δώσει θάρρος και να με εμψυχώσει. Του ανέφερα όλα όσα ειπώθηκαν στη συνάντηση και στο τέλος του απάντησα ότι δεν μπορώ να μιλήσω μπροστά στους ανώτερους αξιωματικούς, χωρίς να συμβουλευτώ πρώτα κάποιο σχετικό βοήθημα. Ο συνάδελφος με εμψυχώνει λέγοντας ό,τι μου είπε νωρίτερα ο Διοικητής. «Ξέρω ότι έχεις βοήθημα, το είδα όταν επισκεφτήκαμε την Παναγία της Ποδίθου, αλλά δεν χρειάζεσαι τίποτε, ό,τι είπες σε μας στη Γαλάτα, αυτά να πεις και εδώ». Έφαγα το φαγητό μου και μαζί με το συνάδελφο ανεβήκαμε στον κοιτώνα μας.

Ξάπλωσα στο κρεβάτι μου και προσπάθησα να κλείσω τα μάτια. Αλλά, δυστυχώς, το μυαλό μου έτρεχε αλλού. Θα μπορέσω άραγε να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις των ανωτέρων μου αύριο το πρωί; Θα τα καταφέρω να μη ντροπιάσω το Λοχαγό μου για όσα καλά ανέφερε στο Διοικητή; Θέλησα να κάνω κάποιο σχέδιο μαθήματος, όπως μας είχαν μάθει στη Σχολή. Χωρίς χειρόγραφο, μας έλεγαν, ποτέ να μην αποφασίζετε να κάνετε μάθημα. Σηκώθηκα, πήρα τον κυπριακό οδηγό και άρχισα να διαβάζω τα εισαγωγικά για την ιστορία του νησιού. Εγώ, όμως, γνώριζα πολύ περισσότερα. Πήρα χαρτί και μολύβι και άρχισα να γράφω. Έφερα στο μυαλό μου όλα, όσα είχα γράψει στη Σχολή στην εργασία μου για την Κύπρο, και θέλησα να επιμείνω σε κάποια ξεχωριστά γεγονότα. Το χέρι μου έτρεμε και οι συνάδελφοι, που ήταν ξαπλωμένοι δίπλα μου, το αντιλήφθηκαν και προσπάθησαν να με ενθαρρύνουν. Ιδιαίτερα ο Καραβασίλης. Όλο το απόγευμα, ως την ώρα της νυκτερινής εκπαίδευσης, έκανα σχέδια και προγράμματα για το τι θα πω και πού θα επιμείνω. Τελικά αποφάσισα να επιμείνω στα γεγονότα από το 1878 και αργότερα, όταν η Κύπρος πέρασε στα χέρια των Άγγλων αντί πινακίου φακής.

Την άλλη μέρα, ύστερα από έναν ανήσυχο ύπνο, στην πρωινή αναφορά ο Διοικητής έκανε τις σχετικές ανακοινώσεις, έδωσε τις απαραίτητες συμβουλές,

υπενθύμισε το σκοπό της παραμονής μας στη Μεγαλόνησο και στο τέλος προέτρεψε όλους, αξιωματικούς και στρατιώτες, να κατευθυνθούμε στα εστιατόρια, όπου θα γινόταν ομιλία με θέμα: Η Κύπρος δια μέσω των αιώνων. Ακούγοντας το όνομά μου άρχισα να τρέμω. Είχα, όμως, δίπλα μου το Λοχαγό και τους συναδέλφους του Λόχου, οι οποίοι προσπάθησαν να με ενθαρρύνουν και να μου λένουν να μην τρομάζω.

Στα εστιατόρια είχαν γίνει οι απαραίτητες ανακατατάξεις των τραπεζιών και των καρεκλών και είχαν προστεθεί και άλλες καρέκλες για τους Διοικητή, Υποδιοικητή και αξιωματικούς. Αφού όλοι κάθισαν στις καρέκλες, ο Λοχαγός μου πήρε το λόγο, προσφώνησε το Διοικητή και Υποδιοικητή και είπε μόνο δυο λόγια για το θέμα της ομιλίας και ότι αυτή θα γίνει από τον έφεδρο δόκιμο Γεώργιο Μυλωνά, που σπούδασε φιλολογία και ιστορία στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Πήρα το λόγο αρκετά τρακαρισμένος και λίγο φοβισμένος. Έβγαλα από τη φόρμα το σχέδιο μαθήματος, που είχα κάνει την προηγούμενη μέρα και το ακούμπησα δίπλα στην έδρα, αλλά πολύ λίγο το συμβουλευτήκα. Ουσιαστικά είπα όσα είχα πει στους στρατιώτες στην πρώτη μου επικοινωνία στο βουνάλακι κάτω στη Γαλάτα. Τώρα, όμως, ήμουν περισσότερο προετοιμασμένος και είχα μαζί μου και το σχέδιο του μαθήματος, που το συμβουλευτήκα μόνο σε κάποιες στιγμές, όπου αναφέρονταν ομιλίες διάφορων προσωπικοτήτων του νησιού. Λίγο περισσότερο επέμεινα στα γεγονότα μετά το ιστορικό έτος 1878, όταν η Κύπρος άλλαξε αφέντη και από τους αγροίικους ασιάτες περνούσε στους «πολιτισμένους» Εγγλέζους.

Κάπως έτσι άρχισα την ομιλία μου: *«Κύριε Διοικητά, κύριε Υποδιοικητά, κύριοι αξιωματικοί, αγαπητοί στρατιώτες του 606 Τάγματος Πεζικού, όταν τα κομμάτια του Ουρανού, κομμένα από τον Κρόνο, το γιο της Γης, πέσανε στη θάλασσα, κάπου ανατολικότερα από την Κρήτη, σχηματίστηκε αφρός που σιγά-σιγά πήρε τη μορφή μιας Γυναίκας. Και όταν πια η ομορφότερη, η τέλεια γυναίκα σχηματίστηκε, βγήκε σ' ένα καταπράσινο νησί γεμάτο φως. Η γυναίκα αυτή ήταν βέβαια η Θεά Αφροδίτη και το νησί η Κύπρος, που η μυθολογία μας τη θέλει για πατρίδα της Θεάς».*

Συνεχίζοντας είπα ότι η ιστορία του νησιού αρχίζει από τα βάθη των αιώνων. Οι πρόγονοί μας Μυκηναίοι Αχαιοί με τα καράβια τους έφτασαν εδώ και μετέφεραν τη γλώσσα, τη θρησκεία, τα ήθη, τα έθιμα και τον πολιτισμό τους. Αυτά όλα ρίζωσαν και θέριασαν και έδωσαν την ελληνική φυσιογνωμία στο νησί. Τα βασίλεια και οι πόλεις της Κύπρου έγιναν διάσημα. Ο πλούτος σε δασικά προϊόντα και το πλούσιο υπέδαφος έφεραν την ευημερία. Ο χώρος του νησιού είναι σε βολικό μέρος για το εμπόριο και βρίσκεται σε στρατηγική θέση για τον έλεγχο της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου. Αυτά δημιούργησαν την επιβουλή. Και έτσι ήρθαν πρώτα οι Φοίνικες και κατέκτησαν το νησί, μετά οι Ασσύριοι και οι Πέρσες. Το νησί, όμως, διατήρησε αλώβητο τον ελληνικό χαρακτήρα. Ύστερα ήρθε η λαμπροφόρα εκστρατεία του Μεγαλέξανδρου, στην οποία οι Κύπριοι συμμετείχαν στο πλευρό του, αφού ένιωθαν ότι είναι Έλληνες, όπως έκαναν και στον Τρωικό Πόλεμο.

Ακολούθησαν οι Ρωμαίοι και ο Χριστιανισμός. Ο απόστολος Παύλος με τον Κύπριο απόστολο Βαρνάβα εκχριστιάνισαν το νησί και του έδωσαν την τελική μορφή στη φυσιογνωμία του. Το αρχαίο ελληνικό πνεύμα εμπλουτίστηκε με

την πνευματικότητα του Χριστιανισμού και η Μεγαλόνησος μπορεί να είναι συγχρόνως «το νησί της Αφροδίτης», αλλά και «το νησί των Αγίων».

Στα βυζαντινά χρόνια η Κύπρος είναι αναπόσπαστο τμήμα του ελληνισμού. Η επιβουλή τώρα έρχεται από τις αραβικές επιδρομές, οι οποίες είναι συχνές και σπέρνουν τον τρόμο στο νησί. Ακολουθούν οι σιδερόφρακτοι δυτικοευρωπαίοι με τις Σταυροφορίες τους για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων. Στην αρχή το καταλαμβάνει ο Φράγκικος Οίκος των Λουζινιάν, που παραμένουν στο νησί τριακόσια χρόνια. Μετά έρχονται οι Βενετσιάνοι και το 1571 το νησί έμελλε να περάσει στους Οθωμανούς. Τούτοι οι ασιάτες έφεραν στο νησί μουσουλμανικό πληθυσμό, αλλά έκαναν και πολλούς χριστιανούς να αλλαξοπιστήσουν, απόγονοι των οποίων είναι οι σημερινοί Τουρκοκύπριοι. Ποτέ, όμως, δεν ξεπέρασαν το 1/5 του πληθυσμού του νησιού.

Και όταν το 1821 οι πρόγονοί μας ξεσηκώθηκαν για να αποκτήσουν τη λευτεριά τους, οι Κύπριοι άκουσαν το εθνικό κάλεσμα. Ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός με άλλους ιερωμένους και προκρίτους πρωτοστατεί στον ξεσηκωμό. Αλλά η μοίρα του ήταν να απαγχονιστεί με πολλούς άλλους κληρικούς και λαϊκούς.

Το 1878 η Οθωμανική Αυτοκρατορία κινδύνευε να διαλυθεί. Στο Μεγάλο Πόλεμο της Ανατολής μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι Ρώσοι νίκησαν και πήραν πολλά εδάφη από τους Τούρκους. Τα στρατεύματα των Ρώσων είχαν φτάσει έξω από την Κωνσταντινούπολη. Στο προάστιο της Πόλης, τον Άγιο Στέφανο, τον Φεβρουάριο του 1878 υπογράφηκε η ομώνυμη συνθήκη και οι Τούρκοι είχαν μόνο την υποχρέωση να υπογράψουν ό,τι τους υπαγόρευαν οι Ρώσοι. Το αποτέλεσμα με τη συνθήκη αυτή ήταν να δημιουργηθεί η Μεγάλη Βουλγαρία σε βάρος όλων των λαών των Βαλκανίων. Πολύ περισσότερο για μας τους Έλληνες, που χάναμε σχεδόν όλη τη Μακεδονία.

Τότε οι Άγγλοι πρόσφεραν τη βοήθειά τους στο Σουλτάνο και διέσωσαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τη Μακεδονία. Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου με τις διπλωματικές ενέργειες της Αγγλίας καταργούνται το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου (1878) στο Συνέδριο του Βερολίνου. Συγχρόνως, όμως, υπογράφονταν και μια μυστική αγγλοτουρκική συνθήκη αμυντικής συμμαχίας, που όριζε δυο πράγματα. Από τη μια η Αγγλία αναλάμβανε την υποχρέωση να βρίσκεται δίπλα στο Σουλτάνο σε κάθε ρωσική επιβουλή και από την άλλη ο Σουλτάνος θα προστάτευε τους χριστιανούς, που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Για μπαξίσι τότε ο Σουλτάνος παραχώρησε την Κύπρο έναντι μισθώματος 92.600 περίπου λιρών. Και τούτο επειδή, αν η Αγγλία δεν είχε στη διάθεσή της το ορμητήριο της Κύπρου, κοντά στη Μικρά Ασία και τη Συρία, δε θα μπορούσε να εκπληρώσει τις υποσχέσεις της προς τους Τούρκους.

Ο λαός της Κύπρου, αποκαμωμένος από την Οθωμανική καταδυνάστευση, είδε στο πρόσωπο των Άγγλων τη λευτεριά του. Ο πόθος του δυνάμωσε να σμίξει με την άλλη Ελλάδα, με τη γη των προγόνων Αρκάδων. Η Αγγλία, όμως, από την πλευρά της μεθοδικά απογύμνωσε την Οθωμανική εξουσία από κάθε συμμετοχή στην κυπριακή διοίκηση και έσφιξε τα χαλινάρια του κυπριακού πληθυσμού, ώστε να μεταβάλλει σε σύντομο χρονικό διάστημα την Κύπρο σε αναπόσπαστο τμήμα της αυτοκρατορίας της. Όταν ο Επίσκοπος Σωφρόνιος προσφωνώντας τον άγγλο αρμοστή διαδήλωνε τη σταθερή απόφαση των Ελλήνων να αφοσιωθούν στην καινούργια πατρική διακυβέρνηση, δεν μπορούσε

να προεικάζει τη μοίρα, που πρόσμενε τον τόπο του.

Οι Κύπριοι, που ήλπιζαν στους ευρωπαϊούς Εγγλέζους, ζητούν την ένωσή τους με τη Μητέρα Ελλάδα. Οι ίδιοι οι Άγγλοι το 1914 υπόσχονται να παραχωρήσουν το νησί στην Ελλάδα, αρκεί να βγούμε στον πόλεμο στο πλευρό τους. Κούφια λόγια, δυστυχώς! Το 1931 ο Κυπριακός Ελληνισμός ξεσηκώνεται, αλλά η εξέγερση καταστέλλεται γρήγορα. Τότε ένας φλογερός και φωτισμένος ιεράρχης, ο **Μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς**, άφησε τη θέση του στην Κυπριακή Βουλή, για να προσκαλέσει το λαό σε αγώνα. Κοιτάζω στο σχέδιο μαθήματος και διαβάζω ένα κομμάτι από την προκήρυξή του: «Οι δούλοι λαοί δεν ελευθερούνται με τας ικεσίας, τας παρακλήσεις και τας επικλήσεις προς τα αισθήματα των τυράννων. Η μόνη σωτηρία μας, από πάσης απόψεως, είναι η εθνική απολύτρωσις, και οι ξένοι είναι εδώ δια να θεραπεύσουν τα γενικά και ειδικά συμφέροντά των με κατόντημα βέβαιον την ηθικήν και υλικήν εξαθλίωσίν μας. Ο δρόμος, όπου θα βαδίσωμεν, είναι στενός και τεθλασμένος, αλλ' οδηγεί προς την σωτηρίαν. Τι και αν ξένοι τύραννοι στηρίζονται επί κολοσσών κτηνώδους βίας και ισχύος; Προς την βίαν ας αντιτάξωμεν το δίκαιόν μας, που θα θριαμβεύσει εις το τέλος, όταν μάλιστα εμπνέεται από όλην την δύναμιν της ψυχής. Προς την κτηνώδη βίαν, ας αντιτάξωμεν τα αδάμαστα όπλα της ψυχής, τα εμπνεόμενα και κραταιούμενα από την χαλυβδίνην ισχύν των αδουλώτων πίστεων που ηυξεύουν και δύνανται πάντοτε να νικούν και τα ασάλευτα όρη των ακατορθώτων...». Αφήνω το σχέδιο μαθήματος και συνεχίζω. Η ανταρσία υπήρξε θεαματική, αλλά δεν έκανε μεγάλο κακό στους Εγγλέζους. Οι αποικιοκράτες τον εξόρισαν στην Παλαιστίνη, όπου και πέθανε. Μετά στην εξέγερση του 1931 οι Άγγλοι σκλήρυναν τη διοίκησή τους. Προσπάθησαν να αφελληνίσουν το νησί κυρίως με την παιδεία. Αλλ' εις μάτην!

Εικ. 31: Ο πρωθυπουργός της Αγγλίας Winston Churchill το 1945.

Στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο για μια ακόμη φορά οι Βρετανοί μας υποσχέθηκαν τα ίδια για την Κύπρο δια του στόματος του Πρωθυπουργού Τσόρτσιλ. Αλλά με τη λήξη του πολέμου, άλλαξαν γνώμη. Αδιάντροπα δήλωναν: «Ποτέ δε θα επιτρέψουμε να γίνει η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα».

Το 1950 η Αρχιεπισκοπή με το Μακάριο οργάνωσε δημοψήφισμα. Ήταν το τρίτο, αλλά μαζικότερο δημοψήφισμα που διεξήχθη στην Κύπρο με σκοπό την ανάδειξη επιθυμίας των Κυπρίων για την Ένωση. Το 95,7% ψήφισε την Ένωση με την Ελλάδα, αλλά και πάλι δεν έγινε τίποτε. Και πολλοί Τουρκοκύπριοι ψήφισαν τότε

την Ένωση. Ο αγώνας πλησίαζε να ξεσπάσει και όπου να'ναι το δέντρο θα καρπίσει. Το είπε και ο μεγάλος μας ποιητής Γιώργος Σεφέρης. Διαβάζω από το σχέδιό μου: «Δεν αργεί να καρπίσει το στάχυ, δε χρειάζεται μακρύ καιρό,

για να φουσκώσει της πίκρας το προζύμι, δε χρειάζεται μακρύ καιρό, το κακό να σηκώσει το κεφάλι...». Τότε οι Ελληνοκύπριοι κατάλαβαν πως τα διαβήματα και οι ειρηνικές εκκλήσεις δεν αρκούσαν. Γι' αυτό ένα τους απόμεινε: ο ένοπλος αγώνας. Και έτσι φτάσαμε στην 1η Απριλίου του 1955, οπότε και αρχίζει ο ένοπλος αγώνας των αδελφών Κυπρίων εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών.

Σ' αυτό το σημείο επενέβη ο Διοικητής, καθώς είχε περάσει ο χρόνος της πρώτης εκπαιδευτικής ώρας, και είπε ότι όλα τα υπόλοιπα θα μας διηγηθεί ο κύριος δόκιμος την ερχόμενη Τρίτη, όπως προβλέπει το εβδομαδιαίο πρόγραμμα.

Πράγματι σταμάτησα το μονόλογό μου και όλοι, αξιωματικοί και στρατιώτες, βγήκαμε από τα εστιατόρια και κατευθυνθήκαμε στην κοντινή βουνοπλαγιά για το καθημερινό πρόγραμμα. Ο Λοχαγός και οι συνάδελφοί μου, που τα είχαν σχεδόν ξανακούσει, εκφράστηκαν με τα καλύτερα λόγια για όσα καινούργια άκουσαν και τον τρόπο, που τα άκουσαν. Ο Λοχαγός μάλιστα μου υπέδειξε ότι σ' αυτές τις ομιλίες καλό είναι να υπάρχει και ένας πίνακας, όπου να γράφονται κάποια βασικά σημεία της ομιλίας. Όπως π.χ. ημερομηνίες, ονόματα σπουδαίων προσώπων, σημαντικά γεγονότα, χώρες που εμπλέκονται στα γεγονότα, σημαδιακές περιοχές και άλλα. Συμφώνησα με το Λοχαγό μου και υποσχέθηκα την ερχόμενη Τρίτη να οργανώσουμε καλύτερα την εκδήλωση.

Η Εθνική Γιορτή της 25ης Μαρτίου στην Κύπρο

Πλησίαζε η μεγάλη Εθνική Γιορτή της 25ης Μαρτίου. Όλοι οι Έλληνες γιορτάζουμε την παλιγγενεσία του Γένους μας. Παντού οι Έλληνες γιορτάζουν τούτη τη μέρα. Είναι διπλή γιορτή. Γιορτάζει μαζί με το Γένος και η Θρησκεία μας. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου από τον Αρχάγγελο Γαβριήλ ότι θα γεννήσει τον ελευθερωτή του ανθρώπου, ήταν και για το Ελληνικό Γένος ένας καινούργιος ευαγγελισμός ότι θα ερχόταν η Ελευθερία του. Από τις προηγούμενες μέρες έφτασε από τη Μερραρχία η σχετική διαταγή για τον πανηγυρικό εορτασμό της Μεγάλης Εθνικής Γιορτής. Στις ελληνικές μονάδες, που βρίσκονταν στα βουνά και τους κάμπους της Κύπρου, η διαταγή έλεγε: 1. Να γίνουν ομιλίες για το νόημα και τη σημασία της Γιορτής και να τονιστεί ιδιαίτερα η αποστολή των Ελληνικών Δυνάμεων στη Μεγαλόνησο. 2. Οι στρατεύσιμοι να πάρουν μέρος, όπου είναι εφικτό, στις εκδηλώσεις, που θα λάβουν χώρα στις πόλεις και τα χωριά των αδελφών Κυπρίων και 3. Να παραστούν αντιπροσωπείες αξιωματικών και στρατιωτών στις δοξολογίες και τις ομιλίες στους ιερούς ναούς των πόλεων και των χωριών.

Το Σάββατο, 25 Μαρτίου 1967, όλο το Τάγμα ήταν σημαιοστολισμένο. Αξιωματικοί και στρατιώτες φορέσαμε τα καλά μας και στην πρωινή αναφορά ο Διοικητής μίλησε για τη σημασία της σημερινής Μεγάλης Ημέρας και έδωσε πολύ εύστοχα τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου με την Απελευθέρωση του Έθνους μας. Μας είπε ότι γύρω στις 10 η ώρα μια αντιπροσωπεία του Τάγματος από αξιωματικούς και μια διμοιρία οπλιτών θα παραβρεθεί στην εκκλησία της Κακοπετριάς, όπου θα γίνει Δοξολογία για την Επέτειο της Εθνικής Γιορτής

και θα εκφωνηθεί ο πανηγυρικός της Ημέρας από κάποιο δάσκαλο του Δημοτικού Σχολείου του χωριού.

Πράγματι η διμοιρία ετοιμάστηκε και αρκετοί αξιωματικοί, μόνιμοι και έφεδροι, ανεβήκαμε στα BEDFORDS της μονάδας και κατεβήκαμε στην Κακοπετριά. Στις 10 ακριβώς βρισκόμασταν στον ιερό ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα. Είναι μια παλιά εκκλησία του 16ου αιώνα, βασιλικού ρυθμού και σχετικά μικρή. Χωράει γύρω στους 150 ανθρώπους. Με την είσοδο των αξιωματικών και των στρατιωτών έλαμψαν τα πρόσωπα των εκκλησιαζομένων του χωριού. Στο αριστερό κλίτος της εκκλησίας στέκονταν τα παιδιά του Δημοτικού με τους δασκάλους. Στα δεξιά τοποθετήσαμε τους στρατιώτες και η Δοξολογία άρχισε πανηγυρικά. Ένας ηλικιωμένος ιερέας με δυο ιεροψάλτες έψαλαν πολύ μελωδικά με τη χαρακτηριστική κυπριακή προφορά τη Δοξολογία και ένας νεαρός δάσκαλος εκφώνησε τον πανηγυρικό της Ημέρας. Ήταν σα να βρισκόμουν στο χωριό μου. Ένα χωριό της ελληνικής επαρχίας. Το ίδιο ήταν και η Κακοπετριά, τουλάχιστο μέσα στην εκκλησία.

Ο δάσκαλος φαινόταν ότι ήταν καλά προετοιμασμένος και τόνισε όλα όσα περιμέναμε να ακούσουμε. Μίλησε για τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και έδωσε πολύ εύστοχα τον ξεσηκωμό των προγόνων μας τη μέρα αυτή για να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Στο τέλος τόνισε ότι τη μέρα αυτή ήταν προδιαγεγραμμένο να ξεσηκωθεί και ο Κυπριακός Λαός για να αποτινάξει τον αγγλικό ζυγό, αλλά λόγοι στρατηγικής μετέφεραν την εξέγερση την 1η Απριλίου. Ακούστηκαν πολλά από τα κατορθώματα των ηρώων του '21 και έγινε προσπάθεια να δεθούν με τα κατορθώματα των ηρώων του Απελευθερωτικού Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. Οι Κύπριοι τότε, είπε ο δάσκαλος, αρματώθηκαν με ό,τι βρήκαν μπροστά τους και ξεκίνησαν. Άμαχος λαός και απόλεμος, άνθρωποι της καθημερινής έγνοιας, άπραγοι μεροκαματιάρηδες και πάνω απ' όλα νεαροί μαθητές των Γυμνασίων πήραν πάνω τους όλη την ευθύνη, όπως τότε το Εικοσιένα. Να απελευθερώσουν το χώμα, που τους γέννησε και τους ανέθρεψε, να απελευθερώσουν τους τάφους των προγόνων και τα όνειρα των εφήβων, τα δάκρυα των μανάδων. Πήραν πάνω τους την ευθύνη να υπάρξουν στο στερέωμα των ελεύθερων ανθρώπων. Η Κύπρος, συνέχισε ο δάσκαλος, μέσα στον Αγώνα της ξαναγεννήθηκε. Τίναξε από πάνω της τη σκουριά και ξαναβρήκε τον εαυτό της, άνοιξε στη μοίρα ένα παράθυρο, που δεν άνοιξε, όμως, απλόχωρα να ανασάνει ο τόπος.

Γυρίσαμε πίσω στο στρατόπεδο αναβαπτισμένοι και αναμέναμε ενδόμυχα την απόλυτη ελευθερία των αδελφών μας Κυπρίων. Δυστυχώς, όμως! Τα πράγματα ήρθαν ανάποδα. Μετά από ένα μήνα από την πανηγυρική γιορτή της 25ης Μαρτίου του 1967, ήρθε στην πατρίδα μας «Η Εθνοσωτήριος Επανάσταση», που οδήγησε τη χώρα στην ανυποληψία των πολιτισμένων λαών και την καταστροφή της Μεγαλονήσου. Και αυτό το πληρώνουμε σήμερα και θα το πληρώνουμε για πολλά χρόνια!

Ο Αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α.

Οι μέρες κυλούν, όπως τις γνώρισα, όταν κατέβηκα από το βουνό από τις αποθήκες. Την Τρίτη, 28 Μαρτίου 1967, μετά την πρωινή αναφορά

ο Διοικητής και πάλι μας προέτρεψε όλους να κατευθυνθούμε στα εστιατόρια, όπου θα συμπληρωνόταν η ομιλία μου για την ιστορία της Κύπρου και συγκεκριμένα θα ξεδιπλωνόταν ο Απελευθερωτικός Αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. Τώρα, όμως, η προετοιμασία έχει γίνει καλύτερη. Οι συμβουλές του Λοχαγού μου εισακούστηκαν και δίπλα μου υπάρχει και ένας μαυροπίνακας, πάνω στον οποίο υπάρχουν γραμμένα κάποια στοιχεία. Και πρώτο και με μεγάλα και έντονα γράμματα το εξής: **1η Απριλίου 1955. Ο Αγώνας αρχίζει.** Αλλά και η δική μου προετοιμασία έχει γίνει καλύτερη. Υπάρχει και πάλι το σχέδιο μαθήματος. Πιο πολύ, όμως, υπάρχει το ακμαιότατο ηθικό, το αναπτερωμένο ψυχικό σθένος εξαιτίας της προηγούμενης εμπειρίας και της σχετικά καλής γνωριμίας μου με όλους τους αξιωματικούς της μονάδας, οι οποίοι επιδοκίμασαν την πρώτη μου ομιλία.

Πλησίαζε βέβαια και η ημερομηνία που άρχισε ο αγώνας και όσα θα ακούγονταν, θα ήταν και πολύ επίκαιρα. Όσα ακολουθούν, και είναι πολλά, δεν λέχτηκαν τότε όλα με τόσες λεπτομέρειες, επειδή ο χρόνος ήταν περιορισμένος, αλλά συμπληρώθηκαν σήμερα στην 62η επέτειο του αγώνα, 1η Απριλίου 2017, για να είναι περιεκτικότερη η συγγραφή για το Μεγάλο Απελευθερωτικό Αγώνα των Κυπρίων αδελφών.

Παίρνω το λόγο, χωρίς καμιά παρουσίαση. Κάνω τις απαραίτητες προσφωνήσεις στο Διοικητή, τον Υποδιοικητή, τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες και αρχίζω την ομιλία μου. Στην αρχή ξαναθύμισα επιγραμματικά όσα είχα αναφέρει την προηγούμενη Τετάρτη και επέμεινα ότι ο Κυπριακός Ελληνισμός έζησε πολύ χειρότερες καταστάσεις από τον άλλο Ελληνισμό. Η ιστορία της Κύπρου είναι γεμάτη από τραγικά περιστατικά. Τα σκλαβοπάζαρα ήταν η μοίρα του νησιού. Χιλιάδες χρόνια άλλαζε τον έναν ύστερα από τον άλλο τους αφέντες. Σκλαβιές και επιδρομές αμέτρητες. Στο ιστορικό της καταγράφονται 24 αραβικές επιδρομές. Ο πανικός ήταν μόνιμη κατάσταση στους κατοίκους. Όποιος ζούσε στις αντικρινές ακτές, άπλωνε το σιδερόφρακτο χέρι του να αγγίξει και να κερδίσει την Αναδυόμενη Αφροδίτη, καθώς και να νιώσει το ζεστό της κορμί στις σκληρές του παλάμες. Οι ξένοι αφέντες υπέτασαν το χαρακτήρα της, συνέτριβαν την αξιοπρέπεια, μάραναν την καρδιά, αλλά δεν άλλαζαν την ψυχή της.

Στην περίοδο των Σταυροφοριών η Κύπρος βρίσκεται σε ανεμοζάλη. Κατακτητής αρχικά ήταν ο Άγγλος Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος, που αμέσως την παραχωρεί στους Ναϊτες Ιππότες, αλλά και αυτοί την εκχωρούν στον Φράγκικο Οίκο των Λουζινιάν, που παραμένουν στο νησί περίπου τριακόσια χρόνια. Στα 1479 και ενώ η Κωνσταντινούπολη είχε πέσει στα χέρια των Οθωμανών, η Κύπρος παραχωρείται στους Βενετούς, τους γιους της θάλασσας, που την κυβέρνησαν περίπου 90 χρόνια. Και μετά ήρθε η σειρά των Οθωμανών. Το 1570 οι Τούρκοι επιτίθενται στο νησί και μετά από σκληρές μάχες πολλών μηνών στις 8 Σεπτεμβρίου η Λευκωσία έπεσε. Είκοσι χιλιάδες χριστιανοί σφάχτηκαν. Το επόμενο έτος την 1η Αυγούστου του 1571 έπεσε και η Αμμόχωστος. Ο Βενετός Μπραγκαντίνο, που υπερασπιζόταν την πόλη, σφάχτηκε και γδάρθηκε από το Λαλά Μουσταφά και τους αιμοσταγείς υποτακτικούς του, που οι απόγονοί τους σήμερα λένε ότι τέτοιες λέξεις δεν υπάρχουν στο λεξιλόγιό τους!

Τριακόσια επτά χρόνια σκλαβιάς στους Τούρκους. Παρόμοια η μοίρα του

νησιού με τον υπόλοιπο Ελληνισμό. Και ήρθε μετά το Εικοσιένα και ο αέρας της λευτεριάς που έπνεε στην Ελλάδα έφτασε ως εδώ με τις ίδιες θυσίες και τα ίδια κατορθώματα. Το 1878 οι Οθωμανοί αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορούν να αντισταθούν στις ρωσικές επιδρομές και μόνο ένας από μηχανής θεός μπορεί να τους διασώσει. Αυτός βρέθηκε στο πρόσωπο των Βρετανών, οι οποίοι αναλαμβάνουν τη σωτηρία των Τούρκων από τους Ρώσους. Οι Τούρκοι για να ευχαριστήσουν τους σωτήρες τους, τους κάνουν ένα μικρό μπαξίσι, εκμισθώνοντας στην αρχή τη Μεγαλόνησο αντί πινακίου φακής, αλλά αργότερα στα 1914 οι Βρετανοί την προσαρτούν στη μεγάλη τους αυτοκρατορία.

Η Ίδρυση της Ε.Ο.Κ.Α.

Οι Κύπριοι εναποθέτουν τις ελπίδες τους στους «πολιτισμένους Εγγλέζους» και ζητούν την ένωσή τους με τη Μητέρα Ελλάδα, όπως το είχαν υποσχεθεί και οι ίδιοι στα 1914. Και όσο αυτό δεν επιτυγχάνεται η οργή κατά των Άγγλων δυναμώνει. Το 1931 ο Κυπριακός Λαός εξεγείρεται, αλλά η εξέγερση γρήγορα καταστέλλεται. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οι Κύπριοι όλο και πιο συχνά προβάλλουν την ανάγκη τους να ενωθούν με τον υπόλοιπο Ελληνισμό. Οι Βρετανοί, όμως, είναι αμετακίνητοι και απορρίπτουν κάθε ιδέα για ένωση. «Ποτέ δε θα το επιτρέψουμε αυτό» δηλώνουν. Οι Κύπριοι δοκιμάζουν αρχικά τα ειρηνικά μέσα. Η Αρχιεπισκοπή με το Μακάριο οργανώνει δημοψήφισμα και με ένα μεγάλο ποσοστό, 96% περίπου, οι Κύπριοι δηλώνουν ότι επιθυμούν την Ένωση με την Μητέρα Ελλάδα. Και όταν πια κατάλαβαν ότι τα διαβήματα και οι ειρηνικές εκκλήσεις δεν αρκούσαν, την 1η Απριλίου του 1955 ξεκίνησε η επαναστατική δράση της Ε.Ο.Κ.Α. Ξεκίνησε ο απελευθερωτικός αγώνας με την υποστήριξη όλου του Ελληνισμού και έγραψε λαμπρές σελίδες στην ιστορία του Έθνους.

Ο ένοπλος απελευθερωτικός αγώνας των Κυπρίων κράτησε τέσσερα χρόνια, από την 1η Απριλίου του 1955 ως την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου το Φεβρουάριο του 1959. Τον αγώνα διεξήγαγε η μυστική οργάνωση Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (Ε.Ο.Κ.Α.).

Οι πρώτες σκέψεις για την ίδρυση μαχητικής οργάνωσης των Ελλήνων της Κύπρου, που σκοπό είχε την προώθηση του αγώνα για ένωση του νησιού με την Ελλάδα, χρονολογούνται από το 1948. Τη χρονιά αυτή η Εκκλησία της Κύπρου αναδιοργανώνεται και στελεκώνεται από νέα ηγεσία, μετά από μια μεγάλη περίοδο εκκλησιαστικής ακαταστασίας. Μετά την εξέγερση του Οκτωβρίου 1931 είχαν εξοριστεί οι μητροπολίτες Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς και Κυρήνειας Μακάριος, ενώ από το 1933 που πέθανε ο αρχιεπίσκοπος Κύριλλος ο Γ', δεν στάθηκε δυνατό να πληρωθεί ο αρχιεπισκοπικός θρόνος. Οι Άγγλοι επέβαλαν δικτατορικό καθεστώς σ' όλο το νησί ως το 1940. Ιδιαίτερα θέλησαν να αφελληνίσουν το νησί ελαττώνοντας τις ώρες στο μάθημα των Ελληνικών από τα Σχολεία.

Μετά τη λήξη του Πολέμου η Εκκλησία κατόρθωσε να εκλέξει την ανώτατη ηγεσία της. Στις μητροπόλεις της Κύπρου εκλέγονται νέοι και δραστήριοι ιεράρχες. Αυτοί αναλαμβάνουν στα χέρια τους την υπόθεση της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Στο μεταξύ από τον Ιούνιο του 1948 πολλοί στρατιωτικοί και

πολιτικοί άνδρες, που ζουν στην Ελλάδα, βλέποντας την ανώμαλη κατάσταση στην Κύπρο με τις παλινδρομήσεις των Άγγλων, αρχίζουν να σκέπτονται τη διεξαγωγή ένοπλου απελευθερωτικού αγώνα στο νησί. Μεταξύ αυτών ήταν ο απόστρατος συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας, ο διπλωμάτης Αχιλλέας Κύρου και άλλοι. Τον ίδιο χρόνο παρόμοιες σκέψεις εκφράζει και σε διάφορους κύκλους στην Κύπρο ο μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος, ο μετέπειτα αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο Γ΄.

Το 1950, όταν ο Μακάριος ανέβηκε στον Αρχιεπισκοπικό Θρόνο, προώθησε με πιο έντονο ρυθμό και περισσότερο δυναμικό τρόπο τον ενωτικό αγώνα και προσπάθησε ταυτόχρονα να του δώσει και διεθνή δημοσιότητα. Οι μυστικές επαφές του με την ομάδα των Αθηνών ήταν συνεχείς. Την ίδια χρονιά ο Γρίβας είχε επαφές με το στρατηγό Γεώργιο Κοσμά, αρχηγό τότε του Γενικού Επιτελείου Στρατού, ο οποίος ενημέρωσε σχετικά και το Στρατάρχη Παπάγο. Το Μάιο του 1951 η ομάδα των Αθηνών, που αποτελούνταν από Κύπριους εξόριστους και Ελλαδίτες, πρότεινε στο Γεώργιο Γρίβα την αρχηγία του ένοπλου αγώνα στην Κύπρο. Ενήμερος ήταν και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Τον Ιούλιο του 1951 ο Γρίβας κατέβηκε στην Κύπρο ως τουρίστας, με σκοπό την επί τόπου μελέτη των δυνατοτήτων για ένοπλο αγώνα στο νησί. Παράλληλα είχε επαφές με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και απέκτησε τους πρώτους συνεργάτες του στην Κύπρο.

Ο Μακάριος ταυτόχρονα διεξήγαγε διπλωματικό και πολιτικό αγώνα στοχεύοντας στη διεθνοποίηση του Κυπριακού Ζητήματος και τη συζήτησή του στα διεθνή πλαίσια του Ο.Η.Ε. Έτσι ήλπιζε ότι θα εξανάγκαζε τη Μεγάλη Βρετανία να συζητήσει το πρόβλημα σοβαρά. Οι Βρετανοί, όμως, επέμειναν ότι δεν υφίσταται Κυπριακό Ζήτημα. Τότε στα 1954 η Ελληνική Κυβέρνηση με πρωθυπουργό το Στρατάρχη Αλέξανδρο Παπάγο έφερε με αίτησή της το πρόβλημα στον Ο.Η.Ε. και ζήτησε την «Εφαρμογήν υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσεως των λαών εις την περίπτωσιν του λαού της Κύπρου», ελπίζοντας ότι οι δυνάμεις του διεθνούς Οργανισμού θα έδιναν στους Κυπρίους το δικαίωμα της αυτοδιάθε-

Εικ. 32: Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με το στρατηγό Γεώργιο Γρίβα - Διγενή.

σης. Στις 17 Δεκεμβρίου 1954 η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. απέρριψε την αίτηση της Ελλάδας. Δυστυχώς, τότε η Ελλάδα διέπραξε μεγάλο σφάλμα, καθώς οι Βρετανοί ήλεγχαν τις ψήφους στον Ο.Η.Ε. και ποτέ δεν ήταν δυνατό να δοθεί το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης στους Κυπρίους. Άλλες διπλωματικές κινήσεις επέβαλε η κατάσταση. Στους διαδρόμους των Ηνωμένων Εθνών έγι-

ναν κάποιες συζητήσεις, αλλά τα αποτελέσματα ήταν πενιχρά και ποτέ δεν ήταν δυνατό το πρόβλημα να συζητηθεί στην ολομέλεια του διεθνούς Οργανισμού. Τελικά η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. απέρριψε την αίτηση της Ελλάδας!

Μετά τη διπλωματική και πολιτική αποτυχία και απογοήτευση της Ελληνικής Κυβέρνησης στον Ο.Η.Ε., με την πλήρη άρνηση της Βρετανίας να παραδεχτεί έστω και την ύπαρξη Κυπριακού προβλήματος, το μόνο που έμεινε ήταν η διεξαγωγή ένοπλου αγώνα. Αφού πήρε την τελική έγκριση από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, που ήταν ο βασικός χρηματοδότης των μέχρι τότε ενεργειών, ο Γρίβας αναχώρησε κρυφά από την Ελλάδα για την Κύπρο με καράβι μέσω της Ρόδου. Το βράδυ της 10ης Νοεμβρίου του 1954 έφτασε στο νησί και αποβιβάστηκε μυστικά σε ερημική ακτή της Πάφου κοντά στο χωριό Χλώρακα.

Αμέσως άρχισε η στρατολόγηση και η εκπαίδευση ανδρών και η στελέχωση της οργάνωσης, η οποία πήρε την ονομασία Ε.Ο.Κ.Α. (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών). Την ονομασία έδωσε ο ίδιος ο Γρίβας, ενώ για τον εαυτό του επέλεξε το εύστοχο και επιτυχημένο ψευδώνυμο Διγενής, το όνομα του βυζαντινού ήρωα των ακριτικών επών. Η Ε.Ο.Κ.Α. με τη σύμφωνη γνώμη του Μακαρίου, που είχε το όνομα Γενικός, άρχισε τη δράση της εντυπωσιακά την 1η Απριλίου του 1955. Ο Μακάριος ήθελε να συμπέσει η έναρξη των εχθροπραξιών με την άλλη μεγάλη μέρα της 25ης Μαρτίου 1821, αλλά λόγοι καθαρά στρατηγικοί τους οδήγησε στην 1η Απριλίου, που ήταν ασέληνη νύχτα.

Διάρθρωση και στελέχωση της Ε.Ο.Κ.Α.

Ο Γεώργιος Γρίβας γνώριζε ότι ανελάμβανε ένα πολύ δύσκολο έργο, αλλά είχε ισχυρή θέληση, χαλύβδινη αποφασιστικότητα και προπαντός απόλυτη πίστη στο σκοπό του Αγώνα. Αφού μελέτησε τις δυνατότητες διεξαγωγής ένοπλου Αγώνα κατήρτισε στην Αθήνα γενικό σχέδιο δράσης, το οποίο έθεσε σ' εφαρμογή αμέσως μόλις έφτασε στην Κύπρο. Η Ε.Ο.Κ.Α. οργανώθηκε από τον ίδιο με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι ευέλικτη, να διακρίνεται από ικανότητα ταχείας δράσης, να βασίζεται στη μυστικότητα και στη δυνατότητα να πλήττει στόχους εντελώς αναπάντεχα και να εξαφανίζεται αμέσως. Παράλληλα δόθηκε μεγάλη σημασία στον τομέα της ασφάλειας και στον τομέα συλλογής πληροφοριών για οτιδήποτε αφορούσε τον εχθρό. Το απειροπόλεμο των Ελλήνων της Κύπρου, η γεωγραφική θέση του νησιού και η περιορισμένη έκτασή του, το ήμερο τοπίο και η τεράστια υπεροχή του αντιπάλου ήταν οι βασικοί παράγοντες, που καθιστούσαν δυσχερέστατο τον ένοπλο αγώνα και που του έδωσαν τη μορφή του ανταρτοπόλεμου.

Η Ε.Ο.Κ.Α. άρχισε τη δράση της με μικρό αριθμό ανδρών και ελάχιστο οπλισμό. Γρήγορα, όμως, αγκαλιάστηκε και βοηθήθηκε από το λαό και οι τάξεις της πλήθυναν. Τη διοίκηση ασκούσε αποκλειστικά ο Γεώργιος Γρίβας, που ήταν ο απόλυτος αρχηγός της. Η Κύπρος χωρίστηκε σε 12 στρατιωτικούς τομείς, που ο καθένας είχε έναν τομεάρχη, ο οποίος υπαγόταν απευθείας στον αρχηγό. Στις περιοχές των τομέων ιδρύθηκαν και δρούσαν μαχητικές ομάδες κρούσης και δολιοφθορών, ενώ δημιουργήθηκαν και δίκτυα συλλογής και αποστολής πληροφοριών. Παράλληλα έγιναν δίκτυα συνδέσμων, που μετέ-

φεραν προς κάθε κατεύθυνση τα μηνύματα από και προς τον αρχηγό, και εξασφάλιζαν τη συνεχή επικοινωνία των τομεαρχών μεταξύ τους και με τον αρχηγό και μεταξύ τομεαρχών και ομάδων κρούσης.

Όσα από τα μέλη της Ε.Ο.Κ.Α. επισημαίνονταν από τους Άγγλους και διέφευγαν τη σύλληψη, καθώς και όσα δραπέτευαν από τα κρατητήρια και τις φυλακές, ανέβαιναν στα βουνά και εντάσσονταν στις ανταρτικές ομάδες. Η κάθε μια αντάρτικη ομάδα ήταν ολιγομελής, αποτελούμενη συνήθως από 4-6 άτομα, για λόγους καλύτερης απόκρυψης, ταχύτερης μετακίνησης και ευελιξίας. Σε διάφορες πολεμικές επιχειρήσεις, που απαιτούσαν περισσότερους άνδρες, συνενώνονταν διάφορες αντάρτικες ομάδες και δρούσαν από κοινού. Διοικητικά οι αντάρτικες ομάδες υπάγονταν σε περιοχές δράσης. Η κάθε περιοχή διοικούνταν από έναν αρχηγό, ο οποίος ήταν υπόλογος απευθείας στον αρχηγό. Και μεταξύ των ομάδων λειτουργούσε ευρύ δίκτυο συνδέσμων, που εξασφάλιζε τη συνεχή επικοινωνία των ομάδων με τον αρχηγό της περιοχής τους.

Παράλληλα είχε οργανωθεί και δίκτυο τροφοδοτών, που εφοδίαζε τις αντάρτικες ομάδες με πολεμικό υλικό, τρόφιμα, ρουχισμό και άλλα αναγκαία είδη συντήρησής τους, κατασκευής κρησφύγετων και άλλα.

Για να προωθηθεί το έργο της Ε.Ο.Κ.Α. θεωρήθηκε απαραίτητη η οργάνωση του πληθυσμού από την αρχή. Γι' αυτό σε όλα σχεδόν τα χωριά καθώς και στις πόλεις δημιουργήθηκαν ολιγομελείς πυρήνες με σκοπό τη μυστική στρατολόγηση ανδρών. Παράλληλα οργανώθηκε και η νεολαία με δική της διοίκηση, που υπαγόταν απευθείας στον αρχηγό. Από την αρχή ο Γρίβας απέκλεισε τη συμμετοχή κομμουνιστών στις τάξεις της Ε.Ο.Κ.Α., επειδή τους θεωρούσε επικίνδυνους σε τέτοιες αποστολές. Η στρατολόγηση των μελών της Ε.Ο.Κ.Α. γινόταν με πολλή προσοχή. Για τα άτομα που επιλέγονταν γινόταν διακρίβωση των φρονημάτων τους, της ικανότητας και του βαθμού εξεμύθειάς τους και στη συνέχεια γινόταν η μύησή τους. Μετά τη μύηση αποφαιζόταν η εισδοχή τους στην οργάνωση, οπότε έδιναν τον όρκο. Αν τα μέλη παρέβαιναν τον όρκο τους, εκτελούνταν. Ο όρκος, που δινόταν στο όνομα της Αγίας Τριάδας, αποτελούνταν από 7 άρθρα και προέβλεπαν:

1. Αγώνα με όλες τις δυνάμεις για την απελευθέρωση της Κύπρου.
2. Απαγόρευση εγκατάλειψης του αγώνα, παρά μόνο ύστερα από διαταγή του αρχηγού.
3. Απόλυτη πειθαρχία στις διαταγές του αρχηγού.
4. Απόλυτη εξεμύθεια σε περίπτωση σύλληψης και βασανισμών.
5. Τήρηση μυστικότητας σε ό,τι αφορούσε την οργάνωση.
6. Αποκλεισμός πράξεων για ιδιοτελή ή κομματικά συμφέροντα.
7. Αν κάποιος παρέβαινε τον όρκο του, θα ήταν άτιμος και άξιος κάθε τιμωρίας.

Οικονομικοί Πόροι. Η τακτική δράσης

Ο Αρχηγός της Ε.Ο.Κ.Α. αναφέρει στα απομνημονεύματά του ότι κατά τη διάρκεια του 4ετούς αγώνα η οργάνωση δαπάνησε χρηματικό ποσό 140 χιλιάδων λιρών. Το μεγαλύτερο μέρος του ποσού αυτού καταβλήθηκε από την Κυπριακή Εκκλησία, με μηνιαίες εισφορές μέσω του ηγουμένου του μο-

ναστηριού Κύκκου στον ταμία της οργάνωσης. Ακαθόριστο χρηματικό ποσό στάλθηκε και από τον τότε υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελο Αβέρωφ μέσω της ελληνικής πρεσβείας της Λευκωσίας. Για λόγους ασφαλείας ο Γρίβας απαγόρευσε αυστηρά την είσπραξη από μέλη της Ε.Ο.Κ.Α. οποιωνδήποτε εισφορών, από ιδιώτες ή οργανισμούς, από εράνους ή από οποιαδήποτε άλλη πηγή.

Τα ποσά χρησιμοποιήθηκαν για τη συντήρηση των μαχητικών ομάδων, την αγορά οπλισμού και άλλου πολεμικού υλικού, για τη συντήρηση των οικογενειών, που οι άνδρες τους καταζητούνταν, τη συντήρηση των οικογενειών, που έχασαν στον αγώνα τα παιδιά τους, και ακόμα για τις οικογένειες των ανταρτών. Θα πρέπει να προστεθεί και η τεράστια βοήθεια του λαού προς την Ε.Ο.Κ.Α. σε είδη αντί για χρήματα, όπως ρουχισμός, τρόφιμα, υλικά για κατασκευές κρησφύγετων και άλλα. Μεγάλη σε είδος βοήθεια πρόσφεραν στους αντάρτες και τα μοναστήρια.

Ο εξοπλισμός της Ε.Ο.Κ.Α. γινόταν από την Ελλάδα. Είχε συγκεντρωθεί μεγάλη ποσότητα όπλων και άλλου πολεμικού υλικού, το οποίο στάλθηκε στην Κύπρο με δυο θαλάσσιες αποστολές. Η πρώτη παραλήφτηκε το Μάρτιο του 1954, ενώ η δεύτερη χάθηκε με τη σύλληψη του ιστιοφόρου στις 25 Ιανουαρίου 1955 από τους Βρετανούς. Από το τελωνείο της Λεμεσού έφτασε στην Κύπρο μεγάλη ποσότητα οπλισμού μέσα σε βαλίτσες. Ειδική ομάδα τελωνειακών υπαλλήλων παραλάμβανε τις βαλίτσες και τις προωθούσε καταλλήλως σε έμπιστα πρόσωπα του αγώνα. Παράλληλα η Ε.Ο.Κ.Α. οργάνωσε σε διάφορα μέρη του νησιού εργαστήρια κατασκευής πολεμικού υλικού, κυρίως βόμβες διαφόρων τύπων με υλικά της αγοράς, ενώ άλλα εργαστήρια ειδικεύτηκαν στην επιδιόρθωση του οπλισμού. Μικρές ποσότητες όπλων εξασφαλιζόνταν με την αρπαγή τους από τους Άγγλους.

Το ένοπλο επαναστατικό κίνημα στην Κύπρο αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα, που σχεδόν ήταν αξεπέραστα. Τέτοια ήταν:

- Ο νησιώτικος χαρακτήρας του νησιού και η γεωγραφική του θέση, που εμπόδιζε την ύπαρξη βάσεων των ανταρτών ή τη διείσδυση οποιασδήποτε βοήθειας από γειτονικές χώρες.
- Η περιορισμένη έκταση του νησιού και το ήμερο τοπίο, το οποίο δεν παρείχε επαρκή απόκρυψη των ανταρτών σε αχανείς ή απρόσιτες εκτάσεις.
- Το απειροπόλεμο των ιδίων Κυπρίων, σε συνδυασμό με τον πράο και φιλήσυχο χαρακτήρα τους, που πολύ απέχει από το να μετατραπούν σε πολεμιστές.
- Η συντριπτική υπεροχή των αντιπάλων σε έμψυχο και άψυχο υλικό.

Οργανώνοντας την Ε.Ο.Κ.Α. ο Αρχηγός Γεώργιος Γρίβας έλαβε πολύ σοβαρά υπόψη τα παραπάνω προβλήματα και πέτυχε να τα εξουδετερώσει ή να τα αντισταθμίσει αντιπαραβάλλοντάς τα παρακάτω:

- Μια μορφή ανταρτοπόλεμου, που βασιζόταν στη γρήγορη μετακίνηση, στα αστραπιαία και αιφνιδιαστικά χτυπήματα και στην ταχεία εξαφάνιση.
- Την αποφυγή κατά μέτωπο επιθέσεων και γενικής αντιπαράταξης προς τον εχθρό.
- Τη μαζική συμμετοχή του λαού, που με συνεχείς διαδηλώσεις, απεργίες ή ακόμη και παθητική αντίσταση απασχολούσε μόνιμα μεγάλες δυνάμεις του αντιπάλου.

- Την καλλιέργεια αγωνιστικού φρονήματος και την εξύψωση του ηθικού των αγωνιστών αλλά και ολόκληρου του λαού.
- Την αυστηρή πειθαρχία και την αμείλικτη τιμωρία όλων εκείνων που είτε πρόδιδαν μυστικά της Ε.Ο.Κ.Α. είτε απέφευγαν να εκτελέσουν την αποστολή τους και το καθήκον τους.

Η τακτική αυτή του Αρχηγού αποδείχτηκε ικανοποιητική και κατέστησε την Ε.Ο.Κ.Α. υπολογίσιμη στρατιωτική δύναμη, που απασχολούσε μόνιμα πάνω από 20 χιλιάδες άνδρες των βρετανικών δυνάμεων ασφαλείας. Ωστόσο εξαιτίας της πολεμικής απειρίας των ανδρών η οργάνωση είχε πολλά θύματα σε έμψυχο υλικό. Εν τούτοις πολλές στρατιωτικές επιχειρήσεις της Ε.Ο.Κ.Α. χαρακτηρίστηκαν από πράξεις ανδρείας και ηρωισμού.

Κυριότερες δραστηριότητες της Ε.Ο.Κ.Α.

Αρχικά η Ε.Ο.Κ.Α. ιδρύθηκε με σκοπό τη διενέργεια μικρής έκτασης στρατιωτικών επιχειρήσεων, κυρίως δε ενεργειών δολιοφθοράς σε άψυχους αγγλικούς στόχους στην Κύπρο για τη δημιουργία θορύβου, που ενδεχομένως θα υποβοηθούσε τις πολιτικές ενέργειες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου για τη λύση του Κυπριακού Ζητήματος. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στους αρχικούς σκοπούς της Ε.Ο.Κ.Α. δεν περιλαμβανόταν το αίτημα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, πράγμα που δεν αναφερόταν ούτε στην πρώτη προκήρυξη του Γρίβα, που κυκλοφόρησε την 1η Απριλίου του 1955, όταν άρχισε ο ένοπλος αγώνας.

Και τούτο, επειδή οι πολιτικοί χειρισμοί ανήκαν στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον οποίο ο Γρίβας αναγνώριζε αρχικά ως ανώτερό του και ως τον άνθρωπο εκείνο, ο οποίος του ανέθεσε τη διεξαγωγή του αγώνα. Στη συνέχεια, όμως, μετά το ναυάγιο των διαπραγματεύσεων του Μακαρίου με τον κυβερνήτη Χάρτιγκ (τέλος του 1955-αρχές του 1956), της εξορίας του Μακαρίου στις Σεϊχέλλες και των επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας των Βρετανών κατά της Ε.Ο.Κ.Α., η οργάνωση ξέφυγε από τις αρχικές δραστηριότητές της (δολιοφθορές) και ανταπέδωσε τα πλήγματα αναγκασμένα πια να αναμετρηθεί δυναμικά με τους Άγγλους.

Τη νύχτα της 31ης Μαρτίου προς την 1η Απριλίου του 1955, μισή ώρα μετά τα μεσάνυχτα, οι ομάδες της Ε.Ο.Κ.Α. έδρασαν με επιτυχία. Εκκωφαντικές εκρήξεις συγκλόνισαν τις στρατιωτικές μονάδες των Βρετανών στη Λευκωσία, τη Λάρνακα, τη Λεμεσό και την Αμμόχωστο. Εκείνο το πρώτο βράδυ η Ε.Ο.Κ.Α. είχε τον πρώτο της νεκρό. Ήταν ο Μόδεστος Παντελή από το Λιοπέτρι, που πέθανε από ηλεκτροπληξία στην προσπάθειά του ν' αποκόψει ηλεκτροφόρα σύρματα για να δράσουν οι ομάδες της Ε.Ο.Κ.Α. Τα χαράματα της ίδιας μέρας κυκλοφόρησε η πρώτη προκήρυξη του Διγενή, που άρχιζε με τούτα τα λόγια: «*Με την βοήθειαν του Θεού, με πίστιν εις τον τίμιον αγώνα μας, με την συμπαράστασιν ολοκλήρου του Ελληνισμού και με την βοήθειαν των Κυπρίων, αναλαμβάνομεν τον αγώνα δια την αποτίναξιν του αγγλικού ζυγού...*».

Ο ίδιος ο Γρίβας στα απομνημονεύματά του διαχωρίζει τον τετραετή αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. στις ακόλουθες φάσεις:

- Από την έναρξη του αγώνα μέχρι την άφιξη του Χάρτιγκ (1-4-1955/3-10-

1955).

- Από την άφιξη του Χάρτιγκ μέχρι την εξορία του Μακαρίου (4-10-1955/9-3-1956).
- Από την εξορία του Μακαρίου μέχρι την πρώτη εκκευρία (10-3-1956/16-8-1956).
- Από την α΄ φάση της εκκευρίας μέχρι τη δεύτερη εκκευρία (17-8-1956/14-3-1957).
- Από τη β΄ εκκευρία μέχρι την αντικατάσταση του Χάρτιγκ (15-3-1957/6-11-1957).
- Από την αναχώρηση του Χάρτιγκ ως την ανακοίνωση του σχεδίου Μακμίλαν (7-11-1957/19-7-1958).
- Από την ανακοίνωση του σχεδίου ως τη συζήτηση του Κυπριακού στον Ο.Η.Ε. (20-7-1958/25-11-1958).
- Από τη συζήτηση στον Ο.Η.Ε. ως την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου (25-11-1958/19-2-1959).

Εικ. 33: Ο στρατηγός Γεώργιος Γρίβας - Διγενής με στρατιώτες του.

Κατά την πρώτη φάση του αγώνα η δράση της Ε.Ο.Κ.Α. ήταν κυρίως δολιοφθορές, μια απόπειρα κατά της ζωής του βρετανού κυβερνήτη και σποραδικές επιθέσεις, καθώς και διαδηλώσεις και γενικές απεργίες. Παράλληλα με τη στρατιωτική δράση της Ε.Ο.Κ.Α. ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος δρούσε στο πολιτικό και διπλωματικό πεδίο. Στις 15 Απριλίου 1955 αναχώρησε για το Μπαντούγκ της Ινδονησίας, όπου συγκροτήθηκε Αφρικανοασιατικό Συνέδριο με εκπροσώπηση 29 κρατών. Εκεί μίλησε για το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού. Οι Άγγλοι, που ήταν αντίθετοι στην παραχώρηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης στον Κυπριακό λαό, σε αντίδραση των ενεργειών του Μακαρίου συγκάλεσαν στις 25 Αυγούστου 1955 Τριμερή Διάσκεψη στο Λονδίνο με αντιπροσώπους Έλληνες, Τούρκους και Άγγλους. Το αποτέλεσμα ήταν να μην υπογραφεί καμιά συμφωνία εξαιτίας των διαφορετικών θέσεων των τριών χωρών.

Κατά τη δεύτερη φάση στήνονται ενέδρες και διεξάγεται η μεγάλη μάχη στην περιοχή του χωριού Σπήλια. Συνεχίζονται οι δολιοφθορές, οργανώνεται η νεολαία και αναδιοργανώνεται η Ε.Ο.Κ.Α.

Κατά την τρίτη φάση εφαρμόζονται μεγάλης κλίμακας τρομοκρατικά μέτρα του αγγλικού στρατού και επιχειρήσεις του Χάρτιγκ κατά της Ε.Ο.Κ.Α. κυρίως στην περιοχή Κύκκου. Η Ε.Ο.Κ.Α. αντεπιτίθεται και γίνεται ακόμη και απόπειρα κατά της ζωής του Χάρτιγκ, ενώ φτάνει στο νησί ο συνταγματολόγος λόρδος Ράντκλιφ, ο οποίος αποτυχαίνει να προωθήσει την ιδέα εφαρμογής ενός συντάγματος. Πραγματοποιούνται με μαζική συμμετοχή του λαού πολλές διαδηλώσεις και απεργίες.

Κατά την τέταρτη φάση η Ε.Ο.Κ.Α. επαναλαμβάνει τις επιθέσεις της μετά την αποτυχία της προσπάθειας για εκκευρία. Δημοσιεύεται από τους Βρετανούς το ημερολόγιο του Γρίβα, που βρέθηκε και το οποίο, μεταξύ των άλλων, ενοχοποιούσε και το Μακάριο για τις λανθασμένες του κινήσεις στο διπλωματικό και πολιτικό επίπεδο με τους Άγγλους αλλά και τους αδέσμευτους. Στη φάση αυτή η Κύπρος χρησιμοποιείται ως ορμητήριο των Αγγλογάλλων κατά της Αιγύπτου στη δώρυγα του Σουέζ. Οι επιθέσεις των Άγγλων και οι αντεπιθέσεις της Ε.Ο.Κ.Α. συνεχίζονται. Οι Τουρκοκύπριοι αρχίζουν να προβάλλουν το αίτημα για διχοτόμηση της Κύπρου. Σε μάχες σκοτώνονται ο Μάρκος Δράκος, ο Μιχάλης Γεωργάλλας και ο υπαρχηγός της οργάνωσης Γρηγόρης Αυξεντίου.

Κατά την πέμπτη φάση αρχίζει η παθητική αντίσταση του λαού. Η Ε.Ο.Κ.Α. περιορίζει τη δράση της προκειμένου να δημιουργηθεί ευνοϊκό κλίμα για την απελευθέρωση του Μακαρίου, που κρατείται με άλλους Κυπρίους στις Σευχέλλες. Ο Μακάριος και οι άλλοι απελευθερώνονται. Στη φάση αυτή του αγώνα αναπτύσσεται στην Κύπρο δράση εξτρεμιστών Τουρκοκυπρίων με τη βοήθεια και τη συνεργασία των Βρετανών.

Κατά την έκτη φάση η δράση της Ε.Ο.Κ.Α. περιορίζεται και πάλι σε δολιοφθορές. Στις 26 Νοεμβρίου έγινε η μεγάλη δολιοφθορά στη στρατιωτική βάση του Ακρωτηρίου στην οποία καταστράφηκαν αρκετά αεριωθούμενα βομβαρδιστικά των Βρετανών. Στην Κύπρο αναλαμβάνει νέος κυβερνήτης, ο σερ Χιού Φουτ, που ζητάει να συναντηθεί με το Γρίβα. Το Κυπριακό πρόβλημα συζητείται σε πολλά παρασκηνακά επίπεδα. Στη φάση αυτή εκδηλώνεται μεγάλης κλίμακας οργανωμένη επίθεση των Τουρκοκυπρίων κατά των Ελληνοκυπρίων και των περιουσιών τους. Η Ε.Ο.Κ.Α. ξαναρχίζει τη δράση της, ενώ ξαναρχίζουν και οι μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις των Βρετανών κατά της Ε.Ο.Κ.Α.

Κατά την έβδομη φάση συνεχίζονται οι επιθέσεις των Τουρκοκυπρίων, που τώρα απαιτούν τη διχοτόμηση του νησιού. Έτσι οι Άγγλοι με τις απαίσιες ενέργειές τους κατορθώνουν να δημιουργήσουν στο νησί συνθήκες δικαιοδικής διαμάχης. Οι Τουρκοκύπριοι μπήκαν για τα καλά στο παιγνίδι. Σε τρομερή μάχη, ύστερα από προδοσία, σκοτώνονται οι τέσσερις ήρωες στον αχυρώνα του Λιοπετρίου. Η Ε.Ο.Κ.Α. διενεργεί μεγάλες επιθέσεις κατά των Βρετανών. Στο Δίκωμο σκοτώνεται ο Κυριάκος Μάτσης. Αρχίζει η διαφωνία μεταξύ Μακαρίου και Γρίβα για το πολιτικό μέλλον της Κύπρου.

Κατά την όγδοη και τελευταία φάση του αγώνα η Ε.Ο.Κ.Α. περιορίζει τη δράση της, όπως κάνουν και οι Βρετανοί και οι Τουρκοκύπριοι. Γίνονται πολλές παρασκηνακές ζυμώσεις και στις 25 Νοεμβρίου 1958 άρχισε η συζήτηση

του Κυπριακού στον Ο.Η.Ε. Τελικά στις 5 Δεκεμβρίου 1958 ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση το σχέδιο του Μεξικού: «Περί ειρηνικής, δημοκρατικής και δικαίας λύσεως του Κυπριακού συμφώνως προς το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών». Οι ζυμώσεις οδήγησαν στην επίτευξη συμφωνίας στο Παρίσι μεταξύ των υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας Αβέρωφ και Ζορλού. Ακολούθησε συνάντηση των πρωθυπουργών Καραμανλή και Μεντερές στη Ζυρίχη, όπου μονογραφήθηκαν τα σχετικά κείμενα. Στις 19 Φεβρουαρίου του 1959 έγιναν δεκτές οι συμφωνίες της Ζυρίχης στο Λονδίνο και υπογράφηκαν από τους Πρωθυπουργούς και τους υπουργούς Εξωτερικών της Αγγλίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας καθώς και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τον Τουρκοκύπριο ηγέτη Φασίλ Κουτσιούκ.

Με την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου έληξε ο Απελευθερωτικός Αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. και άρχισαν οι προετοιμασίες για τη δημιουργία του νέου κράτους. Στις 16 Αυγούστου εγκαθιδρύθηκε επίσημα η Κυπριακή Δημοκρατία και άρχιζε μια καινούργια περίοδος στην ιστορία της Κύπρου.

Το τέλος του Αγώνα

Κατά το χρονικό διάστημα της αγγλικής κατοχής της Κύπρου, το αίτημα των Ελληνοκυπρίων ήταν η απόδοση του νησιού στην Ελλάδα, με την οποία απαιτούσαν την ένωση. Είναι αυτονόητο ότι ο ένοπλος αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. είχε ως στόχο την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Από την άποψη αυτή ο αγώνας εκείνος δεν δικαιώθηκε, αν και στη συνείδηση των Ελληνοκυπρίων είναι καταξιωμένος ως ένας νικηφόρος ανταποικιακός αγώνας. Αντί για την ένωση, τόσο η Ελλάδα όσο και οι Ελληνοκύπριοι αναγκάστηκαν να αποδεχτούν τη λύση της ανεξαρτησίας, η οποία, όμως, προέβλεπε πολλούς περιορισμούς και παρείχε αρκετά προνόμια σε Βρετανούς και Τουρκοκύπριους και περιείχε ακόμη και το σπέρμα της διχοτόμησης. Η μεγάλη αυτή υποχώρηση αποτελεί πολιτική και διπλωματική νίκη της Αγγλίας και της Τουρκίας σε βάρος του Ελληνισμού.

Οι λόγοι για την πολιτική και διπλωματική ελληνική ήττα σύμφωνα με τους διπλωμάτες οφείλονται στα εξής:

- Στην πολιτική ανωριμότητα των Ελλήνων και των Ελληνοκυπρίων σε αντίθεση με τους αντιπάλους μας Άγγλους και Τούρκους.
- Στην εξάρτηση σ' ένα μεγάλο βαθμό της Ελλάδας από τους Βρετανούς και τους λοιπούς δυτικούς συμμάχους της, πράγμα που δεν της επέτρεψε να παράσχει ουσιαστική διπλωματική βοήθεια στους Ελληνοκύπριους ή να προασπίσει σε ικανοποιητικό βαθμό τα δίκαια και δικαιώματα του Ελληνισμού.
- Στην υποτίμηση των Τουρκοκυπρίων και του τουρκικού παράγοντα.
- Στα αγγλικά συμφέροντα στην περιοχή της Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, ιδιαίτερα όπως αυτά διαμορφώθηκαν μετά το 1956, οπότε οι Βρετανοί υποχώρησαν από την Εγγύς Ανατολή προς τα δυτικά. Απέτυχαν και στο Σουέζ και μόνο η Κύπρος έμεινε πια το προκεχωρημένο φυλάκίό τους στην περιοχή. Η εξέλιξη αυτή εμπόδισε τους Άγγλους να δεχτούν την πα-

ραχώρηση πλήρους ελευθερίας στην Κύπρο, που θα ξέφευγε έτσι, ενδεχομένως από τον έλεγχο των δυτικών. Αυτό έπρεπε να εκμεταλλευτεί τότε η Ελλάδα, αλλά, δυστυχώς, ούτε το εθνικό κέντρο στην Αθήνα, ούτε ο Μακάριος, που κακώς συνομιλούσε με τους Αδέσμευτους, το αντιλήφθηκαν.

- Στην επέκταση της επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Με τα παραπάνω δεδομένα οι ρυθμιστικές συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου επιβλήθηκαν στον Κυπριακό Ελληνισμό. Μετά την υπογραφή των συμφωνιών στο Λονδίνο, ο Μακάριος, παράλληλα με πειστικές ενέργειες του Υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελου Αβέρωφ, κατέβαλε προσπάθεια να πειστεί ο Γρίβας, που είχε γίνει στο μεταξύ παντοδύναμος στο νησί, να διατάξει κατάπαυση του Αγώνα. Αφού ρυθμίστηκαν διάφορα θέματα που αφορούσαν την ασφάλεια των ανταρτών της Ε.Ο.Κ.Α. και του ιδίου, ο Γρίβας εξέδωσε διαταγή στις 9 Μαρτίου του 1959 με την οποία διέταξε την κατάπαυση του Αγώνα. Λίγο αργότερα αναχώρησε για την Αθήνα, όπου του επιφυλάχτηκε αποθεωτική υποδοχή.

Εικ. 34: Κύπριοι που έπεσαν στον αγώνα για τη λευτεριά τους.

Τα μέλη της Ε.Ο.Κ.Α. στη συντριπτική τους πλειοψηφία διακρίθηκαν για τον πατριωτισμό και την ανιδιοτέλειά τους. Ήταν απλοί άνθρωποι που χαρακτηρίζονταν από αγνά ιδανικά και αφοσίωση προς την πατρίδα, για την οποία έδωσαν και το αίμα τους. Άλλα εφόδια δεν διέθεταν. Αυτά, όμως, ήταν αρκετά και αποδείχτηκαν απαραίτητα για να τους καταστήσουν αθάνατους στην ιστορία του τόπου τους και όχι μόνο. Ανεξάρτητα από το πού κατέληξε ο αγώνας του 1955-59, η Ε.Ο.Κ.Α. υπήρξε η ενσάρκωση των πόθων του Κυπριακού λαού για την Ένωση. Στα τέσσερα χρόνια που κράτησε η εξέγερση ο λαός αγκάλιασε σχεδόν στο σύνολό του τον αγώνα. Πίστεψε σ' αυτόν και έκανε θυσίες για την ευόδωσή του. Κατά τη διάρκεια του αγώνα υπήρξαν μεγάλες στιγμές και ανεπανάληπτα παραδείγματα ανδρείας και αυτοθυσίας. Μέσα από τον

αγώνα αναδείχτηκαν ιστορικές και ηρωικές μορφές.

Μεταξύ των πεσόντων αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α. φωτεινές μορφές στάθηκαν ο Γρηγόρης Αυξεντίου, ο Κυριάκος Μάτσης, ο Μάρκος Δράκος, ο Ευαγόρας Παληκαρίδης, ο Χαράλαμπος Μούσκος, ο Χρήστος Τσιάρτας, ο Μιχαλάκης Παρίδης, ο Φώτης Πίττας, ο Ηλίας Παπακυριακού, ο Σάββας Ροτσιδής, ο Χρήστος Σαμάρας, ο Σταύρος Στυλιανίδης, ο Μιχαλάκης Καραολής, ο Στυλιανός Λένας, ο Μιχάλης Γεωργάλλας, ο Πετράκης Γιάλλουρος και πολλοί άλλοι. Αιωνία τους η μνήμη.

Τελειώνοντας την ομιλία μου, στρέφω το βλέμμα μου στο Διοικητή και τους αξιωματικούς και τους λέγω «*Τι άλλο απομένει ακόμη να πούμε; Ποια είναι η δική μας αποστολή στη Μεγαλόνησο; Γιατί ήρθαμε εδώ και ποιος είναι ο βασικός μας σκοπός; Αλλά αυτά τα ακούμε κάθε πρωί από το στόμα του κυρίου Διοικητή, που πολύ εύστοχα μας τα τονίζει και μας τα υπενθυμίζει*».

Η ομιλία τελείωσε γύρω στις οχτώ και μισή και αμέσως όλοι οι Λόχοι με τους Διοικητές τους, τους αξιωματικούς και τους οπλίτες κατευθυνθήκαμε στη διπλανή βουνοπλαγιά για να συνεχίσουμε το πρόγραμμά μας.

Η ζωή στις εξόδους μας στα χωριά

Καθημερινά αυτή ήταν η ζωή στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου της Στέγης μέσα στο δάσος του κυπριακού Ολύμπου, στο Τρόδος. Δυναμικό εγερτήριο το πρωί, σουηδική γυμναστική στο γυμναστήριο, πρωινό ρόφημα, αναφορά πρώτα των Λόχων και μετά του Τάγματος με όλους τους στρατιωτικούς τύπους και κανονισμούς. Πρωινό «διάβασμα» κάθε είδους από το Διοικητή, όπως ενημέρωση σε διαταγές, λίγο μάθημα Εθνικής και Ηθικής Διαπαιδαγώγησης για την εδώ αποστολή μας, αυστηρές εντολές για τη συμπεριφορά μας κατά τις εξόδους στους κατοίκους των χωριών, ανακοινώσεις ποινών σε στρατιώτες και πολλά άλλα παρόμοια. Σκληρή εκπαίδευση στους γειτονικούς λόφους και βουνοπλαγιές ως το μεσημέρι, επιστροφή στο στρατόπεδο, μεσημεριανό φαγητό, ανάπαυση και το απόγευμα απασχόληση κατά Λόχους με τους αξιωματικούς υπηρεσίας στο γυμναστήριο με ασκήσεις και αθλοπαιδιές. Οι αξιωματικοί της μονάδας κατά κανόνα ένα ή δυο απογεύματα την εβδομάδα κατά ομάδες με τα LANDROVERS έκαναν περιοδείες και περιπολίες σ' όλο το νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού, ενώ κάθε Τρίτη γινόταν νυκτερινή εκπαίδευση. Αργά το απόγευμα χτυπούσε η σάλπιγγα για το βραδινό φαγητό και ακολουθούσε μέχρι το σιωπητήριο λίγος ελεύθερος χρόνος. Οι οπλίτες αυτό το χρόνο τον κατανάλωναν στο θάλαμό τους ή στο Κ.Ψ.Μ., όπου άκουγαν λαϊκά άσματα, δροσίζονταν με αναψυκτικά και έπαιζαν διάφορα επιτραπέζια παιχνίδια.

Τα Σαββατοκύριακα μετά το μεσημέρι όλοι οι οπλίτες ήταν ελεύθεροι, εκτός από εκείνους, αξιωματικούς και οπλίτες, που είχαν υπηρεσία. Τότε γινόταν γενική έξοδος και τα δυο χωριά της Κακοπετριάς και της Γαλάτας γέμιζαν από στρατιώτες και αξιωματικούς. Οι φωνές, τα πειράγματα, τα ξεφωνητά των στρατιωτών συντάραζαν τους δρόμους και τα στενοσόκακα των χωριών. Τα καφενεία, οι ταβέρνες, τα εστιατόρια, τα κάθε είδους καταστήματα και εν μέρει οι ξενώνες ήταν κατάμεστα από ελλαδίτες. Με την ελευ-

θεριότητα, τη διαχυτικότητα, την αθυροστομία και το ευέξαπτο του χαρακτήρα τους, άγνωστες ιδιότητες αυτές στους Κυπρίους, προφανώς συντάραζαν το ήμερο, ήρεμο και κάπως φοβισμένο ανθρώπινο κυπριακό περιβάλλον.

Όταν πρωτοήρθαν οι Έλληνες στρατιώτες και αξιωματικοί στην Κύπρο δεν έκαναν καλή εντύπωση στους αδελφούς Κυπρίους για πολλούς λόγους. Πρώτα εξαιτίας του χαρακτήρα των ίδιων των Κυπρίων, οι οποίοι διακρίνονταν για έναν υπέρμετρο συντηρητισμό, προφανώς εξαιτίας των πολλών κατακτήσεων. Οι Κύπριοι ήταν ανέκαθεν συντηρητικοί. Υπήρχε μέσα στο αίμα τους αυτός ο συντηρητισμός, αυτή η στωικότητα, που ανέχεται τα πάντα. Μπορεί έξω να χαλαίει ο κόσμος, αλλά ο Κύπριος απλώς παρακολουθεί τα γεγονότα. Ένας σύγχρονος Κύπριος μελετητής λέει πάνω σ' αυτό το πρόβλημα ότι παρατηρεί πολύ τον Κύπριο τόσο τον αρχαίο, όσο και το νεότερο και βλέπει ότι από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα δεν άλλαξε αυτός ο λαός, ακόμη και στα αστεία του, τη φιλοσοφία του και τον τρόπο της ζωής του.

Κατά δεύτερο λόγο οι Κύπριοι δεν είδαν τους Έλληνες ως ελευθερωτές, όταν το 1964 έφτασαν στο νησί τους. Τουλάχιστο οι περισσότεροι Κύπριοι. Με την κάθοδο των Ελλήνων συμμαζεύτηκαν πιο πολύ στο καβούκι τους. Τους είδαν σαν νέους κατακτητές. Δεν μπορούσαν να καταλάβουν το φιλελεύθερο πνεύμα των Νεοελλήνων και το πηγαίο και αυθόρμητο χαρακτήρα τους. Γι' αυτό, όταν τους έβλεπαν ή τους συναντούσαν στους δρόμους, μιλούσαν μεταξύ τους σιγανά, αθόρυβα, «πολιτισμένα». Ίσως γιατί έβλεπαν πάντοτε γύρω τους εχθρούς. Δεν είχαν εμπιστοσύνη σε κανέναν, ούτε στους δικούς τους, τους συγγενείς και γείτονες. Στην προκειμένη συγκυρία ήταν επηρεασμένοι και από τους ντόπιους κομμουνιστές, οι οποίοι έβλεπαν τις ελληνικές δυνάμεις ως δυνάμεις κατοχής. Και αυτό το διακήρυτταν σ' όλους τους τόνους, όχι μόνο οι κομμουνιστές, αλλά και επίσημα χείλη είχαν αποκαλέσει τους Ελλαδίτες «παράνομους». Και το σπουδαιότερο είχαν επηρεάσει κατά πολύ και τους άλλους Κυπρίους, που είχαν άλλη ιδεολογία. Πολλοί Κύπριοι ξεστόμιζαν βαριές βρισιές εναντίον των ελλαδικών αξιωματικών και στρατιωτών και σε κάποιες μονάδες ξυλοκοπήθηκαν Έλληνες στρατιώτες από Κύπριους πολίτες αλλά και αστυνομικούς. Η μόνιμη βρισιά ήταν το «καλαμαράδες», αλλά πολλές φορές περνούσαν μπροστά από τις πύλες των στρατοπέδων με αυτοκίνητα ή μοτοσάκo και ξεστόμιζαν απρεπείς και προκλητικές φράσεις, όπως «*Παλιοκαλαμαράδες που ήλθατε εδώ να χορτάσετε ψωμί*».

Οι Κύπριοι δεν είχαν τον αέρα των Ελλαδικών. Οι Έλληνες στην Κύπρο δεν ένιωθαν ότι βρίσκονται σε ξένο έδαφος. Πίστευαν ότι υπηρετούσαν τη στρατιωτική τους θητεία σε ελληνικό έδαφος. Η νοοτροπία τους ήταν η ίδια σαν να βρίσκονταν στην ελληνική επικράτεια. Το κυπριακό περιβάλλον το ένιωθαν ελληνικό, ενώ εκείνο ήταν εχθρικό. Μέσα στις μονάδες τους οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί κρατούσαν τους τύπους της πειθαρχίας, όπως και στην Ελλάδα, αλλά στις εξόδους τους εκτονώνονταν πολλές φορές χωρίς όρια. Έπιναν στα καφενεία, μεθούσαν, έβριζαν τους πάντες και τα πάντα, μάλωναν με τους ντόπιους, πείραζαν τις κοπέλες και τις γυναίκες των Κυπρίων και γενικά η συμπεριφορά τους ήταν προκλητική και πολλές φορές ξεπερνούσε τα κόσμια όρια. Ιδιαίτερα, όταν πείραζαν τις κοπέλες τους, εκείνες αντιδρούσαν πολύ διαφορετικά από τις άλλες ελληνίδες κοπέλες του ελλαδικού χώρου. Δεν χαμογελούσαν καθόλου ούτε λοξοκοιτούσαν ούτε ερωτοτροπούσαν, σαν κορι-

τσάκια με τα πειράγματα των απηυδισμένων και μπουχτισμένων από γυναίκες Ελλαδίτες στρατιώτες και αξιωματικούς. Ήταν ψυχρές και πολύ πουριτανές. Κάποιες φορές στα γλυκόλογα των στρατιωτών ήταν προκλητικές και εκδικητικές. Γι' αυτό είχαμε πολλές φορές συγκρούσεις και καταγγελίες, που έφταναν ως το Διοικητή της μονάδας. Και τότε έπεφταν και καμπάνες. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, δηλαδή του συντηρητισμού της κυπριακής κοινωνίας, πολύ λίγα συνοικέσια έγιναν την περίοδο αυτή μεταξύ Ελλαδιτών με κοπέλες του νησιού. Ένας μικρός αριθμός αξιωματικών και στρατιωτών παντρεύτηκαν Κυπριωτοπούλες που τις έφεραν στην Ελλάδα ή παρέμειναν οι Ελλαδίτες στο νησί.

Εικ. 35: Το ωραίο χωριό της Κακοπετριάς πάνω στο Τρόοδο.

Στη Γαλάτα και την Κακοπετριά κάθε Σαββατοκύριακο κυκλοφορούσαν γύρω στους πεντακόσιους Ελλαδίτες. Μαζί με τους Ελλαδίτες του στρατοπέδου του Αγίου Νικολάου κατέβαιναν στα χωριά και άλλοι Ελλαδίτες από άλλο μικρότερο στρατόπεδο των τεθωρακισμένων, που βρισκόταν πιο ψηλά στο βουνό. Όλοι αυτοί άφηναν στα καταστήματα των ντόπιων τον οβολό τους, που ήταν πλούσιος. Ακόμη και οι στρατιώτες έπαιρναν αρκετά χρήματα, τα οποία ξόδευαν στα χωριά αγοράζοντας διάφορα είδη και γλεντώντας στα καφενεία. Τα καταστήματα ήταν ασφυκτικά γεμάτα. Τα καφενεία και τα εστιατόρια έσφυζαν από ζωή και οι φωνές και τα γέλια των στρατιωτών αντηχούσαν στον ορεινό όγκο του Τροόδου. Οι ντόπιοι το έλεγαν περιπαιχτικά ότι τους «καταλάβαμε». Κάποιοι, όμως, δεν το έλεγαν περιπαιχτικά, αλλά το έλεγαν με μίσος, επειδή το πίστευαν. Όσοι καταστηματαρχες είχαν αριστερή ιδεολογία, δέχονταν τους Ελλαδίτες ως πελάτες τους με βαριά καρδιά. Αυτοί τις περισσότερες φορές δημιουργούσαν τα προβλήματα και όξυναν με τις δόλιες και πολλές φορές ψεύτικες καταγγελίες τους τις συγκρούσεις μεταξύ Ελλαδιτών και ντόπιων.

Σους ξενώνες κάθε Σαββατόβραδο γινόταν μεγάλο πανηγύρι. Κάθε ξενώνας είχε ειδικό πρόγραμμα για τους ξένους επισκέπτες, που ήταν πάρα πολ-

λοί. Μεταξύ αυτών ήμασταν και εμείς οι Ελλαδίτες αξιωματικοί. Ιδιαίτερα οι άγαμοι μόνιμοι και οι έφεδροι, που ήταν οι πιο πολλοί και οι πιο ζωηροί. Ο μεγάλος σαματάς γινόταν όταν παιζόταν το παιχνίδι BINGO στον κεντρικό ξενώνα, που βρισκόταν δίπλα από την κεντρική πλατεία της Κακοπετριάς. Εδώ κατέλυε η αφρόκρεμα των ξένων επιχειρηματιών της Μέσης Ανατολής με τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Υπήρχαν και κάποια πλούσια γεροντάκια, κυρίως εβραϊκής καταγωγής, που διέμεναν στον ξενώνα και έκαναν πολύ χάζι και κέφι με τα ξεφωνητά και τα αυθόρμητα ξεσπάσματα των Ελλήνων αξιωματικών.

Κάθε Σαββατοκύριακο κατά ομάδες μαζευόμασταν στον ξενώνα αυτό της κεντρικής πλατείας και παίρναμε το ποτό μας. Το σαλόνι και το μπαρ του ξενώνα ήταν ασφυκτικά γεμάτα από τους ενοίκους και τους πολλούς ξένους. Οι Έλληνες αξιωματικοί είχαμε διακριτική θέση, επειδή προφανώς εξαιτίας μας γέμιζε ασφυκτικά ο ξενώνας. Καταλαμβάναμε συνήθως τρία τραπέζια σε τρεις διαφορετικές θέσεις μέσα στο μεγάλο σαλόνι, όπου επρόκειτο να γίνει το παιχνίδι. Σε κάθε τραπέζι καθόμασταν τρία ή τέσσερα άτομα και πίναμε συνήθως μπύρες. Το ουίσκι εκεί το γνωρίσαμε. Στην αρχή μας ξένιζε και δεν το προτιμούσαμε καθόλου, αλλά σιγά-σιγά για να φαινόμαστε και εμείς «προοδευτικοί ευρωπαίοι» μπροστά στους ξένους αρχίσαμε να το κουτσοπίνουμε. Με αγωνία περιμέναμε να αρχίσει το πολύ καλό και διασκεδαστικό παιχνίδι του BINGO.

Κάθε τραπέζι αγόραζε μια καρτέλα, στην οποία υπήρχαν 12 διαφορετικοί αριθμοί μέσα σε τετράγωνα σε τεσσερις σειρές από τρεις αριθμοί σε κάθε σειρά (4x3). Κάποιος υπάλληλος του ξενώνα, μόλις άρχιζε το παιχνίδι, στεκόταν μπροστά από έναν μαυροπίνακα και έγραφε τον αριθμό που κάποιος άλλος τραβούσε από μια κληρωτίδα, όπου υπήρχαν οι αριθμοί από το 1 ως το 99. Κάθε τραπέζι κρατώντας την καρτέλα του διέγραφε τον αριθμό, που έβγαζε η κληρωτίδα. Όταν συμπλήρωνε όλους τους αριθμούς της καρτέλας του κάποιος της παρέας φώναζε δυνατά «BINGO» και έπαιρνε το δώρο, που από την αρχή του παιχνιδιού ήταν γνωστό σε όλους. Συνήθως ήταν ένα μπουκάλι ουίσκι.

Η μεγάλη φασαρία γινόταν, όταν κάποια από τις παρέες των Ελλήνων αξιωματικών συμπλήρωνε την καρτέλα τους. Φώναζαν όλοι μαζί BINGO και τότε γινόταν μέσα στον ξενώνα πανζουρλισμός. Η φωνή ακουγόταν σ' όλους τους χώρους του ξενώνα και στην αρχή πολλοί από τους ενοίκους κατέβαιναν από τα δωμάτιά τους ή από τους άλλους χώρους, όπου βρίσκονταν, και ρωτούσαν τι άραγε συνέβαινε. Οι ξένοι ήταν άνθρωποι της τάξης και της ηθικής, της αμίλητης και σοβαρής αριστοκρατίας, που ποτέ δεν σκύβει να πάρει κάτι που έπεσε κάτω. Το φαινόμενο αυτό το συναντούμε και σήμερα σε μεγάλα και αριστοκρατικά ξενοδοχεία, όπου επικρατεί μια εθιμοτυπία παλιών εποχών. Στη δεκαετία του 1960 τα ήθη ήταν πολύ πιο αγνά και η υποκρισία των ανθρώπων της ψεύτικης αριστοκρατίας ήταν στο φόρτε της. Στην αρχή μας κακοχαρακτήρισαν αμόρφωτους, άξεστους, αγροίκους και πιο πολύ χωριάτες. Στις συζητήσεις μας, όμως, αργότερα, βλέποντας το σπινθηροβόλο βλέμμα μας, τις γνώσεις, τις θέσεις και το κοσμοπολίτικο πνεύμα μας, άλλαξαν γρήγορα τις απόψεις τους όχι μόνο για μας τους Έλληνες αξιωματικούς, αλλά για όλους τους συμπατριώτες μας.

Όταν πια μας γνώρισαν, αρκετοί από τους ξένους επιθυμούσαν, να κάνουν

παρέα και να πίνουν μαζί μας. Κάποιοι από τους ηλικιωμένους ξένους και κυρίως κάποια γεροντάκια μας κερνούσαν και πάντα ήθελαν να κάθονται κοντά μας στα διπλανά τραπέζια. Είχαμε βέβαια πρόβλημα συνεννόησης, αλλά με τα λίγα αγγλικά, που μάθαμε στο Γυμνάσιο τα καταφέραμε μια χαρά. Στην Κακοπετριά τότε υποχρεώθηκα να αγοράσω ένα αγγλοελληνικό λεξικό και μια μέθοδο, που έχω ως σήμερα, και εκεί έκανα την πρώτη καλή πρόβα για την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας.

Υπήρχαν βέβαια και οι άλλοι, που μας έβλεπαν με το ένα μάτι, οι αριστοκράτες ή οι ψευτοαριστοκράτες, που ήθελαν την ησυχία και την ηρεμία τους. Εκείνοι που ήρθαν στα παραθεριστικά κέντρα της Κακοπετριάς να ηρεμήσουν, να ξεκουραστούν και να γεμίσουν τις μπαταρίες τους, για να συνεχίσουν τις επιχειρηματικές τους ενασχολήσεις, όταν επέστρεφαν στην πατρίδα τους. Είχαν και αυτοί το δίκαιό τους. Εμείς, όμως, δεν τους ενοχλούσαμε ούτε ήταν στις προθέσεις μας κάτι τέτοιο. Απλά το φιλελεύθερο πνεύμα και τον εκδηλωτικό χαρακτήρα μας εκδηλώναμε. Υπήρχε βέβαια και η διεύθυνση του ξενώνα, η οποία δεχόταν τα παράπονα κάποιων, αλλά πάντα έκανε τα στραβά μάτια. Κάποιες φορές μας έκαναν παρατήρηση με πολύ τακτ κλείνοντάς μας, όμως, και το μάτι.

Κάποια φορά, όπως θυμούμαι, μας παρατήρησε κάποιος ξένος με φράσεις που δεν πολυκαταλάβαμε, καθώς τα αγγλικά μας ήταν λιγοστά και μάλλον φτωχά. Παρόλα αυτά κάποιος από την παρέα μας έπιασε τη φράση «στιού-πιντ», που σημαίνει ανόητος. Ο συνάδελφος αμέσως λέει ότι μας αποκάλεσε «ανόητους». Τότε όλοι σηκωθήκαμε στο πόδι και στις αγριεμένες μας διαθέσεις ηρέμησαν οι πάντες. Ο ίδιος ζάρωσε δίπλα στην παρέα του και δεν έβγαλε άχνα. Θα μπορούσε κάλλιστα με ευγενικό τρόπο να μας ειδοποιήσει ότι κάπου ξεφεύγουμε από τα επιτρεπόμενα όρια και έπρεπε να τηρούνται κάποιοι όροι καλής συμπεριφοράς. Εξάλλου εμείς μόνο τα Σαββατοκύριακα είχαμε έξοδο. Και αυτή η έξοδος μετά την απαίσια «ιστορική μέρα» της 21ης Απριλίου κόπηκε για μερικά Σαββατοκύριακα, επειδή ήμασταν αποκλεισμένοι μέσα στο στρατόπεδο σε επιφυλακή.

Το γεγονός αυτό, της εξαφάνισής μας για μερικά Σαββατοκύριακα, έγινε αντιληπτό όχι μόνο από τη διεύθυνση του ξενώνα, αλλά και από τους ενοίκους του. Αρκετοί απ' αυτούς, που επιζητούσαν την παρουσία μας, απορούσαν για την απουσία μας και τα έβαλαν με τη διεύθυνση του ξενοδοχείου. Τη θεώρησαν υπεύθυνη για την απουσία μας. Όταν πληροφορήθηκαν την επικράτηση της Χούντας στην Ελλάδα, μερικοί το ευχαριστήθηκαν, επειδή απαλλάχτηκαν από την ενοχλητική παρουσία μας, οι περισσότεροι, όμως, λυπήθηκαν, επειδή επί ένα δίωρο τουλάχιστο ξεκαρδίζονταν στα γέλια με τις φωνές, τα γέλια και τα ξεφωνητά μας.

Η ζωή μας ως την 21η Απριλίου

Ας επιστρέψουμε τώρα στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου και ας δούμε τη ζωή μας ως την ημέρα, που οι επίορκοι και διαταραγμένοι στα μυαλά συνταγματάρχες μας έβαλαν στο γύψο και καταξευτέλισαν τον ελληνικό λαό στα μάτια όλης της ανθρωπότητας. Και πάνω απ' όλα συσώρευ-

σαν πολλά δεινά στην πατρίδα. Το μεγαλύτερο κακό έγινε στην Κύπρο. Και η απαρχή του ξεκίνησε, όταν οι «παράνομες» ελληνικές δυνάμεις κατ' εντολή των πραξικοπηματιών υποχρεώθηκαν να αποχωρήσουν από το μαρτυρικό νησί, μετά από τα προσχεδιασμένα γεγονότα στην Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο το Νοέμβριο του 1967. Όσοι τότε βρισκόμασταν στη Μεγαλόνησο, το ζήσαμε το δράμα της επιστροφής μας στην Ελλάδα. Με δάκρυα στα μάτια εγκαταλείψαμε το νησί και το αφήσαμε έρμαιο, ακάλυπτο και βορά στους προαιώνιους εχθρούς μας!

Η ζωή στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου κυλάει πολύ ήρεμα. Καθημερινά ακολουθείται το πρόγραμμα εκπαίδευσης με όλες τις λεπτομέρειες. Τίποτε το ιδιαίτερο δεν παρατηρείται. Ούτε κάποια κίνηση διακρίνεται στον ορίζοντα για το τι πρόκειται να ακολουθήσει μετά από τρεις εβδομάδες. Οι ελληνικές εφημερίδες έρχονται κάθε μέρα από την Ελλάδα και μαθαίνουμε τα νέα, καθώς κάποιοι από τους αξιωματικούς, που διαμένουν στην Κακοπετριά, μας τις φέρνουν κάθε πρωί στο στρατόπεδο, αν και αυτό δεν επιτρέπεται. Κάποιες γράφουν ότι επίκειται επέμβαση του Στρατού για να σταματήσει ο «κατήφορος». Αλλά σε μας εδώ απόλυτη ελευθερία κινήσεων επικρατεί μεταξύ των στρατιωτών και των αξιωματικών. Συζητήσεις, βέβαια, γίνονται μεταξύ των αξιωματικών για τα πολιτικά πράγματα στην Ελλάδα, αλλά δυνατές φωνές για την επέμβαση του Στρατού και τη διάλυση της Βουλής δεν ακούγονται. Κάποιοι αξιωματικοί, που έχουν διασυνδέσεις με συναδέλφους τους στην πατρίδα, κάτι συζητούν ιδιαιτέρως. Επικοινωνούν μεταξύ τους και συνέρχονται κρυφά στα σπίτια τους στην Κακοπετριά ακολουθώντας κάποιες οδηγίες από την Ελλάδα. Μερικοί τους βλέπουν και, όπως μάθαμε εκ των υστέρων, ήταν αρκετοί αυτοί, που ήταν ενήμεροι για το τι θα ακολουθούσε.

Ο Λοχαγός μου, ένα καλό ανθρωπάκι, πήρε μια-δυο φορές το περιοδικό Εποχές, που έφερα από την Ελλάδα και το διάβαζα στις ελεύθερες ώρες και στα διαλείμματα των πρωινών μαθημάτων. Το έβλεπε, το ξεφύλλιζε και μου έλεγε ότι είναι πολύ προοδευτικό περιοδικό. Είχε ομολογουμένως κάποια πολιτικά θέματα αριστερών αποχρώσεων και ήταν γραμμένο σε μια πολύ καλή και στρωμένη δημοτική γλώσσα. Αυτά σίγουρα τον σκανδάλιζαν και, παρότι στην αρχή έδειχνε ότι με εκτιμούσε, αργότερα με την επικράτηση των Συνταγματαρχών, μου έκανε κάποιες παρατηρήσεις για το ποιον των βιβλίων και περιοδικών που διάβαζα. Παράλληλα μου έκανε και κάποιες φιλικές συστάσεις και μου έδωσε και κάποιες χρήσιμες συμβουλές του τύπου: «*Να προσέχεις*»!

Οι στρατιώτες ακολουθούν το πρόγραμμα, χωρίς καθόλου να υποσιάζονται τι τους περιμένει. Δεν έχουν και τη σχετική ενημέρωση με την πολιτική κατάσταση στην πατρίδα. Εξάλλου εφημερίδες δεν διαβάζουν, ούτε ειδήσεις από την Ελλάδα ακούνε, αν και μερικοί διαθέτουν μικρά ραδιόφωνα παγκόσμιας λήψης και παρακολουθούν τους ραδιοφωνικούς σταθμούς της πατρίδας. Έτσι όλα γι' αυτούς κυλούν ομαλά. Τους κακοφάνηκε βέβαια η απόσυρση του δίσκου από το τζόουμποξ «Εγώ είμαι δημοκράτης». Διαμαρτυρήθηκαν, αλλά οι διαμαρτυρίες τους έπεσαν στο κενό. Κάποιοι στρατιώτες ζήτησαν εξηγήσεις, κυρίως από μας τους εφέδρους αξιωματικούς, αλλά ούτε οι δικές μας φωνές βρήκαν «ευήκοον ους». Κάποιοι μάλιστα που είχαν τελειώσει το παλιό εξατάξιο Γυμνάσιο ή κάποια πανεπιστημιακή σχολή δεν είδαν με καλό μάτι την από-

συρση του δίσκου και εκφράζονταν με πολλά υπονοούμενα για τον Υποδιοικητή, που έδωσε την εντολή της απόσυρσης. Στις ιδιαίτερες συνομιλίες, που είχαν μαζί μας, μιλούσαν για φασιστικές αποφάσεις και γκεμπελικές πρακτικές. Ένας συμπατριώτης μου δεκανέας, που ήταν απόφοιτος της Δραματικής Σχολής, μου είπε κατ' ιδίαν ότι αυτό μυρίζει στρατιωτικό νόμο και όπου να 'ναι τα μάτια μας θα δούνε πράγματα και θαύματα! Πόσο δίκαιο είχε, μετά την επέμβαση των πραξικοπηματιών, το κατάλαβα.

Η εκπαίδευση γίνεται κανονικά. Κάθε Τρίτη το πρωί, πριν από την αναχώρηση από το χώρο του στρατοπέδου, όλοι οι Λόχοι μαζεύονται στα εστιατόρια και εγώ, κατ' εντολή του Διοικητή, τους αναπτύσσω διάφορα ιστορικά θέματα. Στις δυο προηγούμενες τους είχα αναπτύξει το θέμα για την Κύπρο από τους αρχαίους χρόνους μέχρι τις μέρες μας. Επέμεινα πιο πολύ στον ένοπλο απελευθερωτικό αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. από το 1955 ως το 1959, όπου οι ανταρτικές ομάδες των Κυπρίων αγωνιστών με αρχηγό το Γεώργιο Γρίβα - Διγενή έγραψαν χρυσές σελίδες δόξας και τιμής εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών.

Το Σάββατο, 1η Απριλίου του 1967, ήταν η 12η επέτειος του Απελευθερωτικού Αγώνα των Κυπρίων, η επέτειος της Ε.Ο.Κ.Α. Όλοι περιμέναμε ότι θα γίνουν κάποιες εκδηλώσεις και σχετικές ομιλίες για το Μεγάλο Αγώνα. Δυστυχώς, δεν έγινε τίποτε! Ούτε νύξη δεν έκανε ο Διοικητής στην πρωινή αναφορά. Πριν από τέσσερις μέρες είχα αναπτύξει με κάθε δυνατή λεπτομέρεια τον Αγώνα των Κυπρίων κατά των Βρετανών και είχα κάνει και σχετική νύξη ότι πλησιάζει η επέτειος της μεγάλης ημέρας, που άρχισε ο Αγώνας. Παρόλα αυτά καμιά αναφορά στο γεγονός. Άρχισα να υποψιάζομαι ότι ο Αρχηγός της Ε.Ο.Κ.Α., που τον καιρό αυτό είναι ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων της Εθνικής Φρουράς στην Κύπρο, δε χείρει εκτιμήσεως από τους Έλληνες αξιωματικούς, που υπηρετούν στη Μεγαλόνησο. Ακόμη και αρκετοί οπλίτες το παρατήρησαν και συνομιλώντας κρυφά μεταξύ τους με πλησίασαν και μου εξέφρασαν την απορία τους.

Είχαν αρχίσει οι ενέργειες αποκαθήςλωσης του Γρίβα από τις Ένοπλες Δυνάμεις. Και να σκεφτεί κανείς ότι ακόμη στην Ελλάδα υπάρχει Δημοκρατική Κυβέρνηση, έστω και αν ο Βασιλιάς εναλλάσσει τους Πρωθυπουργούς από τα δυο μεγάλα κόμματα. Το Γενικό Επιτελείο Στρατού και οι ανώτεροι αξιωματικοί από το εθνικό κέντρο είχαν πάρει την απόφαση να αποκεφαλίσουν τον Στρατηγό Γρίβα από τις Ένοπλες Δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς και είχαν δώσει και τις σχετικές οδηγίες στους υπηρετούντες ανώτερους αξιωματικούς στο νησί. Την ευκαιρία επιζητούσαν και τη βρήκαν ή καλύτερα την προετοίμασαν οι επίορκοι συνταγματάρχες, που κατέλαβαν πραξικοπηματικά την εξουσία την 21η Απριλίου, με τα «προσχεδιασμένα» γεγονότα της Κοφίνου και του Αγίου Θεοδώρου, που θα τα δούμε με κάθε λεπτομέρεια παρακάτω.

Την πρώτη Τρίτη Απριλίου του 1967, στις 4 του μήνα, ασχολήθηκα με την Αρχαία μας Ιστορία. Άρχισα από τους μυθικούς χρόνους. Τους μίλησα για τον Μινωικό πολιτισμό της Κρήτης, τον Μυκηναϊκό της κυρίως Ελλάδας και έπλεξα το εγκώμιο της νικηφόρας εκστρατείας των Πανελλήνων στην Τροία, όπου πήγαν για να ξεπλύνουν τη ντροπή, που τους προξένησε ο Πάρις, αρπάζοντας την ωραία Ελένη. Κρατούσα δίπλα μου ένα σχέδιο μαθήματος, αλλά σχεδόν ποτέ ή πολύ λίγο το συμβουλευτήκα. Τα γεγονότα αυτά τα είχα εξεταστεί τε-

λευταία στις πτυχιακές μου εξετάσεις και δεν είχα κανένα πρόβλημα. Η ευκολία, με την οποία παρουσιάζα τα γεγονότα, έκανε εντύπωση σ' όλους σχεδόν τους αξιωματικούς και πολλοί πίστεψαν ότι ήξερα απέξω όλη την ελληνική ιστορία και με πολλές λεπτομέρειες. Ίσως ναι, ίσως, όμως, να ήταν και λίγο υπερβολή.

Την επόμενη Τρίτη, 11 Απριλίου του 1967, συνέχισα με την ίδια ευκολία και τον ίδιο ρυθμό την ομιλία μου. Έπιασα το νήμα εκεί όπου το είχα αφήσει, στον Τρωικό Πόλεμο, και τους τόνισα την κοινή συνείδηση όλων των Ελλήνων για να πάνε στη Τροία. Συνέχισα με τα σκοτεινά γεγονότα μετά την κάθοδο των Δωριέων, τη Γεωμετρική Εποχή, την Αρχαϊκή Εποχή και κατέληξα στη διακυβέρνηση του Κλεισθένη στην Αθήνα, όπου με τις μεταρρυθμίσεις του επέβαλε την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας. Και μετά ήρθε η σειρά να εξιστορήσω τα μεγάλα και κοσμοϊστορικά γεγονότα των Περσικών Πολέμων. Τη σύγκρουση των Ελλήνων με τους Πέρσες στο Μαραθώνα και το σχέδιο της λαβίδας του Μιλτιάδη, τη μάχη των Θερμοπυλών με το Λεωνίδα και τα τριακόσια παλικάρια του, τη ναυμαχία της Σαλαμίνας με το ναύαρχο Θεμιστοκλή και το σχέδιό του να παρασύρει τον περσικό στόλο στα στενά του κόλπου και στο τέλος τη μάχη των Πλαταιών με το βασιλιά της Σπάρτης Πausanias. Θα μπορούσα να τους μιλώ επί πολλές ώρες και με πολλές λεπτομέρειες, αλλά ο χρόνος ήταν περιορισμένος. Κάθε φορά, όμως, έδινα την υπόσχεση ότι κάποτε στο μέλλον θα τους μιλούσα με περισσότερες λεπτομέρειες για όλες αυτές τις μεγάλες και κοσμοϊστορικές συγκρούσεις.

Η επόμενη Τρίτη, 18 Απριλίου του 1967, ήταν η τελευταία πριν από την 21η Απριλίου. Η σειρά τώρα ήταν να μιλήσω για την Κλασική Εποχή, για τον Χρυσό Αιώνα του Περικλή και τα μεγάλα έργα, που έκανε στην Αθήνα. Για τον Παρθενώνα προς τιμή της Θεάς Αθηνάς, το Θησείο, το Ερέχθειο, τα Προπύλαια, το Ναό της Απτέρου Νίκης, που την ονόμασαν έτσι, για να μην μπορεί να πετάξει και τόσα άλλα, για το κράτος των Αθηνών που ελευθέρωσε όλα τα νησιά από τους Πέρσες, ακόμη και την Κύπρο με το στρατηγό Κίμωνα, που σκοτώθηκε πολεμώντας για την ελευθερία της Μεγαλονήσου. Και ύστερα ήρθε η σειρά να αναφέρω τον επικατάρατο εμφύλιο Πελοποννησιακό Πόλεμο, που τόσα δεινά επισώρευσε στην Αρχαία Ελλάδα. Εδώ επικέντρωσα το ενδιαφέρον μου στη διχόνοια, στη μεγάλη κατάρρα της φυλής μας. Βρήκα την ευκαιρία να μιλήσω για τα προτερήματα, αλλά και τα ελαττώματα της φυλής μας. Αυτά τα θυμήθηκε λίγες μέρες αργότερα ο Διοικητής, μετά την επικράτηση των στρατιωτικών, και μου επέβαλε να μιλώ τακτικά στους στρατιώτες, όχι μόνο για τα προτερήματα, αλλά και για τα ελαττώματα της φυλής μας. Και αυτό προφανώς για να δικαιολογήσει την επέμβαση των επίορκων Συνταγματάρχων στα πολιτικά της πατρίδας μας. Δυστυχώς, τότε και εγώ ενέδωσα παρά τη θέλησή μου.

Η ζωή μέσα στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου κυλάει ήσυχα και ήρεμα. Τόσο που σου δημιουργεί κάποια ανησυχία. Μόλις ξημερώσει, όλοι είμαστε στο πόδι. Τρέχουμε να προλάβουμε, να ετοιμαστούμε, να είμαστε «κλαρίνο» στην πρωινή αναφορά, να παρουσιαστούμε στους ανωτέρους μας, να πάρουμε τα βουνά για τις καθημερινές ασχολίες, να επιστρέψουμε με τον ήλιο καταμεσήμερα για φαγητό και το απόγευμα άλλοι να τρέχουν στα βουνά και τις παραλίες του νησιού και άλλοι να ασχολούνται με αθλοπαιδιές στο γυμναστήριο

του στρατοπέδου. Και μόλις βραδιάσει όλοι κατάκοποι από την ημερήσια επωδό, να κοιμόμαστε διαβασμένοι στους κοιτώνες με τη μεγάλη μπόχα. Κόσμο δε βλέπουμε, ούτε άνδρες ούτε γυναίκες. Μόνο τα δέντρα, τα πουλιά και το γαλάζιο κυπριακό ουρανό. Τέτοια απομόνωση κανένας δεν μπορεί να την αντέξει!

Κάπως τα απογεύματα των Σαββατοκύριακων αλλάζει η ζωή μας. Κατεβαίνουμε στα χωριά και αντικρίζουμε ανθρώπους, ντόπιους και ξένους. Άνδρες και γυναίκες και κοριτσόπουλα. Από αυτά τα τελευταία έχουν ανάγκη οι στρατιώτες, αλλά και εμείς οι έφεδροι αξιωματικοί. Είμαστε παλικάρια και το αίμα μας βράζει. Με τη θέα των γυναικών και των κοριτσιών η αδρεναλίνη μας ανεβαίνει. Η ψυχική μας κατάσταση αναστατώνεται, τα μάτια κάποιων γουρλώνουν, όταν αντικρίζουν εκ του σύνεγγυς κάποιο γυναικείο ποδόγυρο. Στα καταστήματα, όπου πωλήτριες είναι νεαρές γυναίκες ή κοριτσόπουλα, γίνεται μεγάλο παζάρι. Μεγάλο πανηγύρι!

Η 21η Απριλίου 1967

Και όλα αυτά μέχρι την Πέμπτη, 20 Απριλίου του 1967. Μετά ήρθαν τα χειρότερα. Την επόμενη μέρα, 21η Απριλίου, ξημέρωσε άλλη μέρα. Και τι μέρα. Απαίσια, απάνθρωπη, καταραμένη, αντισυνταγματική και αντιδημοκρατική. Τα χαράματα της Παρασκευής τα ραδιόφωνα, που κρατούσαν κάποιοι στρατιώτες και αξιωματικοί, μετέδιδαν από την Ελλάδα έκτακτα γεγονότα. Οι ραδιοφωνικοί σταθμοί σταμάτησαν τις καθιερωμένες τους εκπομπές και μετέδιδαν εμβατήρια και εθνικά άσματα.

Ο έφεδρος συνάδελφος δόκιμος αξιωματικός Κωνσταντίνος Γιαννακός, ασυρματιστής του Τάγματος, τη νύχτα αυτή είχε υπηρεσία και γύρω στις 4 τα χαράματα έκανε περιπολία στις φρουρές του στρατοπέδου. Είχε μαζί του ένα μικρό ραδιόφωνο και ξαφνικά ακούει ότι στην Ελλάδα κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος και ότι ο Στρατός ανέλαβε την εξουσία της χώρας. Αμέσως γυρίζει στον κοιτώνα και αφού μας ξύπνησε, μας ανακοινώνει το συνταρακτικό γεγονός. **«Στην Ελλάδα κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος, ο Στρατός ανέλαβε την εξουσία»**. Κάποιοι από τους συναδέλφους το άκουσαν, κάποιοι άλλοι δεν έδωσαν σημασία. Κάποιοι γύρισαν από το άλλο πλευρό. Ο συνάδελφος, όμως, επέμεινε. Τελικά ξυπνήσαμε όλοι και ο καθένας σκεφτόταν τα δικά του. Μερικοί το χάρηκαν και εκφράστηκαν με τις πολύ συνηθισμένες εκφράσεις της εποχής: «Επί τέλους σταμάτησε ο κατήφορος, να δούμε και μια άσπρη μέρα!».

Εκείνο το πρωινό όρθρου βαθέος καταλάβαμε τα φρονήματα πολλών συναδέλφων. Αρκετοί μείναμε άφωνοι, μόλις ο συνάδελφος μας ξύπνησε και μας ανακοίνωσε το θλιβερό γεγονός. Ο αποθηκάριος του Τάγματος δόκιμος Κώστας Μπαλαφούτης από την Καλαμάτα, πτυχιούχος της Ανωτάτης Εμπορικής Σχολής ήταν από τους πρώτους, που εκφράστηκε εναντίον των πραξικοπηματιών. Μετά από κάνα δυο μέρες συμμαζεύτηκε, λέγοντας ότι αστειεύτηκε, και έκανε, όπως όλοι οι αντιφρονούντες, την πάπια. Από τις 4 η ώρα τα χαράματα μέχρι να σημάνει η σάλπιγγα για το πρωινό εγερτήριο, οι περισσότεροι έφεδροι μένουμε ξυπνητοί και άγρυπνοι και αναλογιζόμαστε τι μας περιμένει. Όχι βέβαια μόνο για μας, αλλά για όλο τον ελληνικό λαό.

Το πρωινό εγερτήριο έγινε κανονικά. Πολλοί λίγοι γνωρίζαμε τα καθέκαστα στην Ελλάδα. Έγινε η πρωινή αναφορά και όλο το Τάγμα πήρε το δρόμο προς τη γειτονική βουνοπλαγιά για να εκτελέσει το πρόγραμμά του. Κάποιοι από τους μόνιμους αξιωματικούς φαίνονται ότι κάτι ξέρουν. Ίσως άκουσαν τα νέα από την Ελλάδα. Πλησιάζουν ο ένας τον άλλο και κρυφομιλούν. Οι Διοικητές των Λόχων πάνω στο χώρο της εκπαίδευσης και των ασκήσεων συγκεντρώνονται και συζητούν συνωμοτικά. Εμείς οι έφεδροι τους παρακολουθούμε και καταλαβαίνουμε ότι γνωρίζουν το γεγονός, αλλά δεν μπορούν ή δε θέλουν να το ανακοινώσουν. Κάποιοι στρατιώτες το άκουσαν και εκείνοι από τα ραδιόφωνα τους, αλλά δεν τολμούν να μιλήσουν. Ένας Γιαννιώτης λοχίας με πλησιάζει και μου ανακοινώνει το απαίσιο νέο, που το άκουσε το πρωί από το ραδιόφωνό του. Του απαντώ ότι το γνωρίζω, αλλά του λέω να μην αναφέρει σε κανέναν τίποτε.

Γύρω στις 11 το πρωί και, ενώ δεν είχε τελειώσει το πρόγραμμα της εκπαίδευσης, σήμανε η σάλπιγγα του Τάγματος. Όλοι οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί ξαφνιαστήκαμε με τον αντίλαλο της σάλπιγγας στις γύρω ρεματιές. Δεν είχε ξανασυμβεί αυτό. Μας καλούσε να κατεβούμε στο στρατόπεδο. Να συγκεντρωθούμε στο γυμναστήριο για να μας ανακοινώσουν το μεγάλο γεγονός. Κάποιοι από τους μόνιμους αξιωματικούς, που ήταν ενήμεροι από μέρες, χαμογελούν και τα αφτιά τους. Κατεβαίνουμε τη βουνοπλαγιά και πριν ακόμη φτάσουμε στο στρατόπεδο, το νέο είχε διαρρεύσει σ' όλους τους στρατιώτες και αξιωματικούς. Κατεβαίνοντας άκουσα το Λοχαγό του 3ου Λόχου να λέει σε επήκοον των άλλων συναδέλφων του: *«Κύριοι συνάδελφοι, τέρμα εις την δημαγωγίαν και την σήψιν των θεσμών. Η Ελλάς ευρήκε τον δρόμον της»*.

Κατεβήκαμε στο στρατόπεδο, παραταχθήκαμε στο γυμναστήριο και περιμέναμε το Διοικητή να μας ανακοινώσει τα νέα. Κάποτε φάνηκε ο «Ζαμπέτας» και χωρίς περιστροφές και πολλά λόγια μας ανακοινώνει πάνω κάτω τα εξής: *«Στην Ελλάδα κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος και οι Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας ανέλαβαν τη διακυβέρνηση της πατρίδας μας. Δεν έχουμε περισσότερες πληροφορίες. Επιτέλους η Πατρίδα μας βρήκε το σωστό δρόμο και όλοι ελπίζουμε ότι ο Στρατός θα οδηγήσει τη χώρα μας στην επιτέλεση των μεγάλων οραμάτων της. Αυτό ήταν το πρώτο μήνυμα που ήρθε από την Ελλάδα. Μόλις μάθουμε περισσότερα θα σας τα ανακοινώσουμε. Η εντολή από τη Μεραρχία είναι ότι από σήμερα το Τάγμα διατελεί σε επιφυλακή μέχρι νεωτέρας διαταγής. Απαγορεύονται πολιτικές συζητήσεις και όλοι, στρατιώτες και αξιωματικοί, παραμένουμε στο στρατόπεδο και ασχολούμαστε κατά Λόχους με πρόγραμμα βροχερών ημερών»*.

Ήταν Παρασκευή, 21η Απριλίου του 1967, φαινομενικά μια μέρα σαν όλες τις άλλες στην Κύπρο. Όχι, όμως, ακριβώς. Ήταν παραμονή του Σαββάτου του Λαζάρου και τη μεθεπόμενη μέρα θα ξημέρωνε η Κυριακή των Βαΐων. Πλησιάζαν και οι άγιες μέρες του Πάσχα και όλοι κάναμε το πρόγραμμά μας. Όσο μπορεί να κάνουμε πρόγραμμα εμείς οι Έλληνες έφεδροι αξιωματικοί, που υπηρετούμε στην Εθνική Φρουρά της Κύπρου με στοιχεία κυπριακής καταγωγής και κυπριακού ονόματος και που ανά πάσα ώρα και στιγμή μπορεί να βρεθούμε στην πρώτη γραμμή με τα παλικάρια της διμοιρίας μας να πολεμούμε τους προαιώνιους εχθρούς μας.

Παρόλα αυτά οι έφεδροι αξιωματικοί είχαμε κάνει κάποια προγράμματα

και περιμέναμε το Σαββατοκύριακο των Βαΐων να αρχίσει η υλοποίησή τους. Το Σαββατοκύριακο των Βαΐων θα κατεβαίναμε στην Κακοπετριά και θα πηγαίναμε στον γνωστό κοσμοπολίτικο ξενώνα για να παίξουμε το διασκεδαστικό μας παιχνίδι. Κάναμε και τις ομάδες μας και προετοιμαστήκαμε ψυχολογικά για το ποια συνθήματα θα αναφωνούσαμε, όταν θα κερδίζουμε το BINGO. Παράλληλα προγραμματίσαμε τη Μεγάλη Εβδομάδα, που δεν είχε περιοδείες τα απογεύματα, να εκδράμουμε προς τα νότια του νησιού, προς τη Λεμεσό, για ψώνια. Πάντα βέβαια μυστικά, επειδή απαγορευόταν αυστηρά κάθε απομάκρυνση από τη μονάδα μας. Όσο για τις άγιες μέρες των εορτών του Πάσχα, εκτός από την πρώτη μέρα, που θα είμαστε υποχρεωτικά μέσα στο στρατόπεδο, όπου θα ψήναμε τα αρνιά, τις άλλες δυο μέρες θα το σκάγαμε τα βράδια στη Λευκωσία. Εκεί υπήρχαν κάποια νυχτερινά κέντρα με ποικίλα προγράμματα από εξωτικές παρουσίες και ανατολίτισσες καλλονές.

Ήταν μια καλή ευκαιρία να ξεσκάσουμε λίγο. Να βγούμε λίγο παραέξω και να αναπνεύσουμε λίγο καθαρό αέρα. Να ζήσουμε, έστω για λίγο, μακριά από το στρατόπεδο και τη «μούχλα» του. Να δούμε κάποιους ανθρώπους, να καθίσουμε ελεύθερα χωρίς να μας παρακολουθεί κανένας, να νιώσουμε εντελώς μόνοι και ελεύθεροι. Να επισκεφτούμε το νυχτερινό κέντρο ΑΡΚΑΔΙ στη Λευκωσία και να κάνουμε ένα νούμερο επίδειξης. Είχαμε ετοιμαστεί σε κάποια ώρα του προγράμματος να χορέψουμε το χορό του Ζορμπά, το συρτάκι, που ήταν τότε πολύ της μόδας και πολύ αγαπητό στους Κυπρίους. Διαλέξαμε την ομάδα από τεσσερις εφέδρους αξιωματικούς, κάναμε και τις πρόβες μας όλη τη βδομάδα και ήμασταν έτοιμοι για τη μεγάλη επίδειξη στο νυχτερινό κέντρο.

Δυστυχώς, όμως, όλα τα ακύρωσε η «Εθνοσωτήριος Επανάστασις»! Αυτή που υποτίθεται ότι θα έσωζε την πατρίδα μας από τον κατήφορο και την καταστροφή. Αυτή που, όπως διακήρυτταν οι πρωταίτιοι επίορκοι συνταγματάρχες, έθεσε τέρμα στους δημαγωγούς της ρεμούλας, της συναλλαγής και της οπισθοδρόμησης και διέσωσε τους θεσμούς από τη διάβρωσή τους. Οι άνθρωποι που τότε ανέλαβαν τη διακυβέρνηση της χώρας, διακήρυτταν ότι η επέμβαση του Στρατού αποτελεί εκτροπή από το Σύνταγμα, αλλά η επέμβαση ήταν επιβεβλημένη για τη σωτηρία της πατρίδας! Η σωτηρία της πατρίδας είναι ο υπέρτατος νόμος. Ο Στρατός επενέβη για να ανακόψει την πορεία προς την καταστροφή, καθώς η πατρίδα βρισκόταν ένα βήμα προ της αβύσσου. Εκεί την οδήγησαν οι δημοκόποι πολιτικοί μας. Σε μια από τις πρώτες συνεντεύξεις του ο αρχηγός της, ο ανεκδιήγητος Γεώργιος Παπαδόπουλος, είπε ότι ο Στρατός οδήγησε την πατρίδα ένα βήμα μπροστά από εκεί που την άφησαν οι δημαγωγοί πολιτικοί. Δηλαδή την έριξε στο γκρεμό. Γι' αυτό έπρεπε ο ελληνικός λαός να φορέσει ένα γύψο, που για επτά χρόνια τον κουβαλούσε ασφυκτικά μαζί του χωρίς να μπορεί να μιλήσει και να εκφραστεί ελεύθερα.

Πολλά τέτοια και παρόμοια διακήρυτταν οι πραξικοπηματίες, οι επίορκοι αξιωματικοί. Αυτοί ήρθαν για να σώσουν την πατρίδα από τον όλεθρο και την καταστροφή. Αυτοί «οι γενναίοι συνταγματάρχες» που από χρόνια προετοίμαζαν το πραξικόπημα για να σώσουν την πατρίδα από τους δημαγωγούς και φαυλοκράτες πολιτικούς. Αυτοί που δεν υπολόγισαν ούτε το Σύνταγμα, ούτε τους Νόμους. Ούτε επέτρεψαν τη βούληση του ελληνικού λαού να εκδηλωθεί ελεύθερα, καθώς στην πιο ιερή στιγμή του λαού έκαναν την επέμβασή τους. Είχαν προκηρυχτεί εκλογές για τα τέλη Μαΐου, αλλά οι «σωτήρες» της εθνικής

τιμής τις σταμάτησαν. Αυτοί που στο δραματικό τους τέλος παρέδωσαν τη μισή Κύπρο στους εχθρούς μας με την απομάκρυνση της Ελληνικής Μεραρχίας, που είχε αποστείλει ο «φασλοκράτης του αμαρτωλού παρελθόντος» Γεώργιος Παπανδρέου, ο Γέρος της Δημοκρατίας. Και ο σκοπός της αποστολής ήταν να πραγματοποιήσει την ένωση της Μεγαλονήσου με τη Μητέρα Ελλάδα. Αυτοί μας ξαναθύμισαν ένα παλιό σλόγκαν της δεκαετίας του 1920: «Εμείς οι Έλληνες επιθυμούμεν μικράν και έντιμον Ελλάδα». Αυτοί ήταν οι Εθνοσωτήρες! Πολλές φορές στο παρελθόν τους γνώρισε ο ελληνικός λαός.

Τη Μεγάλη Εβδομάδα παραμένουμε όλοι αποκλεισμένοι στο στρατόπεδο. Οι μόνιμοι αξιωματικοί, που διαμένουν στην Κακοπετριά, υποχρεώνονται να παραμένουν μέρα - νύχτα στο στρατόπεδο μαζί με το Διοικητή και τον Υποδιοικητή. Οι χώροι είναι μικροί και στενοί. Τα γραφεία των Λόγων καταλαμβάνονται απ' αυτούς, αλλά δεν επαρκούν. Αρχίζουν να γκρινιάζουν και να καταφέρονται για το αναπάντεχο κακό που τους βρήκε. Την πρώτη μέρα εκφράζονταν με τα καλύτερα λόγια για την «Εθνοσωτήριο Επανάστασιν», αλλά μετά από τρεις τέσσερις μέρες άρχισαν να δυσανασχετούν και να κουράζονται. Είναι και άγιες μέρες. Η εκπαίδευση γίνεται κανονικά στους γειτονικούς λόφους και βουνοπλαγιές, αλλά τα βράδια παραμένουμε όλοι μέσα στο στρατόπεδο.

Τη Μεγάλη Τετάρτη ήρθε η διαταγή άρσης της επιφυλακής από τη Μεραρχία, που εδρεύει στη Λευκωσία. Ανασάναμε όλοι μας. Ιδιαίτερα οι μόνιμοι αξιωματικοί, που είχαν τις γυναίκες και τα παιδιά τους στην Κακοπετριά. Οι έφεδροι, στρατιώτες και αξιωματικοί, περιμέναμε ότι κάτι θα γίνει με τις εξόδους μας. Ο Διοικητής μας ανακοινώνει τα ευχάριστα νέα τη Μεγάλη Πέμπτη στην πρωινή αναφορά και συγχρόνως πλέκει έναν ύμνο για τους «γενναίους» αξιωματικούς, που έκαναν την «Εθνοσωτήριο Επανάστασιν»! Τις προηγούμενες μέρες έλεγε και ξανάλεγε ότι ο Στρατός είναι τα παιδιά του λαού και έπρεπε επί τέλους να παρέμβει για να σώσει την πατρίδα. Δεν είχαν φτάσει τα διαφωτιστικά φυλλάδια, ούτε τα ονόματα των πρωτεργατών της Χούντας και δεν μπορούσε να εξειδικεύσει τους σκοπούς της. Περίμενε, όπως πολλοί άλλοι, ότι το κίνημα θα το έκαναν οι Στρατηγοί, αλλά τους πρόλαβαν οι Συνταγματάρχες. Και αυτοί ήταν πιο κοντά στην ηλικία του και αυτό χαροποιούσε περισσότερο και τον ίδιο και τον Υποδιοικητή.

Επίσκεψη στην εκκλησία του στρατοπέδου

Τη Μεγάλη Παρασκευή, 28 Απριλίου 1967, όλο το στρατόπεδο νεκρώνεται. Πρωινή αναφορά δε γίνεται, εκπαίδευση λόγω της ημέρας δεν έχουμε, ούτε υπάρχει δυνατότητα να εκκλησιαστούμε. Οι στρατιώτες ξυπνούν και κατευθύνονται κατά ομάδες στο Κ.Ψ.Μ. Αλλά πού να χωρέσουν; Μουσική απαγορεύεται αυστηρώς λόγω της ημέρας. Από την προηγούμενη μέρα έγινε και η εκκαθάριση στο τζόου μποξ από τα «αντεθνικά άσματα», όσα είχαν ακόμη απομείνει. Τότε οι περισσότεροι οπλίτες καταφεύγουν στο γυμναστήριο για να παίξουν ποδόσφαιρο ή να ασκηθούν με άλλες αθλοπαιδιές. Οι αξιωματικοί υπηρεσίας παρακολουθούν τα παιδιά και παίζουν μαζί τους.

Οι έφεδροι αξιωματικοί, που είμαστε ελεύθεροι υπηρεσίας, δεν ξέρουμε τι να κάνουμε. Να κατεβούμε στα χωριά απαγορεύεται. Να βγούμε κρυφά από

το στρατόπεδο δεν γίνεται. Θα γίνουμε αντιληπτοί και θα έχουμε προβλήματα με τον Υποδιοικητή, που συνεχώς μας παρακολουθεί με τα καρφιά του, που είναι κάποιοι άγαμοι μόνιμοι υπαξιωματικοί. Τότε αναλαμβάνω την πρωτοβουλία και προτείνω στους συναδέλφους να κατεβούμε από τον κοιτώνα μας και να κάνουμε μια επίσκεψη στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου, που ήταν δίπλα μας. Κάποιοι με ευχαρίστηση το δέχτηκαν και με ακολούθησαν. Μετά από λίγο ακολούθησαν κι άλλοι. Ήταν η δεύτερη φορά που επισκεπτόμουν το μνημείο. Σε κάποια από τις πρώτες μέρες, μετά την κάθοδό μου από το βουνό, το επισκέφτηκα και έμεινα έκπληκτος. Θυμήθηκα τον καθηγητή μου στο Πανεπιστήμιο Στυλιανό Πελεκανίδη, που μας έκανε ειδικό μάθημα τους τεταρτοετείς φοιτητές για τους κυπριακούς ναούς της βυζαντινής εποχής. Τότε επέμεινε πολύ στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου της Στέγης όχι μόνο για την αρχιτεκτονική και τη διπλή του στέγη, αλλά και για τον πλούτο των τοιχογραφιών του, που ανήκουν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Πήρα μαζί μου τον τουριστικό οδηγό, που προμηθεύτηκα από την εκκλησία της Γαλάτας, και κατέβηκα τα σκαλοπάτια, που οδηγούσαν στην εκκλησία. Μαζί μου είναι επτά συνάδελφοι δόκιμοι. Μπαίνουμε μέσα, κάνουμε το σταυρό μας και προσκυνούμε τις μεγάλες εικόνες του Χριστού, της Παναγίας, του Αγίου Νικολάου και άλλες στο τέμπλο του ναού. Παίρνω το λόγο και λέω στους συναδέλφους ότι σήμερα είναι Μεγάλη Παρασκευή και όλοι οι Έλληνες τούτη την ώρα βρίσκονται κατά κανόνα στις εκκλησίες τους, όπου παρακολουθούν τα Άγια Πάθη του Κυρίου. Εμείς εδώ δεν έχουμε ιερέα να λειτουργηθούμε και να παρακολουθήσουμε τα Πάθη του Χριστού, αλλά έχουμε την ευκαιρία να εκκλησιαστούμε και να πούμε δυο λόγια για την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, που είναι ο προστάτης του στρατοπέδου μας και έδωσε και το όνομά του σ' αυτό. Συγχρόνως θα μιλήσουμε και για την αρχιτεκτονική και τη ζωγραφική του.

Σε λίγο έρχονται και άλλοι συνάδελφοι, ακολουθούμενοι από αρκετούς στρατιώτες. Το ακροατήριο συνεχώς μεγαλώνει και είμαι υποχρεωμένος κάθε φορά που έρχονται και άλλοι να αρχίζω πάλι από την αρχή. Η εκκλησία σχεδόν γέμισε και αρχίζοντας τους λέω ότι ο ναός αυτός ήταν το καθολικό ενός μοναστηριού και το μοναδικό μνημείο που έχει διασωθεί. Ήταν ο κεντρικός ναός ενός μεγάλου μοναστηριακού συγκροτήματος. Υπήρχαν πολλά κελιά και άλλα κτίσματα γύρω από το ναό, που τώρα δεν υπάρχουν. Πάνω σ' αυτά τα κτίσματα, που καθαρίστηκαν, η Αρχιεπισκοπή της Κύπρου έκτισε αυτά τα σύγχρονα κτίρια για τις κατασκηνωτικές ανάγκες των παιδιών της Κύπρου.

Μετά από τα τραυματικά γεγονότα των Χριστουγέννων του 1963, οι εγκαταστάσεις του χρησιμοποιήθηκαν να εγκατασταθούν στρατιωτικές δυνάμεις, που κατέφθασαν στο νησί από την Ελλάδα. Εδώ στα 1964 εγκαταστάθηκε η μονάδα μας, το 606 Τάγμα Πεζικού, που κατέβηκε από το Κιλκίς της Μακεδονίας για να υπερασπίσει το νησί από τους εχθρούς μας. Ακόμη, εδώ για πρώτη φορά στις 27 Ιουλίου του 1963 σε ομιλία του κατά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος αποκάλυψε τις προθέσεις του για την απαλλαγή των αρνητικών στοιχείων των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου.

Ο ναός, συνέχισα να λέω, είναι το μοναδικό σωζόμενο στην Κύπρο παράδειγμα καθολικής Μονής. Κτίστηκε γύρω στα 1000 μ.Χ. και οι παλιότερες γραπτές μαρτυρίες, που έχουμε για το Μοναστήρι, ανάγονται στα τέλη του 13ου

αίωνα. Το μοναστήρι ήκμασε στη Βυζαντινή Εποχή, αλλά και στη Φραγκοκρατία, ενώ τον 18ο αιώνα επήλθε η παρακμή του, με αποτέλεσμα να διαλυθεί στα τέλη του 19ου αιώνα. Ο αρχιτεκτονικός τύπος του ναού ανήκει στην κατηγορία του σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλο, που στηρίζεται σε τεσσσερις πεσσούς. Ο αρχιτεκτονικός τύπος μας οδηγεί κατ' ευθείαν στην Κωνσταντινούπολη και υποδηλώνει την επίδραση του κέντρου προς την επαρχία. Ο νάρθηκας του ναού προστέθηκε αργότερα, όπως και η αμφικλινής διπλή ξύλινη στέγη με τα επίπεδα αγκιστρωτά κεραμίδια, που κατασκευάζονται στη περιοχή του Τροόδους. Από αυτή τη δίρρικτη στέγη πήρε και την προσωνυμία Άγιος Νικόλαος της Στέγης, όπως φαίνεται σε επιγραφή του 13ου αιώνα στην εικόνα του Αγίου Νικολάου. Έγιναν και άλλες μεταγενέστερες παρεμβάσεις, που αλλοίωσαν την αρχική όψη του ναού και κατέστρεψαν αξιόλογες τοιχογραφίες.

Εικ. 36: Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου της Στέγης στην Κακοπετριά.

Συνεχίζοντας την ξενάγηση για τις τοιχογραφίες του ναού, λέω ότι εδώ μέσα υπάρχει μια πινακοθήκη της βυζαντινής ζωγραφικής, καθώς διασώζονται αλλεπάλληλα στρώματα τοιχογραφιών, που χρονολογούνται στον 11ο, 12ο, 13ο, 14ο και 17ο αιώνα. Τους μιλώ για το τι είναι το Δωδεκάορτο και τους δείχνω τις καλύτερα σωζόμενες τοιχογραφίες: της Γέννησης του Κυρίου, της Βάπτισης, της Έγερσης του Λαζάρου, της Σταύρωσης, της Ανάστασης, της Κοίμησης της Θεοτόκου και άλλες μεμονωμένες μορφές, όπως του Αγίου Νικολάου, που είναι αφιέρωση από κάποιον Φράγκο Ιππότη, και την παράσταση των Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, που είναι οι παλιότερες σωζόμενες στο νησί. Σ' ένα πεσό υπάρχουν δυο στρατιωτικοί Άγιοι, ο Άγιος Γεώργιος και ο Άγιος Θεόδωρος, που εντυπωσιάζουν με τα έντονα χρώματα και τις βαρύτιμες και φανταχτερές τους στολές. Μπαίνοντας στο Ιερό Βήμα εφιστώ την προσοχή όλων να κοιτάξουν την Πλατυτέρα των Ουρανών, την Παναγία μας, που στέκεται στην κόγχη του Ιερού ολόσωμη και αυστηρή ανάμεσα σε δυο αγγέλους.

Πάνω από δυο ώρες παραμείναμε μέσα στην εκκλησία. Πολλοί συνάδελφοι, αλλά και στρατιώτες είχαν διάφορες απορίες. Με τη συζήτηση μέσα και έξω από την εκκλησία λύθηκαν αρκετές απ' αυτές. Βγαίνοντας έξω παρατή-

ρησα ότι ο αριθμός που παρακολούθησαν την ξενάγηση δεν ήταν μικρός. Ξεκινήσαμε οκτώ άνθρωποι και στο τέλος μετρήθηκαν πάνω από εκατό. Βλέποντας και άλλοι, που βρίσκονταν στο γυμναστήριο, έτρεχαν να δουν τι συμβαίνει. Μερικοί μάλιστα έλεγαν ότι έχουν δέκα μήνες και παραπάνω στο στρατόπεδο, αλλά δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να επισκεφτούν την εκκλησία. Ούτε ποτέ κάποιος από τους αξιωματικούς ή κάποιος άλλος αρμόδιος τους μίλησε για το μνημείο και την ιστορία του. Σ' όλους τους στρατιώτες, που έρχονταν και ζητούσαν να ακούσουν και εκείνοι κάποια πράγματα, τους έδωσα την υπόσχεση ότι κάποια άλλη φορά θα δινόταν η ευκαιρία να ξαναμιλήσουμε όχι μόνο για τη Βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Νικολάου, αλλά για όλα τα Βυζαντινά μνημεία της Κύπρου, που είναι πάρα πολλά.

Πάσχα στην Κύπρο

Πλησιάζει η Κυριακή του Πάσχα. Η Ορθόδοξη Χριστιανοσύνη σε δυο μέρες θα γιορτάσει την Ανάσταση του Χριστού. Όλοι οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί στην καθ' ημάς Ανατολή, αλλά και όπου υπάρχουν Ορθόδοξοι τη μέρα αυτή γιορτάζουμε τη μεγαλύτερη γιορτή της Χριστιανοσύνης. Σε κάθε πόλη και σε κάθε χωριό ακούγεται το χαρμόσυνο μήνυμα «Χριστός Ανέστη» και έρχεται στα χείλη όλων η απάντηση «Αληθώς Ανέστη ο Κύριος». Η φύση είναι καταπράσινη και βρίσκεται στην καλύτερή της ώρα. «**Το έαρ ανέτειλε και επέλαμψεν η Ανάστασις του Χριστού...**» ψάλλει ο υμνωδός στο δοξαστικό του Αγίου Γεωργίου, που κατά κανόνα γιρτάζεται τη δεύτερη μέρα του Πάσχα. Μαζί με την ανάσταση της φύσης γιορτάζεται και η Ανάσταση του Κυρίου. Μ' αυτή την Ανάσταση συνδέεται και η Ανάσταση του Γένους μας. Η παλιγγενεσία του Ελληνικού Έθνους και η απελευθέρωση του ελληνικού λαού από τους προαιώνιους εχθρούς μας. Αυτό εν μέρει πέτυχαν με τον αγώνα τους και οι αδελφοί Κύπριοι πριν από λίγα χρόνια από τους Βρετανούς και τους Τούρκους. Και εμείς, τα στρατευμένα παιδιά της Ελλάδας, βρισκόμαστε εδώ για να υπερασπιστούμε τους αδελφούς μας Κυπρίους για να μην ξανάρθουν οι εχθροί μας, που υποβλέπουν το νησί και караδοκούν να βρουν την ευκαιρία.

Οι στρατιωτικές μονάδες σ' όλη την ελληνική και κυπριακή επικράτεια γιορτάζουν με ιδιαίτερη λαμπρότητα την Ανάσταση του Κυρίου. Ψήνουν αρνιά και κατσίκια μέσα στους στρατώνες και ακολουθεί φαγοπότι και τρικούβερτο γλέντι. Την ημέρα αυτή καταφτάνουν καλεσμένοι μέσα στα στρατόπεδα και πολλοί επίσημοι, πολιτικοί και δημοτικοί άρχοντες, και άλλοι απλοί πολίτες, οι οποίοι συνεορτάζουν με τα στρατευμένα παιδιά τη μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης.

Ακολουθώντας την παράδοση και εμείς εδώ στην Κύπρο γιορτάσαμε το Πάσχα μέσα στο στρατόπεδο με ιδιαίτερη λαμπρότητα. Από το Μεγάλο Σάββατο κατέφτασαν τα αρνιά, που σε κάθε 20 στρατιώτες περίπου αντιστοιχούσε και ένα αρνί. Έτσι κάθε Λόχος είχε στη διάθεσή του 5 αρνιά. Συνολικά ψήσαμε 25 αρνιά. Στην κάτω άκρη του γηπέδου στήθηκαν οι ψησταριές και όσοι από τους στρατιώτες γνώριζαν τα σχετικά με τις σούβλες και την ετοιμασία των αρνιών, ανέλαβαν υπηρεσία να βοηθήσουν τους μαγείρους. Οι αξιωματικοί υπηρεσίας επιβλέπουν και ο Υποδιοικητής είναι πάνω από τα κεφάλια τους.

Την Κυριακή το πρωί, χωρίς να ακούσουμε το «Χριστός Ανέστη» από το στόμα κάποιου ιερέα, ξυπνήσαμε και όλοι κατά Λόχους ετοιμάσαμε το χώρο, όπου επρόκειτο να γίνει το γενικό τραπέζι όλου του Τάγματος. Είχε ανεβεί στο στρατόπεδο και ο Λόχος, που είχε έδρα στη Γαλάτα. Στο πάνω μέρος του γηπέδου στρώσαμε τα τραπέζια της τραπεζαρίας και κατά διαστήματα τοποθετήσαμε κάποια πανό, που για πρώτη φορά βλέπαμε. Ήταν πανό που έγραφαν με μεγάλα μπλε γράμματα «ΖΗΤΩ Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ», «ΖΗΤΩ Ο ΣΤΡΑΤΟΣ», «ΖΗΤΩ ΤΟ ΕΘΝΟΣ» και «ΖΗΤΩ Η 21η ΑΠΡΙΛΙΟΥ». Πότε πρόλαβαν και τα έκαναν, πού έγιναν, αλλά και πότε ήρθαν στο στρατόπεδο κανένας δεν γνώριζε να απαντήσει!

Οι στρατιώτες ψήνουν τα αρνιά με πολύ κέφι. Γυρίζουν τις σούβλες, ασειεύονται μεταξύ τους και με τους εφέδρους αξιωματικούς που είναι από πάνω τους, διηγούνται σκηνές και ιστορίες από τον τόπο καταγωγής τους. Πώς γιορτάζουν στον τόπο τους το Πάσχα, τι έθιμα έχουν και πώς περνάνε την ημέρα. Είναι μια καλή στιγμή για όλους μας. Η σκέψη όλων τούτες τις ώρες πάει στην ιδιαίτερη πατρίδα του καθενός. Θυμάται τους δικούς του, τους γονείς, τ' αδέρφια, τους παππούδες, τους φίλους, τους συγχωριανούς. Όσοι έχουν κάποιο δεσμό, αναστενάζουν κρυφά και το μυαλό τους δεν αποχωρίζεται από τη θύμησή του. Ενώ όλοι ζούμε με τέτοιες ευχάριστες σκέψεις, έρχεται ο Υποδιοικητής και θέλει να δείξει ότι σήμερα είναι καλός, ευγενικός και χαριεντίζεται μ' όλους μας. Ρωτάει και ξαναρωτάει πώς πάει το ψήσιμο. Κάνει κάποιες παρατηρήσεις του τύπου ότι το ένα αρνί άρπαξε, το άλλο δεν είναι καλά δεμένο και θα πέσει, ότι αυτά που βρίσκονται στην άκρη χρειάζονται λίγη ακόμη φωτιά και κάτι τέτοια. Οι στρατιώτες αναρωτιούνται, αν έχει ψήσει ποτέ αρνί ο ίδιος και αν ξέρει ή αν είναι ικανός να δέσει ένα αρνί και να το ψήσει. Καθώς απομακρύνεται οι στρατιώτες τον παρακολουθούν από πίσω και λοξοκοιτάζοντας τους άλλους συναδέλφους και τους αξιωματικούς χαμογελούν εις βάρος του.

Το μεσημέρι πλησιάζει. Τα τραπέζια είναι έτοιμα. Στρωμένα, καθαρά, περιποιημένα σε σχήμα ημικύκλιου. Κάποιοι νεαροί αξιωματικοί με την εποπτεία του Υποδιοικητή φέρνουν από τα γραφεία της Διοίκησης μεγάλα βάζα με πολύχρωμα λουλούδια και τα τοποθετούν πάνω στα τραπέζια. Οι μάγειροι φέρνουν τις σαλάτες, τα ψωμιά, τα τυριά, τις μεγάλες πιατέλες με τα κόκκινα αυγά, τα κρασιά, τις μπύρες, τα αναψυκτικά και κάποια μεγάλα ταψιά άδεια, όπου πρόκειται να τοποθετηθούν τα ψημένα αρνιά. Τα αρνιά ψήνονται και η ατμόσφαιρα γύρω μοσχομυρίζει από την τσίκνα και το μεθυστικό τους άρωμα. Τα πουλάκια του βουνού με το τιτίβισμά τους, τα σφυρίγματα και τα κελαηδήματα συμμετέχουν στο πανηγύρι μας. Οι κούκοι, τα αηδόνια, τα τρυγόνια, οι κάργες, τα κοτσύφια μας ξεκουφαίνουν. Το ποταμάκι του Καρκώτη λίγο παρακάτω κυλάει ήρεμα τα νερά του, αλλά σε μια στροφή της κοίτης του κάνει έναν μικρό καταρράκτη, που τα νερά πέφτουν με φόρα και ακούγονται ως ψηλά στο στρατόπεδο.

Γύρω στις 12 το μεσημέρι καταφτάνουν οι αξιωματικοί με τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Ο Διοικητής έχει την τιμητική του. Λαμπροφορεμένος με τα καλά του περιστοιχίζεται από τη γυναίκα του, τους αξιωματικούς της μονάδας μας και όλοι περιεργάζονται το χώρο με τα τραπέζια, τον στολισμό, την ετοιμασία, τα πανό. Στέκονται κάπου στο κέντρο του γηπέδου και παρατηρούν

τη γενική εικόνα του χώρου με τα στρωμένα τραπέζια και το φαντασμαγορικό θέαμα με τα μεγάλα πανό. Εντυπωσιάζονται από το θέαμα και κουνώντας τα χέρια τους δείχνουν με υπεροψία τα πανό. Καμαρώνουν το υπερθέαμα, καθώς τα πανό και οι σημαιούλες με τα εθνικά χρώματα στεφανώνουν το χώρο. Οι γυναίκες και τα παιδιά των αξιωματικών ακολουθούν τους «μεγάλους» και προβαίνουν στις ίδιες κινήσεις μ' αυτούς. Μερικοί και μερικές γελούν και χαμογελούν και τα αυτιά τους. Εμείς οι έφεδροι στεκόμαστε κοντά στις ψησταριές και τους παρακολουθούμε ο καθένας μας με διαφορετικά συναισθήματα.

Εικ. 37: Πάσχα στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου.

Κάποια στιγμή κάνει την εμφάνισή του και ο Υποδιοικητής ντυμένος με την επίσημη στολή του. Από το πρωί ήταν εδώ στο στρατόπεδο με τις φόρμες υπηρεσίας και επιτηρούσε εκ του σύνεγγυς όλες τις προετοιμασίες. Τη στολή την είχε στο γραφείο του και μόλις έφτασαν ο Διοικητής και οι άλλοι αξιωματικοί, ντύθηκε και εκείνος και παρουσιάστηκε μεταξύ των άλλων. Είναι παντρεμένος και, όπως ακούγεται χωρίς παιδιά, αλλά τη γυναίκα του δεν την αντικρίσαμε ποτέ στην Κύπρο.

Όλοι οι παράγοντες του Τάγματος, ο Διοικητής, ο Υποδιοικητής, οι ανώτεροι και οι κατώτεροι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί και οι οπλίτες βρισκόμαστε στο γήπεδο της μονάδας και περιμένουμε τους ξένους επισήμους, που θα γιορτάσουν μαζί μας το Πάσχα. Πολύ μεγάλα και επίσημα πρόσωπα δεν περιμέναμε, αλλά τουλάχιστο τους Προέδρους και τα μέλη των Δημοτικών Συμβουλίων των δυο χωριών με τις γυναίκες και τα παιδιά τους, τον Ιερέα του χωριού με τη συνοδεία των ιεροψαλτών, τους Δασκάλους με τα μέλη των Σχολικών Εφορειών και τις οικογένειές τους, κάποιους άλλους κατοίκους των χωριών, στα σπίτια των οποίων διέμεναν οι αξιωματικοί και κάποιους φίλους των αξιωματικών, συνήθως ομοϊδεάτες τους.

Ήταν μια καλή ευκαιρία να καταφτάσουν μέσα στο στρατόπεδο και άλλοι άνθρωποι για να μην είμαστε μόνο εμείς οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες. Να κάνουν την εμφάνισή τους και πολίτες και γυναίκες και κοπέλες και μικρά

παιδιά ακόμη. Περιμέναμε δηλαδή οι έφεδροι αξιωματικοί και ιδιαίτερα οι οπλίτες να αντικρίσουμε και γυναικείες παρουσίες και μάλιστα νεαρής ηλικίας. Οι στρατιώτες έκαναν αμάν να συναντήσουν και να ιδούν γυναικεία παρουσία. Το είδος της εκπαίδευσης και οι περιορισμένες άδειες εξόδου στα δυο χωριά είχαν τρελάνει τα παιδιά. Σε κάποια μάλιστα το έβλεπες στα μάτια τους. Το έλεγαν και το τόνιζαν με πολύ παράπονο και μεγάλο καημό. Σε μας τους εφέδρους αξιωματικούς εξέφραζαν τις επιθυμίες και τα παράπονά τους. Κάποια παιδιά μας μιλούσαν κρυφά και εκτονώνονταν με δάκρυα στα μάτια για τη σκληρή εκπαίδευση και την άχαρη ζωή, που κάναμε απομονωμένοι μέσα στην καρδιά του βουνού. Αμάν έκαναν πότε θα απολυθούν για να φύγουν από την Κύπρο και να πάνε στα σπίτια τους στην Ελλάδα.

Δυστυχώς, άλλα περιμέναμε και άλλα ήρθαν. Βέβαια ήρθαν κάποιοι επίσημοι ξένοι, αλλά πολύ λίγοι και οι γυναικείες παρουσίες ακόμη λιγότερες. Οι κοπέλες και τα κοριτσάκια μετριούνταν στα δάχτυλά μας. Μόνο κάποια από τα μέλη των δυο Δημοτικών Συμβουλίων με έναν Πρόεδρο έκαναν την τιμή να μας τιμήσουν. Κάποιοι είχαν και τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Τρεις μεγάλες κοπέλες της ηλικίας μας βρισκόντουσαν μεταξύ των ξένων και τα μάτια όλων μας κόντεψαν να τις φάνε. Δεν μπορούσαμε να δικαιολογήσουμε την παρουσία τους. Ήρθαν μόνες τους ή είχαν κάποιο συνοδό. Αυτό έκανε εντύπωση, όχι μόνο σε μας, αλλά πιο πολύ στους συντηρητικούς Κυπρίους. Σε μας επειδή ξέραμε ή είχαμε μάθει την απέχθεια και τη νοοτροπία των Κυπρίων γυναικών απέναντί μας. Αμέσως αρχίσαμε να υποψιαζόμαστε ότι με κάποιον ή με κάποιους από μας έχουν γνωριμία και κάποιο δεσμό. Ενώ στους ντόπιους Κυπρίους έκανε μεγαλύτερη εντύπωση, ιδιαίτερα στις γυναίκες τους, που κρυφομιλούσαν για το αναπάντεχο γεγονός, που έβλεπαν. Εκ των υστέρων μάθαμε ότι είχαν κάποιο συνοδό και ότι η μια από τις τρεις είχε δεσμό μ' έναν μόνιμο υπαξιωματικό από την Κρήτη, με τον οποίο και παντρεύτηκε. Ήταν κάτι σπάνιο και ίσως το μοναδικό, που συνέβη με αξιωματικό του στρατοπέδου του Αγίου Νικολάου της Στέγης, όσο χρονικό διάστημα βρισκόμουν εγώ στο στρατόπεδο αυτό.

Καθίσαμε όλοι στα τραπέζια κατά Λόχους, ενώ στο κέντρο κάθισε ο Διοικητής, ο Υποδιοικητής και οι λίγοι επίσημοι ξένοι. Οι στρατιώτες έφεραν τα αχνιστά ψημένα αρνιά, τα βάλανε στα μεγάλα ταψιά και το γλέντι άρχισε. Ο Διοικητής έβαλε κρασί σ' όλα τα ποτήρια των ξένων, βάλανε και εμείς μπίρες στα δικά μας ποτήρια και ακούγοντας το «Χριστός Ανέστη» από το στόμα του Διοικητή, όλοι βροντοφωνάξαμε το «Αληθώς Ανέστη ο Κύριος». Ο Διοικητής αμέσως αναφώνησε «Και η Πατρίδα μας Ανέστη». Όλοι οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες αναφωνήσαμε το ίδιο. Ακολούθησε το «Χρόνια Πολλά» και τσουγκρίζοντας τα αυγά και τα ποτήρια μας, αξιωματικοί, στρατιώτες και ντόπιοι Κύπριοι, ανταπαντήσαμε «Χρόνια Πολλά». Αμέσως από τα μεγάφωνα του στρατοπέδου ακούστηκαν δημοτικά άσματα και ο Διοικητής άνοιξε το χορό ακολουθούμενος από όλους μας.

Γεγονός είναι ότι το γλεντήσαμε και περάσαμε πολύ καλά. Με τα φανταράκια και τους αξιωματικούς μας τσουγκρίσαμε τα κατακόκκινα αυγά, φάγαμε, ήπιαμε μπίρες, χορέψαμε δημοτικούς, ποντιακούς και κυπριακούς χορούς, είπαμε το «Χριστός Ανέστη» και τα «Χρόνια πολλά». Κάποιοι φώναζαν και μάλιστα πολύ δυνατά «Η Ελλάς Ανέστη». Πλησιάσαμε και τους Κυπρίους

και τις Κυπριώτισσες κοπέλες, είπαμε και μ' αυτούς και μ' αυτές το «Χριστός Ανέστη» και τα «Χρόνια πολλά» και πήραμε την απάντηση «Αληθώς Ανέστη ο Κύριος» και τα «Χρόνια πολλά». Τσουγκρίσαμε τα κόκκινα αυγά, χορέψαμε μαζί τους και απολαύσαμε τη φωνούλα τους με τον χαρακτηριστικό τρόπο ομιλίας και των χειρονομιών τους, που μας έκαναν ευχάριστη εντύπωση.

Η φωνητική των Κυπρίων πάντα μας εντυπωσίαζε, όταν την ακούγαμε. Αλλά τη φωνητική των Κυπρίων γυναικών και τη γλυκιά και ιδιόμορφη έκφρασή της δεν την είχαμε ακούσει πολλές φορές. Ήταν πολύ πιο ευχάριστη από τη φωνητική των ανδρών, επειδή φαινόταν ότι έβγαινε από τα κατάβαθα της ψυχής τους. Και αυτό μας χαροποιούσε ιδιαίτερα. Ήταν σαν να εκδήλωναν την αγάπη τους και τη συμπάθεια στο πρόσωπό μας. Αυτό πολλοί από μας τους Ελλαδίτες το δηλώναμε κάπως παράξενα στις συζητήσεις μας και μερικοί εκφράζανε και κάποιες απόψεις για να δικαιολογήσουν την ιδιόρρυθμη φωνητική των Κυπρίων γυναικών. Ορισμένοι μάλιστα έδιναν και κάποιες ερμηνείες με ιστορικό περιεχόμενο, ότι δηλαδή αυτό είναι μια αντίσταση των Κυπρίων γυναικών έναντι των ξένων επιβουλών, που υπήρχαν πάντοτε στο νησί, και το απέδιδαν στις πολλές κατακτήσεις του νησιού και στους πολλούς αφέντες, που άλλαξε. Ίσως ναι, ίσως όχι.

Εικ. 38: Χορεύοντας το Πάσχα στο στρατόπεδο.

Αργά το απόγευμα οι ξένοι έφυγαν και εμείς αρχίσαμε να μαζεύουμε τα τραπέζια και να καθαρίζουμε το χώρο. Μεγάλη συζήτηση άρχισε μεταξύ των αξιωματικών, για ποιο λόγο δεν προσήλθαν πολλοί από τους Κυπρίους των δυο χωριών, παρόλο που είχαν προσκληθεί. Οι ανώτεροι αξιωματικοί δυσνασχετούσαν με τους ιδιοκτήτες των σπιτιών, όπου νοίκιαζαν, επειδή οι σχέσεις τους ήταν καλές και με μερικούς από αυτούς, αν όχι με όλους, ήταν ομοϊδεάτες. Πολλοί, και ίσως είχαν δίκιο, το απέδιδαν στην επικράτηση της Χούντας στην Ελλάδα. Άλλοι στην αντιπάθεια των Κυπρίων προς τους Έλληνες αξιωματικούς και γενικώς στα ελληνικά στρατεύματα, που τα έβλεπαν σα νέους κατακτητές, ενώ πολλοί Κύπριοι προσποιούνταν ότι μας αγαπούν. Άλλοι το δικαιολογούσαν ότι οι Κύπριοι στην μεγάλη τους πλειοψηφία είναι αριστε-

ρών φρονημάτων και δεν μας συμπαθούσαν και ορισμένοι είχαν ήδη εκδηλώσει την διάθεσή τους απέναντί μας και μάλιστα από υψηλά πρόσωπα ακούστηκαν βαριές κουβέντες, ότι είμαστε «παράνομοι» στο νησί τους και πρέπει να αποχωρήσουμε το γρηγορότερο.

Με τη δύση του ήλιου όλοι κατευθυνθήκαμε στους κοιτώνες μας για να ησυχάσουμε και να αναπαυθούμε. Για έξοδο στα χωριά ούτε κουβέντα. Οι διαταγές είναι αυστηρές και οι «Εφιάλτες» πάντοτε καιροφυλακτούν. Ο κύριος Υποδιοικητής σ' αυτούς στηρίζεται. Και κάπου-κάπου του ξεφεύγουν και κάποια υπονοούμενα ότι η πειθαρχία του στρατεύματος βασικά στηρίζεται στους μόνιμους υπαξιωματικούς. Τους εφέδρους τους βλέπει παρακατιανούς και επιπόλαιους, ανίδεους και αναξιόπιστους, ανεύθυνους και προσωρινούς στο στράτευμα. Τους θεωρεί ότι επιτελούν αγγαρεία και ότι το στρατιωτικό καθήκον τους είναι βαρύ φορτίο και μεγάλη υποχρέωση, που δεν μπορούν να αποφύγουν. Σε κάποιες περιπτώσεις είχε δίκαιο, αλλά στην πλειοψηφία τους οι έφεδροι αξιωματικοί κρατούν ψηλά το εθνικό φρόνημα και το δικό τους και των στρατιωτών. Στις δύσκολες αποστολές οι στρατιώτες περισσότερο εμπιστεύονται τους εφέδρους και λιγότερο τους επαγγελματίες καραβανάδες. Αυτό το είδαμε και το ζήσαμε στην Κύπρο στα γεγονότα του Νοεμβρίου του 1967, που λεπτομερώς θα δούμε παρακάτω.

Έχει αρχίσει να σκοτεινιάζει και όλοι οι έφεδροι δόκιμοι και ανθυπολοχαγοί καθόμαστε στα κρεβάτια και συζητούμε για το τι γίνεται τη μεγάλη μέρα της Ανάστασης στον τόπο μας. Κάποιοι μένουμε αμίλητοι και πολύ σκεφτικοί. Καθόμαστε στα παράθυρα του κοιτώνα και το βλέμμα μας περιφέρεται στο πυκνό δάσος, που πλούσια προβάλλεται μπροστά μας. Μόνο τα αηδόνια ακούγονται. Αυτά τα πουλάκια δεν πάνε να κοιμηθούν; Τα νερά του Καρκώτη κυλούν ήρεμα και ήσυχα λίγο παρακάτω από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, που είναι μπροστά μας και παρεμβάλλεται ως το ποτάμι. Η σκέψη μας πάει μακριά στην πατρίδα μας, το χωριό μας, τους δικούς μας, τις κοπέλες μας.

Την άλλη μέρα είναι Πρωτομαγιά. Δεύτερη Μέρα της Διακαινησίμου και κατά το έθιμο, αλλά και το επίσημο εορτολόγιο, είναι αργία. Αυτή τη μέρα μαζί με τη Μεγάλη Γιορτή της Ανάστασης γιορτάζουν και οι Γιώργηδες. Έχω τη γιορτή μου μαζί με δυο άλλους συναδέλφους δόκιμους, αλλά όλη τη μέρα τη βγάζουμε στο στρατόπεδο. Λες και είμαστε κατάδικοι, φυλακισμένοι, τιμωρημένοι.

Ξυπνάμε πρωί-πρωί και περιφερόμαστε στο στρατόπεδο. Να πάμε κάπου να εκκλησιαστούμε δεν είναι δυνατό. Κάποιοι αξιωματικοί και στρατιώτες, που γιορτάζουμε, ζητούμε από τον αξιωματικό υπηρεσίας να κατεβούμε στην Κακοπετριά για να εκκλησιαστούμε, αλλά εκείνος δεν μας το επιτρέπει. Πρέπει, λέει, να ζητήσει την άδεια από τον κύριο Υποδιοικητή, ο οποίος απουσιάζει στο χωριό. Ούτε που το σκέφτεται να του ζητήσει τη σχετική άδεια. Κατεβαίνουμε στο Κ.Ψ.Μ. και κερνώντας τους συναδέλφους καφέδες και άλλα ποτά μας εύχονται τα «Χρόνια Πολλά» και καλή πατρίδα. Αυτή είναι η συνηθισμένη ευχή. Για μένα, όμως, αυτό θα συνέβαινε λογικά μετά από 16 μήνες.

Μετά μαζευόμαστε στο γήπεδο σχεδόν όλοι οι έφεδροι αξιωματικοί και στρατιώτες και ασχολούμαστε με ποδόσφαιρο και άλλες αθλοπαιδιές. Κάποιοι που δεν τους αρέσουν τα αθλητικά παιχνίδια, ξεφεύγουν από το χώρο του στρατοπέδου και κατεβαίνουν στο ποτάμι. Θέλουν να ασχοληθούν με παιχνί-

δια, που κάνανε στα χωριά τους. Ψάχνουν στα νερά να ανακαλύψουν ψαράκια, καβούρια και μικρά φιδάκια του νερού. Άλλοι ανεβαίνουν στα ψηλά δέντρα και ψάχνουν να βρουν αυγά στις φωλιές των πουλιών. Οι φωνές τους με την ανεύρεση κάποιου καβουριού ή το πιάσιμο κάποιου ψαριού, φτάνουν ως πάνω στο στρατόπεδο. Όσοι έχουν σκαρφαλώσει στις πιο ψηλές κορφές των δέντρων, απολαμβάνουν τη λεία τους με την εύρεση αυγών στις φωλιές των πουλιών. Τα παίρνουν με προσοχή και κατεβαίνοντας από τα δέντρα τα δείχνουν στους συναδέλφους τους σαν τρόπαιο νίκης. Είναι πρασινωπά με μαύρες και κίτρινες κουκίδες. Εντύπωση κάνει που σε μια φωλιά βρήκαν και ένα θαλασσί αυγό, που ανήκε σε κούκο. Ο κούκος δεν κάνει δική του φωλιά, αλλά γεννάει τα αυγά του σε ξένη φωλιά. Κάποιοι στρατιώτες το γνωρίζουν αυτό και σαν ειδικοί μιλούν στους άλλους και επιδεικνύουν τη λεία τους. Το σημαντικό είναι ότι μπορούν να τα ξεχωρίσουν σε ποιο πουλί ανήκουν. Είναι από κάργες, από κοτσύφια, από καρακάξες ή από κάποιο άλλο πουλί. Η συγκομιδή πράγματι είναι πλούσια. Σε λίγο ανηφορίζουν στο γήπεδο και εκεί κάνουν ολόκληρη έκθεση της λείας τους. Πολλά παιδιά για πρώτη φορά αντικρίζουν αυγά πουλιών και στις επανειλημμένες ερωτήσεις τους, οι ειδικοί αυγολόγοι τους κατατοπίζουν.

Το απόγευμα οι έφεδροι αξιωματικοί κάνουμε τη σκέψη να φύγουμε κρυφά από το στρατόπεδο και να κατεβούμε στα χωριά. Ο γνωστός ξενώνας στην πλατεία της Κακοπετριάς μας περιμένει. Ή να τραβήξουμε κάπου πιο μακριά για να αποφύγουμε το στενό κύκλο των χωριών και τα κακά μάτια. Επικρατεί, όμως, η γνώμη των αρχαιοτέρων ότι τα πράγματα ακόμη είναι σφικτά και θα πρέπει να κάνουμε λίγη υπομονή. Υπάρχει ο φόβος να γίνουμε αντιληπτοί από τους μόνιμους υπαξιωματικούς, τα άγρυπνα μάτια του Υποδιοικητή μας.

Η ζωή συνεχίζεται. Οι κυπριακές ταυτότητες

Την άλλη μέρα, Τρίτη της Διακαινησίμου, 2 Μαΐου 1967, άρχιζε πάλι ο μόνιμος βραχνάς της εκπαίδευσης. Οι στρατιώτες έχουν βαρεθεί να ακούνε και να εκτελούν τα ίδια και πάλι τα ίδια. Δεν μπορούν, όμως, να κάνουν διαφορετικά. Ακολουθούν το πρόγραμμα με βαριά καρδιά και πολύ συχνά εξομολογούνται σε μας τους εφέδρους αξιωματικούς ότι η ζωή τους στην Κύπρο έχει γίνει ανυπόφορη. Οι άδειες εξόδου ήταν περιορισμένες λόγω των γνωστών συνθηκών στο νησί και τώρα με την επικράτηση των στρατιωτικών τα πράγματα έγιναν περισσότερο δυσάρεστα. Από την Παρασκευή πριν από το Σάββατο του Λαζάρου, είμαστε κλεισμένοι στο στρατόπεδο σαν κατάδικοι. Όλοι περιμέναμε αυτές τις άγιες μέρες να βγούμε λίγο έξω σαν άνθρωποι, να συναντήσουμε κάποιους ανθρώπους, να καθίσουμε κάπου να πάρουμε ένα ποτό, έναν καφέ. Να αλλάξουμε κάπως το περιβάλλον μας, να ανταλλάξουμε μια κουβέντα με άλλους, έστω με ξένους, με ξένες ή και ντόπιους. Με Εβραίους, με Άραβες, με οποιονδήποτε συναντούσαμε στο δρόμο μας ή στον ξενώνα, όπου συχνάζαμε. Δυστυχώς, όμως!

Οι μέρες κυλούν και η εκπαίδευση γίνεται αβάσταχτη επωδός. Μέσα στο βουνό, μέσα στα δέντρα με συντροφιά τα φανταράκια, τους συναδέλφους, τους ανωτέρους μας, καθώς και με τα πουλιά και τα ήρεμα νερά του Καρκώτη.

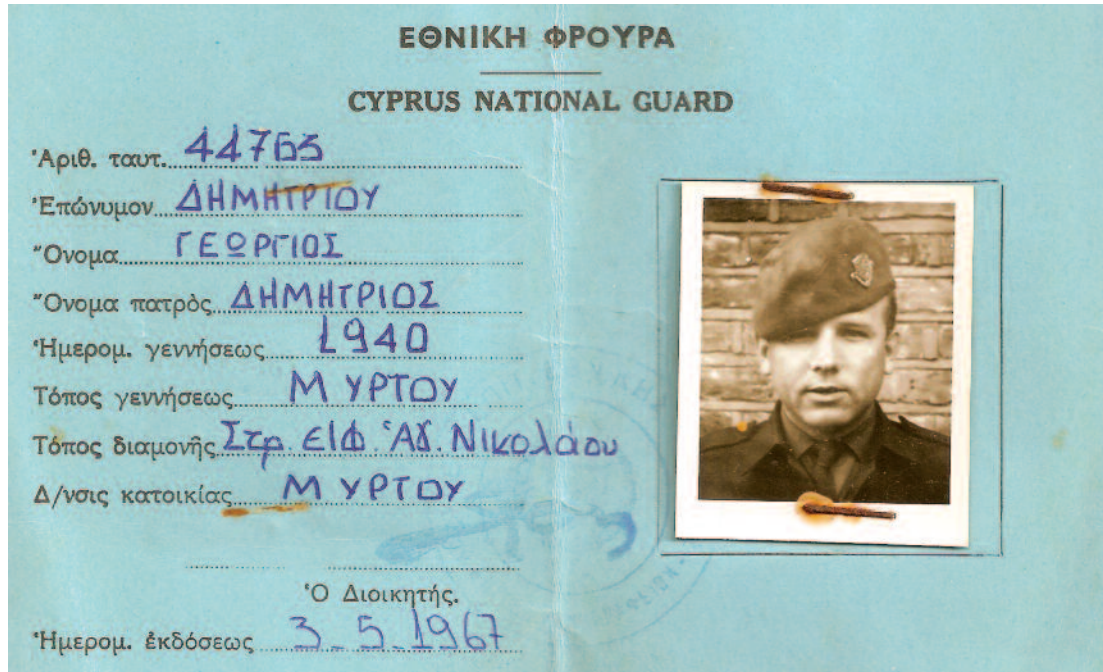
Με κανέναν άλλον δεν έχουμε επικοινωνία. Ούτε τηλέφωνα υπάρχουν για να μιλήσουμε με τους δικούς μας στην Ελλάδα. Ούτε με άλλους συναδέλφους άλλων μονάδων επιτρέπεται να επικοινωνούμε. Είμαστε εντελώς απομονωμένοι και γι αυτό αρκετά απογοητευμένοι. Ξέρουμε ότι στα δυο-τρία χιλιόμετρα παρακάτω υπάρχει κόσμος, υπάρχει ζωή, υπάρχει κίνηση. Άνθρωποι περιφέρονται στους δρόμους και ωραίες μελαψές υπάρξεις πηγαινοέρχονται στα στενοσόκακα των χωριών. Μας περιμένουν να μας αντικρίσουν. Σίγουρα όχι όλες, αλλά μερικές οδηγούμενες από τη γυναικεία φιλαρέσκεια επιθυμούν να αλλάξουν ένα χαμόγελο με κάποιους από μας, να κρυφομιλήσουν σε μια γωνιά. Στα καταστήματα οι κοπελιές πωλήτριες μας περιμένουν με χαρά να αρχίσουμε τα παζάρια στα ωραία κυπριώτικα δώρα ή στα αγγλικά τσιγάρα, τρία πεντάρια, «555 THREE FIVE», που τα προτιμούσαμε από τα δικά μας ή στους αγγλικούς αναπτήρες και τις ξυριστικές μηχανές RONSON. Στους ξενώνες μας αναμένουν οι ξένοι να κάνουμε μπούγιο, να φωνάξουμε BINGO, να πουλήσουμε Ελλάδα, να μας κράξουν οι ντόπιοι «*Νάτοι οι καλαμαράδες!*».

Την Τετάρτη της Διακαινησίμου, 3 Μαΐου του 1967, έχουμε δυο σημαντικά γεγονότα στο στρατόπεδο. Το ένα αφορά όλους μας. Από το ερχόμενο Σαββατοκύριακο επιτρέπεται η έξοδος όλων μας στα χωριά, όπως γινόταν παλιότερα. Το δεύτερο έχει σχέση με τους νέους δόκιμους, που έφτασαν τελευταία στο Τάγμα. Μας ετοίμασαν τις κυπριακές ταυτότητες και μας ειδοποίησαν να τρέξουμε να τις παραλάβουμε από το υπασπιστήριο. Πήγα και παρέλαβα δυο προσωπικές ταυτότητες, μια πολιτική και μια στρατιωτική. Από σήμερα πια φαίνεται ότι είμαι Κύπριος πολίτης με το όνομα Δημητριάδης Γεώργιος του Δημητρίου και ότι κατάγομαι από το χωριό Μύρτου της Βόρειας Κύπρου, σήμερα στην κατεχόμενη Κύπρο κοντά στη Λάπηθο και τη μεγάλη και πλούσια κωμόπολη Καραβάς. Η δεύτερη ταυτότητα είναι στρατιωτική και ονομάζομαι Δημητρίου Γεώργιος του Δημητρίου. Τις παίρνω και δεν χορταίνω να τις παρατηρώ και να τις διαβάζω. Τι ήταν αυτό πάλι για μένα; Θείο δώρο, θεία ευλογία ή επικατάρατη προσδοκία! Ποιος ξέρει τι θα μου αποκαλύψουν. Τι απροσδόκητες εξελίξεις θα μου φέρουν και τι απρόοπτες καταστάσεις να περιμένω. Και αν είναι γραφτό, σκέφτομαι, ν' αφήσω τα κόκκαλά μου εδώ πέφτοντας για την Κύπρο, θα γίνω ήρωας της Μύρτου της Κύπρου ή του χωριού μου της Αγίας Παρασκευής Κοζάνης στην Ελλάδα;

Αμέσως άρχισα να ρωτώ πού βρίσκεται η Μύρτου, για να μάθω τον «τόπο καταγωγής μου». Κανένας δεν ήξερε να μου απαντήσει. Κάποιοι στρατιώτες, αλλά και αξιωματικοί είχαν την ίδια απορία με μένα. Μερικοί μάλιστα δεν ενδιαφέρθηκαν καθόλου να μάθουν το νέο τόπο καταγωγής τους. Ζήτησα ένα χάρτη της Κύπρου να βρω πού βρίσκεται η Μύρτου και, αν είναι δυνατό, να επισκεφτώ το νέο τόπο καταγωγής μου. Τελικά η Μύρτου βρέθηκε στο χάρτη της Κύπρου του οδηγού μου, κοντά στο ακρωτήριο του Κορμακίτη στην βόρεια παραλία του νησιού δυτικότερα από την Κυρήνεια, αλλά ποτέ δεν μπόρεσα να την επισκεφτώ, αν και το ήθελα πολύ. Και τούτο εξαιτίας των ειδικών συνθηκών, που επικρατούσαν στο νησί με μας τους ελλαδίτες στρατιωτικούς.

Το μυαλό μου πάει στο χωριό μου. Στους γονείς μου, τ' αδέρφια, την κοπέλα μου. Την Ευαγγελία, που ποτέ δεν φεύγει από τη σκέψη μου. Βλέπω τους μόνιμους αξιωματικούς με τις γυναίκες και τα μικρά τους παιδιά, τους μόνιμους υπαξιωματικούς με τις κοπέλες τους να διαμένουν έξω από το στρα-

τόπεδο και επιθυμώ να κάνω και εγώ το ίδιο. Να καλέσω την Ευαγγελία να κατεβεί στην Κύπρο και να κατοικούμε μαζί νοικιάζοντας κάποιο σπίτι στην Κακοπετριά, όπως κάνουν μερικοί νεαροί μόνιμοι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί. Το σκέφτομαι πολύ σοβαρά και από το Μάιο, αμέσως μετά το Πάσχα, το έβαλα στο πρόγραμμά μου. Έπρεπε, όμως, να πάρω την άδεια από το Διοικητή. Και αυτό το έβλεπα πολύ δύσκολο, όπως με πληροφόρησε και ο Λοχαγός μου, που ζήτησα τη γνώμη του.

Εικ. 39: Η στρατιωτική ταυτότητα του συγγραφέα ως κύπριος στρατιώτης.

Σήμερα που γράφονται αυτά, Τρίτη 2 Μαΐου 2017, γιορτή της Ανακομιδής των Λειψάνων του Αγίου Αθανασίου, σκέφτομαι όλα αυτά και η ψυχή μου αναγαλλιάζει από συγκίνηση και νοσταλγία. Το σχέδιο μου, για τον ερχομό της Ευαγγελίας στην Κύπρο, λίγους μήνες αργότερα, το Σεπτέμβριο 1967, αποφάσισα να το πραγματοποιήσω, παίρνοντας και τη σχετική άδεια από το νέο Διοικητή του Τάγματος Αντισυνταγματάρχη Αλέξανδρο Ζαφειρόπουλο. Βρήκα και σ' ένα μεγάλο σπίτι στην Κακοπετριά ένα μικρό διαμέρισμα δυο δωματίων, όπου θα έμεινα με την κοπέλα μου. Της έγραψα να το ανακοινώσει πρώτα στους γονείς της και να αρχίσει να ετοιμάζεται. Εκείνοι στην αρχή αντέδρασαν, αλλά στη δική της επιμονή ενέδωσαν και της έδωσαν τη σχετική συγκατάθεση.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου έγιναν και οι σχετικές προετοιμασίες. Έβγαλε διαβατήριο, αγόρασε συνάλλαγμα, ετοίμασε τη βαλίτσα της και περίμενε από μένα να της δώσω το πράσινο φως για την κάθοδό της στην Κύπρο. Αλλά τότε, δυστυχώς, ήρθε από το Γ.Ε.Σ η μετάθεσή μου στο 21ο Σύνταγμα, όπου υπάγεται το Τάγμα μου και που είχε την έδρα του στην Περιστερώνα έξω από τη Μόρφου. Κατέβηκα στο Σύνταγμα και αφού τακτοποιήθηκα, ζήτησα από το Διοικητή του Συντάγματος, το Συνταγματάρχη Γρηγόριο Αδαμόπουλο, την άδεια για την κάθοδο της κοπέλας μου στο νησί. Η έγκριση της άδειας δεν μου δόθηκε εξαιτίας των θλιβερών γεγονότων του Νοεμβρίου 1967, που ακολούθησαν και, όπως φαίνεται, ο Συνταγματάρχης τα γνώριζε ότι θα ξεσπού-

σαν. Και έτσι οι πολεμικές συνθήκες, που επικράτησαν από τις αρχές Νοεμβρίου, δεν επέτρεψαν να ευδοκιμήσει η κάθοδος της Ευαγγελίας στην Κύπρο. Αντί να έρθει εκείνη στην Κύπρο, έφυγα εγώ κακήν κακώς λίγο πριν από τα Χριστούγεννα του 1967 και το 21ο Σύνταγμα αναχώρησε τις πρώτες μέρες του νέου έτους 1968. Αλλά όλα αυτά παρακάτω.

Η νέα κατάσταση μετά την 21η Απριλίου

Τα εξωτερικά γεγονότα τον καιρό αυτό εναλλάσσονται πολύ γρήγορα και επηρεάζουν αυτόματα τόσο στην εξωτερική μας ζωή, όσο και την εσωτερική κατάσταση στο στρατόπεδο. Δυο συνταρακτικά γεγονότα φέρνουν απρόοπτες αλλαγές. Οι αλλαγές αυτές φέρνουν γενική αναστάτωση στη ζωή μας τόσο μέσα στο στρατόπεδο όσο και κατά τις εξόδους μας στα δυο χωριά. Εξαιτίας αυτών αλλάζει και η συμπεριφορά των καταστηματαρχών και των ιδιοκτητών των ξενώνων στα δυο χωριά.

Το πρώτο μεγάλο γεγονός είναι η επικράτηση του καθεστώτος της 21ης Απριλίου στην Ελλάδα. Ο ελληνικός λαός έμπαινε στο γύψο για άγνωστο χρονικό διάστημα. Τα μαρτύρια άρχιζαν και κανείς δεν ήξερε πότε θα τελείωναν. Για μας τα στρατευμένα παιδιά στην Κύπρο άρχιζαν νέες δοκιμασίες, κοντά σε εκείνες που είχαμε. Έρχονται αυστηρές εντολές από την Ελλάδα για πολλά πράγματα και ειδικά για τη συμπεριφορά και διαγωγή των στρατιωτών και των αξιωματικών στις εξόδους στα χωριά και τις πόλεις της Κύπρου. Πώς πρέπει να συμπεριφερόμαστε στους Κυπρίους και ποια καταστήματα επιτρέπεται να επισκεπτόμαστε. Τα καταστήματα των αριστεριζόντων και των συνοδοιπόρων τους αποκλείστηκαν παντελώς. Η συμπεριφορά και η διαγωγή όλων μας έπρεπε να είναι σύννομη, υποδειγματική και σύμφωνα με τα νέα χρηστά ελληνικά ήθη της «Ελλάδος των Ελλήνων Χριστιανών». Κάθε παρεκτροπή θα τιμωρείται παραδειγματικά.

Νέα ήθη άλλαζαν το ρυθμό της ζωής μας στις εξόδους. Μακάρι να ήταν μόνο αυτά! Η μεγάλη αλλαγή έγινε μέσα στο στρατόπεδο. Άρχισαν οι ανιχνεύσεις του τύπου «από πού κρατάει η σκούφια μας» και το ποιοι ήμασταν παλιότερα, πού ανήκουμε πολιτικά και ποιο ήταν το παρελθόν του καθενός. Έπρεπε τα μιάσματα, μόνιμοι και έφεδροι αξιωματικοί, οι άλλοτε δημοκρατικοί φοιτητές, οι συνοδοιπόροι, οι συνδικαλιστές σε οποιοδήποτε χώρο, εκτός της δεξιάς, να εξοβελιστούν από την ιεραρχία του στρατεύματος. Πρώτοι που αποτάχτηκαν ήταν αρκετοί μόνιμοι αξιωματικοί. Από το Τάγμα μας έφυγαν νύχτα ένας λοχαγός και ένας υπολοχαγός χωρίς ποτέ να μάθουμε το λόγο. Στις επανειλημμένες ερωτήσεις μας η απάντηση ήταν ότι πήραν μετάθεση για άλλες μονάδες. Μετά ήρθε η σειρά μας. Αν υπήρχαν ατράνταχτα στοιχεία ότι κάποιος ήταν μέλος σ' ένα δημοκρατικό κόμμα ή σε μια οργάνωση και η δραστηριότητά του ήταν ενεργή με ομιλίες και φωτογραφίες, αμέσως έφευγε για την Ελλάδα. Εκεί γινόταν η αποκαθίλωση, η καθαίρεση, το ξήλωμα του βαθμού και η επαναφορά στην τάξη του απλού οπλίτη. Αν υπήρχαν ύποπτα στοιχεία ή καταγγελίες, αμέσως άρχιζε Ένορκη Διοικητική Εξέταση (Ε.Δ.Ε.) ή τον παρακολουθούσαν και σε δεδομένη στιγμή, που κάποτε τη δημιουργούσαν οι ίδιοι, κάποιος από τα κρυφά μάτια τον κάρφωνε στον

Υποδιοικητή της μονάδας και άρχιζε η Ε.Δ.Ε. Έτσι άρχισε και η δική μου Ε.Δ.Ε., που θα τη δούμε παρακάτω με πολλές λεπτομέρειες.

Μετά από 40 μέρες ξεσπάει ο πόλεμος των έξι ημερών στη Μέση Ανατολή, από τις 3 ως τις 9 Ιουνίου του 1967. Αυτό ήταν το δεύτερο μεγάλο και συνταρακτικό γεγονός για την περιοχή της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου. Τις ελληνικές δυνάμεις εκ πρώτης όψεως δεν φαίνεται να τις επηρεάζει άμεσα. Επηρεάζει, όμως, την οικονομία και τον τουρισμό της Κύπρου. Τότε αδειάζουν οι ξενώνες από όλους σχεδόν τους κατοίκους της περιοχής, κυρίως τους Εβραίους και τους Άραβες, δηλαδή από αυτούς που κρατούσαν τις πολυτελείς σουίτες και τα πιο ακριβά δωμάτια στους ξενώνες. Αυτοί έκαναν τα περισσότερα και ακριβότερα ψώνια από τα καταστήματα, αυτοί που καθόντουσαν με τις ώρες στα μπαρ, τα εστιατόρια, τα καφενεία, τις καφετέριες. Αυτό το βλέπουν οι ντόπιοι ιδιοκτήτες των ξενώνων και των καταστημάτων και αρχίζουν να καλοβλέπουν τους Ελλαδίτες στρατιώτες και αξιωματικούς ως καλούς πελάτες.

Στις αρχές Ιουνίου τα δυο χωριά της Κακοπετριάς και της Γαλάτας έχουν αδειάσει από τους ξένους. Μόνο τα Σαββατοκύριακα υπάρχει κίνηση στους δρόμους από τους στρατιώτες του 606 Τάγματος Πεζικού και του Όρχου (Μονάδα Πυροβολικού), που βρίσκεται πιο ψηλά από την Κακοπετριά. Οι ντόπιοι τώρα μας παρακαλούν να περάσουμε από τα καταστήματά τους και να κάνουμε τα ψώνια μας ή να καθίσουμε στα εστιατόρια και τις καφετέριες. Λίγο πριν μας έβριζαν, μας υποτιμούσαν, μας θεωρούσαν νέους κατακτητές, μας φώναζαν ότι είμαστε «παράνομοι», ότι είμαστε «καλαμαράδες», κατώτεροι και απολίτιστοι. Οι φράσεις που ακούγονταν σε κάθε γωνιά των δρόμων «καλαμαράδες», «παλιό-καλαμαράδες» και «π... καλαμαράδες, που ήρθατε εδώ να χορτάσετε ψωμί» λιγότεψαν. Και τώρα ακούονται, αλλά όχι στον ίδιο βαθμό. Εμείς βλέπουμε την αλλαγή και δεν απορούμε από τη στάση και τη συμπεριφορά των ντόπιων απέναντί μας. Οι στρατιώτες, όμως, εκμεταλλεύονται τη νέα κατάσταση και άρχισαν να συμπεριφέρονται διαφορετικά. Οι καταστηματάρχες τους παρακαλούν να περάσουν από το κατάστημά τους, αλλά εκείνοι κάνουν την επιλογή τους και κάποιες φορές αρνούνται πεισματικά. Επιλέγουν τα καταστήματα της αρεσκείας τους και κατά κανόνα επισκέπτονται τα επιτρεπόμενα από τη Διοίκηση, που συνήθως τους καλοδέχονται χαμογελώντας. Επισκέπτονται, όμως, κατά παράβαση της εντολής, και κάποια άλλα που έχουν σαν πωλήτριες χαριτωμένες κοπελιές.

Η Ε.Η.Δ. στο στρατόπεδο

Με την επικράτηση της Χούντας στην Ελλάδα πολλά πράγματα άλλαξαν. Μόχι μόνο στην πατρίδα, αλλά και στα στρατευμένα παιδιά, που βρισκόμασταν στην Κύπρο. Έρχονται νέες αυστηρές διαταγές και οι ομιλίες του επικεφαλής των στρατιωτικών Γ. Παπαδόπουλου ανατυπώνονται γρήγορα και έρχονται και στην Κύπρο. Το «Πιστεύω» των Απριλιανών αποστέλλεται σ' όλα τα σημεία της χώρας, και στα πιο απομακρυσμένα, και οι εκπρόσωποί τους, που είμαστε εμείς που υπηρετούμε την πατρίδα, έχουμε την «ιερή» υποχρέωση να το μεταλαμπαδεύουμε σ' όλους τους κατοίκους της χώρας. Αντιρρήσεις

δεν υπάρχουν και, αν υπάρχουν, ο πέλεκυς είναι βαρύς. Φυλακίσεις, βασανιστήρια, εξορίες, ξυλοδαρμοί, απολύσεις, εκτοπίσεις, στρατοδικεία, εξαφανίσεις. Η Ε.Σ.Α. έγινε συνώνυμο του τρόμου και οι λέξεις Ε.Α.Τ./ Ε.Σ.Α ταυτίστηκαν με τα βασανιστήρια των αντικαθεστωτικών.

Το βάρος για τη διαφώτιση του λαού, ότι η σωτηρία της πατρίδας επέβαλε την επικράτηση των στρατιωτικών, το επωμίζονται οι στρατιωτικοί, μόνιμοι και έφεδροι και όλοι οι υπάλληλοι του κρατικού μηχανισμού. Όσοι εκφράζουν αντιρρήσεις και έχουν διαφορετική άποψη, αμέσως συλλαμβάνονται και οδηγούνται στις φυλακές. Οι συλλήψεις απλών ανθρώπων, επειδή έκαναν κάποιο παράπονο ή δυσανασχέτησαν για το καθεστώς και την έλλειψη ελευθερίας, τρομοκράτησαν τον απλό λαό, που φοβόταν να μιλήσει για ο,τιδήποτε μπροστά σε τρίτους. Κατά χιλιάδες απλοί άνθρωποι, υπάλληλοι, στρατιωτικοί, οδηγήθηκαν στις απολύσεις, τις εκτοπίσεις, τα στρατοδικεία εξαιτίας κάποιων ασυνείδητων συμπολιτών τους, που από κακία ή ζηλοφθονία τους κατέδιδαν ως αντιφρονούντες στο καθεστώς.

Στην Κύπρο από την πρώτη μέρα της επικράτησης των στρατιωτικών υπάρχει αντίδραση. Οι τοπικές εφημερίδες γράφουν πύρινα άρθρα εναντίον των επίορκων αξιωματικών. Ακόμη και οι λεγόμενες εθνικόφρονες εφημερίδες γράφουν εναντίον των Απριλιανών, που έβαλαν στο γύψο τον ελληνικό λαό και του στέρησαν την ελευθερία και τα πολιτικά δικαιώματα. Είναι κοινό μυστικό ότι μια μεγάλη μερίδα του κυπριακού πληθυσμού ανήκει στους αριστερίζοντες και έχουν στραμμένη την προσοχή τους προς τη Σοβιετική Ένωση και τους Αδέσμευτους. Ο Απελευθερωτικός τους Αγώνας (1955-59) εναντίον των Βρετανών και το μίσος προς τους Δυτικούς, που δεν τους βοήθησαν και δεν τους έδωσαν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, ενώ το απέκτησαν οι λαοί της Αφρικής, τους οδήγησε να στραφούν προς τους Σοβιετικούς και τους Αδέσμευτους. Και αυτό, δυστυχώς, ήταν η καταστροφή τους.

Η πολιτική αυτή κίνηση του Μακαρίου και των ανθρώπων του, να ευθυγραμμιστούν δηλαδή προς τους Σοβιετικούς και τους Αδέσμευτους και να απομακρυνθούν από τη δυτική σφαίρα επιρροής, έκανε τις Η.Π.Α. να ακολουθήσουν την ίδια ακριβώς πολιτική των Άγγλων προς τους Κυπρίους, που ήταν εκπεφρασμένη από το 1945 από τον ίδιο τον Πρωθυπουργό της Αγγλίας ότι «*Ποτέ δε θα επιτρέψουμε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα*». Για το λόγο αυτό πολλοί Κύπριοι έκλιναν προς τη Σοβιετική πολιτική και έγιναν αριστεροί, γεγονός που επηρέασε την εξέλιξη του Κυπριακού προβλήματος σε βάρος των Ελληνοκυπρίων. Αυτό ακριβώς που επιζητούσε και η τουρκική πλευρά και, δυστυχώς, οδηγούσε στη λύση της μόνιμης διχοτόμησης του νησιού. Οι στρατιωτικοί Κυβερνήτες μας, «ηγέτες και σωτήρες», βλέπουν αυτή την κίνηση του Μακαρίου και πνέουν μένεα εναντίον των Κυπρίων αδελφών. Πίσω από τους στρατιωτικούς μας υπάρχουν οι ΗΠΑ, που τους στηρίζουν και τους καθοδηγούν, ενώ ο Μακάριος πιστεύει στους Σοβιετικούς και τους Αδέσμευτους.

Στη μονάδα μας, αλλά και σ' όλες τις μονάδες των στρατευμένων παιδιών στην Κύπρο, γίνονται μεγάλες αλλαγές, ακόμη και στην εκπαίδευση των στρατιωτών. Σιγά - σιγά, όμως, αλλά πολύ σταθερά. Η βασική εκπαίδευση βέβαια δεν αλλάζει. Τα μαθήματα για τη χρήση των όπλων, οι τακτικές ασκήσεις της ομάδας, της διμοιρίας, του λόχου και του Τάγματος γίνονται κανονικά. Οι νυ-

κτερινές ασκήσεις επίσης. Οι περιοδείες των αξιωματικών σ' όλο το νοτιοδυτικό τμήμα της Κύπρου συνεχίζονται, αλλά λιγοστεύουν σημαντικά. Μετά το ξέσπασμα του πολέμου των έξι ημερών στη Μέση Ανατολή, όλες οι μονάδες μας βρίσκονται σε επιφυλακή. Το νησί αναστατώνεται και οι αγγλικές βάσεις είναι πανέτοιμες για κάθε ενδεχόμενο.

Το πρόβλημα για τους στρατιωτικούς σε πρώτη φάση είναι να διαφωτίσουν τον ελληνικό λαό ότι η επικράτησή τους ήταν επιβεβλημένη για να αποφύγει η Πατρίδα μας να οδηγηθεί στο άρμα επιρροής των Σοβιετικών Δημοκρατιών. Πίστευαν ότι η προσδοκώμενη νίκη του Γεωργίου Παπανδρέου στις επερχόμενες εκλογές της 28ης Μαΐου 1967, θα έφερνε τις κεντρικές δυνάμεις πάλι στην εξουσία και αυτές βοηθούμενες από τους ντόπιους ξενοκίνητους κομμουνιστές θα οδηγούσαν τη χώρα έξω από το NATO και θα την έδεναν στη σφαίρα επιρροής των Ανατολικών.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες οι στρατιωτικοί στην Ελλάδα, οδηγούμενοι και βοηθούμενοι από τους ειδικούς ινστρούχτορες των ΗΠΑ, παίρνουν την ολέθρια απόφαση για την απόσυρση των «παράνομων» Ελληνικών Στρατευμάτων από την Κύπρο. Από τον Αύγουστο του 1967 στήνεται το σχέδιο για την απόσυρση. Κατεβαίνει στην Κύπρο στις 9 Αυγούστου ο ίδιος ο αρχηγός της Χούντας, ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, και στις πρώτες του δηλώσεις πολύ υποκριτικά δηλώνει ότι δεν υπάρχουν στο νησί ανθενωτικοί.

Από τον Ιούνιο του 1967 είχε αρχίσει να χαλαρώνει η αυστηρή εκπαίδευση. Οι περιοδείες λιγόστεψαν, ενώ οι καθαρά νυκτερινές στρατιωτικές ασκήσεις σχεδόν σταμάτησαν. Γίνονται, αλλά μόνο για να διαφωτίσουμε τους στρατιώτες ότι η «Εθνική Κυβέρνησις» δικαιώνεται μέρα με τη μέρα και ότι ήταν επιβεβλημένη για το καλό της Πατρίδας. Μας αγγαρεύουν κάθε Τρίτη το βράδυ να μαζεύουμε τους στρατιώτες λίγο έξω από το στρατόπεδο και να τους κάνουμε μάθημα για τα ιδεώδη του Ελληνισμού, που τον καιρό αυτό συμπίπτουν με τα «πιστεύω» των χουντικών. Αυτό κράτησε πολλούς μήνες. Κάθε Τρίτη βράδυ που γινόταν νυκτερινή άσκηση, με εντολή του Διοικητή, ανέλαβα να ενημερώνω τους αξιωματικούς και οπλίτες για τα νέα «εθνοσωτήρια» μέτρα της Χούντας προς τους αγρότες, προς τους δημόσιους υπαλλήλους, προς τους αυτοκινητιστές ή άλλες κοινωνικές ομάδες και δεν συμμαζεύεται.

Τότε βρέθηκα σε πολύ δύσκολη θέση. Ποτέ δεν είχα βρεθεί σε παρόμοια κατάσταση. Πολλές φορές σκέφτηκα να αρνηθώ χωρίς να υπολογίζω τις συνέπειες, αλλά σκεφτόμουν τον πατέρα μου στο χωριό. Θα πέθαινε από το κακό του, αν αποφάσιζα κάτι τέτοιο. Δεν ήταν βέβαια οπαδός της Χούντας, ούτε πίστευε στους μονάρχες και τους βασιλιάδες. Ήταν βενιζελικός και είχε υπηρετήσει στο Μικρασιατικό Πόλεμο από την αρχή ως το τέλος. Τραυματίστηκε μάλιστα στον αριστερό ώμο και αυτό τον βασάνιζε σ' όλη του τη ζωή. Αλλά το ότι είχα σπουδάσει και το ότι έγινα αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού, το θεωρούσε πολύ μεγάλη τιμή για την οικογένειά μας. Αυτό τον έκανε περήφανο για μένα και δεν θα μπορούσε να το αντέξει, να με δει να μου ξηλώνουν τα γαλόνια και να με επαναφέρουν στην τάξη του απλού οπλίτη.

Αποφάσισα τότε με βαριά καρδιά κάθε Τρίτη βράδυ στη νυκτερινή εκπαίδευση να αναφέρομαι επιγραμματικά στους αξιωματικούς και τους στρατιώτες για τα «εθνοσωτήρια» έργα της Χούντας και πολύ περισσότερο να εμμένω στην ιστορία του Έθνους μας. Ουσιαστικά έκανα μια πλατειά ανάλυση όλων

των ιστορικών γεγονότων που είχα αναφέρει στις δυο ομιλίες μου πριν ξεσπάσει η «Εθνοσωτήριος Επανάσταση». Στην αρχή ανέφερα μερικά από τα «έργα και τις ημέρες» της Χούντας και μετά τους μιλούσα τουλάχιστον επί δύο ώρες για την ιστορία μας.

Άρχισα από τα μυθικά χρόνια και έφτασα ως τις μέρες μας. Μου ήταν φρέσκα σχετικά τα μαθήματα της ιστορίας μας. Τα είχα εξεταστεί πριν από ένα χρόνο περίπου και τα είχα πολύ ξεκάθαρα στο μυαλό μου. Γνώριζα και αρκετές λεπτομέρειες από τις ραψωδίες του Ομήρου, τις ιστορικές διηγήσεις του Ηροδότου, του Θουκυδίδη και του Ξενοφώντα από την αρχαία ιστορία. Τα ιστορικά έργα των Αλεξανδρινών συγγραφέων, την υποταγή της Ελλάδας στους Ρωμαίους, την εμφάνιση του Χριστιανισμού, το Μεγάλο Κωνσταντίνο και το σημαντικό του έργο και τα ιστορικά κείμενα του Προκόπιου για τη Θεοδώρα και τον Ιουστινιανό. Γνώριζα πολύ καλά τις ιστορίες όλων των βυζαντινών ιστοριογράφων, τις Σταυροφορίες των δυτικών και όλα όσα αναφέρονται στην άλωση της Πόλης. Ακόμη γνώριζα καλά τα δίσεκτα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπου «όλα τα έσκιαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά», το έργο των απλών κληρικών και των αρματολών και κλεφτών, που αντιστέκονταν στους προαιώνιους εχθρούς μας, τα γεγονότα με την Επανάσταση του '21, τις κατοπινές επαναστάσεις και τα κινήματα στην Κρήτη, τη Μακεδονία ως την απελευθέρωσή τους. Και όλα αυτά έκαναν μεγάλη εντύπωση όχι μόνο στους στρατιώτες, αλλά και τους αξιωματικούς. Κάποια βράδια ερχόταν και ο ίδιος ο Διοικητής για να με ακούσει.

Μια φορά, τέλη Μαΐου του 1967, ήρθε κρυφά ο Διοικητής στη νυκτερινή άσκηση και μέσα στη νύχτα δεν τον πήρε ειδηση κανένας από τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες. Από κάποια απόσταση μαζί με τον Υποδιοικητή άκουγαν τη διήγησή μου. Το μάθημα ήταν για τους Περσικούς Πολέμους, τότε που για πρώτη φορά οι πρόγονοί μας έγραψαν χρυσές σελίδες με την απόκρουση των Περσών στις τρεις μεγάλες μάχες: του Μαραθώνα, των Θερμοπυλών και των Πλαταιών και μιας ναυμαχίας, στη Σαλαμίνα. Συγκεκριμένα τους μιλούσα για το σχέδιο της λαβίδας (τανάλιας), που εφάρμοσε ο Μιλτιάδης και περικύκλωσε τους Πέρσες στον κάμπο του Μαραθώνα. Αυτό το σχέδιο, τους έλεγα, μπορούμε και εμείς σήμερα να το εφαρμόσουμε, αν χρειαστεί κάπου σε ανοικτό και ομαλό έδαφος, αλλά και σε ανώμαλο έδαφος με τους εχθρούς μας.

Τότε ο Διοικητής δεν κρατήθηκε και ξαφνικά παρουσιάστηκε μπροστά μας. Αμέσως εγώ σταμάτησα τη διήγηση, ενώ ο Λοχαγός υπηρεσίας έδωσε το παράγγελμα: «Τάγμα-Προσοχή». Όλοι σηκώθηκαν επάνω και εκείνος έδωσε κανονική αναφορά. Ο Διοικητής διέταξε να καθίσουμε και σε μένα προέτρεψε να συνεχίσω. Πράγματι συνέχισα το μονόλογο με τη μάχη των Θερμοπυλών, όπου ο Λεωνίδας με τη θυσία όλων των παλικαριών του μας έδωσε το αιώνιο παράδειγμα της αυτοθυσίας για την Πατρίδα. Τους ανέφερα το επίγραμμα του Σιμωνίδη: «Ω ξείν' αγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ότι τήδε κείμεθα, τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι» και έκανα μια καλή ανάλυσή του. Κλείνοντας τη διήγησή μου, τους απήγγειλα από μνήμης το ποίημα του Καβάφη: «*Θερμοπύλες. Τιμή σ' εκείνους όπου στη ζωή τους όρισαν να φυλάγουν Θερμοπύλες, ποτέ απ' το χρέος μη κινούντες...*» και το συνέδεσα με την δική μας αποστολή στην Κύπρο.

Την επόμενη μέρα ο Διοικητής με κάλεσε στο γραφείο του, μου έδωσε

συγχαρητήρια για τις γνώσεις μου και με διέταξε να μιλώ πιο πολύ για τα έργα της «Εθνικής Κυβερνήσεως» και να τα συνδέω με την εθνική μας ιστορία. Δεν αρνήθηκα σε όσα μου πρότεινε, αλλά του απάντησα ότι πρέπει να μας φέρουν διαφωτιστικό υλικό. Ήταν ακόμη νωρίς και δεν είχαν αρχίσει οι αποστολές του «Πιστεύω» με τους απίθανους λόγους του Γεωργίου Παπαδόπουλου, που αυτό τον καιρό ήταν υπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης. Το «Πιστεύω» ήταν ένα βιβλίο με πολλούς σολοικισμούς, πολλά συντακτικά λάθη και ένα μακροπερίοδο λόγο, που στο τέλος ήταν ακαταλαβίστικος ακόμη και για τους γνωρίζοντες καλά την ελληνική γλώσσα. Μια κυπριακή εφημερίδα έγραψε τότε τα παρακάτω για τους λόγους του Παπαδόπουλου, που αργότερα, μετά το κίνημα του Βασιλιά, έγινε Πρωθυπουργός: «*Ο ασυντάκτως λεξιθηρών κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος ματαίως θα ερευνήσει δια να εύρει ελαφρυντικά και άλλοθι. Ουδέν θα ευρεθεί που να δύναται να μετριάσει την ενοχήν του...*». Το κείμενο αναφέρεται μετά τα γεγονότα της Κοφίνου, εξαιτίας των οποίων αναγκαστήκαμε τότε να αποχωρήσουμε όλοι οι «παράνομοι» από το πανέμορφο νησί της Μεσογείου.

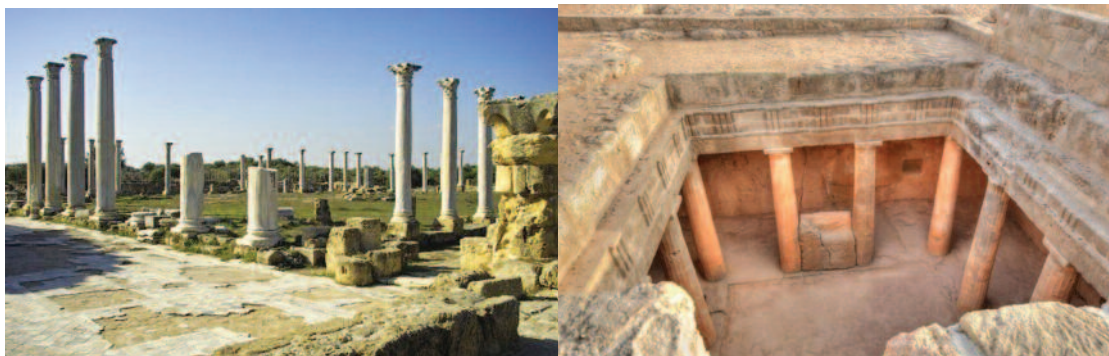
Ένα πρωινό μιας βροχερής Τρίτης στα μέσα Μαΐου υποχρεώθηκα να απασχολήσω για δυο ολόκληρες ώρες τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες, επειδή ο καιρός δεν επέτρεπε να ανεβούμε στο βουνό για εκπαίδευση. Μαζευτήκαμε όλοι στα εστιατόρια, αφού είχαν τακτοποιηθεί τα τραπέζια και οι καρέκλες, φέραμε ένα χάρτη της Κύπρου και τον πίνακα με τις κιμωλίες και άρχισα τη διδασκαλία. Κανένας δεν γνώριζε το αντικείμενο του μαθήματος. Από τις προηγούμενες μέρες και ιδιαίτερα τις μέρες, που ήμασταν επιφυλακή, ξαναδιάβαζα τον τουριστικό οδηγό της Κύπρου και είχα φρεσκάρει όλα όσα γνώριζα για την ιστορία της Κύπρου και τα κλασικά και ιδιαίτερα τα Βυζαντινά μνημεία του νησιού.

Αρχίζοντας τη διδασκαλία είπα στους συναδέλφους και τους στρατιώτες ότι σήμερα θα σας μιλήσω για τα ελληνικά μνημεία της Κύπρου, για να μάθετε ότι εδώ, όπου βρισκόμαστε, είναι μια άλλη Ελλάδα. Υπάρχουν βέβαια και άλλα πολύ σημαντικά μνημεία, κυρίως των δυτικών κατακτητών του νησιού από τον 11ο ως τον 16ο αιώνα, για τα οποία ίσως κάποια άλλη φορά θα μιλήσουμε. Εδώ δίπλα μας υπάρχει το καλύτερο σωζόμενο βυζαντινό μνημείο, που έδωσε και το όνομα στο στρατόπεδό μας. Είναι ο Ιερός Ναός του Αγίου Νικολάου της Στέγης, που σαν αυτόν έχουμε πάρα πολλούς στην Ελλάδα, χωρίς, όμως, τη διπλή στέγη. Πριν από λίγες μέρες και συγκεκριμένα το πρωί της Μεγάλης Παρασκευής πολλοί από μας επισκεφτήκαμε την εκκλησία του Αγίου Νικολάου και είπαμε αρκετά για την ιστορία του μνημείου και τη διαχρονική ζωγραφική του.

Σήμερα, λοιπόν, αρχίζουμε από τις κλασικές πόλεις και τα μνημεία του νησιού. Τους ανέφερα τις αρχαίες πόλεις της Κύπρου, ενώ συγχρόνως τις έδειχνα και στο χάρτη: Σαλαμίνα, Καρπασία, Κερύνεια, Σόλοι, Βουνί, Κίτιο, Κούριο, Πάφος, Λάπηθος, Γόλγοι, Χοιροκοιτία, Αμαθούντα, Έγκωμη και άλλες. Όλες ήταν «Ελληνίδες» πόλεις. Είχαν σχέσεις οικονομικές, πνευματικές, πολιτικές με την κυρίως Ελλάδα και ιδιαίτερα προσπαθούσαν να μιμηθούν τις ελληνικές πόλεις και να κάνουν μνημεία εφάμιλλα με τα δικά τους. Οι άρχοντες όλων αυτών των πόλεων είχαν ελληνική συνείδηση, καταγωγή και παιδεία και είχαν σχέσεις με την Αθήνα, την Κόρινθο, τη Σπάρτη, τη Θήβα. Η

Σαλαμίνα και η Πάφος βέβαια με τα αρχαία μνημεία τους κατέχουν τη μερίδα του λέοντος.

Στην πρώτη, τη Σαλαμίνα, έφτασε μετά τον Τρωικό Πόλεμο ο Τεύκρος, ο γιος του Τελαμώνα και έκτισε την πόλη δίνοντας το όνομα της πατρίδας του. Σήμερα στη Σαλαμίνα σώζονται πολλά από τα αρχαία και βυζαντινά μνημεία της. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούν το Γυμνάσιο της πόλης, το σημερινό Γυμναστήριο, το θέατρο με χωρητικότητα 15 χιλιάδες, ο Ναός του Δία, τα δημόσια λουτρά και άλλα. Σώζεται ένα μεγάλο μέρος του Γυμνασίου, που έχει αποκατασταθεί μαζί με το ρωμαϊκό θέατρο. Ο σημαντικότερος ηγεμόνας του βασιλείου της Σαλαμίνας ήταν ο Ευαγόρας, που έζησε στα τέλη του 5ου και στις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ. Στα χρόνια της βασιλείας του άνθισαν ο ελληνικός πολιτισμός και μεγαλούργησαν το ελληνικό πνεύμα και η ελληνική τέχνη. Δυστυχώς, σήμερα βρίσκεται στο κατεχόμενο τμήμα της Μεγαλονήσου.

Εικ. 4ο: Αρχαιότητες από τη Σαλαμίνα και την Πάφο.

Στην Πάφο έχουμε ένα υπαίθριο μουσείο, που αποτελεί ένα ολόκληρο αρχαιολογικό πάρκο. Από το λιμάνι της πόλης ως τους τάφους των Βασιλέων υπάρχει μια πολύ σπουδαία πολιτιστική κληρονομιά τεσσάρων χιλιάδων χρόνων. Πραγματικός θησαυρός θεωρούνται τα ψηφιδωτά στο ιερό της Θεάς Αφροδίτης και τις οικίες του Διονύσου, του Αίαντα, του Ορφέα και του Θησέα, που ανακαλύφθηκαν μετά από ανασκαφές σε διάφορες περιοχές της πόλης της Πάφου και σώζονται σε εξαιρετικά καλή κατάσταση. Αρκετά ανήκουν στους αλεξανδρινούς και ρωμαϊκούς χρόνους, που τότε η Πάφος ήταν η πρωτεύουσα του νησιού. Επίσης υπάρχει και η στήλη του Αποστόλου Παύλου, όπου ο Απόστολος βασανίστηκε και μαστιγώθηκε με «σαράντα παρά μίαν» βουρδουλίες ως τιμωρία για τη διάδοση των «καινών δαιμονίων» κατά την ιεραποστολική του δράση.

Στα βυζαντινά χρόνια, συνέχισα να τους λέω, στην Κύπρο συναντούμε κάτι το μοναδικό. Υπάρχουν τόσα μνημεία σ' όλο το νησί, που ξεκινούν από τα παλαιοχριστιανικά χρόνια ως το τέλος της βυζαντινής εποχής. Σε κάθε σημείο του νησιού υπάρχει μεγάλη πυκνότητα βυζαντινών μνημείων και μάλιστα τέτοιας ποιότητας, που αναμφίβολα κατέχουν πρωταγωνιστική θέση όχι μόνο για τον ερευνητή, αλλά και για τον απλό επισκέπτη. Υπάρχουν ναοί όλων των ρυθμών: απλές βασιλικές, σταυρικές βασιλικές, σταυροειδείς με τρούλο, οκταγωνικοί και μικτοί ναοί. Σώζονται εκατοντάδες ναοί, που διασώζουν και πολλές από τις τοιχογραφίες και τα ψηφιδωτά τους. Τους δείχνω το χάρτη στον πίνακα και σημαδεύω τις πόλεις, όπου υπάρχουν βυζαντινά μνημεία. Από τη μια γωνιά της Καρπασίας ως την άλλη της Πάφου και από την Αγία

Νάπα ως τα Κόκκινα και την Πόλη της Χρυσοχούς της βορειοδυτικής πλευράς. Έχουμε και στην Ελλάδα πολλά Βυζαντινά μνημεία, αλλά αυτό που παρατηρείται στην Κύπρο είναι εκπληκτικό. Για το φαινόμενο αυτό από τους ιστορικούς και τους ειδικούς επιστήμονες, βυζαντινολόγους, ανθρωπολόγους και κοινωνιολόγους, δίνονται διάφορες ερμηνείες, που οι περισσότερες συγκλίνουν στο ίδιο αποτέλεσμα. Μερικοί το αποδίδουν στις πολλές κατακτήσεις του νησιού, που είχαν σαν αποτέλεσμα την αντίσταση του ντόπιου ελληνικού και χριστιανικού στοιχείου. Άλλοι στη δυναμικότητα του κυπριακού ελληνισμού, που δεν πρόδωσε ποτέ την ελληνικότητα και την προσήλωσή του στο Χριστιανισμό. Πολύ καλά το τόνισε και ο Κωστής Παλαμάς «*Πολλούς αφέντες άλλαξες, δεν άλλαξες καρδιά*».

Τους τόνισα ότι η σταδιακή υπαγωγή γενικά του ελληνισμού σε αλλογενείς, αλλόγλωσσους και αλλόθρησκους κυριάρχους λαούς επέφερε τεράστιες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές αλλαγές στους κατακτηθέντες. Αλλά πάντοτε ο ελληνισμός επαναπροσδιόριζε τον εαυτό του μέσα στις νέες πραγματικότητες που κλήθηκε να ζήσει και να επιβιώσει χωρίς ποτέ να χάσει τις ρίζες του, τον πολιτισμό του, το ποιον της καταγωγής του και την πίστη του στη θρησκεία του Ναζωραίου.

Στη συνέχεια κατέβασα το χάρτη από τον πίνακα και προσπάθησα με διάφορα σχήματα να σκιαγραφήσω τα σχέδια των βυζαντινών ναών: την απλή βασιλική, τον σταυροειδή ναό με τρούλο και τον οκταγωνικό, που είναι περίπλοκοι και έπρεπε να τους αποδώσω περισσότερο με λόγια και πολλή φαντασία, παρά με σχεδιαγράμματα και σχήματα στον πίνακα. Τους μίλησα για το ναό του Αγίου Νικολάου, που υπάρχει μέσα στο στρατόπεδο, τους υπέδειξα το ρυθμό του, τον σταυροειδή με τρούλο, τη δίρριχτη στέγη του και την αιτία της κατασκευής της. Τελείωσα αναφέροντας τις τοιχογραφίες του Αγίου Νικολάου, που αποτελούν στην κυριολεξία μια πινακοθήκη της βυζαντινής ζωγραφικής, γιατί υπάρχουν αλληπάλλληλα στρώματα τοιχογραφιών, που χρονολογούνται στους 11ο, 12ο, 13ο, 14ο και 17ο αιώνες.

Ήταν ένα εκπληκτικό πρωινό μέσα στο συννεφιασμένο και βροχερό βουνό των αηδονιών. Το έζησα πολύ έντονα, καθώς έβλεπα όλους τους αξιωματικούς αλλά και τους οπλίτες να αποχωρούν από την αίθουσα των εστιατορίων χαρούμενοι και γελαστοί. Ένωσα μέσα μου μεγάλη ηθική ικανοποίηση και άρχισα να πιστεύω ότι μπορώ να προσφέρω και εγώ κάτι στην Πατρίδα και τα στρατευμένα παιδιά της.

Οι περιοδείες των αξιωματικών. Η πρώτη περιοδεία στη Λεμεσό

Μέσα στο πρόγραμμα της εκπαίδευσης ήταν και οι περιοδείες όλων των αξιωματικών, μονίμων και εφέδρων, και πολλές φορές και των μονίμων και εφέδρων υπαξιωματικών. Ήταν από τις βασικές υποχρεώσεις των αξιωματικών και υπαξιωματικών να γνωρίζουν το έδαφος όλου του νησιού. Για μας, το 606 Τάγμα Πεζικού, η βασική υποχρέωση ήταν να γνωρίζουμε πολύ καλά το έδαφος όλου του νότιου και βορειοδυτικού εδάφους της Κύπρου. Ανήκε στη ζώνη ευθύνης του Τάγματός μας και έπρεπε όλοι, μόνιμοι και έφεδροι αξιωματικοί, να περιοδεύσουμε εκ περιτροπής όλες τις περιοχές

από την Κακοπετριά ως τη Λεμεσό προς το νότο και από την Κακοπετριά ως τη Μόρφου προς βορρά. Παράλληλα έπρεπε να πλησιάσουμε σ' όλες τις παραθαλάσσιες «σκάλες», όπου θα μπορούσε να κάνει απόβαση ο εχθρός. Οι παραλίες αυτές ήταν ο κόλπος της Μόρφου και όλη η νότια πλευρά από την Πάφο μέχρι τη Λάρνακα. Το ειδικό πρόγραμμα της εκπαίδευσης προέβλεπε να γνωρίζουμε πολύ καλά όλες τις παραλίες, όπου ο εχθρός ήταν πιθανό να αποβιβάσει λίγα ή πολλά τμήματα των δυνάμεων του, δηλαδή όλα τα λιμανάκια του κόλπου της Μόρφου στο βόρειο τμήμα του νησιού και από την παραθαλάσσια περιοχή της Πάφου ίσαμε τη Λάρνακα στα νότια του νησιού.

Είχαμε ίσως τη μεγαλύτερη ζώνη ευθύνης απ' όλες τις άλλες μονάδες των ελληνικών στρατευμάτων. Είμαστε στα μετόπισθεν, εφεδρική μονάδα, και δική μας κύρια αποστολή ήταν η εξουδετέρωση της Λεύκας σε περίπτωση απόβασης του εχθρού σε οποιοδήποτε σημείο του νησιού, αλλά και να προστρέξουμε, όπου το επέβαλλαν οι περιπτώσεις. Λογικά δεν υπήρχε πιθανή περίπτωση να κάνει απόβαση ο εχθρός στα μέρη, τα οποία βρίσκονται στη ζώνη ευθύνης μας, εκτός από τον κόλπο της Μόρφου. Πιθανότητα υπήρχε να κάνει απόβαση στην Κερύνεια ή στον κόλπο της Μόρφου ή στα ανοιχτά του κόλπου της Χρυσοχούς, όπου υπήρχε άλλο Τάγμα για να αντιμετωπίσει τον εχθρό. Παρόλα αυτά έπρεπε να τα λάβουμε όλα υπόψη μας, επειδή δεν γνωρίζαμε τα σχέδια των επιχειρήσεων του εχθρού. Αρκετοί από τους αξιωματικούς προέβλεπαν ότι, αν οι Τούρκοι επιχειρήσουν να κάνουν απόβαση, θα την κάνουν οπωσδήποτε στην Κερύνεια, όπως και έγινε το 1974. Αλλά υπήρχε και η πιθανότητα να μπλοφάρουν και να προσπαθήσουν να στείλουν και κάποια τμήματα σε μικρότερους κόλπους, όπου υπήρχαν θύλακες με συμπαγείς πληθυσμοί ομοεθνών τους, όπως στον κόλπο της Μόρφου, της Χρυσοχούς, αλλά και στην Επισκοπή της Λεμεσού ή την Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο κοντά στη Λάρνακα.

Η πρώτη περιοδεία, στην οποία πήρα μέρος πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη 22 Μαρτίου του 1967. Δυο μέρες νωρίτερα είχα κατεβεί από το βουνό στα Σπήλια με τους οκτώ στρατιώτες και το λοχία και για πρώτη φορά θα ταξίδευα με το Διοικητή, δυο Λοχαγούς και τρεις εφέδρους αξιωματικούς, 1 ανθυπολοχαγό και 2 δόκιμους. Το δρομολόγιο ήταν: Κακοπετριά - Πεδουλάς - Μονή Κύκκου - Άνω Πλάτρες - Άγιος Γεώργιος - Άλασσα - Λεμεσός - Επισκοπή και αντίστροφη πορεία επιστροφής στη βάση μας.

Γύρω στις 3 μετά το μεσημέρι ανεβήκαμε σ' ένα LANDROVER και ξεκινήσαμε. Ο Διοικητής ήταν ο αρχηγός και θα μας ενημέρωνε συνεχώς στο δρόμο για τα χωριά, που θα διαβαίναμε. Ως ένα σημείο ο δρόμος ήταν γνωστός από την εμπειρία μου στα Σπήλια. Γρήγορα σχετικά φτάσαμε στον Πεδουλά περνώντας μέσα από ένα δάσος με πυκνή βλάστηση. Τα πλατάνια και τα πεύκα, τα έλατα και τα κυπαρίσσια, οι πυκνοί θάμνοι και τα αγριολούλουδα στολίζουν το αλπικό τοπίο, αλλά και τους εξώστες των σπιτιών, που μοιάζουν με αρχοντικά. Αντικρίζουμε μεγάλα και μικρά ξενοδοχεία, ωραίους ξενώνες, πολλές επαύλεις, μικρές βίλες και πλούσια αρχοντικά. Οι ντόπιοι μιλούν για Ελβετία, καθώς ο τόπος έχει ομορφιά, γαλήνη και ηρεμία.

Από εκεί σε δέκα λεπτά πιάσαμε το φημισμένο μοναστήρι της Παναγίας του Κύκκου. Είναι το πιο μεγάλο και το πιο σημαντικό μοναστήρι της Παναγίας στην Κύπρο. Εδώ φυλάσσεται η περίφημη εικόνα της Παναγίας, που σύμφωνα

με την παράδοση είναι έργο του Αποστόλου Λουκά. Απ' έξω φαίνεται ότι είναι ένα μεγάλο μοναστηριακό συγκρότημα με καλοφτιαγμένα κτίρια γύρω από το καθολικό του μοναστηριού. Ένας τρούλος εξέχει από τις ψηλές καμινάδες των κελιών. Αφήνουμε έξω σε μια μεγάλη πλατεία το αυτοκίνητο και περνώντας την είσοδο του συγκροτήματος προχωρούμε μέσα και σταματάμε μπροστά στην κεντρική πλατεία του μοναστηριού. Κανένας δεν μας υποδέχεται. Είναι ώρα ανάπαυσης για τους μοναχούς. Η αρχιτεκτονική διάταξη του μοναστηριού είναι πολυσύνθετη. Πολλά κελιά και χαγιάτια, πλακόστρωτες αυλές και περιβόλια, πέτρινες σκάλες και καταπακτές, τόποι λατρείας και κρυψώνες για τους δύσκολους καιρούς.

Έχω μαζί μου τον τουριστικό οδηγό και αμέσως διαβάζω κάποια κομμάτια από την ίδρυσή του. Το μοναστήρι κτίστηκε στα τέλη του 11ου και στις αρχές του 12ου αιώνα επί βασιλείας του αυτοκράτορα Αλέξιου του Κομνηνού. Τότε ένας ερημίτης, ονόματι Ησαΐας, ζήτησε την εικόνα της Παναγίας από την Κωνσταντινούπολη για να γιατρέψει τον τοπικό δούκα Μανουήλ Βουτομίτη. Η εικόνα ήρθε στην Κύπρο και ο ίδιος ο αυτοκράτορας φρόντισε για την ίδρυση του μοναστηριού, χαρίζοντας μάλιστα και τρία χωριά για να έχει έσοδα το μοναστήρι. Η θαυματουργή εικόνα, που είναι σκεπασμένη με χρυσοποίκιλτα κοσμήματα, η Παναγία η Κυκκώτισσα, κρατά το Χριστό στα δεξιά της.

Εικ. 41: Η Μονή Κύκκου πάνω στο Τρόοδος.

Ο Διοικητής παρεμβαίνει και μας λέει ότι εμείς εδώ δεν ήρθαμε να κάνουμε τουρισμό και δεν χρειάζονται πολλές πληροφορίες για το μοναστήρι. Άλλος είναι ο σκοπός της διαδρομής μας. Πάμε, λέει, να προσκυνήσουμε την εικόνα της Παναγίας, να δούμε λίγα αξιόλογα από τα κειμήλια του μοναστηριού και να φύγουμε γρήγορα. Πρέπει να κατεβούμε στη Λεμεσό, όπου θα επισκεφτούμε κάποιες μικρές «σκάλες» σε παραλίες προς τα δυτικά της στα χωριά Ακρωτήρι, όπου οι Άγγλοι έχουν τις βάσεις τους, και την Επισκοπή. Την ώρα αυτή εμφανίζεται ένας νεαρός μοναχός. Μας καλωσορίζει και δέχεται ευχάρι-

στα να μας ξεναγήσει. Από την ομιλία και την ενδυμασία μας, κατάλαβε ότι είμαστε Ελλαδίτες.

Μπήκαμε στο καθολικό του μοναστηριού, που είναι βασιλική με τρούλο, και θαυμάσαμε το λαμπρό τέμπλο της εκκλησίας, που είναι κατάχρυσο και σκαλισμένο με περίσσια μαστοριά. Προσκυνήσαμε την Αγία Εικόνα της Παναγίας και με τη βοήθεια του μοναχού, περιεργαστήκαμε το σκευοφυλάκιο με τα πολύτιμα άμφια, τα λειτουργικά σκεύη, τις φορητές εικόνες και τα άλλα κειμήλια, που αφιέρωσαν διαχρονικά οι πιστοί στην Παναγία την Ελεούσα του Κύκκου, την Κυκκώτισσα, όπως τη λένε. Ευχαριστήσαμε το μοναχό και γρήγορα βγήκαμε έξω για να συνεχίσουμε το ταξίδι μας. Σκέφτηκα μέσα μου ότι, αν χρειαζόταν κάποιες άλλες πληροφορίες οι συνταξιδιώτες μου, θα τις έδινα μέσα στο αυτοκίνητο.

Κάνουμε επιστροφή για να πιάσουμε το δρόμο προς τη Λεμεσό. Πλησιάζουμε τις Άνω Πλάτρες μέσα από ένα δάσος με πλούσια βλάστηση. Στο ψηλότερο σημείο του χωριού μέσα στο πυκνό δάσος υπάρχει το Κυβερνείο των Άγγλων, απ' όπου διοικούσαν το καλοκαίρι το νησί. Αντικρίζουμε κομψά κέντρα και πλούσια εξοχικά σπίτια. Ξενοδοχεία και ξενώνες με στολισμένες βεράντες από τα πλούσια και πολύχρωμα λουλούδια τους. Τα προσπερνούμε γρήγορα και κατηφορίζουμε προς τη Λεμεσό. Περνούμε χωριά κρυμμένα μέσα σε πανύψηλα δέντρα και πανέμορφες βουνοπλαγιές. Κάποιοι μικροί συνοικισμοί εντυπωσιάζουν με τα οξυκόρυφα σπίτια τους και νομίζεις ότι βρίσκεσαι στη βόρεια Ευρώπη.

Τούτος ο τόπος είναι ο κυπριακός Όλυμπος με τις ψηλές κορφές, με τις βαθιές λαγκαδιές και τα ατελεύτητα δάση του. Φτάνουμε σ' ένα χωριό μέσα σε μια βαθιά κοιλάδα. Το όνομά του είναι Τριμικλίνη, που με προξενεί εντύπωση. Γιατί άραγε να ονομάζεται έτσι; Σε μια βαθιά χαράδρα κυλάει τα νερά του ο Κούρης, ένας από τους μεγάλους ποταμούς της Κύπρου, μας λέει ο Διοικητής. Δίπλα από το χωριό υπάρχει ένα αρκετά μεγάλο φράγμα, όπου συγκεντρώνονται τα νερά του ποταμού για άρδευση. Ψηλά βουνά περικυκλώνουν το χωριό, που είναι πλούσιο από τα χαρίσματα της φύσης αλλά και την ανθρώπινη δραστηριότητα. Αντικρίζουμε αμπέλια και πολλά οπωροφόρα δέντρα. Μηλιές, δαμασκηγιές, κυδωνιές, κερασιές, νεκταρινιές, αχλαδιές. Σήμερα, όπως διαβάζω στο διαδίκτυο, έχει γίνει και άλλο φράγμα πολύ μεγαλύτερο.

Τα μέρη εδώ είναι γεμάτα με τις φημισμένες μικρές πολιτείες, όπου κάνουν οι ντόπιοι και πιο πολύ οι ξένοι τις διακοπές τους και τα ξεκαλοκαιριάσματα. Καθώς κατεβαίνουμε, ο δρόμος στενεύει και πληθαίνουν οι στροφές. Περνούμε γραφικά ισκιοτόπια, σκεπασμένα και πλασμένα από δέντρα αιώνων. Ακούμε το κελάρυσμα των νερών δίπλα μας και κάπου περνούμε στενά γεφύρια με μικρούς καταρράχτες και αφρισμένα νερά. Τα πουλιά γύρω μας ταξιδεύουν και αναγαλλιάζουν την ψυχή μας με τα σφυρίγματα και τα κελαηδήματα. Κάπου-κάπου συναντούμε και κανένα ξέφωτο πλάτωμα, όπου η ανθρώπινη παρουσία κάνει την εμφάνισή της. Τα ολάνθιστα και πολύχρωμα οπωροφόρα δέντρα σε δεντροστοιχίες τραβούν την προσοχή μας.

Κατηφορίζουμε συνεχώς, ώσπου κατά τις 5 το απόγευμα φτάνουμε στη Λεμεσό. Η πόλη βρίσκεται κοντά στην αρχαία Αμαθούντα. Πλησιάζουμε την προκουμαία, που είναι αρκετά στενή, και αντικρίζουμε την πόλη, που απλώ-

νεται προς τα αριστερά μας με άνεση. Οι δρόμοι είναι μεγάλοι και ανοιχτοί. Τα σπίτια είναι όμορφα και τα περιβόλια, που τα περιβάλλουν είναι ολάνθιστα και ευωδιάζουν. Έτσι είναι όλες οι πόλεις και τα χωριά στην Κύπρο, ανοιχτόκαρδα, κατάφυτα με λουλούδια και κάθε λογής δέντρα, πλούσια σε χρώμα και αισθητική.

Από τη Λεμεσό ακολουθούμε το δρόμο που οδηγεί στο Ακρωτήριο, όπου ο τρίτος κάτοχος του νησιού, έχει απλώσει τις στρατιωτικές του εγκαταστάσεις, έχει αποθηκεύσει τα όπλα του και κρατάει γερά το νησί. Στο δρόμο συναντούμε αγγλικά αυτοκίνητα που πηγαινοέρχονται στις βάσεις και την πόλη. Δεν έχουμε αποστολή να περιεργαστούμε τις αγγλικές βάσεις, αλλά να φύγουμε δεξιότερα προς την Επισκοπή, όπου θα σταματήσουμε στην ανοιχτή παραθαλάσσια περιοχή, θα δούμε κάποια πράγματα, θα κάνουμε κάποιες παρατηρήσεις και θα βγάλουμε τα απαραίτητα συμπεράσματα.

Πηγαίνοντας προς την Επισκοπή περνούμε ένα μικρό χωριό, το Φασούρι. Είναι ένας απέραντος κήπος από τη θάλασσα ίσαμε το εσωτερικό με φουντωτές, καταπράσινες και φορτωμένες με λουλούδια πορτοκαλιές και λεμονιές. Εντύπωση κάνει το ότι είναι ιδιοκτησίες περιφραγμένες με ψηλά κυπαρίσσια, τα οποία, όπως λέει ο Διοικητής, προστατεύουν τα δέντρα από τους ανέμους. Έλληνες και Εβραίοι κατέχουν την περιοχή και εφαρμόζουν όλους τους επιστημονικούς τρόπους για τη σωστή καλλιέργεια των δέντρων. Μετά το Φασούρι φτάνουμε στο Κολότσι, κάπου δέκα χιλιόμετρα έξω από τη Λεμεσό. Ο τόπος εδώ είναι γεμάτος απ' αμπέλια, από τα οποία παράγεται η κουμανταρία, το φημισμένο ηλιαστό κρασί της Κύπρου.

Λίγο μετά πιάνουμε την Επισκοπή. Από εδώ αρχίζει η περιοχή του Κουρίου, ένας σημαντικός σταθμός δεμένος με την ιστορία του νησιού και κατοικημένος από τα χρόνια της νεολιθικής εποχής. Οι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρονται συχνά στους κατοίκους του Κουρίου, επειδή κρατάει μεταξύ των άλλων κυπριακών πόλεων την υπεροχή του. Αργότερα το αφάνισαν οι αραβικές επιδρομές και εξαιτίας αυτών των επιδρομών οι κάτοικοι τραβήχτηκαν στο εσωτερικό, όπου έστησαν και την έδρα του Επισκόπου τους. Γι' αυτό πήρε και το όνομα Επισκοπή.

Είναι μικτό χωριό με πολλούς Τουρκοκύπριους, που ήρθαν στις αρχές του 1964 από τα μικρότερα τουρκικά χωριά της επαρχίας Λεμεσού, όταν οι Τουρκοκύπριοι, κατ' εντολή της Άγκυρας, ξεσηκώθηκαν τα Χριστούγεννα του 1963 για τη δημιουργία τουρκικών θυλάκων. Προχωρούμε μέσα από τον τουρκικό μαχαλά και τραβούμε προς την παραλία, όπου έχουμε σκοπό να μείνουμε και να παρατηρήσουμε κάποια πράγματα στη θάλασσα. Σ' ένα παραθεριστικό κέντρο, του οποίου ιδιοκτήτης είναι Ελληνοκύπριος, καθόμαστε σε μια γωνιά για να ξεκουραστούμε και να πάρουμε τον καφέ μας. Είναι σχεδόν άδειο και έτσι έχουμε την ευκαιρία να κινούμαστε άνετα και να παρατηρούμε προς όλες τις κατευθύνσεις. Η θάλασσα είναι μπροστά μας και η ανοιξιάτικη αύρα μας περιλούζει. Η μεσογειακή μυρωδιά της θάλασσας ανοίγει την όρεξη να πιούμε κάποιο ουζάκι ή να πάρουμε ένα ποτό ή κάποιο γλυκό. Όλοι μπροστά στο Διοικητή είμαστε κουμπωμένοι. Ένας Λοχαγός κάνει την πρόταση και οι παραγγελίες δόθηκαν γρήγορα.

Πίνοντας τους καφέδες και τα ουζάκια αντικρίζαμε το απέραντο γαλάζιο της Μεσογείου, που ήταν μουντό και πολύ σκυθρωπό. Ο ήλιος στα δυτικά

προς την Πάφο πήγαινε να βασιλέψει. Ένα γλυκό και χαρωπό αεράκι δρόσιζε τα πρόσωπά μας, που σε λίγο μας ανάγκασε να φορέσουμε όλοι τα στρατιωτικά πανωφόρια. Ο Διοικητής παίρνει το λόγο και μας κατατοπίζει πού υπάρχει η «σκάλα» και σε ποια σημεία είναι ενδεχόμενο να κάνει την αποβατική ενέργεια ο εχθρός. Τα νερά, συνεχίζει, είναι πολύ αβαθή σε μια απόσταση εκατό μέτρων περίπου και γι' αυτό η απόβαση στο σημείο αυτό είναι εύκολη και πραγματοποιήσιμη με καλά αποτελέσματα. Αν βέβαια υπάρχει και επικουρική βοήθεια στην παραλία από τους ντόπιους Τουρκοκύπριους, τότε η απόβαση θα γίνει πολύ εύκολα και αμέσως δημιουργείται ένας στρατιωτικός θύλακας με απρόβλεπτες συνέπειες. Αυτό επιδιώκουν οι Τούρκοι της Άγκυρας, να δημιουργήσουν ισχυρούς θύλακες, που μελλοντικά να εξελιχθούν σε καντόνια και στη συνέχεια να πετύχουν τη διχοτόμηση του νησιού μεταφέροντας τους ομοεθνείς τους στο βόρειο τμήμα. Αυτό που πέτυχαν με την απόβαση στην Κερύνεια στα 1974.

Περπατήσαμε για λίγο στην παραλία του Κουρίου Πεδίου, ενώ ο ήλιος μας αποχαιρετούσε πίσω από το Ιερό του Απόλλωνα του Υλάτη, του προστάτη του δάσους. Ευχαριστήσαμε τον πατριώτη Κύπριο για τους καφέδες και τα ποτά και ξεκινήσαμε για την Κακοπετριά από ένα άλλο δρομολόγιο μέσα από το απέραντο δάσος του κυπριακού Ολύμπου. Όσο υπάρχει το φυσικό φως απολαμβάνουμε τις αμπελοκαλλιέργειες και το δάσος ίσαμε το χωριό Άγιο Αμβρόσιο, που απέχει περίπου 30 χιλιόμετρα από τη Λεμεσό. Διαβάζω στον τουριστικό οδηγό ότι είναι ένα από τα ωραιότερα κρασοχώρια της επαρχίας Λεμεσού και έγινε γνωστό σ' όλη την Ευρώπη από τα φημισμένα του κρασιά. Μετά ανηφορίζοντας και περνώντας μέσα από μικρότερα χωριά και συνοικισμούς φτάνουμε στα Μανδριά. Ένα κάπως μεγάλο χωριό με καμιά 300 κατοίκους περίπου. Παρότι έχει νυχτώσει αρκετά, παρατηρούμε τα ωραία σπίτια των κατοίκων να είναι μέσα σε κήπους με πολλά δέντρα. Απολαμβάνουμε τις μυρωδιές από τα πολλά φρουτόδεντρα του χωριού. Μηλιές, δαμασκηνιές, κερσιές, αχλαδιές, αμυγδαλιές, κυδωνιές, καρυδιές, ελιές, χαρουπιές. Όλα ολάνθιστα και πολύχρωμα μας πνίγουν με τις ποικίλες μυρωδιές. Επιθυμούμε να καθίσουμε λίγο και να απολαύσουμε αυτόν τον επίγειο παράδεισο, αλλά ο Διοικητής λέει ότι έχουμε πολύ δρόμο ακόμη και πρέπει να επιστρέψουμε στη βάση μας.

Βρισκόμαστε στη νοτιοδυτική πλευρά του βουνού, χαμηλότερα από τις Κάτω Πλάτρες. Συνεχίζοντας το ωραίο δρομολόγιο φτάνουμε στις Κάτω Πλάτρες, όπου υπάρχουν φανταστικά σπίτια, πλούσιες επαύλεις και μεγάλα ξενοδοχεία. Τα παρατηρούμε διασχίζοντας το χωριό και σε λίγο πιάνουμε τις Άνω Πλάτρες, όπου συναντούμε τον άλλο κεντρικό δρόμο, που οδηγεί στην Κακοπετριά.

Η ώρα είναι εννιά το βράδυ, όταν βγαίνουμε έξω από τις Άνω Πλάτρες και παίρνουμε τον κατηφορικό δρόμο προς τη βάση μας. Είναι νύχτα και όλα τα ζωντανά του δάσους πήγαν στις φωλιές τους να λουφάξουν. Μόνο ο γκιώνης και τα αηδόνια ακούγονται. Είχε πολύ δίκιο ο μεγάλος και βραβευμένος με το Βραβείο Νόμπελ ποιητής μας Γιώργος Σεφέρης που έγραψε ότι τα αηδόνια στις Πλάτρες δεν σ' αφήνουν να κοιμηθείς. Στυλώνουμε τ' αυτιά μας και τα ακούμε με πολλή ευχαρίστηση. Παίρνω το λόγο και λέω στην παρέα μας μερικά πράγματα για το Σεφέρη, που το Δεκέμβριο του 1963 πήρε το Βραβείο

Νόμπελ Λογοτεχνίας από τη Σουηδική Ακαδημία και είχα την ευτυχία να τον γνωρίσω την άνοιξη του 1964 στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Τότε η Σχολή μου τον ανακήρυξε επίσημα σε διδάκτορα και στην αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου τον απολαύσαμε όλοι σχεδόν οι φοιτητές της Φιλοσοφικής να ομιλεί για την ελληνική γλώσσα και τα χαρίσματά της.

Γύρω στις 9.30 βρισκόμαστε στην πλατεία της Κακοπετριάς. Ο Διοικητής και οι δυο Λοχαγοί κατεβαίνουν για να πάνε στα σπίτια τους, ενώ οι υπόλοιποι κατευθυνόμαστε για το στρατόπεδο, όπου μας περιμένουν οι άλλοι συνάδελφοι. Φτάσαμε στον κοιτώνα μας και παρότι το «ποδαρικό άρωμα» μας έπνιγε, διηγήθηκα στους φίλους συναδέλφους τις εντυπώσεις μου από την πρώτη ωραία και ευχάριστη περιοδεία στη νότια περιοχή του νησιού ως το Κούριο Πεδίο της Λεμεσού. Κάποιοι, καθώς με ακούνε, χαμογελούν για όσα τους λέω. Τα έχουν περπατήσει και οι ίδιοι και μου απαντούν ότι πολλές φορές θα τα επισκεφτώ και σε κάποια φάση θα τα βαρεθώ. Κούνησα μόνο το κεφάλι και ετοιμάστηκα για κατάκλιση.

Η δεύτερη περιοδεία στην περιοχή της Μόρφου

Μετά το Πάσχα η εκπαίδευση συνεχίζεται κανονικά. Οι νυκτερινές ασκήσεις γίνονται κάθε Τρίτη βράδυ στους κοντινούς λόφους γύρω από το στρατόπεδο. Περισσότερο έχουν «διαφωτιστικό» χαρακτήρα για τα έργα και τις ημέρες της Χούντας και τη γνώση της εθνικής μας ιστορίας. Οι περιοδείες γίνονται επίσης κανονικά μια ή δυο φορές την εβδομάδα. Συνήθως Τετάρτη ή Πέμπτη. Οι αξιωματικοί της μονάδας, μόνιμοι και έφεδροι, είμαστε με το Διοικητή και τον Υποδιοικητή γύρω στους είκοσι πέντε. Σ' αυτούς υπολογίζονται και οι 5 μόνιμοι υπαξιωματικοί, που ασκούν χρέη μόνιμου αξιωματικού και ακολουθούν σχεδόν πάντα στις περιοδείες των αξιωματικών. Κάποτε ακολουθούν τις περιοδείες και μερικοί από τους εφέδρους λοχίες, που έχουν ομολογουμένως ηγετικά προσόντα. Σε κάθε περιοδεία παίρνουν μέρος τέσσερις ή πέντε και καμιά φορά και έξι αξιωματικοί, έτσι ώστε κάθε μήνα όλοι οι αξιωματικοί να κάνουν από μια περιοδεία στη ζώνη ευθύνης μας. Αργότερα, μέσα στο καλοκαίρι, οι περιοδείες σχεδόν σταμάτησαν κατόπιν εντολής της Μεραρχίας.

Η δεύτερη περιοδεία, στην οποία πήρα μέρος ήταν στις 19 Μαΐου. Αρχηγός τώρα είναι ο Υποδιοικητής και συμμετέχουμε ένας Λοχαγός και τρεις έφεδροι ανθυπολοχαγοί και εγώ. Το δρομολόγιο τώρα είναι προς τη βορειοδυτική πλευρά. Κακοπετριά - Ευρύχου - Μόρφου - Ξερός - Βουνί - Λημνίτης και επιστροφή σχεδόν από το ίδιο δρομολόγιο.

Ξεκινήσαμε γύρω στις δύο η ώρα με έναν καυτό μεσημεριάτικο ήλιο από το στρατόπεδο και περνώντας από την Κακοπετριά πήραμε τον Υποδιοικητή και το Λοχαγό μου. Ο Υποδιοικητής είναι περιποιημένος με γυαλιστερές φόρμες και μοσχομυρίζει. Κάτι ξέρουν οι στρατιώτες και τον αποκαλούν «κολόνια» και κάτι άλλα. Κατεβαίνοντας προς τη Γαλάτα συναντήσαμε λεωφορεία με μαθητές Γυμνασίου, που έκαναν εκδρομή και ανέβαιναν στη Μονή Κύκκου. Εξαιτίας του στενού δρόμου σταματήσαμε για λίγο στην άκρη του δρόμου και απολαύσαμε τα παιδιά με τα τραγούδια τους. Κατεβήκαμε από το LANDROVER

και τα χαιρετούσαμε, καθώς τα λεωφορεία ανέβαιναν την ανηφόρα. Κάποια ανταπέδιναν το χαιρετισμό με χαμόγελα, άλλα, μόλις κατάλαβαν ότι είμαστε Ελλαδίτες, άρχιζαν να φωνάζουν «**Νάτοι οι καλαμαράδες! Νάτοι οι καλαμαράδες!**». Ήταν η πρώτη φορά που άκουγα τη φράση αυτή από στόματα Ελληνοκυπρίων. Την είχα ακούσει βέβαια από τους συναδέλφους και μου είχαν εμυστηρευθεί ότι είχε υβριστικό περιεχόμενο. Αμέσως ο Υποδιοικητής μας διέταξε να μπούμε στο αυτοκίνητο και άρχιζε να βρίζει πολύ χυδαία όχι μόνο τα παιδιά, αλλά όλους τους Κύπριους. Από το Μακάριο, τον Κληρίδη, τον Κυπριανού, το Γιωγκάτζη, όλους τους πολιτικούς, τους δασκάλους, τους καθηγητές και όλους τους Κυπρίους αποκαλώνας τους «κουμπάρους» και «κομμουνιστές».

Απόλυτη σιωπή επικρατεί μέσα στο αυτοκίνητο. Ο στρατιώτης οδηγός του αυτοκινήτου έσπασε τη σιωπή μας. «*Εμείς εδώ ήρθαμε*», λέει, «*να τους βοηθήσουμε για να μην τους καταλάβουν οι Τουρκαλάδες και αυτοί μας βρίζουν*». Ο Υποδιοικητής ξανάρχισε το ίδιο βιολί. Να βρίζει, να αναφέρει ονόματα Κυπρίων πολιτικών, που πολλές φορές εκφράστηκαν με δηλώσεις τους εναντίον μας μέσα και έξω από την Κυπριακή Βουλή. Κάποια ονόματα τα άκουγα για πρώτη φορά. Ανέφερε ονόματα κατοίκων της Κακοπετριάς, που φαίνεται, γνώριζε ότι είναι αριστεροί και μιλούσαν συχνά εναντίον μας. Τώρα ξανάκουγα ότι μας θεωρούν «παράνομους» και πρέπει να φύγουμε μια ώρα γρηγορότερα. Δεν κρατήθηκα. Πήρα το λόγο και ρωτώ γιατί άραγε στην πλειονότητά τους οι Κύπριοι δεν μας θέλουν. Δεν καταλαβαίνουν ότι η παρουσία μας εδώ είναι για τη δική τους ασφάλεια και σωτηρία;

Αυτό περίμενε ο Υποδιοικητής για να μας κάνει ένα καλό μάθημα για τα φρονήματα των αδελφών Κυπρίων. Κατεβαίνοντας από τη Γαλάτα προς την Ευρύχου ο τόπος μοσχομυρίζει από τα αγριολούλουδα και τα ολάνθιστα οπωροφόρα δέντρα. Ποιος, όμως, τα προσέχει; Τ' αυτιά μας είναι προσηλωμένα στα λόγια του Υποδιοικητή. Είναι έξω φρενών και λέει και ξαναλέει ότι όλοι οι Κύπριοι είναι κομμουνιστές και πρέπει να τους εγκαταλείψουμε στη μοίρα τους, όσο γίνεται νωρίτερα. Αυτοί δεν είναι Έλληνες, ούτε Χριστιανοί, ούτε άνθρωποι καλής πάστας. Είναι πονηροί, καχύποπτοι, δουλοπρεπείς, προδότες, ανήθικοι, αρνησίθρησκοι. Τέτοιοι που είναι όλοι οι κομμουνιστές. Κάποτε σταματάει, ενώ το πρόσωπό του είναι κατακόκκινο. Ο Λοχαγός μου τον κοιτάζει με προσοχή, αλλά δε μιλάει καθόλου. Ξαναπαίρνω το λόγο και επαναλαμβάνω το ίδιο ερώτημα: «*Γιατί άραγε, κύριε Υποδιοικητά, στην πλειονότητα τους οι Κύπριοι αδελφοί είναι αριστεροί;*».

Ήρθε η σειρά μου να αναπτύξω τα επιχειρήματα γιατί συμβαίνει αυτό. Πίστευα ότι το Κυπριακό πρόβλημα το ήξερα καλά από τα φοιτητικά μου χρόνια, αλλά πολύ περισσότερο επειδή τελευταία ασχολήθηκα με ειδική εργασία για την ιστορία της Κύπρου στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Κύριε Υποδιοικητά, του λέω, θα μου επιτρέψετε να κάνω μια μικρή ιστορική αναδρομή στο πρόσφατο παρελθόν και να ξαναθυμηθούμε όσα ανέφερα στα τέλη του περασμένου Μαρτίου στα εστιατόρια του στρατοπέδου. Δεν θα πάω πολύ πίσω από το σήμερα, αλλά μόνο 15 χρόνια πριν. Εσείς έχετε και κάποια ηλικία και θα θυμάστε καλύτερα από μένα και τους άλλους συναδέλφους το τι έγινε το 1954. Τότε ο Πρωθυπουργός της Πατρίδας μας, ο Στρα-

τάρχης Αλέξανδρος Παπάγος, εξαιτίας της άρνησης των Άγγλων να επιτρέψουν στους Κύπριους το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, κατέφυγε στον Ο.Η.Ε. και ζήτησε την «Εφαρμογή υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις την περίπτωση του λαού της Κύπρου». Το Δεκέμβριο του 1954 η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. απέρριψε την αίτηση της Ελλάδας. Οι αρνητικές και πεισματικές θέσεις της Βρετανικής Κυβέρνησης στο πρόβλημα της Κύπρου οδήγησαν τον Κυπριακό λαό σε ένοπλο αγώνα για να διεκδικήσει το αναφαίρετο δικαίωμά του για ελευθερία.

Τότε οι Κύπριοι πολιτικοί με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο επηρεαζόμενοι από τους διεθνείς και τους ντόπιους πράκτορες των κομμουνιστών έστρεψαν την πολιτική τους προς το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, τους Σοβιετικούς και τους Αδέσμευτους πιστεύοντας ότι εκεί θα έβρισκαν ανταπόκριση τα αιτήματά τους. Έτσι ολόκληρος σχεδόν ο κυπριακός πληθυσμός πίστεψε ότι η Σοβιετική Ένωση με τους δορυφόρους της θα βοηθούσε την Κύπρο για να της δοθεί το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Δυστυχώς, αυτό ήταν το μεγάλο λάθος της πολιτικής κίνησης του Μακαρίου και των συμβούλων του μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1960. Ο Μακάριος τότε ακολουθώντας τους Αδέσμευτους, που ελέγχονταν από τους Σοβιετικούς, όχι μόνο δεν πέτυχε τίποτε το σημαντικό, αλλά έγινε η αιτία να ακολουθήσουν όλα τα δεινά και δυσάρεστα, που ζήσαμε και ζούμε ίσαμε σήμερα. Άλλη έπρεπε να είναι η πολιτική του.

Συνεχίζοντας λέω ότι η πολιτική αυτή του Μακαρίου επηρέασε όλο τον Κυπριακό λαό και το σπουδαιότερο ήταν ότι εξαιτίας αυτής της πολιτικής ο Μακάριος θεωρήθηκε από τους Δυτικούς ως «ο ρασοφόρος Κάστρο» και η Κύπρος ως «η Κούβα της Μεσογείου». Η Ελλάδα, όμως, από το 1952 ανήκει στο Ν.Α.Τ.Ο. και βασικά εξαρτάται από τους Δυτικούς συμμάχους μας με επικεφαλής τις Η.Π.Α. Οι Αμερικανοί ακολουθώντας την πολιτική και τα συμφέροντά τους, αλλά και τη διπλωματία των Άγγλων, που ποτέ δεν ήθελαν να εγκαταλείψουν την Κύπρο, αρνήθηκαν στους Κυπρίους το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Αυτό ήταν που δημιούργησε την αντιπάθεια του Κυπριακού λαού όχι μόνο απέναντι στους Άγγλους και τους Αμερικανούς, αλλά και απέναντι του Ελληνικού λαού. Και αυτό πληρώνουμε σήμερα εμείς εδώ στο μαρτυρικό νησί.

Σίγουρα ο κύριος Υποδιοικητής δεν πείστηκε με αυτά που άκουσε, αλλά κούνησε το κεφάλι του και σιγομουρμούρισε: «*Πρέπει να φύγουμε το γρηγορότερο*». Ποιος πίστευε τότε ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί; Ποιος θα αναλάμβανε τέτοια απόφαση να εγκαταλείψει τους Κυπρίους αδελφούς στο έλεος των Τούρκων; Κανένας δεν μπορούσε ούτε να το φανταστεί. Ούτε να το περιμένει. Και, όμως, έγινε μετά από επτά μήνες. Ήταν προφητικά τα λόγια του Υποδιοικητή μας; Ή κάτι γνώριζε ο κύριος Υποδιοικητής;

Συζητώντας φτάσαμε στην Ευρύχου. Από εδώ και κάτω απλώνεται ένας καταπράσινος κάμπος ίσαμε τη Λευκωσία από τη μια μεριά και ίσαμε τη Μόρφου και τον Ξερό από την άλλη. Απέραντος φαίνεται ο κάμπος από περιβόλια με όλα τα είδη των οπωροφόρων δέντρων. Οι πορτοκαλιές, οι κιτρολεμονιές και τα δέντρα των γκέι φρουτ έχουν την τιμητική τους. Αλλά και οι λαχανόκηποι δεν πάνε πίσω. Σε μια μικρή απόσταση ο δρόμος διακλαδίζεται. Ο δεξιός

οδηγεί στη Λευκωσία. Ο αριστερός, που ακολουθούμε, μας οδηγεί στη Μόρφου. Ανοίγω τον τουριστικό οδηγό και διαβάζω κάποια πράγματα στους συνταξιδιώτες μου. Παρατηρώ ότι ο κύριος Υποδιοικητής δεν δίνει και πολλή σημασία. Άλλα σκέφτεται ο άνθρωπος. Ίσως το πότε θα φύγουμε και να πάνε στο διάβολο και οι Κύπριοι και τα περιβόλια τους. Εγώ, όμως, επιμένω ότι η περιοχή της Μόρφου είναι πράγματι όμορφη. Γι' αυτό έχει και αυτό το όνομα. Την Αφροδίτη στα αρχαία χρόνια εδώ στην περιοχή τη λέγανε Μορφώ. Η Μόρφου είναι μια κωμόπολη με καμιά δεκαριά χιλιάδες κατοίκους και πλούτισε τόσο πολύ από τα πορτοκάλια και τα άλλα εσπεριδοειδή, ώστε έγινε συνώνυμο του νεοπλουτισμού.

Εικ. 42: Ο πλούσιος κάμπος της περιοχής Μόρφου.

Περνούμε τα χωριά Πάνω και Κάτω Ζώδεια, που σχεδόν είναι ενωμένα με την πόλη της Μόρφου. Στα δεξιά μας ένα παρατηρητικό μάτι μπορεί να ξεχωρίσει μια ταμπελίτσα στα αγγλικά: Αργάκι - Κατωκοπιά 3 μίλια. Η όρασή μας σαστίζει από τα περιβόλια, η όσφρηση πνίγεται από τις μυρωδιές. Όλες μας οι αισθήσεις συγκλονίζονται από τον επίγειο παράδεισο που αντικρίζουμε. Στην είσοδο της πόλης στρίβουμε αριστερά και περνούμε το πλούσιο χωριό Πρασειό, που κατοικείται από Ελληνοκύπριους. Μετά είναι τα Καζιβερά, που τα προσπερνάμε στα γρήγορα, επειδή κατοικούνται από Τουρκοκύπριους και αμέσως μετά η μεγάλη σε πληθυσμό Πεντάγεια, όπου το Ελληνοκυπριακό στοιχείο υπερτερεί. Εδώ εκβάλλει ο Κλάριος ποταμός, που κατεβαίνει από την Κακοπετριά. Σε μικρή απόσταση αντικρίζουμε τη θάλασσα. Λίγο έξω από το χωριό κατεβαίνουμε από το αυτοκίνητο και μέσα από τους πορτοκαλεώνες κάνουμε τις πρώτες στρατιωτικές παρατηρήσεις. Ο Υποδιοικητής μας κατατοπίζει για τον γύρω χώρο, όπου υπάρχει πιθανότητα να κάνει απόβαση ο εχθρός. Οι άνθρωποι του μόχθου με τα γεωργικά εργαλεία στα χέρια μας αντικρίζουν και μας χαιρετούν καλόκαρδα. Καταλαβαίνουν το σκοπό της επίσκεψής μας, αλλά και το ποιο είμαστε το αντιλαμβάνονται αμέσως από την ομιλία μας και τα στρατιωτικά ρούχα.

Ανεβαίνουμε στο αυτοκίνητο στα γρήγορα και κατευθυνόμαστε προς τον Ξερό. Τα περιβόλια λιγοστεύουν, το έδαφος αρχίζει τους κυματισμούς του και πάνω σε χαμηλούς λόφους και μικρές χαράδρες κάνουν την εμφάνισή τους οι

ελαιώνες και κάποια χωράφια με σιτηρά. Πλησιάζουμε τον κόλπο του Ξερού, που τον λένε Καραβοστάσι. Σταματώντας σ' ένα παραλιακό κέντρο κατεβαίνουμε. Παίρνουμε τους καφέδες μας δίπλα στη θάλασσα μέσα σ' ένα εξωτικό περιβάλλον με δέντρα, λουλούδια, παρτέρια, μονόζυγα, σκάμματα και μια ξύλινη εξέδρα, που χώνεται μέσα στη θάλασσα τουλάχιστο είκοσι μέτρα. Ο κύριος Υποδιοικητής μας κατατοπίζει για τον αβαθή κόλπο και τη μικρή, αλλά ωραία αμμώδη παραλία και μας ανακοινώνει ότι τον επόμενο μήνα εδώ θα κατεβούν εκ περιτροπής οι Λόχοι του Τάγματός μας για να κάνουν οι στρατιώτες τα θαλασσινά τους μπάνια. Περισσότερο, λέει, να αλλάξουν τα παιδιά κάπως το περιβάλλον τους και να εκτονωθούν από τη σκληρή ζωή και εκπαίδευση μέσα στα δάση του Τροόδους.

Απολαύσαμε πράγματι το ωραίο περιβάλλον και χαρήκαμε για την ανακοίνωση του κυρίου Υποδιοικητή. Ο ήλιος είχε κατέβει αρκετά και φαινόταν ότι όπου να'ναι θα βυθιστεί στη θάλασσα. Σε λίγο αναχωρούμε και προχωρώντας ανηφορικά περνάμε δίπλα από την αρχαία πόλη των Σόλων. Κάνουμε μια στάση για να παρατηρήσουμε το χωριό Λεύκα, που βρίσκεται πίσω από τους Σόλους. Είναι μεγάλο χωριό και κατοικείται από Τουρκοκύπριους, που αρκετοί κατέφυγαν εδώ από τα γειτονικά χωριά μετά τις δικαιοδικές συγκρούσεις τα Χριστούγεννα του 1963. Ο κύριος Υποδιοικητής μας υπενθυμίζει ότι σε περίπτωση απόβασης του εχθρού σ' αυτό τον κόλπο βασικός στόχος του Τάγματός μας είναι η Λεύκα. Να καταλάβουμε το χωριό, έτσι ώστε να εμποδιστούν οι κάτοικοι να προσφέρουν βοήθεια στον εχθρό, που θα θελήσει να κάνει προγεφύρωμα. Αφήνουμε τους Σόλους και περνώντας μέσα από ελαιώνες σε μικρή απόσταση παρατηρούμε σ' ένα επιβλητικό λόφο το Βουνί με τα ανακτορικά του χαλάσματα. Λίγο πιο πέρα βρίσκεται ο Λιμνίτης. Κατοικείται από Τουρκοκύπριους και δεν έχουμε σκοπό να εισέλθουμε. Οι εντολές είναι να μην προκαλούμε και να μη μπαίνουμε μέσα σε χωριά, όπου επικρατεί το τουρκοκυπριακό στοιχείο.

Σταματούμε για λίγο πριν από το χωριό και βγαίνοντας από τον κεντρικό δρόμο κατεβαίνουμε από το LANDROVER και αντικρίζουμε μπροστά και κάτω την απέραντη θάλασσα του βορειοδυτικού τμήματος της Κύπρου. Το χωριό απέχει από τη θάλασσα γύρω στα πεντακόσια μέτρα. Βρίσκεται σε ψηλότερο μέρος και ελέγχει όλη τη θαλάσσια περιοχή ίσαμε τα παράλια της Τουρκίας. Λένε ότι, όταν ο ορίζοντας είναι καθαρός, τα παραλιακά χωριά και οι πόλεις της Τουρκίας διακρίνονται πολύ καθαρά. Στεκόμαστε πάνω σ' ένα λοφίσκο και παρατηρούμε όλο τον γύρω χώρο. Ο κύριος Υποδιοικητής μας κατατοπίζει για την περιοχή και κάνει μια πολύ καλή αναφορά στα πολεμικά γεγονότα του Αυγούστου του 1964. Γνωρίζει πολλές λεπτομέρειες από εκείνη τη σύγκρουση.

Τότε οι Τούρκοι, εξαιτίας των δικαιοδικών τοπικών διενέξεων και της επέμβασης του Στρατηγού Γρίβα στις περιοχές των Κοκκίνων και της Μανσούρας για να εμποδίσει τη δημιουργία θύλακα, έστειλαν τα αεροπλάνα τους και ρίχνοντας βόμβες ΝΑΠΑΛΜ σκότωσαν αρκετούς αξιωματικούς και στρατιώτες και κατέκαψαν πολλά γυναικόπαιδα από τους Ελληνοκύπριους. Στον όρμο του Ξερού βύθισαν την ακταιωρό «Φαέθων», που είχε έρθει στην Κύπρο με μυστική εντολή από τη μητέρα πατρίδα για να βοηθήσει, και σκότωσαν τον έφεδρο Σημαιοφόρο Παναγιώτη Χρυσούλη, πέντε ναύτες και έναν εθελοντή

από τη Μόρφου της Κύπρου. Ο κύριος Υποδιοικητής συγκινείται αναφέροντας μερικά από τα ονόματα των παιδιών, που ήταν το πλήρωμα της ακταιωρού.

Τότε ήταν Σάββατο, 8 Αυγούστου 1964, όταν η ακταιωρός «Φαέθων» βομβαρδίστηκε από τα τουρκικά πολεμικά αεροπλάνα και βυθίστηκε στον κόλπο του Ξερού. Σήμερα (Χριστούγεννα του 2017) τα ονόματα των πεσόντων υπάρχουν χαραγμένα στα μάρμαρα των 60 συνολικά ηρώων του έπους της Τυλλυρίας στο μνημείο έξω από την εκκλησία του Παχυάμμου, όπου την πρώτη Κυριακή κάθε Αυγούστου η Κύπρος τιμάει τη μνήμη τους. Οι πεσόντες ήρωες είχαν ταφεί στη Λευκωσία. Ας τους κάνουμε ένα μικρό μνημόσυνο αναφέροντας τα ονόματά τους:

1. Παναγιώτης Χρυσούλης από την Αθήνα, σημαιοφόρος.
2. Σπυρίδων Αγάθος από τη Σαλαμίνα, υποκελευστής.
3. Νικόλαος Πανάγος από τον Πειραιά, υποκελευστής.
4. Παναγιώτης Θεοδωράτος από την Κεφαλληνία, ναύτης.
5. Νικόλαος Νιάφας από τη Λαμία, ναύτης.
6. Νικόλαος Καπαλούκας από τη Σκόπελο, ναύτης.
7. Άντης Φιλίτας από τη Μόρφου της Κύπρου, εθελοντής.

Εικ. 43: Οι ναύτες της ακταιωρού Φαέθων.

Στις αρχές, όμως, του νέου έτους 2018 και συγκεκριμένα στις 7 Ιανουαρίου με εντολή της Ελληνικής Κυβέρνησης ο αναπληρωτής υπουργός Άμυνας Δημήτριος Βίτσας μετέβη στην Κύπρο για να παραστεί στην τελετή παραλαβής των λειψάνων των πεσόντων της ακταιωρού «Φαέθων» και τον επαναπατρισμό τους στην Ελλάδα. Η τελετή της παράδοσης των οστών έγινε στις 9 Ιανουαρίου στο Κοιμητήριο του Αγίου Κων/νου και Ελένης της Λευκωσίας. Ο Επίτροπος της Κυπριακής Προεδρίας Φώτης Φωτίου διευκρίνησε ότι πρόκειται για τις πέντε από τις έξι σορούς των Ελλαδιτών πεσόντων του «Φαέθων»,

καθώς του έκτου νεκρού, του ναύτη Νικολάου Νιάφα, είχαν επαναπατριστεί πριν από μερικούς μήνες.

Και τώρα ας επιστρέψουμε στην εξιστόρηση μας. Ο ήλιος πάει να βασιλέψει προς τα δυτικά, προς τη Ρόδο. Το ηλιοβασίλεμα είναι θαυμάσιο. Ο ορίζοντας πάνω από τη θάλασσα βάφεται κατακόκκινος, ενώ ο βασιλιάς του ουρανού πάει να καθεί μέσα στην καταγάλανη θάλασσα. Όλοι στρέφουμε τα βλέμματα προς την Ελλάδα και προσπαθούμε μέσα στη θαλασσινή κατακόκκινη αχλύ να δούμε κάτι από την πατρίδα. Είναι, όμως, πολύ μακριά. Και αυτό είναι το μεγάλο πρόβλημα. Αν η Ελλάδα χρειαστεί να προστρέξει σε βοήθεια στο μαρτυρικό νησί, δεν είναι εύκολο. Την ώρα αυτή η θάλασσα είναι ήρεμη, γαλήνια, ήσυχη σαν λάδι. Είναι να την πιεις στο ποτήρι!

Αναβαίνουμε στο αυτοκίνητο και ξεκινούμε για την επιστροφή. Ξαναπερνάμε το Βουνί και τους Σόλους και κατηφορίζοντας φτάνουμε στον κόλπο του Ξερού. Από εκεί στρίβουμε δεξιά, χωρίς να ακολουθήσουμε το ίδιο δρομολόγιο. Περνούμε κάποια μικρά χωριά και πέφτουμε πάνω στους Κυανόκρανους. Είναι οι δυνάμεις του Ο.Η.Ε., που φορούν μπλε στολές και βρίσκονται μπροστά από το χωριό Λεύκα για τον έλεγχο εισόδου και την αποφυγή επεισοδίων. Αντικρίζουμε κάποιους ψηλούς ξανθούς στρατιώτες, που σίγουρα είναι βόρειοι Ευρωπαίοι ή Καναδοί. Τους προσπερνούμε και σε λίγο φτάνουμε στη Σκουριώτισσα, όπου υπάρχουν τα μεταλλεία. Σήμερα πάνω στο χωριό της Σκουριώτισσας υπάρχει η γραμμή Αττίλα από τον Αύγουστο του 1974. Μετά από λίγο, ενώ έχει αρχίσει να σουρουπώνει, πιάνουμε τον κεντρικό δρόμο προς την Ευρύχου, από όπου γύρω στις εννιά το βράδυ είμαστε στην Κακοπετριά και από εκεί στο στρατόπεδο. Δεν χρειάστηκε να διηγηθώ τίποτε στους συναδέλφους από τη νέα μου περιοδεία, επειδή γνώριζα την αντίδρασή τους από την προηγούμενη περιοδεία.

Ο πόλεμος των έξι ημερών στη Μέση Ανατολή

Ο Μάιος του 1967 πέρασε γρήγορα. Είναι μήνας εξελίξεων για αρκετούς από τους αξιωματικούς. Τα πράγματα τρέχουν, αλλά οι ειδήσεις καθημερινά έρχονται από την Ελλάδα με το σταγονόμετρο. Εφημερίδες δεν έρχονται στο στρατόπεδο και μόνο από τους αξιωματικούς, που διαμένουν στο χωριό, εκμαιεύουμε κάποιες ειδήσεις. Αλλά και αυτές είναι λίγες. Οι φανατικοί της χούντας πλέουν σε πελάγη ευτυχίας. «Επιτέλους η Ελλάς βρήκε το δρόμο της», κραυγάζουν κάποιοι. Άλλοι συνετότεροι εκφράζονται ότι επιτέλους σταμάτησαν τα συλλαλητήρια και οι οδομαχίες στους δρόμους της Αθήνας. Οι έφεδροι αξιωματικοί λουφάζουμε και αφήνουμε τους μεγάλους να μιλούν.

Στις αρχές Μαΐου ένας λοχαγός φεύγει από το Τάγμα, χωρίς να έχει προηγηθεί κάτι. Λίγες μέρες μετά τον ακολουθεί ένας υπολοχαγός. Στις απανωτές ερωτήσεις των εφέδρων πού μετατέθηκαν οι αξιωματικοί, παίρνουμε απαντήσεις, αλλά πολύ διφορούμενες. Κάποιοι λένε ότι μετατέθηκαν στο Σύνταγμα, που εδρεύει στην Περιστερώνα, έξω από τη Μόρφου. Ο Υποδιοικητής λέει ότι έφυγαν για την Ελλάδα, ύστερα από εντολή του Γ.Ε.Σ. Το δεύτερο, όπως μάθαμε αργότερα, ήταν το αληθινό. Τον Οκτώβριο μετατέθηκα στο Σύνταγμα, αλλά τους γνωστούς μόνιμους αξιωματικούς δεν τους συνάντησα εκεί.

Ίσως ήταν αντιφρονούντες προς την «Εθνική Κυβέρνηση» και πήραν το γνωστό δρόμο της καθάρσεως και της απόταξης από το σώμα του Στρατεύματος, όπως έγινε με πολλούς συναδέλφους τους.

Στα τέλη Μαΐου και τις αρχές Ιουνίου μαθαίνουμε ότι οι ξενώνες στα δυο χωριά αδειάζουν. Οι ξένοι αναχωρούν γρήγορα για τις πατρίδες τους. Ιδιαίτερα οι Εβραίοι και οι Άραβες, αλλά και άλλοι Ευρωπαίοι, που διαμένουν στις χώρες της Μέσης Ανατολής. Τι άραγε συμβαίνει; Οι παλιοί αξιωματικοί με τις διασυνδέσεις που έχουν και σαν ικανοί και έξυπνοι ηγήτορες διαβλέπουν ότι κάποιο κακό θα ξεσπάσει στη Μέση Ανατολή. Αναρωτιούνται ότι, αν φεύγουν οι Εβραίοι, το κακό σίγουρα θα ξεσπάσει στο Ισραήλ. Και είχαν πολύ δίκιο.

Το Σάββατο, 3 Ιουνίου του 1967, ήταν μια ωραία και ηλιόλουστη μέρα. Το μεσημέρι όλο το Τάγμα, στρατιώτες και αξιωματικοί, πήραμε το φαγητό μας και τραβήξαμε στους κοιτώνες μας να ετοιμαστούμε για την Σαββατιάτικη έξοδο. Την περιμέναμε με περισσή χαρά την έξοδο του Σαββάτου. Όλοι είχαμε μπουχτίσει από την έγκλειστη ζωή όλη την εβδομάδα. Μας είχε γίνει βάρος και μας προξενούσαν μεγάλο στρες και άγχος η απομόνωση, η μονοτονία, η ανία και η στενοχώρια. Οι στρατιώτες δυσανασχετούσαν και το έδειχναν ποικιλοτρόπως. Οι έφεδροι αξιωματικοί παραπονούνταν. Οι μόνιμοι, παρόλο που μετατέθηκαν στην Κύπρο με αίτησή τους, έκλαιγαν τη μοίρα τους.

Κατά τις 4 η ώρα το απόγευμα χτύπησε εκτάκτως η σάλπιγγα του στρατοπέδου. Όλοι ξαφνιαστήκαμε. Τι άραγε να συμβαίνει; Είχαμε και μια άλλη φορά ακούσει τη σάλπιγγα να σαλπίζει πριν από σαράντα πέντε μέρες περίπου. Αλλά τότε ήταν πρωί και όλοι βρισκόμασταν στους γύρω λόφους εκτελώντας το πρόγραμμα της εκπαίδευσης. Τώρα, όμως, τι να συμβαίνει και μάλιστα τέτοια απογευματινή ώρα; Όλων το μυαλό πήγε στην Ελλάδα. Σίγουρα κάτι έγινε στην πατρίδα μας. Ίσως να έγινε κάποιο άλλο κίνημα για να ρίξει τους σφετεριστές της εξουσίας και να επαναφέρει τη δημοκρατία. Σε λίγο όλοι πεταχτήκαμε έξω από τους κοιτώνες μας και ο ένας ρωτούσε τον άλλο τι άραγε να συμβαίνει. Η εντολή ήταν να κατεβούμε γρήγορα στο γήπεδο να μας ανακοινώσουν κάποιες σοβαρές ειδήσεις και να ετοιμαστούμε για μια νέα επιφυλακή.

Σε δέκα λεπτά όλο το Τάγμα βρίσκεται στο γήπεδο. Ο Διοικητής με τον Υποδιοικητή και όλους τους αξιωματικούς είναι στις θέσεις τους. Οι Λόχοι συντάσσονται κανονικά, όπως στην αναφορά και ο Διοικητής μας ανακοινώνει ότι δίπλα μας στη Μέση Ανατολή ξέσπασε πόλεμος μεταξύ του Ισραήλ και της Αιγύπτου. Εμείς βέβαια δεν εμπλεκόμαστε σ' αυτόν τον πόλεμο, αλλά για κάθε ενδεχόμενο πρέπει να είμαστε έτοιμοι. Δεν ξέρουμε τι μπορεί να σκέφτεται η Τουρκία και τι θέση θα πάρει έναντι των Αράβων Μουσουλμάνων της Μέσης Ανατολής. Ούτε ξέρουμε τι θα κάνουν οι Άγγλοι στις βάσεις τους, που βρίσκονται στο κυπριακό έδαφος. Από σήμερα και μέχρι νεωτέρας διαταγής το Τάγμα μας βρίσκεται σε επιφυλακή, όπως όλες οι υπόλοιπες Δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς Κύπρου. Παραμένουμε μέσα στο στρατόπεδο και η εκπαίδευση εκτελείται κανονικά στους γύρω λόφους, χωρίς, όμως, περιοδείες και εξόδους στα χωριά.

Ο πόλεμος αυτός έμεινε στην ιστορία ως «Ο πόλεμος των έξι ημερών». Άρχισε την 3η Ιουνίου του 1967 και έληξε την 9η του ίδιου μήνα. Ήταν ένας αστραπιαίος πόλεμος της Ισραηλινής πολεμικής μηχανής, που δεν έχει να πα-

ρουσιάζει κανένα στρατιωτικό εγχειρίδιο. Η τακτική που συνέλαβε και εφάρμοσε ο ισραηλινός στρατός δεν έχει εφαρμοστεί ούτε από το γερμανικό στρατό στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Οι κυπριακές εφημερίδες έγραφαν τότε ότι ο Νάσερ προσπάθησε να δικαιολογήσει τη συντριβή του ισχυριζόμενος ότι το Ισραήλ είχε ενισχυθεί από αμερικανικά και βρετανικά αεροπλάνα. Τα βρετανικά μάλιστα είχαν απογειωθεί από τη βάση του Ακρωτηρίου, έξω από τη Λεμεσό. Αυτό ήταν η αιτία να ξαναμπούμε σε επιφυλακή. Οι Κύπριοι ήταν φίλοι του Νάσερ και από την πρώτη στιγμή πήραν ευνοϊκή θέση υπέρ των Αιγυπτίων.

Για μας άρχιζε πάλι ένας καινούργιος Γολγοθάς. Πάλι μέσα στο στρατόπεδο. Μέσα στο δάσος με τα πανύψηλα αιωνόβια δέντρα, με μοναδική συντροφιά τα πουλιά, τον κούκο, τα αηδόνια, τα κοτσύφια. Πάει πάλι η έξοδος του Σαββατοκύριακου. Πάνε τα σχέδια και τα όνειρα για μια χαριτωμένη έξοδο. Ο κοσμοπολίτικος ξενώνας στην πλατεία της Κακοπετριάς μας περίμενε, αλλά, δυστυχώς, δεν άδειασε μόνο από τους ξένους, αλλά τώρα έχανε και μας από πελάτες του. Για τους στρατιώτες μας αυτή η επιφυλακή ήταν σωστό μαρτύριο. Τα παιδιά δεν ήξεραν τι να κάνουν. Με τι να ασχοληθούν, με τι να καταπιαστούν. Οι αθλοπαιδιές ήταν η μοναδική απασχόληση, αλλά το γήπεδο ήταν περιορισμένο και δεν μπορούσαν να απασχολούνται όλοι. Ο μεγάλος αριθμός των παιδιών μόνο σαν θεατές μπορούσαν να είναι.

Κατά καλή τύχη ο πόλεμος κράτησε λίγες μέρες και έτσι τα πράγματα ξαναγύρισαν στην προηγούμενη κατάσταση. Το επόμενο Σαββατοκύριακο άρχισαν και πάλι οι έξοδοι και έτσι η εκτόνωση όλων πήρε την κανονική της πορεία. Την Κυριακή, 11 Ιουνίου του 1967, γέμισε η Κακοπετριά από τα ελλαδικά φανταράκια. Οι δρόμοι πλημύρισαν από τα παιδιά του στρατοπέδου, που γύριζαν πάνω-κάτω, λες και ήθελαν να βρουνε κάτι, αλλά δεν το έβρισκαν. Τα καταστήματα, οι καφετέριες, τα εστιατόρια, οι ξενώνες γέμισαν κόσμο. Οι έφεδροι αξιωματικοί πηγαίνουμε στο γνωστό ξενώνα, αλλά οι ξένοι είναι πολύ λίγοι και αυτοί κάτι γεροντάκια. Εκεί πληροφορηθήκαμε ότι κάθε πόλεμος στη Μέση Ανατολή έχει μεγάλο αντίκτυπο στην οικονομική ζωή της Κύπρου. Τα καταστήματα, τα ξενοδοχεία και οι ξενώνες του νησιού εν πολλοίς συντηρούνται από τους πλούσιους επισκέπτες και τους παραθεριστές της Μέσης Ανατολής.

Επίσκεψη στο Γυμνάσιο Ευρύχου

Μετά τον αστραπιαίο πόλεμο των Εβραίων κατά της Αιγύπτου και αφού τα πράγματα εξομαλύνθηκαν, άρχισαν οι έξοδοί μας στα δυο χωριά και η μονάδας μας σαν υπηρεσία άρχισε να διεκπεραιώνει και κάποιες άλλες κοινωνικές υποχρεώσεις και φιλικές επισκέψεις σε διάφορες υπηρεσίες της περιοχής. Μια τέτοια επίσκεψη καλής θέλησης και φιλικής αλληλογνωριμίας ήταν η πρόσκληση του Γυμνασίου Ευρύχου, που στάλθηκε στη μονάδα μας για να παρακολουθήσει κάποιος εκπρόσωπος τη γιορτή του Γυμνασίου και τις γυμναστικές επιδείξεις των παιδιών με τη λήξη των μαθημάτων.

Ήταν Πέμπτη, 15 Ιουνίου του 1967, όταν ο Διοικητής μέσω του Λοχαγού μου με διέταξε να πάρω δυο στρατιώτες του Τάγματος και να πάω να παρακολουθήσω τη γιορτή του Γυμνασίου ως εκπρόσωπος της μονάδας μας. Ο κλή-

ρος έπεσε σε μένα. Και ο λόγος ήταν ότι ήμουν ο μοναδικός εκπαιδευτικός στη μονάδα και για αυτό θα μπορούσα να εκπροσωπήσω κατά τον καλύτερο τρόπο το Τάγμα μου. Η εντολή από τη Μεραρχία ήταν πολύ αυστηρή για όλες τις Ελληνικές Μονάδες, που ήδρευαν στην Κύπρο. Να έχουμε κάποιες κοινωνικές σχέσεις με τις διάφορες κυπριακές υπηρεσίες, αλλά όχι πολλά πάρε-δώσε, εξαιτίας των γνωστών αισθημάτων, που έτρεφαν οι Κύπριοι προς τις Ελλαδικές Ένοπλες Δυνάμεις της Μεγαλονήσου.

Το πρωί μετά την πρωινή αναφορά πήρα εντολή από το Λοχαγό μου να ντυθώ τη θερινή στολή Φρουζάκη, να πάρω δυο στρατιώτες και με ένα LANDROVER της μονάδας να πάω στο Γυμνάσιο της Ευρύχου ως εκπρόσωπος του Διοικητή. Υπάκουσα στο Λοχαγό μου και γρήγορα διάλεξα ένα λοχία και ένα συμπατριώτη μου δεκανέα, απόφοιτο της Δραματικής Σχολής, και έφυγα γύρω στις δέκα η ώρα για την Ευρύχου. Σε μισή ώρα ήμασταν στην όμορφη Ευρύχου. Η γιορτή άρχιζε στις έντεκα η ώρα. Έτσι εμείς ήμασταν στην ώρα μας.

Πήγαμε στο γραφείο του Γυμνασιάρχη και εκεί συναντήσαμε και άλλα επίσημα πρόσωπα. Προέδρους Κοινοτήτων, Διευθυντές υπηρεσιών, Προϊσταμένους Αστυνομικών Αρχών και τον επίσημο προσκαλεσμένο, που ήταν ο Πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής Γλαύκος Κληρίδης. Ήταν μεγάλη τιμή για το Γυμνάσιο να παραβρίσκεται στη γιορτή του Σχολείου ο Πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής. Αλλά και για μένα ήταν μεγάλη τιμή και μοναδική ευκαιρία να γνωρίσω τον Πρόεδρο της Κυπριακής Βουλής και να ανταλλάξω μαζί του κάποιες σκέψεις. Είχα ακούσει για τον άνδρα αρκετά. Τα περισσότερα ήταν ότι υπηρέτησε στον αγγλικό στρατό ως αξιωματικός με πλούσια δραστηριότητα. Αλλά το σπουδαιότερο ότι δεν έτρεφε καθόλου φιλικά αισθήματα προς τα ελλαδικά στρατεύματα, που βρισκόντουσαν στο νησί για την ασφάλεια και σωτηρία του. Μάλιστα μέσα στην Κυπριακή Βουλή είχε αποκαλέσει τα ελλαδικά στρατεύματα ότι είναι «παράνομα» και πρέπει να αποχωρήσουν γρήγορα για την Ελλάδα. Μήπως ο Διοικητής γνώριζε την παρουσία του Γλαύκου Κληρίδη στη γιορτή του Γυμνασίου και γι' αυτό το λόγο δεν έστειλε τον Υποδιοικητή ή κάποιον ανώτερο αξιωματικό να εκπροσωπήσει τη μονάδα μας; Αυτό προσπάθησα να το μάθω εκ των υστέρων, αλλά ποτέ δεν πήρα θετική απάντηση.

Πράγματι μετά τις γνωριμίες με τους επίσημους και τους καθηγητές έδωσα εντολή στους συνοδούς μου να μείνουν έξω με τα παιδιά, ενώ εγώ κάθισα δίπλα στον Πρόεδρο της Βουλής, σαν επίσημος εκπρόσωπος των ελλαδικών στρατευμάτων. Είχα δίπλα μου ένα έμπειρο πολιτικό και μια προσωπικότητα από τις σημαντικότερες στην Κύπρο. Ο Γλαύκος Κληρίδης είχε υπηρετήσει στον αγγλικό στρατό κατά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ως πιλότος. Το αεροπλάνο του καταρρίφτηκε στη Γερμανία και ο ίδιος συνελήφθη αιχμάλωτος. Παρέμεινε στην αιχμαλωσία ως το τέλος του πολέμου και αργότερα, μετά το τέλος του πολέμου και την απελευθέρωσή του, τιμήθηκε για τις εξαιρετικές πράξεις του. Σπούδασε δικηγόρος στην Αγγλία και είχε πάρει μέρος σε πολλά διεθνή φόρα, που αφορούσαν την ιδιαίτερη πατρίδα του. Πήρε μέρος στον απελευθερωτικό αγώνα (1955-59) και πολλές φορές υπεράσπισε στα δικαστήρια τους συμπατριώτες του αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α. που είχαν συλληφθεί από τους Άγγλους.

Όταν άκουσα από το Γυμνασιάρχη ότι τη γιορτή τιμά με την παρουσία του

ο Πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής, δεν πήγε το μυαλό μου στο Γλαύκο Κληρίδη. Ούτε μπορούσα να φέρω στο μυαλό μου, όσα είχα ακούσει για τον άνδρα. Ούτε πολύ περισσότερο να θυμηθώ τα λόγια του μέσα στην Κυπριακή Βουλή ότι ήμασταν «παράνομοι» και πρέπει να αποχωρήσουμε το γρηγορότερο από την Κύπρο. Σιγά - σιγά, όμως, όλα αυτά ήρθαν στα αυτιάκια της μνήμης μου και αμέσως άρχισα να σκέφτομαι τι να τον ρωτήσω και από πού να αρχίσω. Ευτυχώς εκείνος πρώτος άνοιξε την κουβέντα. Με ρώτησε από ποιο μέρος της Ελλάδας κατάγομαι και τι σπουδές είχα κάνει. Οι απαντήσεις μου ήταν κοφτές και γρήγορες. Του λέω ότι κατάγομαι από την Κοζάνη της Μακεδονίας και είμαι απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η πατρίδα με έστειλε εδώ με πολλά άλλα παλικάρια για να φυλάξουμε τις Θερμοπύλες της ανατολικής εσχατίας του Ελληνισμού. Του άρεσε ομολογουμένως το τελευταίο. Το κατάλαβα από το πλατύ χαμόγελό του. Σίγουρα, μου απαντάει, σπουδάσατε καθηγητής και μάθατε καλά γράμματα, μια που μιλάτε για τις Νέες Θερμοπύλες του Ελληνισμού. Ναι, του απαντώ, εμείς εδώ ήρθαμε για να υπερασπίσουμε τα απαραγράπτα δίκαια του Ελληνισμού και να προσθέσουμε ένα άλλο ελληνικό κομμάτι στον Εθνικό Κορμό. Αυτό είναι υπό συζήτηση, μου απαντά. Δεν πολυκατάλαβα τα τελευταία του λόγια.

Εικ. 44: Το κτίριο του Γυμνασίου Σολέας στην Ευρύχου.

Στο μεταξύ ο Γυμνασιάρχης μας διέκοψε λέγοντας ότι όλα ήταν έτοιμα για η γιορτή και έπρεπε να περάσουμε στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, όπου θα γινόταν η γιορτή. Άρχισε η γιορτή με μια ολιγόλογη ομιλία του Γυμνασιάρχη και αμέσως κλήθηκε ο επίσημος καλεσμένος να κάνει χαιρετισμό. Μετά ζητήθηκε και από μένα να κάνω ένα σύντομο χαιρετισμό. Ήμουν εντελώς ανέτοιμος και απροετοίμαστος, καθώς δεν περίμενα κάτι τέτοιο. Σηκώθηκα και άρθρωσα δυο κουβέντες για την αποστολή των ελλαδικών στρατευμάτων στην Κύπρο και επανέλαβα δυο φορές ότι η Ένωση του νησιού με τη Μητέρα Ελλάδα έρχεται. Τα παιδιά με χειροκρότησαν πολύ ζωηρά, αλλά δεν είδα να κάνουν το ίδιο και ορισμένοι καθηγητές και ο επίσημος προσκαλεσμένος. Κάθισα στη θέση μου και ο Γυμνασιάρχης με κάποιους άλλους επισήμους με συνεχάρησαν. Το ίδιο έκανε τελευταίος και ο Γλαύκος Κληρίδης. Αμέσως

κατάλαβα τα αισθήματά του για μας τους Ελλαδίτες. Ακολούθησε ομιλία του Γυμναστή του Σχολείου και αμέσως μετά οι επιδείξεις των παιδιών, που μου έκαναν μεγάλη εντύπωση. Έδωσα συγχαρητήρια στο Γυμνασιάρχη, το Γυμναστή, στα παιδιά και αποχαιρετώντας όλους τους επισήμους αναχώρησα με τα δυο παιδιά που είχα μαζί μου.

Έτσι τελείωσε η γιορτή του Γυμνασίου στην Ευρύχου. Επέστρεψα στη μονάδα μου και κάνοντας μια γραπτή αναφορά την παρέδωσα στο Διοικητή. Συγχρόνως του έκανα και προφορική εξιστόρηση για όσα είδα και έζησα. Επέμεινα στη στάση του Προέδρου της Κυπριακής Βουλής απέναντί μου και ο Διοικητής κουνώντας το κεφάλι του είπε ότι είναι από εκείνους τους επισήμους Κυπρίους που δεν μας θέλουν στο νησί τους.

ΣΤΟ ΚΑΡΑΒΟΣΤΑΣΙ ΣΤΟΝ ΞΕΡΟ

Στο Καραβοστάσι του Ξερού για τα θαλασσινά μπάνια

Την επόμενη μέρα από την επίσκεψή μου στο Γυμνάσιο της Ευρύχου ο Λόχος μου πήρε εντολή να κατεβεί στην παραθαλάσσια περιοχή του Ξερού. Συγκεκριμένα στο Καραβοστάσι, λίγα χιλιόμετρα δυτικότερα από τη Μόρφου. Η εντολή ήταν να ετοιμάσουμε το χώρο και να στήσουμε τα αντίσκηνα για να κάνει όλο το Τάγμα τα θαλασσινά του μπάνια. Θα κατέβαιναν με τη σειρά όλοι οι Λόχοι και θα παρέμεναν κοντά στη θάλασσα επί δεκαπέντε μέρες. Ο Διοικητής επέμενε να πάει πρώτος ο 2ος Λόχος. Όταν μας το ανακοίνωσε ο Λοχαγός, παραξενευτήκαμε όλοι, τόσο οι αξιωματικοί όσο και οι στρατιώτες. Αναρωτιόμασταν γιατί εμείς και όχι ο 1ος ή ο 3ος ή τέλος πάντως ο Λόχος Διοικήσεως.

Η απάντηση ήταν ότι δήθεν εμείς θα κάναμε καλύτερα από όλους τους άλλους Λόχους την ετοιμασία και τη διαμόρφωση του χώρου, καθώς ο Λοχαγός μας ήταν απόφοιτος και του Πολυτεχνείου και εγώ είχα σπουδάσει Αρχαιολογία και Ιστορία και θα ξέραμε δήθεν καλύτερα από τους άλλους να ετοιμάσουμε τον καταυλισμό και μάλιστα, όπως έλεγε ο Διοικητής, με τις καλύτερες προδιαγραφές. Δηλαδή ότι εμείς θα κάναμε έναν άριστο καταυλισμό με καλά σχέδια, ωραίες διαγραμμίσεις, άνετους διαδρόμους, σωστό προσανατολισμό των αντίσκηνων και γενικά μια καλή κατασκήνωση. Συμπτωματικά ένα απόγευμα, πριν αναχωρήσουμε, ο Διοικητής με συνάντησε στις σκάλες των γραφείων και μου έδωσε εντολή όλα στον καταυλισμό να είναι όπως ο Παρθενώνας! Το ανάφερα αμέσως στο Λοχαγό μου και εκείνος γέλασε και μου εξήγησε τι εννοούσε ο Διοικητής!

Ξεκινήσαμε την Τρίτη, 20 Ιουνίου του 1967, για το Καραβοστάσι του Ξερού με επικεφαλής τον Υποδιοικητή του Τάγματος. Από την προηγούμενη μέρα ετοιμαστήκαμε και τα μεγάλα BEDFORDS γέμισαν με κάθε λογής αντικείμενα. Αντίσκηνα με όλα τα παρελκόμενά τους, εργαλεία, ξύλα, δοκάρια, σανίδες, σωλήνες, τροφές, καζάνια με όλα τα απαραίτητα για τους μαγείρους, κλινοσκεπάσματα και κρεβάτια εκστρατείας, ιατρικό υλικό και πολλά άλλα απαραίτητα για τον καταυλισμό. Οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί μπήκαμε σε άλλα έξι αυτοκίνητα και ξεκινήσαμε για τη θάλασσα. Κάναμε τη διαδρομή δια-

σχίζοντας όλα τα χωριά από την Κακοπετριά ως το Καραβοστάσι με πολύ καλές καλοκαιρινές συνθήκες. Γύρω τις 10 το πρωί ήμασταν έξω από τον Ξερό, σε μια περιοχή δίπλα από το εξοχικό κέντρο «Blue Beach» με θέα τη θάλασσα, αυτό που στη δεύτερη περιοδεία μας είχαμε επισκεφτεί ο Υποδιοικητής και κάποιοι άλλοι αξιωματικοί πριν από λίγο καιρό.

Είδαμε το χώρο, που από καιρό είχε εντοπισθεί από το Διοικητή και τον Υποδιοικητή του Τάγματος, εξετάσαμε το έδαφος, περιεργαστήκαμε την περιοχή και αμέσως άρχισε η δουλειά. Και τι δουλειά! Σκληρή και μέσα στο ζεστό και καυτό κυπριακό ήλιο. Ο Υποδιοικητής, ο Λοχαγός και οι αξιωματικοί καθίσαμε κάτω από μια από τις πολλές αγριελιές και κάναμε στα γρήγορα τα σχέδια του καταυλισμού. Στη σύσκεψη αυτή κατάλαβα ότι ο κύριος Υποδιοικητής δεν κατείχε πολλά πράγματα με τις εργασίες για το στήσιμο ενός καταυλισμού, ενώ το μυαλό του μικρόσωμου Λοχαγού μας «έκοβε». Έκανε στα γρήγορα ένα σχεδιάγραμμα, που όλοι το επιδοκιμάσαμε και το δεχτήκαμε. Φάνηκε ότι είχε τη σχετική εμπειρία και είχε προετοιμαστεί ολόκληρο το Σαββατοκύριακο. Η συμβολή των εφέδρων αξιωματικών, αφού στα γρήγορα μελετήσαμε το σχέδιο, ήταν να εγκρίνουμε το σχέδιο του Λοχαγού μας και να ξεκινήσουμε τη δουλειά. Ο Λοχαγός με ευχαρίστηση δέχτηκε την επιδοκομασία μας και αμέσως ξεκίνησε η δουλειά. «Αμ' έπος, αμ' έργον».

Μετρήσαμε το μήκος και το πλάτος του χώρου, που ήταν ελαφρά κατηφορικός, και υπολογίσαμε με σχετική ακρίβεια την τοποθέτηση των αντίσκηνων σε δυο σειρές με ένα διάδρομο στη μέση. Στο κέντρο ακριβώς της επάνω σειράς των αντίσκηνων θα στήναμε τη σκηνή του Λοχαγού. Εκατέρωθεν της σκηνής του Λοχαγού και στην ίδια ευθεία θα στήναμε έξι ελαφρώς μικρότερες σκηνές. Το ίδιο θα κάναμε και στην απέναντι κάτω πλευρά της βουνοπλαγιάς αφήνοντας, όμως, κενό το μπροστινό χώρο από τη σκηνή του Λοχαγού. Συνολικά θα στήναμε 28 μεγάλες σκηνές. Μία για το Λοχαγό, δύο για τους αξιωματικούς, μία για όλα τα τρόφιμα και τα εργαλεία μας και είκοσι τέσσερις για τους στρατιώτες. Σε κάθε σκηνή θα έμειναν τέσσερις στρατιώτες σε δυο διπλά στρατιωτικά κρεβάτια. Οι σκηνές των αξιωματικών θα βρίσκονταν στα άκρα του καταυλισμού, η μία στο βορρά και η άλλη στο νότο. Στο βόρειο τμήμα του καταυλισμού θα τοποθετούσαμε κάτω από μια μεγάλη σκηνή τα μαγειρεία με όλα τα σύνεργά τους.

Στο μεταξύ οι στρατιώτες με τις υποδείξεις των αξιωματικών και υπαξιωματικών άρχισαν την αποψίλωση και το καθάρισμα του χώρου από τις πέτρες και τα διάφορα άλλα μπάζα. Οι υδραυλικοί της μονάδας έστρωσαν στο έδαφος τις γαλβανιζέ σωλήνες μέσα σε μικρό βάθος, που έσκαψαν γρήγορα κάποιοι στρατιώτες, και έφεραν νερό από το εξοχικό κέντρο κοντά στα μαγειρεία. Δίπλα και ανάμεσα από δυο αγριελιές έστησαν πολύ σταθερά δέκα βρύσες για να πλενόμαστε.

Έμεινε μόνο το στήσιμο των αποχωρητηρίων. Εδώ υπήρχε πρόβλημα. Έπρεπε να βρίσκονται κάπως μακριά από το χώρο του καταυλισμού αλλά και από τη θάλασσα. Είδαμε για μια ακόμη φορά το γύρω χώρο. Λίγο πιο πέρα από τον καταυλισμό και παραπάνω προς τη βουνοπλαγιά υπήρχε μια μικρή ρεματιά με μια μεγάλη λακκούβα, αθέατη και από το χώρο του καταυλισμού και από τη θάλασσα. Εδώ φάνηκε η ευστροφία του Λοχαγού μας, ο οποίος σκέφτηκε ότι ήταν η κατάλληλη θέση για τα αποχωρητήρια και αμέσως με τις

οδηγίες του οι ξυλουργοί στρατιώτες άρχισαν να κατασκευάζουν τέσσερις θαλάμους σταθερούς. Πήραν εντολή να ισοπεδώσουν τον πλαγιαστό χώρο και μετά να στήσουν στέρεα όρθια δέκα χοντρά δοκάρια τριών μέτρων σε δυο σειρές, πέντε στη μια σειρά και πέντε στην άλλη. Να τα δέσουν μεταξύ τους στο ύψος του ενός μέτρου με άλλα παράλληλα δοκάρια καρφώνοντάς τα γερά και στο ίδιο ύψος να κάνουν ένα πάτωμα, το οποίο θα χώριζαν σε τέσσερα διαμερίσματα, που το καθένα θα ήταν 1x1,50 μέτρα. Στο καθένα να άνοιγαν μια κυκλική τρύπα και να τα έκλειναν από τις τρεις μεριές με σανίδες, έτσι ώστε να υπάρχει ένα μικρό συγκρότημα αποχωρητηρίων. Από μπροστά για πόρτα να κρεμάγανε μια λινάτσα. Και τέλος σε μικρή απόσταση οι υδραυλικοί να έφερναν μια σωλήνα με νερό, απαραίτητο για την καθαριότητα του χώρου.

Έτσι, φαινόταν ότι θα γίνονταν πολύ ασφαλή τα αποχωρητήρια. Είναι γνωστό από περιγραφές και αφηγήσεις διαφόρων ιστορικών και συγγραφέων, που αναφέρονται σε αποχωρητήρια στρατιωτικών καταυλισμών, ότι έχουν συμβεί πολλά ατυχήματα. Ένα τέτοιο περιγράφει ο συγγραφέας Στρατής Μυριβήλης στο βιβλίο του «Η ζωή εν τάφω», που αναφέρεται στα στρατιωτικά γεγονότα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Αναφέρει ο Μυριβήλης ότι κάποιος στρατιώτης, ονόματι Ζαφειρίου, έπεσε μέσα στο βόθρο των λυμάτων και πνίγηκε. Το μεγάλο πρόβλημα του Διοικητή του άτυχου στρατιώτη ήταν πώς να ανακοινώσει στους γονείς το χαμό του παιδιού τους. Ότι πέθανε πολεμώντας υπέρ πίστεως και πατρίδος ή ότι τον έπνιξαν τα ελληνογαλλικά λύματα! Την αναφορά του Μυριβήλη τη διήγηθηκα εκείνη τη στιγμή στον Υποδιοικητή και το Λοχαγό και εκείνοι γέλασαν πολύ. Το ίδιο γεγονός λίγες μέρες αργότερα το διηγήθηκα και στους στρατιώτες και «έπεσε» πολύ γέλιο.

Ως το μεσημέρι είχαμε κάνει την αποψίλωση, χαράξαμε τις διαγραμμίσεις και τοποθετήσαμε πασσάλους, τραβήξαμε γραμμές με ασβέστη και ο διάδρομος φάνηκε καθαρά. Αμέσως χωρίσαμε το έδαφος για το χώρο κάθε σκηνής και οι στρατιώτες ανέλαβαν με τους υπαξιωματικούς να στήσουν τη σκηνή τους. Το μεσημέρι φάγαμε το κριθαράκι με μια φέτα τυρί, που είχαν ετοιμάσει οι μάγειροι, και συνεχίσαμε τη δουλειά μέσα στη ζέστη του μεσημεριού. Ως αργά το απόγευμα είχαν στηθεί οι σκηνές και είχαν τοποθετηθεί μέσα τα κρεβάτια εκστρατείας και όλα τα απαραίτητα: στρώματα, κλινοσκεπάσματα, λάμπες υγραερίου και τα ρούχα των στρατιωτών. Συγχρόνως είχαν κατασκευαστεί όλα τα σχετικά με τα αποχωρητήρια και είχαν σκαφτεί και κλειστεί με συρματοπλεγμα οι βόθροι των αποχωρητηρίων, που έγιναν κολλητά μ' αυτά. Έγινε προσπάθεια με αυστηρό έλεγχο από τον ίδιο το Λοχαγό να γίνουν πολύ σταθερά τα αποχωρητήρια για να μην έχουμε κάποιο ατύχημα, σαν αυτό που περιγράφει ο Στρατής Μυριβήλης.

Γύρω στις επτά ο απόγευμα ο Υποδιοικητής, αφού έδωσε τα συγχαρητήρια σ' όλους για την πολύ καλή και γρήγορη εργασία, μας αποχαιρέτησε και με το LANDROVER αναχώρησε για την Κακοπετριά. Τον ακολούθησαν και τα μεγάλα BEDFORDS με τους οδηγούς τους. Κοντά μας παρέμειναν ένα μικρό και ένα μεγάλο αυτοκίνητο.

Αμέσως ήχησε η σάλπιγγα και οι λαγκαδιές αντιλάλησαν το γλυκόλαλο ήχο της. Μας καλούσε όλους να μαζευτούμε στο χώρο δίπλα από τον καταυλισμό, που ανήκε στο παραθεριστικό κέντρο και μας είχε παραχωρηθεί για χώρο συγκέντρωσης. Ο χώρος ήταν αρκετά μεγάλος και περιστοιχιζόταν από

διάφορα δέντρα, κυρίως ευκαλύπτους. Ήταν σαν ένα μικρό γήπεδο. Μάλιστα σε μια γωνιά του υπήρχαν μονόζυγα και ένα σκάμμα με άμμο, όπου οι επισκέπτες του κέντρου μπορούσαν να αθλούνται. Ο Λοχαγός μας ανακοίνωσε τα δεδομένα της νέας ζωής. Τις σκοπιές, το ωράριο, την εκπαίδευση, τη συμπεριφορά μας προς τους ανθρώπους του παραθεριστικού κέντρου και ιδιαίτερα τους επισκέπτες, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, που θα επισκέπτονταν το κέντρο για να απολαύσουν τη θάλασσα, να κάνουν το μπάνιο και να πάρουν το ποτό ή το φαγητό τους. Στο τέλος τόνισε ιδιαίτερα πώς κάνουμε μπάνιο στη θάλασσα και τι πρέπει να προσέχουμε. Η πρώτη διμοιρία, που ανέλαβε τις διάφορες υπηρεσίες στα μαγειρεία, τις σκοπιές, τα αποχωρητήρια, παρέμεινε στο χώρο, ενώ όλοι οι υπόλοιποι πήραμε την εντολή να φορέσουμε τα μαγιό μας και να κατευθυνθούμε στη θάλασσα κατά διμοιρίες με υπεύθυνο τον αξιωματικό της κάθε διμοιρίας. Ήταν η στιγμή που όλοι περιμέναμε από αρκετή ώρα.

Η πρώτη διμοιρία κατ' εντολή του Λοχαγού θα έστελνε τους στρατιώτες της κατά ομάδες στη θάλασσα για να κάνουν το μπάνιο τους στα γρήγορα και να επιστρέψουν αμέσως στο χώρο για να κάνουν τις διάφορες εργασίες ως διμοιρία επιφυλακής.

Ήμασταν κατάκοποι από την ολοήμερη εργασία μέσα στο καυτό ήλιο και γεμάτοι από σκόνη και ιδρώτα από την απασχόληση με τα χόρτα, τις πέτρες, τα μπάζα και τα χώματα. Ένα μπάνιο μέσα στα καταγάλανα νερά της θάλασσας, όπου έκανε το μπάνιο της η Θεά Αφροδίτη, ήταν ό,τι έπρεπε τούτη την ώρα. Είχε αρχίσει να κατηφορίζει ο ήλιος πάνω από τα υψώματα του ανακτόρου του Βουνιού και η ατμόσφαιρα μύριζε από τις ανθισμένες λατζιές, αντρουκλιές, αγριοτριανταφυλλιές και αγριελιές. Το πράσινο ακόμη καλά κρατούσε και οι θάμνοι στη γύρω περιοχή μοσχομύριζαν. Το απογευματινό αεράκι ήταν πολύ χαλαρό και δροσερό και το νερό της θάλασσας αρκετά ζεστό.

Κατά διμοιρίες και ομάδες χωρίσαμε την παραλία μπροστά από τη θάλασσα για να μπορεί κάθε αξιωματικός με τους υπαξιωματικούς να ελέγχει τους στρατιώτες του. Δόθηκαν και πάλι οι απαραίτητες οδηγίες σχετικά με το πώς κάνουμε μπάνιο και τι πρέπει να προσέχουμε. Ιδιαίτερα τονίστηκε ότι μετά το φαγητό δεν μπαίνουμε ποτέ στη θάλασσα! Πρέπει να περάσουν τουλάχιστον τρεις ώρες και μετά μπορούμε να μπούμε στο νερό. Ακόμη δεν πρέπει να απομακρυνόμαστε από την παραλία και με το παραμικρό να υπακούουμε στον υπεύθυνο υπαξιωματικό, που έχει την ευθύνη της ομάδας του. Αμέσως δόθηκε το σύνθημα να μπούμε στο θάλασσα.

Το τι έγινε με το ντου στη θάλασσα, ούτε λέγεται, ούτε περιγράφεται. Φωνές, σφυρίγματα, αλαλαγμοί, πειράγματα σ' όσους δεν ήξεραν μπάνιο, λοξοκοιτάγματα σ' όσους φορούσαν έγχρωμα μαγιό, γιουχαϊσματα για ό,τι παράξενο έβλεπαν οι περίεργοι. Και πάνω απ' όλα τ' άλλα οι αξιωματικοί και οι υπαξιωματικοί φορώντας και εκείνοι τα μαγιό τους να στέκονται πάνω στην ξύλινη προβλήτα, που έμπαινε στη θάλασσα γύρω στα 20 μέτρα, και να φωνάζουν καθορίζοντας το όριο απομάκρυνσης μέσα στη θάλασσα. Κάποιοι «ξύπνιοι» στρατιώτες γνωρίζοντας καλό μπάνιο αμέσως έφυγαν μακρύτερα από το καθορισμένο όριο βάθους και οι φωνές των υπαξιωματικών και των αξιωματικών άρχισαν αυστηρά να τους φωνάζουν, να τους επιπλήττουν και να

τους καλούν να επιστρέψουν γρήγορα πίσω. Σε κάποιους έγιναν αυστηρές συστάσεις να μη το ξανακάνουν, αλλιώς θα είχαμε τιμωρίες και μάλιστα πολύ βαριές. Η διαταγή του Λοχαγού ήταν πολύ αυστηρή, δηλαδή κανέναν να μην παραβιάσει το καθορισμένο όριο απομάκρυνσης, που ήταν η ξύλινη προβλήτα.

Περίπου μισή ώρα κράτησε το πρώτο μπάνιο και ήταν ό,τι το καλύτερο και για την ώρα και για την κατάσταση που βρισκόμασταν. Ξεπλυθήκαμε για τα καλά και αναπνεύσαμε άνετα. Ξαλαφρώσαμε από την ολόημερη κούραση και τη σκληρή απασχόληση μέσα στα χώματα, τη σκόνη και τον καυτό καλοκαιριάτικο κυπριακό ήλιο. Στις επτά και μισή ξαναχτύπησε η σάλπιγγα, που μας καλούσε να επιστρέψουμε στον καταυλισμό και να ετοιμαστούμε για το βραδινό φαγητό.

Πράγματι στο βραδινό φαγητό όλοι μας, στρατιώτες και αξιωματικοί, ήμασταν ανανεωμένοι. Φρεσκοπλυμένοι, καθαροί, καλοχτενισμένοι, ωραίοι ως Έλληνες με καθαρές φόρμες και φωτεινά πρόσωπα. Όλων τα μέτωπα άστραπταν στον απογευματινό ήλιο, που ολοταχώς πήγαινε να κρυφτεί πίσω από το ύψωμα του Βουνιού. Η θαλασσινή αύρα δρόσιζε τα πρόσωπά μας και το χαμηλό αεράκι που ερχόταν από τα απέναντι τουρκικά παράλια μας έκανε να παίρνουμε συνεχώς βαθιές αναπνοές και να νιώθουμε ευτυχισμένοι και χαρούμενοι. Ήταν το πρώτο απογευματινό που ζούσαμε δίπλα σε μια εκπληκτική περιοχή της Μεγαλονήσου και σε μια θαυμάσια θάλασσα. Και ο αέρας της Κακοπετριάς ήταν δροσερός και ζωογόνος μέσα στο δάσος με τα αγριολούλουδα και τα πουλιά, αλλά η θαλασσινή αύρα της Κυπριακής Γης ήτανε το κάτι άλλο!

Κάτι ήξεραν οι αρχαίοι πρόγονοί μας που απέδιδαν στην Κύπρο τη γέννηση της Θεάς Αφροδίτης, που συμβόλιζε την αιώνια ομορφιά και την παντοτινή ερωτική διάθεση. Η πανέμορφη Θεά περπατώντας πάνω στην κυπριακή γη άφηνε τα ίχνη της, την ομορφιά και όλα της τα κάλλη και όπου πατούσε φύτρωναν πολύχρωμα και μυρωδάτα αγριολούλουδα. Όπου σταματούσε να πάρει μια ανάσα, ξεπηδούσαν δροσερά νερά, που γίνονταν στο διάβα τους κελαρυστά ποταμάκια. Όπου ξεκουράζονταν, σχηματίζονταν «κρεμαστοί» κήποι με ποικίλα οπωροφόρα δέντρα και δημιουργούνταν πλούσια και βαθύσκια δάση από κυπαρίσσια, πλατάνια, πεύκα, κέδρους, λατζιές, σκλήθρα. Ευλογημένος και θεϊκός τόπος η Κυπριακή Γη!

Το πρώτο βράδυ όλοι κοιμηθήκαμε σα διαβασμένοι. Σα να μας είχε ψάλλει κάποιος παπάς την ειδική ευχή για να ησυχάσουμε και να ηρεμήσουμε. Σα να είχαμε πολλά εικοσιτετράωρα να κοιμηθούμε. Πριν καλά-καλά αρχίσει η νύχτα να απλώνει το μαύρο της πέπλο, όλες οι σκηνές είχαν κλείσει τις πάνινες πύλες τους και τίποτε δεν άκουγε κανείς, εκτός από τη φωνή του γκιώνη, τα σφυρίγματα από τα νυχτοπούλια και το ελαφρό πάφλασμα του νερού της θάλασσας, που έσκαζε λίγο παρακάτω. Οι δυο σκοποί στις άκρες του καταυλισμού περιφέρονταν πέρα δώθε και με τις αρβύλες τους έκαναν σιγανό θόρυβο νυχτοπερπατώντας πάνω στο πράσινο γρασίδι της όμορφης βουνοπλαγιάς!

Όλα στον καταυλισμό είχαν γίνει πολύ όμορφα. Ήμασταν σα μια μεγάλη ομάδα εκατό προσκόπων με αρχηγό το Λοχαγό μας και υπαρχηγούς τους τρεις αξιωματικούς και τον μοναδικό μόνιμο υπαξιωματικό. Ήμασταν μια μεγάλη ομάδα, που έκανε κατασκήνωση στο ύπαιθρο για να περάσει τις διακοπές της. Τίποτε περισσότερο. Κανέναν από τους προϊσταμένους μας δεν είχε σκεφτεί

ότι ήμασταν στρατιώτες, που ήρθαμε από τη μητέρα Ελλάδα να προστατέψουμε την Κύπρο σε περίπτωση απόβασης των τουρκικών δυνάμεων. Ότι ήμασταν με το όπλο «παρά πόδα» και τον εχθρό «εν όψει». Από κανενός το μυαλό δεν πέρασε ότι μπορεί ξαφνικά οι Τούρκοι να κάνουν απόβαση ή να στείλουν τα αεροπλάνα τους και να μας βομβαρδίσουν, έτσι καθώς ήμασταν χωρίς να οργανώσουμε το έδαφος και χωρίς να έχουμε κάποια αντιαεροπορική κάλυψη! Τίποτε δεν κάναμε από εκείνα που όφειλε να κάνει μια μονάδα στρατού, όπου και να βρίσκεται. Ιδιαίτερα εμείς που ήμασταν μονάδα «των πρόσω» και έτοιμοι για οποιοδήποτε συμβάν.

Εικ. 45: Στη θάλασσα με στρατιώτες μου.

Η ζωή στον καταυλισμό

Το πρωί της επόμενης μέρας στις έξι και μισή ακριβώς ήχησε και πάλι η σάλπιγγα του Λόχου, που μας καλούσε για το πρωινό γευτήριο. Να σηκωθούμε, να ετοιμαστούμε και να αρχίσουμε την καθημερινή μας απασχόληση. Να κάνουμε την πρωινή αναφορά δίπλα στη θάλασσα, να ακούσουμε τις ανακοινώσεις του Λοχαγού για το πρόγραμμα που θα ακολουθούμε καθημερινά και να λάβουμε σοβαρά υπόψη μας τις πολλές και αυστηρές συστάσεις για τη συμπεριφορά μας όχι μόνο στους επισκέπτες του εξοχικού κέντρου, αλλά και προς τους κατοίκους των αγροικιών, που υπήρχαν σε μικρή απόσταση από τον καταυλισμό μας. Δεν είχαμε προσέξει ότι γύρω μας και σε μικρή σχετικά απόσταση υπήρχαν αγροικίες, όπου κατοικούσαν άνθρωποι. Οικογένειες με γυναίκες, με κοπέλες με αγόρια, με ηλικιωμένους γονείς και παππούδες. Αυτό ήταν πρόκληση για όλους μας, αλλά πολύ περισσότερο για τους στρατιώτες μας, που ήταν απομονωμένοι και έκαναν αμάν να δούν κόσμο και ιδιαίτερα κάποια κοπέλα. Το αίμα τους έβραζε, τα μάτια τους γυάλιζαν, οι ορμές τους ήταν ασυγκράτητες, παρότι βρίσκονταν κάτω από συνεχή και σκληρή εκπαίδευση. Πιθανόν ήταν να είχαμε επεισόδια από κάποιους ζηηρούς

στρατιώτες.

Δεν ήταν μόνο οι αγροικίες που ήταν γύρω μας, αλλά σε μικρή απόσταση και πάνω στον κεντρικό δρόμο δίπλα από τη θάλασσα υπήρχαν και άλλα εξοχικά κέντρα. Αυτό επίσης ήταν μια δεύτερη πρόκληση για όλους μας. Σ' ένα μάλιστα απ' αυτά τα εξοχικά κέντρα, που υπήρχε μπροστά από τον καταυλισμό μας, πίσω από ένα μικρό λόφο, πάνω στο δρόμο προς τη Μόρφου, κάθε μέρα στις ελεύθερες ώρες μας γινόταν πανζουρλισμός. Όλοι σχεδόν κατευθυνόμαστε σε εκείνο το κέντρο, επειδή σε μικρή απόσταση από το κέντρο και πάνω στο λόφο υπήρχε μια αγροικία, όπου κατοικούσε με την οικογένειά της μια ζωηρή κοπελίτσα, που προκαλούσε με τις εμφανίσεις και τα κρυφά χαμόγελα σ' όλους μας, αξιωματικούς και στρατιώτες.

Οι στρατιώτες κάθε απόγευμα μόλις φτάνανε στο κέντρο, έριχναν τα ρεάλια τους στο jukebox και εκείνο άρχιζε να παίζει το λαϊκό άσμα, που ήταν της μόδας και μόλις είχε κυκλοφορήσει, «Πετραδάκι, πετραδάκι για τα σένα το 'χτισα, της αγάπης το τσαρδάκι και όμως δεν σ' απόκτησα...». Η κοπέλα μόλις το άκουγε έβγαινε στο παράθυρο της αγροικίας της και τότε γινόταν σωστό πανηγύρι. Εκείνη με τα νάζια της πήγαινε πέρα δώθε. Μια σκούπιζε την αυλή της, την άλλη καθάριζε τα τζάμια των παραθύρων και την άλλη έπαιρνε νερό και πότιζε τα λουλούδια της. Ήταν προκλητική σε μεγάλο βαθμό! Τα μάτια των στρατιωτών, αλλά και τα δικά μας των αξιωματικών, δεν χόρταιναν να την απολαμβάνουν. Ήταν καλοστεκούμενη, όμορφη, χαριτωμένη και αρκετά νόστιμη. Μια ωραία μελαχρινή κυπριωτοπούλα.

Μετά την καθημερινή πρωινή αναφορά ακολουθούσε η εκπαίδευση, που γινόταν σε μικρή απόσταση από τον καταυλισμό. Ανεβαίναμε λίγο παραπάνω μέσα στα χαμόκλαδα και τους θάμνους της βουνοπλαγιάς, πιάναμε τη σκιά κάτω από τις μεγάλες αγριελιές και έχοντας μπροστά μας τη γαλάζια θάλασσα, αρχίζαμε τη θεωρητική εκπαίδευση του προγράμματος. Κάπου τρεις ώρες διαρκούσε η εκπαίδευση. Ήταν, όμως, κάπως πιο χαλαρή από εκείνη που κάναμε πάνω στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου. Η ζέστη μετά τις δέκα ήταν αρκετά δυνατή και έπρεπε να κατεβαίνουμε πριν από τις έντεκα στον καταυλισμό και να ετοιμαζόμαστε για το πρωινό μπάνιο.

Το αξιοπερίεργο τώρα στις ώρες της εκπαίδευσης ήταν ότι δεν μπορούσαμε να συμμαζέψουμε τα μυαλά των στρατιωτών μας. Ο χώρος, όπου κάναμε την εκπαίδευση, βρισκόταν ψηλότερα από τη θάλασσα περίπου 200 μέτρα. Η θέα προς τον γύρω περιβάλλοντα χώρο ήταν καταπληκτική. Βλέπαμε αρκετές αγροικίες, κάποια από τα παραλιακά εξοχικά κέντρα και αυτό ήταν μια ακόμη πρόκληση για τους ανήσυχους και μπουχτισμένους από την απομόνωση στρατιώτες. Ενώ γινόταν το μάθημα, ξαφνικά τα βλέμματα των στρατιωτών στρέφονταν προς κάποια κατεύθυνση, όπου προφανώς το ενδιαφέρον τους ήταν μεγαλύτερο. Αν ξεπρόβαλλε κάτι από τα διπλανά κέντρα, αυτό δικαιολογημένα τραβούσε το ενδιαφέρον τους. Τότε ο εκπαιδευτής σταματούσε τη διδασκαλία και απολάμβανε και εκείνος με τους στρατιώτες το θέαμα, που κάποτε ήταν πολύ ενδιαφέρον, ιδιαίτερα όταν έκανε την εμφάνισή της κάποια κοπελίτσα.

Γύρω στις έντεκα το πρωί κατεβαίναμε στον καταυλισμό. Γρήγορα βάζαμε τα μαγιό μας και κατά διμοιρίες κατευθυνόμαστε στη θάλασσα, που βρισκόταν σε κοντινή απόσταση. Περίπου μια ώρα τσαλαβουτούσαμε μέσα στα γαλανά

νερά του κόλπου του Ξερού και μετά βγαίναμε και ξαπλώναμε άλλοι στην αμμουδιά κάνοντας ηλιοθεραπεία πάνω στην ξερή άμμο και άλλοι στους παχιούς ίσκιους των δέντρων, όπου παίρναμε το παγωτό μας ή κάποιο δροσιστικό ποτό. Ήταν πολύ χαρούμενες στιγμές για όλους μας. Ιδιαίτερα για τους στρατιώτες, που ένιωθαν πια σαν άνθρωποι και όχι σα θηρία, μια που συγχρωτίζονταν με πολλούς άλλους ξένους, ντόπιους Κυπρίους ή αλλοδαπούς.

Στο κέντρο σύχναζαν αρκετοί ξένοι και στα μονόζυγά του πολλές φορές συναγωνίζονταν μαζί μας. Κάποτε κάναμε και επιδείξεις ή ανταγωνιζόμασταν με κάποιους από τους ξένους, που ήθελαν να επιδείξουν και εκείνοι την επιδεξιότητά τους στα μονόζυγα. Οι στρατιώτες αποτελούσαν την καλύτερη εξέδρα. Κάθε φορά που γινόταν κάποια επίδειξη χειροκροτούσαν όλους τους ερασιτέχνες αθλητές και όταν γινόταν συναγωνισμός μεταξύ κάποιου δικού μας με κάποιον ξένο, τότε τα πράγματα έπαιρναν «εθνικό» χαρακτήρα. Τα χειροκροτήματα στη νίκη κάποιου δικού μας συντάραζαν την παραλία και οι ξένοι γελούσαν με τον αυθορμητισμό και τα πηγαία συναισθήματα των στρατιωτών μας.

Εικ. 46: Στον καταυλισμό στο Καραβοστάσι.

Στις 12.30 ηχούσε η σάλπιγγα, που μας καλούσε για το μεσημεριανό φαγητό. Κανείς, όμως, δεν ήθελε να αποχωριστεί την παραλία, που μας χαροποιούσε τα μέγιστα. Όχι μόνο γιατί απολαμβάναμε την αμμουδιά, την ηλιοθεραπεία, τη σκιά, το παγωτό ή τη θαλασσινή αύρα, αλλά περισσότερο που συγχρωτιζόμαστε με ένα πλήθος αγνώστων ανθρώπων. Αυτό μας έκανε όλους να νιώθουμε χαρούμενοι, ορεξάτοι και γεμάτοι ευεξία και αυτοπεποίθηση. Μεταξύ των ξένων υπήρχαν και αρκετές γυναίκες και αυτό ήταν αρκετό για τους στρατιώτες να απολαμβάνουν το γυναικείο φύλο και να μη χορταίνουν να τις παρατηρούν. Στον αυθορμητισμό, τα γέλια και τις φωνές των στρατιωτών οι γυναίκες ξαφνιάζονταν χαρούμενα και τα χαμόγελά τους προς τα παιδιά ήταν πολλά και αμοιβαία.

Το καθήκον, όμως, μας καλούσε να κατευθυνθούμε στον καταυλισμό. Ήταν η ώρα για το μεσημεριανό φαγητό. Σιγά-σιγά εγκαταλείπαμε την παραλία και οι υπαξιωματικοί μάζευαν τους τελευταίους στρατιώτες, που σκόπιμα

κοντοστέκονταν για να απολαύσουν για λίγο ακόμη τη θέα των ξένων γυναικών με τα πολύχρωμα και προκλητικά μαγιό τους.

Στο μεσημεριανό φαγητό οι στρατιώτες ήταν όλοι κεφάτοι, ορεξάτοι και χαμογελαστοί. Έτρωγαν με πολλή όρεξη και τα μάτια τους τα είχαν στραμμένα προς την παραλία. Μερικοί, μάλιστα τραβούσαν προς την ακροθαλασσιά με την καρβάνα στο χέρι. Οι υπαξιωματικοί, όμως, τους προλάβαιναν και τους γύριζαν πίσω στον καταυλισμό, κάτω από τις μεγάλες και δασύφυλλες αγριελιές. Μετά το φαγητό υπήρχε υποχρεωτική κατάκλιση, αλλά πολλοί λίγοι ακολουθούσαν το πρόγραμμα της μεσημεριανής κατάκλισης. Δικαιολογούνταν ότι δεν μπορούσαν να κοιμηθούν και έπιαναν τους ίσκιους των ευκαλύπτων δίπλα στην παραλία και χαλβάδιαζαν τους λουόμενους και ιδιαίτερα τις λουόμενες. Κάποιοι έφευγαν και λίγο μακρύτερα από τον καταυλισμό, χωρίς άδεια, και παρακολουθούσαν κάποιες άσεμνες σκηνές των λουομένων ανδρών και γυναικών στις κοντινές κρυφές παραλίες. Είχαμε, δυστυχώς, και τέτοιους τύπους στη μονάδα μας.

Το απόγευμα, μετά τις 4.00', αντηχούσε και πάλι η σάλπιγγα και όλοι μαζεμόμαστε στο χώρο συγκέντρωσης, όπου δίνονταν κάποιες οδηγίες και πληροφορίες από το Λοχαγό και ακολουθούσε για μια ώρα περίπου το μάθημα της Ε.Η.Δ., δηλαδή της Εθνικής και Ηθικής Διαπαιδαγώγησης. Εδώ τα πράγματα ήταν δύσκολα και κάπως επικίνδυνα. Ιδιαίτερα τώρα με την επικράτηση των στρατιωτικών στην πολιτική ζωή της πατρίδας μας. Ο ρόλος αυτός ανήκε κατά κανόνα στο Λοχαγό και σε μένα, που ήμουν ο μοναδικός με πανεπιστημιακό δίπλωμα και μάλιστα με πτυχίο εκπαιδευτικού. Ανεβαίναμε ψηλότερα, όπως στην πρωινή εκπαίδευση, και το στρώναμε κάτω από τη μεγάλη αγριελιά. Οι στρατιώτες, όμως, είχαν μπουχτίσει από την συχνή επανάληψη των ίδιων πραγμάτων και ήθελαν κάτι άλλο να ακούσουν. Ήθελαν να ξεσκάσουν, να γελάσουν, να κουτσομπολέψουν, να ακούσουν κάποιο ανέκδοτο. Μερικοί επιθυμούσαν διακαώς να μιλούν οι ίδιοι, να διηγούνται κάτι από το χωριό τους, να λένε ένα ανέκδοτο, μια ιστορία, κάτι προσωπικό.

Στην απογευματινή εκπαίδευση στη διδασκαλία της Ε.Η.Δ. ο Λοχαγός, που ένιωθε και καταλάβαινε πολύ καλά την ψυχολογία και τη συναισθηματική φόρτιση και κόπωση των στρατιωτών, επέτρεψε στους εφέδρους αξιωματικούς να μην ταλαιπωρούμε τα παιδιά με καψόνια και ποινές για ψύλλου πήδημα, όπως αυτό συνέβαινε στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου. Αυτό είχε σα συνέπεια τη χαλάρωση της πειθαρχίας και αρκετοί από τους στρατιώτες το εκμεταλλεύονταν. Έφευγαν κρυφά από τον καταυλισμό και χτυπούσε συναγερμός να τους βρούμε. Κατά κανόνα απομακρύνονταν και κατέφευγαν στα κοντινά παραλιακά κέντρα, όπου έπαιρναν το παγωτό τους ή κάποιο ποτό ή κρύβονταν μέσα στους θάμνους και παρακολουθούσαν τους λουόμενους με τις κοπέλες τους.

Σε σύσκεψη όλων των αξιωματικών και υπαξιωματικών του Λόχου στον καταυλισμό πήραμε την απόφαση να παρακολουθούμε και να επιτηρούμε καλά τους στρατιώτες και να πλησιάζουμε κάποιους, που φαίνονταν ότι είχαν προβλήματα. Να συζητούμε μαζί τα προβλήματά τους και να τους συμπαραστεκόμαστε όσο ήταν δυνατό. Σε λίγες μέρες είδαμε ότι η ψυχολογία των στρατιωτών στην πλειονότητά τους άλλαξε. Στη σύσκεψη αυτή πρότεινα στο Λοχαγό στο μάθημα της Ε.Η.Δ. μαζί με τα ιστορικά γεγονότα, που τους διη-

γούμουνα, να τους λέω και κανένα ιστορικό ανέκδοτο, ιδιαίτερα εκείνα που έχουν σχέση με τα ιστορικά πρόσωπα της διδασκαλίας. Ακόμη να τους δίνω το δικαίωμα να διηγούνται και οι ίδιοι κάτι δικό τους. Ο Λοχαγός και όλοι οι άλλοι συνάδελφοι μαζί και οι υπαξιωματικοί τα ενέκριναν αμέσως.

Εικ. 47: Στις κούνιες του εξοχικού κέντρου Blue Beach στο Καραβοστάσι.

Το απόγευμα, μετά το μάθημα της Ε.Η.Δ., κατεβαίναμε στον καταυλισμό, φορούσαμε τα μαγιό μας και κατευθυνόμαστε για δεύτερη φορά την ίδια μέρα στη θάλασσα. Τώρα δεν υπήρχαν πολλοί ξένοι και η παρακολούθηση και επιτήρηση των στρατιωτών ήταν χαλαρότερη. Μπορούσαμε να καθόμαστε πιο άνετα κάτω από τους ίσκιους των δέντρων ή να απολαμβάνουμε τη θάλασσα, που τις απογευματινές ώρες ήταν πιο ζεστή και πιο ήρεμη. Αλλά και ο χρόνος παραμονής μας στην παραλία ήταν μεγαλύτερος. Ίσαμε στις επτά που θα ξαναχτυπούσε η σάλπιγγα για να μας καλέσει στο βραδινό φαγητό. Οι στιγμές κοντά στη θάλασσα ήταν θαυμάσιες και μοναδικές για όλους μας, ιδιαίτερα για τα μπουχτισμένα από την απομόνωση και κόπωση παιδιά. Η ψυχολογία των στρατιωτών άλλαξε.

Το χαμόγελο όλων σχεδόν ξαναγύρισε στα πρόσωπά τους. Η ευεξία και η χαρούμενη διάθεση φαίνονταν στις εντολές, που τους δίναμε. Εκτελούσαν τις διάφορες υπηρεσίες με χαρά και με το χαμόγελο στα χείλη. Ακόμη και τα καθήκοντα, όταν διατάζονταν να εκτελέσουν, τα εκτελούσαν χαμογελαστά. Η αλλαγή ήταν ολοφάνερη.

Μετά το βραδινό φαγητό υπήρχε αρκετός ελεύθερος χρόνος, περίπου μιάμιση ώρα, και τότε όλοι, εκτός από αυτούς που είχαν υπηρεσία, σκορπούσαμε στα γύρω κεντράκια και γινόταν σωστό πανηγύρι. Οι μέρες ήταν μεγάλες και ο ήλιος ίσαμε τις εννιά το βράδυ μας φώτιζε και μας χαροποιούσε ευχάριστα. Βαδίζαμε γύρω από τις ακρογιαλιές, τρέχαμε πάνω κάτω μέσα στη βρεγμένη παραλία και κάναμε χίλια δυο παιχνίδια ή και σκανταλιές ακόμη. Άλλοι ψάρευαν με πρόχειρα μέσα, που έκαναν μόνοι τους, άλλοι μάζευαν κοχύλια και άλλα θαλασσινά, άλλοι έπιναν δροσιστικές μπύρες σε κάποιο κέντρο, άλλοι παρακολουθούσαν τους επισκέπτες των κέντρων και άλλοι τέλος έκαναν βόλτες στις κοντινές αγροικίες. Μερικοί μάλιστα γνωρίστηκαν με τους οικοδεσπότες των αγροικιών και έμπαιναν και έβγαιναν στα σπίτια σαν παλιοί γνώριμοι. Στους τελευταίους έγιναν αυστηρές συστάσεις από το Λοχαγό και τους αξιωματικούς για να αποφύγουμε κάποια παράπονα και κάποιες παρεξηγήσεις από τους ντόπιους.

Αυτή ήταν σε βασικές γραμμές η μέρα στον καταυλισμό. Από τις εξίμισι το πρωί ως τις εννιά το βράδυ είμαστε στο πόδι, εκτός από την υποχρεωτική με-

σημερινή κατάκλιση από τις δυο ως τις τέσσερις το απόγευμα. Η ζωή μας τώρα έπαιρνε άλλες διαστάσεις. Ζούσαμε, βέβαια, στην εξοχή αλλά ζούσαμε με ανθρώπους και μέσα σε ανθρώπους. Τους βλέπαμε, κάναμε παρέα, πίναμε και κάποιο ποτό μαζί τους, συζητούσαμε με κάποιους απ' αυτούς, αν και οι Κύπριοι κατά κανόνα μας απέφευγαν. Παίζαμε μαζί στην παραλία, καθόμαστε στα ίδια τραπέζια και παίζαμε τάβλι, κάναμε μονόζυγα, κάναμε αγώνες και καμιά φορά «τσακωνόμασταν» για το ποιος θα κάνει πρώτος τις ασκήσεις του μονόζυγου ή τις διάφορες ασκήσεις στο σκάμμα. Νιώθαμε όλοι πια σαν άνθρωποι και όχι σα θηρία, όπως γινόταν στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου στο βουνό.

Η επίσκεψη του Διοικητή

Την Κυριακή, 25 Ιουνίου του 1967, είχαμε τη μεγάλη «τιμή και χαρά» να μας επισκεφτεί ο Διοικητής του Τάγματος με τον κύριο Υποδιοικητή. Ήταν γύρω στις έντεκα το πρωί. Κάποιοι είχαμε πάει στον Ξερό, όπου εκκλησιαστήκαμε, και εκείνη την ώρα είχαμε επιστρέψει στον καταυλισμό και ετοιμαζόμαστε για να φορέσουμε τα μαγιό και να πάμε για μπάνιο. Όλοι ξαφνιαστήκαμε, επειδή ήρθαν ινκόγκνιτο. Ούτε ο Λοχαγός το γνώριζε, ούτε κάποιος από τους αξιωματικούς. Οι στρατιώτες ξαφνιάστηκαν περισσότερο, όταν αντίκρισαν από μακριά τους δυο ξένους με πολιτικά ρούχα να συνομιλούν και ο ένας να πληροφορεί τον άλλο, κουνώντας τα χέρια του για τις εργασίες, που είχαν γίνει σ' όλο το χώρο για να στηθεί ο καταυλισμός. Κάποιοι στρατιώτες τους αντιλήφθηκαν αμέσως και ειδοποίησαν το Λοχαγό, που αλαφιασμένος σηκώθηκε, ντύθηκε γρήγορα, βγήκε από τη σκηνή του και έτρεξε να υποδειχτεί τους υψηλούς επισκέπτες.

Ο Διοικητής, αφήνοντας το βλοσυρό του πρόσωπο στην Κακοπετριά, παρακολουθούσε προσεκτικά αυτά που άκουγε από τον κύριο Υποδιοικητή του Τάγματος και κουνούσε επιδοκιμαστικά το κεφάλι του. Ο Λοχαγός τους δέχτηκε με τη δέουσα στρατιωτική τάξη και πειθαρχία και χαιρετώντας έδωσε κανονική αναφορά. Μέσα σε λίγα λεπτά το νέο κυκλοφόρησε σ' όλους, αξιωματικούς και στρατιώτες, και όλοι μας, άλλοι με τα μαγιό, άλλοι με τις πετσέτες στα χέρια, τρέχαμε και στεκόμαστε μπροστά στη σκηνή μας, σαν να είχαμε μια κανονική επιθεώρηση από το Διοικητή μας. Εκείνος χαμογελούσε για την απρόοπτη αναστάτωση που μας προκάλεσε. Έδωσε εντολή στο Λοχαγό να μας πει να διαλυθούμε και να περιμένουμε στις σκηνές μας, όπως είμαστε. Οι στρατιώτες έβλεπαν και δεν πίστευαν τα μάτια τους. Ο αυστηρός, ο αυταρχικός και απότομος «Ζαμπέτας», που κάθε πρωί στην αναφορά έριχνε «πεντάρες» με το παραμικρό, τώρα χαμογελούσε εποπτεύοντας το γενικό πλάνο του καταυλισμού.

Με τις κινήσεις και την όλη του συμπεριφορά έδειχνε ότι επιδοκίμαζε το ωραίο στήσιμο του καταυλισμού. Πλησιάζοντας το χώρο στεκόταν στη μια πλευρά και παρατηρούσε αν οι σκηνές ήταν όλες στην ίδια γραμμή και αν οι λευκές θαλασσινές πέτρες, που χώριζαν τους διαδρόμους από τις σκηνές, ήταν επίσης απόλυτα σε ευθεία γραμμή. Πήγε στα μαγειρεία, στις υπαίθριες τουαλέτες, μπήκε στις σκηνές των αξιωματικών και κάποιων στρατιωτών και τα βρήκε όλα τακτοποιημένα και σωστά τοποθετημένα. Στο Λοχαγό έδωσε τα

συγχαρητήρια και θυμήθηκε να του πει ότι φεύγοντας από το στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου συμπτωματικά με συνάντησε στις σκάλες του Διοικητηρίου και μου είπε ότι επιθυμούσε όλα στον καταυλισμό, σκηνές, διάδρομοι, παράδρομοι και το γενικό πλάνο του να έχουν αρχαιοελληνικά χαρακτηριστικά, δηλαδή να είναι όλα έτσι τακτοποιημένα, που να δείχνουν ότι έχουμε μπροστά μας ένα κλασικό αρχαιοελληνικό πρότυπο, κάτι σαν ένα αρχαίο ναό, σαν ένα αρχαίο θέατρο. Όλα να βρίσκονται στην ίδια ευθεία γραμμή και να μην εξέχει τίποτε. Ακόμη και τα σχοινιά και οι πάσσαλοι των σκηνών να βρίσκονται σε τέλεια ευθεία γραμμή. Χαρακτηριστικά μου είχε πει ότι ήθελε τα πάντα να μοιάζουν με τις γραμμές του Παρθενώνα. Τώρα όλα αυτά τα αντίκριζε και τα συγχαρητήρια, που έδωσε στο Λοχαγό, είχαν και κάποιο αντίκτυπο και σε μένα, αλλά και τους άλλους αξιωματικούς.

Μετά έδωσε την εντολή στο Λοχαγό να ακολουθήσουμε το πρόγραμμα της ημέρας. Τότε με τον Υποδιοικητή και το Λοχαγό πήγαν στο κέντρο δίπλα στη θάλασσα, κάθισαν σε μια γωνιά και παρήγγειλαν τους καφέδες τους. Απολαμβάνοντας τη θαλασσινή αύρα και πίνοντας τους καφέδες συζήτησαν γενικά για τα θέματα και τα προβλήματα του καταυλισμού. Μετά από κάποια ώρα, ζήτησε να καθίσουμε και εμείς οι αξιωματικοί, αν και είμαστε με τα μαγιά, και να πάρουμε μέρος στη συζήτηση. Μας ενημέρωσε για κάποια θέματα της μονάδας και μας υπενθύμισε για μια ακόμη φορά το γενικότερο σκοπό της παρουσίας μας στην Κύπρο. Μας ζήτησε στον καταυλισμό να είμαστε τυπικοί στη συμπεριφορά μας απέναντι στους Κυπρίους αδελφούς και πολύ προσεκτικοί στους ξένους και τους κατοίκους των αγροικιών, που βρίσκονταν γύρω μας. Ιδιαίτερα επέμεινε να μην απομακρυνόμαστε από το χώρο του καταυλισμού, επειδή σε κοντινή απόσταση βρισκόταν το χωριό Λεύκα, που κατοικείται από τα Χριστούγεννα του 1963 μόνο από Τουρκοκύπριους. Μπροστά από το χωριό στην είσοδό του υπάρχει φυλάκιο των Κυανοκράνων του Ο.Η.Ε., όπου σταθμεύουν Σουηδοί και Αυστραλοί στρατιώτες και μ' αυτούς δεν πρέπει να έχουμε καμιά σχέση. Αν δε κάποιοι απ' αυτούς καταφθάσουν στο χώρο μας για να κάνουν το μπάνιο τους, αμέσως να το αναφέρουμε στο Λοχαγό. Καμιά εντελώς συζήτηση δεν κάνουμε μαζί τους και πολύ περισσότερο δεν δίνουμε σ' αυτούς καμιά πληροφορία.

Το μεσημέρι ο Διοικητής και ο Υποδιοικητής πήραν το LANDROVER με τον οδηγό τους και μας άφησαν να απολαύσουμε το υπόλοιπο της πρώτης Κυριακής που ζούσαμε στην πανέμορφη ακρογιαλιά του μικρού κολπίσκου του Ξερού, που οι ντόπιοι αποκαλούν Καραβοστάσι.

Η πρώτη Κυριακή στη θαλασσινή περιοχή του κόλπου του Ξερού ήταν πολύ μεγάλη. Όλη την ημέρα σχεδόν ήμασταν στη θάλασσα. Αμέσως μετά τον εκκλησιασμό, παρότι η επίσκεψη του Διοικητή και Υποδιοικητή της μονάδας μας απασχόλησε και για λίγο μας αναστάτωσε, ριχτήκαμε στα γαλανά νερά της θάλασσας και δεν θέλαμε να βγούμε. Εκείνο που ευχαρίστησε όλους ήταν το γεγονός ότι το κέντρο γέμισε από επισκέπτες, που ήρθαν να κάνουν το μπάνιό τους και να πάρουν το ουζάκι ή το παγωτό ή το μεσημεριανό φαγητό τους. Εκείνοι παρακολουθούσαν εμάς και εμείς αυτούς. Ήταν κάτι αμοιβαίο! Εκείνοι παρακολουθούσαν με κάποια περιέργεια τα φανταράκια μας. Τις φωνές τους μέσα στη θάλασσα, τα παιγνίδια με το νερό, τις επιδείξεις κάποιων που γνώριζαν καλό κολύμπι, τις βουτιές τους πάνω από την εξέδρα και

γενικά όλα όσα γίνονται στη θάλασσα από νεαρούς, που σε τέτοιες περιπτώσεις θέλουν να επιδειχτούν και να εντυπωσιάσουν. Ιδιαίτερα παρακολουθούσαν τους δικούς μας στρατιώτες, που οι περισσότεροι ζούσαν πάνω στο βουνό για πολύ καιρό σα θηρία. Ενώ τώρα συγχρωτίζονταν με πολλούς ανθρώπους, άνδρες και γυναίκες, και παρότι ήταν ξένοι και άγνωστοι, τους παρακολουθούσαν και μερικοί απ' αυτούς εκφράζονταν πολύ επιδοκιμαστικά για τα παιγνίδια, τις φωνές και το φιλελεύθερο χαρακτήρα τους.

Μετά το πλούσιο κυριακάτικο μεσημεριανό γεύμα όλοι σχεδόν κατευθυνθήκαμε στην παραλία και καθίσαμε στους ίσκιους των πλατύφυλλων δέντρων του κέντρου. Εκεί ρουφώντας τη θαλασσινή αύρα απολαμβάναμε άλλοι τους ξένους που έκαναν μπάνιο, άλλοι το φανταστικό θέαμα με τις επιδείξεις πολλών ξένων καθώς και δικών μας στα μονόζυγα και τα πηδήματα στο σκάμμα και άλλοι σκόρπισαν δεξιά και αριστερά στην παραλία. Η εντολή ήταν να μη μπει κανένας στη θάλασσα μετά το φαγητό. Κάποιοι έπαιζαν ποδόσφαιρο με πλαστικές μπάλες πάνω στην παραλία και ενοχλούσαν κάπως και τους λουόμενους, άλλοι έπαιζαν βόλει στο γήπεδο του κέντρου, άλλοι ψάρευαν και άλλοι περιφέρονταν πάνω στη παραλία.

Εικ. 48: Στον καταυλισμό με το σιτιστή του Λόχου.

Το απόγευμα στις 4.00 ξανασήμανε η σάλπιγγα και όλοι ετοιμαστήκαμε για το απογευματινό μπάνιο. Ήταν από τις καλύτερες στιγμές, καθώς ο συγχρωτισμός μας με τους ξένους ήταν πλήρης. Μόνο από την ομιλία μπορούσε κάποιος να καταλάβει ποιος κολυμπούσε δίπλα του. Η προφορά και η φωνητική των αδελφών Κυπρίων μας έκανε πολλή εντύπωση και από μακριά γινόταν αντιληπτοί. Το ίδιο συνέβαινε και μ' αυτούς προς εμάς. Μας καταλάβαιναν από μακριά. Η πρώτη Κυριακή στη θάλασσα ήταν μια πολύ χαρούμενη και πολύ ευτυχισμένη μέρα. Είχε και κάποια ευχάριστα απρόοπτα με γνωριμίες Κυπρίων από τη Μόρφου και τα γύρω χωριά.

Η ζωή κοντά στη θάλασσα

Η ζωή στον καταυλισμό είχε πολλές καινοτομίες και πολλές διαφορετικές, άγνωστες όχι μόνο στους στρατιώτες, αλλά και τους αξιωματικούς που υπηρετούσαν πάνω από ένα χρόνο στην Κύπρο. Σε πολλές δραστηριότητες άλλαξαν τα πράγματα. Στην εκπαίδευση, τον ελεύθερο χρόνο, τις σκοπιές, τον ύπνο, το φαγητό, τις γνωριμίες. Είχε και μερικά απρόοπτα, που κανένας μας δεν τα περίμενε.

Πρώτα στο πρόγραμμα της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση έγινε χαλαρότερη. Η θεωρητική διδασκαλία λιγόστεψε και σταμάτησαν οι συνεχείς επαναλήψεις, που προκαλούσαν ανία και βαριεστιμάρα. Οι ασκήσεις πραγματικού πολέμου πάνω στα βουνά ή μέσα σε κατοικημένο χώρο σχεδόν σταμάτησαν όλες. Ο ελεύθερος χρόνος έγινε περισσότερο, όχι μόνο κατά το απόγευμα, αλλά προστέθηκε και τις πρωινές ώρες πριν από το μεσημεριανό φαγητό. Οι στρατιώτες άρχισαν να αποκτούν γνωριμίες και φιλίες με τους Κυπρίους και τους αλλοδαπούς, που κατέφθαναν στο κέντρο και έπαιρναν το μπάνιο τους. Οι αλληλογνωριμίες έδιναν και έπαιρναν και οι ανταλλαγές των προσωπικών διευθύνσεων με τα τηλέφωνα καταγράφονταν στα ατομικά σημειωματάρια. Οι απογευματινές θεωρητικές διδασκαλίες, η ανιαρή Εθνική και Ηθική Διαπαιδαγώγηση για την ιστορία μας διανθίστηκε με κάποια ιστορικά ανέκδοτα και έτσι έγιναν ευχάριστες, επειδή τα παιδιά σ' αυτή την ηλικία επιζητούν όχι μόνο ξερή διδασκαλία, αλλά και κάτι άλλο που να δημιουργεί ευχάριστη ατμόσφαιρα και καμιά φορά και λίγο γέλιο. Σ' αυτό βοήθησε πάρα πολύ η εφαρμογή της απόφασης, που πήραμε με το Λοχαγό στην τελευταία σύσκεψη.

Εδώ πρέπει να τονίσω ότι η Ε.Η.Δ. συνεχίστηκε, όπως γινόταν στο στρατόπεδο. Πήρε, όμως, περισσότερο χαρακτήρα «επαναστατικό». Έπρεπε να μιλάμε συνεχώς για το «εθνοσωτήριο» έργο των επίορκων συνταγματαρχών. Σχετικά φυλλάδια για το «εθνικό» έργο των αμόρφωτων και άξεστων αξιωματικών, που έβαλαν στο γύψο τον ελληνικό λαό για μια επταετία, δεν είχαμε και έπρεπε μόνοι μας να αυτοσχεδιάζουμε και να λέμε πράγματα, που καμιά φορά κινδυνεύαμε να παρεξηγηθούμε. Το βάρος βέβαια έπεφτε σε μένα, που είχα αναλάβει εξ ολοκλήρου τη διδασκαλία της Ε.Η.Δ. Τότε βρήκα τη μεγάλη ευκαιρία να ξεδιπλώσω σ' όλο το Λόχο το έργο των αρχαίων τυράννων και να αναφέρω στους στρατιώτες τις μεταρρυθμίσεις, που έκαναν ο Σόλωνας, ο Πεισίστρατος και ο Κλεισθένης στην αρχαία Αθήνα, καθώς και ο Λυκούργος στην αρχαία Σπάρτη. Αλλά πάντα έλεγα στους στρατιώτες ότι σ' αυτές τις ανώμαλες καταστάσεις δεν υπάρχει ελεύθερη έκφραση και δεν λειτουργεί η δημοκρατία.

Στον καταυλισμό δώσαμε στα παιδιά το δικαίωμα να μιλούν και να διηγούνται και δικές τους προσωπικές εμπειρίες από τα μέρη και τα χωριά τους. Αυτό το εκμεταλλεύτηκαν κάποιοι ξύπνιοι και ήθελαν να μιλούν πάντα οι ίδιοι. Τότε τους διηγήθηκα το περιστατικό με τον στρατιώτη Ζαφειρίου, που περιγράφει ο Στρατής Μυριβήλης στο βιβλίο του «Η ζωή εν τάφω». Ο άτυχος Ζαφειρίου έπεσε μέσα στα ελληνογαλλικά περιττώματα στους πρόχειρους απόπατους, που είχαν κάνει βιαστικά. Τα παιδιά γέλασαν με την καρδιά τους, αλλά μόλις άκουσαν τη συνέχεια, άρχισαν να σκέπτονται τον καυμένο φανταράκο για το κακό που έπαθε. Τους είπα ότι η διοίκηση του άτυχου Ζαφειρίου είχε μεγάλο πρόβλημα πώς θα ειδοποιούσε τους γονείς του και τι θα τους έγραφε για την αιτία του θανάτου του.

Ακόμη κατά τα απογεύματα είχαμε οργανωμένες ομαδικές εξόδους στην κωμόπολη του Ξερού, όπου επισκεφτήκαμε την κωμόπολη και την Τεχνική Σχολή της. Εκεί θαυμάσαμε τα μαθητικά έργα των νεαρών 15χρονων μαθητών, όπως μικρές μηχανές αυτοκινήτων, ηλεκτρικές λυχνίες, ηλεκτρικές συσκευές, ηλεκτρονικά παιχνίδια, αεροπλανάκια και άλλα. Μια φορά παρακολούθησαμε και μια ελληνική κωμωδία με τον Κώστα Χατζηχρήστο στον

κινηματογράφο της κωμόπολης, όπου το γέλιο και η χαρά των στρατιωτών περίσσευε. Ένα άλλο απόγευμα, με δική μου πρόταση, επισκεφτήκαμε τον αρχαιολογικό χώρο των αρχαίων Σόλων, όπου τον καιρό αυτό έκανε ανασκαφές ένα συνεργείο κάποιου Καναδικού Πανεπιστημίου. Τους έκανα την ξενάγηση στο καλοδιατηρημένο ρωμαϊκό θέατρο και τους ανέφερα τη σχέση της αρχαίας πόλης των Σόλων με την αρχαία Αθήνα και το φιλόσοφο και νομομαθή Σόλωνα. Τους είπα ότι στα χρόνια του Σόλωνα στις αρχές του 6ου αιώνα π.Χ. πέρασε από την περιοχή ο σοφός Αθηναίος νομομαθής και συνέστησε στο βασιλιά Φιλόκυπρο να ιδρύσει μια νέα πόλη σε ψηλότερο έδαφος με καλύτερο κλίμα, όπως και έγινε. Η νέα πόλη ονομάστηκε Σόλοι προς τιμή του Σόλωνα, ο οποίος έγραψε και τους πρώτους νόμους της.

Σε μια τέτοια οργανωμένη ομαδική έξοδο στην κωμόπολη του Ξερού, συνάντησα έναν παλιό συμφοιτητή από το Πανεπιστήμιο στη Θεσσαλονίκη. Ενώ βάδιζα με τη διμοιρία μου στον κεντρικό δρόμο της κωμόπολης δίνοντας στους στρατιώτες τα γνωστά παραγγέλματα: «εν δυο, εν δυο, ένα και ένα δυο, πέντε και αλλαγή», ξαφνικά σταμάτησε δίπλα μας ένα αυτοκίνητο και ο οδηγός του ρώτησε έναν στρατιώτη από την τελευταία τριάδα ποιος ήταν ο δόκιμος που τους οδηγούσε και πώς λέγεται. Οι στρατιώτες αποκρίθηκαν στις ερωτήσεις του άγνωστου Κυπρίου και του έδωσαν το όνομά μου. Μας πήρε από κοντά και όταν σταματήσαμε στην πλατεία της κωμόπολης ήρθαν κοντά μου οι στρατιώτες, που μίλησαν με τον άγνωστο Κύπριο, και μου ανήγγελλαν ότι κάποιος κύριος με ζητάει. Ξαφνιάστηκα πάρα πολύ. Δεν περίμενα κάτι τέτοιο και μάλιστα σ' έναν τόπο εντελώς άγνωστο. Ο κόσμος, όμως, είναι πολύ μικρός!

Με οδήγησαν στο μαύρο αυτοκίνητο, που σταμάτησε σε μια γωνιά της πλατείας, και ξαφνικά αντικρίζω το Γιαννάκη Δρουσιώτη, δικηγόρο της Λευκωσίας. Ήμασταν γνωστοί από το Πανεπιστήμιο και τον είχα πρωτογνωρίσει στο αμφιθέατρο του κεντρικού κτιρίου μαζί με άλλους Κυπρίους συμφοιτητές μου στη Φιλοσοφική Σχολή. Πολλές φορές στο κυλικείο του κεντρικού κτιρίου πίνοντας τους καφέδες μας συζητούσαμε για τον κυπριακό αγώνα και ο Γιαννάκης είχε σχεδόν το μονοπώλιο στη συζήτηση, επειδή ήταν από τους πρωταγωνιστές και τα πρωτοπαλίκαρα του Γρίβα. Στο Πανεπιστήμιο ήρθε στα 28 του χρόνια μετά το τέλος του Κυπριακού Αγώνα κατά το 1959. Είχε σπουδάσει νομικά με υποτροφία της Κυπριακής Κυβέρνησης και μετά τις σπουδές του δικηγορούσε στη Λευκωσία. Μετά το πραξικόπημα της 20ης Ιουλίου 1974 κατά του Μακαρίου συμμετείχε ως υπουργός Εργασίας στην κυβέρνηση του Σαμψών. Συζητήσαμε για λίγο και μου είπε ότι μόλις άκουσε τη φωνή μου, αμέσως κατάλαβε πως η φωνή ήταν πολύ γνωστή και γι' αυτό σταμάτησε. Μου έδωσε την προσωπική του κάρτα με τη διεύθυνση και τα τηλέφωνα του γραφείου και του σπιτιού του και με παρακάλεσε να κατεβώ κάποια μέρα στη Λευκωσία για να τα πούμε από κοντά και να γνωρίσω και την οικογένειά του. Πράγμα που έγινε στα μέσα Αυγούστου του 1967, σαράντα μέρες αργότερα, όπως τα καταγράφω παρακάτω.

Σε μια άλλη οργανωμένη έξοδο στην κωμόπολη του Ξερού είχα και μια άλλη παράξενη συνάντηση. Οδηγούσα τη διμοιρία μου στον κεντρικό δρόμο και έδινα τα γνωστά παραγγέλματα. Ξαφνικά ακούω από το μπαλκόνι κάποιας οικοδομής μια παράξενη φωνή να επαναλαμβάνει τα παραγγέλματά

μου. Οι στρατιώτες άρχισαν να γελούν, καθώς και εκείνοι αντιλήφθηκαν γρήγορα την παράξενη φωνή. Τι ήταν άραγε; Γρήγορα σταμάτησα τα φανταράκια στην άκρη του δρόμου δίνοντας το σχετικό παράγγελμα: «διμοιρία, σημειωτόν μαρς, στοπ, ένα δυο». Μόλις τελείωσα τα παραγγέλματα και σταμάτησαν οι στρατιώτες, ακούμε όλοι μας τα ίδια λόγια από το μπαλκόνι της οικοδομής. Γυρίζουμε όλοι τα μάτια ψηλά και αντικρίζουμε ένα μεγάλο κλουβί με έναν πολύχρωμο παπαγάλο να μας παρακολουθεί και να χτυπάει τα φτερά του μέσα στο κλουβί. Το βάλαμε στα γέλια! Οι περαστικοί μας κατατόπισαν ότι ο παπαγάλος επαναλαμβάνει τις φράσεις που ακούει μόνο, όταν αντικρίζει παράξενες γι' αυτόν συνοδείες να περνάνε από κάτω στο δρόμο ή όταν βλέπει κάτι παράξενο. Το παράξενο ήταν ότι κάθε φορά που έβλεπε να περνάνε από κάτω στο δρόμο στρατιώτες, έδινε τα γνωστά παραγγέλματα.

Προσωπικά είχα και άλλα απρόοπτα στον καταυλισμό. Από την πρώτη Κυριακή γνώρισα πολλούς Κυπρίους από τη Μόρφου και των γύρω περιοχών. Δεν το περίμενα ότι οι Κύπριοι είναι τόσο φιλικοί και τόσο ευγενείς. Είχα ακούσει πολλά εναντίον τους στην Κακοπετριά, αλλά είχα βιώσει και ο ίδιος μερικές φορές τη συμπεριφορά τους στα καταστήματα και τους ξενώνες. Εδώ στη θάλασσα γνώρισα αρκετούς από τη Μόρφου και τα κοντινά χωριά και κατάλαβα ότι είναι άνθρωποι συγκρατημένοι αλλά φιλικοί, ευγενείς και πολύ φιλόξενοι. Μάλιστα με κάλεσαν και σ' ένα γάμο σε κάποιο χωριό της Μόρφου και το επόμενο Σαββατοκύριακο ανταποκρίθηκα. Πήγαμε με άλλους δυο συναδέλφους και μας περιποιήθηκαν πλουσιοπάροχα. Μας έβαλαν να χορέψαμε, αλλά εμείς δεν ξέραμε τους κυπριακούς χορούς. Τότε η κυπριακή ορχήστρα έπαιξε, όσο μπορούσε, το τσάμικο «η ιτιά» και μαζί με τους Κύπριους κάναμε καναδυό στροφές. Εκεί έμαθα ότι οι κουμπάροι στους κυπριακούς γάμους είναι πάρα πολλοί και μπορεί να φτάσουν μέχρι και τους 150! Γι' αυτό κοροϊδευτικά εμείς οι Ελλαδίτες τους αποκαλούσαμε «κουμπάρους», ενώ εκείνοι μας λέγανε «καλαμαράδες». Στο γάμο αυτό συνάντησα και έναν συμπατριώτη από κάποιο χωριό της Πτολεμαΐδας, που υπηρέτησε στο νησί ως στρατιώτης πριν από δυο χρόνια και παντρεύτηκε μια Κύπρια από τα χωριά της Μόρφου.

Συζητώντας αυτά με το Λοχαγό και τους άλλους συναδέλφους αξιωματικούς, εκείνοι μου απαντούσαν ότι δεν τους γνώρισα από την καλή. Τότε τους έλεγα πολλά και ιδιαίτερα τις γνωριμίες μου με Κύπριους φοιτητές στο Πανεπιστήμιο και ότι κάποιοι νεοέλληνες συγγραφείς γράφουν ότι στην Κύπρο τα πάντα, και σπίτια και δρόμοι και φύση και άνθρωποι, έχουν επάνω τους χυμένη την ευγένεια και την αρχοντιά. Ο Λοχαγός, όμως, και οι συνάδελφοι γελούσαν μαζί μου, αλλά εγώ προσπαθούσα να τους αποδείξω το αντίθετο. Κάπου τους έδινα να καταλάβουν ότι οι Κύπριοι είναι και λίγο κουμπωμένοι εξαιτίας των πολλών περιπετειών τους και των φρικτών κατακτήσεων.

Εκτός από την αναπάντεχη συνάντηση με το Γιαννάκη Δρουσιώτη, που ήταν μια έκπληξη πρώτου μεγέθους, είχα και άλλα απρόοπτα. Επισκέφτηκα για δεύτερη φορά με το λοχία της διμοιρίας μου, το Γιώργο από τις Σέρρες, τον αρχαιολογικό χώρο των αρχαίων Σόλων και είχα μια καλή γνωριμία με τους καθηγητές και τους φοιτητές του Καναδικού Πανεπιστημίου. Με τα λίγα αγγλικά μου έμαθα αρκετά πράγματα για τα ευρήματα των ανασκαφών τους και ιδιαίτερα για την ανακάλυψη μιας παλαιοχριστιανικής βασιλικής με ωραία ψηφιδωτά πουλιών, σαν αυτά που υπάρχουν και στη βασιλική του χωριού

μου. Το ενδιαφέρον μου ήταν μεγάλο για τις ανασκαφές, αφού και ως φοιτητής με εισήγησε του καθηγητή μου Στυλιανού Πελεκανίδη, είχα εργαστεί στις ανασκαφές στην πλατεία Δικαστηρίων στη Θεσσαλονίκη με τον έφορο κλασικών αρχαιοτήτων Φώτη Πέτσα και για λίγο στη Βεργίνα με επικεφαλής το Μανόλη Ανδρόνικο. Η μεγάλη μου επιθυμία ήταν να γίνω αρχαιολόγος και να ασχοληθώ με τα βυζαντινά μνημεία. Αλλά όταν τελείωσα τη στρατιωτική μου θητεία η κατάσταση με τη χούντα των συνταγματαρχών ήταν πολύ ελεγχόμενη και η κατάληψη κάποιας θέσης στην αρχαιολογική υπηρεσία ήταν δύσκολη, αν όχι αδύνατη. Μου το είπαν και οι καθηγητές μου, που τους συμβουλευτήκα τότε. Γι' αυτό και προτίμησα να διοριστώ ως καθηγητής στη Μέση Εκπαίδευση. Δεν το μετάνιωσα που έγινα καθηγητής. Η συναναστροφή και η συνομιλία με τα παιδιά, και μάλιστα τα μεγάλα του Λυκείου, είναι από τις μοναδικές στιγμές στη ζωή ενός δασκάλου.

Ένα άλλο αναπάντεχο γεγονός ήταν η επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Βουνίου. Ένα πρωινό δεν πήγα στη θάλασσα για μπάνιο. Πήρα άδεια από το Λοχαγό και με παρέα το λοχία μου επισκεφτήκαμε το Βουνί έχοντας μαζί μου και τον κυπριακό οδηγό. Το κατάψηλο ανάκτορο του Βουνίου απέχει περίπου 4 χιλιόμετρα από την αρχαία πόλη των Σόλων και βρίσκεται πάνω σ' έναν επιβλητικό λόφο προς τα δυτικά κοντά στο χωριό Κόκκινα, που κατοικείται ως επί το πλείστον από Τουρκοκύπριους. Είχε φοβερή ζέστη και η ώρα ζύγωνε 11 πριν από το μεσημέρι. Εμείς, όμως, ήμασταν αποφασισμένοι να επισκεφτούμε το ανάκτορο. Από το χώρο του καταυλισμού φύγαμε γρήγορα και πιάνοντας την άσφαλτο, κατευθυνθήκαμε κατευθείαν προς το Βουνί. Σε τρία τέταρτα της ώρας βρισκόμασταν έξω από την πύλη του ανακτόρου. Ο Κύπριος φύλακας μας υποδέχτηκε και, αφού κατάλαβε ότι είμαστε Έλληνες αξιωματικοί, χωρίς να κόψουμε εισιτήριο μας έμπασε για να δούμε και να περιεργαστούμε το ανάκτορο. Μας μίλησε λίγο για τις ανασκαφές και την ιστορία του ανακτόρου. Για μια ολόκληρη ώρα μέσα στην καυτή ζέστη περιφερόμασταν στα χαλάσματα του ανακτόρου και φεύγοντας ευχαριστήσαμε και αποχαιρετήσαμε το φύλακα, ενώ εκείνος μου χάρισε ένα βιβλιαράκι σχετικό με την ιστορία του ανακτόρου και το θέατρο των Σόλων, που το κρατώ μέχρι σήμερα στη βιβλιοθήκη μου.

Την Κυριακή στις 2 Ιουλίου, ενώ σχεδόν όλος ο Λόχος βρισκόταν στη θάλασσα, αντικρίσαμε ένα πολύ δυσάρεστο γεγονός. Ένας νεαρός Κύπριος που έκανε μπάνιο μαζί μας και συναγωνιζόταν τα φανταράκια στις βουτιές και τα άλλα παιχνίδια μέσα στο νερό, ξαφνικά έχασε τον έλεγχο του εαυτού του και χωρίς να τον πάρει κάποιος είδηση, έπαθε ανακοπή και πνίγηκε. Οι στρατιώτες τον έσυραν γρήγορα έξω στην αμμουδιά, αλλά, δυστυχώς, ο νεαρός είχε καταπιεί πολύ νερό και οι γιατροί, που προσέτρεξαν να τον βοηθήσουν, δεν μπόρεσαν να τον συνεφέρουν. Γρήγορα τον μετέφεραν στο νοσοκομείο της Λευκωσίας, αλλά, όπως μάθαμε την άλλη μέρα, ο δυστυχής νεαρός είχε υποκύψει, ενώ ακόμη βρισκόταν στην παραλία του Ξερού. Ήταν ένα πολύ δυσάρεστο γεγονός, που έγινε μπροστά στα μάτια πολλών στρατιωτών, οι οποίοι σοκαρίστηκαν και μερικοί για πολλές μέρες δεν έμπαιναν στη θάλασσα, εξαιτίας της εικόνας του χαμού του Κυπρίου νεαρού.

Ένα άλλο μεσημεριανό, ενώ οι περισσότεροι βρισκόμασταν κάτω από τους παχιούς ίσκιους των δέντρων του κέντρου, σήμανε εκτάκτως η σάλπιγγα κα-

λώντας μας να μαζευτούμε στο χώρο συγκέντρωσης. Εκεί ο Λοχαγός μας ανακοίνωσε ότι με διαταγή του Στρατηγείου της ΕΛΔΥΚ/Μ έπρεπε δυο διμοιρίες, που δεν είχαν υπηρεσία, να τρέξουν πίσω από την αρχαία πόλη των Σόλων να βοηθήσουν τους κατοίκους της Λεύκας στην κατάσβεση μια μεγάλης φωτιάς, που έκαιγε αγροικίες, σιτοκαλαμιές και ελαιόδεντρα. Ο κλήρος έπεσε στους αξιωματικούς που δεν είχαμε υπηρεσία.

Εικ. 49: Ο αρχαιολογικός χώρος του ανακτόρου του Βουνίου.

Πράγματι προστρέξαμε δυο δόκιμοι με δυο διμοιρίες μέσα στη μεσημεριάτικη ζέστη. Βοηθήσαμε, όσο μπορούσαμε, στην κατάσβεση της φωτιάς, αλλά οι κάτοικοι του χωριού ήταν όλοι Τουρκοκύπριοι. Μας κοίταζαν με μισό μάτι, όταν από την ομιλία μας κατάλαβαν ότι είμαστε Έλληνες και όχι Ελληνοκύπριοι. Δε μιλούσαν καθόλου ελληνικά και μας απόφευγαν, όπως ο διάβολος το θυμιάμα. Οι στρατιώτες αγανάκτησαν με τη συμπεριφορά τους και μερικά φανταράκια άρχισαν να τους βρίζουν με σκληρά λόγια: «Παλιότουρκοι, παλιόσκυλα, εμείς ιδρώνουμε για σας και εσείς δεν μας δίνετε σημασία». Άθελά μας γινόμασταν και εμείς όργανα των Ελληνοκυπρίων και μπαίναμε στις διαμάχες των δυο κοινοτήτων καθώς εμείς τους βοηθούσαμε για να σώσουμε τις περιουσίες τους και τα ελαιόδεντρα, αλλά εκείνοι μας κοίταζαν παράξενα χωρίς να κάνουν τίποτε. Κάποτε κατέφθασαν από τη Λευκωσία τα πυροσβεστικά αυτοκίνητα της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας με τους άνδρες τους και εμείς πήραμε το δρόμο της επιστροφής προς τον καταυλισμό μας.

Το πιο ευχάριστο απρόοπτο και αναπάντεχο γεγονός, που είχα στον καταυλισμό, ήταν η επίσκεψη στο κοσμικό κέντρο ΑΡΚΑΔΙ στη Λευκωσία. Μια ασέληνη νύχτα και ύστερα από μια καλή και συντονισμένη μυστική κίνηση οι τρεις έφεδροι αξιωματικοί και ένας στρατιώτης, φύγαμε στις 11 το βράδυ για τη Λευκωσία με ταξί, που μας περίμενε έξω από τον καταυλισμό. Σε μισή ώρα βρισκόμασταν έξω από το κέντρο. Ντυμένοι όλοι με τα πολιτικά μας ρούχα μπήκαμε στο κέντρο και πιάσαμε ένα τραπέζι σε κάποια γωνιά. Το λιγοστό φως έκανε την ατμόσφαιρα ευχάριστη, χαρωπή και λίγο μυστικοπαθή. Γρήγορα ήρθαν κοντά μας οι αιθέριες ανατολίτικες υπάρξεις του κέντρου και με τα αγγλικά τους άρχισαν να μας βομβαρδίζουν τι θα πάρουμε, τι επιθυμούμε και μερικά άλλα που δεν καταλαβαίναμε τι σήμαιναν. Τα δικά μας αγγλικά και των τεσσάρων ήταν πολύ λίγα και σχεδόν δεν καταλαβαίναμε τι μας έλε-

γαν. Αλλά και εκείνες αμέσως κατάλαβαν ότι είμαστε «καλαμαράδες» και έπρεπε να μας διαχειριστούν ανάλογα. Γνώριζαν την οικονομική μας ευρωστία και ήθελαν να μας προσφέρουν κάθε είδους υπηρεσία. Εμείς, όμως, είχαμε έρθει στο κέντρο μόνο για να κάνουμε κάποια επίδειξη, που ήταν προγραμματισμένη να γίνει στο ίδιο κέντρο από το περασμένο Πάσχα. Αλλά τότε δεν έγινε εξαιτίας της επιφυλακής που είχαν όλες οι στρατιωτικές μονάδες στο νησί.

Παραγγείλαμε το ποτό της εποχής, που ήταν το βερμούτ. Ήταν γλυκό κρασί και προσφερόταν με φρούτα, συνήθως μπανάνες, μήλα και αχλάδια. Με το δεύτερο ποτήρι το κεφάλι του πρωτάρη και εκείνου που δε γνώριζε από ποτά, έπαιρνε ανάποδες στροφές. Από τους τέσσερις της παρέας ο στρατιώτης, όπως αποδείχτηκε, ήταν ο πιο μπασμένος από τέτοια κέντρα και τέτοια ποτά. Ήταν Αθηναίος και ήξερε απ' αυτά. Οι άλλοι τρεις, παρότι αξιωματικοί, ήμασταν από την επαρχία και δεν είχαμε πολλή σχέση μ' αυτά. Πήραμε το ποτό μας και περιμέναμε με πολλή αγωνία να κάνουμε την επίδειξή μας. Στην αρχή έκαναν το πρόγραμμά τους οι ανατολίτισσες καλλονές χορεύοντας κάποιους μοντέρνους χορούς και κάνοντας κάποια νούμερα σε στυλ τσίρκου. Ήταν σχεδόν όλες μικρόσωμες και καλογυμνασμένες. Το κέντρο γύρω στις 12 ήταν γεμάτο και μόνο από τα χειροκροτήματα καταλάβαμε ότι ήταν γεμάτο. Αφού τελείωσαν το πρόγραμμά τους οι αρτίστες του κέντρου, ο στρατιώτης πήγε στη διεύθυνση του κέντρου και τον παρακάλεσε, αν είναι δυνατό, να χορέψουμε εμείς οι Ελλαδίτες ένα συρτάκι.

Τότε έγινε κάτι το ανεπανάληπτο! Ο υπεύθυνος του κέντρου από το μικρόφωνο ανήγγειλε ότι κάποιοι νεαροί θα χορέψουν το χορό του Ζορμπά, το ελληνικό συρτάκι με μουσική του Μίκη Θεοδωράκη. Ήταν καινούργιος χορός και πολύ αγαπητός. Λίγα χρόνια νωρίτερα είχε γυριστεί το έργο «Ζορμπάς ο Έλληνας» του Ελληνοκύπριου σκηνοθέτη Μιχάλη Κακογιάννη, και ο χορός του πρωταγωνιστή Άντονι Κουίν άφησε εποχή. Σηκωνόμαστε και παίρνουμε θέση στην πίστα του κέντρου. Η μουσική άρχισε να παίζει και εμείς αργά αλλά σταθερά μπήκαμε στο χορό και με την πρώτη στροφή και το πρώτο γύρισμα μια μπροστά και μια πίσω, ανάψαμε τα πνεύματα των θαμώνων, οι οποίοι άρχισαν να χειροκροτούν. Καλά-καλά δεν μπορέσαμε να τελειώσουμε το χορό, όταν άρχισαν να μας πλησιάζουν οι ανατολίτισσες καλλονές, να μας φιλούν, να μας συγχαίρουν και να μας μιλούν κάποια αγγλικά, που δεν καταλαβαίναμε καθόλου. Εκείνα που θυμάμαι καλά ήταν τα «CONGRATULATIONS» και «WE LOVE YOU MUCH». Ξαφνικά άναψαν τα φώτα του κέντρου και αντικρίσαμε τους πολυπληθείς θαμώνες, που μας χειροκροτούσαν συνεχώς. Κάποιοι αντιλήφτηκαν ότι είμαστε Ελλαδίτες αξιωματικοί, επειδή και εκείνοι ήταν το ίδιο. Ήρθαν κοντά μας, μάς συγχάρηκαν και μας είπαν να προσέχουμε.

Ήταν από τις καλύτερες στιγμές που έζησα στο πανέμορφο νησί της Αφροδίτης. Τα φιλιό από τις εξωτικές ανατολίτισσες καλλονές για πολύ καιρό τα θυμόμασταν και τα όσα ζήσαμε τα διηγούμασταν με πολλή φιλαρέσκεια στους άλλους συναδέλφους, όταν γυρίσαμε στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου στην Κακοπετριά. Γύρω στις τρεις τα χαράματα με το ίδιο ταξί γυρίσαμε στον καταυλισμό, χωρίς ουσιαστικά να μας πάρει κανένας είδηση, εκτός από τον μόνιμο υπαξιωματικό υπηρεσίας, που ήταν ενήμερος και την ώρα εκείνη έκανε την καθιερωμένη περίπολο με τρεις άλλους στρατιώτες.

Επιστροφή στο στρατόπεδο

Ύστερα από είκοσι μέρες παραμονής στον καταυλισμό, τη Δευτέρα στις 10 Ιουλίου του 1967, σηκωθήκαμε το πρωί, κάναμε την πρωινή αναφορά και δεν πήγαμε για τη συνηθισμένη εκπαίδευση, αλλά μαζέψαμε τα πράγματά μας και γύρω στις 10 η ώρα το πρωί κατέφθασαν τα BEDFORDS από την Κακοπετριά. Ήταν γεμάτα από υλικά και τρόφιμα και από τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες του 1ου Λόχου, που θα μας αντικαθιστούσαν. Μαζί τους ήταν και ο Υποδιοικητής με το LANDROVER, που βασικά κατηύθυνε και επέβλεπε τις διακοπές των αξιωματικών και οπλιτών του Τάγματος.

Εικ. 50: Στο εξοχικό κέντρο Blue Beach στο Καραβοστάσι.

Μαζευτήκαμε και οι δυο Λόχοι στο γνωστό χώρο συγκέντρωσης του κέντρου και ο Υποδιοικητής μίλησε με θερμά και πολύ κολακευτικά λόγια για το Λόχο μας. Είπε ότι ο 2ος Λόχος εργάστηκε πολύ σκληρά για να στήσει τον καταυλισμό, ότι όλοι από το Λοχαγό, τους αξιωματικούς και ίσαμε τον τελευταίο στρατιώτη καταβάλανε όλη την ευφυΐα και την επιδεξιότητά τους για να γίνει αυτό το μικρό καλαίσθητο στρατόπεδο, αυτή η μικρή κατασκήνωση του καταυλισμού, που όσοι τον αντικρίζουν εκφράζονται με τα πιο κολακευτικά λόγια. Στο τέλος απευθυνόμενος στους αξιωματικούς και στρατιώτες του 1ου Λόχου είπε περίπου τα εξής: «Και σεις οι καινούργιοι οικοδεσπότες του 1ου Λόχου θα πρέπει να εργαστείτε στο χώρο αυτό και να προσθέσετε και οι ίδιοι κάτι επί πλέον στον καταυλισμό και να σεβαστείτε το έργο των συναδέλφων σας, που αναχωρούν για το στρατόπεδο πάνω στο βουνό».

Γύρω στις 11 το πρωί δόθηκε το σύνθημα να ανεβούμε στα αυτοκίνητα και ξεκινήσαμε από την παραλία του Ξερού με όλα τα μπαγάζια μας για το στρα-

τόπεδο. Περάσαμε μέσα από τα όμορφα και πλούσια χωριά της περιοχής της Μόρφου και γρήγορα πιάσαμε την Ευρύχου. Από εκεί και πάνω περνώντας μέσα από τις καταπράσινες βουνοπλαγιές δίπλα από τον Κλάριο ποταμό, γύρω στις 12 το μεσημέρι ήμασταν στη Γαλάτα, όπου εγκατασταθήκαμε για ένα μήνα στο γνωστό αγγλικό στρατόπεδο. Οι συνθήκες στο στρατόπεδο της Γαλάτας ήταν καλύτερες, καθώς στον κοιτώνα του Αγίου Νικολάου μέσα στο καλοκαίρι η ατμόσφαιρα ήταν αποπνικτική. Περάσαμε όλο τον υπόλοιπο Ιούλιο και ως τις 10 Αυγούστου με τη γνωστή εκπαίδευση πάνω στα γνωστά βουναλάκια της Γαλάτας.

Στις 10 Αυγούστου, ημέρα Πέμπτη, ανεβήκαμε στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου παραδίνοντας το στρατόπεδο της Γαλάτας σ' άλλο Λόχο. Μαζέψαμε τα πράγματά μας και περνώντας την Κακοπετριά με τα αιωνόβια πλατάνια και τα γάργαρα νερά των δυο μικρών ποταμών που σμίγουν στο μεσοχώρι της ανεβήκαμε στο βουνό. Χαιρετούμε τα γνωστά μας μέρη και χαμογελούμε στους ιδιοκτήτες των καταστημάτων, που στέκονται μπροστά στις εισόδους τους. Δεχόμαστε τα χαμόγελά τους και τα αντικαιρετίσματα με πολύ καλή διάθεση. Το μεσημέρι μας περίμεναν οι άλλοι συνάδελφοι στο στρατόπεδο, όπου μετά την κάθοδό μας από τα αυτοκίνητα σήμανε η σάλπιγγα για το μεσημεριανό φαγητό. Μια καινούργια ζωή, παρότι πολύ γνωστή, λίγο άχαρη και αρκετά μονότονη, άρχιζε στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου στην Κύπρο.

Εικ. 51: Με το συνάδελφο Ανθυπολοχαγό Βασίλη Καραβασίλη στο στρατόπεδο της Γαλάτας.

στο Τάγμα, το Λόχο, τα εστιατόρια, τις σκοπιές, τα περίπολα τις νυκτερινές ώρες. Άρχιζε η υποχρεωτική υπηρεσία να συνοδεύεις κάποιο τμήμα που κατεβαίνει στο χωριό για εκκλησιασμό ή για κάποιον άλλο κοινωνικό σκοπό ή να συνοδεύεις τα φανταράκια τα Σαββατοκύριακα στα χωριά κατά την έξοδό τους και να παίζεις το ρόλο του αστυφύλακα, της γνωστής Ε.Σ.Α. (Ελληνικής Στρατιωτικής Αστυνομίας).

Άρχιζε πάλι η ρουτίνα. Η πρωινή αναφορά με το Ζαμπέτα να μας κάνει το γνωστό πρωινό μάθημα και να μας κουράζει με το «εθνοσωτήριο» έργο των επίορκων αξιωματικών, ενώ σχεδόν όλοι είμαστε αγουροξυπνημένοι και μερικοί χασμουριόμαστε. Άρχιζε η θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση στους κοντινούς λόφους μέσα στην καλοκαιριάτικη ζέστη, που ευτυχώς εδώ πάνω είναι υποφερτή. Άρχιζε η νυκτερινή εκπαίδευση κάθε Τρίτη με το μάθημα της Ε.Η.Δ., που στην κυριολεξία ήταν δική μου καταναγκαστική υπηρεσία. Κάπου-κάπου γινόταν και κάποια νυκτερινή άσκηση μέσα στο δάσος. Άρχιζαν οι υπηρεσίες

ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ

Η τρίτη περιοδεία στην Πάφο

Άρχιζε η σκληρή πραγματικότητα παραμονής στο θάλαμο των εφέδρων αξιωματικών, που μύριζε ποδαρίλα, παρότι ένας αριθμός αξιωματικών έλειπε στον καταυλισμό. Η αποπνικτική ατμόσφαιρα στο θάλαμο κατά τις μεσημεριανές ώρες ανάπαυσης ήταν ανυπόφορη. Ο βραδινός ύπνος καταντούσε μεγάλο πρόβλημα στο θάλαμο. Κάποιοι από τους συναδέλφους δεν έπλυναν τα πόδια τους και με το πρόσχημα ότι είχαν υπηρεσία, κατακλίνονταν με τις φόρμες και τις αρβύλες και τότε όλη η ατμόσφαιρα γινόταν απελπιστικά ανυπόφορη. Οι θάλαμοι των στρατιωτών ήταν σε καλύτερη κατάσταση, γιατί εκεί κάθε μέρα γινόταν επιθεώρηση, ενώ στο θάλαμο των αξιωματικών επικρατούσε το ακαταλόγιστο. Ευτυχώς βρισκόμασταν πάνω στο βουνό και ο αέρας τις βραδινές ώρες ήταν δροσερός και ζωογόνος. Όλη τη νύχτα τα παράθυρα του θαλάμου παρέμεναν ανοιχτά και η νυκτερινή αύρα, που κατέβαινε από το Τρόδος, καθάριζε την ατμόσφαιρα και ο ύπνος γινόταν κάπως υποφερτός. Εξάλλου ο ανθρώπινος οργανισμός προσαρμόζεται γρήγορα στον περιβάλλοντα χώρο και δεν αισθάνεται, ούτε καταλαβαίνει το ποδαρικό οξύ ή οποιδήποτε άλλο αέριο που τον πνίγει.

Έτσι κάπως πέρασε ο Ιούλιος και ο Αύγουστος στα στρατόπεδα της Γαλάτας και του Αγίου Νικολάου πάνω στον κυπριακό Όλυμπο. Το τι γίνεται στην Ελλάδα, δεν το παίρνουμε είδηση. Εφημερίδες δεν παρακολουθούμε, αλλά και όταν έρχεται κάποια στη λέσχη αξιωματικών, γίνεται ανάρπαστη. Όλοι μας το ξέρουμε ότι ελέγχονται αυστηρά και οι ειδήσεις τους είναι χαλκευμένες. Κυπριακές εφημερίδες, που μερικές έγραφαν εναντίον της χούντας, ποτέ δεν έφταναν στο στρατόπεδο. Μόνο στις εξόδους μας μπορούσαμε να δούμε κάποιες στα καταστήματα, που συχνάζουμε αλλά με πολλή προσοχή, καθώς οι καιροί είναι πονηροί και οι τοίχοι έχουν μάτια και αυτιά. Όλη την εβδομάδα έχουμε εκπαίδευση, ευτυχώς όχι πολύ σκληρή, όπως τους τρεις πρώτους μήνες, που έφτασα στο νησί.

Τα Σαββατοκύριακα, όταν δεν είμαστε υπηρεσία, έχουμε έξοδο στα δυο χωριά της Κακοπετριάς και της Γαλάτας και η ζωή παίρνει κάποιο νόημα. Βλέπουμε ανθρώπους, άνδρες, γυναίκες, παιδιά. Ψωνίζουμε διάφορα πράγματα από τα καταστήματα. Περιτρέχουμε όλα τα σοκάκια της Κακοπετριάς και της Γαλάτας και με τα μάτια απολαμβάνουμε τους κατοίκους των χωριών, τις κατοικίες τους, την αρχιτεκτονική των σπιτιών και κάνουμε συγκρίσεις με τα δικά μας χωριά. Τούτα τα χωριά είναι πλούσια. Έχουν τουρισμό, έχουν πολλούς επισκέπτες, έχουν ξενώνες, εστιατόρια, καφετέριες, καφενεία, καταστήματα με πολλά και διάφορα προϊόντα, κυρίως τουριστικά. Στα καταστήματα πιάνουμε κουβέντα με τους ιδιοκτήτες ή τις πωλήτριες που μερικές μας εξυπηρετούν με καλοσυνάτα χαμόγελα, ενώ οι περισσότερες μας αποστρέφονται και μας αποφεύγουν σαν να είμαστε μολυσμένοι. Μας βλέπουν μόνο σαν πελάτες και έχουν σκοπό μόνο να μας αρμέξουν τα χρήματα, που δεν έχουμε άλλο τρόπο να ξοδέψουμε. Η συμπεριφορά τους με προβληματίζει, επειδή λίγες μέρες νωρίτερα στον κόλπο της Μόρφου γνώρισα κάποιους Κυπρίους πολύ διαφορετικούς. Καθόμαστε στις καφετέριες και τα εστιατόρια και

παίρνουμε τα ποτά μας ή τρώμε καμιά κοτολέτα, όπως χαρακτηριστικά αποκαλούν οι Κύπριοι τις χοιρινές μπριζόλες. Συχνάζουμε σε κάποιους γνωστούς ξενώνες, όπου ζούμε κάπως την κοσμοπολίτικη ζωή του νησιού και παίζουμε κάποια παιγνίδια με τους πελάτες και τους επισκέπτες τους.

Παίρνουμε σχεδόν κάθε μέρα την αλληλογραφία μας από την Ελλάδα και με τις ώρες όλοι μας κατά τα απογεύματα, όταν δεν είμαστε υπηρεσία, ασχολούμαστε με την απάντηση στους δικούς μας, στους φίλους και μερικοί, όπως εγώ, με την αγαπημένη τους. Το γήπεδο του στρατοπέδου κάθε απόγευμα αναστενάζει από τις φωνές των στρατιωτών. Τα φανταράκια κάνουν ομάδες κατά λόχους ή κατά περιοχές πόλεων και νομών της πατρίδας τους και παίζουν ποδόσφαιρο. Μαζί τους συναγωνίζονται και αρκετοί από τους εφέδρους αξιωματικούς, που πολλές φορές τσακώνονται με τους στρατιώτες και αλληλοβρίζονται κατά τρόπο χυδαίο. Τότε παρεμβαίνουν οι ψυχραιμότεροι και συμβιβάζονται αμοιβαία.

Σημαντικά γεγονότα κατά το μήνα Ιούλιο δεν έχουμε. Είναι καλοκαίρι και, ενώ οι άδειες των στρατιωτών σχεδόν δεν επιτρέπονται, κάποιοι παντρεμένοι στρατιώτες ή σε κάποιες έκτακτες οικογενειακές τους ανάγκες, παίρνουν ολιγοήμερη άδεια και αναχωρούν για την Ελλάδα. Έτσι κάπως πήρε μια άδεια λίγων ημερών ο συμπατριώτης μου στρατιώτης του Λόχου Διοικήσεως Θανάσης Κύρου από τον Κρόκο Κοζάνης και ταξίδεψε για την Ελλάδα. Του έδωσα δυο φιάλες ούισκι και δυο κούτες τσιγάρα πολυτελείας να τα πάει μαζί με τα χαιρετίσματα στους δικούς μου στο χωριό. Μετά από μια βδομάδα γύρισε ο Θανάσης και μου έφερε τα αντικαιρετίσματα και τα ευχαριστήρια των δικών μου για τα δώρα που τους έστειλα.

Εικ. 52: Με το Θανάση Κύρου από τον Κρόκο Κοζάνης, στρατιώτη του Λόχου Διοίκησης.

Τις τελευταίες μέρες του Ιούλη κάναμε μια περιοδεία στην Πάφο και τα χωριά της. Ήταν Τετάρτη, 26 Ιουλίου, γιορτή της Αγίας Παρασκευής. Τη μέρα αυτή γιορτάζει το χωριό μου στην Ελλάδα και όλοι οι συγχωριανοί με τους κατοίκους των γύρω χωριών πανηγυρίζουν τη γιορτή της Αγίας του χωριού μου. Από την προηγούμενη μέρα οι σκέψεις μου βρίσκονται στο χωριό. Στους γονείς μου, τ' αδέρφια, τους φίλους και πάνω απ' όλα στην αγαπημένη μου Ευαγγελία. Είναι σχεδόν πέντε μήνες από τότε που τελευταία την είδα στο σπίτι της αδελφής μου στην Αθήνα, λίγο πριν ταξιδέψω για την Κύπρο.

Το μεσημέρι και αμέσως μετά το φαγητό ο Υποδιοικητής κάλεσε δυο Λοχαγούς και δυο Δόκιμους να ετοιμαστούμε για την περιοδεία προς την Πάφο. Εγώ ειδοποιήθηκα τηλεφωνικά, καθώς βρισκόμουν στη Γαλάτα στο αγγλικό στρατόπεδο. Το αυτοκίνητο ήρθε με τη συνοδεία και όλοι ξεκινήσαμε για την Πάφο. Το δρομολόγιο ήταν προς το νοτιοδυτικό έδαφος του νησιού μέχρι την

Πάφο, μέσα από το πυκνό δάσος του Τροόδους και από κάποιους στενούς χωματόδρομους. Όταν ανακοινώθηκε το δρομολόγιο οι παλιοί συνάδελφοι είπαν ότι θα πνιγούμε στη σκόνη, αλλά η διαδρομή είναι θαυμάσια μέσα από την Κοιλάδα των Κέδρων. Δεν πρόλαβα να ανοίξω τον οδηγό και να πληροφορηθώ τι ήταν αυτή η Κοιλάδα των Κέδρων.

Ξεκινήσαμε γύρω στις 2.30 το μεσημέρι με κατεύθυνση τη Μονή Κύκκου, όπου κάναμε μια μικρή στάση για να προμηθευτούμε κρύο νερό και να κάναμε το σταυρό μας. Από εδώ και κάτω ακολουθήσαμε χωματόδρομους προς τα νότια και δυτικά. Βαδίσαμε αρκετά χιλιόμετρα μέσα στη σκόνη, αλλά πράγματι το δάσος είναι πυκνό και όμορφο. Πεύκα, έλατα, κέδρα, πουρνάρια! Μόνο ουρανό αντικρίζουμε, καθώς το αυτοκίνητο κινείται με χαμηλή ταχύτητα, αλλά η σκόνη πάει σύννεφο. Όταν φτάσαμε έξω από το χωριό Πάνω Παναγιά, σταματήσαμε να πάρουμε μια ανάσα και να τινάξουμε τη σκόνη από πάνω μας. Είχαμε γίνει από τη σκόνη σαν ποντίκια και ο ένας γελούσε με τα χάλια των άλλων. Σταματήσαμε για λίγο και ρωτώντας πού μπορούμε να σταματήσουμε, κάποιος από τους κατοίκους του χωριού μας υπέδειξε να κατευθυνθούμε στο μοναστήρι της Παναγίας της Χρυσορρωγιάτισσας, που είναι λίγο παρακάτω από το χωριό.

Ξανανεβήκαμε στο LANDROVER και σε τρία λεπτά φτάσαμε στο μοναστήρι, που είναι κτισμένο σε μια εξαιρετική τοποθεσία στις δυτικές πλαγιές του Τροόδους. Μπήκαμε μέσα, κάναμε το σταυρό μας και προσκυνήσαμε την εικόνα της Παναγίας, που φέρει το όνομα Χρυσορρωγιάτισσα και Χρυσογαλακτούσα, επειδή προσφέρει χρυσό γάλα από χρυσές ρώγες. Ο μοναχός, που μας ξενάγησε, παρότι ήταν ώρα ανάπαυσης για τους μοναχούς, μας κατάλαβε αμέσως από την ομιλία μας ότι είμαστε Ελλαδίτες αξιωματικοί και έδειξε μεγάλη διάθεση να μας εξυπηρετήσει. Μας είπε πολλά για τη θαυματουργή εικόνα, την ονομασία της, την ιστορία του μοναστηριού και μας οδήγησε στο μικρό μουσείο της Μονής, όπου φυλάγονται σημαντικά εκκλησιαστικά κειμήλια. Σημαντικό για μένα ήταν το ότι για πρώτη φορά άκουγα ότι η εικόνα της Παναγίας, που φυλάγεται στο μοναστήρι, είναι μια από τις εβδομήντα εικόνες της Παναγίας που αντέγραψαν από τις πρωτότυπες εικόνες που ζωγράφησε ο Απόστολος και Ευαγγελιστής Λουκάς. Μας πέρασε στο αρχονταρίκι της Μονής και μας κέρασε το απαραίτητο κέρασμα των μοναστηριών, τσίπουρο και λουκούμι, και μας ζήτησε να του πούμε από ποιο μέρος της Ελλάδας καταγόμαστε, επειδή είχε κάποιους γνωστούς και φίλους στην περιοχή της Θεσσαλονίκης.

Ζητήσαμε πρώτα να πλύνουμε τα χέρια και το πρόσωπό μας, καθώς η σκόνη με τον ιδρώτα είχε γίνει λάσπη στο πρόσωπό μας. Καθίσαμε στο αρχονταρίκι, πήραμε το εύγεστο κέρασμα και μιλήσαμε με το μοναχό για πολλά και διάφορα πράγματα. Γύρω στις 4.00' το απόγευμα τον αποχαιρέτησαμε, αφού τον ευχαριστήσαμε για όλα, και ξεκινήσαμε προς τα κάτω, ευτυχώς, σε στενό δρόμο αλλά ασφαλισμένο. Περάσαμε τα καταπράσινα χωριά Στατό, Άγιο Φώτιο, Χουλού, Λετύμπου, Τσάδα και γύρω στις 5.00' η ώρα φτάσαμε στην Τριμηθούσα, που είναι αρκετά μεγάλο και πλούσιο χωριό. Βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα έξω από την Πάφο και το έδαφος του χωριού είναι γεμάτο από γεωργικές καλλιέργειες. Αμπέλια, οπωρώνες με εσπεριδοειδή, μπαξέδες με κάθε είδους λαχανικά, σπίτια μέσα στα κτήματα, ωραίες επαύλεις με πρωτότυπα σχέδια αρχιτεκτονικής σαν εκείνα της βόρειας Ευρώπης, μικρές

εγκαταστάσεις με ποτιστικά μηχανήματα, ωραίοι και καλοστρωμένοι δρόμοι. Σε όλους μας πέρασε η ίδια σκέψη: νοικοκυρεμένο χωριό!

Εικ. 53: Η Μονή της Παναγίας Χρυσορρωγιάτισσας στην περιοχή της Πάφου.

Σε λίγο μπαίνουμε στην Πάφο, που είναι χωρισμένη σε δυο τμήματα. Στην Πάνω Πάφο, που λέγεται Κτήμα και έχει το εμπορικό κέντρο και την Κάτω Πάφο, που βρίσκεται νοτιότερα και παραλιακά και είναι ο κατ' εξοχήν τουριστικός προορισμός του νησιού. Η ιστορία της είναι μεγάλη και έχει σχέση με τη Θεά Αφροδίτη. Ανοίγω τον οδηγό μου και διαβάζω φωναχτά κάποια πράγματα για την πόλη και την ιστορία της. Από τα μυθικά χρόνια η Πάφος έχει να παρουσιάσει πλούσια κτερίσματα. Στα μυκηναϊκά χρόνια έχουμε σπουδαία ευρήματα που έχουν σχέση με την έδρα του Μυκηναϊκού Πολιτισμού της κυρίως Ελλάδας. Στα κλασικά χρόνια συμμετέχει στον οικουμενικό ελληνικό πολιτισμό. Εκεί, όμως, που η Πάφος αποκτάει μεγάλη δόξα και δύναμη είναι τα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια. Γίνεται η πρωτεύουσα του νησιού και την εποχή αυτή έχει να παρουσιάσει πλούσια και εντυπωσιακά οικοδομήματα, όπως ναούς, επαύλεις, θέατρο, ωδείο, ανάκτορα και είναι περιτειχισμένη από ισχυρά τείχη. Τα εξαιρετά και άφθονα ψηφιδωτά, που συνεχώς αποκαλύπτονται από την αρχαιολογική σκαπάνη έχουν σχέση με τη Θεά Αφροδίτη και την ελληνική μυθολογία και μαρτυρούν τον πλούτο και τη δόξα της πόλης.

Συνεχίζοντας διαβάζω το απόσπασμα που αναφέρεται στην επίσκεψη των Αποστόλων Παύλου, Βαρνάβα και Μάρκου στην πόλη το 45 μ.Χ. κατά τη διάρκεια της πρώτης αποστολικής περιόδου του Παύλου στην Κύπρο. Τότε ο Απόστολος Παύλος εισέπραξε από τον άρχοντα του τόπου ως τιμωρία «σαράντα παρά μίαν» μαστιγώσεις για τη διδασκαλία των «καινών δαιμονίων» της νέας θρησκείας του Ιησού Χριστού.

Κατά τη βυζαντινή περίοδο η Πάφος χάνει τα πρωτεία και η πρωτεύουσα του νησιού μεταφέρεται στη Λευκωσία. Οι σεισμοί και οι επανειλημμένες επιδρομές των Αράβων κατά το μεσαίωνα οδήγησαν την Πάφο σε παρακμή, ενώ κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας η παρακμή γίνεται ακόμη πιο μεγάλη. Στην Αγγλοκρατία γίνονται κάποια έργα στην πόλη, αλλά μετά το 1974 με την τούρκικη εισβολή στο νησί γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη εξαιτίας της μετακίνησης πολλών προσφύγων.

Εικ. 54: Η στήλη του Αποστόλου Παύλου στο λιμάνι της αρχαίας Πάφου.

Σκοπός μας είναι να πλησιάσουμε το λιμάνι της πόλης. Να κάνουμε μια επιτόπια επιθεώρηση και από εκεί να κατευθυνθούμε προς τα ανατολικά, όπου υπάρχουν οι Βράχοι Μούλια. Είναι μια ανοιχτή παραλία με αβαθή νερά και πολύ κατάλληλο μέρος για αποβατική επιχείρηση. Καθώς προχωρούμε προς τους Βράχους Μούλια, βαδίζουμε παραλιακά χωρίς μεγάλη ταχύτητα και παρατηρούμε την ακρογιαλιά, που βρίσκεται δεξιά μας. Σε κάποιο σημείο και λίγο πριν από τα παραλιακά εξοχικά κέντρα, σταματήσαμε αριστερά και στα γρήγορα διασχίσαμε το δρόμο και πλησιάσαμε τη θάλασσα, που ήταν πολύ κοντά μας. Ο δρόμος έχει αρκετή κίνηση από πολλά τροχοφόρα. Μικρά και μεγάλα αυτοκίνητα τρέχουν άλλα προς την Πάφο και άλλα προς τα εξοχικά κέντρα. Μεταξύ των τροχοφόρων υπάρχουν και πολλά δίκυκλα, που μερικά τρέχουν με δαιμονισμένη ταχύτητα και κάνουν ενοχλητικό θόρυβο. Τότε ακριβώς ακούμε πίσω μας έναν εκκωφαντικό κρότο. Τι να είναι άραγε; Ανεπαίσθητα γυρίσαμε τα μάτια μας και ξαφνικά αντικρίσαμε ένα φρικτό θέαμα!

Μια μοτοσυκλέτα με δυο νεαρούς, που όπως αποδείχτηκε έτρεχε με μεγάλη ταχύτητα, έπεσε πάνω σ' ένα προπορευόμενο φορτηγάκι και σφηνώθηκε κάτω απ' αυτό. Ο συνοδηγός της μηχανής, λόγω της αδράνειας, σηκώθηκε ψηλά και κάνοντας ένα «σάλτο μορτάλε» προσγειώθηκε πάνω στην αδειανή καρότσα του φορτηγού. Το φρικιαστικό θέαμα το αντικρίσαμε σχεδόν όλοι. Αμέσως ο οδηγός του φορτηγού σταμάτησε, καθώς γρήγορα αντιλήφθηκε ότι κάποιο άλλο τροχοφόρο έπεσε πάνω του και ένα βαρύ αντικείμενο «προσγειώθηκε» στη καρότσα του. Κατέβηκε από το όχημά του, είδε το φρικτό θέαμα και μαζί με μας προσπάθησε να βοηθήσει τον άτυχο μοτοσυκλετιστή. Η κατάσταση, όμως, του οδηγού της μηχανής ήταν φρικιαστική. Είχε σφηνωθεί κάτω από την καρότσα του φορτηγού και ήταν αδύνατο να τον ελευθερώσουμε. Στο μεταξύ ο δρόμος είχε πλημμυρίσει από τα αίματα. Οι λουόμενοι άκουσαν το μεγάλο θόρυβο και έτρεξαν και εκείνοι να βοηθήσουν. Δυστυχώς, ο άτυχος

νεαρός, όταν τον βγάλαμε και τον ξαπλώσαμε πάνω στην άσφαλτο, ήταν παραμορφωμένος.

Τον συνοδηγό τον είχαμε ξεχάσει, που σφάδαζε από το χτύπημα πάνω στην καρότσα. Ο Υποδιοικητής αμέσως απευθύνθηκε σε μας τους Δόκιμους να ανεβούμε στην καρότσα και να κατεβάσουμε τον δεύτερο νεαρό. Γρήγορα ανεβήκαμε και προσπαθήσαμε να τον κατεβάσουμε, αλλά ήταν αρκετά σωματώδης και δεν ήταν δυνατό χωρίς και τη βοήθεια κάποιων άλλων να τον κατεβάσουμε. Ο οδηγός του φορτηγού άνοιξε την πόρτα του αυτοκινήτου του και έτσι καταφέραμε να τον κατεβάσουμε και να τον ξαπλώσουμε και εκείνον στην άσφαλτο. Ροχάλιζε βαθιά και από το στόμα του έβγαινε αίμα. Μεγάλος θρήνος ξέσπασε από όλους μας για την τύχη των δυο παλικαριών. Κάποιες λουόμενες γυναίκες, που έφτασαν να δουν το δυσάρεστο συμβάν, μόλις αντίκρισαν τον δεύτερο νεαρό, που τα βογγητά και τα ροχαλητά του έμοιαζαν με σφαγμένο γουρούνι, λιποθύμησαν. Κάποιοι από τα διπλανά κέντρα τηλεφώνησαν στο νοσοκομείο της Πάφου να στείλει ένα νοσοκομειακό αυτοκίνητο για να παραλάβει τους δυο νεαρούς. Πράγματι το αυτοκίνητο ήρθε γρήγορα, αλλά η κατάσταση των παιδιών ήταν απελπιστικά τραγική. Ήταν μια πολύ δυσάρεστη εικόνα και τη ζήσαμε σ' όλη την τραγικότητά της. Το νοσοκομειακό με αναμμένα τα φώτα του έφυγε γρήγορα σφυρίζοντας.

Αμέσως μετά πήραμε το δρόμο και κατευθυνθήκαμε στο πρώτο παραλιακό κέντρο. Ήμασταν σχεδόν όλοι αμίλητοι. Λες και είχαμε πει το αμίλητο νερό. Τέτοιες ώρες ο άνθρωπος συλλογιέται τη ματαιότητα της ζωής, αλλά και το παράτολμο θάρρος της νεανικής ψυχής, που δεν λογαριάζει ούτε υπολογίζει εμπόδια στο διάβα της. Καθίσαμε σ' ένα κέντρο και η κουβέντα μας ήταν για την τύχη των δυο παλικαριών. Παραγγείλαμε τους καφέδες και τα αναψυκτικά, αλλά τίποτε δεν πήγαινε κάτω. Όμως, μετά από λίγο ο Υποδιοικητής μας συνέφερε στο καθήκον και την αποστολή και μας μίλησε για το σκοπό της επίσκεψης στους Βράχους Μούλια.

Μας ενημέρωσε πλήρως για το χώρο ανοίγοντας και τους χάρτες, που είχαμε μαζί μας. Μας υπέδειξε την ανοιχτή και αβαθή παραλία, όπου θα μπορούσε ο εχθρός να κάνει αποβατική επιχείρηση, και μας υπέδειξε τα κοντινά χωριά, που κατοικούνται από Τουρκοκύπριους. Μας τόνισε ακόμη ότι πολλοί Τουρκοκύπριοι κατοικούν και στην Πάφο, όπου ολόκληροι και συμπαγείς μαχαλάδες ζουν με τους Ελληνοκύπριους με σύμπνοια και αλληλεγγύη μεταξύ τους, αλλά πολλές φορές δημιουργούν προβλήματα στη διοίκηση της πόλης μετά τις συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου. Σε παλιότερες εποχές όλοι οι Τουρκομαχαλάδες σ' όλες τις πόλεις και τα χωριά του νησιού ζούσαν υποταγμένοι στο θέλημα των Ελλήνων, όπως γινόταν και στην Κωνσταντινούπολη και τα γύρω νησάκια της ως το 1955. Τώρα, όμως, στα 1967 μοιράζονται την εξουσία και το βίος του νησιού και από μέρα σε μέρα γίνονται απαιτητικότεροι. Οι Κύπριοι πράγματι ακροβατούν πάνω σε τεντωμένο σχοινί!

Ο ήλιος είχε αρχίσει να κατηφορίζει προς τη δύση του. Οι λουόμενοι σιγά-σιγά άρχισαν να απομακρύνονται από την παραλία και εμείς κάνοντας μια βόλτα πάνω στην ξανθή αμμουδιά περπατήσαμε ίσαμε πεντακόσια μέτρα και απολαύσαμε την απογευματινή μεσογειακή αύρα. Η θάλασσα είχε ηρεμήσει και το χαμηλό πάφλασμα των νερών της πάνω στην ακρογιαλιά μας συνέπαιρνε και δημιουργούσε μέσα μας αισθήματα χαράς και αγαλλίασης. Αλλά

το δυσάρεστο γεγονός με τα δυο παλικάρια όλο και ερχόταν στο μυαλό μας και χαλούσε τη χαρούμενη ατμόσφαιρα. Πριν να δύσει ο ήλιος ανεβήκαμε στο αυτοκίνητο και κατευθυνθήκαμε ανατολικά προς τη Λεμεσό, αλλά δεν υπήρχε δρόμος κατ' ευθείαν και έπρεπε να γυρίσουμε πίσω στην Πάφο για να πάρουμε το δρόμο προς τη Λεμεσό.

Περάσαμε αρκετά όμορφα και πλούσια χωριά. Πρώτο χωριό ήταν η Γεροσκήπου, όπου πιστεύεται ότι εδώ υπήρχαν οι κήποι της Θεάς Αφροδίτης. Αυτό δηλώνει και το όνομά της (Γεροσκήπου= ιερός κήπος). Είναι μεγάλο και πλούσιο χωριό και, όπως βλέπω στον οδηγό μου, έχει μια Τρίκλιτη Βασιλική του 9ου αιώνα με μοναδικές τοιχογραφίες με πέντε τρούλους αφιερωμένη στην Αγία Παρασκευή. Συνεχίζουμε την πορεία μας και περνάμε ένα μικρό οικισμό που λέγεται Κολώνη και αμέσως μετά ένα ποταμάκι. Είναι το ποταμάκι της Αχέλειας, που κατεβαίνει από το δυτικό Τρόοδος και δροσίζει και αρδεύει την περιοχή. Η Αχέλεια λίγο παρακάτω μας υποδέχεται με τους πλούσιους ανθόκηπους, τα αμπέλια και τα εκλεκτά εσπεριδοειδή. Καθώς προχωρούμε αντικρίζουμε στα αριστερά μας μια μικρή λίμνη και δίπλα της ένα ωραίο χωριό σπαρμένο σε λόφους και με ένα εύηχο όνομα. Κούκλια το λένε το χωριό και είναι μια πραγματική κούκλα! Κρατάει το όνομά του από τα ωραία πήλινα ειδώλια της αρχαίας παρακαταθήκης (κούκλες). Εδώ υπήρχε η Παλαιά Πάφος, η σημερινή Παλαίπαφος, όπου υπάρχουν σημαντικά μνημεία, όπως το Μεγάλο Ιερό της Θεάς Αφροδίτης, η Μεσαιωνική Αγρέπαυλη, η ρωμαϊκή οικία της Λήδας, η εκκλησία της Παναγίας της Καθολικής, τα Ανάκτορα, οι οχυρωματικοί περίβολοι και οι νεκροπόλεις. Σήμερα πολύ λίγα απομένουν όρθια. Τα περισσότερα είναι σκόρπια χαλάσματα, σπαραγμένα κομμάτια μαρμάρου, άφωνοι μάρτυρες μιας ακμής, που έχει για πάντα περάσει.

Καθώς προχωρούμε, συναντούμε την Πέτρα του Ρωμιού ή για άλλους την Πέτρα της Αφροδίτης. Είναι ένας τεράστιος βράχος μέσα στη θάλασσα και συνδέεται με πολλούς μύθους. Διαβάζω στον οδηγό τις σχετικές παραδόσεις. Η πρώτη αναφέρει ότι εδώ αναδύθηκε η Θεά Αφροδίτη, επειδή βρήκε το πέραςμα μεταξύ των δυο πλακών, της αφρικανικής και ευρασιατικής που συγκρούονται. Απ' αυτήν τη σύγκρουση δημιουργήθηκε η Κύπρος. Μια άλλη παράδοση αναφέρει ότι ο θρυλικός ήρωας των Βυζαντινών Διγενής Ακρίτας έριξε τον τεράστιο βράχο από τα παράλια της Μικρής Ασίας για να κατατροπώσει τους Σαρακηνούς πειρατές, που ήθελαν να καταλάβουν το νησί.

Ο ήλιος πάει να βασιλέψει και εμείς ακόμη βρισκόμαστε στα χαμηλότερα παράλια του πανέμορφου νησιού. Η μεσογειακή θαλασσινή αύρα μπατσίζει τα πρόσωπά μας, καθώς τα παράθυρα του αυτοκινήτου είναι ανοιχτά και ο τόπος με τις ομορφιές και τις μυρωδιές του μας συνεπαίρνει. Παίρνουμε βαθιές αναπνοές και η ψυχή μας ευφραίνεται. Από τη μια η μεσογειακή αρμύρα και από την άλλη το μεθυστικό άρωμα των δέντρων με τα εσπεριδοειδή. Οι λεμονιές, οι κιτριές και οι πορτοκαλιές μας μεθούν με τις μυρωδιές τους. Μας τρυπούν στην κυριολεξία τη μύτη. Τέτοια απόλαυση και τέτοια ευχαρίστηση δεν είχα ποτέ αισθανθεί. Την ίδια γνώμη με μένα έχουν και όλοι οι συνεπιβάτες του στρατιωτικού οχήματος.

Πλησιάζουμε στο Ιερό του Απόλλωνα του Υλάτη, του Θεού και προστάτη των δασών, που το είχαμε πλησιάσει στην πρώτη μας περιοδεία στο νησί με το Διοικητή πριν από τέσσερις μήνες και λίγες μέρες. Τότε είχαμε φτάσει ίσαμε

την Επισκοπή. Λίγο πιο πέρα, κάπου 2,5 χιλιόμετρα, πλησιάσαμε και είδαμε από κοντά την παραλία του Κούριου Πεδίου. Τώρα διαβάζω στον οδηγό ότι το Ιερό του Απόλλωνα είναι από τα τρία σημαντικά Ιερά των αρχαίων χρόνων στο νησί. Η λατρεία του Απόλλωνα στο νησί ξεκινάει από τον 8ο π.Χ. αιώνα και συνεχίζεται ως τον 4ο μ.Χ. Σώζονται αρκετά υπολείμματα από το Ιερό και τα άλλα κτίσματα των αρχαίων και ρωμαϊκών χρόνων.

Εικ. 55: Η πέτρα του Ρωμιού στην περιοχή της Πάφου.

Συνεχίζοντας την πορεία μας και περνώντας την Επισκοπή φτάνουμε στη Λεμεσό και από εκεί παίρνουμε το γνωστό δρομολόγιο προς το Τρόδος. Χωρίς να σταματήσουμε πουθενά ανεβήκαμε το βουνό και γύρω στις 10 η ώρα το βράδυ φτάσαμε στην Κακοπετριά. Αφήσαμε τον Υποδιοικητή και τους δυο Λοχαγούς στο χωριό και τραβήξαμε κατ' ευθείαν στο στρατόπεδο της Γαλάτας, όπου έπρεπε να παραμείνω εγώ. Ο οδηγός με τον άλλο συνάδελφο ξαναγύρισαν στην Κακοπετριά και από εκεί στο στρατόπεδο. Όλα λούφαζαν και μόνο τα φανταράκια στις σκοπιές και με το όπλο παρά πόδα με περίμεναν. Οι άλλοι δυο συνάδελφοι στον κοιτώνα των αξιωματικών κάθονταν στα κρεβάτια τους και ο καθένας διηγούνταν κάποια ιστορία της ζωής του ή κάποια προσωπική εμπειρία με τις κατακτήσεις του στην Ελλάδα. Εδώ, δυστυχώς, υπάρχει μεγάλη «ανομβρία». Το κλίμα είναι εχθρικό και οι Κυπριωτοπούλες απόμακρες και σοβινίστριες.

Μπήκα στο θάλαμο και αμέσως έπιασα τη μύτη μου. Το ποδαρικό οξύ με χτύπησε κατακέφαλα στις λεπτές ίνες της όσφρησης και αμέσως τράβηξα προς τα ολάνοιχτα παράθυρα για να αναπνεύσω το δροσερό αεράκι, που κατέβαινε από το Τρόδος. Η αίθουσα μύριζε απαίσια. Οι συνάδελφοι μου είναι πιο παλιοί και μου απαντούν ότι πάνω στο άλλο στρατόπεδο τα πράγματα είναι πολύ χειρότερα. Εκεί κοιμούνται και παραμένουν για ώρες στον ελεύθερο χρόνο καμιά δεκαπενταριά έφεδροι αξιωματικοί, που όλοι τους έχουν υπογράψει κάποιο προφορικό συμβόλαιο ότι δεν πρόκειται ποτέ να καθαρίσουν και να ξεβρομίσουν τον κοιτώνα τους. Λες και όλοι έχουν μέσα τους το

σύνδρομο του ποδαρικού οξέος και το απολαμβάνουν σαν τη μαριχουάνα. Μερικοί το θεωρούν πολύ υποτιμητικό να ζητήσουν από τους άλλους να κάνουν έστω μια φορά την εβδομάδα μια υποτυπώδη καθαριότητα. Όσοι έκαναν τέτοιες προτάσεις, θεωρούνταν δεσποινίδες ή το πολύ επιεικές υπηρετιούλες.

Κάθισα στο κρεβάτι μου και ετοιμάστηκα να κατακλιθώ στον απαίσιο θάλαμο. Αλλά ήμωνα γεμάτος σκόνη και ιδρωτίλα. Πήγα στις τουαλέτες, έκανα ένα ελαφρό μπάνιο και αμέσως τράβηξα στην αίθουσα. Πήρα βαθιές εισπνοές από τα ορθάνοικτα παράθυρα και γρήγορα ο οργανισμός μου προσαρμόστηκε στο μυρωδάτο περιβάλλον. Περίμενα κάποια πρόκληση από τους συναδέλφους να με ρωτήσουν για την περιοδεία και τις εντυπώσεις μου, ιδιαίτερα από το συνάδελφο Βασίλη Καραβασίλη, Αλλά τέτοιο ενδιαφέρον δεν υπήρχε από κανέναν. Εξάλλου και οι ίδιοι είχαν ταξιδέψει σ' αυτά τα μέρη και, εξαιτίας της μονότονης και κουραστικής στρατιωτικής μας ζωής, δεν επιθυμούσαν να ακούσουν γνωστά και τετριμμένα πράγματα.

Η περιοδεία στο νοτιοδυτικό έδαφος της Κύπρου έμεινε στη μνήμη μου ως σήμερα πολύ ζωντανή για το μοναδικό δρομολόγιο μέσα στο πανέμορφο δάσος, αλλά και για τη σκόνη που φάγαμε κατακαλόκαιρα. Για το μοναστήρι της Χρυσορρωγιάτισσας, τα όμορφα χωριά, την Πάφο με την πλούσια ιστορία της, τα Κούκλια, την Πέτρα του Ρωμιού. Αλλά άσβεστη ακόμη και σήμερα μετά από 50 χρόνια παραμένει η σκηνή των δυο παλικαριών να τα βλέπουμε ξαπλωμένα πάνω στην άσφαλτο και να μη μπορούμε να τα βοηθήσουμε!

Ο Αύγουστος του 1967

Ο Αύγουστος του 1967 είναι ένας καθοριστικός μήνας. Ένας μήνας γεμάτος σημαντικά και μοναδικά γεγονότα τόσο για την Κύπρο όσο και για την προσωπική μου ζωή. Ο μήνας αυτός του 1967 έχει σημαδέψει πολύ δυσάρεστα την προσωπική μου ζωή, αλλά, δυστυχώς, όχι μόνο εμένα. Ο Αύγουστος αυτός ήταν η απαρχή των δεινών των αδελφών μας Κυπρίων. Για μένα ευτυχώς το κακό κάποτε σταμάτησε, αλλά για το μαρτυρικό νησί μας ο Γολγοθάς συνεχίζεται και να δούμε πότε θα τελειώσει! Για τα δυσάρεστα προσωπικά γεγονότα θα γίνει παρακάτω εκτενής αναφορά. Πρώτα, όμως, για τα εθνικά γεγονότα, που έχουν σχέση με το μαρτυρικό μας νησί.

Για το μεγάλο εθνικό θέμα της Κύπρου, όσοι Ελλαδίτες αξιωματικοί και στρατιώτες υπηρετούσαμε τότε στην ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ., είχαμε ως βασικό σκοπό να μην επιτρέψουμε στους Τούρκους να κάνουν απόβαση στο νησί και να αποτρέψουμε πάση θυσία να το καταλάβουν. Αυτή ήταν η υψηλή αποστολή της Μεραρχίας ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ., που εστάλη κρυφά το 1965 στην Κύπρο από τον Πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου. Αυτήν την αποστολή κράτησαν και οι διάδοχοι του Γέρου της Δημοκρατίας, οι θλιβεροί αποστάτες της συναλλαγής, της ρεμούλας και της οπισθοδρόμησης για χάρη του Εθνικού Θέματος. Και αυτό για το εθνικό θέμα της Ένωσης της Κύπρου με τη Μητέρα Ελλάδα αλλά και για χάρη της εθνικής αξιοπρέπειας της Πατρίδας. Τώρα στα 1967, μετά την 21η Απριλίου, την εξουσία πραξικοπηματικά κατέλαβαν οι στρατιωτικοί για να διορθώσουν δήθεν τα στραβά και ανάποδα του «αμαρτωλού παρελθόντος» από τους «φαυλοκράτες» πολιτικούς.

Από την πρώτη μέρα που κατέλαβαν την εξουσία δε βιάστηκαν να ασχοληθούν με τη διευθέτηση του Κυπριακού. Ο «επαναστάτης» Γεώργιος Παπαδόπουλος ως άνδρας με απεριόριστη φιλοδοξία και πρωτοφανή ενδοτικότητα στα εθνικά θέματα για τη δική του προβολή και καταξίωση, προσπάθησε νωρίς να αποξενωθεί από το εθνικό θέμα της Κύπρου. Και το πέτυχε παρασύροντας και τους άλλους επίορκους αξιωματικούς. Έπρεπε πρώτα να σταθεροποιήσουν τη θέση τους. Εξ άλλου οι Τούρκοι δεν επρόκειτο να δημιουργήσουν προβλήματα, επειδή είχαν ενημερωθεί καλά για το νόημα του πραξικοπήματος, σε ό,τι τουλάχιστο αφορούσε την επίλυση του Κυπριακού. Είχαν αρκετή εμπειρία για να κατανοήσουν ότι η ελληνική χούντα ήταν επέκταση του Αμερικανικού Πενταγώνου και της CIA στην Ελλάδα και ότι οι Συνταγματάρχες ήταν πιστοί υπηρέτες των δυνάμεων που προωθούσαν φιλοτουρκική λύση στο Κυπριακό.

Από το Μάιο και Ιούνιο του 1967 κάτι είχε αρχίσει να εμφανίζεται στην σκληρή εκπαίδευση των μονάδων στο νησί. Είχε αρχίσει να χαλαρώνει η εκπαίδευση. Οι ασκήσεις πάνω στα βουνά ελαττώθηκαν. Η νυκτερινή εκπαίδευση πήρε χρώμα καθαρό «επαναστατικό». Μόνο για το έργο της «Εθνικής Κυβέρνησης» γινόταν λόγος. Το μίσος κατά των αδελφών Κυπρίων πήρε ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Αρχίσαμε να τους βρίζουμε χυδαία ως άθλιους κομμουνιστές και ανάξιους να τους συμπαραστεκόμαστε και να τους βοηθούμε. Καιρός είναι, λέγανε πολλοί μόνιμοι αξιωματικοί, ότι πρέπει να τους αφήσουμε στη μοίρα τους και εμείς οι Ελλαδίτες να εγκαταλείψουμε το νησί. Δεν αξίζουν τη συμπαράστασή μας. Η Μητέρα Πατρίδα άσκοπα δαπανά τόσα χρήματα για κάποιους, που δεν έχουν γνήσια ελληνική συνείδηση. Σ' αυτό βέβαια μεγάλη ευθύνη έφεραν και οι Κύπριοι με την εχθρική τους στάση απέναντί μας.

Αλλά και ο Στρατηγός Γεώργιος Γρίβας, παλιός υποστηρικτής της Ένωσης, ήταν παραδόξως ήσυχος. Εντελώς ξαφνικά φάνηκε να αλλάζει στρατόπεδο και να ακολουθεί τη γραμμή των επίορκων αξιωματικών. Οι Ελλαδίτες αξιωματικοί άρχισαν να δίνουν διαλέξεις στις μονάδες τους ότι οι Τούρκοι δεν είναι εχθροί μας και πως μόνο οι κομμουνιστές είναι εχθροί και έπρεπε να παταχτούν αλύπητα!

Η αντεθνική πολιτική της «Επανάστασης» και ιδιαίτερα του πρωτεργάτη της Γεωργίου Παπαδόπουλου απέναντι στους αδελφούς Κυπρίους αποκαλύφθηκε ολοκάθαρα τον Αύγουστο του 1967. Τότε ως υπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης κατέβηκε στο νησί και πολύ ύπουλα δήλωσε ότι «*την Ελλάδα και την Τουρκία συνδέει η ανάγκη της από κοινού αντιμετώπισης του κοινού κινδύνου (του κομμουνισμού) και έναντι του πρωταρχικού αυτού συμφέροντος, άπασαι αι υφιστάμεναι διαφοραί είναι κατ' ουσίαν δευτερευούσης σημασίας*». Και το πονηρότερο όλων ήταν ότι στην Κύπρο δεν υπάρχουν ανθενωτικοί. Ενώ λίγους μήνες πριν η «Επανάσταση» έβλεπε ανθενωτικούς και τους προειδοποιούσε για τις κυρώσεις, που θα υφίσταντο για τις πράξεις τους, μέσα σε λίγες μέρες δια του στόματος του αρχηγού της, άλλαζε γνώμη και διακήρυττε ότι δεν υπάρχει κανείς ανθενωτικός στην Κύπρο. Στην πραγματικότητα τότε άρχισε να διαλύεται η διακηρυγμένη θεωρία ότι ενιαίος είναι ο αμυντικός χώρος Ελλάδας και Κύπρου. Τότε σταμάτησε η αμέριστη συμπαράσταση του Ελληνικού Κράτους προς την Κύπρο. Προφανώς για να εφαρμοστεί το συμφωνηθέν στη Λευκωσία μεταξύ Μακαρίου και Παπαδοπούλου: «*Εσύ εις την*

Κύπρον και εγώ εις την Ελλάδα». Και αυτό κράτησε όσο κυβερνούσε η χούντα!

Περιέργως οι Τούρκοι δε φάνηκαν να εκνευρίζονται, όταν ο Στρατηγός Γρίβας καλωσορίζοντας τον Παπαδόπουλο στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας ανέκραξε: «*Ζήτω η Ένωση*». Ήξεραν πολύ καλά οι παμπόνηροι Τούρκοι ότι η κατάσταση ήταν πολύ ευνοϊκή γι' αυτούς και πως η Ένωση με τον Παπαδόπουλο στην εξουσία θα σήμαινε διχοτόμηση.

Η επίσκεψη του Παπαδόπουλου στο νησί είχε σκοπό να εφησυχάσει το Μακάριο και την Κυπριακή Κυβέρνηση ότι θα ενεργούσε σε συνεργασία μαζί τους και ότι θα υπηρετούσε τον κοινό σκοπό της Ένωσης μέσα στα πλαίσια μιας καλά συντονισμένης πολιτικής. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να προχωρήσει σε συνομιλίες με τους Τούρκους, χωρίς να δημιουργήσει το φόβο στην Κύπρο ότι ξεπουλά τα συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων και του Ελληνικού Έθνους. Έτσι, χωρίς καμιά προετοιμασία και χωρίς να προηγηθούν συνομιλίες σε οποιοδήποτε διπλωματικό επίπεδο, απεφάσισε να συγκαλέσει συνδιάσκεψη κορυφής με την τουρκική κυβέρνηση. Αυτή ήταν η επίμονη απαίτηση των Αμερικανών.

Οι δυο πρωθυπουργοί, **Κωνσταντίνος Κόλλιας και Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ**, με τις αντιπροσωπείες τους συναντήθηκαν στα ελληνοτουρκικά σύνορα στις 9 Σεπτεμβρίου του 1967. Οι συνομιλίες ουσιαστικά απέτυχαν. Οδήγησαν στο φιάσκο της Κεσσάνης. Στο μόνο που συμφώνησαν ήταν ότι η Κύπρος έπρεπε να ενταχθεί στο δυτικό αμυντικό σύστημα, διαφυλάττοντας έτσι την ασφάλεια της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων του νησιού και εξουδετερώνοντας τον κομμουνιστικό κίνδυνο του βορρά. Ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας επιστρέφοντας στην Άγκυρα αποκάλυψε ότι δεν δέχτηκε τους όρους της Ελληνικής πλευράς, που ήταν να γίνει η Ένωση παραχωρώντας στους Τούρκους στρατιωτικές βάσεις στο νησί. Αλλά οι Τούρκοι δεν συμβιβάζονταν μόνο μ' αυτό. Ήθελαν κάτι περισσότερο.

Ο Παπαδόπουλος, που συμμετείχε στην αντιπροσωπεία, κατέβηκε περιχαρής στην Αθήνα και δήλωσε ότι η Ελληνική πλευρά πέτυχε το σκοπό της. Και ενώ έπρεπε να προβλέψει ότι η Τουρκία θα αναζητούσε ευκαιρία όχι μόνο να μας πιέσει διπλωματικά, αλλά και να μας πλήξει στρατιωτικά, «*βάρεσε σιωπητήριο και όχι συναγερμό*», όπως έγραψε μια κυπριακή εφημερίδα. Τότε επιβαλλόταν να διατηρήσει ακέραιες και αξιόμαχες τις ελληνικές στρατιωτικές μονάδες όχι μόνο στον Ελλαδικό χώρο, αλλά και στην Κύπρο και να έχει στενή επικοινωνία με τις πολιτικές και στρατιωτικές ηγεσίες της. Γιατί όταν μετά από δυο μήνες ήρθε στην περιοχή της Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο η τεχνητή θύελλα, η Ελλάδα βρέθηκε εντελώς ασυντόνιστη στις κινήσεις με τις αρχές του νησιού. Οι επίορκοι Συνταγματάρχες εγκατέλειψαν τα σχέδια των προηγούμενων πολιτικών κυβερνήσεων για την αντιμετώπιση κρίσεων στην Κύπρο. Όσο για τις Ελληνικές Δυνάμεις, αντί να τις έχουν πανέτοιμες για την ασφάλεια και την τιμή της Πατρίδας, τις κατάντησαν χωροφύλακα και κουστωδία της προσωπικής τους ασφάλειας. Κάποιοι έγραψαν τότε στην Κύπρο ότι είχαν σχέδια όχι για την ασφάλεια της Κύπρου, αλλά πώς θα «καθάριζαν» το Στρατηγό Γεώργιο Γρίβα από την ηγεσία της Εθνικής Φρουράς. Και έτσι φτάσαμε στα τραγικά γεγονότα που ακολούθησαν τον επόμενο Νοέμβριο στα δυο χωριά της Κοφίνου και του Αγίου Θεοδώρου, και τα οποία θα εκθέσουμε παρακάτω.

Επίσκεψη στο φίλο Γιαννάκη στη Λευκωσία

Ας έλθουμε τώρα στα προσωπικά μου. Ο Αύγουστος του 1967 έχει να παρουσιάσει δυο πρόσωπα για τον εαυτό μου. Το πρώτο δεκαπενθήμερο κύλησε ήρεμα και ήσυχα, όπως ήταν οι προηγούμενες μέρες. Μεγάλες ζέστες στην Κύπρο, επίσημη επίσκεψη του Γεωργίου Παπαδοπούλου, Υπουργού Προεδρίας, στο νησί και σχετική αναταραχή από την επίσκεψη και τις δηλώσεις του δυνατού άνδρα της Επανάστασης. Οι τοπικές εφημερίδες γράφουν πύρινα άρθρα ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση. Η εκπαίδευση των Ελλαδικών στρατευμάτων συνεχίζεται κανονικά με ρυθμούς «επαναστατικούς». Τις μέρες που βρισκόταν στην Κύπρο ο Παπαδόπουλος όλα τα στρατεύματα ήμασταν σε επιφυλακή, επειδή υπήρχε ο υποθετικός φόβος ότι οι ντόπιοι κομμουνιστές θα δημιουργούσαν επεισόδια.

Ο Αύγουστος πράγματι άρχισε με καλούς καιρούς για μένα. Τίποτε δε φαινόταν στον ορίζοντα ότι κάποιο κακό θα συνέβαινε και το οποίο για πολλά χρόνια θα με καταδυνάστευε και θα με τυραννούσε. Με το τέλος του πρώτου δεκαπενθημέρου είχα μάλιστα μια πολύ ευχάριστη συνάντηση με τον Κύπριο φίλο μου από τα φοιτητικά χρόνια στη Θεσσαλονίκη.

Στις 15 Αυγούστου, την ημέρα της Κοίμησης της Παναγίας μας, κατέβηκα στη Λευκωσία και συνάντησα στο σπίτι των πεθερικών του το δικηγόρο Γιαννάκη Δρουσιώτη. Ο Γιαννάκης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ήταν φίλος και γνωστός από τα φοιτητικά μου χρόνια στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Όταν ο Λόχος μου βρισκότανε στον Καραβοστάσι του Ξερού στη θάλασσα, τον συνάντησα τυχαία και μου έδωσε ραντεβού στη Λευκωσία. Να κατεβώ στην πρωτεύουσα, να ιδώ τους δικούς του, τη γυναίκα και το παιδί τους και να θυμηθούμε τα φοιτητικά χρόνια, αλλά να γνωρίσω και την πόλη της Λευκωσίας από κοντά.

Πράγματι την Τρίτη, 15 Αυγούστου 1967, τη μεγάλη γιορτή της Παναγίας μας, είχαμε αργία. Ντύθηκα τα πολιτικά μου ρούχα, πήρα την κυπριακή μου ταυτότητα και κατέβηκα πρωί-πρωί στην Κακοπετριά, αφού πήρα άτυπη άδεια από τον αξιωματικό υπηρεσίας για την κάθοδό μου στη Λευκωσία. Οι συνάδελφοι μου πρότειναν να πάρω και το περίστροφο, αλλά πού να το κρύψω; Έξω έσκαζε ο τζιτζικας και η θερμοκρασία πλησίαζε τους 35 βαθμούς. Πήρα μόνο την ταυτότητά μου και μ' ένα LANDROVER της μονάδας κατέβηκα στο χωριό. Εκεί με δυο άλλους κατοίκους του χωριού, που συμπτωματικά πήγαιναν και εκείνοι στη Λευκωσία, πήραμε ένα ταξί και φύγαμε για τη Λευκωσία.

Ο φίλος Γιαννάκης, που του είχα τηλεφωνήσει από την προηγούμενη Κυριακή, με περίμενε έξω από το ξενοδοχείο Λήδρα Παλλάς, όπου στάθμευαν οι Κυανόκρανοι του ΟΗΕ και ήταν η πράσινη γραμμή των δυο Κοινοτήτων.

Τη Λευκωσία δεν τη γνώριζα καθόλου. Πριν από πέντε μήνες και κάτι πατούσε το πόδι μου στα μαρτυρικά της χώματα, όταν προσγειώθηκε το αεροπλάνο των Κυπριακών Αερογραμμών από την Αθήνα. Μια βραδιά κοιμήθηκα με τους άλλους δέκα συναδέλφους στο ξενοδοχείο ΑΛΙΑΚΜΩΝ και την άλλη μέρα, μετά από το ξεκαθάρισμά μας στη Μεραρχία, έφυγα για το 606 Τάγμα Πεζικού, το οποίο βρισκόταν πάνω στο Τρόοδος. Την είχα επισκεφτεί και τη βραδιά που στα κλέφτικα φύγαμε με άλλους συναδέλφους από τον καταυλισμό του Ξερού για να ξεσκάσουμε στο κοσμικό κέντρο ΑΡΚΑΔΙ. Αλλά και τότε

ήταν νύχτα και καθόλου δεν την είδαμε!

Ο φίλος Γιαννάκης με περίμενε στο ξενοδοχείο, όπου δώσαμε ραντεβού και μετά τις απαραίτητες χειραψίες και τους συνήθεις εναγκαλισμούς και ασπασμούς με οδήγησε με το αυτοκίνητό του στο σπίτι του πεθερού του, το οποίο, αν θυμάμαι καλά, ήταν κοντά σε μια μεγάλη εκκλησία στο συνοικισμό του Στροβίλου. Στο σπίτι με περίμεναν η γυναίκα του με το κοριτσάκι τους, τα πεθερικά του και ο κουνιάδος του. Ήταν ένα κάπως μεγάλο σπίτι και έξω είχε μια μεγάλη αυλή, όπου υπήρχαν παρκαρισμένα άλλα τρία αυτοκίνητα. Στην ερώτησή μου ποιανών είναι τα αυτοκίνητα μου απάντησε ότι όλα ανήκουν στην οικογένεια του. Το ένα ανήκει στη γυναίκα του, το άλλο στον κουνιάδο του και το τρίτο, μια κλούβα, στον πεθερό του, ο οποίος είχε συνεργείο επισκευής αυτοκινήτων. Η απορία και η έκπληξή μου έγινε αμέσως αντιληπτή από το φίλο Γιαννάκη και πριν ρωτήσω ο,τιδήποτε με πρόλαβε λέγοντας ότι στην Κύπρο τα οικονομικά πράγματα είναι πολύ διαφορετικά απ' ό,τι στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα το αυτοκίνητο στα 1967 ήταν προνόμιο πολύ λίγων ανθρώπων. Για τους δημόσιους υπαλλήλους ήταν απλησίαστο αλλά ακόμη και για τους ελεύθερους επαγγελματίες. Για δικηγόρους, μηχανικούς, συμβολαιογράφους, μικρούς επαγγελματίες ήταν σπάνιο. Η οικονομική κατάσταση στο νησί ήταν πολύ ανώτερη από εκείνη της Μητέρας Ελλάδας.

Κάθισα στο σαλόνι της οικογένειας και αμέσως μετά τον καφέ άρχισε η συζήτηση. Ο πεθερός του με ρώτησε από ποιο μέρος της Ελλάδας κατάγομαι και πώς είναι η ζωή στα μέρη μας. Με τι ασχολούνται οι γονείς μου, τι καλλιέργειες έχουμε, τι απόδοση έχει η καλλιεργήσιμη γη και γενικά πώς ζουν οι άνθρωποι στη Βόρεια Ελλάδα. Στις απαντήσεις μου παρενέβαινε και ο Γιαννάκης, που είχε κάνει κάποιες εξορμήσεις με συμφοιτητές σε πόλεις και χωριά της Μακεδονίας και γνώριζε αρκετά πράγματα. Εγώ, όμως, όταν ήρθε η σειρά μου, τους ρώτησα πώς εξηγείται αυτή η μεγάλη οικονομική διαφορά μεταξύ Κύπρου και Ελλάδας και αν κάποτε θα γινόμασταν και εμείς οι Ελλαδίτες κάπως έτσι. Τότε ανέλαβε ο Γιαννάκης να μου εξηγήσει, γιατί στην Ελλάδα τα πράγματα είναι τόσο διαφορετικά. Βασικά μου απάντησε ότι η Ελλάδα βγήκε αρκετά καταστραμμένη από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και στη συνέχεια φοβερά ματωμένη από τον επάρατο εμφύλιο, που κατέστρεψε σχεδόν τα πάντα.

Η Κύπρος, όμως, δεν είχε αυτή τη μοίρα και εξάλλου ανήκει στην Κοινοπολιτεία του Ηνωμένου Βασιλείου και τα οικονομικά του νησιού εξαρτώνται εν πολλοίς από την οικονομική κατάσταση της Αγγλίας. Όλα τα προϊόντα της Κύπρου ακολουθούν τα προγράμματα της Κοινοπολιτείας και των χωρών που ελέγχονται απ' αυτήν. Σύντομα, όμως, μου απάντησε ότι και η Ελλάδα θα βρει το δρόμο της και θα αρχίσουν να πληθαίνουν τα αυτοκίνητα και οι ιδιωτικές πλούσιες κατοικίες και οι επαύλεις των εμπόρων και των εφοπλιστών. Εκτός αν κάποιο αναπάντεχο κακό συμβεί με τους Τούρκους γείτονές μας εξαιτίας του Κυπριακού.

Στην τελευταία αναφορά του φίλου Γιαννάκη δεν ξαφνιάστηκα, αλλά τον ρώτησα πώς βλέπει την κατάσταση στην Κύπρο. Έχουν την πρόθεση οι Τούρκοι, αλλά και τη δύναμη να μας χτυπήσουν επιχειρώντας απόβαση στο νησί; Επιθυμούν πραγματικά να ζήσουν ειρηνικά οι δυο κοινότητες ή επιθυμούν τη διχοτόμηση του νησιού; Πώς τα βλέπετε αυτά εσείς οι πολιτικοί, αλλά και οι

απλοί Κύπριοι πολίτες εδώ στην Κύπρο; Υπάρχει αντίσταση και αντίδραση από την Τουρκοκυπριακή πλευρά, η οποία μπορεί να δράσει ως πέμπτη φάλαγγα σε περίπτωση που οι Τούρκοι επιχειρήσουν απόβαση στο νησί; Υπάρχει περίπτωση να μας εξουδετερώσουν μέσα σε μια νύχτα, όπως ισχυρίζεται ο τοπικός τουρκοκυπριακός ραδιοφωνικός τους σταθμός Μπαϊράκ;

Ο Γιαννάκης και ο πεθερός του κοντοστάθηκαν. Ο Γιαννάκης πήρε το λόγο και απάντησε πολύ γενικά ότι το Κυπριακό Πρόβλημα δεν πρόκειται να λυθεί, όπως το επιθυμούν οι Έλληνες και οι Ελληνοκύπριοι. Η τουρκική πλευρά μπήκε δυναμικά στο παιχνίδι και εκμεταλλευόμενη την αλλοπρόσαλλη πολιτική του Μακαρίου και των συνεργατών του με τους Αδέσμευτους στο τέλος θα πετύχει το βασικό της σκοπό, που είναι η διχοτόμηση. Αυτό ακριβώς που επιθυμούν και οι Αμερικανοί και οι Άγγλοι. Η πολιτική του Μακαρίου δεν είναι σωστή ή καλύτερα είναι αντίθετη με εκείνη των Αμερικανών, που ουσιαστικά ελέγχουν την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου με τις βάσεις των Άγγλων στο νησί. Ελπίζουμε η νέα πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα να πείσει το Μακάριο ότι βαδίζει σε ολισθηρό δρόμο και ότι οι παραγγελίες όπλων από τον Ανατολικό Συνασπισμό για το νησί μας είναι επικίνδυνη απόφαση. Η Σοβιετική Ένωση δεν παρεμβαίνει εκεί όπου ο έλεγχος βρίσκεται στην εξουσία και τη σφαίρα επιρροής των Δυτικών!

Μετά από λίγο ξαναγύρισα στο ερώτημά μου, γιατί δεν είχα πάρει απάντηση. Τώρα πήρε το λόγο ο πεθερός του και είπε ότι οι Τούρκοι μπορούν ανά πάσα ώρα και στιγμή να καταλάβουν το νησί, αρκεί να πάρουν το πράσινο φως από τους Αμερικανούς! Ταράχτηκα πολύ και αυτό το κατάλαβαν οι συνομιλητές μου. Η δική μου άποψη ήταν ότι, όσο τα ελληνικά στρατεύματα υπήρχαν στο νησί, ποτέ δεν μπορούσαν να κάνουν απόβαση οι Τούρκοι. Αυτό το λέγαμε όλοι οι Ελλαδίτες αλλά και πολλοί Κύπριοι. Και, όπως φάνηκε και από τις μελλοντικές εξελίξεις, ήταν σωστό. Γνώριζαν πολύ καλά οι Τούρκοι πόσες ελληνικές δυνάμεις υπήρχαν στην Κύπρο και πόσο καλά ήταν εκπαιδευμένες, καθώς και πόσο καλά ήταν τοποθετημένες μέσα στο νησί, ώστε κάθε επιχείρηση απόβασης από οποιοδήποτε σημείο θα είχε άσχημα αποτελέσματα για αυτούς, επειδή θα είχε πολλά θύματα και δεν θα πετύχαιναν το σκοπό τους.

Ο Γιαννάκης ξαναπήρε το λόγο και είπε ότι οι Τούρκοι είναι απόλυτα ενήμεροι για την στρατιωτική κατάσταση, που επικρατεί στην Κύπρο. Γνωρίζουν πολύ καλά πόσοι Ελλαδίτες υπάρχουν στο νησί και, όσο υπάρχει αυτή η ελληνική στρατιωτική δύναμη, δεν θα επιχειρήσουν να κάνουν απόβαση. Έχουν σίγουρα καλές πληροφορίες όχι μόνο από τους ομοεθνείς τους αλλά και από τους κοινούς συμμάχους μας, του Άγγλους και τους Αμερικανούς. Αλλά και η δική σας παρουσία στο νησί, συνέχισε, είναι σε μεγάλο βαθμό φανερή και πολύ προκλητική. Παντού όπου βρισκόσαστε, δημιουργείτε πολύ άσχημες καταστάσεις. Επεισόδια, συγκρούσεις, πειράγματα σε γυναίκες και κοπέλες χωρίς ντροπή και κανένα δισταγμό, προκλήσεις και συμπλοκές με ντόπιους σε κέντρα διασκέδασης, συμπλοκές στους δρόμους με ακατονόμαστες βρισιές για το ποιος έχει προτεραιότητα. Πουλάτε εξυπνάδες, τσαμπουκάδες. Βρίζετε τους πάντες και τα πάντα, ακόμη και τον Μακάριο και όλους τους υπουργούς. Ιδιαίτερα μετά την κάθοδο στο νησί πριν από λίγες μέρες του «αρχηγού της Επανάστασης».

Του απάντησα ότι πράγματι γίνονται αυτά, αλλά και οι Κύπριοι δεν συμπεριφέρονται σωστά απέναντι μας. Και εκείνοι μας βρίζουν, μας δέρνουν και μας χαρακτηρίζουν ως νέους κατακτητές. Ακόμη και επίσημα πρόσωπα μας αποκαλούν «ξένους και παράνομους» στο νησί τους και θα πρέπει να ξεκουμπιστούμε γρήγορα από το νησί τους. Αυτά είναι πολύ άσχημα πράγματα. Συμφώνησε με τα τελευταία λόγια μου, αλλά το βάρος το έριξε στην πολιτική του Μακαρίου και κάποιων υπουργών του, που επηρεάζονταν από τα διεθνιστικά κηρύγματα των Σοβιετικών και των Αδεσμεύτων.

Το πόσο σωστά και διπλωματικά αντιμετώπιζε ο Γιαννάκης τα πράγματα στην Κύπρο φάνηκε λίγα χρόνια αργότερα και δικαιώθηκε σε όλα όσα πίστευε. Έπρεπε να φύγουν οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις από το νησί, πράγμα που έγινε στα τέλη του 1967 και τις αρχές του 1968, και τότε οι Τούρκοι, αφού εύρισκαν την κατάλληλη ευκαιρία, θα επιχειρούσαν την απόβαση. Αυτό που, δυστυχώς, έγινε το 1974!

Είπαμε και πολλά άλλα. Τα περισσότερα είχαν σχέση με τα φοιτητικά μας χρόνια στη Θεσσαλονίκη, που σχετικά ήταν πρόσφατα. Μόνο δυο χρόνια είχαν περάσει, αφού στα τέλη του 1965 είχαμε και οι δυο μας αποφοιτήσει από το Πανεπιστήμιο. Θυμηθήκαμε τις συγκεντρώσεις στο προαύλιο του Χημείου για το 1-1-4, τις πορείες μας στους δρόμους της Θεσσαλονίκης για το Κυπριακό, τα συνθήματα κατά των Αμερικανών, τις διαμαρτυρίες μας μπροστά στα προξενεία των Άγγλων και των Αμερικανών και τα ψηφίσματα που τα τοικοκολούσαμε στις κατάκλειστες πόρτες των προξενείων τους. Τις πορείες μας για το θάνατο του βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη, για τους παρακρατικούς Γκοτζαμάνηδες και το αστυνομικό κράτος της δεξιάς. Θυμηθήκαμε τις εκδρομές γύρω από τη Θεσσαλονίκη, ιδίως κατά την Καθαρά Δευτέρα στο δάσος του Σείχ Σου, στη Χαλκιδική, το Σταυρό ή τα Αμπελάκια της Θεσσαλίας. Τους χορούς της ΦΕΑΠΘ (Φοιτητικής Ένωσης Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) μπροστά στο χώρο του Χημείου ή στα διάφορα κέντρα της πόλης, όπως στο Μεντιτερανιέ και σε άλλα ξενοδοχεία ή κέντρα διασκέδασης. Θυμηθήκαμε τις επισκέψεις μας στη Νέα Κρήνη και την Καλαμαριά κατά το μήνα Ιούνιο μετά τις εξετάσεις, όπου κάναμε τα πρώτα μπάνια και απολαμβάναμε τη θαλασσινή αύρα με κάποιο ποτό ή κανένα ουζάκι. Το βασικότερο σ' αυτές τις εξορμήσεις το χέρι στις τσέπες το έβαζαν κατά κανόνα οι Κύπριοι συμφοιτητές, που είχαν καλύτερη οικονομική επιφάνεια από εμάς.

Το μεσημέρι οι φίλοι μου, ο Γιαννάκης και η γυναίκα του, με οδήγησαν στη Μακεδονίτισσα. Ένα εξοχικό κέντρο λίγο έξω από τη Λευκωσία, γεμάτο από δέντρα, από νερά, από γεφυράκια, από εξώστες, από τεχνικές λίμνες, από κατάφωτες αίθουσες και από μια παλιά εκκλησία γεμάτη ποίηση. Και μέσα στην εκκλησιά μια εικόνα της Παναγίας φερμένη από τη Μακεδονία. Και το όνομα τούτο, Μακεδονίτισσα, είναι μια έκφραση νοσταλγίας, όχι μόνο για μένα, που είμαι Μακεδόνας, αλλά και για την Κύπρο. Η Κύπρος νοσταλγεί την άλλη Ελλάδα, ζει ολοένα με τα μαύρα μάτια της, τα καυτερά, στραμμένα προς την άλλη Ελλάδα, πέρα από τη θάλασσα στο βάθος του ενιαίου ελληνικού χώρου. Αυτό είναι ένας πανάρχαιος καημός.

Κατευθείαν τράβηξα προς την εκκλησία για να προσκυνήσω την εικόνα της Παναγίας μας, που σήμερα είχε τη γιορτή της. Ρώτησα γιατί την αποκαλούν Μακεδονίτισσα και έμαθα απορημένος ότι κάποιος Κύπριος έφερε την

εικόνα από την ιδιαίτερη πατρίδα μου. Η ψυχή μου φτερούγισε στα πάτρια χώματα και στη μνήμη μου ήρθε σαν από μηχανής θεός η εικόνα της κοπελιάς μου, της Ευαγγελίας. Στάθηκα για λίγο σιωπηλός, ενώ η σκέψη μου ταξίδεψε στο χωριό, στους δικούς μου, στους γονείς, τ' αδέρφια, τους φίλους, τους συγχωριανούς. Αλλά αμέσως η πραγματικότητα, που είναι σκληρή και δεν ξέρει από τέτοια, με προσγειώνει.

Εικ. 56: Η εκκλησία της Παναγίας Μακεδονίτισσας στη Λευκωσία.

Εκεί καθίσαμε να γευματίσουμε. Η ατμόσφαιρα είναι πολύ χαρούμενη. Παρότι βρισκόμαστε στην καρδιά του καλοκαιριού μια σιγανή αύρα μας δροσίζει και μας κάνει να νιώθουμε ευχάριστα. Ακούω τη φωνή της Κούλας (Κυριακής), της γυναίκας του Γιαννάκη, και τη νιώθω σα μουσική στα αφτιά μου. Εκείνο το νι, που ολοένα ξαναγυρίζει οξύφωνο στο ολοφώτεινο πρόσωπό της με τα γυαλιστερά δόντια, μού κάνει να αναγαλλιάζω και να θεωρώ ότι έχω μπροστά μου τη Θεά Αφροδίτη. Είναι πραγματικά μια καλλονή η γυναίκα του φίλου μου. Ο Γιαννάκης μιλάει και εκείνος με κυπριακή προφορά, αλλά οι σπουδές του στην Ελλάδα και ο συγχρωτισμός του για μια πενταετία με εμάς τους Ελλαδίτες, είχαν κάπως εξομαλύνει την οξύφωνη κυπριακή προφορά του.

Η Κούλα ανοίγει την καρδιά της σαν τα λουλούδια που μας περιτριγυρίζουν στα παρτέρια της Μακεδονίτισσας. Μιλάει συνεχώς για την Ελλάδα και συλλογίζεται με πολύ καημό πότε θα την επισκεφτεί για μια ακόμη φορά. Στα πρώτα φοιτητικά χρόνια του συζύγου της ήρθε και εκείνη στη Θεσσαλονίκη. Μάλιστα έκανε εγγραφή και στο Ινστιτούτο Αγγλικής Φιλολογίας, αλλά κάποια στιγμή «κίνησε» έγκυος και επέστρεψε στην Κύπρο για να γεννήσει το κοριτσάκι τους. Μιλάει πολύ ποιητικά για τον τόπο της. Για την ιστορία του νησιού, τη Θεά Αφροδίτη, την Αροδαφνούσα. Απαγγέλει κάποιους στίχους από το ακριτικό έπος της Αροδαφνούσας με την κυπριακή ντοπολαλιά και με συγκλονίζει ολόκληρο.

Εις την απάνω γειτονιάν έχει τρεις αδερφάες,

Την μίαν λέσιν Χρυσταλλούν, την άλλην λεν Λενούσαν,
Την τρίτην την καλύτερην λέσιν Αροδαφνούσαν.
Κείνην ἄγαπά κι ο βασιλιάς, κείνην ἄγαπά κι ο ρῆας,
Ο ρῆας της Ανατολῆς κι ο βασιλιάς της Δύσης.

Απαγγέλλει τόσα ωραία, τόσο γλυκά, αλλά μιλάει με πολλή πίκρα για τις κακές ώρες του νησιού. Όποιος ξεκινούσε, λέει, από τις ακροθαλασσιές της Ευρώπης, της Ασίας ή της Αφρικής, την αντίκριζε σαν εραστής, που ορέγεται εξουσία. Έτσι δεν είναι αλλόκοτο, που στέναξε, που θρήνησε, που δάρθηκε τόσο και δέρνεται και σήμερα, σαν τη γυναίκα που με την άσπιλη νιότη σέρνεται στο σκλαβοπάζαρο. Το σκλαβοπάζαρο ήταν πάντα η μοίρα της Κύπρου. Χιλιάδες χρόνια άλλαξε τον ένα μετά τον άλλο τους αφέντες. Αλλά δεν έχασε την ψυχή της. Την κράτησε όρθια και αλέκιστη! Τα ακούω όλα αυτά και αρχίζω να τρεμουλιάζω. Τα μάτια της πάνε να θολώσουν, τα χείλη της παίζουν και οι κουβέντες της παίρνουν εθνικό ενθουσιασμό. Την παρακολουθώ με πολλή συγκίνηση. Τα λόγια της αγγίζουν την ψυχή μου και αυτό την κάνει πολύ ανθρώπινη και περισσότερο ωραία.

Οι άνθρωποι στην Κύπρο, σκέφτομαι, έχουν πολλά να θρηνήσουν και για πολλά να παραπονεθούν. Η καρδιά τους είναι ανήσυχη, επειδή δεν ξέρουν τι να προβλέψουν. Γι' αυτό πάντα μιλούν με καημό, με τραγούδι, με χορό, με φαντασία, με ποίηση. Αυτά τους έθρεψαν στα πολλά και δίσεχτα χρόνια που έζησαν, αυτά τους στήριξαν στα πολλά δεινά που υπέστησαν, αυτά τους ζέσταναν και τους κράτησαν ζωντανούς ίσαμε τούτη την ακραία στιγμή που οι μεγάλοι τους κομματιάσανε στα δύο. Αυτά θα τους κρατήσουν και πάλι ζωντανούς!

Φάγαμε τα ωραία και νόστιμα κυπριακά εδέσματα και είπαμε πολλά εκείνο το καλοκαιριάτικο μεσημέρι στη Μακεδονίτισσα. Ανοίξαμε και ένα μπουκάλι με το ξακουστό κρασί της Κύπρου, την κουμανταρία. Το ήπιαμε σιγά-σιγά και ευχηθήκαμε να τελειώνουν κάποτε τα δεινά της Κύπρου. Βλέπω τους φίλους μου πολύ συγκινημένους και συμμετέχω στο εσωτερικό τους μαρτύριο. Ο Γιαννάκης στριφογυρίζει στην καρέκλα του, ενώ η γυναίκα του κουνάει το κεφάλι της και τα πόδια της τρέμουν από την ταραχή, που μεταδίδεται σ' όλο το σώμα. Σίγουρα οι αδελφοί Κύπριοι περνούν δύσκολες ώρες. Τώρα το καταλαβαίνω καλά, ότι οι αδελφοί μας προσπαθούν να σταθούν πάνω σ' ένα τεταμένο σχοινί, που μπορεί κάθε ώρα και στιγμή να σπάσει και τότε πάλι αίματα, πάλι ορφάνια, πάλι ξεριζωμοί, πάλι προσφυγιά. Οι καιροί στην Κύπρο πάντα ήταν αμφίβολοι!

Κάποια στιγμή σηκωθήκαμε να φύγουμε. Ασυναίσθητα στρέφω τα βλέμματά στην εκκλησία της Παναγίας και νοερά κάνω μια προσευχή «*Κάνε Παναγιά μας να τελειώνουν κάποτε τα δεινά στους αδελφούς μας*». Αλλά οι προσευχές των ανθρώπων πόσες φορές εισακούονται! Όλα από εμάς τους ανθρώπους εξαρτώνται. Εμείς είμαστε υπεύθυνοι για τη μοίρα μας και το ριζικό μας!

Πήραμε τους δρόμους της Λευκωσίας και τραβήξαμε για το Κυπριακό Αρχαιολογικό Μουσείο. Ο Γιαννάκης ήξερε την αδυναμία μου και χωρίς να του ζητήσω πού να με πάει, ξαφνικά σταμάτησε μπροστά από ένα επιβλητικό νεοκλασικό κτίριο. Κατεβήκαμε και αντίκρισα με πολύ θαυμασμό αυτό, που επιζητούσα να επισκεφτώ εδώ και πέντε μήνες. Η χαρά μου είναι απερίγραπτη.

Θα απολαύσω τις κυπριακές αρχαιότητες και θα κάνω τις συγκρίσεις με τις αρχαιότητες των Ελλαδικών Μουσείων. Στο μυαλό μου έρχονται τα λόγια του Μανόλη Ανδρόνικου, που στις παραδόσεις του μας έλεγε ότι οι κυπριακές προϊστορικές και κλασικές αρχαιότητες είναι ελληνικές, αλλά έχουν έντονη την ανατολική επίδραση, από τη Συρία, την Αίγυπτο και τους Χετταίους της Μικρασίας.

Περνώντας την αρχαιοελληνική είσοδο με τους τέσσερις ιωνικούς κίονες οι φίλοι με οδηγούν στα γραφεία του Μουσείου και εκεί με γνωρίζουν με τον Αθανάσιο Παπαγεωργίου, που είναι Έφορος Αρχαίων Μνημείων. Ο Έφορος αντιλαμβάνεται γρήγορα τη μεγάλη μου χαρά για την επίσκεψη στο Μουσείο και επιθυμεί να με ξεναγήσει ο ίδιος. Ανοίγουμε συζήτηση για τις σπουδές μου, τους καθηγητές μου, την επίδοσή μου στα μαθήματα των κλασικών και ιδιαίτερα των βυζαντινών αρχαιοτήτων και αμέσως ανοίγει ένα συρτάρι από κάποιο γραφείο και μου προσφέρει ένα βιβλίο του, που έχει σχέση με την Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Τέχνη της Κύπρου. Το βλέπω και κάνω σαν τρελός. Επιτέλους θα μελετούσα από πρώτο χέρι την Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Τέχνη της Κύπρου. Το βιβλιαράκι το κρατώ στη βιβλιοθήκη μου και κάπου-κάπου το ξεφυλλίζω με πολλή συγκίνηση!

Παραμείναμε πάνω από μια ώρα στο Μουσείο περιδιαβαίνοντας όλες τις αίθουσές του με τα πλούσια και ανεκτίμητα αντικείμενα. Στην πρώτη αίθουσα αντικρίζοντας τα προϊστορικά αγγεία έμεινα έκπληκτος από την ομοιότητά τους με τα αντίστοιχα Μινωικά και Μυκηναϊκά αγγεία. Σίγουρα σκέφτηκα ότι έφτασαν στην Κύπρο από την Ελλάδα. Το πρόβλημα για τους επιστήμονες αρχαιολόγους, λέει ο κύριος Έφορος, είναι αν τα αγγεία αυτά εισήχθησαν στο νησί από την Ελλάδα ή τη Ρόδο, που είναι σπουδαίο Μυκηναϊκό κέντρο, ή κατασκευάστηκαν στην Κύπρο. Σήμερα λέει ότι είναι γενικά παραδεκτό ότι τέτοια αγγεία κατασκευάζονταν και στην Κύπρο από το 14ο π.Χ. αιώνα. Το σχήμα και η διακόσμηση των αγγείων είναι τα ίδια με εκείνα της ηπειρωτικής Ελλάδας και της Ρόδου. Σκηνές με άρματα, σχέδια με ταύρους, κατσίκες, πουλιά, ελάφια είναι κάποια από τα πολλά και ποικίλα χαρακτηριστικά μοτίβα των αγγείων.

Σε άλλη αίθουσα παρατηρούμε τα μελανά και ερυθρόμορφα αγγεία, που το σχήμα, οι μορφές, τα μοτίβα και η διακόσμησή τους είναι ακριβώς τα ίδια με τα ελληνικά. Ο κύριος Παπαγεωργίου λέει ότι η Ελλάδα και η Κύπρος είναι δυο περιοχές με κοινά όλα τα στοιχεία τους στον πολιτισμό, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τη διοίκηση, τα ήθη, τα έθιμα, τους ανθρώπους. Ακόμη τονίζει ότι από τα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα η Κύπρος κατακλύζεται από αγγεία, που έχουν σχέση με την αττική αγγειοπλαστική.

Περπατήσαμε όλες τις αίθουσες και από τη μια έκπληξη πέφταμε στην άλλη. Από την αίθουσα των ευρημάτων στην Αγία Ειρήνη, ως την τελευταία με τα πήλινα ειδώλια και τις επιγραφές όλα σου έδιναν την εντύπωση ότι παρακολουθούσες ένα ελλαδικό Μουσείο. Τα έργα της γλυπτικής στην αίθουσα του Σεπτιμίου Σεβήρου, τα γλυπτά των Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων, το διαμέρισμα της αναπαράστασης των τάφων, οι κτιστοί τάφοι και οι επιτύμβιες στήλες, τα νομίσματα, τα κοσμήματα, τα αγάλματα από τη Σαλαμίνα, όλα είναι σωστά τοποθετημένα σε προθήκες ή σε ελεύθερο χώρο και με τις κατάλληλες ερμηνευτικές σημειώσεις στο κάτω μέρος του καθενός. Τα πάντα

είναι άριστα! Μπράβο στους ειδικούς επιστήμονες, αρχαιολόγους και μουσειολόγους και πολλά συγχαρητήρια σ' όλους τους συντελεστές του Μουσείου.

Ευχαριστήσαμε τον κύριο Έφορο για την ωραία και πλήρη ξενάγηση και για όσα ωραία μας είπε. Ιδιαίτερα τον ευχαρίστησα για το βιβλιαράκι, που μου δώρισε.

Εικ. 57: Το Κυπριακό Αρχαιολογικό Μουσείο στη Λευκωσία.

Βγήκαμε από το χώρο του Μουσείου και μια κάψα ένιωθα στο πρόσωπό μου. Είχα ανάψει από το μεγάλο ενθουσιασμό για όσα είδα και όσα άκουσα από τον κύριο Έφορο Αρχαιοτήτων και τους καλούς μου φίλους. Οι φίλοι μου το αντιλήφθηκαν και μου πρότειναν να καθίσουμε σε μια διπλανή καφετέρια για να ξεκουραστούμε και να πάρουμε μια ανάσα από την απογευματινή αυγουστιάτικη ζέστη και το μεσογειακό λιοπύρι. Στη συζήτηση που ακολούθησε ανέλυσα στους φίλους μου πολλά απ' όσα είδαμε και τα αντιπαρέβαλα με κάποια αντίστοιχα των ελλαδικών Μουσείων. Οι φίλοι μου το χάρηκαν πολύ και μου ευχήθηκαν μετά τη θητεία μου στην Κύπρο και την επιστροφή στην Ελλάδα να διοριστώ στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και να προσφέρω στο χώρο της ό,τι είχα μάθει στο Πανεπιστήμιο.

Τους ευχαρίστησα για τα καλά τους λόγια και όλα όσα μου πρόσφεραν και καθώς η μέρα ζύγωνε προς το τέλος της, θέλησα να τους αποχωριστώ, ζητώντας να πάρω κάποιο ταξί και να ανεβώ στην Κακοπετριά. Οι φίλοι μου, όμως, είχαν διαφορετική γνώμη. «Εμείς θα σας πάμε στην Κακοπετριά» απάντησε αμέσως η γυναίκα του Γιαννάκη. Δεν είχα λόγο να τους φέρω αντίρρηση. «Πρέπει, όμως, να σας γυρίσουμε, έστω για λίγο, μέσα στη Λευκωσία, στον ελληνοκυπριακό τομέα, για να γνωρίσετε και να ιδείτε κάπως την παλιά πόλη με τα τείχη και τους προμαχώνες της και κάποια άλλα αξιοθέατα» έκλεισε την κουβέντα της.

Λίγο πριν ο ήλιος κρυφτεί πίσω από τα τείχη της πόλης ξεκινήσαμε με το αυτοκίνητο των φίλων μου να κάνουμε το γύρο της παλιάς πόλης ίσαμε την πύλη της Αμμοχώστου. Οι φίλοι μου γνωρίζουν πολύ καλά την ιστορία της

πατρίδας τους. Ξεκινήσαμε από το χώρο του Μουσείου και περιδιαβαίνουμε τα τείχη από την εξωτερική τους πλευρά. Στο δρόμο μου λένε ότι τα πρώτα τείχη κτίστηκαν από τους Φράγκους στις αρχές του 13ου αιώνα μαζί με πολλά άλλα λαμπρά οικοδομήματα. Το μοναδικό σωζόμενο ως σήμερα μνημείο των Φράγκων είναι ο γοθτικός ναός της Αγίας Σοφίας, που βρίσκεται στο κατεχόμενο από τους Τούρκους τμήμα. Τον Αύγουστο του 1954 τον μετέτρεψαν σε τζαμί και μετονομάστηκε σε τέμενος Σελιμιέ προς τιμή του Σουλτάνου Σελίμ Β΄ επί της εποχής, του οποίου οι Τούρκοι κατέκτησαν το 1570 την Κύπρο.

Οι Βενετοί, όταν κατέλαβαν την Κύπρο, έκτισαν νέα τείχη γκρεμίζοντας τα παλιά και μαζί τους και πολλά σημαντικά κτίσματα, όπως το βασιλικό ανάκτορο, πολλά ιδιωτικά ανάκτορα, εκκλησίες και μοναστήρια όχι μόνο των ορθοδόξων αλλά και των καθολικών. Μου λένε ότι τα Ενετικά τείχη είναι τα σημερινά και έχουν σχήμα άστρου με ένδεκα προμαχώνες σε σχήμα καρδιάς. Έγιναν με τα σχέδια του Βενετού μηχανικού Τζούλιο Σαβορνιάνο, ο οποίος έδωσε στους προμαχώνες τα ονόματα της οικογένειάς του, που σώζονται μέχρι σήμερα. Το κάστρο της Λευκωσίας με τα τείχη είχε τρεις πύλες, μια της Κερύνειας προς το βορρά, μια στα νοτιοδυτικά της Πάφου και μια στα ανατολικά της Αμμοχώστου, που ο αρχιτέκτονας την κατασκεύασε περίτεχνα και την ονόμασε Πύλη Τζουλιάνο προς τιμή του.

Στην Πύλη της Αμμοχώστου φτάσαμε, αφού περάσαμε τέσσερις προμαχώνες και βρισκόμασταν στην αρχή του πέμπτου. Κατεβήκαμε για λίγο για να θαυμάσουμε την τεχνική του Βενετού αρχιτέκτονα, που θεωρείται πρότυπο αναγεννησιακής οχυρωματικής αρχιτεκτονικής.

Εικ. 58: Η πύλη Αμμοχώστου στη Λευκωσία.

Στη συνέχεια περάσαμε στο εσωτερικό της παλιάς πόλης και διασχίζοντας αντίστροφα τις λεωφόρους Νικηφόρου Φωκά και Κωνσταντίνου Παλαιολόγου φτάσαμε στην Πύλη της Πάφου, η οποία βρίσκεται πάνω στην Πράσινη Γραμμή και παραδίπλα είναι το ξενοδοχείο Λήδρα Παλλάς, όπου έχουν το στρατηγείο τους οι Κυανόκρανοι του Ο.Η.Ε.

Ο ήλιος πάει να δύσει. Δεν φαίνεται στον ορίζοντα. Είναι κρυμμένος πίσω από τα ψηλά τείχη της Λευκωσίας. Βγαίνοντας από την Πύλη της Πάφου παίρνουμε τη Λεωφόρο Μουσείου, μπροστά από το Αρχαιολογικό Μουσείο και συνεχίζοντας πιο πέρα σε κάποιο σημείο στρίβουμε δεξιά για το αεροδρόμιο της Λευκωσίας, όπως δείχνει η πινακίδα. Περνάμε τον Πεδιαίο Ποταμό, που δια-

σχίζει την πόλη, και σε κάποια στροφή στρίβουμε αριστερά και τραβάμε κατευθείαν προς το δρόμο, που οδηγεί στο Τρόδος.

Περνάμε δίπλα από το Διεθνές Αεροδρόμιο της Λευκωσίας, που εδώ και 43 χρόνια παραμένει κλειστό εξαιτίας της τουρκικής λαίλαπας του 1974. Προχωρούμε προς τα δυτικά του νησιού συζητώντας για τις ομορφιές του νησιού και την πλούσια ιστορία του. Το πρώτο χωριό που συναντούμε είναι η Κοκκινοτριμιθιά. Είναι αρκετά μεγάλο και οι κρεμασμένες από τις στέγες των σπιτιών κόκκινες και λευκές βουκαμβίλιες με ενθουσιάζουν και μου γεμίζουν την ψυχή ευχάριστα αισθήματα. Λέω κάτι για τις ομορφιές του τόπου που διασχίζουμε, αλλά ο Γιαννάκης κουνώντας το κεφάλι του παίρνει το λόγο και αρχίζει να μας διηγείται ότι στα ανατολικά αυτού του χωριού οι Άγγλοι στην περίοδο του Μεγάλου Αγώνα είχαν στήσει ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης, όπου πάρα πολλοί αγωνιστές κλείστηκαν στα κρατητήριά του και υπέφεραν τα πάνδεινα από τους «πολιτισμένους» Βρετανούς!

Συγχρόνως βρίσκει την ευκαιρία να διηγηθεί και τη δική του προσφορά στον Αγώνα και τους προσωπικούς του αγώνες από την αρχή του μεγάλου ξεσηκωμού το 1955 ίσαμε το τέλος του 1959. Ήξερα κάποιες από τις δραστηριότητές του στον Αγώνα από τις συζητήσεις μεταξύ των συμφοιτητών μας στο Πανεπιστήμιο. Οι άλλοι συμπατριώτες του συνάδελφοι στον αγώνα και συμφοιτητές μας διηγούνταν πολλά από τα κατορθώματα των πολεμιστών και ιδιαίτερα του Γιαννάκη. Αλλά οι ίδιοι οι πολεμιστές από μετριοφροσύνη απέφευγαν να λένε πολλά για τις δραστηριότητές τους. Αμέσως κατάλαβα ότι είχα μπροστά μου έναν ήρωα και γι' αυτό ένιωθα πολύ ευτυχής. Τότε άναψε μέσα μου ένας εθνικός ενθουσιασμός. Συγκεντρώθηκα όσο μπορούσα και άρχισα τις ερωτήσεις απανωτά.

Ο Γιαννάκης οδηγεί το αυτοκίνητο σταθερά και εγώ ως συνοδηγός στρέφω το πρόσωπό μου προς αυτόν και τον ακούω με το στόμα ανοιχτό και τα μάτια ορθάνοικτα. Όταν άρχισε ο Αγώνας ήταν 23 χρονών. Σωστό παλικάρι και αρκετά μεγάλος για να μπορεί να προφυλάγεται, να ελίσσεται στις δολοπλοκίες των αποικιοκρατών και να ξεφεύγει από τα μπλόκα των άγγλων αστυνομικών. Άλλαζε πολλές φορές το όνομά του για να μην μπορούν να τον επισημάνουν οι αστυνομικοί και οι ανακριτές του. Και αυτό επειδή πάντοτε υπήρχε ο κίνδυνος αντιπoiών στους γονείς του ή στους δικούς του. Τον συνέλαβαν αρκετές φορές και τον έκλεισαν στις φυλακές της Λευκωσίας. Υπέφερε όλα τα βασανιστήρια των Βρετανών αστυνομικών, χωρίς, όμως, ποτέ να ενδώσει και να προδώσει τον Αρχηγό, τους συντρόφους του ή κάτι άλλο από τον Αγώνα!

Μετά από λίγο πιάνουμε το Ακάκι. Ο Γιαννάκης συνεχίζει την ιστορία της προσωπικής του ζωής, ενώ ο ήλιος πάει να βασιλέψει. Σταματάει για λίγο, καθώς μπορούμε να βλέπουμε και να θαυμάζουμε τα ωραία σπίτια των κατοίκων με τις καταπράσινες αυλές και τα πολύχρωμα άνθη τους. Η γυναίκα του φίλου μου παρεμβαίνει στη συζήτηση και λέει ότι εδώ υπάρχει ένα πολύ ωραίο νεοκλασικό κτίριο του Δημοτικού Σχολείου με ωραία πρόσοψη σαν τους αρχαίους θησαυρούς, που αφιέρωναν οι πρόγονοί μας στους θεούς τους. Έχει ωραίους κίονες με ιωνικά κιονόκρανα και ένα θαυμάσιο τριγωνικό αέτωμα, που μοιάζει πολύ με τα αρχαία αετώματα. Αμέσως καταλαβαίνω ότι η κυρία Κούλα δεν είναι ξένη προς την επιστήμη που σπούδασα. Μπαίνουμε στο χωριό

και κατευθυνόμαστε στο νεοκλασικό κτίριο του Δημοτικού Σχολείου. Μόλις το αντίκρισα, έμεινα έκπληκτος. Το κτίριο πατάει σε βάθρο, το οποίο βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια του εδάφους περίπου 1,50 μέτρα. Έχει μια επιβλητική μαρμάρινη κλίμακα με οκτώ σκαλοπάτια. Οι κολόνες του κτιρίου, που πατούν πάνω σε βάσεις, είναι καμωμένες από ντόπια πέτρα πωρόλιθου και οι δέκα σπόνδυλοί του είναι ενωμένοι με άσπρο γύψο, που εντυπωσιάζουν στη θέα τους. Επιστέφονται από περίτεχνα ιωνικά κιονόκρανα, ενώ το επιστύλιο, οι μετόπες και το τριγωνικό αέτωμα με το προεξέχον γείσο, παρότι λιτά και χωρίς παραστάσεις, εντυπωσιάζουν. Ο Γιαννάκης συμπληρώνει ότι στην Κύπρο υπάρχουν πολλά τέτοια οικοδομήματα, που κατά κανόνα είναι σχολεία.

Εικ. 59: Το Δημοτικό Σχολείο στο Ακάκι, έξω από τη Λευκωσία.

Δίπλα από το Ακάκι και σε κοντινή απόσταση είναι η Περιστερώνα της Μόρφου. Οι φίλοι μου κατάλαβαν την αδυναμία μου και αμέσως μου λένε ότι στην Περιστερώνα υπάρχει ένα σπουδαίο μνημείο από τη βυζαντινή εποχή. Είναι μια τεράστια βυζαντινή εκκλησία με πολλούς τρούλους και πολύ καλές τοιχογραφίες. Είχε αρχίσει, όμως, να σουρουπώνει και σίγουρα ήταν αδύνατο να την επισκεφτούμε. Τους ευχαρίστησα για το ενδιαφέρον τους και τους έδωσα την υπόσχεση ότι οπωσδήποτε αργότερα θα την έβλεπα, επειδή στην Περιστερώνα έχει την έδρα του το 21ο Σύνταγμα Πεζικού, στο οποίο ανήκει και το δικό μου Τάγμα. Κάποτε θα κατέβαινα για εργασίες της μονάδας μου και θα είχα το χρόνο και την ησυχία να επισκεφτώ τη βυζαντινή εκκλησία.

Πού να φανταζόμουν ότι μετά από δύομισι μήνες θα έπαιρνα μετάθεση στο Σύνταγμα και θα είχα πολύ χρόνο να επισκεφτώ αρκετές φορές το βυζαντινό μνημείο. Δυστυχώς, όμως, τα τραγικά γεγονότα του Νοεμβρίου του 1967 για τους Κυπρίους και για μας τους Ελλαδίτες έγιναν αιτία να μη μπορέσω να επι-

σκεφτώ και να μελετήσω το μνημείο με την ησυχία μου. Δυο φορές βιαστικά το επισκέφτηκα με τον ιερέα του χωριού Παπά-Ανδρέα Τσιακούρη, χωρίς ποτέ να εκκλησιαστώ και να απολαύσω την ακουστική του. Ευτυχώς τη δεύτερη φορά, που επισκέφτηκα το μνημείο, την παραμονή της αναχώρησής μου για την Ελλάδα, συνάντησα τον ιερέα του χωριού, ο οποίος, όπως μου είχε υποσχεθεί από την πρώτη μας συνάντηση, μου χάρισε ένα βιβλιαράκι για το χωριό του και μέσα μου έγραψε μια πολύ συγκινητική αφιέρωση, όπως θα δούμε παρακάτω.

Από την Περιστερώνα διασχίζουμε την πλούσια πεδιάδα της Σολέας και μέχρι την Ευρύχου έχουμε λίγο φως, αλλά είναι δύσκολο να διακρίνουμε τις καλλιέργειες, τους μπαξέδες και τα οπωροφόρα δέντρα. Η συζήτηση τώρα συνεχίζεται από το Γιαννάκη και παίρνει άλλο χαρακτήρα. Ηρωικό, εθνικό, παλικαρίσιο!

Ο Γιαννάκης ήταν από τα πρωτοπαλίκαρα του Διγενή. Πολέμησε τους Άγγλους στον απελευθερωτικό Αγώνα και πολλές φορές ριψοκινδύνεψε. Αυτό το γνώριζα κάπως από τα χρόνια που ήμουν φοιτητής στο Πανεπιστήμιο, όπως το έγραψα λίγο παραπάνω. Αλλά τώρα είχε έρθει η ώρα να ακούσω από τον ίδιο την προσωπική του περιπέτεια στο Μεγάλο Αγώνα της νεολαίας της Κύπρου εναντίον των Βρετανών. Τότε στο Πανεπιστήμιο είχα ακούσει πολλές φορές από τους Κύπριους συμφοιτητές ότι αρκετοί Κύπριοι, που ήταν τώρα συμφοιτητές σε διάφορες σχολές, είχαν πάρει μέρος στον Αγώνα και μετά το τέλος του ήρθαν στο Πανεπιστήμιο. Γι' αυτό αυτοί είχαν και κάποια ηλικία και ήτανε μεγαλύτεροι από εμάς. Σ' αυτή τη κατηγορία ανήκε και ο Γιαννάκης. Στο κυλικείο του κεντρικού κτιρίου του Πανεπιστημίου ανοίγαμε συζητήσεις με τους Κύπριους συμφοιτητές για τον Αγώνα των Κυπρίων κατά των Βρετανών και μαθαίναμε τους ήρωες του Κυπριακού Αγώνα και τα κατορθώματά τους. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούσε ότι πολλοί μαθητές των Γυμνασίων ήταν οι πρώτοι μαχητές κατά των αποικιοκρατών και έκαναν διάφορα σαμποτάζ, απεργίες, διαδηλώσεις και πολλές φορές συγκρούονταν με τους Άγγλους αστυνομικούς.

Ξαναθυμόμουν τους δικούς μου μαθητικούς αγώνες, τις διαδηλώσεις στους δρόμους της Κοζάνης φωνάζοντας συνθήματα κατά των Άγγλων και λευτεριά στους Κύπριους αγωνιστές και μαθητές, όταν τους συνελάμβαναν οι Άγγλοι και τους οδηγούσαν στις φυλακές και κάποιους στην αγχόνη. Ξαναθυμόμουν τον Κύπριο καθηγητή των Μαθηματικών, που είχαμε στο Γυμνάσιο και καθημερινά μας ενημέρωνε για τα κατορθώματα των Κυπρίων μαθητών και αναθέρμανε τα εθνικά μας συναισθήματα. Κάποιες από τις διαδηλώσεις στους δρόμους της πόλης μου ήταν δικό του έργο, αφού εκείνος πρωτοστατούσε και μας καθοδηγούσε.

Ο Γιαννάκης στις απανωτές ερωτήσεις μου, απαντάει πώς άρχισε ο Αγώνας, πού βρισκόταν ο ίδιος και πώς οργανώθηκε στον ξεσηκωμό με τα άλλα παλικάρια. Από πού ξεκίνησε ο ξεσηκωμός και ποιες ήταν οι πρώτες ενέργειες. Τι πέτυχαν τις πρώτες μέρες, πώς αντέδρασαν οι κατακτητές στις κινητοποιήσεις τους και πώς είδαν τον ξεσηκωμό τους οι Τουρκοκύπριοι. Μιλάει με απλότητα και πολλή πειστικότητα. Το πρόσωπό του λάμπει και παρότι λίγο μελαχρινός, βλέπω τα μάτια του να βγάζουν φωτιές και να είναι αναμμένος. Τον παρατηρώ καλά και τον φαντάζομαι μ' ένα φωτοστέφανο γύρω από το

κεφάλι του. Τα χέρια μου άρχισαν να ιδρώνουν και να τρεμουλιάζουν, το στόμα και τα σπλάχνα μου να ανακατεύονται. Νιώθω ότι έχω μπροστά μου έναν ήρωα, ένα μεγάλο ήρωα σαν εκείνους του '21. Σαν να έχω μπροστά το συμπατριώτη μου Νικόλαο Κασομούλη, που στα Στρατιωτικά του Ενθυμήματα διηγείται πώς έχασε τον αδερφό του Μήτηρο στην ηρωική έξοδο του Μεσολογγίου κατά το 1826.

Σε λίγο φτάνουμε στην Ευρύχου. Έχει σουρουπώσει για τα καλά. Ο Γιαννάκης σταματάει σ' ένα ξέφωτο πριν από την πόλη, επειδή είναι βαθιά συγκινημένος και θέλει για λίγο να ξεκουραστεί. Εγώ μένω άφωνος με αυτά που ακούω, ενώ η γυναίκα του παρεμβαίνει και του λέει να ηρεμήσει και να μαλακώσει τη φωνή του. Τους προτείνω να κατεβούμε για λίγο, αλλά κοιτάζοντας την ώρα γρήγορα τους ξαναλέω ότι πρέπει στις έντεκα η ώρα να βρίσκομαι στο στρατόπεδο. Η ώρα είναι εννιά και μισή και ως την Κακοπετριά έχουμε ακόμη είκοσι χιλιόμετρα περίπου.

Σε λίγο αναχωρούμε και μέσα από τις απότομες στροφές του ανηφορικού δρόμου και τα γεφυράκια του Κλάριου ποταμού, που κατεβαίνει από το Τρόοδος, πλησιάζουμε τη Γαλάτα και αμέσως μετά την Κακοπετριά. Στην πλατεία του χωριού σταματάμε και τους προτείνω να καθίσουμε σε μια καφετέρια, αφού έχω ακόμη μια ώρα, ώσπου να επιστρέψω στο στρατόπεδο. Παίρνουμε ένα ποτό για να ξεκουραστούμε, ενώ ο Γιαννάκης ξαναπαίρνει το νήμα του λόγου και διηγείται τις περιπλανήσεις του με τα άλλα παλικάρια στη γύρω περιοχή και τον Αμιάντο, που βρίσκεται λίγο πιο ψηλά, κοντά στις Πλάτρες και την Κυπερούντα.

Έχει πολλά να διηγηθεί για τις περιπέτειες και τις περιπλανήσεις των συντρόφων του μέσα στα δάση της περιοχής. Τα θυμάται όλα και με πολλές λεπτομέρειες. Επιθυμεί να διηγηθεί το γεγονός της συνάντησης, που είχε η ομάδα του με το Γέρο-Πλάτανο της Ε.Ο.Κ.Α. πάνω στο βουνό κοντά στον Αμιάντο. Ξαφνικά παρουσιάζονται μπροστά μας τρεις συνάδελφοι δόκιμοι από το Τάγμα, που έχουν έξοδο. Τους συστήνω στους Κύπριους φίλους μου. Κάθονται δίπλα μας και τους επεξηγώ ποιοι είναι οι φίλοι μου και πώς γνώρισα το Γιαννάκη στο Πανεπιστήμιο στη Θεσσαλονίκη. Τους λέω με δυο λόγια ποιος είναι ο φίλος μου και τι ρόλο έπαιξε στον Αγώνα των αδελφών Κυπρίων κατά των Βρετανών. Οι συνάδελφοι ακούγοντας όσα τους λέω για το φίλο μου, τον κοιτάζουν λίγο περίεργα και αυτόν και τη γυναίκα του. Στην αρχή ταραάζονται, αλλά γρήγορα συνέρχονται και με ενθουσιασμό αρχίζουν να τον ερωτούν να τους διηγηθεί κάτι από τον Αγώνα.

Ο Γιαννάκης συγκινημένος σκύβει το κεφάλι του. Από μετριοφροσύνη δε θέλει να πει τίποτε, αλλά εγώ τον παρακαλώ να συνεχίσει την κουβέντα, που είχαμε νωρίτερα, πριν έρθουν οι συνάδελφοί μου. Ξαφνικά σηκώνει το κεφάλι του, ορθώνει το αγέρωχο ύφος του, παίρνει το λόγο και αρχίζει να διηγείται πώς έφτασε πάνω στο βουνό με τον Αρχηγό και τα άλλα γενναία παλικάρια. Στο ξενοδοχείο του Πισσούριου, μας λέει, πάνω στο βουνό μέσα στο δάσος Σαϊττά συναντήθηκαν με το Γέρο-Πλάτανο της Ε.Ο.Κ.Α., το Νικόλα Αβραάμ, και το Σάββα Κουλλαμή και αφού ο Αρχηγός τους έκανε τη σχετική μύηση τους όρκισε στον όρκο της Ε.Ο.Κ.Α. Το Γέρο-Πλάτανο τον όρκισε σύνδεσμο στην περιοχή του Αμιάντου, ενώ τον Κουλλαμή τον τοποθέτησε στην ομάδα κρούσης στην ίδια περιοχή. Συνεχίζοντας λέει πολλά για τις δραστηριότητες

των παλικαριών της Ε.Ο.Κ.Α. πάνω στο Τρόοδος. Αργότερα ακολούθησαν η μάχη του Πεύκου και λίγο μετά οι μάχες στο χωριό Σπήλια, όπου οι Άγγλοι έπαθαν μεγάλη καταστροφή.

Ο Νικόλας Αβραάμ μετά το τέλος του Αγώνα έγραψε στο ημερολόγιό του ότι τον όρκισε ο Αρχηγός το πρωί της 20ης Μαρτίου 1955 πάνω στο βουνό, παρουσία του Ευαγόρα, του Γιαννάκη Δρουσιώτη, του Χρίστου Μασωνίδη και αφού κουβέντιασαν για τον Αγώνα πήραν σχετικές οδηγίες και στράφηκαν προς τον Αμίαντο.

Είχε πολλή ρέντα ο Γιαννάκης και θα μπορούσε να διηγείται τα κατορθώματα και τις περιπέτειές του όλη τη νύχτα, αλλά η ώρα πλησίαζε έντεκα και εμείς έπρεπε να αναχωρήσουμε για το στρατόπεδο. Άρχισε να μιλάει για την εντολή που πήρε από τον Αρχηγό να πάει να ηγηθεί του αγώνα στην περιοχή του δάσους της Πάφου. Είναι μια μεγάλη ιστορία αυτή, μας λέει. Τότε ο Αρχηγός του έδωσε το ψευδώνυμο **Δαβάκης**, του νικητή των Ιταλών πάνω στην Πίνδο. Δεν πρόλαβε να τα διηγηθεί όλα, καθώς του είπαμε ότι έπρεπε να φύγουμε. Το ψευδώνυμο Δαβάκης ο Γιαννάκης δεν το ξέχασε ποτέ!

Στην πενταετή παραμονή του στη Θεσσαλονίκη ως φοιτητής δεν μπόρεσε να επισκεφτεί τα δοξασμένα χώματα, όπου έδρασε ο Συνταγματάρχης Δαβάκης. Η επιθυμία του, όμως, ήταν να επισκεφτεί τα μέρη αυτά και να λύσει την απορία του, γιατί ο Αρχηγός του είχε δώσει αυτό το ψευδώνυμο. Όταν το 2013 ξανασυναντηθήκαμε στην Πάφο μετά από σαράντα έξι (46) χρόνια εξεδήλωσε την παλιά του επιθυμία να επισκεφτεί την περιοχή μας και να προσκυνήσει τα ψηλά βουνά της Πίνδου και να τα συγκρίνει με εκείνα της Πάφου. Μέχρι σήμερα δεν έχει πραγματοποιήσει την επιθυμία του, αν και εγώ τακτικά στις τηλεφωνικές μας επικοινωνίες του το υπενθυμίζω.

Τον χαιρετίσαμε όλοι με μεγάλο θαυμασμό. Εγώ ιδιαίτερα ευχαρίστησα και αυτόν και τη γυναίκα του για όλα όσα μου πρόσφεραν. Τη φιλοξενία, τη γνωριμία των δικών τους, την επίσκεψη και το γεύμα στη Μακεδονίτισσα, την επίσκεψη στο Μουσείο και τον περίπατο στην παλιά πόλη, τη γνωριμία με τον Έφορο του Μουσείου και τον κόπο τους να με μεταφέρουν με το όχημά τους στη βάση μου πάνω στην Κακοπετριά.

Ήταν πραγματικά μια μεγάλη μέρα η 15η Αυγούστου του 1967. Στη μνήμη μου παραμένει αλησμόνητη και στην ψυχή μου βαθειά χαραγμένη!

Κυριακή 20 Αυγούστου 1967

Μετά την τόσο ευχάριστη επίσκεψη στη Λευκωσία με όσα έζησα και Μείδα, άρχιζε πάλι η μονότονη και τόσο άχαρη ζωή στο στρατόπεδο. Μέσα στο αυγουσιτιάτικο λιοπύρι να ανεβαίνεις στα βουνά, να τρέχεις με τα παιδιά της διμοιρίας σου, να ετοιμάζεσαι για τα μαθήματα της άλλης μέρας, να μπαίνεις υπηρεσία κάθε δυο μέρες, να κάνεις περίπολα στις δυο ή τρεις η ώρα τα μεσάνυχτα ή τα χαράματα, να είσαι στο λόχο σου ακέραιος προς όλους, το Λοχαγό, τους συναδέλφους και τους οπλίτες και πάνω από όλα να είσαι υποτακτικός και πολύ πειθαρχικός στους ανωτέρους, στο Διοικητή και τον Υποδιοικητή του Τάγματος. Μια κατάσταση που σε έφερνε κάποιες φορές αναγούλα και κάποιες άλλες να κάνεις εμετό. Δυστυχώς, έτσι ήταν! Ιδιαίτερα

όταν ο Υποδιοικητής έβαζε τους μόνιμους υπαξιωματικούς να παρακολουθούν όλους γενικώς τους εφέδρους και να του δίνουν καθημερινά αναφορά για το τι λέγαμε στις προσωπικές μας συναναστροφές ή πιο πολύ τι κάνουμε στους Λόχους μας, πώς συμπεριφερόμαστε στους οπλίτες μας και πού συχνάζουμε κατά τις εξόδους μας στο χωριό. Προφανώς αυτό επέβαλλαν οι σχετικές διαταγές, που έρχονταν από την Ελλάδα, καθώς το καθεστώς των Απριλιανών φοβόταν και τον ίσκιο του.

Τα πράγματα στα μέσα Αυγούστου κάπως έτσι ήταν. Πέρασε ο Δεκαπενταύγουστος και την επόμενη Κυριακή στις 20 Αυγούστου ξέσπασε θύελλα στη μονάδα μας. Το πρωί, όπως κάθε Κυριακή, όσοι από τους οπλίτες και τους αξιωματικούς δεν είχαν υπηρεσία και ήθελαν να εκκλησιαστούν, ετοιμάζονταν και με τα αυτοκίνητα της μονάδας κατέβαιναν στην Κακοπετριά για τον εκκλησιασμό. Συνήθως δεν ήταν πολλοί. Έπρεπε, όμως, να τους συνοδεύει και ένας αξιωματικός. Ο κλήρος έπεσε σε μένα, που ήμουνα ελεύθερος υπηρεσίας. Κατέβηκα στο χωριό, εκκλησιάστηκα με τα φανταράκια και μετά κάθισα στο χωριό με το Γιώργο, τον Σερραίο λοχία του Λόχου μου, για να πάρουμε τον καφέ μας σε κάποιο καφενείο. Οι στρατιώτες ανέβηκαν στο αυτοκίνητο, που περίμενε λίγο παρακάτω από την εκκλησία, και τράβηξαν για το στρατόπεδο.

Γύρω στις 12 το μεσημέρι πήρα ένα ταξί και με το λοχία και κάποιους αργοπορημένους στρατιώτες ανέβηκα στο στρατόπεδο. Τράβηξα κατευθείαν στη Λέσχη για να πάρω το μεσημεριανό φαγητό. Η αίθουσα ήταν σχεδόν γεμάτη από τους συναδέλφους. Έτρωγαν το πλούσιο κυριακάτικο γεύμα με την ησυχία τους και η ατμόσφαιρα ήταν γεμάτη χαμόγελα και φωνές. Οι στρατιώτες, που ήταν τα γκαρσόνια της Λέσχης και εξυπηρετούσαν τους συναδέλφους αξιωματικούς, έτρεχαν δεξιά και αριστερά και δεν προλάβαιναν τις παραγγελίες τους. Είχαν κατέβει όλοι μαζί οι έφεδροι από το θάλαμό τους και υπήρχε σχετική αναστάτωση.

Βλέποντας το φόρτο των γκαρσονιών κάθισα στη γωνία στο πρώτο τραπέζι, που ήταν άδειο και περίμενα τη σειρά μου. Βλέπω στο διπλανό επίσης άδειο τραπέζι την εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, που ήταν της ημέρας, χωρίς να ξέρω ποιος την είχε φέρει στη Λέσχη. Την παίρνω και αρχίζω να την ξεφυλλίζω αμέριμνος. Σε λίγο μπαίνει στη Λέσχη ο Υποδιοικητής του Τάγματος για να γευματίσει. Έμεινε στο χωριό, αλλά δεν είχε τη γυναίκα του μαζί, και γι' αυτό έτρωγε και ο ίδιος στη Λέσχη μαζί με τους άλλους άγαμους αξιωματικούς και μόνιμους υπαξιωματικούς.

Μόλις αντίκρισε την εφημερίδα διάπλατα ανοιχτή και είδε τον τίτλο της ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, δεν κρατήθηκε και άρχισε να βρίζει με ακατονόμαστα λόγια και μένα, που τη διάβαζα, αλλά και την εφημερίδα. Λες και τον είχε τσιμπήσει μύγα τσετσέ. «Ποιος έφερε το 'Ριζοσπάστη' στο στρατόπεδο; Ποιος τον διαβάζει;». Εμένα δεν με έβλεπε, καθώς είχα ολάνοιχτη την εφημερίδα και δεν διακρινόμουν. Όταν, όμως, με είδε, ξέσπασε πάνω μου χωρίς κάποιο ιδιαίτερο λόγο και χωρίς να σκεφτεί καθόλου. Άρχισε να με περιλούζει με βαριές βρισιές. Νόμιζε ότι εγώ είχα φέρει από το χωριό την εφημερίδα και τη διάβαζα επιδεικτικά μπροστά σε όλους τους αξιωματικούς, που έτρωγαν με την ησυχία τους. «*Τώρα καταλαβαίνουμε ότι έχουμε και κρυφούς στη μονάδα μας. Τώρα εξηγούνται όλα όσα υποψιαζόμασταν με τα βιβλία και τα περιοδικά, που έφε-*

ρες από την Ελλάδα. Τώρα πια ξέρουμε ποιος είσαι και τι ρόλο παίζεις μέσα στο στρατόπεδο. Μας κουβάλησες εδώ το 'Ριζοσπάστη' και τον διαβάζεις τόσο επιδεικτικά και δεν υπολογίζεις κανέναν. Όχι πια, δεν μπορείς να φέρνεις εδώ τις παλιοφυλλάδες και να προκαλείς όλους τους αξιωματικούς». Είχε γίνει έξω φρενών και το πρόσωπό του ήταν κατακόκκινο. Όλοι μέσα στη Λέσχη σταμάτησαν να τρώνε. Σήκωσαν τα μάτια τους από τα πιάτα και αφήνοντας κάτω τα μαχαιροπήρουνα, παρακολουθούσαν άναυδοι τον αγριεμένο Υποδιοικητή.

Άκρα του τάφου σιωπή επικράτησε για λίγα δευτερόλεπτα μέσα στη Λέσχη. Τα γκαρσόνια - στρατιώτες σταμάτησαν το σερβίρισμα, ενώ οι συνάδελφοι, που έτρωγαν, άκουγαν τις ακατανόμαστες βρισιές σε βάρος μου, χωρίς κανείς να παρεμβαίνει. Κάποιοι από τους συναδέλφους πριν από μένα είχαν διαβάσει την εφημερίδα, που ήταν παρατημένη πάνω στο τραπέζι, χωρίς να γνωρίζει κανένας ποιος την είχε φέρει. Εκ των υστέρων μάθαμε ότι την είχε φέρει από το χωριό ο στρατιώτης Στυλιανίδης, που ήταν γκαρσόνι μέσα στη Λέσχη. Ακούγοντας, όμως, τις φωνές και τις βρισιές του κυρίου Υποδιοικητή εις βάρος μου, λούφαξε και ο ίδιος και δεν έβγαλε μιλιά.

Εγώ, όμως, δεν κρατήθηκα, ύστερα από αυτά που άκουγα εις βάρος μου. Αφήνω πάνω στο τραπέζι την εφημερίδα, σηκώνομαι πάνω και του απαντώ στην αρχή κάπως ήρεμα «Κύριε Υποδιοικητά, σήμερα όλες οι εφημερίδες ελέγχονται από την Εθνική Κυβέρνηση και δεν υπάρχουν αντεθνικές εφημερίδες και αντεθνικά περιοδικά». Ο κύριος Υποδιοικητής, όμως, συνέχιζε και με περισσότερο ένταση «Αυτή η εφημερίδα είναι κομμουνιστική και με κανένα τρόπο δεν πρέπει να έρχεται στο στρατόπεδο». Τότε εξεμάνην και χωρίς να λογαριάζω τίποτε χτύπησα δυνατά το χέρι μου στο τραπέζι και τα ποτήρια, που βρίσκονταν πάνω, έπεσαν κάτω και σπάζοντας έκαναν δυνατό θόρυβο. Μερικοί συνάδελφοι σηκώθηκαν και ήρθαν προς το μέρος μου, φοβούμενοι ότι θα έκανα επίθεση στον κύριο Υποδιοικητή, και με προέτρεψαν να ηρεμήσω. Αργότερα στην Ε.Δ.Ε., που ακολούθησε, ο κύριος Υποδιοικητής, από την κίνηση αυτή των συναδέλφων, βρήκε την ευκαιρία να με προσάψει την κατηγορία ότι είχα σκοπό να του επιτεθώ και να τον χτυπήσω αλλά, ευτυχώς για αυτόν, οι συνάδελφοι με απέτρεψαν.

Αμέσως μετά κάθισα στο τραπέζι και ο στρατιώτης, που είχε φέρει την εφημερίδα, με σέρβιρε το φαγητό της ημέρας. Δυο νεαροί δόκιμοι του Τάγματος κάθισαν δίπλα μου και μου έλεγαν να ηρεμήσω και να φάω το φαγητό με την ησυχία μου. Ο κύριος Υποδιοικητής κάθισε ολομόναχος στην άλλη γωνιά της Λέσχης για να πάρει το φαγητό του. Κανένας δεν τον πλησίασε και ούτε άλλαξε κουβέντα με κάποιον. Στα γρήγορα έριξα λίγες μπουκιές στο στομάχι μου και αμέσως σηκώθηκα αμίλητος και αποχώρησα από τη Λέσχη. Πήγα κατευθείαν στο θάλαμο των αξιωματικών και άρχισα να κλαίω σα μικρό παιδί. Οι συνάδελφοι, που με ακολούθησαν, προσπάθησαν να με παρηγορήσουν, αλλά εγώ άρχισα να φωνάζω και να τον αποκαλώ με όλα τα επίθετα, που τον στόλιζαν οι στρατιώτες μας.

Δίπλα από το θάλαμο των εφεδρων αξιωματικών υπήρχε συνεχόμενος ένας άλλος μικρότερος θάλαμος, που ήταν χωρισμένος από το δικό μας με γυψοσανίδες και χρησιμοποιούνταν από τους άγαμους υπαξιωματικούς. Οι φωνές μου έφταναν ως το θάλαμό τους και, όπως φάνηκε αργότερα στις καταθέσεις, κάποιος από τα καρφιά του κυρίου Υποδιοικητή, κατέθεσε ότι δήθεν

ύβριζα με ακαρακτήριστα λόγια τους γονείς, τη γυναίκα και όλο το σπίτι του κυρίου Υποδιοικητή. Στην πραγματικότητα τον στόλιζα με πολλά επίθετα, που είχαν σχέση με εκείνα που τον αποκαλούσαν οι στρατιώτες, καθώς τον παρακολουθούσαν πώς περπατούσε, πώς μιλούσε και πώς συμπεριφέρονταν. Φαίνεται ότι δεν είχε ακούσει όσα ξεστόμιζα με πολύ πάθος και μίσος ή το πιθανότερο ήταν ότι δεν παραβρίσκονταν στο θάλαμο εκείνη τη στιγμή. Αλλά αργότερα για να υποστηρίξει τον «καλό» προϊστάμενό του και προφανώς με τις οδηγίες του κατέθεσε άλλα αντ' άλλων.

Το δυσάρεστο γεγονός της σύγκρουσής μου με τον Υποδιοικητή της μονάδας πληροφορήθηκε αμέσως από τον αξιωματικό υπηρεσίας ο Διοικητής μας, που βρισκόταν με την οικογένειά του στην Κακοπετριά. Επικοινωνήσε πάραυτα με τον Υποδιοικητή και ζήτησε εξηγήσεις και τον διέταξε να ετοιμάσει μια σχετική αναφορά για το πρωτοφανές επεισόδιο στο Τάγμα. Συγχρόνως επικοινωνήσε και με τον αξιωματικό υπηρεσίας και διέταξε και εκείνον να με καλέσει και να μου πει να ετοιμάσω και εγώ αμέσως μια αναφορά για το απάντεχο γεγονός και να περιγράψω το συμβάν με κάθε λεπτομέρεια.

Πράγματι όλο το απόγευμα παρέμεινα στο θάλαμο αξιωματικών, σχεδόν ολομόναχος, και, ενώ οι άλλοι συνάδελφοι, που δεν είχαν υπηρεσία, κατέβηκαν στο χωριό, εγώ συλλογιζόμουν ποιες μπορεί να είναι οι συνέπειες για την απρόσμενη και για κάποιους αδικαιολόγητη συμπεριφορά μου απέναντι στον Υποδιοικητή της μονάδας. Κάθισα να γράψω την αναφορά μου, όπως μου είχε διατάξει ο Λοχαγός του 3ου Λόχου, που ήταν αξιωματικός υπηρεσίας. Προσπάθησα να συγκεντρωθώ και να γράψω τα συμβάντα με κάθε λεπτομέρεια, αλλά, δυστυχώς, το χέρι μου έτρεμε και δεν μπορούσα να συνεχίσω. Επί πέντε ώρες συνεχώς προσπαθούσα να γράψω κάτι, αλλά σταματούσα και τα δάκρυα σωρηδόν έτρεχαν πάνω στο χαρτί. Τόσο κλάμα δεν θυμόμουν να είχα κάνει άλλη φορά. Κάποιες στιγμές ηρεμούσα, αλλά αμέσως οι λυγμοί, χωρίς να το νιώθω, έβγαιναν από τα βάθη της ψυχής και συντάραζαν όλο μου το σώμα.

Το απόγευμα εκείνο ήταν για μένα πολύ τραγικό. Δεν ήξερα τι να κάνω. Κάποιες στιγμές σηκωνόμουν από το κρεβάτι μου και περπατώντας μέσα στο μακρόστενο θάλαμο από τη μια μεριά ίσαμε την άλλη έκανα νευρικές κινήσεις. Ένιωθα σαν το θηρίο μέσα στο κλουβί του. Οι συνάδελφοι, που είχαν υπηρεσία στους Λόχους τους, με κοινή τους συμφωνία, με επισκέπτονταν εκ περιτροπής κατά τακτά χρονικά διαστήματα και με παρηγορούσαν. Εκείνες τις τραγικές ώρες ήταν οι σωτήρες μου. Έρχονταν, κάθονταν δίπλα μου, μου έλεγαν λόγια θερμά και κάποιοι, που ήταν παλιότεροι από μένα, μου έλεγαν ότι ο Διοικητής είναι σοβαρός αξιωματικός και είχε σχηματίσει καλή εικόνα για το πρόσωπό μου. Αυτό, μου έλεγαν, είναι πολύ σπουδαίο και θα πρέπει να το λάβω σοβαρά υπόψη μου για τη θέση, που θα έπαιρνε απέναντί μου. Τα άκουγα τα καλά τους λόγια, αλλά το μυαλό μου είχε αρχίσει να παίρνει ανάποδες στροφές.

Άρχισα να φοβούμαι ότι θα ξαναζούσα όσα φοβόμουν στη Σχολή. Ότι ήρθε η ώρα να μου ξηλώσουν τα γαλόνια και να με επαναφέρουν στο βαθμό του απλού οπλίτη. Ότι θα έφευγα γρήγορα από το νησί για την Ελλάδα, όπως είχαν φύγει κάποιοι μόνιμοι αξιωματικοί από τον περασμένο Μάιο. Τα λόγια του κυρίου Υποδιοικητή ηχούσαν σα σφαίρες στα αφτιά μου. «*Τώρα πια ξέ-*

ρουμε ποιος είσαι και τι ρόλο παίζεις...». Τι ακριβώς ξέρουν και από πού το ξέρουν; Τι έγγραφα ήρθαν στη μονάδα που αφορούσαν εμένα και από πού ήρθαν; Άρχισα να σκέπτομαι τους γονείς μου, ιδιαίτερα τον πατέρα μου, που με είχε κρυφό καμάρι, καθώς έβλεπε ότι οι κόποι του τόσων χρόνων δεν πήγαν χαμένοι. Δεν θα μπορούσε να το αντέξει τέτοιο ρεζιλίκι για το γιο του. Θα πέθαινε από τον καημό του!

Ως αργά το απόγευμα εκείνης της Κυριακής παρέμεινα στο θάλαμο γράφοντας και σβήνοντας αλλά και κλαίγοντας. Πόσα φύλλα χαρτιού νότισαν τα δάκρυά μου και τα ξέσχισα, δεν θυμάμαι. Το βράδυ επέστρεψαν από την έξοδό τους στο χωριό οι συνάδελφοι και άρχισαν όλοι τους να με παρηγορούν. Ο καθένας έλεγε και τη γνώμη του για τις συνέπειες της συμπεριφοράς μου. Όλοι μου υποσχέθηκαν ότι θα με στηρίξουν στην Ε.Δ.Ε. που θα ακολουθούσε. Δυο μάλιστα που είχαν πανεπιστημιακό δίπλωμα υπερθεμάτισαν υπέρ εμού με το επιχείρημα ότι ο Υποδιοικητής ουσιαστικά αποκαλώντας την εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ως ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ εξύβριζε την ίδια την Κυβέρνηση, η οποία επιτρέπει να κυκλοφορεί μια κομμουνιστική εφημερίδα.

Την άλλη μέρα, Δευτέρα 21 Αυγούστου 1967, σηκώθηκα με τα μάτια μου πρησμένα από το κλάμα και το ξενύχτι. Ακολούθησα το συνηθισμένο πρόγραμμα με τους άλλους συναδέλφους και στις επτά παρά δέκα το πρωί βρισκόμουν στην πρωινή αναφορά του Λόχου. Ο Λοχαγός μου με βλέπει και ζητάει να τον ενημερώσω στα γρήγορα για το αναπάντεχο γεγονός, που είχε πληροφορηθεί από την προηγούμενη μέρα από τον ίδιο το Διοικητή. Οι στρατιώτες στο μεταξύ είχαν πληροφορηθεί τα γεγονότα από τα γκαρσόνια της Λέσχης. Όλοι τους και ιδιαίτερα οι οπλίτες της διμοιρίας μου με κοιτάζουν με πολλή συμπάθεια. Ο λοχίας από τις Σέρρες με το θάρρος της καλής γνωριμίας και της εμπιστοσύνης που του έδειχνα, ζητάει να τον πληροφορήσω για το δυσάρεστο συμβάν, αλλά εγώ επιμένω να μην μιλώ σε κανέναν και τον κρατώ σε απόσταση.

Στις επτά ακριβώς όλη η μονάδα βρίσκεται στο γήπεδο για την πρωινή αναφορά του Τάγματος. Ο Διοικητής, ο Υποδιοικητής, οι Λοχαγοί, οι Διμοιρίτες και τα φανταράκια είναι όλοι στις θέσεις τους. Ενώ ο αξιωματικός υπηρεσίας δίνει την πρωινή αναφορά στο Διοικητή, εκείνος ρίχνει λοξές ματιές σ' όλους τους Λόχους και επικεντρώνει το βλέμμα του στο 2ο Λόχο. Ο Λοχαγός το αντιλαμβάνεται, όπως και όλοι οι άλλοι αξιωματικοί και οπλίτες. Για λίγο ο Διοικητής εστιάζει το βλέμμα του πάνω μου και προσπαθεί να αντιληφθεί την ψυχική μου κατάσταση. Ο Υποδιοικητής τον παρακολουθεί που κοιτάζει προς το 2ο Λόχο και αρχίζει να κουνιέται νευρικά. Τα φανταράκια του Λόχου μου με τα μάτια τους τον έπιασαν να συναισθάνεται ενοχές με τα κουνήματά του και, όπως μου έλεγαν αργότερα πάνω στο βουνό, τον παρακολουθούσαν σ' όλη τη διάρκεια της αναφοράς και έβλεπαν ότι βρισκόταν σε μια νευρική κατάσταση, που φανέρωνε υπερένταση και ενοχή.

Ανεβήκαμε στο διπλανό βουναλάκι για την πρωινή μας συνηθισμένη εκπαίδευση. Στο πρώτο διάλειμμα ο Λοχαγός με παίρνει λίγο παραπέρα από τους άλλους συναδέλφους και ζητάει να του εκθέσω τα γεγονότα, όπως τα έζησα. Είχα έτοιμη την αναφορά μου και την είχα μαζί μου. Του την δίνω και εκείνος με πολλή ηρεμία τη διαβάξει στα γρήγορα και μου παρατηρεί ότι δεν έπρεπε να αντιμιλήσω με αυτόν τον τρόπο. Ούτε να χτυπήσω το χέρι μου στο

τραπέζι. «Έπρεπε να ακούσεις όλο το υβρεολόγιο στωικά και να σηκωθείς να φύγεις από τη Λέσχη. Αμέσως μετά να κάνεις την αναφορά σου στη Διοίκηση του Τάγματος. Αυτός είναι ο κανονικός δρόμος, που πρέπει να ακολουθεί ένας κατώτερος βαθμοφόρος προς τους ανωτέρους του και μάλιστα στον Υποδιοικητή της μονάδας του». Δεν είπα τίποτε στο Λοχαγό μου, που τον σεβόμουν και τον εκτιμούσα σε μεγάλο βαθμό. Του ζήτησα μόνο να μου πει, αν μπορούσα να ζητήσω ακρόαση από το Διοικητή μας. Εκείνος γνωρίζοντας από πρώτο χέρι τις απόψεις του κυρίου Διοικητή προς το πρόσωπό μου, αμέσως με προέτρεψε μόλις το μεσημέρι κατεβούμε στο στρατόπεδο, να απευθυνθώ στο υπασπιστήριο και να ζητήσω ακρόαση από το Διοικητή.

Στα υπόλοιπα τρία διαλείμματα, παρότι περιστοιχιζόμουν από τους συναδέλφους και πολλούς οπλίτες, που ζητούσαν επίμονα να τους δώσω κάποιες εξηγήσεις για το επεισόδιο, δεν απάντησα κατ' εντολή του Λοχαγού σε καμιά ερώτησή τους, επειδή η διάχυση των γεγονότων μέσα στη μονάδα θα έπαιρνε έκταση και θα ήταν διαφοροποιημένη και στο τέλος αυτό θα απέβαινε εις βάρος μου.

Το μεσημέρι μόλις κατεβήκαμε στο στρατόπεδο, αμέσως κατευθύνθηκα στο υπασπιστήριο και ζήτησα από τον αρμόδιο ανθυπολοχαγό ακρόαση από το Διοικητή. Εκείνος μου είπε να περιμένω, επειδή μέσα στο γραφείο μαζί με το Διοικητή βρίσκεται ο Υποδιοικητής και συζητούν το χθεσινό δυσάρεστο γεγονός, που συνέβη στη Λέσχη αξιωματικών. Έβγαλα το τζόκεϊ και κάθισα σε μια γωνιά του υπασπιστηρίου. Σε λίγο βγήκε ο Υποδιοικητής και στην εμφάνισή του σηκώθηκα από την καρέκλα και περίμενα πρώτα να αποχωρήσει και μετά να χτυπήσω την πόρτα του κυρίου Διοικητή. Ο κύριος Υποδιοικητής έφυγε χωρίς να μιλήσει, αλλά ούτε καλά-καλά να με κοιτάξει.

Σε λίγο χτύπησα την πόρτα, μπήκα στο γραφείο του Διοικητή, παρουσιάστηκα κανονικά και του ζήτησα να του αναφέρω εν ολίγοις το χθεσινό δυσάρεστο συμβάν. Εκείνος απάντησε ότι γνωρίζει το συμβάν και μου είπε να ετοιμάσω μια αναφορά για το γεγονός. Αμέσως έβγαλα από τα θυλάκια μου την αναφορά και του την άφησα πάνω στο γραφείο. Αποχαιρετώντας μου είπε ότι έχει ετοιμαστεί η σχετική διαταγή για τη διενέργεια Ένορκης Διοικητικής Εξέτασης (Ε.Δ.Ε.) και έχει οριστεί ο Λοχαγός του 3ου Λόχου, που θα την διενεργήσει.

Κατέβηκα τις σκάλες του Διοικητηρίου κάπως αναπαυμένος με την ιδέα ότι ο Διοικητής είχε πληροφορηθεί με κάθε λεπτομέρεια το δυσάρεστο συμβάν. Τράβηξα κατευθείαν στη Λέσχη για να γευματίσω, όπου υπήρχαν και οι άλλοι συνάδελφοι. Εκεί βρίσκεται και ο Υποδιοικητής αλλά ολομόναχος. Καρέκλα δεν κάθεται κοντά του και με κανέναν δεν αλλάζει κουβέντα. Κάποια στιγμή εμφανίστηκαν τα παλικάρια του, τα καρφιά του Τάγματος, οι μόνιμοι υπαξιωματικοί. Πήγαν ομοθυμαδόν στο τραπέζι του, τον χαιρέτησαν κανονικά και ετοιμάστηκαν να καθίσουν στο διπλανό τραπέζι. Αυτό γινόταν πάντοτε. Σήμερα, όμως, ο κύριος Υποδιοικητής νιώθει πολύ μόνος και τους προτρέπει να καθίσουν στο τραπέζι του, να του κάνουν παρέα και να συμφάγουν. Οι έφεδροι συνάδελφοι παρακολουθούν τις κινήσεις του και ξαφνιάζονται. Τον κοιτάζουν με λοξές ματιές, επικοινωνούν μεταξύ τους με έκπληκτα μάτια και γρήγορα τελειώνουν το φαγητό τους και απομακρύνονται.

Γευμάτισα με όση ηρεμία μπορούσα εκείνη τη στιγμή με κάποιους συνα-

δέλφους, χωρίς καθόλου να ρίξω κάποια ματιά στον κύριο Υποδιοικητή. Έφαγα το μεσημεριανό φαγητό και πήγα να αναπαυθώ στο θάλαμο των αξιωματικών. Σε λίγο έφτασε στο θάλαμο ο έφεδρος ανθυπολοχαγός, που εκτελούσε χρέη υπασπιστή και μας ανακοινώνει ότι ο Διοικητής πριν από λίγο κάλεσε στο Διοικητήριο το Λοχαγό του 3ου Λόχου και του επέδωσε τη σχετική διαταγή για διενέργεια Ένορκης Διοικητικής Εξέτασης (Ε.Δ.Ε.) για το χθεσινό επεισόδιο στη Λέσχη. Αμέσως αναστέναξα βαθιά χωρίς καλά-καλά να ξέρω το γιατί. Άρχισα να σκέφτομαι τι θα επακολουθούσε. Τι κάνουν και τι λένε σε αυτές τις Ε.Δ.Ε; Πώς γίνονται, πώς ανακρίνονται, τι καταθέτουν οι υπόλογοι, οι κατηγορούμενοι. Ποιος προτείνει τους μάρτυρες και πώς γίνεται η κλήτευσή τους; Τι καταθέτουν οι μάρτυρες και ποιος τα καταγράφει αυτά;

Το κεφάλι μου πάει να σπάσει. Σκέψεις, πολλές σκέψεις στριφογυρίζουν στο μυαλό μου. Για λίγο η σκέψη μου πάει στο σπίτι, τους δικούς μου, τον πατέρα μου, τη μάνα μου, την Ευαγγελία μου. Αρχίζω να ιδρώνω και τα χέρια μου τρεμουλιάζουν. Οι συναδέλφοι στο θάλαμο με παρακολουθούν και μου απευθύνουν λόγια παρηγοριάς. «*Ήρθε η ώρα επιτέλους να πληρώσει ο άχρηστος*» ακούγεται από το βάθος του θαλάμου. Είναι ο δόκιμος αποθηκάριος του Τάγματος, που ποτέ δεν τα πήγαινε καλά με τον Υποδιοικητή μας. Οι περισσότεροι, που ήταν παρόντες, ζητούν να τους προτείνω για μάρτυρες. Είδαν με τα μάτια τους τη συμπεριφορά του κυρίου Υποδιοικητή προς το πρόσωπό μου. Άκουσαν με τα ίδια τους τα αφτιά τις βαριές κουβέντες εναντίον μου. Με αποκάλεσε έμμεσα κρυφό κομμουνιστή και επικίνδυνο προπαγανδιστή, επιδειξία, εγωιστή και διαφθορέα των συναδέλφων, ακατάλληλο και πολύ επικίνδυνο αξιωματικό για να είμαι διμοιρίτης σε Έλληνες στρατιώτες, που εμφορούνται από τις πατροπαράδοτες ελληνικές αρετές και τα χρηστά και αγνά ελληνικά ήθη και έθιμα.

Ο ανθυπολοχαγός του υπασπιστηρίου, που ψιλάκουσε τη συζήτηση του Διοικητή με τον Υποδιοικητή, επεμβαίνει στη συζήτηση και μου λέει ότι ο Διοικητής ζήτησε αυθημερόν έγγραφη αναφορά από τον κύριο Υποδιοικητή για το πρωτοφανές επεισόδιο και ήταν αρκετά αυστηρός απέναντί του. Στο Λοχαγό του 3ου Λόχου έδωσε εντολή από αύριο κιόλας να αρχίσει η Ε.Δ.Ε. και μέσα σε δέκα μέρες να υποβάλλει το πόρισμα. Ο Διοικητής αμέσως το πόρισμα θα το στείλει στο Στρατηγείο στη Λευκωσία και από εκεί θα πάει στο Γ.Ε.Σ στην Αθήνα. Εκεί θα ταξινομηθεί από τους υπαλλήλους και θα δοθεί στους αρμόδιους στρατιωτικούς δικαστές, οι οποίοι θα μελετήσουν όλο το προανακριτικό υλικό και ανάλογα θα κρίνουν, αν θα πρέπει να το στείλουν στο Στρατοδικείο για να ακολουθήσει η ακροαματική διαδικασία ή αν θα πρέπει να το τοποθετήσουν στο αρχείο. Πολύ πιθανόν το Στρατοδικείο, αν αποφασιστεί να οδηγηθεί η υπόθεση στο ακροατήριο, θα ζητήσει νέα ανάκριση από τους εμπλεκόμενους διαδίκους. Συνεχίζοντας λέει ότι αυτές οι Ε.Δ.Ε. είναι χρονοβόρες και παίρνουν πολύ χρόνο. Υπάρχει πιθανότητα, μου λέει, να έχεις απολυθεί από τις τάξεις του Στρατού και να κληθείς εκ νέου, ως πολίτης πια, να απολογηθείς για το επεισόδιο αυτό, που στο μεταξύ θα το έχεις ξεχάσει στις λεπτομέρειές του. Και το σπουδαιότερο να οδηγηθείς στο Στρατοδικείο και να ψάχνεις τους σημερινούς συναδέλφους ως μάρτυρες και να μη μπορείς να τους βρεις!

Τα τελευταία λόγια του συναδέλφου έβαλαν ψύλλους στα αφτιά μου. Αυτή

η υπόθεση θα κρατήσει τόσο πολύ; Ενδέχεται να απολυθώ από το στράτευμα και να με ακολουθεί ο κύριος Υποδιοικητής; Και πώς θα διοριστώ, αν εκκρεμεί η υπόθεσή μου στο Στρατοδικείο; Άλλα βάσανα πάλι ετούτα! Και αν το αποτέλεσμα είναι επιβαρυντικό για μένα, τι θα κάνω; Πώς θα δικαιολογηθώ στους γονείς μου; Πώς θα τους αντικρίσω; Ποια θα είναι η απολογία για το «αμάρτημά» μου; Και εξαιτίας αυτού προφανώς δεν θα μπορέσω να διοριστώ ως καθηγητής ή ως αρχαιολόγος στην Αρχαιολογική Υπηρεσία. Τότε τι θα κάνω; Χίλια μύρια τέτοια ερωτήματα άρχισαν να μπαίνουν στο μυαλό μου και να ανησυχώ πάρα πολύ!

Το πόσο δίκαιο είχε ο υπασπιστής ο χρόνος το απέδειξε. Απολύθηκα από τις τάξεις του Στρατού στις 25 Σεπτεμβρίου 1968. Μια βδομάδα μετά με κάλεσε ο Διοικητής του Αστυνομικού Τμήματος Αιανής, όπου υπαγόταν το χωριό μου και μου ζήτησε να καταθέσω εκ νέου και να απαντήσω σε κάποια ερωτήματα. Το σχετικό έγγραφο προερχόταν από το Στρατοδικείο Αθηνών. Όλα αυτά, όμως, παρακάτω και στην ώρα τους.

Πράγματι την άλλη μέρα το μεσημέρι μετά την πρωινή εκπαίδευση κλήθηκα από τον Λοχαγό του 3ου Λόχου να παρουσιαστώ στις αποθήκες του Λόχου του, όπου ήταν και τα γραφεία του Λόχου. Πήγα, παρουσιάστηκα κανονικά και εκείνος μου είπε όλα τα σχετικά με την Ε.Δ.Ε. και τις εντολές που είχε από το Διοικητή για το σύντομο χρόνο της διενέργειας της Ε.Δ.Ε, την προετοιμασία μου για κατάθεση και την πρότασή μου ποιους μάρτυρες είχα την πρόθεση να προτείνω. Το απόγευμα της ίδιας μέρας κάλεσε τον Υποδιοικητή για κατάθεση. Το πρώτο βράδυ με πλησίασε με πολλές προφυλάξεις ο συμπατριώτης μου δεκανέας Γιώργος Σιαπανίδης, από το Πρωτοχώρι Κοζάνης,

Εικ. 6ο: Με το συμπατριώτη δεκανέα Γιώργο Σιαπανίδη από το Πρωτοχώρι.

και μου ανακοίνωσε ότι είχε οριστεί από το Λοχαγό του ως γραμματέας της Ε.Δ.Ε., χωρίς προφανώς να γνωρίζει ο Λοχαγός του ότι είμαστε πατριωτάκια και πολύ γνωστοί.

Ο συμπατριώτης δεκανέας είχε τελειώσει τη Δραματική Σχολή Θεσσαλονίκης και ήταν γνωστός από τα μαθητικά μας χρόνια στο Βαλταδώρειο Γυμνάσιο Κοζάνης, αν και ήταν μικρότερος σε ηλικία και τάξη από μένα. Το γεγονός αυτό μου έδωσε θάρρος και αυτοπεποίθηση, επειδή τουλάχιστον, πριν κληθώ για κατάθεση, θα μάθαινα κάποια πράγματα από τις καταθέσεις του κυρίου Υποδιοικητή και των άλλων πειθήνιων οργάνων του. Ακόμη θα γνώριζα από πρώτο χέρι την πορεία της υπόθεσης και σε γενικές γραμμές το πόρισμα της Ε.Δ.Ε. Αυτό πράγματι ήταν πολύ σπουδαίο, επειδή πρώτα θα μπορούσα να ετοιμάσω την κατάθεσή

μου, ξέροντας από πριν τις κατηγορίες των αντιπάλων μου και μετά από το πόρισμα της Ε.Δ.Ε. θα ετοιμαζόμουν για πιθανές μελλοντικές περιπέτειες. Από την εξέλιξη της υπόθεσης φάνηκε ότι το επεισόδιο είχε συνέχεια για τα επόμενα χρόνια και για πολύ καιρό με βασάνιζε και με τυραννούσε ψυχολογικά.

Για καλή μου τύχη οι καταθέσεις δεν άρχισαν από μένα, αλλά από τον κύριο Υποδιοικητή και τους μάρτυρες, που εκείνος πρότεινε. Έτσι μέσω του συμπατριώτη μου πληροφορήθηκα όλα όσα κατέθεσαν οι αντίπαλοί μου. Ιδιαίτερα πόσα ψέματα είπαν για να στηρίξουν τον αφέντη τους και πόσες ανακρίβειες ξέρασαν για να ενισχύσουν το κατηγορητήριο εναντίον μου. Αυτό μου έκανε να ετοιμαστώ με όση ψυχική δύναμη διέθετα και να απαντήσω σ' όλα όσα μου καταλόγισαν.

Οι κατηγορίες εναντίον μου είχαν να κάνουν με το προφίλ μου, τις σπουδές μου, την οικογένειά μου και ιδιαίτερα τις παρέες μου στο Πανεπιστήμιο. Ποτέ δεν έμαθα πώς και από ποιους τα πληροφορήθηκαν. Προφανώς μετά την επικράτηση των στρατιωτικών για τον καθένα μας έφτασαν στις μονάδες όλα τα σχετικά με το βίο και την πολιτεία μας. Σ' αυτά σίγουρα ο κύριος Υποδιοικητής είχε πρόσβαση και ενημερώθηκε για όλο το προσωπικό μου προφίλ αλλά και της οικογένειάς μου. Ευτυχώς για μένα τα περισσότερα ήταν εντελώς ψεύδη, πολύ έωλα και μπόρεσα να τα ανατρέψω ένα προς ένα ακόμη και με χειροπιαστές αποδείξεις.

Τα «παλικάρια» του κυρίου Υποδιοικητή με κατηγόρησαν ότι εγώ είχα φέρει την εφημερίδα στη Λέσχη αξιωματικών και σκοπός μου ήταν να κάνω τη σχετική προπαγάνδα στους συναδέλφους. Με κατηγόρησαν ότι ήμουν εγωιστής και αυταρχικός στη συμπεριφορά μου προς τους στρατιώτες της διμοιρίας μου και γενικότερα στο Λόχο μου. Ότι δεν τα πήγαινα καλά με το Λοχαγό μου και τους συναδέλφους του Λόχου. Ότι έκανα τον έξυπνο, τον πολύξερο και δεν είχα αγαστή συνεργασία με τους προϊσταμένους μου. Ότι μέσα στη Λέσχη εξύβρισα τον κύριο Υποδιοικητή με χυδαία λόγια και του επιτέθηκα, αλλά ευτυχώς γι' αυτόν, με συγκράτησαν κάποιοι συνάδελφοι!

Ο κύριος Υποδιοικητής με κατηγόρησε ότι στο Πανεπιστήμιο έκανα παρέα με κομμουνιστές συμφοιτητές και ενστερνιζόμουν τις ιδέες και τις αντιλήψεις τους. Ότι έπαιρνα μέρος στις διαδηλώσεις των φοιτητών, ότι ήμουν αναρχικό στοιχείο και εξαιτίας αυτού πολλές φορές συνελήφθηκα από τις αστυνομικές αρχές και είχα εγκλειστεί στα κρατητήρια της Ασφάλειας Θεσσαλονίκης. Ότι σύχναζα σε λέσχες ύποπτες, σε γραφεία πολιτικών, που δεν χαρακτηρίζονταν εθνικόφρονες, και ότι ήμουν μέλος της νεολαίας της Ένωσης Κέντρου (ΕΔΗΝ). Ότι στην Κοζάνη ήμουν δραστηριοποιημένος στις ομάδες του πολιτικού Μιχάλη Παπακωνσταντίνου και στις εξορμήσεις του στις πόλεις και τα χωριά του νομού τον παρουσίαζα με εγκωμιαστικά λόγια και εξέφραζα πολύ μίσος για τους αντιπάλους του, που ήταν δήθεν εθνικόφρονες και νομοταγείς.

Αυτά προφανώς τα γνώριζε από τα μυστικά έγγραφα που έφτασαν στο Τάγμα για τις δραστηριότητές μου στο Πανεπιστήμιο. Αλλά δεν ήταν μόνο αυτά. Εκεί όπου ξεπέρασε τα όρια της ανθρώπινης φαντασίας ήταν που, κατά τη γνώμη του, η οικογένειά μου εξέθρεψε στα σπλάχνα της ένα φίδι κολοβό και επικίνδυνο για την κοινωνία και την πατρίδα. Ότι αύριο θα ήμουν ένας εθνικός κίνδυνος και ποτέ δεν θα έπρεπε να γίνω καθηγητής και να διδάσκω στα ελληνόπουλα όσα πρεσβεύω και πιστεύω. Τα τελευταία μου στοίχησαν

περισσότερο απ' όλα. Όλα θα μπορούσα να τα ανεχτώ, να τα καταπιώ, αλλά να βρίζουν οι ανισόρροποι υπαξιωματικοί και ο ανεκδιήγητος κύριος Υποδιοικητής την οικογένειά μου, δεν μπορούσα να μην εξοργίζομαι και να μην αγανακτώ! Δεν τους είχα κάνει τίποτε, ούτε είχα συγκρουστεί με κάποιον απ' αυτούς. Αλλά για να στηρίξουν τον αφέντη τους και χωρίς ντροπή και χωρίς να υπολογίζουν οι άμυαλοι ότι υποσκάπτουν την πειθαρχία στο στράτευμα και διαλύουν τον ιστό της στρατιωτικής κοινωνίας, κατέθεσαν απaráδεκτα πράγματα.

Όλα αυτά με χίλιες προφυλάξεις ο συμπατριώτης δεκανέας μου τα εκμυστηρεύονταν κάθε βράδυ, μετά από τις καταθέσεις των οργάνων του κυρίου Υποδιοικητή. Στο τέλος της εβδομάδας ο Λοχαγός, που διενεργούσε την Ε.Δ.Ε., κάλεσε και μένα να καταθέσω για το επεισόδιο με τον κύριο Υποδιοικητή. Είχε μπροστά του και την αναφορά, που είχα αφήσει στο γραφείο του Διοικητή, και τακτικά τη συμβουλευότανε και έκανε ερωτήσεις για όλα όσα ανέφερα παραπάνω. Ποιος είμαι, τι σπουδές έκανα, με ποιους έκανα παρέα στο Πανεπιστήμιο, σε ποια γραφεία πολιτικών σύχναζα, τι σχέση είχα με τον πολιτικό Μιχάλη Παπακωνσταντίνου και γενικά ποια ήταν η ζωή μου ίσαμε με τον καιρό που κατατάχτηκα στο Κ.Ε.Ν. Κορίνθου για να υπηρετήσω την πατρίδα.

Από τις ερωτήσεις του κυρίου Λοχαγού κατάλαβα ότι ήταν πολύ καλά ενημερωμένος για το προφίλ μου, τις σπουδές μου, τις παρέες, την οικογένειά μου όχι μόνο της δικής μου, αλλά και της κοπέλας μου. Ήμουν ευθύς και απαντούσα στις ερωτήσεις του σαν να τις γνώριζα εκ των προτέρων και να είχα έτοιμες τις απαντήσεις. Απάντησα σε όλα τα ερωτήματα, αλλά επέμεινα περισσότερο σε δυο σοβαρά για μένα ζητήματα, που αφορούσαν την οικογένειά μου και τη ζωή μου στο Πανεπιστήμιο.

Πρώτα για την οικογένεια μου. Ποτέ δεν μπορούσα να επιτρέψω σε οποιονδήποτε να βρίζει τους γονείς μου, που με έφεραν στο φως, με γαλούχησαν από τα γεννοφάσκια με τις αγνές ελληνοχριστιανικές παραδόσεις και έδωσαν όλο το είναι τους να με σπουδάσουν, να με μορφώσουν και να με αναδείξουν στην κοινωνία. Δεν μπορούσα να ανεχτώ τους αμόρφωτους και άξεστους υπαξιωματικούς να αφήνουν υπονοούμενα ότι οι γονείς μου φταίνε για το ποιος είμαι, για το τι πράττω σήμερα και πώς συμπεριφέρομαι στους συνανθρώπους. Ο πατέρας μου υπηρέτησε την πατρίδα επί επτά χρόνια και πολέμησε στη Μικρά Ασία κατά τον Μικρασιατικό Πόλεμο για μια τριετία από το 1919 ως το 1922 και επέστρεψε στην πατρίδα τραυματισμένος στην αριστερή ωμοπλάτη. Στη Σμύρνη διδάχτηκε βυζαντινή μουσική και από τον Εθνομάρτυρα Επίσκοπο Σμύρνης Χρυσόστομο χειροτονήθηκε στο Μητροπολιτικό Ναό της Αγίας Φωτεινής Αναγνώστης. Σε όλη του την υπόλοιπη ζωή ήταν άνθρωπος της εκκλησίας και μόνιμος Αναγνώστης στην εκκλησία του χωριού αμισθί. Μετά τη γερμανική και ιταλική κατοχή το 1944 ορίστηκε Πρόεδρος του χωριού για μια διετία από την Κυβέρνηση της Απελευθέρωσης, επειδή θεωρήθηκε ότι ήταν ο μοναδικός άνθρωπος του χωριού, που μπορούσε να κατευνάσει τα πάθη και τα μίση της εποχής.

Όσο αφορά το βίο και την πολιτεία μου στο Πανεπιστήμιο, είναι πράγματι γεγονός ότι έκανα παρέα με αριστερούς συμφοιτητές, αλλά ποτέ δεν ενστερνίστηκα τις ιδέες τους. Σε συγκρούσεις με ακραία αριστερά στοιχεία υπερα-

σπίστηκα τις δημοκρατικές μου ιδέες και αντιλήψεις ακόμη και με ξυλοδαρμούς. Ανεξίτηλα παραμένουν τα σημάδια πάνω στο σώμα μου από αυτές τις συγκρούσεις. Ο δεξιός μου αντίχειρας είναι εκτός θέσεως από δυνατό χτύπημα γροθιάς και διακρίνεται ακόμη και σήμερα. Το αριστερό πτερύγιο του αφτιού μου επίσης φέρει εξόγκωμα από πληγή, που προήλθε από τις συγκρούσεις με αριστεριστές συμφοιτητές κατά το 1964. Τα σημάδια αυτά τα επέδειξα στον κύριο Λοχαγό, ο οποίος τα είδε με τα ίδια του τα μάτια. Ακόμη πρέπει να ομολογήσω ότι συνελήφθηκα από τις αστυνομικές αρχές σε κάποια από τις πολλές διαδηλώσεις για το Κυπριακό Ζήτημα και για το ακροτελεύτιο άρθρο του Συντάγματος 1-1-4 και για ένα τρίωρο παρέμεινα έγκλειστος στα κρατητήρια της Γενικής Ασφάλειας Θεσσαλονίκης.

Όσο για τις επικοινωνίες, που είχα με διάφορα πολιτικά πρόσωπα, και τις επισκέψεις σε ύποπτες λέσχες και γραφεία πολιτικών, είναι επίσης γεγονός ότι και επικοινωνίες είχα και επισκέψεις έκανα σε διάφορα γραφεία πολιτικών της εποχής. Τα γραφεία ήταν των δημοκρατικών βουλευτών, που ανήκαν στην Ένωση Κέντρου, και ιδιαίτερα στο γραφείο του συμπατριώτη Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, ο οποίος είχε διατελέσει κατά τη διετία 1964-65 Υφυπουργός Εθνικής Άμυνας στην κυβέρνηση του Γέρου της Δημοκρατίας. Οι γονείς μου δεν είχαν μόνο οικογενειακές και επαγγελματικές σχέσεις με την οικογένεια του Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, αλλά είχαν και ιδεολογικές. Ήταν φανατικοί βενιζελικοί. Ο πατέρας μου και ο πατέρας του Μιχάλη είχαν συνυπηρετήσει στο Μικρασιατικό Πόλεμο και μετά συνεργάστηκαν στις επαγγελματικές τους ενασχολήσεις. Ο πατέρας του Μιχάλη ήταν αλευροβιομήχανος και κατείχε μεγάλο εργοστάσιο επεξεργασίας δημητριακών (μύλο) στο χωριό μου, όπου ο πατέρας μου εργάστηκε για πολλά χρόνια.

Αυτά όλα και πολλά άλλα για ένα δίωρο τα κατέθεσα στο Λοχαγό, που διενεργούσε την Ε.Δ.Ε., ενώ ο συμπατριώτης μου δεκανέας ως γραμματέας κρατούσε τα πρακτικά. Στο τέλος ανέπνευσαν και οι δύο. Ο Λοχαγός με τις πολλές ερωτήσεις, ενώ ο συμπατριώτης μου, γιατί είχε κουραστεί να γράφει και να σβήνει από την πολύωρη κατάθεσή μου. Το ίδιο βράδυ με πλησίασε πολύ επιφυλακτικά και διακριτικά και μου εξέφρασε τη γνώμη του Λοχαγού, η οποία ήταν πολύ συγκινητική και επαινετή για τις δικές μου δραστηριότητες, αλλά και για το βίο και την πολιτεία του πατέρα μου.

Έτσι τελείωσε η μεγάλη μου ταλαιπωρία με την Ε.Δ.Ε. στην Κύπρο. Αλλά συνεχίστηκε στην Ελλάδα και ήταν ακόμη πιο τραγική, αφού λίγο πριν διοριστώ ως καθηγητής κλήθηκα από το Στρατοδικείο Αθηνών για να δώσω κάποιες εξηγήσεις και να απαντήσω σε κάποια ερωτήματα. Βέβαια πριν αποχωρήσω από την Κύπρο έμαθα σε γενικές γραμμές το πόρισμα και τις προτάσεις του Λοχαγού από το συμπατριώτη μου. Σε κάποια από τις επόμενες μέρες, πάνω στο βουνό κατά την πρωινή εκπαίδευση, πλησίασα το Λοχαγό, που διενήργησε την προανάκριση και του ζήτησα να μου εξηγήσει ποια επρόκειτο να είναι η πορεία της Ε.Δ.Ε. Εκείνος με πληροφόρησε ότι υπέβαλλε στη Διοίκηση του Τάγματος το πόρισμα, τις προτάσεις και όλο το ανακριτικό υλικό. Ο Διοικητής είναι υποχρεωμένος όλα να τα υποβάλλει στο Στρατηγείο της ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ. στη Λευκωσία και από εκεί θα πάνε στο Γ.Ε.Σ. στη Αθήνα, όπου θα τα μελετήσουν οι αρμόδιοι στρατιωτικοί δικαστές και ανάλογα με την ετυμηγορία τους θα προωθήσουν την υπόθεση στην ακροαματική διαδικασία

ή θα την τοποθετήσουν στο αρχείο. Τα ίδια περίπου που μου είχε εξηγήσει ο συνάδελφος ανθυπολοχαγός, που εκτελούσε χρέη υπασπιστή στο γραφείο του Διοικητή.

Η αλλαγή στη Διοίκηση του Τάγματος

Στα τέλη Αυγούστου μάθαμε ότι η μονάδα μας πρόκειται να αλλάξει Διοικητή. Ο Ιωάννης Τσομώκος, ο καλοκάγαθος αλλά και αυστηρός «Ζαμπέτας», είχε κλείσει, σύμφωνα με τη στρατιωτική νομολογία, τον απαραίτητο διετή χρόνο Διοίκησης στο 606 Τάγμα Πεζικού και έπρεπε να αποχωρήσει από τη Διοίκηση και να αναχωρήσει για την Ελλάδα. Στη Διοίκηση αναμενόταν κάποιος άλλος Αντισυνταγματάρχης, που, όπως λέγανε, ήταν σχετικά νέος, με μετεκπαιδεύσεις στις Σχολές Πολέμου του εσωτερικού και της Αμερικής. Ότι ήταν κοσμογυρισμένος, πολύγλωσσος και τα τελευταία χρόνια υπηρετούσε ως στρατιωτικός ακόλουθος στο εξωτερικό. Το όνομά του ήταν **Αλέξανδρος Ζαφειρόπουλος** και ερχόταν κατευθείαν από την πρεσβεία μας στην Αντίς Αμπέμπα Αιθιοπίας. Κάποιοι από τους λοχαγούς τον γνώριζαν και έλεγαν ότι κατάγεται από κάποιον Φίλιππο Ζαφειρόπουλο, ομογενή από την Αντίς Αμπέμπα, ο οποίος ήταν οργανωτής κυνηγητικών σαφάρι και είχε διατελέσει διερμηνέας στις φυλές των Αιθιόπων και ταριχευτής αγρίων ζώων κοντά σ' έναν Αμερικανό εκατομμυριούχο.

Αρκετοί συνάδελφοι με πολλή χαρά ακούσαμε την αλλαγή στη Διοίκηση της μονάδας. Ιδιαίτερα εγώ, επειδή περίμενα ένα Διοικητή με ιδιαίτερες σπουδές και μοντέρνες αντιλήψεις για τα στρατιωτικά πράγματα. Ακόμη, επειδή θα είχα την ευκαιρία κάποτε να τον πλησιάσω και να μάθω κάποια πράγματα που με ενδιέφεραν για τις πρεσβείες και τα προξενεία μας στο εξωτερικό. Πίστευα ότι ο νέος Διοικητής, επειδή είχε περάσει από τις Σχολές Πολέμου του εσωτερικού, αλλά και της Αμερικής και ήταν κοσμογυρισμένος και πολύγλωσσος, θα έδινε άλλη χάρη και άλλον αέρα στη μονάδα. Θα καμαρώναμε το νέο Διοικητή μας, θα νιώθαμε περήφανοι ότι έχουμε Διοικητή με καινούργιες ιδέες διοίκησης, με μοντέρνες αντιλήψεις συμπεριφοράς προς τους στρατιώτες και με διαφορετικές μορφές επικοινωνίας μεταξύ μας.

Πράγματι ο νέος Διοικητής ήταν όπως τον φανταζόμασταν. Ήρθε στη μονάδα μας την πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου του 1967. Ένας λυγερόκορμος στρατιωτικός με το βαθμό του Αντισυνταγματάρχη. Ευσταλής, καμαρωτός, ψηλός, γεροδεμένος, με ωραία χαρακτηριστικά, με αείσιο βλέμμα και περπατησιά μεγαλόφρονα αξιωματικού. Μόλις τον αντικρίσαμε όλοι οι αξιωματικοί, μόνιμοι και έφεδροι, μείναμε έκπληκτοι! Οι φήμες βγήκαν αληθινές. Ήταν όπως τον περιέγραφαν όσοι τον γνώριζαν. Ίσως και καλύτερος! Όλοι περιμέναμε να τον αντικρίσουμε στην πρωινή αναφορά και να τον χαρούμε. Να τον ακούσουμε, να τον αξιολογήσουμε και να βγάλουμε τα συμπεράσματά μας.

Αφού για μερικές μέρες ενημερώθηκε από τον παλιό Διοικητή για όλα τα θέματα της μονάδας μας, τη Δευτέρα 11 Σεπτεμβρίου 1967 παρουσιάστηκε στην πρωινή αναφορά του Τάγματος. Όλοι βρισκόμασταν στις θέσεις μας. Οι αξιωματικοί, οι υπαξιωματικοί, οι στρατιώτες, ο Υποδιοικητής και ο παλιός Διοικητής. Δίπλα από τον παλιό Διοικητή στέκεται ο κατά είκοσι εκατοστά ψη-

λότερος νέος Διοικητής. Είναι καμαρωτός, ωραίος, ψηλός και το βλέμμα του περιφέρεται πάνω από τα κεφάλια μας. Παραπάνω από τετρακόσια ζευγάρια μάτια τον παρακολουθούν σαστισμένα και έκπληκτα. Τον βλέπουμε να είναι σοβαρός, ελαφρά χαμογελαστός και κατά διαστήματα να ρίχνει το βλέμμα του όχι μόνο σε μας, αλλά και στο δάσος απέναντι στη βουνοπλαγιά.

Ο Λοχαγός του 1ου Λόχου, που είναι αξιωματικός υπηρεσίας του Τάγμα-τος, του δίνει την πρώτη αναφορά, ενώ όλοι στεκόμαστε κλαρίνο. Μετά από λίγο δίνεται ημιανάπαυση και το λόγο παίρνει στην αρχή ο παλιός Διοικητής, ο οποίος παρουσιάζει το νέο Διοικητή με τα καλύτερα λόγια. Τότε μάθαμε κάποια πράγματα για τις σπουδές, τις μετεκπαιδεύσεις και τη σταδιοδρομία του νέου Διοικητή. Εντύπωση έκανε, όταν είπε ότι ο νέος Διοικητής έρχεται από την Πρεσβεία μας στην Αιθιοπία, όπου υπηρετούσε ως στρατιωτικός ακόλουθος. Μετά το λόγο παίρνει ο νέος Διοικητής. Ευχαριστεί τον παλιό Διοικητή για τα ωραία λόγια του και απευθυνόμενος σε όλους λέει ότι η αποστολή μας στο μαρτυρικό νησί της Κύπρου δεν έχει το χαρακτήρα μιας απλής εκστρατείας, αλλά ότι είμαστε μια μονάδα των πρόσω και ότι ανά πάσα ώρα και στιγμή μπορεί να βρεθούμε σε εμπόλεμη κατάσταση με τους προαιώνιους εχθρούς μας. Γι' αυτό απαιτείται να είμαστε πανέτοιμοι για κάθε ενδεχόμενο. Λόγια σαν αυτά που ακούγαμε καθημερινά!

Εικ. 61: Με τη στολή εξόδου στις σκάλες του Διοικητηρίου.

Έτσι έγινε η πρώτη παρουσίαση του νέου Διοικητή στη μονάδα μας. Από τα λεγόμενά του φάνηκε ότι δεν γνώριζε τα νέα δεδομένα του χουντικού καθεστώτος των Αθηνών. Ακόμη φάνηκε ότι δεν γνώριζε την επίσκεψη του «Αρχηγού της Επανάστασης» στο νησί πριν από ένα μήνα και ούτε όσα είχαν αποφασιστεί με το Μακάριο. Ίσως και ο παλιός Διοικητής να μην τον είχε ενημερώσει σχετικά με τα νέα δεδομένα. Πίστη μου είναι ότι τα γνώριζε πολύ καλά όλα, αλλά για την τιμή των όπλων, έπρεπε να επιδείξει εθνικό και πατριωτικό φρόνημα απέναντί μας και να διακηρύξει ότι διαπνέεται από τις πατροπαράδοτες αρετές των προγόνων μας.

Οι πρώτες του ενέργειες έδειξαν ότι ήταν ενημερωμένος για όλα τα παραπάνω και με τον αέρα και την πεποίθηση ότι ο Στρατός ελέγχει τα πάντα, στην πρώτη του επικοινωνία μαζί μας, που έγινε το απόγευμα της ίδιας μέρας, μας ανακοίνωσε κάποια πράγματα, που δεν τα πολυκαταλάβαμε απόλυτα. Πρώτα ότι η εκπαίδευση των στρατιωτών συνεχίζεται κανονικά, αλλά μπαίνει σε νέους κανόνες και ρυθμούς και ευθυγραμμίζεται με την εκπαίδευση των στρα-

τιωτών της πατρίδας. Ό,τι γίνεται στην Ελλάδα, το ίδιο θα γίνεται και εδώ. Αυτή, βέβαια, δεν ήταν καινούργια ιδέα, αλλά η εφαρμογή της έπρεπε να αρχίσει τώρα. Από τον περασμένο Ιούνιο είχε αρχίσει αμυδρά να εφαρμόζεται. Μας επαναλαμβάνει αυτό που είπε ο αρχηγός της Χούντας στη Λευκωσία, ότι δηλαδή δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος από τους Τούρκους, αλλά ότι ο κίνδυνος βρίσκεται στους κομμουνιστές. Αυτό που από τον περασμένο Αύγουστο είχε διακηρύξει ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, ως υπουργός Προεδρίας της Εθνικής Κυβερνήσεως: *«την Ελλάδα και την Τουρκία συνδέει η ανάγκη της από κοινού αντιμετώπισεως του κοινού κινδύνου (του κομμουνισμού)...»*.

Και συνεχίζοντας μας τονίζει εμφαντικά ότι όλοι οι έφεδροι αξιωματικοί και μόνιμοι υπαξιωματικοί, που διαμένουν μέχρι σήμερα μέσα στο στρατόπεδο για να είναι πανέτοιμοι σε περίπτωση κινδύνου, πρέπει αμέσως να εγκαταλείψουν το στρατόπεδο και να εγκατασταθούν σε σπίτια ή ξενώνες στα δυο χωριά, όπως γίνεται με τους μόνιμους αξιωματικούς και όπως αυτό γίνεται και στην πατρίδα.

Πολύ ξαφνικό και αναπάντεχο αυτό! Βρέθηκε μάλιστα και μια δικαιολογία. Οι χώροι των εγκαταστάσεων του Τάγματος ήταν περιορισμένοι και έπρεπε να εξευρεθούν και άλλοι για να χρησιμοποιηθούν ως γραφεία των Λόχων. Όλοι μας αρχίσαμε να προβληματιζόμαστε για την ξαφνική αυτή αλλαγή. Υπήρχε άραγε εντολή από το Στρατηγείο της Λευκωσίας ή είχε έρθει τέτοια απόφαση από την Αθήνα και δεν τη γνώριζαν οι αξιωματικοί!

Στην αρχή η ανακοίνωση αυτή χαροποίησε ιδιαίτερα όλους εμάς τους εφέδρους αξιωματικούς για πολλούς και διάφορους λόγους. Ο βασικότερος λόγος ήταν ότι εμείς οι έφεδροι αξιωματικοί και οι μόνιμοι υπαξιωματικοί θα ξεφεύγαμε από τη μονότονη και απομονωμένη ζωή του στρατοπέδου. *«Εσείς δεν είσαστε στρατιώτες»* μας είπε ο νέος Διοικητής *«και δεν πρέπει να κοιμόσαστε στο στρατόπεδο και να ζείτε σαν τα φανταράκια μας. Είστε μικροί ηγήτορες με ξεχωριστή προσωπικότητα. Οι έφεδροι δόκιμοι και ανθυπολοχαγοί και μόνιμοι υπαξιωματικοί στην Ελλάδα δεν παραμένουν μέσα στα στρατόπεδα, εκτός αν έχουν υπηρεσία. Το ίδιο, λοιπόν, πρέπει να γίνει και εδώ»*. Παράξενα, αλλά πολύ ευχάριστα ηκούσαν τα λόγια του στα αφτιά όλων μας.

Κάποιοι, πολύ λίγοι, από τους μόνιμους αξιωματικούς προβληματίστηκαν για την αλλαγή αυτή. Οι περισσότεροι, όμως, καθόλου δεν προβληματίστηκαν με τα νέα δεδομένα. Προφανώς είχαν εμποτιστεί από το πνεύμα των Απριλιανών και κανένας τους δεν διέβλεπε ότι ο κίνδυνος βρίσκεται ενόψει και καρδοκεί. Σχεδόν όλοι είχαν τόσο διαβρωθεί που κανένας τους δεν διέβλεπε ότι αυτό περίμεναν οι εχθροί μας. Στις μεταξύ μας συζητήσεις επικρατούσε η γνώμη ότι πράγματι δεν υπάρχει κίνδυνος από τους Τούρκους, αλλά ότι ο κίνδυνος βρίσκεται μέσα στο ίδιο το Κυπριακό Κράτος, που έχει διαβρωθεί από την πολιτική του Μακαρίου και τους κομμουνιστές οπαδούς του. Άρχισε να επικρατεί ένα πνεύμα ξένο προς το υπηρεσιακό έργο των αξιωματικών και μάλιστα όλων ημών, που βρισκόμασταν για να υπερασπίσουμε με νύχια και με δόντια το νησί. Τη θέση της αγωνίας ενόψει της εχθρικής απειλής, άρχισε να καταλαμβάνει μια αδικαιολόγητη αδιαφορία και ένας αδιανόητος εφησυχασμός.

Πράγματι από το καλοκαίρι του 1967 οι συνθήκες ζωής στις ελληνικές στρατιωτικές μονάδες, που στάθμιζαν στην Κύπρο, άλλαξαν. Προφανώς οι

στρατιωτικοί πίστεψαν ότι ελέγχουν την πολιτική και στρατιωτική ζωή στην Ελλάδα. Και εξαιτίας αυτού μπορούσαν να λύνουν και να δένουν σε όλα τα εσωτερικά, αλλά και τα εξωτερικά προβλήματα. Τώρα μπορούσαν ανά πάσα ώρα και στιγμή να επεμβαίνουν στην κυβέρνηση της Κύπρου και να υποχρεώνουν το Μακάριο να ακολουθεί την πολιτική τους. Πίστεψαν ότι έχουν την ικανότητα και τις δυνάμεις να επιβάλλουν τη θέλησή τους στην κυβέρνηση της Κύπρου.

Οι περισσότεροι μόνιμοι αξιωματικοί, που υπηρετούσαν στην Ελλάδα, άρχισαν να σκέπτονται ότι κανένας κίνδυνος δεν υπάρχει στην Κύπρο και ότι ήταν μια καλή ευκαιρία να κατεβούν στην Κύπρο για να λύσουν το οικονομικό τους πρόβλημα. Κανένας φόβος δεν υπάρχει από την πλευρά των Τούρκων! Ο «Αρχηγός της Επανάστασης» το διατυμπάνισε μέσα στην πρωτεύουσα του νησιού.

Άρχισαν να επιδιώκουν τη μετάθεσή τους στην Κύπρο, προκειμένου να επιλύσουν τα οικονομικά τους προβλήματα. Η κύρια προσπάθεια γι' αυτούς δεν ήταν η προώθηση και επίλυση των προβλημάτων των μονάδων τους, αλλά η έρευνα αγοράς και οι δημόσιες σχέσεις. Εν ολίγοις άρχισαν να ασχολούνται με αλλότρια και όχι με τον ιερό σκοπό της καθόδου τους στο νησί. Μεταξύ των μόνιμων αξιωματικών οι συζητήσεις τώρα περιστρέφονταν γύρω από την αγορά αφορολόγητων ειδών. Ποιο αυτοκίνητο είναι της μόδας, ποια ηλεκτρικά είδη έχουν πέραση, ποια χαλιά τους προτείνει ο εμπορικός αντιπρόσωπος, πόσα ουίσκι και πόσα τσιγάρα πολυτελείας δικαιούνται και ποια είναι η ισοτιμία της κυπριακής λίρας με την ελληνική δραχμή. Τι αγόρασε ο τάδε, τι παράγγειλε ο άλλος. Όλοι ενδιαφέρονται πώς να μην υστερήσουν από τους άλλους συναδέλφους. Πολλά τέτοια και άλλα παρεμφερή σκέπτονταν οι μόνιμοι αξιωματικοί μας, που οδηγούσαν με μαθηματική ακρίβεια σε έναν επικίνδυνο ευδαιμονισμό.

Αυτά αρχίσαμε να σκεφτόμαστε και εμείς οι έφεδροι, αλλά τα οικονομικά μας δεν ήταν αρκετά και δεν επαρκούσαν για τέτοιες πολυτέλειες. Εξάλλου εμάς περισσότερο ενδιέφεραν άλλα πράγματα. Να έχουμε, αν είναι δυνατό, καθημερινά έξοδο, να μπορούμε να κατεβαίνουμε πιο συχνά στα χωριά, να παρατηρούμε κανέναν ποδόγυρο και να βλέπουμε τις όμορφες πωλήτριες των καταστημάτων με τον απώτερο στόχο των πιο πολλών να αποκτήσουμε καμιά γνωριμία με κάποια κυπριωτούλα.

Η ανακοίνωση αυτή του νέου Διοικητή σε κάποιους νουνεχείς μόνιμους αξιωματικούς και εφέδρους οδήγησε σε πολλές σκέψεις. Διέβλεπαν ότι έτσι χαλάρωνε η πειθαρχία, ότι το «πνεύμα Μονάδος», που υπήρχε σε κάθε μονάδα διαλυόταν και ότι με τις αλλαγές αυτές η αποστολή μας στο νησί γινόταν προβληματική. Διέβλεπαν ότι οι ελληνικές στρατιωτικές μονάδες, που στάθμιζαν στην Κύπρο, εκτρέπονταν από το κύριο έργο τους και ξεστράτιζαν από τον κύριο σκοπό τους. Αυτό αμυδρά στην αρχή, αλλά αργότερα πιο πολύ το συζητούσαμε με τους Λοχαγούς μας, αλλά μερικοί απ' αυτούς έλεγαν ότι η Εθνική Κυβέρνηση γνωρίζει τι κάνει και πολύ περισσότερο ξέρει πού υπάρχει ο κίνδυνος.

Για όλα αυτά και πολλά παρόμοια ανησυχούσα, όπως και μερικοί άλλοι συνάδελφοι, αλλά αναρωτιόμασταν, αν εμείς επρόκειτο να σώσουμε το ρωμαίικο και την Κύπρο! Εμείς διαβλέπαμε καλύτερα τον κίνδυνο της εχθρικής

απειλής από τους ανώτερους αξιωματικούς μας; Υπήρχε και ο κίνδυνος να χαρακτηριστούμε ότι κάνουμε αντιπολίτευση στην Εθνική Κυβέρνηση και τότε δεν μας «ξέπλυνε» κανένας ποταμός! Καλύτερα να σιωπούμε, παρά να μιλούμε. Ο συνάδελφος αποθηκάριος Κώστας Μπαλαφούτης έλεγε συχνά ότι οι καιροί είναι ύποπτοι, οι τοίχοι έχουν αφτιά, οι μόνιμοι υπαξιωματικοί μας παρακολουθούν και έτσι συχνά επαναλάμβανε το αρχαίο ρητό «Το σιγάν κρείττον του λαλείν» ή το νεοελληνικό «Η σιωπή είναι χρυσός».

Εμένα αυτό τον καιρό, μετά την ανακοίνωση του Διοικητή για την έξοδό μας από το στρατόπεδο, με απασχολεί περισσότερο και ένα άλλο σοβαρό προσωπικό πρόβλημα. Έχω μια κοπέλα στην Ελλάδα, που την αγαπώ πολύ. Τώρα με την έξοδό μας από το στρατόπεδο είναι μια καλή ευκαιρία να την καλέσω να έρθει στην Κύπρο και να μείνουμε μαζί σε κάποιο σπίτι, που θα νοικιάσω. Το ίδιο έκανε και ένας υπαξιωματικός της μονάδας μας, πριν ακόμη γίνει η σχετική ανακοίνωση. Ελπίζω ότι ο νέος Διοικητής, που διαπνέεται από μοντέρνες αντιλήψεις, θα μου επιτρέψει να την καλέσω να κατεβεί στην Κύπρο.

Τις επόμενες μέρες όλοι οι έφεδροι αξιωματικοί και οι μόνιμοι υπαξιωματικοί ετοιμαστήκαμε να εγκαταλείψουμε το στρατόπεδο. Ο Διοικητής είχε αναθέσει σε μας τους ίδιους να βρούμε καταλύματα στα χωριά της Κακοπετριάς ή της Γαλάτας και σε μια βδομάδα να αποχωρήσουμε από τον κοιτώνα του στρατοπέδου. Τότε επικράτησε η ιδέα να διαμένουμε σε ξενώνες, που η ίδια η Διοίκηση του Τάγματος θα μας υποδείκνυε και θα όριζε και το αντίτιμο του ενοικίου σε μηνιαία βάση. Υπήρχε ο φόβος να νοικιάσουμε σε κάποιο σπίτι ή σε κάποιο ξενώνα, που ο ιδιοκτήτης του ήταν κομμουνιστής, πράγμα που απαγορευόταν αυστηρώς.

Τελικά στις 15 Σεπτεμβρίου όλοι οι έφεδροι αξιωματικοί και οι μόνιμοι υπαξιωματικοί βρεθήκαμε σε διάφορους ξενώνες της Κακοπετριάς και της Γαλάτας. Το γεγονός αυτό το είδαν και οι ντόπιοι Κύπριοι με καλό μάτι, επειδή έτσι θα δούλευαν όχι μόνο οι ξενώνες των χωριών, αλλά θα είχαν και περισσότερη πελατεία και τα άλλα καταστήματα εξαιτίας της παραμονής πολλών αξιωματικών σ' όλη τη διάρκεια των απογευμάτων. Τα εστιατόρια, τα καφενεία, οι καφετέριες, τα καταστήματα τροφίμων, ενδυμάτων, ρούχων, υποδημάτων και άλλων διαφόρων ειδών ψιλικών και τουρισμού θα εξυπηρετούσαν τους αξιωματικούς κατά τον καλύτερο τρόπο.

Οι έφεδροι αξιωματικοί του Λόχου μου καταλύσαμε σε έναν μικρό ξενώνα της Γαλάτας. Βρισκόταν στο κέντρο του χωριού και είχε όλες τις ανέσεις. Ο ιδιοκτήτης του, αν θυμούμαι καλά άκουγε στο όνομα Στέλιος, και ήταν άνθρωπος με ιδιαίτερα καλά αισθήματα για τις ένοπλες ελληνικές δυνάμεις, που βρίσκονταν στο νησί για να το υπερασπίσουν σε περίπτωση τουρκικής εισβολής. Γνώριζε καλά την ιστορία του τόπου του και πολλές φορές μας εντυπωσίαζε με τις ιστορικές του γνώσεις για τα πολλά και τραγικά γεγονότα, που υπέστη το νησί. Αυτό για μένα ήταν φανταστικό, επειδή μάθαινα, κοντά σε όσα ήξερα, πολλά πράγματα για το μαρτυρικό νησί και πολλές λεπτομέρειες από την πολυκύμαντη πορεία του. Στον ξενώνα αυτό διέμεινα 45 μέρες, ίσα με τις 30 Οκτωβρίου, καθώς μετά με διαταγή του Γ.Ε.Σ. μετατέθηκα στο Σύνταγμα μας, στο 21ο Σύνταγμα Πεζικού, το οποίο στάθμευε έξω από τη Λευκωσία στην Περιστερώνα της Μόρφου.

Με την έξοδό μας από το στρατόπεδο όλα τα πράγματα άλλαξαν. Η ζωή

μας πήρε άλλο χρώμα. Τα πρόσωπά μας φωτίστηκαν. Το κέφι όλων των εφέδρων επιτέλους ξαναγύρισε. Όλοι θυμηθήκαμε όσα μας έλεγαν στη Σχολή κάποιιοι από τους «φαντασμένους» αξιωματικούς μας. Ότι, όταν θα πάμε στις μονάδες μας, θα είμαστε δακτυλοδεικτούμενοι. Θα μας προσέχει όλη η κοινωνία και ιδιαίτερα το γυναικείο φύλο. Θα περπατάμε στους δρόμους και τα βλέμματα των ανθρώπων θα είναι καρφωμένα στη στολή μας, στο φανταχτερό πηλίκιο, στα κόκκινα σιρίτια, στα καλοσιδερωμένα μπουφάν και παντελόνια, στα γυαλιστερά κόκκινα παπούτσια, στο καμαρωτό μας περπάτημα. Στις μεγάλες γιορτές και εθνικές επετείους θα φοράμε την επίσημη στολή υπ' αριθμό 8 και θα έχουμε ειδική θέση μεταξύ των επισήμων και αρχόντων της πόλης, όπου θα υπηρετούμε.

Παρότι κάποια πράγματα από την ενδυμασία μας δεν τα είχαμε μαζί μας στην Κύπρο, όπως το πηλίκιο και τη στολή υπ' αριθμό 8, επειδή ήμασταν λαθραίοι, αλλά είχαμε τη στολή Φρουζάκη χωρίς τα ασπροκόκκινα σιρίτια και στη θέση του πηλικίου το τζόκεϊ με τις πράσινες φόρμες, που μας έδιναν το χρώμα του εκστρατευτικού σώματος. Και εδώ στο νησί, τώρα με την έξοδό μας από το στρατόπεδο, τα πράγματα δεν θα είναι πολύ διαφορετικά από ό,τι στην Ελλάδα. Η ιδιαίτερη ζωή, η παραμονή μας στους ξενώνες και η καθημερινή απογευματινή ελευθερία στα χωριά της Κακοπετριάς και της Γαλάτας, θα μας κάνει να φαινόμαστε στα μάτια των αδελφών Κυπρίων ως κάτι το ξεχωριστό. Όχι μόνο στους διάφορους καταστηματάρχες, αλλά και στους άλλους κατοίκους και ιδιαίτερα στις νόστιμες μελαχρινές Κυπριωτοπούλες. Ουσιαστικά δε θα διαφέρουμε καθόλου από τους κυανόκranους του Ο.Η.Ε. Εκείνοι, όμως, είναι καθαρά μισθοφόροι, ενώ εμείς δεν είμαστε μισθοφόροι. Εμείς είμαστε Έλληνες στρατιώτες, που κατεβήκαμε από την ελεύθερη Πατρίδα έχοντας ως βασικό σκοπό να υπερασπίσουμε με τη ζωή μας την ακεραιότητα της Κύπρου από τους προαιώνιους εχθρούς μας.

Κάθε πρωί μας παραλαμβάνει ένα αυτοκίνητο της υπηρεσίας και παραβρισκόμαστε στην πρωινή αναφορά του Λόχου και του Τάγματος. Ακολουθούμε η συνηθισμένη εκπαίδευση στους γύρω λόφους. Αλλά και αυτή τώρα γίνεται πιο ελαστική και χωρίς πολλά καψόνια. Το μεσημέρι κατεβαίνουμε στο στρατόπεδο, τρώγουμε στη Λέσχη και αμέσως, όσοι δεν έχουμε υπηρεσία, ανεβαίνουμε στα αυτοκίνητα του Τάγματος και κατεβαίνουμε στους ξενώνες μας. Μερικοί δεν τρώνε στη Λέσχη για διάφορους λόγους και μόλις ελευθερωμαστέ από την εκπαίδευση, φεύγουν για τα χωριά. Τα απογεύματα είναι στη διάθεσή μας. Τα βράδια εντελώς ελεύθερα και πολλές φορές γυρίζουμε στους ξενώνες τις πρωινές ώρες. Άλλοτε δεν κοιμόμαστε καθόλου, καθώς έχει χαράξει και πρέπει στα γρήγορα να πάμε για υπηρεσία στη μονάδα μας.

Ιδιαίτερα θετικό για μένα και πολλούς συναδέλφους ήταν τα ελεύθερα απογεύματα, στα οποία μπορούσαμε να περιηγηθούμε και να μάθουμε κάποια πράγματα από τον τόπο, όπου ζούσαμε. Μπορούσαμε να κάνουμε επισκέψεις σε διάφορα καφενεία, εστιατόρια, ξενώνες, παλιές βυζαντινές εκκλησίες, σε καταστήματα για διάφορα ψώνια και πολλές φορές για άγρα κάποιας όμορφης κυπριωτοπούλας. Ακόμη μπορούσαμε κρυφά να απομακρυνθούμε από τον τόπο κατοικίας μας και να μεταβούμε σε άλλες πόλεις για διάφορους λόγους και κυρίως για ψώνια. Πράγμα που ένα απόγευμα κάναμε μια ομάδα πέντε εφέδρων αξιωματικών. Το σκάσαμε κρυφά στη Λεμεσό και είχαμε μια

καλή περιπέτεια με τα ψώνια μας. Η ζωή μας, όπως έλεγαν οι μόνιμοι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί, δεν είχε να ζηλέψει τίποτε από τη ζωή των άλλων αξιωματικών, που ζούσαν στην Ελλάδα. Εδώ μάλιστα οι συνθήκες τώρα ήταν πολύ καλύτερες, καθώς ο μισθός μας σε κυπριακές λίρες ήταν μεγαλύτερος και μπορούσαμε να κινούμαστε πιο άνετα.

Ο χαρακτήρας βέβαια της αποστολής μας άλλαζε και αυτό το πληρώσαμε πολύ ακριβά μετά από λίγα χρόνια. Τα γεγονότα του Νοεμβρίου του 1967 ήταν ο προάγγελος του τι θα επακολουθούσε. Αλλά οι κρατούντες πιστεύοντας ότι είχαν επικρατήσει και ήλεγχαν τα πάντα «περί άλλων ετύρβαζον». Ο συμπατριώτης μου, Αντιστράτηγος εν αποστρατεία Γεώργιος Ι. Τσουμής, που έφυγε από τη ζωή πριν από ένα χρόνο (23 Φεβρουαρίου 2017), στο βιβλίο του «Ενθυμήματα και Τεκμήρια Πληροφοριών της ΚΥΠ για Κύπρο και Εγγύς Ανατολή» αναφέρει σε μια αναφορά του στις 30 Ιανουαρίου 1975 πολύ αυστηρά και καθόλου υπερβολικά τα εξής: «Από την επικράτησιν της Επανάστασεως τον Απρίλιον του 1967 ο όγκος των εις Κύπρον υπηρετούντων Ανωτέρων Αξιωματικών (Ταγματάρχαι, Αντισυνταγματάρχαι, Συνταγματάρχαι) υπήρξεν εκ των πλέον ακαταρτίστων επαγγελματικώς. Αι Διοικήσεις των Μονάδων ευρέθησαν κατά κανόνα εις χείρας ανεπαρκών Αξιωματικών, οι δε Επιτελείς υπήρξαν βασικώς ανεργμάτιστοι λόγω της καταλυθείσης ιεραρχήσεως από ετών και του εκφυλισμού της Σχολής Πεζικού Πολέμου κατά την επταετίαν».

Η προετοιμασία για την κάθοδο της Ευαγγελίας στην Κύπρο

Αυτό τον καιρό με τα νέα δεδομένα στη μονάδα, το μυαλό μου συνεχώς αταξιδεύει στην Ελλάδα. Στην αγαπημένη μου Ευαγγελία. Τώρα που με την έξοδο από το στρατόπεδο η ζωή μας πήρε άλλο χρώμα και άλλο νόημα, οι σκέψεις μου είναι πάντα στο προσωπικό μου πρόβλημα. Πώς θα βρεθεί κάποιος τρόπος να πάρω την άδεια από τη Διοίκηση του Τάγματος και να καλέσω την αγαπημένη μου στην Κύπρο. Στην αρχή το συζήτησα με τους εφέδρους συναδέλφους και μετά με τον ίδιο το Λοχαγό μου. Ο Λοχαγός ακούγοντας το πρόβλημά μου ξαφνιάστηκε, αλλά χαμογελώντας μου πρότεινε να το συζητήσω με τον ίδιο το Διοικητή. Έπρεπε οπωσδήποτε να πάρω την άδεια από τον ίδιο. Για τους εφέδρους με το παλιό καθεστώς απαγορευόταν αυστηρά να διαμένουμε έξω από το στρατόπεδο. Και αυτό σήμαινε ότι δεν μπορούσαμε να καλέσουμε τις γυναίκες μας, αν κάποιος ήταν παντρεμένος, ή τις κοπέλες μας με οποιαδήποτε σχέση είχαμε μ' αυτές.

Ο Λοχαγός, ύστερα από τα τελευταία γεγονότα της σύσκεψης όλων των αξιωματικών με το νέο Διοικητή, που ουσιαστικά υποχρέωνε και εμάς τους εφέδρους να εξέλθουμε του στρατοπέδου και αντιλαμβανόμενος ότι ο νέος Διοικητής διαπνέεται από φιλελεύθερες ιδέες και μοντέρνες αντιλήψεις, πίστευε ότι θα μου έδινε το πράσινο φως για την κάθοδο της κοπέλας μου στην Κύπρο. Μου έδωσε θάρρος και μου πρότεινε χωρίς καμιά χρονοτριβή να ζητήσω ακρόαση από το νέο Διοικητή.

Στις 20 Σεπτεμβρίου πήρα την απόφαση να ζητήσω ακρόαση από το Διοικητή και να ζητήσω να μου δώσει την άδεια να καλέσω την κοπέλα μου να κατεβεί στην Κύπρο. Την ίδια μέρα, Τετάρτη 20 Σεπτεμβρίου, ανεβήκαμε,

όπως πάντα, στο Τάγμα και ακολουθήσαμε τα συνηθισμένα. Ανεβήκαμε στις γειτονικές πλαγιές και κάναμε την πρωινή μας εκπαίδευση. Εμένα, όμως, το μυαλό μου βρίσκεται αλλού. Οι συνάδελφοι το αντιλαμβάνονται και συνεχώς με ρωτούν για το πρόβλημά μου. Ακόμη και οι στρατιώτες μου το καταλαβαίνουν. Ο έμπιστός μου Λοχίας από τις Σέρρες με παρακολουθεί, που βρίσκομαι σε περιουλλογή, έρχεται κοντά μου και θέλει να μάθει τι με απασχολεί. Σε κάθε διάλειμμα δεν έχω άλλη σκέψη, παρά μόνο πώς θα ζητήσω ακρόαση από το Διοικητή. Παίρνω για τελευταία φορά τη συμβουλή του Λοχαγού μου, ο οποίος μου υποδεικνύει τον τρόπο πώς θα το ζητήσω.

Το μεσημέρι, ενώ όλοι οι συνάδελφοι κατευθύνονται στη Λέσχη για φαγητό, εγώ ανεβαίνω τα σκαλοπάτια της κλίμακας και τραβώ κατευθείαν στα γραφεία της Διοίκησης. Συναντώ τον υπασπιστή και του ανακοινώνω ότι επιθυμώ ακρόαση από το Διοικητή για κάποιο προσωπικό μου πρόβλημα. Ο συνάδελφος στην αρχή νόμισε ότι η ακρόασή μου είχε σχέση με την Ε.Δ.Ε. και φάνηκε να ταραάζεται. Αμέσως, όμως, τον κατατοπίζω για το πρόβλημά μου, που το γνώριζε από τις προηγούμενες μέρες. Με μεγάλη χαρά χτύπησε την πόρτα του Διοικητή και του ανέφερε ότι είχα κάποιο προσωπικό πρόβλημα και επιθυμούσα να το συζητήσω μαζί του.

Ο Διοικητής αμέσως συγκατένευσε στην επιθυμία μου, αλλά ρώτησε τον υπασπιστή τι ακριβώς μου συμβαίνει. Στην αρχή και εκείνος νόμισε ότι η ακρόασή μου θα είχε σχέση με την Ε.Δ.Ε., που είχε γίνει βέβαια στη θητεία του προηγούμενου Διοικητή, αλλά είχε πληροφορηθεί και ο ίδιος όλα τα καθέκαστα της σύγκρουσής μου με τον Υποδιοικητή του Τάγματος. Μπήκα στο γραφείο του συνεσταλμένος, παρουσιάστηκα κανονικά και με όλους τους τύπους και του ανέφερα την επιθυμία μου.

Ήταν η πρώτη φορά που συναντούσα το νέο Διοικητή και είχα την πρώτη συνομιλία μαζί του. Μου φάνηκε μεγαλοπρεπής, ολύμπιος θα έλεγα. Καθώς ήταν ασκεπής πρόσεξα το παράστημά του, τη θαλερή κόμη και το ροδαλό πρόσωπό του και αμέσως κατάλαβα ότι ήταν πραγματικά νεότερος για το βαθμό του Αντισυνταγματάρχη και ίσως η ηλικία του ήταν μικρότερη και από αυτήν του Υποδιοικητή μας. Στην αρχή με κοιτάζει με βλέμμα αυστηρό, στέκεται για λίγο σιωπηλός, σκέπτεται λίγα δευτερόλεπτα και αμέσως μετά μου δίνει το λόγο. Παίρνω κάπως το θάρρος, καθώς τα πόδια μου τρέμουν, η φωνή μου κόβεται και τα χέρια μου κρατούν το τζόκεϊ σφιχτά σα να θέλουν να το τσαλακώσουν. Σε τόνο καθαρά στρατιωτικό και σε στάση προσοχής αρχίζω να του αναφέρω τα εξής: *«Κύριε Διοικητά, ζητώ την άδειά σας να μου επιτρέψετε να καλέσω την κοπέλα μου από την Ελλάδα να έρθει στην Κύπρο και να νοικιάσω ένα μικρό διαμέρισμα στην Κακοπετριά ή στη Γαλάτα, όπου θα διαμένουμε, όπως όλοι οι παντρεμένοι αξιωματικοί».*

Σηκώνει ψηλά το κεφάλι του, με κοιτάζει με ένα βλέμμα στην αρχή κάπως αυστηρό και λίγα δευτερόλεπτα μετά στρέφει το πρόσωπό του προς το παράθυρο, σπάει για λίγο το αυστηρό του χαμόγελο και μου απαντάει σε τόνο καθαρά στρατιωτικό. *«Κύριε Δόκιμε, ο Στρατός έχει κάποιους κανονισμούς, τους οποίους πρέπει να τηρούν όλοι ανεξαιρέτως οι αξιωματικοί, είτε είναι μόνιμοι είτε έφεδροι. Οι οικογενειάρχες αξιωματικοί έχουν μαζί τους τις γυναίκες και τα παιδιά τους, αλλά ακολουθούν αυστηρά τους στρατιωτικούς κανονισμούς στη διαβίωσή τους. Είναι υποχρεωμένοι να υπακούουν στις διαταγές*

των προϊσταμένων τους ακόμη και στην οικογενειακή τους ζωή. Αυτό πρέπει να έχετε υπόψη ότι ισχύει και για σας, έστω και αν είστε έφεδρος. Εσείς, όπως μου λέτε, θέλετε να φέρετε εδώ την κοπέλα σας και να ζείτε μαζί της σε ένα από τα χωριά της Κακοπετριάς ή της Γαλάτας. Είμαι, όμως, υποχρεωμένος να σας ρωτήσω, αν ο δεσμός σας είναι επίσημος, γνωστός και εγκεκριμένος από τους γονείς της κοπέλας. Εξάλλου αν η κοπέλα έχει την απαραίτητη ηλικία και μπορεί να ταξιδέψει μόνη της. Απαιτούνται κάποιες προϋποθέσεις για να ταξιδέψει κάποιος στην Κύπρο, γιατί θεωρείται ότι ταξιδεύει στο εξωτερικό. Χρειάζονται διαβατήριο, βίζα, συνάλλαγμα και άλλες διατυπώσεις από την αστυνομία και τις αρχές της χώρας. Διαφορετικά ίσως έχουμε καταγγελίες από τους γονείς της κοπέλας για αυθαίρετη απόφαση, έστω και αν η ίδια αποφασίσει το ταξίδι. Θα έχουμε επέμβαση της αστυνομίας και τελικά το θέμα θα φτάσει στο Γενικό Επιτελείο Στρατού. Αυτά όλα πρέπει να τα γνωρίζετε καλά και να τα λάβετε σοβαρά υπόψη σας».

Ακούγοντας όλα αυτά για κάποια λεπτά της ώρας θαύμασα την καθαρότητα της σκέψης του, την αρτιότητα της έκφρασης των λέξεων, τη σωστή ορθοφωνία, το διαπεραστικό βλέμμα και την αφοπλιστική του ικανότητα. Μιλούσε αγέρωχα και αυστηρά σαν αυταρχικός δάσκαλος και φαινόταν ότι απαιτούσε τυφλή υπακοή σε όσα έλεγε. Αυτά, σκέφτηκα, είναι τα χαρακτηριστικά των στρατιωτικών. Δεν θα μπορούσα να του απαντήσω, αν δεν είχα απόλυτο δίκαιο για τη σχέση μου με την κοπέλα. Αν ο δεσμός μας δεν ήταν επίσημος, αλλά χιμαιρικός, δεν θα ήταν δυνατό να βγάλω λέξη από το στόμα μου, ύστερα από αυτά που άκουγα. Αν ο δεσμός μου δεν ήταν γνωστός στους γονείς της κοπέλας και αν ενδιαφερόμουν μόνο για να περάσω κάποιες ωραίες στιγμές μαζί της στην Κύπρο και να κάνω στους άλλους συναδέλφους να ζηλέψουν, όπως γίνεται σε αυτές τις ηλικίες και σε αυτές τις περιπτώσεις, δεν θα τολμούσα να πω τίποτε.

Ωστόσο πήρα λίγο θάρρος, παρότι τον έβλεπα να με κοιτάζει λοξά και ελαφρώς αυστηρά και του απάντησα με όλο το σθένος, που διέθετα εκείνη την ώρα, όλη την αλήθεια για τη σχέση με την κοπέλα μου. Του είπα ξεκάθαρα ότι ο δεσμός μου είναι πολύχρονος, επίσημος και έχει την έγκριση και συγκατάθεση των γονιών της. Οι γονείς της έχουν πλήρη εμπιστοσύνη στο πρόσωπό μου και είμαι σίγουρος ότι θα εγκρίνουν οπωσδήποτε το ταξίδι της κόρης τους στην Κύπρο. Εξάλλου η ίδια έχει την απαιτούμενη ηλικία, καθώς διανύει το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας, και δεν έχει πρόβλημα βοήθειας και επικουρίας από κανέναν.

Στη σταθερή και απόλυτα δικαιολογημένη απόφασή μου ο Διοικητής συγκατένευσε και ελαφρώς χαμογελαστά μου έδωσε την άδεια να καλέσω την κοπέλα μου να κατεβεί στην Κύπρο, με την προϋπόθεση, όμως, ότι θα τηρήσω αυστηρά τους στρατιωτικούς κανονισμούς, που ισχύουν για όλους τους έγγαμους αξιωματικούς. Για περισσότερες πληροφορίες με προέτρεψε να αποταθώ στο Λοχαγό μου, ο οποίος θα με ενημέρωνε σχετικά για πολλά πράγματα, όπως το σπίτι, που επρόκειτο να νοικιάσω, τους ανθρώπους με τους οποίους θα συναναστρεφόμουν και γενικά για τον τρόπο της διαβίωσής μου στο νησί ως οικογενειάρχης πια.

Ευχαριστώντας και χαιρετώντας το Διοικητή κατέβηκα τις σκάλες χωρίς να καταλαβαίνω πού βρίσκομαι. Νόμιζα ότι πετούσα, ότι βρισκόμουν στον

έβδομο ουρανό και ότι πολύ σύντομα θα συναντούσα την κοπέλα μου στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας. Ήμουν αναμμένος και κατακόκκινος. Το πρόσωπό μου έκαιγε και η καρδιά μου χτυπούσε ακατάπαυστα! Μπήκα στη Λέσχη για το μεσημεριανό φαγητό και παρήγγειλα στο γκαρσόνι να μου φέρει τη μερίδα μου. Οι άλλοι συνάδελφοι του Λόχου καταλαβαίνουν από τη χαρά μου ότι πήρα την άδεια και αρχίζουν να με πειράζουν ότι είμαι τυχεράκις και ότι έχω τα μέσα και με τη νέα Διοίκηση του Τάγματος. Η απάντησή μου ήταν ότι πράγματι είμαι τυχερός και ότι είχα και έχω την εκτίμηση των Διοικητών μας, αλλά όχι της σεβαστής μας Υποδιοίκησης!

Έφαγα γρήγορα τα όσπρια της ημέρας και αποχώρησα αμέσως, καθώς οι άλλοι συνάδελφοι με περίμεναν στο BEDFORD για να κατεβούμε στο χωριό. Σε όλη τη διαδρομή των λίγων χιλιομέτρων από το στρατόπεδο ως τα χωριά δεν μπορώ να συμμαζέψω τα μυαλά μου. Η σκέψη μου πετάει μακριά, πολύ μακριά, στην Ελλάδα, στην αγαπημένη μου Ευαγγελία. Πώς θα έρθει, τι ετοιμασίες πρέπει να κάμει, τι χαρτιά πρέπει να ετοιμάσει και πότε με το καλό θα κατεβεί στην Κύπρο. Οι συνάδελφοι το αντιλαμβάνονται ότι είμαι εκτός εαυτού και γελούν μαζί μου. Κάποιοι με πειράζουν, άλλοι με καλοτυχίζουν, καθώς γνωρίζουν τι με βασανίζει, και άλλοι με κοιτάζουν περιπαιχτικά.

Μόλις μπήκαμε με τον συγκάτοικο στο δωμάτιο του ξενώνα, πήρα χαρτί και μολύβι και προσπάθησα να γράψω αμέσως στην αγαπημένη μου Ευαγγελία. Να της ανακοινώσω ότι πήρα την άδεια της καθόδου της στην Κύπρο και ότι πολύ γρήγορα θα συναντιόμασταν στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας. Αλλ' εις μάτην! Τα χέρια μου τρέμουν, η καρδιά μου χτυπά δυνατά, ο ιδρώτας τρέχει στο μέτωπό μου και σκοτεινιάζει τα βλέφαρα, ενώ τα χείλη μου παίζουν ακατάπαυστα! Στριφογυρίζω στην καρέκλα για να συνέλθω, αλλά αισθάνομαι ότι τρέμω σύγκορμος. Κουνώ τα πόδια μου δεξιά και αριστερά για να συνειφέρω το σώμα μου στον κανονικό του ρυθμό. Σφίγγω τα δάχτυλά των χεριών μου για να τα επαναφέρω στο γράψιμο. Το χαρτί που έχω μπροστά μου γεμίζει από τα διαχεόμενα δάκρυα και τα πρώτα γραφόμενα αρχίζουν να μουντζουρώνονται, καθώς το στυλό με το μελάνι διαλύεται πάνω στο υγροποιημένο επιστολόχαρτο.

Ο συγκάτοικος συνάδελφος του δωματίου ξάπλωσε στο κρεβάτι του και σε λίγο τον πήρε ο ύπνος. Η δική μου νευρική κατάσταση δεν τον ενοχλεί, παρότι τη γνωρίζει και την παρακολουθεί από αρκετές μέρες τώρα. Είναι, όμως, κουρασμένος από την πρωινή άσκηση πάνω στο βουνό και θέλει να ξεκουραστεί. Είχαμε επίδειξη της ομάδας στην επίθεση και ο ίδιος ήταν ο διμοιρίτης, που διηύθυνε τη διαδικασία της και ήταν υποχρεωμένος να ακολουθεί την ομάδα εκ του σύνεγγυς για την επιτυχία της. Ανέβηκε πάνω στο βουνό παρακολουθώντας την ομάδα, που έκανε την επίδειξη, και περισσότερο εκείνος κουράστηκε με τις φωνές και τα παραγγέλματα και λιγότερο ο ομαδάρχης δεκανέας με τους άνδρες του. Δεν αντιλαμβάνεται τίποτε. Όταν, όμως, άρχισα να στριφογυρίζω στην καρέκλα μου, ξύπνησε και μου παράγγειλε αυστηρά να μην κάνω θόρυβο. Γύρισε από την άλλη πλευρά και άρχισε να ροχαλίζει. Δεν μπορεί να καταλάβει σε ποια κατάσταση βρίσκομαι.

Επιμένω να γράψω κάτι, αλλά είναι αδύνατο. Το επιστολόχαρτο γεμίζει δάκρυα και το στυλό δεν είναι σε θέση να αφήσει πάνω στο χαρτί τους γραφικούς χαρακτήρες. Το βρεγμένο επιστολόχαρτο με τα ορنيθοσκαλισμάτα,

καθώς το χέρι μου τρέμει, καλό θα ήταν να το στείλω στην αγαπημένη για να δει τον πόνο και τον καημό μου! Τα αφήνω όλα πάνω στο τραπέζι και ξαπλώνω στο κρεβάτι για να συνέλθω και να ηρεμήσω. Πού, όμως, να μου κολλήσει ύπνος! Η σκέψη μου τρέχει μακριά, στην κοπέλα μου στην Ελλάδα. Χίλιες σκέψεις περνούν από το μυαλό μου. Αν οι γονείς της αρνηθούν να της επιτρέψουν το ταξίδι, τι θα γίνει; Ιδιαίτερα η μητέρα της, που την έχει μονάκριβη, πώς θα της δώσει την άδεια να ταξιδέψει μόνη της! Αν θα ήμουνα μαζί της και θέλαμε να ταξιδέψουμε, προφανώς δεν θα υπήρχε κανένα πρόβλημα. Τώρα, όμως, θα πρέπει να κατεβεί μόνη της στην Αθήνα και να ταξιδέψει με αεροπλάνο σε ένα μέρος ξένο και άγνωστο. Είμαι σχεδόν βέβαιος ότι θα φέρει τις αντιρρήσεις της. Ο πατέρας της, όμως, και τα αδέρφια της, είμαι σίγουρος, θα της δώσουν την άδεια να ταξιδέψει. Η ίδια σέβεται τους γονείς και ιδιαίτερα τη μητέρα της, αλλά είναι αποφασισμένη να έρθει κοντά μου. Κάποιες ώρες τα βάζει με τη μητέρα της και τους άλλους συγγενείς, που φέρνουν προσκόμματα για το μεγάλο της ταξίδι στην Κύπρο. Αρκετά χρόνια βασανίζεται μακριά μου και περιμένει τότε επί τέλους θα συναντηθούμε μόνιμα.

Βασανίζομαι αρκετά και, καθώς στριφογυρίζω πάνω στο κρεβάτι, με κλέβει προσωρινά ο ύπνος. Ξάφνου έρχεται στο όνειρο η αγαπημένη μου. Στολισμένη με τα καλά της, με τη βαλίτσα στο ένα χέρι, με το διαβατήριο και το εισιτήριο στο άλλο να βαδίζει προς το διάδρομο του «Ελληνικού», όπου το BOING 747 των Κυπριακών Αερογραμμών με αναμμένες τις μηχανές αναμένει τους επιβάτες του. Η αδερφή μου Βούλα με τον άνδρα της Ηλία την κατευοδώνουν και την χαιρετούν από την εξέδρα των επισκεπτών. Εγώ τους βλέπω από κάπου μακριά, αλλά δεν μπορώ να επισημάνω και να εξακριβώσω το μέρος που βρίσκομαι. Στέκομαι βουβός, χωρίς να μπορώ να μιλήσω, ούτε να κάνω κάποια κίνηση. Είμαι χαμένος, αποσβολωμένος, αδύνατος και ανήμπορος. Ούτε δέκα λεπτά της ώρας δεν πέρασαν και μονομιάς ξυπνώ τρομαγμένος! Ο συνάδελφος κοιμάται του καλού καιρού και δεν παίρνει είδηση τι μου συμβαίνει. Κάθομαι στο κρεβάτι και περιμένω να συνέλθω από το αναπάντεχο όνειρό μου. Κάποτε ο συνάδελφος σηκώθηκε, ντύθηκε και έφυγε για να συναντήσει τους άλλους.

Εγώ παραμένω στο δωμάτιο, αλλά κάποια στιγμή συνέρχομαι, παίρνω και πάλι το επιστολόχαρτο για να συνεχίσω το γράψιμο και βλέπω ότι έχει μουσκέψει από τα δάκρυα και έγινε ακατάλληλο πια για να χρησιμοποιηθεί. Το τσαλακώνω και παίρνω ένα δεύτερο. Τώρα είμαι βέβαια περισσότερο συγκεντρωμένος και η μεγάλη νευρικήτητα έχει περάσει. Τα χέρια μου σταμάτησαν να τρέμουν και το μυαλό μου είναι καθαρότερο. Αρχίζω να γράφω.

«Αγαπημένη μου!

Θαρρώ πως τα ψέματα επιτέλους τελείωσαν. Σήμερα το μεσημέρι πήρα την περιπόθητη άδεια από το Διοικητή μου και πρέπει να κάνεις γρήγορα για να έρθεις κοντά μου. Πρέπει να ετοιμάσεις τα απαιτούμενα χαρτιά στην Κοινότητα και τη Νομαρχία για την έκδοση του διαβατηρίου και να κατεβείς στην Αθήνα. Εκεί η Βούλα θα σε βοηθήσει να κάνεις κάποια ψώνια και εγώ θα σου δώσω την ημερομηνία αναχώρησης για το νησί της Αφροδίτης. Ελπίζω ότι σε δεκαπέντε μέρες θα είσαι έτοιμη με τα χαρτιά και γύρω στις 20 Οκτωβρίου πρέπει να είσαι στην Αθήνα. Δε μπορώ περισσότερα να σου γράψω αυτή τη

στιγμή. Είμαι πολύ συγκινημένος και η καρδιά μου χτυπάει δυνατά.

Σε φιλώ και αναμένω τα νέα σου. Γιώργος».

Ολόκληρο το απόγευμα της 20ης Σεπτεμβρίου παρέμεινα συλλογισμένος. Παρέμεινα στο δωμάτιό μου ίσαμε αργά το βράδυ, ώσπου κάποτε ο συγκάτοικος συνάδελφος ήρθε απέξω και μου πρότεινε να κατεβούμε στην τραπεζαρία του ξενώνα και να φάμε κάτι. Τον ακολούθησα με βαριά καρδιά και κάθισα σε μια γωνιά του σαλονιού χωρίς να μπορώ να ψελλίσω κουβέντα. Οι άλλοι συνάδελφοι συζητώντας για πολλά και διάφορα μιλούσαν φωναχτά και τα γέλια και τα ξεφωνητά τους ακούγονταν μέχρι έξω στον κεντρικό δρόμο. Οι Κύπριοι, ο ιδιοκτήτης του ξενώνα και οι άλλοι που υπήρχαν την ώρα εκείνη στον ξενώνα, τους άκουγαν με αισθήματα αποστροφής και δυσaráσκειας. Γι' αυτό πολλές φορές μας κακοχαρακτήριζαν ως απολίτιστους, αγενείς, ως ανθρώπους ασεβείς προς τους άλλους, που κάθονται δίπλα τους, επειδή μιλούσαμε φωναχτά, κάναμε μεγάλη φασαρία, μας διέκρινε ασυγκράτητος ενθουσιασμός και μεγάλη ελευθεριότητα.

Αυτά είναι, ευτυχώς ή δυστυχώς, τα εθνικά μας προτερήματα ή ελαττώματα. Αυτό είναι το γενετικό μας υλικό, το DNA μας. Αυτοί είμαστε οι Έλληνες, ιδιαίτερα οι νέοι. Φωνακλάδες, ενθουσιώδεις, ελευθερόστομοι, θορυβώδεις, επιδειξίεις στους ξένους. Εμείς οι έφεδροι αξιωματικοί των είκοσι δύο ως και των είκοσι πέντε ετών δεν ήταν δυνατό να ξεχωρίζουμε από τους άλλους συμπατριώτες μας σ' αυτό το εθνικό προτέρημα ή ελάττωμα, που οι αδελφοί Κύπριοι το θεωρούσαν μεγάλο ελάττωμα. Η σκλαβιά των αιώνων τους είχε μεταλλάξει, αλλά ο συγχρωτισμός τους μαζί μας μετά την «ειρηνική κατάληψη» του νησιού του 1964 από τα ελληνικά στρατεύματα, είχε αρχίσει να τους επαναφέρει και αυτούς τουλάχιστο μερικώς στα εθνικά ελληνικά πρότυπα.

Ένα απογευματινό αλλιώτικο

Οι μέρες περνούν απaráλλακτα, όπως άρχισαν από τις 15 Σεπτεμβρίου. Το πρωί εγερτήριο «όρθρου βαθέος», γρήγορη επιβίβαση στα BED-FORDS, που μας περιμένουν έξω από τους ξενώνες, και άνοδο στο στρατόπεδο. Εκεί αναφορά Λόχου, αναφορά Τάγματος και στη συνέχεια μετάβαση στους διπλανούς λόφους, όπου διεξάγεται με ακρίβεια το στρατιωτικό πρόγραμμα της ημέρας. Εκπαίδευση, ασκήσεις στο βουνό, επιδείξεις και χρήσεις όπλων, θεωρίες για τη συντήρηση του οπλισμού, για τις πληροφορίες, τις διαβιβάσεις, την ασφάλεια του στρατοπέδου, τις νυκτερινές μετακινήσεις, ομιλίες για το έργο των Απριλιανών, που «έσωσαν την Πατρίδα», και τόσα άλλα. Πολύ βαρετά, ανούσια και χωρίς καμιά ουσία. Ιδιαίτερα όταν τα ακούς και τα ξανακούς. Όταν βλέπεις ότι τα κάνεις μόνο και μόνο για να περνάνε οι μέρες, οι μήνες και να έρθει ο καιρός να απολυθείς και να ησυχάσεις από τους καραβανάδες μιλιταριστές.

Ευτυχώς αυτό τον καιρό έχουμε το απόγευμα ελεύθερο, όταν δεν έχουμε υπηρεσία. Μερικές φορές παραμένουμε στους ξενώνες μας και καθισμένοι στο σαλόνι συζητούμε για πολλά και διάφορα πράγματα με τους ιδιοκτήτες και τους πελάτες τους. Οι έφεδροι αξιωματικοί του 2ου Λόχου έχουμε ιδιο-

κτήτη στον ξενώνα τον Στέλιο, που γνωρίζει πολλά από την ιστορία και τη ζωή των συμπατριωτών του και μας κατατοπίζει σε πολλά πράγματα. Ιδιαίτερα για τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων και για τα επώνυμα των Κυπρίων, που κατά κανόνα είναι σε γενική πτώση από το πατρώνυμό τους. Πολύ παράξενο μας φαινόταν, όταν ακούγαμε ότι ο γιος είχε διαφορετικό επώνυμο από τον πατέρα του. Εντύπωση έκανε η εξιστόρηση πολλών γεγονότων από τον τελευταίο Μεγάλο Αγώνα του νησιού. Ακούσαμε πολλά από τα περιστατικά του Αγώνα, αλλά εγώ είχα διαβάσει αρκετά απ' αυτά και είχα ακούσει επίσης πολλά από τον Αντρίκο πάνω στα Σπήλια στις αποθήκες. Ένα, όμως, γεγονός του Αγώνα, που όλους μας εντυπωσίασε, το άκουγα για πρώτη φορά και ήταν πολύ συγκινητικό.

Ένα απόγευμα, λοιπόν, ο Στέλιος άρχισε να μας διηγείται μια ιστορία πολύ αληθινή, που κράτησε ίσαμε αργά το βράδυ. Τη χρονιά μετά το 1958, μας λέει, όταν ο Αγώνας βρισκόταν στην κορύφωσή του, πολλά από τα παιδιά της Κύπρου δεν πήγαιναν σχολείο. Κάποια σχολεία τα είχαν κλείσει οι Άγγλοι και άλλα τα είχαν επιτάξει δήθεν για «εθνικούς» σκοπούς. Τα παιδιά της Κύπρου τότε μάθαιναν τα γράμματα όπως-όπως σε εκκλησίες ή σε σπίτια, όπως στα χρόνια της σκλαβιάς των πολυχρονεμένων σουλτάνων. Όσα σχολεία λειτουργούσαν, τα μαθήματα γίνονταν περιοδικά. Στο Παγκύπριο Γυμνάσιο της Λευκωσίας ήρθε η ώρα τα παιδιά να δώσουν εξετάσεις, να πάρουν το χαρτί για να περάσουν στην άλλη τάξη ή να απολυθούν, όσα φοιτούσαν στην τελευταία τάξη. Τότε ένας έφηβος στη Λευκωσία δεν πρόφτασε να τελειώσει τις απολυτήριες εξετάσεις του. Του έλειπαν δυο μαθήματα ακόμη, τα Νέα Ελληνικά και η Ιστορία. Ένα απόγευμα του Ιουνίου ξέσπασε μια μεγάλη διαδήλωση κοντά στην εκκλησία της Παναγίας Φανερωμένης στη Λευκωσία εναντίον των Άγγλων. Ο νεαρός Κύπριος με την ενθουσιώδη του καρδιά πήρε μέρος στη μαχητική διαδήλωση κάνοντας το χρέος του, το χρέος προς τον εαυτό του και τους προγόνους του. Και τότε οι Άγγλοι τον συνέλαβαν και τον έριξαν μαζί με πολλούς άλλους στα ανήλιαγα μπουντρούμια με σκοπό να τους δικάσουν.

Ο νεαρός μήτε τη φυλακή λογάριάζε, μήτε τη δίκη υπολόγιζε. Θυμόταν μονάχα πως του έλειπαν δυο μαθήματα για να συμπληρώσει τις εξετάσεις του και να πάρει το απολυτήριο του Γυμνασίου. Τότε έκανε μια αναφορά στο Διοικητή της φυλακής και παρακάλεσε να τον αφήσουν για μια μέρα μόνο να πάει στο σχολείο και να δώσει τις εξετάσεις στα δυο μαθήματα. Όχι βέβαια μόνος του, αλλά με το δεσμοφύλακά του. Ο Διοικητής του, όμως, δεν έστερξε να εκπληρώσει την επιθυμία του. Τότε το κυπριωτόπουλο συλλογίστηκε να ζητήσει να έρθει ο καθηγητής του στη φυλακή!

Ο Άγγλος Διοικητής το δέχτηκε και ο καθηγητής ήρθε στη φυλακή. Έφεραν και το νεαρό στο εντευκτήριο της φυλακής με τα χέρια σιδεροδεμένα και με δυο δεσμοφύλακες, έναν Τούρκο και έναν Άγγλο. Του έλυσαν τα χέρια και ο καθηγητής του ετοίμασε τα θέματα για να γράψει. Του έδωσε και ένα στυλό και μια κόλλα αναφοράς και περίμενε να ξεμουδιάσουν τα χέρια του. Κάποτε ο νεαρός έγραψε ό,τι του ζήτησε ο καθηγητής του. Μετά το τέλος του γραψίματος ο μαθητής παρέδωσε την κόλλα και ο καθηγητής προχώρησε στην προφορική εξέταση.

Πρώτα, του λέει, «θα σε εξετάσω στα Νέα Ελληνικά» και τον ρωτάει ποιος από τους νεοέλληνες ποιητές του αρέσει πιο πολύ.

Ο νεαρός αποκρίνεται χωρίς καθόλου να σκεφτεί τον Διονύσιο Σολωμό.

Ο καθηγητής τον ρωτά «τι έγραψε ο Σολωμός;».

Το παιδί απαντά αμέσως «τον Ύμνον εις την Ελευθερίαν».

Ο Καθηγητής συνεχίζει «μήπως θυμάσαι κάποια στροφή;».

Ο μαθητής αρχίζει να απαγγέλλει μέσα στη φυλακή με καθάρια και στεντόρεια φωνή, ανάμεσα στους δεσμοφύλακες, που εκπροσωπούσαν τους παλιούς και τους νέους τυράννους τον εθνικό ύμνο «Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά και σαν πρώτα ανδρειωμένη, χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά».

Ο μαθητής δεν πρόφτασε να τελειώσει το τετράστιχο. Ο Τούρκος που γνώριζε λίγα Ελληνικά, κατάλαβε το νόημα των στίχων, που τόσο θαρραλέα απήγγειλε ο μαθητής, και του πέρασε αμέσως στα χέρια τα σίδερα. Ο Άγγλος τον έσπρωξε γρήγορα μέσα στο ανήλιαγο μπουντρούμι. Ο καθηγητής αναλύθηκε σε λυγμούς. Ύστερα από λίγο καιρό οι δυνάστες του νησιού απέλασαν τον καθηγητή από την πατρίδα του, επειδή θεωρήθηκε επικίνδυνος.

Ο μαθητής δεν πρόφτασε να κάνει προφορική εξέταση στην Ιστορία. Γιατί να την κάνει; Την Ιστορία τη γράφει ο ίδιος! Έχει γίνει πια Ιστορία ο ίδιος! Είναι η Ελληνική Ιστορία είκοσι πέντε αιώνων από τότε που τα αρχαία Σπαρτιατόπουλα στις Θερμοπύλες με το Λεωνίδα απάντησαν στους Πέρσες το «Μολών λαβέ».

Δεν πρόφτασε να τελειώσει ο Στέλιος τη διήγησή του και ένα δάκρυ κύλισε από το κατακόκκινο πρόσωπό του. Εμείς αμίλητοι και συνεπαρμένοι από όσα ακούγαμε, αρχίσαμε να τον χειροκροτούμε. Ποτέ μου δεν είχα ακούσει τέτοια ιστορία, ούτε είχα διαβάσει κάτι σχετικό. Ούτε οι συνάδελφοι Κύπριοι στο Πανεπιστήμιο μας είχαν διηγηθεί κάτι παρόμοιο. Πάνω στα φυλάκια στα Σπήλια είχα ακούσει αρκετά από τα περιστατικά του Αγώνα, αλλά σχετικά μ' αυτό δεν είχα ακούσει τίποτε.

Είναι μεγάλη η απόφαση του θανάτου, σκέφτηκα. Η απόφαση του θανάτου που οδηγεί κατευθείαν στην απόφαση της νίκης. Έτσι φαίνεται ότι κάθε μέρα και κάθε στιγμή η Ελληνική Ιστορία ανανεώνεται με τις πράξεις των παιδιών της. Εδώ κάτω στην Κύπρο τα ανυπότακτα παιδιά ξεσηκώθηκαν για λευτεριά και πατρίδα. Εδώ κάτω τα παιδιά χτυπήθηκαν, βασανίστηκαν, κλείστηκαν στα ανήλιαγα κάτεργα, σκοτώθηκαν, ανέβηκαν στο ικρίωμα της θυσίας. Εδώ κάτω αναστήθηκε και ανασταίνεται ακόμη και σήμερα η πανάρχαια ιστορία και η αιώνια δόξα της φυλής μας.

Ένα απόγευμα στη Λεμεσό

Ένα άλλο απόγευμα στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1967 αποφασίσαμε πέντε έφεδροι αξιωματικοί, δυο ανθυπολοχαγοί και τρεις δόκιμοι, να το σκάσουμε κρυφά έξω από τη ζώνη ευθύνης μας και να πάμε στη Λεμεσό για διάφορα ψώνια. Το είχαμε προγραμματίσει από τις προηγούμενες μέρες και δεν έπρεπε να το γνωρίζει κανείς, καθώς η απομάκρυνση από το χώρο μας ήταν μεγάλο παράπτωμα. Συνεννοηθήκαμε με κάποιον έμπιστο ντόπιο ταξιτζή, κλείσαμε και την ημέρα και αναμέναμε.

Την Παρασκευή, 29 Σεπτεμβρίου του 1967, αφού τελειώσαμε τις υποχρεώσεις μας στη μονάδα και αφού φάγαμε στη Λέσχη του στρατοπέδου κατεβήκαμε, όπως πάντα, στα χωριά. Χωρίς να μας πάρει κανείς είδηση, ο καθένας μας τράβηξε για τον ξενώνα του. Αμέσως το ταξί μας μάζεψε από τους δυο ξενώνες και γύρω στις 3 το μεσημέρι αναχωρήσαμε για τη Λεμεσό, περνώντας πάνω από το Τρόδος και μέσα από τα ειδυλλιακά χωριά της περιοχής.

Το δρομολόγιο ήταν γνωστό από τις προηγούμενες περιόδους, που κάναμε για να γνωρίσουμε τα πιθανά σημεία, στα οποία ήταν δυνατό να κάνει απόβαση ο εχθρός. Τότε, βέβαια, είχαμε μαζί μας έναν ανώτερο αξιωματικό του Τάγματος, που μας κατατόπιζε καθ' οδόν για τις μετακινήσεις μας μέσα στο βουνό και μας καθοδηγούσε για τις προφυλάξεις μας από τις πιθανές αεροπορικές επιθέσεις του εχθρού. Τώρα είμαστε μόνο οι πέντε έφεδροι αξιωματικοί με τον Κύπριο ταξιτζή και οι συζητήσεις μέσα στο TAXI είναι μόνο για τη ζωή μας. Τι ψώνια θα κάνουμε στη Λεμεσό, ποια καταστήματα θα επισκεφτούμε, σε ποια καφετέρια θα πίναμε τον καφέ μας και τελικά πώς θα μπορούσαμε να επισκεφτούμε και κάποιο οίκο καλής συντροφιάς. Στο τελευταίο επέμειναν πολύ οι τρεις από τους πέντε συναδέλφους, αλλά ο ταξιτζής μας απάντησε ότι κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο, γιατί αυτοί οι οίκοι με τα κόκκινα φανάρια αρχίζουν τη λειτουργία τους αργά το βράδυ και μάλιστα μετά τις 10 ή 11 το βράδυ και στεγάζονται συνήθως σε κάποια κακόφημα ξενοδοχεία. Αυτό θα μας ανάγκαζε να παραμείνουμε στη Λεμεσό πολύ αργά και υπήρχε ο κίνδυνος να μας αναζητήσουν οι άλλοι συνάδελφοι και έτσι θα γινόμασταν αντιληπτοί από κάποιους εφέδρους ή από κάποιους κακούς μόνιμους υπαξιωματικούς. Και τότε θα είχαμε βαριές ποινές από το Διοικητή της μονάδας μας, αλλά ακόμη και από το Στρατηγό της ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ., στον οποίο θα αναφερόμασταν.

Γρήγορα περάσαμε το βουνό χωρίς να το καταλάβουμε. Ο ταξιτζής γνώριζε καλά το δρομολόγιο και σε μια ώρα βρισκόμασταν στη Λεμεσό. Τα καταστήματα δεν είχαν ανοίξει ακόμη για το απογευματινό τους ωράριο και έπρεπε να περιμένουμε μέχρι τις 5 η ώρα. Καθίσαμε σε κάποια καφετέρια για να πάρουμε τον καφέ ή το αναψυκτικό μας. Πριν ανοίξουν τα καταστήματα κάναμε μια βόλτα στα μεγάλα καταστήματα της πόλης και είδαμε από τις βιτρίνες τηνπραμάτειά τους. Μας ενδιέφερε περισσότερο να επισκεφτούμε καταστήματα ρουχισμού και υποδημάτων. Υπήρχαν και στην Κακοπετριά και τη Γαλάτα τέτοια καταστήματα, αλλά ήταν μικρά και ως εκ τούτου η ποικιλία των εμπορευμάτων τους ήταν περιορισμένη. Βασικά θέλαμε να αγοράσουμε κάποια καλά και ακριβά είδη ρουχισμού, που δεν υπήρχαν στα χωριά που ζούσαμε.

Και ευτυχώς για μένα, που έκανα αυτήν την παράνομη έξοδο, επειδή μετά από ένα ακριβώς μήνα άλλαξα μονάδα και έπαιρνα μετάθεση στο Σύνταγμα, που βρισκόταν έξω από τη Λευκωσία στην Περιστερώνα της Μόρφου. Αλλά νομίζω και για τους άλλους συναδέλφους ήταν μοναδική ευκαιρία, που επισκεφτήκαμε σε ανύποπτο χρόνο τη Λεμεσό και αγοράσαμε κάποια καλά είδη ρουχισμού, επειδή άλλη ευκαιρία δεν ήταν δυνατό να εξευρεθεί να ξεπορτίσουν από το χώρο ευθύνης τους, εξαιτίας των σοβαρών γεγονότων που ακολούθησαν μετά από σαράντα πέντε μέρες περίπου.

Πράγματι στις πέντε ακριβώς τα καταστήματα άνοιξαν και η πρώτη μας επίσκεψη έγινε σ' ένα μεγάλο και πολυτελές δώροφο κατάστημα ρουχισμού.

Μείναμε κατάπληκτοι από την ποσότητα, την ποιότητα καθώς και την ποικιλία των ειδών ρουχισμού. Πουκάμισα, παντελόνια, κάλτσες, γραβάτες, ζακέτες, κοστούμια, παλτά μακριά και ημίκοντα, τζάκετ με γούνες σε ωραία μοτίβα και διάφορα χρώματα. Χίλια δυο είδη για όλα τα γούστα, όλα τα μεγέθη αλλά μόνο για τα ακριβά βαλάντια. Περιέργοι, καθώς για πρώτη φορά αντικρίσαμε τέτοιο κατάστημα, περιεργαζόμαστε τα είδη και δεν ξέρουμε από πού να αρχίσουμε. Οι υπάλληλοι του καταστήματος από την ομιλία μας και τον ελευθεριάζοντα χαρακτήρα, μας κατάλαβαν γρήγορα και επειδή γνώριζαν την οικονομική μας επιφάνεια αμέσως θέλησαν να μας εξυπηρετήσουν κατά τον καλύτερο τρόπο.

Ξαφνικά κάποιος συνάδελφος παρατήρησε στη βιτρίνα ένα μπεζ πουκάμισο με μακριούς γιακάδες και θέλησε να το δει καλύτερα. Το παρατήρησε αρκετή ώρα, του άρεσε και θέλησε αμέσως να αγοράσει ένα από αυτά. Ο Κύπριος υπάλληλος αμέσως του είπε ποιο είναι το «size» του, αλλά ο συνάδελφος δεν κατάλαβε τι του ζητούσε. Προφανώς ο υπάλληλος του ζητούσε να του πει το μέγεθος του λαιμού του, αλλά ο συνάδελφος από αγγλικά ήταν άσχετος. Τότε ο συνάδελφος απευθύνθηκε σε μένα που κάτι σκάμπαζα από αγγλικά, αλλά και εγώ αυτή τη λέξη δεν τη γνώριζα. Κάπου πέντε λεπτά της ώρας φάγαμε, ώσπου να καταλάβουμε τι ζητούσε ο υπάλληλος. Και το καταλάβαμε μόνο όταν ένας άλλος υπάλληλος πήρε τη μεζούρα και μέτρησε το λαιμό του συναδέλφου. Αυτό μας φάνηκε πολύ παράξενο που από τους πέντε υπαλλήλους του καταστήματος κανένας τους δεν γνώριζε τις λέξεις μέγεθος ή νούμερο. Τόσο πολύ τους είχε επηρεάσει ο συγχρωτισμός τους με τους Άγγλους, που δεν ήξεραν βασικές λέξεις της γλώσσας μας!

Τελικά μάθαμε το «size» μας και μπορούσαμε να το χρησιμοποιούμε και στα άλλα καταστήματα που στη συνέχεια επισκεφτήκαμε. Σε αυτό το κατάστημα παραμείναμε περισσότερο από μια ώρα και κάναμε αρκετές αγορές από πολλά και διάφορα είδη. Οι υπάλληλοι ήταν πολύ ευγενικοί απέναντί μας και μας βοήθησαν αρκετά για να κάνουμε τις επιλογές μας. Τα είδη τους ήταν όλα «MADE IN ENGLAND», αγγλικής κατασκευής και πολύ καλής ποιότητας. Προφανώς τα προόριζαν όχι μόνο για την τοπική πλούσια πελατεία, αλλά για τους Εγγλέζους, που ήταν πολλοί στη Λεμεσό, αφού έξω από τη Λεμεσό και σε μικρή απόσταση στο Ακρωτήριο είχαν μια πολύ μεγάλη βάση με πολλούς στρατιώτες και αξιωματικούς με τις οικογένειες και τα παιδιά τους.

Από το κατάστημα αγοράσαμε και οι πέντε συνάδελφοι από δυο ή τρία πουκάμισα, που μας εντυπωσίασαν με τα χρώματα και το σχέδιο, το ντιζάιν τους. Αγοράσαμε και διάφορα άλλα είδη, όπως παντελόνια, τζάκετ με πρωτότυπους πλεκτούς γιακάδες, γραβάτες, κάλτσες και πολύχρωμα κασκόλ. Εγώ συγκεκριμένα αγόρασα τρία διαφορετικά πουκάμισα, ένα φανταχτερό σκούρο μπλε τζάκετ με πλεκτούς γιακάδες και τα έφερα στην Ελλάδα μετά την ατιμωτική αποχώρησή μας από το νησί τα Χριστούγεννα του '67. Τα φόρεσα στην Ελλάδα με πολλή χαρά και μεγάλη ευχαρίστηση για αρκετό καιρό και μετά το διορισμό μου ως καθηγητής. Οι Κύπριοι αδελφοί έκαναν πολύ χάζι με τις αγορές μας και τους εντυπωσίασε πολύ ο αυθορμητισμός μας, ο ελευθεριάζων χαρακτήρας, η ακατάσχετη φλυαρία και τα ακράτητα γέλια μας.

Φεύγοντας κάποιος ηλικιωμένος, που μάλλον ήταν ο ιδιοκτήτης του καταστήματος, μας ευχαρίστησε, καθώς του αφήσαμε πάνω από χίλιες κυπρια-

κές λίρες και μας είπε κολακευτικά λόγια ότι με τέτοιους λεβέντες, που μας φυλάγουν, ποτέ δεν θα τολμήσουν οι Τούρκοι να κάνουν απόβαση στο νησί. Δεν καταλάβαμε το πνεύμα του, αν μας το έλεγε, επειδή το πίστευε ή ήθελε να μας περιπαίξει. Γεγονός ήταν ότι είχε απόλυτο δίκαιο. Μετά από λίγα χρόνια, όταν πια τα ελληνικά στρατεύματα είχαν αποχωρήσει κακήν κακώς από την Κύπρο, τότε μόνο οι Τούρκοι, και από τα δικά μας λάθη, προέβησαν στην απόβαση και κατέλαβαν σχεδόν το μισό νησί. Και τότε χάθηκαν πέντε χιλιάδες άνθρωποι μεταξύ των οποίων και πολλοί έλληνες αξιωματικοί και στρατιώτες, καταστράφηκαν σχεδόν εκ βάθρων σημαντικές πόλεις και πολλά χωριά, μετακινήθηκε το ένα τρίτο του πληθυσμού των Κυπρίων προς τα νότια και τούρκεψαν οι πλουσιότερες περιοχές της βόρειας Κύπρου!

Μετά από το κατάσταση αυτό, που μας χάρισε αφάνταστη ευχαρίστηση, πολλή χαρά και απεριόριστα γέλια, επισκεφτήκαμε ένα άλλο που είχε υποδήματα. Εδώ υπήρχαν δυο χαριτωμένες κοπέλες, που μας υποδέχτηκαν με αγγλικές φιλοφρονήσεις, νομίζοντας ότι είμαστε Άγγλοι της βάσης του Ακρωτηρίου. Κάποιος από τους συναδέλφους άρχισε να γελάει νευρικά και οι κοπέλες στην αρχή έμειναν άναυδες. Μετά από λίγα δευτερόλεπτα άρχισαν να μας καλωσορίζουν πάλι στα αγγλικά, αλλά εμείς δεν καταλαβαίναμε τι μας έλεγαν. Τις κοιτάζαμε στα μάτια και προσπαθούσαμε να εκμαιεύσουμε τι μας έλεγαν, αλλά και γιατί μας τα έλεγαν. Εμείς ήμασταν άμαθοι από τέτοιες φιλοφρονήσεις, δεν καταλαβαίναμε τη γλώσσα τους και δεν ξέραμε τι να απαντήσουμε στις κοπέλες.

Τελικά τις μιλήσαμε ελληνικά και γρήγορα κατάλαβαν ότι είμαστε «καλαμαράδες». Στην περιοχή της Λεμεσού δεν υπήρχαν στρατεύματα ελληνικά και οι Κύπριοι της περιοχής δεν τους γνώριζαν. Με την είσοδό μας στο κατάστημα μας ανέλαβε κάποια καλοντυμένη μεσόκοπη, που προφανώς ήταν η ιδιοκτήτρια του καταστήματος, και μας ζήτησε με ευγενικό τρόπο να της πούμε τι επιθυμούμε. Εμείς, όμως, δεν ξεκολλούσαμε τα μάτια μας από τις δυο χαριτωμένες Κυπριωτοπούλες. Αρχίσαμε να παρατηρούμε τα παπούτσια, αλλά στα κλέφτικα τα βλέμματά μας έπεφταν στις όμορφες κοπέλες. Εκείνες το αντιλήφτηκαν και με τα νάζια τους χαμογελούσαν με τη συμπεριφορά μας και έριχναν και κανένα βλέμμα προς εμάς. Όταν επιτέλους διαλέξαμε κάποια παπούτσια, τότε η κυρία μας ζήτησε το «size» μας και τότε μέσα στο κατάστημα ξέσπασε ένα ακράτητο γέλιο από όλους μας, που έκανε τις κοπέλες να ξαφνιαστούν. Εμείς γελούσαμε τόσο νευρικά και τόσο αστόχαστα, που εκείνες μας έβλεπαν σαν ανθρώπους από άλλο πλανήτη.

Μετά από τα νευρικά μας γέλια πήρα το λόγο και ζήτησα συγγνώμη από την κυρία και τις δυο κοπέλες και προσπάθησα να τις εξηγήσω ότι δεν γελούσαμε γι' αυτές, αλλά για την αγγλική λέξη «size», που ακούγαμε για δεύτερη φορά. Τους διηγήθηκα το περιστατικό, που μας συνέβη στο προηγούμενο κατάστημα και τότε και εκείνες γέλασαν με το χουνέρι μας. Αμέσως η κυρία μας εξήγησε ότι γνωρίζουν τις λέξεις μέγεθος ή νούμερο, αλλά χρησιμοποιούν την αγγλική λέξη, που πέρασε στην κυπριακή διάλεκτο σαν πιο κατάλληλη, όπως και πολλές άλλες λέξεις. Δοκιμάσαμε αρκετά ζευγάρια παπούτσια και κάθε φορά που οι κοπέλες έσκυβαν για να μας βοηθήσουν να τα φορέσουμε, νιώθαμε πάνω μας το γυναικείο άρωμά τους και ξελιγωνόμασταν. Ένας συνάδελφος πρόβαλε αρκετά παπούτσια, όχι γιατί ήθελε να τα αγοράσει, αλλά για να

νιώθει την ανάσα και το άρωμα των κοριτσιών. Κάθε φορά που η κοπέλα απομακρυνόταν, αναστέναζε βαθεία και επαναλάμβανε «πολύ ωραία παπούτσια»!

Μείναμε σχεδόν μισή ώρα στο κατάστημα και ο απολογισμός ήταν να αγοράσουμε οι τρεις από τους πέντε από ένα ζευγάρι παπούτσια, που τα φορέσαμε στην Κακοπετριά και τη Γαλάτα χωρίς, όμως, να νιώθουμε κάτι το ιδιαίτερο. Τα ελληνικά παπούτσια, που είχαμε φέρει από την Ελλάδα και φορούσαμε, μας φαινόταν περισσότερο φινετσάτα και καλύτερης ποιότητας. Το μοναδικό που νιώθαμε ήταν η παρουσία των δυο κοριτσιών και το μεθυστικό άρωμά τους.

Τις αποχαιρετήσαμε με εγκάρδια αισθήματα και μας τα ανταπέδωσαν με γλυκύτατα χαμόγελα. Η μία μάλιστα μας αποχαιρέτησε πάλι στα αγγλικά, που, δυστυχώς, εμείς δεν καταλάβαμε. Μας είπε «see you», που σήμαινε «να σας ξαναδούμε». Όταν την άλλη μέρα πήγαμε στο στρατόπεδο ρώτησα ένα στρατιώτη, που είχε σπουδάσει Αγγλική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο, και μου έδωσε την απάντηση. Εκείνο βέβαια που μας χαροποίησε και τους πέντε ήταν οι όμορφες και νόστιμες Κυπριωτοπούλες, που τόσο φιλικά και ευγενικά μας εξυπηρέτησαν.

Βγήκαμε έξω, προχωρήσαμε λίγα βήματα μακρύτερα, αλλά η σκέψη όλων ήταν στις νόστιμες κοπέλες. Κάποιοι γύρισαν πίσω τα μάτια τους και είδαν τις δυο κοπέλες να στέκονται ακόμη στην είσοδο του καταστήματος και να μας παρακολουθούν. Τις έκαναν ένα νεύμα χαιρετισμού σηκώνοντας τα χέρια τους και εκείνες ανταπέδωσαν με πολύ χαμόγελο το χαιρετισμό των συναδέλφων.

Περπατήσαμε λίγο στην πλούσια αγορά της πόλης και σταματήσαμε σ' ένα άλλο κατάστημα που ήταν γεμάτο με πολλών ειδών υφάσματα. Ρίξαμε μια ματιά στη βιτρίνα και αμέσως μας φλόγισε η επιθυμία να τα δούμε από κοντά. Μπήκαμε μέσα και αμέσως μας υποδέχτηκε κάποιος κύριος πάλι με αγγλικές φιλοφρονήσεις. Ίσως και εκείνος μας πήρε ότι είμαστε Άγγλοι αξιωματικοί ή στρατιώτες. Το μάθημα, όμως, το ξέραμε τώρα. Πήρα αμέσως το λόγο και του απάντησα ότι είμαστε Έλληνες αξιωματικοί και ερχόμαστε από την Κακοπετριά, όπου εδρεύει η μονάδα μας. Αμέσως μας καλωσόρισε ελληνιστί και μας πρότεινε να περάσουμε στο κατάστημα. Κάποιος άλλος, που άκουσε τη συζήτηση, μας πρότεινε να καθίσουμε σε κάποιες καρέκλες, που υπήρχαν μέσα στο κατάστημα. Μας καλωσόρισε και εκείνος και με πολύ ευγενικό τρόπο μας πρότεινε να πάρουμε ένα «drink». Άλλο πρόβλημα πάλι και τούτο.

Τώρα το μάθημα το είχαμε πάρει από τις προηγούμενες επισκέψεις. Ούτε γέλια, ούτε φωνές, ούτε μισόλογα. Παίρνω πάλι το λόγο και του λέγω του ανθρώπου «τι είναι το 'drink', σε παρακαλώ. Εμείς δεν πολυκαταλαβαίνουμε τα αγγλικά σας και μας φέρνετε σε δύσκολη θέση, όταν μας μιλάτε αγγλικά. Τόσο πολύ σας έχει επηρεάσει η αγγλική κουλτούρα, που ξεχάσατε τα ελληνικά σας;». Ο κύριος φάνηκε ότι θίχτηκε με όσα του είπα και αμέσως ζήτησε συγγνώμη, αλλά μου απάντησε πως εμείς οι Κύπριοι καταστηματαρχές της Λεμεσού έχουμε πολλές δυσκολίες με τους Εγγλέζους της περιοχής και είμαστε υποχρεωμένοι να μιλούμε πάντα τα αγγλικά, που, δυστυχώς ή ευτυχώς, τα χρησιμοποιούμε και στο σπίτι μας. Βέβαια αυτό στο σπίτι μας, συνέχισε να μας λέει, πως έχει τα υπέρ, αλλά έχει και τα κατά. Ιδιαίτερα το δεύτερο για τα παιδιά μας.

Τελικά μας πρόσφεραν από ένα ποτήρι εύγεστου χυμού πορτοκαλιού, που

μας έφερε ένα άλλος κύριος από κάποια διπλανή καφετέρια. Συζητώντας γίναμε φίλοι. Μας είπαν πολλά για την Ελλάδα και τις ομορφιές της, ζήτησαν να τους πούμε τις ιδιαίτερες πατρίδες μας και ένας μάλιστα μας είπε ότι σπούδασε στο Α.Π.Θ. στη δεκαετία του πενήντα Οικονομικές και Πολιτικές Επιστήμες (Ο.Π.Ε.).

Μας κατέβασαν πολλά τόπια από αγγλικά κασμήρια και όλοι τα περιεργαζόμαστε με μεγάλη προσοχή. Μείναμε τόσο κατάπληκτοι από την ποικιλία και ποιότητα των υφασμάτων, που αμέσως αρχίσαμε να κάνουμε τις επιλογές μας και τα μεγάλα ψαλίδια των υπαλλήλων άρχισαν να δουλεύουν ασταμάτητα. Ο πρώτος που διάλεξε ένα καρό γκρι αγγλικό κασμήρι ήμουνα εγώ. Ακολούθησαν γρήγορα και οι άλλοι συνάδελφοι. Τελικά από το κατάστημα αγοράσαμε όλοι μας περισσότερα από δυο και τρία υφάσματα για ένα ολόκληρο κουστούμι. Φύγαμε κατευχαριστημένοι από το κατάστημα με πολλά κομμάτια υφασμάτων διαφόρων χρωμάτων για κουστούμια, παλτά, παντελόνια, αλλά και μερικά άλλα ρετάλια για γυναικεία ρούχα, που μας έκαναν εντύπωση. Κατά μέσο όρο είχαμε αγοράσει από πέντε με έξι κομμάτια ο καθένας μας.

Συγκεκριμένα για μένα η ευχαρίστηση ήταν πολύ μεγάλη. Όχι μόνο γιατί είχα αγοράσει τρία εκλεκτά αγγλικά υφάσματα για τον εαυτό μου και άλλα τρία ρετάλια για γυναικεία ρούχα, αλλά επειδή είχα πάρει και δυο ωραιότατα ολόμαλλα ρετάλια, ένα μπεζ και ένα κίτρινο, για γυναικεία παλτά. Αυτά τα προόριζα για την κοπέλα μου, που αναμενόταν να κατεβεί σε κανένα μήνα στην Κύπρο. Το μπεζ ύφασμα η κοπέλα μου μετά το γάμο μας το έραψε και ήταν ένα χαριτωμένο παλτό, αλλά το κίτρινο δεν το έραψε ποτέ. Το χρησιμοποίησε, όμως, σαν κουβέρτα για τα δυο παιδιά, που αποκτήσαμε. Πενήντα χρόνια πέρασαν από τότε και το κίτρινο ύφασμα που αγόρασα από τη Λεμεσό υπάρχει ακόμη στα προικιά της γυναίκας μου!

Μετά την απόλυσή μου από τις τάξεις του Στρατού, τον Σεπτέμβριο του 1968, προσλήφθηκα να διδάξω σ' ένα Ιδιωτικό Εξατάξιο Γυμνάσιο στην πόλη των Γιαννιτσών, ώσπου να διοριστώ στο Δημόσιο. Εκεί φορούσα ό,τι είχα αγοράσει από την Κύπρο και οι συνάδελφοι καθηγητές, ιδιαίτερα οι γυναίκες, με καλοτύχιζαν και με ζήλευαν βλέποντας το γούστο και την αισθητική μου με τα εκλεκτά ρούχα που φορούσα, αλλά και για το προνόμιο που είχα να υπηρετήσω στην Κύπρο. Τότε σε κάποιον καλό ράφτη των Γιαννιτσών έραψα και τα τρία υφάσματα και έκανα τρία ωραία κουστούμια. Το ένα, ίσως το καλύτερο, το φόρεσα τη Δεύτερη Μέρα του Πάσχα του 1969, όταν έγινα γαμπρός!

Η ώρα πλησίαζε οκτώ το βράδυ και το πρώτο σκοτάδι είχε αρχίσει να πέφτει στην πόλη της Λεμεσού. Ο ταξιτζής μας περίμενε στην καφετέρια, όπου πήραμε τον απογευματινό μας καφέ. Γυρίσαμε κατάφορτοι από ψώνια με κάθε λογής ρούχα, παπούτσια και υφάσματα. Κάποιος συνάδελφος τότε έριξε την ιδέα να μείνουμε ως αργά και να επισκεφτούμε και τους οίκους με τα κόκκινα φανάρια. Ήταν, όμως, ακόμη πολύ νωρίς και έπρεπε να παραμείνουμε τουλάχιστο άλλες τρεις ώρες, οπότε και η επιστροφή μας στην Κακοπετριά θα γινόταν αργά τα μεσάνυχτα. Αυτό ήταν επικίνδυνο, καθώς δεν είχαμε γνωστοποιήσει σε κανέναν την έξοδό μας από τα χωριά. Θα μας έψαχναν στους ξενώνες μας, στα γνωστά στέκια, εστιατόρια, καφετέριες, και δεν θα μας έβρισκαν πουθενά. Σ' αυτές τις περιπτώσεις γινόταν αμέσως αναφορά στη

μονάδα, όπου ανήκαν οι απόντες και από εκεί δινόταν σήμα στο Στρατηγείο στη Λευκωσία. Αμέσως κινητοποιούνταν κάποια ειδική μονάδα, που έψαχνε όλο το νησί. Είχαμε πολλές περιπτώσεις στρατιωτών και κάποιες αξιωματικών που χάθηκαν στο νησί, όταν απομακρύνθηκαν από τις μονάδες τους. Έπεφταν στους τουρκικούς τομείς των πόλεων και των χωριών και το αποτέλεσμα ήταν να εξαφανίζονται χωρίς καμιά ειδοποίηση ή επιστροφή.

Τελικά επεκράτησε η άποψη ότι πρέπει να επιστρέψουμε όσο γίνεται πιο γρήγορα, να φτάσουμε στην Κακοπετριά, να μας δούμε οι συνάδελφοι και να μην υπάρχει κανένα πρόβλημα. Πράγματι ξεκινήσαμε γεμάτοι χαρά για την επιστροφή στη βάση μας. Στον ταξιτζή λέγαμε τις περιπέτειες στα διάφορα καταστήματα με το «size» μας, αλλά συγχρόνως τον προτρέπαμε και να τρέχει για να γυρίσουμε όσο γίνεται πιο γρήγορα. Οι πολλές, όμως, στροφές στον ανηφορικό δρόμο από τη Λεμεσό ως τις Πλάτρες έφεραν αναγούλα στα στομάχια μας και οι τρεις από την παρέα, ό,τι είχαμε φάει το μεσημέρι και το απόγευμα, αρχίσαμε να το βγάζουμε. Σταματήσαμε κοντά στις Κάτω Πλάτρες, βγάλαμε ό,τι είχαμε να βγάλουμε από τα στομάχια μας και συνεχίσαμε την κατηφόρα για την Κακοπετριά.

Γύρω στις εννιά το βράδυ ήμασταν έξω από τον ξενώνα μας στη Γαλάτα. Σαν γάτες ανεβήκαμε ο συγκάτοικος και εγώ στο δωμάτιό μας και κανένας δεν είχε πάρει είδηση ότι ήμασταν όλο το απόγευμα απόντες. Το ταξί γύρισε στην Κακοπετριά για να αφήσει τους άλλους τρεις συναδέλφους. Με τα γέλια τους, τις φωνές και τα ξεφωνητά, τους πήραν χαμπάρι οι άλλοι συνάδελφοι, που κάθονταν και συζητούσαν στο σαλόνι του ξενώνα. Από τις τσάντες που κρατούσαν και τις έγχρωμες ετικέτες των γραμμάτων τους, κατάλαβαν ότι ερχόντουσαν από τη Λεμεσό. Έκαναν, όμως, το «γερμανό» και δεν είπαν σε κανέναν τίποτε. Η καλή τύχη ήταν που δεν υπήρχε στο σαλόνι κάποιος από τους μόνιμους υπαξιωματικούς. Αυτοί ήταν οι καταδότες και η μεγάλη πληγή του Τάγματος!

Η τέταρτη περιοδεία στην Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο

Ηζωή στο στρατόπεδο της φρουράς του Αγίου Νικολάου συνεχίζεται νομαλά. Δεν έχουμε τίποτε το ιδιαίτερο. Ούτε φανταζόμαστε τι θα ακολουθούσε μετά από ένα μήνα. Κάθε μέρα βέβαια είχαμε και κάποιο μικρό επεισόδιο στα όρια μεταξύ των δυο κοινοτήτων και στις πόλεις και στα χωριά. Είχαν γίνει πια ρουτίνα. Κανένας, όμως, δεν περίμενε πως θα ξεσπούσε τέτοια αναστάτωση και τέτοιας έκτασης επεισόδια. Όχι μόνο οι κατώτεροι αξιωματικοί δεν γνωρίζαμε κάτι για το τι θα επακολουθούσε, αλλά ούτε και οι ανώτεροι αξιωματικοί, που είχαν τις σχετικές προσβάσεις στο Γενικό Επιτελείο στην Ελλάδα και στο Στρατηγείο της ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ. στη Λευκωσία. Ιδιαίτερα οι ανώτεροι αξιωματικοί έκαναν παραγγελίες πολλών ηλεκτρικών αφορολόγητων ειδών και καινούργιων αυτοκινήτων, που θα παρελάμβαναν μετά την παρέλευση πολλών μηνών. Κατέβαιναν στις αντιπροσωπείες στη Λευκωσία και οι παραγγελίες γίνονταν βιαστικά για να προλάβουν και να μην υστερήσουν από τους άλλους συναδέλφους τους.

Αυτόν τον καιρό εγώ περιμένω απάντηση από την Ελλάδα, από την κοπέλα

μου. Τι κάνει με την προετοιμασία για την κάθοδό της στην Κύπρο. Αν άρχισε να ετοιμάζει τα χαρτιά για το διαβατήριο. Αν έπεισε τη μητέρα της και κάποιες από τις θείες της, που αντιδρούσαν, να της επιτρέψουν να κατεβεί στο νησί. Να έρθει κοντά μου για να ζήσουμε μαζί. Καταλαβαίνω τις δυσκολίες της, τα εμπόδια και τα κλάματα της μητέρας της. Ευελπιστώ, όμως, ότι την τελευταία στιγμή θα τους πείσει όλους, θα λάβει την άδεια της εξόδου από την Ελλάδα και θα πάρει τη μεγάλη απόφαση. Έχει δυνατό χαρακτήρα και σοβαρά επιχειρήματα για να τους φέρει βόλτα. Πάνω απ' όλα έχει την αγάπη και την πίστη στο πρόσωπό μου. Αυτά τα δυο δεν τα βγάζει από το μυαλό της. Και με αυτά θα πείσει τη μητέρα της και στο τέλος θα νικήσει. Είμαι, λοιπόν, στο αναμείνατε στο ακουστικό σας. Έχω και εγώ τις υποχρεώσεις μου εδώ. Να βρω ένα μικρό και κατάλληλο διαμέρισμα σ' ένα σπίτι, να ανήκει σε εθνικόφρονα Κύπριο, να αγοράσω κάποια πράγματα και να το ετοιμάσω.

Στις αρχές Οκτωβρίου σε κοινή σύσκεψη όλων των αξιωματικών ο Διοικητής μας ανακοινώνει ότι θα αρχίσει και πάλι το πρόγραμμα των περιοδειών των αξιωματικών κατά τις απογευματινές ώρες στα νότια της Κύπρου. Επιμένει ότι πρέπει να γνωρίζουμε καλά το έδαφος των περιοχών, από όπου είναι πιθανό να επιχειρήσει απόβαση ο εχθρός. Ιδιαίτερα, όπου υπάρχουν χωριά με συμπαγείς οπλισμένους τουρκικούς πληθυσμούς και τακτικά δημιουργούν επεισόδια.

Έτσι την Τετάρτη, 4 Οκτωβρίου του 1967, μετά την πρωινή εκπαίδευση και το μεσημεριανό φαγητό ανεβήκαμε σ' ένα LANDROVER ο Λοχαγός του 3ου Λόχου και τέσσερις έφεδροι αξιωματικοί, δυο ανθυπολοχαγοί και δυο δόκιμοι, και ξεκινήσαμε για τη Λάρνακα μέσω Λεμεσού. Το δρομολόγιο ήταν γνωστό ως τη Λεμεσό, αλλά ίσαμε τη Λάρνακα υπήρχαν άλλα εβδομήντα χιλιόμετρα και γι' αυτό φύγαμε σχεδόν αμέσως μετά το μεσημεριανό φαγητό. Η αποστολή μας ήταν να πλησιάσουμε το χωριό Κοφίνου, που βρίσκεται στα μισά περίπου πάνω στο δρόμο Λεμεσού προς Λάρνακα και να κάνουμε μια καλή επισκόπηση του παρακείμενου παραθαλάσσιου χώρου, δίπλα από το χωριό Άγιο Θεόδωρο.

Περάσαμε γρήγορα το Τρόδος με τα πλούσια χωριά και τα καταπράσινα δασοτόπια. Κατηφορίζοντας προς τη Λεμεσό σταματήσαμε έξω από την Αλάσσα, επειδή ο αρχηγός της αποστολής μας είχε ανάγκη να ουρήσει. Εμείς, όλοι έφεδροι και νεαροί στην ηλικία, αρχίσαμε να γελάμε, αλλά ο Λοχαγός, που δεν ήταν σαράντα χρονών, κατάλαβε το γέλιο και μας απάντησε πως, παρότι είναι ακόμη νέος, άρχιζε να τον πιέζει ο προστάτης του. Κάποιοι για πρώτη φορά ακούγαμε την ασθένεια του προστάτη και ζητήσαμε να μας δώσει κάποιες πληροφορίες. Εκείνος μας κατατόπισε με πολλές λεπτομέρειες για την ασθένεια του προστάτη και μας έδωσε και κάποιες οδηγίες για την αντιμετώπισή του.

Γύρω στις 4 το απόγευμα φτάσαμε στη Λεμεσό, όπου θελήσαμε να καθίσουμε κάπου και να πάρουμε τον απογευματινό μας καφέ. Καθώς πριν από μερικές μέρες οι τρεις από τους εφένδρους είχαμε επισκεφτεί την πόλη και γνωρίζαμε κάπως τους κεντρικούς δρόμους, είπαμε στον οδηγό του αυτοκινήτου ποιο δρόμο να ακολουθήσει και σε ποια καφετέρια να σταθμεύσει. Αυτό έβαλε ψύλλους στα αφτιά και τη σκέψη του Λοχαγού, ο οποίος χαμογελώντας μας ζήτησε να του εξηγήσουμε από πού γνωρίζουμε τη Λεμεσό και τις καφετέριές της. Εδώ τα πράγματα έγιναν ζόρικα. Πήρα το λόγο, σαν μεγαλύτερος

στην ηλικία, και εξήγησα στον κύριο Λοχαγό πως άλλες δυο φορές είχαμε επισκεφτεί τη Λεμεσό, μια με τον κύριο Διοικητή και μια άλλη με τον κύριο Υποδιοικητή, και καθίσαμε στην ίδια καφετέρια. Πράγμα που ήταν εντελώς αναληθές. Είχαμε περάσει βέβαια από τη Λεμεσό, αλλά και τις δυο φορές περάσαμε απ' έξω. Οι άλλοι συνάδελφοι ζάρωσαν με όσα άκουγαν και δεν έβγαλαν μιλιά. Εγώ, όμως, το έφερνα βαρέως, που είπα τόσο χοντρό ψέμα στον αρχηγό της αποστολής μας, αλλά πίστευα ότι σε κάποια στιγμή πάνω στο στρατόπεδο, θα πλησίαζα τον κύριο Λοχαγό και θα του εξηγούσα τα συμβάντα και όλη την αλήθεια και θα του ζητούσα με κάθε ειλικρίνεια συγγνώμη. Ήταν ο Λοχαγός που είχε κάνει την Ένορκη Διοικητική Εξέταση εις βάρος μου.

Καθίσαμε στην καφετέρια και πήραμε τον καφέ μας. Το γκαρσόνι μας κοίταζε και χαμογελούσε σα να μας γνώριζε. Δεν είχαν περάσει πολλές μέρες και σίγουρα είχε κάθε λόγο να μας κρυφοκοιτάζει. Αφού είχαμε κάνει τόσο θόρυβο, πριν από λίγες μέρες που είχαμε επισκεφτεί τη Λεμεσό, με τις φωνασκίες και τις βλακείες μας και είχαμε αναστατώσει όλους τους Κύπριους και ξένους πελάτες της. Τώρα, όμως, παρότι φορούσαμε τις στρατιωτικές μας στολές, το γκαρσόνι μας αναγνώρισε. Εμείς γρήγορα το αντιληφθήκαμε και κάναμε το «Γερμανό» και το σοβαρό και για να τον αποφύγουμε. Κατεβάσαμε στο πρόσωπό μας τα τζόκεϊ και κάθε φορά, που ερχόταν κοντά μας, γυρίζαμε από την άλλη πλευρά.

Μετά την καφετέρια πήραμε το δρόμο για τη Λάρνακα, που βρίσκεται προς τα ανατολικά της Λεμεσού. Ρωτώντας βγήκαμε από την πόλη και παίρνοντας τον παραλιακό καλοφτιαγμένο δρόμο, φτάσαμε πολύ γρήγορα στην αρχαία Αμαθούντα. Άνοιξα τον οδηγό, που κουβαλούσα πάντοτε στις περιοδείες μας, και άρχισα να διαβάζω φωναχτά κάποια πράγματα για την αρχαία πόλη της Κύπρου. Διάβασα περίπου δυο λεπτά για την ονομασία και την ιστορία της πόλης και, όταν έφτασα στην ακρόπολή της, που βρισκόταν απέναντι από το μικρό της λιμάνι, ο Λοχαγός με διέκοψε λέγοντας ότι οι Τούρκοι μπορούν να κάνουν επιχείρηση απόβασης σ' αυτό το μέρος της Αμαθούντας. Και συνέχισε πως δίπλα από το λιμάνι της πόλης υπάρχει μια μεγάλη παραλία με αβαθή νερά σε βάθος πάνω από εκατό μέτρα. Και απέναντι από την παραλία αυτή προς τα δυτικά υπάρχει η μεγάλη βάση των Άγγλων στο Ακρωτήριο, που υπάρχει ο φόβος όχι τόσο να τους βοηθήσουν, αλλά να κάνουν τα στραβά μάτια πως δεν συμβαίνει τίποτε το σοβαρό και πως απλώς κάποια πλοία ελλιμενίζονται κάνοντας μια ναυτική άσκηση.

Σταμάτησα την ανάγνωση του οδηγού και ζήτησα να κατεβούμε και να κάνουμε μια πρόχειρη έστω επισκόπηση του παραθαλάσσιου χώρου. Ο Λοχαγός, όμως, δεν μας επέτρεψε να κατεβούμε, επειδή η αποστολή μας ήταν ο χώρος της Κοφίνου και του Αγίου Θεοδώρου, αλλά και επειδή στην κοσμοπολίτικη παραλία της Αμαθούντας με τα πολλά και μεγάλα ξενοδοχεία υπήρχε πολύς ξένος κόσμος, που έκανε διακοπές παίρνοντας ακόμη το μπάνιο του και δεν έπρεπε να δώσουμε στόχο ότι εξετάζουμε την περιοχή τους.

Συνεχίσαμε το δρομολόγιό μας και γύρω στις 5 η ώρα το απόγευμα ήμασταν λίγο έξω από την Κοφίνου. Περνώντας το ποταμάκι του Πεντάσχοινου, που κατεβαίνει από τη βουνοκορφή της Μονής του Μαχαιρά, στρίψαμε δεξιά και σε απόσταση ενάμισι χιλιομέτρου σταματήσαμε στο χωριό Άγιος Θεόδωρος. Το χωριό είναι μακρόστενο και κτισμένο από τη μια και την άλλη μεριά

του ποταμού. Είναι σχετικά μικρό και χωρισμένο από τα Χριστούγεννα του 1963 σε δυο συνοικίες από Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Πολλά σπίτια φαίνονται πως είναι ακατοίκητα. Ο Λοχαγός μας ενημερώνει ότι τα ακατοίκητα σπίτια είναι των Τουρκοκυπρίων, που υπάκουσαν στην εντολή της Άγκυρας να τα εγκαταλείψουν τα Χριστούγεννα του 1963 και να καταφύγουν στο γειτονικό χωριό της Κοφίνου, όπου δημιουργήθηκε ένας μεγάλος θύλακας Τουρκοκυπρίων. Δεν είχαν φύγει, όμως, όλοι οι Τουρκοκύπριοι, μη υπακούοντας στις εντολές της Άγκυρας. Η Κυπριακή Κυβέρνηση ήλεγχε μόνο το ελληνικό τμήμα του χωριού, ενώ η τουρκική συνοικία του χωριού και ολόκληρη η διπλανή Κοφίνου ελέγχονταν από την τουρκοκυπριακή οργάνωση Μ.Ι.Τ. Ένας Τούρκος αξιωματικός, που ήταν ο τοπικός διοικητής των ενόπλων Τουρκοκυπρίων της περιοχής, τους οργάνωνε και τους εκπαίδευε.

Αποστολή μας είναι να συνεχίσουμε το δρόμο, δίπλα από την ελληνική συνοικία και τον ρου του ποταμού και να πλησιάσουμε την παραθαλάσσια περιοχή, που απέχει από το χωριό γύρω στα έξι χιλιόμετρα. Το ποταμάκι είναι σχεδόν άδειο από νερά και περισσότερο φαίνεται πως είναι χείμαρρος, που κατακλύζεται από τις βροχές και τα χιόνια του βουνού κατά την περίοδο από το Δεκέμβριο ως το Μάιο. Καθώς βαδίζουμε προς τη θάλασσα παρατηρούμε ότι η εκμετάλλευση της γης είναι πολύ εντατική. Όλη η κατά μήκος περιοχή του ποταμού Πεντάσχοινου από τη μια άκρη ως την άλλη είναι γεμάτη με λογής-λογής οπωροφόρα και εσπεριδοειδή. Γι' αυτό κάποιιοι είπαν πως το χωριό είναι το δώρο του Πεντάσχοινου, όπως η Αρχαία Αίγυπτος ήταν το δώρο του Νείλου. Στις ψηλότερες κυματιστές πλαγιές του βουνού είδαμε να ευδοκιμούν οι ελιές, οι χαρουπιές και μια πλούσια βλάστηση από σχοίνα, θυμάρια και άλλα άγρια φυτά. Κοντά στη θάλασσα το ποτάμι σχηματίζει ένα Δέλτα, που απλώνεται σε αρκετά μεγάλη έκταση.

Εκείνο που μας έκανε μεγάλη εντύπωση ήταν το ότι αντικρίσαμε πολλές χιλιάδες πουλιά, που κούρνιαζαν σ' όλη την παράκτια περιοχή. Σ' ένα περιβόλι είδαμε ένα ηλικιωμένο ζευγάρι Ελληνοκυπρίων, που ασχολούνταν με τις εργασίες των δέντρων και περιποιούνταν τα κατάφορτα από καρπούς εσπεριδοειδή του κτήματός τους. Τους ρωτήσαμε, αν υπάρχει κίνδυνος να προχωρήσουμε ως τη θάλασσα. Μετά την καταφατική τους απάντηση τους ρωτήσαμε τι κάνουν αυτά τα πουλιά εδώ. Η απάντηση ήταν ότι μαζεύονται εδώ από πολλές περιοχές του νησιού κατά τις αρχές Οκτωβρίου και αμέσως μετά ξεκινούν για το μεγάλο τους ταξίδι στην Αφρική.

Πλησιάσαμε την παραθαλάσσια περιοχή, ανοίξαμε τους χάρτες και ο Λοχαγός μας έκανε μια πολύ καλή ενημέρωση για την καταλληλότητα της παραλίας για την απόβαση αποβατικών πλοίων. Ότι τα νερά της θάλασσας είναι αβαθή, εξαιτίας των πολλών προσχώσεων και της λάσπης, που κουβαλάει το ποτάμι από το βουνό. Εξάλλου εδώ κοντά βρίσκεται και η Κοφίνου, που είναι ένας από τους καλύτερα οργανωμένους θύλακες των Τουρκοκυπρίων. Οι πληροφορίες λένε ότι όλοι οι κάτοικοι της Κοφίνου είναι οπλισμένοι και κατευθύνονται από Τούρκους αξιωματικούς. Πολλές φορές κλείνουν τον κεντρικό δρόμο από Λευκωσία προς Λεμεσό και δημιουργούν προβλήματα στα διερχόμενα αυτοκίνητα. Περπατήσαμε με τα πόδια όλη την παράκτια περιοχή πάνω στο Δέλτα του ποταμού και καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι πράγματι η θάλασσα είναι αβαθής και προσφέρεται για επιχείρηση απόβασης.

Τότε θέλησα να ανοίξω τον οδηγό μου και να διαβάσω κάποια πράγματα για την ιστορία του χωριού. Στα πεταχτά, πριν επιστρέψουμε στον Άγιο Θεόδωρο, είδα λίγες πληροφορίες για το γραφικό χωριό και τις λαϊκές δοξασίες γύρω από μια παράδοση με ένα τεράστιο φίδι, που μπορούσε να τρώγει ολόκληρα αρνιά, ακόμη και ανθρώπους. Η «Κούφη», έτσι το ονομάτιζαν το φίδι, λέγανε ότι ζούσε δίπλα στο ποτάμι σε μια σπηλιά και μια φορά είχε κατασπαράξει έναν κρασοπώλη με το ζώο του, που κουβαλούσε πέντε ασκιά με κρασί. Και απ' αυτό πήρε και το ποτάμι την ονομασία Πεντάσχοινος. «Η Κούφη έφαεν πέντε γαούρκα με πέντε ασσιά». Ο Λοχαγός, όμως, μού είπε πως αυτά θα τα λέμε μόνο «καθ' οδόν».

Εικ. 62: Το χωριό Άγιος Θεόδωρος στην περιοχή της Λάρνακας.

Κατά την επιστροφή μας το ηλικιωμένο ζευγάρι μας περίμενε στο χωματόδρομο. Είχαν καταλάβει ότι είμαστε Έλληνες αξιωματικοί και μας σταμάτησαν για να μας προσφέρουν ό,τι είχαν εκείνη τη στιγμή μαζί τους. Χαμογελαστοί και οι δύο άνοιξαν το σακούλι τους και μας έδωσαν ένα κομμάτι χαλούμι, λίγο ψωμί και πολλά φρέσκα χαρούπια, που είχαν μαζέψει από τις χαρουπιές του κτήματος. Τα πήραμε με πολλή χαρά, τους ευχαριστήσαμε για την ευγενική τους προσφορά και τους δώσαμε θάρρος ότι όσο είμαστε εμείς εδώ στο νησί τους δεν διατρέχουν κανένα κίνδυνο. Ήταν η πρώτη φορά στις περιόδους μας, που συναντούσαμε ντόπιους Ελληνοκύπριους γεωργούς να πίνουν κουβέντα μαζί μας, να μας μιλούν τόσο ευγενικά και να μας προσφέρουν ό,τι είχαν μαζί τους.

Συνεχίσαμε το δρομολόγιό μας και αφού περάσαμε το χωριό, πιάσαμε τον κεντρικό δρόμο Λεμεσού-Λάρνακας και σε μια απόμερη άκρη, μέσα σε θάμνους και κλαδιά, σταματήσαμε. Απέναντί μας βρίσκεται η Κοφίνου απλωμένη σε μια καταπράσινη πλαγιά. Η απόσταση δεν είναι ούτε πεντακόσια μέτρα. Τρώγοντας το γευστικότερο χαλούμι με το ψωμί και τα χαρούπια, αρχίσαμε τη συζήτηση με το Λοχαγό. Μας προτείνει να παρατηρήσουμε τα τελευταία

σπίτια της Κοφίνου, που είχαν γίνει φυλάκια και παρατηρητήρια στον κεντρικό άξονα του δρόμου Λεμεσού-Λάρνακας. Αφού πήραμε όλα τα μέτρα προφύλαξης, ώστε να μη φαινόμαστε, ο Λοχαγός μας έκανε μια εμπειριστατωμένη ενημέρωση για τη στρατηγική θέση της Κοφίνου. Μας είπε ότι η Κοφίνου βρίσκεται σ' ένα σταυροδρόμι δυο στρατηγικής σημασίας αυτοκινητοδρόμων Λευκωσίας-Λεμεσού και Λάρνακας-Λεμεσού και ότι εδώ στην Κοφίνου υπάρχει ένας από τους καλύτερα οργανωμένους τουρκοκυπριακούς θύλακες. Το χωριό κατοικείται μόνο από Τουρκοκύπριους, που ο πληθυσμός του μεγάλωσε από τα γειτονικά χωριά μετά τα γεγονότα των Χριστουγέννων του 1963. Μετά τις δικαιοδικές ταραχές του 1963 η Κοφίνου εξελίχτηκε σε ισχυρό στρατιωτικό προπύργιο των Τουρκοκυπρίων. Είναι μια διαρκής εστία επεισοδίων στην περιοχή και συχνά οι ένοπλοι Τουρκοκύπριοι αποκόπτουν τις δυο οδικές αρτηρίες και κάποιες φορές πυροβολούν τα διερχόμενα αυτοκίνητα.

Χωρίς να παραμείνουμε πολύ χρόνο κρυμμένοι, επειδή υπήρχε κίνδυνος να μας επισημάνουν από τα παρατηρητήριά τους οι Τουρκοκύπριοι, ανεβήκαμε στο LANDROVER και γρήγορα πιάσαμε το δρόμο προς την Λάρνακα. Περράσαμε την Κοφίνου χωρίς κανένα επεισόδιο και γύρω στις έξι η ώρα βρισκόμαστε στον παραλιακό δρόμο με τους φοίνικες στη Λάρνακα. Περιπατήσαμε λίγο στην παραλία της πόλης και ζητήσαμε από τον αρχηγό να καθίσουμε κάπου και να πάρουμε ένα αναψυκτικό. Ο Λοχαγός δεν μας έκανε το χατίρι και λέει ότι πρέπει να φύγουμε γρήγορα, καθώς δεν ήθελε να μας πιάσει το σκοτάδι στη Λάρνακα, επειδή θα υποχρεωνόμασταν να περάσουμε από την Κοφίνου νύχτα και υπήρχε πάντα ο κίνδυνος επεισοδίου.

Πήραμε το δρόμο της επιστροφής από το ίδιο δρομολόγιο. Καλύτερα, όμως, ήταν να επιστρέψουμε μέσω Λευκωσίας, επειδή ο δρόμος ήταν καλύτερος και ομαλότερος και θα παρακάμπαμε ολόκληρο το βουνό. Το ζητήσαμε από τον αρχηγό μας, αλλά εκείνος μας είπε ότι ο δρόμος αυτός δεν είναι στη δική μας ευθύνη. Η δική μας ευθύνη σε περίπτωση που ξεσπάσει πολεμική σύρραξη είναι να ξεκαθαρίσουμε το θύλακα της Λεύκας ή αν πάρουμε εντολή να επέμβουμε στα νότια της Κύπρου και προς τα ανατολικά της, ίσαμε την Κοφίνου είχαμε ευθύνη. Γι' αυτό πρέπει να επιστρέψουμε οπωσδήποτε από το ίδιο δρομολόγιο.

Επιστρέφοντας περάσαμε τη Λεμεσό, όταν το σκοτάδι είχε απλωθεί παντού και μια απαλή ομίχλη σκέπαζε τα σπίτια και τους μοσχομυρισμένους κήπους της. Να μείνουμε για δεύτερη φορά στην πόλη, ούτε κουβέντα δε σήκωνε. Μετά από μικρή ταλαιπωρία βγήκαμε από την πόλη και πήραμε τον ανήφορο προς το Τρόδος. Ο δρόμος είναι σχεδόν άδειος και πολύ λίγα τροχοφόρα συναντούμε. Οι στροφές, όμως, είναι πολλές και καμιά φορά πολύ απότομες. Τα γεφυράκια είναι στενά και τα πλατύφυλλα και πολύκλαδα δέντρα σκεπάζουν το δρόμο και συσκοτίζουν τη διαδρομή. Ο στρατιώτης οδηγός κάπου κάπου χάνει τον έλεγχο του αυτοκινήτου και ο αρχηγός μας τον κατασαδιάζει άγρια. Έτσι είναι οι στρατιωτικοί. Σκληροί, αυστηροί, αυταρχικοί, απότομοι. Εμείς βρισκόμαστε στο πίσω μέρος του αυτοκινήτου και δεν αντιλαμβανόμαστε τις στραβοτιμονιές του οδηγού.

Κάποτε φτάνουμε στην κορυφή του βουνού και αμέσως παίρνουμε την κατηφόρα. Ο Λοχαγός, που γνωρίζει πως η κατηφόρα είναι περισσότερο επικίνδυνη στην οδήγηση ενός τροχοφόρου, κάνει αυστηρές συστάσεις στον οδηγό

μας να προσέχει, επειδή φαινόταν πως είχε κουραστεί. Πράγματι ο οδηγός είχε κουραστεί οδηγώντας ένα παλιό και κακοσυντηρημένο LANDROVER. Σε μια απότομη στροφή του ξέφυγε το αυτοκίνητο και λίγο έλειψε να κυλιστούμε μέσα στο δάσος. Τότε ποιος είδε το Θεό και δεν φοβήθηκε! Ο Λοχαγός, που μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν σχετικά ήπιος, ξέσπασε πάνω στο παιδί με πολύ βαριές κουβέντες. Τα γαμοσταυρίδια, οι βρισιές στο Χριστό, την Παναγία, σ' όλους τους αγίους και το σπίτι του στρατιώτη έδιναν και έπαιρναν! Εμείς οι έφεδροι από πίσω ακούγαμε τις απανωτές βρισιές, αλλά πού να βγάλουμε μιλιά. Η τελευταία κουβέντα του Λοχαγού ήταν «Αύριο το πρωί θα είσαι στην αναφορά του Τάγματος». Τελικά φτάσαμε αισίως στην Κακοπετριά και ο οδηγός πρώτα μοίρασε εμάς τους εφέδρους στους ξενώνες και τελευταία τον Λοχαγό στο σπίτι, όπου νοίκιαζε.

Η Ευαγγελία έτοιμη για την Κύπρο, αλλά εγώ παίρνω μετάθεση

Έτσι τελείωσε η τέταρτη και τελευταία περιοδεία μου στα νότια της Κύπρου. Ήταν από τις σπουδαιότερες και σημαντικότερες περιοδείες. Όχι τόσο για το δρομολόγιο, όσο γιατί πλησιάσαμε τόσο κοντά σ' ένα από τους πιο καλά οργανωμένους τουρκοκυπριακούς θύλακες, που υπήρχε πιθανότητα κάποτε να πάρουμε εντολή και να πάμε να συλλάβουμε τον Τούρκο Πασά της Κοφίνου. Έτσι αποκαλούσαν τον Τούρκο Λοχαγό, που καθοδηγούσε τους ομοεθνείς του στο χωριό!

Την άλλη μέρα το πρωί στην αναφορά του Τάγματος είδα τον οδηγό μας να στέκεται σιωπηλός μπροστά στο Διοικητή και να του αναφέρει με λίγα λόγια το χτεσινό περιστατικό. Ήταν θαρραλέος και πειστικός για όσα έλεγε και έριξε το βάρος για την στραβοτιμονιά του στο αυτοκίνητο, λόγω της παλαιότητας και της κακής συντήρησής του. Και συνέχισε ότι έτσι είναι σχεδόν όλα τα αυτοκίνητα της μονάδας. Ήταν απόφοιτος του παλιού εξαταξίου Γυμνασίου και περιέγραψε το περιστατικό με καθαρό και πειστικό τρόπο. Ο Διοικητής όχι μόνο δεν τον τιμώρησε, αλλά αμέσως διέταξε να γίνει ένας εξονυχιστικός έλεγχος όλων των οχημάτων και να επισκευαστούν και να συντηρηθούν το γρηγορότερο, επειδή οι μέρες είναι πονηρές και δεν ξέρουμε τι μας περιμένει.

Μέχρι τέλους Οκτωβρίου έγιναν άλλες τρεις περιοδείες με άλλους συναδέλφους. Εγώ αυτό το μήνα περιμένω να πάρω κάποια καλή είδηση ότι η κοπέλα μου πήρε την άδεια από τους γονείς της για να κατεβεί στο νησί. Άρχισα να ψάχνω να βρω κάποιο μικρό διαμέρισμα για να υποδεχτώ το κορίτσι μου. Ο Λοχαγός μου ενδιαφέρεται και ο ίδιος να με εξυπηρετήσει. Ένα απόγευμα, λοιπόν, με οδηγεί σ' ένα σπίτι ενός εθνικόφρονα Κυπρίου, κοντά στην πλατεία της Κακοπετριάς, για να ιδώ ένα μικρό διαμέρισμα, που το είχε νοικιασμένο την προηγούμενη περίοδο ένας δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου του χωριού. Είναι βολικό, επιπλωμένο και στο κέντρο του χωριού. Έχει και κάποια από τα βασικά ενός σπιτιού, όπως ηλεκτρικές συσκευές, κουζίνα, ψυγείο, και λίγα οικιακά σκεύη. Το βλέπω και χαίρομαι ιδιαίτερα με τη χειρονομία του Λοχαγού μου, τον οποίο και ευχαριστώ με τα καλύτερα λόγια. Πράγματι είναι πολύ ωραίο και θα χαρεί πολύ η κοπελιά μου, όταν το αντικρίσει. Αλλά δεν ήταν

γραφτό να το χαρούμε!

Οι μέρες περνούν γρήγορα και η πληροφόρηση από την Ελλάδα έρχεται και είναι θετική. Η άδεια δόθηκε στην κοπέλα μου να κατεβεί στην Κύπρο, ύστερα από την άκαμπτη και σκληρή στάση της απέναντι στη μητέρα της. Και ήδη άρχισε να ετοιμάζει τα χαρτιά για να βγάλει διαβατήριο. Μου γράφει ότι ένα πρωινό πήγε στο γραφείο της Κοινότητας του χωριού για να βγάλει το πιστοποιητικό γέννησής της και ο Γραμματέας του χωριού, που είναι ο θείος μου Βαγγέλης, τη ρωτάει για ποιο σκοπό το χρειάζεται. Εκείνη απαντάει πως το χρειάζεται για να βγάλει διαβατήριο και να κατεβεί στην Κύπρο. Ο θείος Βαγγέλης, που είναι αδελφός του πατέρα μου, την κοιτάζει καλά και χωρίς δισταγμό της λέει «Πού θα πας, κορίτσι μου, εκεί γίνεται πόλεμος. Το σκέφτηκες καλά και εσύ και η μάνα σου;». Η κοπέλα μου, όμως, δε σκιάζεται από τα λόγια του Γραμματέα και του απαντάει πως η θέση της είναι να βρίσκεται κοντά μου. Εκείνος την κοιτάζει απορημένος και κουνάει το κεφάλι του. Εκείνη τότε του απαντά «Εγώ θα κατεβώ στην Κύπρο και ό,τι θέλει ας γίνει. Τουλάχιστον θα είμαστε μαζί και θα υπομείνουμε τα πάντα μαζί».

Διαβάζοντας αυτά έκλαψα πολλές ώρες και περισσότερο πείστηκα ότι είχε τόση αγάπη και τέτοια εμπιστοσύνη στο πρόσωπό μου, που κανένας δεν μπορούσε να αλλάξει την απόφασή της και να τη σταματήσει από το εγχείρημά της. Το νέο το έμαθε όλο το χωριό και ο καθένας το ερμήνευε με το δικό του αισθητήριο. Οι συγγενείς της κοπέλας μου έκαναν μια τελευταία προσπάθεια να την πείσουν ότι τα πράγματα στην Κύπρο είναι δύσκολα και δεν πρέπει να το αποφασίσει. Αυτό έκανε πιο πολύ δύσκολη την κατάσταση στο σπίτι της. Η μητέρα της άρχισε πάλι το ίδιο τροπάριο και καθημερινά έκλαιγε για τη μονάκριβη κόρη της. Η κοπέλα μου, όμως, δε λύγιζε, ούτε έδινε σημασία στις πολλές επισκέψεις στο σπίτι της, που σκοπό είχαν να την αποτρέψουν από το ταξίδι, αλλά και να παρηγορήσουν τη μητέρα της. Ένας θείος της, που ήταν ο παπάς του χωριού, πήγαινε καθημερινά στο σπίτι τους και έκλαιγε και αυτός με τη μητέρα της, καθώς η Ευαγγελία είχε πάρει αυτή τη μεγάλη και εξωφρενική γι' αυτούς απόφαση.

Αυτό τον καιρό οι εφημερίδες στην Ελλάδα γράφουν πολλά για το Κυπριακό Ζήτημα και τις ένοπλες ελληνικές δυνάμεις στο νησί. Ότι κάτι πρόκειται να γίνει, ότι οι συνομιλίες με τους Τούρκους οδηγούνται σε αδιέξοδο και ότι ενδέχεται να έχουμε κάποια σύγκρουση με τους γείτονές μας. Όντως κάτι συμβαίνει, χωρίς, όμως, να γνωρίζει ο πολύς λαός τι ακριβώς συμβαίνει και πού μπορεί να οδηγηθούν τα πράγματα. Και στην Κύπρο κάτι γράφουν οι τοπικές εφημερίδες, αλλά όλοι λένε ότι θα είναι κάτι ασήμαντο. Κάτι από τα συνηθισμένα τοπικά επεισόδια μικρής έκτασης. Όπως, όμως, φάνηκε εκ των υστέρων δεν ήταν κάτι συνηθισμένο, αλλά λίγο έλειψε να έχουμε πόλεμο με τους γείτονές μας και τότε ο θείος Βαγγέλης θα δικαιώνονταν στις σκέψεις του και τις προβλέψεις του.

Προς τα τέλη Οκτωβρίου μαθαίνουμε πως ένας ελληνοκύπριος αγροφύλακας στην περιοχή της Καρπασίας, πάνω στη μύτη του νησιού, συλλαμβάνει τρεις Τούρκους και τους παραδίδει στην Εθνική Φρουρά για να τους ανακρίνει και να πάρει διάφορες πληροφορίες για το ποιοι είναι και τι σκοπό είχε η κρυφή αποβίβασή τους στο νησί. Όπως αποδείχτηκε από τις ανακρίσεις δεν ήταν τυχαίοι άνθρωποι. Ο ένας μάλιστα ήταν από τα βασικά στελέχη της τρο-

μοκρατικής οργάνωσης των Τουρκοκυπρίων Μ.Ι.Τ.

Αυτός ήταν ο Ραούφ Ντενκτάς, ο μελλοντικός ηγέτης των Τουρκοκυπρίων. Γεννήθηκε στην Πάφο και σπούδασε νομικά στο Λονδίνο με υποτροφία του Βρετανικού Συμβουλίου. Από το 1948 εμπλέκεται στην πολιτική του νησιού και κατά τη διάρκεια του Κυπριακού Αγώνα κατά των Άγγλων είναι Γενικός Εισαγγελέας στη Λευκωσία, όπου αναλαμβάνει πολλές υποθέσεις των αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α., τους οποίους οδηγεί στα δικαστήρια και πολλούς καταδικάζει. Στα 1957 μαζί με άλλους Τουρκοκύπριους με εντολή και οδηγίες της Άγκυρας ιδρύουν την τρομοκρατική οργάνωση Μ.Ι.Τ., που έχει σκοπό να επανακτήσουν την Κύπρο. Εξελίσσεται αμέσως σε ηγετικό στέλεχος των Τουρκοκυπρίων εξτρεμιστών, οι οποίοι αντέτασσαν στο αίτημα των Ελληνοκυπρίων για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα τη διχοτόμηση.

Εικ. 63: Ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Ραούφ Ντενκτάς με τον Πρόεδρο της Κυπριακής Βουλής Γλαύκο Κληρίδη.

Μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 και μέχρι το Δεκέμβριο του 1963 ο Ντενκτάς εργάζεται συνειδητά για την υπονόμευση του Κυπριακού κράτους. Προπαγανδίζει πάντοτε υπέρ της μη συνεργασίας των Τουρκοκυπρίων με τους Ελληνοκύπριους και φτάνει στο σημείο να γίνει ηθικός αυτουργός πολλών δολοφονιών επισήμων ομοεθνών του και δημοσιογράφων Τουρκοκυπρίων, που εργάζονται για ειρηνική συναδέλφωση των δυο κοινοτήτων. Στα γεγονότα του 1963 παίρνει ενεργό μέρος και η Κυπριακή Κυβέρνηση, εξαιτίας των ψευδών ειδήσεων, που εξαπολύει ο Ντενκτάς στους διεθνείς οργανισμούς, όπου παίρνει μέρος, τον θεωρεί ανεπιθύμητο πρόσωπο και δεν του επιτρέπει να επιστρέψει στο νησί. Στα αιματηρά γεγονότα του 1964 στα Κόκκινα αποβιβάζεται κρυφά στην Κύπρο με Τούρκους αξιωματικούς και φοιτητές, αλλά μετά την αποτυχία του εγχειρήματός τους καταφεύγει και

πάλι στην Τουρκία.

Τον Οκτώβριο του 1967 επιχειρεί για δεύτερη φορά με ένα ψαροκάικο να αποβιβαστεί παράνομα και λαθραία στην περιοχή της Λάρνακας και συγκεκριμένα κοντά στην Κοφίνου, αλλά λόγω κακοκαιρίας αποβιβάζεται στην Καρπασία, όπου τον συλλαμβάνει ο Ελληνοκύπριος αγροφύλακας. Οι Έλληνες και οι Κύπριοι αξιωματικοί, που τον ανακρίνουν μυστικά, τον αναγνωρίζουν αμέσως, αλλά η σύλληψή του σε λίγες μέρες έγινε γνωστή από τις διεθνείς αντιπροσωπείες του νησιού και οι πρέσβεις της Αγγλίας και της Αμερικής πιέζουν φορτικά την Κυπριακή Κυβέρνηση να τον ελευθερώσουν. Σε λίγες μέρες ο Ντενκτάς ξαναφεύγει για την Τουρκία σε ένδειξη καλής θελήσεως.

Γρήγορα κυκλοφόρησε η είδηση μεταξύ των Ελλήνων αξιωματικών ότι συνελήφθη κάποιος εξτρεμιστής Τουρκοκύπριος, που είχε σκοπό να ξεσηκώσει τους ομοεθνείς του. Και εμείς αναρωτιόμασταν, γιατί δεν πρόλαβαν να τον «καθαρίσουν». Αλλά, όπως πάντα, τα γεγονότα μας πρόλαβαν και ο Ντενκτάς γλίτωσε από τα δικά μας λάθη. Ο Ντεκτάς πέθανε τον Ιανουάριο του 2012 και τα τουρκικά και τουρκοκυπριακά Μ.Μ.Ε. ανήγγειλαν το θάνατό του με πηχιαίους τίτλους και βαρυσήμαντες δηλώσεις. Αυτός ήταν ο Ντεκτάς που τόσο ταλαιπώρησε τους ομοεθνείς του στην Κύπρο και τόσα δεινά προκάλεσε όχι μόνο στους δικούς του, αλλά και στους Ελληνοκυπρίους και τους Έλληνες.

Οι μέρες πάνω στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου κυλάνε με τη γνωστή νωχελικότητα. Χαμπάρι σχεδόν δεν παίρνουμε τι γίνεται παραέξω. Οι μεγάλοι αξιωματικοί του Τάγματος έχουν κάποιες πληροφορίες από την Αθήνα πως επίκεινται μεταθέσεις ανωτέρων και κατωτέρων αξιωματικών. Ο Υποδιοικητής του Τάγματος έλεγε ότι θα μετακινιόταν σ' άλλη μονάδα και θα αναχωρούσε για την Ελλάδα. Κάποιοι έλεγαν πως όλες οι μονάδες στην Κύπρο θα συμπλη-

Εικ. 64: Η φωτογραφία της Ευαγγελίας από το διαβατήριό της (13.10.1967).

ρώσουν τα κενά τους για να είναι πανέτοιμες σε κάθε ενδεχόμενο. Τα γεγονότα με τη σύλληψη του Ντενκτάς έφεραν κάποια αναστάτωση στους μεγάλους, αλλά φαινόταν πως δεν ήταν κάτι το σημαντικό.

Η Ευαγγελία από την Ελλάδα μου γράφει ότι το διαβατήριό της είναι έτοιμο και την Παρασκευή στις 20 του μήνα θα το παραλάβει από τη Νομαρχία Κοζάνης. Τώρα ετοιμάζει τα ρούχα που θα πάρει μαζί της και περιμένει οδηγίες για το πότε θα κατεβεί στην Αθήνα. Εγώ, μόλις πήρα το τελευταίο γράμμα της, αμέσως κάθισα και της έγραψα να κατεβεί στο σπίτι της αδελφής μου στην Αθήνα και να περιμένει να της δώσω το μήνυμα για το πότε θα ταξιδέψει. Εκείνη βιάζεται και επιθυμεί να έρθει γρήγορα κοντά μου. Την ημέρα του Αγίου Δημητρίου ταξιδεύει για την Αθήνα, όπου την περι-

μένει η αδελφή μου. Παραμένει στο σπίτι της και αναμένει εναγωνίως το μήνυμα από την Κύπρο.

Την ημέρα της Εθνικής Γιορτής της 28ης Οκτωβρίου έρχεται στο Τάγμα μας το σήμα, που έλεγε ότι κατόπιν Διαταγής του 1ου Επιτελικού Γραφείου του Γενικού Επιτελείου παίρνω μετάθεση για το 21ο Σύνταγμα Πεζικού, που εδρεύει στην Περιστερώνα, λίγο έξω από τη Μόρφου. Μεγαλύτερη κεραμίδα ποτέ δεν έπεσε στο κεφάλι μου!

Δεν ξέρω τι να κάνω. Έχω κάνει τόσα όνειρα, έχω πλέξει τόσες ελπίδες, έχω πάρει τόσες πληροφορίες και έχω μηχανευτεί χίλια δυο μέσα για να πετύχω τον ερχομό του κοριτσιού μου στο νησί. Έχω καταφύγει σε τόσους ανθρώπους και στο τέλος παρακάλεσα και το Διοικητή του Τάγματος για να πάρω την έγκριση και να ετοιμάσω το δρόμο της καθόδου της κοπέλας μου στην Κύπρο. Υποχρεώθηκα σε συναδέλφους, σε ντόπιους και δικούς μας να με συντρέξουν στις κινήσεις μου να βρω ένα μικρό διαμέρισμα. Παρακάλεσα πολλούς ανωτέρους μου, κυρίως τους Λοχαγούς και τους παντρεμένους μόνιμους υπαξιωματικούς της μονάδας, να ενημερώσουν τις γυναίκες τους ότι έρχεται η κοπέλα μου, η οποία είναι ένα άβγαλτο παιδί της ελληνικής επαρχίας και έχει ανάγκη από βοήθεια. Πλησίασα κάποιες από τις κυρίες των Λοχαγών και τις παρακάλεσα να συντρέξουν το κορίτσι μου. Να της κάνουν παρέα, να τη δέχονται στα σπίτια τους, να τη βοηθούν στα ψώνια της, να βγαίνουν μαζί έξω στα καταστήματα, στις καφετέριες, στις βόλτες, στους περιπάτους, ιδιαίτερα, όταν εγώ θα είχα υπηρεσία και θα ήταν υποχρεωμένη να κοιμάται μοναχή στο σπίτι. Η ανταπόκριση από τους ανωτέρους μου Λοχαγούς, αλλά και από τις κυρίες τους ήταν θετικότερη.

Όλα αυτά τώρα πήγαιναν στο βρόντο. Η ψυχική μου κατάσταση έγινε κουρέλια. Το ηθικό μου έπεσε κατακόρυφα. Το μυαλό μου πάει να σαλέψει. Το κεφάλι μου στριφογυρίζει και θαρρώ πως θα σπάσει. Όταν ο υπασπιστής μου ανακοίνωσε ότι παίρνω μετάθεση στο Σύνταγμα, νόμιζε ότι θα χαρώ και θα πετάξω από τη χαρά μου. Εκεί, μου λέει, τα πράγματα είναι καλύτερα. Δεν έχει εκπαίδευση στα βουνά, δεν έχει υπηρεσίες με περίπολα και νυχτερινές ασκήσεις. Δεν έχει πρωινές αναφορές με όλους τους στρατιωτικούς τύπους. Μια απλή αναφορά με το Λόχο Διοίκησης και δυο τρεις αξιωματικούς και μόνιμους υπαξιωματικούς. Το Σύνταγμα είναι επιτελική μονάδα. Έχει μόνο Λόχο Διοίκησης και πολλούς ανώτερους αξιωματικούς, που ασχολούνται με προγράμματα για την εκπαίδευση, για το σύστημα πληροφοριών, τη διακίνηση και συμπλήρωση των κενών θέσεων σε άνδρες στις μονάδες του Συντάγματος που εποπτεύει και τον εφοδιασμό σε τρόφιμα και οπλισμό κάθε είδους στα τρία Τάγματα και του Όρχου του.

Είχε ξεχάσει ο συνάδελφος υπασπιστής πως εγώ περίμενα την κοπέλα μου και πως είχα κάνει χίλιες δυο διεργασίες ολόκληρο το μήνα Οκτώβριο για να ετοιμάσω την κάθοδό της στην Κύπρο. Είχα συμβουλευτεί δεκάδες άτομα για το εάν έπρεπε να έρθει ή όχι. Από όλους σχεδόν είχα πάρει θετική απάντηση. Την τελευταία λέξη έπρεπε να μου την πει ο Διοικητής του Τάγματος. Και αυτού η απάντηση ήταν θετική και μου δόθηκε η έγκριση με κάποιους όρους.

Τώρα τι να κάνω; Ακύρωση της μετάθεσής μου δεν γινόταν με κανένα τρόπο. Η κατάσταση στο νησί ήταν πάντα επικίνδυνη και μπορούσε ανά πάσα ώρα και στιγμή να γίνει εκρηκτική. Οι φήμες ότι θα γίνονταν μεταθέσεις ανώ-

τερων και κατώτερων αξιωματικών και ότι επρόκειτο να συμπληρωθούν όλα τα κενά των μονάδων επαληθεύτηκαν. Στο Τάγμα μας έρχονται από την Ελλάδα άλλοι τρεις δόκιμοι και δυο Λοχαγοί για να συμπληρώσουν τα υπάρχοντα κενά. Στο Σύνταγμα από το προηγούμενο καλοκαίρι, όπως πληροφορήθηκα, τοποθετήθηκε άλλος Συνταγματάρχης και κατέφθασαν από την Ελλάδα άλλοι τρεις Ταγματάρχες για να καλύψουν τις κενές θέσεις. Η διαταγή είναι να παρουσιαστώ στο Σύνταγμα εντός δύο ημερών και να αναλάβω αμέσως υπηρεσία στη νέα μου θέση, που ήταν κενή από το περασμένο καλοκαίρι.

Η ανακοίνωση της μετάθεσης έγινε το μεσημέρι μετά το μεσημεριανό φαγητό. Το πώς κατέβηκα στη Γαλάτα με τους άλλους συναδέλφους δεν περιγράφεται. Μένω άφωνος και βαρύτατα πληγωμένος στην ψυχή μου. Οι συνάδελφοι το έμαθαν και γνωρίζοντας την κατάστασή μου για τον ερχομό της κοπέλας μου θέλουν να με παρηγορήσουν με λόγια θερμά και πολλή συμπάθεια. Ο συγγάτοικός μου φωνάζει δυνατά «Γιώργο, ψηλά το κεφάλι. Ηθικό ακμαιότατο». Γύρισα το κεφάλι μου και σχεδόν μου ήρθε να κλάψω. Όλοι τότε άρχισαν να μου λένε λόγια παρηγοριάς και μερικοί να μου δίνουν και λύσεις στο πρόβλημά μου. Ένας άγαμος μόνιμος ανθυπολοχαγός μου πρότεινε, μόλις τακτοποιηθώ στη νέα μου θέση, να ψάξω γρήγορα να βρω ένα νέο σπίτι στην Περιστερώνα και να μην ακυρώσω την κάθοδο του κοριτσιού μου.

Πήρα λίγο θάρρος με αυτά που άκουγα και το μυαλό μου, που ήταν σταματημένο εδώ και καμιά ώρα, αμέσως άρχισε να παίρνει στροφές. Σκέφτηκα ότι μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο, που με πρότεινε ο μόνιμος συνάδελφος. Σήκωσα το κεφάλι μου και τον είδα να με συμβουλεύει με πολύ πειστικό τρόπο. Τον κοίταξα γλυκά, τον ευχαρίστησα για τα καλά του λόγια και ουσιαστικά συμφωνούσα με την πρότασή του. Όσπου να φτάσουμε στον ξενώνα, η ψυχική μου κατάσταση άλλαξε χίλιες φορές. Το ηθικό μου άρχισε να ανεβαίνει και το μυαλό μου να παίρνει γρήγορες στροφές. Τι μπορώ, όμως, να κάνω;

Ο συγγάτοικος, μόλις ανεβήκαμε στο δωμάτιό μας, με ενθάρρυνε και με βοήθησε να αποφασίσω γρήγορα και να πάρω απόφαση για να κάνω πράξη την πρόταση του συναδέλφου. Ξαπλώσαμε να ξεκουραστούμε, αλλά εμένα η σκέψη μου στριφογυρίζει στο πρόβλημά μου. Σήμερα έχουμε την Εθνική Επέτειο της 28ης Οκτωβρίου και είναι Σάββατο. Τη Δευτέρα το πρωί πρέπει να παραδώσω ό,τι έχω παραλάβει από το Λόχο μου και αμέσως να αναχωρήσω για την Περιστερώνα. Έτσι ορίζει η Διαταγή του Επιτελείου. Την ίδια μέρα, Δευτέρα 30 Οκτωβρίου 1967, πρέπει να αναλάβω υπηρεσία στο Σύνταγμα.

Πρέπει, όμως, να καθίσω και να γράψω στην Ευαγγελία μου, που βρίσκεται ήδη στην Αθήνα, ότι τα πράγματα πήραν ανάποδη τροπή και επιβάλλεται να περιμένει λίγο ακόμη. Πότε όμως θα πάρει το γράμμα μου; Αποφασίζω τότε να τηλεφωνήσω στο γαμπρό μου Ηλία, που είναι ιδιοκτήτης ενός μικρού καφενείου με κάποιο συγχωριανό του στη στοά μιας πολυκατοικίας στην οδό Αιόλου, δίπλα στην Ομόνοια. Στο σπίτι του γαμπρού μου δεν έχουν τηλέφωνο. Κατεβαίνω στον τηλεφωνικό θάλαμο του ξενώνα και προσπαθώ όλο το απόγευμα να τους πιάσω. Δυστυχώς, όμως, τα Σάββατα όλα τα καταστήματα του ισογείου καθώς και τα γραφεία των εταιρειών, των δικηγόρων, των συμβολαιογράφων και άλλων επιστημόνων στους ορόφους κλείνουν από το μεση-

μέρι. Και μαζί με τα καταστήματα και τα γραφεία κλείνει και το καφενεδάκι και έτσι οι προσπάθειές μου δεν φέρνουν αποτέλεσμα. Υπομονή, λοιπόν, μέχρι τη Δευτέρα.

Έχω ακόμη και άλλες σοβαρές δουλειές. Πρέπει να πάω να συναντήσω τον Κύπριο ιδιοκτήτη του διαμερίσματος και να του ανακοινώσω τα καινούργια νέα. Να του ζητήσω συγγνώμη και αυτού και της γυναίκας του για την αναστάτωση, που τους δημιούργησα. Είχαν, όμως, μάθει τα καθέκαστα από το Λοχαγό μου νωρίτερα και, όταν τους το ανακοίνωσα το απόγευμα της ίδιας μέρας, μου είπαν πως τα είχαν μάθει τα δυσάρεστα νέα μου και λυπήθηκαν πολύ. Μου είπαν μάλιστα ότι το κορίτσι μου θα το είχαν σαν δικό τους παιδί. Θα το βοηθούσαν και θα περνούσε πολύ ωραία! Τους ευχαρίστησα για τα καλά τους λόγια και τις ευγενικές τους προθέσεις και τους απάντησα πως δεν ήταν τυχερό να γνωρίσουν το κορίτσι μου, που τόσο πολύ επιθυμούσε να έρθει στην Κακοπετριά να τους γνωρίσει και να κάνει μαζί τους παρέα. Ελπίζω, όμως, τους είπα, να έρθει στην Περιστερώνα και τότε θα ανεβούμε κάποτε στην Κακοπετριά μαζί να σας γνωρίσει. Έτσι έφυγε ένα βάρος από πάνω μου.

Το Σαββατοκύριακο αυτό ήταν για μένα ένα αληθινό μαρτύριο. Ποτέ ίσαμε τώρα δεν είχα νιώσει τόση απελπισία και τόση απαισιοδοξία. Τα έβαζα με τον εαυτό μου, με την ακατάσχετη λογοδιάρροιά μου να κοινοποιήσω σ' όλους τον ερχομό της κοπέλας μου στο νησί. Ακόμη και στους οπλίτες του Λόχου μου, που και εκείνοι το είχαν κοινοποιήσει σ' όλο το Τάγμα. Άρχισα να πιστεύω ότι κάποιο κακό μάτι μας μάτιασε! Ότι κάτι ήξεραν οι γιαγιές μας, που έλεγαν ότι δεν πρέπει να κοινοποιούμε όσα σκεφτόμαστε να κάνουμε! Ότι οι άνθρωποι έχουν μέσα τους αντιζηλίες, φθόνους, μίσση και μπορούν να επηρεάζουν πολλά πράγματα με τις υπερφυσικές δυνάμεις που κρύβουν μέσα τους.

Είμαι, όμως, δυνατός και δεν το βάζω κάτω. Έχω και πολλούς συναδέλφους που με υποστηρίζουν και με ενθαρρύνουν και με βοηθούν. Όλοι σχεδόν οι έφεδροι με παρηγορούν για το αναπάντεχο κακό που με βρήκε, αλλά κάποιιοι λένε ότι ίσως είναι καλύτερα στο Σύνταγμα και για μένα και το κορίτσι μου, επειδή θα είναι πιο βολικά τα πράγματα και δεν θα υπάρχει το κυνηγητό, που έχει το Τάγμα με την εκπαίδευση και τις υπηρεσίες.

Την Κυριακή είμαι εντελώς ελεύθερος για να τακτοποιήσω τα ιδιαίτερα πράγματά μου. Να τακτοποιήσω τις υποχρεώσεις μου με τον ιδιοκτήτη του ξενώνα, με τους συναδέλφους και τυχόν άλλες εκκρεμότητες με τους ντόπιους Κυπρίους. Μαζεύω τα ρούχα μου, τα λίγα βιβλία, τα ψώνια που είχα κάνει στην Κακοπετριά και τη Λεμεσό και τη Δευτέρα το πρωί ανεβαίνω στο Τάγμα με τα πολιτικά ρούχα και τις βαλίτσες μου. Οι στρατιώτες του Λόχου με αντικρίζουν και αρχίζουν να ψυθιρίζουν. Κάποιοι γνωρίζουν ότι φεύγω για το Σύνταγμα, κάποιοι άλλοι υποψιάζονται ότι φεύγω για την Ελλάδα. Στην αναφορά του Λόχου στέκομαι δίπλα από το Λοχαγό, ο οποίος λέει δυο λόγια πως μετατέθηκα στο Σύνταγμα, που εδρεύει στην Περιστερώνα, και συμπληρώνει ότι το κενό ήδη συμπληρώθηκε από τον νέο δόκιμο, που είναι δίπλα μας. Ο λοχίας μου από τις Σέρρες, που τον κρυφοκοιτάζω, συγκινείται και είναι έτοιμος να δακρύνει όπως και κάποιοι άλλοι στρατιώτες.

Στην αναφορά του Τάγματος δεν παραβρίσκομαι. Παραμένω στις αποθήκες του Λόχου για να παραδώσω στον αποθηκάριο το περιστροφικό, τα φυσίγγ-

για και κάποια άλλα υλικά. Μετά την αναφορά του Τάγματος ανεβαίνω και στο υπασπιστήριο για να πληρωθώ και να πάρω ό,τι χρήματα δικαιούμαι, τις κούτες με τα τσιγάρα, το ουίσκι και το φύλλο πορείας. Αποχαιρετώ το Διοικητή, ο οποίος με κατευοδώνει και μου εύχεται καλή παραμονή στο Σύνταγμα. Κατεβαίνω στη Λέσχη, τακτοποιώ και εδώ τις υποχρεώσεις μου και γύρω στις 10 η ώρα είμαι έτοιμος για αναχώρηση. Το LANDROVER με τον οδηγό είναι έξω και περιμένει.

ΣΤΟ 21ο ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑ

Η μετάθεσή μου στο Σύνταγμα

Με τον οδηγό φορτώνουμε τα πράγματά μου στο αυτοκίνητο και ξεκινούμε για το Σύνταγμα, που βρίσκεται στην Περιστερώνα, 30 χιλιόμετρα περίπου δυτικά της Λευκωσίας και λίγο έξω από τη Μόρφου. Περνάμε από τα δυο όμορφα χωριά της Κακοπετριάς και της Γαλάτας και σκέφτομαι πως πολύ γρήγορα θα ξαναγύριζα να τα επισκεφτώ με την κοπελιά μου. Ήθελα πολύ να τα επισκεφτούμε μαζί, να τα δει και η ίδια από κοντά, να τα απολαύσει και να πειστεί πόσο ωραία είναι αυτά τα δυο ορεινά χωριά πάνω στο Τρόοδος. Δυστυχώς, όμως, αυτό δεν πραγματοποιήθηκε τότε, ούτε και από μένα, επειδή μετά από καμιά δεκαριά μέρες άρχισε το μαρτύριο όλων των Ελληνοκυπρίων και των Ελληνικών στρατευμάτων, που στάθμιζαν στο νησί. Ήταν τα φοβερά γεγονότα, που συνέβησαν στην Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο και τα οποία θα αναφερθούν παρακάτω με κάθε λεπτομέρεια, όπως τα έζησα στη νέα μου θέση στο Σύνταγμα.

Η κάθοδος προς τον κάμπο της Ευρύχου είναι ευχάριστη. Τα δέντρα με τα κιτρινωμένα φύλλα μοιάζουν με ζωγραφικό πίνακα. Τα οπωροφόρα δέντρα μέσα στα περιβόλια τινάζουν όρθια τους κορμούς τους, αφού οι ιδιοκτήτες τους τα έχουν απαλλάξει από το βαρύ τους φορτίο. Τα εσπεριδοειδή είναι καταπράσινα και πάνε να σπάσουν. Οι λεμονιές και οι πορτοκαλιές είναι γεμάτες με καρπούς. Οι κιτριές και τα γρέιπ φρουτ κοντεύουν να γλείψουν τα χώματα στο έδαφος. Όπου να 'ναι έρχεται η μεγάλη ώρα της συγκομιδής. Τα νερά του Κλάριου ποταμού, που κατεβαίνουν από τα ψηλά της Κακοπετριάς, κυλούν ήρεμα και αθόρυβα. Είναι λιγοστά, επειδή ακόμη δεν άρχισαν οι βροχές και τα πρώτα χιόνια δεν έπεσαν πάνω στο Τρόοδος. Περνώντας πάνω από τα μικρά και περίτεχνα γεφυράκια του, αντικρίζουμε τα λιγοστά νερά του, που κελαρύζουν τραγουδιστά.

Κατεβαίνοντας απολαμβάνουμε το ωραίο φθινοπωρινό θέαμα της κυπριακής φύσης, που και αυτόν τον καιρό είναι χάρμα ομορφιάς και αίσθησης. Πλησιάζουμε τη διασταύρωση προς τη Μόρφου και τα περιβόλια μας πνίγουν με τις μυρωδιές τους. Ανοίγω το παράθυρο του αυτοκινήτου να απολαύσω καλύτερα και πλουσιότερα την αισθησιακή αύρα των δέντρων, που μοσχοβολούν σ' όλη την πλάση. Το μυαλό μου ξαφνικά πάει στην κοπελιά μου. Ένας κόμπος στέκεται στο λαιμό μου. Βγάζω ένα βαθύ αναστεναγμό και ο οδηγός, που γνωρίζει το πρόβλημά μου, με παρηγορεί με γλυκά λόγια. «Μη στενοχωριέστε, κύριε Δόκιμε, ίσως εδώ στο Σύνταγμα τα πράγματα θα είναι πολύ καλύτερα

για σας και το κορίτσι σας». Πάλι τα ίδια λόγια ακούω. Κουνάω το κεφάλι μου και ελπίζω πως όλα θα έρθουν δεξιά και βολικά.

Στις έντεκα και μισή βρισκόμαστε έξω από τις εγκαταστάσεις του Συντάγματος. Δεν αντικρίζουμε κάτι το ιδιαίτερο. Ένα μεγάλο ισόγειο κτίριο βλέπουμε με μια τεράστια αυλή γύρω-γύρω. Μοιάζει με Σχολείο, αλλά όχι με Ελληνικό Σχολείο. Μάλλον με Τούρκικο Σχολείο μοιάζει. Δεν έχει τα χαρακτηριστικά των Ελληνικών Σχολείων των Ελληνοκυπρίων. Αυτά είναι σωστά καλλιτεχνήματα με νεοκλασικές προσόψεις σαν τους αρχαίους θησαυρούς. Όπως πληροφορήθηκα αργότερα επρόκειτο για Τούρκικο Δημοτικό Σχολείο, που το εγκατέλειψαν τα παιδιά των Τουρκοκυπρίων τα Χριστούγεννα του 1963 μετά τα σοβαρά γεγονότα μεταξύ των δυο Κοινοτήτων. Μπροστά στο κτίριο υπάρχει ένα βάθρο και πάνω του ένα λυγερόκορμο κοντάρι με τη γαλανόλευκη στην κορυφή να κυματίζει μεγαλόπρεπα. Λίγοι Έλληνες στρατιώτες περιφέρονται στην αυλή, όπου υπάρχουν κάποια σταθμευμένα LANDROVERS. Στην άκρη της αυλής υπάρχει μια ψηλή περιφραγμένη παράγκα με ένα μεγάλο βυτίο στο μέσο της, που προφανώς περιέχει τα καύσιμα της μονάδας. Στην άλλη μεριά της αυλής υπάρχουν παρατεταγμένα τα μεγάλα αυτοκίνητα του Συντάγματος. Πίσω και λίγο δίπλα από το κτίριο υπάρχουν και άλλες εγκαταστάσεις προφανώς για την εξυπηρέτηση των αναγκών του τουρκικού σχολείου. Οι εγκαταστάσεις αυτές που είναι αρκετές, όπως πληροφορήθηκα λίγο μετά, χρησιμοποιούνται για τις άλλες ανάγκες του Συντάγματος. Με κάποιες μικρές διαρρυθμίσεις, λίγες διαμορφώσεις και προσθαφαιρέσεις έγιναν κατάλληλες για να λύσουν τις πολλές ανάγκες του Συντάγματος. Η πρώτη μεγάλη αίθουσα χρησιμοποιείται ως κοιτώνας των στρατιωτών, η συνεχόμενη ως εστιατόριο με τα μαγειρεία και η διπλανή της ως Κ.Ψ.Μ. της μονάδας. Παραδίπλα η αμέσως επόμενη μικρότερη ως Λέσχη Αξιωματικών. Και λίγο πιο πέρα δυο άλλες μικρότερες που χρησιμοποιούνται ως αποθήκες.

Κατεβαίνουμε από το αυτοκίνητο και κατευθυνόμαστε προς την είσοδο του κτιρίου. Ένας φρουρός με το κράνος στο κεφάλι και το M1 στο χέρι μας σταματάει και ρωτάει ποιο είμαστε και τι θέλουμε. Δίνω τα στοιχεία μου και μας επιτρέπει να περάσουμε. Αμέσως στο διάδρομο αντικρίζω να συζητούν τρεις ασκεπείς άνδρες φορώντας τις στολές Φρουζάκη, χωρίς διακριτικά στους ώμους. Αμέσως από την ηλικία τους κατάλαβα ότι επρόκειτο για τους ανώτερους αξιωματικούς του Συντάγματος. Τους συστήθηκα ευγενικά και ανέφερα ότι μετατέθηκα στο Σύνταγμα από το 606 Τάγμα Πεζικού, που εδρεύει πάνω στο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου της Κακοπετριάς. Με καλωσόρισαν και με έστειλαν στο Γραφείο του κυρίου Υποδιοικητή για τα περαιτέρω. Στον οδηγό που με κατέβασε από το Τάγμα τον ευχαριστώ για το ωραίο ταξίδι, που μου χάρισε από το βουνό ως τον κάμπο, τον αποχαιρετώ και του λέω πώς μπορεί να επιστρέψει στην Κακοπετριά.

Κατευθύνθηκα προς το Γραφείο του κυρίου Υποδιοικητή, όπως μου υπέδειξαν. Το Γραφείο βρισκόταν στο βάθος του κτιρίου. Τώρα αντιλαμβάνομαι ότι το κτίριο αυτό, που χρησιμοποιείται ως Διοικητήριο του Συντάγματος είναι αρκετά μεγάλο. Έχει πολλές αίθουσες σε δυο σειρές, που χρησιμοποιούνται ως Γραφεία. Πλησιάζω στο Γραφείο και πάνω στην πόρτα διαβάζω στην κίτρινη μεταλλική πινακίδα **Παπαβησσαρίων Σωτήριος Αντισυνταγματάρχης ΠΖ Υποδιοικητής**. Χτύπησα την πόρτα και μπαίνοντας αντίκρισα πίσω από

ένα γραφείο ένα μεσόκοπο άνδρα και έναν στρατιώτη σε διπλανό μικρό τραπέζι. Παρουσιάστηκα με το γνωστό τρόπο, του είπα ποιος είμαι και ο κύριος Υποδιοικητής με καλωσόρισε και με έβαλε να καθίσω σε μια παλιά καρέκλα. Με ρώτησε χαμογελαστά για όλα τα σχετικά με τη μετάθεσή μου, τις σπουδές μου και θέλησε να μάθει και την καταγωγή μου. Όταν του είπα ότι κατάγομαι από ένα χωριό της Κοζάνης, γέλασε και μου απάντησε «Είσαι, λοιπόν, σούρδος. Μάλιστα. Και εγώ από κάπου εκεί κοντά κατάγομαι. Δική μου πατρίδα είναι τα Γιάννενα και τα ήθη και έθιμά μας είναι τα ίδια με τα δικά σας».

Εικ. 65: Το χωριό Περιστερώννα στην περιοχή της Μόρφου.

Μου φάνηκε οικείος και αρκετά προσηνής. Πράγμα κάπως παράξενο για έναν στρατιωτικό. Και όντως έτσι ήταν ο κύριος Υποδιοικητής του Συντάγματος. Πολύ διαφορετικός από τους άλλους στρατιωτικούς, που είχα γνωρίσει ως τώρα. Τις επόμενες μέρες κατάλαβα ότι πράγματι ήταν πολύ φιλικός με τους συναδέλφους αξιωματικούς και ιδιαίτερα με τους κατώτερους. Με τους στρατιώτες αστειεύονταν, τους έλεγε διάφορα ανέκδοτα και βασικά ήταν αγαπητός από όλους τους ανθρώπους του Συντάγματος. Για μένα αυτό φάνηκε πολύ παράξενο γνωρίζοντας τον προηγούμενο Υποδιοικητή του 606 Τάγματος. Εκείνος ήταν άλλος άνθρωπος. Απλησίαστος, αποκρουστικός και υπερφίαλος. Ενώ τούτος του Συντάγματος ήταν φιλικός και με την πρώτη επικοινωνία σου άνοιγε την ψυχή με τη συμπεριφορά του και με τα πρώτα καλά του λόγια. Οι πενήντα μέρες, που ζήσαμε μαζί στην Περιστερώννα της Κύπρου και στο χώρο διασποράς, που ήταν πολύ δύσκολες, τραγικές θα έλεγα, απέδειξαν ότι ο κύριος Υποδιοικητής ήταν ένας ιδιαίτερος άνθρωπος. Είχε καλές διαθέσεις προς όλους μας, αξιωματικούς και στρατιώτες, και φαινόταν ότι διακατέχεται από αγνά και φιλικά αισθήματα προς όλους. Στις δύσκολες στιγμές, όμως, είχε ένα φοβικό χαρακτήρα. Και αυτό φάνηκε αργότερα στο χώρο διασποράς!

Μετά το καλωσόρισμα ο κύριος Υποδιοικητής με έστειλε στο Γραφείο του Αξιωματικού Στρατολογίας σε διπλανή αίθουσα για να αναλάβω υπηρεσία. Μπαίνω στη διπλανή αίθουσα και μπροστά στο ξύλινο γραφείο διαβάζω Παπαϊωάννου Κωνσταντίνος, Ανθυπολοχαγός ΠΖ. Φαίνεται ηλικιωμένος και εκπλήττομαι για το μικρό βαθμό του. Προφανώς σκέφτομαι πως προέρχεται από τους μόνιμους υπαξιωματικούς. Χαιρετώ το συνάδελφο και εκείνος αμέσως με καλοδέχεται. Μου προτείνει να καθίσω σε μια καρέκλα και αρχίσαμε τη συζήτηση. Μιλήσαμε αρκετά για τη ζωή μας στην Κύπρο και μετά μου ζήτησε να του πω τον τόπο της καταγωγής μου. Ξαφνικά αποδείχτηκε ότι είμα-

στε πατριωτάκια. Αυτός κατάγεται από ένα χωριό των Γρεβενών, που λίγα χρόνια πριν ανήκε στο νομό Κοζάνης. Του δίνω το φύλλο πορείας και ένας στρατιώτης δίπλα του το παίρνει και ετοιμάζει την παρουσίαση και την ανάληψη υπηρεσίας μου στο Σύνταγμα. Ένας άλλος στρατιώτης, που βρίσκεται στο Γραφείο και είναι ο βοηθός του αποθηκάριου του Συντάγματος, μέσα σε λίγη ώρα, μου φέρνει το περίστροφο, τα φυσίγγια, τις κουβέρτες να τα παραλάβω και να υπογράψω το σχετικό έντυπο του 108. Όταν ρώτησα στο μόνιμο Ανθυπολοχαγό, πού θα διαμείνω, μου απάντησε σχεδόν μονολεκτικά «Στο Χάνι του Αγά». Στην αρχή νόμισα ότι επρόκειτο για κάποιο ξενώνα ή κάποιο ξενοδοχείο του χωριού. Αλλά στο χωριό δεν υπήρχε ούτε ξενοδοχείο ούτε ξενώνας.

Ξαφνικά στο Γραφείο του Αξιωματικού Στρατολογίας μπαίνει ένα νεαρός δόκιμος, που είμαστε της ίδιας σειράς, χωρίς, όμως, να έχουμε γνωριμία μεταξύ μας, ούτε από το Κέντρο Εκπαίδευσης στην Κόρινθο ούτε από τη Σχολή στο Ηράκλειο της Κρήτης. Προφανώς ανήκαμε σε διαφορετικούς λόχους. Με καλωσορίζει και μου εύχεται καλή παραμονή στο Σύνταγμα και καλή συνεργασία. Μιλάμε για λίγο και μου λέει το όνομά του που είναι Δημήτρης Ξαφόπουλος. Αναφέρει ότι σπούδασε δάσκαλος στην Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης και ότι κατάγεται από την Κατερίνη. Ακούγοντας το όνομά του και την πόλη καταγωγής του, το μυαλό μου συνειρμικά πήγε στο γνωστό συμφοιτητή μου Νίκο Ξαφόπουλο. Τον ρωτώ σχετικά για το Νίκο και απαντάει ότι είναι ο μεγάλος του αδελφός.

Αμέσως γνωριστήκαμε καλά και οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις άρχισαν να δίνουν και να παίρνουν. Εκείνος κατέβηκε στην Κύπρο μετά την άδεια, που παίρνουν οι νέοι δόκιμοι αμέσως μετά την αποφοίτησή τους από τη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών. Στην αρχή τοποθετήθηκε στο 617 Τάγμα Πεζικού, που η έδρα του ήταν στην Κερύνεια και ήταν το προκεχωρημένο τμήμα του 21ου Συντάγματος. Από τον περασμένο Μάιο, όμως, μετά την απόλυση του εφέδρου αξιωματικού, που υπηρετούσε στο Σύνταγμα ως υπεύθυνος για το πολυβόλα, πήρε μετάθεση στη θέση εκείνου και ύστερα από ολιγοήμερη εκπαίδευση στα πολυβόλα στη Λευκωσία, ανέλαβε τη διοίκηση των τεσσάρων τετράδυμων πολυβόλων, που διέθετε το Σύνταγμα για την ασφάλειά του. Με κατατόπισε σε πολλά πράγματα για τη ζωή στο Σύνταγμα και ιδιαίτερα στα νέα μου καθήκοντα, που ήταν η θέση του Αξιωματικού της Διαχείρισης του Εφοδιασμού και των Καυσίμων του Συντάγματος, που ασκούσε ο ίδιος, επειδή η θέση ήταν κενή.

Σε λίγο έρχεται και ένας άλλος δόκιμος στο Γραφείο του Αξιωματικού Στρατολογίας. Είναι ο Δημήτρης Βουδούρης από το Παλιό Φάληρο του Πειραιά. Σπούδασε οικονομικά και είναι απόφοιτος της Ανωτάτης Εμπορικής Σχολής. Είναι ο Αξιωματικός, που έχει χρεωμένα όλα τα υλικά του Συντάγματος και, όπως έλεγε περιπαιχτικά ο ίδιος, είναι ο Γενικός Αποθηκάριος του 21ου Συντάγματος, επειδή δεν είχε χρεωμένα μόνο τα υλικά της μονάδας, αλλά και όλο το ανθρώπινο δυναμικό, δηλαδή όλους τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες μαζί. Κάνει καλή παρέα με τον κύριο Υποδιοικητή, που είναι ολομόναχος, επειδή είναι ανύπανδρος και έχει ανάγκη από παρέα. Ακόμη έλεγε ότι στην καμπούρα του είναι χρεωμένα και τα οικήματα των Τουρκοκυπρίων του χωριού, που εκείνοι τα εγκατέλειψαν τις παραμονές των Χριστουγέννων του

1963 μετά τα γνωστά επεισόδια.

Αυτό το τελευταίο μου έδωσε την αφορμή να τον ρωτήσω ποια ήταν τα οικήματα των Τουρκοκυπρίων. Χωρίς πολλές περιστροφές και πολλές εξηγήσεις απάντησε *«Γρήγορα θα τα γνωρίσεις τα σπίτια των Τουρκοκυπρίων και ιδιαίτερα το Χάνι του Αγά, όπου θα κοιμάσαι και εσύ μαζί μας»*. Με το «μας» εννοούσε τον άλλο έφεδρο δόκιμο. Το σπίτι αυτό, μου λέει, ανήκε στο Μουκτάρη των Τουρκοκυπρίων, δηλαδή στον Πρόεδρο του χωριού και είναι αρκετά μεγάλο με πολλά δωμάτια και μια τεράστια αυλή με πολλά σπρωφόρα δέντρα. Γι' αυτό και οι Έλληνες αξιωματικοί το αποκαλούν «το Χάνι του Αγά».

Με τις πρώτες γνωριμίες αντιλήφθηκα ότι οι συνάδελφοι ήταν καλόβουλοι, γελαστοί, χαρούμενοι και πρόθυμοι να με εξυπηρετήσουν και να με κατατοπίσουν στα νέα μου καθήκοντα.

Αμέσως ζήτησα να γνωρίσω το Διοικητή του Λόχου και να παρουσιαστώ στον κύριο Διοικητή του Συντάγματος. Ήτανε υποχρέωση και καθήκον μου. Ο Αξιωματικός Στρατολογίας ανέλαβε να με παρουσιάσει πρώτα στο Διοικητή του Συντάγματος. Πήγε στο Γραφείο και του ανακοίνωσε ότι ο δόκιμος από το 606 Τ.Π., που περιμένουμε, κατέφτασε στο Σύνταγμα και επιθυμεί να παρουσιαστεί ενώπιόν σας. Σε λίγο ο Διοικητής με δέχτηκε σ' ένα απλό Γραφείο, που πάνω από το κεφάλι του κρέμονταν το κάδρο με τη φωτογραφία του Παπαδόπουλου. Παρουσιάστηκα με το γνωστό τρόπο και η διαπεραστική μου φωνή ακούστηκε ίσαμε έξω στην αυλή.

Τον βλέπω να κάθεται στην πολυθρόνα του και να με παρατηρεί από πάνω μέχρι κάτω. Είναι αμίλητος, σοβαρός και κάπως βλοσυρός. Στέκεται λίγα δευτερόλεπτα και μου λέγει χωρίς να με κοιτάζει *«Ξέρεις, κύριε δόκιμε, ποια είναι η αποστολή σου στην Κύπρο;» «Βεβαίως, κύριε Διοικητά» του απαντώ. «Ωραία, λοιπόν, πήγαινε και μαζί με τους άλλους αξιωματικούς να κάνεις το χρέος σου. Τίποτε άλλο»*. Έκανα μεταβολή και βγήκα έξω. Οι άλλοι έφεδροι με περίμεναν στο διάδρομο και ανυπομονούσαν να τους εξιστορήσω τι μου είπε και πώς μου φέρθηκε. Ομολογώ ότι ένιωσα άσχημα από την πρώτη στιγμή. Οι συνάδελφοι επέμεναν να μάθουν τι μου είπε, αλλά εγώ έμεινα άφωνος και σαστισμένος. Ο πειραιώτης μάλιστα, που τον είχε γνωρίσει καλά με τη συχνή επικοινωνία μαζί του, αμέσως είπε *«Κατάλαβα, δεν σου είπε τίποτε. Έτσι είναι αυτός. Αμίλητος, σοβαρός, εσωστρεφής. Δεν μοιάζει τον Υποδιοικητή μας»*. Βγήκαμε έξω από το Διοικητήριο και με κατατόπισαν για το ποιον του κυρίου Διοικητή.

Ο Διοικητής ονομαζόταν Αδαμόπουλος Γρηγόριος και καταγόταν από την Πελοπόννησο. Ήταν μετεκπαιδευμένος στη Σχολή Πολέμου και στις Στρατιωτικές Σχολές της Αμερικής και από το περασμένο καλοκαίρι είχε αναλάβει τη Διοίκηση του Συντάγματος. Ήταν τόσο εσωστρεφής και απομονωμένος στο γραφείο του και χωρίς πολλές σχέσεις με τους άλλους Αξιωματικούς της μονάδας, που αν τον έβλεπε κάποιος, θα νόμιζε πως είναι συνεχώς μαλωμένος ή πικραμένος μαζί τους. Όλη τη μέρα παραμένει στο Γραφείο και η συνεργασία του με τους Αξιωματικούς είναι τυπική και πολύ υπηρεσιακή. Οι συνάδελφοι μου λένε ότι εμείς θα κάνουμε το χρέος μας, θα εκτελούμε τις υποχρεώσεις μας και θα υπακούουμε στις διαταγές των ανωτέρων μας.

Αυτό με προβλημάτισε πολύ από την πρώτη επικοινωνία με το Διοικητή του Συντάγματος. Πώς θα του αναφέρω το πρόβλημά μου; Τι επιχειρήματα

να του αναπτύξω για να τον πείσω να επιτρέψει την κάθοδο της κοπελιάς μου στην Κύπρο; Ευρισκόμενος έξω στην αυλή του Συντάγματος και συζητώντας με τους δυο συναδέλφους για τα διάφορα προβλήματα της μονάδας, το μυαλό μου ταξιδεύει στην Αθήνα, όπου βρίσκεται η καλή μου και αναμένει το μήνυμά μου. Ακόμη σε κανέναν δεν έχω αναφέρει ότι η κοπέλα μου βρίσκεται ήδη στην Αθήνα και περιμένει να της δώσω το σύνθημα για να πάρει το αεροπλάνο και να κατεβεί στην Κύπρο. Πρέπει, όμως, να βρω τον τρόπο και το χρόνο να το αναφέρω τουλάχιστο στους εφένδρους συναδέλφους μου και να ζητήσω τη γνώμη τους, μήπως μπορούν να με βοηθήσουν. Σκέφτομαι ότι πρέπει πρώτα να τακτοποιηθώ στο σπίτι, να μεταφέρω τα πράγματά μου, να τακτοποιήσω έστω πρόχειρα το δωμάτιό μου, το κρεβάτι μου, τη ντουλάπα, τα ρούχα μου, που είναι στοιβαγμένα στις δυο βαλίτσες.

Εικ. 66: Η εκκλησία των Οσίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνος στην Περιστερώνα της Μόρφου.

Η ζωή στη νέα θέση

Το μεσημέρι τρώγω με τους άλλους συναδέλφους στη μικρή Λέσχη του Συντάγματος, που βρίσκεται πίσω από το Διοικητήριο, και μετά ακολουθώ το Δημήτρη, τον αποθηκάριο του Συντάγματος και τους τρεις στρατιώτες, που κουβαλάνε τις κουβέρτες και τις βαλίτσες μου, και ολοταχώς βαδίζουμε για το «Χάνι του Αγά». Δεν είναι μακριά, εκατό πενήντα μέτρα περίπου από το Διοικητήριο. Το σπίτι πράγματι είναι πολύ μεγάλο. Έχει ένα τεράστιο σαλόνι μ' ένα τζάκι στη βόρεια πλευρά του και άλλα τέσσερα μεγάλα δωμάτια με κοινόχρηστους χώρους. Σ' ένα δωμάτιο διαμένουν οι άλλοι δυο συνάδελφοι. Τα άλλα χρησιμοποιούνται ως αποθήκες και είναι γεμάτα από υλικά του Συντάγματος. Πρέπει να διαλέξω ένα απ' αυτά. Αλλά κάποιος πρέπει να το αδειάσει, να το συγυρίσει και να το καθαρίσει. Βλέπω ότι το σαλόνι βρίσκεται σε καλή κατάσταση και αποφασίζω σε μια γωνιά του, κοντά στο τζάκι, να ετοιμάσω το κρεβάτι μου. Αμέσως με τη βοήθεια κάποιου στρατιώτη το καθαρίζουμε, το σκουπίζουμε και ετοιμάζουμε το κρεβάτι. Δίπλα υπάρχει

μια μικρή ντουλάπα, όπου αδειάζω όλα τα ρούχα μου και ξαπλώνω για να ξεκουραστώ.

Το απόγευμα δεν μπόρεσα να κρατηθώ. Έπρεπε να αποφορτιστώ, να εκτονωθώ και να εξιστορήσω το πρόβλημά μου σε κάποιον από τους συναδέλφους. Να μοιραστώ τον πόνο μου, να μετριάσω τη λύπη μου. Ο Δημήτρης από την Κατερίνη είναι υπηρεσία και βρίσκεται στο Σύνταγμα. Γύρω στις πέντε το απόγευμα, μετά την μεσημεριανή μας ανάπαυση, παίρνω την απόφαση να αναφέρω το πρόβλημά μου στο συνάδελφο Βουδούρη. Με ακούει με προσοχή, αλλά τον βλέπω να σκέφτεται λίγο και να μου απαντάει ότι ο Διοικητής είναι δύστροπος άνθρωπος και δύσκολα θα συγκατένευε για κάτι τέτοιο. Τα πράγματα στην Κύπρο είναι επικίνδυνα και ακούει πως θα γίνουν ακόμη πιο δύσκολα. Τα τελευταία λόγια του συναδέλφου με πλήγωσαν βαθύτατα. Και τώρα τι πρέπει να κάνω;

Τον παρακαλώ να με οδηγήσει στο χωριό, όπου υπάρχει κάποιο τηλέφωνο να τηλεφωνήσω το γαμπρό μου Ηλία για να πει στην Ευαγγελία να περιμένει ακόμη λίγο, επειδή τα πράγματα δεν πάνε καλά. Ότι έχω πάρει μετάθεση και ήδη βρίσκομαι σε άλλη μονάδα, κοντά στη Λευκωσία, και όλα τα όνειρα για το σπίτι και τα άλλα στην Κακοπετριά χάθηκαν. Η καρδιά μου χτυπάει δυνατά και δύσκολα συγκρατιέμαι στα πόδια μου.

Ο πειραιώτης συνάδελφος θέλει να με βοηθήσει και γρήγορα κατεβαίνουμε στο χωριό. Στο καφενείο απέναντι από τη μεγαλοπρεπή εκκλησία των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα υπάρχει τηλέφωνο. Ζητούμε από τον Ελληνοκύπριο καφετζή, αν μπορούμε να τηλεφωνήσουμε στην Ελλάδα και εκείνος πολύ πρόθυμα θέλει να μας εξυπηρετήσει. Αμέσως προσπαθώ να ανοίξω γραμμή για την Αθήνα. Μετά από δυο προσπάθειες ανοίγει η γραμμή και πιάνω το γαμπρό μου και, ενώ εγώ προσπαθώ να τον πληροφορήσω για τη νέα κατάσταση, εκείνος χωρίς να με ακούει, λέγει ότι η Ευαγγελία και η Βούλα ανέβηκαν σήμερα στα κεντρικά γραφεία της Εθνικής Τράπεζας και αγόρασαν συνάλλαγμα και έκαναν διάφορα ψώνια. Τα ακούω αυτά και, αντί να χαρώ, όπως περίμενε ο Ηλίας, καινούργια κατραπακιά πέφτει στο κεφάλι μου.

Η Ευαγγελία είναι έτοιμη. Έκανε και τα τελευταία της ψώνια στην Αθήνα και περιμένει. Αγόρασε και συνάλλαγμα, που το καταχώρισαν στο διαβατήριό της. Το εισιτήριο μόνο της λείπει. Αναμένει εναγωνίως το μήνυμα από την Κύπρο και την άλλη μέρα ταξιδεύει. Δεν γνωρίζει τίποτε από τη μεγάλη αλλαγή, που πήραν τα πράγματα. Δεν ξέρει ότι πάει πια η Κακοπετριά. Πάει ο επίγειος παράδεισος του βουνού της κυπριακής γης. Χάθηκαν τα όνειρα, οι ελπίδες, οι ετοιμασίες, οι χαρές, τα χαμόγελα. Ποια μάγισσα μας τα έχει κλέψει; Ποιος κακός δαίμονας μας κατατρύχει και μας βασανίζει;

Τελικά προσπαθώ να πείσω το γαμπρό μου να με ακούσει προσεκτικά, επειδή τα πράγματα έχουν αλλάξει και ήρθαν τα πάνω κάτω. Μόλις ακούει ότι έφυγα από την Κακοπετριά και πήρα μετάθεση σε άλλη μονάδα, βουβαίνεται για λίγο και περιμένει να του δώσω οδηγίες, τι να πει και πώς να το πει στην Ευαγγελία. Πρέπει να περιμένει ακόμη, του λέω. Θα δούμε τι θα κάνω. Να μην ανησυχεί, να μην απελπίζεται. Να μη το βάζει κάτω. Θα βρεθεί κάποια λύση. Εσείς, όμως, συμπαρασταθείτε την όσο μπορείτε. Στο χέρι σας είναι να την κάνετε να μη χάσει το ηθικό της. Το ξέρω ότι είναι δυνατός χαρακτήρας, αφού και τη μητέρα της έπεισε πως πρέπει να έρθει κοντά μου. «Εσύ, Ηλία,

και η αδελφή μου μπορείτε να την παρηγορήσετε και να της δώσετε να καταλάβει ότι στη ζωή υπάρχουν πολλές δυσκολίες, πολλές αντιξοότητες, που πρέπει να τις υπομένουμε και να προσπαθούμε να τις αντιμετωπίσουμε» είναι τα τελευταία μου λόγια.

Γύρισα να κοιμηθώ στο «Χάνι του Αγά». Μάτι δεν έκλεισα όλη τη νύχτα. Το μυαλό μου στριφογύριζε στην αγαπημένη μου Ευαγγελία. Τι θα έκανε, όταν ο Ηλίας της ανέφερε τα νέα δεδομένα; Πώς θα αντιδρούσε και πόση λύπη θα ένιωθε. Τι σκέψεις θα σφηνώνονταν στο μυαλό της και τι αισθήματα θα πλημμύριζαν την ψυχή της ξεσχίζοντας τα σωθικά της! Χίλια δυο πράγματα πέρασαν από το ζαλισμένο μου μυαλό. Αργά τα μεσάνυχτα με πήρε λίγο ο ύπνος.

Αλλά τότε και εντελώς ξαφνικά με ξύπνησαν οι κρωγμοί μιας κουκουβάγιας, που φώλιαζε στην καπνοδόχο του τζακιού του σαλονιού. Στην αρχή νόμισα ότι έβλεπα κάποιο κακό όνειρο. Η κουκουβάγια, όμως, συνέχιζε όλο και περισσότερο την κλασιάρικη κραυγή της. Ξύπνησα τρομαγμένος και στο μυαλό μου πήγε ότι κάποιο κακό θα μου συμβεί. Η κουκουβάγια θεωρείται από τα κακά πετούμενα και με τους κρωγμούς της προοιωνίζει κάποιο κακό. Έτσι πιστεύουν στο χωριό μου. Σηκώθηκα, άναψα το φως και προσπάθησα να τη διώξω από την καπνοδόχο με κάποιο σκουπόξυλο, που υπήρχε στο σαλόνι. Έφυγε προσωρινά, αλλά μετά από λίγο ξαναγύρισε με το σύντροφό της. Τώρα μάλωναν μεταξύ τους τα δυο πουλιά και από τη φωλιά, που είχαν κατασκευάσει, έπεφταν ξυλαράκια και άλλα μικροαντικείμενα στο δάπεδο της θράκας. Πού να κλείσω μάτι. Άφησα το φως αναμμένο, μήπως οι νυχτερινοί επισκέπτες απομακρύνονταν και με άφηναν να με πάρει ο ύπνος. Αλλά, δυστυχώς, τίποτε από αυτά δεν έγινε. Τη μια τα έδιωχνα, αλλά μετά από λίγο, αυτά ξαναέρχονταν. Έτσι δραματικά πέρασε όλη η νύχτα!

Το πρωί πηγαίνοντας προς το Σύνταγμα, διηγήθηκα το περιστατικό στο συνάδελφο, που κοιμόταν μόνος του στο διπλανό δωμάτιο. Την ύπαρξη των κουκουβαγιών τις γνώριζαν από καιρό και οι δυο συνάδελφοι, αλλά δεν τους ενοχλούσαν. Βρίσκονταν στην καπνοδόχο του σαλονιού και δεν άκουγαν το θόρυβο, που έκαναν τα νυκτόβια πουλιά. Ο πειραιώτης μάλιστα είπε ότι ξέχασε να μου το αναφέρει εξαιτίας των απογευματινών μας ασχολιών. Δεν περίμενε και ο ίδιος ότι θα μου δημιουργούσαν τόσο μεγάλο πρόβλημα. Μου υποσχέθηκε, όμως, ότι θα με απαλλάξει από τα γλαυκόμορφα πουλιά εντός της ημέρας μέσω κάποιων ειδικών στα πουλιά στρατιωτών. Πράγματι γύρω στις δέκα το πρωί δυο στρατιώτες ανέβηκαν στη στέγη του σπιτιού και περιέφραξαν τις τρύπες της καμινάδας με ένα πυκνό και σκληρό συρματόπλεγμα.

Ήμωνα άπνους, κουρασμένος από τη νυχτερινή ταλαιπωρία και ψυχικά καταρρακωμένος από αυτά που ζούσα. Ήταν η πρώτη μέρα στην πρωινή αναφορά του Λόχου Διοίκησης του Συντάγματος. Τότε γνώρισα και το Διοικητή του Λόχου, που την προηγούμενη μέρα απουσίαζε στη Λευκωσία για υπηρεσιακούς λόγους. Ήταν ο Ταγματάρχης Σπαρτιώτης Κοσμάς, που είχε μετατεθεί στο Σύνταγμα και είχε κατεβεί στην Κύπρο πριν από ένα μήνα. Ένας λαμπρός αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού με εξαιρετική ευφυΐα και πολύ πρακτικό μυαλό. Ξεχώριζε από πολλούς άλλους συναδέλφους του, επειδή πάντοτε ψύχραιμα, μεθοδικά και ρεαλιστικά αντιμετώπιζε τα οποιαδήποτε προβλήματα παρουσιάζονταν.

Η πρωινή αναφορά ήταν τόσο απλή και τόσο ξένη μ' αυτά που ήξερα, που μου έκανε μεγάλη εντύπωση. Οι περισσότεροι στρατιώτες ήταν αγουροξυπνημένοι και καλά καλά ούτε προσοχή δεν στέκονταν, ενώ γινόταν η αναφορά. Κάποιοι απουσίαζαν με τη δικαιολογία ότι βρίσκονταν σε υπηρεσία. Άλλοι στις αποθήκες του Συντάγματος, άλλοι στα καύσιμα, άλλοι στους θαλάμους και άλλοι στα γραφεία των Επιτελικών Αξιωματικών. Η περιέργειά μου εκφράστηκε αμέσως στο Διοικητή του Λόχου, ο οποίος απάντησε ότι εδώ δεν είναι τα πράγματα, όπως στα Τάγματα, που είναι εμπόλεμες μονάδες. Εδώ στο Σύνταγμα υπάρχουν Επιτελικά Γραφεία, ο Λόχος Διοίκησης με μια ομάδα πολυβολητών και η διμοιρία των Διαβιβαστών για να βοηθούν στα γραφεία τη Διοίκηση και τους Επιτελείς Αξιωματικούς στις εργασίες τους. Και στην περίπτωση που δεχτούμε επίθεση τι θα κάνουμε, κύριε Διοικητά, τον ρώτησα. Τα παιδιά είναι αρκετά γυμνασμένα και για την ασφάλεια του Συντάγματος γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν, αν χρειαστεί, μου απάντησε. Μετά από δεκαπέντε μέρες, που τα τουρκικά αεροπλάνα αλώνιζαν τον κυπριακό αέρα και πετούσαν πάνω από τα κεφάλια μας, τότε αποδείχτηκε ότι πολύ λίγα γνώριζαν για το τι έπρεπε να κάνουν, παρότι το ηθικό τους ήταν υψηλό! Όσο για τους πολυβολητές που χειρίζονταν τα τετράδυμα πολυβόλα και αυτοί πολύ λίγα γνώριζαν ως προς το χειρισμό τους, επειδή δεν είχαν κάνει ούτε μια άσκηση βολής για να δοκιμάσουν τα νέα πολυβόλα και να εμπεδώσουν έστω υποτυπωδώς αυτά που είχαν μάθει στην Ελλάδα.

Δεν έδωσα συνέχεια, επειδή είχα στο μυαλό μου τα προσωπικά προβλήματα. Έγινε η πρωινή αναφορά και οι στρατιώτες τράβηξαν ο καθένας στις εργασίες τους. Ο Δημήτρης Βουδούρης πήγε στις αποθήκες του, που οι περισσότερες στεγάζονταν στους χώρους του σπιτιού, όπου διαμέναμε. Ο άλλος Δημήτρης με εντολή του Διοικητή του Λόχου με οδήγησε στην αποθήκη του Εφοδιασμού, όπου ενημερώθηκα σχετικά με τα τρόφιμα και τα συναφή τους. Ακολούθησε η ενημέρωση στην παράγκα των καυσίμων, όπου με κατατόπισε πρακτικά τι έπρεπε να κάνω. Οι δυο στρατιώτες βοηθοί, που εργάζονταν εκεί και κρατούσαν τα βιβλία, ήξεραν πολύ καλά την εργασία της διαχείρισης των καυσίμων και αμέσως προθυμοποιήθηκαν να με βοηθήσουν και να μου δείξουν τα βιβλία που χρησιμοποιούσαν για τα καύσιμα. Ποια ήταν τα βιβλία, όπου καταχωρούνταν τα εισερχόμενα καύσιμα και ποια ήταν τα διπλότυπα αποκόμματα που δίνανε στον οδηγό του αυτοκινήτου, που γέμιζε βενζίνη. Στο τέλος του μήνα γινόταν ο έλεγχος και ο ισολογισμός των εισερχομένων με τα εξερχόμενα καύσιμα. Τίποτε το σπουδαίο για έναν αξιωματικό, που είναι μάλιστα απόφοιτος Πανεπιστημίου.

Είναι Τρίτη, 31 Οκτωβρίου 1967, και εγώ αρχίζω την υπηρεσία μου στο 21ο Σύνταγμα Πεζικού στην Περιστερώνα της Μόρφου. Από Διμοιρίτης Λόχου έγινα Αξιωματικός Διαχειριστής Εφοδιασμού και Καυσίμων. Ποτέ μου δεν περίμενα ότι θα έκανα τέτοια εργασία στο Στρατό, παρότι στη Σχολή διδαχθήκαμε παρόμοιο μάθημα. Να, όμως, που οι ανάγκες και οι υποχρεώσεις των μονάδων επιβάλλουν να αναλαμβάνουμε και τέτοιες υπηρεσίες. Ξεκίνησα τη νέα εργασία με ζήλο και ενθουσιασμό χωρίς να υπολογίζω ότι δε θα μπορούσα να ανταποκριθώ στα νέα μου καθήκοντα. Είχα εμπιστοσύνη στον εαυτό μου και στα παιδιά που με περιέβαλλαν στην καινούργια υπηρεσία. Εμένα τώρα άλλο πρόβλημα με ταλάνιζε.

Γύρω στις δέκα η ώρα το πρωί είχα τελειώσει με την ενημέρωση των νέων μου καθηκόντων και ο συνάδελφος από την Κατερίνη με προσκάλεσε στο Κ.Ψ.Μ. να πιούμε καφέ. Εκείνος όλη την ημέρα παρέμεινε στο 1ο Επιτελικό Γραφείο του Συντάγματος, σαν βοηθός του Διευθυντή του Γραφείου. Σαν αξιωματικός των τετράδυμων πολυβόλων δεν έκανε τίποτε. Ούτε ποτέ είχε κάνει κάτι για να εκπαιδεύσει τους στρατιώτες, που είχαν την ειδικότητα του πολυβολητή. Ούτε είχε πάρει κάποια σχετική εντολή για την εκπαίδευση των πολυβολητών. Βέβαια οι οπλίτες πολυβολητές γνώριζαν τα καθήκοντά τους, αλλά πρακτική εξάσκηση στο έδαφος της Κύπρου δεν είχαν κάνει ποτέ. Τουλάχιστο αυτά έλεγαν οι ίδιοι οι στρατιώτες, όταν άρχισαν τα επεισόδια μετά από δώδεκα μέρες.

Πίνοντας τον καφέ μας στο μικρό Κ.Ψ.Μ. του Συντάγματος δεν μπόρεσα να κρατηθώ. Ήθελα πάση θυσία να εκτονωθώ στο συνάδελφο Δημήτρη Ξαφόπουλο, να ξαλαφρώσω από το βάρος που με πλάκωνε. Και βασικά, αν μπορούσε να με βοηθήσει, στο πρόβλημα, που με βασάνιζε. Όταν άκουσε ότι η κοπέλα μου βρίσκεται ήδη στην Αθήνα και είναι έτοιμη να πετάξει προς την Κύπρο, ταραχτήκε. Ζήτησε κάποιες εξηγήσεις για το αν έγινε προετοιμασία για ένα τέτοιο ταξίδι. Του έδωσα τις πληροφορίες που ζητούσε και του είπα ότι στην Κακοπετριά, όπου υπηρετούσα είχα πάρει την άδεια και την έγκριση από το Διοικητή του Τάγματος και είχα νοικιάσει και ένα μικρό διαμέρισμα, όπου θα διαμέναμε. Τώρα, όμως, με τη μετάθεσή μου τα πράγματα ήρθαν εντελώς ανάποδα. Σκέφτομαι, σήμερα κιόλας, να ζητήσω ακρόαση από το Διοικητή και να του αναφέρω το πρόβλημά μου. Δηλαδή να ζητήσω να δώσει την άδεια να επισκεφτεί η κοπέλα μου την Κύπρο και να μείνει μαζί μου στο χωριό σε κάποιο σπίτι, που θα νοίκιαζα.

Ο συνάδελφος στην αρχή προθυμοποιήθηκε να με βοηθήσει. Αλλά μετά από λίγο θυμήθηκε κάποια συζήτηση, που έγινε τις προηγούμενες μέρες μέσα στο γραφείο του Διευθυντή του 1ου Επιτελικού Γραφείου μεταξύ των άλλων επιτελικών αξιωματικών και κάπως συνεσταλμένα μου λέει ότι άκουσε πως προβλέπονται επεισόδια μεγάλης έκτασης από Τουρκοκύπριους εξτρεμιστές και πως έρχονται δύσκολες μέρες για όλους μας στο νησί. Η λαθραία κάθοδος του Ραούφ Ντενκτάς στην Κύπρο, μου λέει, σ' αυτό αποβλέπει. Και το σπουδαιότερο ότι οι γυναίκες και τα παιδιά των αξιωματικών θα πρέπει να αποχωρήσουν όσο γίνεται γρηγορότερα από την Κύπρο. Το τελευταίο, μόλις το άκουσα, σαν καρφί σφηνώθηκε στο σώμα μου και πλήγωσε βαθιά την ψυχή μου. Άρχισα να τρεμουλιάζω και να σφίγγω τα δόντια μου. Ο συνάδελφος το βλέπει και θέλει να με συμπαρασταθεί. Αλλά τι μπορεί να κάνει; Πώς μπορεί να με βοηθήσει; Τελικά του ζήτησα τη γνώμη, αν πρέπει να ενοχλήσω το Διοικητή και να ζητήσω και απ' αυτόν τη γνώμη του. Συγκατένευσε και μου απάντησε ότι κάποια στιγμή, από τις πολλές φορές που μπαίνει στο γραφείο του Διοικητή, θα του αναφέρει ότι θέλω να με δεχτεί σε ακρόαση για κάποιο σοβαρό πρόβλημά μου.

Την άλλη μέρα, 1 Νοεμβρίου 1967, αφού είχα κοιμηθεί και είχα ξεκουραστεί από τη σωματική και ψυχική κόπωση των τελευταίων γεγονότων, με δέχτηκε ο κύριος Διοικητής. Του αναφέρω το πρόβλημά μου και τον παρακαλώ να δώσει την άδεια να κατεβεί στην Κύπρο η κοπέλα μου. Εκείνος, που γνωρίζει από πρώτο χέρι πως ο Ντενκτάς αυτές τις μέρες ανακρίνεται και με τα

ψέματά του αποκαλύπτει εμμέσως τα σχέδια της Τουρκίας, με το γνωστό μυστηριώδη τρόπο του, χωρίς να με κοιτάζει, μου αποκρίνεται πάνω κάτω ως εξής: «Γνωρίζεις, κύριε δόκιμε, ότι οι γυναίκες των αξιωματικών της μονάδας μας μαζί με τα παιδιά τους ετοιμάζονται να φύγουν από την Κύπρο, επειδή επικίνδυνται σοβαρά γεγονότα μέσα στις επόμενες μέρες;». Έμεινα άναυδος χωρίς να μπορώ να βγάλω μιλιά. Ο κύριος Διοικητής με κοιτάζει επιτέλους και μου λέει αφοπλιστικά «Η γυναίκα μου αύριο αναχωρεί για την Αθήνα και τις επόμενες μέρες αναχωρούν και οι άλλες γυναίκες των άλλων συναδέλφων με τα παιδιά τους. Εσύ θέλεις να φέρεις εδώ την κοπέλα σου;».

Βγήκα έξω από το γραφείο του Διοικητή σα βρεγμένη γάτα. Η φωνή μου είχε κοπεί, τα πόδια μου πήγαιναν να λυγίσουν, τα χέρια μου και όλο το κορμί έτρεμε. Πήγα στην παράγκα με τα καύσιμα και κάθισα σε μια καρέκλα. Οι στρατιώτες με βλέπουν να τα έχω χαμένα και ρωτούν τι μου συμβαίνει. Δεν γνωρίζουν τίποτε ακόμη. Με κοιτάζουν κατάματα και θέλουν να με βοηθήσουν. Ο ένας λέει στον άλλον «Ο κύριος δόκιμος έχασε το χρώμα του. Να του φέρουμε μια πορτοκαλάδα από το Κ.Ψ.Μ.». Ο άλλος τρέχει και στο λεπτό φέρνει ένα αναψυκτικό. Μου το δίνουν, ενώ εγώ μένω αμίλητος. Σε λίγο έρχεται ο συνάδελφος από την Κατερίνη, που ειδοποιήθηκε, και προσπαθεί να εκμαιεύσει τι μου συμβαίνει. Αυτός γνωρίζει το πρόβλημά μου και γρήγορα κατάλαβε την απάντηση του κυρίου Διοικητή, που επισκέφτηκα πριν από λίγο. Προσπαθεί να με παρηγορήσει λέγοντας ότι στη ζωή μας θα συναντήσουμε πολλές δυσκολίες, θα περπατήσουμε δύσβατους δρόμους με πολλά αγκάθια. Αυτά όλα απαιτούν πολλή ψυχική δύναμη να τα παλέψουμε και να τα αντιμετωπίσουμε. Κάθισε δίπλα μου αρκετή ώρα και με πρόσεχε μήπως ζαλιστώ και πέσω χάμω. Ευτυχώς, τίποτε τέτοιο δε συνέβη.

Ήπια το αναψυκτικό, που μου έφεραν τα καλά παιδιά και μετά από λίγο συνήλθα. Διηγήθηκα και στους βοηθούς μου το πρόβλημα, που με βασάνιζε και κάπως ξαλάφρωσα από το βάρος, που με πλάκωνε. Με κοιτάζουν αμίλητοι χωρίς να μπορούν να με βοηθήσουν. Σε λίγο έφτασε και ο άλλος Δημήτρης από τις αποθήκες. Πληροφορήθηκε την κατάστασή μου από τους στρατιώτες, που περιφέρονταν, και έτρεξε και εκείνος να με παρηγορήσει. Τώρα είμαστε και οι τρεις έφεδροι αξιωματικοί και συζητούμε το πρόβλημά μου και φιλοσοφούμε για τα παιχνίδια της ζωής. Ο πειραιώτης είναι μπασμένος στη ζωή, έξυπνος, καλαμπουρτζής και μου λέει περιπαιχτικά ότι καλύτερα που έρχονται έτσι τα πράγματα. Σύντομα θα φύγουμε και εμείς από την Κύπρο, οπότε θα επιστρέψουμε στην Ελλάδα και θα συναντήσουμε τους δικούς μας μια ώρα γρηγορότερα.

Όπως αποδείχτηκε, κάτι περισσότερο γνώριζε ο πειραιώτης συνάδελφος για τις κινήσεις γύρω από τα επεισόδια, που θα ξεσπούσαν, και μάλιστα και το χώρο, από όπου θα ξεκινούσαν. Η σύλληψη του Ντενκτάς και οι ανακρίσεις έδειχναν ότι κάτι σοβαρό θα γινόταν στην περιοχή της Κοφίνου, κοντά στη Λάρνακα. Οι ανώτεροι αξιωματικοί με τους οποίους συναναστρέφονταν και ιδιαίτερα ο Υποδιοικητής του εκμυστηρεύονταν τις τελευταίες μέρες κάποια ανεξήγητα και παράξενα πράγματα για πολλούς κατώτερους αξιωματικούς και στρατιώτες. Ότι δηλαδή σε σύντομο χρονικό διάστημα οι Ελληνικές Δυνάμεις θα αποχωρούσαν από την Κύπρο. Διαφορετικά οι Τούρκοι θα έκαναν απόβαση στο νησί. Όπως ακριβώς έγινε στους δυο επόμενους μήνες.

Παραμένω στην παράγκα των καυσίμων αρκετή ώρα, χωρίς ουσιαστικά να κάνω κάτι. Οι στρατιώτες γνωρίζουν πολύ καλά τη δουλειά τους. Εξάλλου δεν κάνουν και κάτι σπουδαίο. Δυο αυτοκίνητα μόνο σήμερα φουλάρισαν βενζίνη. Το ένα με το Διευθυντή του 3ου Γραφείου που έφυγε για τη Λευκωσία, ενώ το άλλο με τον κύριο Υποδιοικητή που έφυγε για το Γερόλακκο, κοντά στη Λευκωσία, όπου βρίσκονται οι αποθήκες πυρομαχικών του Συντάγματος. Η εργασία είναι μηδαμινή και όλη την ημέρα κάθονται. Εγώ δεν ασχολούμαι με τίποτε. Κάθομαι στην καρέκλα αμίλητος και συνεχώς σκέφτομαι. Τι μπορώ να κάνω;

Στα αφτιά μου στριφογυρίζουν τα τελευταία λόγια του Διοικητή: «*Αύριο το πρωί η γυναίκα μου αναχωρεί για την Αθήνα και τις επόμενες μέρες αναχωρούν και οι άλλες γυναίκες των αξιωματικών με τα παιδιά τους. Εσύ θέλεις να φέρεις εδώ την κοπέλα σου;*». Τα λέω και τα ξαναλέω μέσα μου, αλλά δεν παίρνω κάποια απόφαση. Σκέφτομαι πως δεν μπορεί να λείει ψέματα. Κάτι σοβαρό συμβαίνει. Οι έφεδροι συνάδελφοι μου το είπαν ξεκάθαρα. Ο ένας το άκουσε στο 1ο Επιτελικό Γραφείο, ο άλλος το πληροφορήθηκε από τις εκμυστηρεύσεις του Υποδιοικητή και των ανώτερων αξιωματικών του Συντάγματος. Έχω όλη τη μέρα μπροστά μου να το σκεφτώ και να αποφασίσω. Θα καθίσω το μεσημέρι με το συνάδελφο Ξαφόπουλο στο σπίτι να το συζητήσουμε μαζί και μετά θα πάρω τη γενναία απόφαση. Καλά θα ήταν να παραβρισκόνταν και ο Βουδούρης, αλλά εκείνος έχει υπηρεσία.

Το πρόβλημα για τον ερχομό της Ευαγγελίας

Πράγματι το μεσημέρι μετά το φαγητό, πήγαμε στο σπίτι του Αγά με το συνάδελφο από την Κατερίνη. Καθίσαμε στο δωμάτιό του και ανταλλάξαμε πολλές σκέψεις για το αν έπρεπε να έρθει η κοπέλα μου ή όχι. Όταν του είπα όσα αφοπλιστικά μου είπε ο κύριος Διοικητής, αμέσως το ξεκαθάρισε ότι σ' αυτή τη χρονική στιγμή δεν πρέπει να κατεβεί η κοπέλα μου στην Κύπρο. Αργότερα, αν τα πράγματα ηρεμήσουν και επιστρέψουν και οι οικογένειες των άλλων αξιωματικών, τότε βλέπουμε και κάνουμε. Αυτή είναι η γνώμη του συναδέλφου. Και είναι πολύ σοβαρή και, καθώς σκέφτομαι καλύτερα, είναι και η σωστή.

Πήγα στο δωμάτιό μου, στο σαλόνι δηλαδή του σπιτιού, και ξάπλωσα για να ξεκουραστώ από την αϋπνία της προηγούμενης νύχτας και να κοιμηθώ λίγο. Ευτυχώς τα κακόμορφα πουλιά δεν ακούγονται και ως εκ τούτου δεν με ενοχλούν. Δυστυχώς, όμως, τα μάτια μου δεν κλείνουν. Στο μυαλό μου στριφογυρίζουν πολλές σκέψεις. Τι να κάνω; Πώς να πάρω τηλέφωνο και πώς να ανακοινώσω το δυσάρεστο νέο; Πώς θα το δεχτεί η Ευαγγελία μου και πώς θα αντιδράσει; Έκανε τόσες ετοιμασίες, έπλεξε τόσα όνειρα, πάλεψε με τόσους δικούς της να τους πείσει πως η θέση της είναι κοντά μου. Αντιμέτωπισε ανυπέμβλητα εμπόδια και όλα τα προσπέρασε. Και τώρα όλα αυτά πηγαιναν χαμένα. Πώς να επιστρέψει στο χωριό; Πως θα αντικρίσει τη μητέρα της, που τόσα λόγια αντάλλαξε μαζί της;

Η μάνα της, στοργική και μεγαλωμένη σε μια συντηρητική κοινωνία, επέμενε ότι δεν πρέπει να με ακολουθήσει χωρίς να έχουμε παντρευτεί, χωρίς να

έχουμε βάλει στεφάνι, χωρίς να πάρουμε την ευλογία της Εκκλησίας και τις ευχές των δυο οικογενειών και των συγγενών μας. Πόσα δεν της έχει αρδιάσει η μητέρα της για να την αποτρέψει από το ταξίδι. Πόσα δεν της έχει πει για να την πείσει ότι δεν πρέπει να κατεβεί στην Κύπρο. Στις τελευταίες επιστολές συνεχώς αυτά έγραφε η καλή μου. Η μάνα της έλεγε και ξανάλεγε «Εσείς οι νέοι χαλάσατε την κοινωνία μας. Εσείς τα νέα παιδιά τα ξέρετε όλα. Δε σέβεστε τίποτε, δεν υπολογίζετε κανέναν, δεν ακολουθείτε το δρόμο της Εκκλησίας μας, δε φοβάστε το Θεό μας. Τι λόγο θα δώσετε; Ντρέπομαι όχι μόνο για σένα, τη μονάκριβη κόρη μου, αλλά και για τους γονείς του Γιώργου, που ο πατέρας του είναι Αναγνώστης της Εκκλησίας μας, που είναι άνθρωπος του Θεού, αλλά δεν παρεμβαίνει να σ' εμποδίσει απ' αυτό το ταξίδι. Και η μάνα του δεν θέλει να ταξιδέψεις αστεφάνωτη».

Όντως η μέλλουσα πεθερά μου πολλές φορές είχε βάλει στο στόχαστρο τον πατέρα μου και τη μητέρα μου, που έκαναν στραβά μάτια και κρατούσαν στάση ουδέτερη. Ο πατέρας μου ήταν άνθρωπος της Εκκλησίας και πολύ θεοφοβούμενος. Προφανώς δεν ενέκρινε την απόφαση μου να κατεβεί αστεφάνωτη η Ευαγγελία στην Κύπρο, αλλά η αδυναμία στο πρόσωπό μου και η εμπιστοσύνη που είχε στον σπουδαγμένο της οικογένειας, δεν του επέτρεπε να μου χαλάσει το χατίρι. Βρήκε μάλιστα και κάποια έωλα επιχειρήματα για να πείσει τους γονείς της Ευαγγελίας. Τους έλεγε ότι τα παιδιά μπορούν να στεφανωθούν στην Κύπρο, ότι και εκεί υπάρχουν εκκλησίες και οι Κύπριοι είναι Ορθόδοξοι Χριστιανοί. Η μάνα μου τον κατσάδιαζε και τον κατηγορούσε, όταν άκουγε αυτά και του έλεγε ότι αυτά είναι βλακείες και χαζομάρες.

Πολλά τέτοια σκεφτόμουν, καθώς διάβαζα τα νέα από τις τελευταίες επιστολές της αγαπημένης μου. Το κεφάλι μου πήγαινε να σπάσει. Τα νεύρα μου είναι τεντωμένα. Σφίγγω δυνατά τα χέρια μου και τα δόντια μου περισφίγγουν τη γλώσσα να μην ξεστομίσει καμιά βαριά κουβέντα. Έπρεπε να πάρω κάποια γενναία απόφαση. Και η απόφαση ήταν μία και μοναδική. Να τηλεφωνήσω στο γαμπρό μου στην Αθήνα και να του πω ότι δεν γίνεται αυτή τη χρονική στιγμή να κατεβεί στην Κύπρο η Ευαγγελία. Μεγάλη απόφαση, αλλά έπρεπε να την πάρω χωρίς άλλες αναβολές. Όλοι οι συνάδελφοι αξιωματικοί, μικροί και μεγάλοι, όταν πληροφορήθηκαν μετά από λίγες μέρες ότι επρόκειτο να κατεβεί σαν τουρίστρια στην Κύπρο η κοπέλα μου, εξεπλάγησαν, όχι τόσο για την τολμηρή της απόφαση, όσο για τη χρονική στιγμή που διάλεξε.

Το απόγευμα της ίδιας μέρας με βαριά καρδιά και κομμένα τα πόδια κατέβηκα μόνος στο καφενείο της Εκκλησίας του χωριού για να τηλεφωνήσω στην Αθήνα. Μετά από μερικές προσπάθειες επικοινωνήσα με τον Ηλία στο καφενεδάκι του και ποτέ δεν φανταζόμουν ότι εκεί θα με περίμενε η αγαπημένη μου. Κάτι της ψιθύριζε μέσα της ότι εκείνο το απόγευμα θα έπαιρνα τηλέφωνο και το περίμενε εναγωνίως. Όπως έλεγε αργότερα, το προαισθανόταν αυτό πολύ καλά, ότι δηλαδή θα έπαιρνα τηλέφωνο, και καθόταν δίπλα στο τηλέφωνο και περίμενε με κομμένη την ανάσα της. Κάθε φορά που χτυπούσε το τηλέφωνο, η καρδιά της χτυπούσε δυνατότερα από εκείνο.

Κάποια στιγμή το χτύπημα του τηλεφώνου ήταν διαφορετικό. Έτσι της φάνηκε. Αυτό, λέει, είναι για μένα. Και πράγματι ήταν η γραμμή από την Περιστερώνα της Κύπρου. Ο Ηλίας σήκωσε το ακουστικό και ακούγοντας τη φωνή μου, αμέσως γύρισε προς την Ευαγγελία και της δίνει το ακουστικό. Ακούω

τα λόγια του γαμπρού μου και αμέσως κατάλαβα ότι θα άκουγα τη φωνή της αγαπημένης μου. Τα πόδια μου άρχισαν να τρέμουν. Η καρδιά μου χτυπάει δυνατά, η φωνή μου κόβεται προσωρινά και μερικά δευτερόλεπτα μείναμε και οι δυο μας άφωνοι και βουβοί.

Μιλήσαμε αρκετά, αλλά η Ευαγγελία δεν μπορούσε να καταλάβει πώς ξαφνικά έφτασαν τα πράγματα σε τέτοιο επικίνδυνο σημείο. Τα έβαλε και εκείνη με το εαυτό της. Με τους γονείς της, με τη μάνα της, με τους συγγενείς της, που δεν ήθελαν να ταξιδέψει και να έρθει κοντά μου. Τα έβαλε με τις φαρμακόγλωσσες μάγισσες του χωριού, που τόσα πολλά ξέρασαν εναντίον της. Και τι δεν είπαν για την απόφασή της να ταξιδέψει στην Κύπρο. Το έλεγε και το ξανάλεγε. Αυτές μας καταράστηκαν και μας μάτιασαν. Αυτές μας ζηλεύουν και μας φθονούν. Θέλουν το κακό μας, αλλά δεν θα τους γίνει. Θα έρθει κάποτε ο καιρός που θα είμαστε μαζί. Και τότε θα σκάσουν από τη ζήλια και το κακό τους!

Την άφησα να εκτονωθεί και να ξαλαφρώσει. Την άκουγα με κομμένη την ανάσα, ενώ ο ουρανίσκος μου συνεχώς ανεβοκατέβαινε. Το χέρι μου έτρεμε και δύσκολα συγκρατούσε το ακουστικό του τηλεφώνου. Άλλαζα χέρι, αλλά πάλι τα ίδια. Άλλαζα στάση, γύριζα μια από εδώ, την άλλη από εκεί. Βλέπω τον καφετζή του καταστήματος να με παρακολουθεί και καταλαβαίνει ότι κάτι σοβαρό μου συμβαίνει. Είκοσι πέντε λεπτά της ώρας μιλήσαμε.

Τελικά της λέω ότι θα πρέπει να κάνει λίγη υπομονή, ώσπου να έρθουν καλύτερες μέρες. Να ακυρώσει το εισιτήριο, αν το έβγαλε, και να επιστρέψει στο χωριό. Ίσως έρθω εγώ τα Χριστούγεννα στην Ελλάδα και τότε θα τα πούμε όλα από κοντά. Σκέφτηκα ότι δεν θα ήταν φρόνιμο να της ανακοινώσω αυτά που άκουγα από τους δυο συναδέλφους για αναχώρηση των Ελληνικών Στρατευμάτων στην πατρίδα. Δεν έπρεπε να το ακούσουν ο καφετζής και οι άλλοι που εκείνη την ώρα βρίσκονταν μέσα στο καφενείο. Αλλά και η Ευαγγελία μου δεν έπρεπε να το γνωρίζει για λόγους εθνικής ασφαλείας και ακόμη για να μην της δημιουργήσω φρούδες ελπίδες ότι οπωσδήποτε επιστρέφουμε στην Ελλάδα.

Πλήρωσα στον καφετζή για το τηλέφωνο μια κυπριακή λίρα και κάτι ψιλά και κάθισα σε μια γωνιά να πιω ένα καφέ για να ηρεμήσω και να ξεζαλιστώ. Ο καφετζής κατάλαβε ότι μιλούσα με κάποιο δικό μου πρόσωπο και γρήγορα θέλησε με προθυμία να εκτελέσει την παραγγελία μου και να ετοιμάσει τον καφέ. Αντιλήφτηκε και το πρόσωπο, με το οποίο μιλούσα και θέλησε να με παρηγορήσει με γλυκά και θερμά λόγια. «*Το χωρκόν μας εν καλόν, να έρθειν το κοράσιν εδώ*», μου λέει. Ανέπνευσα βαθιά, μόλις τα άκουσα, και τα χείλη μου χαμογέλασαν. Όχι τώρα, του απαντώ. Ίσως αργότερα, κοντά στα Χριστούγεννα, θα το δούμε. Το πρόσωπό μου το ένιωθα αναμμένο, κατακόκκινο και το σώμα ολόκληρο συγκλονισμένο από την ταραχή και τη συγκίνηση. Ήπια τον καφέ μου, ευχαρίστησα τον καφετζή και γύρισα στο στρατόπεδο για να πάρω το βραδινό φαγητό.

Εκεί συνάντησα και τους άλλους δυο συναδέλφους. Κάθισα κοντά τους και τους έκανα πλήρη εξομολόγηση για το πρόβλημά μου. Τους διηγήθηκα όλο το ιστορικό με το κορίτσι μου. Τη σχέση μας, τη γνωριμία μας που ξεκίνησε από τα πρώτα γυμνασιακά μου χρόνια και συνεχίστηκε ακόμη και όταν εγώ έγινα φοιτητής στο Πανεπιστήμιο. Όλα τα βάσανα και τις δυσκολίες που

περάσαμε αυτά τα δώδεκα χρόνια από τότε που μαθεύτηκε στους δικούς μας ο δεσμός. Τα λόγια που ακούσαμε, τις συμβουλές που μας έδιναν τόσο οι δικοί μας όσο και οι ξένοι. Ακόμη και οι γονείς μου κάποτε με συμβούλευσαν να διακόψω τη σχέση μαζί της. Αλλά εγώ βράχος στην απόφασή μου. Ποτέ μου δεν μπορούσα να σκεφτώ ότι θα έχανα την Ευαγγελία. Οι δικοί μου, αλλά και οι γονείς της, περίμεναν ότι στη διάρκεια της φοιτητικής και στρατιωτικής μου θητείας θα την ξεχνούσα. Όταν, μετά την αποφοίτηση από τη Σχολή της Σ.Ε.Α.Π., τους ειδοποίησα ότι φεύγω για την Κύπρο, μερικοί πίστεψαν ότι τα ψέματα τελείωσαν. Ότι τώρα ήταν η τελευταία φορά που την έβλεπα και όλα θα γίνονταν σκόνη. Ότι όλα θα ξεχνιόνταν και θα ξανάρχιζε μια καινούργια ζωή και για εκείνη και για μένα. Έπεσαν, όμως, όλοι τους έξω. Πάρα πολύ έξω!

Συνεχίζοντας την απολογία μου στους συναδέλφους για να ξαλαφρώσω τους είπα ότι το θέμα της καθόδου της κοπέλας μου στην Κύπρο έκλεισε και ότι τουλάχιστο αυτή τη χρονική στιγμή δεν πρόκειται να κατεβεί στο νησί. Της τηλεφώνησα λίγο πριν στην Αθήνα και της έδωσα να καταλάβει ότι αυτό τον καιρό για σοβαρούς λόγους δεν πρέπει να έρθει στο νησί. Δεν μπορούσε να κρατηθεί. Έκλαιγε σαν μικρό παιδί. Είχε κάνει τόσες ετοιμασίες, είχε κλείσει τόσα στόματα, είχε κάνει να στενοχωρηθούν πολλοί από το σπίτι της και είχε κατατροπώσει όλες τις φαρμακόγλωσσες μάγισσες του χωριού. Λυπήθηκε πολύ και δεν ξέρω πόσο θα της στοιχίσει. Ελπίζω, όμως, ότι με κατάλαβε και ιδιαίτερα όταν της είπα ότι αργότερα θα δούμε και θα αποφασίσουμε.

Με άκουσαν με πολλή προσοχή και συγκατένευσαν με όσα έλεγα και όσα είχα αποφασίσει. Ο πειραιώτης συνάδελφος μάλιστα πήρε το λόγο και είπε ότι πολύ σωστά έπραξα. Έρχονται, μας λέει, δύσκολες μέρες για όλους μας στο νησί. Σήμερα ο Υποδιοικητής κατέβηκε στο Γερόλακκο, όπου βρίσκονται οι αποθήκες του πολεμικού υλικού όλου του Συντάγματος. Δηλαδή και των τριών Ταγμάτων και του Όρχου, που έχει στην εποπτεία του. Ο σκοπός της καθόδου του Υποδιοικητή ήταν να επιθεωρήσει το πολεμικό υλικό και να εξετάσει εκ του σύνεγγυς πώς θα γινόταν η απομάκρυνσή του σε περίπτωση προσπάθειας απόβασης των Τούρκων στο νησί και ξεσηκωμού των Τουρκοκυπρίων. Πώς θα μεταφέρονταν, με ποια μέσα, επειδή τα αυτοκίνητα του Συντάγματος δεν επαρκούσαν, πότε θα δινόταν το σύνθημα, καθώς και πού θα τοποθετούνταν. Άκουσα ότι η τοποθέτηση των πυρομαχικών του Συντάγματος θα γίνει στο Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στην Ορούντα, που βρίσκεται λίγο πιο πάνω από την Περιστερώνα κοντά στο βουνό.

Τον ακούγαμε με το στόμα ανοιχτό. Πράγματι είχε δίκιο ο Διοικητής, όταν μου έλεγε ότι οι άλλες γυναίκες των αξιωματικών αναχωρούν για την Ελλάδα, ενώ εγώ σκέφτομαι να φέρω εδώ το κορίτσι μου. Τα λόγια του σαν σειρήνα ηχούσαν στα αφτιά μου. Το μυαλό μου βρίσκεται στην Αθήνα και η γλυκιά φωνή της Ευαγγελίας τρυπάει ακόμη το τύμπανο του αφτιού μου. Κάτι γνώριζαν οι ανώτεροι αξιωματικοί, που τις τελευταίες μέρες συζητούσαν για τον ξεσηκωμό των Τουρκοκυπρίων. Οι διασυνδέσεις με τα ανώτερα κλιμάκια και οι πληροφορίες τους αποδείκνυαν ότι οι φήμες ήταν αληθινές. Πάντοτε έτσι γίνεται με τους ξεσηκωμούς και τους πολέμους. Οι ανώτεροι στρατιωτικοί, καθώς και οι πολιτικοί γνωρίζουν κατά κανόνα εκ των προτέρων για το τι πρόκειται να επακολουθήσει.

Το Σύνταγμα στο χώρο διασποράς

Στην Κύπρο αυτό τον καιρό πολλά γεγονότα συνηγορούν πως κάποιο σοβαρό γεγονός θα συμβεί. Τα επεισόδια του καλοκαιριού μεταξύ των δυο αντιμαχόμενων πλευρών ήταν πολλά και σοβαρά, παρά τη «φιλική» συνάντηση των δυο πρωθυπουργών Ελλάδας και Τουρκίας το Σεπτέμβριο στο Κεσάν και την Αλεξανδρούπολη. Στη συνάντηση αυτή του Έβρου η ελληνική πλευρά υπέστη μεγάλη διπλωματική ήττα, επειδή εκτός των άλλων θεμάτων έθεσε ωμά και το ζήτημα της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα παραχωρώντας κάποια βάση μόνο στους γείτονες. Αυτό ήταν το περίφημο σχέδιο του αμερικανού διπλωμάτη Άτσενσον από το 1964, που το είχε δεχτεί και η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου. Οι Τούρκοι, όμως, αρνήθηκαν απερίφραστα τη συζήτηση του Κυπριακού Ζητήματος και απείλησαν με ελληνοτουρκικό πόλεμο, αν οι Έλληνες επιχειρούσαν να κηρύξουν μονομερώς την Ένωση.

Μπροστά στην αμετάκλητη και απειλητική στάση της Τουρκίας ο ισχυρός άνδρας της Χούντας Γεώργιος Παπαδόπουλος, που συμμετείχε στην αντιπροσωπεία, άλλαξε την εμμονή της Ελλάδας στην Ένωση. Αυτό σηματοδότησε την οριστική εγκατάλειψη του αντικειμενικού σκοπού της Ένωσης και την απαρχή μιας σειράς άλλων υποχωρήσεων της Χούντας προς την Τουρκία. Τα γεγονότα αυτά βέβαια δεν υπήρξαν τυχαία, ούτε συμπτωματικά, αλλά αποτελούσαν εξελίξεις ενός σχεδίου για τον περιορισμό της στρατιωτικής και πολιτικής επιρροής του Ελληνικού Στρατού και του στρατηγού Γρίβα στην Κύπρο. Η εξευτελιστική ικανοποίηση από τη Χούντα και την Κυπριακή Κυβέρνηση των απαιτήσεων της Τουρκίας και η ανατίναξη της αμυντικής θωράκισης της Κύπρου απογύμνωσε την Κύπρο από κάθε αμυντική ικανότητα και έκανε πιο εύκολη την Τουρκική εισβολή και κατάληψη τμήματος της Μεγαλονήσου μερικά χρόνια αργότερα.

Οι μέρες στις αρχές Νοεμβρίου του 1967 στο 21ο Σύνταγμα είναι δύσκολες και η ένταση και η νευρική κατάσταση είναι μεγάλες. Γίνονται καθημερινά διαβουλεύσεις των ανώτερων κλιμακίων με επικεφαλής το Διοικητή, ο οποίος τις πρωινές ώρες απουσιάζει στη Λευκωσία, αλλά μόλις επιστρέφει στην Περιστερώνα συγκαλεί τους ανώτερους αξιωματικούς και συνεχώς συσκέπτονται ως αργά τα μεσάνυχτα. Κάποιοι χαμηλόβαθμοι μόνιμοι αξιωματικοί και εμείς οι έφεδροι δεν συμμετέχουμε στις συσκέψεις. Και αυτό μας εμβάλλει σε πολλές υποψίες ότι κάτι σοβαρό επίκειται.

Τις μέρες αυτές επισκέπτεται το Σύνταγμα μας ένας ανώτερος αξιωματικός προερχόμενος από τη Μεραρχία ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ., που εδρεύει στη Λευκωσία. Προφανώς για κάποια κοινή σύσκεψη με τη Διοίκηση του Συντάγματος για τα γεγονότα, που επίκεινται. Είναι Συνταγματάρχης και ακούει στο όνομα Γουρούνας. Έχει μαζί του και τη γυναίκα του, που είναι αρκετά ευτραφής και σωματώδης. Ίσως τον συνόδευε για να μη φαίνεται καθαρά η κρισιμότητα των περιστάσεων. Μετά τη σύσκεψη έγινε μια μικρή δεξίωση, στην οποία παραβρεθήκαμε και εμείς οι κατώτεροι αξιωματικοί. Ο Διοικητής παρουσίασε τους υψηλούς επισκέπτες λέγοντας ότι ο κύριος Συνταγματάρχης μας έκανε μια επίσκεψη καλής θελήσεως και συνοδεύεται από τη γυναίκα του την κυρία Γουρούνα. Όλοι τότε στρέψαμε τα μάτια μας στη γυναίκα του φιλοξενούμενου Συνταγματάρχη και μετά δυσκολίας συγκρατήσαμε τα χαμόγελά μας. Ο υψη-

λός επισκέπτης το κατάλαβε και χαμογέλασε περισσότερο απ' όλους μας.

Ενώ στο Σύνταγμα γίνονται αυτά ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Ραούφ Ντενκτάς ανακρίνεται στη Λευκωσία και προφανώς από τα λεγόμενά του η Κυπριακή Κυβέρνηση και η Στρατιωτική Ηγεσία του νησιού αντιλαμβάνονται ότι οι Τούρκοι είναι ανένδοτοι στις αξιώσεις τους και επιμένουν να αποχωρήσουν οι Ελληνικές Δυνάμεις από το νησί καθώς και ο Στρατηγός Γρίβας. Μας έλεγαν ότι στην ανάκρισή του δήλωσε πως οι τρεις συλληφθέντες ήταν δικηγόροι από τη Λάρνακα, που βγήκαν για ψάρεμα προς τον Άγιο Θεόδωρο της Λάρνακας, αλλά έχασαν τον προσανατολισμό τους και βρέθηκαν στον Άγιο Θεόδωρο της Καρπασίας. Με την πονηρή αυτή δήλωση ο Ντεκτάς ήλπιζε ότι θα γινόταν πιστευτός και θα τους άφηναν να μεταβούν στο τόπο από όπου δήθεν ξεκίνησαν. Η πραγματικότητα, όμως, ήταν ότι ξεκίνησαν από την Τουρκία και ότι αποβιβάστηκαν παράνομα και λαθραία στο νησί και λόγω θαλασσοταραχής βγήκαν στον Άγιο Θεόδωρο της Καρπασίας, ενώ ήθελαν να αποβιβαστούν στον Άγιο Θεόδωρο της Λάρνακας και από εκεί να μεταβούν στην Κοφίνου, από όπου θα ξεκινούσαν τα επεισόδια.

Τη Δευτέρα στις 6 Νοεμβρίου ο Υποδιοικητής του Συντάγματος καλεί στο γραφείο του τον αποθηκάριο αξιωματικό Δημήτρη Βοδούρη και του δίνει εντολή να ελέγξει όλο το υλικό των αποθηκών και να είναι έτοιμος, επειδή ενδέχεται το Σύνταγμα να εγκαταλείψει το στρατόπεδο και να πάει στο χώρο διασποράς του. Δηλαδή να ελέγξει την κατάσταση των αντίσκηνων με όλα τα υλικά τους, τα φορεία εκστρατείας, τα σκεύη φαγητού με όλα τα απαιτούμενα σύνεργά τους, τα λευκοσιδηρά δοχεία με το διπυρίτη, τα διάφορα χαρτοκιβώτια με τα τρόφιμα ξηράς τροφής και γενικώς όλα τα άλλα υλικά που απαιτούνται για την εγκατάσταση του Συντάγματος στο χώρο διασποράς. Ακόμη, να καθαρίσει την αποθήκη, όπου βρίσκεται ο διπυρίτης (γαλέτα) και σε όσα δοχεία έχει λήξει η προθεσμία τους να απομακρυνθούν και να καταστραφούν αμέσως. Και να ετοιμαστούν νέοι χώροι για την καινούργια μεγάλη ποσότητα διπυρίτη, που πρόκειται να καταφτάσει. Την ίδια μέρα δίνεται εντολή στους επισκευαστές μηχανικούς να αναλάβουν τα μεγάλα αυτοκίνητα (BEDFORDS) και να τα περάσουν από το συνεργείο και να συντηρηθούν όλα προληπτικά.

Οι ανώτεροι αξιωματικοί τις προηγούμενες μέρες φυγάδευσαν τις οικογένειές τους στην Ελλάδα και τώρα είναι μόνοι τους. Είναι αμίλητοι, ταραγμένοι και συνεχώς μπεινοβγαίνουν στα γραφεία τους και συζητούν μεταξύ τους διάφορα πράγματα, που εμείς οι κατώτεροι αξιωματικοί αλλά και οι στρατιώτες υποψιαζόμαστε ότι κάτι συμβαίνει. Η διμοιρία των διαβιβαστών με το Λοχαγό τους Πέτρο Πουλημένο παίρνει εντολή να συντηρήσουν τους ασύρματους και να τους έχουν ανά πάσα ώρα και στιγμή έτοιμους.

Το απόγευμα της ίδιας μέρας ο Δημήτρης Βουδούρης έχει τρεις στρατιώτες στο σπίτι του Αγά, όπου διαμένουμε, και καθαρίζει τις αποθήκες. Βγάζουν έξω στην αυλή του σπιτιού πολλά λευκοσιδηρά δοχεία, που περιέχουν διπυρίτη, και δεν ξέρουν πού να τα πάνε. Περιέχουν διπυρίτη που η ημερομηνία κατανάλωσης έχει λήξει από το περασμένο καλοκαίρι και η εντολή είναι να απομακρυνθεί και να καταστραφεί. Πού άραγε να τον πετάξουν; Στην αυλή του σπιτιού υπάρχει ένα κυκλικό καλοφτιαγμένο μεγάλο πηγάδι με έναν κουβά και το σχοινί του δεμένο πάνω σ' ένα ωραίο σιδερένιο στήριγμα. Κάποιος στρατιώτης ρίχνει την ιδέα να πετάξουν το διπυρίτη στο βάθος του πη-

γαδιού. Ο Βουδούρης, όμως, διστάζει, επειδή φοβάται ότι θα βουλώσει το πηγάδι από τη μεγάλη ποσότητα του διπυρίτη. Τότε κάποιος άλλος είπε ότι γρήγορα θα λιώσει ο διπυρίτης (η σκληρή γαλέτα) και δεν πρόκειται να γεμίσει το πηγάδι. Την ώρα εκείνη βγήκα από το δωμάτιό μου και είδα το συνάδελφο και τους βοηθούς του να προβληματίζονται, αν ρίχνοντας μέσα στο πηγάδι το διπυρίτη θα γεμίσει ή όχι. Άνοιξα το πηγάδι, κοίταξα στο βάθος και έβγαλα μια δυνατή φωνή. Ο αντίλαλος ήταν εκκωφαντικός. Αμέσως τους είπα ότι δεν υπάρχει φόβος να γεμίσει ή να βουλώσει το πηγάδι. Σε πολύ λίγο χρόνο στο μεγάλο πηγάδι έπεσε το περιεχόμενο εκατό περίπου δοχείων και έτσι απαλλάχτηκε ο συνάδελφος Βουδούρης από το βάρος που τον πίεζε.

Την άλλη μέρα ήρθαν μεγάλα στρατιωτικά αυτοκίνητα από κάποια μονάδα της Λευκωσίας και ξεφόρτωσαν πολλά δοχεία με νέο διπυρίτη και άλλα κιβώτια με τρόφιμα ξηράς τροφής. Στο μεταξύ στα καύσιμα κατέφτασε το μεσημέρι ένα μεγάλο βυτίο και γέμισε το δικό μας. Ο συνάδελφος Δημήτρης Ξαφόπουλος πήρε εντολή να οδηγήσει στο συνεργείο τα τέσσερα αυτοκίνητα, όπου ήταν τοποθετημένα τα τετράδυμα πολυβόλα για να συντηρηθούν και να είναι έτοιμα. Συγχρόνως ο ίδιος ανέλαβε με τους πολυβολητές να συντηρήσουν τα πολυβόλα και να ετοιμάσουν τις δεσμίδες με τις βολίδες τους. Να λαδώσουν τις βάσεις περιστροφής των πολυβόλων, τις κλειδώσεις τους, να συντονίσουν τα όργανά τους και να τοποθετήσουν τις δεσμίδες πάνω στα πολυβόλα. Τα πολυβόλα ήταν σκεπασμένα και αραγμένα σε μια γωνιά της αυλής και κανένας δεν τα συντηρούσε. Τώρα ο υπεύθυνος δόκιμος έπαιρνε εντολή να τα συντηρήσει και να τα ετοιμάσει για κάθε ενδεχόμενο. Οι περισσότεροι από τους δώδεκα πολυβολητές πολύ λίγα γνώριζαν για τη χρήση αυτών των πολυβόλων. Βέβαια, στην Ελλάδα είχαν εκπαιδευτεί σε άλλου είδους πολυβόλα και όχι για τέτοιου είδους τετράδυμα εποχούμενα πολυβόλα.

Όλοι αντιλαμβανόμαστε ότι κάτι σοβαρό επίκειται. Ο Υποδιοικητής εκμυστηρεύεται στο Δημήτρη Βουδούρη ότι τις μέρες αυτές το Τουρκικό Πολεμικό Ναυτικό κάνει αεροναυτικές ασκήσεις στον κόλπο της Αλεξανδρέττας. Ότι πολλοί Τούρκοι αξιωματικοί καταφτάνουν κρυφά στην Κύπρο. Ότι η παράνομη και λαθραία είσοδος του Ντενκτάς στην Κύπρο εντάσσεται σ' αυτό το σχέδιο. Ότι οι Τουρκοκύπριοι κινούνται ύποπτα σε όλα τα χωριά τους, όπου υπάρχουν συμπαγείς θύλακες. Ότι στην Κυρήνεια υπάρχει μεγάλη κινητοποίηση των Τουρκοκυπρίων. Και ότι φοβάται πως γρήγορα θα ξεσπάσει κάποιο κακό και πρέπει να είμαστε έτοιμοι. Οι ανώτεροι αξιωματικοί κρυφομιλούν μεταξύ τους και σε μερικούς ο φόβος, που τους έχει κυριεύσει, είναι διάχυτος. Σκέφτονται τις γυναίκες τους, τα παιδιά τους, τα σπίτια τους. Ακόμη και τι θα χάσουν, αν γίνει κάποιο κακό. Μερικοί σκέφτονται και τις παραγγελίες, που έκαναν στις αντιπροσωπείες αυτοκινήτων, στα ηλεκτρικά καταστήματα και στα καταστήματα χαλιών. Ο Υποδιοικητής είναι ο κύριος παράγοντας και ο ηθικός αυτουργός, που δημιουργεί και διακινεί αυτό το αίσθημα του φόβου και του πανικού. Δεν ξέρει τι πρέπει να κάνει. Άλλες εντολές παίρνει από τον κύριο Διοικητή και άλλες δίνει στους υφισταμένους του. Έχει καταληφθεί από πανικό. Κάποιοι από τους ηλικιωμένους Ταγματάρχες το αντιλαμβάνονται και προσπαθούν να τον βοηθήσουν και να τον δικαιολογήσουν.

Οι τρεις έφεδροι δόκιμοι του Συντάγματος βλέπουμε την κατάσταση των προετοιμασιών και ενεργούμε σύμφωνα με τις εντολές, που παίρνουμε. Ο Βου-

δούρης μας ενημερώνει για όσα μαθαίνει από τον κύριο Υποδιοικητή, αλλά εμάς δεν μας καταλαμβάνει φόβος, ούτε υπολογίζουμε τον κίνδυνο, που φαίνεται να έρχεται. Κάποιες στιγμές γελούμε με τον Υποδιοικητή μας, καθώς τον βλέπουμε να πνίγεται σε μια κουταλιά νερού και τη στάση που κρατάει απέναντι στους υφισταμένους του. Αλλά και με κάποιον Ταγματάρχη που καθημερινά κλαίει τη μοίρα του και το ριζικό του, που τούτη την ώρα βρέθηκε στην Κύπρο. Όχι! Όχι! Μ' αυτόν δε γελάμε, αλλά λυπόμαστε και ντρεπόμαστε βαθύτατα για τους ηγήτορες του Στρατού μας!

Με τους άλλους χαμηλόβαθμους μόνιμους και εφέδρους συναδέλφους αυτές τις δύσκολες μέρες, χωρίς να μπορούμε να υπολογίζουμε τους κινδύνους μιας Τουρκικής απόβασης στο νησί, κάνουμε πολύωρες συζητήσεις για το εάν οι Τούρκοι μπορούν να μας καθηλώσουν με τα αεροπλάνα τους και στο τέλος να καταλάβουν το νησί. Ο Δημήτρης Βουδούρης είναι σίγουρος ότι οι Τούρκοι θα κάνουν περίπατο και μέσα σε λίγες μέρες όλο το νησί θα πέσει στα χέρια τους. Ενώ ο Δημήτρης Ξαφόπουλος και εγώ, που ζήσαμε στα Τάγματα και γνωρίζαμε εκ του σύνεγγυς το αξιόμαχο των μονάδων μας, απαντούσαμε ότι οι Τούρκοι θα σπάσουν τα μούτρα τους και θα χάσουν χιλιάδες έμψυχο και άψυχο υλικό. Ούτε τα αεροπλάνα θα τους σώσουν. Οι αλεξιπτωτιστές τους θα εξοντωθούν στον αέρα πριν ακόμη πέσουν στο κυπριακό έδαφος. Θα πάθουν πολύ χειρότερα απ' αυτά που έπαθαν οι Γερμανοί αλεξιπτωτιστές, όταν έπεσαν το 1941 στην Κρήτη. Τα γενναία ελληνόπουλα δεν θα επιτρέψουν στους Βαρβάρους να περάσουν!

Οι μόνιμοι συνάδελφοι είναι οικογενειάρχες και είναι επηρεασμένοι από τη στάση του Υποδιοικητή και κάποιων άλλων. Ο Κώστας Παπαϊωάννου, που κατάγεται από τα Γρεβενά και τελευταία προήχθη σε ανθυπολοχαγό από ανθυπασπιστής, σκέφτεται την οικογένεια του, που πριν από λίγες μέρες αναχώρησε για την Ελλάδα, αλλά έχει εμπιστοσύνη στα παιδιά της Ελλάδας και λέει ότι, εάν οι Τούρκοι επιχειρήσουν απόβαση στο νησί, θα τους δώσουμε ένα καλό μάθημα. Μιλάει ελαφρώς με τη γρεβενιώτικη τοπική προφορά και το στόμα του είναι κάπως λοξό προς τα αριστερά σα να έχει πάθει κάποια ψύξη. Γι' αυτό και ο συνάδελφος Ξαφόπουλος τον αποκαλεί Καραούσια. Οι άλλοι δεν μιλάνε, μόνο σκέφτονται και παρακολουθούν.

Την Κυριακή στις 12 Νοεμβρίου 1967 εγκαταλείψαμε το στρατόπεδο και βγήκαμε στο χώρο διασποράς. Από το απόγευμα της προηγούμενης μέρας είχε έρθει το σήμα ότι πρέπει να βγούμε έξω στο χώρο διασποράς και να λάβουμε μέτρα αντιαεροπορικής προστασίας. Αμέσως άρχισαν οι ετοιμασίες και όλο το απόγευμα και το βράδυ του Σαββάτου ο Λόχος Διοίκησης του Συντάγματος και οι αξιωματικοί του βρισκόμαστε σε υπερδιέγερση. Ο χώρος είχε επιλεγεί από τις προηγούμενες μέρες και ήταν ένας χώρος έξω και νότια από το χωριό της Περιστερώνας προς το γειτονικό χωριό της Ορούντας μέσα στα χωράφια κάτω από κάποιες αιωνόβιες ελιές και κάποιους πανύψηλους ευκάλυπτους. Όχι πολύ μακριά από το στρατόπεδο, περίπου ένα χιλιόμετρο.

Όλο το πρωινό της Κυριακής αδειάσαμε το στρατόπεδο και το μεσημέρι αρχίσαμε την εγκατάσταση στο χώρο διασποράς στήνοντας τα αντίσκηνα με όλα τα απαραίτητα παρελκόμενά τους. Στο στρατόπεδο έμειναν μόνο οι μάγειροι με τα σύνεργά τους. Δεν χρειάστηκαν να μετακινηθούν, επειδή είμαστε πολύ κοντά και μπορούσαν να μεταφέρουν το φαγητό ακόμη και με τα πόδια.

Οι στρατιώτες δεν πολυκαταλαβαίνουν την κρισιμότητα των στιγμών. Είναι πολύ πρόθυμοι και εργάζονται με πολύ ζήλο για να στήσουν κάτω από τις αιωνόβιες ελιές τις μεγάλες σκηνές του Διοικητή και του Υποδιοικητή. Σε μικρή απόσταση από τις μεγάλες σκηνές στήνουν τις σκηνές των Ταγματάρχων πάλι κάτω από τις ελιές ανά δύο σε κάθε σκηνή. Τελευταία κοντά στους θεόρατους ευκάλυπτους στήνουν τις δικές τους μικρές σκηνές ανά δύο σε κάθε σκηνή. Κάπου εκεί στήνουμε και εμείς οι έφεδροι τις σκηνές μας μαζί με τους μόνιμους κατώτερους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς.

Η διμοιρία των Διαβιβαστών στήνει τις σκηνές δίπλα από τις σκηνές των κυρίων Διοικητή και Υποδιοικητή για να έχουν άμεση επικοινωνία με τους ασυρμάτους, που συνεχώς είναι ανοικτοί. Μαζί τους είναι και ο Λοχαγός τους, που επιτηρεί αυτοπροσώπως τους ασυρμάτους. Παίρνει ο ίδιος τα μηνύματα από το Στρατηγείο της Λευκωσίας και τα διαβιβάζει αμέσως στη Διοίκηση και Υποδιοίκηση του Συντάγματος.

Εικ. 67: Με το συνάδελφο δόκιμο Δημήτρη Ξαφόπουλο στο χώρο διασποράς.

Έχουμε διασκορπιστεί σ' ένα μεγάλο χωράφι ανάμεσα από δυο μικρούς στενόμακρους λόφους και σε μια έκταση πάνω από πενήντα χιλιάδων τετραγωνικών μέτρων. Οι ευκάλυπτοι και οι μεγάλες ελιές είναι πολλές και με τα πλούσια κλαδιά και τα ασημένια φύλλα τους μας καλύπτουν σχεδόν όλους. Κοντά στους θεόρατους ευκάλυπτους και δίπλα από το χώρο διασποράς υπάρχει ένας μεγάλος χείμαρρος, που αυτό τον καιρό είναι σχεδόν άδειος από νερά. Κατεβαίνει από το βουνό της Πιτσιλιάς πάνω από το Τρόδος και έχει αρκετά μεγάλο πλάτος με πολλές άσπρες κροκάλες, που υποδηλώνει ότι με τις βροχές και τα χιόνια κατεβάζει πολλά νερά. Στα ανατολικά του χώρου διασποράς δίπλα από το χείμαρρο είναι ο δρόμος που οδηγεί στο χωριό της Ορούντας. Πάνω απ' αυτόν το δρόμο και στην κορυφή του λοφίσκου τοποθετούμε το ένα τετράδυμο πολυβόλο. Το δεύτερο το τοποθετούμε στον απέναντι δυτικό λοφίσκο και τα άλλα δύο, το ένα βόρεια προς την Περιστερώνα και το άλλο νότια προς την Ορούντα. Έτσι φαίνεται ότι είμαστε καλυμμένοι από όλα τα σημεία του ορίζοντα και ότι δεν πρόκειται να μας επισημάνουν τα τουρκικά

πολεμικά αεροπλάνα. Δυστυχώς, όμως!

*Τα πυρομαχικά του Συντάγματος
στο Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στην Ορούντα*

Το απόγευμα της ίδιας μέρας, ενώ οι αξιωματικοί με το Διοικητή ασχολούνται με το στήσιμο του χώρου διασποράς, ο Υποδιοικητής με όλα τα αυτοκίνητα του Συντάγματος φεύγει για το Γερόλακκο, έξω από τη Λευκωσία, όπου βρίσκονται οι αποθήκες του πολεμικού υλικού. Τον συνοδεύουν και δυο Ταγματάρχες και καμιά δεκαριά στρατιώτες για να φορτώσουν το πολεμικό υλικό. Εγώ παίρνω εντολή με δυο στρατιώτες να κατευθυνθώ προς το διπλανό χωριό Ορούντα, όπου πριν από το χωριό λίγο δυτικότερα και πέρα από το χείμαρρο υπάρχει το Βυζαντινό Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου. Εκεί έχω εντολή να συμμαζέψω τα εσωτερικά αντικείμενα του ναού, (καρέκλες, στασίδια, μανουάλια, κηροπήγια, ψαλτήρια, πάγκους και άλλα πράγματα) σε κάποια γωνιά και να ετοιμάσω το χώρο, όπου μέσα θα τοποθετούσαμε όλο το πολεμικό υλικό από τις αποθήκες του Γερόλακκου.

Πριν από τη δύση του ηλίου κάνοντας ποδαρόδρομο περίπου δυο χιλιομέτρων φτάνουμε στο Μοναστήρι. Είναι ένας χώρος σχετικά μικρός. Το καθολικό του Μοναστηριού στη μέση φαντάζει μεγαλόπρεπα με τον πλατύ τρούλο του, ενώ τα υπόλοιπα κτίσματα βρίσκονται σε κακή κατάσταση εκτός από το διώροφο κτίσμα, που βρίσκεται δίπλα από το ναό. Είναι έρημο και χωρίς να υπάρχει ψυχή. Μόνο κάποια πουλιά κουρνιάζουν στα χαλάσματά του. Το βρίσκουμε ανοικτό και μπαίνοντας μέσα αμέσως παίρνουμε κεριά, που είναι δίπλα από την εικόνα του Αγίου Νικολάου και προσκυνούμε τις εικόνες του Χριστού, της Παναγίας και του Αγίου του ναού. Γρήγορα τακτοποιούμε τον εσωτερικό χώρο, σύμφωνα με την εντολή, και περιμένουμε να έρθουν τα αυτοκίνητα με τα πυρομαχικά.

Το πρώτο αυτοκίνητο από τις αποθήκες έκανε την εμφάνισή του και με τους δυο στρατιώτες προσπαθούμε να ξεφορτώσουμε το υλικό του, που είναι μικρά και μεγάλα ξύλινα και χάρτινα κιβώτια διαφόρων διαστάσεων και διαφορετικού βάρους. Καθώς κατεβάζουμε το πολύτιμο φορτίο, μια βαριά μурωδιά τρυπάει τη μύτη μας. Από πού έρχεται άραγε; Κοιτάζουμε γύρω μας και σε απόσταση εκατό μέτρων περίπου από το Μοναστήρι δίπλα από το χείμαρρο υπάρχει ένα χαμηλό οίκημα με μια μεγάλη περιφραγμένη αυλή. Η μурωδιά είναι απαίσια και σίγουρα προέρχεται από το οίκημα αυτό, που προφανώς είναι χοιροστάσιο. Κάνουμε υπομονή και ξεφορτώνουμε το όχημα, που γρήγορα φεύγει για να πάει για δεύτερο δρομολόγιο.

Μπαίνουμε μέσα στο Μοναστήρι κλείνοντας σφιχτά τις πόρτες του και περιμένουμε το δεύτερο αυτοκίνητο. Ανάβουμε μια μεγάλη λαμπάδα, επειδή δεν υπάρχει ηλεκτρικό φως, και περιμένουμε. Βρίσκω την ευκαιρία και παρατηρώ τον εσωτερικό χώρο του Μοναστηριού, την αρχιτεκτονική του, τον τρούλο, τις τοιχογραφίες, τις φορητές εικόνες, το ξυλόγλυπτο τέμπλο και τον πλούσιο διάκοσμο του Επισκοπικού Θρόνου. Είναι ένα μικρός ναός του τύπου της μονόκλιτης βασιλικής με τρούλο. Δεν έχω μαζί μου τον κυπριακό οδηγό για να πληροφορηθώ τα σχετικά με την ιστορία του Μοναστηριού. Ελπίζω ότι αύριο ή κάποια άλλη μέρα θα έχω την ευκαιρία να τον έχω μαζί μου και να μάθω

κάποια πράγματα, αν βέβαια οι περιστάσεις το επιτρέπουν. Ενώ παρατηρώ το εσωτερικό του ναού και συζητώ με τους δυο στρατιώτες, ξαφνικά ο ένας ανεβαίνει στο μικρό ξύλινο παράθυρο του ναού και από εκεί σαν ακροβάτης σκαρφαλώνει στη στέγη. Ανεβαίνει στα κεραμίδια και σα γάτος ψάχνει στις τρύπες κάτω από τα κεραμίδια, όπου έχουν τα πουλάκια τις φωλιές τους.

Είχε αρχίσει να σουρουπώνει και τα πουλιά είχαν πάει να κουρνιάσουν στις φωλιές τους. Αυτό το γνωρίζει ο καβαλιώτης στρατιώτης μου, που το μικρό του όνομα είναι Χρήστος και κάνει την πρώτη του εξόρμηση για να πιάνει κάποια πουλιά στις φωλιές τους. Η προσπάθειά του ανταμείφθηκε πλουσιοπάροχα. Κατέβηκε από τη στέγη κρατώντας στα χέρια του πέντε μικρά πουλιά. Ήταν τρία σπουργίτια και δυο κοτσύφια. Αμέσως μας κοιτάζει περήφανος για το κατόρθωμά του και απευθυνόμενος σε μένα λέει *«Αυτά, κύριε δόκιμε, είναι πολύ καλός μεζές. Όσπου να έρθει το άλλο αυτοκίνητο, εγώ θα τα ξεπουπουλιάσω και θα τα ψήσω»*.

Πράγματι ο Χρήστος γρήγορα έκανε πράξη αυτά που έλεγε. Βγήκε έξω και πίσω από το ιερό του ναού του Μοναστηριού κοντά σε κάποια χαλάσματα άναψε φωτιά και ξερόψησε τα καημένα τα πουλάκια. Μπήκε στην εκκλησία με τα ψημένα λάφυρά του και μας πρότεινε να πάρουμε από ένα μεζέ. Η απαίσια και φριχτή, όμως, μυρωδιά από το διπλανό χοιροστάσιο, δεν μας επέτρεπε να δοκιμάσουμε τα ξεροψημένα πουλάκια.

Στο μεταξύ έφτασε και το δεύτερο BEDFORD και έπρεπε να γίνει αμέσως η εκφόρτωσή του. Δίνω αμέσως εντολή να ξεκινήσουμε το ξεφόρτωμα. Ο Χρήστος, όμως, έχει άλλη δουλειά. Ασχολείται με τα ψημένα πουλάκια και προτείνει και στον οδηγό του αυτοκινήτου να πάρει ένα μεζέ. Τρώνε από ένα πουλάκι, αλλά δεν άργησε να τους χτυπήσει η απαίσια μυρωδιά και αμέσως τους έπιασε μια αναούλα και σε λίγο άρχισαν να κάνουν εμετό. Ήταν μια πολύ άσχημη εικόνα. Τα ξεροψημένα πουλάκια τα πέταξαν μακριά νομίζοντας ότι αυτά έφταιγαν για το ξερατό τους. Τους βοηθήσαμε να συνέλθουν και μετά έγινε το ξεφόρτωμα του αυτοκινήτου.

Ακολούθησαν και άλλα τρία αυτοκίνητα με τα πυρομαχικά από τις αποθήκες του Γερόλακκου. Τα ξεφορτώσαμε όλα και περιμέναμε ότι θα ακολουθούσαν και άλλα. Περιμέναμε αρκετή ώρα μέσα στην εκκλησία, αλλά αυτοκίνητα δεν φαίνονταν. Γύρω στις εννιά η ώρα, μέσα στη νύχτα, ήρθαν δυο στρατιώτες από το χώρο διασποράς φορτωμένοι με το βραδινό φαγητό, μερικές κουβέρτες για να κοιμηθούμε μέσα στην εκκλησία και ένα δυσάρεστο νέο. Ένα αυτοκίνητο απ' αυτά που μετέφεραν τα πυρομαχικά έκανε τούμπα στη στροφή του δρόμου από Περιστερώνα προς Ορούντα. Ο δρόμος γέμισε από τα κιβώτια του πολεμικού υλικού και κανένας δεν ανελάμβανε να τα σηκώσει και να τα μεταφορτώσει σε άλλο αυτοκίνητο. Όλοι πίστευαν ότι κάποια από τα πυρομαχικά απασφαλίστηκαν, καθώς κατρακύλησαν μέσα στα χωράφια. Έτσι κατά τη μεταφόρτωση υπήρχε ο κίνδυνος ένα απ' όλα να εκραγεί με αποτέλεσμα να ακολουθήσει γενική έκρηξη των πυρομαχικών «εκ συμπαθείας», όπως λένε οι στρατιωτικοί κανονισμοί.

Μπροστά στο δυσάρεστο νέο αρχίσαμε όλοι μας να μοιρολογούμε τα παιδιά, που θα αναλάμβαναν τη μεταφόρτωση των πυρομαχικών. Ο Διοικητής, μόλις πληροφορήθηκε το δυσάρεστο γεγονός, έδωσε εντολή στον Υποδιοικητή να μεταβεί γρήγορα ο ίδιος στο χώρο του ατυχήματος και να επιβλέψει στη

μεταφόρτωση των πυρομαχικών. Τότε φάνηκε ο φοβικός χαρακτήρας του κυρίου Υποδιοικητή μας. Όπως μας έλεγαν τις επόμενες μέρες στο χώρο διασποράς κάποιοι Ταγματάρχες, ο Υποδιοικητής δεν θέλησε να αναλάβει τη δύσκολη αποστολή και δικαιολογήθηκε στο Διοικητή ότι ο ίδιος επιβαλλόταν να παραβρίσκεται στην κεντρική αποθήκη του Γερόλακκου στη φόρτωση των πυρομαχικών. Την επικίνδυνη αποστολή ανέλαβε ένας θαρραλέος Ταγματάρχης, που ήταν κρητικός και άκουγε στο όνομα Σταύρος Βεληβασάκης.

Πρώτος μέσα στη νύχτα και με κίνδυνο της ζωής του άρχισε να συμμαζεύει τα κιβώτια με τα πυρομαχικά και να τα μεταφορτώνει στο αυτοκίνητο, που γρήγορα ήρθε άδειο από το Γερόλακκο. Μαζί του παραβρέθηκε και ο κατερινιώτης δόκιμος, που και εκείνος με ψυχή και πείσμα βοηθούσε τον ηρωικό Ταγματάρχη. Τους ακολούθησαν και οι στρατιώτες που παραδειγματίστηκαν από τους αξιωματικούς τους και μέσα σε λίγο χρόνο το αυτοκίνητο ξεκίνησε για το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στην Ορούντα.

Όταν αυτό το αυτοκίνητο έφτασε κοντά μας, ο οδηγός μας προειδοποίησε ότι είχε εντολή να κατεβάσουμε τα πυρομαχικά με πολλή προσοχή και να τα τοποθετήσουμε σε μια γωνιά του ναού ξεχωριστά από τα άλλα. Μας διηγήθηκε το δυσάρεστο συμβάν, αλλά τα φανταράκια και εγώ δεν καταλάβαμε τίποτε κατά την εκφόρτωση. Απλά βλέπαμε ότι κάποια από τα κιβώτια ήταν χτυπημένα, άλλα ανοιγμένα και άλλα εντελώς διαλυμένα. Μετά το ξεφόρτωμα μίλησα στα παιδιά για τον κίνδυνο, που διατρέχαμε, αλλά ο Χρήστος γελούσε και σκεφτόταν, πως θα ανεβεί για δεύτερη φορά στη στέγη για να πιάσει άλλα πουλάκια. Τα άλλα τρία παιδιά αντιλήφθηκαν τον κίνδυνο και συνεχώς έκαναν το σταυρό τους και αμίλητοι κουνούσαν το κεφάλι τους.

Τελικά ως τις δώδεκα τα μεσάνυχτα είχαμε ξεφορτώσει δέκα μεγάλα στρατιωτικά αυτοκίνητα και είχαμε γίνει μούσκεμα από τον ιδρώτα. Ευτυχώς ως την ώρα αυτή παρέμειναν κοντά μας και οι δυο στρατιώτες, που μας έφεραν το φαγητό, τις κουβέρτες και το δυσάρεστο νέο. Με το τελευταίο αυτοκίνητο κατέβηκαν στο χώρο διασποράς, ενώ εγώ με τα δυο φανταράκια ξαπλώσαμε στο διπλανό μικρό δώροφο κτίσμα, που υπήρχε σε κάπως καλή κατάσταση για να κοιμηθούμε. Ο Χρήστος, όμως, δεν μπορούσε να κοιμηθεί. Ξανανέβηκε στη στέγη και όλη τη νύχτα έψαχνε να βρει και άλλες φωλιές. Πότε ξάπλωσε να κοιμηθεί, δεν τον πήρα είδηση.

Το πρωί σηκωθήκαμε «σιδερωμένοι» από το ξάπλωμά μας πάνω στο ξύλινο πάτωμα. Κάναμε τις απαραίτητες ασκήσεις για να ξεμουδιάσουμε και αμέσως τρέξαμε στο διπλανό οίκημα με την περιφραγμένη αυλή για να εξετάσουμε τι είχε μέσα. Η μυρωδιά τώρα μας έπνιγε περισσότερο, επειδή εκείνη την ώρα είχε καταφτάσει από το χωριό και ο ιδιοκτήτης του, που καθάριζε τους χώρους των γουρουνιών. Πλησιάσαμε το χοιροστάσιο και μιλήσαμε για λίγο με τον ιδιοκτήτη. Είδαμε από κοντά τα ιδιαίτερα διαμερίσματα των χοιρομάνων με τα μωρά τους, των αρσενικών κάπρων, που ήταν για αναπαραγωγή, των ευνουχισμένων κάπρων, που ήταν για πάχυνση και των μικρών γουρουνιών, που έπαιζαν μέσα στις λάσπες. Πιάνοντας τη μύτη μας απομακρυνθήκαμε γρήγορα από το χοιροστάσιο και σκεφτήκαμε πολύ σοβαρά πώς τρώμε σχεδόν όλοι οι άνθρωποι τόσο ευχάριστα τις μπριζόλες, που προέρχονται από τόσο βρώμικα ζώα!

Άφησα το Χρήστο στο Μοναστήρι για φύλακα των πυρομαχικών και με τον

άλλο, το Γιάννη, κατέβηκα στο χώρο διασποράς. Έδωσα κανονική αναφορά στο Διοικητή για την τοποθέτηση των πυρομαχικών και, όταν με ρώτησε για τα πυρομαχικά του τουμπαρισμένου αυτοκινήτου, του απάντησα ότι τα τοποθέτησαμε σε μια γωνιά της εκκλησίας και δεν δημιουργήθηκε κανένα πρόβλημα. Μου έδωσε εντολή, όσο κρατούσε αυτή η κατάσταση, να παραμείνω στο χώρο του Μοναστηριού με τους δυο στρατιώτες. Ίσως ήταν καλύτερα για μένα, αφού θα κοιμόμουν στο κελί του Μοναστηριού, ενώ οι άλλοι συνάδελφοι θα κοιμόντουσαν μέσα σε μικρές σκηνές έξω στη φύση και πάνω στο χώμα. Για μένα το πρόβλημα ήταν το διπλανό χοιροστάσιο, που σου γύριζε ανάποδα τα εντόσθια. Αλλιώς η κατάσταση ήταν πολύ καλύτερη.

Εικ. 68: Με το συνάδελφο Δημήτρη Ξαφόπουλο και έναν πολυβολητή πάνω στο τετράδυμο πολυβόλο.

Πράγματι ο ύπνος μέσα στο κελί ήτανε από πολλές απόψεις καλύτερος. Πρώτα είχαμε υποσυνείδητα τη γνώμη ότι είμαστε προφυλαγμένοι από οποιοδήποτε κακό, επειδή βρισκόμασταν κάτω από τη σκέπη και τη βοήθεια του Αγίου Νικολάου και μετά ότι κοιμόμασταν σε καλυμμένο και ασφαλισμένο χώρο. Αυτό που μας έλειπε ήταν να εξοικονομήσουμε κάποια στρώματα για καλύτερη ανάπαυση και ξεκούραση. Και αυτά τα βρήκαμε στις αποθήκες του Μοναστηριού. Ψάξαμε στα παλιά δωμάτια των κελιών και βρήκαμε παλιά κρεβάτια, στρώματα, χαλιά, διαδρόμους. Τα καθαρίσαμε καλά, τα τινάξαμε και τα στρώσαμε πάνω στο ξύλινο πάτωμα του δωματίου και ο ύπνος μας έγινε αναπαυτικότερος. Όταν έλεγα στους άλλους συναδέλφους την κατάσταση του ύπνου μας στην εκκλησία, μας καλοτύχιζαν. Ο Υποδιοικητής μάλιστα δεν μας καλοτύχιζε απλώς, αλλά μας ζήλευε, επειδή κατά τη γνώμη του πίστευε πως είχαμε όχι μόνο την προσωπική μας ασφάλεια στο χώρο του Μοναστηριού, αλλά είχαμε και την προστασία του Αγίου Νικολάου. Αυτό το έλεγε σοβαρά και το πίστευε, αφού μάλιστα το εκμυστηρεύτηκε εμπιστευτικά και στο Βουδούρη, ότι ο δόκιμος Μυλωνάς και οι δυο στρατιώτες του είναι πολύ τυχεροί. Δεν είχε μόνο το φοβικό σύνδρομο, αλλά ήταν και δεισιδαίμων και προληπτι-

κός! Γι' αυτό ίσως να έμεινε και γεροντοπαλίκαρα!

Όλο το πρωινό της 13ης Νοεμβρίου 1967 οι αξιωματικοί του 21ου Συντάγματος και ο Λόχος Διοίκησης ασχολούνται με την καλύτερη τακτοποίηση του χώρου διασποράς. Γρήγορα όλοι αντιλήφθηκαν ότι έπρεπε να κατασκευαστούν κάποια πρόχειρα αποχωρητήρια. Ο χώρος διασποράς σε κάποια σημεία προσφέρεται για την κατασκευή αυτών των πρόχειρων κατασκευασμάτων. Δίπλα από τους πανύψηλους ευκάλυπτους προς το χείμαρρο υπάρχουν κάποιες λακκούβες, που στα γρήγορα καθαρίζονται και στήνονται τα δοκάρια με τα στηρίγματά τους. Τότε θυμήθηκα για μια ακόμη φορά το Στρατή Μυριβήλη και διηγήθηκα στα παιδιά το ατύχημα του στρατιώτη Ζαφειρίου. Γέλασαν με την καρδιά τους και το μετέδωσαν και στα άλλα παιδιά και τους άλλους αξιωματικούς, οι οποίοι μου ζήτησαν να τους το διηγηθώ. Και τότε έπεσε πολύ γέλιο.

Όλοι σκέφτονται ότι ο ύπνος της πρώτης βραδιάς στο ύπαιθρο κάτω από τις σκηνές ήταν μεγάλο μαρτύριο. Κάποια κρεβάτια εκστρατείας έχουν μόνο ο Διοικητής, ο Υποδιοικητής και δυο Ταγματάρχες. Οι άλλοι κοιμήθηκαν πάνω στο χώμα και μόνο με δυο κουβέρτες. Ευτυχώς που οι κλιματολογικές συνθήκες στην Κύπρο είναι ακόμη καλές. Οι βροχές δεν ήρθαν και ο διπλανός χείμαρρος είναι σχεδόν άδειος από νερά. Παρόλα αυτά η πρώτη βραδιά απέδειξε ότι η ζωή στο χώρο διασποράς είναι δύσκολη και προβληματική. Οι αξιωματικοί διαμαρτύρονται και μερικοί δυσανασχετούν και βρίζουν τη μοίρα τους και το ριζικό τους. Τα φανταράκια καθαρίζουν το χώρο γύρω απ' όλες τις σκηνές και κάνουν μικρά καναλάκια για να προφυλαχτούν από ενδεχόμενη βροχή. Κάποιοι τραυματιοφορείς έχουν στις σκηνές τους τα φορεία, τα οποία χρησιμοποίησαν την πρώτη βραδιά για κρεβάτια. Τα βλέπουν οι αξιωματικοί και τα παίρνουν εκείνοι στις δικές τους σκηνές. Ήταν, όμως, πολύ στενά και δεν μπορούσες να γυριστείς. Παρόλα αυτά ο ύπνος ήταν καλύτερος από το να κοιμάσαι πάνω στο χώμα.

Τα τουρκικά μαχητικά έρχονται

Τα αυτοκίνητα με τα τετράδυμα πολυβόλα έκαναν την απαραίτητη παραλλαγή και είναι έτοιμα ανά πάσα ώρα και στιγμή, μόλις πάρουν τη σχετική διαταγή, να δράσουν. Ο επικεφαλής τους δόκιμος Δημήτρης Ξαφόπουλος ανέφερε στο Διοικητή ότι είναι καθόλα έτοιμος και οι πολυβολητές αναμένουν εναγωνίως το σήμα έναρξης δράσης. Ήταν πράγματι αισιόδοξοι ότι θα εξουδετέρωναν τα τουρκικά αεροπλάνα και θα τα κατέρριπταν όλα, παρότι κάποιοι δεν γνώριζαν να τα χρησιμοποιούν καλά. Όντως μέχρι το μεσημέρι ολόκληρος ο χώρος διασποράς είναι ένα σωστό εργοτάξιο και ο ενθουσιασμός των οπλιτών, ότι θα επιφέρουμε στον εχθρό δυνατό χτύπημα είναι διάχυτος, αν επιχειρήσει αεροπορική επιδρομή. Μια εικόνα πολύ αισιόδοξη από τα φανταράκια μας και ακριβώς αντίθετη από εκείνη που επικρατούσε στους Επιτελείς του Συντάγματος.

Γύρω στη μία το μεσημέρι ήρθε το πρώτο μήνυμα από το Στρατηγείο της Λευκωσίας, που έλεγε ότι επίκεινται αεροπορικές πτήσεις τουρκικών μαχητικών αεροπλάνων πάνω από το κυπριακό έδαφος με προφανή σκοπό αφ' ενός

να ενσπείρουν τον πανικό στις Ελληνικές μονάδες και τους Ελληνοκύπριους και αφ' ετέρου να ενισχύσουν το φρόνημα των ομοεθνών τους. Γι' αυτό σε κάθε μονάδα οι Διοικητές πρέπει να αναλάβουν τη μέριμνα με πολλή προσοχή να ενημερώσουν όλους τους άνδρες τους. Το σήμα έλεγε ότι το Στρατηγείο θα ειδοποιεί τις μονάδες με ειδικό κωδικό σήματος, πριν καταφτάσουν στην Κύπρο τα μαχητικά αεροπλάνα. Τότε ο Υποδιοικητής της μονάδας ή κάποιος ανώτερος αξιωματικός θα βγαίνει από τη σκηνή του και με μια σφυρίχτρα θα σφυρίζει δυνατά. Αμέσως όλοι, αξιωματικοί και στρατιώτες, θα πέφτουν κάτω, όπου και αν βρίσκονται.

Δεν είχαν περάσει δυο ώρες και στις τρεις το απόγευμα, ακούστηκε το πρώτο σφύριγμα από τον κύριο Υποδιοικητή του Συντάγματος. Χωρίς καμιά χρονοτριβή όλοι υπακούσαμε στο σφύριγμα και καλυφθήκαμε πέφτοντας κάτω. Σε λίγα δευτερόλεπτα φάνηκαν δυο τουρκικά μαχητικά αεροπλάνα να πετούν από πάνω μας με κατεύθυνση από τα δυτικά προς τα ανατολικά. Δεν ξέραμε πού να κρυφτούμε. Αλλά πολύ περισσότερο, δεν μπορούσαμε να καταλάβουμε πώς μας είχαν επισημάνει στο χώρο διασποράς. Πιστεύαμε ότι ο χώρος, που επιλέξαμε, ήταν πολύ κατάλληλος και μάλιστα κάτω από τους ευκάλυπτους και τις πλατύφυλλες ελιές θα είχαμε απόλυτη κάλυψη. Δυστυχώς, όμως, μας είχαν επισημάνει!

Εικ. 69: Τα τουρκικά μαχητικά αεροπλάνα πάνω από το χώρο διασποράς μας.

Μόλις πέρασε η πρώτη επιδρομή και ήρθε το σήμα ότι έληξε ο συναγερμός, μαζευτήκαμε όλοι οι αξιωματικοί έξω από τη σκηνή του Υποδιοικητή και αρχίσαμε να συζητούμε πώς έγινε η επισήμανσή μας. Τότε ακούστηκαν πολλές απόψεις και κάποια ήταν πολύ ενδιαφέρουσα και έπρεπε να ληφθεί σοβαρά υπόψη και γρήγορα να εξιχνιαστεί. Ότι δηλαδή υπήρχε πέμπτη φάλαγγα μέσα στο χωριό, που έδινε κρυφά μηνύματα στους Τουρκοκύπριους συγχωριανούς, που είχαν φύγει από το χωριό με τα γεγονότα του 1963 και ζούσαν κυρίως στη γειτονική Λεύκα. Αυτοί οι ανθέλληνες έστελναν τα μηνύματα στους Τουρκοκύπριους και εκείνοι στους Τούρκους. Ένας Ταγματάρχης, όμως, ανοίγοντας το χάρτη της Κύπρου δικαιολόγησε τη διέλευση των τουρκικών μαχητικών από πάνω μας τυχαία, καθώς πετώντας πάνω από τους δυναμικούς τουρκοκυπριακούς θύλακες των Κόκκινων και της Λεύκας για να τονώσει το φρόνημα των ομοεθνών τους, πέρασαν από πάνω μας επιστρέφοντας στη βάση τους.

Όλοι μας ευχηθήκαμε να είναι κάπως έτσι. Δυστυχώς, όμως, δεν ήταν έτσι. Οι επόμενες επιδρομές ήταν αδιάκοπες σε καθημερινή βάση. Έγιναν πολύ πυκνότερες τις επόμενες μέρες και μάλιστα σε πολύ χαμηλότερο ύψος και κάποιες φορές έγλειφαν τις κορυφές των ευκάλυπτων και συντάραζαν σύγκορμα τα θεόρατα δέντρα.

Τα γεγονότα στην περιοχή της Κοφίνου

Οι πληροφορίες που καταφτάνουν στο Σύνταγμα αυτές τις μέρες είναι λιγοστές και κυκλοφορούν με το σταγονόμετρο. Λένε ότι οι Τουρκοκύπριοι στην περιοχή της Κοφίνου, κοντά στη Λάρνακα έκλεισαν τον κεντρικό δρόμο εξαιτίας των περιπολιών της Κυπριακής Αστυνομίας. Οι Τουρκοκύπριοι από τα τέλη του περασμένου Σεπτεμβρίου άρχισαν να παρεμποδίζουν την κίνηση των τροχοφόρων στους δυο άξονες από Λευκωσία προς Λεμεσό και από Λεμεσό προς Λάρνακα. Η επέμβαση των δυνάμεων της Ειρηνευτικής Δύναμης του Ο.Η.Ε. δεν απέδωσε και τότε η Κυπριακή Αστυνομία ζήτησε τη βοήθεια της Κυπριακής Φρουράς. Ο Γρίβας δεν ήθελε να εμπλακεί η Εθνική Φρουρά, επειδή αυτό θα θεωρούνταν από την Τουρκία ως εμπλοκή του Στρατού για τον εκφοβισμό και εξόντωση των ομοεθνών της. Η Κυπριακή Κυβέρνηση, όμως, ήταν αποφασισμένη σαν αυτόνομο κράτος και για την ελεύθερη διακίνηση των τροχοφόρων να ξαναρχίσουν οι περιπολίες της Αστυνομίας στην περιοχή με οποιασδήποτε συνθήκες.

Στις αρχές Νοεμβρίου του 1967 οι Τουρκοκύπριοι στον κεντρικό αυτό άξονα του δρόμου δημιούργησαν μεγαλύτερη ένταση στα διερχόμενα αυτοκίνητα με αποτέλεσμα να διακοπεί η κυκλοφορία μέσω Κοφίνου και η διακίνηση από Λευκωσία προς Λεμεσό και Λάρνακα προς Λεμεσό να γίνεται από τα παρακείμενα χωριά. Το ίδιο έκαναν και στο κοντινό χωριό του Αγίου Θεοδώρου, όπου απέκοψαν την ελεύθερη διακίνηση των Ελληνοκυπρίων προς τον κεντρικό άξονα του δρόμου. Αυτό θεωρήθηκε ότι έθιγε τις δικαιοδοσίες της Κυπριακής Κυβέρνησης, η οποία θέλησε να επιβάλλει την τάξη και το νόμο στη δοκιμαζόμενη περιοχή. Η ένταση αυξήθηκε, καθώς οι δυο πλευρές επάνδρωσαν τα φυλάκιά τους και κάποια τμήματα της Εθνικής Φρουράς πλησίασαν την περιοχή για κάθε ενδεχόμενο.

Αργά το απόγευμα έφυγα από το χώρο διασποράς για το Μοναστήρι, παίρνοντας μαζί μου το Γιάννη, ένα πακέτο ξηράς τροφής από τον εφοδιασμό και το βραδινό φαγητό μας. Όταν φτάσαμε βρήκαμε τον Χρήστο να έχει κάνει άνω κάτω τη στέγη του ναού και να μην έχει αφήσει καμιά φωλιά ανεξερεύνητη. Τον βλέπουμε να ψήνει τα πουλάκια και να χαίρεται με τα κατορθώματά του. Καθίσαμε να ξεκουραστούμε και αμέσως ετοιμάσαμε στο ξύλινο πάτωμα του κελιού το χώρο για να κοιμηθούμε. Πήραμε τα παλιά κρεβάτια των μοναχών, τα κουρελιασμένα χαλιά και τους σχισμένους διαδρόμους, τα καθάρισame καλά και τα στρώσαμε για να κοιμηθούμε. Ο ύπνος από την ημερήσια κόπωση γρήγορα μας πήρε και σχεδόν δεν καταλάβαμε πότε ξημέρωσε η άλλη μέρα, που ήταν Τρίτη, 14 Νοεμβρίου 1967. Η μέρα αυτή επρόκειτο να είναι πολύ μεγάλη, επειδή άρχισαν οι συγκρούσεις με τους Τουρκοκύπριους στην περιοχή της Κοφίνου, που είχαν τραγικές συνέπειες για τον Ελληνισμό της Κύπρου

αλλά και για τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δυνάμεις της «παράνομης» Μεραρχίας ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ.

Το πρωί σηκωθήκαμε και ακολουθώντας το πρόγραμμα της ημέρας έφυγα για το χώρο διασποράς με τον ίδιο στρατιώτη. Ο Χρήστος παρέμεινε στο Μοναστήρι για φύλακας των πυρομαχικών. Γύρω στις 10 η ώρα οι διαβιβαστές μας φέρνουν το μήνυμα ότι άρχισαν οι περιπολίες στην περιοχή της Κοφίνου. Όλοι αναμένουμε τις εξελίξεις με μεγάλη ανησυχία. Το σήμα έλεγε περίπου τα εξής: *«Σήμερα το πρωί, 14 Νοεμβρίου του 1967, είναι η καθορισμένη μέρα έναρξης των περιπολιών της Κυπριακής Αστυνομίας στην περιοχή της Κοφίνου. Δυο αστυνομικές περίπολοι επιχειρούν να εισέλθουν στο χωριό Άγιο Θεόδωρο για να ελευθερώσουν τους κατοίκους του χωριού και να διανοίξουν τον κεντρικό άξονα του δρόμου»*.

Περιφερόμαστε στο χώρο και αναμένουμε τα νεότερα από τους διαβιβαστές. Ξαφνικά η σφυρίχτρα του Υποδιοικητή ακούεται και όλοι ξαπλώνουμε καταγής. Τα τουρκικά μαχητικά αεροπλάνα είχαν ξεκινήσει από τα απέναντι παράλια της Τουρκίας και έρχονταν φουριόζα να μας κατατρομάξουν, παραβιάζοντας τον εναέριο κυπριακό χώρο. Το Μπαϊράκ, ο ραδιοφωνικός σταθμός των Τουρκοκυπρίων, ωρύεται ότι καταφτάνουν οι Τούρκοι πιλότοι για να χαιρετήσουν τον κυπριακό λαό. Σε λίγα δευτερόλεπτα αντιλαμβανόμαστε ότι πετάει από πάνω μας ένα σμήνος πέντε μαχητικών αεροπλάνων κάνοντας φοβερό θόρυβο. Τώρα έρχονταν από το βορρά και πήγαιναν προς το νότο, προς το βουνό του Τροόδους, όπου κάθησαν μέσα στην πρωινή ομίχλη του πυκνού δάσους. Μετά από λίγο ξανακούγεται η σφυρίχτρα ότι τέλειωσε ο συναγερμός και μαζευόμαστε για να μάθουμε νεότερα και να κάνουμε τον απολογισμό του συναγερμού.

Η χθεσινή επιδρομή των δυο τουρκικών αεροπλάνων ήταν ένα μικρό προανάκρουσμα για το τι επρόκειτο να επακολουθήσει. Ήταν μια μικρή και ανέξοδη προειδοποίηση χωρίς να μας τρομάξει πολύ. Πέρασαν φευγαλέα από μεγάλο ύψος και δεν μας ανησύχησαν ιδιαίτερα. Σήμερα, όμως, το πέρασμά τους ήταν πολύ γρήγορο και το ένα πετούσε πολύ κοντά στο άλλο κάνοντας φοβερό κρότο. Αυτό μας δημιούργησε μεγάλο πανικό. Πετούσαν πολύ χαμηλά και κάποιοι πολυβολητές, που βρισκότανε πάνω στα πολυβόλα, μας είπαν ότι είδαν τους πιλότους να τους χαιρετούν μέσα από τα αεροπλάνα.

Αυτό το τελευταίο μήνυμα των πολυβολητών μας συντάραξε όλους. Όλοι τρομάξαμε από το δυνατό κρότο, που άφηναν τα αεροπλάνα. Μερικοί, όμως, τρόμαξαν περισσότερο, καθώς φαίνονταν ότι είχαν πρόβλημα με το θόρυβο και τον κρότο των αεροπλάνων, που πετούσαν τόσο χαμηλά και έβγαζαν από τις τουρμπίνες τους φωτιές. Αμέσως αρχίσαμε να νιώθουμε ότι υπήρχε σοβαρό πρόβλημα πανικού που δεν έπρεπε να μας καταλάβει. Βλέπαμε ότι κάποιοι από τους αξιωματικούς, αλλά και από τους στρατιώτες, κατατρόμαξαν από την τρομερή διέλευση και το μεγάλο θόρυβο των μαχητικών αεροπλάνων. Ο Διοικητής είναι κλεισμένος στη σκηνή του και δεν ξεπορτίζει καθόλου. Δεν δείχνει να φοβάται, αλλά λόγω της ιδιοσυγκρασίας και του χαρακτήρα του δεν θέλει να έχει επαφές με το υπόλοιπο προσωπικό.

Το απόγευμα άλλες τρεις φορές μας επισκέφτηκαν τα τουρκικά μαχητικά κάνοντας πάλι πολύ δυνατό κρότο και αφόρητο θόρυβο. Οι πολυβολητές που βρίσκονταν στο λοφίσκο πάνω από το δρόμο προς την Ορούντα, κατέβηκαν

στο χώρο διασποράς και συζητώντας με τους εφέδρους αξιωματικούς, μας ζήτησαν να τους παρουσιάσουμε στον κύριο Διοικητή και να ζητήσουν την άδειά του να προσβάλλουν τα τουρκικά αεροπλάνα, αν ξαναγυρίσουν. Εμείς το αίτημα των πολυβολητών το αναφέραμε στον Υποδιοικητή και τότε ο Υποδιοικητής αποκαλύφτηκε σ' όλο το μεγαλείο του. Κρύος ιδρώτας τον έκοψε και άρχισε να τρέμει. Έβαλε τις φωνές όχι μόνο στα γενναία φανταράκια μας, αλλά και σε μας τους εφέδρους αξιωματικούς που τους συνοδεύαμε και αμέσως έτρεξε στη σκηνή του Διοικητή για να αναφέρει την κακόγουστη επιθυμία των στρατιωτών. Ο Διοικητής βγήκε από τη σκηνή του και απευθυνόμενος σ' όλους, αξιωματικούς και πολυβολητές, μας λέει πολύ σοβαρά περίπου τα εξής: «Καταλαβαίνω την ψυχική σας αγωνία, αλλά οι ώρες είναι κρίσιμες και πολύ επικίνδυνες. Δεν μπορώ να σας δώσω τέτοια διαταγή χωρίς να πάρουμε ανάλογη διαταγή από τη Λευκωσία. Κάνετε υπομονή και να υπακούετε σ' αυτά που σας λένε οι αξιωματικοί σας».

Το απόγευμα αργά πριν αναχωρήσω για το Μοναστήρι, με το συνάδελφο Ξαφόπουλο τρέξαμε στο χωριό με ένα LANDROVER. Πήγαμε στο σπίτι, όπου διαμέναμε, και πήραμε κάποια ρούχα, κυρίως εσώρουχα. Τότε βρήκα την ευκαιρία να πάρω και τον κυπριακό οδηγό. Όταν γυρίσαμε στο χώρο διασποράς μάθαμε ότι οι διαβιβαστές πήραν νέο σήμα που έλεγε ότι το χωριό του Αγίου Θεοδώρου γρήγορα έπεσε στα χέρια των Ελληνοκυπρίων χωρίς κανένα επεισόδιο και ότι ο αρχηγός της Εθνικής Φρουράς Γεώργιος Γρίβας-Διγενής επισκέφτηκε το μικρό χωριό και μίλησε στους κατοίκους των δυο κοινοτήτων συνιστώντας αγάπη και κατανόηση μεταξύ τους και τους συμβούλευσε να ζήσουν ειρηνικά για το κοινό όφελος, επειδή δεν υπάρχουν διαφορές και τίποτε δεν τους χωρίζει. Όλοι χαρήκαμε για τον ειρηνικό τρόπο κατάληψης του χωριού και περισσότερο επειδή ο έλεγχός του περατώθηκε χωρίς την αντίδραση των Τουρκοκυπρίων. Μεταξύ των ανώτερων αξιωματικών ο Διευθυντής του 2ου Γραφείου του Συντάγματος Παύλος Κουρούπης, που σπάνια μιλούσε, πήρε το λόγο και είπε ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν θα μείνουν με σταυρωμένα τα χέρια. Ας περιμένουμε ως αύριο και τότε θα δούμε τι έχει να γίνει.

Το ίδιο βράδυ ο Διοικητής με τον Υποδιοικητή και τους άλλους επιτελείς του αποφάσισαν να αφαιρέσουν την ευθύνη της διαχείρισης των τετράδυμων πολυβόλων από το δόκιμο Δημήτρη Ξαφόπουλο, χωρίς ουσιαστικά να του δώσουν κάποια εξήγηση. Την ευθύνη τώρα ανέλαμβανε ο Ταγματάρχης του 2ου Γραφείου Παύλος Κουρούπης. Εμείς οι έφεδροι αξιωματικοί αποδώσαμε την αλλαγή στη διαμαρτυρία των πολυβολητών, που δεν τους έδιναν την εντολή να κάνουν χρήση των πολυβόλων. Ακόμη, υποψιαστήκαμε ότι υπήρχε ο φόβος μήπως ο γενναίος έφεδρος συνάδελφος από την Κατερίνη ενδώσει σε κάποια φάση στο αίτημα των πολυβολητών και δώσει εκείνος την εντολή στους πολυβολητές να βάλλουν κατά των τουρκικών μαχητικών.

Οι εχθροπραξίες

Την άλλη μέρα, 15 Νοεμβρίου 1967, άρχισαν οι εχθροπραξίες μεταξύ των Τουρκοκυπρίων της Κοφίνου και των μονάδων της Εθνικής Φρουράς, που βρίσκονταν από την προηγούμενη μέρα στην περιοχή καταλαμβά-

νοντας τον Άγιο Θεόδωρο. Τα γεγονότα τα παρακολουθούμε από τους ασυρμάτους των διαβιβαστών μας. Κάποιος στρατιώτης με τη βοήθεια του Λοχαγού των διαβιβαστών έπιασε τη συχνότητα του ασύρματου, που μετέδιδε την εξέλιξη των γεγονότων από τον ίδιο τον Αρχηγό της Εθνικής Φρουράς Γ. Γρίβα προς το Γ.Ε.Σ. στη Αθήνα. Γύρω στις 10 το πρωί ακούγεται να λέει ότι οι δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς βρίσκονται στις θέσεις τους σε ετοιμότητα για την κάλυψη των περιπολιών της Αστυνομίας στον Άγιο Θεόδωρο. Η περίπολος εισήλθε στο χωριό χωρίς κανένα επεισόδιο. Η σημαντική αυτή είδηση μας χαροποίησε όλους και αναμέναμε την εξέλιξη. Τα φανταράκια μας μαθαίνουν τις ευχάριστες ειδήσεις, ζητωκραυγάζουν και το ηθικό τους ανεβαίνει. Οι πολυβολητές πάνω στα αυτοκίνητα στριφογυρίζουν τις κάννες των πολυβόλων μια προς τα πάνω, την άλλη προς τα δεξιά και τα αριστερά και είναι έτοιμοι, μόλις πάρουν τη διαταγή με την εμφάνιση των τουρκικών μαχητικών, να πατήσουν τη σκανδάλη.

Το μεσημέρι, όμως, τα πράγματα άλλαξαν ριζικά. Οι Τουρκοκύπριοι οργανώθηκαν και φαίνεται περίμεναν εντολές από την Άγκυρα για να ξεκινήσουν τις εκθροπραξίες. Στις δύο η ώρα μετά το μεσημέρι μια άλλη περίπολος της Αστυνομίας, που πήγε να αφαιρέσει ένα οδόφραγμα πάνω στο δρόμο, δέχτηκε καταγιγιστικά πυρά από τα γύρω υψώματα του Αγίου Θεοδώρου, που κατείχαν οι Τουρκοκύπριοι. Η περίπολος ανταπέδωσε τα πυρά και σε ελάχιστο χρονικό διάστημα η ανταλλαγή πυροβολισμών εξελίχτηκε σε πραγματική μάχη. Στις τρεις η ώρα οι Τουρκοκύπριοι άρχισαν να βάλλουν με πολυβόλα και βαριά όπλα από τα υψώματα της Κοφίνου εναντίον των θέσεων της Εθνικής Φρουράς. Στις τέσσερις η ώρα το απόγευμα ο Διγενής αναφέρει με αστραπιαίο σήμα του στην Αθήνα ότι η εφαρμογή του σχεδίου εκκαθάρισης της Κοφίνου βρίσκεται σε εξέλιξη. Στις πέντε η ώρα ακουγόταν από τον ασύρματο ότι η κατάληψη των δυο χωριών είχε ολοκληρωθεί.

Το ίδιο βράδυ από το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα της Κύπρου (Ρ.Ι.Κ.) ανακοινώθηκε η κυβερνητική απάντηση, που έλεγε πολλές λεπτομέρειες για τις συγκρούσεις. Μεταξύ άλλων ανέφερε ότι κατόπιν των ενεργειών των Τουρκοκυπρίων και της γενίκευσης των πυρών εκ μέρους τους στα χωριά Κοφίνου και Άγιο Θεόδωρο και τα γύρω υψώματα εναντίον των περιπολιών της Κυπριακής Αστυνομίας, η Εθνική Φρουρά αναγκάστηκε να επέμβει για να προστατεύσει την Αστυνομία και τα βαλλόμενα τμήματά της. Στην ενέργεια αυτή αντιμετώπισε σφοδρότητα πυρά βαρέων όπλων από τα χωριά της Κοφίνου και του Αγίου Θεοδώρου και των γύρω υψωμάτων. Η Εθνική Φρουρά κατόρθωσε να εξουδετερώσει όλες τις αντιστάσεις, να εισέλθει στα δυο χωριά και να διανοίξει τελικά τα αποκομμένα από τους Τουρκοκύπριους δρομολόγια μεταξύ Λευκωσίας-Λεμεσού και Λάρνακας-Λεμεσού.

Αργά το βράδυ με το στρατιώτη γύρισα στο Μοναστήρι και κοιμηθήκαμε ήσυχoi και αναπαυμένοι από την ευχάριστη εξέλιξη των γεγονότων στην περιοχή της Κοφίνου. Στο μυαλό μου, όμως, στριφογύριζε η άποψη του Ταγματάρχη του 2ου Γραφείου ότι οι Τούρκοι δεν θα μείνουν με τα χέρια σταυρωμένα. Αλλά πάλι τι μπορούσαν να κάνουν τώρα; Τελικά, αυτό που έκανε η Τουρκία ήταν η καταφυγή σε πολλές διπλωματικές ενέργειες, που είχαν σαν αποτέλεσμα πολύ σοβαρές επιπτώσεις για την τύχη των Ελληνικών Δυνάμεων, που στάθμευαν στην Κύπρο, για το Διοικητή της Εθνοφρουράς

Στρατηγό Γεώργιο Γρίβα - Διγενή αλλά και για τη μοίρα του Ελληνισμού στην Κύπρο.

Την άλλη μέρα, Πέμπτη 16 Νοεμβρίου 1967, πληροφορηθήκαμε ότι με διαταγή του Έλληνα Πρωθυπουργού εξητείτο εντός της ημέρας η αποχώρηση των τμημάτων της Εθνοφρουράς από τα καταληφθέντα χωριά! Μόλις αυτά έγιναν γνωστά, αισθήματα οργής, λύπης, αγανάκτησης και απογοήτευσης μας κατέλαβαν. Κανένας δεν μπορούσε να ερμηνεύσει την κίνηση αυτή της Ελληνικής Κυβέρνησης. Τι είχε μεσολαβήσει και αμέσως στην Αθήνα έλαβαν τέτοια απόφαση και τη μεταβίβασαν εσπευσμένα στη Μεγαλόνησο; Από όλους μας θεωρήθηκε αχαρακτήριστη και από μερικούς αξιωματικούς απαράδεκτη. Ο Παύλος Κουρούπης με το γνωστό του τρόπο σχολίασε ότι τώρα αρχίζει ένας άλλος πόλεμος, ο διπλωματικός, που θα είναι μαραθώνιος και δεν ξέρουμε πού θα καταλήξει. Μακάρι να μην είναι εις βάρος μας και επαληθευτούν αυτά που τελευταία ευρύτατα διακινούνται, ότι δηλαδή οσονούπω αποχωρούμε από την Κύπρο.

Εικ. 70: Ο Διοικητής της Εθνικής Φρουράς Γεώργιος Γρίβας - Διγενής στα γεγονότα της Κοφίνου και του Αγίου Θεοδώρου.

Πράγματι την Πέμπτη στις 16 Νοεμβρίου μέσα σε πέντε ώρες οι δυνάμεις της Εθνοφρουράς αποχώρησαν από τα δυο χωριά με αισθήματα πίκρας και βαθειάς οδύνης. Είχε προηγηθεί αυστηρό τελεσίγραφο της Τουρκίας προς την Ελλάδα, στο οποίο τονιζόταν ότι έπρεπε άμεσα να ανακληθεί από την Κύπρο ο Στρατηγός Γεώργιος Γρίβας, να αποχωρήσουν οι Ελληνικές Δυνάμεις και να

διαλυθεί η Εθνική Φρουρά. Ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας διαμαρτυρήθηκε στους Αμερικανούς ότι η κατάσταση στην Κύπρο δεν ήταν για την Τουρκία ζήτημα πολέμου ή ειρήνης, αλλά ήταν ζήτημα τιμής και γοήτρου του Τουρκικού Κράτους. Ήταν ζήτημα συνοχής ή όχι του Τουρκικού Κράτους. Αν δεν υπάρξει απόφαση για επέμβαση, κινδυνεύει να καταρρεύσει η τουρκική κοινωνία. Συγχρόνως στη Λευκωσία ο Τούρκος Επιτετραμμένος επέδωσε μήνυμα στον Ειδικό Αντιπρόσωπο του ΟΗΕ, στο οποίο τόνιζε ότι οι επιχειρήσεις στα δυο χωριά ήταν μια στυγερή πρόκληση της Κυπριακής Κυβέρνησης. Ακολούθως καλούσε την Ειρηνευτική Δύναμη να εκκαθαρίσει τα δυο χωριά από τις ένοπλες Κυπριακές και Ελληνικές Δυνάμεις προειδοποιώντας πως, αν αυτό δε γινόταν, η κρίση θα κλιμακωνόταν σ' όλο το νησί. Παράλληλα η Τουρκία άρχισε τον αποκλεισμό της Κύπρου από θάλασσα και αέρα και ζητούσε να γίνουν αποδεκτά τα αιτήματά της.

Η απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης δεν προκάλεσε αισθήματα εγκατάλειψης και μεγάλης απογοήτευσης μόνο στους άνδρες της Κυπριακής Εθνοφρουράς, που συμμετείχαν στις επιχειρήσεις με κίνδυνο της ζωής τους, αλλά και σε όλους εμάς τους Ελλαδίτες της ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ. που υπηρετούσαμε στην Κύπρο. Τα δυσάρεστα αυτά αισθήματα ένιωσαν και όλοι οι Ελληνοκύπριοι και εξαιτίας των συνεχών πτήσεων των τουρκικών μαχητικών πάνω από την Κύπρο και της έλλειψης κυβερνητικής ενημέρωσης μεγάλος πανικός κατέλαβε όλους τους κατοίκους.

Εμείς στο χώρο διασποράς έξω από την Περιστέρωνα παρακολουθούμε τα γεγονότα με κομμένη την ανάσα και με μεγάλη ανησυχία. Η αισιοδοξία των πρώτων ημερών αντικαταστάθηκε από φόβο, απογοήτευση και εγκατάλειψη. Τα τουρκικά μαχητικά πετούν πολλές φορές τη μέρα από πάνω μας και ενσπείρουν τον πανικό. Όταν έρχονται από το βορρά συνταράζουν τους ευκαλύπτους και τις ελιές, κάτω από τις οποίες βρίσκονται τα αυτοκίνητα με τα πολυβόλα του βορρά και του νότου. Πετούν, όμως, κάπως ψηλά, καθώς ο χώρος διασποράς βρίσκεται χαμηλότερα μέσα σε ρεματιά, και δεν μας επηρεάζουν ιδιαίτερα. Όταν, όμως, έρχονται από τα δυτικά ή τα ανατολικά πετούν πολύ χαμηλά και πολλές φορές γλείφουν τις κορυφές των ευκαλύπτων. Τότε τα θεόρατα δέντρα συνταράζονται και προκαλούν τρομερό φόβο και μεγάλο πανικό!

Η κατάσταση αυτή μας έχει κατατρομάξει όλους. Οι ανώτεροι αξιωματικοί είναι αμίλητοι και πολύ σκεφτικοί. Κάποιοι περιφέρονται στο χώρο διασποράς με σκυμμένο το κεφάλι, με τα χέρια τους πιασμένα πίσω από την πλάτη και κάποιοι δεν θέλουν να πάρουν ούτε το πρωινό ρόφημα. Άλλοι βρίσκονται μέσα στις σκηνές τους και δεν τολμούν να βγουν έξω. Συζητούν μεταξύ τους και αναμένουν τις εξελίξεις. Ο Διοικητής σχεδόν ποτέ δεν ξεπορτίζει από τη μεγάλη σκηνή. Ο Υποδιοικητής κάθεται στ' αγκάθια. Έχει ένα στρατιώτη διαβιβαστή μαζί του και ο κεντρικός ασύρματος του Συντάγματος βρίσκεται στη σκηνή του. Ο διαβιβαστής παίρνει τα σήματα από τη Λευκωσία και αμέσως τα μεταβιβάζει στον κύριο Υποδιοικητή. Όταν πρόκειται για τη διέλευση των τουρκικών μαχητικών, αμέσως παραγγέλλει στον Υποδιοικητή να πάρει τη σφυρίχτρα και να βγει έξω.

Και τότε παρουσιάστηκε το εξωφρενικό φαινόμενο να μην τολμάει ο Υποδιοικητής να βγει από τη σκηνή. Παρέμεινε μέσα, ώσπου να περάσουν τα αε-

ροπλάνα και μετά έβγαινε έξω και σφύριζε. Αυτό έγινε μερικές φορές και γρήγορα έπεσε στην αντίληψη πολλών. Ήταν πολύ σοβαρό και δεν μπορούσε να περάσει απαρατήρητο. Οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες το παρατηρήσαμε και αμέσως άρχισαν τα δυσμενή σχόλια για τον Υποδιοικητή μας. Ο συνάδελφος Βουδούρης, που έμπαινε τακτικά στη σκηνή του, παρακολούθησε όλη τη σκηνή και διαπίστωσε την αλήθεια του γεγονότος. Ο Υποδιοικητής τις πρώτες τρεις μέρες με την καλή εξέλιξη των γεγονότων ήταν αισιόδοξος, όπως ήμασταν όλοι. Όταν, όμως, τα γεγονότα πήραν ανάποδη τροπή και οι διελεύσεις των μαχητικών έγιναν πολύ συχνότερες, τον κατέλαβε ένας πανικός και ένας αδικαιολόγητος φόβος.

Όσοι επικοινωνούσαν μαζί του έλεγαν ότι ο άνθρωπος έχει πρόβλημα και έχει ανάγκη από ψυχολογική υποστήριξη. Οι διαβιβαστές, που χειρίζονταν τον ασύρματο, διακινούσαν απίθανες ιστορίες για το φόβο και τον πανικό που είχαν κυριεύσει τον Υποδιοικητή. Οι ειδήσεις έφτασαν και στα αφτιά του Διοικητή, ο οποίος τον αντικατέστησε στο σφύριγμα με τον αρχαιότερο Ταγματάρχη, Διευθυντή του 1ου Επιτελικού Γραφείου. Αλλά και τούτος δεν πήγαινε παραπίσω. Από τη βιασύνη και τον πανικό του, όταν έφταναν τα τουρκικά μαχητικά, έτρεχε δεξιά και αριστερά σφυρίζοντας και μια φορά έπεσε μέσα στα βάτα δίπλα από το χείμαρρο και στραμπούλιξε το πόδι του!

Εικ. 71: Με το συνάδελφο Δημήτρη Ξαφόπουλο στο χώρο διασποράς.

Ο Διοικητής βλέποντας την απαισιοδοξία και την απογοήτευση των αξιωματικών από την εξέλιξη των γεγονότων, αλλά και τη χαλαρότητα και την πτώση του ηθικού των στρατιωτών μας, το απόγευμα του Σαββάτου, στις 18 του μηνός, μας μάζεψε όλους τους αξιωματικούς έξω από τη σκηνή του και μας τα έψαλε κανονικά. Ιδιαίτερα, τα έβαλε με τους ανώτερους αξιωματικούς, που μερικοί απ' αυτούς δυσανασχετούσαν για την κατάστασή μας και αυτό το έδειχναν με τα λόγια και τις πράξεις τους και έδιναν και το κακό παράδειγμα στους στρατιώτες. Τότε ο κρητικός Ταγματάρχης Σταύρος Βελιβασάκης

θίχτηκε με όσα άκουσε από το Διοικητή και παίρνοντας το λόγο είπε σε τόνο πολύ αυστηρό «*Κύριε Διοικητά, αυτή την ώρα γίνομαι καμικάζι και πέφτω στον Τουρκικό τομέα της Λευκωσίας*». Ο Διοικητής μας καθυσύχασε λέγοντας ότι δεν είχε σκοπό να επιτιμήσει κάποιον ή κάποιους, αλλά ότι οι ώρες είναι κρίσιμες και πολύ επικίνδυνες για την Πατρίδα μας και πρέπει να υπομένουμε τις δυσκολίες του πολέμου. Και σε τόνο έντονο μας λέγει «*Και μην ξεχνάτε ότι είμαστε στρατιώτες και μάλιστα Έλληνες στρατιώτες*».

Η συγκέντρωση αυτή προβληματίσε όλους τους αξιωματικούς. Ιδιαίτερα προβληματίσε εμάς τους τρεις εφέδρους αξιωματικούς και μας έδωσε να καταλάβουμε πολλά για την ποιότητα των ηγητόρων μας. Στις προσωπικές μας συσκέψεις πολλά λέγαμε για τους ανώτερους αξιωματικούς του Συντάγματός μας και τους μισούς απ' αυτούς τους βαθμολογούσαμε αρνητικά. Με πρώτο και καλύτερο τον Υποδιοικητή. Πόσο δίκαιο είχε ο συμπατριώτης μου Στρατηγός Γεώργιος Τσουμής που σε μια αναφορά του προς το Γ.Ε.Σ. μετά την τουρκική εισβολή του 1974 έγραφε τα εξής: «*Η κρίση του 1967 στην Κοφίνου απέδειξε ότι η Μεραρχία είχε απολέσει την μαχητική της αξία, λόγω της τριετούς φθοράς της από αδράνεια, έλλειψη εκπαίδευσης και αδυναμία κινήσεώς της και λόγω της φθοράς του πολεμικού υλικού και βασικά λόγω της αλλαγής νοοτροπίας των αξιωματικών μας*».

Οι ίδιες απόψεις διατυπώθηκαν και το 1986 από το Στρατηγό Ευθύμιο Καραγιάννη στην εξεταστική επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων, αλλά εμείς που υπηρετούσαμε τότε στην Κύπρο πιστεύαμε ότι τα Ελληνόπουλα, παρόλες τις αδυναμίες μας, θα επιφέραμε σοβαρές απώλειες στους Τούρκους, αν τολμούσαν να κάνουν απόβαση. Ίσως και οι δικές μας απώλειες να ήταν μεγάλες εξαιτίας του ότι δεν είχαμε αεροπορική κάλυψη, αλλά οι εισβολείς θα πλήρωναν πολύ ακριβά το τίμημα, όπως οι Γερμανοί στην Κρήτη το 1941, οπότε θα ήταν πιο διαλλακτικοί στις μετέπειτα διαπραγματεύσεις.

Τα αποτελέσματα των εχθροπραξιών

Την άλλη μέρα, Κυριακή 19 Νοεμβρίου 1967, ακούσαμε από το ΡΙΚ ότι ο Αρχηγός της Εθνικής Φρουράς, Στρατηγός Γεώργιος Γρίβας, καλούνταν «όπως μεταβή εις Αθήνας προς λήψιν οδηγιών». Και συνεχίζοντας ο εκφωνητής έλεγε ότι ο Διγενής αναχώρησε θλιμμένος από το αεροδρόμιο της Λευκωσίας για την Αθήνα συνοδευόμενος από τον υπασπιστή του Λοχαγό Αθανάσιο Σκλαβενίτη.

Την ίδια μέρα πληροφορηθήκαμε ότι, ενώ ο Τουρκικός Στρατός συγκεντρωνόταν στο λιμάνι της Μερσίνας και τα τουρκικά πολεμικά σκάφη έπλεαν στα χωρικά ύδατα της Κύπρου, η Άγκυρα απέστειλε δεύτερο πολεμικό τηλεσίγραφο στην Αθήνα ζητώντας φορτικά:

- Την ανάκληση του Στρατηγού Γρίβα.
- Την αποχώρηση ολόκληρου του Ελληνικού Στρατού, που στρατοπέδευε στην Κύπρο από το 1964.
- Τη διάλυση της Εθνικής Φρουράς και τον αφοπλισμό όλων των Ελληνοκυπριακών οργανώσεων.
- Την πληρωμή αποζημίωσης για τους Τουρκοκύπριους που σκοτώθηκαν και

τις περιουσίες που καταστράφηκαν.

- Τον τερματισμό των πιέσεων στην τουρκοκυπριακή κοινότητα.

Σε διαφορετική ελληνική απόφαση απειλούσε με στρατιωτική επέμβαση στο νησί. Αυτά ήταν γνωστά από το πρώτο τελεσίγραφο, αλλά τότε δεν τα λάβαμε στα σοβαρά υπόψη. Περιμέναμε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση θα τα απέρριπτε. Τώρα, όμως, τα πράγματα άλλαξαν. Η κατάσταση έγινε κρίσιμη και ένας πόλεμος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ήταν «επί θύραις». Οι διπλωματικές συζητήσεις και η δυναμική παρέμβαση των Αμερικανών στη διένεξη των δυο λαών και συμμάχων τους στο NATO άλλαζε τα δεδομένα για ειρηνική επίλυση των διαφορών.

Αυτό όλοι, αν και το είδαμε σαν την καλύτερη λύση, δημιούργησε ανάμεικτα συναισθήματα στους αξιωματικούς του Συντάγματος. Κάποιοι το είδαν με καλό μάτι, επειδή τέλος πάντων αποφεύγονταν η πολεμική σύγκρουση με τους Τούρκους και τελείωνε το μαρτύριό τους στην Κύπρο. Τα πράγματα θα επανέρχονταν στην προηγούμενη κατάσταση, θα ηρεμούσαν οι δυο Κοινότητες στο νησί και οι ίδιοι θα γύριζαν στα σπίτια τους στην Ελλάδα. Κάποιοι, όμως, στενοχωρήθηκαν σφόδρα, επειδή έχαναν τις παραγγελίες των αυτοκινήτων τους, ξεχνούσαν τις ακριβές ηλεκτρικές συσκευές και απεμπολούσαν τα πολυτελή χαλιά!

Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα των αξιωματικών, που στενοχωρήθηκαν με την αποχώρησή μας από την Κύπρο, ήταν αυτό με τον Υποδιοικητή μας. Παρόλη την τρομάρα και τον πανικό του, έβγαινε από τη σκηνή του και εις επήκοον πολλών αξιωματικών έλεγε ότι έχασε την «κουρτίνα» του. Ο πανέξυπνος πειραιώτης συνάδελφος, που τον κολάκευε και γνώριζε ότι η «Κουρτίνα» είναι κάποιο μοντέλο αυτοκινήτου της FORD, τον ρωτούσε επίτηδες τι είναι αυτή η «Κουρτίνα» και πού τέλος πάντων σκέφτεται να τη χρησιμοποιήσει. Τότε ο Υποδιοικητής μας γελούσε με τις δήθεν άστοχες ερωτήσεις και απορίες του Δημήτρη Βουδούρη, τον οποίο θεωρούσε ανήξερο και ανίδεο από αυτοκίνητα.

Άλλη περίπτωση της ίδιας νοοτροπίας ήταν αυτό που συνέβη παλαιότερα με κάποιον Ταγματάρχη του Συντάγματος, όπως μας τα διηγούνταν κάποιοι από τους στρατιώτες μας. Ο απίθανος Ταγματάρχης λίγες μέρες πριν αποχωρήσει από την Κύπρο για την Ελλάδα μίλησε τηλεφωνικά με τη γυναίκα, που βρισκόταν σε κάποια πόλη της Θεσσαλίας, ενώ κάποιοι στρατιώτες τον άκουγαν. Και έλεγε με τη γνωστή θεσσαλική προφορά τα εξής περίπου: «Άκου, μωρή, σι αγόρασα και 'SIMKA' και το καλοκαίρι θα στη φέρω στην Ελλάδα». Προφανώς η γυναίκα του δε γνώριζε ότι το «SIMKA» ήταν μοντέλο αυτοκινήτου και επέμεινε από την άλλη μεριά της τηλεφωνικής συσκευής τι είναι αυτή η SIMCA και τι θα την κάνουν. Τότε εκείνος της απαντούσε φωνάζοντας δυνατά: «Είναι αυτοκίνητο, μωρή, ντιπ από ντιπ δεν έχεις χαμπάρι από αυτοκίνητα».

Οι μέρες περνούν με πολλή αγωνία και η ζωή στο χώρο διασποράς γίνεται ανυπόφορη. Οι αξιωματικοί περιφέρονται μέσα στο χώρο και συζητώντας κριτικάρουν αυτά που ακούν από τα ραδιόφωνα τόσο της Κύπρου όσο και της Ελλάδας. Άλλοτε συζητούν ήρεμα και άλλοτε φωνάζοντας έντονα για τις διπλωματικές κινήσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης. Κάποιοι ξέρουν αγγλικά και ακούν και το ραδιοφωνικό σταθμό των αγγλικών δυνάμεων, που σταθμεύουν

στην Κύπρο, και η κριτική τους είναι αυστηρή και αντινατοϊκή. Άλλοι και ιδίως τα φανταράκια μας ακούν το Μπαϊράκ, το ραδιοφωνικό σταθμό των Τουρκοκυπρίων, ο οποίος στην ελληνική του εκπομπή λέει πολλά για τις διπλωματικές κινήσεις των δυο χωρών και εκθειάζει τους Τούρκους πιλότους, που καθημερινά μας χαιρετούν, αλλά και μας τρομάζουν με τα μαχητικά τους. Το Μπαϊράκ με τις εντολές της Άγκυρας απευθύνεται στους Έλληνες της Κύπρου και τους διεκτραγωδεί τη φρίκη της Μακαριακής Κυβέρνησης και της Ελληνικής Δικτατορίας, που τους θεωρεί τρομοκράτες.

Ο εκφωνητής του Μπαϊράκ φωνάζει να ξεχάσουν τις εκθρότητες και τις διαμάχες, που έγιναν αιτία να παρουσιαστούν οι τρομοκράτες. «*Εμείς οι Τουρκοκύπριοι, λέει, θέλουμε να δημιουργήσουμε μια ελεύθερη, ανεξάρτητη και ευτυχισμένη Κύπρο. Τα τουρκικά αεροπλάνα δεν θέλουν να σας βλάψουν, αλλά έρχονται για να συμπαρασταθούν όχι μόνο εμάς, αλλά και σας. Δεν έρχονται με μίσος και εκδίκηση, αλλά με αγάπη και φιλία. Δεν έρχονται για να χτυπηθούν μαζί σας, αλλά για να απαλύνουν τον πόνο σας από τη διπλή τυραννία, που σας βασανίζει*». Οι στρατιώτες μας γελούν με τα κορακίστικα ελληνικά των εκφωνητών του Μπαϊράκ και αγανακτούν με τους αξιωματικούς, που δεν τους δίνουν την εντολή να καταρρίψουν τα αεροπλάνα. Εξοργίζονται ιδιαίτερα, όταν ακούνε ότι τα «μεχμετζίκια», έτσι λένε οι Τουρκοκύπριοι τους Τούρκους πιλότους, θα μας αφανίσουν μέσα σε μια μέρα. Οι δικοί μας φωνάζουν «*Ας μας δώσουν εντολή να πατήσουμε τη σκανδάλη και τότε θα καταλάβετε τι σας περιμένει*». Το ηθικό των ανδρών μας είναι ακμαίο και υψηλό και αυτό τούτες τις ώρες είναι πολύ παρήγορο.

Πλημμύρα στο χώρο διασποράς

Τη Δευτέρα, 20 Νοεμβρίου 1967, ο καιρός πάει να χαλάσει. Μαύρα σύννεφα άρχισαν να εμφανίζονται στον ορίζοντα και όπου να 'ναι θα ξεσπάσει δυνατή μπόρα. Στο χώρο διασποράς γίνονται κάποιες εργασίες για να αποφύγουμε τα νερά της επερχόμενης μπόρας. Τα φανταράκια με τονωμένο το ηθικό τους, εργάζονται με ενθουσιασμό και κάνουν ό,τι είναι απαραίτητο ακολουθώντας τις εντολές των αξιωματικών τους. Η μέρα πέρασε χωρίς να ξεσπάσει η μπόρα. Το βράδυ όλοι κλείστηκαν στις σκηνές τους για να αναπαυτούν πάνω στο χώμα και μόνο οι τρεις φρουροί του χώρου περιφέρονται περιφερειακά για την ασφάλεια των ανδρών. Εγώ παίρνοντας το φαγητό των δυο στρατιωτών αναχωρώ για το Μοναστήρι, όπου με περιμένουν τα παιδιά. Κλεινόμαστε στο κελί του Μοναστηριού και κοιμόμαστε ήρεμα.

Αργά τα μεσάνυχτα από το Τρόοδος άρχισε να λαμπυρίζει το βουνό. Ο ουρανός σχίζεται από τις αστραπές και ακούγονται φοβερά οι βροντές. Από τις δυνατές βροντές ξυπνήσαμε και από τα παράθυρα του κελιού βλέπουμε τις λαμπερές αντιφεγγιές. Βροχή, όμως, δεν ακούγεται να πέφτει. Σίγουρα πάνω στο βουνό η μπόρα έχει ξεσπάσει και, όπως φαίνεται, τα νερά της βροχής θα είναι πολλά. Ευτυχώς σκεφτόμαστε σε μας εδώ και στην Περιστερώνα δεν βρέχει και δεν υπάρχει πρόβλημα στο χώρο διασποράς.

Τα χαράματα μας ξύπνησε ένα βουητό, που ακουγόταν έξω από το χώρο του Μοναστηριού. Νομίσαμε στην αρχή ότι περνούσαν απέξω πολλά και βαριά

αυτοκίνητα και έκαναν αυτό το θόρυβο. Ο Χρήστος ξύπνησε και ανοίγοντας την πόρτα του κελιού βλέπει μέσα στο θαμπό φως της νύχτας το χείμαρρο φουσκωμένο. Τα νερά έτρεχαν κάνοντας φοβερό θόρυβο. Μπήκε μέσα και μας ξύπνησε για να δούμε το φουσκωμένο χείμαρρο. Είναι ακόμη νύχτα, αλλά ακούγοντας το βουητό των νερών κοντά στο χείμαρρο καταλάβαμε ότι τα νερά ήταν πολλά και έτρεχαν μανιωδώς. Σκεφτόμαστε τους άλλους του Συντάγματος στο χώρο της διασποράς, αλλά πάλι λέμε μέσα μας ότι δεν θα τους ενοχλήσουν τα νερά, καθώς θα τρέχουν στο χείμαρρο.

Τημέρωσε και κάνοντας το γνωστό καθημερινό δρομολόγιο έφτασα με το Χρήστο στο χώρο διασποράς. Τα νερά του χείμαρρου έπεσαν και η διάβασή του είναι εύκολη. Από μακριά αντικρίσαμε αναστάτωση και όλα τα φανταράκια με τους αξιωματικούς να βρίσκονται στο πόδι. Τι ακριβώς είχε συμβεί; Εδώ δεν έβρεξε καθόλου, γιατί να είναι έτσι αναστατωμένοι; Είχα μεγάλη απορία και δεν μπορούσα να καταλάβω τι ακριβώς είχε συμβεί. Οι πολυβολητές που βρίσκονται προς το έδαφος της Ορούντας μας πληροφορούν ότι ο χώρος διασποράς γέμισε νερά και αρκετά παιδιά κινδύνεψαν να πνιγούν μέσα στις σκηνές τους. Πώς άραγε έγινε αυτό, αφού εδώ δεν έπεσε σταγόνα;

Η μεγάλη μπόρα ξέσπασε στο Τρόοδος και ο χείμαρρος γρήγορα γέμισε με πολλά νερά. Τα νερά κατεβαίνοντας από το βουνό με μεγάλη ταχύτητα παρέσυραν πολλά κλαδιά και άλλα αντικείμενα, που πέφτουν κατά την περίοδο του καλοκαιριού μέσα στο χείμαρρο και, όταν έφτασαν λίγο πριν από το χώρο της διασποράς, σκάλωσαν πάνω στις κροκάλες και έκαναν ένα ανάχωμα, ένα φυσικό φράγμα. Το αποτέλεσμα ήταν αμέσως ένα μεγάλο μέρος από τα μανιασμένα νερά να αλλάξουν πορεία και να ξεχειλίσουν μέσα στο χωράφι, όπου υπήρχε ο χώρος της διασποράς. Τότε τα φανταράκια μας ξύπνησαν από τις φωνές των φρουρών, αλλά συγχρόνως, καθώς τα νερά τους πήραν από κάτω, άρχισαν να βγαίνουν από τις σκηνές και να φωνάζουν δυνατά. Αμέσως από ένα λοχία ακούστηκε η φράση «Συναγερμός» και όλος ο Λόχος Διοίκησης βρέθηκε σε χρόνο μηδέν στο πόδι. Οι αξιωματικοί, που κοιμόντουσαν σε κρεβάτια εκστρατείας ή πάνω στα φορεία στο κέντρο του χώρου διασποράς, τρομαγμένοι ξύπνησαν και, όταν πάτησαν στο έδαφος, τότε κατάλαβαν ότι ο χώρος είχε πλημμυρίσει. Τι μπορούσαν άραγε να κάνουν; Βασικά τίποτε.

Ήταν ακόμη νύχτα και δεν μπορούσαν να δουν από πού έρχονταν τα νερά. Βροχή δεν ένιωσαν να χτυπάει στο αντίσκηνό τους, ούτε οι φρουροί πρόλαβαν να τούς ειδοποιήσουν για κάτι παρόμοιο. Ήταν πολύ ξαφνικό και κανείς δεν το περίμενε. Από την προηγούμενη μέρα είχαν κάνει όλα τα απαραίτητα για να αποφύγουν κάθε δυσάρεστο ενδεχόμενο. Κάποια παιδιά καθάρισαν και το χείμαρρο και άνοιξαν διεξόδους, όπου ήταν διάφορα μικροαντικείμενα. Δυστυχώς, όμως, με τους χειμάρρους συμβαίνουν πολλά απρόοπτα και απρόβλεπτα. Τα νερά τους τρέχουν με μεγάλη ταχύτητα και παρασύρουν ό,τι συναντήσουν στο διάβα τους. Μόλις αυτά συγκεντρωθούν σε αρκετή ποσότητα και σκαλώσουν σε κάποια άλλα αντικείμενα, αμέσως δημιουργείται ένα φυσικό φράγμα με αποτέλεσμα τα νερά να στραφούν σε άλλες διεξόδους. Αυτό ακριβώς είχε συμβεί και στο χώρο του χειμάρρου.

Με την στροφή των νερών προς το χωράφι σχεδόν ολόκληρο πλημμύρισε και οι στρατιώτες τρομαγμένοι άρχισαν να μαζεύουν τα πράγματά τους, τις μουσκεμένες κουβέρτες, τους ασυρμάτους και να τραβούν προς τα ψηλότερα

του χωραφιού, προς τα δυτικά, όπου δεν έχουν φτάσει τα νερά. Οι αξιωματικοί αναλαμβάνουν μέσα στα νερά την πρωτοβουλία καθοδήγησης των στρατιωτών προς τους χώρους, που δεν υπάρχουν νερά, και γρήγορα διατάσσεται να γίνει αναφορά όλων για το φόβο μήπως είχαμε κάποια απώλεια. Ευτυχώς όλα τα παιδιά είναι σώα και όλοι χαμογελούν με το νυχτερινό τους πάθημα. Περισσότερο φοβήθηκαν οι αξιωματικοί, που δεν είχαν πάθει τίποτε, παρά τα φανταράκια. Με τις πρώτες ακτίνες του ήλιου, που έφεξε ολόλαμπρος, άπλωσαν τις κουβέρτες και τα βρεγμένα αντικείμενά τους για να στεγνώσουν.

Ενώ ολόκληρο το Σύνταγμα ασχολείται με τον καθαρισμό των ειδών του από τα νερά, το στήσιμο εκ νέου των σκηνών ψηλότερα και το καθάρισμα και το άνοιγμα του χείμαρρου, έρχεται το γνωστό σήμα από τη Λευκωσία ότι επίκειται διέλευση τουρκικών μαχητικών. Τότε ο «κουτσός» Ταγματάρχης παίρνει τη σφυρίχτρα και διαλαλεί το απαίσιο μήνυμα. Τα καημένα φανταράκια δεν ξέρουν πού να κρυφτούν, πού να πέσουν. Κάποιοι ξαπλώνουν μέσα στα νερά, άλλοι στέκονται σαν κολόνες με τα χέρια φορτωμένα και άλλοι τρέχουν κάτω από τις ελιές. Μια εικόνα θλιβερή, αλλά συγχρόνως και πολύ αισιόδοξη. Τα παιδιά δεν φοβούνται, ούτε τρομάζουν πια! Έχουν συνηθίσει το θόρυβο και τον κρότο των μαχητικών και μερικοί κάνουν στους πιλότους, που μας χαιρετούν, άσεμνες χειρονομίες. Τους κάναμε παρατηρήσεις για τις χειρονομίες αυτές, αλλά τα παιδιά είναι ατίθασα και, όταν αντιλαμβάνονται ότι δεν τους βλέπουμε, δεν υπακούουν. Θέλουν να εκτονωθούν με τα μεχμετζίκια του Μπαϊράκ.

Το μεσημέρι μέσα στην αναμπουμπούλα με τις λάσπες και τον συνεχή εκβιασμό των τουρκικών μαχητικών, είχαμε μια ευχάριστη έκπληξη. Μας επισκέφτηκε ο ιερέας του χωριού, ο Παπά-Ανδρέας Τσιακούρης, με καμιά δεκαριά άνδρες και γυναίκες του χωριού. Είχαν ετοιμάσει πολλά φαγητά, ψημένα κοτόπουλα, κοτολέτες και γλυκά και τα έφερναν για να μας εμψυχώσουν σ' αυτές τις δύσκολες στιγμές και να αποδείξουν τα ευγενικά, πατριωτικά και φιλόανθρωπα αισθήματα προς τις Ελληνικές Δυνάμεις. Τους υποδεχτήκαμε με πολλή χαρά και είχαμε μια καλή γνωριμία με τους «εθνικόφρονες» κατοίκους της Περιστερώνας και ιδιαίτερα με τον ιερέα του χωριού που έδειχνε καλλιεργημένος άνθρωπος. Τότε βρήκα την ευκαιρία να συζητήσω μαζί του και για το βυζαντινό ναό του χωριού, που τόσο πολύ είχα την επιθυμία να τον επισκεφτώ και να τον μελετήσω.

Μαζί τους με τα διάφορα φαγητά είχαν και τοπικές εφημερίδες, που έγραφαν για την δημιουργηθείσα κατάσταση μετά τα σοβαρά επεισόδια της Κοφίνου. Όλοι οι αξιωματικοί τις είδαμε, τις διαβάσαμε και καταλάβαμε τον ιδεολογικό χώρο που κινούνταν και τη θέση που έπαιρναν απέναντί μας. Ομολογουμένως με κάποιες εφημερίδες φρίξαμε για τις απόψεις, τις θέσεις και τις απόψεις τους για τις Ελληνικές Δυνάμεις και το εθνικό θέμα της Κύπρου, που τους αφορούσε άμεσα.

Οι διπλωματικές ζυμώσεις

Στο μεταξύ, όπως πληροφορούμαστε από κάποιους ανώτερους αξιωματικούς, που διάκεινται ευμενώς προς στη Χούντα, οι διπλωματικές συ-

ναντήσεις των αντιπροσώπων των δυο χωρών με τη μεσολάβηση των Αμερικανών είναι πολύ πυκνές. Οι Αμερικανοί πιστεύουν ότι υπεύθυνος για την αιματοχυσία της Κοφίνου είναι ο Αρχηγός της Κυπριακής Εθνοφρουράς και ότι η επέμβαση της Χούντας ήταν εκείνη που έθεσε τέρμα στις επιχειρήσεις. Η ίδια η Χούντα έσπευσε να πληροφορήσει τους Αμερικανούς και μέσω αυτών τους Τούρκους πως ήταν δήθεν ανίδη για τα γεγονότα της Κοφίνου και πως έδωσε εντολή για τον άμεσο τερματισμό των στρατιωτικών επιχειρήσεων και την αποχώρηση των μονάδων της Εθνικής Φρουράς από τα δυο χωριά. Όλα τα φόρτωσε στο Στρατηγό Γρίβα και αποποιήθηκε οποιαδήποτε σχέση του Γ.Ε.Σ. με το Στρατηγείο της Κύπρου, τονίζοντας πως τις διαταγές του τις έπαιρνε από την Κυπριακή Κυβέρνηση. Η μοναδική έγνοια της Χούντας ήταν να πεισθεί η Τουρκική Κυβέρνηση πως η Ελλάδα είχε καλές διαθέσεις απέναντι στη γείτονα χώρα, ανεξάρτητα από τις τουρκικές παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου και τις κινητοποιήσεις τουρκικών στρατευμάτων στα ελληνοτουρκικά σύνορα.

Όλα αυτά κυκλοφορούν μεταξύ των αξιωματικών και μερικοί απ' αυτούς επιρρίπτουν τις ευθύνες στην Κυπριακή Κυβέρνηση και ιδιαίτερα στο Μακάριο και κάποιους υπουργούς του. Στοχοποιούν τον Πολύκαρπο Γεωργιάδη, Υπουργό Εσωτερικών και Άμυνας, και φοβούνται ότι θα επαληθευτούν όσα διακινούνται στα υπουργικά γραφεία ότι όπου να' ναι οι «καλαμαράδες αποχωρούν και μας αδειάζουν τη γωνιά». Δεν ασχολούνται με τη στάση της Στρατιωτικής Κυβέρνησης που υπάρχει στην Ελλάδα, ούτε σχολιάζουν τις αποφάσεις της. Δεν αντιλαμβάνονται ή δε θέλουν να καταλάβουν ότι η στάση των Αθηνών είναι η αβουλία, ο πανικός και η προσπάθεια απόσυσης κάθε ευθύνης. Δεν τους συμφέρει και δεν ήταν δυνατό να τα βάλουν με τους επίορκους συναδέλφους τους, που, ενώ έδωσαν το σύνθημα για τις επιχειρήσεις στην περιοχή της Κοφίνου, τώρα αποποιούνται κάθε ευθύνη για τα αιματηρά γεγονότα. Ιδιαίτερη εντύπωση κάνει σε όλους τους αξιωματικούς, μικρούς και μεγάλους, η στάση του Διοικητή του Συντάγματος. Σε δεκαπέντε μέρες θα μιλήσει και με τα λεγόμενά του, θα φανεί ξεκάθαρα ποια είναι η θέση του απέναντι στους στρατιωτικούς, που μας κυβερνούν.

Οι Τούρκοι από την άλλη πλευρά επιμένουν ότι ο μόνος τρόπος για να διατηρηθεί η ειρήνη στην περιοχή είναι να ικανοποιήσουν οι Έλληνες τους όρους της Τουρκίας μέσα σε λίγες ώρες. Η στάση αυτή της Τουρκίας ήταν σκληρή, απειλητική και θρασεία και είχε σαν στόχο όχι μόνο την άμεση αποδοχή των όρων της από την Αθήνα, αλλά και το διεθνή εξευτελισμό της Ελλάδας. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός με τους ανίδεις από διπλωματία στρατιωτικούς δεν έχουν το θάρρος να αναλάβουν τις ευθύνες τους. Ενώ ο ίδιος ο υπουργός Εθνικής Άμυνας Στρατηγός Γρηγόριος Σπαντιδάκης είχε εγκρίνει και είχε διατάξει την επιχείρηση, τώρα εκλιπαρούσαν τους Αμερικανούς να μεσολαβήσουν προς την Τουρκία να τους δώσει συγχώρεση και να πιστέψει τις καλές και ειρηνικές προθέσεις ανεξάρτητα από την προκλητικότητα της Άγκυρας. Έτσι δικαιολογείται η εσπευσμένη ανάκληση του Στρατηγού Γρίβα στην Αθήνα «προς λήψιν οδηγιών», χωρίς να γίνει οποιαδήποτε διαπραγμάτευση ή διαβούλευση. Η Χούντα υπέκυπτε στην πρώτη ιταμή αξίωση της Τουρκίας και της Αμερικής να ανακαλέσει το Στρατηγό Γρίβα από την Κύπρο χωρίς εισιτήριο επιστροφής.

Τελικά, με τη μεσολάβηση των Αμερικανών και ύστερα από μαραθώνιες και διαδοχικές επισκέψεις και διαπραγματεύσεις στην Αθήνα, την Άγκυρα και τη Λευκωσία, που κράτησαν πολλές μέρες, αποφασίστηκε η άμεση ικανοποίηση των απαιτήσεων της Τουρκίας. Αυτό που έκαιγε τους Τούρκους ήταν η άμεση αποχώρηση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο. Μερικοί από τους Υπουργούς, που είναι στρατιωτικοί και που ουσιαστικά κυβερνούσαν στην Ελλάδα, δεν μπορούσαν να ανεχτούν μια τόσο εξευτελιστική απόφαση και έφεραν τρομερή αντίσταση στις τουρκικές αξιώσεις, τις οποίες περιέγραφαν σαν προδοσία πρώτου μεγέθους. Αλλά τι μπορούσαν να κάνουν αυτή τη στιγμή; Πόλεμο με την Τουρκία; Ούτε κουβέντα δε γινόταν από όσους γνώριζαν την εσωτερική κατάσταση της χώρας. Μετά από πολλές συσκέψεις του Υπουργικού Συμβουλίου της Χούντας ο υπουργός Εξωτερικών Παναγιώτης Πιπινέλης ανακοίνωσε στον επιτετραμμένο των Αμερικανών πως η Ελληνική Κυβέρνηση αποφάσισε να αποδειχτεί τις προτάσεις της Τουρκικής Κυβέρνησης!

Η τελική απάντηση του Πιπινέλη δόθηκε στις 28 Νοεμβρίου 1967 και έλεγε ότι η απόφαση δεν ήταν εύκολη, αλλά ήταν ορθή και ήλπιζε πως αυτό θα ήταν η αρχή του τέλους μιας θλιβεράς ιστορίας αντιπαράθεσης με τους Τούρκους για την Κύπρο. Ήλπιζε ακόμη ότι οι Τούρκοι δεν θα προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν τη θέση της Ελλάδας για να κερδίσουν μια μεγάλη νίκη και ότι η συμφωνία αυτή δεν θα έλυne όλα τα προβλήματα στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις, αλλά θα άνοιγε την πόρτα για απευθείας επαφές μεταξύ των δύο χωρών. Με ιδιαίτερη ικανοποίηση και αισθήματα χαράς δέχτηκαν οι Τούρκοι την απάντηση του Παναγιώτη Πιπινέλη, που ουσιαστικά ήταν υποταγή της Χούντας στις ιταμές αξιώσεις της Τουρκίας.

Όταν έφτασε στο Σύνταγμα η είδηση ότι η Χούντα των Αθηνών αποδέχτηκε τον πρώτο όρο του τελεσίγραφου της Τουρκικής Κυβέρνησης για ανάκληση του Στρατηγού Γρίβα, χωρίς ουσιαστική αντίδραση, όλοι οι αξιωματικοί του Συντάγματος ταραχτήκαν. Κάποιοι άρχισαν να καταλαβαίνουν ότι η υποχώρηση της Ελληνικής Κυβέρνησης ήταν άτακτη. Το μεσημέρι της Κυριακής, 19 Νοεμβρίου 1967, που έφυγε από την Κύπρο ο Αρχηγός της Εθνικής Φρουράς, ήταν μια τραγική μέρα για όλους μας. Οι αισιόδοξοι έλεγαν ότι θα έπαιρνε οδηγίες και θα ξαναγύριζε. Κάποιοι κρυφομιλούσαν ότι δεν επρόκειτο να ξαναγυρίσει, γνωρίζοντας από έγκυρες πηγές ότι υπήρχε σχέδιο οριστικής ανάκλησης του Στρατηγού στην Ελλάδα. Και πράγματι ο Στρατηγός δεν ξαναγύρισε!

Στο δεύτερο όρο για την αποχώρηση των Ελληνικών Δυνάμεων, που οι Τούρκοι επέμειναν να αποχωρήσουν μέσα σε 45 μέρες, οι Έλληνες παρακάλεσαν το χρονικό διάστημα να αυξηθεί στις 60 μέρες, ώστε να μπορέσει να διευθετηθεί η οργάνωση και η μεταφορά τους. Οι Τούρκοι, όμως, ήταν άτεγκτοι, δε σήκωναν αντιρρήσεις και απειλούσαν με άκαμπτη αδιαλλαξία απόβαση, αν δε γίνουν αποδεκτοί οι όροι τους. Οι Έλληνες έπρεπε να εκτελέσουν τις απαιτήσεις τους χωρίς καμιά χρονοτριβή. Αυτό ήταν φοβερό και ανήκουστο για την τιμή και το γόητρο των Ελλήνων αξιωματικών, που υπηρετούσαμε στην Κύπρο. Όταν το πληροφορηθήκαμε, δεν μπορούσαμε να το πιστέψουμε. Τότε αποκαλύφθηκαν τα αισθήματα όλων μας για τη Κύπρο και τους αδελφούς μας Ελληνοκύπριους. Άλλοι έλεγαν ότι, αφού δεν μας θέλουν οι Ελληνοκύπριοι, καλό είναι να φύγουμε. Αυτοί θα ησυχάσουν από μας και εμείς απ' αυ-

τούς. Άλλοι μοιρολογούσαν την τύχη τους που έχαναν τις παραγγελίες τους. Και άλλοι που σκέφτονταν σοβαρά και εθνικά έκλαιγαν μέσα τους για την κατάντια και τον εξευτελισμό μας!

Πάνω σ' αυτό το σοβαρό θέμα όλες τις υπόλοιπες μέρες μέχρι το κίνημα του Βασιλιά, γινόντουσαν πολλές συζητήσεις και έδιναν και έπαιρναν τα συν και τα πλην των Ελληνικών Δυνάμεων στην Κύπρο. Άλλος μιλούσε για τα οφέλη της αποχώρησης και άλλος για τις εθνικές ζημιές, καθώς απογυμνωνόταν η Κύπρος από στρατιωτική ασφάλεια και έχανε την προστατευτική ασπίδα της Ελληνικής Μεραρχίας. Ο Παύλος Κουρούπης, ο συνετός και λιγομίλητος Ταγματάρχης, μιλιόταν δεν έβγαζε. Είχε μιλήσει τις προηγούμενες μέρες και ήταν πολύ σαφής. «*Οσονούπω αναχωρούμε για την Ελλάδα*». Αυτού του γενναίου και έντιμου αξιωματικού η μοίρα έπαιξε πολύ άσχημο παιχνίδι.

Επτά χρόνια αργότερα με την από- Εικ. 73: Ο Ταγματάρχης Παύλος Κουρούπης που χάθηκε στην Κερύνεια στις επιχειρήσεις του 1974.
 βαση των Τούρκων στο νησί το 1974 ως Διοικητής του 251ου Τάγματος Πεζικού της Εθνικής Φρουράς στην περιοχή της Κερύνειας χανόταν με πολλά παλικάρια ποτίζοντας με το αίμα του την κυπριακή γη!

Για τις υπόλοιπες απαιτήσεις του τουρκικού τελεσίγραφου οι αξιωματικοί του Συντάγματος δεν συζητούσαμε σχεδόν καθόλου, αν και η απάντηση γι' αυτές είχε έρθει από την Ελλάδα και ήταν και αυτή στα μέτρα της υποχώρησης και της εθνικής ταπείνωσης. Υποσχόταν δηλαδή η Ελληνική Κυβέρνηση ότι θα ήταν διατεθειμένη να προσπαθήσει να πείσει το Μακάριο να αποδεχτεί τους όρους για τη διάλυση της Εθνικής Φρουράς και των άλλων Ελληνοκυπριακών οργανώσεων, αφού πρώτα ερωτηθεί η Κυπριακή Κυβέρνηση. Τότε ο Μακάριος έσωσε την τιμή του Ελληνισμού, επειδή την ώρα που η Χούντα υποχωρούσε επαίσχυντα, αυτός απέρριπτε το μέρος του τελεσίγραφου που τον αφορούσε και δεν δεχόταν τη διάλυση της Εθνικής Φρουράς. Κάποια άλλα μικρότερης σημασίας ζητήματα για αποζημιώσεις φονευθέντων και περιουσιών συμφωνήθηκαν με τις αναγκαίες απατηλές συγκαλύψεις και εξιδανικεύσεις του ΟΗΕ και των Αμερικανών.

Επιστροφή στις εγκαταστάσεις του Συντάγματος

Μετά την ταπεινωτική και επαίσχυντη συμφωνία για την αποχώρηση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο και όλων των άλλων απαραίδερτων όρων, την Τετάρτη, 29 Νοεμβρίου 1967, πήραμε σήμα από το Στρα-

τηγείο της Λευκωσίας να επιστρέψουμε στις εγκαταστάσεις του Συντάγματος και να περιμένουμε οδηγίες για τις παραπέρα ενέργειες. Αξιωματικοί και στρατιώτες αρχίζουμε να μαζεύουμε τα πράγματά μας χωρίς καθόλου να μιλάμε και να σχολιάζουμε τις αποφάσεις των ανωτέρων μας. Στο μεταξύ τα τουρκικά μαχητικά δεν καταλαβαίνουν ότι έχουν υπογραφεί οι συμφωνίες και συνεχίζουν το χαβά τους να μας τρομάζουν, αλλά και να μας χαιρετούν. Κάποιοι στρατιώτες με την αυθόρμητη ελευθεροστομία και την ανυποψίαστη αγαθότητά τους δεν καταλαβαίνουν την κρισιμότητα των στιγμών ή κάνουν πως δεν καταλαβαίνουν και προκαλούν τους ανώτερους επιτελείς του Συντάγματος με τα ερωτήματα γιατί φεύγουμε, πού πάμε και πότε θα φύγουμε για την Ελλάδα. Είχαν ακούσει τα φανταράκια μας από το Μπαϊράκ όλα τα σχετικά με την αποχώρηση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο. Κάποιος από τους Ταγματάρχες και ο κύριος Υποδιοικητής, χωρίς να το δείχνουν φανερά, επιδοκιμάζουν την εξέλιξη των γεγονότων. Δεν μιλούν, ούτε χαίρονται, αλλά από τις κινήσεις και την όλη συμπεριφορά τους δείχνουν ότι εσωτερικά είναι χαρούμενοι, επειδή φεύγουμε επί τέλους από το χώρο διασποράς, ενώ οι άλλοι μένουν αμίλητοι και συνοφρυωμένοι. Και αυτοί είναι ο Παύλος Κουρούπης, ο Σταύρος Βελιβασάκης και ο Κοσμάς Σπαρτιώτης. Είναι αυτοί που, αν τους έκοβες τις φλέβες εκείνες τις ώρες, αίμα δεν θα έβγαινε!

Οι έφεδροι αξιωματικοί παρακολουθούμε τους μεγάλους και ανάλογα με όποιον συνομιλούμε, συμπεριφερόμαστε. Ο Βουδούρης έχει το γενικό πρόσταγμα για το πώς πρέπει να μαζεύονται τα αντίσκηνα και συνεχώς περιφέρεται στο χώρο διασποράς και δίνει τις απαραίτητες οδηγίες. Κάπου κάπου πλησιάζει τη σκηνή του Υποδιοικητή και προσπαθεί να εκμαιοήσει τις σκέψεις και τις επιθυμίες του. Του συμπαραστέκεται και τον βοηθάει στις εργασίες του, συνομιλεί μαζί του για όλα τα ζητήματα και προβλήματα του Συντάγματος και προεκτείνεται και σε άλλα γενικότερα προβλήματα των μονάδων, που σταθμεύουν στην Κύπρο. Ο κύριος Υποδιοικητής είναι ντόμπρος άνθρωπος και το Βουδούρη τον έχει καλό φίλο και του έχει πλήρη εμπιστοσύνη. Του λέει εμπιστευτικά ότι το Σύνταγμα μας θα αναχωρήσει νωρίς για την Ελλάδα και ίσως πριν από τα Χριστούγεννα. Αυτή ήταν η πρώτη μεγάλη είδηση που μάθαμε στις 29 Νοεμβρίου 1967!

Το βράδυ της ίδιας μέρας όλα τα πράγματα από το χώρο διασποράς μεταφέρονται στις εγκαταστάσεις του Συντάγματος. Τα φανταράκια μας ξαναβρήκαν τους θαλάμους τους, τα εστιατόρια, το Κ.Ψ.Μ., τα γνωστά τους στέκια. Οι αξιωματικοί ξαναγύρισαν στα Γραφεία τους και περίμεναν τις νεότερες διαταγές από το Στρατηγείο της Λευκωσίας. Ο Διοικητής ξαναγύρισε στο γραφείο του και μέχρι αργά παρέμεινε εκεί, χωρίς να έχει καμιά επαφή με τους άλλους επιτελείς του. Ο Υποδιοικητής παραμένει στο γραφείο του και αναμένει εντολή από τον προϊστάμενό του να αναχωρήσει για το σπίτι του. Οι έφεδροι αξιωματικοί συντονίζουμε και διευθετούμε τα πράγματα και τις αποσκευές και βοηθούμε το συνάδελφο στις αποθήκες να τακτοποιήσει προσωρινά το μεγάλο όγκο των πραγμάτων.

Κάποια στιγμή, ενώ το σκοτάδι μας είχε τυλίξει, θυμήθηκα ότι είχαμε και δυο άλλους στρατιώτες στο Μοναστήρι έξω από την Ορούντα και έπρεπε να ενδιαφερθώ και γι' αυτούς. Πήγα στο γραφείο του Διοικητή του Λόχου Κοσμά Σπαρτιώτη και συζήτησα για τα δυο παιδιά. Εκείνος με το πρακτικό του μυαλό

έδωσε τη λύση, ότι έπρεπε τα δυο παιδιά να παραμείνουν στη φύλαξη των πυρομαχικών. Εγώ, από την άλλη, θέλησα να ζητήσω και τη γνώμη του κυρίου Υποδιοικητή. Ο Υποδιοικητής, όταν τον είδα στο γραφείο του, δεν μπορούσε να πάρει πρωτοβουλία για το τι έπρεπε να γίνει με τα δυο παιδιά και με παρέπεμψε στο Διοικητή. Χτύπησα την πόρτα του κυρίου Διοικητή και του ανέφερα για τους δυο στρατιώτες, που φύλαγαν τα πυρομαχικά στο Μοναστήρι. Εξεμάνη μαζί μου και με παρέπεμψε στον Υποδιοικητή, φωνάζοντας δυνατά για την ανικανότητα μερικών στο Σύνταγμα, που πνίγονται σε μια κουταλιά νερού και δεν μπορούν να πάρουν μια πρωτοβουλία. Προφανώς εννοούσε τον κύριο Υποδιοικητή.

Εικ. 74: Στο χώρο διασποράς πάνω σ' ένα τετράδουμο πολυβόλο με το συνάδελφο Δημήτρη Ξαφόπουλο και δύο πολυβολητές.

Έφυγα για το γραφείο του Διοικητή του Λόχου, χωρίς να περάσω από το γραφείο του κυρίου Υποδιοικητή. Συνάντησα έξω το Διοικητή του Λόχου και απ' αυτόν τελικά πήρα την εντολή να φύγω για το Μοναστήρι, όπου θα παρέμεινα κάθε βράδυ με τους στρατιώτες. Πήρα το φαγητό των στρατιωτών, αποχαιρέτησα τους συναδέλφους και μ' ένα LANDROVER τράβηξα για το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου. Το αυτοκίνητο με τον οδηγό γύρισε στο στρατόπεδο και εγώ με τα δυο φανταράκια κοιμήθηκα, όπως τις προηγούμενες βραδιές. Διηγήθηκα στους στρατιώτες τα γεγονότα, πως όλα είχαν λήξει ομαλά και τώρα περιμένουμε να μας ειδοποιήσουν για το πότε θα αναχωρήσουμε για την Ελλάδα. Τα παιδιά χάρηκαν για την καλή εξέλιξη των γεγονότων και άρχισαν να αδημονούν για το πότε θα αναχωρήσουν για την Πατρίδα. Είχαν δεκαπέντε μήνες στην Κύπρο

και δε είχαν πάρει ούτε μια μέρα άδεια να πάνε στα σπίτια τους για να δουν τους δικούς τους.

Η ζωή στο στρατόπεδο μετά το χώρο διασποράς

Την άλλη μέρα, 30 Νοεμβρίου 1967, είναι η γιορτή του Αγίου Αποστόλου Ανδρέα του Πρωτοκλήτου. Σηκωθήκαμε, κάναμε τις πρωινές μας υποχρεώσεις και ανακοίνωσα στα παιδιά ότι μέχρι την ημέρα που θα αναχωρήσουμε για την Ελλάδα, θα είναι φρουροί των πυρομαχικών. Ο ένας από το πρωί ως το μεσημέρι και ο άλλος από το μεσημέρι ως το βράδυ. Το βράδυ θα έρχομαι και εγώ και θα είμαστε και οι τρεις. Την άλλη μέρα η υπηρεσία θα είναι αντίθετη και η αλλαγή θα γίνεται το μεσημέρι, όταν ο ένας στρατιώτης

θα φέρνει το φαγητό στον άλλο. Για να τους καλοπιιάσω τους είπα ότι απαλλάσσονται από τις άλλες υποχρεώσεις στο Σύνταγμα και ότι γρήγορα θα αναχωρούσαμε για την Ελλάδα. Τα παιδιά χάρηκαν με την κατάσταση αυτή, αλλά ο Χρήστος εξέφρασε την επιθυμία να είναι αυτός ο μόνιμος φρουρός, αρκεί κάποιος να του φέρνει το φαγητό. Ο Γιάννης επέμενε για το πότε περίπου θα φύγουμε για την Ελλάδα. Ο καημός του ήταν να αναχωρήσουμε μια ώρα νωρίτερα, όπως ήταν και πολλών άλλων παιδιών. Να φύγουμε, να φύγουμε όσο γίνεται γρηγορότερα το έλεγε και το ξανάλεγε!

Εικ. 75: Η Μονή του Αγίου Νικολάου στην Ορούντα.

Περιμένοντας το αυτοκίνητο από το Σύνταγμα για να κατεβώ στην υπηρεσία μου, πήρα τον κυπριακό οδηγό και άρχισα να διαβάζω τα σχετικά με το Μοναστήρι και την περιοχή του. Το πρώτο που έμαθα ήταν ότι ο χείμαρρος δίπλα από το Μοναστήρι λέγεται Ποτάμι της Περιστερώνας και είναι παραπόταμος του Σερράχη ποταμού. Ότι κατά την περίοδο του χειμώνα κατεβάζει από το βουνό πολλά νερά και κουβαλάει χώματα, πέτρες και πολλά κλαδιά, τα οποία εκβάλλει στον ποταμό κοντά στη Μόρφου. Το χωριό, που είναι παραδίπλα από το Μοναστήρι λέγεται Ορούντα και είναι ένα ωραίο και πλούσιο χωριό. Είναι κτισμένο πάνω σ' ένα λόφο αμφιθεατρικά για να προστατεύεται από τις πλημμύρες του ποταμού, αλλά και να αγναντεύει την όμορφη θέα. Η ονομασία του χωριού στα παλιότερα χρόνια ήταν Νερούντα και προφανώς είχε σχέση με τα άφθονα και καθαρά νερά του. Άλλη ονομασία ήταν Οροβούντα και είχε σχέση με το ρόβι, μια από τις βασικές τροφές των ζώων, που παρήγαγε σε μεγάλες ποσότητες το χωριό. Τελικά επικράτησε το Ορούντα με το αιτιολογικό ότι από το χωριό αρχίζουν οι λόφοι, αρχίζει το όρος, πού πάει

ίσαμε ψηλά στο βουνό.

Για το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου της Ορούντας πληροφορήθηκα πολλά και ενδιαφέροντα πράγματα. Ότι το Μοναστήρι ανάγεται στα Βυζαντινά χρόνια και ανακαινίστηκε στα χρόνια των Λουζινιάν στις αρχές του 16ου αιώνα. Αυτό αποδεικνύεται από την ανάγλυφη μορφή του λιονταριού του Αγίου Μάρκου, που διασώζεται στο πάνω μέρος της βόρειας εισόδου στον εξωτερικό τοίχο του καθολικού. Τα κτίσματα που το περιβάλλουν είναι κτισμένα με πέτρες από το γειτονικό χείμαρρο και σήμερα βρίσκονται σε ερείπια ή είναι μισογκρεμισμένα. Το καθολικό του Μοναστηριού είναι κτισμένο με πελεκητούς πωρόλιθους του αρχιτεκτονικού ρυθμού της μονόκλιτης βασιλικής με τρούλο, ενώ εξωτερικά μοιάζει πολύ με σταυροειδή με τρούλο. Στο εσωτερικό του ναού δεσπόζει το απλό ξυλόγλυπτο τέμπλο με τις πολλές φορητές εικόνες και τα αγιογραφημένα βημόθυρα. Στα δεξιά του είναι το προσκυνητάρι του Αγίου Νικολάου και αριστερά του μια ωραία φορητή εικόνα κάποιου Αγίου Φιλουμένου. Σύμφωνα με την παράδοση το Μοναστήρι έχει ιστορία πάνω από χίλια χρόνια, η οποία είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την πολυτάραχη ιστορία του νησιού. Δια μέσου των αιώνων υπέστη πολλές λεηλασίες και επιδρομές διαφόρων κατακτητών. Κατά την Τουρκοκρατία οι Τούρκοι ερήμωσαν το Μοναστήρι, άρπαξαν τα κτήματά του και το έκαναν στάβλο, όπου φύλαγαν τα πρόβατά τους. Αργότερα το πούλησαν σε κάποιο μοναχό και εκείνος το έκανε δωρεά στη Μητρόπολη της Κερύνειας.

Όταν ήρθε το αυτοκίνητο, άφησα το Χρήστο για φρουρό των πυρομαχικών και ανεβαίνοντας με το Γιάννη στο αυτοκίνητο επέστρεψα στο Σύνταγμα, όπου ανέλαβα τα γνωστά μου καθήκοντα. Οι βοηθοί μου στρατιώτες είναι στη θέση τους ανανεωμένοι και ξεκούραστοι παρόλη την ταλαιπωρία των δεκαεπτά ημερών στο χώρο της διασποράς. Εκτελούν την εργασία και τα καθήκοντά τους με ζήλο και ενθουσιασμό. Όλα τα παιδιά του Λόχου Διοίκησης του Συντάγματος με την καθοδήγηση των αξιωματικών βρίσκονται στο πόδι. Άλλοι σκουπίζουν τα Γραφεία των αξιωματικών, άλλοι κάνουν φασίνα στο Διοικητήριο, άλλοι καθαρίζουν την αυλή, που ήταν τόσες μέρες παρατημένη, και άλλοι ασχολούνται με τα αυτοκίνητα. Τα καθαρίζουν, τα συντηρούν και τα τοποθετούν στη γνωστή ρεμίζα στη γωνιά της αυλής. Οι πολυβολητές με το δόκιμό τους, που ξαναπαίρνει την ευθύνη των πολυβόλων, ασχολούνται με τα τετράδυμα πολυβόλα. Αποσύρουν τις δεσμίδες των βολίδων και οδηγώντας τα αυτοκίνητα στο γνωστό χώρο τους, τα σκεπάζουν και αυτά και τα πολυβόλα, όπως ήταν πριν βγούμε στο χώρο διασποράς. Οι διαβιβαστές με το Λοχαγό τους καθαρίζουν τους ασυρμάτους, τους τοποθετούν στα ειδικά κουτιά και κρατούν μερικούς εν ενεργεία για να παίρνουν τα σήματα από το Στρατηγείο της Λευκωσίας. Όλοι οι στρατιώτες ασχολούνται με κάτι. Κανένας δεν κάθεται και κανένας δεν είναι αργόσχολος. Ίσαμε το μεσημέρι τα Γραφεία, τα εστιατόρια, οι θάλαμοι, το Κ.Ψ.Μ., η Λέσχη των αξιωματικών, η αυλή, όλοι οι χώροι λαμποκοπούν.

Κάποιοι, όμως, στρατιώτες έχουν περισσότερη εργασία. Αυτοί είναι οι αποθηκάριοι, οι βοηθοί του πειραιώτη συναδέλφου. Τακτοποιούν τις αποσκευές και όλα τα άλλα αντικείμενα από το χώρο της διασποράς και σκέφτονται ότι σύντομα θα χρειαστεί πολλά απ' αυτά να τα ξανασηκώσουν και να τα φορτώσουν για το μεγάλο ταξίδι. Τα τακτοποιούν πρόχειρα στις αποθήκες

του σπιτιού, όπου διαμένουμε εμείς οι έφεδροι αξιωματικοί, και περιμένουν το σήμα να τα ξαναφορτώσουν για την Ελλάδα. Το ίδιο πρόβλημα είχα και εγώ με τα πυρομαχικά. Όλα τυπικά ήταν χρεωμένα στην καμπούρα μου και η εντολή του Διοικητή ήταν ότι, μόλις πάρουμε το σήμα αναχώρησης, έπρεπε να τα φορτώσουμε στα μεγάλα αυτοκίνητα του Συντάγματος και να τα οδηγήσουμε σε κάποιο κυπριακό λιμάνι, όπως θα όριζε η Διαταγή της Μεραρχίας. Από εκεί με τη συνοδεία κάποιου ή κάποιων θα τα ανεβάζαμε σε οχηματαγωγό του Πολεμικού Ναυτικού μας και θα ταξίδευαν για την Ελλάδα. Αυτή ήταν η απόφαση της Μεραρχίας από τη Λευκωσία.

Την πρώτη μέρα της επιστροφής στο Σύνταγμα όλοι οι αξιωματικοί δεν έχουμε χρόνο να ανοίξουμε συζήτηση για τα τεκταινόμενα. Τα γεγονότα τρέχουν περισσότερο από ό,τι περιμέναμε. Εμείς, όμως, έχουμε άλλες ασχολίες με την καθαριότητα των χώρων και δε μας μένει χρόνος για κουβέντες και συζητήσεις. Το μεσημέρι στη Λέσχη αξιωματικών τρώγουμε όλοι οι αξιωματικοί, επειδή τώρα δεν υπάρχουν οι γυναίκες των εγγάμων αξιωματικών και όλοι είμαστε εργένηδες. Κουρασμένοι από τα πρωινά μας καθήκοντα δεν έχουμε το κουράγιο να ανοίξουμε συζήτηση για το τι μέλλει γενέσθαι. Από το Λοχαγό των διαβιβαστών πληροφορούμαστε ότι αναμένεται η διαταγή της απομάκρυνσης της Ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο. Η απόφαση αναμένεται να δοθεί στα ενδιαφερόμενα μέρη από το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Το απόγευμα από τα ραδιόφωνα ακούμε ειδήσεις από την Ελλάδα και πληροφορούμαστε ότι εντός των ημερών αναμένεται η απόφαση για την αποχώρηση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο. Το ίδιο βράδυ από το Ρ.Ι.Κ. ακούμε ότι η απομάκρυνση της Ελληνικής Μεραρχίας θα γίνει σύντομα και η αποστρατικοποίηση της Κύπρου είναι πια γεγονός. Αυτό τουλάχιστον πιστεύουν οι κρατούντες στην Κύπρο και οι ανθενωτικοί στο νησί επιδοκιμάζουν την απόφαση για την αποχώρηση των «ξένων στρατευμάτων».

Η είδηση της απομάκρυνσης των Ελληνικών Δυνάμεων, που στάθμευαν στην Κύπρο από το 1964, άφηνε την εντύπωση στους απλούς Ελληνοκύπριους ότι η Ελλάδα εγκατέλειπε την Κύπρο και τους δημιουργούσε μεγάλους φόβους ότι η Τουρκία, αργά η γρήγορα θα επιχειρούσε την κατάληψη της Μεγαλονήσου. Αυτό το ακούσαμε το ίδιο βράδυ να το συζητούν οι απλοί άνθρωποι στα καφενεία της Περιστερώνας. Αλλά ακούσαμε και κάποιους που επιθυμούσαν να φύγουν οι «καλαμαράδες» μια ώρα γρηγορότερα. Αυτή ήταν και η επιθυμία πολλών στελεχών της Κυπριακής Κυβέρνησης και του ίδιου του Μακάριου, οι οποίοι θεωρούσαν ότι η αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο ήταν το πρώτο θετικό βήμα προς την αποστρατικοποίηση του νησιού υποτιμώντας τη συμβολή της Ελληνικής παρουσίας, χωρίς να υπολογίζουν σοβαρά τον κίνδυνο που διέτρεχαν.

Αυτό, όμως, βόλευε όλους. Πρώτα την Τουρκία που επιθυμούσε γρήγορα να φύγουν «οι παράνομοι» Έλληνες από την Κύπρο για να αποδυναμωθεί η αμυντική της δυνατότητα. Μετά την Ελλάδα, ουσιαστικά τους επίορκους αξιωματικούς, που κυβερνούσαν τη χώρα και επεδίωκαν τη σταδιακή απεμπλοκή τους από το Κυπριακό. Αλλά και το Μακάριο και τους επιτελείς του, που δεν ήθελαν την Ελληνική Μεραρχία στο νησί τους και έτσι εξαλειφόταν η απειλή της Ένωσης (διπλής ή με παραχωρήσεις).

Η εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ

Η επόμενη μέρα είναι η 1η Δεκεμβρίου 1967. Είναι μια ηλιόλουστη και ηγλυκιά μέρα και ας βρισκόμαστε στην αρχή του χειμώνα. Αυτό είναι το κλίμα στην Κύπρο και αυτό είναι ένα από τα πιο ευχάριστα στο νησί της Αφροδίτης. Στο Σύνταγμα άρχισαν δειλά δειλά να ακούγονται κάποιες φωνές κριτικής για την απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης να αποφασίσει την απομάκρυνση των Δυνάμεών μας από τη Μεγαλόνησο. Δεν εκδηλώνονται, όμως, στα φανερά, επειδή οι αξιωματικοί ο ένας υποψιάζεται τον άλλο. Εμείς οι έφεδροι τους παρακολουθούμε και ανάλογα με το κέφι και τη συμπεριφορά τους, τους κατατάσσουμε σε τρεις κατηγορίες. Άλλοι επιδοκιμάζουν την απόφαση, άλλοι την αποδοκιμάζουν σαν επαίσχυντη συμφωνία υποχώρησης και άλλοι απλώς είναι αδιάφοροι. Ο Υποδιοικητής μας, ένας Ταγματάρχης, ο Λοχαγός των Διαβιβαστών και κάποιοι κατώτεροι δεν ξέρουν τι θέλουν και δεν γνωρίζουν με ποιους να πάνε.

Το απόγευμα της ίδιας μέρας με το συνάδελφο Βουδούρη κατεβήκαμε στο χωριό και πίνοντας τον καφέ μας στο καφενείο, απέναντι από τη Βυζαντινή Εκκλησία των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα, έπεσε στην αντίληψή μας στο διπλανό τραπέζι μια τοπική εφημερίδα με το τίτλο ΠΑΤΡΙΣ. Την πήρα και άρχισα να διαβάζω την πρώτη σελίδα. Το πρώτο άρθρο της ήταν ΖΗΤΩ Η ΕΝΩΣΙΣ. Στα πεταχτά έριξα μια ματιά και την έδωσα στο συνάδελφο να διαβάσει και εκείνος. Τον είδα να τρομάζει, καθώς διάβαζε γρήγορα, και κάποια στιγμή να συνταράσσεται ολόκληρος. Φεύγοντας από το καφενείο ζητήσαμε από τον καφετζή, αν είναι δυνατό, να πάρουμε μαζί μας την εφημερίδα για να τη διαβάσουμε με την ησυχία μας στο σπίτι. Εκείνος ευχαρίστως μας την έδωσε και εξέφρασε την ευαρέσκειά του που ήπιαμε καφέ στο δικό του κατάστημα. Ήταν ο ίδιος που πριν από λίγες μέρες, όταν τηλεφώνουσα από το καφενείο του στην αγαπημένη μου, έλεγε ότι «το χωρκόν μας εν καλόν, να έρθειν το κοράσιν εδώ».

Πήγαμε στο σπίτι και διαβάσαμε το άρθρο ΖΗΤΩ Η ΕΝΩΣΙΣ. Δεν πιστεύαμε με όσα διαβάζαμε. Το άρθρο άρχιζε έτσι:

«Η λόγχη θα αποσυντεθή από τας κάννας των όπλων. Ο δείκτης της χειρός θα παύση να ψαύη το κοίλον της σκανδάλης. Το βλέμμα θα παύση να πυρπολή τον στόχον μέσω του οφθαλμιδίου και του στοχάστρου του όπλου. Οι μυς θα χαλαρωθούν και η λεβέντικη στάσις της εφορμήσεως κατά του εχθρού θα γίνη μια παθητική στάσις αναπαύσεως. Το μέτωπον θα παύση να προκαλή δια της ακτινοβολίας του τον ήλιον. Φεύγει, λοιπόν, ο Ελληνικός Στρατός από την Κύπρον, εις την οποίαν εστάλη με την ιστορικήν αποστολήν να την ενώση μετά της Μητρός Ελλάδος. Και δεν είναι νικητής ή νικημένος εις το πεδίο της μάχης. Τα όπλα ουδέ άπαξ εξεπυρσοκρότησαν. Αι κάνναι των δεν εμελανώθησαν από την καύσιν της πυρίτιδος. Διαλύεται και η Εθνική Φρουρά...».

Και παρακάτω συνέχιζε «Και χειροκροτούν: Τούρκοι, Κυπριακή Κυβέρνησις, ΑΚΕΛ, Ρώσοι και ποικίλοι ανά τον κόσμον ανθέλληνες. Πανηγυρίζουν δια την ανέλπιστον νίκην των. Δια τον θρίαμβόν των που εξησφαλίσθη χωρίς ουδέ πυροβολισμός να ριφθή...».

Και τελειώνει με πολύ θερμά και πατριωτικά λόγια προς τα Ελληνικά νιάτα, που ήρθαν από την Ελλάδα να σώσουν την τιμή της Κύπρου:

«Προς τα γενναία τέκνα της Μητρός Ελλάδος, των οποίων αντιλαμβανόμεθα το απύθμενον ψυχικόν χάσμα επί τη ακουσία αποχωρήσει των, οφειλομένων υστάτους ύμνους... Αδέλφια στο καλό. Υπήρξατε άριστοι. Επί τετραετίαν εζήσαμεν μαζί αξέχαστες στιγμές και υφάναμεν όνειρα που τα ηφάνισεν η αναξιότητα και μηδαμινότητα άλλων. Δεχτείτε τους τελευταίους ασπασμούς και τας ευγνώμονας ευχαριστίας μας. Μας αφήνετε αναμνήσεις και δύναμιν σωμάτων και χαρακτήρων. Μας αφήνετε και κάτι πλέον πολύτιμον: κάποιους τάφους Ελλήνων αξιωματικών και οπλιτών, που έπεσαν εδώ. Αυτοί θα μείνουν εδώ αιωνίως. Είναι ιδικοί μας. Μας χρειάζονται αυτοί οι τάφοι δια να εξαποστέλλουν εσαεί ουρανομήκη την κραυγήν: Ζήτω η Ένωσις. Ζήτω η Ένωσις. Ο Αγών τώρα αρχίζει...».

Η συγκίνησή μας είναι πολύ έκδηλη. Μόνο που δεν κλαίμε. Μένουμε αρκετή ώρα αμίλητοι και αναπολούμε τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις μας. Σκεφτόμαστε αν πρέπει την άλλη μέρα να πάμε την εφημερίδα στο Σύνταγμα και να τη δώσουμε να τη διαβάσουν και οι άλλοι αξιωματικοί, ιδιαίτερα οι επιτελείς. Ο συνάδελφος Βουδούρης είναι περισσότερο υποψιασμένος από μένα στα εθνικά θέματα και λέει να μην την πάμε, επειδή υπάρχει φόβος να μας κακοχαρακτηρίσουν. Εγώ επιμένω να την πάμε και ό,τι θέλουν ας μας πούνε. Έτσι και έγινε.

Έφυγα για το Μοναστήρι και την άλλη μέρα κατέβηκα στο Σύνταγμα φουρκισμένος και πολύ θυμωμένος. Την προηγούμενη μέρα κάποιοι Ελληνοκύπριοι από την Ορούντα πέρασαν έξω από το Μοναστήρι και βλέποντας το Χρήστο, που ήταν φρουρός των πυρομαχικών, τα έβαλαν μαζί του. Τον έβριζαν με ακατονόμαστες φράσεις, όπως «παλιοκαλαμαράδες, κλέφτες, γύφτοι, απατεώνες, να φύγετε γρήγορα από εδώ, δεν σας θέλουμε άλλο».

Ο γενναίος φρουρός άρπαξε το όπλο του και ήταν έτοιμος να τραβήξει τη σκανδάλη, αλλά συγκρατήθηκε, μόλις τους είδε να φεύγουν τρέχοντας σαν λαγοί. Το βράδυ μου τα διηγήθηκε όλα πολύ πεισμωμένος, ενώ τον άκουγα με πολλή προσοχή. Του έδωσα, όμως, εντολή να μη δίνει σημασία σε τέτοια, επειδή αυτοί είναι οι ανθηνωτικοί, είναι οι ανθέλληνες. Δε μας θέλουν και πνέουν μένεα εναντίον μας.

Μόλις κατέβηκα στο Σύνταγμα έτρεξα στις αποθήκες του συναδέλφου και συνάντησα το Βουδούρη να συμμαζεύει τα λευκοσιδηρά δοχεία του διπυρίτη. Του ζήτησα την εφημερίδα να την πάω στον κύριο Διοικητή και να του αναφέρω το δυσάρεστο συμβάν με τους ανθηνωτικούς της Ορούντας. Εκείνος επέμεινε να μην την πάω, αλλά εγώ επηρεασμένος από το συμβάν, επέμεινα ότι έπρεπε πάση θυσία να την πάω. Την πήρα και έτρεξα στο Διοικητήριο. Στο διάδρομο συνάντησα τον κύριο Διοικητή να συνομιλεί με τον Υποδιοικητή. Τους χαιρέτησα με τον πρόποντα τρόπο και έδωσα στο Διοικητή την εφημερίδα λέγοντας κάπως έτσι:

«Δείτε, κύριε Διοικητά, τι γράφουν για μας οι Ελληνοκύπριοι δημοσιογράφοι». Εκείνος χωρίς να ρίξει ματιά στην εφημερίδα μου απάντησε «Μας βρίζουν σίγουρα». «Όχι, κύριε Διοικητά, δείτε πρώτα και μετά απαντήστε» του λέω.

Την πήρε μαζί του και τράβηξε για το γραφείο. Μετά από καμιά ώρα έστειλε ένα στρατιώτη και με κάλεσε στο γραφείο του. Άρχισα να σκέφτομαι τι άραγε με θέλει. Μήπως έπρεπε να ακούσω το συνάδελφο Βουδούρη; Αλλά

πάλι δεν με νοιάζει, θα τον αντιμετωπίσω, όπως ταιριάζει σ' έναν έφεδρο αξιωματικό με γνήσια εθνικά φρονήματα.

Πήγα στο γραφείο του Διοικητή και ήταν η πρώτη φορά, που τον έβλεπα με κάπως χαρούμενο πρόσωπο και καλή διάθεση. Με κοιτάζει κατάματα ο αγέλαστος Διοικητής και μου λέει «Υπάρχουν και κάποιοι Ελληνοκύπριοι που μας αγαπούν. Δυστυχώς, είναι λίγοι και αυτό εξαιτίας πολλών παραγόντων. Ίσως φταίμε και εμείς. Αλλά καλό είναι να μην διαβάζουμε τις τοπικές κυπριακές εφημερίδες. Κακό μας κάνουν». Έφυγα χωρίς να μου επιστρέψει την εφημερίδα και αμέσως κατάλαβα ότι «καλό είναι να μη διαβάζουμε τοπικές κυπριακές εφημερίδες». Πήγα στις αποθήκες και συνάντησα το συνάδελφο Βουδούρη και του εξέθεσα τα συμβάντα για τη συνάντηση που είχα με το Διοικητή.

Τις επόμενες μέρες που κατεβαίναμε στα καφενεία του χωριού, ακούγαμε πολλά. Άλλα καλά και ευχάριστα και άλλα πολύ άσχημα. Μερικές φορές μόλις μας έβλεπαν κάποιοι ανθενωτικοί άρχιζαν τη συζήτηση για μας. Μας έβριζαν μέσα στα καφενεία, αλλά και στο δρόμο με βαριές κουβέντες. Όχι μόνο ότι είμαστε «παράνομοι», αυτό το είχε διακηρύξει και ο ίδιος ο Πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής Γλαύκος Κληρίδης, αλλά ότι τάχα ήρθαμε στην Κύπρο για να χορτάσουμε ψωμί και να εκμεταλλευτούμε τον πλούτο τους. Οι Ελληνοκύπριοι Ενωτικοί, όμως, μας χαιρετούσαν, μας γλυκομιλούσαν και έδειχναν απέναντί μας ευγνωμοσύνη. Ήταν βέβαια πικραμένοι με την τροπή που πήραν τα πράγματα και ένιωθαν αισθήματα οργής, πικρίας, απογοήτευσης και προδοσίας.

Ιδιαίτερα όταν πληροφορήθηκαν την ανάκληση του Διγενή και την απόφαση της Χούντας να απομακρύνει την Ελληνική Μεραρχία από την Κύπρο. Διέβλεπαν ότι αυτό ουσιαστικά αποτελούσε ξαφνική στροφή της πορείας προς την Ένωση, την απομάκρυνση από τον προαιώνιο αυτό σκοπό και την απαρχή της καταστροφής του Ελληνισμού της Μεγαλονήσου. Πολλοί Ελληνοκύπριοι τότε θεώρησαν υποχρέωση και καθήκον τους να απευθυνθούν προς τους Έλληνες αξιωματικούς και να τους καλέσουν να μην υπακούσουν στις εντολές της Χούντας. Να παραμείνουν στην Κύπρο για να την προστατεύσουν από ενδεχόμενη μελλοντική τουρκική επιβουλή.

Την Κυριακή, 3 Δεκεμβρίου 1967, ήρθε το σήμα ότι την Πέμπτη 7 Δεκεμβρίου 1967 αρχίζει η απομάκρυνση των Ελληνικών Δυνάμεων σύμφωνα με το συντασσόμενο πρόγραμμα του Στρατηγείου Λευκωσίας. Το σήμα έλεγε ότι όλες οι Δυνάμεις της Μεραρχίας ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ. να είναι έτοιμες για αναχώρηση. Δυο μέρες ενωρίτερα θα ειδοποιούνται για να ετοιμάζουν τις αποσκευές τους και από ποιο κυπριακό λιμάνι θα αναχωρήσουν και σε ποιο ελληνικό λιμάνι θα αποβιβάζονται. Η εντολή ήταν πολύ σαφής. Τα πράγματα έπαιρναν τον κανονικό τους ρυθμό και κάθε μέρα βρισκόμαστε σε αναμμένα κάρβουνα. Αναμένουμε το σήμα, που θα μας ειδοποιούσε ότι στις προσεχείς μέρες αναχωρούμε για την Ελλάδα.

Το μεσημέρι στη Λέσχη αξιωματικών ο Διοικητής μας ενημέρωσε σε κοινή σύσκεψη ότι πρέπει να είμαστε έτοιμοι για την αναχώρηση. Απευθυνόμενος στον αποθηκάριο Δημήτρη Βουδούρη και μένα μας κάλεσε να είμαστε έτοιμοι, ώστε να μπορούμε σε δυο μέρες να φορτώσουμε όλο το υλικό των αποθηκών και το πολεμικό υλικό των πυρομαχικών, που βρίσκονται στο Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στην Ορούντα, και να αναχωρήσουμε για το λιμάνι, που θα

μας υποδείξουν.

Το απόγευμα της Κυριακής κατέβηκα με το συνάδελφο Δημήτρη Ξαφόπουλο στο γνωστό καφενείο της εκκλησίας για να πάρουμε τον καφέ μας. Ό άλλος Δημήτρης είναι υπηρεσία στο Σύνταγμα, ενώ εγώ δεν αναλαμβάνω υπηρεσία, επειδή ουσιαστικά βρίσκομαι σε υπηρεσία κάθε μέρα, αφού κάθε βράδυ κοιμούμαι εκτός Συντάγματος με τους φρουρούς των πυρομαχικών στο Μοναστήρι. Ο καφετζής μας υποδέχεται με πολλή χαρά και μας τρατάρει τον καφέ με το χαμόγελο στα χείλη. Μαζί με τον καφέ, μας φέρνει και το φύλλο της γνωστής εφημερίδας Πατρίς, που είναι της Κυριακής. Πίνοντας τον καφέ ρίχνουμε στα πεταχτά μια ματιά στο κύριο άρθρο της εφημερίδας, αλλά φοβόμαστε να την πάρουμε, επειδή τα έβαζε με τη Χούντα. Και οι δυο μας καταλαβαίνουμε ότι βρίζει την «Εθνική Κυβέρνηση» και διστάζουμε να αποφασίσουμε αν πρέπει να την πάρουμε ή να μην την πάρουμε. Τελικά αποφασίζουμε να την πάρουμε, αλλά να μη τη δείξουμε σε κανέναν εκτός από το συνάδελφο Βουδούρη.

Πήγαμε στο σπίτι και πριν αναχωρήσω για το Μοναστήρι, άρχισα να διαβάω φωναχτά το κύριο άρθρο που έλεγε σημεία και τέρατα όχι μόνο για τη Χούντα, αλλά και για το Μακάριο. Ο τίτλος του άρθρου ήταν «Η ΝΕΑ ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΔΟΣΙΑ».

Να τι έγραφε ο Κύπριος δημοσιογράφος:

«Ἦρκεσεν ἡ ἀπειλή τῆς Τουρκίας δι' εσβολήν εἰς τὴν Κύπρον, ὥστε ἡ γενναία Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τῶν γενναίων Συνταγματάρχων νὰ υποχωρήσῃ ολοταχῶς μέχρι σημείου κατεξευτελισμοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ καταρρακώσεως τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας. Καὶ θὰ διερωτᾶται πας Ἕλλην, οπουδήποτε εὐρισκόμενος ἐλεύθερος ἢ δούλος ἢ ξενιτεμένος: Πρὸς τι ἡ οργάνωσις τόσον ἀξιωμαχοῦ κυπριακοῦ στρατοῦ; Πρὸς τι ἡ ἀποστολὴ τόσων Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν καὶ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐν Κύπρῳ; Πρὸς τι ἡ ἀποστολὴ τόσον σημαντικῆς ποσότητος πολεμικοῦ υλικοῦ, τὸ ὁποῖον μετράται με ἑκατοντάδας χιλιάδων τόννων; Πρὸς τι αἱ τόσαι δαπάναι, αἱ ὁποῖαι βαρύνουν τὸν Ἕλληνα καὶ τὸν Ἑλληνοκύπριον φορολογούμενον; Πρὸς τι ὅλα αὐτὰ ἀφοῦ δὲν εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ πολεμήσωμεν»;

Και παρακάτω συνέχιζε: «Και εδώ ακριβώς ἐγκαινῶνται αἱ εὐθύναι τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία οὐδεμίαν πολιτικὴν ἔχει δια τὴν Κύπρον ἢ μάλλον ἔχει μίαν καὶ μόνον, ὡς ἀπέδειξε δι' ἔργων ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταλήψεως τῆς ἐξουσίας δια τῶν κωμικῶν ἐκείνων περιπάτων Ὑπουργῶν τῆς εἰς Κύπρον καὶ τοῦ μεγάλου “φιάσκου” τῶν συνομιλιῶν τῆς Κεσσάνης: νὰ κλείσῃ τὸ Κυπριακὸν ὁποσδήποτε, θεωρούσα τούτο ὡς μίαν πληγὴν ὑπὸ οἰασδήποτε συνθήκας καὶ οἰασδήποτε θυσίας. Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἤρχισε νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ τὴν κρίνῃ ὅπως καὶ ἐν καιρῷ θὰ τὴν δικάσῃ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Κυπριακὴ Κυβέρνησις δὲν εἶναι ἄμοιρος εὐθυνῶν. Πού εἶναι αἱ μεγαλοστομίαι διακηρύξεις τοῦ Μακαρίου εἰς τὰ διάφορα ὁργανωμένα πανηγύρια τοῦ ὅτι “θα πολεμήσωμεν καὶ θα πέσωμεν καί...”, ὅταν ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ πολεμήσωμεν καὶ νὰ θυσιασθῶμεν δια τὴν Κύπρον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὡς Ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους που δημιούργησεν ἡ μεγαλοφυΐα του, συνήνεσεν, ἀν μὴ ὁ ἴδιος τὸ ἐπρότεινε, νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκ Κύπρου ἡ δύναμις ἐκείνη ἡ ὁποία θὰ ἐπολέμα ὑπὲρ τῆς Κύπρου. Ὅποια ἀναισχυντία ἀλλὰ καὶ προδοσία τοῦ Λαοῦ μας. Οὐδέποτε εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ ἔθνους παρουσιάσθη τοιαύτη ΦΥΓΗ καὶ

αναξιοπρέπεια δι' εθνικές διεκδικήσεις...».

Και τελειώνει το πολύ καυστικό άρθρο της εφημερίδας: «*Δια να καταδειχθή η συνενοχή αμφοτέρων των Κυβερνήσεων Κυπριακής και Ελληνικής, αμφότεραι ηθέλησαν να ευνοχίσουν τον κυπριακόν λαόν, αφού εις τας ιδίας έλειπε το θάρρος. Ούτω επαγίδευσαν δια μιαν εισέτι φοράν τον Αρχηγόν των Ενόπλων Δυνάμεων της Κύπρου, τον Διγενή, ο οποίος επί 3 ½ έτη ωργάνωσεν, εξεπαίδευσεν και προπαρασκεύασεν τον Στρατόν αυτόν δια την εθνικήν αποστολήν του, ακριβώς δια να μην έχη η Κύπρος τον Στρατιωτικόν Αρχηγόν, ο οποίος να την ηλεκτρίση, την συνεγείρη και την οδηγήση εις τον εθνικόν δρόμον όπως το 1955-1959. Είναι και αυτό εν έγκλημα, το οποίον ο Λαός μας δεν θα λησμονήση. Ήδη εις Κύπρον ακούεται στεντορεία η φωνή του ΕΛΛΗΝΟΣ: ΣΤΟ ΓΟΥΔΙ*».

Κάναμε συζήτηση αρκετή ώρα για το άρθρο της εφημερίδας, χωρίς να μπορούμε να επιρρίψουμε ευθύνες στη μια ή την άλλη Κυβέρνηση. Προβληματιστήκαμε πάρα πολύ, αλλά τι έπρεπε να γίνει, δεν είχαμε γνώμη. Δεν ξέραμε τι παιγνίδια παίζονται. Έφυγα για το Μοναστήρι με πολλά ερωτηματικά.

Την άλλη μέρα, 4 Δεκεμβρίου 1967, δείξαμε την εφημερίδα και στο συνάδελφο Βουδούρη. Εκείνος μόλις διάβασε το άρθρο αμέσως μας είπε να την εξαφανίσουμε, επειδή υπήρχε ο κίνδυνος να εμπλακούμε σε πολύ δυσάρεστες καταστάσεις. Ότι, δηλαδή, διαβάζουμε εφημερίδες ή διάφορα άλλα έντυπα που δεν επιτρέπονται. Και ότι διακινούμε αντεθνικές εφημερίδες που με τις ιδέες και τα γραφόμενά τους κλονίζουν την εμπιστοσύνη των στρατιωτών, αλλά και των αξιωματικών στα ιδεώδη της «Εθνικής Κυβερνήσεως». «*Προσοχή, παιδιά, υπάρχει μεγάλος κίνδυνος να βρεθούμε κατηγορούμενοι και τότε δεν μας ξεπλένει ούτε ο Νιαγάρας ποταμός*». Το τελευταίο το τόνισε ιδιαίτερα ο συνάδελφος και τότε καταλάβαμε και ο κατερινιώτης και εγώ ότι ο πειραιώτης ήταν περισσότερο υποψιασμένος από μας για τις «συνέπειες», σε όποιον πήγαινε αντίθετα με τη χουντική πολιτική.

Η απομάκρυνση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο

Οι ειδήσεις των επόμενων ημερών τόσο από την Ελλάδα, όσο και από την Κύπρο είναι σχεδόν ίδιες, αλλά με διαφορετικά υπονοούμενα. Οι ειδήσεις από την Ελλάδα με πολλά και ποικίλα σχόλια λένε ότι η «Εθνική Κυβέρνηση» έχει αποδείξει ότι γνωρίζει να υπεραμύνεται της εθνικής μας τιμής, αλλά και του εθνικού συμφέροντος, το οποίο είναι ταυτισμένο με την ύπαρξη του Έθνους. Γνωρίζει, επίσης, η Ελλάδα ότι ένας πόλεμος ακόμη και νικηφόρος θα είχε τραγικές συνέπειες για την πατρίδα. Και το τραγικότατο που ακούσαμε ήταν τούτο. Ο Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε. δεν περιορίστηκε μόνο σε δραματικές και εύλογες εκκλήσεις υπέρ της ειρήνης. Μας υπέδειξε και συγκεκριμένη λύση. Λύση που πρέπει να εξεταστεί σοβαρά από τα ενδιαφερόμενα μέρη ως ρεαλιστική, αξιοπρεπής και συμφέρουσα σε όλους. Με την έννοια αυτή η Ελλάδα υποχρεούται με πλήρες αίσθημα ευθύνης να μελετήσει την πρόταση του ηγέτη του Ο.Η.Ε. Έτσι θα είναι συνεπής στην ιστορία και την παράδοσή της για την περιφρούρηση της εθνικής αξιοπρέπειας στα πλαίσια της παγκόσμιας ειρήνης.

Η πρόταση του Γενικού Γραμματέα ήταν το τελεσίγραφο της Τουρκίας προς την Ελλάδα, το οποίο όχι απλώς δέχτηκε η Χούντα, αλλά έψαχνε να βρει τρόπο για τη μεταφορά, κρυφά αν ήταν δυνατό, της «παράνομης» Μεραρχίας από την Κύπρο στην Ελλάδα. Αργότερα μετά την Μεταπολίτευση οι ελληνικές εφημερίδες έγραψαν ότι οι «γενναίοι Συνταγματάρχες» αποτάθηκαν στον εφοπλιστή Α. Ποταμιάνο και του ζήτησαν να διαθέσει καράβια για τη μεταφορά των στρατευμάτων, αλλά πήραν την απάντηση που τους άξιζε: *«Όχι, τα καράβια μου τα διαθέτω δωρεάν, όπως το 1964, για τη μεταφορά Στρατού από εδώ προς την Κύπρο. Με κανένα αντίτιμο δεν δέχομαι να τα διαθέσω για την απομάκρυνση του Στρατού από εκεί προς τα εδώ»*. Και τότε έστειλαν τα οχηματαγωγά του Πολεμικού Ναυτικού.

Από το Ρ.Ι.Κ. ακούμε ότι η συμβολή στην υπόθεση της ειρήνης του Γενικού Γραμματέα του Ο.Η.Ε. υπήρξε πολύ εποικοδομητική. Η Κυπριακή Κυβέρνηση συμμερίζεται την άποψη ότι η αποχώρηση από την Κύπρο των Ελληνικών και Τουρκικών Στρατιωτικών Δυνάμεων, πέρα από τον αριθμό που καθορίζεται από τις Συμφωνίες, αποτελεί ένα πρώτο βήμα για την τελική και πλήρη αποχώρηση από τη Δημοκρατία της Κύπρου όλων των μη Κυπριακών Ενόπλων Δυνάμεων. Στη συνέχεια η ανακοίνωση έλεγε ότι η απομάκρυνση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο είναι ένα θετικό βήμα προς την αποστρατικοποίηση της Μεγαλονήσου, χωρίς να κάνει καμιά νύξη για τις παράνομες Τουρκικές Δυνάμεις. Έτσι η Κύπρος θα μείνει για τους Κυπρίους. Το Μπαϊράκ, ο Ραδιοσταθμός των Τουρκοκυπρίων, σιγοντάρει το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα της Κύπρου και τα φανταράκια μας, που το ακούν συνεχώς γελούν με όσα λέει. Λέει το Μπαϊράκ ότι ο Μεμέτης φωνάζει να φύγουν όλοι οι «καλαμαράδες» από την Κύπρο, δεν λέει, όμως, πότε θα φύγουν οι Τουρκαλάδες.

Οι ώρες είναι δύσκολες, οι μέρες, όπως λέει ο λαός μας, είναι γκαστρωμένες. Όλοι στο Σύνταγμα περιμένουμε υπεύθυνες πληροφορίες και ειδήσεις από τους ασυρμάτους των διαβιβαστών. Την Τρίτη, 5 Δεκεμβρίου 1967, έρχεται ένα σήμα που έλεγε ότι αρχίζει η απομάκρυνση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο με το 619 Τάγμα Πεζικού να αναχωρεί για την Ελλάδα από το λιμάνι της Λεμεσού. Επί τέλους φεύγουμε. Ήρθε η ώρα να εγκαταλείψουμε τα ιερά χώματα της Κύπρου. Άλλοι χαίρονται και άλλοι κλαίνε!

Το απόγευμα της άλλης μέρας, 6 Δεκεμβρίου 1967, ακούμε από το Ρ.Ι.Κ. ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Υπουργός Εσωτερικών και Άμυνας της Κύπρου Πολύκαρπος Γιωργκάτζης επισκέφτηκαν έξω από τη Λευκωσία Ελληνικές Δυνάμεις, που πρόκειται να αναχωρήσουν για την Ελλάδα, και αποχαιρέτησαν με συγκινητικά λόγια τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες. Να τι είπε στους γενναίους φρουρούς της Κύπρου ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, όπως τα διαβάσαμε την επόμενη μέρα από τις κυπριακές εφημερίδες:

«Μετ' αισθημάτων βαθείας σιγκινήσεως απευθύνομαι σήμερον προς τους αξιωματικούς και οπλίτας των εξ Ελλάδος Ενόπλων Δυνάμεων, δια να διερμηνεύσω εις αποχαιρετιστήριο μήνυμα την αγάπην και ευγνωμοσύνην της Ελληνικής Κύπρου. Ήλθετε εις την Κύπρον φέροντες τους παλμούς της αιωνίου Ελλάδος. Επί μίαν και πλέον τριετίαν κατέστητε φύλακες και φρουροί της νήσου αυτής κατά πάσης απειλής και μετεβάλλετε τον κυπριακόν χώρον εις ελληνικόν θυσιαστήριον, επί του οποίου προσεφέρατε αίμα εν τη ιερά σπονδή μετά Κυπρίων αδελφών σας».

Τα διαβάζαμε και δεν μπορούσαμε να τα πιστέψουμε. Τέτοια υποκρισία και τέτοια αναισχυντία; Πώς τολμούν να μιλάνε με τέτοιο θράσος και δεν ντρέπονται οι υπεύθυνοι της Κυπριακής Κυβέρνησης; Οι ίδιοι στις προσωπικές και δημόσιες εκδηλώσεις τους εξέφραζαν τη γνώμη ότι πρέπει να φύγουν οι «καλαμαράδες» και η Κύπρος πρέπει να μείνει για τους Κυπρίους. Λίγα χρόνια αργότερα στην απόβαση των Τούρκων στο νησί στα 1974 ο ίδιος ο Μακάριος διωγμένος από το αντεθνικό πραξικόπημα του παρανοϊκού Ιωαννίδη και μιλώντας στη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. έλεγε τα εξής:

Εικ. 76: Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με τον Υπουργό Άμυνας Πολύκαρπο Γεωργκάτζη.

«Οι Έλληνες έχουν καταλάβει την Κύπρο και είναι πολύ περισσότερο επικίνδυνοι από τους Τούρκους. Οι συγκρούσεις στο νησί συνεχίζονται αιματηρές. Στα κρατικά κτίρια έχουν αναρτηθεί ελληνικές σημαίες. Στα νοσοκομεία μεταφέρονται αδιάκοπα τραυματίες. Στους δρόμους περιφέρονται τα τανκς. Η ενέργεια αυτή έχει καταργήσει την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου. Σήμερα κινδυνεύει και η Τουρκοκυπριακή Κοινότητα...».

Να ποιος ήταν ο Μακάριος! Ό,τι ήταν στα κλασικά χρόνια ο Αλκιβιάδης.

Στις 7 Δεκεμβρίου 1967 γύρω στις 10 το πρωί έρχεται στα καύσιμα, όπου βρίσκομαι, ο συνάδελφος Βουδούρης και μου δίνει προσεκτικά ένα φύλλο της γνωστής εφημερίδας της προηγούμενης μέρας. Την είχαν φέρει οι στρατιώτες που πήγαν στο χωριό για τα ψώνια της ημέρας και περνώντας από τις αποθήκες του Συντάγματος την άφησαν σ' αυτόν. Ρίχνοντας μια ματιά στο κύριο άρθρο και παρατηρώντας τον τίτλο έφριξα: «ΟΧΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΠΡΟΣΚΥΝΗΜΕΝΟΥΣ».

Την έκρυσπα γρήγορα και περίμενα να τη διαβάσω το μεσημέρι στο σπίτι του Αγά, όπου μόνο το μεσημέρι το χρησιμοποιούσα. Το βράδυ κοιμόμουν στο Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου με τα δυο παιδιά και αυτό έγινε μέχρι το απόγευμα στις 18 Δεκεμβρίου. Την επόμενη, 19 Δεκεμβρίου 1967, τα χαράματα αναχώρησα μόνος με έξι στρατιώτες-οδηγούς από το Σύνταγμα στην Περιστε-

ρώνα για το λιμάνι της Αμμοχώστου συνοδεύοντας με έξι μεγάλα αυτοκίνητα όλο το πολεμικό υλικό του Συντάγματος. Συνταξίδεψα για την Ελλάδα με το 618 Τάγμα Πεζικού.

Πράγματι το μεσημέρι πήγα στο σπίτι του Αγά για να ηρεμήσω και να ησυχάσω, ύστερα από μια κοπιαστική μέρα με τα γεγονότα που έτρεχαν. Από το πρωί όλοι στο Σύνταγμα συζητούν για την αναχώρηση της πρώτης μονάδας των Ελληνικών Δυνάμεων για την Ελλάδα. Από πού θα ξεκινήσουν, με ποιο μέσο θα φύγουν, τι ώρα θα ξεκινήσουν, πόσες μέρες θα ταξιδεύουν, πού θα αποβιβαστούν και τόσα άλλα. Υπάρχει μια ανησυχία σε κάποιους και ένας έντονος, αλλά κρυφός και σιωπηλός προβληματισμός. Το σήμα έλεγε ότι την Πέμπτη στις 7 Δεκεμβρίου 1967 το 619 Τάγμα Πεζικού θα αναχωρήσει για την Ελλάδα από το λιμάνι της Λεμεσού με το οχηματαγωγό ΛΕΣΒΟΣ.

Στο μεταξύ κάποιοι αξιωματικοί, που έχουν επαφή με συναδέλφους τους στην Ελλάδα, μας πληροφορούν ότι τα οχηματαγωγά του Πολεμικού Ναυτικού έχουν πάρει εντολή να σηκώσουν τις άγκυρές τους και να ξεκινήσουν από τους πολεμικούς ναύσταθμους των ελληνικών λιμανιών και σε δυο με τρεις μέρες να βρίσκονται στα κυπριακά λιμάνια της Λεμεσού και της Αμμοχώστου. Εκεί θα αναμένουν τις Ελληνικές Δυνάμεις, οι οποίες με όλο το προσωπικό των αξιωματικών, των οπλιτών και τον οπλισμό τους θα επιβιβάζονται και θα ξαναγυρίζουν στους χώρους από όπου είχαν ξεκινήσει το 1964. Η εντολή ήταν με γοργό ρυθμό και μέσα στο χρονικό διάστημα των 45 ημερών που αξίωσε η Τουρκία, ολόκληρη η Ελληνική Μεραρχία ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ. να απομακρυνθεί από τη Μεγαλόνησο.

Ξάπλωσα στο κρεβάτι και άρχισα να διαβάζω το άρθρο της εφημερίδας:

«ΟΧΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΠΡΟΣΚΥΝΗΜΕΝΟΥΣ»

«Επέπρωτο να γίνη και τούτο. Επέπρωτο να εξευτελισθή ο ένδοξος Ελληνικός Στρατός, ο Στρατός του Έθνους από τους Συνταγματάρχας των Αθηνών, οι οποίοι, αφού κατέλαβον την εξουσίαν κατά τον γνωστόν τρόπον και αφού ήγαγον την Ελλάδα εις διεθνή ανυποληψίαν, εξήλωσαν τώρα και τον τίτλον των Τουρκοπροσκυνημένων. Δια μέσου των αιώνων η Ελληνική Ιστορία δεν έχει να παρουσιάση παρομοίαν περίπτωσιν. Διότι ο Ελληνικός Στρατός ουδέποτε εγκατέλειπε το πεδίον της μάχης αμαχητί. Ο Ελληνικός Στρατός είναι στρατός με μακραίωνα παράδοσιν αγώνων και θυσιών. Εάν επί τέλους εγίνετο ο πόλεμος και εάν η Ελλάς έχανε τον πόλεμον (πράγμα βεβαίως που δεν θα συνέβαινεν) ο στρατός μας θα απεχώρει κατά τρόπον πλέον τιμητικόν. Αλλά τώρα κηλιδώνεται η τιμή και η παράδοσις του Έλληνος στρατιώτου, κηλιδώνεται η εθνική αξιοπρέπεια, κηλιδώνεται η Ελληνική Ιστορία χωρίς να πολεμήσωμεν».

Και παρακάτω συνέχιζε το άρθρο:

«Τώρα οι Συνταγματάρχαι των Αθηνών χωρίς περίσκεψιν, χωρίς αιδῶ υπέκυψαν εις το ιταμόν τουρκικόν τελεσίγραφον και δίδουν την εντύπωσιν ατάκτων παιδων που με ένα τράβηγμα του αυτιού των επανέρχονται εις την τάξιν... . Τι θα είπουν προς τον φιμωμένον Ελληνικόν Λαόν; Ποίαν διακαιολογίαν θα προβάλουν δια την εθνικήν μειοδοσίαν των; ..... Πρέπει να το είπωμεν καθαρά: Οι Συνταγματάρχαι των Αθηνών επρόδωσαν το Έθνος, επρόδωσαν την Κύπρον και εξηυτέλισαν διεθνώς την Ελλάδα. Ως να μη τους ήρκει ο τίτλος των δικτατόρων που κατέπνιξαν και τα στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα του Ελληνικού

Λαού, εξήλωσαν και τον τίτλον των εθνικών μειοδοτών. Η οργή του προδομένου Ελληνικού Λαού και η Νέμεσις της Ιστορίας θα τους καταδιώκουν συνεχώς. Η τύχη των ήδη προδιεγράφη...».

Έμεινα πολλή ώρα σκεφτικός χωρίς να μπορώ να εκφράσω κάτι. Σταμάτησα να διαβάζω, μόλις έφτασα στη φράση: «Η τύχη των ήδη προδιεγράφη...». Το μυαλό μου πήγε στη μοίρα των αρχαίων τυράννων, στο κακό και άσχημο τέλος όλων. Ενδεχομένως, σκέφτηκα, το ίδιο τέλος θα έχουν και αυτοί. Και δεν έπεσα έξω!

Το απόγευμα της ίδιας μέρας ακούσαμε από το Ρ.Ι.Κ. ότι έφτασαν από την Ελλάδα ανώτεροι αξιωματικοί του Επιτελείου για τη διενέργεια ανακρίσεων στην υπόθεση της Κοφίνου. Ποτέ, όμως, δε μάθαμε τα αποτελέσματα των ανακρίσεων. Εκείνο που παρακολουθούσαμε στις εξόδους μας ήταν ότι ανάμικτα συναισθήματα επικρατούσαν ανάμεσα στους Ελληνοκύπριους. Μερικοί ανθενωτικοί και ανθέλληνες έβλεπαν με ενδόμυχη ικανοποίηση την αποχώρηση του Ελληνικού Στρατού από την Κύπρο. Άλλοι ένιωθαν πικρία και αγανάκτηση, επειδή η Αθήνα εγκατέλειπε την Κύπρο και άλλοι κατηγορούσαν τη Χούντα για εθνική προδοσία, επειδή αποδέχτηκε την ανάκληση της Μεραρχίας και την απογύμνωση της κυπριακής άμυνας. Ήταν, όμως, και εκείνοι που κατηγορούσαν την Κυπριακή Κυβέρνηση και τον ίδιο το Μακάριο ως τον κύριο υπεύθυνο της ανάκλησης της Μεραρχίας, επειδή εκείνος είχε μεθοδεύσει τα γεγονότα που κατέληξαν σ' εκείνη την ήττα και τον εξευτελισμό του Ελληνισμού.

Την άλλη μέρα, 8 Δεκεμβρίου 1967, οι συζητήσεις στο Σύνταγμα περιστρέφονται πώς έφυγε το 619 Τάγμα Πεζικού από το λιμάνι της Λεμεσού. Μήπως υπήρξαν κάποια επεισόδια κατά την επιβίβαση των ανδρών στο καράβι; Μήπως εμποδίστηκαν από κάποιους θερμόαιμους ενωτικούς Ελληνοκύπριους; Μήπως γιουχαϊστήκαν από το πλήθος που πιθανόν υπήρχε έξω από το λιμάνι; Πώς έγινε η επιβίβαση στο καράβι; Υπήρχε η παρουσία των Κυανοκράνων του Ο.Η.Ε. και, αν ναι, τι ρόλο έπαιζαν κατά την επιβίβαση; Πολλά τέτοια ερωτήματα έρχονταν στο μυαλό όλων μας και όλοι επιζητούσαμε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο απαντήσεις. Το μεσημέρι πληροφορηθήκαμε από τους διαβιβαστές ότι όλα με την αναχώρηση του 619 Τάγματος Πεζικού υπήρξαν κανονικά και το καράβι αναχώρησε γύρω στις 10 το πρωί για την Ελλάδα κάτω από την αυστηρή επίβλεψη των Κυανοκράνων. Ο Λοχαγός των διαβιβάσεων μας το ανακοίνωσε στη Λέσχη κατά την ώρα του φαγητού λέγοντας ότι όπου να 'ναι έρχεται η σειρά μας.

Το απόγευμα ακολουθήσαμε το συνηθισμένο πρόγραμμα. Κατεβήκαμε, έστω για λίγο, στο χωριό για να πάρουμε τον καφέ μας στο γνωστό καφενείο. Μας είχε γνωρίσει για τα καλά ο καφετζής και κάθε φορά που μας έβλεπε, μας καλοδέχονταν όχι μόνο επειδή προτιμούσαμε το καφενείο του, αλλά επειδή ήταν από εκείνους τους Ελληνοκύπριους που έτρεφαν ευγενή αισθήματα στις Ελληνικές Δυνάμεις. Ήταν από τους «εθνικόφρονες», τους «ενωτικούς» της Περιστερώνας. Μας ετοίμαζε τον καφέ και μας προσέφερε αμέσως και την εφημερίδα της ημέρας. Την παίρναμε με τρόπο και την κρατούσαμε κάτω από το μπουφάν για να τη διαβάσουμε στο σπίτι, επειδή και οι τοίχοι είχαν μάτια και αφτιά.

Επιστρέψαμε στο σπίτι με το Δημήτρη Βουδούρη και αρχίσαμε να διαβά-

ζουμε την εφημερίδα με ημερομηνία 7 Δεκεμβρίου 1967. Το άρθρο ήταν «ΤΟ ΦΡΕΝΟΚΟΜΕΙΟΝ».

Αλλά και των πλέον απαισιοδόξων επί του Κυπριακού συζητήσεων η επωδός ήτο: «αλλά εδώ ευρίσκεται ο ένδοξος Ελληνικός Στρατός, η ένοπλος έκφρασις της αμετακλήτου θελήσεως του Έθνους και η εγγύησις της Ενώσεως. Αλλά και όταν επειράζοντο εις συζητήσεις με Κυπρίους οι εξ Ελλάδος αξιωματικοί κατέληγον και αυτοί: 'Πάρτε το απόφαση σεις οι Κύπριοι ότι δεν φεύγουμε από δω πέρα'. Και, όμως, τώρα φεύγουν όλοι, συνωθούμενοι και ασθμαίνοντες ώστε η προθεσμία, την οποίαν τελεσιγραφικώς μας έταξεν η Τουρκία και την οποίαν περιδεής απεδέχθη άνευ όρων σχεδόν η Ελληνική Κυβέρνησις, να μη τους εύρη εις τας προκυμαίας...».

Και παρακάτω συνέχιζε το άρθρο:

«Υπάρχουν και οι επιχαίροντες και οι πανηγυρίζοντες. Και δεν είναι ολίγοι αυτοί. Και πολλοί και υπολογίσιμοι είναι. Είναι και όλοι εκείνοι οι οποίοι από μακρού χρόνου ευρέθησαν σύμμαχοι εις την κοινήν προσπάθειαν εκδιώξεως του Ελληνικού Στρατού από την Κύπρον και ματαιώσεως της Ενώσεως. Είναι οι άνθρωποι της Κυπριακής Κυβερνήσεως οι οποίοι υποκριτικώς έχυναν δάκρυα δια τους 'γενναίους αξιωματικούς μας' και την 'Ελλάδα, την πατρίδα των πατρίδων' εις τα παρασκήνια δεν άφησαν μέσον που δεν το εχρησιμοποίησαν κατά των 'Καλαμαράδων'. Διαβολαί, κατηγορίαί, συκοφαντίαί. Τα καταφανώς εναντίον της παρουσίας του Ελληνικού Στρατού νομοθετήματα της Κυπριακής Βουλής. Το 'παράνομοι εξ Ελλάδος αξιωματικοί' που ετόλμησε να εκστομίσει ενώπιον της Βουλής ο κ. Γλαύκος Κληρίδης. Και τι; και τι; Είναι και το ΑΚΕΛ. Ο μηχανισμός του ειργάσθη κατά του Στρατού από της εδώ αφίξεώς του. Και ύστερα είναι εκείνα τα ύπουλα ουρλιαχτά των κομμουνιστών 'να φύγουν όλα τα ξένα στρατεύματα από την Κύπρο'. Την γραμμήν την έδιδεν η Ρωσία που κατά την παρούσαν κρίσιν (ως άλλωστε ανεμένετο) εξεδηλώθη κατά τρόπον θυελλωδώς φιλοτουρκικόν...».

Και έκλεινε το βαρυσήμαντο άρθρο με τα εξής:

«Αλλά ο Ελληνικός Λαός και ο Κυπριακός θα δικάσουν, θα καταδικάσουν και θα τιμωρήσουν μίαν ημέραν τους ενόχους. Και το μέγεθος του κολασμού θα είναι ανάλογον προς την ατίμωσιν της οποίας εγένοντο πρόξενοι.... Οι Κύπριοι κατά την περιπετειώδη ιστορικήν διέλευσίν μας μέσω των αιώνων εγνωρίσαμεν και υπέστημεν πολλά. Με αίμα και ιδρώτα εποτίσαμεν αυτήν την γην, της οποίας εις ολίγας μόνον περιπτώσεις είχομεν την ευτυχίαν να ήμεθα κύριοι. Οι ουρανοί είναι μάρτυρες του πάθους μας ως αποδέκται των οίμωγών και των παιάνων μας. Πολλά έχασαμεν. Εις τα έσχατα επίπεδα της πνευματικής και της υλικής ενδείας κατηντήσαμεν πολλάκις. Εν πράγμα ουδέποτε μας απέλιπε: η συνείδησις της Ελληνικότητός μας και η πίστις εις την Ελλάδα. Με αυτά συνετηρήθημεν ως λαός..... 'Ζήτω η Ελλάς'».

Άφησα το Δημήτρη σκεφτικό και έφυγα γρήγορα για το Μοναστήρι. Παίροντας το φαγητό του φρουρού ανέβηκα στο αυτοκίνητο με το Χρήστο και ξεκίνησα για το Μοναστήρι. Στο δρόμο κοντά στα τελευταία σπίτια του χωριού συναντήσαμε κάποιους «ανθενωτικούς», που προφανώς επέστρεφαν στα σπίτια τους από τα καφενεία του χωριού. Βλέποντας το στρατιωτικό αυτοκίνητο, άρχισαν να φωνάζουν τις γνωστές τους βρισιές:

«Παλιοκαλαμαράδες, πότε θα φύγετε να ησυχάσουμε, να ξεκουμπιστείτε

από τον τόπο μας, να ξεβρομίσει το νησί, να φύγετε, να φύγετε...».

Δεν δώσαμε σημασία, αλλά μέσα μας βράζαμε από αγανάκτηση και πικρία. Ο Χρήστος θέλησε να τους ανταποδώσει τις βρισιές, αλλά δεν του επέτρεψα. Αυτός ήταν που πριν από λίγες μέρες, όταν τον προκάλεσαν κάποιοι κάτοικοι της Ορούντας, περνώντας έξω από το Μοναστήρι, λίγο έλειψε να κάνει χρήση του όπλου του για να τους συνετίσει.

Τις υπόλοιπες μέρες ακολουθεί Σαββατοκύριακο και η απομάκρυνση των Ελληνικών Δυνάμεων της Μεραρχίας ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ. συνεχίζεται κανονικά. Στα δυο λιμάνια της Αμμοχώστου και της Λεμεσού καθημερινά φορτώνονται βιαστικά αξιωματικοί, οπλίτες και μικρά και μεγάλα αυτοκίνητα κατάφορτα από οπλισμό και πυρομαχικά με την αυστηρή επίβλεψη των Κυανοκράνων του Ο.Η.Ε. Εμείς στο 21ο Σύνταγμα αναμένουμε το σήμα για την ημέρα αναχώρησης. Ο Διοικητής και ο Υποδιοικητής, που τους βλέπουμε το μεσημέρι στη Λέσχη αξιωματικών κατά την ώρα του φαγητού, μας υπενθυμίζουν ότι πρέπει να είμαστε έτοιμοι ανά πάσα ώρα και στιγμή για την αναχώρηση προς την Ελλάδα.

Η συνάντηση με τον Παπά-Ανδρέα Τσιακούρη

Το απόγευμα της Κυριακής κατέβηκα με το συνάδελφο Δημήτρη Ξαφόπουλο στο γνωστό καφενείο για να πάρουμε τον καφέ μας. Συμπτωματικά συναντήσαμε τον ιερέα του χωριού, τον Παπά-Ανδρέα Τσιακούρη, που είχαμε γνωρίσει πριν από λίγες μέρες στο χώρο διασποράς. Καθίσαμε κοντά του και προσφερθήκαμε να τον κεράσουμε έναν καφέ, αλλά εκείνος μας έκανε αντιπροσφορά, τηρώντας το γνωστό ελληνικό έθιμο, που υπάρχει και στην Κύπρο, ότι ο μόνιμος κάτοικος ενός τόπου προηγείται στα κεράσματα των ξένων. Πίνοντας τον καφέ μας αρχίσαμε τη συζήτηση για τα τρέχοντα προβλήματα της Κύπρου, την απομάκρυνση των Ελληνικών Στρατευμάτων και τη μεταφορά τους στην Ελλάδα. Τότε με πόνο ψυχής ο Παπά-Ανδρέας μας εξομολογήθηκε ότι αυτό θα είναι πολύ μεγάλο πλήγμα για την ασφάλεια και τη θωράκιση της Κύπρου.

Δε θελήσαμε να συνεχίσουμε αυτή τη συζήτηση, επειδή ως αξιωματικοί δεν μας επιτρέπεται να σχολιάζουμε τις αποφάσεις των ανωτέρων μας και ιδιαίτερα σήμερα, που κυβερνούν την Πατρίδα μας οι Στρατιωτικοί. Ο συνομιλητής μας το αντιλήφτηκε και αλλάζοντας την κουβέντα του ζήτησα να μάθω μερικά πράγματα για την ιστορία του χωριού και τον παρακάλεσα να μας πει ορισμένα πράγματα για το μεγαλοπρεπή βυζαντινό ναό του χωριού. Ήθελα πολύ να επισκεφτώ το ναό, αλλά η ώρα ήταν ακατάλληλη, επειδή είχε αρχίσει να σουρουπώνει. Ο Παπά-Ανδρέας, όμως, μας παρότρυνε να πεταχτούμε για λίγο στην εκκλησία να τη δούμε και να απολαύσουμε τη μεγαλοπρέπειά της. Πήγαμε και στα γρήγορα κάναμε μια πρώτη επίσκεψη στο ναό.

Ο Παπά-Ανδρέας, μόλις ανάψαμε το κερί μας στο εικονοστάσι των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα, άρχισε να μας διηγείται τους βίους των δυο Αγίων προς τιμή των οποίων είναι αφιερωμένος ο ναός. Άναψε τα φώτα του ναού και αμέσως αποκαλύφτηκε το μεγαλείο της αρχιτεκτονικής του μεγαλοπρεπούς ναού. Μας λέει ότι ο ναός κτίστηκε στις αρχές του 11ου αιώνα και είναι

τρίκλιτη θολωτή βασιλική με πέντε τρούλους, οι οποίοι σχηματίζουν εξωτερικά ένα σταυρό. Βλέποντας κανείς εξωτερικά το ναό και κυρίως πανοραμικά νομίζει ότι πρόκειται για σταυροειδή με τρούλο ναό, αλλά εσωτερικά ο ναός είναι καθαρά μια τρίκλιτη θολωτή βασιλική. Οι τρούλοι είναι τρεις στη σειρά πάνω από το κεντρικό κλίτος και από ένας δεξιά και αριστερά στα πλάγια κλίτη στο ύψος του μεσαίου τρούλου. Το κεντρικό κλίτος διαχωρίζεται από τα πλάγια κλίτη με τοίχους, οι οποίοι έχουν τοξωτά ανοίγματα και όχι κολόνες, όπως στις παλαιοχριστιανικές βασιλικές. Ο τύπος αυτός είναι ένας ιδιαίτερος τύπος που παρουσιάζεται στην Κύπρο και έχει σχέση με άλλους ναούς του νησιού.

Ο Παπά-Ανδρέας έχει όρεξη να μας πει πολλά και ενδιαφέροντα πράγματα, αλλά δεν γνωρίζει ότι εμείς βρισκόμαστε σκαστοί από το στρατόπεδο. Από την ημέρα που βγήκαμε στο χώρο διασποράς ουσιαστικά είμαστε επιφυλακή και οι κινήσεις μας είναι περιορισμένες στο χώρο και το χρόνο ακόμη και μέσα στη ζώνη ευθύνης μας.

Επιθυμεί να μας δείξει δυο ανεκτίμητης αξίας χάλκινους δίσκους και κάποιες βυζαντινές τοιχογραφίες που διασώθηκαν από τον πανδαμάτορα χρόνο, αλλά εμείς επιμένουμε ότι ίσως κάποια άλλη φορά θα έχουμε περισσότερο χρόνο για να τα δούμε με την ησυχία μας. Παρόλα αυτά μας δείχνει σ' ένα πεσσό μια τοιχογραφία της Παναγίας Βρεφοκρατούσας του 11ου αιώνα. Βγαίνοντας από το ναό μας προτρέπει να προσέξουμε τα ωραία ξυλόγλυπτα θυρόφυλλα της δυτικής κύριας εισόδου, που και αυτά, όπως μας λέει ανάγονται στα βυζαντινά χρόνια. Στην έξοδο μας λέει να προσέξουμε το μιναρέ που στέκει λίγο παραπάνω από το καμπαναριό και μας τονίζει την αρμονία, που υπήρχε, μεταξύ των δυο θρησκειών και μεταξύ των δυο κοινοτήτων!

Βλέποντας το ενδιαφέρον μου για τη βυζαντινή κληρονομιά της Κύπρου από τις ερωτήσεις μου για τους διάφορους τύπους των ναών και τον πλούτο των βυζαντινών τοιχογραφιών, που συνάντησα στη Μεγαλόνησο, μου υποσχέθηκε να μου φέρει κάποια μέρα ένα μικρό βιβλιαράκι σχετικό με την ιστορία του χωριού και του ναού. Γυρίσαμε στο καφενείο για να πληρώσουμε το λογαριασμό, αλλά ο Παπά-Ανδρέας δεν μας άφησε να πληρώσουμε. Ενώ τον ευχαριστούσαμε αποχαιρετώντας για να πάμε στο στρατόπεδο, ο καφετζής ήρθε κοντά μου και μου δίνει δυο φύλλα της γνωστής εφημερίδας.

Γυρίσαμε στο σπίτι και με πολλή έκπληξη είδα στο φύλλο της 8 Δεκεμβρίου 1967 ένα νέο άρθρο, που είχε σχέση με μια επιστολή, που έστειλε ένας Ελλαδίτης στρατιώτης στις κυπριακές εφημερίδες. Ήταν πολύ μεγάλη η επιστολή και δεν υπήρχε κανένα σχόλιο. Πράγμα που μου έκανε μεγάλη εντύπωση. Δεν είχα χρόνο να διαβάσω την επιστολή, επειδή έπρεπε να φύγω για το Μοναστήρι, αλλά πρόσεξα ότι στο άλλο φύλλο της επόμενης μέρας, 9 Δεκ. 1967, υπήρχε ο σχολιασμός και η απάντηση στην επιστολή του Ελλαδίτη στρατιώτη. Τις έκρυσπα μέσα στα πράγματά μου για να τις μελετήσω την επόμενη μέρα.

«Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΕΝΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ»

Η επόμενη μέρα είναι Δευτέρα, 11 Δεκεμβρίου 1967. Η ζωή στο στρατόπεδο συνεχίζεται, όπως τις προηγούμενες μέρες. Το μεσημέρι μετά το

φαγητό πήγα στο σπίτι και κάθισα με την ησυχία μου να μελετήσω την επιστολή του Έλληνα στρατιώτη, που έστειλε στις κυπριακές εφημερίδες. Γνωρίζοντας τους Στρατιωτικούς Κανονισμούς ότι απαγορεύεται αυστηρά σε όλους γενικώς τους αξιωματικούς ακόμη και στους στρατιώτες να δημοσιοποιούν τις απόψεις τους μέσα από εφημερίδες και άλλα Μ.Μ.Ε., θεώρησα ότι η επιστολή είναι ψευδεπίγραφη και είχε γραφεί μάλλον από κάποιο Κύπριο δημοσιογράφο και είχε σταλεί στις κυπριακές εφημερίδες για προσωπικούς ή ιδιοτελείς σκοπούς. Προφανώς, σκέφτηκα, ίσως εξυπηρετεί και κάποια πολιτικά συμφέροντα.

Ο τίτλος της επιστολής είναι:

Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΕΝΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

Να τι γράφει εισαγωγικά: «*Τούτο το γράμμα που σας στέλνω, το έγγραφο προχτές τη νύχτα μέσα σ' ένα χαράκωμα με μια λάμπα πετρελαίου. Μη παραξενευτείτε που 'ναι δακτυλογραφημένο. Με βοήθησε σ' αυτό ένας συνάδελφος που είναι στο Γραφείο, αλλιώς θα ήταν δύσκολο να διαβάσετε τα γράμματά μου. Τούτο το γράμμα μου, γραμμένο με σπαραγμό ψυχής, το απευθύνω πρώτα σ' όλα στα στρατευμένα και αστράτευτα νιάτα της ΚΥΠΡΟΥ μας και ύστερα σ' όλους τους άλλους, σ' όλο το λαό. Αν θέλετε το δημοσιεύετε για να το διαβάσουν όλοι. Με εκτίμηση. Στρατιώτης Νίκος Έλληνας. (Συγγνώμη που δεν γράφω και τη διεύθυνσή μου, αλλά απαγορεύεται από τον Κανονισμό)*».

Το συγκλονιστικό αυτό κείμενο, το οποίο νομίζω ότι μάλλον είναι ύποπτο να γράφτηκε από κάποιον Έλληνα στρατιώτη, έλεγε τα εξής:

«*Κάπου στην Κύπρο, 5.12.1967. Έλληνες Κύπριοι, αδέρφια. Είμαι ένας Ελλαδίτης στρατιώτης που βρίσκομαι στην ΚΥΠΡΟ εδώ και δέκα τέσσερις μήνες. Και τώρα που φεύγω, θέλω να σας στείλω ένα γράμμα. Θέλω να σας μιλήσω. Θέλω να μάθετε όλοι με πόσο ραγισμένη και ματωμένη την καρδιά μου φεύγω. Πρώτα, όμως, θα σας πω ποιος είμαι και πώς ήλθα εδώ. Το σημείο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι μπορούσα μια και η υπηρεσία, αν και ήμουνα στρατιώτης το βαθμό, μου έδιδε το δικαίωμα της επιλογής. Ονομάζομαι Νίκος Έλληνας (δεν είναι ψευδώνυμο) και κατάγομαι από τη Βόρειο Ήπειρο. Ο πατέρας μου σκοτώθηκε πολεμώντας στο Γράμμο το 1949. Σε κάποιο χωριό, εκεί κοντά στην Κόνιτσα, έχω αφήσει τη μάνα μου και τρεις μικρότερες αδελφές, μ' ένα μικρό χωραφάκι και λίγες προβατίνες για να ζήσουν...*».

Συνεχίζοντας ο στρατιώτης γράφει πώς επιλέχτηκε από το Λοχαγό του για να υπηρετήσει στην Κύπρο, πώς πήγε στο σπίτι του με άδεια και πήρε την ευχή της μάνας του, καθώς και στο νεκροταφείο και πήρε και την ευχή του πατέρα του. Γράφει:

«*Πήγα και στον τάφο του πατέρα μου, του άναψα το καντήλι και γονάτισα. Ήλθε στη φαντασία μου η μορφή του, η μορφή του ονείρου, η πραγματική, σοβαρή αλλά και γελαστή, η μορφή που πριν από λίγα χρόνια - μικρός τότε - τον έβλεπα να σελαγίζει στα βουνά και τα φαράγγια με το ντουφέκι στο χέρι. Τα μάτια μου είχαν βουρκώσει. Και τότε, μέσα στο σύθαμπο της αστροφεγγιάς, μου φάνηκε πως στεκόταν μπροστά μου, σωστός γίγαντας με το ντουφέκι στο χέρι, λέγοντάς μου: Σήκω επάνω. Οι άνδρες δεν κλαίνε. Πήγαινε να αποχαιρετήσεις τη μάνα σου και τις αδελφές σου και να πας εκεί που σε καλεί η φωνή της Πατρίδας...*».

Και λίγο παρακάτω περιγράφει μια ημερήσια διαταγή του Διοικητή του για

το σκοπό της αφίξεως των Ελλαδιτών αξιωματικών και στρατιωτών στην Κύπρο.

«Παρουσιαζόμενος σήμερα ενώπιόν σας αισθάνομαι μίαν βαθυτάτην συγκίνησην, διότι πατούμε μαζί τα χώματα τούτης της αιματοβαμμένης, αγίας Ελληνικής γης, της Κύπρου μας... Γεννήθηκε Ελληνοπούλα πριν τόσες χιλιάδες χρόνια. Μεγάλωσε βυζαίνοντας το ζωοφόρο γάλα της αντρειοσύνης που στοργικά της έδινε η Μεγάλη Μάνα της Ελλάδα. Μετέπειτα σαν τη μάνα αρρώστησε, έμεινε μόνη της, απροστάτευτη ανάμεσα στους βαρβάρους. Αγωνίστηκε, πάλεψε μόνη και έρημη στο διάβα των αιώνων. Τραυματίστηκε θανάσιμα. Τ' άρπαγα χέρια των τυράννων της ξέσχισαν τα στολίδια και το κορμί της και την έδεσαν με τις ασήκωτες αλυσίδες της σκλαβιάς. Μα αυτή, όμως, δε λύγισε. Δεν ατίμασε το όνομά της, ούτε τη γενιά της. Η ψυχή της έμεινε αγνή, αμόλυπτη στο πέρασμα του χρόνου...».

Και τελειώνοντας την επιστολή του ο Έλληνας στρατιώτης περιγράφει τη στρατιωτική του ζωή στην Κύπρο και γράφει τα εξής:

«Αδέλφια, δεν πέρασα καλά. Όπου και αν πήγα έξω από τη μονάδα μου, ενώ νόμιζα πως βρισκόμουν σε Ελλάδα, σε ελληνικό περιβάλλον, εν τούτοις ένιωθα πλήξη, ένιωθα μοναξιά ανάμεσα στο πλήθος... Δοκίμασα να πλησιάσω ανθρώπους. Στην 'καλημέρα' μου, όμως, δεν απάντησαν. Με κοίταξαν λοξά, σα να ήμουν κανένα σιχαμερό πράγμα και τράβηξαν το δρόμο τους μουρμουρίζοντας κάτι που δεν καταλάβαινα. Κατάλαβα μόνο την τελευταία λέξη: 'Καλαμαράς'. Δεν ήξερα τη σημασία και την επομένη ρώτησα το Λοχαγό μου μπροστά στο Λόχο. 'Δεν είναι τίποτε' μου απάντησε, 'έχει την έννοια του γραμματισμένου ανθρώπου'. Μα παρατήρησα εγώ 'Μου το είπαν σαν βρισιά'. 'Όχι, όχι' μου απάντησε ο Λοχαγός. 'Μη δίνετε σημασία, όταν την ακούτε. Να κάνετε ότι δεν καταλαβαίνετε'. Αργότερα σαν έμαθα τη σημασία της, δεν βαρυγκώμησα, δεν αγανάκτησα, αλλά στενοχωρήθηκα και πικράθηκα, πικράθηκα πάρα πολύ. Μια Κυριακή πρωί πηγαίναμε στην εκκλησία συντεταγμένοι. Όταν φτάσαμε, κάμποσοι νεαροί, που ήταν έξω στα πεζοδρόμια, πέταξαν κάτι βρισιές που ντρέπομαι να τις γράψω. Έγινε προς στιγμή κάποια αναταραχή. Οι αξιωματικοί παρήγγειλαν 'μεταβολή' και μας γύρισαν στο στρατώνα. Αλλού πάλι πολλοί περνούσαν μπροστά στην πύλη του στρατοπέδου με αυτοκίνητο ή μοτοσακό και ξεστόμιζαν απρεπείς φράσεις, όπως 'Παλιοκαλαμαράδες που ήλθατε να χορτάσετε ψωμί' και άλλα. Αργότερα έμαθα ακόμη πως σε άλλες φρουρές πολλοί συνάδελφοί μου είχαν την ατυχία να ξυλοκοπηθούν από πολίτες και αστυνομικούς μαζί. Έτσι πολλοί συνάδελφοί μου τιμωρήθηκαν αυστηρά, διότι δεν απέφυγαν επεισόδια... Όταν τα έμαθα πλέον όλα αυτά, ξαναπήγα στο Λοχαγό μου, του είπα τη λύπη μου γι' αυτά, τον πόνο τον εθνικό, τις απορίες μου. Με καθησύχασε. 'Δεν είναι τίποτε, παιδί μου. Και αυτοί ακόμη που τα λένε δεν τα πιστεύουν κατά βάθος, αλλά τη στιγμή εκείνη φαίνεται ότι είναι μεθυσμένοι... Μη στενοχωριέσαι. Εμείς το καθήκον μας. Την αποστολή μας. Η ΚΥΠΡΟΣ είναι και πρέπει να μείνει Ελληνική'. Τώρα που φεύγω και θα μείνετε μόνοι σας να προσέχετε. Προσέχετε διότι ο Ελληνισμός της Κύπρου διατελεί σε κίνδυνο... Μη μαλώνετε μεταξύ σας, αδέλφια. Να είστε αγαπημένοι, σ' όλες τις εκκλησίες, στο εικονοστάσι του σπιτιού σας να βάλετε την εικόνα της Ελλάδος και να την προσκυνάτε με ευλάβεια, όπως και εμείς υποσχόμεθα ότι θα βάλουμε την εικόνα της Κύπρου για τον ίδιο σκοπό. Αδέλ-

φια, έχετε γεια».

Σταμάτησα για λίγο και άρχισα να σκέφτομαι, αν είναι δυνατό να έχει γραφεί μια τόση καυστική επιστολή από κάποιον Έλληνα στρατιώτη. Ίσως ναι. Αλλά πάλι έλεγα μέσα μου πως όχι, δεν είναι δυνατό. Θα πρέπει αυτός ο Ελλαδίτης στρατιώτης, αν είναι γνήσια η επιστολή και όχι ψευδεπίγραφη, να είχε πολύ θάρρος, πολύ πείσμα, πολλή ψυχική δύναμη που τον έπνιγε η αδικία και η αγνωμοσύνη των αδελφών μας Κυπρίων. Θα πρέπει να είχε πάρει μια γενναία απόφαση και έφτασε σ' αυτό το γενναίο εγχείρημα χωρίς να υπολογίζει την ευθύνη, ούτε να λογαριάζει τις συνέπειες!

Πήρα μια βαθειά ανάσα, έβγαλα ένα βαθύ αναστεναγμό και πήρα το άλλο φύλλο της εφημερίδας, του Σαββάτου 9 Δεκεμβρίου 1967, όπου περίμενα εναγωνίως να διαβάσω την απάντηση. Στην πρώτη σελίδα και με μεγάλα γράμματα άρχισα να διαβάζω:

«ΑΔΕΛΦΕ, ΣΤΟ ΚΑΛΟ...»

«Λατρευτέ, άγνωστε αδελφέ μας. Το γράμμα σου, που δημοσιεύτηκε χτες στις κυπριακές εφημερίδες, έκανε τα μάτια όλων των τιμίων Ελλήνων της Κύπρου να δακρύνουν. Ήταν συγκλονιστικά αυτά που με τόση απλότητα και ειλικρίνεια -σαν αδελφός σε αδελφό- μας έγραψες μέσα από το χαράκωμά σου λίγο πριν από την ακούσια φυγή σου. Αδελφέ, τούτη την ώρα που σου γράφουμε και μείς το δικό μας γράμμα (και μείς, πίστεψε, με πόνο και δάκρυα) εσύ ίσως θα 'χης κιόλας μπει στα γλαυκά νερά του ελληνικού αρχιπελάγους. Έσβησε πια για σένα πίσω η Κύπρος, που αγάπησες. Η ανάμνησή της έγινε πια για σένα ένα γλυκό και πονεμένο μαζί συντρόφισμα της ζωής σου... Σου γράφουμε αυτό το γράμμα με την ελπίδα ότι θα το βρης και θα το διαβάσης. Και αν δεν γίνη αυτό, το γράφουμε αυτό το γράμμα έτσι σαν ξέσπασμα της οργής και της πικρίας μας, έτσι σαν μια ασυγκράτητη διαμαρτυρία. Μας γράφεις, αδελφέ, για την προσωπική σου περίπτωση και το δικό σου δράμα. Βέβαια αυτά εμείς τα γνωρίζουμε στις λεπτομέρειές τους. Όμως, φανταζόμαστε ότι κάθε παλικάρι της Ελλάδος που ήρθε εδώ, είχε αφήσει πίσω του μια όμορφη ζωή και λατρευτά του πρόσωπα. Εκτιμήσαμε σ' όλο της το μέγεθος και τη δική σου αλλά και των άλλων παλικαριών την προσφορά. Δεν μας συγκινεί μόνο ο αθέλητος μισεμός σας. Εμείς σ' όλη τη διάρκεια της εδώ παραμονής σας νιώθαμε μια εθνική ευφροσύνη. Αντιπροσωπεύατε εδώ τη Μάνα Ελλάδα. Είσαστε η γέφυρα για την Ελλάδα. Σταθήκαμε, όσο μπορέσαμε, κοντά σας καλά αδέρφια και φίλοι. Τώρα φεύγετε. Σας παίρνουν. Σπάει η γέφυρα που πυργώθηκε με τόσους πόνους και θυσίες. Φαίνεται για μια στιγμή σα να ξεθωριάζει το μεγάλο όραμα που μας πήρε και μας ξεσήκωσε σε τούτο τον αγώνα».

Και παρακάτω συνέχιζε η απάντηση της εφημερίδας σχετικά με τη ζωή του στρατιώτη στην αγαπημένη του Κύπρο:

«Αδελφέ, που μισεύεις για τη Μεγάλη Μάνα. Μας συγκλόνησε το δίκαιο παράπονό σου ότι εδώ στην Κύπρο δεν πέρασες καθόλου καλά. Ότι υπήρξε μια οργανωμένη πολεμική και έχθρα εναντίον σου. Τα ξέραμε αυτά. Όπως ξέραμε ποιοι και με ποιους σκοπούς ήταν αυτοί που κρύβονταν πίσω από το όργιο του μίσους κατά του Ελληνικού Στρατού. Έτσι σαν ένα μικρό άλλοθι, έτσι σα μια προσπάθεια απολογίας και εξιλέωσης να μας επιτρέψης, αδελφέ μας Νίκο (να ζης, προχτές ήταν η γιορτή σου) και να σου θυμίσουμε, και μαζί να θυμίσουμε

σ' όλους τους Έλληνες κάποια γραφτά μας που εδώ και περισσότερο από δυο χρόνια εξωτερίκευαν όλη την αγανάκτησή μας για τη μεταχείριση του Στρατού μας εδώ στην Κύπρο. Καταγγέλλαμε και μείς όπως και συ την επίσημη συμμετοχή και ευθύνη για την παλιανθρωπιά και την αναξιοσύνη που έδειξαν πολλοί Κύπριοι. Το 1965 ο Πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής μιλώντας σε συνεδρία του Σώματος χαρακτήριζε τους Ελλαδίτες αξιωματικούς σαν 'παρανόμους'...».

Και εξιστορώντας τις εθνικές υπηρεσίες των Ελλήνων αξιωματικών και στρατιωτών, που μερικοί άφησαν τα κορμιά τους στην Κύπρο πολεμώντας τους Τούρκους, συνέχιζε να γράφει:

«Αδελφέ μας, πριν από δυο και περισσότερο χρόνια καταγγέλλαμε ανοιχτά ότι μανιασμένοι κομμουνιστές κτύπησαν χωρίς λόγο με ρόπαλα και παραμόρφωσαν το πρόσωπο ενός Ελλαδίτη στρατιώτη σε προάστιο της Λευκωσίας. Γράφαμε και τότε (1965): Αι ευθύνη δια την απρεπή και εγκληματική συμπεριφοράν Κυπρίων εναντίον Ελλαδιτών αξιωματικών και στρατιωτών βαρύνουν κατά κύριον λόγον την Κυπριακήν Κυβέρνησιν και τους συμμάχους της κομμουνιστάς. Ανέχεται η Κυβέρνησις τα επεισόδια, τα ενθαρρύνει με την απάθειαν και την πολιτικήν της. Οφείλει, όμως, να γνωρίζη ο Πρόεδρος Μακάριος, ότι ούτε μισθοφόροι του είναι οι εν Κύπρω Ελλαδίται στρατιώται, ούτε ιδιωτικός στρατός κανενός εμπίστου του είναι ούτοι. Ο κάθε Ελλαδίτης στρατιώτης είναι φορέυς και σύμβολον της ιδέας της Ελλάδος και της Ενώσεως... Δεν είναι μοναχικόν τάγμα οι αδελφοί στρατιώται. Είναι ο στρατός της Ελλάδος, ο φύλαξ της Ενώσεως, ο σωτήρ της Κύπρου. Δικαία είναι η αξίωσις να τυγχάνουν παντός σεβασμού... Θέλομεν και αυτήν την εικόνα να δώσωμεν: Να επανέρχεται μετά τινας μήνας εις Ελλάδα παραμορφωμένος ο στρατιώτης, δια τον οποίον ωμιλήσαμεν. Να πηγαίνη εις το σπίτι του εις κάποιο χωριό της Μακεδονίας, να τρέχη η μάνα του συγκινημένη με δάκρυα, να του φιλά το παραμορφωμένον πρόσωπον και τις πληγές, διότι θα νομίζη ότι είναι τραύματα τιμής, ότι είναι αποτελέσματα της τουρκικής βαρβαρότητος. Και, τι αίσχος, να πληροφορείται η καημένη η μάνα, και το χωριό της Μακεδονίας, και ολόκληρος η Ελλάς, ότι δεν είναι Τούρκοι που παρεμόρφωσαν τον εικοσαετή νέον, αλλ' είναι οι 'Έλληνες' της Κύπρου, δια τους οποίους έσπευσεν από το κέντρον περίπου της Βαλκανικής δια να κατέλθη εις τας ακτάς, σχεδόν, της Αφρικής. Είναι αποτροπαία, είναι φρικτή η εικών...».

Και τελειώνει την απάντηση προς τον Έλληνα στρατιώτη η εφημερίδα: «Φίλε Νίκο, η Κύπρος, η πραγματική Κύπρος, δεν είναι αυτή που γνωρίσατε. Το πρόσωπο που είδατε ήταν απατηλό. Είχε μια πρόσκαιρη έκφραση παγερότητας και έχθρας. Είχε έναν τόνο ξέφρενου πάθους. Ήταν η εξωτερίκευση της αρρώστιας που μπόλιασαν τούτο το αγνό ελληνικό κορμί οι διαφθορείς του. Η Κύπρος, η αληθινή Κύπρος, είναι εκείνη της ιστορίας τριάντα αιώνων. Τριάντα αιώνων ελληνικότητας, αγώνων και αιμάτων. Η αληθινή Κύπρος είναι αυτή που εξαγνισμένη από το αφιόνι των πολιτικών προαγωγών θα ριφθή στις μητρικές αγκάλες. Να πας στο καλό, αδελφέ, και να θυμάσαι και συ και τα άλλα αδέρφια μας στην Κύπρο, όπως και εμείς θα θυμόμαστε την Ελλάδα. Την Ελλάδα που τίποτε δεν θα την πνίξη μέσα στην ψυχή μας, όσο και αν περάσαμε φοβερές τρικυμίες. Η Ελλάδα είμαστε εμείς, όλοι οι Έλληνες. Αν η Ελλάδα είναι δυνατή και τιμημένη μαζί μ' αυτήν είμαστε και εμείς ισχυροί και περήφανοι. Αν η Ελλάδα, πάλι, είναι ανίσχυρη και ταπεινωμένη, μαζί μ' αυτήν όμοια

και εμείς είμαστε. Θα θυμόμαστε πάντα ότι αυτά τα τρία χρόνια από την Κύπρο δεν πέρασαν μερικοί 'παλαιοκαλαμαράδες', αλλά στρατευμένα αδελφια μας που κάνανε το καθήκον τους μέχρι την ώρα που οι πανικόβλητοι και κακή τη μοίρα "ηγήτορες" διέταξαν την αποχώρησή τους. Πάνω από τα χώματα της Κύπρου που τα πότισαν αδελφωμένα τα αίματα Ελλαδιτών και Κυπρίων, πάνω από τις ελληνικές θάλασσες, απλώνουμε το μαντήλι και χαιρετούμε. Απλώνουμε το χέρι και κάνουμε χειραψία. Σκύβουμε και φιλούμε τους εκλεκτούς. Και στρέφουμε το πρόσωπο μη δουν οι άλλοι τους κρουνοούς των δακρύων... Με αισθήματα αιωνίας αγάπης». Η ΠΑΤΡΙΣ.

Τελείωσα το διάβασμα της απάντησης της εφημερίδας και έμεινα σκεφτικός πολλή ώρα. Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι συνέβησαν τόσα κακουργήματα και τέτοιας έκτασης φριχτά γεγονότα σε βάρος των Ελλαδιτών αξιωματικών και στρατιωτών από τους Κυπρίους. Κάποια τα είχα ακούσει και στην Κακοπετριά, αλλά δεν τα πολυπίστευα. Στην κάθοδό μας προς τη Μόρφου σε κάποια περιοδεία με αξιωματικούς του Τάγματος μας φώναζαν με βρισιές οι μαθητές κάποιου Γυμνασίου, που ανέβαιναν στη Μονή Κύκκου. Αλλά είχα ακούσει και ένα βράδυ έζησα ό ίδιος εδώ στην Περιστερώνα ένα επεισόδιο, που αναφέρθηκε παραπάνω. Πηγαίνοντας αργά προς το Μοναστήρι με το στρατιώτη Χρήστο δεχτήκαμε επίθεση με ακατονόμαστες βρισιές από ανθενωτικούς κατοίκους της Περιστερώνας. Έμεινα πολλή ώρα σκεφτικός και άρχισα να φοβάμαι πως αυτή η κατάσταση δεν θα μας έβγαζε σε καλό. Η Κύπρος πράγματι στο διάβα των αιώνων περπατούσε σε τεντωμένο σχοινί και οι καιροί ήταν πάντοτε αμφίβολοι!

Φώναξα και τους άλλους δυο εφέδρους αξιωματικούς να διαβάσουν και εκείνοι την επιστολή του Ελλαδίτη στρατιώτη και την απάντηση της εφημερίδας. Διάβασαν και τα δυο φύλλα των εφημερίδων και προβληματίστηκαν και εκείνοι πάρα πολύ. Συζητήσαμε αρκετά για την επιστολή του στρατιώτη και είχαν και εκείνοι τη γνώμη ότι είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να γράφτηκε η επιστολή από κάποιον Έλληνα στρατιώτη. Για την απάντηση της εφημερίδας προς τον Έλληνα στρατιώτη έμειναν έκπληκτοι για όσα φοβερά και απίθανα συνέβησαν σε βάρος των Ελλήνων αξιωματικών και στρατιωτών από μέρους των αδελφών μας Κυπρίων.

Την άλλη μέρα περιφερόμαστε στους χώρους του Συντάγματος περιμένοντας το σήμα από το Στρατηγείο της Λευκωσίας. Μέσα στο Σύνταγμα υπάρχει μια κουφόβραση. Οι επιτελείς τυπικά εργάζονται στα γραφεία τους, στην πραγματικότητα, όμως, καθημερινά συζητούν το πότε θα φύγουμε και μερικές φορές οι συζητήσεις τους περιστρέφονται στα τραγικά γεγονότα της Κοφίνου, στους υπαίτιους της επιχείρησης και τις συνέπειες για τον Ελληνισμό της Κύπρου, που θα μείνει χωρίς αμυντική ασπίδα. Είχαν ακούσει από το Ρ.Ι.Κ. ότι ήρθαν από την Ελλάδα ανώτεροι αξιωματικοί για τη διενέργεια ανακρίσεων για την επιχείρηση της Κοφίνου, αλλά οι πληροφορίες τους από τη Λευκωσία έλεγαν ότι δεν βρέθηκε τίποτε, που να ενοχοποιεί τη Διοίκηση των Στρατιωτικών Δυνάμεων της Κύπρου. Από την Ελλάδα δεν έχουν κάποια πληροφόρηση για το τι γίνεται εκεί, ούτε καλά-καλά ενδιαφέρονται για κάτι τέτοιο, επειδή και οι ίδιοι περιμένουν πότε θα έρθει το σήμα ειδοποίησης για την επιστροφή στην πατρίδα. Όλοι σκέφτονται το γυρισμό για να βρεθούν μια ώρα νωρίτερα κοντά στις οικογένειές τους.

Το Βασιλικό Κίνημα

Την Τετάρτη, 13 Δεκεμβρίου 1967, κοντά στο μεσημέρι τα φανταράκια μας στις αποθήκες του Συντάγματος άκουσαν από το Μπαϊράκ ότι κάτι συμβαίνει στην Ελλάδα. Μόλις το άκουσαν έτρεξαν στο Δημήτρη Βουδούρη και του το είπαν ότι κάτι κακό γίνεται στην Ελλάδα. Ο Βουδούρης αμέσως επικοινωνήσε με τον Υποδιοικητή, καθώς είχε το θάρρος, και του ανέφερε τα σχετικά με όσα του ανήγγελλαν οι αποθηκάριοι. Εκείνος κατατρόμαξε και αμέσως κάλεσε στο γραφείο του τους επιτελείς του Συντάγματος. Όλοι εξανέστησαν και ζήτησαν να ενημερώσουν το Διοικητή. Σε κοινή σύσκεψη προσπάθησαν να επικοινωνήσουν με τη Λευκωσία, αλλά από το Στρατηγείο τους απάντησαν ότι δεν γνώριζαν τίποτε και ότι δεν είχαν πάρει κάποιο σήμα από την Ελλάδα. Κάποιοι από τους Ταγματάρχες προσπάθησαν να έρθουν σε επαφή με συναδέλφους τους στην Ελλάδα, αλλά ούτε αυτοί πέτυχαν να ανοίξουν γραμμή. Όλοι κατάλαβαν ότι κάποιο κίνημα ξέσπασε στην Ελλάδα, χωρίς, όμως, να μπορούν να προσδιορίσουν την προέλευσή του.

Πριν από το μεσημέρι ανακοινώνεται από το Ρ.Ι.Κ. μια λακωνική είδηση ότι στην Ελλάδα ξέσπασε Βασιλικό κίνημα με σκοπό να ανατρέψει τη Χούντα των Συνταγματαρχών. Όλοι έχουμε τα ραδιόφωνα ανοιχτά και περιμένουμε να ακούσουμε νεότερες ειδήσεις για την εξέλιξη των γεγονότων. Τώρα αρχίζουν τα δύσκολα, αλλά και τα επικίνδυνα. Όλοι οι αξιωματικοί μένουν αμίλητοι. Δεν ξέρουν προς τα πού να κλίνουν. Ο Διοικητής τους διατάσσει να πάνε στα γραφεία τους και να αναμένουν εντολές. Το μεσημέρι στη Λέσχη αξιωματικών περιμένουμε από το Λοχαγό των διαβιβάσεων να ακούσουμε κάποια νέα, αλλά, δυστυχώς, ούτε από την Ελλάδα ούτε από τη Λευκωσία έρχονται τα νέα. Κανένας δεν γνωρίζει κατά πού κλίνει η πλάστιγγα. Όλοι είναι επιφυλακτικοί και δε θέλουν να εκδηλωθούν προς τη μια ή την άλλη πλευρά.

Κάποιοι από τους Ταγματάρχες έχουν πληροφορίες ότι τον τελευταίο καιρό πολλοί από τους ανώτατους αξιωματικούς, που είναι συγγενείς τους ή φίλοι τους ή πολύ γνωστοί, βρίσκονται σε λίστες για αποστράτευση. Λένε ότι η Κυβέρνηση των Συνταγματαρχών υποβάλλει τακτικά στο Βασιλιά καταστάσεις αποστρατείας αξιωματικών και ζητάει να τις υπογράψει ο Κωνσταντίνος, χωρίς, όμως, εκείνος να δέχεται να τις υπογράψει, επειδή πιστεύει ότι αποδυναμώνεται το Στράτευμα. Μ' αυτές τις συστηματικές αποφάσεις και ενέργειες η Κυβέρνηση επιχειρεί να στελεχώσει το στράτευμα με υποστηρικτές της και να παραμείνει στην εξουσία για πολύ χρόνο. Κάποιος από τους ανώτερους αξιωματικούς του Συντάγματος, που γνώριζε καλά την αγγλική γλώσσα, άκουσε τις τελευταίες μέρες από το ραδιοσταθμό των αγγλικών δυνάμεων στην Κύπρο ότι ο Βασιλιάς των Ελλήνων Κωνσταντίνος δεν δέχτηκε να υπογράψει τις προτεινόμενες από το Γεώργιο Παπαδόπουλο αποστρατείες με το δικαιολογητικό ότι θα επήρχετο η αποδυνάμωση των Ενόπλων Δυνάμεων. Και συνέχιζε το σχόλιο ότι προφανώς ο Βασιλιάς δεν επιθυμούσε να μείνει χωρίς την υποστήριξη ανώτατων αξιωματικών, που ήταν πιστοί στο Βασιλικό Θρόνο.

Αργά το απόγευμα ακούσαμε από το Ρ.Ι.Κ. ότι ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος με τον Πρωθυπουργό Κων. Κόλλια απογειώθηκε με αεροσκάφος από το Τατόι με κατεύθυνση την Καβάλα. Εκεί σκέφτεται να στήσει το Στρατηγείο του και υποστηριζόμενος από πιστούς του αξιωματικούς, που υπηρετούν σε Μονάδες

του Στρατού της Βόρειας Ελλάδας, να υποχρεώσει τους Συνταγματάρχες να παραιτηθούν και να παραδώσουν την εξουσία. Το Ρ.Ι.Κ. τελείωσε τη σύντομη ανακοίνωση με τις φράσεις «τα γεγονότα τρέχουν και οι εξελίξεις είναι άγνωστες και απροσδιόριστες».

Το βραδάκι στη Λέσχη των αξιωματικών πληροφορούμαστε από το Ρ.Ι.Κ. ότι το κίνημα του Βασιλιά είχε επιτυχία στην Καβάλα και τη Λάρισα, ενώ στη Θεσσαλονίκη τα πράγματα δεν εξελίχτηκαν, όπως επιθυμούσε. Οι πιστοί αξιωματικοί στη Χούντα κράτησαν υπό τον έλεγχό τους τις δυνάμεις της Θεσσαλονίκης και μετέδωσαν το μήνυμα των Συνταγματάρχων, που έδινε την εντύπωση πως το κίνημα του Βασιλιά απέτυχε στη Βόρεια Ελλάδα. Ο Βασιλιάς προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τα άλλα δυο Όπλα, το Ναυτικό και την Αεροπορία, που του ήταν πιστά, αλλά δεν ήξερε πώς να τα χρησιμοποιήσει. Τότε οι άμεσοι σύμβουλοί του τον παρότρυναν να αποφύγει κάθε πράξη που θα κατέληγε σε αιματοχυσία και την αποδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων σε περίοδο κρίσης με την Τουρκία.

Από το Ραδιοσταθμό των Αθηνών ακούγονται δημοτικά τραγούδια και κάπου-κάπου κάποια λιτή ανακοίνωση ότι απόλυτη ηρεμία και τάξη επικρατεί στο Πανελλήνιο. Παραμένουμε ως αργά στη Λέσχη αξιωματικών και οι συζητήσεις μας είναι γύρω από τα στρατιωτικά κινήματα στη νεότερη ιστορία. Μεγάλη εντύπωση έκανε και ξέσπασαν κάποια γέλια, παρά την κρισιμότητα των στιγμών, όταν έγινε αναφορά για το κίνημα του Πάγκαλου στα 1926, που οι αστυνομικοί παρακολουθούσαν τις κοπέλες με τις κοντές φούστες και συνέλαβαν εκείνες που δεν είχαν τα καθορισμένα όρια ως προς το μήκος.

Κάποια στιγμή ο Διοικητής, που συζητάει με τον Υποδιοικητή και κάποιους επιτελείς, ακούγεται να λέει «Εμείς ορκιστήκαμε στο Βασιλιά». Με το άκουσμα αυτών απόλυτη σιωπή επικρατεί μέσα στη Λέσχη. Οι Ταγματάρχες μένουν σύξυλοι. Αλληλοκοιτάζονται και μιλιά δεν βγάζουν. Εμείς οι έφεδροι τους βλέπουμε να σφίγγονται, να ταραάζονται, να ενοχλούνται με αυτά που ακούνε, αλλά δεν εκδηλώνονται, ούτε εκφράζουν κάποια γνώμη. Αναμένουν την εξέλιξη των γεγονότων.

Παρέμεινα στο στρατόπεδο με τους άλλους αξιωματικούς ίσαμε αργά. Κάποια στιγμή ήρθε ο Χρήστος και μου υπενθύμισε το καθήκον μας. Ότι έπρεπε να πάμε στο Μοναστήρι, όπου μας περίμενε ο Γιάννης, ο άλλος φρουρός των πυρομαχικών. Φύγαμε γρήγορα για το Μοναστήρι και το Γιάννη τον βρήκαμε να ακούει από το ραδιόφωνό του τις ειδήσεις από την Ελλάδα. Δεν είχε κάτι νεότερο σχετικά με την επικράτηση της μιας ή της άλλης πλευράς. Αλλά του άρεσε που μετέδιδε δημοτικά τραγούδια και ιδιαίτερα της αγαπημένης του Πάργας, από όπου καταγόταν.

Ξαπλώσαμε να κοιμηθούμε, αλλά εμένα δεν με έπαιρνε ο ύπνος. Το μυαλό μου ήταν στην Ελλάδα για την εξέλιξη των γεγονότων. Αφήνω το ραδιόφωνο ανοιχτό και περιμένω νεότερες ειδήσεις. Λίγο πριν από τις 10 το βράδυ ακούω ότι ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερώνυμος όρκισε τον αντιστράτηγο Γεώργιο Ζωιτάκη ως Αντιβασιλέα. Αμέσως κατάλαβα ότι ο Βασιλιάς είχε χάσει το παιχνίδι του κινήματος και οι Συνταγματάρχες ισχυροποιούσαν τη θέση τους στο σβέρκο του ελληνικού λαού. Ο εκφωνητής του ραδιοσταθμού ακούγεται να τονίζει ότι ο Αντιβασιλέας ανέλαβε τα καθήκοντά του και με τη σειρά του ζήτησε από τον δυναμικό άνδρα της Χούντας Γεώργιο Παπαδόπουλο

να αναλάβει τα καθήκοντα του Πρωθυπουργού.

Τα πράγματα στην Ελλάδα άλλαζαν άρδην. Ο Βασιλιάς έφευγε για το εξωτερικό, συγκεκριμένα για την Ιταλία, και τα καθήκοντά του ανέλαμβανε ως Αντιβασιλέας ο Αντιστράτηγος Γεώργιος Ζωιτάκης, στην Πρωθυπουργία ορκιζόταν ο Γεώργιος Παπαδόπουλος και σίγουρα αύριο θα έχουμε και νέα Κυβέρνηση στην πατρίδα μας.

Κάποτε με έκλεψε ο ύπνος και τα βλέφαρά μου, χωρίς να το θέλω, έκλεισαν. Κοιμήθηκα κάνα δυο ώρες, αλλά πάλι ξύπνησα. Η ώρα είναι γύρω στις 1 μετά τα μεσάνυχτα. Το ραδιόφωνο συνεχίζει τα δημοτικά τραγούδια, ενώ τα δυο παλικάρια μου κοιμούνται του καλού καιρού. Ο Χρήστος ροχαλίζει και παραμιλάει με ακαταλαβίστικα λόγια, ενώ ο Γιάννης, που κοιμάται δίπλα μου, είναι ήρεμος και ήσυχος. Γυρίζω από την άλλη πλευρά και με ξαναπαίρνει ο ύπνος. Δεν πέρασαν δυο ώρες και τα μάτια μου για μια ακόμη φορά ξανανοίγουν. Η ώρα είναι 3.30 το πρωί. Βαθιά χαράματα. Τα τραγούδια δεν ακούγονται από το ραδιόφωνο και σίγουρα κάτι έχει να ανακοινώσει. Περιμένω με αγωνία να ακούσω τα νεότερα. Ο εκφωνητής με στόμφο και πολλή παρησία ακούγεται να λέει:

«Έκτακτη ανακοίνωση: Το Βασιλικόν Ναυτικόν και η Βασιλική Αεροπορία ευρίσκονται εις τας χείρας της Εθνικής Κυβερνήσεως. Οι συνωμότει και ο Κωνσταντίνος καταδιώκονται από χωρίον εις χωρίον και προσπαθούν να διαφύγουν κυνηγημένοι από τον Ελληνικόν Στρατόν. Η αντεπανάστασις απέτυχε. Συνετρίβη πλήρως».

Όλα τελείωσαν, είπα μέσα μου. Οι Συνταγματάρχες επικράτησαν πλήρως και τώρα θα εδραιώσουν τη θέση τους. Αλίμονο στο λαό μας!

Το πρωί της Πέμπτης, 14 Δεκεμβρίου 1967, σηκωθήκαμε από τα παλιοκρέβατα του Μοναστηριού και αφού κάναμε τις πρωινές μας υποχρεώσεις καθίσαμε στα στασίδια της εκκλησίας και ανέφερα στα παιδιά τα έκτακτα περιστατικά της νύχτας και τις αλλαγές που έχουμε στην πατρίδα. Ότι δηλαδή το κίνημα του Βασιλιά απέτυχε και τη θέση του πήρε ο Στρατηγός Γεώργιος Ζωιτάκης ως Αντιβασιλέας και την πρωθυπουργία στην «Εθνική Κυβέρνηση» ανέλαβε ο μέχρι πριν από λίγο Υπουργός Προεδρίας Γεώργιος Παπαδόπουλος. Σήμερα περιμένουμε να ορκιστεί η νέα Κυβέρνηση με πολλά νέα πρόσωπα, κυρίως στρατιωτικούς. Δεν ξέρουμε βέβαια τι θα γίνει με μας, που πρόκειται να αναχωρήσουμε για την Ελλάδα. Αν και δεν πιστεύουμε να αλλάξει κάτι. Τα παιδιά δεν είχαν να πουν τίποτε. Άλλωστε τι έχουν να πουν. Αυτό που περιμένουν είναι να έρθει το σήμα όσο γίνεται γρηγορότερα και να αναχωρήσουμε για την Ελλάδα.

Γύρω στις 8.30 ήρθε το αυτοκίνητο και παίρνοντας μαζί μου το Γιάννη κατεβήκαμε στο στρατόπεδο. Εκεί με περίμεναν οι συνάδελφοι με ανάμεικτα συναισθήματα. Οι επιτελείς του Συντάγματος είναι στα γραφεία τους και υποτίθεται ότι εργάζονται. Άλλοι έχουν τα μούτρα κατεβασμένα και παρακολουθούν τις ειδήσεις από την Ελλάδα με μεγάλη ανυπομονησία και άλλοι περιφέρονται στο διάδρομο συζητώντας τις εξελίξεις. Οι έφεδροι δόκιμοι Βουδούρης και Ξαφόπουλος βρίσκονται στο γραφείο του Υποδιοικητή και συζητούν τις εξελίξεις. Μπαίνω και εγώ στο γραφείο για να πληροφορηθώ τα τελευταία νέα. Νομίζουν ότι δεν γνωρίζω τις τελευταίες ειδήσεις και επιθυμούν να με ενημερώσουν. Τους απαντώ πως άκουσα τη νύχτα από το ραδιό-

φωνο ότι:

«... Ο Κωνσταντίνος από χωρίον εις χωρίον καταδιώκεται» και ότι η «αντεπανάστασις απέτυχε και συνετρίβη πλήρως».

Ο Υποδιοικητής τότε απευθύνεται στους τρεις μας και μας λέει: «Και τώρα τι κάνουμε»; Ο Βουδούρης παίρνει το λόγο και του λέει: «Ό,τι μας διατάξετε εσείς, κύριε Υποδιοικητά». Ο Υποδιοικητής, όμως, δεν επιθυμεί να εκδηλωθεί, ούτε να πάρει πρωτοβουλία και να ταχθεί με τη μια ή την άλλη παράταξη. «Ας περιμένουμε λίγο, να ξεκαθαρίσει η κατάσταση» λέει. «Εμείς είμαστε στρατιώτες και εκτελώντας το καθήκον μας υπηρετούμε στην Κύπρο μακριά από την πατρίδα. Ως εκ τούτου είμαστε υποχρεωμένοι να υπακούουμε στις διαταγές του Στρατηγείου της Λευκωσίας. Περιμένουμε να μας στείλουν τις σχετικές διαταγές». Πριν καλά καλά τελειώσει την τελευταία του κουβέντα, ακούγεται από το ανοιχτό ραδιόφωνο του ραδιοσταθμού του Ρ.Ι.Κ. να ανακοινώνει τα νεότερα από τις εξελίξεις στην Ελλάδα. Στήνουμε τα αφτιά μας όλοι με πολλή προσοχή και ακούμε ότι σήμερα στις 3.20' το πρωί ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, η οικογένειά του και ο Πρωθυπουργός Κων/νος Κόλλιας αναχώρησαν για τη Ρώμη. Στο αεροδρόμιο, όπου τους ανέμεναν πολλοί δημοσιογράφοι, δεν θέλησαν να κάνουν κάποια δήλωση. Το κίνημα του Βασιλιά απέτυχε παταγωδώς και στην Αθήνα εντός της ημέρας ορκίζεται νέα Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό το Γεώργιο Παπαδόπουλο.

Ακούοντας τα τελευταία και οι τρεις έφεδροι μ' ένα στόμα φωνάξαμε: «Ο Βασιλιάς τελείωσε, καιρός ήταν». Ο Υποδιοικητής μας απαντάει να μη φωνάζουμε, επειδή δεν ξέρουμε ακόμη ποια θα είναι η εξέλιξη. Μη ξεχνάτε, μας λέει, ότι υπάρχει πια Αντιβασιλέας, ο οποίος θα εκτελεί τα καθήκοντα του Βασιλιά με όλες τις εξουσίες και τους τύπους του Βασιλικού Θρόνου. Εμείς ορκιστήκαμε στο όνομα του Βασιλιά, μας το είπε εξάλλου χτες βράδυ και ο κύριος Διοικητής. Οπότε έχουμε χρέος να τηρούμε τους νόμους και να σεβόμαστε το Βασιλιά. Τον ακούμε προσεκτικά και τελειώνοντας δεν έχουμε τίποτε να ανταπαντήσουμε. Απλά τον χαιρετούμε και βγαίνουμε από το γραφείο του για να πάμε στις εργασίες μας.

Ο Δημήτρης Βουδούρης λέει «προσοχή παιδιά, πολλή προσοχή!».

Δεν περνάει μισή ώρα και γύρω στις 10 το πρωί μας ειδοποιούν οι γραμματείς των Επιτελικών Γραφείων να συγκεντρωθούμε όλοι οι αξιωματικοί στη Λέσχη, όπου ο κύριος Διοικητής θα μας μιλήσει για την εξέλιξη των γεγονότων. Ο Διοικητής συνοφρωμένος, έτσι ήταν σχεδόν πάντοτε, παίρνοντας το λόγο μας λέγει εν ολίγοις όσα ακούσαμε από τα ραδιόφωνα και μας διάβασε το σήμα, που μόλις πριν από δέκα λεπτά είχε έρθει από το Στρατηγείο της Λευκωσίας. Το σήμα έλεγε ότι στην Ελλάδα η Εθνική Κυβέρνηση ελέγχει την κατάσταση, ότι στο Πανελλήνιο επικρατεί τάξη και ασφάλεια και όσον αφορά εμάς εδώ στην Κύπρο το πρόγραμμα της απομάκρυνσης των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο συνεχίζεται κανονικά, χωρίς καμιά αλλαγή. Τελειώνοντας μας τονίζει εμφαντικά ότι όπου να 'ναι έρχεται η σειρά μας και εντός των ημερών θα πάρουμε εντολή να αναχωρήσουμε για την Ελλάδα.

Τις επόμενες τρεις μέρες ως την Κυριακή, 17 Δεκεμβρίου 1967, που πήραμε το σήμα για την αναχώρηση, όλοι οι αξιωματικοί, μόνιμοι και έφεδροι, είμαστε πολύ προσεκτικοί και στη συμπεριφορά μας και στα λόγια μας. Ιδιαίτερα οι μόνιμοι αξιωματικοί δε μιλούν, δεν εκφράζονται, όπως τις προηγού-

μενες μέρες, δεν εξωτερικεύουν τις απόψεις τους στους άλλους και δεν θέλουν να έχουν πολλές επαφές και μεταξύ τους. Οι μεγάλοι αποφεύγουν τους μικρούς, ιδιαίτερα εκείνους που προέρχονται από τις σχολές Υπαξιωματικών. Τους απέφευγαν πάντοτε και καμιά φορά μιλούσαν πολύ υποτιμητικά για αυτούς. Αλλά τώρα τους αποφεύγουν πολύ περισσότερο. Δεν τους θέλουν στα γραφεία τους, ούτε τους πλησιάζουν. Λες και είναι μολυσμένοι. Τους θεωρούν όχι απλώς κατώτερους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, αλλά πολύ επιπόλαιους, μικροπρεπείς, κομπλεξικούς και πολύ επιρρεπείς να καρφώνουν στην εκάστοτε Διοίκηση τους μεγάλους προϊσταμένους τους! Αυτά τα γνωρίζω πολύ καλά από το 606 Τάγμα Πεζικού, όπου υπηρετούσα το προηγούμενο οκτάμηνο. Σίγουρα είχαν πολύ δίκαιο.

Εμείς οι έφεδροι δόκιμοι παρακολουθούμε τις κινήσεις όλων και ο Δ. Βουδούρης, σαν καλός ψυχολόγος και λίγο κουτσομπόλης, εξάγει πολλά και σημαντικά συμπεράσματα για πολλούς αξιωματικούς είτε είναι μεγάλοι στο βαθμό, είτε είναι μικροί. Παρακολουθεί τους πάντες και τα πάντα από το Διοικητή και τον Υποδιοικητή ως τον τελευταίο επιλοχία караβανά, καθώς και τον πιο αδιάφορο οπλίτη. Γνωρίζει όλους στο Λόχο Διοίκησης με τα μικρά τους ονόματα και έχει για όλους να πει ένα λόγο. Από το Διοικητή ίσαμε τον τελευταίο στρατιώτη. Συναναστρέφεται με όλους τους αξιωματικούς του Συντάγματος και χαριεντίζεται με τους περισσότερους. Ιδιαίτερα με τον Υποδιοικητή, που στις ιδιαίτερες συναντήσεις τους τον αποκαλεί με το μικρό του όνομα. Το λοχαγό των Διαβιβαστών, τον Πέτρο Πουλημένο, πάντοτε τον φωνάζει με το μικρό του όνομα.

Τότε γνωρίσαμε το χαρακτήρα και το φρόνημα όλων των αξιωματικών. Ποιοι ήταν αποφασιστικοί, υψηλόφρονες, γενναίοι, αλύγιστοι, αλλά και ποιοι ήταν δειλοί, υποκριτές, μικροπρεπείς και άβουλοι. Ας μην τους ονοματίσουμε, όμως! Με όλα τα προηγούμενα φάνηκε ποιοι ανήκαν στην πρώτη κατηγορία και ποιοι στη δεύτερη.

«Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΠΙΕΘΑΙΝΕΙ»

Το απόγευμα του Σαββάτου, 16 Δεκεμβρίου 1967, κατέβηκα με το Δ. Βουδούρη για λίγο στο γνωστό καφενείο του χωριού για να πάρουμε τον καφέ μας και να μάθουμε κανένα νέο ή να πάρουμε στα κλέφτικα κάποιο φύλλο της γνωστής εφημερίδας. Καθίσαμε σε μια γωνιά του καφενείου και πίνοντας τον καφέ μας ακούσαμε από την άλλη γωνιά του καφενείου τη γνωστή φράση: «Οι καλαμαράδες δεν έφυγαν ακόμη;». Δεν δώσαμε σημασία σ' αυτά που λέγανε εις βάρος μας, ούτε γυρίσαμε να τους δούμε. Ο καφετζής που ήταν γνωστός για τα ευγενή του συναισθήματα και τα εθνικά του φρονήματα, ήρθε κοντά μας, κάθισε δίπλα και μας είπε με τρόπο να μη δίνουμε σημασία. Πράγμα που κάναμε, χωρίς να επιδιώκουμε κάποια φασαρία, που, όπως καταλάβαμε, επιζητούσαν εκείνοι. Ήπιαμε τον καφέ μας, πληρώσαμε και φεύγοντας μας έδωσε τη γνωστή εφημερίδα. Την πήρα στα κλέφτικα και τον αποχαιρέτησα με πολλά ευχαριστώ.

Πήγαμε στο σπίτι και ώσπου να αναχωρήσω για το Μοναστήρι κάθισα να διαβάσω το άρθρο της εφημερίδας με ημερομηνία 13 Δεκεμβρίου 1967. Στην

πρώτη σελίδα διαβάζω τον κύριο τίτλο με κεφαλαία γράμματα «*Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΠΕΘΑΙΝΕΙ*. Αυτό ας το γνωρίζουν οι κ. κ. Μακάριος και Γεώργιος Παπαδόπουλος».

Να τι έγραφε η καλή εφημερίδα για τους δυο άνδρες που, δυστυχώς, αυτό τον καιρόν κυβερνούσαν ο ένας την Ελλάδα και ο άλλος την Κύπρο.

«... Ο Πρόεδρος Μακάριος και οι οιαδήποτε άλλοι άσπονδοι φίλοι ή ειλικρινείς εχθροί της 'Πατρίδος', ας γνωρίζουν ότι η εφημερίς αυτή ουδενός μειοδοτούντος εις τα εθνικά θέματα χαρίζεται. Ο πέλεκυς της κριτικής της πύπτει αυστηρός επί προσώπων και καταστάσεων απαραδέκτων και ζημιογόνων δια το εθνικόν μας θέμα, ανεξαρτήτως του αν ευρίσκονται εις Λευκωσίαν, εις Αθήνας ή αλλαχού. Ειδικώτερον ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ας μη χείρεται διότι εξ εθνικού καθήκοντος η «Πατρίς» ευρέθη εις την ανάγκην να πλήξη τους συνταγματάρχας των Αθηνών, οι οποίοι δεν εφάνησαν άξιοι ούτε των προσδοκιών της ίδιας, αλλά ούτε και εκείνων του Πανελληνίου. Απολύτως συνητημέναι είναι και αι ιδικαί του ευθύναί, διότι ο ίδιος είναι εκείνος ο οποίος χάριν απολύτως ιδιοτελούς προσωπικής φιλοδοξίας ανέκοψε την πορείαν προς την Ένωσιν και εδημιούργησε τας προϋποθέσεις εκείνας, αι οποίαι με μαθηματικήν ακρίβειαν έφερον αυτόν τον προδοθέντα τόπον εις τον όλεθρον του διαμελισμού...».

Και συνέχιζε λίγο παρακάτω:

«Ο συνένοχος της σημερινής κυπριακής συμφοράς εύρεν ενθουσιώδεις λόγους ευχαριστιών να απευθύνει προς τον προσωπικόν απεσταλμένον του Αμερικανού Προέδρου κ. Κύρον Βανς και τον Γενικόν Γραμματέα του Διεθνούς Οργανισμού Ου Θαντ. Ωσαύτως πολλαί αηδείς φιλολογικαί τυμπανοκρουσίαι δια τους αποχωρούντας αξιωματικούς και οπλίτας εξήλθον του στόματός του. Ουδέ λέξιν, όμως, εύρεν ούτος και τα φερέφωνά του, τυπικής έστω συμπαθείας και συμπαραστάσεως υπέρ του εξορισθέντος και πάλιν θρυλικού Αρχηγού Διγενή. Είχε και έχει ο τελευταίος δικαιώματα και απαραγράπτους εθνικούς τίτλους εις αυτόν τον προδοθέντα τόπον. Εδημιούργησεν ο Διγενής δι' αυτόν τον τόπον ιστορίαν και εθνικήν υπερηφάνειαν και κατά την τελευταίαν τριετίαν έδωσε και πάλιν το εθνικόν του 'παρών' με όλην την γνωστήν θερμουργόν πατριωτικήν πνοήν του. Εδημιούργησεν αξιομάχους ενόπλους δυνάμεις καθ' ην στιγμήν πανταχόθεν υπενομεύετο η προσπάθειά του. Ηναλώθη υπέρ το δέον κατά το διάστημα τούτο ο Διγενής εργαζόμενος εις τη ηλικίαν των 68 ετών επί δέκα εξ τουλάχιστον ώρας ανά εικοσιτετράωρον, ίνα και με την συμβολήν των εξ Ελλάδος αξιωματικών καταστήσει την Κύπρον άτρωτον στρατιωτικώς. Και όμως χολήν και όξος εποτίσαμεν και τον θρύλον της νεωτέρας Ελλάδος και τους τιμίους αξιωματικούς μας, των οποίων η προσφορά χάριν της Κύπρου ουδ' επ' ελάχιστον μειούται εξ αφορμής των εξυφανθέντων σατανικών σχεδίων Μακαρίου-Παπαδοπούλου...».

Και πολύ προφητικά έγραφε ο οξυδερκής δημοσιογράφος για το ζοφερό μέλλον της Κύπρου, που σύντομα θα ερχόταν, αλλά και για τον χαρακτήρα και τις φιλοδοξίες του Γεωργίου Παπαδόπουλου τα εξής:

«Είναι πολύ πιθανόν ότι χωρίς την παρουσίαν του Διγενή και του Ελληνικού Στρατού, τα πράγματα θα εκφύγουν των ορίων τα οποία έθεσαν εις τα σχέδιά των οι κ.κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος και Μακάριος. Θα υπάρξει και πάλιν το ολέθριον θαλάσσωμα... Κατά την τελευταίαν τριετίαν εις την Κύπρον επετελέ-

στη ένα πραγματικόν θαύμα. Η επίσημος Ελλάς ορθώς διείδε την ανάγκην στρατιωτικής οργανώσεως της Κύπρου και κατά τρόπον θαρραλέον έθεσεν εις εφαρμογήν τας σχετικές αποφάσεις. Όλοι αι Ελληνικάί Κυβερνήσεις, άλλαι ισχυραί, άλλαι εύθραστοι και παραξηγημέναί, ευρέθησαν εις το ύψος των περιστάσεων και του χρέους των. Ενέμειναν χωρίς παρέκκλισιν εις το ιερόν αίτημα της Ενώσεως και παρέσχον εις τον Διγενή πάσαν βοήθειαν και συμπαράστασιν. Και ταύτα μέχρι της στιγμής κατά την οποίαν εισέβαλεν εις τον εθνικόν στίβον ως μετεωρόλιθος ο 'επαναστάτης' κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, ανήρ απεριορίστου προσωπικής φιλοδοξίας και πρωτοφανούς ενδοτικότητος εις τα εθνικά θέματα, χάριν ακριβώς της δικής του εξουσίας και προβολής. Και εντός ολίγων εικοσιτετραώρων διελύθη το θαύμα και η Ελλάς απεξενώθη από την Κύπρον, ίσως δια να εφαρμοσθεί το συμφωνηθέν εις Λευκωσίαν κατά τον Αύγουστον του λήγοντος έτους μεταξύ Μακαρίου και Γεωργίου Παπαδοπούλου: 'Εσύ εις την Κύπρον και εγώ εις την Ελλάδα'».

Για το ένδοξο παρελθόν του Έθνους, που δεν έσκυψε το κεφάλι σ' όλες τις δύσκολες στιγμές του έγραφε τα παρακάτω:

«Η δυάς των ολετήρων θα πρέπει να γνωρίζη ότι αι αντεθνικά συμφωνίαί, τας οποίας συνεπέγραψε, δεν θα αφανίσουν την Ελλάδα, δεν θα δεσμεύσουν το Έθνος και τον ένδοξον Ελληνικόν Στρατόν. Η Ελλάς δεν εκάθη ούτε όταν εμάχετο με τας υπερτέρας εις κτηνώδη υλικήν ισχύν ορδάς τω βαρβάρων, αλλ' ούτε και όταν δορυάλωτος και αιμάσσουσα υπέκυπτε προσκαίρως εις την βίαν. Ούτε ο Ξέρξης, ούτε ο Κρούμος, ούτε ο Μωάμεθ ο Πορθητής, ούτε ο Ιμπραήμ, ούτε ο Μουσολινι, ούτε ο Χίτλερ ηδυνήθησαν να φέρουν την Ελλάδα εις ηθικήν εξουθένωσιν. Το επιχειρούν τώρα, και φαίνεται ότι εις μέγα βαθμόν το επιτυγχάνουν, οι κύριοι Παπαδόπουλος και Μακάριος. Όλοι οι αγνοί Έλληνες, ολόκληρον το Στράτευμα, αισθάνονται ότι εισερχόμεθα υπαιτιότητα των εν λόγω κυρίων εις περίοδον πρωτοφανούς εθνικής ταπεινώσεως».

Εικ. 77: Ο Δικτάτορας Γεώργιος Παπαδόπουλος με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

Και τελειώνοντας η εφημερίδα το συγκλονιστικό της άρθρο έγραφε:

«Πάνω από τα αιματοβαμμένα χώματα της Ελλάδος και της Κύπρου με βάρ-

βαρον ορμήν διήλθον και ξένοι επίβουλοι εκθροί αλλά και εγχώριοι προδότηι και ασυνείδητοι καταστροφείς. Διήλθον μόνον, δεν παρέμειναν. Διήλθον δια να καταλήξουν ταχέως και αφανισθούν εις τα σκότη του παρελθόντος... Και κατά την ιστορικήν αυτήν στιγμήν τρίζουν από αγανάκτησιν οι σοροί των ιερών οστών των Ελλήνων επί των οποίων επιυργώθη η Ελλάς, η Ελευθερία και η Εθνική μας αξιοπρέπεια. Ακούγεται συγκλονιστικόν το βουητό που εξαποστέλλουν οι ποταμοί των κυθέντων αιμάτων, των αιμάτων που θα παρασύρουν και θα αφανίσουν τους προδότης. Η ελληνική γη, οι τάφοι, τα αίματα, η Ιστορία και οι σήμερον αρνούμενοι να δεχθούν την ατίμωσιν, ουρανομήκη αφήνουν την κραυγήν: 'Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΠΕΘΑΙΝΕΙ'».

Γεμάτος πίκρα και αγανάκτηση την έβαλα μέσα στα πράγματά μου και έφυγα με το αυτοκίνητο και το Χρήστο, που με περίμενε έξω από το σπίτι. Όλη τη νύχτα δεν μπόρεσα να κοιμηθώ. Στο μυαλό μου στριφογύριζαν οι τελευταίες φράσεις του συγκλονιστικού άρθρου που διάβασα!

Προετοιμασίες για την αναχώρηση

Την Κυριακή, 17 Δεκεμβρίου 1967, κατέβηκα στο Στρατόπεδο από το Μοναστήρι και παραμένω με τους άλλους συναδέλφους μέσα στους χώρους του Συντάγματος. Επιθυμώ να εκκλησιαστώ λόγω της ημέρας στο βυζαντινό ναό των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα του χωριού και να γνωρίσω καλύτερα το ναό, αλλά η εντολή του αξιωματικού υπηρεσίας Κωνσταντίνου Παπαϊωάννου είναι ότι βρισκόμαστε σε επιφυλακή και δεν επιτρέπεται η απομάκρυνση από το στρατόπεδο. Γύρω στις 10 το πρωί έρχεται από το Στρατηγείο της Λευκωσίας το σήμα, που περιμέναμε. Απευθύνεται στο 21ο Σύνταγμα Πεζικού και το 618 Τάγμα Πεζικού. Το σήμα έλεγε πάνω κάτω τα εξής:

«Το 618 Τάγμα Πεζικού με όλο το προσωπικό του, τις αποσκευές και τα τροχοφόρα του θα αναχωρήσουν για την Ελλάδα το πρωί της 19ης Δεκεμβρίου 1967 και ώρα 8η πρωινή από το λιμάνι της Αμμοχώστου. Μαζί του θα αναχωρήσει και όλο το πολεμικό υλικό των πυρομαχικών του 21ου Συντάγματος συνοδευόμενο από έναν αξιωματικό της μονάδας του. Το 21ο Σύνταγμα με το Λόχο Διοικήσεως θα αναχωρήσει σε ευθετότερο χρόνο».

Αμέσως σήμανε συναγερμός και σε δέκα λεπτά της ώρας όλοι οι αξιωματικοί μαζευτήκαμε στη Λέσχη αξιωματικών, όπου ο Διοικητής μας ανήγγειλε την άφιξη του σήματος που περιμέναμε, αλλά αφορούσε μόνο για το πολεμικό υλικό των πυρομαχικών του Συντάγματος. Το σήμα ήταν ξεκάθαρο, ότι μαζί με το 618 Τ.Π. θα αναχωρήσει και το πολεμικό υλικό των πυρομαχικών του 21ου Συντάγματος συνοδευόμενο από έναν αξιωματικό. Ποιος, όμως, θα ήταν ο αξιωματικός που θα συνόδευε το πολεμικό υλικό;

Ο Διοικητής γνώριζε ότι το πολεμικό υλικό των πυρομαχικών ήταν χρεωμένο σε μένα. Με την έλευση του σήματος που μας ζητούσε να αναχωρήσει μόνο το πολεμικό υλικό με έναν αξιωματικό για την Ελλάδα με το 618 Τάγμα Πεζικού, προβληματίστηκε, αν έπρεπε εγώ να συνοδεύσω το πολεμικό υλικό ή κάποιος ανώτερος αξιωματικός. Στην αρχή πρότεινε να συνοδεύσει το πολεμικό υλικό ένας Ταγματάρχης με έναν κατώτερο αξιωματικό, ο οποίος θα ήμουνα εγώ. Σταματάει για λίγο και περιμένει να προταθεί κάποιος μόνος του.

Αλλά κανένας δεν αποκρίνεται. Κάποιος αντέτεινε ότι το σήμα μιλούσε για έναν αξιωματικό, οπότε ένας πρέπει να αναλάβει την ευθύνη και να συνοδεύσει το πολεμικό υλικό στην Ελλάδα. Τότε ο Διοικητής, αφού κανένας από τους ανώτερους αξιωματικούς δεν αυτοπροτάθηκε, πρότεινε εμένα, που είχα και χρεωμένο το υλικό.

Απευθυνόμενος σε μένα, που είχα και την ευθύνη διαφύλαξης του πολεμικού υλικού στο Μοναστήρι και κουνώντας το κεφάλι του είπε σε τόνο αυστηρό:

«Ένας έφεδρος δόκιμος αξιωματικός θα αναλάβει να συνοδεύσει τόσο πολεμικό υλικό και να το οδηγήσει μόνος του στην Ελλάδα; Και οι άλλοι τι θα κάνουν»;

Άκρα σιωπή για μια ακόμη φορά. Τότε σηκώθηκα και ενώπιον όλων είπα:

«Κύριε Διοικητά, εγώ αναλαμβάνω να συνοδεύσω το πολεμικό υλικό στην Ελλάδα, και ας είμαι μόνος. Η Πατρίδα μας τούτες τις ώρες δοκιμάζεται σκληρά και εγώ δεν μπορώ να αρνηθώ την υπηρεσία μου προς Αυτήν. Θα κάνω το χρέος μου, όπως αρμόζει σ' έναν Έλληνα αξιωματικό».

Ο Διοικητής με κοίταξε με άγριο βλέμμα και απευθυνόμενος σ' όλους και κυρίως στον Ταγματάρχη του Λόχου Διοίκησης Κοσμά Σπαρτιώτη λέγει: *«Εμπρός, λοιπόν, ετοιμάσατε τα αυτοκίνητα και οδηγώντας τα στο Μοναστήρι στην Ορούντα να αρχίσει αμέσως η φόρτωση του πολεμικού υλικού των πυρομαχικών. Εντός της σήμερα και της αυριανής ημέρας να είναι όλα έτοιμα. Την Τρίτη, 19 Δεκεμβρίου 1967, λίαν πρωί θα αναχωρήσουν τα αυτοκίνητα, έτσι ώστε η ώρα 8 το πρωί να βρίσκονται στην Αμμόχωστο, από όπου θα αναχωρήσουν για την Ελλάδα μαζί με το 618 Τ.Π. με το οχηματαγωγό 'ΛΗΜΝΟΣ' του Πολεμικού Ναυτικού».*

Ο Διοικητής του Λόχου Κοσμάς Σπαρτιώτης αμέσως καλεί τους οδηγούς των BEDFORDS και ξεχωρίζει τους έξι, που τα αυτοκίνητά τους ήταν σε καλύτερη κατάσταση, και τους δίνει εντολή να τα οδηγήσουν στο συνεργείο του Συντάγματος και να τα συντηρήσουν πολύ καλά αλλάζοντας τα λάδια και τα φίλτρα αέρος και λαδιού, να τα φουλάρουν με καύσιμα και να προσέξουν την αέρα των ελαστικών τους. Και τούτο επειδή έπρεπε να είναι σε θέση να μεταφέρουν το πολεμικό υλικό όχι μόνο ίσαμε την Αμμόχωστο, από όπου θα επιβιβάζονταν στο καράβι για την Ελλάδα, αλλά και από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης, όπου θα αποβιβάζονταν, μέχρι τη Νέα Σάντα του Κιλκίς, όπου ήταν ο προορισμός μας.

Το μεσημέρι της Κυριακής, μετά το φαγητό, τα τρία από τα έξι αυτοκίνητα ήταν έτοιμα και μαζί με το Διοικητή του Λόχου και άλλους δέκα στρατιώτες τα οδηγήσαμε στο Μοναστήρι, όπου βρίσκονταν τα πυρομαχικά. Το απόγευμα άρχισε η φόρτωση με πολλή τάξη και μεγάλη προσοχή. Έπρεπε να χωρέσουν όλα σε έξι αυτοκίνητα και να τοποθετηθούν τόσο καλά, που να μην έχουμε κάποιο ατύχημα, όπως είχαμε, όταν τα μεταφέραμε βεβιασμένα από τις αποθήκες του Γερόλακκου στο Μοναστήρι. Έπρεπε να ξεχωρίσουμε τα βαριά από τα ελαφρά και να τοποθετήσουμε χαμηλά τα βαριά ξύλινα κιβώτια και στο επάνω μέρος τα ελαφρότερα. Τότε αποδείχτηκε η εμπειρία, η οξυδέρκεια και η πρακτικότητα του μυαλού του Κοσμά Σπαρτιώτη. Γνώριζε πολύ καλά τα είδη των πυρομαχικών του κάθε όπλου, το βάρος τους, τον όγκο τους και την ασφάλειά τους. Πριν αρχίσει η φόρτωση, τα βγάλαμε έξω και τα τοποθετή-

σαμε κατά είδος και βάρος. Είχαμε και κάποια που ήταν διαλυμένα από το ατύχημα και γι' αυτά απαιτούνταν ιδιαίτερη προσοχή στην τοποθέτησή τους.

Ο Διοικητής του Λόχου από κάτω έδινε τις εντολές ποια θα έμπαιναν πρώτα και εγώ από πάνω στην καρότσα με δυο στιβαρά παλικάρια τα τοποθετούσαμε, όπως εκείνος μας συμβούλευε. Μέσα σε δυο ώρες και πριν ο ήλιος κρυφτεί πίσω από τη Μόρφου, φορτώσαμε και τα τρία αυτοκίνητα και αμέσως τα οδηγήσαμε πίσω στην Περιστερώνα, μέσα στο χώρο του Συντάγματος. Αργά το βράδυ ξαναγύρισα στο Μοναστήρι, όπου για τελευταία φορά κοιμήθηκα με τα δυο φανταράκια.

Την άλλη μέρα το πρωί, Δευτέρα 18 Δεκεμβρίου 1967, κατέβηκα στο Σύνταγμα και με τον Ταγματάρχη Κοσμά Σπαρτιώτη και τα ίδια παιδιά, όπως χτες, οδηγήσαμε τα άλλα τρία αυτοκίνητα στο Μοναστήρι, όπου μας περίμεναν ο Χρήστος και ο Γιάννης. Συγχρόνως με την είσοδο μας στο χώρο του Μοναστηριού, αντικρίζουμε πίσω μας δυο φορτηγά αυτοκίνητα να μας ακολουθούν, αλλά αυτά δεν μπαίνουν στο Μοναστήρι. Κατευθύνονται στο διπλανό χοιροστάσιο, όπου πρόκειται να φορτώσουν τα μεγάλα ευνουχισμένα γουρούνια και να τα μεταφέρουν στα σφαγεία, επειδή πλησίαζε η μεγάλη γιορτή των Χριστουγέννων. Πριν αρχίσουμε την εργασία μας ακούμε από το χοιροστάσιο τις γοερές φωνές των γουρουνιών να αντιλαλούν στη γύρω περιοχή, ενώ τα φόρτωναν στα αυτοκίνητα. Εντύπωση έκαναν οι δυνατές και διαπεραστικές φωνές των μεγάλων γουρουνιών, αλλά και οι γλυκές φωνούλες των γουρουνόπουλων που φορτώνονταν και εκείνα για τα σφαγεία για να γίνουν ωραίος μεζές κάποιων καλοφαγάδων, αφού ετοιμάζονταν κατάλληλα και οδηγούνταν ολόσωμα στο ψήσιμο.

Ενώ ακούγαμε τις φωνές των γουρουνιών, αρχίσαμε την εργασία μας ξεχωρίζοντας τα πυρομαχικά, όπως κατά τη χτεσινή μέρα. Προσέξαμε ιδιαίτερα τα διαλυμένα πυρομαχικά και η τοποθέτησή τους έγινε με πολλή προσοχή και τάξη πάνω από τα άλλα πυρομαχικά. Αλλά, ενώ είχαν αποχωρήσει τα δυο αυτοκίνητα φορτωμένα με τα γουρούνια και εμείς είχαμε αρχίσει τη φόρτωση, ο ιδιοκτήτης του χοιροστασίου παρέμεινε στο στάβλο και έκανε το καθάρισμα των χώρων. Τότε η απαίσια μυρωδιά των γουρουνιών μας τρύπησε κυριολεκτικά τη μύτη. Ο Διοικητής μας και κάνα δυο άλλα παιδιά δεν μπόρεσαν να αντέξουν τη μυρωδιά και άρχισαν να αναγουλιάζουν και να κάνουν εμετό. Ό,τι είχαν φάει για πρωινό το απέβαλλαν κατά τον χειρότερο τρόπο. Ήταν μια πολλή άσχημη εικόνα. Ήταν πράγματι για κλάματα αλλά και για γέλια.

Τότε βρήκε την ευκαιρία ο Χρήστος να αναφέρει στο Διοικητή και τα άλλα παιδιά τι υπέφερε ο ίδιος και ο Γιάννης, αλλά και εγώ ο δόκιμός τους, που τριάντα έξι μέρες φυλάγαμε το Πολεμικό Υλικό. Πήρε το λόγο και σαν να είναι στην πρωινή αναφορά λέει περίπου τα εξής:

«Κύριε Διοικητά, κάθε πρωί απολαμβάναμε τη μυρωδιά των γουρουνιών, σαν πρωινή αύρα και ιδιαίτερα όταν ο ιδιοκτήτης του χοιροστασίου τα καθάριζε. Ευτυχώς είχαμε το χώρο της εκκλησίας, όπου μαντρωνόμασταν μέσα και τρώγαμε με την ησυχία μας. Το πρόβλημά μας, όμως, ήταν το πόσιμο νερό, επειδή η βρύση στο Μοναστήρι ήταν κλειστή. Έτσι το νερό υποχρεωνόμασταν να το προμηθευόμαστε από τη βρύση του χοιροστασίου και ως εκ τούτου κάθε μέρα επισκεπτόμαστε το χοιροστάσιο. Η εικόνα ήταν πολύ άσχημη, επειδή η απαίσια μυρωδιά μας έπνιγε και με το ένα μας χέρι κρατούσαμε τη μύτη και με

το άλλο γεμίζαμε τα παγούρια. Όσπου να γεμίσουν, παρακολουθούσαμε τα γουρούνια, που μας κοίταζαν πολύ παράξενα. Οι χοιρομάνες, σε ξεχωριστά διαμερίσματα η κάθε μια, τάζαν ξαπλωμένες τα μωρά τους, που ήταν πάνω από δέκα και βύζαναν το ένα πάνω στο άλλο σαν τα μωρά παιδιά. Οι κάπροι για αναπαραγωγή σε άλλα διαμερίσματα ανά τρεις ή τέσσερις πάντοτε μάλωναν στο φαγητό τους και καμιά φορά δαγκώνονταν σαν τα σκυλιά. Εκεί που καιρόμασταν ιδιαίτερα ήταν, όταν φεύγοντας πλησιάζαμε τα διαμερίσματα των γουρουνόπουλων, που είχαν αποκοπεί από τις μάνες τους και βρίσκονταν μέσα σ' ένα βούρκο, όπου έπαιζαν μέσα στις λάσπες κάνοντας πολλές ζαβολιές. Άλλα έτρωγαν, άλλα τσαλαβουτούσαν μέσα στα νερά και τις λάσπες, άλλα έπαιζαν δαγκώνοντας τις ουρές, τα αφτιά ή τα πόδια των άλλων και άλλα χοροπηδούσαν σαν κατσικάκια».

Αλλά και ο Γιάννης, που ήταν συνεσταλμένος, δεν έμεινε πίσω. Πήρε το λόγο και χαμογελώντας είπε στο Διοικητή και στα άλλα παιδιά ότι ο Χρήστος δεν άφησε άλλα πουλάκια στη στέγη της εκκλησίας. Έψαξε όλες τις φωλιές τους και καθημερινά είχαμε σούβλες από μικρά και μεγάλα πουλιά για μεζέ. Τα μεγάλα πουλιά τα έπιανε με πρόχειρες παγίδες, που τις έκανε ο ίδιος. Είχε εξειδικευμένες ικανότητες και ήταν έμπειρος να συλλαμβάνει τα πουλιά. Τα αγριοπερίστερα, που ο τόπος είχε αρκετά και είχαν τις φωλιές τους στα χαλάσματα του μοναστηριού, ήταν ο καλύτερος μεζές. Κάποια μέρα έπιασε μερικά τρυγόνια και η χαρά του ήταν απερίγραπτη. Γι' αυτό ο Χρήστος δεν ήθελε να κατεβεί στο στρατόπεδο.

Τελικά πριν από το μεσημέρι τελείωσε η φόρτωση των πυρομαχικών. Αμέσως άρχισε η τοποθέτηση των αντικειμένων μέσα στην εκκλησία, όπως περίπου ήταν πριν μαζευτούν στις γωνίες για να τοποθετηθεί το Πολεμικό Υλικό. Τα τακτοποιήσαμε όλα και ο Διοικητής μας τότε άρχισε να περιεργάζεται την εκκλησία και να προσέχει το τέμπλο, τον Επισκοπικό Θρόνο, τις φορητές εικόνες, τον τρούλο και την αρχιτεκτονική της. Η ευκαιρία ήταν κατάλληλη για να καταπιαστώ με το αντικείμενό μου και να πω δυο λόγια για την ιστορία του Μοναστηριού και να περιγράψω το είδος του ναού, την ιστορία του και όλα τα άλλα πολύτιμα αντικείμενα, που υπήρχαν μέσα σ' αυτόν. Ο κύριος Σπαρτιώτης και τα άλλα παιδιά χάρηκαν πολύ για την ξενάγηση που τους έκανα και απόρησαν από πού τα ήξερα όλα αυτά. Τους υπέδειξα την πηγή μου και μερικοί ξαφνιάστηκαν για το ενδιαφέρον μου. Ο Ταγματάρχης Κοσμάς Σπαρτιώτης μάλιστα μου είπε ότι όλες τις μέρες, που παρέμεινα εδώ, συνδύαζα το τερπνόν μετά του ωφελίμου. Και είχε πολύ δίκαιο.

Φεύγοντας από το Μοναστήρι ανάψαμε από ένα κερι στα κηροπήγια των εικόνων του Χριστού, της Παναγίας και του Αγίου Νικολάου και κάνοντας το σταυρό μας ευχαριστήσαμε τον Άγιο, που μας φιλοξένησε στο Μοναστήρι του τόσες μέρες. Κλείσαμε με ευλάβεια την εξώθυρα του ναού, όπως τη βρήκαμε, και αποχωρήσαμε για την Περιστερώνα. Κατεβήκαμε στο χώρο του στρατοπέδου και παρατάξαμε και τούτα τα αυτοκίνητα δίπλα στα άλλα τρία και τραβήξαμε όλοι για το μεσημεριανό φαγητό. Στο μεταξύ ο Διοικητής εμένα και τους έξι οδηγούς μας έδωσε την εντολή να ετοιμαστούμε, επειδή αύριο λίαν πρωί θα αναχωρούσαμε για την Αμμόχωστο. Μας είπε να τακτοποιηθούμε οικονομικά με τον ταμία του Λόχου, να παραδώσουμε στους αποθηκάρχους τον οπλισμό μας και ό,τι άλλο είχαμε χρεωμένο, να πάρουμε το φύλλο πορείας

από τον αξιωματικό στρατολογίας και να ετοιμάσουμε τα ατομικά μας είδη για την αναχώρηση.

Το απόγευμα της Δευτέρας, 18 Δεκεμβρίου 1967, ήταν το τελευταίο που ζούσαμε εγώ και οι έξι οδηγοί στην Κύπρο. Τα παιδιά έχουν στο νησί της Αφροδίτης πάνω από δώδεκα μήνες και η χαρά που φεύγουν είναι απερίγραπτη. Ετοιμάζουν στους στρατιωτικούς σάκους τα πράγματά τους και τα ψώνια, που έχουν κάνει, αποχαιρετούν τους συναδέλφους τους και τους δίνουν ραντεβού στη Νέα Σάντα του Κιλκίς, όποτε έρθουν. Σίγουρα στις αρχές Ιανουαρίου του 1968 και όχι πέρα από τις 20 του μήνα, που έληγε η προθεσμία απομάκρυνσης των Ελληνικών Στρατευμάτων από την Κύπρο.

Για μένα τα πράγματα είναι περισσότερο πολύπλοκα. Πρέπει να χρεωθώ εκ νέου όχι μόνο το πολεμικό υλικό με νέα 108, αλλά και τα μεγάλα αγγλικού τύπου BEDFORDS αυτοκίνητα, που είναι φορτωμένα τα πυρομαχικά. Υπάρχουν καταστάσεις πολλών σελίδων με όλο το υλικό για κάθε είδος ξεχωριστά και πρέπει να υπογράψω σε κάθε σελίδα των καταστάσεων και να παραλάβω όλο το υλικό, χωρίς να μπορώ να το καταμετρήσω, επειδή όλο το υλικό ήταν φορτωμένο. Διαμαρτυρήθηκα στο Διοικητή μου, ο οποίος μου απάντησε ότι εν καιρώ πολέμου έτσι γίνεται και δεν θα πρέπει να φέρω καμιά αντίρρηση και αν, ο μη γένοιτο, χαθεί κάτι, τότε γίνεται Ένορκη Διοικητική Εξέταση (Ε.Δ.Ε.) και προφανώς, ό,τι χαθεί, παραγράφεται. Υπογράφω ό,τι μου φέρνει ο συνάδελφος Βουδούρης και κάνω το σταυρό μου για να πάνε όλα καλά.

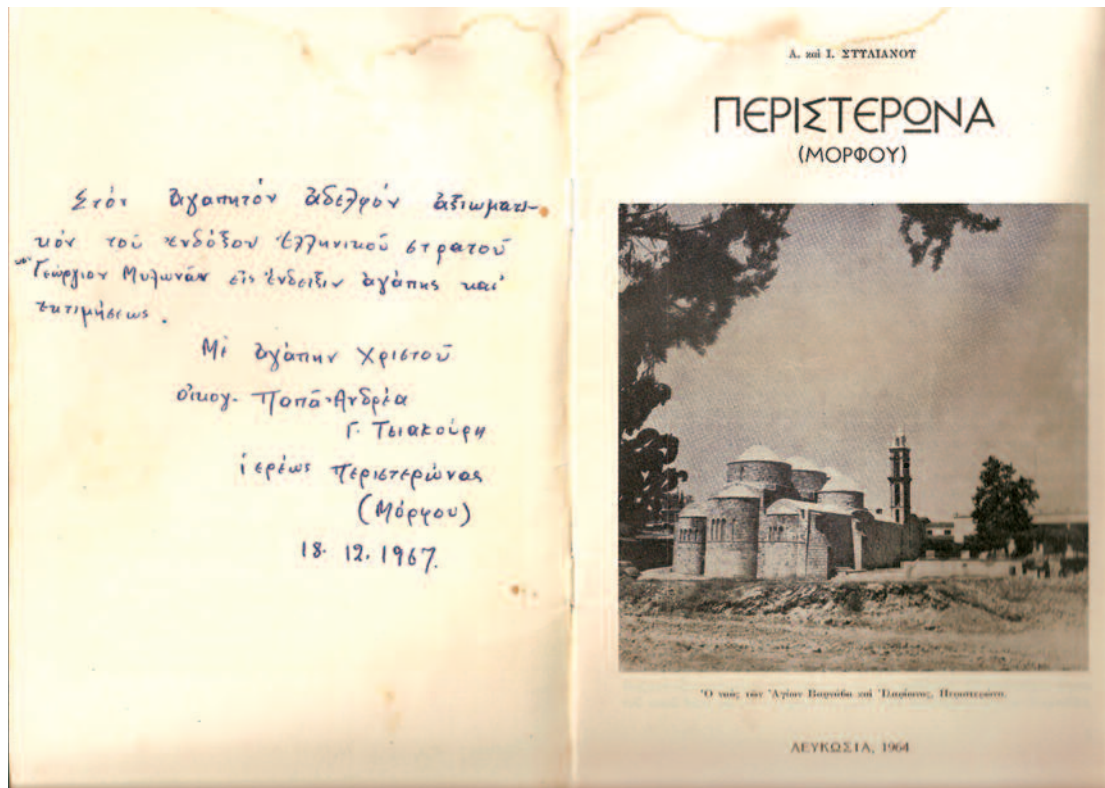
Έχω και άλλες υποχρεώσεις. Να τακτοποιηθώ οικονομικά με τον ταμιά του Λόχου μέχρι την 19η Δεκεμβρίου, να πληρώσω στη Λέσχη αξιωματικών το αναλογούν μεριδίό μου μέχρι την 18η Δεκεμβρίου και να τακτοποιήσω τις τυχόν άλλες εκκρεμότητες με τους συναδέλφους, το Κ.Ψ.Μ. και τους στρατιώτες μου. Έχω και μια άλλη σοβαρή υποχρέωση: να κατεβώ στο χωριό για να συναντήσω τον ιερέα του χωριού, τον Παπά-Ανδρέα, να πάρω το βιβλιάρκι, που μου έχει υποσχεθεί πριν από λίγες μέρες και να τον αποχαιρετήσω.

Μετά το μεσημεριανό φαγητό έτρεξα στο σπίτι του Αγά και συμμαζέψα τα πράγματά μου, που δεν ήταν και λίγα. Είχα πολλά ψώνια, που είχα κάνει από τα καταστήματα της Κακοπετριάς. Είχα τα υφάσματα, που ευτυχώς είχα αγοράσει από τα καταστήματα της Λεμεσού σε ανύποπτο χρόνο. Είχα μια μεγάλη πλαστική τσάντα, όπου είχα όλα τα άπλυτα ρούχα και εσώρουχα από όλο το χρονικό διάστημα, που βρισκόμασταν στο χώρο διασποράς. Ήταν πολλά και, επειδή δεν υπήρχε πλυντήριο στην Περιστερώνα, έμειναν άπλυτα. Γέμισα δυο βαλίτσες και είχα και την πλαστική τσάντα γεμάτη με τα άπλυτα ρούχα, τα παπούτσια εξόδου, τις παντόφλες και κάποια άλλα.

Λίγο πριν βραδιάσει με το Δημήτρη Βουδούρη κατεβήκαμε στο γνωστό καφενείο του χωριού, για να πάρουμε τον καφέ μας, αλλά και για να συναντήσω τον Παπά-Ανδρέα. Πίνοντας τον καφέ μας παρακάλεσα τον καφετζή να φωνάξει τον ιερέα, που το σπίτι του ήταν κάπου εκεί κοντά για να τον αποχαιρετήσω και να μου δώσει ένα βιβλιάρκι. Ο καφετζής με πολλή χαρά έτρεξε και κάλεσε στο καφενείο τον Παπά-Ανδρέα, ο οποίος είχε πληροφορηθεί ότι αναχωρώ για την Ελλάδα. Ήρθε στο καφενείο κρατώντας στο χέρι το βιβλιάρκι, που μου είχε υποσχεθεί στην προηγούμενη συνάντησή μας. Το πήρα και το ξεφύλλισα στα γρήγορα. Γυρνώντας το πρώτο εξώφυλλο αντίκρισα στην εσωτερική του σελίδα μια χειρόγραφη αφιέρωση του καλού λειτουργού του

Υψίστου, που με συγκίνησε αφάνταστα. Στα γρήγορα τη διάβασα και χωρίς να το θέλω αμέσως ένα δάκρυ κύλισε στο μάγουλό μου. Το είδε ο συνάδελφος Βουδούρης και αμέσως με ρώτησε τι συμβαίνει. Διαβάζω φωναχτά την αφιέρωση:

«Στον αγαπητόν αδελφόν αξιωματικόν του ενδόξου Ελληνικού στρατού κον Γεώργιον Μυλωνάν εις ένδειξιν αγάπης και εκτιμήσεως. Με αγάπην Χριστού. Οικογένεια Παπά Ανδρέα Γ. Τσιακούρη, ιερέως Περιστερώνας (Μόρφου) 18.12.1967».

Εικ. 78: Η αφιέρωση του Παπά-Ανδρέα Τσιακούρη στο συγγραφέα.

Ο Βουδούρης παίρνει το βιβλιαράκι στα χέρια του και διαβάζει και εκείνος την αφιέρωση. Στέκεται για λίγο αμίλητος και περιεργάζεται το γραφικό χαρακτήρα και το περιεχόμενο της αφιέρωσης. Ο Παπά-Ανδρέας μας κοιτάζει κατάματα και κατασυγκινημένος μας λέει «Γιατί φεύγετε, πού μας αφήνετε, τι θα κάνουμε χωρίς εσάς; Η ελπίδα μας, η σωτηρία μας, η χαρά μας είσαστε εσείς. Δεν πρέπει να φύγετε. Θα πάθουμε μεγάλη καταστροφή. Μη μας εγκαταλείπετε».

Ο Βουδούρης και εγώ ακούγοντάς τον μένουμε άφωνοι. Τον βλέπουμε πολύ συγκινημένο και παρότι δεν είναι ηλικιωμένος, τα χέρια του τρέμουν, τα πόδια του κάτω από τα ράσα πάνε πέρα δώθε, τα χείλη του ελαφρώς παίζουν και ολόκληρο το κορμί του είναι συγκλονισμένο. Δεν μπορούμε να τον απαντήσουμε σ' αυτά που μας ρωτάει. Το λέω μόνο «Άλλα άνθρωπος βούλεται, άλλα Θεός κελεύει».

Κατάλαβε το νόημα των φράσεων και δεν έδωσε συνέχεια. Συνήλθαμε και οι τρεις μας από τη μεγάλη συγκίνηση και είπαμε πολλά για κάμποση ώρα. Κάποια στιγμή ο Παπά-Ανδρέας μας πρότεινε να επισκεφτούμε τον ιερό ναό των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα και να πάρουμε την ευλογία των Αγίων του

χωριού για το ταξίδι μας στην Ελλάδα.

Γρήγορα σηκωθήκαμε και κατευθυνθήκαμε στο μεγαλοπρεπή Βυζαντινό Ναό, που ήταν απέναντι από το καφενείο. Μπαίνοντας ανάψαμε το κεριά μας στο εικονοστάσι των Αγίων του ναού και περιεργαστήκαμε το εσωτερικό του. Είναι η δεύτερη φορά που επισκέπτομαι το ναό και ξανακούω από τον Παπά-Ανδρέα τα πολύ ενδιαφέροντα για την αρχιτεκτονική και τον πλούτο των τοιχογραφιών και των άλλων κειμηλίων του ναού. Εξερχόμενοι θαυμάζουμε για μια ακόμη φορά τα ωραία ξυλόγλυπτα θυρόφυλλα της δυτικής κύριας εισόδου του ναού, που ανάγονται στα βυζαντινά χρόνια.

Ξεκινώντας για να φύγουμε περνάμε από το καφενείο και αποχαιρετώντας τον καλοκάγαθο καφετζή, που στέκεται στο περβάζι της εξώπορτας του καφενείου του, τον ευχαριστώ για όλες τις εξυπηρετήσεις που μου πρόσφερε όλες τις προηγούμενες μέρες και του δίνω ραντεβού σε μια άλλη επίσκεψή μου στο ωραίο του «χωρκόν», που ευτυχώς έγινε το Φεβρουάριο του 2013 μετά από σαράντα έξι χρόνια. Τον καφετζή τον αναζήτησα, αλλά δυστυχώς, δεν τον βρήκα. Είχε περάσει στην αθανασία, όπως μου είπαν κάποιοι κάτοικοι του χωριού, με τους οποίους συνομίλησα. Βρήκα, όμως, τον ιερέα, τον Παπά-Ανδρέα στα γεράματά του. Για την επίσκεψη αυτή του 2013 υπάρχει στο τέλος αυτού του δοκιμίου ένα Επίμετρο με πολλές λεπτομέρειες.

Σκύβω και ασπάζομαι το χέρι του Παπά-Ανδρέα, του ευγενέστατου ιερέα, τον ευχαριστώ για το πολύτιμο βιβλιαράκι με τη συγκινητική αφιέρωση και τον παρακαλώ να μου ευχηθεί καλό ταξίδι και να προσεύχεται για όλους τους Ελλαδίτες, που επιστρέφουμε στην Ελλάδα.

Στα γρήγορα επιστρέψαμε στο στρατόπεδο, επειδή κάποιος στρατιώτης από τους βοηθούς του Βουδούρη ήρθε τροχάδην στο καφενείο και μας ειδοποίησε ότι κατεπειγόντως μας αναζητούν στο Σύνταγμα. Κατευθυνθήκαμε γρήγορα στη Λέσχη αξιωματικών για το βραδινό φαγητό. Εκεί μας περίμεναν όλοι οι αξιωματικοί του Συντάγματος με επικεφαλής το Διοικητή. Ήταν το τελευταίο βράδυ στην Κύπρο.

Μας περίμεναν με αγωνία. Εμένα για να μου δώσουν τις τελευταίες οδηγίες στο μεγάλο ταξίδι που θα γινόταν την επόμενη το πρωί και το Βουδούρη μόνο και μόνο να τον ρωτήσουν αν όλα τα έγγραφα για τις χρεώσεις των αυτοκινήτων, των πυρομαχικών και των άλλων χαρτιών είχαν ετοιμαστεί, όπως ορίζουν οι στρατιωτικοί κανονισμοί. Εμένα, όμως, ιδιαίτερα με ήθελαν να μου δώσουν τις οδηγίες για το πού θα οδηγούσα τα υλικά, που χρεώθηκα, πως θα συνταξίδευα με το 618 Τάγμα Πεζικού και ακόμη από αύριο το πρωί θα είμαι και εγώ και οι έξι οδηγοί του Λόχου Διοίκησης του Συντάγματος αποσπασμένοι στο 618 Τάγμα Πεζικού μέχρι τον ερχομό του Συντάγματος στη Νέα Σάντα Κιλκίς. Το πότε θα ερχόταν το Σύνταγμα στην Ελλάδα δεν είχε ακόμη ξεκαθαριστεί, αλλά σίγουρα δεν θα αργούσε.

Ο Διοικητής του Συντάγματος μόλις μας αντίκρισε, μας έδωσε εντολή να καθίσουμε και να περιμένουμε τους στρατιώτες να μας σερβίρουν το βραδινό φαγητό. Μετά από λίγο πήρε το λόγο και σε τόνο δραματικό είπε πάνω κάτω τα εξής:

«Κύριοι συνάδελφοι, με εντολή του Στρατηγείου της Λευκωσίας ήρθε ο καιρός να αποχωρήσουμε από την Κύπρο. Όχι βέβαια όλοι, αλλά ένα μικρό μέρος του Συντάγματος. Ένας αξιωματικός με έξι οδηγούς του Λόχου Διοίκησης

και με όλο το πολεμικό υλικό του Συντάγματος αναχωρούν αύριο το πρωί από την Αμμόχωστο με το οχηματαγωγό «ΛΗΜΝΟΣ» για την Ελλάδα. Θα αποβιβαστούν σε τρεις μέρες περίπου στη Θεσσαλονίκη και από εκεί θα οδηγηθούν με οδηγούς αξιωματικούς της Έκτης Μεραρχίας στις παλιές εγκαταστάσεις των Μονάδων του στρατοπέδου στη Νέα Σάντα Κιλκίς. Εγκαταλείπουμε με όχι καλές συνθήκες ένα ελληνικό έδαφος και ευχόμαστε να μη χρειαστεί στο μέλλον να ξαναρθούμε να το υπερασπίσουμε. Αύριο το πρωί το εγερτήριο για τον αξιωματικό και τους έξι οδηγούς, που θα αναχωρήσουν για την Ελλάδα, θα γίνει στις πέντε ακριβώς. Θα πάρουν το πρωινό τους και στις έξι ακριβώς θα ξεκινήσουν με συνοδούς τον κύριο Υποδιοικητή και τον Ταγματάρχη Παύλο Κουρούπη, Διευθυντή του 2ου Γραφείου, οι οποίοι θα τους συνοδεύσουν ως την Αμμόχωστο, θα τους παραδώσουν στη Διοίκηση του 618 Τάγματος Πεζικού, θα βοηθήσουν στην επιβίβαση των αυτοκινήτων μας στο καράβι και μετά θα επιστρέψουν. Στο δόκιμο που είναι υπεύθυνος για τη μεταφορά του Πολεμικού Υλικού του ευχόμαστε καλό ταξίδι και σύντομα θα συναντηθούμε όλοι μαζί στη Νέα Σάντα, αφού σε λίγες μέρες θα αναχωρήσουμε και εμείς για την Ελλάδα».

Απόλυτη σιωπή επικρατεί για λίγο. Αμέσως ο Διοικητής του Λόχου Κοσμάς Σπαρτιώτης πήρε το λόγο και απαντώντας ουσιαστικά στον κύριο Διοικητή λέει τα παρακάτω:

«Κύριε Διοικητά, όλα είναι έτοιμα. Ο δόκιμος και οι έξι οδηγοί έχουν τακτοποιηθεί με τις υποχρεώσεις τους στο Λόχο, έχουν ενημερωθεί σχετικά με τις υποχρεώσεις τους στο 618 Τάγμα Πεζικού, που από αύριο θα είναι αποσπασμένοι και είναι καθόλα έτοιμοι να αναχωρήσουν για την Ελλάδα. Τα αυτοκίνητα έχουν επισκευαστεί καταλλήλως, έχουν γεμίσει τα ρεζερβουάρ τους και ελπίζουμε ότι θα εκπληρώσουν την αποστολή τους στο ακέραιο, αν και είναι παλιά, χωρίς να δημιουργηθούν προβλήματα. Ο δρόμος μέχρι την Αμμόχωστο είναι περίπου εκατό χιλιόμετρα και απαιτείται ένα δώρο τουλάχιστον. Νομίζω ότι στις οχτώ η ώρα το πρωί θα φτάσουν στον προορισμό τους, όπως ορίζει η διαταγή. Αυτά και εύχομαι και εγώ καλό ταξίδι στα παιδιά μας».

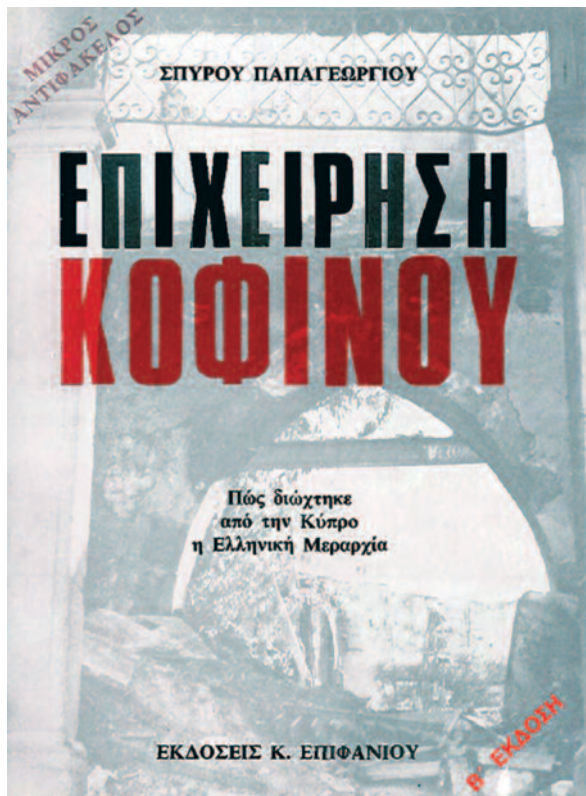
Μετά άρχισαν οι αποχαιρετισμοί. Με αποχαιρέτησαν όλοι οι αξιωματικοί από το Διοικητή μέχρι και τον τελευταίο μόνιμο λοχία. Όλοι μου ευχήθηκαν καλό ταξίδι, ενώ κάποιοι μου ευχήθηκαν και καλά Χριστούγεννα στο σπίτι μου και στους δικούς μου. Το τελευταίο ομολογώ ότι το άκουσα με πολλή συγκίνηση και ευχαρίστηση. Θα έφτανα στην Ελλάδα χωρίς να με περιμένει κανένας, αφού δεν πρόλαβα να στείλω κάποια επιστολή, ούτε έκανα κάποιο τηλεφώνημα. Ο χρόνος αναχώρησης ήταν άγνωστος και η ανακοίνωσή του έγινε βεβιασμένα. Οι ετοιμασίες ήταν πολλές και οι συνθήκες πολύ πιεστικές.

Έτσι κάπως τελείωσε η τελευταία βραδιά στη Λέσχη αξιωματικών στην Περιστερώνα της Μόρφου. Πήγα στο σπίτι του Αγά να ξαπλώσω και να ξεκουραστώ από τη μεγάλη κόπωση της ημέρας και τις πολλές σκοτούρες και τρεχάλες. Έριξα μια τελευταία ματιά στα πράγματά μου. Άνοιξα τις βαλίτσες και αντίκρισα πάνω-πάνω τα φύλλα της εφημερίδας ΠΑΤΡΙΣ. Ένας κόμπος αμέσως δέθηκε στην ψυχή μου. Να τα πάρω στην Ελλάδα ή όχι; Το πατριωτικό μου ένστικτο έλεγε να τα πάρω στην Ελλάδα, αλλά πάλι σκεφτόμουν να μη βρω κανένα μπελά, αν έπεφταν στα χέρια και τα μάτια κάποιου χουντικού συναδέλφου. Πήγα στο διπλανό δωμάτιο, που κοιμόνταν οι άλλοι δυο συνάδελφοι και ρωτώντας το Βουδούρη, αν έπρεπε να τα πάρω ή όχι, εκείνος

απάντησε πολύ αυστηρά «Με κανένα τρόπο δεν πρέπει να τα πάρεις. Άφησέ τα εδώ και εγώ αύριο θα τα καταστρέψω». Τον άκουσα και δεν τα πήρα, αλλά, όταν έφτασα στην Ελλάδα, το είχα μετανιώσει.

Μετά την πτώση της χούντας και με τον αέρα της μεταπολίτευσης κατά το 1975 τα ανεζήτησα, αλλά δεν τα βρήκα πουθενά. Μίλησα με κάποιους Κύπριους συναδέλφους καθηγητές και εκείνοι με προέτρεψαν να απευθυνθώ στην ίδια εφημερίδα στην Κύπρο. Αλλά δεν άκουσα τη συμβουλή τους εξαιτίας της γραφειοκρατίας. Ωστόσο επί πολλά χρόνια παρακολουθούσα την κυπριακή βιβλιογραφία για να βρω κάτι σχετικό με τα γεγονότα της εποχής και με τα γραφόμενα από τις εφημερίδες. Αλλά είχε μεσολαβήσει η λαίλαπα του 1974 και όλη η κυπριακή βιβλιογραφία ασχολούνταν με τα φοβερά γεγονότα της εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο. Τα δραματικά γεγονότα στην Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο το Νοέμβριο του 1967 και την αποχώρηση των Ελληνικών Δυνάμεων από την Κύπρο είχαν σχεδόν ξεχαστεί και παραμεριστεί, αν και αυτά ήταν η δεύτερη φορά, που επεχείρησαν οι προαιώνιοι γείτονές μας για να πετύχουν τη διχοτόμηση του νησιού. Η πρώτη ήταν τα Χριστούγεννα του 1963.

Ευτυχώς, όταν άρχισα να ασχολούμαι με τα προσωπικά ξεθωριασμένα στρατιωτικά βιβλιάρια, τα ημερολόγια της εποχής και τις χρήσιμες σημειώσεις σ' αυτά, αφού είχα τελειώσει τις υποχρεώσεις μου με την ιστορία του τόπου μου, κεντρήθηκε το ενδιαφέρον μου να ψάξω στην πλούσια βιβλιοθήκη της πόλης μου να βρω κάτι από τα γεγονότα της εποχής. Πράγματι βρήκα ένα πλούσιο θησαυρό όχι μόνο με τα γεγονότα του Νοεμβρίου του 1967, που τα είχα ζήσει από κοντά και δοκιμάστηκε πολύ το πατριωτικό μου φιλότιμο, αλλά

και άλλα πολύ σχετικά με τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί. Βρήκα τα απομνημονεύματα του Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή, κορυφαίο βιβλίο για τον απελευθερωτικό Αγώνα των αδελφών Κυπρίων εναντίον των Άγγλων. Βρήκα πολλά βιβλία σχετικά με την Ιστορία της Κύπρου από τους πολύ παλιούς χρόνους μέχρι σήμερα. Βρήκα ιστορικά ντοκουμέντα από τα τελευταία γεγονότα πριν του 1967 και του 1974 και πάνω απ' όλα βρήκα εκείνο που διακαώς επιζητούσα.

Βρήκα ένα βιβλιάρκι με τον τίτλο «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΟΦΙΝΟΥ», του δημοσιογράφου Σπύρου Παπαγεωργίου, μέσα στο οποίο περιγράφεται πώς διώχτηκε από την Κύπρο η ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ., η «παράνομη» Ελληνική Μεραρχία. Εκεί μέσα, στο τέλος του βιβλίου, βρήκα αυτά που

Εικ. 79: Το βιβλίο του δημοσιογράφου Σπύρου Παπαγεωργίου για την πολεμική επιχείρηση στην Κοφίνου.

διάβαζα τότε στην Κύπρο. Στο αρθρογραφικό επίμετρο υπήρχε μια επιλογή πολιτικών άρθρων, από την εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ της Λευκωσίας, που αναφέρονταν στα τραγικά γεγονότα της επιχείρησης Κοφίνου και την απομάκρυνση της Ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο. Βρήκα τις επιστολές του στρατιώτη και τις απαντήσεις της εφημερίδας και όλα τα σχετικά με τη ζωή των Ελλαδικών Στρατευμάτων στην Κύπρο. Αρθρογράφος των άρθρων ήταν ο αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΠΑΤΡΙΣ Σπύρος Παπαγεωργίου, ο οποίος είναι και ο συγγραφέας του βιβλίου.

Το δανείστηκα από τη βιβλιοθήκη και το διάβασα απνευστί. Ρίγησα από συγκίνηση διαβάζοντας τα άρθρα αυτά και η μνήμη μου ξαναγύρισε πίσω σαράντα πέντε τόσα χρόνια. Είχα στα χέρια μου αυτό που μου έλειπε για να καταγράψω όσα έζησα και υπέφερα στην Κύπρο επί δέκα μήνες και ιδιαίτερα τις τελευταίες σαράντα μέρες. Το διάβαζα και τα αυλάκια της μνήμης μου ξεκαθάριζαν από τις σκόνες των καιρών και ξεπάγωναν τα κρύσταλλα και το πουρί των πολλών χρόνων. Δεν είχα πάρει τότε μαζί μου τα φύλλα της εφημερίδας, αλλά τώρα τα είχα όλα μπροστά στα μάτια μου και μπορούσα να πιάσω από την αρχή το μίτο των γεγονότων και να πλέξω όλο το μύθο της περιπέτειάς μου στο πανέμορφο νησί της Αφροδίτης.

Ο Αντιστράτηγος Σπαρτιώτης Κοσμάς του Ευσταθίου (1930- 2019). Ένας λαμπρός και γενναίος Αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού.

Γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1930 και μετά τις εγκύκλιες σπουδές εισήχθη στη Σχολή Ευελπίδων και το 1952 ονομάστηκε Ανθυπολοχαγός Πεζικού. Προήχθη ως το βαθμό του Αντιστρατήγου, αφού υπηρέτησε σε διάφορες Μονάδες και Επιτελικά Γραφεία, ανάλογα κάθε φορά του βαθμού του. Διοίκησε πολλές Μονάδες ή Διευθύνσεις Επιτελείου. Φοίτησε κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του στα διάφορα σχολεία του Όπλου του και σε διάφορες Στρατιωτικές Σχολές (Κέντρο Καταδρομών, Σχολή Ραδιολογικής Βιολογικής και Χημικής Άμυνας, Σχολή Πεζικού, Γενικής Μορφώσεως, Ξένων Γλωσσών και Ανωτάτη Σχολή Πολέμου). Έλαβε μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις στην Κύπρο κατά το 1974 ως Διοικητής Τάγματος. Τέλος τιμήθηκε με πολλά παράσημα και μετάλλια για τις υπηρεσίες που προσέφερε στην πατρίδα.

Το 1964 παντρεύτηκε την Έλσα το γένος Τζιλίου από την Κέρκυρα με την οποία απέκτησαν δυο αγόρια, το Δημήτρη και τον Στάθη.

Ο Δημήτρης αποφοίτησε το 1991 από το τμήμα Μηχανικών και Πληροφορικής του Πανεπιστημίου Πατρών. Συνέχισε με υποτροφία στην επιστήμη των Υπολογιστών στο πανεπιστήμιο Βοστώνης των ΗΠΑ και το 1995 μετέβη στο Λονδίνο για σπουδές στη Διοίκηση Επιχειρήσεων και Χρηματοοικονομικής. Το 2010 μετέβη στη Νέα Υόρκη για σπουδές στα μαθηματικά Χρηματοοικονομικής. Σήμερα (2020) ζει στη Νέα Υόρκη με τη γυναίκα του και τα τρία παιδιά του εργαζόμενος στο χώρο της Χρηματοοικονομικής.

Ο Στάθης ακολούθησε την οικογενειακή παράδοση και σήμερα είναι Συνταγματάρχης Μηχανικού στη Σχολή Μηχανικού στο Λουτράκι. Υπηρέτησε σε Μονάδες Μηχανικού, Επιτελεία Σχηματισμών του ΓΕΣ, στο Κόσσοβο, στο NATO (Νάπολη).

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η αναχώρηση για την Ελλάδα

Η επόμενη μέρα ήταν Τρίτη 19 Δεκεμβρίου 1967. Μια μεγάλη και ιστορική μέρα. Ξεκινούσα από την Περιστερώνα της Κύπρου για την Ελλάδα. Είχα έρθει πριν από 293 μέρες στο μαρτυρικό νησί της Κύπρου και εγκαταστάθηκα στο στρατόπεδο του Αγίου Νικολάου κοντά στην Κακοπετριά στα ριζά του κυπριακού Ολύμπου. Είχα ζήσει πολλές περιπέτειες πάνω στο βουνό και ιδιαίτερα όταν ήμουν μέσα στην καρδιά του βουνού στο χωριό Σπήλια υπεύθυνος αξιωματικός με έναν τολμηρό Λοχία και οχτώ λεβέντες στρατιώτες για τη φύλαξη των στρατιωτικών αποθηκών.

Μια επιστροφή στην Ελλάδα απροσδόκητη, επονειδιστη, ατιμωτική. Με πλήγωνε ως τα κατάβαθα της ψυχής μου το ότι έφευγα χωρίς να εκπληρώσω με τους άλλους συναδέλφους την ιερή μας αποστολή, για την οποία είχαμε έρθει. Όταν ερχόμουν στην Κύπρο, πίστευα ότι είχα το προνόμιο να είμαι από τους Έλληνες που θα πρόσθεταν ένα νέο έδαφος στον ελληνικό εθνικό κορμό. Πίστευα σε όσα είχα ακούσει από το Γέρο της Δημοκρατίας ότι η «ΕΝΩΣΙΣ ΕΡΧΕΤΑΙ». Ότι θα είμαι σαν εκείνους τους στρατιώτες που τον Οκτώβριο του 1912 ξεκινώντας από τη Μελούνα και κυνηγώντας τους Τούρκους στο Σαραντάπορο ελευθέρωναν τα Σέρβια, την Κοζάνη, τη Θεσσαλονίκη και όλη τη Μακεδονία και διπλασίαζαν σε έδαφος και πληθυσμό το Ελληνικό Κράτος.

Αποχωρούσα ντροπιασμένος, με σκυμμένο το κεφάλι, με πληγωμένο το εθνικό μου φιλότιμο. Δεν ήμουν ούτε νικητής, ούτε ηττημένος στο πεδίο της τιμής και της μάχης. Το όπλο μου δεν εκπυρσοκρότησε ούτε μια φορά εναντίον των εχθρών. Έφευγα χωρίς να το θέλω, χωρίς να το επιθυμώ. Άκουγα με το Βουδούρη τον Παπά-Ανδρέα να μας ρωτάει γιατί φεύγουμε, γιατί εγκαταλείπουμε τους αδελφούς μας. Να μας εκλιπαρεί να μείνουμε, να εκτελέσουμε την ιστορική αποστολή μας, που ήταν να ενώσουμε την Κόρη με τη Μάνα. Έπρεπε, όμως, να υπακούσουμε στους επαίσχυντους κυβερνήτες μας!

Καλά-καλά δεν έκλεισα μάτι όλο το βράδυ. Το μυαλό μου φτερούγιζε στους δικούς μου. Στον πατέρα μου, που με περίμενε νικητή και τροπαιούχο. Στη μάνα μου, που με έκλαιγε ζωντανό, επειδή νόμιζε ότι πολεμούσα στην Κύπρο τους προαιώνιους εχθρούς μας και φοβόταν ότι δε θα ξαναγύριζα στο σπίτι. Στην αγαπημένη μου, που με ανάμενε πάντα με ελπίδα και λαχτάρα. Αλλά το μυαλό μου φτερούγιζε και στις υποχρεώσεις μου, στις εθνικές επιταγές, που αποχωρούσα ακούσια χωρίς να κάνω το χρέος μου.

Από τις πέντε το πρωί είμαστε στο πόδι και εγώ και τα έξι παιδιά. Μαζί μας είναι και ο Υποδιοικητής με το Διευθυντή του 2ου Γραφείου Εκπαίδευσης. Παίρνουμε τα πράγματά μας και τα φορτώνουμε στα αυτοκίνητα. Είναι ακόμη

νύχτα και μόλις είχε αρχίσει να λαμπυρίζει ο ορίζοντας από την ανατολή πάνω από το βουνό. Ξαφνικά έρχεται μπροστά μας και ο Διοικητής του Λόχου, που είχε ξυπνήσει και εκείνος. Επιβλέπει τις κινήσεις μας μέσα στη νύχτα και μας δίνει τις τελευταίες οδηγίες. Ο Ταγματάρχης Κοσμάς Σπαρτιώτης με το τετράγωνο μυαλό με καλεί παράμερα και μου λέγει σαν στοργικός πατέρας: «*Κύριε Μυλωνά, να προσέχεις τα παιδιά, να μη δημιουργήσετε κανένα πρόβλημα στη νέα σας Διοίκηση, να είστε υποτακτικοί στους αξιωματικούς του Τάγματος και να ακολουθείτε πιστά τις εντολές τους. Τα αυτοκίνητα θα τα οδηγήσετε εκεί, όπου σας υποδείξουν οι αξιωματικοί που σας περιμένουν στην Ελλάδα. Ο χώρος όπου θα εγκατασταθεί το 618 Τάγμα είναι ίδιος με το χώρο του Συντάγματος. Και έτσι θα ακολουθήσετε τις οδηγίες του Διοικητή του Τάγματος. Σε λίγες μέρες ερχόμαστε και εμείς. Καλό σας ταξίδι και καλή αντάμωση στην Πατρίδα*».

Μου έδωσε το χέρι του και σφίγγοντας δυνατά το δικό μου με αποχαιρέτησε σαν καλός γονιός. Το χάρηκα πολύ και κατάλαβα πόσο καλός αξιωματικός ήταν και πόσο ενδιαφέρον έδειχνε για τους υφισταμένους του. Η ανθρώπινη πλευρά του ήταν πολύ ευαίσθητη, αλλά και η κατάρτισή του ως αξιωματικού με το οξυδερκές του μυαλό αποδείκνυε την τελειότητα του χαρακτήρα και την επιστημονική και επαγγελματική του επάρκεια.

Στις έξι παρά τέταρτο το πρωί μπήκαμε στα αυτοκίνητα και ξεκινήσαμε για την Αμμόχωστο μέσω Λευκωσίας. Μπροστά βάδιζε το LANDROVER με συνοδηγό τον Υποδιοικητή και συνοδούς το Διευθυντή του 2ου Γραφείου Ταγματάρχη Παύλο Κουρούπη και μένα και από πίσω σε φάλαγγα τα έξι BEDFORDS κατάφορτα από το πολεμικό υλικό και με οδηγούς έξι παλικάρια, που είχανε καρδιά λιονταριού. Βγαίνοντας από την Περιστερώνα έριξα μια τελευταία ματιά στο χωριό, αλλά μόνο το καμπαναριό, το μιναρέ και τους τρούλους του βυζαντινού ναού των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνα αντίκρισα στο θολό ορίζοντα. Ήταν ακόμη νύχτα. Περνώντας γρήγορα τα χωριά πριν από τη Λευκωσία, σύντομα πλησιάσαμε την πόλη και κάνοντας ένα γύρο από το νότιο περιφερειακό δρόμο βγήκαμε στην Αγλαντζιά και από εκεί πήραμε το δρόμο για την Αμμόχωστο. Η Λευκωσία ακόμη κοιμάται και οι δρόμοι είναι σχεδόν άδειοι.

Αφήνοντας πίσω τη Λευκωσία ανοιχτήκαμε στον ανοιχτό και σχετικά καλό ασφαλτοστρωμένο δρόμο προς την Αμμόχωστο. Η ώρα είναι έξι και μισή το πρωί και αρχίζει από την ανατολική πλευρά του νησιού δειλά-δειλά να ροδίζει η πρωινή αυγούλα. Ο ουρανός είναι καθαρός και τα αστέρια του κάπου-κάπου λαμπυρίζουν ακόμη. Βαδίζουμε ανατολικά και έχουμε μπροστά μας την ανατολή του ήλιου. Τα ροδοκόκκινα συννεφάκια που φαίνονται στον ορίζοντα σιγά-σιγά, αλλά σταθερά, φωτίζονται από τις ακτίνες του ήλιου, που σαν την αναδυόμενη Αφροδίτη αναδύεται μέσα από τη θάλασσα της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου.

Γύρω στις επτά το πρωί πλησιάζουμε το πρώτο χωριό. Είναι η Αφάνεια, όπως διαβάζουμε με τα φώτα του αυτοκινήτου την πινακίδα λίγο πριν μπούμε στο χωριό. Δεν έχω μαζί μου τον οδηγό να δω κάποια ιστορικά του χωριού, αλλά και να τον είχα δεν θα μπορούσα να διαβάσω κάτι, επειδή ακόμη είναι σχεδόν σκοτάδι. Έχουμε διανύσει περισσότερο από το μισό δρόμο. Βγαίνοντας έξω από την Αφάνεια σταματούμε στην άκρη του δρόμου για να κάνουμε ένα

έλεγχο των αυτοκινήτων και να δούμε και να μιλήσουμε για λίγο με τους οδηγούς για τυχόν προβλήματα.

Βρισκόμαστε στη μέση της μοναδικής κυπριακής πεδιάδας, που ακούει στο όνομα Μεσαορία και το μάτι μας, παρότι ακόμη το φως της ημέρας είναι λιγοστό, περιχύνεται σ' όλα τα σημεία του ορίζοντα και η ψυχή μας αναγαλλιάζει. Δέκα μήνες στην Κύπρο και πρώτη φορά αντικρίζω ανοιχτό και επίπεδο έδαφος, όπως το γνωρίζω από τα μέρη μου στη Μακεδονία, από τις μακεδονικές πεδιάδες της Βέροιας και της Θεσσαλονίκης ή την πεδιάδα του Θεσσαλικού κάμπου. Οχτώ μήνες ζούσα σαν αγρίμι μέσα στα δάση του κυπριακού Ολύμπου, που μόνο ουρανό αντίκριζα, με μια μικρή διακοπή στον κόλπο στο Καραβοστάσι της Μόρφου, όταν ο Λόχος μου πήγε στη θάλασσα για τα μπάνια. Περιφερόμουν με τους άλλους συναδέλφους και τους προϊσταμένους μου σαν σιδερόφρακτος σταυροφόρος του Μεσαίωνα μέσα στα δασιά λαγκάδια του Τροόδου για την αναγνώριση της ζώνης ευθύνης μας. Έκανα στρατιωτικές ανιχνεύσεις και περιπολίες με το περίστροφο στο χέρι στις χαμηλές παράκτιες περιοχές της Μόρφου, του Ξερού, της Πάφου, της Λεμεσού, της Αμαθούντας, του Αγίου Θεοδώρου και της Κοφίνου για να γνωρίσω τις «σκάλες», όπου πιθανόν θα έκανε απόβαση ο εχθρός.

Κατεβαίνουμε από τα αυτοκίνητα και πιάνουμε κουβέντα με τα παλικάρια, τους οδηγούς μου. Είναι πανευτυχείς επειδή φεύγουν, όπως λέει ένας, από την κόλαση και πάνε στον παράδεισο. Ο Υποδιοικητής, όμως, τον διακόπτει και του λέει ότι εδώ είναι ο παράδεισος, αλλά εμείς δεν μπορέσαμε να τον απολαύσουμε. Οι στρατιώτες τότε μ' ένα στόμα του απαντούν ότι επί τέλους φεύγουμε και πάμε στην πατρίδα μας. Εκεί μας αγαπούν, μας εκτιμούν και μας υπολογίζουν, ενώ εδώ μας βρίζουν, μας χλευάζουν, μας κοροϊδεύουν, ακόμη μας ξυλοκοπούν. Ο Ταγματάρχης Παύλος Κουρούπης, χωρίς να μιλάει, όπως πάντα, με τις κινήσεις του κεφαλιού του επιδοκιμάζει τις απόψεις των στρατιωτών, αλλά γνωρίζει καλύτερα από τον καθένα τις συνέπειες της αποχώρησής μας. Τον κοιτάζω επίμονα και χωρίς να μιλώ συμφωνώ μαζί του.

Ο Υποδιοικητής ρωτάει τα παιδιά πώς πάνε τα αυτοκίνητα και αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα. Και πάλι όλοι μαζί απαντούν ότι όλα λειτουργούν ρολόι. Οι δυο μάλιστα απ' αυτούς, που ήξεραν το δρομολόγιο, λένε ότι, όπου να 'ναι, πλησιάζουμε την Αμμόχωστο. Είχαν κάνει πολλά δρομολόγια, κυρίως νυχτερινά, σ' αυτό το δρομολόγιο μεταφέροντας κρυφά Έλληνες στρατιώτες, που αποβιβάζονταν νύχτα σε απόμερες παραθαλάσσιες περιοχές και τους οδηγούσαν στις διάφορες Μονάδες τους μέσα στο νησί.

Η ώρα είναι επτά και κάτι. Έχει φέξει για τα καλά και ο ορίζοντας γύρω γύρω είναι σχετικά καθαρός και διάφανος. Ο ουρανός φεγγοβολάει από τη μεριά της ανατολής, καθώς ο ήλιος αναδύμενος από τη θάλασσα τον καταυγάζει με τις λαμπερές του ακτίνες. Το πρωινό αεράκι μπατσίζει τα πρόσωπά μας και από την πλούσια κυπριακή γη αναδύεται μια απαλή ομίχλη που μας περιβάλλει και μας λούζει με τις δροσοσταλίδες της. Αγναντεύω για λίγο το ήρεμο και ήμερο τοπίο του ευλογημένου κυπριακού κάμπου και αναπολώ τους δικούς μας απέραντους μακεδονικούς κάμπους.

Στις επτά και είκοσι μπαίνουμε και πάλι στα αυτοκίνητα και ξεκινούμε για την Αμμόχωστο. Σε λιγότερο από μισή ώρα θα είμαστε στο λιμάνι της Βενετσιάνικης Φαμαγκούστα. Σε λίγο πιάνουμε την Άσσια, ένα μεγάλο καθαρά ελ-

ληνοκυπριακό χωριό με δυο χιλιάδες περίπου κατοίκους, όπως μας πληροφορεί ο Διευθυντής του 2ου Γραφείου, που γνωρίζει με κάθε λεπτομέρεια τις πληθυσμιακές συνθέσεις σχεδόν όλων των κυπριακών πόλεων και χωριών. Μετά από μια μικρή απόσταση δέκα περίπου χιλιομέτρων συναντάμε τη Βατυλή, άλλο μεγάλο χωριό, μικτό ετούτο, με τρεις χιλιάδες κατοίκους, από τους οποίους το 1/3 είναι Τουρκοκύπριοι. Ο Ταγματάρχης Παύλος Κουρούπης μας λέει ότι η Βατυλή παλιά ήταν το διοικητικό κέντρο της περιοχής και ότι χρωστάει το όνομά της σε κάποιον κόμη Στέφανο Βατυλή, που ήταν ο πλούσιος άρχοντας και ιδιοκτήτης της περιοχής. Ακόμη μας πληροφορεί ότι στον κάμπο της Μεσαορίας καλλιεργούνται δημητριακά, κυρίως σιτάρι, κριθάρι, λίγα βαμβάκια και λινάρι. Ότι το καλοκαίρι ο κάμπος είναι καταπράσινος και είναι χαρά Θεού να τον αντικρίζεις. Μέσα στα σπαρτά φυτρώνουν μυρωδάτα μασικόρδα (νάρκισσοι) και κατακίτρινοι λαλέδες. Εκτός από τα δημητριακά οι κάτοικοι έχουν ως απαραίτητο συμπλήρωμα για το εισόδημά τους και την κτηνοτροφία. Γι' αυτό καλλιεργούν βίκο και φαρρά, δηλαδή κριθάρι για τροφή στα ζώα.

Εικ. 8ο: Κύπριοι θεριστάδες στον κάμπο της Μεσαορίας.

Συνεχίζοντας ο Διευθυντής του 2ου Γραφείου λέει ότι παλαιότερα, όταν η οικονομία στηριζόταν στη γεωργία και την κτηνοτροφία, η Μεσαορία ήταν από τις πιο παραγωγικές περιοχές της Κύπρου. Αργότερα, όμως, άλλες περιοχές που παρήγαγαν προϊόντα για εξαγωγή, όπως πορτοκάλια, λεμόνια, καρότα, πατάτες, λαχανικά, αναπτύχθηκαν περισσότερο. Τότε οι κάτοικοι της Μεσαορίας άρχισαν παράλληλα να εργάζονται και στις πόλεις για να βελτιώσουν τα οικονομικά τους. Σ' αυτό βοήθησε και η διαμόρφωση του εδάφους και η μικρή σχετικά απόσταση από τη Λευκωσία και την Αμμόχωστο.

Τότε θυμήθηκα το Στρατή Μυριβήλη που γράφει κάπου στις ταξιδιωτικές του σημειώσεις: «*Η Κύπρος είναι η στιβαρή Μητέρα, η γεννήτρα, η καρπερή, η σεβάσμια. Πρέπει να κουραστείς για να ανακαλύψεις την ομορφιά της. Τη σοβαρή και αγέλαστη ομορφιά της. Πέρασα στους απέραντους κάμπους της Μεσαορίας μέσα στον Αύγουστο. Ο Θεριστής έβαζε φωτιά στο χρυσάφι των σπαρτών, που καλλιεργούνται με πρωτόγονα μέσα. Οι φλόγες του ουρανού τύλιγαν το πεντάφαρδο τοπίο. Παντού ήταν αλώνια και μέσα στ' αλώνια οι Κυπριώτισσες, σφικτά μαντηλωμένες, έτρεχαν θρονιασμένες πάνω στο ξυλένιο έλκηθρο του αλωνίσματος, χουγιάζοντας και καμουσιίζοντας τα άλογα, που το σέρνανε πάνω στα στάχια. Αυτή η εικόνα με παρακολουθούσε σ' όλη τη διαδρομή. Μια μορφή αρχαϊκά ωραία της Κύπρου, της δουλευτάρας, της αγρότισσας, που έχει στεφανωμένο το μελαχρινό της μέτωπο με μια χεροβολιά χρυσά στάχια».*

Μετά τη Βατυλή και σε μικρή απόσταση συναντούμε τη Λύση. Μεγάλη κωμόπολη με τέσσερις χιλιάδες περίπου κατοίκους. Όλοι είναι Ελληνοκύπριοι. Αυτή η κωμόπολη είναι η ιδιαίτερη πατρίδα του ήρωα Γρηγόρη Αυξεντίου, που αγωνίστηκε για μια πατρίδα ελεύθερη, για έναν ήλιο που θα φωτίζει όλους τους ανθρώπους, χωρίς να ντρέπεται για όσα γίνονται στη γη. Ήταν ο γενναίος νεαρός αξιωματικός που έγινε το σύμβολο του αγώνα και της αυτοθυσίας στο Μεγάλο Αγώνα του κυπριακού ελληνισμού εναντίον των Άγγλων για να ανατείλουν καλύτερες μέρες στην Πατρίδα του.

Ο Διευθυντής του 2ου Γραφείου γνωρίζει πολύ περισσότερα και παίρνοντας το λόγο μας λέει πολύ σημαντικά πράγματα, ενώ ο κύριος Υποδιοικητής σ' όλη τη διαδρομή δε μίλησε σχεδόν καθόλου. Οι κάτοικοι της Λύσης λέει ο Ταγματάρχης Κουρούπης ότι είναι πολύ προοδευτικοί και μετέτρεψαν το μικρό τους χωριό σε μεγάλη και ακμάζουσα κωμόπολη. Έκτισαν με τα χέρια τους Νοσοκομείο, Γυμνάσιο, δυο Δημοτικά Σχολεία, γήπεδο, το πρώτο στην Κύπρο με χορτοτάπητα και ίδρυσαν πολλά σωματεία. Ότι κάνουν πολλές εκδηλώσεις όλων των ειδών: αθλητικές, πνευματικές, χορευτικές, θρησκευτικές, γεωργικές. Και ότι μέσα σ' όλες τις περιπτώσεις των δημιουργικών τους αποφάσεων ενυπάρχει το πνεύμα της συνεργασίας και της ομαδικότητας. Και τελευταίο ότι η θυσία πολλών παιδιών στον Κυπριακό Αγώνα 1955-59 της έδωσε τον τιμητικό τίτλο «Η Ηρωσόκος Λύση».

Μετά τη Λύση πλησιάζουμε την Κοντέα, ένα άλλο μεγάλο χωριό με χίλιους τριακόσιους κατοίκους περίπου, που όλοι είναι Ελληνοκύπριοι. Το προσπερνάμε στα γρήγορα και σε λίγο πλησιάζουμε τα Κούκλια, που είναι ένας μικρός οικισμός από Τουρκοκύπριους. Το μυαλό μου αμέσως πηγαίνει στο ομώνυμο χωριό, που γνώρισα στην τρίτη περιοδεία στο νότιο μέρος του νησιού, κοντά στην Πάφο. Σίγουρα και το χωριό αυτό με το εύηχο όνομα κρατάει από τα ευρήματα της αρχαίας κληρονομιάς.

Από εδώ και πέρα δεν συναντούμε άλλα χωριά και ολοταχώς κατευθυνόμαστε προς την Αμμόχωστο. Η ώρα είναι επτά και μισή και έχουμε ακόμη καμιά τριανταριά χιλιόμετρα. Ο ορίζοντας ξεκαθάρισε από την πρωινή ομίχλη και όλα γύρω μας φαντάζουν μεγαλόπρεπα. Ο δρόμος είναι σχεδόν άδειος και αυτό διευκολύνει να αναπτύξουμε ταχύτητα. Οι οδηγοί με τα μεγάλα αυτοκίνητα ακολουθούν και στις οχτώ παρά δέκα βρισκόμαστε στο λιμάνι της Αμμοχώστου.

Η επιβίβαση στο οχηματογωγό ΛΗΜΝΟΣ

Μπαίνοντας στην Αμμόχωστο ο Διευθυντής του 2ου Γραφείου μας ενημερώνει ότι το λιμάνι βρίσκεται πολύ κοντά στο δρομολόγιό μας και πολύ σύντομα θα αφιχθούμε εκεί. Καλά-καλά δεν προφταίνει να πει δυο πράγματα για την πόλη και αμέσως στα αριστερά μας αντικρίζουμε τα βενετσιάνικα κάστρα της. Τα μοναδικά λόγια που προλαβαίνει να πει είναι ότι στα δεξιά μας βρίσκονται τα Βαρώσια, όπου οι Χριστιανοί μετά την κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους το 1571 έστησαν τα νέα τους σπίτια και αριστερά μας η παλιά πόλη περιτριγυρισμένη από τα κάστρα, όπου εγκαταστάθηκαν οι κατακτητές διώχνοντας τους Χριστιανούς.

Μπαίνουμε στο λιμάνι και μπροστά μας αντικρίζουμε ένα τσούρμο από στρατιώτες με τους σάκους στα χέρια και τους αξιωματικούς να φωνάζουν και να προσπαθούν να τους βάλουν σε τάξη. Είναι οι αξιωματικοί και οι οπλίτες του 618 Τάγματος, που ήρθαν λίγο πριν από μας. Οι αξιωματικοί θέλουν να τους παρατάξουν σε γραμμές κατά Λόχους και διμοιρίες και να αρχίσουν την επιβίβαση στο τεράστιο οχηματογωγό, που έχει τον καταπέλτη του ανοιχτό. Σταματούμε σε μια γωνιά και αμέσως έρχεται κοντά μας ένας ψηλός μεσήλικας στρατιωτικός με ωραία χαρακτηριστικά και χαιρετώντας στρατιωτικά τον Υποδιοικητή μας καλωσορίζει. Καταλαβαίνω ότι πρόκειται για το Διοικητή του Τάγματος. Κοντά του παραβρίσκεται και ο Υποδιοικητής του Τάγματος, ο οποίος ακολουθεί τις ενέργειες του Διοικητή του. Αμέσως ο Υποδιοικητής του Συντάγματος με γνωρίζει στο Διοικητή και Υποδιοικητή του Τάγματος, τους οποίους χαιρετώ κατά το συνηθισμένο στρατιωτικό τρόπο και περιμένω τις οδηγίες τους. Ο Υποδιοικητής του Τάγματος έρχεται κοντά μου, με καλωσορίζει με χειραψία και μου δίνει εντολή να οδηγήσω τα αυτοκίνητα του Συντάγματος τελευταία μετά την επιβίβαση των αυτοκινήτων του Τάγματος.

Ενώ ο Υποδιοικητής του Συντάγματος με το Διευθυντή του 2ου Γραφείου συζητούν παράμερα με το Διοικητή του Τάγματος για κάποια τρέχοντα στρατιωτικά ζητήματα, ο Υποδιοικητής του Τάγματος κατευθύνεται στους Λόχους και επιβλέπει την επιβίβαση των οπλιτών. Με τα έξι παλικάρια μου, τους οδηγούς των αυτοκινήτων, στέκομαι παραδίπλα τους και περιμένω τις εντολές τους. Οι οπλίτες του 618 Τάγματος επιβιβάζονται κανονικά στο τεράστιο κάρabi και εγώ με τα παιδιά μου περιστρέφουμε τα μάτια μας ολόγυρα και αντικρίζουμε πάνω στα τείχη, που είναι στα τριάντα μέτρα περίπου πίσω μας, στρατιώτες με μπλε μπερέδες και λίγο πιο εκεί άλλους κρανοφόρους στρατιώτες με τα όπλα στα χέρια τους. Παρατηρώ τα τεράστια τείχη με τη βαριά οχύρωση, με τους μεγάλους πύργους τους προορισμένους να βαστάξουν λυσσασμένες επιδρομές, τα βαθιά χαντάκια και τις μνημειακές πύλες. Παρατηρώ και τους ξένους στρατιώτες. Οι οδηγοί με παρακολουθούν και ένας απ' αυτούς λέει ότι όσοι φορούν τους μπλε μπερέδες είναι οι κυανόκρανοι του Ο.Η.Ε. και οι άλλοι με τα πράσινα κράνη είναι Τούρκοι. Ένωσα άσχημα. Πολύ άσχημα!

Θυμήθηκα όσα έγραφε η ΠΑΤΡΙΣ ότι μετά το αυστηρό τελεσίγραφο της Άγκυρας ακολούθησε με πολύ πανικό η πρωτοφανής αποχώρηση των Ελληνικών Στρατευμάτων από την Κύπρο. Και αυτή η αποχώρηση γινόταν όχι μόνο αμαχητί, αλλά «*υπό το άγρυπνον βλέμμα του Τούρκου, ο οποίος και έθεσε σχετική ημερομηνία δια την εκπλήρωση των συμφωνηθέντων...*».

Αρχίζω να αναστατώνομαι και να βράζω μέσα μου. Τι κατάντια είναι αυτή, Θεέ μου! Τέτοια αποχώρηση με σκυμμένο το κεφάλι ποιος την περίμενε. Αυτό είναι εμπαιγμός και ξεφτίλα. Πότε υποχώρησε ο Ελληνικός Στρατός χωρίς μάχη. Δεν γνωρίζω κάτι παρόμοιο στην Ιστορία μας. Τώρα και μάλιστα με κυβέρνηση στρατιωτικών να αποχωρούμε και να εγκαταλείπουμε ένα ελληνικότατο έδαφος! Αυτοί που ορκίστηκαν να πεθάνουν για την τιμή της Πατρίδας, έδωσαν τέτοια εντολή; Αυτοί «οι ένδοξοι στρατιωτικοί» τώρα έσκυψαν το κεφάλι τους και το έβαλαν στα πόδια; Αυτοί έγιναν προδότες του Έθνους και της Ιστορίας μας; Ντροπή μας!

Εικ. 81: Τα κάστρα της Αμμοχώστου.

Κοιτάζω τους κυανόκranους πάνω στα τείχη και τους αντικρίζω να γελούν με τα χάλια μας. Μας παρακολουθούν να επιβιβαζόμαστε στο οχηματαγωγό σαν τραγιά για σφάξιμο, ενώ οι Τούρκοι έχουν στραμμένα τα όπλα πάνω μας και μας σημαδεύουν στο δοξαπατρί. Πλησιάζω το καράβι που πολύ φιλόξενα υποδέχεται τους στρατιώτες μας. Μπαίνουν μέσα σαν τρομαγμένα πουλιά, χωρίς να γυρίσουν πίσω να δουν ότι οι Τούρκοι τους σημαδεύουν. Το συναισθάνονται μάλλον ότι κάποιος τους καταδιώκει, αλλά οι περισσότεροι χαίρονται με το φευγιό τους εξαιτίας της συμπεριφοράς των Κυπρίων απέναντί τους.

Γυρίζω προς τα κάστρα και στο βάθος αντικρίζω την κορυφή ενός τρούλου κάποιας εκκλησίας. Πάλι αρχίζω να βράζω και το στομάχι μου να αναστατώνεται και να ανακατώνεται. Το μυαλό μου ξαναγυρίζει στις εθνικές μας επιταγές. Εμείς πάντοτε πολεμήσαμε «υπέρ πίστεως και πατρίδος. Για του Χριστού την πίστη την αγία και της πατρίδος την ελευθερία». Και τώρα αποχωρούμε κακήν κακώς εγκαταλείποντας τα ιερά και τα όσια «τοις κυσί» και τα σπίτια των αδελφών μας στους προαιώνιους εχθρούς μας. Τι λόγο θα δώ-

σουμε στα παιδιά μας και τι θα γράψει αύριο η Ιστορία μας!

Η ώρα είναι εννιά και μισή το πρωί. Το χειμωνιάτικο πρωινό στο λιμάνι της Αμμοχώστου είναι πολύ ευχάριστο. Ο μεσογειακός ήλιος, καθώς ανεβαίνει, θερμαίνει τα πρόσωπά μας, ζεσταίνει τον περιβάλλοντα χώρο και εξαφανίζει το πρωινό αγιάζι από τις στέγες των σπιτιών της καστροπολιτείας. Όλο το 618 Τάγμα Πεζικού, περίπου τετρακόσιοι πενήντα αξιωματικοί και στρατιώτες, βρίσκονται ήδη μέσα στα άδεια του οχηματαγωγού και περιμένουν να ανοιχτούν στα γαλανά νερά της Μεσογείου με προορισμό τη Μητέρα Πατρίδα. Τελευταίοι εισερχόμαστε και εμείς του Συντάγματος με τα έξι αυτοκίνητα. Αποχαιρετούμε και εγώ και οι οδηγοί τον Υποδιοικητή και το Διευθυντή του 2ου Γραφείου του Συντάγματος και ακολουθούμε τις οδηγίες του Υποδιοικητή του Τάγματος. Μετακινούμε τα αυτοκίνητα και στο βάθος του κήτους αντικρίζω τα τροχοφόρα του Τάγματος και δίπλα τους ένα χώρο για τα δικά μας αυτοκίνητα. Οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί του οχηματαγωγού μας καθοδηγούν και σε λίγη ώρα τα έξι αυτοκίνητα παρκάρονται και δένονται γερά και σταθερά με χοντρές αλυσίδες από το κατάστρωμα του караβιού.

Δεξιά και αριστερά στους διαδρόμους του οχηματαγωγού υπάρχει το αδιαχώρητο. Οι στρατιώτες του Τάγματος έκαναν κατάληψη και έστρωσαν τα μπαγκάζια τους για να την αράξουν εκεί μέχρι την Πατρίδα. Οι περισσότεροι ανέβηκαν στον πρώτο όροφο του οχηματαγωγού, όπου υπάρχουν κοιτώνες για τα ναυτόπουλα. Οι χώροι, όμως, παρότι είναι αρκετοί, δεν υπάρχει περίπτωση να χωρέσουν τόσοι στρατιώτες. Στριμώνονται ο ένας πάνω στον άλλον και η κατάσταση θυμίζει τρομαγμένο κοπάδι, που το κύκλωσαν γκρίζοι λύκοι. Είναι μια φριχτή εικόνα. Για δεύτερη φορά ένιωσα πολύ άσχημα. Οι στρατιώτες μας στην κατάσταση που βρίσκονται είναι σαν αιχμάλωτοι πολέμου. Παρόλα αυτά είναι χαρούμενοι, γελούν και χαριεντίζονται μεταξύ τους, επειδή φεύγουν και πηγαίνουν στην Πατρίδα.

Παραδίπλα υπάρχουν οι καμπίνες των αξιωματικών. Εδώ τα πράγματα είναι περισσότερο ανθρώπινα. Οι καμπίνες είναι των τεσσάρων ατόμων με διπλά ατομικά κρεβάτια και τρεις-τέσσερις καμπίνες με δυο ατομικά κρεβάτια. Στις τελευταίες καμπίνες εγκαταστάθηκαν ο Διοικητής, ο Υποδιοικητής και οι Λοχαγοί του Τάγματος. Στην πλευρά που διαμένουν οι αξιωματικοί υπάρχει ένα ευρύχωρο σχετικά σαλόνι με πολλές καρέκλες και ένα μεγάλο τραπέζι στη μέση, που χρησιμοποιείται για τραπεζαρία.

Το ταξίδι της επιστροφής

Στις δέκα παρά τέταρτο ακριβώς ο καπετάνιος από τη γέφυρα δίνει εντολή να ξεκινήσει το καράβι. Σφυρίζει κάνα δυο τρεις φορές και σιγά σιγά αρχίζει να σηκώνει τις άγκυρες. Οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί του караβιού βρίσκονται όλοι επί ποδός. Άλλοι στην πλήρη και άλλοι στην πρύμνη. Βοηθούν τον πλοίαρχο να ξεκολλήσει το τεράστιο οχηματαγωγό από την προκουμαία και να ανοιχτεί στα καταγάλανα ήρεμα νερά. Οι έφεδροι αξιωματικοί, μετά την εγκατάστασή μας σε κάποιες καμπίνες των τεσσάρων ατόμων, ανεβαίνουμε στο κατάστρωμα και παρακολουθούμε το ξεκίνημα του караβιού.

Είναι μια θαυμάσια ώρα. Είναι μια ανεπανάληπτη στιγμή. Μόνο που δεν πρόκειται για ταξιδιωτική κρουαζιέρα αναψυχής, αλλά για μια τραγική στιγμή επιστροφής. Το ευχάριστο χειμωνιάτικο πρωινό μας προκαλεί πολλά και ποιητικά συναισθήματα. Οι περισσότεροι απολαμβάνοντας τον πρωινό ήλιο ατενίζουμε από τη μια μεριά την καταγάλανη θάλασσα και από την άλλη τους Τούρκους στρατιώτες και τους κυανόκranους ΟΗΕΔΕΣ να μας παρακολουθούν πάνω από τα κάστρα και να γελούν εις βάρος μας. Οι Τούρκοι μας αποχαιρετούν και προκλητικά επιδεικνύουν τα όπλα τους. Οι ΟΗΕΔΕΣ, όμως, είναι περισσότερο προκλητικοί και χυδαίοι. Μας μουντζώνουν, προφέρουν φωναχτά ακατανόητα λόγια, προφανώς μας βρίζουν, και κάνουν απρεπείς χειρονομίες. Οι στρατιώτες μας, που τους βλέπουν από το κατάστρωμα τούς ανταποδίδουν με δυνατές φωνές και χειρονομίες στις δικές τους ενέργειες.

Οι αξιωματικοί που βρισκόμαστε στο επάνω κατάστρωμα παρακολουθούμε τις θορυβώδεις και θλιβερές σκηνές. Κάποιοι από τους αξιωματικούς του Τάγματος εκνευρίζονται και θέλουν να επιβάλλουν την τάξη στους οπλίτες μας. Αλλά δεν είναι εφικτό. Φωνάζουν από πάνω, αλλά κανείς δεν τους ακούει. Ο θόρυβος από τις φωνές και τα γιουχαϊσματα χαλάνε τον κόσμο. Σιγά-σιγά το καράβι ξεκολλάει από την προκυμαία και απομακρυνόμαστε. Ίσαμε το μυχό του λιμανιού βλέπουμε τους Τούρκους στρατιώτες και τους προκλητικούς ΟΗΕΔΕΣ, οι οποίοι τώρα μάλλον μας χαιρετούν με σηκωμένα τα χέρια τους.

Το μεγάλο καράβι στρίβει δεξιά και ανοίγεται στα καταγάλανα νερά της Μεσογείου απέναντι από την πόλη της Αμμοχώστου. Κινείται αργά πάνω σε μια θάλασσα λάδι και μπορούμε άνετα να παρακολουθούμε τους ανθρώπους που κινούνται στους δρόμους, τα τροχοφόρα να τρέχουν και τα παραθαλάσσια κτίρια να καθρεφτίζονται στα ήρεμα και ολοκάθαρα θαλασσινά νερά. Σκέφτομαι ότι πρέπει να πάρω μαζί μου τον οδηγό και να διαβάσω κάποια πράγματα από την ιστορία της Αμμοχώστου. Κατεβαίνω στην καμπίνα και παίρνω από τον προσωπικό μου σάκο τον οδηγό και ξανανεβαίνω στο κατάστρωμα.

Μαζί μου είναι και οι έφεδροι αξιωματικοί του Τάγματος, με τους οποίους γνωρίζομαι και γρήγορα αρχίζουμε τις συζητήσεις για την περιπέτειά μας στην Κύπρο, για τη ζωή μας στο στρατόπεδο, για τις κινήσεις μας στο νησί, την αποστολή μας και γενικά πώς είδαμε τους Κυπρίους. Δεν έχουν και εκείνοι καλή γνώμη για τους αδελφούς μας Κυπρίους. Παρόλα αυτά, κάποιος συνάδελφος από τη Λαμία λέει ότι εμείς εδώ κάναμε το χρέος μας, χωρίς βέβαια να έχουμε εκπληρώσει στο ακέραιο την αποστολή μας. Γι' αυτό βέβαια δεν ευθυνόμαστε εμείς αλλά κάποιοι άλλοι. Τους παρακολουθώ όλους με όσα λένε και χαίρομαι ιδιαίτερα, επειδή έχουν τις ίδιες αντιλήψεις και σκέψεις με μένα.

Καθώς το καράβι ανοίγεται στην πεντακάθαρη θάλασσα, απέναντι ακριβώς από την Αμμόχωστο, παίρνω τον οδηγό και διαβάζω κάποια από τα ιστορικά της. Οι συνάδελφοι του Τάγματος με παρακολουθούν προσεκτικά χωρίς κανένα σχόλιο. Διαβάζω τα εισαγωγικά ότι η πόλη της Αμμοχώστου κυριολεκτικά χρωστάει το όνομά της από τον 4ο αιώνα μ.Χ. στη χρυσή άμμο που την περιβάλλει. Είναι δηλαδή η πόλη που είναι χωμένη μέσα στην αμμουδιά. Οι Λουζινιάν την ονόμασαν FAMAGUSTA που σημαίνει κατά παραφθορά το ίδιο πράγμα, δηλαδή φημισμένη πόλη μέσα στην άμμο. Αποτελείται από την παλιά πόλη, που είναι κλεισμένη στα μεσαιωνικά τείχη και τη νεότερη, τα Βαρώσια, που απλώνεται έξω από τα τείχη κατά μήκος της πιο όμορφης παραλίας της

Κύπρου. Μετά την κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους το 1571 στην παλιά πόλη εγκαταστάθηκαν κυρίως οι Τούρκοι. Οι περισσότεροι Έλληνες κάτοικοι διώχτηκαν από τους κατακτητές και εγκαταστάθηκαν έξω από τα τείχη. Εκεί σχηματίστηκε η νέα πόλη, το Βαρώσι και τα προάστια Κάτω Βαρώσι, Άγιος Λουκάς και Άγιος Μέμνονας. Στα νεότερα χρόνια όλα τα Βαρώσια, που στα τουρκικά η λέξη σημαίνει προάστια, αναπτύσσονται ραγδαία. Μετά το 1960 με την απελευθέρωση της Κύπρου νέες περιοχές σχηματίζονται και συναποτελούν με τις παλιές την πόλη της Αμμοχώστου, που είναι το καμάρι της Κύπρου. Πολυτελή ξενοδοχεία και τουριστικά πρακτορεία φυτρώνουν κάθε μέρα. Στήνονται νυχτερινά κέντρα, μοντέρνα εστιατόρια και καταστήματα κάθε είδους. Αρχίζουν να λειτουργούν κεντρικά καταστήματα και υποκαταστήματα μεγάλων ξένων τραπεζών. Κτίζονται πλούσιες ιδιωτικές επαύλεις και σηκώνονται πολύχρωμες πολυκατοικίες.

Εικ. 82: Στρατιωτικό οχηματαγωγό του Ελληνικού Ναυτικού.

Σταματώ το διάβασμα και όλοι μαζί οι έφεδροι απολαμβάνουμε την απέραντη κατάξανθη παραλία της Αμμοχώστου με τα πολυάριθμα και πανύψηλα ξενοδοχεία, που αντικρίζουμε από μικρή σχετικά απόσταση. Στο βάθος διακρίνονται καθαρά οι ωραίες κατοικίες των αδελφών μας Κυπρίων, τα μεγάλα καλλιμάρμαρα δημόσια κτίρια, το Δημοτικό Μέγαρο, το Γυμνάσιο, η Δημοτική Βιβλιοθήκη, η Πινακοθήκη, το Μουσείο, τα Ιδιωτικά Γραφεία. Οι Εκκλησίες με το μέγεθος και τη μεγαλοπρέπειά τους, με τους γυαλιστερούς τρούλους και τα πανύψηλα κωδωνοστάσια αντιφεγγίζουν στον πρωινό χειμωνιάτικο ήλιο.

Ξαναγυρίζω στον οδηγό και βλέπω ότι μετά την ανακήρυξη της Δημοκρατίας το 1960 το λιμάνι της Αμμοχώστου κατέχει περίοπτη θέση στο εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο. Η βιομηχανική παραγωγή της πόλης αναπτύσσεται ραγδαία. Ο τουρισμός έμελλε να αποβεί η κυριότερη πηγή πλούτου για την πόλη μετά την Ανεξαρτησία. Η Αμμόχωστος ανακαλύφτηκε από το διεθνή τουρισμό μετά το 1960 και γρήγορα έγινε παγκόσμιο παραθεριστικό κέντρο τουρισμού με διεθνή ακτινοβολία. Η ανάπτυξη του τουρισμού έδωσε μεγάλη ώθηση στην οικοδομική βιομηχανία και δημιούργησε πολλές ευκαιρίες απα-

σχόλησης ιδίως στον τομέα των υπηρεσιών. Ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων διακινούνται καθημερινά στην Αμμόχωστο για να ικανοποιήσουν τη ζήτηση εργατικών χεριών και να λύσουν πολλά από τα προβλήματά τους. Και αυτό συντελεί στην ουσιαστική άνοδο του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων και την ισοζυγισμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Το καράβι πλέει παράλληλα προς την ξηρά και, καθώς είναι βραδυκίνητο και η θάλασσα ήρεμη και ήσυχη, μας επιτρέπει να απολαμβάνουμε τις ανατολικές κυπριακές αμμουδιές με τις πλούσιες κατασκευές και τα παραθεριστικά θέρετρα. Ο ήλιος σιγά-σιγά ανεβαίνει και μας περιλούζει με τις χρυσές του ηλιαχτίδες. Βρισκόμαστε στην καρδιά του χειμώνα, αλλά στην Κύπρο το κλίμα είναι πολύ ήπιο και, όταν υπάρχει λιακάδα, η θερμοκρασία ανεβαίνει πάνω από τους 20 βαθμούς Κελσίου. Κατηφορίζουμε στα γαλανά νερά της Μεσογείου και μέχρι το ακρωτήριο Γκρέκο απολαμβάνουμε τη φύση, τον καταγάλανο ουρανό, τη θάλασσα, που είναι λάδι, και τις ομορφιές της κυπριακής γης, που βρίσκονται στα δεξιά μας.

Μετά το ακρωτήριο το καράβι κόβει ελαφρά προς τα δεξιά και κατευθύνεται ολοταχώς προς τον κόλπο της Λάρνακας. Από κάποια απόσταση αντικρίζουμε την Αγία Νάπα, που σήμερα, μετά την τουρκική λαίλαπα του 1974 και την κατάληψη της Αμμοχώστου, που κατάντησε πόλη φάντασμα με την εκδίωξη των κατοίκων της, πήρε τη θέση της και έγινε κοσμοπολίτικο παραθεριστικό κέντρο με μοντέρνες κατασκευές και ακριβά ξενοδοχεία.

Το καράβι δεν απομακρύνεται από την ξηρά και καθώς πλησιάζουμε την περιοχή της νοτιοανατολικής Κύπρου, παραπλέοντας τον κόλπο της Λάρνακας, έρχεται στο μυαλό μου η τελευταία περιοδεία, που έκανα τον περασμένο Οκτώβριο όντας ακόμη στο 606 Τάγμα Πεζικού. Τότε με άλλους συναδέλφους περιτρέξαμε το χωριό του Αγίου Θεοδώρου, πλησιάσαμε την παραλία του και στο τέλος κάναμε μια κατατοπιστική ανίχνευση της Κοφίνου, όπου σαράντα μέρες αργότερα ξέσπασαν τα πολεμικά γεγονότα της σύγκρουσης των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκύπριους της περιοχής. Λίγο μετά τα δυσάρεστα γεγονότα υποκύψαμε στα τελεσίγραφα των Τούρκων και εξαιτίας αυτών τώρα αποχωρούμε με σκυμμένο το κεφάλι σαν βρεγμένες γάτες.

Το μεσημέρι οι μάγειροι του карабиού ετοιμάζουν το φαγητό και οι αξιωματικοί και Υπαξιωματικοί του μας προσκαλούν να συμφάγουμε στη μεγάλη τραπεζαρία. Είναι τρομερό αυτό που ζούμε όλοι μας. Καθόμαστε στην τραπεζαρία καμιά εικοσαριά αξιωματικοί του Τάγματος και του карабиού και τρώγουμε το καλαμαγειρεμένο φαγητό αμίλητοι, συμμαζεμένοι και χωρίς να κοιταζόμαστε. Από μέσα μας όλοι νιώθουμε παράξενα. Νιώθουμε κατήφεια, καθώς επιστρέφουμε στην Πατρίδα όχι νικητές και τροπαιούχοι, αλλά ηττημένοι και προδομένοι. Ο Διοικητής του Τάγματος, που ακούει στο όνομα Πολιτάκης, είναι αμίλητος και κατσουφιασμένος. Είναι κρητικής καταγωγής και αυτό που συνέβη σ' όλους μας είναι ασυγχώρητο. Κάθεται δίπλα με τον πλοίαρχο, που και εκείνος είναι αμίλητος. Τους παρακολουθούμε σχεδόν όλοι μας και κοντά σ' αυτούς ούτε εμείς βγάζουμε μιλιά. Το μόνο που ο Διοικητής του Τάγματος βρίσκει να πει στους Λοχαγούς και σε μας τους άλλους κατώτερους αξιωματικούς είναι να προσέχουμε τα παιδιά και να τα επιβλέπουμε όχι μόνο κατά την ώρα του φαγητού, αλλά καθόλη τη διαδρομή.

Για τους στρατιώτες οι μάγειροι του карабиού ετοίμασαν αρκετά καζάνια

φαγητού. Οι αξιωματικοί κατεβαίνουν και επιβλέπουν τη διανομή του φαγητού. Μαζί τους κατεβαίνω και εγώ να δώ τα παλικάρια μου. Τα φανταράκια δεν είναι σαν τους αξιωματικούς. Είναι όλα ευδιάθετα και χαρούμενα. Τρώνε και μιλούν φωναχτά. Δεν ενδιαφέρονται για την ποιότητα του φαγητού, που είναι νερόβραστες πατάτες γιαχνί με λίγο τυρί. Κάποιοι τραγουδούν και χαίρονται που γυρίζουν στα πάτρια εδάφη. Άλλοι φωνάζουν ότι θα κάνουν Χριστούγεννα στα σπίτια τους. Και άλλοι αναστενάζουν ενθουμούμενοι τους γονείς, τους δικούς τους και τις κοπελιές τους, που τους περιμένουν με πολλή λαχτάρα.

Όλα φαντάζουν χαρούμενα και ευχάριστα. Όλα δείχνουν ότι το ταξίδι μας θα είναι μια ωραία και απολαυστική κρουαζιέρα πάνω σ' ένα στρατιωτικό οχηματαγωγό, που δεν είναι για ταξίδια αναψυχής, αλλά για μεταφορά οπλιτών και στρατιωτικών μέσων και αποβίβασή τους στα ρηχά μιας παραλίας για στρατιωτικούς σκοπούς. Δεν γνωρίζουν τα παιδιά, αλλά ούτε και εμείς οι αξιωματικοί, ότι αυτά τα καράβια είναι βέβαια μεγάλα, αλλά δεν έχουν καρίνα. Γι' αυτό πλησιάζουν πολύ κοντά στις αβαθείς παραλίες για να αποβιβάσουν τους στρατιώτες και τα πολεμικά τροχοφόρα. Δεν γνωρίζουμε κανένας μας ότι τα καράβια αυτά κινούνται ευχάριστα και άνετα μόνο σε ήρεμα θαλασσινά νερά. Σε περίπτωση θαλασσοταραχής κινούνται σαν καρυδότσουφλα εξαιτίας της έλλειψης καρίνας, η οποία ισορροπεί το καράβι. Και τότε όλοι οι επιβαίνοντες σ' αυτά τα καράβια δοκιμάζονται σκληρά και υποφέρουν τα πάνδεινα.

Εικ. 83: Η Μονή του Αγίου Νικολάου των Γάτων στην περιοχή της Λεμεσού.

Κατευθυνόμαστε ολοταχώς προς την Λεμεσό, ενώ το καράβι απομακρύνεται από τα παράλια της περιοχής Λεμεσού για να παρακάμψει το ακρωτήριο Γάτα. Ο ήλιος μας περιλούζει με τις χειμωνιάτικες ακτίνες του και οι περισσότεροι στρατιώτες και αξιωματικοί, μετά το μεσημεριανό φαγητό, βρισκόμαστε στα καταστρώματα του караβιού και απολαμβάνουμε το εξάισιο ταξίδι μας. Το καράβι γλιστράει πάνω στα καταγάλανα νερά και όλοι μας πιστεύουμε ότι τέτοιο ταξίδι ποτέ άλλη φορά δεν κάναμε. Δεν ξέραμε ούτε φανταζόμαστε τι μας περίμενε!

Παρακάμπτοντας το ακρωτήριο Γάτα θυμήθηκα το μύθο που διάβασα στον

οδηγό σχετικά με την ονομασία του ακρωτηρίου και τον διηγήθηκα στους συναδέλφους. Η παράδοση λέει ότι την ονομασία του το ακρωτήριο τη χρωσάει στο κοντινό Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου, που κάποτε σε παλιότερους χρόνους έπεσε μεγάλη ανομβρία στην περιοχή και ο τόπος γέμισε από φίδια. Τότε οι μοναχοί ανέθρεψαν γάτες και κάθε μέρα με το χάραμα αλλά και το βράδυ τις αμολούσαν με το χτύπημα της καμπάνας έξω από το μοναστήρι να κυνηγήσουν τα φίδια. Η μάχη αυτή με τα φίδια κράτησε χρόνια. Στο τέλος οι γάτες εξολόθρευσαν όλα τα φίδια, αλλά χάθηκαν και οι ίδιες, αφού δεν άντεξαν το δηλητήριο των φιδιών. Πάνω σ' αυτή την παράδοση στηριζόμενος ο μεγάλος μας νεοέλληνας ποιητής, ο νομπελίστας Γιώργος Σεφέρης, έγραψε το 1969 το αλληγορικό ποίημα «Οι Γάτες του Αϊ-Νικόλα» για να «στολίσει» τους στρατοκράτες που κυβερνούσαν τότε καταπιεστικά την Πατρίδα μας.

Το απόγευμα, μετά τις τρεις η ώρα, παραπλέουμε τα νότια παράλια της Μεγαλονήσου και βρισκόμαστε ακριβώς απέναντι από την Πέτρα του Ρωμιού ή την Πέτρα της Αφροδίτης, καθώς ο τεράστιος βράχος διακρίνεται πολύ καλά. Το μυαλό μου για μια ακόμη φορά ξαναγύρισε πίσω στην τρίτη περιοδεία, που είχα κάνει με επικεφαλής τον Υποδιοικητή του Τάγματος. Τότε που συνέπεσε να δούμε εκείνο το φοβερό ατύχημα των δυο νεαρών με τη μοτοσυκλέτα. Ενημερώνω και πάλι τους συναδέλφους, που με ακούνε με πολλή προσοχή, για την Πέτρα του Ρωμιού ή την Πέτρα της Αφροδίτης. Χαίρονται πολύ και ευχαριστούνται με όσα ακούν. Η παράδοση λέει ότι ο Διγενής, ο Ρωμιός ήρωας των Βυζαντινών, από τα απέναντι Μικρασιατικά παράλια πέταξε αυτόν τον τεράστιο βράχο για να χτυπήσει τους Σαρακηνούς πειρατές, που ήθελαν από το σημείο αυτό να εισέλθουν στο νησί και να το κατακτήσουν. Η άλλη παράδοση λέει ότι στο σημείο αυτό, όπου συναντώνται οι δυο υποθαλάσσιες πλάκες, η αφρικανική με την ευρωασιατική, αναδύθηκε η Θεά Αφροδίτη, η Θεά της Κύπρου.

Ο ολόλαμπρος χειμωνιάτικος ήλιος άρχισε να κατηφορίζει, αλλά μας θερμαίνει ακόμη, και η μεσογειακή αύρα δροσίζει τα πρόσωπά μας. Τη θαλασσινή αρμύρα τη νιώθουμε γύρω από τα χείλη και τα μάτια μας. Γυρίζουμε τη γλώσσα γλείφοντας τα χείλη μας και απολαμβάνουμε το θείο άρωμα του θαλασσινού αλατιού. Τα μάτια μας δακρύζουν από το πολύτιμο θαλασσινό υγρό, καθώς τα σταγονίδια από τις προπέλες του караβιού φτάνουν ίσαμε το ψηλότερο κατάστρωμα. Οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί του караβιού μας πλησιάζουν και μας ενημερώνουν για τις χαρές και τις πίκρες, που βιώνουν πάνω στα μεγάλα οχηματαγωγά του Πολεμικού Ναυτικού αλωνίζοντας όλα τα πελάγη του Ελλαδικού χώρου. Μας διηγούνται περιπέτειες με μπόρες, με καταιγίδες, με μπουρίνια, με θαλασσοταραχές, με κύματα. Μας λένε ιστορίες γεμάτες χαρά και ελπίδα, αλλά και περιπέτειες βουτηγμένες στον πόνο, την αγωνία, τη λαχτάρα, ακόμη και το αίμα.

Το караβι από τις δέκα περίπου, που ξεκίνησε από την Αμμόχωστο, ως τις τρεις το απόγευμα, έκανε όλο το γύρο της Κύπρου από τα νότια παράλια με χαμηλή ταχύτητα διανύοντας γύρω στα εκατό ναυτικά μίλια με ιδανικές καιρικές συνθήκες και με θερμοκρασία πάνω από τους 20 βαθμούς Κελσίου. Οι αξιωματικοί του караβιού μας ενημερώνουν ότι το πλοίο με καλές καιρικές συνθήκες μπορεί να αναπτύξει ταχύτητα ίσαμε 25 με 30 ναυτικά μίλια την ώρα, αλλά με άσχημες κινείται πολύ βραδέως και κάποτε ξεφεύγει από την

πορεία του και παρασύρεται από την κατεύθυνση των ανέμων.

Τους ζητούμε να μας πουν πόσα ναυτικά μίλια είναι η απόσταση από την Αμμόχωστο ως τη Θεσσαλονίκη, όπου πρόκειται να αποβιβαστούμε και σε πόσες μέρες θα βρισκόμαστε στον προορισμό μας. Χαμογελάνε μαζί μας, ιδιαίτερα με τη δεύτερη ερώτηση. Σε πόσες μέρες θα φτάσουμε στη Θεσσαλονίκη, δεν το ξέρουμε. Αυτό εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες, απαντούν. Όσο για την απόσταση, που ρωτάτε, είναι περίπου 700 ναυτικά μίλια και με καλές καιρικές συνθήκες απαιτούνται 45 ώρες περίπου. Το πρόγραμμά μας προβλέπει να εκτελέσουμε την αποστολή μας, με μια διακοπή λίγων ωρών στη Ρόδο, σε δυο εικοσιτετράωρα ή το πολύ πολύ σε εξήντα ώρες. Δηλαδή προβλέπουμε ότι το αργότερο την Πέμπτη το μεσημέρι ή απόγευμα, στις 21 του μήνα, θα αποβιβαστούμε στη Θεσσαλονίκη.

Από την Πέτρα του Ρωμιού το καράβι ανοίγεται στα ανοιχτά, αφήνοντας το νησί της Αφροδίτης στα δεξιά του. Κατευθύνεται ολοταχώς προς τη Ρόδο. Μια απόσταση γύρω στα 320 ναυτικά μίλια και, αν όλα πάνε καλά με τις καιρικές συνθήκες, τα χαράματα της επόμενης μέρας θα βρισκόμαστε στη Ρόδο. Λίγο πριν ο ήλιος μας αποχαιρετήσει πίσω από τα καταγάλανα νερά της Μεσογείου, χάνουμε σιγά-σιγά από τα μάτια μας την πανέμορφη Κύπρο. Μπροστά μας έχουμε τον ολοφώτεινο ήλιο, που πάει να κρυφτεί μέσα στα νερά προς τη μεριά της Ρόδου, ενώ πίσω μας εγκαταλείπουμε ένα ελληνικότατο νησί, που ήρθαμε να το ελευθερώσουμε και να το προσδέσουμε στον εθνικό κορμό, αλλά, δυστυχώς, αποχωρούμε κατ' εντολήν των δοσιλόγων κυβερνητών μας. Επιθυμούμε να απολαύσουμε το μαγευτικό ηλιοβασίλεμα, αλλά γυρίζοντας τα μάτια μας πίσω στα εδάφη του νησιού, ένας κόμπος δένεται στην ψυχή μας.

Ίσαμε αργά, όσο το λιγοστό φως της μέρας επιτρέπει, καθόμαστε στο κατάστρωμα όλοι σχεδόν οι αξιωματικοί του Τάγματος και απολαμβάνουμε το δροσερό βραδινό στην καρδιά της Μεσογείου. Κανένας μας δεν έχει ξαναζήσει τέτοιες στιγμές. Είναι στιγμές μοναδικές, ανεπανάληπτες. Κάποιος λέει ότι ποτέ δεν θα τις ξαναζήσουμε. Τέτοια ηρεμία, τέτοια γαλήνη, τέτοια θάλασσα! Πράγματι είναι θείο δώρο τούτες οι ώρες που βιώνουμε. Όλοι μακαρίζουμε και καλοτυχίζουμε τον εαυτό μας για το φανταστικό ταξίδι!

Η μεγάλη κακοκαιρία και το μαρτυρικό ταξίδι

Κάποια στιγμή μας φωνάζουν να μπούμε μέσα για να πάρουμε το βραδινό φαγητό. Με βαριά καρδιά αφήνουμε το κατάστρωμα και κατευθυνόμαστε στο μεγάλο σαλόνι, όπου αντικρίζουμε την τραπεζαρία να είναι γεμάτη από πιάτα με αχνιστό πιλάφι και σμυρναίικα σουτζουκάκια και τρεις μεγάλες πιατέλες με διάφορα φρούτα. Καθόμαστε στις καρέκλες και τρώγοντας το νοστιμότατο πιλάφι, ο αρχικελευστής του караβιού μας αναγγέλλει ότι όλο το βράδυ θα το περάσουμε «κάνοντας κούνια». Κοιταχτήκαμε μεταξύ μας και περιμέναμε περισσότερες λεπτομέρειες για τα λόγια που ακούσαμε. Τότε ο Διοικητής του Τάγματος μας αναγγέλλει ότι ο καιρός θα χαλάσει και ότι έρχεται καταιγίδα, που θα ξεσπάσει μετά τα μεσάνυχτα. Δεν δώσαμε πολλή σημασία στα λεγόμενα του Διοικητή, επειδή δεν γνωρίζαμε καθόλου

τη συμπεριφορά του карабиού στις κακοκαιρίες και μάλιστα στις μεγάλες καταιγίδες.

Μετά το φαγητό ξαναβγαίνουμε στο κατάστρωμα για να απολαύσουμε τη θάλασσα και την κίνηση του карабиού μέσα στη νύχτα. Ο ουρανός άρχισε να θολώνει. Τα αστέρια του σιγά σιγά πάνε να χαθούνε. Δεν διακρίνονται καθόλου. Η θάλασσα άρχισε να αφρίζει. Από τα φώτα του карабиού βλέπουμε να σηκώνονται μικρά κύματα στην αρχή, που όλο και μεγαλώνουν. Το καράβι, όμως, είναι τεράστιο και το βάρος του είναι πολλών χιλιάδων τόνων. Νομίζουμε ότι δεν κινδυνεύει στη μανιασμένη θάλασσα. Πιστεύουμε ότι το τεράστιο μέγεθος και ο μεγάλος όγκος και το βάρος του είναι αρκετά για να είναι ανίκητο στα θαλασσινά κύματα. Δεν γνωρίζουμε ότι η θάλασσα είναι μεγάλο θερίο και ότι το καράβι δεν έχει καρίνα και είναι επίπεδο από κάτω. Η καρίνα ισορροπεί το καράβι, επειδή καθώς το καράβι γέρνει, όταν χτυπιέται από τα κύματα, η καρίνα από το βάθος των νερών κρατάει αντίσταση και αντίβαρο και δεν πλαγιάζει εντελώς ή γέρνει ελαφρώς, αλλά αμέσως και γρήγορα επανέρχεται στην αρχική του θέση.

Γύρω στις 10 η ώρα το βράδυ με κάποιους συναδέλφους κατεβαίνουμε στο άλλο κατάστρωμα για να δούμε τους οπλίτες, που μετά το βραδινό φαγητό την είχαν αράξει στον ύπνο ό ένας δίπλα στον άλλο. Έχουν μαζί τους μόνο μια κουβέρτα και για μαξιλάρι ο καθένας έχει το σάκο του. Εγώ κατεβαίνω εντελώς στο βάθος του карабиού, όπου βρίσκονται οι οδηγοί μου. Τους ψάχνω μεταξύ των άλλων οπλιτών του Τάγματος και τελικά τους βρίσκω να κοιμούνται μέσα στα κουβούκλια των αυτοκινήτων του Συντάγματος. Έχουν ξαπλώσει στα καθίσματα του οδηγού και συνοδηγού και κοιμούνται του καλού καιρού. Το ελαφρό κούνημα του карабиού τους αποκοίμισε γρήγορα, αλλά μετά τα μεσάνυχτα, όπως μου είπαν την άλλη μέρα, όλα άλλαξαν.

Ανεβαίνουμε στις καμπίνες μας και προσπαθούμε να πλαγιάσουμε για να κοιμηθούμε. Το καράβι κινείται ελαφρά και οι μηχανές του ακούγονται υπόκωφα μέσα στη σιγαλιά της νύχτας. Μας κλέβει κάπως ο ύπνος, αλλά το κούνημα σιγά-σιγά μεγαλώνει. Το πάφλασμα των νερών ακούγεται τώρα περισσότερο. Στα πλευρά του карабиού ακούγονται κάποια χτυπήματα, που σ' όλη την διαδρομή μας από την Αμμόχωστο ως την Πέτρα του Ρωμιού δεν ακούγαμε. Καθώς κινούμαστε πέρα δώθε όλο και περισσότερο, αρχίζουμε να καταλαβαίνουμε ότι αυτό εννοούσε ο αρχικελευστής του карабиού, όταν έλεγε την ώρα του βραδινού φαγητού ότι την νύχτα θα την περάσουμε «κάνοντας κούνια».

Κάποια στιγμή από το ασυνήθιστο κούνημα ξυπνώ και μ' έναν συνάδελφο της καμπίνας μας, που και εκείνος ξύπνησε, προσπαθούμε να κατεβούμε από τα διώροφα κρεβάτια. Πηδούμε κάτω στο δάπεδο της καμπίνας και προσπαθούμε να ισορροπήσουμε. Δεν είναι, όμως, τόσο εύκολο. Κρατιόμαστε από τα σίδερα των κρεβατιών και κατευθυνόμαστε προς την πόρτα της καμπίνας. Το κούνημα μας πάει μια από εδώ και την άλλη από εκεί. Αρχίζουμε να ζαλιζόμαστε και να χάνουμε την ισορροπία μας. Βγαίνουμε έξω από την καμπίνα μας και προχωρούμε προσεκτικά προς το κατάστρωμα για να αντιληφθούμε τι ακριβώς συμβαίνει. Ανοίγουμε την πόρτα του καταστρώματος και μέσα στην κατάμαυρη νύχτα αντικρίζουμε έξω χαλασμό. Τρελοί άνεμοι σφυρίζουν και κρύα βροχή μπατσίζει το πρόσωπό μας, ενώ τα κύματα φτάνουν ίσαμε το ψη-

λότερο κατάστρωμα. Κλείνουμε γρήγορα την πόρτα του καταστρώματος και παρακολουθούμε από το φινιστρίνι της πόρτας τι γίνεται έξω στη φουρτουνιασμένη θάλασσα.

Γυρίζουμε πίσω στην τραπεζαρία του карабиού πιασμένοι από τα τοιχώματα του карабиού παραπατώντας δεξιά και αριστερά. Κοιτάζουμε τα ρολόγια μας και η ώρα είναι 2 μετά τα μεσάνυχτα. Εδώ στην τραπεζαρία συναντούμε έναν υπαξιωματικό του карабиού, που έχει υπηρεσία και πιάνουμε κουβέντα μαζί του. Τι κακό είναι τούτο, του λέμε. Άρχισε να γελάει. Αυτό δεν είναι τίποτε, απαντάει. Να ελπίζουμε ότι έτσι θα είναι όλο το ταξίδι μας. Υπάρχουν και πολύ χειρότερα. Το δελτίο καιρού, που εκτάκτως ανακοινώθηκε από τη Μετεωρολογική Υπηρεσία στις 12 τα μεσάνυχτα, ανέφερε ότι στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου θα ξεσπάσουν θυελλώδεις άνεμοι και ισχυρές καταιγίδες. Οι άνεμοι κατά τα χαράματα της Τετάρτης, 20 του μηνός, θα ξεπεράσουν τα 9 μποφόρ και θα πλησιάσουν τα 10. Η κατάσταση αυτή δεν θα είναι παροδική, αλλά θα κρατήσει στην περιοχή μεταξύ Κύπρου και Ρόδου τουλάχιστον δυο εικοσιτετράωρα.

Τον κοιτάζουμε στα μάτια και κάνουμε και οι δυο το σταυρό μας. Δεν χαθήκαμε στην Κύπρο, προφανώς επειδή ποτέ δεν πολεμήσαμε τον εχθρό. Να καθούμε τώρα στη θάλασσα, ποιος το περίμενε. Κρατιόμαστε από τη μεγάλη τραπεζαρία, καθώς πάμε μια δεξιά, μια αριστερά. Ο υπαξιωματικός του карабиού λέει ότι αύριο το πρωί η κατάσταση, σύμφωνα με το ανακοινωθέν της Μετεωρολογικής Υπηρεσίας, θα είναι πολύ χειρότερη απ' ό,τι είναι τώρα. Αυτή τη στιγμή τα μποφόρ είναι μόνο 7 και περιμένουμε να φτάσουν τα 9 ή ακόμη και τα 10. Στα 10 μποφόρ δεν μπορούμε να ταξιδεύουμε. Θα πρέπει να πιάσουμε κάποιο απάνεμο λιμανάκι σε κάποιο νησί και συνεχίζουμε αφού καταλαγιάσει η κακοκαιρία. Δυστυχώς, το κακό μας βρήκε στα ανοιχτά της Μεσογείου και δεν μπορούμε να γυρίσουμε πίσω. Πάμε μπροστά και ο Θεός βοηθός!

Τον αφήσαμε να ανεβεί στη γέφυρα του πλοίου και εμείς τραβήξαμε για την καμπίνα μας. Οι άλλοι συνάδελφοι αναπαύονται στις αγκάλες του Μορφέα, σαν να μη συμβαίνει τίποτε. Κοιμούνται στα κάτω κρεβάτια και το κούνημα είναι λιγότερο, αλλά πάλι το καράβι πάει σαν πραγματική κούνια. Ανεβαίνοντας με κάποια δυσκολία ξαπλώνουμε στα κρεβάτια και προσπαθούμε να κοιμηθούμε. Πού να μας πάρει ο ύπνος! Το κούνημα πάει σύννεφο. Προσπαθούμε να ελέγξουμε τον εαυτό μας. Κάμποσες ώρες μένουμε με τα μάτια μισάνοικτα μέσα στο σκοτάδι της καμπίνας, χωρίς να μπορούμε να κλείσουμε τα βλέφαρα και να μας κλέψει έστω για λίγο ο ύπνος.

Κατά τα χαράματα σηκωνόμαστε για δεύτερη φορά. Κατευθυνόμαστε προς την πόρτα του καταστρώματος. Κοιτάζουμε έξω και αντιλαμβανόμαστε ότι το κακό πράγματι μεγάλωσε. Τα λυσσασμένα νερά χτυπάνε αλύπητα το φινιστρίνι της πόρτας και δεν τολμούμε να την ανοίξουμε. Γυρίζουμε στην τραπεζαρία και αυτό που νιώθουμε είναι κάτι που για πρώτη φορά το αντικρίζουμε. Οι καρέκλες της τραπεζαρίας είναι μαζεμένες σε μια γωνιά και κάνα δυο έχουν πέσει κάτω στο δάπεδο. Προσπαθούμε να καθίσουμε, αλλά δεν είναι δυνατό. Ζαλιζόμαστε και ξαπλώνουμε στη χνουδωτή μοκέτα του δαπέδου. Μας έρχεται αναγούλα και θέλουμε να κάνουμε εμετό. Είμαστε σαν τις κότες που παραπαίνουν καθώς τις κυνηγάει η γιαγιά με τη βέργα στο χέρι. Πόση ώρα μείναμε

ξαπλωμένοι στη μοκέτα της τραπεζαρίας, δεν μπορέσαμε να το υπολογίσουμε.

Όταν σηκωθήκαμε, αντικρίσαμε από τα παράθυρα της τραπεζαρίας αμυδρό φως στο σκοτεινό ορίζοντα. Η ώρα είναι οχτώ το πρωί. Η μέρα ξημέρωσε, αλλά το σκοτάδι και ο χαλασμός έξω πάνε σύννεφο. Είναι η ώρα για να πάρουμε το πρωινό μας. Κανένας, όμως, δεν κάνει την εμφάνισή του. Όλοι ζαρώνουν στις καμπίνες τους. Και αν κάποιος πηγαίνει να σηκωθεί, γρήγορα ξαναξαπλώνει, επειδή το κεφάλι του φέρνει σβούρες. Κάποιοι γέμισαν τις καμπίνες τους από τα βραδινά φαγώσιμα. Οι αναγούλες και οι εμετοί φέρνουν το στομάχι μας άνω κάτω. Η κατάσταση είναι τραγική. Το ανακοινωθέν της Μετεωρολογικής Υπηρεσίας έκανε αναφορά για θυελλώδεις ανέμους και ισχυρές καταιγίδες.

Με το συνάδελφο συρόμαστε ως την πόρτα του καταστρώματος και γαντζωμένοι από τους σιδερένιους κρίκους του σκάφους παρακολουθούμε το κακό που γίνεται έξω. Ο αγέρας σφυρίζει δυνατά, σωστός φτεροπόδαρος σίφουνας. Ρουφάει το θαλασσινό νερό και το τινάζει ως τον ουρανό. Χτυπάει το καράβι αλύπητα και μαύρη καταχνιά σκορπάει ολόγυρά του. Η θάλασσα ζωντανό θερίο, σαν «ωρυόμενος λέων», μπαίνει από όλες τις μεριές στο καράβι. Το ένα κύμα φεύγει, το άλλο έρχεται. Καμιά φορά δυο μαζί ορμάνε πάνω του και λες όπου να 'ναι θα το καταπιούν. Μια πάει προς τα πάνω, την άλλη πάει στα βαθιά. Και εμείς κατάχλωμοι παρακολουθούμε τις τελευταίες μας στιγμές. Πάει, λέμε, τελειώσαμε. Ως εδώ ήταν η ζωή μας!

Εικ. 84: Πολεμικό πλοίο του Ελληνικού Ναυτικού σε τρικυμία.

Κοιταζόμαστε αποβλακωμένοι και αποκαρωμένοι και περιμένουμε το τέλος μας. Το καράβι το βλέπουμε μια να κινείται δεξιά, την άλλη να πάει αριστερά. Οι αγέρηδες το πάνε έτσι ή ο καπετάνιος, αναρωτιόμαστε. Αργότερα, μετά από δυο μέρες, πληροφορηθήκαμε από τους αξιωματικούς του караβιού ότι ο πλοίαρχος το πήγαινε έτσι για να δέχεται τα κύματα στην πλώρη και να τα παλεύει κατά μέτωπο. Ο καπετάνιος είναι σωστός θαλασσόλυκος, λένε οι αξιωματικοί του караβιού.

Όλο το πρωινό της Τετάρτης το περνάμε στην τραπεζαρία γαντζωμένοι από τα πλευρά του караβιού. Παρακολουθούμε τη θάλασσα να αφροκοπάει

από τη μια μεριά ίσαμε την άλλη. Τα πελώρια και εωσφορικά κύματα κυνηγάνε το ένα το άλλο. Άλλοτε ψηλώνουν και δέρνονται, άλλοτε βαρυγκωμούν και χύνονται σαν ασπρομάλλες αρκούδες πάνω στο άμοιρο καράβι μας. Δεν πιστεύουμε ότι είναι νερά, αλλά θεριά ανήμερα, λυσσασμένα. Όπως οι λύκοι και τα λιοντάρια ορμούν σ' ένα ξεμοναχιασμένο ζωντανό για να το κατασπαράξουν, έτσι το ίδιο και απaráλλαχτα ορμούν τα κύματα και χύνονται στο κακόμοιρο καράβι μας. Άλλοτε πάλι έρχονται έρποντας σαν τις τίγρεις και τις ύαινες που καιροφυλαχτούν για να δώσουν το τελειωτικό χτύπημα στη ζαλισμένη γαζέλα.

Σκεφτόμαστε και τους στρατιώτες μας. Τι κάνουν άραγε; Βρίσκονται στα βαθιά του карабиού και ελπίζουμε να κουνιούνται λιγότερο. Η μέρα προχωράει, αλλά κανένας από τους αξιωματικούς δεν κάνει την εμφάνιση στην τραπεζαρία. Οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί του карабиού, που γνωρίζουν από τέτοιες μπόρες, μας προκαλούν να φωνάξουμε και τους άλλους συναδέλφους για να πάρουμε το πρωινό μας. Αλλά, δυστυχώς, τίποτε. Κανένας δεν τολμάει να ξεμυτίσει από την καμπίνα του. Όλοι ζαρώνουν κάτω από τις κουβέρτες και κάποιοι κρατιούνται και από τα σίδερα των κρεβατιών τους. Θέλουν να σηκωθούν, αλλά γρήγορα ξαναξαπλώνουν, καθώς χάνουν την ισορροπία και το στομάχι τους αναταράζεται από τις αναούλες και την τάση για εμετό.

Το μεσημέρι το κακό ηρέμησε κάπως. Το καράβι κατά πού τραβάει ούτε ο καπετάνιος γνωρίζει. Οι τρελοί αγέρηδες το παρασύρουν προς το νότο, καθώς φυσάει ο Γραίος, ο βορειοανατολικός, όπως μας πληροφορούν οι αξιωματικοί του карабиού. Ο ουρανός είναι κατάμαυρος, μολυβένιος και ο ορίζοντας σκοτεινός και αφεγγής. Οι μάγειροι του карабиού ετοίμασαν το μεσημεριανό φαγητό και μας προσκαλούν να κατευθυνθούμε στην τραπεζαρία. Σιγά-σιγά καθόμαστε στις καρέκλες και έρχονται τα πιάτα ένα ένα, αλλά με μεγάλη προσοχή. Τα ναυτόπουλα γκαρσόνια μας ειδοποιούν να κρατάμε σταθερά με τα χέρια μας τα πιάτα, επειδή υπάρχει ο φόβος κάποιο κύμα να χτυπήσει ξαφνικά το καράβι και τότε το πιάτο θα βρεθεί στην άλλη άκρη της τραπεζαρίας. Προσπαθούμε να βάλουμε μια μπουκιά στο στομάχι μας, αλλά με δυσκολία το πετυχαίνουμε.

Κάποια στιγμή έρχεται στην τραπεζαρία ο Διοικητής και δίνει εντολή να επισκεφτούμε τους οπλίτες και να αναφέρουμε την κατάστασή τους. Κατεβαίνουμε στα κατώτερα καταστρώματα και αντικρίζουμε μια τραγική κατάσταση. Οι στρατιώτες είναι όλοι ξαπλωμένοι ανάκατα, ο ένας δίπλα στον άλλο. Άλλος έχει τις αρβύλες του στο κεφάλι του άλλου και είναι στραμμένος προς την ανατολή. Άλλος είναι ξυπόλυτος και ξαπλωμένος κοιτάζει προς τη δύση. Τα πόδια του ενός είναι στο κεφάλι του άλλου. Άλλος είναι σκεπασμένος με δυο κουβέρτες και άλλος κοιμάται τα μπρούμυτα πάνω στο κατάστρωμα του карабиού κρατώντας στην αγκαλιά το σάκο του. Μερικοί έχουν κάνει εμετό ακριβώς δίπλα τους, ενώ άλλοι παραδίπλα τους αναγουλιάζουν και είναι έτοιμοι να βγάλουν τα έντερά τους. Προσπαθούμε να περάσουμε ανάμεσά τους, αλλά αυτό είναι αδύνατο. Όλοι τους έχουν γίνει ένα τσούρμο.

Σιγά-σιγά βαδίζουμε από την άκρη του καταστρώματος, ενώ κάποια από τα παιδιά σηκώνουν τα κεφάλια τους και κοιτάζουν περίεργα. Τους λέμε ότι πρέπει να σηκωθούν και να φάνε κάτι, αλλά η απάντηση όλων σχεδόν είναι αρνητική. Κατεβαίνω με άλλους δυο συναδέλφους στο τελευταίο κατάστρωμα

για να συναντήσω τα δικά μου παλικάρια. Τραβώ κατευθείαν στα αυτοκίνητα του Συντάγματος και ψάχνω μέσα στα κουβούκλια να τους επισημάνω. Αλλά, δυστυχώς, δεν τους βρίσκω. Γιατί έφυγαν και πού να βρίσκονται άραγε; Ψάχνοντας δεξιά και αριστερά τους βρίσκω αραγμένους κάτω από τα σκαλοπάτια των διαδρόμων και ζαρωμένους σαν βρεγμένες γάτες ο ένας δίπλα στον άλλο. Σκουντάω τον πρώτο, που συναντώ, και τον ρωτώ, γιατί έφυγαν από τα κουβούκλια των αυτοκινήτων. Η απάντηση ήρθε αβίαστα και μονοκόμματα. «Φοβόμαστε, κύριε δόκιμε, μέσα στα αυτοκίνητα. Κουνιούνται πολύ και κάνουν περίεργο θόρυβο οι αλυσίδες με τις οποίες είναι δεμένα στο κατάστρωμα του карабиού». Παίρνουν είδηση και οι άλλοι. Βγάζουν τα κεφάλια τους έξω από την κουβέρτα και με κοιτάζουν περίεργα. Τους λέω ότι πρέπει να φάνε κάτι, αλλά όλοι απαντούν αρνητικά.

Τους αφήνω, λέγοντας να κάνουν κουράγιο, επειδή όπου να 'ναι φτάνουμε στη Ρόδο, όπου πρόκειται να σταματήσουμε, ώσπου να καταλαγιάσει η κακοκαιρία. Τους δίνω λίγο θάρρος να συνεχίσουν το ζάρωμά τους και με τους άλλους συναδέλφους ανεβαίνουμε στην τραπεζαρία για να δώσουμε την αναφορά μας στο Διοικητή. Αλλά, όταν ανεβήκαμε, δεν βρήκαμε σχεδόν κανένα. Ο Διοικητής, οι Λοχαγοί και κάποιοι από τους άλλους συναδέλφους από τις αναγούλες και την τάση για εμετό, έφυγαν γρήγορα για τις καμπίνες τους. Κάποιοι, όμως, γενναίοι μείναμε στην τραπεζαρία και αρχίσαμε με τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς του карабиού τη συζήτηση για τις θαλασσινές μπόρες και τις άσχημες ώρες της ναυτικής τους ζωής.

Τότε ζήτησα να μου εξηγήσουν, γιατί οι οδηγοί των αυτοκινήτων του Συντάγματος εγκατέλειψαν τα αυτοκίνητα, όπου στα κουβούκλια τους κοιμούταν, και πήγαν να κοιμηθούν στο κατάστρωμα. Η απάντηση ήρθε από κάποιο σημαιοφόρο του карабиού. Τα αυτοκίνητα, μου λέει, είναι γερά και σταθερά δεμένα με χοντρές αλυσίδες από το κατάστρωμα του πλοίου, αλλά με το κούνημα του карабиού λασκάρουν κάπως οι αλυσίδες και αφήνουν κάποια κενά. Δημιουργούν δηλαδή, όπως λέμε εμείς οι ναυτικοί, κάποιους τζόγους. Το αποτέλεσμα είναι να κουνιούνται και οι αλυσίδες τους να τρίζουν δυνατά, που καμιά φορά ο θόρυβος και ο κρότος τους δημιουργούν ψυχολογικό φόβο, ότι δηλαδή όπου να 'ναι θα σπάσουν και θα αναποδογυριστούν τα αυτοκίνητα. Πήρα την απάντηση και έχοντας προσωπική εμπειρία από το φοβερό τρίξιμο των αλυσίδων, κατάλαβα γιατί οι οδηγοί μου τα εγκατέλειψαν.

Το καράβι παλεύει με τα θεόρατα κύματα και κάθε φορά που ρωτούμε πού βρισκόμαστε, η απάντηση είναι μονότονη. Στα νερά της Μεσογείου μεταξύ Ρόδου και Κύπρου. Όλο το απόγευμα της Τετάρτης, ώσπου υπάρχει το αμυδρό φως της ημέρας, παρακολουθούμε τον τιτάνιο αγώνα του карабиού, που δεν προχωρεί καθόλου προς τα εμπρός. Μια γέρνει προς τη μια μεριά, την άλλη διπλωρώνει προς την άλλη. Μια βουτάει με την πρύμνη, ενώ η πλώρη είναι στο αέρα, την άλλη κάνει το αντίθετο. Μερικές φορές χάνεται μέσα στα κύματα και τότε όλοι μας τρέμουμε, καθώς το βλέπουμε να δέρνεται και να βογγάει σαν να είναι ζωντανό πλάσμα. Ήρθαν στιγμές που το συμπονέσαμε!

Το βράδυ της Τετάρτης πήγαμε στις καμπίνες μας, χωρίς να βάλουμε κάτι στο στομάχι μας. Το κακό με την κακοκαιρία και τους θυελλώδεις ανέμους μεγάλωσε και πάλι. Το νιώθουμε από τις αναγούλες και τις τάσεις για εμετό. Το καταλαβαίνουμε από το γεγονός ότι δεν μπορούμε να σταθούμε όρθιοι

πάνω στο δάπεδο, χωρίς να κρατιόμαστε από κάπου. Όλη τη νύχτα μένουμε με τα βλέφαρα να ανοιγοκλείνουν χωρίς να μπορούμε να κλείσουμε τα μάτια μας. Κατά τα χαράματα κάποιοι πηγαίνουμε στην τραπεζαρία για να συναντήσουμε κάποιο συνάδελφο του караβιού και να ρωτήσουμε πού βρισκόμαστε και πότε τέλος πάντων ενδέχεται να φτάσουμε στον προορισμό μας. Θέλουμε να μάθουμε πότε θα τελειώσει το μεγάλο κακό. Η απάντηση είναι ότι όλη τη νύχτα, αντί να βαδίζουμε προς τα δυτικά, οι άνεμοι με την βορειοανατολική τους φορά μας παρέσυραν προς το Ισραήλ και την Αίγυπτο, κάπου 100 μίλια έξω από το δρομολόγιό μας.

Και τώρα τι κάνουμε; Απλούστατα, ο πλοίαρχος έβαλε πλήρη προς το βορρά και λίγο δυτικά, και ελπίζουμε ότι το βραδάκι της σημερινής ημέρας θα πιάσουμε τη Ρόδο, αφού το Μετεωρολογικό Δελτίο έδινε ως το μεσημέρι της Πέμπτης θα έχουμε κακοκαιρία.

Πράγματι ως το μεσημέρι της Πέμπτης το караβι πάλευε λυσσωδώς σαν θηρίο μέσα στο άγριο και μαινόμενο πέλαγος. Αλλά βρισκόμαστε μακριά από τον προορισμό μας και μ' αυτές τις καιρικές συνθήκες θα απαιτηθεί ολόκληρη μέρα, ώσπου να διανύσουμε την απόσταση των 200 μιλίων περίπου ως τη Ρόδο. Η προσπάθεια του καπετάνιου είναι εκπληκτική. Δυο μερόνυχτα δεν κοιμήθηκε καθόλου. Σαράντα ώρες έμεινε πάνω στη γέφυρα του караβιού, χωρίς να αφήσει το τιμόνι σε κάποιον άλλο. Ο αρχικελευστής λέει πόσο άξιος πλοίαρχος είναι και πόση εμπειρία έχει στις δύσκολες ώρες του караβιού.

Αργά το μεσημέρι της Πέμπτης η θάλασσα κάπως καταλάγιασε και βγήκαμε στην τραπεζαρία. Κοιτάζουμε προς τα έξω μήπως δούμε κάποια στεριά, αλλά οι αξιωματικοί του караβιού μας ενημερώνουν ότι είμαστε ακόμη μακριά από τη Ρόδο. Πότε τέλος πάντων θα πιάσουμε τη Ρόδο, ρωτούν κάποιοι. Ελπίζουμε ότι αργά το βράδυ, γύρω στα μεσάνυχτα, θα πλησιάσουμε το νησί του Ήλιου, απαντούν οι συνάδελφοι του караβιού.

Δυστυχώς, τα μεσάνυχτα της Πέμπτης, αρκετά μακριά από τη Ρόδο, όπως μας πληροφορούν οι συνάδελφοι του караβιού, η Μετεωρολογική Υπηρεσία εξέδωσε εκτάκτως νέο δελτίο βόρειων θυελλωδών ανέμων, που θα ξεσπούσαν στην περιοχή του Καρπάθιου Πελάγους και θα επηρέαζαν τα νότια τουρκικά παράλια και όλα τα Δωδεκάνησα. Όταν μας ενημέρωσαν οι αξιωματικοί του караβιού ότι το κακό όχι μόνο δεν θα σταματήσει εντελώς, αλλά νέο κύμα κακοκαιρίας θα ξεσπάσει κατά τις επόμενες 48 ώρες, αμέσως μεγάλη κατήφεια έπεσε σ' όλους μας. Αρχίσαμε να καταριόμαστε τη μοίρα μας. Να τα βάζουμε με τον εαυτό μας. Κάποιοι άρχισαν να βρίζουν τα θεία. Άλλοι να μονολογούν για το κακό ριζικό μας. Μα είναι δυνατό να μας ακολουθούν οι τρελοί άνεμοι και η φοβερή κακοκαιρία. Τι κακό κάναμε και ποιών τα αμαρτήματα πληρώνουμε. Δεν ξέρουμε τι να κάνουμε. Δεν καταλαβαίνουμε ότι τα καιρικά φαινόμενα δεν ακολουθούν τις επιθυμίες των ανθρώπων, αλλά εξαρτώνται από άλλες υπερφυσικές δυνάμεις. Ξεχνάμε ότι βρισκόμαστε στην καρδιά του χειμώνα και ότι σε λίγες μέρες θα γιορτάσουμε τα Χριστούγεννα.

Μαζευόμαστε στο καβούκι μας και περιμένουμε στωικά να αντιμετωπίσουμε τη νέα κατάσταση. Οι συνάδελφοι του караβιού μας ενημερώνουν, πριν ξεσπάσει η νέα μεγάλη κακοκαιρία, ότι ελπίζουν να πιάσουμε τη Ρόδο και κάπου σε κάποιο απάνεμο κόλπο θα την αράξουμε μέχρι να περάσει το κακό και μετά συνεχίζουμε για τη Θεσσαλονίκη. Δυστυχώς, όμως, η νέα κακοκαιρία

μας πρόλαβε πριν πλησιάσουμε το νησί της Καλλιπάτειρας.

Πράγματι τις πρώτες νυχτερινές ώρες της Πέμπτης, ενώ έλεγαν ότι πλησιάζουμε τη Ρόδο, ξέσπασαν καινούργιοι άνεμοι, χειρότεροι από τους προηγούμενους. Τώρα ήταν που το καράβι μας το συμπονέσαμε όλοι. Το κακόμοιρο παλεύει μέσα στο μανιασμένο πέλαγος από την Τρίτη το βράδυ ίσαμε τώρα τα μεσάνυχτα της Πέμπτης. Κάπου 48 ώρες χωρίς αναπαμό και χωρίς ούτε μια στιγμή να πάρει ανάσα. Ζωντανός οργανισμός να ήταν, θα έσκαζε. Και, όμως, αντέχει, υποφέρει, αλλά υπομένει. Πνίγεται μέσα στα μαινόμενα νερά, αλλά πάλι σηκώνεται. Ορθώνεται πάνω από τα κύματα και εμείς, καθώς το βλέπουμε, λέμε μέσα μας ότι αυτό το καράβι είναι εφτάψυχο. Ο πλοίαρχος από το μεσημέρι της Πέμπτης, καθώς ο καιρός πήγαινε κάπως να ηρεμήσει, πήγε να ησυχάσει. Να κλέψει λίγες ώρες ύπνου από την πολυήμερη κοπιαστική υπηρεσία του πάνω στη γέφυρα του караβιού. Δυστυχώς, όμως, νέες μπόρες, καινούργιες θαλασσοταραχές θα συνταράξουν για δεύτερη φορά και αυτόν και εμάς, που δεν ξέρουμε από τέτοιες καταστάσεις.

Το πρωί της Παρασκευής μας βρίσκει όλους κατάκοιτους στα κρεβάτια, χωρίς να μπορούμε να κινηθούμε πάνω στο κατάστρωμα του караβιού. Η ανθρώπινη αντοχή έχει κάποια όρια. Και οι δικές μας αντοχές έφτασαν και ξεπέρασαν τα όρια τους. Ούτε στην τραπεζαρία κατεβαίνουμε, ούτε έχουμε το κουράγιο να συναντήσουμε κάποιον αξιωματικό του караβιού να μας ενημερώσει πού βρισκόμαστε και πότε θα τελειώσει το μαρτύριό μας. Τα ταλαίπωρα τα παιδιά ζαρώνουν στο βάθος του караβιού και σημεία ζωής δεν δίνουν καθόλου. Αλλά ούτε και εμείς έχουμε τις σωματικές δυνάμεις να κατεβούμε στα χαμηλότερα καταστρώματα. Να τα επισκεφτούμε, να τα μιλήσουμε, να δούμε τι κάνουν, να τα δώσουμε λίγο κουράγιο. Όλοι ζαρώνουμε πάνω στα κρεβάτια μας, ζαλισμένοι σαν τις κότες, νηστικοί σαν τους λύκους. Τα στομάχια μας συνεχώς διαμαρτύρονται και γουργουρίζουν από την ασιτία περίπου τριών ημερών. Ό,τι είχαμε φάει την Τρίτη το βράδυ, το ξεράσαμε στη διάρκεια της πρώτης βραδιάς.

Επί τέλους πιάσαμε τη Ρόδο

Το μεσημέρι της Παρασκευής και, ενώ η μαινόμενη θάλασσα άφριζε από τα θεόρατα κύματα, κάποιος κατεβήκαμε στην τραπεζαρία, όχι τόσο για να βάλουμε κάτι στο άδειο στομάχι μας, αλλά περισσότερο να πάρουμε κάποια πληροφορία για το πότε θα πιάσουμε κάποιο απάνεμο λιμανάκι. Να σταματήσουμε, να ηρεμήσουμε, να ξεκουραστούμε, να δούμε λίγη στεριά. Ο αρχικελευστής μας ενημερώνει ότι το βράδυ της Παρασκευής θα πιάσουμε επιτέλους τη Ρόδο. Θα βρισκόμαστε στις ανατολικές ακτές του όμορφου νησιού του Ήλιου. Και θα κάνουμε οπωσδήποτε κάποια στάση. Αλλά οι τρελοί άνεμοι μας έχουν οδηγήσει προς το Καστελλόριζο και τα νότια παράλια της Τουρκίας.

Αργά τα μεσάνυχτα της Παρασκευής πλησιάσαμε τις ανατολικές ακτές της Ρόδου και από μακριά αντικρίσαμε κάποια φώτα στα πρώτα χωριά. Αμέσως καταλάβαμε ότι, όπου να 'ναι, πιάνουμε λιμάνι. Οι συνάδελφοι του караβιού μας ενημερώνουν ότι βρισκόμαστε στα ανατολικά της Ρόδου και σύντομα θα

ρίξουμε τις άγκυρες του караβιού στα ανοιχτά του κόλπου του Αρχάγγελου. Το καράβι αγκομαχώντας τραβάει το δρόμο του για να πιάσει τον κόλπο, αλλά ακόμη είναι μακριά και πρέπει να πλεύσει αρκετά μίλια για να πλησιάσει τον απάνεμο κόλπο του Αρχάγγελου. Παρακάμπτουμε τον ανοιχτό κόλπο της περιοχής της Λάρδου και, ενώ περιμέναμε να την αράξουμε εδώ, οι αξιωματικοί του караβιού μας ενημερώνουν ότι είναι πολύ ανοιχτός ο κόλπος των Πεύκων στους ανέμους και δεν πρόκειται να ησυχάσουμε. Οι άνεμοι θα χτυπούν το καράβι και θα κουιόμαστε πάρα πολύ. Γι' αυτό λίγα μίλια παραπάνω είναι ο κόλπος του Αρχάγγελου. Εκεί θα έχουμε καλύτερη κάλυψη από τους βορειοανατολικούς ανέμους. Παραπλέοντας τη Λίνδο με τη φανταστική ακρόπολή της, αντικρίζουμε μέσα στην αχλή της κακοκαιρίας τα φώτα να φεγγοβολούν από ψηλά, σαν να είναι φωτεινά αστέρια. Φαίνονται πολύ καθαρά, καθώς ανηφορίζουμε ακριβώς δίπλα από τα απότομα βράχια της.

Εικ. 85: Η παραλία και ο λόφος της Παναγίας Τσαμπίκας.

Σε λίγο πλησιάζουμε τον κλειστό κόλπο του Αρχάγγελου, ακριβώς απέναντι από τον απόκρημνο λόφο της Παναγίας της Τσαμπίκας. Είναι χαράματα του Σαββάτου, 23 Δεκεμβρίου 1967, όταν ακούμε το θόρυβο των αγκυρών να ρίχνονται στην ανοιχτή μανιασμένη θάλασσα του κόλπου. Ο θόρυβος στην αρχή μας τρομάζει, αλλά γρήγορα μας ενημερώνουν ότι σταμάτησε το καράβι και ότι θα παραμείνει εδώ, ώσπου να κοπάσει η νέα κακοκαιρία. Σύμφωνα με την Μετεωρολογική Υπηρεσία τα μεσάνυχτα του Σαββάτου θα σταματήσει η κακοκαιρία, οπότε θα ξεκινήσουμε για τη Θεσσαλονίκη.

Το καράβι κουιέται και πάλι, αλλά το κούνημα είναι ελαφρό, σιγανό, ήρεμο και ελαφρώς αναπαιτικό και ανακουφιστικό. Όλοι το καταλαβαίνουμε ότι σταματήσαμε και νιώθουμε ευχάριστα. Παίρνουμε βαθιές ανάσες και τα μάτια όλων στρέφονται στα αριστερά. Αντικρίζουμε σε κοντινή απόσταση τα φώτα των μικρών παραλιακών χωριών. Αλλά είναι ακόμη νύχτα ασέληνη και η κακοκαιρία μαίνεται στο μανιασμένο πέλαγος. Ένας σημαιοφόρος του караβιού, που κατάγεται από τη Ρόδο, μας ενημερώνει ότι βρισκόμαστε στον κόλπο του Αρχάγγελου, 30 χιλιόμετρα περίπου νοτιοανατολικά της Ρόδου.

Όλοι, όσοι είμαστε ξυπνητοί στην τραπεζαρία, πάμε στις καμπίνες μας και το ρίχνουμε για μια ακόμη φορά στον ύπνο. Νιώθουμε χαρούμενοι, ευδιάθετοι παρόλη τη φοβερή δοκιμασία των τριών τελευταίων ημερονυκτίων. Ηρεμούμε ψυχολογικά, επειδή σωθήκαμε από τη φουρτουνιασμένη θάλασσα. Τέτοια πε-

ριπέτεια δεν είχαμε ξαναζήσει. Εμείς είμαστε στεριανοί και δεν ξέρουμε από θάλασσες, από μπόρες, από τρικυμίες, από κύματα. Όλοι ή σχεδόν όλοι δεν έχουμε ταξιδέψει σε τέτοια φουρτουνιασμένη θάλασσα. Ή, αν έχουμε ταξιδέψει, κάναμε μικρά ταξιδάκια σε κοντινά νησιά και με καλές καιρικές συνθήκες στην περίοδο του καλοκαιριού.

Το πρωί, γύρω στις οχτώ η ώρα, τα ναυτόπουλα μας ξυπνούν. Χτυπούν την πόρτα στις καμπίνες και μας προσκαλούν να περάσουμε στην τραπεζαρία για το πρωινό ρόφημα. Σηκωθήκαμε όλοι και, παρότι κινούμαστε ελαφρά, κατεβαίνουμε στο μεγάλο σαλόνι και πιάνουμε τις καρέκλες μας. Είμαστε σχεδόν όλοι στις θέσεις μας, εκτός από τον υποδιοικητή του Τάγματος και δυο Λοχαγούς, που η ναυτία τους είχε επηρεάσει πάρα πολύ και δεν μπορούσαν να συνέλθουν. Ο Διοικητής κάπως ευδιάθετος μας καλωσορίζει, σαν ξένους, και λέει ότι το κακό τελείωσε. Πιάσαμε ελληνικό έδαφος και σύντομα θα κοπάσει η κακοκαιρία και θα αναχωρήσουμε με το καλό για τη Θεσσαλονίκη. Μετά το ρόφημα λέει να κατεβούμε στα χαμηλότερα καταστρώματα και να επισκεφτούμε τα φανταράκια μας. Να δούμε την κατάστασή τους και, αν κάποιος έχει ανάγκη από γιατρό, γρήγορα να τρέξει ο γιατρός του Τάγματος και να προσφέρει τις υπηρεσίες του και να δώσει τις απαραίτητες οδηγίες.

Κατεβαίνουμε στα χαμηλά του карабиού και το θέαμα, που αντικρίζουμε, είναι φριχτό και απαίσιο. Η ποδαρίλα, τα ξερατά, η ακαταστασία δημιουργούσαν ανυπόφορη κατάσταση. Δεν μπορούμε να προχωρήσουμε ανάμεσα στους στρατιώτες, επειδή όλοι έχουν γίνει ένα κουβάρι. Όλοι σχεδόν κρατούμε τις μύτες μας με τα χέρια, επειδή η ατμόσφαιρα είναι αποπνικτική. Τα παιδιά δεν το καταλαβαίνουν, ούτε το νιώθουν. Ζουν σ' αυτό το περιβάλλον τέσσερις μέρες, χωρίς εξωτερικό αερισμό ή καλύτερα ζουν μόνο με το δικό τους αερισμό, που είναι βρώμικος από τους εμετούς και απαίσιος από το ανακάτεμα με το ποδαρικό οξύ των αρβυλών τους. Τα παιδιά φαίνονται εξαντλημένα, κουρασμένα και ρωτούν, αν φτάσαμε στον προορισμό μας. Τους ενημερώνουμε ότι βρισκόμαστε έξω από τη Ρόδο. Το καράβι έκανε στάση για να «ξεκουραστεί» και μόλις κοπάσουν οι αγέρηδες θα αναχωρήσουμε για τη Θεσσαλονίκη.

Εγώ κατευθύνομαι στο τελευταίο κατάστρωμα, όπου βρίσκονται τα δικά μου παλικάρια. Είναι και οι έξι ξυπνητοί και κάθονται στα σκαλοπάτια του διαδρόμου, δίπλα από τα αυτοκίνητα του Συντάγματος. Τα πράγματά τους τα έχουν στα κουβούκλια των αυτοκινήτων, στα οποία μπαινοβγαίνουν συνεχώς. Είναι όλοι σχεδόν καλά και περιμένουν να πάρουν το πρωινό τους, επειδή το στομάχι τους γουργουρίζει. Έχουν τρεις μέρες να βάλουν κάτι μέσα τους. Ευτυχώς λένε ότι δεν έχουμε κάνει εμετό και νιώθουμε σχετικά άνετα. Τους πληροφορώ ότι βρισκόμαστε στη Ρόδο, ύστερα από τη μεγάλη δοκιμασία των τελευταίων ημερών. Σήμερα Σάββατο θα μείνουμε εδώ αραγμένοι και, όπως είπαν οι αξιωματικοί του карабиού, θα αναχωρήσουμε για τη Θεσσαλονίκη αύριο τα χαράματα, αφού κοπάσουν οι αγέρηδες. Τους δίνω θάρρος και κουράγιο. Να κάνουν λίγη υπομονή ακόμη και όλα θα τελειώσουν. Το μεγάλο κακό τελείωσε. Αύριο είναι Κυριακή, παραμονή Χριστουγέννων. Κατά το βραδάκι θα είμαστε στη Θεσσαλονίκη και από εκεί θα πάμε στη Νέα Σάντα του Κιλκίς, όπου είναι η έδρα του Συντάγματος.

Ανεβήκαμε στην τραπεζαρία και όλοι χαρούμενοι δώσαμε την αναφορά

στο Διοικητή, που περίμενε εναγωνίως να μάθει για την κατάσταση των παιδιών. Μου έκανε μεγάλη εντύπωση το ενδιαφέρον του για τα παιδιά, που έμοιαζε σαν να ήταν δικά του παιδιά. Δώσαμε την πραγματική εικόνα, που επικρατούσε, και αμέσως έδωσε νέα εντολή να κατεβούμε εκ νέου και να φροντίσουμε τα παιδιά.

Πράγματι κατεβαίνουμε για δεύτερη φορά στα χαμηλότερα καταστρώματα για να προσφέρουμε τις υπηρεσίες μας στους δοκιμαζόμενους οπλίτες. Είναι μαζί μας και ο γιατρός του Τάγματος, ο οποίος δίνει κάποιες οδηγίες και συμβουλές στα παιδιά. Ουσιαστικά προσπαθούμε να τους πείσουμε να σηκωθούν, να τακτοποιήσουν τα πράγματά τους, να καθαρίσουν το χώρο από τους εμετούς και να ανοίξουν τα φινιστρίνια του карабиού για να αεριστεί το περιβάλλον. Η κατάσταση είναι φριχτή. Γίνεται προσπάθεια για να αλλάξει κάπως η ατμόσφαιρα, αλλά τα παιδιά είναι ζαλισμένα, κουρασμένα, εξαντλημένα από τη δοκιμασία τόσων ημερών. Δίνονται εντολές στους βαθμοφόρους λοχίες και δεκανείς να φροντίσουν τις ομάδες τους και να βοηθήσουν τους στρατιώτες που δοκιμάστηκαν περισσότερο.

Το μεσημέρι του Σαββάτου άνοιξε κάπως η συννεφιασμένη μέρα. Το καράβι κουνιέται, αλλά μπορούμε άνετα να καθόμαστε στην τραπεζαρία για να τρώμε και να κάνουμε κάποιες συζητήσεις. Ο ουρανός είναι βουρκωμένος, η θάλασσα φουρτουνιασμένη, η ομίχλη και το χειμωνιάτικο πούσι σκεπάζουν τα γύρω βουναλάκια. Κάπου κάπου καθαρίζει ο ορίζοντας και αντικρίζουμε μπροστά μας ψηλά σ' ένα κάθετο βουναλάκι ένα μικρό εκκλησάκι. Βλέποντας το εκκλησάκι κάνουμε το σταυρό μας, που σωθήκαμε από τη μανιασμένη θάλασσα και προσευχόμαστε στον Προφήτη Ηλία, νομίζοντας ότι το εκκλησάκι ήταν στο όνομά του. Το εκκλησάκι, όμως, ήταν στο όνομα της Παναγίας της Τσαμπίκας, όπως μάς ενημέρωσε λίγο μετά ο ροδίτης σημαιοφόρος του карабиού. Αμέσως ρωτήσαμε το σημαιοφόρο να μας πει την ιστορία της Παναγίας της Τσαμπίκας και ιδιαίτερα γιατί την αποκαλούν Τσαμπίκα. Εκείνος χαμογελώντας μας διηγήθηκε μια ολόκληρη ιστορία για την εικόνα της Παναγίας, που έφτασε εδώ από τη Μονή του Κύκκου στην Κύπρο. Την αποκαλούν Τσαμπίκα από το φως, που έβλεπε ένας βοσκός κάθε βράδυ πάνω στο βουνό, ώσπου ανέβηκε πάνω και βρήκε την εικόνα της Παναγίας. Το λιγοστό φως οι ντόπιοι το λένε «τσάμπα», δηλαδή σπίθα.

Όλη την ημέρα καθόμαστε στην τραπεζαρία και συζητούμε διάφορα πράγματα. Ένας έφεδρος ανθυπολοχαγός του Τάγματος έριξε την ιδέα, να κατεβάσει στη θάλασσα ο καπετάνιος μια βάρκα και να βγούμε στο διπλανό χωριό του Αρχάγγελου. Τότε ένας Λοχαγός τον επιτίμησε αυστηρά λέγοντας ότι οι διαταγές είναι πολύ αυστηρές και καθορισμένες και απαγορεύεται κάθε απομάκρυνση από το καράβι, καθώς δέκα μέρες νωρίτερα είχε γίνει το βασιλικό κίνημα και τα πράγματα ήταν πολύ σοβαρά. Τότε κυκλοφόρησε μεταξύ των αξιωματικών ότι δεν πρόκειται να αποβιαστούμε στη Θεσσαλονίκη αλλά στο Βόλο. Ρωτούμε τους αξιωματικούς του карабиού, αλλά κανένας δεν γνωρίζει πού θα αποβιαστούμε. Ψύλλοι άρχισαν να μπαίνουν στα αφτιά μας. Οι μόνιμοι αξιωματικοί αλληλοκοιτάζονται, ενώ όλοι οι έφεδροι τους παρακολουθούμε. Μερικοί είναι πολύ σκεφτικοί και λίγο φοβισμένοι και, όταν τους ρωτούμε, απαντούν γενικά και αόριστα ότι δεν γνωρίζουν τίποτε.

Το βραδάκι του Σαββάτου η θάλασσα άρχισε να κοπάζει. Τα πελώρια

αφρισμένα κύματα έδωσαν τη θέση τους σε μικρότερα και χαμηλότερης έντασης. Τα νερά δεν χτυπούν πια αλύπητα τα πλευρά του карабиού και δε φτάνουν ως το ψηλότερο κατάστρωμα. Το караби άρχισε να ισορροπεί και το κούνημά του να γίνεται χαλαρότερο. Το νιώθουμε όλοι και μια χαρούμενη ατμόσφαιρα πλημμυρίζει την τραπεζαρία. Τα χαμόγελα ξαναγύρισαν στα πρόσωπα όλων των αξιωματικών και στο βραδινό φαγητό άρχισαν οι συζητήσεις για την περιπέτεια και τη δοκιμασία που περάσαμε. Αρκετοί άρχισαν να διηγούνται προσωπικές θαλασσινές περιπέτειες από την ιδιωτική τους ζωή και άλλοι να διεκτραγωδούν ιστορίες των δικών τους ανθρώπων ή κάποιων φίλων τους. Οι συνάδελφοι του карабиού ακούν με προσοχή τις ιστορίες μας, αλλά κάπου-κάπου γελούν. Οι δικές τους δοκιμασίες έχουν πολύ διαφορετικό χρώμα, επειδή πολλές φορές ταξιδεύουν με πολλά μποφόρ και το караби τους είναι χωρίς καρίνα!

Η τελευταία μέρα ήταν η καλύτερη του ταξιδιού

Τον πλοίαρχο είχαμε να τον αντικρίσουμε από την πρώτη μέρα. Το μεσημέρι της πρώτης μέρας συμφάγαμε στη μεγάλη τραπεζαρία, όπου τον γνωρίσαμε και αντιληφτήκαμε τη σοβαρότητα και το υψηλόφρον φρόνημά του. Ήταν λιγομίλητος, παρατηρητικός, έξυπνος και άκουγε όλων τις απόψεις. Δεν εξέφραζε τις δικές του σκέψεις, ούτε μιλούσε για τα δικά του κατορθώματα στις μπόρες των πολλών δοκιμασιών του. Τώρα στο βραδινό φαγητό του Σαββάτου έκανε την εμφάνισή του στην ομήγυρη των αξιωματικών. Όλες τις προηγούμενες μέρες βρισκόταν στη γέφυρα του карабиού και, όπως έλεγαν οι συνάδελφοι του карабиού, λίγες στιγμές μόνο έκλεβε να κοιμηθεί και να ξεκουραστεί. Είναι εύχαρις, χαμογελαστός, φρέσκος σαν να μη συνέβη τίποτε τις προηγούμενες μέρες. Τα γαλόνια και η ναυτική του στολή λαμποκοπούν. Όλη την ημέρα του Σαββάτου κοιμήθηκε, ξεκουράστηκε και τώρα ήρθε στην τραπεζαρία για να μας χαιρετήσει, να τονώσει το φρόνημά μας και να αλλάξει την ατμόσφαιρα. Τον παρακολουθούμε όλοι και τον θαυμάζουμε για το μεγάλο του άθλο να οδηγήσει το τεράστιο караби ως τον απάνεμο κόλπο του Αρχάγγελου. Ο Διοικητής του Τάγματος παρουσία όλων τον συγχαίρει για την επιδεξιότητα, την υπομονή και την αντοχή του να κατευθύνει το μεγάλο караби ίσαμε τη Ρόδο μέσα σε τόσο μεγάλη και τέτοιας έντασης κακοκαιρία.

Ο πλοίαρχος μας πληροφορεί ότι όλα ως εδώ πήγαν καλά και ελπίζει ότι η κακοκαιρία τελείωσε και ότι αργά τα μεσάνυχτα θα ανοιχτούμε στο Αιγαίο για να φτάσουμε στον προορισμό μας. Δεν είπε, όμως, πού ακριβώς θα αποβιβαστούμε και αυτό ενέβαλλε υποψίες σε όλους μας για το λιμάνι αποβίβασής μας. Οι έφεδροι δεν τολμούμε να τον ρωτήσουμε πού θα αποβιβαστούμε, ούτε οι μόνιμοι αξιωματικοί αναλαμβάνουν να ξεκαθαρίσουν το μεγάλο μας πρόβλημα. Ο Διοικητής και ο Υποδιοικητής του Τάγματος, ενώ είναι παρόντες, δεν κάνουν καμιά νύξη για το πρόβλημα.

Γύρω στις δέκα το βράδυ πηγαίνουμε στις καμπίνες μας να απολαύσουμε για τελευταία βραδιά τον «κινούμενο» ύπνο μας. Μεταξύ μας αναρωτιόμαστε γιατί δεν μας ανέφερε τίποτε ο πλοίαρχος για το πού θα αποβιβαστούμε; Γιατί

ο Διοικητής δε μίλησε καθόλου σε ποιο λιμάνι θα σταματήσουμε; Τι γνωρίζουν οι επικεφαλής και δεν μας το λένε καθαρά; Ξαπλώνουμε και προσπαθούμε να μας πάρει ο ύπνος. Αλλά εις μάτην. Η σκέψη όλων μας είναι για το τι κατάσταση θα συναντήσουμε οπουδήποτε αποβιβαστούμε. Έχουμε πέντε ημερο-νύκτια που παλεύουμε με τα κύματα και δεν γνωρίζουμε τίποτε για το τι συμβαίνει στην Πατρίδα. Ειδήσεις δεν ακούμε, πληροφορίες δεν παίρνουμε από πουθενά. Οι αξιωματικοί του карабиού ίσως γνωρίζουν κάποια πράγματα αλλά είναι σωστές σφίγγες απέναντί μας.

Τα βαθειά χαράματα, γύρω στις τρεις η ώρα το πρωί, ακούμε μέσα στην ήρεμη πια νύχτα να σηκώνονται οι άγκυρες του карабиού και το δυνατό γρύλλισμα μας ξυπνάει και μας ξεκουφαίνει. Καταλαβαίνουμε ότι το καράβι θα ξεκινήσει για τα γαλανά νερά του Αιγαίου. Δεν γνωρίζουμε, όμως, πού θα αποβιβαστούμε και έχουμε μεγάλο προβληματισμό μέσα μας. Ελπίζουμε με το ξημέρωμα να μας ενημερώσουν οι αρμόδιοι. Κάποτε μας παίρνει ο ύπνος και, όταν ξυπνούμε, αντικρίζουμε το χειμωνιάτικο ήλιο να μπαίνει ολόλαμπρος στην καμπίνα μας. Ανοίγουμε τα μάτια και προσπαθούμε από τα μικρά παράθυρα της καμπίνας να μαντέψουμε τις καιρικές συνθήκες. Από το σιγανό κούνημα του карабиού καταλαβαίνουμε ότι το μεγάλο κακό με τις μπόρες και τις καταιγίδες τελείωσε.

Το καράβι ταξιδεύει ήρεμα και μόνο οι μηχανές του ακούγονται να παλεύουν με τα ήρεμα και ήσυχια νερά του Αιγαίου. Η ώρα οχτώ το πρωί τα ναυτόπουλα μας προσκαλούν να περάσουμε στην τραπεζαρία για να πάρουμε το πρωινό μας. Είμαστε σχετικά ορεξάτοι και με ανεβασμένο το ηθικό περνάμε στο μεγάλο σαλόνι και πιάνουμε τις καρέκλες μας. Ένας-ένας όλοι οι αξιωματικοί έρχονται στην τραπεζαρία. Κάποια στιγμή έρχεται και ο Διοικητής με τον Υποδιοικητή. Καταλαμβάνουν τις καρέκλες τους στην κεφαλή της τραπεζαρίας και οι Λοχαγοί τους περιβάλλουν από τις δυο πλευρές. Πίνοντας το γάλα, το τσάι ή τον καφέ μας κάποια στιγμή ένας Λοχαγός ρωτάει το Διοικητή πού τέλος πάντων πρόκειται να αποβιβαστούμε. Ο Διοικητής σοβαρός και αγέλαστος, όπως ήταν όλες τις τελευταίες μέρες, μας ενημερώνει ότι τελικά σήμερα το πρωί ήρθε στον πλοίαρχο του карабиού σήμα από το ΓΕΝ, σύμφωνα με το οποίο πήρε την εντολή να πλεύσει προς τη Θεσσαλονίκη, όπου και θα μας αποβιβάσει. Εκεί θα μας περιμένουν αξιωματικοί της 6ης Μεραρχίας, οι οποίοι θα μας οδηγήσουν στη Νέα Σάντα Κιλκίς.

Όλοι έχουμε τα αφτιά μας ορθάνοιχτα και ακούμε ότι πρόκειται να αποβιβαστούμε στη Θεσσαλονίκη. Δε μιλάμε καθόλου. Απόλυτη σιγή απλώνεται σ' όλη την τραπεζαρία. Απλώς κοιταζόμαστε μεταξύ μας και περιμένουμε και άλλες ανακοινώσεις. Αλλά μόνο αυτά. Ο Διοικητής με τον Υποδιοικητή πίνουν το πρωινό τους ρόφημα χωρίς να αλλάζουν κουβέντα. Είναι πολύ σκεφτικοί και συνοφρυωμένοι. Κάτι ξέρουν, κάποιες πληροφορίες έχουν υπόψη τους, αλλά δε θέλουν ή δεν τους επιτρέπεται να μας τις ανακοινώσουν.

Σιγά σιγά αρχίζουμε να σηκωνόμαστε από τις καρέκλες μας. Τότε ο Διοικητής μας δίνει εντολή να κατεβούμε στα χαμηλότερα καταστρώματα, να δούμε τα παιδιά αν πήραν το πρωινό τους, να τα βοηθήσουμε να μαζέψουν τα πράγματά τους και να τους προετοιμάσουμε για την αποβίβασή μας στη Θεσσαλονίκη. Έχουμε μπροστά μας ολόκληρη μέρα, αλλά καλό είναι, μας λέει, να προετοιμάσουμε ψυχολογικά τα παιδιά ότι φτάσαμε πια στην Πατρίδα

και το απόγευμα θα βρισκόμαστε στη Θεσσαλονίκη.

Ακολουθούμε τις εντολές του Διοικητή και κατεβαίνουμε για μια ακόμη φορά στα χαμηλά του карабиού. Παρακολουθούμε τους στρατιώτες, τους εμψυχώνουμε, τους δίνουμε κουράγιο ότι οι δοκιμασίες τελείωσαν, ότι σήμερα το απόγευμα το караби θα φτάσει στη νύφη του Θερμαϊκού, όπου και θα αποβιβαστούμε. Εκεί θα μας περιμένουν ανώτεροι αξιωματικοί από την 6η Μεραρχία του Κιλκίς και αυτοί θα μας οδηγήσουν στη Νέα Σάντα Κιλκίς, όπου είναι η έδρα του Τάγματος και του Συντάγματος. Τους βοηθούμε να μαζέψουν τα πράγματά τους, να καθαρίσουν τους χώρους και τους παροτρύνουμε να βγουν λίγο έξω στο κατάστρωμα για να απολαύσουν το απέραντο γαλάζιο του Αιγαίου, ύστερα από τη δοκιμασία των προηγούμενων δύσκολων ημερών. Να αντικρίσουν τα πανέμορφα νησιά του νότιου και του ανατολικού Αιγαίου, τα Δωδεκάνησα, τις Κυκλάδες, τις Σποράδες και τις πάρα πολλές βραχώδεις και ακατοίκητες νησίδες του.

Αφού δώσαμε τις απαραίτητες οδηγίες στους στρατιώτες, ανεβήκαμε στο πάνω κατάστρωμα για να απολαύσουμε το ταξίδι. Το караби έχει ήδη παραπλεύσει τη Ρόδο και, όπως μας ενημερώνουν, πέρασε ανάμεσα από τη Σύμη και την Τήλο και κινούμενο προς τα δυτικά άφησε στα δεξιά του τη Νίσυρο και πλησίασε την Κω. Στις οχτώ η ώρα το πρωί πλέουμε έξω από την Κω. Το караби πλέει δίπλα από το νησί του Ιπποκράτη και διασχίζει τα ήρεμα νερά με χαμηλή και σταθερή ταχύτητα. Ο πρωινός χειμωνιάτικος ήλιος, που είχε εξαφανιστεί εδώ και τέσσερις μέρες, μας περιλούζει με τις πρωινές ζεστές του ακτίνες και χρυσώνει τα γαλανά νερά των νησιών μας. Στο παρακάτω κατάστρωμα του карабиού ακούγονται χαρούμενες οι φωνές των στρατιωτών, που βγήκαν και εκείνοι να απολαύσουν το θαυμάσιο ταξίδι. Συνήλθαν από τη δοκιμασία των προηγούμενων ημερών και τώρα θέλουν να ξεσκάσουν κάπως. Θέλουν να αναπνεύσουν το χειμωνιάτικο θαλασσινό αέρα και να χαρούν τον ήλιο των νησιών μας, που πλουσιοπάροχα στέλνει τις ζωογόνες του ακτίνες. Τέσσερις μέρες ήταν κλεισμένοι μέσα στο караби βουτηγμένοι στη βρώμα των αρβυλών τους και τη μπόχα των εμετών τους.

Από τα μεγάφωνα του карабиού ακούμε από κάποιο αξιωματικό ότι παραπλέουμε την Κω, που είναι ένα πανέμορφο νησί στο νότιο Αιγαίο. Μας δίνει και κάποιες πληροφορίες για το νησί και έτσι το ταξίδι μας γίνεται πιο ευχάριστο. Είναι σα να ταξιδεύουμε σε κρουαζιέρα εκστρατείας. Ο «ξεναγός», συνάδελφος του карабиού, μας λέει ότι το νησί είναι καταπράσινο και έχει σχεδόν όλο το χρόνο ήπιο κλίμα. Παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για τον επισκέπτη, επειδή εκτός από τις φυσικές καλλονές με τις μεγάλες και καθαρές παραλίες από χρυσή άμμο, είναι γεμάτο από μνημεία που μαρτυρούν το ένδοξο παρελθόν από την κλασική και Βυζαντινή αρχαιότητα αλλά και τη σύγχρονη εποχή. Ότι εδώ στην Κω γεννήθηκε ο Ιπποκράτης, η φωτεινότερη ιατρική διάνοια της Αρχαίας Ελλάδας. Ήταν ο μεγαλύτερος γιατρός της αρχαιότητας και ο φοβερότερος πολέμιος των δεισιδαιμονιών και των προλήψεων.

Σιγά-σιγά αφήνουμε την πανέμορφη Κω και πλησιάζουμε την Κάλυμνο. Ένα στενόμακρο νησί με πολλά μικρά νησάκια μπροστά του, καθώς το караби κάνει αρκετό χρόνο να το παραπλεύσει. Από τα μεγάφωνα ακούγεται η φωνή του «ξεναγού» να μας λέει ότι η Κάλυμνος περιβάλλεται από πολλές μικρές

νησίδες, που άλλες κατοικούνται και άλλες είναι ακατοίκητες. Ότι έχει καταγάλανα νερά, μαγευτικά ηλιοβασιλέματα, μοναδικές παραλίες με ατελείωτα κύματα άμπωτης και παλίρροιας και πολύπλοκους πέτρινους σχηματισμούς. Παρατηρούμε στον πρωινό χειμωνιάτικο ήλιο το φλοίσβο και τον ήχο να πλήττουν την ακτή. Βλέπουμε τα βράχια πάνω στις νησίδες με τα κατάλευκα σπίτια σα φωλιές, ενώ δέχονται στα πόδια τους το προσκύνημα των ήρεμων κυμάτων. Οι κάτοικοι του νησιού και των νησίδων διακρίνονται καθαρά να πηγαινοέρχονται στο γιαλό. Κάποιοι είναι πάνω στις βάρκες τους και ασχολούνται με τα δίχτυα και άλλοι παραπέρα καλαφατίζουν τα παλιά τους άρμενα. Ο καιρός γαλήνεψε και οι ναυτικοί των νησιών μας επισκευάζουν και ετοιμάζουν τις λέμβους τους. Κάποιοι περπατούν βιαστικοί στους δρόμους κρατώντας στα χέρια τους τσάντες με διάφορα ψώνια προφανώς για τη μεγάλη αυριανή γιορτή των Χριστουγέννων.

Καθώς απομακρυνόμαστε από τις νησίδες της Καλύμνου από μακριά αντικρίζουμε ένα άλλο νησί του Αιγαίου μας. Είναι η Λέρος. Πλέουμε πολύ κοντά στα βράχια του νησιού, που είναι άγρια και απότομα. Δεν βλέπουμε κάποιο χωριουδάκι. Στο έβγα του νησιού αντικρίζουμε ένα σύμπλεγμα από μικρές διάσπαρτες νησίδες με χαμηλούς βράχους και γραφικές πολύκολπες παραλίες.

Εικ. 86: Παραπλέοντας το ιερό νησί της Πάτμου.

Λίγο πριν από στις δέκα το πρωί βρισκόμαστε δίπλα από το ιερό νησί της Πάτμου. Το καράβι πλέει πολύ κοντά στο λιμάνι του νησιού. Αυτό μας διευκολύνει να αντικρίζουμε με δέος στην κορυφή του νησιού την εντυπωσιακή Μονή του Αποστόλου και Ευαγγελιστή Ιωάννη. Η φωνή του «ξεναγού» ακούγεται και πάλι από τα μεγάφωνα ότι παραπλέουμε το ιερό νησί της Πάτμου. Μας αναφέρει ότι εδώ στην Πάτμο εξόριστος στα τελευταία χρόνια της ζωής του έζησε στη σπηλιά της Αγίας Άννας ο Απόστολος και Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος και ότι εδώ συνέγραψε το Ευαγγέλιό του και την Αποκάλυψη. Από μακριά παρακολουθούμε την περίτεχνη Μονή που είναι κτισμένη σε μορφή μεσαιωνικού κάστρου με μνημειακές επάλξεις και περίλαμπρα τείχη.

Από την Πάτμο το καράβι ανοίγεται στα ανοιχτά του πελάγους, αναπτύσσει

ταχύτητα και αφήνοντας στα δεξιά την Ικαρία, που από πολύ μακριά την βλέπουμε, κατευθύνεται προς τις Κυκλάδες. Πλησιάζει τη Μύκονο και αμέσως μετά την Τήνο. Για μια ακόμη φορά ακούγεται ο «ξεναγός» μας. Μας λέει ότι στα αριστερά μας βρίσκεται το ιερότερο νησί του Αιγαίου, η Τήνος. Το νησί αυτό απ' όλα τα κυκλαδονήσια ξεχωρίζει, επειδή έχει συνδεθεί άμεσα με τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας. Χιλιάδες χριστιανοί απ' όλη την Ελλάδα και τον κόσμο ολόκληρο καταφθάνουν εδώ για να εναποθέσουν τις ελπίδες τους, να προσκυνήσουν την ιερή εικόνα της Μεγαλόχαρης και να πάρουν το πλοίο της επιστροφής γεμάτοι ελπίδα.

Μετά την Τήνο το καράβι ανοίγεται στα ανοιχτά και προσπερνώντας από κάποια απόσταση την Άνδρο χάνεται μέσα στα γαλανά νερά του Αιγαίου. Για αρκετή ώρα δε συναντούμε κανένα νησί ή έστω κάποια ακατοίκητη νησίδα. Το καράβι το νιώθουμε να ανοίγει ταχύτητα, ενώ ο ήλιος έχει ανεβεί αρκετά στο στερέωμα του ουρανού και, παρότι χειμώνας, μας ζεσταίνει με τις θερμές του ακτίνες. Το θαλασσινό αεράκι μπασιάζει τα πρόσωπά μας, αλλά το καιρόμαστε ιδιαίτερα, επειδή η δοκιμασία των τελευταίων ημερών ήταν πολύ βασανιστική. Κάποιοι από τους συναδέλφους ξαπλώνουν στο κατάστρωμα, που ζεστάθηκε από τον καυτό χειμωνιάτικο ήλιο και θέλουν να κάνουν ηλιοθεραπεία.

Γύρω στις έντεκα το πρωί αντικρίζουμε μπροστά μας κάποιο νησί. Καθώς το καράβι πλησιάζει, ακούγεται από τα μεγάφωνα ότι προσπερνούμε το νησί της Σκύρου. Το αφήνουμε στα δεξιά μας και ύστερα από μισή ώρα περνώντας μέσα από κάποιες νησίδες πλησιάζουμε τις άλλες Σποράδες με τις πολλές και διάσπαρτες νησίδες τους. Από τα μεγάφωνα του караβιού ακούμε ότι θα περάσουμε ανάμεσα από την Σκόπελο και την Αλόνησο. Με αγωνία περιμένουμε να θαυμάσουμε το διάπλου των δυο νησιών μας.

Στο μεταξύ τα ναυτόπουλα, καθώς η ώρα πλησιάζει δώδεκα το μεσημέρι, μας προσκαλούν να περάσουμε στην τραπεζαρία για το μεσημεριανό φαγητό, αλλά οι περισσότεροι δε θέλουμε να εγκαταλείψουμε το κατάστρωμα. Επιθυμούμε διακαώς να απολαύσουμε το πέραςμα του караβιού ανάμεσα από τα δυο χαριτωμένα και καταπράσινα νησιά των Σποράδων. Το καράβι με χαμηλή ταχύτητα ελίσσεται ανάμεσα στις μικρές νησίδες, που υπάρχουν μεταξύ των δυο νησιών, και γρήγορα ανοίγεται στο ανοιχτό πέλαγος. Καθώς αναπτύσσει ταχύτητα προσπαθούμε να αντικρίσουμε την πανέμορφη Σκιάθο, την πατρίδα του Παπαδιαμάντη, αλλά αμυδρά τη βλέπουμε από πολύ μακριά. Από τα μεγάφωνα του караβιού ακούμε ότι τελείωσε ο διάπλους από όλα τα μαγευτικά νησιά μας και τώρα ολοταχώς πλέουμε προς το Θερμαϊκό Κόλπο.

Αφήνουμε το ηλιόλουστο κατάστρωμα και περνούμε στην τραπεζαρία. Καθόμαστε στις καρέκλες μας και αναμένουμε την ηγεσία του Τάγματος. Τα ναυτόπουλα σεργιάνισαν το μεσημεριανό φαγητό αρχίζοντας από το Διοικητή και Υποδιοικητή, που στο μεταξύ έφτασαν στην τραπεζαρία. Και οι δυο τους δείχνουν αλλαγμένοι στα πρόσωπα και την ψυχοσύνθεσή τους. Φαίνονται ορεξάτοι, χαρούμενοι και ανταλλάσσουν χαμόγελα μεταξύ τους. Μιλούν φωναχτά και κοιτάζουν δεξιά και αριστερά. Τους βλέπουμε να είναι πολύ διαφορετικοί από τις προηγούμενες μέρες και αυτό μας χαροποιεί όλους. Καταλαβαίνουμε ότι όλα τα πράγματα πηγαίνουν ευχάριστα. Μαζί με την αλλαγή του καιρού, άλλαξε και η ψυχοσύνθεση του Διοικητή, του Υποδιοικητή και όλων των ανώ-

τερων αξιωματικών. Κοντά σ' αυτούς άλλαξε και το δικό μας κέφι.

Η ώρα είναι δώδεκα και μισή. Βρισκόμαστε μεσοκάναλα των Σποράδων και της Θεσσαλονίκης, απέναντι από το πανέμορφο Πήλιο, όπως μας ενημερώνουν οι αξιωματικοί του караβιού. Δεν βλέπουμε τίποτε στον ορίζοντα, παρά μόνο γαλάζια ήρεμα και ήσυχα νερά. Ούτε ένα κυματάκι δεν φαίνεται. Ούτε ένας αφρός δεν ξεπροβάλλει από την καταγάλανη θάλασσα παρά μόνο οι ελαφροί κυματισμοί της και τα αφρισμένα νερά που οι προπέλες του караβιού ανασηκώνουν από το χτύπημά τους αφήνοντας πίσω μια ουρά. Από την τραπεζαρία κοιτάζουμε προς τα έξω και νιώθουμε πολύ ευχάριστα. Η τελευταία μέρα του ταξιδιού μας είναι η καλύτερη. Ούτε την πρώτη μέρα δεν είχαμε τέτοια θάλασσα και τέτοια γλυκιά μέρα!

Μετά το φαγητό ετοιμαζόμαστε να ξαναβγούμε στο κατάστρωμα. Ο Διοικητής, όμως, μας κόβει την όρεξη λέγοντας να κατεβούμε στα χαμηλότερα του караβιού, να ξαναδούμε τους στρατιώτες και να τους προαναγγείλουμε ότι σε κάνα δυο το πολύ τρεις ώρες θα βρισκόμαστε στη Θεσσαλονίκη.

Πράγματι κάνουμε την τελευταία βόλτα στα χαμηλότερα καταστρώματα του караβιού. Τα παιδιά έχουν μεσημεριάσει και όλα βρίσκονται σε ετοιμότητα. Μάζεψαν τα πράγματά τους, καθάρισαν τους χώρους και περιμένουν με πολλή αγωνία να ξεμπαρκάρουν. Τους ανακοινώνουμε ότι όλα τελείωσαν και σε τρεις ώρες περίπου θα είμαστε στη Θεσσαλονίκη. Εγώ πλησιάζω τα αυτοκίνητα του Συντάγματος και παρακολουθώ τους οδηγούς μου να τακτοποιούν στα κουβούκλια των αυτοκινήτων τα πράγματά τους. Οι δυο τινάζουν τις κουβέρτες, τις διπλώνουν και καθαρίζουν τα καθίσματα. Οι άλλοι έχουν ανοιχτές τις βαλίτσες και τους σάκους τους και τακτοποιούν τα ρούχα και τα δώρα για τους δικούς τους. Επειδή οι τέσσερις από τους έξι κατάγονται από τη βόρεια Ελλάδα, μου ζητούν να τους πω, αν μπορούν να πάρουν κάποια άδεια, μόλις φτάσουμε, για να επισκεφτούν τους δικούς τους. Τους καθησυχάζω λέγοντας ότι, αφού κατεβούμε στη Θεσσαλονίκη και φτάσουμε με το καλό στον προορισμό μας, στη Νέα Σάντα Κιλκίς, τότε θα σκεφτούμε και για τις άδειές μας. Σίγουρα, όμως, τους λέω ότι θα εισηγηθώ στο Διοικητή του Τάγματος να πάρουν όλοι άδεια, επειδή εμείς είμαστε αποσπασμένοι στο Τάγμα και δεν επηρεάζουμε τη λειτουργία της μονάδας τους. Εξάλλου τους λέω ότι στις λίγες μέρες που ταξιδεύουμε μαζί με το 618 Τάγμα κατάλαβα πως ο Διοικητής του είναι χρυσός άνθρωπος. Διαπνέεται από φιλόανθρωπα αισθήματα, αγαπάει τα παιδιά και σίγουρα θα δώσει εντολή στους Λοχαγούς να χορηγήσουν άδειες σε πολλούς στρατιώτες.

Ανεβαίνουμε στο κατάστρωμα για να απολαύσουμε τη λιακάδα και το απέραντο γαλάζιο του Αιγαίου. Μερικοί πηγαίνουμε στις καμπίνες και μαζεύουμε στους σάκους τα πράγματά μας. Οι περισσότεροι έχουμε τις βαλίτσες μας στα αυτοκίνητα. Μέσα στα άλλα αντικείμενα και πυρομαχικά των μονάδων μας. Καθαρίζουμε τις καμπίνες, τακτοποιούμε τα σκεπάσματα και ξαναβγαίνουμε στο κατάστρωμα. Την ώρα αυτή ο χειμωνιάτικος ήλιος μας ζωογονεί καλύτερα και η θαλασσινή αύρα μας δροσίζει ευχάριστα τα πρόσωπα. Η ευεξία που νιώθουμε είναι φανταστική. Αναπνέουμε τον καθαρό θαλασσινό αέρα και απολαμβάνουμε το ευχάριστο ταξίδι στις τελευταίες του ώρες. Ξεχνούμε τη δοκιμασία των προηγούμενων ημερών και όπως λέει ο λαός μας τέλος καλό, όλα καλά!

Η Θεσσαλονίκη μας υποδέχεται

Γύρω στις δύο η ώρα μετά το μεσημέρι ακούμε από τα μεγάφωνα του καραβιού ότι πλησιάζουμε στον προορισμό μας. Ότι σε λίγο μπαίνουμε στον Κόλπο της Θεσσαλονίκης και στα δεξιά μας διακρίνεται καθαρά το πρώτο πόδι της Χαλκιδικής. Και ότι σε λιγότερο από δυο ώρες θα βρισκόμαστε στη νύμφη του Θερμαϊκού, όπου θα αποβιβαστούμε. Το καράβι διασχίζει τα γαλανά νερά σα να είναι ξεκούραστο και ανανεωμένο. Τρέχει με κανονική ταχύτητα, καθώς τα νερά είναι ήρεμα και οι συνθήκες άριστες για τέτοια καράβια χωρίς καρίνα. Το νιώθουμε όλοι ότι πλέει με το μέγιστο όριο της ταχύτητάς του.

Κάποτε πλησιάζοντας πολύ κοντά στα παράλια της Χαλκιδικής ακούμε από τα μεγάφωνα ότι απέναντί μας βρίσκεται η Νέα Καλλικράτεια και σε λίγο θα πιάσουμε την Επανομή και τη Νέα Μηχανιώνα. Μετά θα παρακάμψουμε τη φυσική προεξοχή, που προφυλάγει το λιμάνι και θα μπούμε στον πλατύ μυχό του Κόλπου της Θεσσαλονίκης. Δεν θα κατευθυνθούμε στο λιμάνι της πόλης, αλλά θα αποβιβαστούμε στο ανατολικό τμήμα της, πριν από το Καραμπορνάκι, ένα χιλιόμετρο περίπου πιο κάτω από το Λευκό Πύργο. Ενώ ακούγονται αυτά από τα μεγάφωνα ο Διοικητής με τον Υποδιοικητή του Τάγματος μας δίνουν εντολή να κατεβούμε στα χαμηλότερα και να ειδοποιήσουμε τους στρατιώτες να είναι έτοιμοι για την αποβίβαση. Τα φανταράκια, όμως, καθώς τους ξαναβλέπουμε, είναι πανέτοιμοι με τους σάκους στα χέρια τους.

Εικ. 87: Στον κόλπο της Καλαμαριάς.

Πράγματι στις τρεις η ώρα το απόγευμα παρακάμπτοντας τη φυσική προεξοχή της Νέας Μηχανιώνας αντικρίζουμε την Αγία Τριάδα με τα ωραία ξενοδοχεία και την πανέμορφη παραλία της. Το καράβι πλέει απέναντι από τα ανατολικά χωριά της Θεσσαλονίκης, την Περαία και τους Νέους Επιβάτες, την περιοχή του Διεθνούς Αεροδρομίου και της Καλαμαριάς και πλησιάζει το Καραμπορνάκι.

Ξανανεβαίνουμε στο κατάστρωμα και παρακολουθούμε το πλησίασμα του μεγάλου καραβιού στο κρηπίδωμα της παραλίας. Πολύ κοντά στην παραλία βλέπουμε αρκετούς αξιωματικούς με τη στολή Φρουζάκη να έχουν στραμμένα

τα μάτια πάνω στο καράβι. Τα μεταλλικά εθνόσημα στα πηλίκια και τα χρυσά αστέρια στους ώμους τους γυαλίζουν στον απογευματινό χειμωνιάτικο ήλιο. Τους παρακολουθούμε να πηγαινοέρχονται πάνω στην παραλία και αντιλαμβανόμαστε ότι είναι οι αξιωματικοί της 6ης Μεραρχίας που μας περιμένουν. Τελικά το καράβι σταμάτησε εκεί που βρίσκεται σήμερα το Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης. Πλησίασε πολύ κοντά στην παραλία και ανοίγοντας τον καταπέλτη τον ακούμπησε στο χαμηλό κρηπίδωμά της. Η ώρα ήταν ακριβώς τρεις και μισή το απόγευμα της Κυριακής 24 Δεκεμβρίου 1967. Παραμονή Χριστουγέννων.

Πριν καλά-καλά σταματήσει το καράβι ο Διοικητής με τον Υποδιοικητή του Τάγματος και με όλους τους αξιωματικούς κατεβαίνουμε στα χαμηλά του καραβιού και είμαστε οι πρώτοι που πρόκειται να αποβιβαστούμε. Είμαστε όλοι ντυμένοι με τις πράσινες φόρμες, με το τζόκεϊ εκστρατείας και τις αρβύλες, τσαλακωμένοι, αξύριστοι, ταλαιπωρημένοι από το μαρτυρικό ταξίδι και μπροστά στους συναδέλφους, που μας αναμένουν, φαντάζουμε σαν εξωγήινοι και ότι επιστρέφουμε από κάποια μακρινή και επίπονη εκστρατεία!

Ο Διοικητής εξέρχεται πρώτος και τον ακολουθούμε με τη στρατιωτική ιεραρχία. Χαιρετάει το Συνταγματάρχη, που είναι επικεφαλής της αντιπροσωπείας της 6ης Μεραρχίας και στέκεται μπροστά από όλους τους άλλους αξιωματικούς. Μετά το Διοικητή ακολουθούμε όλοι οι άλλοι αξιωματικοί του Τάγματος και χαιρετούμε με τη σειρά όλους τους αξιωματικούς της Μεραρχίας. Είναι και άλλοι οκτώ οι αξιωματικοί που μας καλωσορίζουν με χαμόγελα και είναι αυτοί που θα μας οδηγήσουν ως τον προορισμό μας. Δύο είναι Ταγματάρχες, τρεις Λοχαγοί και τρεις Ανθυπολοχαγοί. Ακολουθεί μικρή συζήτηση μεταξύ του Συνταγματάρχη και του Διοικητή του Τάγματος και ακούμε ότι οι εγκαταστάσεις είναι έτοιμες στη Νέα Σάντα να μας υποδεχτούν. Υπάρχουν εκεί τα Λ.Υ.Β. τα οποία έχουν φροντίσει να μας υποδεχτούν και έχουν κάνει όλες τις απαραίτητες ενέργειες στα κτίρια. Αμέσως δίνεται εντολή από το Συνταγματάρχη να ξεκινήσει το σχέδιο και το πρόγραμμα αποβίβασης των οπλιτών και της ταχείας μεταφοράς μας στη Νέα Σάντα.

Σε λίγο καταφθάνουν καμιά εικοσαριά μεγάλα στρατιωτικά αυτοκίνητα, που σταθμεύουν μπροστά στην παραλία για να φορτώσουν τους στρατιώτες. Ο Υποδιοικητής του Τάγματος δίνει εντολή στους Λοχαγούς να ξεκινήσει η αποβίβαση των στρατιωτών κατά Λόχους. Οι οπλίτες περιμένουν να δοθεί το σύνθημα. Από τη μια μεριά του καραβιού κατεβαίνουν ο 1ος και ο 3ος Λόχος, ενώ από την άλλη ο 2ος και ο Λόχος Διοίκησης. Τα παιδιά, παρά τη δοκιμασία του κοπιαστικού και μαρτυρικού ταξιδιού, κατεβαίνουν χαρούμενα, γελαστά και μερικά φωνάζουν «Ζήτω Πατρίδα», «Ζήτω Θεσσαλονίκη». Όλοι οι αξιωματικοί γελούν και τα καλωσορίζουν με φιλικά και γλυκά χαμόγελα.

Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα οι οπλίτες των τεσσάρων Λόχων βρίσκονταν πάνω στα GMS. Συνοδηγοί ορίζονται οι Λοχαγοί και κάποιοι αξιωματικοί του Τάγματος. Ο Διοικητής του Τάγματος, ένας Ταγματάρχης και ένας Λοχαγός, απ' αυτούς που μας ανέμεναν, επιβιβάζονται σ' ένα τζιπ και αναχωρούν επικεφαλής της φάλαγγας διασχίζοντας όλη τη Θεσσαλονίκη. Τους ακολουθεί ένα Landrover με ένα Λοχαγό του Τάγματος και ένα Λοχαγό και έναν Ανθυπολοχαγό της Μεραρχίας. Από πίσω ακολουθούν τα GMS σε μια μεγάλη φάλαγγα με τους οπλίτες και όλοι κατευθύνονται προς τη Νέα Σάντα,

που ανήκει στο νομό Κιλκίς και βρίσκεται δίπλα από το δρόμο προς το Κιλκίς, τριάντα περίπου χιλιόμετρα έξω από τη Θεσσαλονίκη. Ο Υποδιοικητής του Τάγματος με εντολή του Διοικητή παρέμεινε για να επιβλέψει στην αποβίβαση των αυτοκινήτων με όλα τα υλικά τους και να τα οδηγήσει στη Νέα Σάντα. Μαζί του παρέμειναν ο Συνταγματάρχης για να παρακολουθήσει την αποβίβαση των τροχοφόρων, ο άλλος Ταγματάρχης της Μεραρχίας με το Λοχαγό και τους δυο Ανθυπολοχαγούς και όλοι οι υπόλοιποι αξιωματικοί του Τάγματος.

Γύρω στις τέσσερις η ώρα το απόγευμα και ενώ ο ήλιος πήγαινε να δύσει απέναντι στο λιμάνι, άρχισε η αποβίβαση των αυτοκινήτων. Ήταν πολλά, αλλά η τάξη και ο σωστός προγραμματισμός βοήθησαν να γίνει η αποβίβαση γρήγορα. Πρώτα κατέβηκαν τα αυτοκίνητα του Συντάγματος, επειδή αυτά είχαν ανεβεί τελευταία στην Αμμόχωστο. Οι οδηγοί μου με τη βοήθεια των αξιωματικών, που μας ανάμεναν, τα οδήγησαν πιο πέρα πάνω στην παραλία στη σειρά με κατεύθυνση προς το κέντρο της Θεσσαλονίκης, από όπου θα φεύγαμε για τον προορισμό μας. Ακολούθησαν και όλα τα άλλα αυτοκίνητα του Τάγματος, μικρά και μεγάλα. Ενώ ο Υποδιοικητής του Τάγματος και ο άλλος Ταγματάρχης της Μεραρχίας και ένας Ανθυπολοχαγός επιβιβάζονται σε ένα άλλο τζιπ και μπαίνουν επικεφαλής της φάλαγγας, ο Συνταγματάρχης ανεβαίνει σ' ένα άλλο τζιπ και φεύγει προς άγνωστη κατεύθυνση. Προφανώς ως εδώ ήταν η αποστολή του. Πίσω από το τζιπ του Υποδιοικητή ακολουθεί ένα LANDROVER με ένα Λοχαγό και δυο άλλους αξιωματικούς του Τάγματος.

Στις τέσσερις και μισή τα οχήματα όλα είχαν αποβιβαστεί από το καράβι και μπήκαν σε μια φάλαγγα γύρω στα είκοσι πέντε μικρά και μεγάλα αυτοκίνητα. Εκτός από το τζιπ, που είναι αμερικανικής κατασκευής, όλα τα υπόλοιπα είναι αγγλικής κατασκευής και προέλευσης και ως εκ τούτου έχουν το τιμόνι τους στα δεξιά. Εντελώς το αντίθετο από εκείνο που επικρατεί στην Ελλάδα. Πριν ξεκινήσουμε για τη Νέα Σάντα ο Υποδιοικητής του Τάγματος μας καλεί όλους, τους οδηγούς και τους συνοδηγούς αξιωματικούς και μόνιμους υπαξιωματικούς, και μας λέει με λίγα λόγια για το σύστημα διακίνησης των τροχοφόρων στην Ελλάδα. Εδώ, μας λέει, η κίνηση γίνεται στα δεξιά και όχι στα αριστερά, όπως στην Κύπρο. Γι' αυτό απαιτείται πολλή προσοχή και επειδή το τιμόνι των αυτοκινήτων βρίσκεται στα δεξιά των οχημάτων πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί. Θα βαδίζουμε σχετικά αργά όχι μόνο μέσα στην πόλη της Θεσσαλονίκης, αλλά και όταν θα πιάσουμε τον περιφερειακό δρόμο προς το Κιλκίς. Σε λίγο εξάλλου θα νυχτώσει και όλοι πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί. Σε μας δε τους συνοδηγούς επέστησε τη μεγάλη ευθύνη για τη σωστή καθοδήγηση των οδηγών, ώστε να μη δημιουργηθεί κανένα πρόβλημα.

Η αναχώρηση για τη Νέα Σάντα και η άφιξή μας

Ενώ ο ήλιος χανόταν πίσω από το λιμάνι της πόλης ξεκινήσαμε από το Ανατολικό τμήμα της Θεσσαλονίκης για να πάμε στη Νέα Σάντα Κιλκίς, όπου ήταν ο προορισμός μας. Επικεφαλής βρίσκεται το τζιπ, όπου επιβαίνει ο Υποδιοικητής με τους άλλους αξιωματικούς. Μετά ακολουθεί το Landrover και το πρώτο BEDFORD του Συντάγματος, στο οποίο είμαι συνοδηγός και από

πίσω μας όλα τα άλλα αυτοκίνητα. Η φάλαγγα έκλεινε από ένα άλλο τζιπ με συνοδηγό τον τρίτο Λοχαγό και τον τελευταίο Ανθυπολοχαγό της Μεραρχίας. Γρήγορα βγήκαμε στη Βασιλίσσης Όλγας και πήραμε το δρόμο προς το κέντρο της πόλης. Ο δρόμος είναι σχεδόν άδειος και οι κάτοικοι, που κυκλοφορούν, επίσης λιγοστοί, παρότι είναι παραμονή Χριστουγέννων. Πλησιάζοντας το Αρχαιολογικό Μουσείο έριξα στα δεξιά μου μια ματιά και ένας βαθύς αναστεναγμός βγήκε άθελα από τα βάθη της ψυχής μου. Ο οδηγός, που καταγόταν από τη Χαλκιδική, το κατάλαβε και με ρώτησε. Τι συμβαίνει κύριε δόκιμε; Στρέφω τα μάτια μου δεξιά και αριστερά και παρατηρώ αν κάτι άλλαξε στον εξωτερικό χώρο του Μουσείου. Πόσα δεν έρχονται στις σκέψεις μου από τη ζωή και τις ασχολίες μου στο μεγάλο Μουσείο της συμπρωτεύουσας! Κουνάω το κεφάλι μου και γυρίζοντας προς τον οδηγό του λέω «Δεν είναι της ώρας να σου απαντήσω. Μια άλλη φορά στην Νέα Σάντα ίσως πούμε πολλά. Πάρα πολλά!».

Δίπλα από το Μουσείο και ενώ τα μάτια μου περιεργάζονταν τον πολύ γνωστό χώρο της Έκθεσης, η φάλαγγα των αυτοκινήτων έστριψε αριστερά και πιάσαμε τη λεωφόρο Τσιμισκή. Σύντομα περάσαμε το μεγάλο δρόμο και μέσα από την οδό Δωδεκανήσου βγήκαμε στην πλατεία Βαρδαρίου και από εκεί πιάσαμε τη Μοναστηρίου. Περάσαμε δίπλα από το Σιδηροδρομικό Σταθμό, όπου είδαμε πολύ κόσμο να πηγαινοέρχεται. Μετά διασχίσαμε τους προσφυγικούς συνοικισμούς των Αμπελοκήπων, της Μενεμένης, του Δενδροποτάμου και του Κορδελιού και αμέσως βγήκαμε στον περιφερειακό δρόμο για το νομό Κιλκίς.

Ήδη έχει αρχίσει να σκοτεινιάζει και έχουμε αρκετό δρόμο, περίπου είκοσι χιλιόμετρα ως τον προορισμό μας. Ο δρόμος είναι σχετικά στενός και όχι πολύ καλά ασφαλοστρωμένος. Δυο μεγάλα αυτοκίνητα που κινούνται αντίθετα, έχουν πρόβλημα αν συναντηθούν, και απαιτείται συνεχής επαγρύπνηση των οδηγών. Ευτυχώς βαδίζουμε αργά και έχουμε μπροστά το τζιπ που μας καθοδηγεί. Περάσαμε το πρώτο χωριό, τα Διαβατά, και το λιγοστό φως της ημέρας μας επιτρέπει να διακρίνουμε τα σπίτια και τους κατοίκους του στους δρόμους και τα καταστήματα. Λίγο μετά ο δρόμος ανοίγεται και συνεχίζεται παράλληλα με το Γαλλικό Ποταμό μέχρι σχεδόν το χωριό της Νέας Σάντας.

Γύρω στις έξι το απόγευμα, ενώ το σκοτάδι έχει απλωθεί σ' όλη την πλάση πλησιάζουμε το χωριό του προορισμού μας. Βγαίνουμε από τον κεντρικό δρόμο που οδηγεί στο Κιλκίς και στρίβουμε δεξιά, όπως μας καθοδηγεί το τζιπ που προηγείται, αλλά και όπως μας υποδεικνύει η πινακίδα. Στα πεντακόσια μέτρα περίπου πλησιάζουμε τη Νέα Σάντα. Μπαίνουμε στο χωριό και το διασχίζουμε από τη μια άκρη ως την άλλη. Βγαίνοντας έξω και στα ανατολικά του αντικρίζουμε τα κτίρια των μονάδων, που ήταν άδεια εδώ και τέσσερα χρόνια περίπου. Μπροστά-μπροστά είναι τα Σ.Ο.Α. (Στρατιωτικά Οικήματα Αξιωματικών), λίγο παρακάτω τα κτίρια του Συντάγματος και αριστερά τα κτίρια της Λ.Α.Φ. (Λέσχη Αξιωματικών Φρουράς) Νέας Σάντας. Πιο πέρα βρίσκονται τα Λ.Υ.Β. (Λόχοι Υποψηφίων Βαθμοφόρων), που ήταν τα μοναδικά στρατιωτικά τμήματα που δεν κατέβηκαν στην Κύπρο. Και στο βάθος τα κτίρια του 617 και του 618 Ταγμάτων Πεζικού.

Περνάμε ανάμεσά τους, όπως μας καθοδηγούν οι αξιωματικοί της Μεραρχίας, και βγαίνουμε έξω από το χώρο των εγκαταστάσεων των μονάδων στα ριζά του λόφου. Το τζιπ με τον επικεφαλής Υποδιοικητή περνάει έναν ξερο-

πόταμο και σταματάει πάνω σ' ένα χαλικοστρωμένο δρόμο, που οδηγεί στο διπλανό λόφο. Τον ακολουθούμε όλοι, αλλά ο δρόμος φαίνεται ότι είναι βρεγμένος. Κατεβαίνουμε όλοι από τα αυτοκίνητα, οδηγοί και συνοδηγοί, και ο Ταγματάρχης με το Λοχαγό μας υποδεικνύουν τις στρατιωτικές αποθήκες στο διπλανό λόφο, όπου πρόκειται να αποθηκευθούν τα πυρομαχικά και τα άλλα υλικά πολέμου, που είχαμε φορτωμένα στα αυτοκίνητα. Είναι νύχτα και ο φωτισμός προς τις αποθήκες είναι λιγιστός. Υπάρχει πρόβλημα να οδηγηθούν ψηλά στο λόφο τέτοια ώρα τα μεγάλα αυτοκίνητα. Στο μεταξύ ο συνοδηγός μας Λοχαγός, που είχε κάνει επίσκεψη και ανίχνευση του χώρου, πριν κατεβεί στη Θεσσαλονίκη με τους άλλους αξιωματικούς για να μας παραλάβουν, μας ανακοινώνει ότι ο λόφος είναι χιονισμένος και οι χαλικοστρωμένοι δρόμοι είναι γλιστεροί και δεν είναι δυνατό να ανεβούν τα μεγάλα αυτοκίνητα.

Τότε ο Υποδιοικητής του Τάγματος μας δίνει εντολή να τα κλειδώσουμε και να τα εγκαταλείψουμε όλα πάνω στο δρόμο. Εξάλλου ο χώρος ανήκει στο συγκρότημα της Φρουράς Νέας Σάντας και φυλάγεται από τις φρουρές των Λ.Υ.Β. Να πάρουμε τα απαραίτητα πράγματά μας και να κατευθυνθούμε στα κτίρια του Τάγματος, όπου μας περίμεναν ο Διοικητής και οι άλλοι αξιωματικοί και οπλίτες.

Στις επτά η ώρα περίπου κατάκοποι και χωρίς κάποιο πανωφόρι πήραμε το δρόμο προς τα κτίρια του 618 Τάγματος Πεζικού. Το κρύο είναι τσουχτερό και το νιώθουμε στο πετσί μας. Τα βουναλάκια γύρω από το χωριό είναι χιονισμένα και εμείς δεν ξέρουμε από τέτοια. Ερχόμαστε από θερμά κλίματα και δεν φροντίσαμε να έχουμε κάποιο πανωφόρι μαζί μας. Παρόλα αυτά παίρνουμε τους σάκους μας και βαδίζοντας γρήγορα πηγαίνουμε στα κτίρια του Τάγματος, που δεν ήταν περισσότερο από διακόσια μέτρα απόσταση. Εκεί στο Διοικητήριο του Τάγματος συναντούμε τους άλλους αξιωματικούς, που ασχολούνται με την τακτοποίηση των στρατιωτών στους θαλάμους, τις υπηρεσίες εσωτερικής φρουράς και τα άλλα απαραίτητα σε παρόμοιες περιστάσεις. Για τις εξωτερικές φρουρές την ευθύνη έχουν ακόμη τα Λ.Υ.Β. Ευτυχώς το κτίριο έχει θέρμανση και μπορούμε να καθόμαστε άνετα στα γραφεία του. Οι οπλίτες με τη βοήθεια των αξιωματικών και των βαθμοφόρων τους εγκαθίστανται στα κτίρια των Λόχων με τάξη και ηρεμία. Είναι όλα έτοιμα και πλήρως τακτοποιημένα από τα Λ.Υ.Β. Οι οπλίτες τακτοποιούν τα κρεβάτια τους, τις κουβέρτες και όλα τα άλλα των θαλάμων τους και είναι έτοιμοι για να πάνε στα εστιατόρια για το βραδινό φαγητό, που είναι έτοιμο από τους μαγείρους των Λ.Υ.Β.

Οι οδηγοί όλων των οχημάτων παίρνουν εντολή να κατευθυνθούν στο Λόχο Διοίκησης, να τακτοποιήσουν τα κρεβάτια τους και να είναι έτοιμοι να ακολουθήσουν το πρόγραμμα κοντά στους άλλους συναδέλφους τους. Αποχαιρετώ τα δικά μου παιδιά και τους εύχομαι καλή παραμονή στην πατρίδα και αύριο Χριστούγεννα θα συναντηθούμε και θα τα πούμε και πάλι από κοντά.

Η ομιλία του Διοικητή στο βραδινό τραπέζι

Γύρω στις οχτώ η ώρα και αφού είχαν τακτοποιηθεί οι οπλίτες με τις εσωτερικές υπηρεσίες και οι αξιωματικοί υπηρεσίας κατά Λόχους, ο Δι-

οικητής μας δίνει εντολή να κατευθυνθούμε στη Λέσχη Αξιωματικών, όπου στο βραδινό φαγητό θα μας κάνει ανακοινώσεις και θα μας δώσει κάποιες απαραίτητες οδηγίες. Σε πέντε λεπτά της ώρας βρισκόμαστε στη Λέσχη Αξιωματικών. Είναι ένα ωραίο ισόγειο κτίριο με μεγάλη αίθουσα εστιατορίου και, όπως φαίνεται, εξυπηρετούσε πάνω από εκατό αξιωματικούς. Σύντομα με την επιστροφή από την Κύπρο του Συντάγματος και του άλλου Τάγματος Πεζικού θα ξαναρχίσει να εξυπηρετεί και πάλι τον ίδιο αριθμό αξιωματικών. Από το καλοκαίρι του 1964, που έφυγαν το Σύνταγμα και τα δυο Τάγματα για την Κύπρο, εξυπηρετούσε μόνο τους αξιωματικούς των Λ.Υ.Β., τα οποία είχαν και την ευθύνη να συντηρούν και να επιβλέπουν τα κτίρια.

Πράγματι στη Λέσχη μας υποδέχτηκε ο Διοικητής των Λ.Υ.Β. και καλωσορίζοντας μας ευχήθηκε καλή παραμονή στην πατρίδα και καλή συνεργασία μεταξύ όλων των μονάδων της Φρουράς Νέας Σάντας. Το περιβάλλον είναι θαυμάσιο, τα τραπέζια με τις καρέκλες πολύ καλά τακτοποιημένα, η θέρμανση άριστη και οι οπλίτες μάγειροι μας υποδέχονται με χαμόγελα. Το κεντρικό τραπέζι, που είναι για τους Διοικητές και Υποδιοικητές, είναι πλούσια στρωμένο με ανθοδέσμες, γυαλιστερά μαχαιροπήρουνα και πολύχρωμα πιάτα. Καθώς καθόμαστε στις καρέκλες αναμένοντας να σερβιριστούμε, ακούμε χαμηλή ελαφρά μουσική και αρχίζουμε να νιώθουμε χαρούμενα. Πού τέτοια πράγματα στην Κύπρο;

Τρώγοντας τη ζεστή σούπα με κοτόπουλο ζεσταθήκαμε ακόμη περισσότερο και με ενδιαφέρον αναμένουμε τις ανακοινώσεις του Διοικητή. Μεταξύ μας οι έφεδροι αξιωματικοί συζητούμε πού θα κοιμηθούμε και αν το κτίριο των Σ.Ο.Α. είναι τακτοποιημένο για να μας υποδεχτεί. Ελπίζουμε, όμως, ότι θα είναι έτοιμο.

Ο Διοικητής μετά το φαγητό μας μίλησε με πολύ γλυκά λόγια. Κάτι που καθόλου δεν το περίμενα. Επειδή οι στρατιωτικοί κατά κανόνα είναι ψυχροί, μονοκόμματοι και σκληροί άνθρωποι. Το ύφος τους είναι υπεροπτικό, αλαζονικό, υπερφίαλο και το λεξιλόγιό τους συνήθως φτωχό σε νοήματα, ενώ η συμπεριφορά τους πολλές φορές είναι απρεπής και υποτιμητική για τους κατώτερους. Μέχρι τη Μεταπολίτευση του 1975 πίστευαν σχεδόν όλοι ότι ήταν παντογνώστες, κοινωνικοί αναμορφωτές και μεγάλοι δάσκαλοι. Ένας Ταγματάρχης μάλιστα στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών στο Ηράκλειο μας το είχε τονίσει υπερβολικά. Ότι ο αξιωματικός είναι «αξία» και ότι αυτή η αξία δεν μετριέται με τίποτε. Ότι αυτοί είναι οι στυλοβάτες των εθνικών πεπρωμένων της φυλής μας και οι φύλακες των υψηλών ιδεωδών της πατρίδας. Θεωρούσαν τον εαυτό τους ανώτερο από κάθε άλλον και πίστευαν ότι ανήκαν σε ξεχωριστή κάστα ανθρώπων!

Αυτά νομίζω ότι οφείλονταν όχι μόνο στις οικογενειακές τους καταβολές, αλλά πολύ περισσότερο στην εκπαίδευση της Σχολής Ευελπίδων, που διέπλαθε το χαρακτήρα τους πάνω σε αντιδημοκρατικά και αυταρχικά πλαίσια και τους εκπαίδευε πάνω σε αντιπαιδαγωγικά και ελιτίστικα μοτίβα. Όλα βέβαια εξηγούνται από τη μετεμφυλιακή πολιτική που επικράτησε μετά το 1950 σε όλους τους τομείς της πολιτικής και κοινωνικής ζωής της πατρίδας μας. Τέκνα αυτής της στρεβλής αγωγής ήταν όλοι οι χουντικοί αξιωματικοί, που το 1967 έβαλαν στο γύψο τον Ελληνικό Λαό για επτά χρόνια. Μετά το 1975 με τη μεταπολίτευση σίγουρα τα πράγματα και στην εκπαίδευση των αξιωματι-

κών του Στρατού άλλαξαν. Και μάλιστα πολύ, πάρα πολύ!

Ο Διοικητής, όμως, του 618 Τάγματος Πεζικού πραγματικά φαίνεται ότι διέφερε κατά πολύ ως άνθρωπος και ως στρατιωτικός από όλους όσους είχα γνωρίσει ίσαμε τότε, με κάποιες λίγες εξαιρέσεις. Μια βδομάδα βρίσκομαι κοντά του και μ' όλη τη στάση και συμπεριφορά του απέναντι στους αξιωματικούς και τους στρατιώτες κατάλαβα ότι επρόκειτο για εξαιρετο στρατιωτικό.

Μετά το φαγητό, λοιπόν, ο Διοικητής παίρνει το λόγο και λέει περίπου τα παρακάτω: «Κύριοι Συνάδελφοι, Αξιωματικοί και Μόνιμοι Υπαξιωματικοί του Τάγματος, του οποίου έχω την τιμή και την ευθύνη να είμαι ο Διοικητής, επί τέλους φτάσαμε στην Πατρίδα ύστερα από ένα κοπιαστικό και μαρτυρικό ταξίδι έξι ημερονυκτίων μέσα στη φουρτουνιασμένη θάλασσα της Μεσογείου. Ευτυχώς κανένας μας δεν έπαθε τίποτε. Ούτε από τους οπλίτες μας παρατηρήθηκε κάποιο σοβαρό ατύχημα. Αρκετοί από τους Αξιωματικούς και τους στρατιώτες πάθαμε ναυτία, αλλά αυτό ήταν αναπόφευκτο σε τόσο μανιασμένη θάλασσα. Το ταξίδι ελπίζαμε ότι θα διαρκούσε δυο ή το πολύ τρία εικοσιτετράωρα, αλλά, δυστυχώς, η κακοκαιρία μας υποχρέωσε να βρεθούμε μέσα στα μανιασμένα νερά έξι ολόκληρα μαρτυρικά εικοσιτετράωρα. Τώρα, όμως, όλα τελείωσαν και μάλιστα με τον καλύτερο τρόπο. Η τελευταία μέρα του ταξιδιού ήταν η καλύτερη από την άποψη της καλοκαιρίας και της προετοιμασίας μας για την άφιξη στη Θεσσαλονίκη. Εξάλλου η υποδοχή των συναδέλφων στη νύφη του Θερμαϊκού ήταν άφογη. Μας περίμεναν με ανοιχτές αγκάλες και μας καθοδήγησαν σωστά να φτάσουμε γρήγορα στον προορισμό μας. Επίσης, εδώ στη νέα μας έδρα, στη Νέα Σάντα Κιλκίς, όπου βρίσκονται οι εγκαταστάσεις της μονάδας μας, μας υποδέχτηκαν οι συνάδελφοι των Α.Υ.Β. με επικεφαλής το Διοικητή τους και, ώσπου να αναλάβουμε την ευθύνη του χώρου μας, θα μας εξυπηρετούν. Τα κτίρια για τους στρατιώτες, το Διοικητήριο του Τάγματος, τα Σ.Ο.Α. και η Λέσχη Αξιωματικών έχουν ετοιμαστεί κατά τον καλύτερο τρόπο. Για όλα αυτά τους ευχαριστούμε και υποσχόμαστε ότι η συνεργασία μαζί τους θα είναι ευχάριστη, ανυπόκριτη και ελπίζουμε πολύ ευδόκιμη. Ευχαριστούμε από καρδιάς και την 6η Μεραρχία, με έδρα το Κιλκίς, που έστειλε τους αξιωματικούς στη Θεσσαλονίκη να μας υποδεχτούν και να μας καθοδηγήσουν μέχρι τον τελικό προορισμό μας. Ευχαριστούμε και τους παρόντες δυο Ταγματάρχες, τους τρεις Λοχαγούς και τους τρεις Ανθυπολοχαγούς, που μας οδήγησαν ίσαμε εδώ στη Νέα Σάντα και υποβλήθηκαν μαζί μας τόση ταλαιπωρία και τους παρακαλούμε επιστρέφοντας στις μονάδες τους στη Μεραρχία να μεταφέρουν τα ευχαριστήρια όλων μας στον κύριο Μέραρχο και τους συνεργάτες του. Σε λίγο μπορούν να αποχωρήσουν και τους ευχαριστούμε για μια ακόμη φορά.

Κύριοι συνάδελφοι, από τούτη την ώρα αρχίζει μια καινούργια ζωή για όλους μας. Ξαναγυρίσαμε στην Πατρίδα σε γνωστά και φιλικά χώματα. Και εκεί που ήμασταν ελληνικά χώματα ήταν, αλλά πολλοί από τους αδελφούς μας Κυπρίους από την προπαγάνδα που έχουν εμποτιστεί, πίστευαν λανθασμένα ότι δρούσαμε εναντίον τους. Ότι εκεί πήγαμε ως κατακτητές και τους καταδυναστεύαμε. Ότι εκεί πήγαμε για να χορτάσουμε ψωμί, όπως χαρακτηριστικά το έλεγαν και το τόνιζαν πολλές φορές. Δυστυχώς, και στην πολιτική ηγεσία του νησιού δεν ήμασταν αρεστοί. Από τον Πρόεδρο Μακάριο ίσαμε τον τελευταίο κυβερνητικό υπάλληλο ήμασταν «οι κατακτητές» της Πατρίδας τους. Όλοι

τους έκαναν το παν να δυσφημούν τις Ένοπλες Ελληνικές Δυνάμεις στα μάτια του απλού Κύπριου πολίτη. Εμείς εκεί πήγαμε για να διαφυλάξουμε τη σωτηρία του νησιού από τις αρπακτικές επιβουλές των Τούρκων. Αλλά αυτό λίγοι μόνο το αντιλαμβάνονταν. Και έτσι αποχωρήσαμε από το νησί ακουσίως, χωρίς να το θέλουμε, και μάλιστα κάτω από ατιμωτικές συνθήκες για τις Ένοπλες Δυνάμεις μας. Αλλά ευχόμαστε ο ευλογημένος κυπριακός τόπος να βρει τη γαλήνη του και να μη χρειαστεί να ξαναζητήσει τη βοήθειά μας.

Και τώρα τι κάνουμε; Απόψε όλοι θα κοιμηθούμε στα Σ.Ο.Α., τα οποία έχουν ετοιμαστεί καταλλήλως από τη Διοίκηση των Λ.Υ.Β. Αύριο είναι Χριστούγεννα. Μεγάλη γιορτή για μας τους Έλληνες χριστιανούς. Καλά θα ήταν να ήμασταν στα σπίτια μας. Αλλά το καθήκον και η φωνή της Πατρίδος μας υποχρεώνει να βρισκόμαστε εδώ. Εμείς είμαστε στρατιώτες και δεν γνωρίζουμε από γιορτές και πανηγύρια. Η Πατρίδα είναι πάνω απ' όλα, ακόμη και από την οικογένειά μας. Τούτες τις μέρες η Πατρίδα μας περνάει δύσκολες στιγμές και εμείς τα παιδιά της είμαστε υποχρεωμένοι να βρισκόμαστε όρθιοι και με τα όπλα στα χέρια. Εμείς στηρίζουμε την Πατρίδα. Εμείς είμαστε η Πατρίδα μαζί με όλο τον Ελληνικό Λαό. Ιδιαίτερα σήμερα που η διακυβέρνηση της Πατρίδος βρίσκεται στα χέρια των Στρατιωτικών.

Το πρωί, λοιπόν, γύρω στις οκτώ η ώρα θα συγκεντρωθούμε και πάλι εδώ στη Λέσχη, όπου θα πάρουμε το πρωινό μας και θα πούμε περισσότερα για τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις μας. Τελειώνοντας ευχαριστούμε για μια ακόμη φορά το Διοικητή των Λ.Υ.Β., που υποβλήθηκε τόσο φιλόπονα σε πολλές εργασίες για να τα βρούμε όλα πανέτοιμα, αλλά συγχρόνως ευχαριστούμε και τους Αξιωματικούς της Μεραρχίας, που και αυτοί ταλαιπωρήθηκαν, και τους αποδεσμεύουμε να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Οι οικογένειες και τα παιδιά τους, τους περιμένουν εναγωνίως εξαιτίας των άγιων ημερών των Χριστουγέννων. Ευχάριστη παραμονή σε όλους μας στη Νέα Σάντα, καλή ξεκούραση και καλή σας νύχτα».

Σηκωθήκαμε όλοι από τις καρέκλες μας και παίρνοντας τους προσωπικούς σάκους κατευθυνθήκαμε στα Σ.Ο.Α, που ήταν δίπλα από τη Λέσχη. Ένας συνάδελφος Ανθυπολοχαγός των Λ.Υ.Β. μας υπέδειξε τα δωμάτια. Πρώτα οδήγησε τους Λοχαγούς στον πρώτο όροφο και μετά κατέβηκε στο ισόγειο, όπου μας υπέδειξε τα δωμάτια των εφεδρών και ανά δύο πήραμε από ένα δωμάτιο. Με ένα συνάδελφο δόκιμο από τη Λαμία κοιμηθήκαμε στο ίδιο δωμάτιο σα να είμαστε «διαβασμένοι». Κατάκοποι από την ολοήμερη ταλαιπωρία του ταξιδιού και ζαλισμένοι κάπως από το χειμωνιάτικο ήλιο και το θαλασσινό αέρα πήραμε το μπάνιο μας και ξαπλώσαμε στα στρατιωτικά κρεβάτια και μόνο το πρωί με το πρώτο φως της ημέρας ξυπνήσαμε. Ευτυχώς τα κρεβάτια με τα στρώματα ήταν καλά και οι κουβέρτες καθαρές. Μύριζαν «κλίβανο».

Το πρωί σηκωθήκαμε φρεσκαρεστήκαμε κάπως, ξυριστήκαμε και στις οκτώ ακριβώς πήγαμε στη Λέσχη, όπως ήταν η εντολή του Διοικητή. Οι περισσότεροι είμαστε ντυμένοι με τις ίδιες φόρμες, με το τζόκεϊ και τις αρβύλες. Ο Διοικητής, ο Υποδιοικητής και όλοι οι Αξιωματικοί είμαστε παρόντες. Ο Διοικητής παίρνει το λόγο και μας εύχεται προκαταβολικά τα «Χρόνια Πολλά και ευτυχισμένα για όλους μας και ιδιαίτερα για την Πατρίδα μας». Μετά λέει τα εξής: «Για μας φέτος Χριστούγεννα σημαίνει ότι θα είμαστε σε υπηρεσία. Όλοι χωρίς καμιά εξαίρεση. Πρέπει να ετοιμάσουμε τη μονάδα μας και θα αρ-

κίσουμε από το μηδέν. Γι' αυτό σφίξτε την ψυχή σας και κάνετε υπομονή. Η Πατρίδα το απαιτεί και οι περιστάσεις το επιβάλλουν. Τώρα θα φανεί πόσο γενναίοι είμαστε και πόσο αποφασιστικοί θα αποδειχτούμε. Όλοι θα εργαστούμε φιλόπονα και πολύ γρήγορα το Τάγμα μας θα βρει τον αντικειμενικό του σκοπό και το δρόμο της δημιουργίας του».

Αμέσως μετά μας δίνει οδηγίες για το πού θα πάει ο καθένας μας. Απευθυνόμενος στον κύριο Υποδιοικητή του δίνει την εντολή να κατευθυνθεί στο Διοικητήριο του Τάγματος και με τους Λοχαγούς να αρχίσουν να ετοιμάζουν τα γραφεία και το πρόγραμμα των διαφόρων υπηρεσιών. Στους άλλους Αξιωματικούς διατάζει να πάμε στους Λόχους, να φροντίσουμε τους στρατιώτες και να αναμένουμε τις εντολές και οδηγίες από τους Διοικητές των Λόχων. Σήμερα εξαιτίας της γιορτής των Χριστουγέννων όλοι μαζί και με τους συναδέλφους των Λ.Υ.Β. θα πάρουμε νωρίτερα το χριστουγεννιάτικο γεύμα στις δέκα και μισή ακριβώς. Θα συγκεντρωθούμε πάλι εδώ στη Λέσχη, όπου θα πάρουμε όλοι μαζί το επίσημο γεύμα, που θα μας ετοιμάσουν οι μάγειροι των Λ.Υ.Β.

Πράγματι όλοι κατευθυνθήκαμε προς τους Λόχους. Με τους άλλους συναδέλφους του Λόχου Διοίκησης πηγαίνω και εγώ για να συναντήσω τους οδηγούς μου και να τους δώσω τις απαραίτητες οδηγίες. Συναντήσαμε στους θαλάμους τους στρατιώτες, που είχαν πάρει ήδη το πρωινό τους, και καθισμένοι στα κρεβάτια σχεδόν όλοι είχαν ανοιχτούς τους σάκους και τακτοποιούσαν τα πράγματά τους. Τα πρόσωπα όλων είναι χαρούμενα και αμέσως με την άφιξή μας στο θάλαμο τους, που είχε εξαεριστεί κατάλληλα, απευθύνονται σε μας και ζητούν επίμονα να τους πούμε τι θα κάνουν και πότε μπορούν να πάρουν κάποια άδεια για να συναντήσουν τους δικούς τους στις πόλεις και τα χωριά τους. Κάποιοι μάλιστα, που κατάγονται από τα χωριά του νομού Κιλκίς ή τα κοντινά χωριά του νομού Θεσσαλονίκης και της Χαλκιδικής, είναι περισσότερο απαιτητικοί και ενοχλητικοί. Ζητούν, αν είναι δυνατό, να πάρουν άδεια σήμερα. Έστω για μια μέρα να πάνε στα σπίτια τους!

Τους καθησυχάζουμε ότι όλα θα γίνουν, αλλά σιγά-σιγά. Να μη βιάζονται, επειδή απαιτείται πρώτα να οργανωθεί η μονάδα. Πρέπει να αρχίσει από το μηδέν. Να γνωρίσει το χώρο και τη ζώνη ευθύνης της. Να ετοιμάσει τα διάφορα γραφεία του Τάγματος. Να παραλάβει από τα Λ.Υ.Β. όλους τους χώρους που ανήκουν στο Τάγμα. Το Διοικητήριο, τα κτίρια και τις αποθήκες κάθε είδους. Τις αποθήκες του οπλισμού και του άλλου πολεμικού υλικού, τα μαγειρεία και τις αποθήκες τροφίμων, τις αποθήκες του πολεμικού υλικού που βρίσκονταν πάνω στο διπλανό βουνό και ό,τι άλλο ήταν καταγεγραμμένο στα χαρτιά για το 618 Τάγμα Πεζικού. Όχι μόνο να παραλάβει, αλλά και να καθαρίσει εκ νέου όλους αυτούς τους χώρους. Ιδιαίτερα, τα γραφεία, τις αποθήκες οπλισμού και ρουχισμού, τις αποθήκες των τροφίμων με τα ψυγεία. Να καθαρίσουν οι μάγειροι τα καζάνια και τις εστίες με όλα τα παρελκόμενά τους. Το φαγητό για δυο μέρες ακόμη θα το ετοιμάζαν οι μάγειροι των Λ.Υ.Β. στα δικά τους μαγειρεία. Την τρίτη μέρα, όμως, θα αναλάβει την ευθύνη το ίδιο το Τάγμα με τους δικούς του μαγείρους να ετοιμάσουν το φαγητό για όλο το Τάγμα.

Γι' αυτό, τους λέμε, απαιτείται να εφοδιαστεί από τη Μεραρχία αυτοκίνητα, μικρά και μεγάλα, τα οποία, όπως μας ανακοίνωσαν οι Αξιωματικοί που

μας παρέλαβαν, είναι ήδη έτοιμα και σταθμευμένα στο χώρο του Τάγματος, εδώ στη Νέα Σάντα. Να πάμε στο Κιλκίς στις αποθήκες των τροφίμων και του άλλου εφοδιασμού για να παραλάβουμε όλα τα απαιτούμενα για τη σίτιση του Τάγματος. Θα πρέπει να γίνει η παραλαβή του οπλισμού και να χρεωθεί σε όλους μας, αξιωματικούς και οπλίτες. Κάθε στρατιώτης να πάρει το όπλο της ειδικότητάς του και κάθε αξιωματικός να χρεωθεί το περίστροφο και όλα τα παρελκόμενά του. Να ετοιμαστούν οι διάφορες υπηρεσίες και να γνωστοποιηθούν ποιες φρουρές ανήκουν στη δικαιοδοσία του Τάγματος. Τους καθησυχάζουμε ότι γρήγορα θα τακτοποιηθούμε και θα αρχίσουν και οι άδειες. Λίγη υπομονή απαιτείται και όλα θα γίνουν με το καλό και στην ώρα τους.

Λίγο μετά τις εννέα και μισή το πρωί πήρα τους οδηγούς του Συντάγματος και πήγαμε στα αυτοκίνητα, όπου είχαμε τα υπόλοιπα πράγματά μας. Με βοήθησαν και μεταφέραμε τις βαλίτσες μου και την πλαστική τσάντα στα Σ.Ο.Α. Εκεί τις άνοιξα και παίρνοντας κάποια ρούχα, άλλαξα εσώρουχα και φόρεσα καθαρές φόρμες. Τοποθέτησα στη μια βαλίτσα όσα ήταν για δώρα και επρόκειτο να τα πάω στο χωριό. Τότε μπήκε στο μυαλό μου ότι στη γενική αναμπουμπούλα και ακαταστασία, που υπάρχει στο Τάγμα, θα μπορούσα να το σκάσω στη Θεσσαλονίκη και από εκεί στην Κοζάνη. Εξάλλου σκέφτηκα ότι εγώ δεν ανήκω στο Τάγμα και δεν φαίνομαι πουθενά, ούτε απασχολούμαι κάπου. Κανένας δεν με αναζητά και κανένας δεν μου απευθύνει το λόγο. Είμαι ξένο σώμα στο Τάγμα, αφού πολύ ξαφνικά την τελευταία στιγμή με διαταγή της ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ. βρέθηκα να συνταξιδεύω μαζί τους στην Ελλάδα. Υπολόγισα ότι μετά το μεσημεριανό φαγητό, θα μπορούσα με κάποιο μέσο του χωριού να φύγω κρυφά από το χωριό και να φτάσω, έστω αργά το βράδυ στο χωριό μου, όπου θα έκανα μεγάλη έκπληξη στους δικούς μου και την κοπέλα μου. Κανένας δεν γνωρίζει ότι βρίσκομαι στην Ελλάδα! Δεν πρόλαβα να τους γράψω.

Το χριστουγεννιάτικο τραπέζι

Στις δέκα και μισή ακριβώς όλοι οι Αξιωματικοί βρισκόμαστε στη Λέσχη Αξιωματικών. Η αίθουσα είναι κατάλληλα στολισμένη, ενώ όλα τα τραπέζια είναι τοποθετημένα σε ορθογώνιο σχήμα. Επάνω στα τραπέζια υπάρχουν εκτός από τα μαχαιροπήρουνα, τα ποτήρια και τα πιάτα, πολλές ανθοδέσμες με πολύχρωμα λουλούδια και διάφορα ποτά, όπως κρασιά, μπύρες και αναψυκτικά. Το περιβάλλον είναι γιορτινό και παρότι όλοι σχεδόν οι αξιωματικοί του 618 Τάγματος είναι ντυμένοι με τις βρώμικες φόρμες του ταξιδιού, νιώθουμε χαρούμενοι και ευτυχισμένοι. Ζούμε και κάτω απ' αυτές τις δύσκολες στιγμές τη χριστουγεννιάτικη χαρά και την οικογενειακή θαλπωρή. Οι Διοικητές και Υποδιοικητές του Τάγματος και των Λ.Υ.Β. κάθονται στο κέντρο της μιας μεγάλης πλευράς του ορθογώνιου. Γύρω από το ορθογώνιο και μόνο από την εξωτερική πλευρά καθόμαστε όλοι οι Αξιωματικοί και μόνιμοι Υπαξιωματικοί των δυο μονάδων, ώστε να έχουμε όλοι αναμεταξύ μας οπτική επαφή. Εμείς οι έφεδροι Αξιωματικοί καθόμαστε ακριβώς απέναντι από τους Διοικητές, ενώ δεξιά και αριστερά τους βρίσκονται οι Λοχαγοί των δυο Μονάδων. Όλοι-όλοι είμαστε περίπου τριάντα πέντε αξιωματικοί και υπαξιωματι-

κοί.

Σε λίγο οι στρατιώτες, που είναι γκαρσόνια, με τις φανταχτερές λευκές στολές μπαίνουν στο εσωτερικό του ορθογώνιου από τη μια μεριά σερβίζουν τις διάφορες σαλάτες και τα τυριά. Ακολουθούν οι μεγάλες πιατέλες με τις ψημένες μοσχομυρισμένες γαλοπούλες, τα ροδοκόκκινα κοτόπουλα και το αχνιστό χοιρινό κρέας. Άλλοι περιτρέχουν όλο το ορθογώνιο, αρχίζοντας από τους Διοικητές και Υποδιοικητές, και με πολλή χάρη και μαεστρία σερβίζουν στα πιάτα μας πατάτες φούρνου, που αχνίζουν από τη φρεσκάδα και τη νοστιμιά τους. Από πίσω τους ακολουθούν οι τραπεζοκόμοι, που ανοίγουν τα μπουκάλια με τα ποτά και γεμίζουν τα ποτήρια όλων μας. Η ατμόσφαιρα μοσχομυρίζει και μια ατέλειωτη χαρά απλώνεται σ' όλη την αίθουσα. Τα μάτια όλων στρέφονται στα κρεατικά, τα σαλατικά, τα ποτά και σε ό,τι υπάρχει πάνω στα τραπέζια. Τα μάτια δεν χορταίνουν να απολαμβάνουν το πλούσιο χριστουγεννιάτικο τραπέζι. Οι μυρωδιές τρυπούν τις μύτες και η επιθυμία μας να απολαύσουμε όσο γίνεται πιο γρήγορα τα πλούσια εδέσματα φτάνει στο κατακόρυφο.

Κάποια στιγμή ο Διοικητής του Τάγματος έκανε το σταυρό του και τον ακολουθήσαμε όλοι. Χαμογελαστός και χαρούμενος πήρε το ποτήρι του και σηκώνοντάς το ψηλά για να φαίνεται απ' όλους, μας εύχεται «*Χρόνια Πολλά και ευτυχισμένα*». Τσουγκρίζει το ποτήρι του με τον Διοικητή των Λ.Υ.Β. και τους δυο Υποδιοικητές και περιφέροντας το βλέμμα του σ' όλη την ομήγυρη μας χαιρετάει σιωπηλά, αλλά με ένα πατρικό και γλυκό χαμόγελο. Όλοι ανταποδίδουμε το χαμόγελο και σηκώνοντας τα ποτήρια μας του ευχόμαστε και εμείς τα Χρόνια Πολλά. Στη συνέχεια αρχίζει το ξεκοκκάλισμα στα διάφορα κρεατικά. Τρώγουμε με πολλή όρεξη, παρότι ακόμη δεν είναι μεσημέρι, αλλά οι μυρωδιές, οι νοστιμιές και τα πλούσια εδέσματα μας προκαλούν να τα γευτούμε όλα. Πίνοντας τα ποτά μας και τσουγκρίζοντας τα ποτήρια ευχόμαστε όλοι οι έφεδροι «*Χρόνια Πολλά*» και τα επόμενα Χριστούγεννα να τα γιορτάσουμε στα σπίτια μας. Στους μόνιμους συναδέλφους Αξιωματικούς και Υπαξιωματικούς ευχόμαστε επίσης «*Χρόνια Πολλά*», να είναι καλά και αυτοί και οι οικογένειές τους και τέτοιες ώρες να βρίσκονται πάντοτε στα σπίτια τους με τις οικογένειες και τα παιδιά τους. Το πλούσιο φαγοπότι και η ευχάριστη ευωχία κράτησε περίπου μιάμιση ώρα μέσα σε μια χαρούμενη και εύθυμη ατμόσφαιρα. Και μετά το φαγοπότι ήρθε ένα απρόοπτο και αναπάντεχο σαν «*επιδόρπιο*», που μας χαροποίησε όλους ακόμη περισσότερο.

Ο Διοικητής για να κάνει περισσότερο ευχάριστη την ατμόσφαιρα και να ξεχάσουμε, έστω για λίγο, τις δύσκολες στιγμές της στρατιωτικής μας ζωής, άρχισε ένα τραγούδι, το παλιό τραγούδι, που όλοι το ξέραμε και το είχαμε τραγουδήσει με τους φίλους και τις κοπελιές μας, «*Άστα τα μαλλάκια σου τ' ανακατεμένα, άστα ν' ανεμίζουμε στην τρελή νοτιά*». Το άρχισε με πολλή χάρη και γλυκιά κρητική προφορά και όλοι με ένα στόμα επαναλαμβάναμε σιγοψιθυρίζοντας. Η Λέσχη Αξιωματικών αντιλάλησε από τις φωνές μας, που ακούγονταν κάπως παράφωνες, αλλά χαρούμενες και πολύ εύθυμες. Ο Διοικητής τραβούσε μπροστά και η ψυχική του διάθεση έδειχνε ότι είναι άνθρωπος με ευαισθησίες, όπως είναι όλοι οι Κρητικοί, και διακατέχεται από βαθιά ανθρωπια συναισθήματα. Έδειχνε ότι ένιωθε ευχάριστα κοντά μας και με το χαμόγελο στα χείλη συνέχιζε. Τελειώνοντας το πρώτο τραγούδι άρχισε άλλο.

Θυμήθηκε τα τραγούδια του Νίκου Γούναρη, που σίγουρα ήταν επίκαιρα στα νιάτα του, και άρχισε το «Σκαλί, καλέ μου, σκαλί, σκαλί θα κατεβώ, στ' αμπέλι να πατήσω και μες στα κληματόφυλλα να σε γλυκοφιλήσω». Οι Λοχαγοί, που ήταν μεγαλύτεροι από εμάς τους εφέδρους, χαμογελώντας σιγοντάριζαν το Διοικητή και επαναλάμβαναν. Κοντά σ' αυτούς ακολουθούσαμε και εμείς οι νεότεροι, ενώ τα πρόσωπά μας έλαμπαν από χαρά και αγαλλίαση. Πίνοντας μπίρες, κρασί ή αναψυκτικά και σηκώνοντας τα ποτήρια ψηλά τα τσουγκρίζαμε και ευχόμασταν δυνατά «Χρόνια Πολλά» και του χρόνου στα σπίτια μας.

Ο καλός Διοικητής δεν έλεγε να σταματήσει. Είπε και άλλα τραγούδια όχι μόνο του Γούναρη. Ακολούθησε το «Ένα βράδυ που 'βρεχε, που 'βρεχε μονότονα» και μετά το «Σε είδα να κλαδεύεις, σε είδα να κλαδεύεις μια τριανταφυλλιά». Όταν άρχισε «Το γελεκάκι που φορείς εγώ στο' κω ραμμένο» ξέσπασε χαρά και ένα αχ βγήκε από τα στόματα όλων μας. Όλα ήταν συναισθηματικά και φλόγιζαν την καρδιά μας. Τελικά είπε πάνω από δέκα τραγούδια και τελείωσε με το τραγούδι «Λίγα λουλούδια, αν θέλεις, στείλε μου και πάλι στείλε μου απόψε...». Οι ψυχές μας αγαλλίασαν και όλοι θυμηθήκαμε τις οικογένειές μας και οι ελεύθεροι τις κοπελιές μας. Οι μεγάλοι Λοχαγοί συνεχώς αναστέναζαν ενθουσιωμένοι τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Στο τέλος, αφού η ώρα πλησίαζε δώδεκα το μεσημέρι, μας προκάλεσε να πούμε εμείς οι νεότεροι κάποιο τραγούδι. Αλλά κανείς δεν άνοιξε το στόμα του. Τότε μας ξαναευχήθηκε τα «Χρόνια Πολλά» σηκώνοντας το ποτήρι του και μας έδωσε την εντολή να πάμε όλοι στα εστιατόρια των οπλιτών, όπου θα μεσημέριαζαν και εκείνοι με το πλούσιο χριστουγεννιάτικο φαγητό, και να ευχηθούμε στα παιδιά «Χρόνια Πολλά» και γρήγορα να πάνε στα σπίτια τους. Χρυσός άνθρωπος ο Διοικητής του 618 Τ.Π.!

Στη διάρκεια του πλούσιου χριστουγεννιάτικου τραπεζιού καιρόμουν με την ατμόσφαιρα που επικρατούσε, αλλά το μυαλό μου στριφογύριζε στην ιδέα, που λίγο πριν πέρασε από τη σκέψη μου. Να φύγω, δηλαδή, να το σκάσω κρυφά από τη Νέα Σάντα για τη Θεσσαλονίκη και από εκεί στην Κοζάνη. Με το γενικό μπάχαλο του Τάγματος και τις πολλές εργασίες, που είχαν οι Αξιωματικοί, εγώ δεν είχα καμιά υποχρέωση να προσφέρω κάποια υπηρεσία. Εξάλλου σήμερα πρώτη μέρα των Χριστουγέννων δεν επρόκειτο να γίνει τίποτε το σημαντικό, εκτός από κάποιες εργασίες στην εσωτερική οργάνωση της μονάδας του Τάγματος. Ο Διοικητής με τους άλλους Αξιωματικούς θα συνεργάζονταν μέσα στο Διοικητήριο, οπότε δεν θα είχαν κάποια επικοινωνία με τους έξω. Εκτός του Διοικητηρίου θα υπήρχαν μόνο οι Αξιωματικοί υπηρεσίας με τους βαθμοφόρους του κάθε λόχου. Τα αυτοκίνητα με τα πυρομαχικά δεν ήταν δυνατό να ανεβούν στο λόφο εξαιτίας του γλιστερού δρόμου και του χιονιού και έτσι δεν υπήρχε περίπτωση να με αναζητήσει κάποιος από τους ανωτέρους.

Αναχωρώντας με τους άλλους Αξιωματικούς από τη Λέσχη για τα κτίρια του Τάγματος, όπου θα παραβρισκόμασταν στα εστιατόρια των οπλιτών για να τους ευχηθούμε τα «Χρόνια Πολλά», πλησίασα κάποιον συνάδελφο των Λ.Υ.Β. και του ζήτησα να μου πει, αν υπάρχει κάποιο ταξί στο χωριό, που εξυπηρετεί τους κατοίκους, αλλά και τους Αξιωματικούς και τους οπλίτες των μονάδων. Στην καταφατική απάντηση του συναδέλφου ότι υπάρχει ένα «Αγοραίον» και ο ταξιτζής του χωριού μας εξυπηρετεί με το παραπάνω, το μυαλό

μου άρχισε να δουλεύει γρήγορα. Σκέφτομαι να πάω για λίγο στα εστιατόρια των στρατιωτών, να συναντήσω τους οδηγούς μου, να τους ευχηθώ και σ' έναν από τους έξι να μιλήσω ιδιαίτερα ότι θα πεταχτώ ως τη Θεσσαλονίκη και το βράδυ ή το πολύ αύριο το πρωί θα επιστρέψω. Αν με αναζητήσει κάποιος και ερωτηθεί να απαντήσει: «Δεν ξέρω τίποτε, τον κύριο Δόκιμο πριν από λίγο τον είδα στο στρατόπεδο, αλλά τώρα δεν γνωρίζω πού βρίσκεται».

Η ώρα είναι δώδεκα το μεσημέρι και το χριστουγεννιάτικο τραπέζι για τους οπλίτες είναι έτοιμο. Τα παιδιά στρώνονται στα τραπέζια και οι Αξιωματικοί όλοι, εκτός από τη Διοίκηση, στεκόμαστε πάνω από τα κεφάλια τους. Οι μάγειροι με τους τραπεζοκόμους σερβίρουν τα πλούσια εδέσματα και το φαγοπότι αρχίζει. Σιγά σιγά αποχωρούν οι Αξιωματικοί και παραμένουν μόνο οι Αξιωματικοί υπηρεσίας. Μαζί τους παραμένω και εγώ και πλησιάζοντας τους οδηγούς μου, μίλησα χαμηλόφωνα σ' έναν απ' αυτούς αυτά που είχα σχεδιάσει και έφυγα γρήγορα για τα Σ.Ο.Α. Περνώντας από τη Λέσχη είδα ότι όλοι οι άλλοι αξιωματικοί ξαναγύρισαν στη Λέσχη και κάθονταν αμέριμνοι κατά ομάδες συζητώντας διάφορα πράγματα. Χαιρέτησα το συνάδελφο συγκάτοικο λέγοντάς τον ότι θα πεταχτώ ως τη Θεσσαλονίκη και να μην αναφέρει σε κανέναν τίποτε.

Έφυγα τροχάδην από τη Λέσχη και σε δυο λεπτά της ώρας βρισκόμουν στα Σ.Ο.Α. Άνοιξα τη μια βαλίτσα, όπου είχα τα στρατιωτικά και τα πολιτικά μου ρούχα, ντύθηκα γρήγορα τα πολιτικά μου, που ήταν κάπως τσαλακωμένα, και την έκλεισα αμέσως. Τρέχοντας στην πλατεία του χωριού, μια απόσταση διακοσίων περίπου μέτρων, και βλέποντας το «Αγοραίον» με τον οδηγό του απέναντι από το καφενείο του Αρχιμήδη, τον παρακάλεσα, αν μπορεί, να με πετάξει μέχρι τη Θεσσαλονίκη και μάλιστα στο πρακτορείο λεωφορείων της Κοζάνης. Αμέσως κατάλαβε ότι ήμουν από τους νέους Αξιωματικούς, που είχαμε φτάσει μόλις ψες το βράδυ. Γρήγορα κατευθυνθήκαμε στα Σ.Ο.Α., φορτώσαμε τη βαλίτσα με τα δώρα και την πλαστική τσάντα με τα άπλυτα ρούχα και, χωρίς να με πάρει κάποιος είδηση, φύγαμε για τη Θεσσαλονίκη. Η ώρα ήταν ήδη δώδεκα και μισή. Έπρεπε να προλάβω το λεωφορείο στη μία. Ο καιρός είναι καλός. Ο ζεστός ήλιος στέγνωνσε τους παγωμένους και γλιστερούς δρόμους από τη χειμωνιάτικη νύχτα και ελπίζω ότι το «Αγοραίον» γρήγορα θα φτάσει στη Θεσσαλονίκη!

Η επίσκεψη – αστραπή στο χωριό

Ο οδηγός αμέσως κατάλαβε το σκοπό μου και στο δρόμο, που ήταν σχεδόν άδειος λόγω της ημέρας και καθαρός από πάγο, μου λέει ότι θα προλάβουμε το λεωφορείο, επειδή δεν έχει κίνηση σήμερα πρώτη μέρα των Χριστουγέννων. Τότε θυμήθηκα ότι δεν είχα μαζί μου πολλά ελληνικά χρήματα και αν γινόταν στην επιστροφή να τον πλήρωνα. Είχα μόνο δυο κατοστάρικά και από αυτά έπρεπε να πληρώσω το εισιτήριο του λεωφορείου και το ταξί, που θα έπαιρνα από την Κοζάνη για να πάω στο χωριό μου. Ο οδηγός τότε μου είπε ότι είναι αρκετά τα χρήματα και επαρκούν για να φτάσω στον προορισμό μου, αλλά, αφού θέλετε, μου λέει, να έχετε κάποια χρήματα μαζί σας, στην επιστροφή θα τα ξαναπούμε. Είχα μαζί μου διακόσιες κυπριακές λίρες,

σχεδόν ολόκληρο το μισθό του μηνός Δεκεμβρίου και κάτι υπόλοιπα προηγούμενων μηνών. Αρκετά χρήματα, κάπου πεντέμισι χιλιάδες δραχμές, αλλά ο οδηγός δε δέχτηκε να πληρωθεί με κυπριακά χρήματα λέγοντάς με ότι θα έχουμε καιρό να ξαναβρεθούμε και να ξαναμιλήσουμε.

Σε είκοσι λεπτά της ώρας φτάσαμε στη Θεσσαλονίκη, μπροστά στο πρακτορείο Κοζάνης, κοντά στη Βυζαντινή Εκκλησία της Παναγίας των Χαλκίων. Το λεωφορείο φόρτωνε τις αποσκευές των λίγων επιβατών. Το «Αγοραίων» σταμάτησε δίπλα από το λεωφορείο και σε χρόνο μηδέν οι αποσκευές μου φορτώθηκαν. Αποχαιρέτησα τον οδηγό ευχαριστώντας τον και αμέσως έκοψα εισιτήριο και ανέβηκα στο λεωφορείο. Το όχημα είναι σχεδόν άδειο και μεταξύ των επιβατών βλέπω κάποιους στρατιώτες με τη στρατιωτική τους περιβολή, που και εκείνοι προφανώς πηγαίνουν στα σπίτια τους. Η καρδιά μου, που χτυπούσε δυνατά για αν θα προλάβαινα το λεωφορείο στη μία, πήγε στη θέση της. Τώρα άρχισα να σκέφτομαι τους γονείς μου, τους δικούς μου, τα ανίψια μου, την καλή μου. Πού άραγε θα βρίσκεται; Επειδή ούτε με περιμένει, ούτε ξέρει ότι βρίσκομαι στην Ελλάδα. Η έκπληξή της θα είναι μεγάλη και πολλή απρόσμενη!

Στις τρεις και μισή το απόγευμα φτάσαμε στην Κοζάνη περνώντας πάνω από τη χιονισμένη Καστανιά του Βερμίου με τις πολλές και επικίνδυνες στροφές. Η κίνηση είναι σχεδόν μηδαμινή και ο δρόμος καθαρός και, επειδή στο δρόμο δεν έκανε καμιά στάση να κατεβάσει κάποιον ή να πάρει άλλον, η άφιξη στον προορισμό μας στην Κοζάνη έγινε σε χρόνο πολύ πριν από τον κανονικό. Αμέσως οι άνθρωποι του πρακτορείου κατέβασαν τις αποσκευές μου και φορτώνοντάς τες σ' ένα ταξί, έφυγα γρήγορα για το χωριό μου, δωδεκάμισι χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Κοζάνης, την Αγία Παρασκευή, όπου κανένας δεν με περίμενε.

Είχα φύγει από το σπίτι μου τον Ιούλιο του 1966, όταν κατατάχτηκα στο Κέντρο Εκπαίδευσης στην Κόρινθο, όπου παρέμεινα δυο μήνες. Ακολούθησε η εκπαίδευσή μου πέντε μήνες στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών στο Ηράκλειο της Κρήτης, όπου πράγματι διδάχτηκα και έμαθα πολλά πράγματα, αλλά έφτυσα αίμα κάνοντας βλακώδεις ασκήσεις και σιχαμερά καψόνια. Από εκεί έφυγα κατευθείαν για την Κύπρο, δήθεν εξαιτίας των κρίσιμων ωρών του Κυπριακού προβλήματος, χωρίς να πάρω την καθιερωμένη άδεια των δεκαπέντε ημερών, που δικαιούνται οι νέοι έφεδροι αξιωματικοί. Στην Κύπρο παρά τις δύσκολες συνθήκες με την εκπαίδευση, την απομόνωση και τη συμπεριφορά των μονοκόμματων και εν πολλοίς μικρόνων ανώτερων αξιωματικών, πέρασα σχεδόν δέκα μήνες αρκετά καλά. Το ταξίδι της επιστροφής ήταν δύσκολο και επικίνδυνο εξαιτίας της κακοκαιρίας. Και τώρα με την επιστροφή μου στην Ελλάδα και μάλιστα κατά τη μεγάλη γιορτή των Χριστουγέννων γύριζα στο σπίτι μου. Δεκαοχτώ μήνες έλειπα από το σπίτι μου. Δεκαοχτώ μήνες είχα να ιδώ τους γονείς μου, τους συγγενείς, τους φίλους και τους άλλους συγχωριανούς. Την καλή μου και τον αδελφό μου Μάρκο τους είχα συναντήσει στην Αθήνα στο σπίτι της αδελφής μου Βούλας, λίγο πριν αναχωρήσω για την Κύπρο, όπου τους παρέδωσα τα απαραίτητα αντικείμενα και πράγματά μου, που δεν έπρεπε να κουβαλώ μαζί μου στην Κύπρο εξαιτίας της ειδικής αποστολής.

Στις τέσσερις παρά τέταρτο σταμάτησα μπροστά στο σπίτι μου και κατέ-

βασα τις αποσκευές. Ο πρώτος που με είδε από τους δικούς μου ήταν η μάνα μου, που συμπτωματικά βρισκόταν στην αυλή του σπιτιού. Αμέσως έτρεξε κοντά μου να με προϋπαντήσει. Κάτω από το σκέπαστρο της παλιάς παραδοσιακής ξύλινης αυλόπορτας, αγκαλιαστήκαμε, ενώ τα δάκρυα έτρεχαν ποτάμι. Είχα δεκαοχτώ μήνες να συναντήσω τη μάνα μου. Σε χρόνο μηδέν μαζεύτηκαν γύρω μας πολλοί περαστικοί συγχωριανοί, που με καλωσόριζαν με πολλή χαρά. Από το απέναντι σπίτι του θείου Βαγγέλη με είδε η γυναίκα του, η θεία Θανάσω, που ήταν πολύ συναισθηματική και τρέχοντας γρήγορα και κλαίγοντας με γοερές κραυγές με καλωσόριζε, σα να γύριζα από πόλεμο!

Κάποιες περαστικές κοπέλες του χωριού, που η μια ήταν ξαδέρφη της καλής μου, με είδαν και γρήγορα έτρεξαν να της πάρουν τα συχαρίκια. Το σπίτι της ήταν κάπως μακριά, αλλά εκείνη την ώρα βρισκόταν στο παλιό πατρικό της, που απείχε μόνο πενήντα μέτρα από το δικό μου. Είχε κατεβεί να συναντήσει τη γιαγιά της, που έφερνε το όνομά της και την πολυαγαπούσε. Η γιαγιά της διέμεινε με το δεύτερο γιο της στο παλιό σπίτι της οικογένειας. Μόλις με είδαν και γνωρίζοντας ότι η κοπέλα μου βρίσκεται στη γιαγιά της, έτρεξαν να της αναγγείλουν το ευχάριστο γεγονός. Εκείνη δεν πίστευε αυτά που άκουγε, αλλά δεν μπορούσε και να μην τις ακούσει. Μιλούσαν σοβαρά και της έλεγαν ακόμη και τι φορούσα. Κάτι που εγώ καθόλου δεν είχα προσέξει, όταν ντύθηκα και έφευγα βιαστικά για να προλάβω το λεωφορείο στη Θεσσαλονίκη. Τώρα στο χωριό, προσέχοντας τα ρούχα που φορούσα και ιδιαίτερα το αγγλικό σκούρο μπλε με τον πλεκτό γιακά τζάκετ, που είχα αγοράσει σε εκείνη την περιπετειώδη και διασκεδαστική επίσκεψη στη Λεμεσό με τους άλλους συναδέλφους, κατάλαβα ότι ήμουν ντυμένος σαν εγγλέζος λόρδος. Δεν ήταν μόνο το τζάκετ που εντυπωσίασε τους δικούς μου και τους άλλους που με υποδέχτηκαν, αλλά και όλη η άλλη περιβολή μου. Το αγγλικό μπεζ πουκάμισο, το κλειστό πολύχρωμο πουλόβερ, το κασμήρι παντελόνι και τα μαύρα γυαλιστερά παπούτσια.

Σε δέκα λεπτά της ώρας και, ενώ ήμουν περιτριγυρισμένος από πολλούς συγγενείς, φίλους και συγχωριανούς που με καλωσόριζαν, φάνηκε από κάποια απόσταση η κοπελιά μου. Μόλις με αντίκρισε, έχασε το χρώμα της. Όχι ότι είχε χρώμα, καθώς η ξανθιά μορφή της ήταν πάντοτε άχρωμη, αλλά τώρα η γλυκιά και χαμηλή λάμψη του προσώπου της έχασε και την τελευταία της ικμάδα. Πλησιάζοντάς με δεν μπόρεσε να βγάλει μιλιά και λίγο κόντεψε να πέσει λιπόθυμη. Έπεσε στην αγκαλιά μου και ένα δάκρυ κύλισε στο μάγουλό της. Το είδαν οι παρατρεχάμενοι και προσπάθησαν να την εγκαρδιώσουν. Αλλά εκείνη φωνή είχε, αλλά μιλιά δεν έβγαζε. Δεν μπορούσε να μιλήσει, ούτε να καταλάβει πού βρισκόταν. Έτρεμε σύγκορμη για το αναπάντεχο γεγονός. Δεν το περίμενε και με κοίταζε σαστισμένη, λες και ήμουνα δαιμονικό. Την κράτησα σφιχτά από το χέρι για να την συνεφέρω, αλλά ένιωσα ότι δεν μπορούσε να αντιδράσει. Αμέσως αποχαιρετώντας τους πολλούς που με καλωσόριζαν και παίρνοντας τις αποσκευές μου μέσα στην αυλή, την οδήγησα μέσα στο σπίτι για να δούμε και τους άλλους δικούς μου ανθρώπους. Τον πατέρα μου, τη γυναίκα του αδερφού μου Μάρκου, την Αικατερίνη, και τα πολλά και αγαπημένα μου ανίψια, την Κούλα, τη Ζωή, την Τούλα, τη Φανή, τον Τάκη και το μικρό και ζωηρό Χαρίση. Αυτά ήταν παιδιά του αδερφού μου Μάρκου, που εκείνος την ώρα αυτή βρισκόταν σε κάποιο από τα καφενεία του χωριού,

όπου χαρτόπαιζε.

Η υποδοχή του πατέρα μου ήταν πολύ συγκινητική. Με αγκάλιασε και προσέχοντας την αγγλίζικη περιβολή με κοίταξε κατάματα και μου λέει: «*Μακάρι να επέστρεφα και εγώ έτσι από τη Σμύρνη. Εγώ επέστρεψα λαβωμένος, σακατεμένος και με το κεφάλι σκυμμένο. Μας είχαν προδώσει οι δikhόνιοις και οι ξένοι και έτσι χάσαμε τον Πόλεμο. Εσύ δεν φαίνεσαι ότι γυρίζεις από το μέτωπο, αλλά από κάποιο σου ταξίδι στο εξωτερικό, όπου πήγες να καζαντίσεις ή φαίνεσαι ότι επιστρέφεις από κάποιες διακοπές και όχι από τον πόλεμο στην Κύπρο*».

Δεν είχα λόγια να του απαντήσω. Ούτε περίμενα να ακούσω αυτά για τη Σμύρνη και το Μικρασιατικό Πόλεμο του 1919-22, που τα ήξερα από τις πάμπολλες αφηγήσεις του ίδιου στα προηγούμενα χρόνια. Μόνο δυο λόγια του απάντησα.

«*Θα σου μιλήσω, πατέρα, για όλα αυτά και για τον πόλεμο που είχαμε στην Κύπρο*». Μετά χαιρέτησα τη γυναίκα του αδερφού μου Αικατερίνη και φίλησα όλα τα μικρά παιδιά της από την Κούλα, που πήγαινε στην πρώτη Γυμνασίου Θηλέων Κοζάνης μέχρι το μικρό Χαρίση, που ήταν τριών χρόνων.

Καθίσαμε μέσα στο μεγάλο δωμάτιο του υπερυψωμένου ισογείου του παλιού μικρού αρχοντικού μας, που το χρησιμοποιούσαμε για καθημερινό, αλλά και σαλόνι και αρχίζοντας τη συζήτηση με τον πατέρα μου και τους άλλους είπαμε αρκετά. Σε λίγο το δωμάτιο γέμισε κόσμος. Συγγενείς, φίλοι, συγχωριανοί, μικρά παιδιά. Οι αδελφές μου με τους άνδρες και τα παιδιά τους, η Φωτεινή με το Λάζο, η Τασιάνα με το Θωμά και η Στεργιανή με το Σωτήρη. Όλοι έρχονταν να με καλωσορίσουν. Τα ανίψια όλα ήταν γύρω μου και δεν άφηναν να με πλησιάζουν οι ξένοι. Με ήθελαν μόνο δικό τους, κατάδικό τους, γνωρίζοντας την αδυναμία που τους είχα, αλλά και την αγάπη που έτρεφα σ' αυτά. Σχεδόν μεγαλώσαμε μαζί. Από το 1953 που πήγα στο Γυμνάσιο άρχισαν να γεννιούνται και καθώς εγώ διάβαινα τις τάξεις, η γυναίκα του αδελφού Μάρκου γεννοβολούσε κάθε δυο χρόνια. Έτσι μέχρι το 1966, που τελείωσα και το Πανεπιστήμιο, είχαν γεννηθεί έξι πανέξυπνα παιδάκια, που στις διακοπές μου στο χωριό κάθε καλοκαίρι και κάθε Πάσχα ή Χριστούγεννα ζούσαμε μαζί. Ακόμη και την καλή μου δεν άφηναν να με πλησιάσει. Κάποια στιγμή η μητέρα τους τα έκανε παρατήρηση να με αφήσουν ήσυχο και να φύγουν από κοντά μου, αλλά εκείνα δεν υπάκουσαν. Αντιθέτως με αγκάλιαζαν, με φιλούσαν, με χάιδευαν, με κοίταζαν περίεργα στα μάτια, περιεργάζονταν τα ρούχα μου, τα παπούτσια, τις κάλτσες μου.

Η κοπελιά μου καθόταν σε μια γωνιά του δωματίου και δεν έπαιρνε τα μάτια της από πάνω μου. Μαζί, όμως, με τη γυναίκα του αδελφού μου, όταν χρειάζονταν, κερνούσαν τους ξένους με τους μεζέδες της ημέρας, τα γιαπράκια, και δεν προλάβαιναν να πηγαινοέρχονται. Κάποτε άδειασε το δωμάτιο και φάνηκαν τα πεθερικά μου και ο αδερφός μου Μάρκος, ο οικονομικός μου διαχειριστής. Αυτός εισέπραττε κάθε μήνα τις αποδοχές μου στην Ελλάδα και ποτέ δεν μου έδωσε λογαριασμό πού και πώς τα ξόδευε. Ούτε εγώ του ζήτησα να μου δώσει λογαριασμό, επειδή όλα τα χρόνια που σπούδαζα εκείνος με τροφοδοτούσε στη Θεσσαλονίκη. Ο πεθερός μου και η αρχοντική πεθερά μου έκαναν μεγαλόπρεπα την εμφάνισή τους και καλωσορίζοντας και φιλώντας με, μου ευχήθηκαν «Χρόνια Πολλά» και κάθισαν σε μια γωνιά του δωματίου.

Η πεθερά μου, επειδή δεν ήξερε ότι η περιπέτειά μου είχε τελειώσει στην Κύπρο, μου ευχήθηκε πάλι τα «Χρόνια Πολλά» και μου είπε να μην ξαναπάω στην Κύπρο. Ο πατέρας μου τότε γέλασε και είπε ότι, όταν η Πατρίδα μας καλεί, δεν μπορούμε να αρνηθούμε και δεν πρέπει.

Αυτό ήταν το έναυσμα να αρχίσει η συζήτηση από τον πατέρα μου για το τι είδος πολέμου είχαμε στην Κύπρο και πώς διεξάγονταν οι επιχειρήσεις. Έπρεπε να αρχίσω να διηγούμαι όλα όσα τράβηξα στη Μεγαλόνησο, πού υπηρετήσα και σε ποιες επιχειρήσεις πήρα μέρος με τη μονάδα μου. Ο ίδιος, όταν υπηρετούσε στη Σμύρνη κατά το Μικρασιατικό Πόλεμο, ανήκε στο 21ο Σύνταγμα Πεζικού, όπου είχα πάρει και εγώ τελευταία μετάθεση. Αυτό το έβλεπε στις επιστολές που του έστελνα και τον εντυπωσίαζε ιδιαίτερα, επειδή είχαμε την ίδια τύχη να υπηρετούμε στο ίδιο Σύνταγμα. Εγώ, όμως, δεν είχα όρεξη να αρχίσω τέτοιες συζητήσεις, επειδή ήμουν σκαστός από τη μονάδα μου και έπρεπε να φύγω αύριο λίαν πρωί για να βρίσκομαι έστω το μεσημέρι στη Νέα Σάντα. Τούτες τις ώρες την κοπελιά μου είχα ανάγκη να δώ και να μείνουμε λίγες ώρες μαζί. Είχα δέκα μήνες μακριά της, για την ακρίβεια διακόσιες ενενήντα εννιά μέρες, από τις 2 του περασμένου Μάρτη μέχρι σήμερα 25 Δεκεμβρίου, και την είχα επιθυμήσει. Το ίδιο και εκείνη. Ευτυχώς ο πατέρας μου, μόλις τους είπα ότι έφυγα χωρίς άδεια και έπρεπε να γυρίσω γρήγορα στη μονάδα μου αύριο το μεσημέρι, συγκατένευσε να μη συνεχίσουμε τη συζήτηση και να πάρω την Ευαγγελία μου και να πάμε στο σπίτι της. Μια άλλη φορά, του λέω, που θα έχουμε περισσότερο χρόνο, θα τα πούμε αυτά με κάθε λεπτομέρεια.

Πήρα την καλή μου από το χέρι και με τους γονείς της, αποχαιρετώντας τους δικούς μου, φύγαμε για το σπίτι τους, που βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο, αλλά στην αρχή του χωριού. Η γυναίκα του αδερφού μου πήρε μέσα στο σπίτι τις αποσκευές μου, χωρίς να τις πειράξει καθόλου, παρότι τα ανιψάκια μου ήθελαν να δούν τι τους έφερε ο θείος τους από την Κύπρο. Στο σπίτι της καλής μου συνάντησα τα αδέρφια της, το Θωμά, τον Αντώνη και το μικρό Λάζαρο, που πήγαινε ακόμη στο Δημοτικό Σχολείο. Τους χαιρέτησα, με καλωσόρισαν, είπαμε τα «Χρόνια Πολλά» και μετά και εκείνοι μου ζήτησαν να τους διηγηθώ πώς ζούσαμε στην Κύπρο και τι πολεμικές επιχειρήσεις είχαμε. Αμέσως γέλασα και τους απάντησα τι τους είχε πιάσει όλους και επιθυμούν τόσο πολύ να τους εξιστορήσω τα «κατορθώματά» μου! Άλλη φορά τους λέω θα τα πούμε αυτά. Τώρα είναι Χριστούγεννα, λένε «Χρόνια Πολλά» και τρώνε γιαπράκια και ψημένο χοιρινό κρέας. Η κοπέλα μου πετούσε από τη χαρά της, καθώς είχε συνέλθει από το πρώτο σοκ και περισσότερο επειδή βρισκόταν μαζί μου στο σπίτι της και κοντά στους δικούς της. Θυμήθηκε τις αποσκευές μου και αμέσως μου λέει να πάει ο Θωμάς με τον Αντώνη να τις μεταφέρουν στο σπίτι τους. Της απάντησα ότι θα πάω και εγώ μαζί τους για να δω το Μάρκο να μου δώσει ελληνικά χρήματα και να αφήσω στη νυφαδιά μου κάποια από τα δώρα, που ήταν για το πατρικό σπίτι και τα αγαπημένα μου ανιψάκια.

Ο Θωμάς έβαλε μπρος το τρακτέρ και σε δυο λεπτά πήγαμε στο πατρικό μου. Άνοιξα τη μεγάλη βαλίτσα και έβγαλα ό,τι είχα για το σπίτι και τα ανιψάκια μου. Ζήτησα από τον αδερφό μου ελληνικά χρήματα και εκείνος αμέσως μου έδωσε χίλιες δραχμές, που είχε πάνω του. Μετά παίρνοντας τη βαλίτσα

με τα υπόλοιπα και την πλαστική τσάντα με τα άπλυτα ρούχα, αποχαιρέτησα καληνυχτίζοντας τους δικούς μου και γυρίσαμε με τους κουινιάδους στο σπίτι τους.

Η καλή μου δεν κοίταζε αυτά που της είχα φέρει, αλλά πρόσεχε με κάθε λεπτομέρεια εμένα. Μου έκανε εντύπωση αυτή η επίμονη προσπάθειά της να με εξιχνιάσει, αν είχα κάτι πάνω μου. Ποιος της είχε βάλει στο μυαλό ότι μπορεί να είχα πάθει κάτι! Ότι πιθανόν να είχα τραυματιστεί κάπου και δεν της το είχα γράψει για να μη στενοχωρηθεί! Πολλά λέγονταν εκείνο τον καιρό στο χωριό. Εξάλλου ο Γραμματέας του χωριού, ο θείος Βαγγέλης, λίγο πριν κατεβεί στην Αθήνα, στο Γραφείο του της είχε πει πολύ αυστηρά «*Πού θα πας, κορίτσι μου, εκεί γίνεται πόλεμος! Το σκέφτηκες καλά και εσύ και η μάνα σου*». Όλα αυτά τα άκουγε η ίδια, αλλά και οι δικοί της και χίλιες δυο σκέψεις περνούσαν από το μυαλό τους. Θυμόταν τη δική της περιπέτεια, που κατέβηκε στην Αθήνα για να έρθει στην Κύπρο, αλλά στο τέλος δεν της επέτρεψα να κατεβεί εξαιτίας της έναρξης των πολεμικών επιχειρήσεων στην Κοφίνου. Τελικά της είπα ότι είμαι, όπως με ξέρεις. Εγώ δεν πήρα μέρος στις επιχειρήσεις, ούτε πολέμησα κάπου. Ήμασταν κοντά στον τόπο των επιχειρήσεων, αλλά δεν χρειάστηκε να επέμβουμε. Ούτε υπήρξε τέτοιο πρόβλημα. Απλά τα γεγονότα τα ζήσαμε πολύ έντονα. Πρώτα επειδή ήμασταν κοντά στο χώρο των γεγονότων και δεύτερο επειδή τα τουρκικά αεροπλάνα πετώντας κάθε μέρα πάνω από το χώρο διασποράς μας απειλούσαν ότι θα μας βομβαρδίσουν. Στην Κύπρο, της λέω, δεν κινδύνεψα. Στην επιστροφή με το καράβι τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα και επικίνδυνα εξαιτίας της φοβερής κακοκαιρίας και της μεγάλης θαλασσοταραχής. Αλλά αυτά θα τα πούμε αργότερα.

Ηρέμησε κάπως και άρχισε να κοιτάζει τα δώρα μου. Τα δυο αγγλικά υφάσματα για παλτό, τα εκλεκτά λεπτά υφάσματα για διάφορα γυναικεία ρούχα, τα κυπριακά μαξιλαράκια με το χάρτη της Κύπρου και τα άλλα δωράκια. Τα κοίταζε, αλλά δεν έδειχνε πολύ ενδιαφέρον. Εκείνη κοίταζε εμένα. Δεν χόρταινε να με βλέπει, να με εξετάζει από πάνω ίσαμε κάτω. Μετά ήρθε η σειρά της πλαστικής τσάντας, όπου τοποθετούσα από την ημέρα της έναρξης των επιχειρήσεων, 12 Νοεμβρίου ως την 19η Δεκεμβρίου που αναχώρησα από την Κύπρο για την Ελλάδα, όλα τα εσώρουχα χωρίς ποτέ να ελέγξω την κατάστασή τους. Κάθε φορά που άλλαζα την άνοιγα και έριχνα μέσα τα άπλυτα και ποτέ δεν σκέφτηκα να τα δώσω για πλύσιμο. Ήταν πάνω από δέκα αλλαξιές εσωρούχων. Είχαν μουχλιάσει από την πολυκαιρία και την κλεισούρα μέσα στην πλαστική τσάντα. Ούτε σ' αυτά έδωσε σημασία, παρότι εγώ ξεπλάγην, όταν τα αντίκρισα σ' αυτά τα χάλια. Ήταν για πέταμα σχεδόν όλα, καθώς είχαν μαυρίσει και μερικά είχαν αρχίσει να ξεφτίζουν. Η καλή μου κοίταζε εμένα και όχι τα άπλυτα ρούχα μου. Μόνο μια κουβέντα είπε για την κατάντια των ρούχων. Δεν πειράζει, καλέ μου, θα πάρουμε άλλα, καινούργια. Μη στενοχωριέσαι. Εγώ εσένα ήθελα να γυρίσεις σώος, δεν ήθελα τα άπλυτα ρούχα. Την κοίταζα γεμάτος απορία. Ποιος διάβολος της είχε βάλει τέτοιες σκέψεις! Οι καλοθελητές, όμως, πάντοτε υπάρχουν.

Γρήγορα φάγαμε κάτι από τα συνηθισμένα της ημέρας και αμέσως ξαπλώσαμε να κοιμηθούμε. Η καλή μου πάλι πρόσεχε το σώμα μου. Μήπως είχα πάνω μου κάτι και δεν της το είχα αποκαλύψει. Ήταν πολύ υποψιασμένη με όσα άκουγε εδώ και σαράντα μέρες. Ότι στην Κύπρο έγιναν πράγματα και θά-

ματα. Ότι πολλοί στρατιώτες και αξιωματικοί σκοτώθηκαν στις επιχειρήσεις και αρκετοί είχαν τραυματιστεί από τους βομβαρδισμούς των τουρκικών αεροπλάνων. Ότι πολλά παιδιά από την Ελλάδα, που είχαν τραυματιστεί, βρίσκονταν στα κυπριακά νοσοκομεία. Κάποια μάλιστα είχαν μεταφερθεί στα νοσοκομεία στην Ελλάδα, επειδή είχαν ανάγκη από άμεση χειρουργική επέμβαση και ειδική θεραπεία. Ότι πολλά παιδιά από τους Ελλαδίτες στρατιώτες και αξιωματικούς δεν θα ξαναγύριζαν στα σπίτια τους και πολλές μανάδες θα έκλαιγαν απαρηγόρητες τα παιδιά τους.

Η κόπωση της ημέρας και η λαχτάρα να φτάσω γρήγορα στο σπίτι μου με είχαν καταβάλει.

Μετά τα πρώτα χάδια της καλής μου με πήρε ο ύπνος, χωρίς καθόλου να ξυπνήσω ενδιαμέσα. Η Ευαγγελία, όπως μου είπε το πρωί, δεν έκλεισε μάτι όλη τη νύχτα. Με παρακολουθούσε πώς κοιμόμουν, πώς ροχάλιζα, πώς γύριζα πάνω στο κρεβάτι και περίμενε να ακούσει μέσα στο βαθύ ύπνο μου κάτι από τα γεγονότα που είχα ζήσει τόσο έντονα. Με παρακολουθούσε μήπως στον ύπνο μου δω κάποιους εφιάλτες και αρχίσω να επικαλούμαι τους ανωτέρους μου ή να φωνάζω τους οπλίτες μου δίνοντας εντολές τι πρέπει να κάνουν. Είχε ακούσει αρκετά από τους παλιότερους που πήραν μέρος σε πολεμικές επιχειρήσεις. Ιδιαίτερα είχε ακούσει ότι όσοι πήραν μέρος στο Αλβανικό Μέτωπο και τον Εμφύλιο Πόλεμο για πολλά χρόνια μετά την επιστροφή τους από το μέτωπο έβλεπαν εφιάλτες στον ύπνο τους. Παραμιλούσαν, τaráζονταν, φώναζαν διάφορα ονόματα αξιωματικών ή συναδέλφων. Έδιναν οδηγίες προφύλαξης, φώναζαν δυνατά «επίθεση», «εφ' όπλου λόγχη» και άλλα τέτοια στρατιωτικά παραγγέλματα. Έκλαιγαν στον ύπνο για το χαμό συναδέλφων τους και γενικά οι εφιάλτες τους τυραννούσαν για πολλά χρόνια. Αυτά περίμενε και η καλή μου από εμένα, αλλά εγώ ευτυχώς ήμουν ήρεμος, ήσυχος και χωρίς εφιάλτες στον ύπνο μου.

Το πρωί σηκώθηκα και γρήγορα ετοιμάστηκα για να φύγω. Αποχαιρέτησα την καλή μου και τους γονείς της και δίνοντας την υπόσχεση ότι θα ξαναγύριζα την Πρωτοχρονιά έφυγα για την Κοζάνη. Ο κουνιάδος μου Θωμάς με το τρακτέρ με ανέβασε στην Κοζάνη και με το πρωινό λεωφορείο στις επτά η ώρα έφυγα για τη Θεσσαλονίκη. Γύρω στις δέκα ήμουν στη Θεσσαλονίκη. Έτρεξα στο πρακτορείο Κιλκίς, αλλά δεν πρόλαβα το λεωφορείο των δέκα. Στις ένδεκα ξεκίνησε το λεωφορείο για το Κιλκίς και κάνοντας στάση έξω από τη Νέα Σάντα κατέβηκα και περπάτησα γύρω στα πεντακόσια μέτρα ίσαμε το χωριό. Στις δώδεκα η ώρα ήμουνα στα Σ.Ο.Α. Αξιωματικών. Γρήγορα ντύθηκα τις φόρμες, φόρεσα τις αρβύλες, άρπαξα στο χέρι το τζόκει και έτρεξα στο στρατόπεδο για να δώσω το παρόν και να φανεί ότι κάπου εδώ στο στρατόπεδο γυρίζω. Συνάντησα τους οδηγούς μου και το συνάδελφο συγκάτοικο και συνομιλώντας μαζί τους μου απάντησαν ότι κανένας δεν με ζήτησε. Θα μπορούσα να παραμείνω κοντά στην καλή μου ακόμη μια μέρα.

Τις επόμενες μέρες ίσαμε την Πρωτοχρονιά λόγω καλοκαιρίας προσπαθήσαμε να ανεβάσουμε τα αυτοκίνητα στο λόφο, όπου βρίσκονταν οι αποθήκες των πυρομαχικών. Με δυσκολία τα καταφέραμε και τα φορτωμένα επί δώδεκα μέρες αυτοκίνητα με πολεμικό υλικό τα αδειάσαμε στις αποθήκες κακήν κακώς. Κατεβάσαμε τα BEDFORDS στο χώρο του Συντάγματος και τα παρκάραμε σε μια γωνιά δίπλα από τις εγκαταστάσεις του. Αυτή ήταν η αποστολή

μου. Να μεταφέρω το πολεμικό υλικό στη Νέα Σάντα και να περιμένω να επιστρέψει το Σύνταγμα με το Διοικητή του, τους επιτελείς και το Λόχο Διοίκησης.

Το Σάββατο, προπαραμονή της Πρωτοχρονιάς, με εισήγησή μου στο Διοικητή του Λόχου Διοίκησης του Τάγματος, οι οδηγοί μου πήραν τριήμερη άδεια για να πάνε στα σπίτια τους. Θα γύριζαν το βράδυ στις δύο του μήνα του νέου χρόνου. Η χαρά τους ήταν απεριγράπτη. Μαζί μ' αυτούς πήρα και εγώ άδεια για το χωριό μου και έτσι το τριήμερο της Πρωτοχρονιάς του 1968 το πέρασα κοντά στους δικούς μου ανθρώπους.

Με την επιστροφή μου στη Νέα Σάντα δεν είχα κάποια εργασία. Ούτε το Τάγμα είχε την ανάγκη να με χρησιμοποιήσει κάπου. Επίσης και οι οδηγοί δεν έχουν κάποια υποχρέωση στο Τάγμα. Είναι ξένο και εφήμερο σώμα. Γι' αυτό όλες τις ημέρες, ώσπου να έρθει το Σύνταγμα, περιφέρονται με τους άλλους συναδέλφους τους στους χώρους του Τάγματος και ουσιαστικά δεν κάνουν τίποτε. Απλά βοηθούν τους μαγείρους και τους άλλους συναδέλφους τους στις τρέχουσες εργασίες του Τάγματος.

Η άφιξη και η υποδοχή του Συντάγματος

Το μήνυμα που έχουμε από τη Μεραρχία, είναι ότι το Σύνταγμα τις προ-σεχείς μέρες έρχεται στην Ελλάδα και ότι θα βρίσκεται στη Νέα Σάντα το βράδυ των Θεοφανείων. Οι τοπικές αρχές ετοιμάζονται να υποδεχτούν το Συνταγματάρχη και τους άλλους Επιτελείς Αξιωματικούς. Ζητούν πληροφορίες για τα ονόματα του Διοικητή του Συντάγματος και των άλλων Αξιωματικών. Ο Διοικητής των Λ.Υ.Β. με εντολή της Μεραρχίας αναλαμβάνει την υποχρέωση να ετοιμάσει τους χώρους και τα γραφεία του Συντάγματος. Ανώτεροι Αξιωματικοί από την 6η Μεραρχία καταφθάνουν κάθε μέρα και επιβλέπουν στην προετοιμασία των χώρων, που τα ετοιμάζουν τα Λ.Υ.Β. Γνωρίζουν ότι κάποιος Δόκιμος του Συντάγματος συνταξίδεψε με το 618 Τάγμα Πεζικού μεταφέροντας το πολεμικό υλικό του Συντάγματος και γι' αυτό με αναζητούν. Ο Διοικητής του Τάγματος με παρουσίασε στους Αξιωματικούς της Μεραρχίας και μαζί τους ασχοληθήκαμε με την καθαριότητα των χώρων του Διοικητηρίου του Συντάγματος, την τακτοποίηση των διαφόρων γραφείων και όλα τα σχετικά με την εγκατάσταση και τη λειτουργία του Συντάγματος, που έλειπε από τους χώρους του επί μία τριετία και έξι μήνες. Το Σύνταγμα είχε φύγει για την Κύπρο το καλοκαίρι του 1964 και επέστρεψε τον Ιανουάριο του 1968.

Πράγματι, το Σάββατο 6 Ιανουαρίου του 1968, ημέρα της Μεγάλης Εορτής των Θεοφανείων, αργά το βράδυ κατέφθασε το Σύνταγμα στη Νέα Σάντα Κιλκίς. Από το πρωί οι μονάδες είναι ανάστατες. Οι Διοικητές του Τάγματος και των Λ.Υ.Β. παίρνουν εντολή από τη Μεραρχία ότι το απόγευμα θα καταφθάσει ο Διοικητής του Συντάγματος με όλο το Επιτελείο και το Λόχο Διοίκησης. Θα πρέπει να είναι όλα έτοιμα για την προϋπάντηση του Συντάγματος. Το Διοικητήριο με τα γραφεία, το κτίριο των οπλιτών του Λόχου, οι αποθήκες, τα μαγειρεία, τα εστιατόρια και όλα τα κτίρια πρέπει να είναι έτοιμα. Όλα βέβαια ήταν τακτοποιημένα και αναμένονταν η άφιξη του Συντάγματος.

Λόγω της ημέρας, όμως, πρέπει κάποια αντιπροσωπεία των Στρατιωτικών Μονάδων, που εδρεύουν στη Νέα Σάντα, να πάει στην εκκλησία του χωριού,

όπου θα ψαλλεί ο Μεγάλος Αγιασμός για τον αγιασμό των υδάτων και των όντων της φύσης. Ένα τμήμα οπλιτών των Λ.Υ.Β. με δυο αξιωματικούς παίρνουν εντολή να παρευρεθούν στον Αγιασμό και με εντολή του Διοικητή του Τάγματος παραβρίσκομαι και εγώ ως εκπρόσωπός του. Πηγαίνουμε στην εκκλησία του χωριού και μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας μαζί με όλους τους κατοίκους του χωριού οδηγούμαστε στο ωραίο και κατάφυτο από δέντρα πάρκο του χωριού, όπου μπροστά στο σιντριβάνι που είναι γεμάτο νερό, ψάλλεται ο Μεγάλος Αγιασμός και ρίχνεται ο Σταυρός στα νερά του. Η μέρα είναι ηλιόλουστη, αλλά το ψύχος δριμύτατο. Πολύ κρύο και αρκετούς βαθμούς κάτω από το μηδέν η θερμοκρασία. Ήλιος με δόντια, που λέει ο θυμόσοφος λαός μας.

Το μεσημέρι στη Λέσχη Αξιωματικών ο Διοικητής του Τάγματος με κάλεσε στο τραπέζι του και με ρώτησε κάποια πράγματα για το Συνταγματάρχη και των άλλων Επιτελών του. Προφανώς δεν γνώριζε καλά το Διοικητή του Συντάγματος, επειδή δεν είχαν πολύ χρόνο να συνεργαστούν, αφού ο Διοικητής του Συντάγματος μόλις το περασμένο καλοκαίρι είχε αναλάβει τη Διοίκηση του Συντάγματος και η εξέλιξη των γεγονότων δεν επέτρεψε να έχει συχνή επικοινωνία με τα τρία Τάγματα, που είχε υπό την εποπτεία του. Δίνοντας τις πληροφορίες, που μου ζητήθηκαν, είπα επίσης στο Διοικητή του Τάγματος ότι ο Συνταγματάρχης είναι λιγομίλητος, εσωστρεφής και του αρέσει η απομόνωση.

Το απόγευμα στο καφενείο του χωριού συνάντησα τους κοινοτικούς Άρχοντες του χωριού, που γύρευαν να με συναντήσουν, επειδή ήθελαν να υποδεχτούν πανηγυρικά το Σύνταγμα. Επιθυμούσαν την ώρα που θα έφταναν στο χωριό ο Συνταγματάρχης με όλο το Επιτελείο και το Λόχο Διοίκησης να παραβρεθούν όλοι οι κοινοτικοί Σύμβουλοι και οι κάτοικοι του χωριού, ο δε Πρόεδρος να εκφωνήσει μικρό λογύδριο υποδοχής στο Συνταγματάρχη και τους άλλους Αξιωματικούς. Μου ζήτησαν τι περίπου να πει ο Πρόεδρος και πώς να τον προσφωνήσει. Εγώ δε γνώριζα από προσφωνήσεις και τέτοια λογύδρια και δυσκολεύτηκα πολύ να βοηθήσω τον Πρόεδρο του χωριού, ο οποίος ήταν απόφοιτος μόνο του Δημοτικού Σχολείου. Ευτυχώς την ώρα που συζητούσαμε αυτά με τους Κοινοτικούς Παράγοντες του χωριού ήρθε στο χωριό κάποιος Ταγματάρχης από τη Μεραρχία και ζητώντας τους Κοινοτικούς τον οδήγησαν στο καφενείο του χωριού, όπου καθόμασταν όλοι παίρνοντας τον καφέ μας και συζητώντας τα σχετικά με την υποδοχή του Συντάγματος. Αμέσως μας έδωσε την εντολή να πάμε στο Κοινοτικό Γραφείο και εκεί από κοινού να ετοιμάσουμε το πρόγραμμα υποδοχής.

Ο Ταγματάρχης στο Γραφείο έδωσε σαφείς οδηγίες τι πρέπει να κάνουν οι Κοινοτικοί Παράγοντες. Πού θα γίνει η υποδοχή, τι περίπου πρέπει να πει ο Πρόεδρος του χωριού και πώς να προσφωνήσει το Συνταγματάρχη. Μετά στο Κοινοτικό Κατάστημα ή σε ένα καφενείο του χωριού να γίνει μια μικρή δεξίωση, όπου θα προσφερθούν κάποια ποτά, γλυκά και λίγοι μεζέδες για το καλωσόρισμα. Μας υποσχέθηκε μάλιστα ότι θα παραβρίσκεται και ο ίδιος μαζί με τους Διοικητές του 618 Τάγματος και των Λ.Υ.Β.

Μας άφησε μόνους δίνοντας την πληροφορία ότι γύρω στις επτά και μισή, το πολύ στις οχτώ η ώρα ο Συνταγματάρχης με όλο το Επιτελείο του θα βρίσκεται στο χωριό. Αμέσως κάθισα και έγραψα δυο λόγια για να βοηθήσω τον

Πρόεδρο τι πρέπει να πει κατά την υποδοχή. Δεν μπορούσα να μην αναφέρω τους «γενναίους αξιωματικούς της 21ης Απριλίου», που «έσωσαν την Πατρίδα από τους φαυλοκράτες πολιτικούς». Στους Κοινοτικούς άρεσαν αυτά που έγραψα και πριν χωριστούμε, αποφασίσαμε η μικρή δεξίωση να γίνει στο καφενείο του Αρχιμήδη, που βρισκόταν απέναντι από το Κοινοτικό Κατάστημα και δώσαμε ραντεβού στις επτά η ώρα να βρισκόμαστε όλοι πάνω στο κεντρικό δρόμο μπροστά από το Κοινοτικό Κατάστημα.

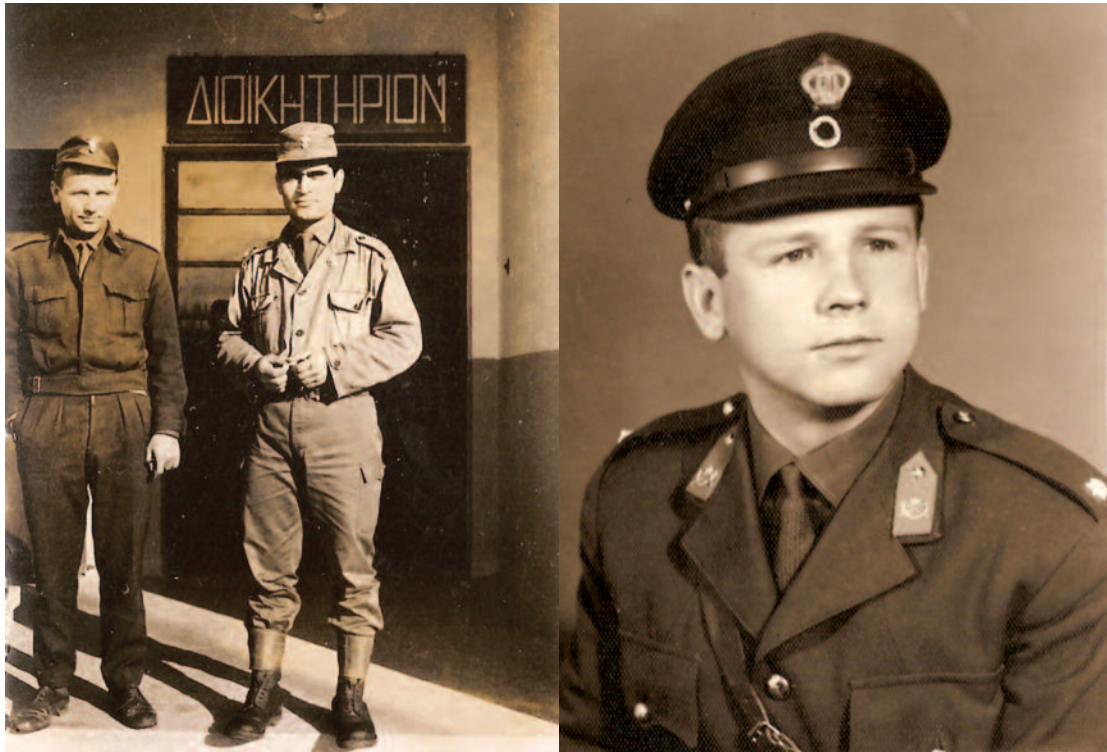
Πράγματι στις επτά η ώρα όλοι οι Κοινοτικοί Άρχοντες, οι Διοικητές με όλους τους Αξιωματικούς των δυο Στρατιωτικών Μονάδων, που είχαν έδρα τη Νέα Σάντα, αρκετοί κάτοικοι του χωριού βρισκόμαστε στον κεντρικό δρόμο μπροστά από το Κοινοτικό Κατάστημα. Σε λίγο καταφτάνει και ο Ταγματάρχης, που το απόγευμα μας έδωσε τις οδηγίες για την υποδοχή του Συνταγματάρχη. Περιφερόμαστε πάνω στο δρόμο και περιμένουμε να υποδεχτούμε το Σύνταγμα. Το κρύο, όμως, είναι δριμύτατο και ο κόσμος δεν μπορεί να στέκεται πάνω στο δρόμο. Οι περισσότεροι καταφεύγουν στα γύρω καφενεία και περιμένουν να βγουν έξω μόλις καταφτάσουν τα αυτοκίνητα. Εμείς, όμως, οι στρατιωτικοί μένουμε σχεδόν σαν κολόνες πάνω στο δρόμο. Δεν μπορούμε να απομακρυνθούμε, όσο κρύο και αν κάνει. Τα δόντια μερικών άρχισαν να χτυπούν και η κατάσταση είναι δραματική. Η θερμοκρασία έχει πέσει στους 20 βαθμούς κάτω από το μηδέν. Μερικοί λένε ότι συνεχώς κατεβαίνει και δεν μπορούν να υπολογίσουν πού θα σταματήσει!

Ο Ταγματάρχης από τη Μεραρχία παίρνει τον Πρόεδρο της Κοινότητας παράμερα και θέλει να δει την προσφώνηση προς το Συνταγματάρχη. Διαβάζει το κείμενο και συμπληρώνει κάτι από τα γνωστά της εποχής. Βασικά άφησε το κείμενο που είχα γράψει το απόγευμα. Δίνει τις τελευταίες οδηγίες και καλώντας όλους τους Κοινοτικούς τους λέει ότι θα στέκονται όλοι στο δεξιό μέρος του δρόμου και πίσω από τον Πρόεδρο και θα παρακολουθούν τους κατοίκους του χωριού, που θα βρίσκονται κοντά σ' αυτούς. Μετά απευθύνεται σε μένα και στους Διοικητές των Μονάδων στη Νέα Σάντα και μας προτρέπει να στεκόμαστε στο κάτω μέρος του δρόμου στα αριστερά με τη γνωστή ιεραρχική τάξη.

Στις επτά και μισή και ενώ το κρύο είχε γίνει περισσότερο δριμύ, καταφτάνει η είδηση από τους ασυρμάτους ότι ο Συνταγματάρχης με το τζιπ της Μεραρχίας βγήκε από τον κεντρικό δρόμο από Θεσσαλονίκη προς Κιλκίς και μπήκε στο δρόμο που οδηγεί στη Νέα Σάντα. Είναι επικεφαλής μιας φάλαγγας αυτοκινήτων με τους Επιτελείς του και το Λόχο Διοίκησης. Αμέσως όλοι πήραμε τις προκαθορισμένες θέσεις μας και αναμένουμε την άφιξη του Συνταγματάρχη. Στο μεταξύ οι Κοινοτικοί τρέχουν στα παρακείμενα καφενεία και καλούν τους κατοίκους να βγουν έξω, επειδή όπου να 'ναι καταφτάνει η φάλαγγα των αυτοκινήτων. Σε πέντε λεπτά της ώρας το πρώτο αυτοκίνητο, όπου επιβαίνει ο Συνταγματάρχης με τον Υποδιοικητή του, σταμάτησε μπροστά στο πλήθος των Κοινοτικών Αρχόντων, των κατοίκων του χωριού και των Αξιωματικών.

Πρώτος εξέρχεται από το αυτοκίνητο ο Συνταγματάρχης Γρηγόριος Αδαμόπουλος και ακολουθούν ο Υποδιοικητής του Συντάγματος Αντισυνταγματάρχης Σωτήριος Παπαβησσαρίων και ο Διευθυντής του 1ου Γραφείου Ταγματάρχης Ανδρέας Δίπλας. Από πίσω έρχεται το δεύτερο τζιπ με τους άλ-

λους Ταγματάρχες του 2ου, του 3ου και του 4ου Γραφείου. Του Παύλου Κουρούπη, του Σταύρου Βελιβασάκη και του Κοσμά Σπαρτιώτη. Ακολουθούν και άλλα αυτοκίνητα με τους άλλους κατώτερους Αξιωματικούς, τους Δόκιμους και Υπαξιωματικούς του Λόχου Διοίκησης. Παραπίσω βρίσκονται σταματημένα τα μεγάλα αυτοκίνητα της Μεραρχίας, που μεταφέρουν τους οπλίτες του Λόχου και λίγο ακόμη πίσω τα αγγλικά αυτοκίνητα BEDFORDS που είναι φορτωμένα τα υλικά του Συντάγματος από την Περιστέρωνα της Κύπρου.

Εικ. 88: Στη Νέα Σάντα Κιλκίς.

Με την έξοδο του Συνταγματάρχη από το τζίπ όλοι οι Στρατιωτικοί, που είμαστε πολύ κοντά του, τον χαιρετάμε και ακούγεται από τους Διοικητές του Τάγματος και των Λ.Υ.Β. ένα ξερό «Καλώς ήλθατε». Εκείνος δεν λέει τίποτε και περιμένει να δει τι θα ακολουθήσει. Τότε ο Πρόεδρος της Κοινότητας τον πλησίασε, του συστήθηκε και βγάζοντας την κόλλα με την προσφώνηση τον καλωσόρισε με το «*Ευ παρέστητε, κύριε Συνταγματάρχα*» και διάβασε με κομμένη φωνή το μικρό κείμενο που του είχα γράψει το απόγευμα. Το κρύο βέβαια είναι πολύ δυνατό. Σε χρόνο μηδέν οι Αξιωματικοί, που βγήκαν από τα αυτοκίνητα, πάγωσαν και άρχισαν να τρεμουλιάζουν. Ο Συνταγματάρχης απάντησε στον Πρόεδρο από στήθους λέγοντας δυο λόγια μόνο «*Καλώς σας βρήκαμε και σας ευχαριστούμε για την υποδοχή που μας κάνετε*». Η φωνή του δυο φορές κόπηκε εξαιτίας του δυνατού ψύχους. Ούτε πέντε λεπτά δεν κράτησε αυτή η σκηνή. Αμέσως οδηγηθήκαμε στο καφενείο του Αρχιμήδη, όπου υπήρχε σχετική ζεστασιά με τη μεγάλη θερμάστρα στη μέση του καταστήματος.

Μπήκαμε στο καφενείο και εκεί έγιναν πολύ πιο άνετα τα καλωσορίσματα με προπόσεις ποτών που ζεσταίνουν, ποντιακούς μεζέδες και κρέατα με διάφορα άλλα καρυκεύματα. Έγιναν οι συστάσεις από το Συνταγματάρχη των Επιτελών του και όλων των Αξιωματικών και χωρίς πολλά λόγια ο Συνταγμα-

τάρχης έδωσε εντολή να φροντίσουμε τους οπλίτες του Λόχου Διοίκησης, που ήταν στα αυτοκίνητα και περίμεναν μέσα στο κρύο στον κεντρικό δρόμο. Αμέσως οι Αξιωματικοί του Λόχου βγήκαμε έξω και κατευθυνθήκαμε στα αυτοκίνητα. Τώρα με την ησυχία μου καλωσόριζα τους συναδέλφους Δόκιμους Δημήτρη Βουδούρη και Δημήτρη Ξαφόπουλο και τους άλλους μόνιμους Αξιωματικούς και Υπαξιωματικούς, που είχαμε αποχωριστεί από τις 19 του περασμένου Δεκεμβρίου. Αμέσως ανέβηκα στο πρώτο αυτοκίνητο και οδήγησα τη φάλαγγα των αυτοκινήτων στο κτίριο του Λόχου Διοίκησης, το οποίο ήταν έτοιμο να υποδεχτεί τα παιδιά.

Τα κρεβάτια τακτοποιημένα με καθαρές κουβέρτες και τα καλοριφέρ αναμμένα περίμεναν τους στρατιώτες να τους ζεστάνουν από την πολύ παγωμένη βραδιά. Ήταν, όμως, θεονήστικοι, όπως έλεγαν, και αφού τακτοποιήθηκαν στο θάλαμο, αμέσως τους οδηγήσαμε στα εστιατόρια των Λ.Υ.Β., όπου τους περίμενε ζεστή σούπα με μανιτάρια και τηγανητές πατάτες με σμυρνέικα σουτζουκάκια. Εκεί συνάντησαν και τους έξι συναδέλφους τους, που είχαν ταξιδέψει μαζί μου πριν από δεκαεννιά μέρες. Τα παιδιά είχαν αρκετές ώρες χωρίς φαγητό και κατάκοποι, όπως ήταν από το τριήμερο σχεδόν ταξίδι, έφαγαν και γρήγορα ήθελαν να πάνε για ύπνο. Πράγμα που έγινε αμέσως και χωρίς καμιά χρονοτριβή. Δόθηκαν εντολές στους υπαξιωματικούς να φροντίσουν για την τάξη στο θάλαμο και να ορίσουν θαλαμοφύλακες, όπως γνωρίζουν από τους στρατιωτικούς κανονισμούς. Τα αυτοκίνητα που μετέφεραν τους στρατιώτες έφυγαν για το Κιλκίς, ενώ τα BEDFORDS με τα υλικά του Συντάγματος τα πάρκαραν μπροστά στο κτίριο και την άλλη μέρα ξεφορτώθηκαν στις αποθήκες του Συντάγματος.

Στο μεταξύ ο Συνταγματάρχης, μετά την υποδοχή και τη μικρή δεξίωση στο καφενείο του χωριού με τα καλωσορίσματα, με όλους τους Επιτελείς του οδηγήθηκε στη Λέσχη Αξιωματικών, όπου είχε ετοιμαστεί πλούσιο δείπνο. Εκεί επιστρέψαμε και μεις οι κατώτεροι αξιωματικοί του Συντάγματος και καθίσαμε όλοι σε μια ατμόσφαιρα ιδιαίτερα φιλική. Ο Συνταγματάρχης με τους άλλους δυο Διοικητές των Μονάδων και τους Υποδιοικητές κάθισαν στο κέντρο και γύρω γύρω με ιεραρχική τάξη καθίσαμε όλοι οι άλλοι αξιωματικοί. Έγιναν οι σχετικές προπόσεις, δόθηκαν οι γνωστές ευχές για Καλή Χρονιά και ευχάριστη συνεργασία μεταξύ όλων και απολαύσαμε το ωραίο δείπνο, που είχαν ετοιμάσει οι μάγειροι των Λ.Υ.Β. Γύρω στις 10 το βράδυ όλοι οδηγηθήκαμε στα Σ.Ο.Α., όπου τα δωμάτια ήταν έτοιμα για κατάκλιση.

Έτσι εκείνο το βράδυ της 6ης προς την 7η Ιανουαρίου 1968 το κτίριο των Σ.Ο.Α. της φρουράς Νέας Σάντας γέμισε από Αξιωματικούς, αφού από το καλοκαίρι του 1964 ήταν σχεδόν άδειο και τώρα ύστερα από τριάμισι χρόνια ξαναγέμιζε. Έλειπαν ακόμη οι αξιωματικοί του 617 Τάγματος Πεζικού, που αναμένονταν τις προσεχείς μέρες.

Το Σύνταγμα ξαναλειτουργεί στην Ελλάδα

Την άλλη μέρα του Αϊ-Γιαννιού το Σύνταγμα λειτούργησε στις παλιές του εγκαταστάσεις, όπως ήταν πριν από το καλοκαίρι του 1964. Ο Διοικητής με τους Επιτελείς του πήγαν στα Γραφεία τους και άνοιξαν τα χαρτο-

κιβώτια με τους φακέλους, που ξεφόρτωσαν από ένα BEDFORD. Κατέλαβαν τις θέσεις τους στα καινούργια Γραφεία και άρχισαν να τακτοποιούν τους φακέλους στους άδειους φοριαμούς. Σχεδόν όλοι δεν γνωρίζουν το χώρο του κτιρίου, ούτε τη γύρω περιβάλλουσα περιοχή. Πολλοί λίγοι παλιότερα είχαν υπηρετήσει στις μονάδες της Νέας Σάντας και έτσι σχεδόν όλοι εποπτεύουν τους χώρους του κτιρίου και τη γύρω περιοχή. Ο Διοικητής του Συντάγματος περιφέρεται από Γραφείο σε Γραφείο και δίνει τις προσηκούμενες οδηγίες. Οι Επιτελείς του με τα φανταράκια βοηθούς τους συγυρίζουν τους χώρους και τακτοποιούν τα διάφορα αντικείμενα, που βγάζουν από τις ξύλινες κούτες και τα πολλά χαρτοκιβώτια.

Εικ. 89: Με το συνάδελφο Δημήτρη Ξαφόπουλο στη Νέα Σάντα Κιλκίς.

Τα προβλήματα βέβαια είναι πολλά και ποικίλα. Δεν είναι μόνο τα Γραφεία των αξιωματικών. Απαιτούνται να γίνουν πολλά. Πρώτα απ' όλα να γίνει ο γενικός εξοπλισμός όλων μας. Να χρεωθούν αξιωματικοί και οπλίτες τον ατομικό τους οπλισμό. Από τις προηγούμενες μέρες κατέφθασε ο απαραίτητος οπλισμός στις αποθήκες του Συντάγματος και ανάμενε τον αποθηκάριο να χρεωθεί τον οπλισμό και με τη σειρά του να τον χρεώσει σ' όλους τους Αξιωματικούς και οπλίτες. Απαιτούνται να λειτουργήσουν ο εφοδιασμός και τα εστιατόρια, να δοθούν παραγγελίες τροφίμων, να γίνει παραλαβή νέων οχημάτων, να ετοιμαστούν τα μαγειρεία και γενικά να ξεκινήσει η λειτουργία μιας μεγάλης μονάδας, όπως είναι ένα Σύνταγμα.

Ακόμη είχαμε ανάγκη να προσαρμοστούμε στις νέες καιρικές συνθήκες. Από την Κύπρο φύγαμε με είκοσι βαθμούς πάνω από το μηδέν και ερχόμενοι στην Ελλάδα συναντήσαμε είκοσι βαθμούς κάτω από το μηδέν. Και το χειρότερο όλων ήταν που σε λίγες μέρες ξέσπασε τέτοια βαρυχειμωνιά και έγινε γενικός αποκλεισμός όλων των χωριών του νομού Κιλκίς. Τότε η τροφοδοσία των μονάδων που είχαν έδρα τη Νέα Σάντα γινόταν με τα άρματα, που διέσχιζαν τα παγωμένα χιόνια μέσα από τα χωράφια και μετέφεραν για τρεις

μέρες όλα τα τρόφιμα από τις αποθήκες των μονάδων του Κιλκίς.

Παρόλα αυτά και με όλες τις αντιξοότητες, που συναντήσαμε τον πρώτο μήνα, όλα με τον καιρό πήγαν ευχάριστα. Στα Γραφεία οι Επιτελείς Διευθυντές εργάστηκαν με τάξη και υπευθυνότητα και ξεκίνησαν τη λειτουργία του Συντάγματος με τους καλύτερους οιωνούς. Όλοι οι Διευθυντές των Γραφείων με τη βοήθεια των βοηθών οπλιτών τους εργάστηκαν με μεθοδικότητα και σε λίγες μέρες γέμισαν και πάλι οι φοριαμοί με όλα τα σχετικά έγγραφα και τους φακέλους. Στο Λόχο Διοίκησης με Διοικητή το Διευθυντή του 4ου Επιτελικού Γραφείου Ταγματάρχη Κοσμά Σπαρτιώτη οι εργασίες ξεκίνησαν από το μηδέν. Η μεθοδικότητα, η εμπειρία και η επιμονή του Διοικητή του Λόχου προξένησαν το γενικό θαυμασμό όλων μας, ιδιαίτερα σε μας τους εφέδρους. Έδινε οδηγίες σε όλους, Αξιωματικούς, Υπαξιωματικούς και οπλίτες, και μέσα σε λίγες μέρες ο Λόχος Διοίκησης του Συντάγματος εξοπλίστηκε σε όλα. Οι οπλίτες και όλοι οι Αξιωματικοί τη δεύτερη μέρα κιόλας ξαναπήραν τα όπλα τους και άρχισε η εκπαίδευση και οι εργασίες κανονικά. Από τη Μεραρχία κατέφτασαν πολλά είδη για να εξοπλιστούν τα γραφεία και ο Λόχος Διοίκησης. Όπως τραπέζια, γραφεία, καρέκλες, πολυθρόνες, είδη μαγειρικής και έτσι το Σύνταγμα και ο Λόχος Διοίκησης εξοπλίστηκαν πλήρως. Όλα άρχισαν να λειτουργούν και μάλιστα καλύτερα από την Κύπρο.

Ο διαχειριστής Δημήτρης Βουδούρης με τους βοηθούς του είχαν την περισσότερη και δυσκολότερη υπηρεσία. Έπρεπε να καταγράψουν όλη την υπάρχουσα ακίνητη και κινητή περιουσία του Συντάγματος, που υπήρχε αυτή τη στιγμή. Δηλαδή τι βρήκαμε μόλις καταφτάσαμε στη Νέα Σάντα, αλλά και τι μεταφέραμε από την Κύπρο. Αρκετά από τα υλικά που μεταφέραμε από την Κύπρο ήταν αδήλωτα στα βιβλία Υλικού ή στα βιβλία του Εφοδιασμού και άλλα που ήταν καταγεγραμμένα έλειπαν. Και όχι μόνο υλικά μικρής αξίας, αλλά ακόμη και μεγάλα, όπως αυτοκίνητα. Ένα LANDROVER δεν φαινόταν πουθενά καταγεγραμμένο στα βιβλία του Συντάγματος. Ένα μεγάλο μέρος από το πολεμικό υλικό των φυσιγγίων, που ήταν καταγεγραμμένο στα βιβλία, δεν υπήρχε. Πολλά άλλα υλικά, όπως ατομικά αντίσκηνα και κουβέρτες, υπήρχαν σε πλεονασμό, χωρίς να είναι καταγεγραμμένα στα βιβλία. Για όλα αυτά έπρεπε να γίνουν Ε.Δ.Ε. (ένορκες διοικητικές εξετάσεις) και να εξεταστεί με κάθε λεπτομέρεια πώς κάποια υλικά έλειπαν και πώς άλλα πλεόναζαν. Είχαμε και τα μεγάλα αγγλικά αυτοκίνητα BEDFORDS, που έπρεπε να παραδοθούν, επειδή έχοντας το τιμόνι τους δεξιά δεν ήταν κατάλληλα για τους ελληνικούς δρόμους. Έπρεπε να παραλάβουμε άλλα, τα αμερικάνικα GMC και να εκπαιδεύσουμε εξ αρχής τους οδηγούς για τα αυτοκίνητα των ελληνικών δρόμων.

Τελικά όλα μπήκαν σε κάποια σειρά. Και τούτο οφειλόταν στο πρακτικό μυαλό του Διοικητή του Λόχου Διοίκησης, του Ταγματάρχη Κοσμά Σπαρτιώτη. Και Ε.Δ.Ε. έγιναν και πορίσματα βγήκαν και όλα διακαιολογήθηκαν, ύστερα από τόση και τέτοια ταλαιπωρία που υπέστη το Σύνταγμα με τη μεταστάθμευσή του από την Κύπρο στην Ελλάδα. Ουσιαστικά η μονάδα βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση και σε τέτοιες περιπτώσεις όλα δικαιολογούνται, εκτός αν αποδεικνυόταν ότι υπήρχε κάποιος δόλος. Πράγμα που σε καμιά περίπτωση δεν αποδείχτηκε κάτι τέτοιο. Στην περίπτωση του LANDROVER που πλεόναζε, αποδείχτηκε ότι είχε εγκαταλειφτεί από τους Κυανόκρανους του Ο.Η.Ε.

έξω από τη Μόρφου δίπλα από έναν κήπο, όπου προφανώς οι στρατιώτες του Ο.Η.Ε. πήγαν για να κλέψουν φρούτα. Ο ιδιοκτήτης του κήπου φαίνεται ότι τους κυνήγησε και εκείνοι τρέχοντας εγκατέλειψαν το όχημα. Οι δικοί μας βλέποντας το όχημα παρατημένο για πολλές μέρες με τη βοήθεια των ντόπιων σε μια νύχτα το περιμάζεψαν και, αφού το έβαψαν με τα δικά μας χρώματα, το οικειοποιήθηκαν. Για τις πλεονάζουσες κουβέρτες και τα ατομικά αντίσκηνα αποδείχτηκε από τους οπλίτες, που ανακρίθηκαν ως μάρτυρες, ότι ερχόμενοι νύχτα στην Κύπρο και αποβιβαζόμενοι σε κάποια κρυφή παραλία, εφοδιάζονταν από τους αναμένοντες Αξιωματικούς με μια κουβέρτα για να περάσουν την πρώτη νύχτα στο ύπαιθρο και αν η νύχτα ήταν βροχερή από ένα μικρό αντίσκηνο δυο ατόμων. Την άλλη μέρα τους παραλάμβαναν τα αυτοκίνητα και μεταφέροντάς τους στις μονάδες έπαιρναν μαζί τους και τις κουβέρτες και τα αντίσκηνα και τα παρέδιδαν στον Αξιωματικό Διαχείρισης Υλικού.

Όσο για τα απολεσθέντα φυσίγγια 0,45 THOMSON, που η Ε.Δ.Ε. είχε διεξαχθεί από τον υποφαινόμενο, κράτησε επτά ολόκληρους μήνες. Στο πόρισμα που εξήχθη, ύστερα από πολλές αλληλογραφίες με άλλες μονάδες και κοπιώδεις εξετάσεις μαρτύρων της εποχής, αποδείχτηκε ότι τα 9.000 φυσίγγια 0,45 THOMSON που έλειπαν, καταναλώθηκαν κατά το χρονικό διάστημα από τον Ιούνιο του 1964, όταν πρωτοκατέβηκε το Σύνταγμα στην Κύπρο, μέχρι το Σεπτέμβριο του 1965, που άρχισε κανονικά τη λειτουργία το Σύνταγμα και ανοίχτηκαν τα επίσημα βιβλία διαχείρισης. Το χρονικό διάστημα από τον Ιούνιο του 1964 ως το Σεπτέμβριο του 1965 οι συνθήκες ήταν καθαρά πολεμικές και ο Λόχος Διοίκησης δεν είχε επίσημη Διαχείριση Υλικού. Όλα δε όσα εφοδιάζονταν, καταγράφονταν στα πρόχειρα βιβλία εισαγωγής, αλλά ξοδεύονταν αφειδώς με προφορικές εντολές ανάλογα με τις συνθήκες, χωρίς, όμως, να καταγράφονται στα βιβλία εξαγωγής.

Η ζωή στη Νέα Σάντα και η απόλυσή μας

Από το Μάρτιο του 1968 το Σύνταγμα οργανώθηκε πλήρως. Στο χώρο της Φρουράς Νέας Σάντας ήρθε και η άλλη μονάδα του Συντάγματος, το 617 Τάγμα Πεζικού από την Κύπρο, που είχε μετασταθμεύσει και αυτό στην Κυρήνεια το 1964. Στο στρατόπεδο της πόλης του Κιλκίς ήρθε και το 606 Τάγμα Πεζικού, που και εκείνο είχε μετασταθμεύσει το 1964 έξω από την Κακοπετριά, πάνω στο Τρόοδος. Στο Τάγμα αυτό μετατέθηκα αμέσως μετά την αποφοίτησή μου από τη Σχολή, όπως καταγράφηκε παραπάνω. Ο χώρος στη Νέα Σάντα γέμισε από Στρατό και το χωριό άρχισε να λειτουργεί διαφορετικά. Οι κάτοικοι γρήγορα αντιλήφθηκαν ότι τόσοσ κόσμος από στρατιώτες και Αξιωματικούς είχε ανάγκες από πολλών ειδών καταστήματα, σπίτια για νοίκιασμα, καφετέριες και τόσα άλλα. Το ποντιακό στοιχείο του χωριού δραστηριοποιήθηκε και πολύ σύντομα το χωριό άλλαξε. Ακόμη και τα κοριτσόπουλα του χωριού άρχισαν να γαμπρίζουν και τα ειδύλλια με τους νεαρούς μόνιμους και εφέδρους Αξιωματικούς, τους μόνιμους ανύπανδρους Υπαξιωματικούς, αλλά και τους οπλίτες έδιναν και έπαιρναν. Κάτι εντελώς αντίθετο από εκείνο που συνέβαινε στην Κακοπετριά. Τα σπίτια των φιλόξενων ποντίων κατοίκων άνοιξαν και συχνά μας υποδέχονταν άλλοτε με καλή φιλική διάθεση και άλ-

λοτε με κάποια σκοπιμότητα. Κάποιοι γονείς που είχαν παιδιά γυμνασιακής ηλικίας καλούσαν στα σπίτια τους νεαρούς Αξιωματικούς, που είχαν σπουδάσει καθηγητές ή δάσκαλοι για να προγυμνάζουν στα μαθήματα τα παιδιά τους. Η σχέση αυτή, ιδιαίτερα όταν τα παιδιά ήταν κοριτσόπουλα των δεκαπέντε ως και δεκαοχτώ χρονών, δημιουργούσε μια ξεχωριστή σχέση που αρκετές φορές κατέληγε σε ειδύλλιο και μετά σε επισημοποίηση του δεσμού μεταξύ του Αξιωματικού ή του Υπαξιωματικού και της κοπελιάς.

Η ζωή στο νέο περιβάλλον της Νέας Σάντας άρχισε να κυλάει ομαλά και αρμονικά. Οι μονάδες βρήκαν το ρυθμό τους. Τα τρία Τάγματα, που ήταν στην εποπτεία του Συντάγματος οργανώθηκαν πλήρως. Τα δυο βρισκόντουσαν στη Νέα Σάντα και το τρίτο στο Κιλκίς. Άρχισαν οι επισκέψεις, οι επιθεωρήσεις και οι υποχρεώσεις των Αξιωματικών του Συντάγματος προς τις μονάδες του. Ο Μέραρχος και οι Αξιωματικοί της Μεραρχίας από το Κιλκίς ερχόντουσαν τακτικά στη Νέα Σάντα, επέβλεπαν και παρακολουθούσαν το ρυθμό των εργασιών. Περισσότερο φρόντιζαν να μας ενημερώνουν με τη νέα κατάσταση, που δημιουργήθηκε μετά το κίνημα του βασιλιά. Όλα οργανώθηκαν σύμφωνα με τις εντολές της Μεραρχίας και οι μέρες κυλούσαν «επαναστατικά». Ο χώρος του Στρατοπέδου, όπως και όλη η Ελλάδα, είχε γεμίσει με πινακίδες με τον αναγεννώ-

Εικ. 90: Με τους συναδέλφους Δημήτρη Ξαφόπουλο, Δημήτρη Βουδούρη και δυο μόνιμους υπαξιωματικούς στη Νέα Σάντα.

μενο από την τέφρα φοίνικα, με το «πουλί», όπως το έλεγε όλος λαός. Οι δρόμοι παντού διαλαλούσαν το «Εθνοσωτήριο έργο της Επανάστασης».

Στη Νέα Σάντα κάθε μεσημέρι μετά τη βασική εκπαίδευση των Μονάδων τα μεγάφωνα του Συντάγματος στη διαπασών διαλαλούν το δημοτικό άσμα «Γιώργο Παπαδόπουλε, βάστα τα παιδιά, βάστα τα παιδιά...». Στην αρχή ακούγονταν ευχάριστα, αλλά με την πάροδο του χρόνου έγινε βαρετό και σε πολλούς από μας τους εφέδρους Αξιωματικούς και τους στρατιώτες κατάντησε αποκρουστικό.

Στο Λόχο Διοίκησης του Συντάγματος οι παλιοί οπλίτες άρχισαν σιγά-σιγά να απολύονται και στη θέση τους ερχόντουσαν ή αποσπούνταν όχι μόνο Έλληνες χριστιανοί και ιδεολογικά «ακραίφνεις εθνικόφρονες», όπως γίνονταν στην Κύπρο, αλλά και Μουσουλμάνοι από τη Θράκη και τα Δωδεκάνησα και κάποιοι που ήταν χαρακτηρισμένοι ως κομμουνιστές. Οι δυο τελευταίες κατηγορίες αποκλείονταν αυστηρά από την κάθοδό τους στην Κύπρο για καθαρά εθνικούς λόγους. Όταν το καλοκαίρι του 1964 συστάθηκε η ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ. από την Κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου προβλεπόταν η αποστολή δυο Συνταγ-

μάτων με τις μονάδες τους και τις μονάδες υποστηρίξεως, εξαιρούνταν, όμως, στρατιώτες, που είχαν μουσουλμανική καταγωγή από τη Θράκη και τα Δωδεκάνησα και όσοι ήταν χαρακτηρισμένοι ως κομμουνιστές.

Μετά τους πρώτους δυο μήνες και αφού είχαμε οργανωθεί σε όλα τα Γραφεία του Συντάγματος και το Λόχο Διοίκησης, αρχίσαμε να συζητούμε με τους Προϊσταμένους μας και για τις άδειες, που δικαιούμασταν. Σχεδόν όλοι, αξιωματικοί και στρατιώτες, δεν είχαμε πάρει τις άδειές μας. Στην Κύπρο, όπου υπηρετούσαμε, δεν χορηγούνταν σχεδόν καθόλου άδειες, εκτός ελαχίστων ειδικών περιπτώσεων. Οι τρεις έφεδροι αξιωματικοί του Συντάγματος, που από τον περασμένο Ιανουάριο ονομαστήκαμε ανθυπολοχαγοί, υπηρετούσαμε στις Ένοπλες Δυνάμεις δεκαοχτώ μήνες χωρίς να έχουμε πάρει ούτε μια μέρα άδεια. Ιδιαίτερα εγώ δεν είχα πάρει ούτε την άδεια των δεκαπέντε ημερών, που υποχρεωτικά δίνεται, μετά την αποφοίτηση από τη Σχολή των Εφέδρων Αξιωματικών. Έφυγα για την Κύπρο βεβιασμένα ως αρχηγός με άλλους έντεκα συναδέλφους μόλις αποφοιτήσαμε από τη Σχολή. Ο Διοικητής του Λόχου μας, ο Ταγματάρχης Κοσμάς Σπαρτιώτης, μας άφησε μόνους να αποφασίσουμε για το πότε θα παίρναμε την άδειά μας. Έτσι ο Βουδούρης έφυγε πρώτος για τον Πειραιά ολόκληρο το μήνα Μάρτιο, ενώ εγώ τον Απρίλιο και ο άλλος Δημήτρης το Μάιο.

Τον Απρίλιο του 1968 ξαναβρίσκομαι με άδεια στο χωριό μου κοντά στους δικούς μου και την αγαπημένη μου Ευαγγελία. Το μήνα αυτό κατά κανόνα γιορτάζουμε και τη Μεγάλη Γιορτή της Χριστιανοσύνης του Πάσχα. Έτσι ήμουν τυχερός να ξαναζήσω τη μαγεία των ημερών της Μεγάλης Εβδομάδας στο χωριό μου. Πήγα στην εκκλησία του χωριού με όλους τους συγχωριανούς και απόλαυσα το μεγαλείο των ακολουθιών των Αγίων Ημερών. Έψαλα κοντά στον πατέρα μου και τους άλλους καλλίφωνους ιεροψάλτες του χωριού τα γεμάτα ιερότητα και θρησκευτικό περιεχόμενο τροπάρια των ημερών και η ψυχή μου αγαλλίασε από χαρά και ενθουσιασμό. Τα βράδια πάνω στο λόφο των χίλιων δέντρων στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής οι κάτοικοι του χωριού με τα μικρά τους παιδιά, τους γέροντες, τις γιαγιάδες και τους πολλούς προσκυνητές έκαναν κατάληψη και ο χώρος αποδείχτηκε μικρός για να χωρέσει όλο το πλήθος.

Οι μέρες των αδειών και των τριών εφέδρων αξιωματικών τελείωσαν γρήγορα και από τον Ιούνιο του 1968 αρχίζουμε να συζητούμε ότι πλησιάζει ο χρόνος της απόλυσής μας. Τον επόμενο μήνα, στις 25 Ιουλίου του 1968, συμπληρώνουμε τον καθορισμένο χρόνο των 24 μηνών στις Ένοπλες Δυνάμεις και λογικά πρέπει να απολυθούμε. Δυστυχώς, όμως, με διαταγή του Γ.Ε.Σ., λίγο πριν απολυθούμε, η θητεία μας παρατάθηκε για δυο μήνες. Και έτσι περιμένουμε ως τις 25 Σεπτεμβρίου για να απολυθούμε.

Τον Αύγουστο του 1968 έχουμε απόπειρα του Αλέξανδρου Παναγούλη να δολοφονήσει τον Πρωθυπουργό της Χούντας Γιώργο Παπαδόπουλο. Η ενέργεια του Παναγούλη στη Βάρκιζα απέτυχε και ο ίδιος με κάποιους συνεργάτες του συνελήφθησαν και υπέφεραν τα πάνδεινα από τους ειδικούς στα βασανιστήρια του ΕΑΤ-ΕΣΑ. Εμείς απλά παρακολουθούμε τα γεγονότα των Αθηνών και για λίγες μέρες όλες οι μονάδες βρίσκονται σε επιφυλακή. Ευτυχώς ο καιρός πέρασε σύντομα και η 25η Σεπτεμβρίου του 1968 έφτασε. Ήταν Τετάρτη όταν ο Επιλοχίας του Συντάγματος Κιοτσέκογλου Κωνσταντίνος μας ετοίμασε

τα φύλλα πορείας (απολυτήρια) για να πάμε στα σπίτια μας. Τακτοποιηθήκαμε με τις υποχρεώσεις μας στις υπηρεσίες του Λόχου, πληρωθήκαμε για το μήνα Σεπτέμβριο και ο ταμίας του Λόχου μας ειδοποίησε ότι στο τέλος του έτους να περάσουμε από τη Νέα Σάντα για να εισπράξουμε το δώρο των Χριστουγέννων, που διακαιούμαστε.

Εικ. 91: Με τους συναδέλφους αξιωματικούς του 21ου Συντάγματος ντυμένους με την υπ' αριθμό 8 επίσημη θερινή στολή.

Αποχαιρέτησαμε όλους τους μόνιμους Αξιωματικούς του Συντάγματος με τους οποίους είχαμε πολύ καλή συνεργασία. Ιδιαίτερα τον Κοσμά Σπαρτιώτη, το Διοικητή του Λόχου του Συντάγματος, που ξεχώριζε απ' όλους τους Αξιωματικούς. Αποχαιρέτησαμε τους συναδέλφους αντικαταστάτες μας, τους στρατιώτες μας και εγκαταλείψαμε τη Νέα Σάντα το μεσημέρι της 25ης Σεπτεμβρίου του 1968. Πέρασαμε από τα καφενεία και κάποια άλλα καταστήματα και αποχαιρέτησαμε και τους φίλους που γνωρίσαμε στο χωριό. Και οι τρεις με το τοπικό «Αγοραϊόν» αναχωρήσαμε για τη Θεσσαλονίκη. Από εκεί ο καθένας πήρε το δρόμο για την ιδιαίτερη πατρίδα του. Ο Δημήτρης Βουδούρης για την Αθήνα, ο Δημήτρης Ξαφόπουλος για την Κατερίνη και εγώ για την Κοζάνη. Τώρα για μας ως πολίτες πια άρχιζε μια καινούργια ζωή γεμάτη σκοπέλους, αγκάθια και εμπόδια, αλλά είχε μια χαρούμενη και αισιόδοξη πλευρά. Είμαστε ελεύθεροι πολίτες για το στίβο της καινούργιας μας ζωής.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Επιστροφή στο νησί της Αφροδίτης (23-02/03-03-2013)

Από χρόνια περίμενα να επισκεφτώ για μια ακόμη φορά το νησί της Αφροδίτης, το Γεσίλ Αντά των Τούρκων, το Πράσινο Νησί, «Το πράσινο φύλλο ριγμένο στη θάλασσα» του Γιώργου Σεφέρη.

Είχα λόγους. Πολύ σοβαρούς λόγους. Από τα Χριστούγεννα του 1967, που συνοδεύοντας όλο τον οπλισμό του 21ου Συντάγματος Πεζικού, έφυγα ακτοπλοϊκώς από το νησί κακήν κακώς με οχηματαγωγό του Ναυτικού μας μαζί με το 618 Τάγμα Πεζικού, ποτέ δεν έφευγε από το μυαλό μου ότι κάποτε έπρεπε να ξαναεπιστρέψω την Κύπρο και μάλιστα με τη γυναίκα μου Ευαγγελία. Τότε, στα 1967, λίγο πριν αποχωρήσουν όλες οι Ελληνικές Δυνάμεις της ΕΛ.ΔΥ.Κ./Μ. (Ελληνική Δύναμις Κύπρου/Μενέλαος) από το μαρτυρικό νησί, είχε προετοιμαστεί η Ευαγγελία μου να κατεβεί στην Κύπρο, αλλά τα πολεμικά γεγονότα του Νοεμβρίου 1967 με τις συγκρούσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στα χωριά Κοφίνου και Άγιο Θεόδωρο την πρόλαβαν στην Αθήνα, ενώ ήταν έτοιμη να πετάξει για τη Λευκωσία. Τη χρονική στιγμή της νέας επίσκεψης στο «πράσινο φύλλο ριγμένο στη θάλασσα» την περίμενα από χρόνια, αλλά έπρεπε να δοθεί κάποια ευκαιρία.

Τα παιδιά και η γυναίκα μου ακούγοντας επί πολλά χρόνια όλα όσα ευχάριστα και δυσάρεστα έζησα στην Κύπρο επί δέκα μήνες ως αξιωματικός, για τους χώρους όπου υπηρέτησα, τις δυσκολίες και τα βάσανα που υπέφερα στην υπηρεσία μου, τις ομορφιές του νησιού, τις ιδιορρυθμίες των κατοίκων της Κύπρου, κυρίως των γυναικών και των κοριτσιών, τη φωνητική τους με το σύρσιμο των καταλήξεων και τον τονισμό του τελικού ν, τα πολλά αρχαιολογικά μνημεία κυρίως τις βυζαντινές εκκλησίες, όλα αυτά τους είχαν γίνει έμμονη ιδέα ότι κάτι καλό υπάρχει στο νησί της Αφροδίτης, που έπρεπε να το δουν, να το βιώσουν και να το απολαύσουν. Διάβαζαν και κάποια έντυπα και οδηγούς που είχα κουβαλήσει από την Κύπρο και κεντρίζονταν περισσότερο η φαντασία τους. Έτσι τα παιδιά μου στο διάβα της ζωής τους επιζητούσαν διακαώς να συναντήσουν και να συνομιλήσουν με κάποιους Κύπριους και να αξιολογήσουν όσα άκουγαν από τον πατέρα τους.

Ο μεγάλος γιος μου, ο Δημήτρης, που σπούδασε Αρχαιολογία και Ιστορία στο Πανεπιστήμιο του Μάνχαϊμ της Γερμανίας, περιηγήθηκε κατά το 1994 όλη την Κύπρο με τους καθηγητές και τους συμφοιτητές του στην τελευταία μεγάλη εκπαιδευτική εκδρομή της Σχολής του και έμεινε θαμπωμένος από όσα είδε και έζησε. Επιστρέφοντας στη Γερμανία και αρχίζοντας τις μεταπτυχιακές του σπουδές ανέλαβε ως διδακτορική διατριβή τη μελέτη της αρχαϊκής και κλασικής τέχνης της Κύπρου. Το θέμα αυτό της διατριβής του το ανέλαβε με μεγάλη χαρά προφανώς εξαιτίας των ακουσμάτων του πατέρα του και των όσων είδε και έζησε στην εκδρομή στο όμορφο νησί, αλλά και με τη σύμφωνη γνώμη του Γερμανού καθηγητή του. Το Σεπτέμβριο του 1997 κατέβηκε στο

νησί με υποτροφία του Δήμου Λευκωσίας, επισκέφτηκε μελετώντας επί έξι μήνες όλα τα αρχαϊκά και κλασικά μνημεία του νησιού και επιστρέφοντας στη Γερμανία συνέταξε την πολυσέλιδη διατριβή του. Το Δεκέμβριο του 1998 ανακηρύχτηκε Διδάκτορας Αρχαιολογίας και Ιστορίας και μετά επέστρεψε στην Ελλάδα για να υπηρετήσει πρώτα την Πατρίδα και μετά να εργαστεί κάπου στην Αρχαιολογική Υπηρεσία ή κάπου αλλού στο Δημόσιο.

Ο Μανόλης, ο δεύτερος γιος μου, στις σπουδές του στο Α.Π.Θ. συνδέθηκε με πολλούς Κύπριους που συνάντησε στη Θεσσαλονίκη και έκανε καλή παρέα και δέθηκε με σταθερή φιλία μαζί τους. Ιδιαίτερα συνδέθηκε με τα αδέρφια Γιώργο και Χάρη Χαραλάμπους από τη Λευκωσία, που φοιτούσαν στην ίδια Σχολή, τη Φιλοσοφική. Ο Γιώργος μάλιστα φοιτούσε και στο ίδιο τμήμα, στο τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, ενώ ο Χάρης φοιτούσε στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Στην παρέα τους προστέθηκε και ο Πάνος Πολύζος από το Κοσμάτι των Γρεβενών, που φοιτούσε και αυτός στο ίδιο τμήμα με το Μανόλη και το Γιώργο. Και έτσι αποτέλεσαν μια ωραία τετράδα. Το αποτέλεσμα ήταν ο Πάνος και ο Μανόλης να προσκαλέσουν πολλές φορές τους Κύπριους αδελφούς συμφοιτητές στα σπίτια τους, όπου τους φιλοξενήσαμε και εμείς και η οικογένεια του Πάνου. Να σημειωθεί ότι ο Πάνος είναι γιος του Αλέκου Πολύζου και της Νίκης Ζούπα, συμφοιτητών και έπειτα συναδέλφων στο Γυμνάσιο Σιάτιστας και καλών φίλων.

Κάθε φορά που οι φίλοι των παιδιών μας κατέφθναν στην Κοζάνη μας έδιναν την ευκαιρία να συζητούμε επί πολλές ώρες και μέρες για την Κύπρο, τους κατοίκους της, τις ομορφιές της, αλλά και τις ταλαιπωρίες και τα μαρτύρια που υπέστησαν από την εισβολή των Τούρκων του 1974, τις μετακινήσεις του πληθυσμού διακοσίων χιλιάδων περίπου και την αντιμετώπιση τόσων δεινών. Ο Μανόλης ως φοιτητής, αλλά και ως υπάλληλος του Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου του Βενιζέλειου Νοσοκομείου Ηρακλείου Κρήτης επισκέφτηκε τρεις τέσσερις φορές την Κύπρο φιλοξενούμενος από τους φίλους του. Γύρισε όλο το νησί, επισκέφτηκε τους χώρους, όπου υπηρέτησε ο πατέρας του και έζησε τις χαρές και τις ομορφιές του νησιού.

Τελευταία φορά που φιλοξενήσαμε τα δυο αδέρφια ήταν τον Ιούλιο του 2011, όταν ήρθαν στην Ελλάδα με την ευκαιρία του γάμου του Πάνου, που έγινε στο χωριό του. Ο Χάρης είχε μαζί του και την αρραβωνιαστικιά του Νίκη Τσαλίκη από τη Λαμία. Τότε για μια ακόμη φορά είπαμε πολλά για την Κύπρο και το σχέδιο Ανάν, αλλά ζήτησα από τα παιδιά να εξιχνιάσουν, αν υπάρχει το ξενοδοχείο ΑΛΙΑΚΜΩΝ, όπου κατέλυσα το βράδυ της 2ας Μαρτίου του 1967 μαζί με άλλους δέκα δόκιμους, που αμέσως μετά την αποφοίτησή μας από τη ΣΕΑΠ φυγαδευτήκαμε κρυφά για την Κύπρο. Ακόμη τους υποσχεθήκαμε ότι κάποτε θα αποφασίσουμε να κατεβούμε στο μαρτυρικό νησί, όπου οι εμπειρίες μου ήταν πολλές. Αμέσως ο Χάρης και η Νίκη μας ανακοίνωσαν το γάμο τους, που θα γινόταν στη Λευκωσία τον προσεχή Σεπτέμβριο και από τώρα μας λένε ότι είσαστε καλεσμένοι. Εμείς το χαρήκαμε πολύ, που μας δινόταν η ευκαιρία να επισκεφτούμε το νησί.

Όταν ο Χάρης και η Νίκη παντρεύτηκαν το Σεπτέμβριο του 2011, πήραμε ιδιαίτερη πρόσκληση και εμείς για να επισκεφτούμε το νησί και να παραβρεθούμε στο γάμο τους, αλλά αυτό δεν κατέστη δυνατό, επειδή λόγω των επαγγελματικών υποχρεώσεων των παιδιών μας ο χρόνος παραμονής τους ήταν

λιγοστός, ενώ εγώ και η γυναίκα μου επιθυμούσαμε να παραμείνουμε στο νησί τουλάχιστο οκτώ μέρες για να επισκεφτούμε όλα τα μέρη, όπου υπηρέτησα και έζησα επί δέκα μήνες. Τότε ο Μανόλης με την Ηρώ και ο Πάνος με την Αντζελίνα κατέβηκαν μόνο για τρεις μέρες στο νησί για το γάμο των φίλων τους και αμέσως επέστρεψαν στην Ελλάδα. Έτσι εκείνη η ευκαιρία χάθηκε. Ελπίζαμε, όμως, ότι θα ερχόταν κάποια άλλη ευκαιρία. Και να που η ευκαιρία ήρθε, όταν ο Γιώργος βρήκε την καλή του και πήραν τη μεγάλη απόφαση να παντρευτούν.

Από το Σεπτέμβριο του 2012 τα παιδιά μας, που επικοινωνούν συχνά με τους φίλους τους στην Κύπρο, μας ειδοποίησαν ότι ο Γιώργος παντρεύεται στις 24 Φεβρουαρίου του 2013 και, αν θέλαμε, καλό θα ήταν να κατεβούμε όλοι οικογενειακώς στην Κύπρο και να εκτελέσουμε όλες τις επιθυμίες μας. Να παραβρεθούμε στο γάμο του Γιώργου και της Στέλλας, να γνωρίσουμε τους γονείς τους, αλλά και να επισκεφτούμε όλους τους χώρους που επιθυμούσαμε. Να περπατήσουμε στην παλιά πόλη της Λευκωσίας με τα στενά σοκάκια της, να πλησιάσουμε την Πράσινη Γραμμή, να ανεβούμε στον τύμβο της Μακεδονίτισσας και να αποτίσουμε φόρο τιμής στα παλικάρια που έπεσαν κατά την εισβολή του 1974. Να επισκεφτούμε την πύλη της Αμμοχώστου, δίπλα από την Πράσινη Γραμμή, και να πλησιάσουμε το μικρό σπιτάκι κοντά στην εκκλησία της Παναγίας Χρυσαιλιωτίτισσας, όπου διέμεινε ο Δημήτρης κατά την εξάμηνη παραμονή του στη Λευκωσία.

Μετά από αυτά να ανεβούμε στην Κακοπετριά, όπου υπήρχε το Τάγμα μου, περνώντας, όμως, πρώτα από την Περιστερώνα της Μόρφου, όπου υπήρχε το Σύνταγμα, στο οποίο είχα πάρει μετάθεση τους δυο τελευταίους μήνες της δεκάμηνης θητείας μου στην Κύπρο και από το οποίο έφυγα τις παραμονές των Χριστουγέννων του 1967 για την Ελλάδα. Από την Περιστερώνα είχαμε σκοπό να πεταχτούμε στο Καραβοστάσι, στον κολπίσκο της περιοχής του Ξερού, όπου το καλοκαίρι του 1967 το Τάγμα μου έκανε τα θαλασσινά του μπάνια. Δυστυχώς, όμως, αυτό το αποφασίσαμε να μην το πραγματοποιήσουμε, επειδή σήμερα η περιοχή αυτή είναι τουρκοκρατούμενη και βρίσκεται πίσω από τη γραμμή Αττίλα. Οι εμπειρίες μου στην περίοδο, που βρισκόμουν στην Κύπρο, είναι πολλές και σημαντικές. Η σημαντικότερη ίσως είναι η συνάντηση με το Γιαννάκη Δρουσιώτη, δικηγόρο της Λευκωσίας, καλό φίλο από το Α.Π.Θ., όπου ως φοιτητές περάσαμε ευχάριστα μια πενταετία από το 1960 μέχρι το 1965. Στη συνέχεια μετά την Κακοπετριά, αφού περάσουμε από την ιστορική Μονή του Κύκκου και προσκυνήσουμε την Παναγία Ελεούσα, την Κυκκώτισσα, να κατευθυνθούμε προς την παλαιόφατο Πάφο, όπου είναι εγκατεστημένος και μας αναμένει με τη γυναίκα του ο Γιαννάκης, συνταξιούχος σήμερα δικηγόρος.

Με την ευκαιρία αυτή και ύστερα από τη δική μας συγκατάθεση και την επιθυμία των γονέων της Ηρώς να κατεβούν και αυτοί μαζί μας στην Κύπρο, τα παιδιά μας προέβησαν μέσω διαδικτύου σ' όλες τις ενέργειες για τα αεροπορικά εισιτήρια μετάβασης και επιστροφής και παραμονής μας τουλάχιστο μιας εβδομάδας στο νησί. Ακόμη έκλεισαν τα ξενοδοχεία στη Λευκωσία, την Κακοπετριά και την Πάφο και τα αυτοκίνητα, που θα κινούμασταν στους δρόμους του νησιού. Η χαρά μας ήταν απεριγράπτη, επειδή ένα όνειρο πολλών χρόνων θα πραγματοποιούνταν. Περιμέναμε, λοιπόν, εναγωνίως πότε θα πά-

ρουμε τις προσκλήσεις του γάμου των φίλων των παιδιών μας για να κατεβούμε στο ωραίο νησί της Αφροδίτης.

Λίγες μέρες πριν από τα Χριστούγεννα του 2012 στο κουτί του ταχυδρομείου μας υπήρχε ένας χοντρός φάκελος από τη Λευκωσία της Κύπρου. Με μεγάλη χαρά τον άνοιξα και βρήκα μέσα τέσσερα προσκλητήρια του γάμου των Γιώργου Χαραλάμπους και της Στέλλας Κατελάνου κατοίκων της Λευκωσίας. Το ένα ήταν για μένα και τη γυναίκα μου, το δεύτερο για το γιο μας Δημήτρη, το τρίτο για το Μανόλη και την Ηρώ και το τέταρτο για τους συμπεθέρους μας στην Αθήνα Γιάννη και Ελένη Μαργαρώνη. Η γυναίκα μου πέταξε από τη χαρά της. Ήταν πολύ περισσότερο χαρούμενη από μένα, επειδή έβλεπε ότι, όσα δεν πέτυχε να πραγματοποιήσει το Νοέμβριο του 1967, τώρα με καθυστέρηση σαράντα έξι χρόνων θα πραγματοποιούνταν και μάλιστα με τα παιδιά μας και τους συμπεθέρους μας. Τον ίδιο καιρό και ο Πάνος με την Αντζελίνα πήραν στα Γρεβενά το προσκλητήριο του γάμου των φίλων τους.

Οι ετοιμασίες άρχισαν αμέσως μετά τα Χριστούγεννα. Τα παιδιά μας έκαναν το πρόγραμμα των εννιά ημερών, που θα παραμέναμε στην Κύπρο. Ζητώντας και τις δικές μου επιθυμίες για τη μετάβαση στους διάφορους χώρους και το χρόνο παραμονής σ' αυτούς, μας ανακοίνωσαν ότι θα ταξιδεύαμε με την AEGEAN το μεσημέρι του Σαββάτου στις 23 Φεβρουαρίου από τη Θεσσαλονίκη και το απόγευμα θα προσγειωνόμασταν στον αερολιμένα της Λάρνακας. Την ίδια μέρα οι συμπεθέροί μας θα πετούσαν με την ίδια εταιρεία από την Αθήνα και θα μας περίμεναν στο αεροδρόμιο της Λάρνακας, καθώς θα προσγειώνονταν λίγο νωρίτερα από μας. Εκεί θα μας ανέμεναν δυο αυτοκίνητα και θα κατευθυνόμασταν στη Λευκωσία, όπου θα παραμέναμε τρία βράδια. Την τέταρτη μέρα θα ανεβαίναμε στην Κακοπετριά περνώντας πρώτα από την Περιστερώνα και το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου της Ορούντας. Στην Κακοπετριά θα μέναμε δυο βράδια και την έκτη μέρα θα κατεβαίναμε στη Πάφο μέσω του ορεινού όγκου του Τρόοδους και του Μοναστηριού του Κύκκου. Στην Πάφο θα μέναμε άλλα τρία βράδια και την ένατη μέρα, την Κυριακή 3 Μαρτίου 2013, θα επιστρέφαμε στη Λάρνακα και το μεσημέρι θα αναχωρούσαμε εμείς για τη Θεσσαλονίκη και τα συμπεθέρια μας για την Αθήνα.

Πράγματι το Σάββατο το πρωί στις 23 Φεβρουαρίου του 2013 ξεκινήσαμε για τη Θεσσαλονίκη η γυναίκα μου και εγώ, ο Μανόλης με την Ηρώ και ο Πάνος, που είχε έρθει στην Κοζάνη από τα Γρεβενά μόνος του χωρίς τη γυναίκα του Αντζελίνα, επειδή εκείνη είχε κάποιες έκτακτες επαγγελματικές υποχρεώσεις. Για άλλον πολύ σοβαρότερο λόγο δεν μπορούσε να ταξιδέψει μαζί μας και ο Δημήτρης, αν και το ήθελε πάρα πολύ. Ο Δημήτρης δεν είχε επαγγελματικούς λόγους, αλλά οικογενειακούς. Η πρώτη του ξαδέρφη, η ανιψιά μας Βασιλική, το πρώτο αγαπημένο εγγονάκι του σπιτιού μας, είχε ένα σοβαρό πρόβλημα υγείας και έπρεπε εκτάκτως να πάει για νοσηλεία στην Ελβετία. Ο μόνος που μπορούσε να την βοηθήσει ήταν ο Δημήτρης. Στο σπίτι της διέμενε όλο τον χρόνο των σπουδών του στη Γερμανία και η οικογένειά της τον φρόντιζε για όλα, για το φαγητό, τον ύπνο, το πλύσιμο, τις μετακινήσεις του. Και αυτός ήθελε να της το ανταποδώσει.

Έτσι, χωρίς το Δημήτρη με δυο αυτοκίνητα κατεβήκαμε στη Θεσσαλονίκη και μετά τον απαραίτητο έλεγχο μπήκαμε στην αίθουσα αναμονής, όπου ψωνίσαμε κάποια δώρα για τους φίλους μας στην Κύπρο. Στις 12 ακριβώς μπη-

καμε στο αεροπλάνο και σε μισή ώρα απογειωθήκαμε διασχίζοντας το Αιγαίο με έναν σχετικά καλό χειμωνιάτικο καιρό. Ο ήλιος, όσες φορές του επέτρεπαν τα ολόλευκα σύννεφα, μας χάριζε ωραίες εικόνες από τα πανέμορφα νησιά μας και η μικρή οθόνη του αεροσκάφους, που βρισκόταν πάνω από τα κεφάλια μας, συνεχώς μας ενημέρωνε και μας κατατόπιζε πού βρισκόμαστε, πόσο ψηλά πετούμε, με πόση ταχύτητα τρέχει το αεροπλάνο, πόσα χιλιόμετρα έχουμε ακόμη ως τον προορισμό μας και ποια ώρα περίπου θα προσγειωθούμε.

Το ταξίδι μας πάνω από τη θάλασσα ήταν θαυμάσιο. Φάγαμε το σάντους και ήπιαμε το αναψυκτικό, που μας πρόσφεραν οι γελαστές αεροσυνοδοί και μόλις μπήκαμε στον εναέριο χώρο του νησιού τα πράγματα άλλαξαν ξαφνικά. Το μεγάλο αεροσκάφος με τους εκατόν ογδόντα επιβάτες του, το βοηθητικό προσωπικό με τον κυβερνήτη του και τους χιλιάδες τόνους βάρος του με τις αποσκευές, τα καύσιμα και όλα τα άλλα, άρχισε να κλονίζεται και να γέρνει μια προς τα δεξιά, την άλλη προς τα αριστερά. Πετούσαμε ακριβώς πάνω από τον κυπριακό Όλυμπο, το Τρόοδος, όπου τα ρεύματα είναι πολύ δυνατά και γι' αυτό πέφτουν πολλά χιόνια, που τα αντικρίζουμε από τα κυκλικά μικρά παράθυρα του αεροσκάφους, καθώς αυτό γέρνει μια προς τα εδώ την άλλη προς τα εκεί. Όλοι οι επιβάτες αρχίσαμε να σταυροκοπιόμαστε. Κάποιες γυναίκες και κοπέλες άρχισαν να κλαίνε, να σφίγγουν τα χέρια τους, να ιδρώνουν και να αγκαλιάζονται, σα να έβλεπαν ότι έρχεται το τέλος τους. Η γυναίκα μου και μια κοπέλα που ήταν δίπλα της πνίγηκαν στον ιδρώτα. Έχασαν τη φωνή τους. Οι αεροσυνοδοί, όμως, μας εγκαρδίωναν ότι δεν συμβαίνει τίποτε το σοβαρό και γρήγορα θα περάσουμε το βουνό, που έχει δυνατούς ανέμους και πολλά ρεύματα εξαιτίας του ύψους του και της θάλασσας που το περιβάλλει.

Πράγματι σε δέκα λεπτά της ώρας το αεροσκάφος πέρασε ανώδυνα το βουνό και άρχισε να κατηφορίζει, επειδή πλησιάζαμε στο αεροδρόμιο της Λάρνακας. Στις δύο και μισή περίπου προσγειωθήκαμε ομαλότατα και μια βαθειά ανάσα βγήκε από τα στόματα όλων των επιβατών. Γρήγορα βγήκαμε έξω παίρνοντας ο καθένας τα πράγματά του και περπατώντας μέσα από μια τεράστια φυσούνα εκατό μέτρων περίπου πατήσαμε το δάπεδο του αεροδρομίου και νιώσαμε σώοι και ασφαλείς.

Πήραμε τις βαλίτσες μας από τον ιμάντα του αεροδρομίου και αμέσως βγαίνοντας στην αίθουσα αναμονής αντικρίσαμε τους συμπεθέρους μας να κάθονται σε μια γωνιά του κτιρίου. Τρέξαμε κοντά τους και μετά τα απαραίτητα αγκαλιάσματα, τα παιδιά μας κατευθύνθηκαν στα γραφεία των ιδιωτικών οχημάτων, που ήταν δίπλα μας, για να υπογράψουν τα σχετικά συμβόλαια και να παραλάβουν τα δυο αυτοκίνητα, με τα οποία θα μετακινούμασταν στο νησί. Ξαφνικά τότε έπιασε μια δυνατή μπόρα, που μας εμπόδισε προσωρινά να κατευθυνθούμε στα αυτοκίνητα, που μας περίμεναν έξω από το αεροδρόμιο. Κάποτε ανεβήκαμε σε δυο πολύ καλά αυτοκίνητα μάρκας SKODA OCTAVIA και ξεκινήσαμε για τη Λευκωσία. Στο πρώτο αυτοκίνητο με οδηγό το Μανόλη κάθισαν τα συμπεθέριά μας. Στο δεύτερο με οδηγό την Ηρώ καθίσαμε ο Πάνος, η γυναίκα μου και εγώ. Εδώ η κίνηση είναι αντίθετη. Τα οχήματα κινούνται αριστερά και πρέπει οι οδηγοί να προσέχουν. Ευτυχώς τα παιδιά μας είναι σοβαρά και πολύ προσεκτικά. Ο δρόμος είναι, όπως η δική μας Εγνατία Οδός,

με δυο λωρίδες κίνησης και μια βοηθητική και προστατευτικό διάζωμα στη μέση. Ο Μανόλης έχει μπροστά του το πολύτιμο μηχάνημα του GPS, το οποίο μας καθοδηγεί με μεγάλη ακρίβεια, όπου θέλουμε να πάμε. Η Ηρώ ακολουθεί με πολλή προσοχή και σταθερή ταχύτητα.

Στο δρόμο ως τη Λευκωσία οι μπόρες εναλλάσσονται με την ηλιοφάνεια. Καλή υποδοχή μας κάνει η καταπράσινη Κύπρος μας. Παρατηρούμε γύρω μας, όταν η βροχή σταματάει, και αντικρίζουμε τα σπαρτά και τα περιβόλια του νησιού να βρίσκονται σε ανοιξιότικη εποχή. Τα χόρτα και τα αγριολούλουδα δεξιά και αριστερά μας είναι κατακίτρινα και τα άνθη τους, λες και μας χαιρετίζουν προσκυνώντας μας, καθώς η μπόρα τα έχει κάνει να γέρνουν. Σε καμιά ώρα διανύουμε τα 47 χιλιόμετρα ως τη Λευκωσία και το μηχάνημα γρήγορα και με ασφάλεια μας οδηγεί στο ξενοδοχείο ΑΣΤΥ στην περιοχή του Αγίου Δομετίου, όπου πρόκειται να καταλύσουμε.

Ο ξενοδόχος και οι άνθρωποί του μας καλωσορίζουν και μας τακτοποιούν γρήγορα στα δωμάτια. Το ξενοδοχείο είναι παλιό, αλλά είναι ανακαινισμένο και διαθέτει πολλές εξυπηρετήσεις και το βασικότερο ότι μπορούσαμε να έχουμε ένα πλουσιότατο πρωινό και ενδιάμεσα της ημέρας να τρώμε γιαούρτια, ριζόγαλα, να παίρνουμε άλλα αφεψήματα και να πίνουμε ό,τι θέλαμε, να τηλεφωνούμε δωρεάν μέσα στο νησί, να έχουμε δωρεάν υπολογιστή, να μετακινούμαστε με το λεωφορειάκι του μέσα στη Λευκωσία, ή να μετακινούμαστε μόνοι μας με ποδήλατα του ξενοδοχείου μέσα στην πόλη.

Ο Γιώργος Χαραλάμπους, ο φίλος των παιδιών μας και μέλλον γαμπρός, ήρθε στο ξενοδοχείο και μας καλωσόρισε όλους. Μας πρότεινε το βραδάκι να πάμε κοντά στο σπίτι των γονιών του σε μια ταβέρνα, όπου θα γνωρίζαμε τους γονείς του και τους άλλους στενούς συγγενείς και θα είχαμε το πρώτο καλό δείπνο.

Μετά τις οκτώ το βράδυ πήγαμε στη ταβέρνα με οδηγό το GPS και συναντήσαμε τους γονείς και όλους τους συγγενείς των παιδιών. Η Νίκη, μόλις την είδαμε, καταλάβαμε ότι είναι έγκυος. Διανύει τον πέμπτο μήνα και είναι αρκετά φουσκωμένη με δυο λεβέντες στην κοιλιά της. Χαιρετήσαμε τους γονείς των παιδιών και τους ευχηθήκαμε τα συγχαρητήρια για τα παιδιά τους και τρώγοντας και πίνοντας τα πολύ ευχάριστα κυπριακά εδέσματα και ποτά είπαμε πολλά, πάρα πολλά. Για την Κύπρο, για τη ζωή τους, τα Σχολεία τους, τη δουλειά τους, ακόμη και για το μνημόνιο που πρόκειται να επιβληθεί και στην Κύπρο. Αργά επιστρέψαμε στο ξενοδοχείο μας για να ξεκουραστούμε από την πολυήμερη κόπωση.

Την άλλη μέρα, Κυριακή 24 Φεβρουαρίου 2013, σηκωθήκαμε, πήραμε το πλούσιο πρωινό και φύγαμε για την περιοχή Μακεδονίτισσα, όπου οι γυναίκες θα χτενίζονταν σε κάποιο κομμωτήριο. Δίπλα εκεί υπάρχει ο Ιερός Τύμβος των νεκρών παιδιών, που έπεσαν το 1974 κατά την εισβολή των Τούρκων στο νησί. Η Ηρώ με τη μητέρα της παρέμειναν στο κομμωτήριο για να χτενιστούν, ενώ ο Μανόλης, ο συμπέθερος, η γυναίκα μου και εγώ κατευθυνθήκαμε προς τον Τύμβο για να προσκυνήσουμε τους τάφους των νεκρών και να αποτίσουμε το φόρο τιμής και δόξας, που αρμόζει στα παλικάρια.

Το τι αντικρίσαμε δεν περιγράφεται. Πέλαγος ολόκληρο οι σταυροί των Ηρώων. Ένας απέραντος χώρος γεμάτος από ολόλευκους σταυρούς με τις φωτογραφίες και τα ονόματα των παιδιών. Η συγκίνησή μας, καθώς περιτρέ-

χουμε όλη την πλαγιά, είναι απέραντη. Τα πόδια μου άρχισαν να τρέμουν. Τα δάκρυα γρήγορα ξεχείλισαν στα μάγουλά μου. Στο συμπέθερο, που με ακολουθεί και βλέπει τη συγκίνησή μου, του λέγω με κομμένη φωνή «*Αν η εισβολή των Τούρκων, όπως προγραμματιζόταν τότε, γινόταν το 1967, που υπηρετούσα τη θητεία μου στο νησί, ίσως να βρισκόμουν και εγώ εδώ μέσα μεταξύ των νεκρών παλικαριών*». Σε κάποιους σταυρούς αντικρίζουμε ονόματα Ελλήνων στρατιωτών και αξιωματικών και διαβάζουμε τον τόπο καταγωγής τους.

Εικ. 92: Στον ιερό τύμβο της Μακεδονίτισσας.

Ανηφορίζουμε σ' ένα διάδρομο με πολλά σκαλοπάτια, που ανέβαινε ίσαμε πάνω, όπου υπάρχει πάνω σ' ένα υπερυψωμένο κυκλικό κτίσμα ένας τεράστιος σταυρός με αναπεπταμένη την Ελληνική Σημαία και γύρω γύρω από το κτίσμα ολόλευκες μαρμάρινες πλάκες με τα ονόματα των νεκρών από διάφορες περιοχές του νησιού και αρκετά ονόματα από ελλαδικές περιοχές. Ένας Ελληνοκύπριος στρατιώτης στέκεται δίπλα από το φυλάκιο και με το όπλο στο χέρι φυλάγει τους τάφους των παλικαριών, ενώ ένας άλλος παραδίπλα αναλαμβάνει να μας κατατοπίσει στον Ιερό Χώρο του Τύμβου. Σταθήκαμε όλοι ευλαβικά ατενίζοντας από πάνω όλους τους τάφους των νεκρών παλικαριών και φωνή δεν έβγαινε από μέσα μας. Τα δάκρυά μου τώρα πιο πολύ πλημμύρισαν το πρόσωπό μου, ενώ η γυναίκα μου συγκινημένη και με τρεμάμενη βραχνή φωνή μας λέει «*Πάμε να φύγουμε. Δεν μπορώ άλλο*».

Κατεβήκαμε σιωπηλοί τα πολλά σκαλοπάτια του Τύμβου και κατευθυνθήκαμε απέναντι, όπου βρίσκεται το πάρκο της εκκλησίας της Μακεδονίτισσας. Σαράντα έξι χρόνια πέρασαν από τότε, που το Δεκαπενταύγουστο του 1967 με οδήγησαν εδώ στο εξοχικό κέντρο του πάρκου οι καλοί μου φίλοι Γιαννάκης Δρουσιώτης και η γυναίκα του Κούλα, για να γευματίσουμε το μεσημέρι. Τότε όλα ήταν εξάισια. Η εκκλησία φάνταζε από μακριά γεμάτη ποίηση, καθώς ήταν περιτριγυρισμένη από δέντρα, από νερά, από γραφικά γεφυράκια, από τεχνητές λίμνες. Τώρα όλα άλλαξαν. Μόνο η εκκλησία κρατάει κάτι από το παρελθόν της. Ο μεγάλος δρόμος που έγινε από την επάνω πλευρά σκέπασε τη θωριά του χαριτωμένου πάρκου και παράλλαξε το πανέμορφο τοπίο.

Κατεβήκαμε τους σύγχρονους αναβαθμούς του παλιού πάρκου και πλησιάσαμε την εκκλησία της Μακεδονίτισσας. Μπήκαμε μέσα και ανάβοντας το κερί μας προσκυνήσαμε την εικόνα της Μεγαλόχαρης, που κάποιος ευλαβής Κύπριος έφερε στο νησί του από τη Μακεδονία. Την εικόνα της Παναγίας τη θυμήθηκα καλά, πολύ καλά, αλλά πιο πολύ θυμήθηκα την προσευχή που είχα

κάνει τότε μπροστά της για να τελειώνουν τα βάσανα των αδελφών μας Κυπρίων. Δυστυχώς, όμως!

Συγκινημένοι βγήκαμε από την εκκλησία και προσπαθώντας να φέρω στη μνήμη μου το παλιό ωραίο πάρκο χτύπησε το κινητό του Μανόλη, που μας ειδοποιούσε ότι οι γυναίκες στο κομμωτήριο είχαν τελειώσει το χτένισμα και έπρεπε να πάμε να τις παραλάβουμε. Γυρίσαμε στο ξενοδοχείο και ετοιμαστήκαμε να πάμε στο σπίτι του γαμπρού, όπου θα γινόταν η τελετή του αποχωρισμού του παιδιού από την οικογένεια.

Εικ. 93: Σκηνές από την ετοιμασία του γαμπρού για την τελετή του γάμου.

Στις δώδεκα η ώρα το μεσημέρι βρισκόμαστε στο σπίτι του γαμπρού. Δυο νεαροί οργανοπαίχτες με ένα βιολί και ένα λαγούτο παίζουν με πολλή χάρη κυπριακά τραγούδια. Ο Γιώργος, οι δικοί του και οι στενοί συγγενείς είναι παρόντες. Χορεύουν και γελούν χαρούμενοι. Οι γονείς του Γιώργου φέρνουν τα γαμπριάτικα ρούχα μέσα σ' ένα πανέρι και, ενώ τα όργανα παίζουν, αρχίζει η τελετή του ξυρίσματος. Ακολουθεί από τους δικούς του η περιφορά των ρούχων γύρω από το γαμπρό και πάνω από το κεφάλι του. Μετά ακολουθεί το ντύσιμο με ένα ένα τα ρούχα. Αμέσως μετά ο πατέρας του γαμπρού παίρνει ένα κόκκινο μεταξωτό φουλάρι και αρχίζει να το τυλίγει στη μέση του Γιώργου και να το ξετυλίγει, ενώ από τον βιολιτζή ακούγονται πολύ συγκινητικά δί-στιχα:

«Ωρα καλή τζι ώρα χρυσή και ώρα ευλογημένη,
τούτ' η δουλειά που αρκέψαμε νάναι στερεωμένη.
Ω. Παναγία Δέσποινα με το Μονογενή σου,
καμιά δουλειάν δε γίνεται με δίχα την βουλήν σου.
Σήμερα λάμπει ο ουρανός σήμερα λάμπει η μέρα,
σήμερα ποχωρίζεται παιδίν που τη μητέρα.
Άδε στολίστε τον καλά, βάλτε του τα καλά του,
τζιαί φεύκει από τα σπίθκια μας τζιαί πάει στα δικά του.
Ω. Παναγία Δέσποινα με το Μονογενή σου,
σ' τούτην δουλειάν π' αρκέψαμεν να δώκεις τζιην ευτζιήν σου.
Φωνάξετε της μάνας του νάρτει να τον ειζώσι
τζιαί να του δώκει τζιην ευτζιήν τζιαί να τον παραδώσει.
Φωνάξετε τον τζύρην του νάρτει να τον καπνίσει
τζιαί να του δώκει τζιην ευτζιήν τζιαί να τον ποσιερετήσει.
Ώρα καλή, ώρα γρουσή τζι ώρα ευλοημένη,

τούτην δουλειάν π' αρκέψαμε νάναι στερεωμένη».

Το κάνει τρεις φορές και αμέσως μετά η μητέρα του κάνει το ίδιο ακριβώς, όπως και όλοι οι δικοί του. Το ίδιο προσκαλείται και κάνει και ο Μανόλης με τον Πάνο. Το ζώσιμο και το ξεζώσιμο του γαμπρού, όπως μας ενημερώνουν οι γυναίκες που είναι δίπλα μας, συμβολίζει ότι ο γαμπρός μέχρι σήμερα ήταν δεμένος με την οικογένειά του. Από σήμερα και στο εξής αποχωρίζεται από την οικογένειά του και δημιουργεί τη δική του. Στο τέλος ακολουθεί το θυμιάτισμα του γαμπρού από όλους τους δικούς του για να διώξουν τα κακά πνεύματα.

Κάπως έτσι τελείωσε η τελετή του ντυσίματος του γαμπρού. Μετά προσφέρονται πλούσιοι μεζέδες και ποτά από τις κοπέλες, που εκτελούν τα χρέη των μπρατίμων. Τρώμε καλά και επιστρέφουμε στο ξενοδοχείο για λίγη ξεκούραση.

Το απόγευμα ξαναγυρίζουμε στην εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονα, που βρίσκεται κοντά στο σπίτι του γαμπρού στη Μακεδονίτιστα, όπου γίνονται με κάθε επισημότητα τα στέφανα. Μαζί μας τώρα είναι και ο νεαρός συμπατριώτης μας Άγγελος Μιχαλόπουλος, φοιτητής στο τμήμα Μηχανολόγων-Ηλεκτρολόγων του Πανεπιστημίου της Λευκωσίας. Ο Μανόλης πήγε και τον έφερε από το σπίτι του. Ο Άγγελος είναι εγγονός του καλού μας φίλου Βαγγέλη Αναστασόπουλου και γιος της Ματούλας και του Χρήστου, καλών φίλων και συναδέλφων, που υπηρετούν στη Σύρο. Ο Χρήστος είναι Διευθυντής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Περιφέρειας Κυκλάδων.

Εικ. 94: Τα νιόγαμπρα μετά την τελετή του γάμου και το γαμήλιο γεύμα.

Μετά το μυστήριο του γάμου κατευθυνθήκαμε στο κέντρο, όπου έγινε η μεγάλη δεξίωση του γάμου. Τα νιόγαμπρα δέχτηκαν τα συγχαρητήρια των συγγενών και των φίλων τους και επακολούθησε τρικούβερτο γλέντι. Ήταν κάτι το φανταστικό. Το κέντρο είναι πολύ μεγάλο και οι καλεσμένοι πάρα πολλοί. Τρεις ώρες τα παιδιά στέκονταν όρθιοι και δέχονταν τα συγχαρητήρια και τις φιλοφρονήσεις των συγγενών και των φίλων τους. Πίσω τους υπήρχε ένας μεγάλος πλαστικός κάδος, όπου τα νιόγαμπρα έριχναν τους φακέλους των προσκαλεσμένων. Τα δώρα στην Κύπρο είναι «βαριά» και μετρώνται σε πολλές χιλιάδες ευρώ. Οι αδελφοί Κύπριοι είναι αρκετά πλούσιοι και δεν τσιγκουνεύονται. Μακάρι έτσι να είναι πάντα, αλλά όπου να 'ναι έρχεται και σ' αυτούς το απαίσιο μνημόνιο και ευχόμαστε να μη συμβεί αυτό, που συνέβη σε μας.

Αργά γυρίσαμε στο ξενοδοχείο και αναπαυτήκαμε για μια ακόμη φορά από την πολυάσχολη μέρα μας.

Την άλλη μέρα είχαμε πολύ σοβαρή αποστολή. Έπρεπε να επισκεφτούμε τα Φυλακισμένα Μνήματα για να αποτίσουμε ένα μεγάλο φόρο τιμής στα Κυπριωτόπουλα, που οδηγήθηκαν στην αγχόνη κατά την περίοδο 1955-59 και τάφηκαν μέσα στις φυλακές. Ακόμη να επισκεφτούμε στην παλιά Λευκωσία την Αρχιεπισκοπή της Κύπρου, το Παγκύπριο Γυμνάσιο, την πύλη της Αμμοχώστου, την Πράσινη Γραμμή και τη γειτονιά, όπου διέμεινε επί ένα εξάμηνο ο Δημήτρης. Πρωί-πρωί, όμως, η συμπεθέρα μας είχε κλείσει ραντεβού με έναν γνωστό της Κύπριο χειροπράκτη γιατρό για κάποιες εξετάσεις σχετικά με τη μέση της. Την ακολούθησαν η γυναίκα μου, η Ηρώ και ο Γιάννης. Ο Μανόλης τους οδήγησε στο γιατρό και στις εννιά και μισή ξαναπήγε και τους μετέφερε στο ξενοδοχείο.

Εικ. 95: Τα φυλακισμένα μνήματα.

Ξεκινήσαμε γύρω στις ένδεκα το πρωί και με τη βοήθεια του μηχανήματος του GPS γρήγορα φτάσαμε στις κυπριακές φυλακές, που βρίσκονται έξω από την παλιά πόλη, στη συνοικία του Αγίου Παύλου, δίπλα από τον Άγιο Δομέτιο, όπου διαμένουμε. Μετά από κάποιες διατυπώσεις περάσαμε μέσα και η ξενάγησή μας έγινε από το Δήμο Βρυωνίδη, ένα από τα παλικάρια του Διγενή και γαμπρό του Ευαγόρα Παλληκαρίδη. Ο Δήμος Βρυωνίδης στα χρόνια του Αγώνα επί πολύ χρόνο «φιλοξενήθηκε» στα κελιά αυτών των φυλακών. Είδαμε τα κελιά των φυλακισμένων. Το κελί όπου έγραφαν τις επιστολές τους. Το κελί των μελλοθανάτων και το κελί της αγχόνης. Και δίπλα τους τάφους των γενναίων παλικαριών. Δεκατρία παλικάρια αναπαύονται στα Φυλακισμένα Μνήματα. Τα εννιά απαχρονίστηκαν, ενώ τα άλλα τέσσερα σκοτώθηκαν σε διάφορες τοποθεσίες του νησιού, αλλά θάφτηκαν εκεί, επειδή με την ηρωική τους δράση εξέπληξαν και αυτούς τους κατακτητές. Οι Άγγλοι τότε

αρνήθηκαν να δώσουν τους σορούς των ηρώων στις οικογένειές τους, φοβούμενοι τις λαϊκές εκδηλώσεις κατά την κηδεία τους.

Όλα είναι, όπως ήταν τότε, πριν από πενήντα οκτώ χρόνια. Η συγκίνησή μας είναι μεγάλη. Βγήκαμε από τον ιερό χώρο και στο απέναντι γραφείο, που είναι και βιβλιοπωλείο, γνωρίσαμε την αδερφή του Παλληκαρίδη, που είναι η σύζυγος του ξεναγού μας και υπεύθυνη του βιβλιοπωλείου. Συζήτησα για λίγο με τον ξεναγό μας και του ανέφερα τη γνωριμία μου με το Γιαννάκη Δρουσιώτη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και εκείνος μου είπε ότι ο Γιαννάκης ήταν γενναίο παλικάρι και προσέφερε πολλά στον Αγώνα. Αγοράσαμε κάποια βιβλία και τους αποχαιρέτησαμε με πολλή εγκαρδιότητα. Η συμπεθέρα δεν μπορεί να κρύψει τη συγκίνησή της και λέγει φωναχτά «Ποτέ μου δεν περίμενα να αντικρίσω αυτά που άκουγα ότι γίνονταν στην Κύπρο, όταν πήγαινα στο Δημοτικό Σχολείο».

Εικ. 96: Το κτίριο της Αρχιεπισκοπής στη Λευκωσία.

Μετά αναχωρήσαμε για την παλιά Λευκωσία. Οι γυναίκες και ο Γιάννης πήγαν στα καταστήματα της οδού Λήδρας, ενώ ο Μανόλης, ο Πάνος και εγώ με το χάρτη στο χέρι ξεκινήσαμε να βρούμε την Αρχιεπισκοπή, το Παγκύπριο Γυμνάσιο και την Πύλη της Αμμοχώστου. Περπατώντας μέσα στα στενά δρομάκια της παλιάς πόλης κάποτε βρήκαμε την Αρχιεπισκοπή και το Γυμνάσιο. Ζητήσαμε να εισέλθουμε στο κτίριο της Αρχιεπισκοπής, αλλά δε μας επιτράπηκε. Περιεργαστήκαμε απέξω το μεγαλόπρεπο κτίριο και είδαμε από κοντά τα «τραυματισμένα» μάρμαρα των προτομών από τους χουντικούς κατά το κίνημα εναντίον του Μακαρίου του 1974.

Απέναντι και λίγο παραπέρα βρίσκεται το ιστορικό Παγκύπριο Γυμνάσιο, του οποίου οι μαθητές στο Μεγάλο Αγώνα του 1955-59 ξεσήκωσαν με τις διαδηλώσεις τους όχι μόνο τη μικρή τους πατρίδα, αλλά ολόκληρο τον κόσμο για το δίκαιο αγώνα τους. Μπήκαμε με πολύ σεβασμό στο εσωτερικό του Γυμνασίου και η Υποδιευθύντρια μας έκανε μια μικρή ξενάγηση του ιστορικού Σχολείου. Μας σύστησε να επισκεφτούμε το Μουσείο του Σχολείου, που είναι παραδίπλα. Με το Μανόλη και τον Πάνο προχωρούμε και ανεβαίνουμε στο δώροφο κτίριο του Μουσείου. Μένουμε έκθαμποι, καθώς αντικρίζουμε πολλά

και ενδιαφέροντα αντικείμενα. Όργανα Χημείας, Φυσικής, Τριγωνομετρίας, Γεωγραφίας και τηλεσκόπια από τις αρχές του 1900, πράγματα που εμείς στην Ελλάδα δεν τα είχαμε ούτε στη δεκαετία του εξήντα. Χάρτες του νησιού, της Ελλάδας, της Ευρώπης και των άλλων Ηπείρων επίσης από το 1900. Φωτογραφίες καθηγητών και μαθητών από πολύ παλιά, φωτογραφίες από τον αγώνα των μαθητών κατά των Άγγλων στην περίοδο του Αγώνα 1955-59, φωτογραφίες από μαθητικές δραστηριότητες στα εργαστήρια του Σχολείου, τις επετείους των εθνικών γιορτών, τις εκδρομές τους και επισκέψεις σε διάφορες χώρες και άλλα πολλά.

Τελειώνοντας και την ξενάγηση στο Μουσείο του Παγκυπρίου Γυμνασίου, ξεκινήσαμε περπατώντας στα στενά δρομάκια να βρούμε την Πύλη της Αμμοχώστου, που βλέπουμε στο χάρτη ότι υπάρχει εκεί κοντά. Είναι πολύ σπουδαίο οχυρωματικό έργο. Ο Βενετός αρχιτέκτονας Τζούλιο Σαβορνιάνο την κατασκεύασε περίτεχνα και θεωρείται πρότυπο αναγεννησιακής οχυρωματικής αρχιτεκτονικής. Την ονόμασε Τζουλιάννα προς τιμή του.

Κάποτε τη βρήκαμε μέσα στον κυκεώνα των στενών δρόμων και απολαύσαμε από μακριά την αρχιτεκτονική της. Σήμερα χρησιμοποιείται σαν συνεδριακό και πνευματικό κέντρο του Δήμου Λευκωσίας. Πολυδαίδαλη δεξιά και αριστερά με τεράστιες καμάρες και ευρύχωρους χώρους μας εντυπωσιάζει. Περιεργαστήκαμε τους χώρους της και κάποιος νεαρός, που ετοίμαζε με άλλους μια έκθεση, μας είπε δυο λόγια για το μνημείο.

Βγήκαμε έξω και παρατηρώντας το χάρτη, αντιλαμβανόμαστε ότι βρισκόμαστε δίπλα από την Πράσινη Γραμμή. Κάνουμε μια προσπάθεια να πλησιάσουμε τη γειτονιά όπου διέμεινε ο Δημήτρης, αλλά δεν κατέστη δυνατό να εξιχνιάσουμε το σπίτι διαμονής του. Τα σπίτια είναι κολλημένα, ενώ κάποια στενά είναι αδιέξοδα. Αμέσως αρχίζουμε να υποψιαζόμαστε ότι μήπως, χωρίς να το καταλάβουμε, βρεθούμε στον τουρκικό τομέα. Εγκαταλείπουμε την προσπάθεια και γυρίζοντας προς τα πίσω με το χάρτη στο χέρι βαδίζουμε παράλληλα της Πράσινης Γραμμής. Σε κάποιο σημείο βλέπουμε ένα φυλάκιο, όπου ένας Ελληνοκύπριος στρατιώτης με το όπλο στο χέρι φυλάγει Θερμοπύλες. Τον πλησιάζουμε, πιάνουμε κουβέντα μαζί του και ζητούμε να μας υποδείξει το τουρκοκυπριακό φυλάκιο. Μας δείχνει απέναντι πάνω σ' ένα ερειπωμένο σπίτι το φυλάκιο, χωρίς, όμως, να φαίνεται ο Τουρκοκύπριος φύλακας. Ήθελα να πιάσω κουβέντα με τον τουρκοκύπριο στρατιώτη στη γλώσσα του, αλλά δεν κατέστη δυνατό. Ο δικός μας φύλακας εκφράστηκε πολύ άσχημα για τον απέναντι συνάδελφό του και δεν επέμεινα να επικοινωνήσω με τον τουρκοκύπριο στρατιώτη.

Βαδίζοντας προς το μεγάλο δρόμο της οδού Λήδρας για να συναντήσουμε τους άλλους της παρέας μας, συναντούμε κάπου τη μεγαλοπρεπή εκκλησία της Παναγίας Φανερωμένης και δίπλα της το εκπληκτικό Παρθεναγωγείο, που μοιάζει με Πανεπιστήμιο. Τα περιεργαζόμαστε για λίγη ώρα και κατηφορίζουμε προς την οδό Λήδρας. Φτάνουμε στον προορισμό μας και συναντούμε τους δικούς μας. Ξαφνικά ο Μανόλης και εγώ αποφασίζουμε να μπούμε στον τουρκοκυπριακό τομέα. Από την οδό Λήδρας επιτρέπεται να εισέλθει κάποιος στον απέναντι μαχαλά. Μας ενημερώνουν, όμως, ότι μπορούμε να μπούμε, αλλά με την είσοδό μας οι Τουρκοκύπριοι θα μας υποχρεώσουν να υπογράψουμε κάποια χαρτιά στην τουρκική και αγγλική γλώσσα ότι αναγνωρίζουμε

το τουρκοκυπριακό ψευδοκράτος της Βόρειας Κύπρου. Αρνούμαστε να κάνουμε κάτι τέτοιο και αποφασίζουμε να μην εισέλθουμε.

Καθόμαστε στην καφετέρια, παίρνουμε το τσάι μας με τα ωραία κυπριακά εδέσματα και μετά από αρκετή ώρα με τα ψώνια των γυναικών αποφασίζουμε να επιστρέψουμε στο ξενοδοχείο μας. Ήδη μας είχε πάρει το απόγευμα. Πηγαίνοντας στο ξενοδοχείο οι νεόνυμφοι Γιώργος και Στέλλα ενημερώνουν τηλεφωνικά τα παιδιά μας ότι το βραδάκι επιθυμούν να μας υποδεχτούν στο καινούργιο σπιτικό τους. Γευματίζουμε πρόχειρα άλλος από ένα ριζόγαλο και άλλος από ένα γιαούρτι και μετά ξεκουραζόμαστε για να μπορέσουμε να έχουμε όρεξη για τα βραδινά εδέσματα.

Το βραδάκι κατά τις επτά η ώρα ξεκινήσαμε για το καινούργιο σπίτι των παιδιών. Μια μικρή χαριτωμένη μεζονέτα, προίκα της Στέλλας, είναι το νέο σπιτικό των παιδιών. Ένα σαλόνι, μια ωραία κουζίνα και ένα μεγάλο μπάνιο στο ισόγειο και τρία μεγάλα δωμάτια μ' όλους τους κοινόχρηστους χώρους στον πρώτο όροφο. Ο Μανόλης και ο Πάνος ανεβαίνουν και θαυμάζουν την ωραία κατοικία των φίλων τους και τους εύχονται να το γεμίσουν παιδιά. Αυτό που ακόμη δεν άρχισαν να κάνουν οι ίδιοι, το εύχονται στους φίλους τους.

Στο σπίτι συναντήσαμε τους γονείς των παιδιών και άλλους συγγενείς τους. Με τους γονείς της Στέλλας, που είναι συνταξιούχοι εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, συζητήσαμε αρκετή ώρα για τα εκπαιδευτικά της Κύπρου και τις αποδοχές τους. Είναι πολύ μπροστά από μας. Και το εφάπαξ που πήραν τριπλάσιο από μας. Μας τράταραν πολλά κυπριακά εδέσματα, γλυκά, τυρόπιττες, ποτά και κατά τις δέκα η ώρα φύγαμε, επειδή ο Μανόλης και η Ηρώ έπρεπε το πρωί της επόμενης μέρας να μεταφέρουν τον Πάνο στο αεροδρόμιο της Λάρνακας για να επιστρέψει στη Θεσσαλονίκη. Η αποστολή του Πάνου κάπου εδώ τελείωνε. Εμείς τον θέλαμε να μας ακολουθήσει, αλλά η αποστολή του ήταν ίσαμε εδώ. Εμείς θα συνεχίζαμε το πρόγραμμά μας, που είχε για όλους τους άλλους καθαρά τουριστικό χαρακτήρα, ενώ για μένα είχε ένα πλούσιο αναμνηστικό περιεχόμενο με πολλές συγκινησιακές καταστάσεις. Άλλες ευχάριστες, αλλά και άλλες πολύ δυσάρεστες.

Την επόμενη μέρα, Τρίτη 26 Φεβρουαρίου 2013, μετά την επιστροφή του Μανόλη και της Ηρώς από τη Λάρνακα, γύρω στις έντεκα το πρωί εγκαταλείψαμε το ξενοδοχείο και κατευθυνθήκαμε προς το Τρόοδος. Ο δρόμος είναι καλός και μέχρι κάποιο σημείο είναι διεθνής. Πλησιάζουμε την Περιστέρωνα, όπου είχε την έδρα του το 21 Σύνταγμα της «παράνομης» Μεραρχίας ΕΛ.ΔΥ.Κ/Μ., όπου υπηρέτησα τους δυο τελευταίους μήνες της παραμονής μου στην Κύπρο. Στις 12 περίπου βρισκόμαστε στο χώρο του καφενείου της εκκλησίας του χωριού. Η βυζαντινή εκκλησία των Αγίων Βαρνάβα και Ιλαρίωνος βρίσκεται σ' ένα ολόκληρο τετράγωνο με μια μεγάλη αυλή και ένα ευρύχωρο καφενείο, που είναι ιδιοκτησία της εκκλησίας και κάποιος συγχωριανός το νοικιάζει και το εκμεταλλεύεται.

Καθόμαστε έξω στη βεράντα του καφενείου με έναν λαμπρό ήλιο και αμέσως έρχεται ο καφετζής για τις παραγγελίες μας. Η ομιλία του είναι διαφορετική από τους Κυπρίους. Ξαφνιάζομαι προς το παρόν και αμέσως μου λέει ότι είναι καλαμαράς και ότι νοικιάζει και εκμεταλλεύεται το καφενείο της εκκλησίας. Δίπλα του στέκεται ένας ηλικιωμένος Ελλαδίτης, που αντιλαμβάνεται ότι είμαστε από την Ελλάδα και ρωτάει ποιος είναι ο σκοπός της επίσκεψής

Εικ. 97: Η Ελένη Μαργαρώνη μπροστά από την εκκλησία της Περιστερώνας.

μας. Του απαντώ ότι κατά το 1967, πριν αναχωρήσουμε για την Ελλάδα, υπηρετούσα εδώ στο Σύνταγμα ως δόκιμος. Μου λέγει ότι και ο ίδιος ως Μόνιμος Υπαξιωματικός υπηρέτησε κατά το 1966 εδώ στο Σύνταγμα και ότι ονομάζεται Παναγίδης και κατάγεται από την Τρίπολη. Τώρα, αφού συνταξιοδοτήθηκε από τον Ελληνικό Στρατό, επέστρεψε στην Κύπρο και έγινε μόνιμος κάτοικος του χωριού. Τους λέω ότι έχω ραντεβού με τον ιερέα του χωριού, που τον γνώρισα τότε στα 1967 με τα δυσάρεστα γεγονότα στην Κοφίνου και πριν αναχωρήσω για την Ελλάδα, μου χάρισε με μια συγκινητική αφιέρωση ένα βιβλιαράκι, στο οποίο περιγράφεται η εκκλησία του χωριού του. Μου απαντούν ότι ο παπάς ήταν εδώ και πριν από λίγο έφυγε. Ήταν εδώ και σας περίμενε, αλλά εσείς αργήσατε και, λόγω ηλικίας, είναι υπέργνηρος 87

ετών, αποχώρησε για το σπίτι του. Τότε παρακάλεσα τον κύριο Παναγίδα να με οδηγήσει στο σπίτι να τον χαιρετήσω και να πάρω την ευλογία του, που με αξίωσε ο Θεός να έρθω να τον συναντήσω, ύστερα από σαράντα έξι χρόνια.

Πήρα την Ευαγγελία και ακολουθώντας το συμπατριώτη κατευθυνθήκαμε προς το σπίτι του παπά. Ο άγιος γέροντας είχε ξαπλώσει, αλλά μόλις άκουσε φωνές σηκώθηκε και μας προϋπάντησε μαζί με την πρεσβυτέρα με πολλές χαρές. Του είπα ποιος είμαι και αγκαλιάζοντας και μένα και τη γυναίκα μου μας φίλησε σα στοργικός πατέρας. Του θύμισα κάποιες τραγικές καταστάσεις του Νοεμβρίου του 1967 με τα τουρκικά αεροπλάνα και το βιβλιαράκι με την αφιέρωσή του. Πολύ συγκινήθηκε που δεν τον ξέχασα ποτέ, αλλά και την απόφασή μου να έρθω να τον συναντήσω. Η πρεσβυτέρα, που ήταν δίπλα μας, θυμήθηκε αρκετούς από τους μεγάλους αξιωματικούς και προθυμοποιήθηκε να μας κεράσει ένα γλυκό κουταλιού. Εμείς, όμως, βιαζόμαστε και δίνοντάς τους κάποια δώρα, που τα είχαμε γι' αυτούς, ζητήσαμε την ευχή του ιερέα και τους αποχαιρετήσαμε με μεγάλη συγκίνηση.

Ο Παπά-Ανδρέας Τσιακούρης ήταν γέννημα θρέμμα του χωριού του και κατά τον Αγώνα 1955-59 συνελήφθη από τους Άγγλους με άλλους 8 συγχωριανούς του το 1958 και μεταφέρθηκαν στα κρατητήρια της Κοκκινοτριμιθιάς, όπου κρατήθηκαν εκεί μέχρι το τέλος του Αγώνα (1959). Αξιώθηκε να διακοπήσει την Εκκλησία ως κληρικός επί 55 συναπτά έτη. Πέθανε την Τετάρτη, 20 Σεπτεμβρίου 2017 και την επομένη εψάλη η εξόδιος ακολουθία στον ιερό Ναό του χωριού με τη συμμετοχή του Μητροπολίτη Μόρφου Νεοφύτου, πολλών κληρικών και πλήθους κόσμου!

Επιστρέψαμε στο καφενείο και πίνοντας τους καφέδες είπα στην παρέα

μας δυο λόγια για τη βυζαντινή εκκλησία, που είχαμε μπροστά μας. Ακόμη δείχνοντας το μουσουλμανικό μιναρέ με το τζαμί, που βρίσκεται λίγο παραπάνω στο κέντρο του χωριού, τους είπα ότι οι χριστιανοί και οι μουσουλμάνοι κάτοικοι του χωριού ζούσαν αρμονικά μεταξύ τους μέχρι τα Χριστούγεννα του 1963. Αυτό το δηλώνουν τα δυο θρησκευτικά μνημεία που το ένα βρίσκεται σχεδόν δίπλα στο άλλο. Ακόμη τους διηγήθηκα τη μεγάλη απόφαση που πήρα τότε στα 1967 να προσκαλέσω να κατεβεί στην Κύπρο η Ευαγγελία και από αυτό εδώ το καφενείο της τηλεφώνησα στην Αθήνα, που περίμενε αγωνιωδώς, ότι προς το παρόν δεν μπορούσε να ταξιδέψει στην Κύπρο.

Γρήγορα αποχαιρετήσαμε τον Ελλαδίτη καφετζή και τους άλλους παππούδες του χωριού, ανεβήκαμε στα αυτοκίνητα και ξεκινήσαμε για το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου της Ορούντας, που βρίσκεται δίπλα από την Περιστερώνα. Τρία χιλιόμετρα παραπάνω προς το βουνό. Έπρεπε να το επισκεφτούμε, επειδή εδώ, τότε από τις 12 Νοεμβρίου ως τις 18 Δεκεμβρίου του 1967, παρέμεινα κάπου τριάντα πέντε νύχτες φυλάγοντας με δυο παλικάρια τα πυρομαχικά του Συντάγματος, που είχαμε μεταφέρει από τις αποθήκες του Γερόλακκου. Έπρεπε να επισκεφτώ το Μοναστήρι, επειδή με φιλοξένησε τότε πολύ στοργικά στο κάπως καλά διατηρημένο κελί του ηγουμένου.

Πήραμε το δρόμο προς το χωριό και παρατηρώντας προς τα δεξιά αντίκριζα το χώρο διασποράς μας, όπου είχαμε εγκατασταθεί μέσα σ' ένα μεγάλο χωράφι δίπλα από το χείμαρρο, που κατέβαινε από το βουνό. Έβλεπα τους τεράστιους ευκάλυπτους και τις αιωνόβιες ελιές, που τα τουρκικά αεροπλάνα, όταν περνούσαν από πάνω μας, τα συντάραζαν ολόκληρα. Μόλις φτάσαμε στο χώρο του Μοναστηριού, καυτός ιδρώτας περιέλουσε το πρόσωπό μου. Όλα τελείως αλλαγμένα. Τότε όλος ο χώρος του Μοναστηριού ήταν ερειπωμένος και μόνο κουκουβάγιες, σπουργίτια, αγριοπερίστερα και άλλα πετούμενα κούρνιαζαν στα χαλάσματά του. Τώρα ο χώρος ήταν γύρω-γύρω γεμάτος από καινούργια κτίσματα και έλαμπε από καθαριότητα. Τα κελιά και ο περίγυρος καλοφτιαγμένα, οι κήποι γεμάτοι λουλούδια και οι τριανταφυλιές μοσχομύριζαν άνοιξη. Τα δέντρα όλα καταπράσινα και τα παλιά αειθαλή κυπαρίσσια, από την εποχή που ήμασταν εδώ διασχίζοντας με τις μύτες τους αιθέρες, στέκονταν περήφανα σαν λαμπάδες.

Μια μοναχή μας πήρε είδηση και γρήγορα έτρεξε κοντά μας. Ανάψαμε το

Εικ. 98: Ο Παπά-Ανδρέας Τσιακούρης στα γηρατειά του.

κερί μας στο καθολικό και μέσα μου έκανα μια κρυφή προσευχή, που ξαναντίκριζα το ιστορικό Μοναστήρι και δίπλα του το διώροφο κελί. Η Μοναχή μας ενημέρωσε ότι εδώ και δέκα χρόνια μια ομάδα γυναικών μοναχών ανέλαβε με τη βοήθεια του χωριού της Ορούντας και άλλων πιστών και ευλαβών προσκυνητών να ανακαινίσει το Μοναστήρι γι' αυτό λάμπει από καθαριότητα. Της μίλησα για το ποιος είμαι και τι σχέση έχω με το ιστορικό Μοναστήρι και μου απάντησε ότι έχει ακούσει από τους παλιότερους κατοίκους του χωριού όλα τα σχετικά με τα γεγονότα του 1967 και ότι εδώ είχαν αποθηκευτεί πολλά πυρομαχικά της Εθνικής Φρουράς. Μας πρόσφερε μια λεμονάδα και ένα γλυκό, που τα πήραμε με μεγάλη ευχαρίστηση. Συζητώντας της είπα ότι τότε γύρω από το χώρο υπήρχαν χοιροστάσια, που μύριζαν πολύ άσχημα. Γέλασε και μου απάντησε πως και σήμερα υπάρχουν και η κοινότητα των μοναχών έχει κάποιες προστιβές με τους ιδιοκτήτες τους. Βγάλαμε κάποιες φωτογραφίες και αποχαιρετώντας την καλοκάγαθη μοναχή, που μας μίλησε πολύ γλυκά, φύγαμε. Ένα τάμα να ξαναδώ το Μοναστήρι εκπληρώνονταν με τον καλύτερο τρόπο.

Εικ. 99: Η Ευαγγελία με την Ελένη και οι ιδες με την Ηρώ Μαργαρώνη στη Μονή του Αγίου Νικολάου στην Ορούντα.

Αναχωρήσαμε από το ιστορικό Μοναστήρι κόβοντας λίγα τριαντάφυλλα, που η μεθυστική μυρωδιά τους σε ζάλιζε. Και τώρα επιστρέφοντας στον κεντρικό δρόμο κατευθυνόμαστε ολοταχώς προς την Κακοπετριά. Μέσα μου υπάρχει μια ευφορία και μια συγκρατημένη συγκίνηση, που ξανάβλεπα αυτά τα μέρη. Πόσα γεγονότα δε μου θύμιζαν. Τι να πρωτοθυμηθώ. Τις επιδρομές των τουρκικών αεροπλάνων, που πετούσαν πάνω από τα κεφάλια μας. Τις αντιδράσεις των γενναίων πολυβολητών μας, που ήθελαν να τα προσβάσουν, αλλά εμείς οι αξιωματικοί δεν τους επιτρέπαμε. Τις φοβίες κάποιων μεγάλων αξιωματικών και ιδιαίτερα του γραφικού Υποδιοικητή του Συντάγματός μας. Τη συμπεριφορά του ηρωικού κρητικού Ταγματάρχη Σταύρου Βεληβασάκη. Τη γενναία στάση στις τουρκικές προκλήσεις των ταγματάρχων Παύλου Κουρούπη και Σπαρτιώτη Κοσμά. Ή το μεγάλο κακό με τη νεροποντή που μας

έπληξε μια νύχτα και πλημμύρισε ολόκληρος ο χώρος διασποράς.

Περνώντας από την Ευρύχου σχεδόν δε θυμάμαι τίποτε. Προφανώς έχουν αλλάξει πολλά πράγματα. Μισός αιώνας κοντεύει. Ανεβαίνοντας δίπλα από τον Κλάριο ποταμό σ' ένα νέο και καλοστρωμένο δρόμο, το τοπίο, τα περιβόλια, τα βουναλάκια με τα πεύκα και τις ραχούλες τους κάτι μου θυμίζουν. Είναι σα να έρχονται οι θύμισες από πολύ μακριά. Από τα βάθη της ανθρωπίνης ύπαρξης, που όσος χρόνος κι αν περάσει, κάτι μένει θαμπό και ξεθωριασμένο. Μόλις πλησιάσαμε τη Γαλάτα τα πράγματα έγιναν περισσότερο γνωστά. Τα δυο περίτεχνα καμπαναριά της Παναγίας Οδηγήτριας με συγκλονίζουν, μόλις τα αντικρίζω. Αυτά είναι, όπως τότε. Αμέσως μπαίνουμε στην Κακοπετριά, χωρίς κάποιο κενό που τότε υπήρχε μεταξύ των δυο χωριών. Ο Μανόλης τραβάει προς τον ξενώνα Παραδοσιακό Σπίτι το Πατρικό, όπου πρόκειται να καταλύσουμε για δυο βραδιές. Το μηχανήμα τον οδηγεί με ασφάλεια. Οι ιδιοκτήτες του σπιτιού μας αναμένουν στο parking και μας οδηγούν μέσα στην παλιά Κακοπετριά με τα στενά σοκάκια και τους ελικοειδείς δρόμους με τα γκαλντερίμια τους.

Το Παραδοσιακό Σπίτι το Πατρικό, όπως το είδαν τα παιδιά στο διαδίκτυο, τους άρεσε και το επέλεξαν. Είναι ένα παλιό διώροφο χωριάτικο σπίτι ανακαινισμένο με σύγχρονες εγκαταστάσεις. Διαθέτει τρία υπνοδωμάτια στο ισόγειο με κλιματιστικά και μπάνιο, ενώ στο ανώγι μεγάλο σαλόνι με τηλεόραση, ψυγείο, παραδοσιακά ξύλινα παράθυρα, πόρτες, κάγκελα, κουζίνα με όλα τα απαραίτητα και αρκετά άλλα σύγχρονα μέσα. Είναι, όμως, κρύο σπίτι, επειδή έχει παραμείνει ανοίκιαστο πολλές μέρες και χωρίς θέρμανση, λόγω χειμώνα, και την πρώτη βραδιά παρότι τα κλιματιστικά δούλευαν συνεχώς, δεν μπορέσαμε να ζεσταθούμε. Την επόμενη βραδιά τα πράγματα ήταν πολύ καλύτερα. Η γυναίκα μου που έχει ακούσει ότι στην Κακοπετριά υπάρχουν τόσα καλά, δεν έμεινε και πολύ ευχαριστημένη. Το βλέπω στο πρόσωπό της.

Τακτοποιούμαστε στα δωμάτια του ισογείου και κατεβαίνουμε στο κέντρο του χωριού για να φάμε κάτι, επειδή ήδη πλησιάζει να βραδιάσει. Επιθυμώ διακαώς να κάνω μια πρώτη αναγνώριση του χώρου, όπου έζησα επτά μήνες. Κατηφορίζοντας σε κοντινή απόσταση συναντήσαμε την παλιά εκκλησία της Μεταμόρφωσης, όπου πολλές φορές εκκλησιάστηκα κατά τις Κυριακές και τις Εθνικές Επετείους με τους οπλίτες του Τάγματος. Μπήκαμε όλοι μέσα και τα πόδια μου άρχισαν να τρέμουν. Ανάψαμε ένα κεριά και θυμήθηκα πολλά. Το καλύτερο ήταν, όταν στις 25 Μαρτίου 1967 με τους οπλίτες εκκλησιάστηκα και άκουσα από ένα δάσκαλο έναν πανηγυρικό πολύ καλά συνδεδεμένο με τον Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. Λίγο παρακάτω συναντήσαμε την Κακόπετρα ή Πέτρα του Ανδρογύνου, που τόσα λένε οι ντόπιοι για την ιστορία της. Τη θυμάμαι πολύ καλά. Δίπλα της υπήρχε ένα μικρό κατάστημα με ψιλικά και διάφορα τουριστικά είδη. Από εκεί τότε αγόρασα το αγγλοελληνικό λεξικό, που έχω μέχρι σήμερα, και κάποια μαξιλαράκια με ζωγραφισμένη την Κύπρο με όλες τις πόλεις και τα χωριά της.

Λίγο παρακάτω πιάσαμε την πλατεία του χωριού, αλλά δεν μπορώ να προσανατολιστώ. Τα τεράστια πλατάνια υπάρχουν, αλλά τα αντικρίζω κολοβωμένα. Ανάμεσά τους υπήρχε ένας μεγάλος ανοιχτός χώρος, ενώ τώρα υπάρχει μια καφετέρια. Κοιτάζω δεξιά, αριστερά, δεν βλέπω τίποτε που να μου θυμίζει κάτι. Δεν μπορώ να αντικρίσω ούτε το σπίτι, που ήταν δίπλα από την πλατεία

και στο οποίο είχα νοικιάσει το πάνω μικρό διαμέρισμά του για να μείνουμε με την Ευαγγελία μου. Τότε με την αλληλογραφία μας είχαμε αποφασίσει από κοινού να κατεβεί στην Κύπρο. Όλα στο χώρο της πλατείας άλλαξαν. Έτσι γίνεται με τους πλούσιους τουριστικούς προορισμούς.

Στο κάτω μέρος της πλατείας καθόμαστε σ' ένα εστιατόριο για να πάρουμε το γεύμα μας. Παραγγέλλουμε τις κυπριακές σεφταλιές και τρώγοντας ρωτάω τον ιδιοκτήτη του κέντρου, που έχει κάποια ηλικία, πότε άλλαξε η πλατεία και η γύρω περιοχή της. Η απάντησή του είναι κοφτή και αφοπλιστική. Μετά το 1974 και ιδιαίτερα μέσα στη δεκαετία του '80 όλα άλλαξαν στην Κακοπετριά. Τα σπίτια γύρω από την πλατεία γκρεμίστηκαν και κτίστηκαν καινούργια. Η καφετέρια στο κέντρο της πλατείας έγινε στη δεκαετία του '90 και γενικά το χωριό άλλαξε, εκτός από το παλιό χωριό, που έμεινε διατηρητέο. Αμέσως αντιλαμβάνομαι το λόγο που δεν μπορώ να προσανατολιστώ.

Επιστρέψαμε στο σπίτι, ανάψαμε τα κλιματιστικά του σπιτιού και ετοιμαστήκαμε να ξεκουραστούμε, επειδή την επόμενη μέρα είχαμε να εκτελέσουμε την σπουδαιότερη αποστολή. Να επισκεφτούμε το χώρο του Αγίου Νικολάου της Στέγης, όπου στις κατασκηνωτικές εγκαταστάσεις του είχε την έδρα του το 606 Τάγμα Πεζικού, που ήταν η μονάδα, όπου πήρα την πρώτη τοποθέτηση αμέσως μετά την αποφοίτησή μου από τη ΣΕΑΠ. Μετά από τον Άγιο Νικόλαο να επισκεφτούμε τις αποθήκες της Εθνικής Φρουράς ψηλότερα στο ιστορικό χωριό Σπήλια, όπου μέσα σε σκληρές χειμωνιάτικες συνθήκες το Μάρτιο του 1967 για ένα δεκαήμερο ως αξιωματικός υπηρεσίας με οκτώ οπλίτες και ένα λοχία ήμουν υπεύθυνος για τη φύλαξη των αποθηκών.

Την άλλη μέρα, 27 Φεβρουαρίου 2013, λίαν πρωί κατέβηκα στο χωριό και επισκέφτηκα το γραφείο της Κοινότητας. Συνάντησα την κυρία με την οποία τις προηγούμενες μέρες είχα μιλήσει από την Ελλάδα για την επίσκεψή μου στο Πράσινο Νησί και ευχαριστώντας την για τις πληροφορίες της, ανέβηκα στο σπίτι για να ξεκινήσουμε προς τον Άγιο Νικόλαο, όπου μας περίμενε η ξεναγός κυρία Σπυρούλα Χρυσή.

Ο δρόμος σήμερα είναι ασφαλοστρωμένος και η γύρω περιοχή έχει νεόκτιστα σπίτια, βίλλες, περιβόλια, κήπους και πολλά πράγματα, που άλλαξαν το τοπίο που ήξερα. Πριν αντικρίσω μέσα σε μια μεγάλη χαράδρα το χώρο της Βυζαντινής εκκλησίας του Αγίου Νικολάου, βλέπω στα δεξιά μας ένα δρόμο μέσα στο δάσος, όπου κάναμε την εκπαίδευσή μας. Το τοπίο είναι πολύ αλλαγμένο και από μια πυρκαγιά, που, όπως μετά από λίγο μας ενημέρωσε η ξεναγός, ξέσπασε πριν από λίγα χρόνια και κατέκαυσε όλο το βουνό απέναντι από το χώρο των κατασκηνώσεων.

Πλησιάσαμε το χώρο και με μιας αντίκρισα τις εγκαταστάσεις, όπου για επτά μήνες έζησα ευχάριστες στιγμές με τους συναδέλφους αξιωματικούς και τους οπλίτες, αλλά έφτυσα και αίμα με τον Υποδιοικητή του Τάγματος εξαιτίας του δυσάρεστου συμβάντος κατά την 20η Αυγούστου του 1967. Τα κτίρια με τους αναβαθμούς είναι, όπως τα άφησα, η Εκκλησία του Αγίου Νικολάου με τη διπλή στέγη λίγο παρακάτω επίσης. Το γήπεδο στη θέση του με τις χορταρισμένες του εξέδρες. Τα δέντρα, όπως τότε, πριν από σαράντα έξι χρόνια. Το ρέμα του Καρκώτη ποταμού λίγο παρακάτω συνεχίζει να κυλάει ήρεμα τα νερά του, όπως τότε, ενώ τα δέντρα, που το περιτριγυρίζουν σήμερα, έχουν κάπως αραιώσει.

Σφίγγω την ψυχή μου και τραβώ ίσια προς την Εκκλησία. Τα χέρια μου άρχισαν να τρέμουν και τα πόδια να τρικλίζουν. Η φωνή μου κόβεται καθώς συζητώ με τους δικούς μου. Η ξεναγός από την συνομιλία, που κάνω με τους δικούς μου, κατάλαβε αμέσως ότι είμαστε Ελλαδίτες και ότι εγώ είμαι εκείνος που της είχε μιλήσει στο τηλέφωνο λίγες μέρες νωρίτερα από την Ελλάδα. Την καλημερίζουμε αναφέροντας το όνομά της και της λέγω ποιος είμαι και τι σχέση έχω με το χώρο. Το θυμήθηκε αμέσως. Μπαίνουμε στην Εκκλησία και απολαμβάνουμε τον σταυροειδή με τρούλο ναό του Αγίου Νικολάου. Η κυρία Σπυρούλα μας κάνει μια θαυμάσια ξενάγηση και, ενώ τα ξέρω όλα πολύ καλά, ξαφνιάζομαι, όταν μας οδηγεί στα δεξιά του ναού και στην τοιχογραφία της Γέννησης του Χριστού μας δείχνει την Παναγία να βυζαίνει το Χριστό με το ένα στήθος έξω από το φόρεμά της. Ποτέ μου δεν θυμούμαι να το είχα παρατηρήσει, παρότι πολλές φορές περιεργάστηκα όλες τις τοιχογραφίες και τις περιέγραψα στους οπλίτες του Τάγματος. Είναι μοναδική τοιχογραφία του 14ου αιώνα, μας λέει η ξεναγός, που παρουσιάζει τόσο υπερεαλιστικά την Παναγία μας.

Εικ. 100: Ο Μανόλης με την Ελένη μπροστά στον Άγιο Νικόλαο της Στέγης.

Τρέμω σύγκορμος από τη συγκίνηση. Ανεβαίνουμε τα σκαλοπάτια και πλησιάζουμε τις παλιές εγκαταστάσεις. Εδώ στο κάτω κτίριο, λέω στην παρέα μου, ήταν η Λέσχη αξιωματικών, όπου έζησα πικρές στιγμές την 20η Αυγούστου του 1967 με τον ανεκδιήγητο Υποδιοικητή του Τάγματος. Δίπλα το ΚΨΜ των οπλιτών και παραδίπλα η σκάλα, που οδηγεί στον επάνω όροφο, όπου κοιμόμασταν οι κατώτεροι αξιωματικοί. Ανεβαίνουμε τα σκαλοπάτια του κτιρίου και από τη βεράντα του ατενίζουμε κάτω το μικρό ποταμάκι και το απέναντι απότομο βουνό, που η βλάστησή του είναι χαμηλή εξαιτίας της τελευταίας πυρκαγιάς. Είχα την αντίληψη ότι η εκκλησία ήταν ακριβώς κάτω και λίγο μόνο αριστερά από το κτίριο. Αλλά τώρα βλέπω ότι είναι πολύ αρι-

στερότερα από το κτίριο. Το επάνω κτίριο, όπου έμειναν οι οπλίτες, το παρατηρώ και αναπολώ πόσες φορές ως αξιωματικός υπηρεσίας έκανα την πρωινή επιθεώρηση στους οπλίτες του 2ου Λόχου, όπου ανήκα. Σήμερα ανάμεσα στα δυο παλιά κτίρια, όπου εμείς είχαμε κάτι παράγκες με τα γραφεία των Λόχων και τις αποθήκες του υλικού του Τάγματος, υπάρχουν τριώροφα γιατιά προφανώς για να αυγατίσουν τους κατασκηνωτικούς χώρους.

Σταματώ αμίλητος παρατηρώντας όλους τους χώρους. Στρέφω τα μάτια μου προς το βουνό, όπου πολλές φορές δοκιμάστηκα με τα γενναία παιδιά της διμοιρίας μου. Τώρα άνοιξε ένας δρόμος μέσα σ' αυτό το δάσος, που οδηγεί πίσω από το βουνό στο χωριό Πεδουλάς. Αναπολώ εκείνη την ασέληνη βραδιά που κατά τη νυκτερινή άσκηση απώλεσα μέσα στο πυκνό δάσος τη μια από τις τρεις ομάδες μου, που χάνοντας τον προσανατολισμό της έφυγε πίσω από το βουνό και κατέληξε στο χωριό Πεδουλάς. Την άλλη μέρα το πρωί, την ώρα που γινόταν η πρωινή αναφορά του Τάγματος, παρουσιάστηκαν όλοι οι οπλίτες με το δεκανέα τους σώοι και αβλαβείς. Ήταν μια εμπειρία μοναδική. Ο Διοικητής, όχι μόνο δεν τους τιμώρησε, αλλά η απώλεια του προσανατολισμού τους του έδωσαν την ευκαιρία να μας αναπτύξει τη σημασία της νυκτερινής άσκησης και την ανάγκη ύπαρξης ομαδικού πνεύματος, που πρέπει να υπάρχει σ' αυτές τις δύσκολες καταστάσεις.

Εικ. 101: Όλη η παρέα κάτω από μια ανθισμένη αμυγδαλιά στη Μονή του Αγίου Νικολάου της Στέγης.

να τους ακολουθήσω για να φωτογραφηθούμε σε μια ολάνθιστη αμυγδαλιά. Η ξεναγός το παρατηρεί και με παρακολουθεί με προσοχή. Καταλαβαίνει τη μεγάλη μου συγκίνηση και δε μιλάει καθόλου. Απλά με παρακολουθεί.

Την αποχαιρετούμε ευχαριστώντας για όλα όσα μας είπε. Φεύγοντας για να έχω ένα ενθύμιο από το χώρο του Αγίου Νικολάου κόβω ένα κλήμα από

Αναπολώ τις δίωρες διδασκαλίες στο μάθημα της ΕΗΔ (Εθνική Ηθική Διαπαιδαγώγηση) κάθε Τρίτη το βράδυ στη νυκτερινή εκπαίδευση σ' ολόκληρο το Τάγμα και ιδιαίτερα, όταν ο Διοικητής με διέταζε να συνδέω τα ιστορικά γεγονότα της εθνικής ιστορίας με τα ιδεώδη των Απριλιανών. Πόσο υπέφερα τότε, που προσπαθούσα, διαβάζοντας τις ανοησίες του Παπαδόπουλου στα «Πιστεύω» του, να βρίσκω κάτι από τα ιδεώδη της ιστορίας μας και να τα μεταδίνω στους οπλίτες και τους αξιωματικούς του Τάγματος. Πόσο δοκιμάστηκα τότε, που άρχισε η Ε.Δ.Ε. εναντίον μου, επειδή δήθεν εξύβρισα μέσα στη Λέσχη των αξιωματικών τον κύριο Υποδιοικητή, όταν μου έκανε παρατήρηση που διάβαζα τη ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ. Αναπολώ πολλά και μένω αμίλητος για λίγο. Οι δικοί μου το καταλαβαίνουν και η γυναίκα μου με συνεφέρει

την κληματαριά που σκεπάζει όλο το χώρο μπροστά από το κύριο κτίσμα. Το έφερα στην Ελλάδα και το φύτεψα στο κτήμα μας στη Λευκόβρυση. Ελπίζω να βλαστήσει. Κατευθυνόμαστε προς τα αυτοκίνητά μας, αλλά τα μάτια μου συνεχώς γυρίζουν πίσω κοιτάζοντας για τελευταία φορά όλο το χώρο, που τόσα ωραία έζησα αλλά και πόσα άσχημα υπέφερα.

Τώρα επιστρέφουμε στον κεντρικό δρόμο και ανηφορίζουμε προς τα Σπήλια. Πρέπει να επισκεφτούμε τις αποθήκες, που βρίσκονται πάνω από το χωριό. Σε δέκα λεπτά φτάνουμε στο χωριό. Τηλεφωνώ τον Πρόεδρο του χωριού Αντώνη Καρή, που πριν από λίγες μέρες μίλησα μαζί του από την Ελλάδα. Βρίσκεται στο γραφείο της Κοινότητας και μας υποδέχεται έξω από τη μεγαλοπρεπή εκκλησία του χωριού τον Άγιο Αντώνιο το Νέο, που είναι προστάτης και πολιούχος του χωριού. Μας ενημερώνει ότι δεν μπορούμε να επισκεφτούμε τις αποθήκες από το χωριό Σπήλια, όπως γινόταν παλιά. Αλλά πρέπει να πάμε από την άλλη πλευρά του βουνού, που βρίσκεται το Νοσοκομείο της Κυπερούντας.

Γυρίζουμε το βουνό, βρίσκουμε το Νοσοκομείο, αλλά δεν υπάρχει κάποια πινακίδα για το στρατόπεδο των αποθηκών. Ρωτούμε κάποιους ανθρώπους και επιτέλους βρίσκουμε το μονοπάτι, που οδηγεί στις αποθήκες. Οι πληροφορίες, όμως, που ζητήσαμε στο δρόμο μας, δημιούργησαν, όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, σοβαρό πρόβλημα στους κατοίκους της περιοχής. Αμέσως τηλεφώνησαν στις αστυνομικές και στρατιωτικές αρχές της περιοχής ότι κάποιοι άγνωστοι ψάχνουν να εντοπίσουν τις αποθήκες του Στρατού. Αμέσως από τις στρατιωτικές αρχές άρχισε ένας αγώνας εντοπισμού μας.

Όταν φτάσαμε με το ένα αυτοκίνητο στις αποθήκες και έδωσα τα στοιχεία μου στο Διοικητή του στρατοπέδου Λοχαγό Ιακώβου και του έδειξα την κυπριακή στρατιωτική μου ταυτότητα από τον καιρό που βρισκόμουν στο νησί, με κοίταζε παράξενα και δεν μπορούσε να πιστέψει στα λεγόμενά μου. Του έλεγα ότι το 1967 υπηρετούσα ως δόκιμος στο 606 Τάγμα Πεζικού με έδρα την Κακοπετριά. Ότι οι αποθήκες τότε ήταν στη δικαιοδοσία του 606 Τάγματος Πεζικού και τις φύλαγε εκ περιτροπής ένας αξιωματικός με έναν υπαξιωματικό και οκτώ οπλίτες. Ότι ένας αξιωματικός που φύλαξε τότε τις αποθήκες ήμουνα και εγώ. Στο μεταξύ, αφού έγιναν πιστευτά τα λεγόμενά μου, πήραμε την άδεια του Λοχαγού και ειδοποιήσαμε να έρθουν και οι υπόλοιποι τρεις της παρέας μας με οδηγό το Μανόλη.

Ο Λοχαγός αμέσως μας πρότεινε να καθίσουμε και να πάρουμε ένα αναψυκτικό ή έναν καφέ. Την ώρα εκείνη, ενώ εγώ διηγόμουν διάφορα επεισόδια της εποχής, ως υπεύθυνος αξιωματικός των αποθηκών, χτύπησε το τηλέφωνο της μονάδας. Ήταν κάποιος Συνταγματάρχης, που προφανώς μιλούσε από το Αρχηγείο της Εθνικής Φρουράς στη Λευκωσία. Ίσαμε εκεί είχαν φτάσει οι πληροφορίες και έπρεπε να εξιχνιαστούν όλα, σα να επρόκειτο για κατασκόπους. Ο Λοχαγός Ιακώβου τον ενημερώνει ποιος είμαι και τι επιθυμώ, αλλά εκείνος ζητάει να μιλήσει μαζί μου. Παίρνω το τηλέφωνο και του δίνω πραγματική στρατιωτική αναφορά. Του λέω ποιος είμαι, από πού κατάγομαι, ποια είναι η σημερινή μου ιδιότητα, πώς βρέθηκα στην Κύπρο αυτό τον καιρό, πότε υπηρετήσα στο Στρατό και τι σχέση έχω με τις αποθήκες των Σπηλιών της Εθνικής Φρουράς. Του λέω ακόμη ότι μέσα στα 1967 μετά το 606 Τ.Π. μετατέθηκα στο 21 Σύνταγμα, που είχε έδρα την Περιστέρωνα της Μόρφου και από εκεί φύ-

γαμε για την Ελλάδα μετά τα γεγονότα της Κοφίνου και του Αγίου Θεοδώρου το Νοέμβριο του 1967.

Μιλάει, όπως εμείς οι Ελλαδίτες, και προφανώς προέρχεται από τους Έλληνες αξιωματικούς που υπηρετούν με απόσπαση στην Εθνική Φρουρά. Σίγουρα πίστεψε όσα του είπα και μετά ευχαριστώντας με, μου ευχήθηκε να περάσουμε καλά τις επόμενες μέρες στο Νησί της Αφροδίτης και τελειώνοντας ζήτησε πολύ ευγενικά να δώσω το ακουστικό στο Διοικητή των αποθηκών. Σε λίγο καταφτάνει ένα στρατιωτικό τζιπ με κάποιο Λοχαγό, ονόματι Χριστοφίδη, όπως βλέπω στο πέτο της φόρμας του, που και εκείνος αρχίζει να με ανακρίνει. Παίρνει τηλέφωνο στην Προϊστάμενη Αρχή του, δίνει τις απαραίτητες εξηγήσεις και κλείνοντας το τηλέφωνο λέγει στο Λοχαγό Ιακώβου ότι το θέμα θεωρείται λήξαν. Δίπλα τους υπάρχει και ένας μεσόκοπος Μόνιμος Υπαξιωματικός, που τον ακούω να λέει στην κυπριακή διάλεκτο «το σύστημα δουλεύει».

Στη δική μου επίμονη επιθυμία να επισκεφτώ τις αποθήκες ο Λοχαγός Ιακώβου μου προτείνει να ανεβούμε σ' ένα δικό τους στρατιωτικό όχημα και να κάνουμε τη διαδρομή μέχρι την τελευταία αποθήκη, που σήμερα όλες έχουν αντικατασταθεί με μπετόν μέσα στις ίδιες τοποθεσίες, εκτός από μία. Σήμερα, όμως, έγιναν δεκατρείς, ενώ τα χρόνια, που ήμουνα υπεύθυνος, αν θυμάμαι καλά, ήταν επτά και κατασκευασμένες από τσίγκο (λαμαρίνες). Μαζί μας στο αυτοκίνητο ανεβαίνει και ο Μανόλης. Μόλις πλησιάσαμε στη μοναδική αποθήκη που έμεινε, όπως ήταν παλιά, ζήτησα από το Λοχαγό να σταματήσει για λίγο, να κατεβώ και να αγγίξω τις λαμαρίνες, που τόσα πολλά μου θυμίζουν. Ο Λοχαγός μου έκανε το χατήρι και παρατηρώντας τη συγκίνησή μου, πίστεψε περισσότερο ότι κάποια σχέση είχα μ' αυτές τις τσίγκινες αποθήκες. Μόλις φτάσαμε στην τελευταία αποθήκη, κατεβήκαμε από το αυτοκίνητο και έκανα μια πρόχειρη επισκόπηση του χώρου για να επισημάνω πού ήταν το φυλάκιο, που τόσα είχε να μου διηγηθεί. Ο Λοχαγός Ιακώβου μας λέει ότι δεν υπάρχει τίποτε από τα παλιά και ότι ο χώρος έχει ανασκαφεί για να γίνει στο χώρο αυτό μια σύγχρονη αποθήκη.

Ζήτησα επίμονα να επισημάνω ένα κοντινό βράχο, που ήταν λίγο παραπάνω από το φυλάκιο στην πλαγιά του βουνού, όπου κάθε πρωί ερχόταν μια πετροπέρδικα και μας καλημέριζε με το πρωινό της κελάηδημα. Τότε ένα πρωινό κάποιος στρατιώτης μου έδωσε το M1, το όπλο του, να σημαδέψω το πουλί, αλλά εγώ παίρνοντας το όπλο σημάδεψα το βράχο και όχι το πουλί. Ο στρατιώτης κατάλαβε το σκοπό μου, ότι δεν επιθυμούσα να χτυπήσω το πουλί και το γεγονός αυτό το έλεγε και το ξανάλεγε στους άλλους συναδέλφους του, ότι ο κύριος δόκιμος δεν θέλησε να χτυπήσει την πέρδικα. Δυστυχώς, με την αλλαγή της μορφής του χώρου δεν μπόρεσα να επισημάνω το βράχο. Επιστρέψαμε στην άλλη άκρη, όπου ήταν και οι υπόλοιποι, αποχαιρετήσαμε με πολλά ευχαριστώ το Διοικητή και τα Κυπριωτόπουλα φανταράκια, ανεβήκαμε στα αυτοκίνητα και αναχωρήσαμε για τη βάση μας.

Κατεβαίνοντας προς την Κακοπετριά σταματήσαμε σ' ένα εξοχικό κέντρο δίπλα στο ποταμάκι για να γευματίσουμε. Ήμασταν αρκετά καταπονημένοι και λίγο φουρκισμένοι από την ταλαιπωρία που υποστήκαμε, ώσπου να βρούμε τις αποθήκες της Εθνικής Φρουράς και να εκτελέσω το τάμα μου. Καθίσαμε και η παραγγελία όλων μας ήταν πέστροφα με διάφορα σαλατικά και

καλούμι τηγανητό. Σήμερα είναι Τετάρτη 27 Φεβρουαρίου του 2013 και ο Μανόλης έχει τα γενέθλιά του. Τέτοια ημερομηνία ήταν και τότε, που γεννήθηκε στη μακρινή Αδδής Αμπέμπα της Αιθιοπίας, όπου υπηρετούσα με απόσπαση στο Γυμνάσιο και το Λύκειο, μόνο που η μέρα ήταν Παρασκευή. Ευχηθήκαμε στο παιδί μας και εμείς και τα πεθερικά του και η καλή του τα Χρόνια Πολλά και να επιτύχει στη ζωή του κάθε επιθυμία.

Το απόγευμα κατεβήκαμε στην Κακοπετριά και, ενώ το ένα αυτοκίνητο με την Ηρώ και τον πατέρα της τράβηξε προς το Παραδοσιακό Σπίτι, ο Μανόλης, η συμπεθέρα, η γυναίκα μου και εγώ κατεβήκαμε στη Γαλάτα. Έπρεπε οπωσδήποτε να επισκεφτώ και το άλλο μικρό παλιό αγγλικό στρατόπεδο, όπου παρέμεινε εκ περιτροπής για ένα μήνα ένας Λόχος του Τάγματος και όπου κατέλυσα στο 2ο Λόχο που τοποθετήθηκα, μόλις έφτασα στο 606 Τ.Π. Πλησιάσαμε το χώρο, αλλά ο νέος μεγάλος δρόμος που έγινε δίπλα του, ανέσκαψε τους κήπους με τα αμπέλια και τα οπωροφόρα δέντρα και αλλοίωσε το περιβάλλον του. Το εντόπισα σε ερείπια μέσα στα βάτα και τα άλλα κλαδιά, όταν αντίκρισα λίγο παρακάτω τη Βυζαντινή εκκλησία της Παναγίας της Ποδύθου. Γυρίσαμε στην Κακοπετριά και κάνοντας κάποιες βόλτες στο χωριό, προσπάθησα να θυμηθώ κάποια πράγματα, αλλά τελικά ούτε τώρα μπόρεσα να επισημάνω κάτι από τα παλιά στο κέντρο του χωριού.

Επιστρέψαμε και εμείς στο Παραδοσιακό Σπίτι και ξαπλώσαμε να ξεκουραστούμε. Αργότερα καθίσαμε στο σαλόνι του Σπιτιού και κάναμε έναν απολογισμό της πολύ κουραστικής μέρας μας. Εκείνο που εντυπωσίασε όλους ήταν το ότι προσπαθώντας να εντοπίσουμε τις αποθήκες της Εθνικής Φρουράς μας πήραν για κατασκόπους. Ο Γιάννης με την Ελένη εξέφρασαν την κατάπληξή τους για όλες τις ταλαιπωρίες μου στην Κύπρο. Τώρα ζούσαν και οι ίδιοι και καταλάβαιναν καλύτερα όλα όσα τους έλεγα τα προηγούμενα χρόνια για τη μαρτυρική ζωή που έζησα στο στρατό στην Κύπρο. Το βράδυ ξαπλώσαμε και ο ύπνος μας ήταν καλύτερος από την προηγούμενη βραδιά. Το πρωί αποχαιρέτησαμε τους καλούς ιδιοκτήτες, που μας πρόσφεραν και κάποια δώρα από γλυκά κουταλιού, δική τους παραγωγή, και αναχωρήσαμε για τα ψηλότερα.

Το πρόγραμμά μας τώρα είναι να περάσουμε από τον Πεδουλά, ένα μεγάλο χωριό πιο ψηλά στο Τρόοδος, να πάρουμε το πρωινό μας και να συνεχίσουμε για το Μεγάλο και Ιστορικό Μοναστήρι της Παναγίας του Κύκκου. Στον Πεδουλά, όταν φτάσαμε χιονίζε ελαφρά και τα καταστήματα ήταν σχεδόν όλα κλειστά. Γι' αυτό φύγαμε και γύρω στις δώδεκα το μεσημέρι ήμασταν στο Μοναστήρι της Παναγίας της Ελεούσας.

Δεν προλάβαμε να κατεβούμε από τα αυτοκίνητα και ένας τρελός και κρύος αέρας μας υποδέχεται. Ο αδύνατος ήλιος μέσα από τα αραιά σύννεφα φωτίζει, αλλά δεν μπορεί να ζεστάνει την ατμόσφαιρα. Το βουνό εδώ πάνω έχει υψόμετρο 1300 μέτρα και οι άνεμοι από τις κοντινές θάλασσες το δέρνουν αλύπητα απ' όλες τις πλευρές. Ντυνόμαστε καλά τα πανωφόρια μας και κατευθυνόμαστε προς την είσοδο της Μονής. Στο ευρύχωρο χώρο στάθμευσης του Μοναστηριού καταφτάνει την ίδια ώρα ένα μεγάλο πούλμαν με ξένους τουρίστες. Είναι πολύ ελαφρά ντυμένοι και μερικοί φορούν κοντά παντελόνια και κοντομάνικα πουκάμισα. Τους βλέπουμε να τουρτουρίζουν και να τρέχουν προς την είσοδο του Μοναστηριού νομίζοντας ότι κάπως έτσι θα αντιμετωπί-

σουν το αναπάντεχο γι' αυτούς κρύο.

Μπαίνουμε μέσα στην τεράστια Μονή και προχωρούμε προς το Καθολικό της, όπου φυλάσσεται η Ιερή εικόνα της Παναγίας της Ελεούσας. Η παράδοση αναφέρει ότι είναι μια από τις τρεις εικόνες που αγιογράφησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς. Προσκυνούμε την Άγια Εικόνα της Μεγαλόχαρης και περιφερόμαστε με τους ξένους στο Μουσείο και τους άλλους χώρους του Καθολικού. Οι ξένοι έχουν μαζί τους και μια ξεναγό, που τους ομιλεί μια στα ρωσικά, την άλλη στα αγγλικά και την παράλλη στα γαλλικά. Καταλαβαίνουμε ότι είναι από κάθε καρδιάς εθνικότητα. Δυο νεαροί μοναχοί περιφέρονται μέσα στο ναό και παρακολουθούν τους προσκυνητές. Πιάνουμε κουβέντα μαζί τους και μας απαντούν ότι είναι Ρουμάνοι. Παλιά, πολύ παλιά, όταν επισκέφτηκα το Μοναστήρι με τους αξιωματικούς της μονάδας μου, δεν αντίκρισα τέτοια πολυπολιτισμικότητα.

Βγαίνοντας έξω πήραμε τον ανηφορικό δρόμο για να πάμε στο Θρονί να προσκυνήσουμε τον τάφο του Μακαρίου. Τρία χιλιόμετρα πιο πάνω σταματάμε σ' ένα πλατύ και ανηφορικό αλώνι. Στον πιο ψηλό χώρο πάνω σ' ένα πελώριο βάθρο ένας τεράστιος χάλκινος ανδριάντας του Μακαρίου δεσπόζει στο βουνίσιο τοπίο, που περιβάλλεται από περίτεχνα κλιμακωτά ντουβαράκια, ενώ τα πελώρια πεύκα του χώρου, που στεφανώνουν το τοπίο, σφυρίζουν στο δαιμονισμένο άνεμο. Ο πελώριος ανδριάντας βρισκόταν μπροστά στην Αρχιεπισκοπή και τελευταία μεταφέρθηκε εδώ. Πλησιάσαμε τον υπερβολικό ανδριάντα, πάνω από πέντε μέτρα ύψος, και τον περιεργαστήκαμε αρκετή ώρα μέσα στο άγριο ξεροβόρι.

Εικ. 102: Ο πελώριος ανδριάντας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στο Θρονί της Μονής Κύκκου.

Η Ηρώ απathanάτησε το χώρο βγάζοντας κάποιες φωτογραφίες, ενώ εγώ παρατηρώντας τον τεράστιο ανδριάντα αναλογίστηκα, αν πράγματι ήταν τόσο μεγάλος πολιτικός και θρησκευτικός ηγέτης ο Μακάριος. Κάποιοι λένε ότι ήταν μεγάλος, αλλά ότι έκανε και πολλά και σοβαρά σφάλματα. Έτσι συμβαίνει με τους ανθρώπους. Και οι μεγάλοι κάνουν σφάλματα. Λίγο πιο πάνω είναι ο τάφος του, αλλά το ψύχος είναι δριμύτατο. Παρόλα αυτά προχωρήσαμε και προσκυνήσαμε και τον τάφο.

Στο κάτω μέρος του τεράστιου χώρου υπάρχει ένα μεγάλο κατάστημα με πολλά είδη τουρισμού και προσφέρει αναψυκτικά, καφέδες και κάθε είδους αφεψήματα. Καθόμαστε στο κατάστημα για να πάρουμε καθυστερημένα το πρωινό μας. Παίρνουμε άλλος καφέ, άλλος τσάι, άλλος αναψυκτικά και τρώγουμε με πολλή όρεξη τα πλούσια κυπριακά κέικς, τα σταφιδόψωμα και τα γλυκά. Κάνουμε και κάποια ψώνια και γύρω στις δύο η ώρα ανεβαίνουμε στα

αυτοκίνητα και κατηφορίζουμε.

Από τη Μονή Κύκκου παίρνουμε το δρόμο, που οδηγεί νοτιοδυτικά του νησιού και κατευθυνόμαστε μέσα από τη φημισμένη Κοιλιάδα των Κέδρων στο Μοναστήρι, που είναι αφιερωμένο στην Παναγία τη Χρυσορρογιάτισσα, την «Κυρία της Χρυσής Ροδιάς». Είναι μια φανταστική διαδρομή. Ο δρόμος είναι ασφαλτοστρωμένος και ολόκληρη η περιοχή τόσο δασωμένη, που το ανθρώπινο μάτι δεν χορταίνει να βλέπει το απέραντο δάσος με τα πεύκα, τα πουρνάρια και ιδιαίτερα τα κέδρα. Το ίδιο δρομολόγιο κάναμε πέντε αξιωματικοί με επικεφαλής τον Υποδιοικητή του Τάγματος πριν από σαράντα έξι χρόνια, αλλά τότε είχαμε πνιγεί από τη σκόνη, επειδή ο δρόμος ήταν χωματόδρομος. Κάποτε κατηφορίζοντας αντικρίσαμε το αργιλώδες έδαφος της περιοχής και καταλάβαμε ότι πλησιάζουμε το Μοναστήρι. Περνάμε δίπλα από το χωριό Παναγιά, το γενέθλιο τόπο του Μακαρίου, και σε μικρή απόσταση συναντούμε το Μοναστήρι της Παναγίας.

Εικ. 103: Ο Μανόλης και ο Γιάννης Μαργαρώνης έξω από τη Μονή Παναγίας Χρυσορρογιάτισσας.

Με πολύ σεβασμό και μεγάλη συγκίνηση πέρασα την πύλη του Μοναστηριού. Το προαύλιο της Μονής το θυμήθηκα καλά, παρότι έχουν περάσει τόσα χρόνια από τότε που το περπάτησα με άλλους συναδέλφους. Προσκυνήσαμε την εικόνα της Παναγίας, που ήταν σκεπασμένη στο επάνω μέρος της, όπως ήταν και η εικόνα της Παναγίας του Κύκκου. Ανάψαμε το κερί μας και περιεργαστήκαμε το Καθολικό και την περιορισμένη αυλή του Μοναστηριού. Στον εξωτερικό του χώρο απέναντι από την είσοδο παρατηρήσαμε τον αιωνόβιο πεύκο, που τον στηρίζει μια τσιμεντένια κολόνα, καθώς έχει γείρει από το βάρος των χρόνων. Ο Μανόλης φωτογραφίζεται πάνω στον γερο-πεύκο από την Ηρώ, ενώ ο Γιάννης παραδίπλα με γυρισμένη την πλάτη στο φακό διαβάζει την πινακίδα με τα στοιχεία του δέντρου. Ταξιδεύοντας λίγο παρακάτω πλησιάσαμε το διεθνή δρόμο της Κύπρου, που συνδέει τη Λεμεσό με την Πάφο. Το απόγευμα γύρω στις πέντε το GPS μας οδήγησε ακριβώς έξω από το ξενο-

δοχείο PYRAMOS στην Κάτω Πάφου, όπου επρόκειτο να καταλύσουμε τρία βράδια.

Η κοπέλα στη Ρεσεψιόν μας υποδέχεται με πολλή χαρά. Μιλάει λίγα ελληνικά, καθώς είναι Ρουμάνα. Είναι μια μικρόσωμη ξανθιά κοπέλα με ωραία χαρακτηριστικά. Μας τακτοποιεί στο μικρό σχετικά, αλλά πολύ ωραίο, καθαρό και βολικό ξενοδοχείο. Στο ισόγειο υπάρχει ένα καλό μπαρ με μια ευρύχωρη αίθουσα για την εξυπηρέτηση των πελατών. Προσφέρει πρωινό αρκετά καλό, διάφορα ποτά και η τιμή του κάθε δωματίου είναι λιγότερο από τα μισά ευρώ του ξενοδοχείου της Λευκωσίας.

Μετά την τακτοποίησή μας ο Μανόλης, η Ηρώ, η γυναίκα μου και εγώ πεταχτήκαμε στο διπλανό ιταλικό εστιατόριο και απολαύσαμε τις ιταλικές του γεύσεις από διάφορα μακαρόνια και ντόπια χόρτα. Τα συμπεθέρια ήταν κουρασμένα και προτίμησαν την ξεκούραση. Επιστρέφοντας στο ξενοδοχείο επικοιμήθηκα με το φίλο μου Γιαννάκη και κλείσαμε ραντεβού για την επόμενη μέρα στις 2 το μεσημέρι σε κάποιο καλό κέντρο στην τουριστική περιοχή της Κάτω Πάφου, απέναντι από την είσοδο των Βασιλικών Τάφων. Ο φίλος μου επιθυμεί να μας φιλέψει σ' ένα εξωτικό κέντρο κάποιου σπουδαίου σεφ και παλιού συναγωνιστή του στον Αγώνα κατά των Άγγλων. Το βράδυ καθίσαμε στο μπαρ του ξενοδοχείου και απολαύσαμε τα αφεψήματα του νησιού, τα ποτά, τη μουσική και τους ξένους του ξενοδοχείου, που άλλος μιλάει αγγλικά, άλλος γαλλικά και άλλος ρωσικά. Μας εντυπωσιάζει ότι πολλοί Ρώσοι κυκλοφορούν στο νησί.

Την άλλη μέρα, Παρασκευή 1 Μαρτίου 2013, γύρω στις 10 το πρωί επισκεφτήκαμε τον αρχαιολογικό χώρο, που βρίσκεται δίπλα από το ξενοδοχείο. Είναι αρκετά εκτεταμένος και υπάρχουν πολλές ιδιωτικές επαύλεις των ρωμαϊκών χρόνων. Τα δάπεδά τους είναι κατάγραφα από ποικίλες ψηφιδωτές παραστάσεις και έχουν ονοματιστεί από τα θέματα τους. Υπάρχουν τέσσερις κατοικίες: «η Οικία του Διονύσου», «η Οικία του Θησέα», «η Οικία του Αίαντα» και «η Οικία του Ορφέα». Εκεί κοντά υπάρχει και η Στήλη του Αποστόλου Παύλου, όπου κατά την παράδοση ο Απόστολος των Εθνών δεμένος σε μια κολώνα εισέπραξε «σαράντα παρά μίαν» μαστιγώσεις από τον τοπικό άρχοντα. Στα ανατολικά του χώρου πάνω στα ρωμαϊκά κτίσματα κτίστηκαν τεράστιες παλαιοχριστινικές βασιλικές από τον 4ο ίσαμε τον 7ο αιώνα. Και πάνω απ' αυτές αργότερα κατά το 13ο αιώνα κτίστηκε η βασιλική της Παναγίας της Χρυσοπολίτισσας, που σήμερα λέγεται Αγία Κυριακή και διατηρείται σε άριστη κατάσταση. Με την άδεια του Μητροπολίτη Πάφου χρησιμοποιείται από τους χριστιανούς της Δυτικής Εκκλησίας, που ζουν σήμερα στην πόλη της Πάφου. Στη βόρεια πλευρά του χώρου συναντήσαμε μια μαρμάρινη πλάκα, που γράφει στα αγγλικά ότι κάποιος βασιλιάς της Δανίας στα 1198 πηγαίνοντας με άλλους σταυροφόρους για να ελευθερώσουν την Ιερουσαλήμ πέθανε και θάφτηκε εδώ.

Γύρω στις έντεκα το πρωί οι γυναίκες, ο Γιάννης και τα παιδιά μας πήγαν στην αγορά της Πάφου, ενώ εγώ μένοντας μοναχός μου αποφάσισα να επισκεφτώ τους αρχαιολογικούς χώρους γύρω από το λιμάνι της Πάφου. Ξεκίνησα για το αρχαίο λιμάνι έχοντας μαζί μου ένα χάρτη της Πάφου με όλα τα αρχαιολογικά μνημεία της περιοχής. Στα γρήγορα έφτασα στη σημερινή παραλία της Κάτω Πάφου και απόλαυσα την ωραία της κατασκευή, που τα τε-

λευταία χρόνια, όπως διάβασα σε μια μαρμάρινη πλάκα, διευθετήθηκε και εξωραϊσθηκε. Περπατώντας προς το εσωτερικό του λιμανιού ξεπροβάλλουν μπροστά μου πλούσια εμπορικά καταστήματα κάθε είδους. Πιο πέρα φανταστικές καφετέριες πάνω στο κύμα με πολλά διαφημιστικά προκαλούν τον επισκέπτη να καθίσει και να πάρει το ποτό ή το τσάι του. Παραδίπλα πλούσια εστιατόρια με λαχταριστά και ζωντανά ψαρικά πάνω στους πάγκους σε τραβούν να τα απολαύσεις, ιδιαίτερα αν το στομάχι σου είναι άδειο. Τα μικρά καϊκάκια, που ναυλοχούν στα γαλανά νερά, περιμένουν τους τουρίστες για μικρές περιπλανήσεις στις κοντινές ή πιο μακρινές παραλίες.

Πλησίασα τον λιμενοβραχίονα και φτάνοντας στην άκρη του αντίκρισα τα υπολείμματα του αρχαίου λιμανιού από την εποχή των Πτολεμαίων και των Ρωμαϊκών χρόνων, όπως διαβάζω στις σημειώσεις του χάρτη. Κάπου στο κέντρο του λιμενοβραχίονα σώζεται το Μεσαιωνικό Κάστρο σε καλή κατάσταση και είναι επισκέψιμο. Μπαίνω μέσα και ανεβαίνοντας στον πάνω όροφο αντικρίζω όλο τον κόλπο της Πάφου ως εκεί που επιτρέπει ο ορίζοντας. Προς το βοριά ένα καλοστρωμένο μονοπάτι οδηγεί τους επισκέπτες στους Τάφους των Βασιλέων. Πολύς ξένος κόσμος κάνοντας τον πρωινό του περίπατο στο ηλιόλουστο πρωινό περπατάει προς τα πάνω ανάμεσα από τα κατακίτρινα αγριολούλουδα. Κατεβαίνω από το Κάστρο και ακολουθώ τους ξένους που είναι πολλοί. Οι περισσότεροι με κοντοπαντέλινα και ανοιχτά πουκάμισα και μερικοί με μπουφάν και χοντρά ρούχα, όπως και εγώ. Περπατώ μαζί με τους πολλούς ξένους προς τους αρχαιολογικούς χώρους ρουφώντας τη θαλασσινή αρμύρα και την εξαίσια μυρωδιά των άγριων λουλουδιών της θείας φύσης της Πάφου, πιστεύοντας ότι το ίδιο έκανε κάποτε στους μυθικούς χρόνους και η Θεά Αφροδίτη. Είναι μια θαυμάσια διαδρομή.

Οι Τάφοι των Βασιλέων, όμως, είναι μακριά. Κάπου δυο χιλιόμετρα από το λιμάνι. Γι' αυτό κάπου στα μισά του δρόμου σταμάτησα και ακουμπώντας πάνω σ' ένα βράχο, απόλαυσα για λίγο την ήρεμη γαλανή θάλασσα και τη μοσχοβολιά των κίτρινων λουλουδιών. Αμέσως γύρισα πίσω, επειδή η ώρα πλησίαζε μία το μεσημέρι και έπρεπε να συναντηθώ με τους δικούς μου στο ξενοδοχείο, από όπου θα μας έπαιρνε ένα ταξί για το ραντεβού με το φίλο μου Γιαννάκη.

Στις δύο παρά δέκα ήρθε το επταθέσιο ταξί, που έστειλε ο φίλος μου, και αμέσως φύγαμε για το εστιατόριο. Ο Γιαννάκης με τη γυναίκα του Κούλα και τον κουνιάδο του Αιμίλιο Χατζηπασχάλη, χειρουργό γιατρό, μας περίμεναν έξω από το κέντρο. Μόλις αντίκρισα το φίλο μου, αμέσως τον κατάλαβα, παρότι έχουν περάσει σαράντα έξι χρόνια. Μελαχρινός με ένα στρογγυλό πρόσωπο, μεγαλόσωμος με πολλά γκρίζα μαλλιά και μια πίπα στο στόμα. Η φωνή του μου είναι γνωστή από τις τηλεφωνικές επικοινωνίες, που είναι πολλές, τα τελευταία δυο χρόνια. Και εκείνος με κατάλαβε και χωρίς να ακούσει τη φωνή μου, αλλά βλέποντάς με να κατεβαίνω από το ταξί φώναξε «όπως σε ήξερα, έτσι είσαι αγαπητέ φίλε». Η συγκίνηση είναι μεγάλη. Κοιταζόμαστε σα να ψάχνουμε να βρούμε τα ίχνη που άφησε ο χρόνος πάνω μας. Δίπλα του είναι η Κούλα, που τότε στα 1967, ήταν μια εξαίσια καλλονή με μεσογειακά χαρακτηριστικά. Την κοιτάζω, αλλά δεν μπορώ να τη φέρω στο μυαλό μου. Είναι, όμως, και τώρα καλοστεκούμενη και φαίνεται νεότερη απ' ό,τι είναι. Γίνονται οι γνωριμίες και κατευθυνόμαστε μέσα στο μεγάλο κέντρο του σεφ

Δημητρίου, που συπτωματικά έχει το ίδιο επώνυμο με μένα στην κυπριακή μου ταυτότητα.

Καθόμαστε στα τραπέζια δέκα άνθρωποι σχηματίζοντας ένα ορθογώνιο. Έξι εμείς και τέσσερις οι Κύπριοι. Μαζί με τους Κυπρίους είναι και ο ταξιτζής Ανδρέας Πιστόλας. Τα γκαρσόνια του σεφ Δημητρίου φέρνουν τα πλούσια εδέσματα και γρήγορα γέμισαν τα τραπέζια με όλων των ειδών τα καλά. Σαλάτες κάθε είδους, διάφορα τυριά, χαλούμια, ψημένα κρέατα γουρουνόπουλων, σεφταλιές, γαρίδες, μύδια, συκωτάκια και ό,τι μπορεί να φανταστεί το ανθρώπινο μυαλό. Το γεύμα είναι λουκούλειο και μόνο με τα αρχαία ρωμαϊκά γεύματα θα μπορούσε να συγκριθεί. Όταν αυτό το είπα στο φίλο μου Γιαννάκη, εκείνος απάντησε ότι στα ρωμαϊκά χρόνια η Πάφος ήταν πρωτεύουσα του νησιού και εμείς σήμερα στα φαγητά συνεχίζουμε την παράδοση των προγόνων μας.

Επί δύο ώρες τρώγαμε και συγχρόνως συζητούσαμε για τα περασμένα. Για τη ζωή μας στο Πανεπιστήμιο, για τον Αγώνα των Κυπρίων εναντίον των Άγγλων, για το Διγενή, το Μακάριο, για τη συμμετοχή του στον Αγώνα, για την επίσκεψή μου στο σπίτι των πεθερικών του το Δεκαπενταύγουστο του 1967 και τη γνωριμία της οικογένειάς του, για την εισβολή των Τούρκων το '74 και τόσα άλλα. Μετά ήρθαμε στα σύγχρονα και ιδιαίτερα με το μνημόνιο, που οσονούπω έρχεται και στην Κύπρο. Ο Γιαννάκης γελάει και είναι κατηγορηματικός ότι η Κυπριακή Βουλή δεν πρόκειται να ψηφίσει το μνημόνιο. Δυστυχώς, την ώρα που γράφεται αυτό το κείμενο, η Κυπριακή Βουλή μετά από πολλές παλινδρομήσεις ψήφισε το μνημόνιο και οι συνέπειες είναι επώδυνες για την οικονομία του νησιού και πολύ ταπεινωτικές για τους αδελφούς μας Κυπρίους.

Κάποια στιγμή ήρθε κοντά μας και ο σεφ. Ο Γιαννάκης τότε μας σύστησε με τον ιδιοκτήτη του κέντρου και είπε ότι το 1958, ο μικρός τότε Δημητρίου, ήταν 15 χρονών, πιάστηκε από τους Άγγλους στρατιώτες και οδηγήθηκε στον εισαγγελέα, επειδή είχε τοποθετήσει μια βόμβα σε κάποιο στρατιωτικό αυτοκίνητο για να κάνει σαμποτάζ. Τότε ο Άγγλος εισαγγελέας του απήγγειλε την κατηγορία του θανάτου δια της αγχόνης, αλλά, επειδή ήταν ανήλικος, η ποινή του μετατράπηκε σε εγκλεισμό στις φυλακές, όπου παρέμεινε μέχρι την οριστική κατάπαυση των εχθροπραξιών μεταξύ των παιδιών της Κύπρου και των Άγγλων αποικιοκρατών. Όταν ο μικρός Δημητρίου άκουσε πως δεν θα εκτελούνταν η θανατική καταδίκη του, αναρωτήθηκε φωναχτά ενώπιον του δικαστηρίου «Τι! Δεν θα γίνω ήρωας τελικά!».

Γύρω στις τέσσερις και μισή τελείωσε το γεύμα και αποχαιρετώντας τους καλούς μας φίλους δώσαμε ραντεβού στην Ελλάδα για τον προσεχή Σεπτέμβριο. Ο Γιαννάκης ερχόμενος στην Ελλάδα επιθυμεί να επισκεφτεί το νέο Μουσείο της Ακρόπολης και αμέσως μετά να ανεβεί στην Κοζάνη. Από εκεί θέλει οπωσδήποτε να μεταβούμε στο Γράμμο και το Βίτσι πάνω στην Καστοριά, για να επισκεφτεί τους χώρους των επιχειρήσεων του Έπους του σαράντα. Είχε σοβαρούς λόγους και επιθυμούσε διακαώς να επισκεφτεί το Γράμμο και το Βίτσι. Στη δεύτερη φάση του Κυπριακού Αγώνα ανέλαβε ως υπεύθυνος του Αγώνα στο δάσος της Πάφου με το ψευδώνυμο «Δαβάκης», ο οποίος ήταν Συνταγματάρχης το 1940 στα μέρη της Καστοριάς και ο πρώτος που αντιμετώπισε τους Ιταλούς στο Γράμμο και τους απώθησε μέσα στην Αλβανία.

Επιστρέψαμε στο ξενοδοχείο και ξαπλώσαμε να ξεκουραστούμε. Αργά το βράδυ κατεβήκαμε στο μπαρ και πήραμε τα ποτά και τα αφεψήματα της περιοχής. Το ξενοδοχείο λόγω Σαββατοκύριακου είναι γεμάτο από ανθρώπους κάθε φυλής. Το μπαρ γέμισε και η πανσπερμία που υπάρχει διαφαίνεται από τις διάφορες γλώσσες που ακούγονται. Κάποιοι ομιλούν αγγλικά, άλλοι ρωσικά, άλλοι γαλλικά. Μερικοί είναι Κύπριοι και με την τοπική διάλεκτο που χρησιμοποιούν με τονισμένο το ν στο τέλος των λέξεων αμέσως διακρίνονται. Υπάρχουν και κάποιοι άλλοι που κάθονται στις γωνίες και με τον υπολογιστή τους ανοιχτό επί πολλές ώρες χαζεύουν τα προγράμματα των επιθυμιών τους.

Την επόμενη μέρα, που είναι Σάββατο 2 Μαρτίου 2013, έχουμε να κάνουμε κάποιες μακρινές διαδρομές. Το πρωί έχουμε να κάνουμε ακόμη μια επίσκεψη στον Κύπριο χειροπράκτη γιατρό Ντίνο Ρομάν στο χωριό του Ζύγι, που βρίσκεται πιο πέρα από τη Λεμεσό. Κοντά εκεί βρίσκονται και τα χωριά Κοφίνου και Άγιος Θεόδωρος, τα οποία για πολύ ειδικούς λόγους τον Οκτώβριο του 1967 είχα επισκεφτεί με άλλους συναδέλφους του Τάγματος. Από την Κοφίνου, ένα μεγάλο τουρκοχώρι και βασικός θύλακας των Τουρκοκυπρίων, ήταν τότε προγραμματισμένο να ξεκινήσουν τα γεγονότα της εισβολής των Τούρκων στο νησί. Τα χωριά Κοφίνου και Άγιος Θεόδωρος ήταν η τελευταία μου επιθυμία που έπρεπε να επισκεφτώ στην τωρινή παραμονή μου στην Κύπρο. Ακόμη και τα παιδιά μας είχαν ραντεβού με τα νιόγαμπρα στην Ακτή του Κυβερνήτη, που και αυτή βρίσκεται εκεί κοντά.

Εικ. 104: Η παρέα στον κόλπο της Κοφίνου και του Αγίου Θεοδώρου.

Ξεκινήσαμε γύρω στις δέκα και κατά τις έντεκα φτάσαμε στο Ζύγι. Ο γιατρός μας περίμενε στην έπαυλή του. Θαυμάσαμε την ωραία διώροφη κατοικία του και τη διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου με τα οπωροφόρα δέντρα, το γκαζόν και τις φυσικές ομορφιές του τοπίου. Πήραμε τον καφέ μας και τα πλούσια κεράσματα και ο γιατρός για να μας ευχαριστήσει, έκανε σ' όλους μας μια καλή εξέταση.

Αμέσως μετά φύγαμε για την Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο. Κατεβήκαμε

μέσα στη ρεματιά του Αγίου Θεοδώρου, που φτάνει ίσαμε τη θάλασσα. Εκεί σταματήσαμε πάνω στο κύμα και διηγήθηκα στην παρέα μου όλα όσα έζησα τον Οκτώβριο του 1967, όταν στοχευμένα κατεβήκαμε από την Κακοπετριά για να εξιχνιάσουμε την παραλία και τα γύρω υψώματα, που κατείχαν οι Τουρκοκύπριοι της Κοφίνου. Τους τόνισα βέβαια και το συμβάν με το γεροντικό ζευγάρι των Ελληνοκυπρίων που, ρωτώντας τους να μας ενημερώσουν κάποια πράγματα, μας πρόσφεραν τότε λίγο ψωμί, ένα κομμάτι χαλούμι και λίγα χαρούπια από το κτήμα τους. Φωτογραφηθήκαμε μέσα στα κατακίτρινα αγριολούλουδα της κυπριακής γης και ξεκινήσαμε γύρω στις 13.30 για να βρούμε την Ακτή του Κυβερνήτη, όπου είχαν ραντεβού τα παιδιά μας με τους φίλους τους Γιώργο και Στέλλα.

Φτάνοντας στην Ακτή του Κυβερνήτη τα παιδιά τηλεφώνησαν στους φίλους τους, αλλά εκείνοι δεν είχαν ξεκινήσει ακόμη από τη Λευκωσία. Σκοπός τους ήταν να φωτογραφηθούν σα νιόγαμπρα στα εξωτικά τοπία της Ακτής, όπως κάνουν πολλοί Κύπριοι, αλλά δεν είχαν ετοιμαστεί ακόμη. Έτσι, αφού περιεργαστήκαμε το χώρο της Ακτής και τα άλλα εξαίσια παραλιακά κέντρα, φύγαμε επιστρέφοντας στην Πάφο. Καθ' οδόν περάσαμε από τον παλιό δρόμο και συναντήσαμε την Πέτρα του Ρωμιού ή Πέτρα της Αφροδίτης, που τόσα ωραία διηγούνται οι ντόπιοι για την προέλευσή της. Ότι στο σημείο αυτό η Θεά Αφροδίτη αναδύθηκε από τη θάλασσα ή το ότι τον τεράστιο βράχο πέταξε από τα απέναντι παράλια της Μικράς Ασίας ο Βυζαντινός ήρωας Διγενής Ακρίτας για να χτυπήσει τους Άραβες, που ήθελαν να κατακτήσουν το νησί. Ευτυχώς στην Πάφο φτάσαμε νωρίς και είχαμε αρκετό χρόνο να επισκεφτούμε τους Τάφους των Βασιλέων. Κατευθυνθήκαμε ολοταχώς στον απέραντο αρχαιολογικό χώρο, όπου οι τάφοι εκτείνονται σε μια έκταση πάνω από διακόσια

Εικ. 105: Στους τάφους των Βασιλέων στην Πάφο.

στρέμματα. Επισκεφτήκαμε οκτώ τάφους και αμέσως καταλάβαμε γιατί τους αποκαλούν «Οι Τάφοι των Βασιλέων». Η ονομασία οφείλεται στη μεγαλοπρέπειά τους και στον αρχαιοπρεπή δωρικό τους ρυθμό. Στο χάρτη, που έχουμε μαζί μας, διαβάζουμε ότι το νεκροταφείο χρησιμοποιήθηκε χωρίς διακοπή από την ελληνιστική μέχρι και τη ρωμαϊκή εποχή (300 π.Χ. - 300 μ.Χ.). Έχει, επίσης, χρησιμοποιηθεί από τους πρώτους χριστιανούς σαν καταφύγιο στα χρόνια των διωγμών. Εντυπωσιακοί είναι οι τάφοι που έχουν περιστυλο αίθριο. Οι περισσότεροι κίονες του περιστυλίου είναι κατασκευασμένοι από το συμπαγές πορώδες υλικό των βράχων και οι βωμίσκοι, που υπάρχουν μέσα, επι-

βεβαιώνουν ότι οι τάφοι ανήκαν σε επίσημα πρόσωπα της κοινωνίας των Πτολεμαίων αξιωματούχων των ελληνιστικών χρόνων ή Ρωμαίων αξιωματούχων στη ρωμαϊκή εποχή. Τα ζωντανά πρότυπα των τάφων βρίσκονται στη Μακεδονία και κάποιοι τάφοι ομοιάζουν με αυτούς της Βεργίνας. Αυτό είναι πολύ φυσικό, επειδή Μακεδόνες αξιωματούχοι ήταν αυτοί που ενταφιάστηκαν εδώ μέσα.

Αργά το απόγευμα επιστρέψαμε στο ξενοδοχείο για να ξεκουραστούμε, περνώντας πρώτα από ένα σουπερ μάρκετ, από όπου ψωνίσαμε διάφορα είδη, που θα κουβαλούσαμε στην Ελλάδα. Το βράδυ απολαύσαμε για τελευταία φορά τα κυπριακά εδέσματα σε μια ταβέρνα της περιοχής. Φάγαμε σεφταλιές, ψητό αρνάκι και διάφορα άλλα εκλεκτά φαγητά και συγκρίνοντας τις κυπριακές τιμές με τις δικές μας στην Ελλάδα, αντιληφθήκαμε ότι η ζωή στην Ελλάδα είναι πολύ ακριβότερη. Συζητήσαμε για λίγο με τον ιδιοκτήτη της ταβέρνας και μας αποκάλυψε ότι το μνημόνιο που έρχεται στην Κύπρο θα είναι πολύ πιο σκληρό από το δικό μας. Και αυτό επειδή οι μεγαλόσχημοι κρατικοί υπάλληλοι των Υπουργείων και των διαφόρων άλλων υπηρεσιών του νησιού έχουν κατασπαταλήσει τις οικονομίες του Κυπριακού λαού. Πόσο δίκαιο είχε!

Την άλλη μέρα, Κυριακή 3 Μαρτίου 2013, αναχωρούμε για την Ελλάδα. Σηκωθήκαμε το πρωί, ετοιμάσαμε τα πράγματά μας και κατεβαίνοντας στη ρεσεψιόν αφήσαμε τα κλειδιά των δωματίων μας. Πήραμε το πρωινό μας, ευχαριστήσαμε τη νόστιμη Ρουμάνα για όλες τις εξυπηρετήσεις της και κατευθυνθήκαμε προς τα αυτοκίνητα. Την ώρα εκείνη χάσαμε τα παιδιά μας. Χωρίς να μας πουν κάτι, ξαφνικά έφυγαν από κοντά μας και πήγαν στη διπλανή εκκλησία με τη μεγαλοπρεπή εξωτερική κλίμακα να ανάψουν το κερί τους. Επιστρέφοντας ανεβήκαμε στα αυτοκίνητα και ξεκινήσαμε για τη Λάρνακα. Έπρεπε να είμαστε στις 10 το πρωί στο αεροδρόμιο, επειδή τα συμπεθέρια μας, ο Γιάννης και η Ελένη, ταξίδευαν για την Αθήνα στις δώδεκα το μεσημέρι, ενώ εμείς στις δύο.

Φτάνοντας κανονικά στο αεροδρόμιο αφήσαμε τους συμπεθέρους μας στο χώρο αναμονής και επιστρέψαμε στη Λάρνακα. Έπρεπε να γεμίσουμε με βενζίνη τα ρεζερβουάρ των αυτοκινήτων και να τα παραδώσουμε όπως τα πήραμε. Κάνοντας ένα γύρο την πόλη, περάσαμε από την παραλιακή λεωφόρο των Φοινικούδων. Αμέσως θυμήθηκα το μεγάλο δρόμο με τα λυγερόκορμα δέντρα των φοινίκων, όταν εκείνο το απογευματινό στις αρχές Οκτωβρίου του 1967 κάναμε μια βόλτα στη Λάρνακα μετά την επισκόπηση που κάναμε στην Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο. Τότε ζητήσαμε από τον επικεφαλής Λοχαγό να μας επιτρέψει να καθίσουμε στην παραλία και να πάρουμε ένα ποτό, αλλά για λόγους ασφαλείας, καθώς στην επιστροφή μας μέσου Λεμεσού θα περνούσαμε πάλι δίπλα από την Κοφίνου, αναχωρήσαμε γρήγορα πριν νυχτωθούμε στη Λάρνακα.

Γύρω στις 12 η ώρα επιστρέψαμε στο αεροδρόμιο. Παραδώσαμε τα αυτοκίνητα στο χώρο από όπου τα παραλάβαμε και ευχαριστώντας τα παιδιά που τα παρέλαβαν, μπήκαμε στο κτίριο του αεροδρομίου. Μετά τον καθιερωμένο έλεγχο πήγαμε προς το χώρο αναμονής και το κατάστημα των αφορολόγητων ειδών. Ψωνίσαμε αρκετά είδη, κυρίως δώρα, για τους δικούς μας και τους φίλους και γυρίσαμε όλους τους χώρους του τεράστιου καταστήματος.

Στις 2 ακριβώς μπήκαμε στο αεροπλάνο και σε δέκα λεπτά αναχωρήσαμε για τη Θεσσαλονίκη. Το ταξίδι τώρα είναι πολύ καλό. Ο καιρός είναι αρκετά καλός και ο ορίζοντας καθαρός. Το βουνό το περάσαμε ανώδυνα και όταν πλησιάσαμε τη Ρόδο η Ηρώ προσπάθησε να επισημάνει την περιοχή της Λίνδου, όπου βρίσκεται το πατρικό σπίτι της μητέρας της. Τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους τώρα φαίνονται πολύ καθαρά, καθώς ο καιρός βοηθάει και η μικρή τηλέοραση του αεροσκάφους μας ενημερώνει συνεχώς.

Εικ. 106: Στο αεροπλάνο επιστρέφοντας στη Θεσσαλονίκη.

Στις 3 και 45 το αεροπλάνο προσγειώθηκε ομαλότατα στο αεροδρόμιο της Θεσσαλονίκης και βγαίνοντας πήραμε τα πράγματά μας και τραβήξαμε προς την έξοδο. Εκεί μας περίμενε ο Δημήτρης με το αυτοκίνητο. Ανεβήκαμε και στις 6 η ώρα το απόγευμα ήμασταν στην Κοζάνη.

Ένα ταξίδι εννιά ημερών στο Νησί της Αφροδίτης είχε τελειώσει. Ένα ταξίδι με πολλές νέες εμπειρίες και άλλες τόσες γνωριμίες. Γνωριμίες με νέους ανθρώπους, με παλιά ιστορικά μνημεία, με νεόκτιστους μαρτυρικούς χώρους. Ένα ταξίδι με πολλές συγκινήσεις, με τραυματικές αναμνήσεις, με αναπολήσεις άλλες ευχάριστες και άλλες δυσάρεστες. Ένα ταξίδι με πολλά απρόοπτα γεγονότα.

Πρώτα στη Λευκωσία με το γάμο των φίλων των παιδιών μας. Πόσα είδαμε, πόσα μάθαμε και πόσα απολάυσαμε στο γαμήλιο τραπέζι. Μετά οι επισκέψεις στους μαρτυρικούς χώρους του Τύμβου της Μακεδονίτισσας και των Φυλακισμένων Μνημάτων. Στη συνέχεια στο μεγαλοπρεπές και μνημειακό κτίριο της Αρχιεπισκοπής και της Παναγίας Φανερωμένης. Λίγο ύστερα η επίσκεψη στα σχολικά συγκροτήματα του Παγκύπριου Γυμνασίου και του Παρθεναγωγείου της Παναγίας Φανερωμένης. Και λίγο μετά στα στρατιωτικά φυλάκια πάνω στην Πράσινη Γραμμή δίπλα από την Πύλη της Αμμοχώστου και την οδό Λήδρας.

Την πέμπτη μέρα περάσαμε από την Περιστερώνα της Μόρφου, όπου στάθμευε το 21 Σύνταγμα, στο οποίο μετατέθηκα στα τέλη Οκτωβρίου του 1967 και παρέμεινα μόνο πενήντα μέρες. Μετά επισκεφτήκαμε το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου, δίπλα στην Ορούντα, όπου κοιμήθηκα με δυο φανταράκια τριάντα δυο βραδιές φυλάγοντας τα πυρομαχικά του Συντάγματος. Από εκεί ανεβήκαμε στη Γαλάτα και την Κακοπετριά, στην περιοχή της οποίας μέσα στο βουνό στο Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου της Στέγης βρισκόταν το Τάγμα μου. Μεγάλη συγκίνηση ένιωσα, που αντίκριζα μετά από τόσα χρόνια το ιστορικό Μοναστήρι, όπου παρέμεινα οκτώ μήνες και όπου πολλές φορές ξενύχτησα, μαρτύρησα κάνοντας περίπολα και νυχτερινές πορείες, μάτωσα, συγκρούστηκα με τον Υποδιοικητή και έκλαψα σα μικρό παιδί.

Το σοβαρότερο απρόοπτο γεγονός ήταν πάνω στο χωριό Σπήλια. Εκεί προσπαθώντας να πλησιάσουμε τις αποθήκες της Εθνικής Φρουράς μέσα στο βουνό, χάσαμε κάπως τον προσανατολισμό μας, επειδή οι αρμόδιοι της Εθνικής Φρουράς άλλαξαν την είσοδο προς τις αποθήκες. Τελικά τις ανακαλύψαμε από τη μεριά του Νοσοκομείου της Κυπερούντας. Εκεί μας υποδέχτηκαν με καχυποψία οι Κύπριοι Στρατιωτικοί. Μας πρόσφεραν, βέβαια, καφέ και πορτοκαλάδες, αλλά μας έκαναν πραγματική ανάκριση. Ποιοι είμαστε και τι γυρεύουμε εδώ πάνω στις αποθήκες. Τότε με μεγάλη συγκίνηση και παρησία ανέλαβα την ευθύνη και μίλησα στον υπεύθυνο Λοχαγό ποιος είμαι και τι σχέση έχω με τις αποθήκες αυτές. Επικοινωνώντας τηλεφωνικά με ανώτερο στέλεχος της Εθνικής Φρουράς στη Λευκωσία έδωσα τις απαραίτητες εξηγήσεις και ξεδιάλυσα τις υποψίες τους.

Τις επόμενες μέρες επισκεφτήκαμε τη Μονή Κύκκου, όπου προσκυνήσαμε την εικόνα της Παναγίας της Ελεούσας. Από εκεί περάσαμε μέσα από την Κοιλάδα των Κέδρων και πριν φτάσουμε στην Πάφο περάσαμε από το άλλο Μοναστήρι της Παναγίας της Χρυσορρογιάτισσας, όπου προσκυνήσαμε την παμπάλαια εικόνα της Παναγίας. Στην Πάφο είχαμε μια εξαιρετική συνάντηση με τον παλιό μου συμφοιτητή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Γιαννάκη Δρουσιώτη. Μας φίλεψε πλουσιοπάροχα και θυμηθήκαμε με πολλή συγκίνηση τη ζωή μας στο Πανεπιστήμιο και την επίσκεψη στη Μακεδονίτισσα τον Δεκαπενταύγουστο του 1967. Επισκεφτήκαμε τα πολλά ιστορικά μνημεία της Πάφου, τα χωριά Ζύγι, την Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο και στο τέλος φύγαμε για τη Λάρνακα και από εκεί αεροπορικώς για τη Θεσσαλονίκη.

Ένα ταξίδι που σημάδεψε βαθιά την ψυχική μου κατάσταση και θα παραμείνει στη μνήμη μου για πάντα ανεξίτηλο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ - ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ - ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ

1. Εθνικόν Ίδρυμα «Βασιλεύς Παύλος». Αφιέρωμα στην Κύπρο. Αθήνα, Ιούλιος 1975.
2. Εγκόλπιον Υ.Ε.Α. Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών. Ηράκλειον - Κρήτης. Ιούνιος 1965.
3. «Ελευθεροτυπία». Τα απόρρητα ντοκουμέντα. Φάκελος Κύπρου. Αθήνα, Ιούλιος 2010.
4. Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ». Κυριακή 10 Ιουλίου 2011.
5. Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού. Κύπρος, Νήσος Αγίων. Λευκωσία 2008.
6. Μνήμη Εθνομάρτυρα «ΕΥΑΓΟΡΑ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗ». Αθήνα 2007.
7. Τμήμα Αρχαιοτήτων Κυπριακής Δημοκρατίας. Ανάκτορον του Βουνίου και Θέατρον των Σόλων. Λευκωσία 1975.
8. Υπουργείο Παιδείας Κύπρου. Ομαδική εργασία Γιάννης Σπανός, Γιώργος Μαυροκορδάτος, Νίκος Ορφανίδης. Ο Απελευθερωτικός μας Αγώνας 1955-59. Λευκωσία 2003.

ΕΝΤΥΠΙΑ

1. Βλάχος Άγγελος. Δέκα χρόνια Κυπριακού. Αθήνα 1980.
2. Γρίβα Γεωργίου - Διγενή. Απομνημονεύματα Αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-59. Αθήναι 1961.
3. Δικαίου Π. Οδηγός Κυπριακού Μουσείου. Λευκωσία 1951.
4. Δρουσιώτης Μακάριος. Ε.Ο.Κ.Α. Η σκοτεινή όψη. Αθήνα 2000.
5. Καλουδιώτης Δ. Α. Κυπριακό: Η άλλη όψη μιας Εθνικής Δοκιμασίας. Αθήνα 1989.
6. Κάππος Κώστας. Έγκλημα εναντίον της Κύπρου. Αθήνα 1992.
7. Καρκαβίτσας Ανδρέας. Λόγια της πλώρης. Αθήνα 1978.
8. Λεωνίδου Λεωνίδα Φ. Γεώργιος Γρίβας - Διγενής. Βιογραφία.τ. Γ'. Λευκωσία 2008.
9. Loizos Peter. Χρονικό της Κυπριακής Προσφυγιάς. Μετάφρ. Σπ. Μαρκέτος. Αθήνα 2001.
10. Μαρκεζίνης Σπύρος. Τα εις εαυτόν. Αθήνα 2002.
11. Μπιράντ Μεχμέτ Αλή. Απόφαση - Απόβαση. Μετάφρ. Κων. Χατζηβγέρης. Αθήνα 1984.
12. Μυλωνάς Γεώργιος Δ. Προσωπικές σημειώσεις: Ημερολόγια 1967 και 1968, Ατομικό Στρατιωτικό Βιβλιάριο, Χειρόγραφες σημειώσεις των μαθημάτων στη ΣΕΑΠ, Χειρόγραφη ομιλία για την ιστορία της Κύπρου, που έγινε στη ΣΕΑΠ.

13. Νταβούτογλου Αχμέτ. Το Στρατηγικό Βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας. Μετάφρ. Νικόλαος Ραπτόπουλος. Αθήνα 2010.
14. Παιονίδης Πανίκος. Κύπρος. Νυν και Αεί. Λευκωσία 1990.
15. Παναγιωτόπουλος Ι.Μ. Η Κύπρος, Ένα ταξίδι. Αθήναι 1962.
16. Παντελής Σταύρος. Νέα Ιστορία της Κύπρου. Αθήνα 1986.
17. Παπαγαθαγγέλου Παπα-Σταύρος. Η Μαρτυρία μου. Πώς έζησα την προπαρασκευή και τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Λευκωσία 1995.
18. Παπαγεωργίου Αθανάσιος. Η Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Τέχνη της Κύπρου. Λευκωσία - Κύπρος 1966.
19. Παπαγεωργίου Σπύρος. Επιχείρηση Κοφίνου. Λευκωσία 1987.
20. Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος. Τα Ρόδινα ακρογιάλια, Χρήστος Μηλιόνης και άλλα διηγήματα. Αθήναι 1978.
21. Πρωτοπαπά Πίτσα. Η κατεχόμενη γη μας. Λευκωσία 1993.
22. Ράντολφ και Ουϊνστον Τσόρτσιλ. Ο Πόλεμος των εξ ημερών. Μετάφρ. Άρη Σ. Τζηρίτα. Αθήνα 1967.
23. Σταμάτης Ελευθέριος. Κύριοι, πάτε για ύπνο. Αθήνα 2007.
24. Στριγάς Αθανάσιος Κ. Κύπρος: Απόρρητος Φάκελος. Αθήναι 2000.
25. Στυλιανού Α. και Ι. Περιστερώνα (Μόρφου). Λευκωσία 1964.
26. Στυλιανού Πέτρος - Χριστοδούλου Νίκη. Τα φυλακισμένα Μνήματα. Λευκωσία 2005.
27. Ταλιαδώρος Δημήτρης. Η Ιστορία του Ιερού Ναού Παναγίας Φανερωμένης Λευκωσίας και η Προσφορά της στον Ελληνισμό της Κύπρου. Λευκωσία 2014.
28. Τσουμής Γεώργιος Ι. Ενθυμήματα και Τεκμήρια Πληροφοριών της Κ.Υ.Π. Για Κύπρο και Εγγύς Ανατολή. Αθήνα 2011.

“Απαγγέλλει τόσα ωραία, τόσο γλυκά, αλλά μιλάει με πολλή πίκρα για τις κακές ώρες του νησιού. Όποιος ξεικινούσε, λέει, από τις ακροθαλασσιές της Ευρώπης, της Ασίας ή της Αφρικής, την αντίκριζε σαν εραστής, που ορέγεται εξουσία. Έτσι δεν είναι αλλόκοτο, που στέναξε, που θρήνησε, που δάρθηκε τόσο και δέρνεται και σήμερα, σαν τη γυναίκα που με την άσπιλη νιότη σέρνεται στο σιλαβοπάζαρο. Το σιλαβοπάζαρο ήταν πάντα η μοίρα της Κύπρου. Χιλιάδες χρόνια άλλαξε τον ένα μετά τον άλλο τους αφέντες. Αλλά δεν έχασε την ψυχή της. Την κράτησε όρθια και αλέκιστη! Τα ακούω όλα αυτά και αρχίζω να τρεμουλιάζω. Τα μάτια της πάνε να θολώσουν, τα χείλη της παίζουν και οι κουβέντες της παίρνουν εθνικό ενθουσιασμό. Την παρακολουθώ με πολλή συγκίνηση. Τα λόγια της αγγίζουν την ψυχή μου και αυτό την κάνει πολύ ανθρώπινη και περισσότερο ωραία.

Οι άνθρωποι στην Κύπρο, σιέφτομαι, έχουν πολλά να θρηνήσουν και για πολλά να παραπονεθούν. Η καρδιά τους είναι ανήσυχη, επειδή δεν ξέρουν τι να προβλέψουν. Γι’ αυτό πάντα μιλούν με καημό, με τραγούδι, με χορό, με φαντασία, με ποίηση. Αυτά τους έθρεψαν στα πολλά και δίσεχτα χρόνια που έζησαν, αυτά τους στήριζαν στα πολλά δεινά που υπέστησαν, αυτά τους ζέσταναν και τους κράτησαν ζωντανούς ίσαμε τούτη την ακραία στιγμή που οι μεγάλοι τους κομματιάσανε στα δύο. Αυτά θα τους κρατήσουν και πάλι ζωντανούς!

Φάγαμε τα ωραία και νόστιμα κυπριακά εδέσματα και είπαμε πολλά εκείνο το καλοκαιριάτικο μεσημέρι στη Μακεδονίτισσα. Ανοιξαμε και ένα μπουκάλι με το ξακουστό κρασί της Κύπρου, την κουμανταρία. Το ήπιαμε σιγά—σιγά και ευχηθήκαμε να τελειώνουν κάποτε τα δεινά της Κύπρου. Βλέπω τους φίλους μου πολύ συγκινημένους και συμμετέχω στο εσωτερικό τους μαρτύριο. Ο Γιαννάκης στριφογυρίζει στην καρέκλα του, ενώ η γυναίκα του κουνάει το κεφάλι της και τα πόδια της τρέμουν από την ταραχή, που μεταδίδεται σ’ όλο το σώμα. Σίγουρα οι αδελφοί Κύπριοι περνούν δύσκολες ώρες. Τώρα το καταλαβαίνω καλά, ότι οι αδελφοί μας προσπαθούν να σταθούν πάνω σ’ ένα τεντωμένο σχοινί, που μπορεί κάθε ώρα και στιγμή να σπάσει και τότε πάλι αίματα, πάλι ορφάνια, πάλι ξεριζωμοί, πάλι προσφυγιά. Οι καιροί στην Κύπρο πάντα ήταν αμφίβολοι!”